This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

~~X1X.D.~~
140 te 143

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBRI XXXVII.

RECOGNOVIT ATQUE INDICIBUS INSTRUXIT

LUDOVICUS IANUS.

VOL. III. LIBB. XVI—XXII.

LIPSIAE
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXXVIIII.

Rec'd Aug. 28, 1879.

PRAEFATIO.

Hos Plinii libros pertractanti mihi praeter ea quae Silligiana editio suppeditat nullum ad manum fuit subsidium, sed Silligius ipse ad libros XVIII., XVIIII., XX. adhibuit quaedam satis antiquo tempore ex iis excerpta, ad lib. XVIII. §§. 213, 214, 234, 235, 237, 246—248, 255, 256, 268—271, 278—294, 309—313. quae leguntur in *scholiis ad Germanici prognostica* (ap. Buhl. vol. II, p. 112 sqq.) et ad libros XVIIII. et XX. quae sunt in *Pseudo-Appuleii de remediis salutaribus libello*, quem ex Parisino exemplari, quo antea usus erat Salmasius, tum primum typis descriptum ille praemisit editionis suae volumini V.

De horum excerptorum usu quum non omnino consentiam cum Silligio, qui haud paucis locis ea secutus est quibus mihi potior esse videtur codicum Plinianorum auctoritas, non possum quin paucis verbis de eo disputem. Et censeo quidem esse distinguendum inter ea quae ad rem pertinent et inter ea quae verborum sententiarumve nexus causa addita sunt. In illis non est quod vetustis illis excerptis diffidamus, praesertim ubi lacunas ita explent ut propter voces parvo intervallo repetitas facile appareat quam ob causam exciderint ea quae in Plinianis exemplaribus non leguntur: ubi vero ea quibus haec carent in illis repetita sunt ex antecedentibus, quia iis omissis non liquet qua de re in excerptis agatur, quis ab ipso auctore ea profecta esse crediderit? Eodem pertinet quod in temporum descriptionibus, si codicum sequimur auctoritatem, Plinius nomen mensis qui modo memoratus est, ubi eiusdem alii nominantur dies, non repetit, sed scholiasta id nusquam non facit, quam taedii plenam rationem amplexus est Silligius. Idem permultis locis ex Pseudo-Appuleii libello recepit particulas quibus iunguntur sententiae, quas minus religiose servare excerpentem opus aliquod quam qui perscribat ipsum facile mihi concedetur.

Orthographia huius libelli quo propius ad Bambergensem aliosque bonos codices accedit, eo magis digna est cuius ratio-

nem habeamus, inprimis in herbarum nominibus, in quibus hic magis quam codices Pliniani inclinat ad Graeca elementa, sed quum quod unum exstat eius exemplar mendosissime sit scriptum, accurate est examinandum, quid aut analogia commendetur aut etymologia.

Haec vero nomina scribendi ratio hos libros emendanti maximam affert difficultatem, qua quidem in re paulo aliam viam ingressus sum atque in nominibus geographicis plus auctoritatis tribuendo Graecis scriptoribus, quamquam — quod dictum sit bona pace censoris Viennensis*) — in his quoque Plinius aliquando confudit litteras Graecas, ut O et Θ (vid. ad p. 241. l. 32) scribendo *thriganum*, et E et Σ (vid. ad p. 244. l. 28) ex adiectivo ὀρεινὸς faciendo nomen *orsinum*.

Cum aliis in rebus tum in his nominibus quod ea quae Silligium fere secutus scripsi in indicibus libri I. non omnino congruant cum iis quae in hoc volumine edidi, equidem fateor me dolere. nam, licet verear ne *Moneus* denuo in me requirat acumen ingenii quo opus sit artem criticam exercenti**), antequam eius argumenta cognovero, illos indices non abiudicaverim Plinio qui in fine epistolae nuncupatoriae pollicitus est se ei esse subiuncturum quid singulis libris contineretur. Sed quae discrepant, ea, quum perpauca excedant othographiam, minoris momenti sunt quam quae hic ponantur.

Codicibus denique manu scriptis ubicumque potui obsecutus non dubitavi eorum consensu provocatus recipere quae a vulgato usu abhorrerent, ut (18 §§. 16. et 162.) *verum* secundo, et 22 § 18. *vero* primo loco positum. Coniecturas non admisi nisi aut codices indicarent corrupta esse quae in vulgatis exemplaribus legerentur, ipsi vero non certum praeberent medicamentum, aut sensus flagitaret ut quae legerentur in utrisque mutarentur, sed equidem certe arbitror quam artissime me pressisse codicum vestigia. quod utrum fecerim an, id quod mihi exprobratum est, non nisi secundo loco eos adhibuerim, iudicent alii.

Scribebam Suevofurti prid. id. Ianuar. MDCCCLVII.

*) Cf. Katholische Literaturzeitung 1856. N. 27. p. 208.
**) Cf. Heidelberger Jahrbücher d. Liter. 1856. N. 42. p. 660.

SCRIPTURAE DISCREPANTIA.

Lib. XVI. p. 3. lin. 4. *conubio* a*), vid. ad 37,15; 49, 1; 69, 14; 76, 16; 127, 30; 144, 9., *connub.* Sv. | 5. *dididimus* S, *didicimus* aΘ, *dedimus* d. | 6. *quae* om. Sad. | 6.7. *primo victu* S Man. Dalec. | 7. *alvorum* Sa Man. Dalec. | 15. *dubiamque* STd. | 16. *situm an* S, *sitam* d, *sit an* Ta. | *optinet* SD[2], cf. 25, 21. | 25. *suburunt* Pint. | 28. *parcior* Sa. | 30. *replent* Sd, *reperiunt* Θ, *referunt* a, *ecferunt* Sill. | 4. 4. *insulas* d. | 7. *illi* Sa. | 5. 5. *Quod certum est*, Sv, dist. I. | 17. *ut ne* I, *utque* Sv. | 32. *Glande* I, *glandes* Sv, *grandes* ad. | *nunc* d, *sunt* a, *sunt nunc* (..*gentium;*) S. | 35. *infertur* anonym. ap. Osann. in Philol. VII, p. 397. | 6. 1. *quernae alia et* I (ad *et alia*), *alia quernae et alia* Sv. | 3. 4. *quae culta optinent.* Sv, dist. I. | 4. *optinet* ad. | 7. *Generis* a[2]d (a[1] *generationem*). | 12. *coget* Sa. | 17. *gratissimum est* (ut *fagum* sit idem quod *fagi glans*, quod glossatori h. l. debent editiones) I, *gratissimam. Est* a, *gratissimum esse* d, *gratissimam esse* S, *gratissima est* edd. | 18. *expetitur* d edd. | 36. *ita* I coll. 5, 41., *ut* Sad. | 7. 26. *ponderosam*, *querna* Sv, dist. mut. I. | *diffusam* edd. vett., *diffusa* STa (d cum ras. post *a*) | 36. *lanis* S Pint. D[2], om. D[1]ad. | 8. 4.5. *caverna* ad. | 7. *quae iam* Sad, cf. Hand. Tursell. III, p. 128 sq., *quaedam* edd. | 16. *autem atra* (i. e. *ā atra*) I, *atra* Pint., cf. Theophr. h. pl. III, 7, 5., *amara* Sv. | 18. *foliorum venis* SD[2], cf. Theophr. l. c., *folio rubens* D[1]Tad (v .. *ente*). | 20. *in nodum ad parvae levis gallae modum* I, coll. Theophr. l. c. τελειούμενον δὲ σκληρύνεται καὶ (κατὰ?) κικίδος μικρᾶς λείας τρόπον, et 17, 104. 146; 23, 129; 34, 136., *in modum* ad, *in modum gallae* Sv. | 27. *qui* STΘ, *quae* ad edd. | 35. *eusculium* S codd. Gelen. | 37. *conchylii* S etiam §. 73, sed ..*li* 21, 46. | 9. 26. *Pyrri usque ad* Sa. | 28. *Iove* I, *Iovi* Sv. | 10. 8. *stibulos* a. | 19. *praecipue* a, *praecipua est* SΘ. | 23. *et situs* STa; an forte legendum *est situs?* | 24. *incorrupta ei* I, *incorruptae* Dd (a .. *te*), *incorrupta est* S. | *vis umore* I (vet. Dalec. *humori*), cf. §. 195. et Vitruv. II, 9, 14., *visu mori* a (d *maiori*), *usu, mori* S Man. Dalec. | 26. *lentore*

*) Signorum explicatio ad finem reservata est.

Sill., cf. §. 53., *lentiore* Sd, *recentiore* a. | 38. *ac* Dad, *at* Sv. | 11. 3. *picea repullulat* add. S Barbar. e Theophr. h. pl. III, 9, 5. | 4. *etiam nunc* ad. | 11. *radicis* D[1], *laricis* D[2], quod cum sequentibus esset iungendum. | 29. *smilacem* Sa, sed cf. §. 19. | 38. *cedrum* ad. | 12. 14. et 29. *astula* ad et 29, 34 V[2]; sed 9, 48. nihil enotatum est, et 12, 105 M habet *assulose.* | 15. *conciditur ad cribrum minuta*, Sv, dist. I. | *cogatur* I, coll. §. 53 et h. lib. ind. (23). | 21 *et* ad. | 25. *multoque* Sa. | 13. 11. *sapinum* Td, *sappium* Sa. | 14. *sappini* S, *sapini* a, *sapina* Td. | 31. *et serpens* Sv, *et* delendum esse censuit Sill. | 14. 16. *alinon* TadΘ, sed cf. Theoph. h. pl. III, 11, 2. | 18. *de scabro* (om. *et*) ad. | 26. *sed* I, *et* Sa (d *tubere tanto*). | 30. *et quae* Sa. | *sed in his* Sa. | 33. *quies est* S, *qui est* a, *quies* (om. *est*) d. | 33. 34. *materia silenti et quadam duritia* Sa. | 36. *amplitudinemque* d edd. | *proceriore* I, .. *orem* d, .. *or est* a, .. *ores* S. | 37. 38. *nostrates* STa, vid. ad 15, 12. | 15. 6. *Ligni* (om. *in*) Td. | *quae ferro* Td edd. | 12. *nostrates* S, vid. ad 14, 38. | 20. *iunipirus* I, vid. ad vol. II, p. 238, 37. et ad lib. 27, §. 141., .. *perus* Sv. | 22. *lignamenta* adΘ. | *conchylii* S, vid. ad 8, 37. | 26. *sabuci* I, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 33. *comitantur* ad. | 35. *Masur.* ad, *Massur.* Sv. | 16. 5. *mancupiis* S Turn. coll. 21, 170. | 17. *cupressis* SΘ. | 24. *iunipiro* I, vid. ad 15. 20., .. *pero* Sv. | 28. *quibusdam*, S Man. Dal. Schneid. | 17. 5. *amittunt* om. Sa. | 8. *sabuci* a, *samb.* Sv. Vid. ad vol. II, p. 249, 20; in hoc vol. ad 20, 19; 23, 33; 33, 11. 12. 19; 34, 1. 29; 38, 17; 41, 38; 76, 15. | 13. *adspicitur* I, cf. 2, 185., *adspicit* Sa, .. *cit* d edd. | *in matrem* a, *matrem* (om. *in*) S. | 14. *sed* om. Sa. | 25. *candida et radiata* Sill. (*radita* Thuan. ap. Salm.), *candidae tradita* a (Sd .. *tae*), *candida tradita* T. | *filo* T, *folio* Sad. | 26. *candidae* I, .. *da* Sv. | *fiunt* I, *et ut* STadΘ. | *villae* TadΘ, *villi* Sv. | 18. 7. *iunipiris* I, vid. ad 15, 20., .. *peris* Sa Θ, .. *pero* d edd. | 24. *sorvo* a, vid. praef. ad vol. II, p. V. | 33. *ferente* SΘ. | 37. *utriculis; sed educ.* S (a .. *li sed*). | 37. 38. *labor arborum* Sill., *laborum* STad, *arborum* (om. *labor*) cum seqq. iungunt edd. vett. | 19. 5. *quaedam* om. Sa. | 7. *recursus annuos* d edd., sed cf. 17, 73. | 9. *pro flore* SD[2], *flore* (om. *pro*) D[1], *flores* ad. | 10. *iunipiri* I, vid. ad 15, 20., .. *peri*

Sv. | 26. *elacescit* ad. | 35. *tripertita* Sa. | 37. 38. *praegnatium* I, vid. ad vol. II, p. 153. 2., ..*nantium* Sv. | 20. 2. *secuturis* Sill., sed cf. 17, 16. | 13. *peragatur* SD², .. *gat* d edd., ..*geretur* D¹, ..*geret* a. | *et iam* SD². | 18. *tubures* I, vid. ad vol. II, p. 286, 6., *tuberes* Sv. | 19. *sabucus* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 20. *urbanorum* ad. | 33. *fungosa et inutilis* d edd. | *durissimis* om. D¹ad. | 21. 5. *iunipirus* I, vid. ad 15, 20., .. *perus* Sv. | 20. *gummim* et *gummis* ad. | *aperiunt* ad. | 31. *frugiperdia* d (a .. *ferdie*), .. *perda* Sv. | 36. *torum* a, *edorum* d. | 22. 1. *cendae* a (d .. *de*), an *Cendevia?* | 25. 26. (*apud*) *Matrem ante biferam* I (*Sill. Matrem magnam* coll. 14, 54), *matrem antriferam* a (Θ .. *tream*), *matream triferam* T (d .. *trean*), *mare biferam* Sv ex Varr. R. R. I, 7, 6. | 32. *fertilior est* Sa, sed cf. §. 117. | 38. *Est* om. ad. | 23. 16. *talia* SBarb., *a lia* ad. | 18. *oboedit* S, *oboidit* Θ, *oboccidit* Tad (D del. *ci*). | 23. Scr. *buxus* (31. *buxi* ad). | 33. *sabuci* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 34. *piseae* ad. | 24. 3. *faba* Td, *lotos sive faba* Sv. | 27. *ut suberi* Sd. | *viti* I, *ut viti* Sv. | 28. *vitibus* Sill., *ut vitibus* Sv. | 25. 1. *et* ad, *ut* Sv. | 2. *lagonas* I, vid. ad vol. II. p. 267, 12., *lagoenas* a, ..*enas* Sv. | 26. 3. *nata Assyria* Hard. (cf. quae proxime sequuntur *nasci aut nata parere*), *nata* om. indicata lacuna S, *natura Syria* TdΘ, *natura nisi in Syria* a. | 8. 9. *Arabiam* I, *Arabia* Sv. | 16. *iisdem* SΘ, *iisdem locis* ad. | 16. 17. *inproviso* a (cf. 9, 30.), *ex improviso* Θ, *pro indiviso* Sd. | 36. An *in densitatem?* | 27. 7. *quamquam* S e codd. Gronov., *quam* a, *cum* (et 8. *appellet*) d edd. recentt. | 11. *emigrat* ad. | 29. *arboribus* Sill., cf. §. 151. | 37. *haec* ad, vid. ad 36, 2. | 28 2. *Silenici* I (..*cum* Sill.), cf. §. 155., *silenicicum* ad, *selenitium*, *cuius* Sv. | 31. *muris* d, *mures* a, *muros* SΘ. | 34. *est in* ad, *Est et in* Sv. | 29. 12. *qui* add. Sill | *qui somno* ad. Vide ne infra legendum sit: *quibus coronis coronentur.* | 21. *talia* Sill., *alta* Sv. | 22. *Thracisque* ad. | 24. *Anaeticum* a, vid. ad vol. I, p. 201, 12., *enet.* d, *Anait.* S Barb. | 30. *limosiore* ad, cf. §. 187; 20, 171; 27, 34: *lignosiore* S Pint. | 35. *noxiae* a (d ..*ie*); fort. *noxia et*. | 30. 5. 6. *nobilitavit* SD², *praecipitavit* (propter antecedens *praecipuus*) D¹ad. | 8. *et* om. Sa. | 10. *commendatio*, *omnibus* Sill., *commendationibus* a (Sd .. *tioribus*). | 20. 21. *cum conplexu* S

(a...*xo*). | 24. *a dextera* S (a *ad*), *ad dexteram* d. | 30. *syringiam* ad. | 34. *repleti* a, ..*evit* Sd. | 31. 2. *modo* add. I, coll. §. 78 et 2, 226; 18, 217; sed fuit potius scribendum: *non multitudine modo et magnitudine*, quia Theophrastus h. pl. IV, 11, 12. habet *οὐ πλήθει καὶ μεγέθει μόνον, ἀλλὰ καὶ χροιᾷ*. | *varia* S Pint., *valida* ad. | 18. *Atheniensium* mihi suspectum est, quia Theophrastus h. pl. IV, 11, 3 habet tantum *ὅτε συνέβη τὰ περὶ Χαιρώνειαν*. In D² additur *proelio*. Pro *et saepe* proponerem scribendum *et peste*, nisi Plinius hoc sensu videretur dicturus fuisse *et pestilentia*, nam ibid. sequitur: *μετὰ δὲ ταῦτα ὕστερον, ὡς ὁ λοιμὸς ἐγένετο σφοδρός*. | *Lebadia* I, *Lebaida* STad sine lacunae signo. Ad Theophrastum (l. c. 8) bene respexit Sill., illius autem verbis comparatis sic fere videtur scripsisse Plinius: *Lebadia unde profluit Probatia fluvius profert eam, sed laudatissimam inundatus campus qui Boedria vocatur influente Cephiso* nisi forte commemoravit etiam Cephisi deverticulum quod vocabatur Ὀξεῖα Καμπή. | 29. *edocendae* S Man. Dalec. (a *educ.*) | 30. *lingulis* S Bod., *ligulis* edd. (ad ..*ris;* 33. d edd., *ungulis* TaΘ). | 31. *luxuria* d edd. (T..*iae*), *luxuriantes* Sa. | 38. *vero e* S, *vere* a, *vero* (om. *e*) d edd. | 32. 7. *salicis* d (a *sil.*). | 10. *tutelam* S Dalec. | 10. 11. *densiores* vel *densius surgentes* Sill. — 12. *Salicis sativae* Sabell., sed cf. §. 145., et 20, 216. | 18. *quae ut nec corio fiant eodem* (sc. tractatu) I (Tad *ne*), *quam ut e corio fiant* (om. *eodem*) Sv. | 19. 20. *aptissima ecce duas* a (d *haec e duas*). | 33. 3. *et* ad, *ad* Sv. | 5. *earum* ad. | 8. *aestumati* Sa. | 9. 10. *papyrum. Sui* S, *papyrum usui* TadΘ. | 11. 12. et 19. *sab.* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 16. *tenuior est* S, ..*ores* ad. | 17. 18. *lippitudinem* Sa. | 34. 1. et 29. *sab.* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 6. *graphii* S, vid. ad 8, 37., *gravi* ad. | 13. *trav.* a, *transv.* Sd. | 24. *iunipirus* I, vid. ad 15, 20. | *feminam* ad. | 25. *aesida* a. | 29. *quidamque* I, cf. §. 191. et 15, 27., 20, 169., *qui namque* Sv. | 30. *ex ea* ad, *ex ea faciunt* Sv. | 33. *ceterosque* Sa. | 38. *reddetur* ad. | 35. 18. *Duelli* S, vid. ad lib. 34, §. 20. | 24. *carpino* Cat. 31, 2. | 34. *ni quam* S Gesn., *nigram a*, *ne quam* d. | 36. 2. *haec* a, vid. ad 27, 37; 57, 31; 65, 2; 87, 35. | 5. *fabrorum in* Sill., cf. Hand. Tursell. III, p. 318., *fabrorum* (om. *in*) ad, *Ad fabrorum* Sv. | 6. *materiis*

Sa. | 8. *hac* ad. | 15. *Vosago* a probante Sill. | 20. *Iunipiro* I, vid. ad 15, 20., ..*pero* Sv. | 30. *oraculum* a, ..*lorum* S. | 37, 2. *delibitorio* a, *delibat.* d, cf. 36, 102. | 4. *navi* d. | 15. *conecti* I, vid. ad 3, 4., *coni.* a, *conn.* Sd. | 17. *unde cerem* ad. | 27. *desint* d. | *therebinthinos* a. | 28. *terebinthino* a. | 29. *facere torno*, Sv, dist. I. | *per quam* ad, *per quem* Sv. | 38. 8. *exclud.* adΘ. | 16. *tramittit* a, *transm.* Sd. | 17. *sabucus* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 26. *palma* Tad, ..*mae* Sv. | *similis est* Sill., cf. Theophr. h. pl. V, 3, 6., *est milis et* TD[1]d (D[2] *similis*, aΘ *mitis*). | *suberis* Sill., *suberis materies* STd, *superius* a. | 32. *iunipirus* I, vid. ad 15, 20., ..*perus* Sv. | 35. *buxus* Td, sed cf. §. 231.*| 36. *aeterna* Td. | 39. 5. *'Endoeon*, *etiam* S, *eandem conetiam* Tad (Θ *come*). | 8. *nardi* ad. | 15. *urbe* om. ad. | 17. *e cedro* S. | 20. *anno CC.* Sa. | 21. *habent*, S (D *habente ui*), *habente.* Θ, *habenti. a*, *habens.* Td, — *cui* et 22. *Hannibal iunip.* S, dist. I. | 22. et 34. *iunipir.* I, vid. ad 15,20., ..*per.* Sv. | 23. *aedis* S coll. 36, 177., *elis* ad. | 40. 12. *prohibent* Sa. | 23. 24. *traversum* a, *transv.* Sv. | 27. *in inferiora* Pint., *in* om. Sv. | 31. *strepitu* Sa (Theophr. h. pl. V, 6, 1. ψοφεῖ). | *Andro* adΘ, *Antro* T. | *balin.* d. | 33. *obruta* ad. | 41. 5. *glutinatio* TadΘ, *glutinandi ratio* Sill. | 8. *lacunosa est. crispa* I, *lacunosa et crispa.* Sa (TdΘ *lacunose*, om. *et*). | 9. *abdicant quaedam* Sv, dist. I (Tad *abdicat*), cf. Theophr. h. pl. V, 7, 2. | 14. *forabilia* D[2](D[1]ad *fur.*, T *sur.*), *serrabilia* S Hard. ex Theophr. V, 6, 3. | 15. Theophrastum l. c. si consulis, Plinius videtur sic fere scripsisse: *cedunt terebro, et e minus viridibus difficilius egeruntur ramenta. serrae arida non magis quam testae cedunt.* | 19. Sectio (84) in Sv. incipit l. 22. | 21. *flexibili vite.* I, ut idem sit quod 24, 98. *viticula* (ad *vita*), *flexibili; vitem* Sv. | 23. *et tenera* S codd. Barb., *et tenero* a, *e tenore* d. | *fictil.* ad. | 38. *sabuci* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | *suber* ad Θ. | 42. 4. *vilioris* d, sed vid. Sill. ad h. l. | 13. *enim e* Td, cf. Hand. Tursell. II. p. 392. 7., *emi* Sa. | 23. *CCCCL.* om. ad. | *antiquior est* S, ..*orem* a, ..*or* (om. *est*) d. | 28. *Masur.* I, vid. ad 15, 35., *Massur.* Sv. | 43. 2. *Caphyis* S Theophr. h. pl. IV, 13, 2., *Caphiae* ad (Θ..*ar*). | 3. 4. *Protesilai in sepulchro* I, *in Protesilia in sepulchro* d, *in Protesilia ipsa pulchre* a, *in*

Protesilai ipso sepulchro S. | 4. *ex eo aevis* SD[2]Salm., *ex foaebis* D[1], *exfebis* d, *ephebis* a. | 9. *taurum* TaD (ut non ad sexum, sed ad cornua respiciatur), *vaccam* Sv, *bovem* Sill. | 10. *Στρατίου* S, *Stratiu* Θ, *Strativi* a, *Stratii* d edd. | 15. *Apamea* dΘ (a ..*mia*), *ab Apamia* Sv. | 21. *edito* TaΘ. | 25. *fertilibus* Td. | 35. *non* om. d. | 44. 7. *cadytas* S Theophr. d. c. pl. II, 17, 3., *castas* adΘ. | 10. *phaulias* S Salm. Schneid. | 11. *cauliculis* SD[2], *callic.* ad (D[1] *gall.*). | 16. *ilice* om. d. | 29. 30. *nisi quod et fertilis* S add. ex D[2]. | 37. *ligandis* Td, *iuglandis* a, *ligandis glandis* Θ, *ligandis iuglandis* S edd. vett. | 45. 1. *hac re* SD[2], *gac re* D[1], *gare* ad, *ea re* edd., quod nunc probo. | 10. *mensum* Sa, ...*sium* d. | 12. *dimidia, omnia . . . vocabulo.* S.

Lib. XVII. pag. 46. lin. 19. *communiter* SMan. Dalec. | 47. 3. *futuras* Sa. | 9. *quonam* ST vet. Dalec., *quõ* a. | 22. *alia qua si* Sa. | 34. *emissione* TadΘ, cf. 18, 183., *amiss.* Sv. | 48. 33. *in piris; alio* Sv; dist. mut. I. | 34. 35. *desiderent. Hibernum tempus est ante germinationem.* Sv. Deleto *est* distinct. mut. I coll. Theophr. d. c. pl. II, 2, 3. *Διὸ καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς ἅπασι καιρὸς, ὥσπερ ὁ τοῦ χειμῶνος πρὸς τὴν βλάστησιν.* | 35. 36. *facit ratio, eadem* SΘ, *facit. Ratio eadem* ad. | 49. 1. *Conexa* a, *conn.* Sv, vid. ad 3, 4. | 2. *horas* I, *hora* a, *oras* Sv, cf. §§ 83. 84. | 7. *et . . .*, *viti* S quaedam excidisse censens. | 31. *alunt* IS, *aiunt* Dad. | 50. 5. *Ticiniensi* adΘ, ..*nensi* Sv, vid. ad vol. II, p. 255. 34. | 9. *at* Smarg. Dalec., *aut* ad edd. | 19. 20. *senescunt* SGesn. | 22. *Lebor.* TadΘ, *Labor.* Sv, cf. 3, 60; 18, 111. | 26. *satur ac* TdΘ (a *satura*), *scaber ac* S e Verg. Georg. 2, 214., *scaber natura* edd. | 27. 28. *felicem* Sad, *fil.* edd., cf. 55, 11; 101, 26, 31; 277, 37. | 29. *a* om. Dad. | 34. *conperta* Sv, *compressa* TadΘ, Videtur fuisse *conperta* et supra scriptum *fess*, i. e. *confessa*, cf. §. 32. | 51. 1. *frugis* S, sic etiam §§. 43, 49. et 33, 2; sed *fruges* 11, 5; 18, 8. 41. 56. 162. 186. 201. 241. 341. | 17. *dicimus* Sa, ..*emus* Td, ..*amus* edd. | 18. *probaverint* Sill., ..*rim* Tad, *sive macram si quis probare velit* SHard. | *demonstrantes sata* I (coll. 33, 89. *herba segetis laete virentis*), *demonstrant eas* STad. | 19. *degeneris* I, ..*res* Sv. | 20. *oculis* ad, ..*li* S vet. Dal. | 23. *cinericeam* Sa, ut Varr. I, 9, 7, sed cf. 27, 44. | 29. *abominantur* ad. | 30. *canentis* I, *canentientis* d (a ..*tes*), *canescentis* Sv. | *ex se* ad.

| 37. *et sato* I (coll. §. 48. *arato*), *et sata* Td, *satia* aΘ, *et satis* SPint. | 52. 4. *a deo* S Sabell. et Barb., *ab eo* ad. | 5. *increscentis* ad, sed cf. Hom. Il. σ, 548. | 8. *Italica* S (coll. §.93.), *et aliqua* ad edd. | *in propositum*; *certe* S, dist. I. | 18. *fallat* Sa. | 27. 28. *siccum* ad, ..*us* Sv. | 28. *iniugi* I (ut *iniugis anus*, i. e. vacca, opponatur verbis *nullis tauris*), *iungi* adTΘ, *iugi* Sv. | 32. An *dementis?* | 33. *Brittania et Gallia* Sa, sed cf. §. 43. | 34. *ipsa* d, ..*sae* aΘ (S *eam; ipsae* ..... *genusque*). | 35. *quidem* Sa. | 38. *leucargilion* adΘ. | 53. 4. *rufa* Sv, *rosa* TadΘ, sed cf. §. 44. | 6. *manu* Sill., *manus* Sv. | 6. et 7. *frugis* S, vid. ad 51, 1. | 8. *albaque* Sad. | *si sit* edd. vett., *si* Sd, *sit* a. | 9. *tractu* ad (D ..*tuus*). | *si* S e vestig. cod. D, om. ad. | 19. *creta* vet. Dalec., *cretae* Sv. | 22. *durat* edd. vett., *durant* STad. | 38. *quaeque* I, *quae* Sv. | 54. 1. *primo plus* Sv, dist. I. | 4. *temperate* ad. | 8. *exarant* I coll. §.127., *exurant* ad, *exurunt* Sv. | 9. *frugis* S, vid. ad 51, 1. | *dicemus* SD²d, *diximus* D¹aΘ, at legitur nusquam. | 12. *Narbonensi* Sv, cf. 3, 31; 35, 20., *Narboniensi* d (a ..*sis*), vid. ad 50, 5. | 26. *coriorum* TadΘ. | 35. *plura* add. I, nam *pl˜a* facile potuit excidere post *praecepta*. | *invenio* Ta (d *invenior ettuli*, D *invenior et tali*), *inventa ingeniorum* S. | 55. 12. *facias* SPint., ..*at* TadΘ. | 13. 14. *iligneam querneam* I, *ilignea quernea* a (d *querna*), *ilig neas*, *querneas* S. | 15. *altam* S Klotz., *actam* aΘ, *mactam* Td. | 16. *ovibus bubusque* S ex Cat. R. R. 37, 2., *ovibusque* ad. | 17. *macra erit* S Hard. ex Cat., *macraverit* TadΘ, *macruerit* edd. vett., *macra fuerit* Sill. | 27. *diu* ad, *divo* Sv, vid. ad vol. II, p. 275, 25. | 37. *Et* Ta, cf. §. 216., om. Sd. | 56. 4. *aut cons.* Sa. | 18. *seruntur* Sv, *servantur* a, *serantur* d. | 20. *tinus* S, cf. 15, 128., *pinus* TadΘ. | 22. *fimo* edd., cf. §. 63., *fumo* STad. | 22. 23. *ad satu* a, *assatu* d. | 23. *ad urinam* Tad. | 28. *Tarentinam* SPint., *Tarentina* a (d postposito puncto). | 30. *restem* I, *reste* STadΘ. | 31. *fore mirae* Dalec. | 57. 5. *conmissura* Sa. | 8. *aversione* ad, sed cf. §§. 66. 67. | 29. 30. *sabucis* I, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 31. *haec* a, vid. ad 36, 2. | 58. 3. 4. *sariri* Ta, sarr. Sv. | 10. 11. *possint*, *non omittendo* .. *miraculo* S codd. Gelen. | 31. *tubures* I, vid. ad 20, 19., *tuberes* Sd (a *tubescere*). | 33. *spina est* Sa. | 59. 5. 6. *non nisi* I, cf. 22, 57., *non ut* TdΘ, *nam ut*

Sa. | 7. *transferuntur* SΘ. | 22. *et serot.* STa. | 30. *Eadem mensura Graeci* Sv, dist. I. | 31. *semisquipede* Sd (a ..*dem*). | 34. *Cato:* „*sulcos*, *si locus* S, at intelligendum est *scrobis*. | 37. 38. *semipes detrahatur* I, *semipede trahatur* ad (Θ ..*antur*), *sesquipedis trahantur* S Schneid. | 60. 3. *sat* I, om. ad, *sat est si* Sv. | *terni* d (a ..*nis*), *ternos* Sv. | 4. Videntur quaedam excidisse hoc fere sensu: *illarum enim radices alioquin in superficie apparuerint.* | 6. *securi iussa. et est* I (cf. Liv. IX, 16, 18. *lictorem expedire securim iussit*), *securis iussit. Est* Sv, *securius se testi* ad. | *adradi* aΘ. | 7. *aliqui*, *aliqui* I, *aliqui* ad, *aliqui vel* S. | 11. *transferri* d edd., sed cf. 25, 29. | 14. *translatae* S, ..*lat* a, ..*latis* Td. | 15. *statuerentur* ST, ..*retur* ad. | *oris* S Ta, sed cf. §§. 19 et 84. | 37. Fort. *carent et reliqua*, cf. Theophr. d. c. pl. V, 9, 5. | 61. 13. *cercineat* a, *circinant* SDalec. (d ..*nat*). | 33. *attingere* Sa. | 36. *in* om. ad. | 62. 10. *ut* a Sill., om. Sd. | 19. *pseudocapirius* TadΘ. | 28. *viveradicem* I (sic fere ubique ad, ut adnotavit Sill. ad §. 169.), *viviradicem* ST, *viridem radicem* ad. | 30. *laurus* SaΘ, ..*ros* Td. | *pruna* I, ..*nam* ad, ..*num* S ex Cat. R. R. 51. | 63. 4. *quasillis* S (a *quas illis*), *qua illis* d. | 29. *inperare* DΘ Gesn. | 64. 3. *cognationem* S. Barb., *gignat.* ad. | 11. *vetustati arboris* S(Da ..*te*, a ..*ri*), *vetustae arbori* d edd. | 12. *praegnates* I, vid. ad vol. II, p. 153, 2., ..*nantes* Sv. | 13. *gemin.* a, *germin.* Td. | 34. *trunco in* Sv, dist. I. | 36. *cuneo* I, ..*neos* Sv. | *findunt* TadΘ, *figunt* Sv. | 65. 1. *cortice* ad, *ne cort.* Sv. | 2. *haec* a, vid. ad 36, 2. | 13. et 14. *post* ad, *per* S, cum Ponted. et Schneid. e Cat. 41, 1. | 18. *fasciis* I (cf. Cat. 40, 4. *Salicem Graecam amplius circumligato*), *fasces* ad, *fascibus* Sv. | 21. *fasciare* I, *farcire* SDa, *sarcire* d, *farcire plagam et vincire* Sill. | 25. *quamque* ad. | 32. *exstent* SDuker. ad Liv. 42, 2., *existent* a, *exsistant* d. | 66. 6. E Columella de arb. 8. haec fere videntur esse supplenda: *circumdaretur fascia et infra incideretur acie.* | 25. *et iam* I, *etiam* d, *etiam et* a, *et* S. | 36. *omnia* ad, *per omnia* S coll. 11, 238. | 67. 12. *Etereius eiusdem* S, *her et eius de* a, *heres eiusdem* d. | 14. *terciana* d (a *terr.*). | 38. *pedales* S. | 68. 3. *descendet* SΘ Cat. | 5. *demittat* adΘ. | 8. *seres* STd. | 9. 10. *emineant. Semine vel* S Schneid., (*traverso*) *semine aut vel* Tad. | 13—15. *si quis quaerat*

...*ver*, quae sumpta sunt ex Cat. 61., vulgo adnectuntur iis quae sequuntur desumptis ex c. 44. | 21. *artato* SPonted., *arato* ad. | 25. *si male arabit* S add. ex Cat. 61, 1. | *susum* ad, *sursum* Sv. | 26. *fiunt* ad. | 28. *iuberet* S, *iubere et* a, *vivere et* d (v. *seri debeant*). | 31. *subriguo solo* SPint., *subriguoso* T (d ..*coso*, a ..*gu*.). | 34. *quattuor* S Hard. coll. 17, 11., *XIIII* ad, *octo* Pint. | 35. *est inserit* ad. | 37. *vivescente* Td. | 69. 4. *secare* SPonted., sed cf. §. 143. | 14. *conexa* a, vid. ad 3, 4., *conn*. Sv. | 21. *Coos* I, cf. 5, 134; 13, 5; 29, 4., *cuius* ad, *Cos* Sv. | 25. *sunt* Tad, *non sunt* Sv. coll. 19, 19. | *at*.. *Aethiopia necess*. I, *ut*.. *Aethiopia; necess*. Sv. | 25. 26. An *post aestum?* | 31. *utrique* SaΘ, sed cf. 5, 88. | 70. 20. *ipsum quoque* Sill. | 30. *aestivoso* adΘ. | 71. 5. *satio fit* om. ad. | 14. *pertica inmersa ac* Sd. | *post annum recisa* Sd². | 28. *trav*. a, *transv*. Sv. | 72. 1. *glaream* SPint., *galeam* Td (a *gall*.). | 11. *novitatem castanea* S. | 13. *vicerad*. ad, *vivirad*. Sv, vid. ad 62, 28. | 17. *e* I, *ex* S Schneid., *ea* ad. | 20. *balano* ad, *e bal*. Sv. | 21. *saritur* I (SDalec. *sarr*.), *seritur* ad. | 26. *sab*. I, *samb*. Sv, vid. ad 17, 8. | 32. *duobus* edd., *duo* a, *dua* d, *his* S(D in ras.). | 73. 7. *paxilli* SΘ(an *paxillis?*), *taxilli* Tad. | 12. *praegnates* I (a ..*tas*), ..*nantes* Sv, vid. ad vol. II, p. 153, 2. | 74. 4. *quam* Tad, *quos* Sv. | 5. 6. *pinguiore. gemmas non pauciores* I coll. §. 204. et 6, 169., *pinguiores* Tad, *pinguiore nec minus* Sv. | 10. Malim abesse *nisi;* cf. § 172. | 12. *viver*. ad, *vivir*. Sv., vid. ad 62, 28. | 20. *candales* TadΘ, unde Sill. coll. 13, 85. coni. *candela caules*. | 26. *senisque* STa (d *semique*), sed cf. §. 176. | 32. 33. *pedatae ratio* I (edd. add. *erit*), *pedata erat* Td, *pedata erit* Sa. | 33. *intellegitur* Sa. | 75. 6. *tribus* S (Pint. om. *tantum*), om. Tad. | 11. *etiamnunc* Sa. | 19. *trav*. a, *transv*. Sv. | 24. et 30. *viver*. ad, vid. ad 62, 28. *vivir*. Sv. | 25. *tra*. I, vid. ad 19., *trans*. Sv. | 76. 2. et 6. *viver*. a, *vivar*. a, vid. ad 80, 18., *vivir*. Sv, vid. ad 62, 28. | 14. *iunipiro* I, ..*pero* Sv, vid. ad 15, 20. | 15. *sabuco* a, *samb*. Sv, vid. ad 17, 8. | 16. *conexa* a, *conn*. Sv, vid. ad 3, 4. | 21. *aliqui* S, *atqui* Td, *aqui* a. | *obcaecant* Td. | 30. *reddit* om. ad. | 77. 1. *alitentur* I, cf. infra *nutriantur*, *salut*. ad, *attoll*. S. | 10. *moritur* adΘ. | 12. *superetque* ad. | 25. *aut* ad, *at* Sv. | *uti* ad. | 31. *ferunc*. ad. | 35. An *funiculos?* | 36. *induruerit* Td. | 78. 12. *brevi* ad. | *limitan-*

dum I, cf. §. 169., *imitandum* ad[1](d[2] *nit.*), *innitendum* Sv. | 20 *binis* SDalec. Schneid., *quinis* ad. | 79. 3. *putant* Tad. | 26. *conveniet* Sa[2]. | 35. *hos* d, *his* a, *eos de his* SΘ. | 80. 10. *per . . vineam* add. SPint. ex Cat. R. R. 33. | 10. 11. *putatam* S ex Cat., . . *ta* ad. | 13. *sic occato* add. S, *cato* Da, om. d. | 18. *vivam radicem* adΘ, *vivirad.* SSabell. e Cat. | 22. *horum, quo rectius valeat* S ex Cat. | 26. *uti* S ex Cat., *ubi* a, *ei* d. | 33. *effodito usque radices persequito* S ex cod. Abr. Gronovii, et ex Cat. R. R. 49. ubi legitur *persequitor.* | 81. 7. *eliguntur* S Schneid., *religantur* Tad. | 14. *opulo* SPint. Schneid., *populo* ad. | 28. *malleoli* ad. | 33. et 82. 7. *viver.* I, vid. ad 62, 28., *vivir.* Sv. | 82. 1. An *quam quattuor?* | 83. 9. *Gallica* S codd. Gelen., *Gallice* ad, *Gallica e* Sill. | 32. *tametsi* Pint. *tanta etsi* TadΘ (natum e *desiderant tāetsi*), *tamen, etsi* S. | 84. 3. An *supino ore?* | 14. *et* SD, *ac* ad. | 15. *est* SBroter., *sit* ad (i. e. *naturast*). | 20. *frigid.* SBarb., *fragil.* ad. | *quamquam* S, *quam* ad. | 85. 35. *largiores* SSchneid. | *perfunduntne* ad, *ne* om. Sv (et *scalpunt.*) | 36. *si vel* SHard., sed videntur nonnulla excidisse. | 86. 8. 9. *vitia colentium* I (ut iungatur *culpa colentium*, cf. §. 234.), *vitis colentium* S codd. Hard., *vitium colentia* Dad (an *colentis?*). | 25. *tempore* ad. | 29. *et adurunt et* ad. | 32. *sub cute* SHard. (Pint. . . *tem*), *subeunti* ad. | 87. 5. *flaverit* Td. | 17. *adeps* ad. | 18. *orbe* ad. | 33. 34. *interemit* a, vid. ad vol. II, p. 167, 18., *interimit* Sv. | 35. *haec* ad, vid. ad 36, 2. | 88. 14. *et angi* Pint., *et tingui* Sad, *extingui* Td. | 16. 17. *raphanum mandi* d, *raphanum mandatur* aΘ (S interposito commate); fort. *mandi acrem*, cf. 20, 24. | 22. *ficos sub foliis* I coll. Theophr. h. pl. II, 3, 3. συκῇ τὰ σῦκα ἔφυσεν ἐκ τοῦ ὄπισθεν τῶν θρίων., *enim eos sub foliis* ad, *enim sine fol.* Sv. | 89. 2. *internic.* a, vid. ad vol. II, p. 3, 38., *internec.* Sv. | 3. *posita* I (Sill. *posita ea* sc. arbore), *postea* Sv. | *factum* I, *facta* Sv. | 8. *Iovis* S vet. Dalec., *bis* ad. | 20. *riguus* I coll. §. 250., *riguas* ad[2] (i. e. *riguus* e §. 249. correctum in *rigua*), om. d[1], *riguis* Sv. | 21. *fimum* Tad, *fimi* Sv. | *putatio* Tad, . . *one* Sv. | 90. 10. *si nives scateant* I coll. 2, 240 et 8, 226., *sinues satacent* (sup. add *a*) a, *sinuessa iaceant* d, *si nives iaceant* Sv. | 12. *solis, eodem* I coll. 15, 80 et 32, 59., *solis edem* d, *soli sede* (*maiestate*) a, *solo, sed idem*

Sv. | 31. *sorvis* a, cf. vol. II, p. V. | 34. *cum* om. ad. Post *grossi* facilius excidisset *si*, quod quidem huc minus quadrat. | 91. 5. *interemunt* I, vid. ad II, p. 167, 18., *interim*. Sv. | 7. *taleam* SPint., *Italiam* Tad. | 19. *plaga* ad, . . *ae* Sv. | 32. *lasare* a (sic 5, 33. RDad, et 37, 204. B[2]), *lasere* Sv (sic B[1] l. c., codd. et Pseudo-Appuleius 19, 38.; nihil enotatum est 19, 153; 28, 264.) | 92. 17. *aliquis* Sill., *aliquibus* Td, *aliquid* Sa. | 27. *diu* a[1] (d *di usque quo*), vid. ad vol. II, p. 275, 25., *dio* Sa[2]. | 93. 11. *iungenda* I, *et iungenda* T, *et unguenda* d, *unguendae* a, *iungente ea* S.

Lib. XVIII. pag. 93. 20. *accendit* codd. Barb., *accedit* Sad Θ. | Pro *intus* vide ne legendum sit *invitos*, ut opponatur antecedenti *iuvat*. | 94. 2. *utraque* ad. | 5. *unguimus* Sa, *ting*. Td. | 8. *quae quidem* om. TadΘ. | 12. *quanto* SHuet. ap. Broter., *quando* TadΘ. | 13. *Quid? non* SPint.D, *Quin* ad. | 14. *quidem e mente* I (cf. infra: *tabes animi*), *quidem ut* Sv. | 15. *contacta* Td, *contracta* aΘ, *contractata* S. | 16. *uis* Tad, sed cf. Catull. 55, 2. | 21. *ut fruges* Tad, cf. 11, 5. et 33, 2., *ac frugi* SBarb. | 23. *urbis* a, sed cf. 17, 96. | 26. *constet* ST, *et* a, om. d. | 32. *his* Sa. | 95. 2. *consecutus* I, . . *tum* Sv. | 23. *bonum agricolam* add. S ex Cat. praef. §. 2. | *bonumque* SaΘ, *bonum* (om. *que*) Td. | 29. *beniv.* ad, vid. ad vol. II., p. 205, 23., *benev.* Sv. | 96. 7. *adoream* ad, cf. Serv. ad Virg. Aen. 10, 677., Sv, cf. §. 81. . . *iam*. | *ipsa* SΘ, om. ad. | 8. *enim est* Sa. | 14. *plebilis* Da. | *primum* ad, . . *us* S Bentl. ad Hor. Sat. II, 3, 156. | 15. *datavit* SΘ, *dot.* d, *don.* a. | 19. *T. Seius* S, *Treius* aΘ, *T. Segius* d. | 23. *quo verum* TadΘ, cf. §. 162., *verum quo* Sv. | 33. 34. *contio* a. | 97. 5. *ei et* SΘ, cf. 21, 101., om. ad. | 7. *nunti laborum* (i. e. sudoris) I coll. Senec. epist. 86, 11., *nunti ac morum* D, *nuntia* (ras.) *morum* d, *nuntia morum* a, *pulveris etiamnum ore; cui viator* Sv. | 13. *honore* d (a *honere*), *opere* S. | *his absumpto* a (d *ads.*), *ab his sumpto* SΘ. | 14. *indignata* d, . . *na* Ta, . . *nate* Θ, . . *nante* S. | 18. 19. *Philometor Attalus* S, haec vulgo commate distinguuntur; vid. ad vol. I, p. 27, 18. | 26. 27. *auctores . . . viri* add. S ex D[2]. | 27. *sequeremur* Td, *sequemur* S, *sequentur* a. | 34. 35. *dicimus* ad. | 98. 2. *deo* Pint. et Lips. epist. quaest. 2, 3., sed cf. 19, 56. | 10. *vim aut* ad. | 18. *quibusdam* add. I coll. 2, 153. | *partibus* Sa, *in*

part. Td. | 25. *arbitratur* ad. | *nihil est.* dist. I coll. Plaut. Truc. IV, 3, 76. | 25. 26. *damno eius desertus ager* d (a *desertius agro*), *damnosius deserto agro* Sv. | 34. *qui* ad, *quis* Sv. | 99. 10. *caperet* S codd. Turn., *caret* adΘ. | 14. *metandi* d, . . *ti* a, . . *tis* S. | 15. *dicere* ad. | 19. *temper.* ad, *in temper.* Sv. | 23. *Columellae* Pint. coll. II, 2, 14. 20. consentiente Klotzio (qui praeterea coniiciebat *Co. Celsi*), *Magonis* Pint. | 27. *et* d, *at et* S (a *terreat et*). | 100. 14. *internic.* I, vid. ad 89, 2., *internec.* Sv. | 17. *pascendis*; *alioqui* S, distinctionem sustul. I coll. Hand. Tursell. I, p. 238. | 30. *oracula* d, *exoracula* a, *ex oraculo* S. | 101. 2. *Chresimus* S, *Cres.* dΘ, *Cresc.* a[1], *Cress.* a[2]. | 6. *aedile* add. S. | 14. *non impensa* d edd., sed cf. §. 38. | 15. *erunt* d edd. | 26. et 31. *fel.* Sa, vid. ad. 50, 27., *fil.* d edd. | 35. 36. *ne procidant*, *aut imbricibus* I, *ne procibus* a (DTdΘ *in e*), *declivis imbricibus* S coll. Colum. II, 2, 9. | 102. 9. *salus div.* vet. Dalec. | 24. et 25. *legumen* S, quod est semel enotatum ex Da. | 34. *contra avis et parvas* S add. ex D[2]. | *quadripedes* SDa, *quadrifide* d (T . . *file*). | 103. 2. *phoba* STurneb. Schneid., *ob fa(miliae)* D[1]Tad (D[2] *milio*). | 8. *crescit* Sa. | 8. 9. *redire dicunt* Sill. | 11. *nigro* Sa. | 12. 13. *phobas* S Scalig., *lobas* ad. | 26. *ut pisi*, *ubi scandant* I coll. §. 58. et 19, 69; 24, 83 et Theophr. h. pl. VIII, 3, 2. καθάπερ . . πισὸς . . . ἀναβαίνει., *ut piscandunt* d (Da . . *dum*), *ut pisorum* Sv. | 27. *nisi* Dad, *quod si non* Sv. Lacuna, quam detexit Sill., explenda est e Theophr. l. c. sic fere: *aut robigine laborant.* | *aut* ad, om. Sv. | 27. 28. *unicaulis* corruptum esse docent et quae sequuntur *unus et lupinis* et apud Theophr. l. c. ὀρθόκαυλος. Nisi nova esset vox, coll. Colum. XII, 16, 3. et Theophr. l. c. ὀρθόκαυλα, καθάπερ πυρὸς καὶ κριθή, scriberem *culmicaulis*, nam *recti caulis* nimis distat, et *muniti* alium praeberet sensum. | 28. *sed* S, *et* Tad. | 32. *multificia* ad, *multifida* S praeposito signo lacunae. | 34. *rotundum* d edd. | 104. 9. *VII.* SΘ, om. ad. | 27. *Verrius* Sa, *Varro* Td. | 36. *strangiam* sumptum est ex Theophr. d. c. pl. III, 21, 2., *istelepant* adΘ (D *stelepan* cum ras. in fine), quod ortum esse videatur e στλέγγυς, quod legitur apud Theophr. h. pl. VIII, 4, 3. | 38. *inane*, *speudian* S, *inanes. peudian* D[2](D[1] *eudia*, d *ceudia*, a *ceu.*). | 105. 11. *e* om. ad. | 12. *modii* Td (cf.

infra modios), *modium* a (cf. §. 146.), *in modium* Sv. | *si qui* S, *siliqui* Tad. | 15. *trapad.* a. | 18. 19. *subactum* adΘ, cf. Hand. Tursell. III, p. 319, 30., ... *tu* S codd. Gelen. | 21. *non nisi* SD[2], *in pinis* D[1]ad. | 23. *redeunt* SD, *reddunt* ad. | 24. *libram* SΘ, .. *as* ad. | 25. *in marit.* d. | 27. *Galliae* (om. *et*) d, *Gallia* (om. *et*) a, *Gallia et* S. | 33. 34. *assatum* ad. | 38 *quo* I, cf. Krueger, Gramm. d. lat. Spr. §. 391. Not. 3, 3., *quod* ad, *quam* Sv. | 106. 11. *ptis* d. | 25. *acetabulum* S vet. Dalec., *acetabulo* ad. Quum in a legatur etiam *selibra*, vide ne legendum sit *cum coriandri sel.* | 107. 2. *e* S, *et* ad. | 11. *Catonis* (i. e. ab eo nominatum) a, .. *ni* Sv. | 14. *eis* I, *esse* S (*maiores esse in alvum vires* Tad, ut verba *in alvum* videantur in margine fuisse adscripta). | 17. 18. *nigriusque* SD, *que* om. ad. | 24. 25. *serunt* . *Hordeum* .. *dicunt propterea quod* S Man. Dalec., dist. I, *propterea* (om. *quod*) ad. | 25. *fertilissimumque* d (a .. *mique*), *que* om. S. | 36. *in Aeg.* adΘ. | 108. 32. *adiciunt* I coll. §§. 66. 68., *adsciunt* STdΘ, *adsiunt* a. | 109. 12. *secunda XVIII.* SBroter. | 27. *zea* Sv e Theophr. h. pl. II, 4, 1., *ixia* adΘ. | 28. *ac* om. ad. | 110. 1. *et quod* S, *aut quod* ad. | 9. *hac* SDalec., *haec* ad. | 13. *si intentius* I, *si interiti* adΘ, *nisi intenti* Sv. | 15. *verset obiter* Sv, dist. Beckmann. | *mola* I, *molat* Sv, *molit* Beckm. | 19. *torrere* ad. | 28. *in* TdΘ, *et* a (S praeposito lacunae signo). | 111. 4. *emaciari* S vet. Dalec., *emactari* TaΘ[1] (Θ[2]*emacer.*), *emacrari* d edd. | 11. *bessem* S, *besen* Θ, *beses* ad. | 16. *hordeacius* Sa. | 35. *eum* S codd. Gelen., *cum* TadΘ. | *maceratum* S, .. *to* TadΘ. | 112. 10. *Galliae e* I coll. §§. 62, 68; 14, 149; al., *Galliae* (om. *e*) aΘ, *Galli e* Sd. | 11. *Hispaniae e* I coll. §. 68; 8, 130; 9, 49; 14, 30; al., *Hispaniae* (om. *e*) adΘ, *Hispani e* ST. | 14. *saluberrimamque* a, .. *ma* (om. *que*) Td. | 16. An *Veroniensi*? Vid. ad vol. II, p. 255, 34. | 18. *totus* I, *totis* Sv. | 18. 19. *planities* I, .. *tia est* Td, .. *tie* Sa. | 20. *fistulosa* Hard., cf. 17, 35., *fistulas* Dad, .. *lans* S. | 20. 21. *quoque montium* Tad, *quoque. Montium* S. | 23. *facilitatem* d. | 24. *furni* S., *fusi* TaΘ, *sucid* edd. | 30. *Leboriae* Td vet. Dal., *Laboriae* S (a *laborie*), cf. 17, 28. | 31. *Leboriae* vet. Dal., *levipra* ad, *Laboriae* Sv. | 35. *mobili*, *ut* SSalm. Schneid., *mobilius* Td (a *nob.*). | 113. 8. *adserendi* Strack., *adf.* Sv. | 23. *graneum* I coll. Cat. R. R. 86., *granaeum*

S unus cod. Hard., *granacum* a, *gracum* Td. | 114. 19. *est amplissima crass.* Sv, dist. Strack. coll. Theophr. h. pl. IV. 8, 7. | *digiti* ex Theophr. l. c. inser. STurneb. et Schneid. | *in totum, ni* S, *intoni* Tad. | 20. *papaveri* ad, .. *ris* STurn. et Schneid. | 21. *tricenas* edd., cf. 10, 165., *tricena* ad, *triginta* SSalmas. | 22. *lata* ad, sed cf. 28, 133. | 23. *omnino decocta* Sa, sed cf. 16, 65. 137; 17, 162; 22, 154. et Theophr. l. c. 8. καὶ ἑφθὴν καὶ ὀπτήν. | 24. *Toronae* I, cf. Liv. XXXI, 45, 15., *Torone* Sv. | *Chalcidis* (coloniae?) ad edd., *Chalcidices* S, Theophr. l. c. περὶ Τορώνην τῆς Χαλκιδικῆς. | 26. *autumno vereve* I (Hard. coni. *et vere;* cf. infra: *non nisi verno tempore*), *autumno vere* TdΘ, *autem nove re* a, *autem Novembri* Sv. | 115. 9. *coeperunt* TdΘ, .. *rint* Sa. | 14. *alius* TdΘ, sed cf. §. 133. | 24. *morose legit* STd, *moros elegit* a, ut coll. 14, 28. legendum esse videatur *morose elegit.* | 30. *masculum* d edd. | 31. *modi* Sa. | 116. 4. *Amiterni* Sad, sed cf. 19, 77. | 24. *coiectum* I, *coniectum* d edd., *coactum* Sa. | 29. *area* SPint. Schneid. coll. Theophr. h. pl. VIII, 1, 3. ἀπὸ τῆς ἅλω, sed cf. §. 161. et 164. | 117. 7. *seritur* ad. | 18. *eo* add. I. | 19. *exstet* S, *existet* ad. | 118. 1. *e pabuli* S cod. Victor., *pabuli* (om. *e*) edd., *e pabulis* ad. | 2. *generaret* Strack. | 6. *boumque ciendae alvi causa* Varro R. R. I, 31, 4. | 7. *appellatum* (sc. interpretatur; cf. Varro l. c.) a, *appellat* STd. | 9. *Medis* S Isidor. Orig. XVII, 4, 9., *medicis* ad edd. | 11. *ei* S, *et* ad. | 12. *postea caule* SΘ, sed vide ne *postea* sit natum ex interpretatione verborum: *quidquid .. adsurgit*, quod est apud Dioscor. 2, 176. προάγουσα. | 14. *Amphilochi est* I, *Amphilochus* Sv (edd. add. *fecit*, a *amphi locus*). | *confusum* TadΘ, *conposuit* SPint. | 16. *occultum* ad. | 21. *iugero* d, *iugera* a, *in iugera* S edd. | *modii* I, *modi* d, *media* Sa. | *viceni* I, *vicena* Sa, *vicina* d. An *viceni, at cav.?* | *cavendum ne aduratur* IStrack. (edd. vett. *adurat*), *cavendum* D^2(D^1 *av.*), *movendum ne aduratur* SHard., *inmovendum ne adurat* a, *vindemia dura* Td. | 28. *sariri* S(Pint. *sarr.*), *sarri.* d, *seri* a. | 31. *aratio* T, .. *tro* d, *et aratro* a, *in aratro* SDalec. | 33. *deplere* S codd. Gelen., *replere* Tad. | 119. 5. *si* SΘ, om. D^1ad, *cum* D^2 edd. vett. | 10. *roboret* dΘ, *robur et* a. | 11. 12. *abortu* TdΘ, *abortivo* S. | 18. *cantharis* edd., ...*ridis* STad. | 33. *uruca* I, vid. ad vol. II, p. 177,

7., *urica* a (Θ.. *cae*), *erucae* Td. | 36. *orobanche* Sv, cf. Theophr. h. pl. VIII, 8, 4., ..*breche* ad. | *aera* Sv, cf. Theophr. l. c. 3., *hera* d, *herba* a (infra p. 120, 3. d *aerae*, a *here*). | 120. 1. *ateramum* adΘ, *ateramon* S. | 2. *teramum qua* I (Sv. ..*mon*), *terram umquam* a (d *numquam*). | 13. *et* TadΘ, *ante* Sv. | 16. *promittens* Td. | 17. *praecipuos* a, ..*puus* d, ..*puius* T., an: *praecipue sata adulescere?* | 18. *sartam* Tad, *satam* Θ. | 26. *et ab aliis aesum* I Strack. (*ab aliis* emend. Sill.), *tabalis* (sup. add. *i*) D, *caballis esum* Td, *tabulis aesum* aΘ, *tabulisve* SBarb. | 27. *digitillum* I (SBarb. ..*tell.*), *dicit illum* ad. | 28. *uredo* SΘ, *dulcedo*. ad edd. Strack., cf. 154. | 121. 4. *cascum* d, cf. 12, 27. | 6. 7. *quinquagesimo* STheophr. h. pl. VIII, 7, 4., *quinto decimo* adΘ. | 7. *eximia fertilitas* SD², *exilitas* D¹ad. | 7. 8. *diligentioribus verum* D¹ad, cf. §. 16., *dil. vero* SD², *verum dil.* edd. | 8. *centesimo* S Hard. e Theophr. l. c., *centesimo quinquagesimo* (emendatione praepostero loco inserta) Dad edd. vett. | 9. *aqua rigandi* SDa, *aquari gaudet* Td. | 11. *ubertas* SD, ..*tatis* ad. | 12. *tanta est* S (D *tanta ē*), *tante* ad (edd. ..*tae*). | *ut seq. anno* SD², *sunt seq. anno ut* Td (D¹a om. *ut*). | 16. *est sit* ad, *est* S (Cato R. R. in orat. recta). | *rapa* SPint. add. e Cat. | 17. *raphanos* SPint., ..*nus* Da, ..*num* d edd. | 23. *edito* (om. *que*) SDa, | 24. *rudecto* SPint. Ponted. ex Cat. 34., *frutecto* TaΘ, ...*toso* d edd. | 26. *possis* S Hard., ..*sit* ad. | 34. *umidiore* S, *humido* Ursin. et Schneid. ex Varr. R. R. I, 9, 4., *humili* ad. | 122. 6. *a* I, cf. 5, 57., *et* vet. Dalec. Strack., *aut* Sad. | 8. *residit* S ex 5, 57., *resedit* ad. | 14. *graviore* S edd. vett. | 15. *degressi* TaΘ, *digressi* Sd. | 16. *hoc fit* Ta. | 16. 17. *pauci runcant pauci* ad, *pauci runcant, quod* Sv. | 27. *quaeque* Sv, *quae* ad. | 28. *inflexus* S, *infelix* Tad (a labore?). | 31. *rostra uti* ad, *rostrati uti* S. | 36. *duos..rutulos* Richtsteig. probante Osann. Philol. 7, p. 398. | *adderent alii* ad. | 37. *plaumorati* STaΘ, *planatati* edd. vett., *planaratri* Richtsteig., *plaustraratri* Hard. | 38. An *inculta? non nisi ita culta* vel *ita non nisi cultrata* vel *cultro arata* Strack. | 123. 16. 17. *sationum* aΘ, *sationum tempus* S. | 18. *aras* SaΘ. | 26. *sericulam* TaΘ, *securic.* Sd. | 33. *traverso* I, cf. §. 150., *transv.* Sv. | 38. *in forum; ibi* Sv, distinct. sustul. I. | *utique* S vet. lectio Pintiani, *ubique* Tad. |

124. 4. 5. *intellegitur* Sad. | 8. *pertractaversum* a. | 10. *contenta* TadΘ, *dentata* (ut §§. 173. et 186.) Sv. | 11. *operiente* S Dalec., .. *tes* T, .. *tis* ad. | 14. *soles* Td, .. *em* Sv, cf. §. 184. | 19. *Salassi* Hard., *Salsasi* ad. | 24. *vel cum* S vet. Dalec. | 27. *etiam* STd, *et scient* aΘ. An *et sitientis campos?* cf. §. 242. | 36. *incipit*, *volsis* I, *incepit*, *evolsis* S, *inmolsis* ad. | 125. 1. 2. *occatur* SΘ², *vocatur* aΘ¹, *runcatur* d edd. | 9. *arva* SHard., *area* d, *aream* Ta. | 10. *tractim* I, *tectum* Tad, *tantum* SPint. | 13. *et* om. S., sed idem valet atque *et omnino*. | 15. *si* ad, *etsi* S. | *provenirent priore* I, *provenire* ad, *provenire priori* Sv. | 19. *magna* TadΘ. | 34. *aquas* Tad. | 36 37. *tenera* a. | 126. 1. *saritur* Strack. | 3. *nec exiet* ad. | 9. *conpessum* a, *compensum* d. | 12. *serito* Sa. | 17. *ares* TadΘ, *inarescat* Sv. | *at* I, *aut* (nulla interpunctione praemissa) Sv. | 19. *sarias, tantum pulvere* I (cf. Colum. II, 16, 2. *secunda ratio est, antequam sarias, more seminantis ex aviariis pulverem stercoris per segetem spargere*), *sariat ante pulverem* Td (a *seriat*), *sariat*, *aviarii pulvere* SHard. | 20. Pro *denario* Pint. coni. *triceno die* e Colum. II, 15, 8., sed vide ne *denario ire* sit idem quod *conputari*, cf. 2, 87. *ut mensura veniat ad digitos* et Vitruv. III, 1, 5. *ex manibus denarius digitorum numerus*, et ante *singulas* potius inserendum sit *singulis mensibus*. | 23. *diu* I, vid. ad vol. II. pag. 275, 25., *divo* ad. | 24. *non fuerit stercoratus* SΘ. | 31. *dispescitur* I coll. 2, 173; 5, 53., *dispergitur* Td, *dispernitur* a, *discernitur* S codd. Gelen. | *intervallata* I, *intervalla* ad, *per intervalla* Sv. | 35. *videtur inde* Td. | 38. *nec* Sa. | 127. 3. *necetur* edd., *nocetur* Sad. | 7. 8. *in hiberna, quae* I, *nihilque* ad, *in serotina, idque* Sv. | 8. *praecipere* ad. | 11. *quinta* ad, *quintam partem* Sv. | 21. 22. *quinto minus* I, *quinta minus* ad, *alii quinque non minus* Sv. | 22. *plus* d, cf. §. 198., *pluris* Sv. | *et cliv.* Td. | 23. *ut* d Strack., *aut* Sv. | 24. *defrudes* SSchneid. Klotz. | 30. *conexa* a, vid. ad 3, 4., *conn.* Sv. | 128. 1. *qua* ad. | 2. *dirigendi* TadΘ. | 5. *non* add. SHard., prob. Schneid. | 19. *Novembre* aΘ. | 27. *rusticae* ST, om. ad. | 33. 34. *adicient* ad. | 34. *intercalario* ad, .. *os* Sv. | 129. 1. *caelesti* ad, *caeli* Sv. | 6. *ne* om. ad, quod nisi interrogationis signo post *accidere* posito ferri non potest. | 8. *praepostere* ad. | *praepropere* d (a

propere). | 12. *papiliones* I, *papilionis* d, *passionis papilionis* a, *papilionis proventum* Sv. | 18. *convexitatis* d edd. vett. | 38. *Caesaris; maxume haec* S, dist. I. coll. 6, 49. | 130. 5. 6. *Threciam* I, vid. ad vol. I. p. 163, 24., *Threchiam* d, *Thraciam* Sv. | 20. *cardines* SPint. Schneid., *arbores* a (d *suas*), *ardores* edd. | 31. *alteruter* ST (ad .. *utri*). | 131. 2. Intercidernnt haec fere: *dein augetur nox diebus XCII horis duodecim.* | 3. Strack. pro *ex eo* vult scribi *nox*. | 28. *servant quō* a, *servantque qūoniam* S. | 29. *institor est* S codd. Torrent. Salm. | *et est* om. S. | 31. *avaritiae* S vet. Dalec. | 37. *praecellet* Sa. | 132. 6. *satus* Td, *statuus* a, *flatus* edd. | 26. *una opera* S ex §§. 254. 262. | 35. *mollitum* I, .. *ium* ad, .. *iunt* S. Man. Dal. | 133. 9. *faces* S, sed cf. 7, 45. | 19. *sentitur* G edd. | 26. 27. *ovium tegim. concinnare* I (D[2] *incinnare*), om. Sv. | 27. *ipsarum* Da, *ipsorum* Sv. | *lanas* Tad, *lañas* D, *lamnas* Sv. | 29. 30. *kalendas Mart.* SG. | 32. *idus Mart.* SG. | 33. *exortus* SDalec. G. | *et in* SG. | 33. 34. *milvos* SG, sed cf. §. 289. | 34. *observatur* G edd. | *idibus Martiis* SG. | 35. *occasus* SG. | 36. *ostendit* Sa. | *kal. April.* SG. | 134. 7. *VII.* SPint., *XI* ad. | 7. 8. *praevernat* SPint., .. *verat* T, .. *venerat* Dad. | 8. *post diem certum* I coll. §. 253., *post diem at* Dad, om. S. | 19. *sicco* (sc. die) a, *siccum* STd. | 27. 28. *occupent* S, .. *ant* ad. | 29. *autumni* ad. | 31. *seminariis, vitiaria* I coll. Cat. R. R. 40, 1., *seminaria* ad, *in seminaria, vites* S (Schneid. *seminario*). | 35. *vineam fodere incipias* SPint. Ponteder. Klotz., *vinea florere incipiat* ad. | 36. *incipias* S, .. *at* ad. | 135. 18. *significant* SG, .. *cat* ad. | 19. *kalend. Mai.* SG. | 20. *natalis habetur* SG. | 22. 23. *quod nomen* I, *quod* ad edd., om. SPint. | 25 (bis). 26. 27. *kal. Maias* SG. | 27. *et fid.* SG. | 29. et 31. *idus Maias* SG. | 34. *cum* S. | 136. 1. *quoque* Sa. | 10. *intueris* et 10. 11. *quaeris* SMan. Dalec. | 30. 31. *seritur* ad. | 36. *kal. Iunias* SG. | 37. *IIII.* SPonted., *III* ad. | 38. *idus Iunias* SG. | *Italiae* SG., *Italiae sexto et* ad. | *IIII. idus Iunias* SG. | 137. 1. *Iulias* om. ad. | 2. *kal. Iulias* SG. | 8. *cuditur* Td, *concutitur* a. | 12. *si malae* I, cf. §§. 243 et 259., *simule* a, *simul hec* d, *simul est* S. | 22. *et* Dad, *etiam* S. | 26. *ubi non sunt* Td. | 32. Videtur tale quid intercidisse: *sed aquaria cote excitata acie desecta prata protinus virent.* | 34. Strack. coniicit *latifundiis*, vel *Galliarum latius*-

unde et, sed cf. §. 296. Vide ne hic quoque nonnulla exciderint. | 36. *Italus fenisex* Td, *Italii fenum ex* a, *Itali fenisece s* S Man. Dalec. | *dextra* om. codd. Gelen. | *secat* Td, . . *ant* Sa Man. Dalec. | 138. 7. *armentariorum* I coll. 14, 62., *armentorum* Sv (a *argument.*). | 22. 23. *urbanarumque* ad. | 23. *his et in villa* D (Td *et his et*, a om. *in*), *et in his illa* Sv. | *visendis* Td (Da . . *di*), *visantur* Sv. | 27. *aut* ad, *vitem* S codd. Gelen. | 32. *palumbium* Td, . . *bum* Sa. | 34. *palumbem* T, . . *bum* Sv. | 36. *eius Assyriis IV. non. Iulias* SG. | *vero eadem die* SG. | 36. 37. *aestuosus matutino oritur* SG. | 139. 1. *ad aestum* SG, cf. §. 270., *est autem* ad. | 2. *tertio* a edd. | *non. Iulias* SG. | 3. *eadem die* SG. | 4. *Aegypto* SG, *et Aegyptiis* d (a *ex* . . *tis*). | 5. *post triduum* SG, *postridie* ad. | 13. *kal. Aug.* SG. | 15. *emergit* S Petav., *inmergit* Tad. | 16. *idus Aug.* SG. | 17. *sed* STG, *ut sed* d, *sed ut* a. | 27. *civibus* Sa. | 140. 23. *cum plenilunio* SG. | *vi maiore inpelluntur* SG Man. Dal., sed cf. Colum. I, 7, 1. | 27. *haec*, *sed* I, *haec id* a, *sed* (om. *haec*) Td, om. SG. | *magnae sunt* SG. | 28. *caniculum* ad, *caliginem* (*impellent.*) G. | 32. *privatim* a edd., *primatum* STdG. | *attinent* Tad, cf. §. 287., *tenent* SG. | 35. *conplectente* I, *complectit* Td, . . *xit* a, *amplexantur* SG. | 141. 2. *centro bis* d (a *vis*), *centrum infra* SG vet. Dalec. | 4. 5. *pertinet* SG. | 7. *transmiserit* SG. | 9. *adsperserit* SG. | 19. *fructus* ad, ut videatur legendum esse aut *frugibus* aut *fructui*, cf. 17, 140 et 178. | 25. *undeviginti* Dad (G *XIX*), *XXXI.* S Petav. | 29. *DXIII* SPigh. | 37. 38. *sorbile* I, *sorbide* Tad, *sordere* SG. | 38. *velim* Tad, *velint* SG. | *exurit* SD, *exaruit* a, *exhaurit* Td. | 142. 12. *ea* I, *ea a* S coll. §. 286., *et a* Tad. | 16. *algentium*-S Pint., *leg.* TadG. | 17. *et aest.* I, *aest.* (om. *et*) Tad, *aestuantiumque* SPint. | *sed* SG. | 20. *mirari* Hard., cf. 17, 1; 34, 171., *mirabilem* Tad, ut nunc censeam esse scribendum *mirari admirabilem*, *mirabilem admirari* SG. | 22. *statos* SG, *statutos* ad. | 27. *item* SG, *idem* a, *ita* Td. | 31. *chlorionem* Td, cf. 10, 87., *orionem* a, *virionem* SG. | *solstiti die* SG. | 143. 8. *intervalli terram* S, dist. I. | *iterari* ad. | 11. *purgare* S, . . *ari* ad edd. | 12. *in* Sill., om. ad, *ad* Sv. | 19. *dereptae* ad, *dir.* Sv. | *media* Tad, sed cf. Varr. I, 50, 2. | 24. *inopiae* (om. *est*) a, *inopia* Td. | 27. *manali* Td. | 33. *seritur* ad. | 34. *eadem* S

Pint., *etiam* ad. | 144. 2. *sub strata* I, *substrata* d (a ..*acta*), *substratu* Sv. | 4. *dura sparsus* IS, *duras partus* Da (d *moriatur*, *asp.*). | 8. *raritas* T, *car.* Sad. | *operarum* Sd, sed cf. §. 28. | 9. *Conexa* a, vid. ad 3, 4., *conn.* Sv. | 9. 10. *operosi* Tad (an *operosius?*), ..*se et* S Man. Dalec. | 20. *confecto* („*dem gedroschenen*", cf. Colum. II, 21, 5.) ad, *conferre* Sv, *conferre collecto* Sill. | 21. *praedicat* I, *praedicit* ad, *praecipit* Sv. | 29. *cicerculis* ST. | 35. *Cerinthi* S Barb. et Theophr. h. pl. VIII, 11, 7., *perinthi* d (*a* .. *te*). | *Euboeae* I, vid. Theophr. l. c., *Euboea* Sv. | 38. *Threcia* d, vid. ad vol. I, p. 163, 24. | 145. 1. *et in parte* add. Sill. | 9. *CCXX* S Ponted., *CXX* d edd. (a una littera ante C erasa). | 11. *pice inlitis* S vet. Dal. | 12. *alii* (om. *qui*) Sad. | 13. *inlinunt; aliqui* S vet. Dal. | 13. 14. *respergunt* S vet. Dal. | 14. *ungunt* Sa[1]. | 25. *V. kal. Septembr.* SG. | 26. *nonis Septembribus* SG. | 29. *idus Septembr.* SG. | 31. *defut.* SG Ponted., *fut.* ad edd. | 36. *kal. Octobr.* SG. | 146. 1. et 2. *kal. Octobr.* SG. | 3. 4. *V. nonas* Pint. vet. Dal. (SG add. *Octobr.*), *V. cal.* ad edd. | 4. *IIII. nonas* I, *IV. nonas Octobr.* SG, *tertio nonas* Pint. vet. Dal., *III. cal.* ad edd. | 6. *VI.* S Ponted., *III* ad edd. | 7. *XVII* S Ponted., *XVIII* G, *XVI* T, *sexto* ad edd. | 8. *kal. Novembr.* SG. | 9. 10. *nonas Novembr.* SG. | 12. *rapa, napos* S Pint. coll. §. 131., *panaphos raphanos* Td (a *paphanos*). | 15. *praecoquia* T. | 23. *aestiva* I, *ea* ad, *eius* Sv. | 24. *uvam* SD[2], *quam* D[1]Tad. | 27. *coepit* Sad. | 29. *ac iam* I, *acinum* Sv. | *augeri acinos.* Td, *augeri. acinos* a, *augeri. Acino* S edd. vett. | *plurumum refert* S edd. vett., cf. 2, 143; 7, 106; 17, 57; 26, 93., *plurime fert* Td, *plurimos fert* a. | 30. et 31. *culleos* a, *cul.* Sv. | 147. 2. *directo* Sill., *decreto* Sv. | 9. *uva* ... *despumandum* om. Da (Td inde a *nec*). | 16. 17. *segnitia aut avaritia* SD[2], *segnitia* a vet. Dalec. (D[1] *sign.*), *saevitia* Td edd. | 148. 10. *et usque* S (cum signo lacunae, nam statuit excidisse *IIII.*). | 14. *adicit* Sad. | 18. *ventorum* ... *scrupulosior* vulgo ad sequentia trahuntur. | 34. *praecipiemus* STd, ..*cipimus* d, ..*cepimus* Ta. | 149. 2. *hic olivae timeatur* S (Td *oleae*, D *olae*), *hic oliveti metuator* a, *hunc oliveti metator* edd. | 6. *pecudem* Sa (D .. *de*), *des* Td. | *e sole* S, *sole* Da, *a sole* d edd., om. T. An *pecus de sole?* | 9. *si* om. Sa Man. Dalec. | *duces* I, *ducet* a, *ducere* S Man. Dalec., *duceres* edd.

(d ..*ret.*). | *nec* Sad. | 10. *clodantur* (qua voce rusticis propria morbus aliquis pecudibus proprius significetur) Sill., *clodant'* D, *dotantur* a, *cludantur* d, *clodunt* Sv. | 14. *trav.* I, *transv.* Sv. | 32. *praecellit* (i. e. nimiam exercet vim, cf Tac. Ann. 12, 15.) a, *percellit* Sv, *praegelat* Td. | *radicibus* Tad, ..*ces* Sv. | 150. 11. et 15. *a Graecis* Td (24. T). | 11. *aphel.* T, *ephel.* a (2, 119. ad *apel.*, RΘ *aphel.*, Senec. Natur. quaest. V, 16, 3. ed. Fickert ἀφηλιώτην). | 151. 31. *ostendunt* Tad. | 152. 31. *hae* Sa. | 34. *praestabit ac* S, ..*bitur* D, *praes agabitur* d (a ..*giab.*) | 36 *tersum* Hoff Ztschr. f. d. A.-Wiss. 1854. p. 701. coll. Fest., *densum* Sv. | 38. *fiat, pluvia aut* I (edd. om. *fiat*), *f..iant* (cum ras.) D, *fluviant* d (a ..*ians*). | 153. 3. *una* I, *aut* ad edd., *at* S. | 4. *et undique* D, *effundit* Sa, *effundi signat* Td. | 8. *desiit* d. An: *hae .. desierunt?* | *si* d, *si in* a, *sin* S. | 11. *circulus nubis* d, *circuli nubis* S, *circulis novis* a, *circuli novi* edd. | 15. *fulget, pluviae* Sa, *fulgura* T (d ..*ora*). | *aut hiem.* I, *abhiem.* Td (a *abhiemavit*), *et hiem.* Sv. | 17. *fulgurabit* d edd., ..*vit* Sa. | 19. *fulgurabit* I, ..*avit* Sd, ..*rant* a, ..*raverit* edd. | 24. *adpropinquantes* S Man. Dalec., ..*tis* a, ..*te* (*sole*) T (d edd. om. *que*). | 36. *promittunt* d edd. | 154. 3. *aeneo* I coll. 29, 35., *aeone* D (Td *eo.*), *aerone* Sill., *eo* Sa. | 4. *contectus* S Sabell., *contentus* ad. | 7. *tranquillo* T. | 8. *cursitabit* S Pint., *cursu stabit* Tad (edd. *a cursu*). | *murmurabitve* S (Pint. ..*veritve*), ..*rabit* a¹(a²..*avit*), ∴*ravit ut* D (Td..*averit*). | 9. *idem* Sa, *id* Td. | *hieme* S, ..*mem* Tad. | 13. *flatum* d, ..*tu* Sa (Hard. *infl.*). | 22. *iidem* I, *id est* a, *item* d, om. Sv. | 27. *gaviae* S Pint., *caviae* Ta (d ..*ia*), om. edd. | 37. Videtur excidisse *et latitantes*. | 155. 6. *apes abscond.* S coll. Theophr. περὶ σημ. I, 22., 3, 9., Aristot. h. an. 9, 40., sed cf. 8, 133; 11, 13., *abscond.* (om. *apes*) v.

Lib. XVIIII. pag. 155. lin. 31. *aliquos* SD²d. | 156. 3. *septumo* I, ..*ma* Sv. | *Balbillus* S Lips. Letronn., *Bab.* acdP. | *sexto* P, ..*ta* Sv. | 5. *nono* edd., *nona* Sacd. | 10. *procellasve* Td, ...*llas ut* c, ..*llas* Sa, ..*llasque* edd. codd. Gron. | 12. *vix* add. I. | *antemn.* acd (2, 101 SRad; 16, 195 Sa), *antenn.* Sv (7, 209 S). | 16. *citro* SP (2, 104 Rad; 35, 161 BRVd), *citroque* acd (13, 106 S nulla discrepantia). | 17. *tolli* Tacd, *sublata* SP. | *necti* acd, *nexum* S (P ..*u*). | 18. *fractum* STdP,

pretium ac (an *pressum?*). | *coactum iniuria naturae* Sv, dist. I, *naturae* om. acd. | 19. *est* I (Strack. *ad summam audaciam est pervenire*), *et* Sacd. Lacunam indicavit S., quam sic fere censeo explendam esse: *per vehiculum tale ad longinquas terras pervenire.* | 31. *itane et* Sv, dist. I, cf. Hand. Tursell. III, p. 495. | 157. 2. *ratione* Tcd. | *Aliana* STurneb. Adv. 10, 20., *aliena* Tacd, *aeliana* P. | 4. et 6. *cretov.* acd (6. *retiis vinis* P.) | 7. *qui* S, *que* D, *aeque* acd. | 10. *Et* a edd., *sed* S (P add. *in*), *Et ab his* (i. e. post haec) Td (c *ad* om. *his*). | 12. *mirabilis* S (P om. *ibi*). | 13. *non* Tcd, *nam* Sa vet. Dal. (Hand. Tursell. II, p. 302. coni. *iam*). | 14. *Callaeciae* S ex Bamb. ad 36, 26; sed cf. 4, 112., *Galliciae* DT (acdΘ .. *itiae*). | 18. 19. *et Tuscae vel* I coll. Grat. Cyneg. 36., *et asceve* Td, *et ae tas ceve* a, *aetas ceu* (c. ras.) D, *saetas ceu per* S. | 21. *que acd.* | 25. *Lindi* S Pint. (P *civitas est lindos in rhodi insula*), *tendi* Tacd, *ostendi* edd. | 26. *se expertum nuperrime* I coll. 14, 54., *se nuperrime expertum* SP, *se exemplum nuper romae* c (Td om. *se*, a *per se exempl.*, Θ *per exempl.*) | 26. 27. *prodit* SP. | 34. *generata neticum* P, .. *ta enitium* a, .. *ta inicum* c, .. *tainichium* d. | *ac* d edd., *ad* ac, om. SP. | 37. *xilon* d, *filon* ac. | *xylena* a. | 158. 1. *molliora* S Salm., .. *ore* acd. | *pexioraveS*, *pex sorave* D, *pix sora* D[1] (acd *fora*). | 3. *et othon.* SP. | *othoninum* S (P .. *neinum*), *othominum* d, *ut hominum* c, *ut homines* a. | 4. *Asia vero* SP. | 5. *Aeth. autem* SP. | 6. *e cuc.* SP. | 7. *genitis* SP, *genistis* acd. | 15. *post deinde* acd. | 21. *hamis* S Barb., *aenis* acΘ, *enis* Td. An *taeniis* (dentium ut 3, 4. scopulorum)? | 23. 26. *mollitia. Linumque .. decorum est. Cortices ... carminari. Iterum* Sv, transpos. I. | 26. *silici* DTcd, *in silice* Sa. | 37. *asbestinon* S, *ac vectinon* (i. e. ACBECTINON) P, *avestinum* acd. | 159. 2. *in* om. SP. | 4. 5. *villis* acdΘ. | 6. *spondi* d, *pondi* ac. | 8. 9. *ut .. acciperet* SP, *et .. accipere* acd. | 12. *versicoloria* acd (P *navigantis versicoloribus vellis*), .. *rias* Θ, .. *rihas* S. | 20. *munere* S Barb., .. *ri* acd. | 23. *a. d. .. kalend.* S. | 26. *iere* Td, *terrae* D[1]ac, *feret* D[2], *stetere* I. | 29. *e* I, *et* acd, *ei* S. | 30. *thoraceis* acd. | 33. *sparta* Sv. | 160. 6. *evellitur* Sa. | *manu* deleri vult Sill., sed iungas cum verbo *vellitur.* | 16. *sed* S, *et* acd. | 26. *philura* S, sed cf. M ad 13, 74. | 31. *mapilia* d (T *mapal.*). | 32. *conficiant* acΘ, an *confiant*? cf. 16, 248; 31, 83.

36. *CCCXC* SHard., *CCCCXC* acd, *CCCL* P. | 37. *adparet* S (P *app.*), *appellaret* acd. | *id temporis* S (P *it*), *id temporis spatium* acd. | 161. 4. *nullis* SP, *nullisque* acd. | *nexa* SP, sed cf. §. 99. | 5. *rimas sentiente* Td (c *entgente*), cf. 8, 68; 12, 28., *rima ingente* a, *rimas agente* Sv (Sill. *rimam*). | 17. *Carthagini* S (P *Karth.*), sed vid. not. ad 35, 49. in collat. cod. Bamb.) | 24. *trecia* c, *threcea* d, *Thracia* SvP, vid. ad vol. I, p. 163, 24. | 38. *repens.* SP, *p ens.* acd. | 162. 6. *sternutante* a, *sternuente* Tcd (SP add. *crebrius*). | 13. *MD* STdP, *CXID* d, *CXI* ac. | 15. *erga* SacΘ, *circa* d. | 21. *ac* Td, cf. Theophr. h. pl. VI, 3, 1., *aut* acΘ. | 22. *verno* S e Theophr., *vero* acΘ, *vere* Td. | 25. *assoque elixo* acdΘ (S *et elixo*), dist. I; an delendum est *elixo*? cf. Theophr. h. pl. VI, 3, 1. et Salmas. Exerc. p. 251 a B. | 26. 27. *utili his* (corporibus) *omnibus* (diebus) I (cf. supra *XL primis diebus*), *vitia his omnibus* Sa, (*purgant*) *eum his omnibus* c, *vitiis omnibus* d. Theophrasti verba πάντα τρόπον ἀγαθόν videantur flagitare ut legatur *utili viis omnibus*, vel simile quid. | 29. *ad mercis adulteria* cum antecedentibus iunxit S. | 30. *coiectum* P, *coni.* Sv. | 32. *colos* ScΘ, *color* ad. | 35. *magydarim* d (*a magid.*), ..*rem* c, ..*rin* S (P infra *ΜΑΓΥΔΑΡΙΝ*). | 163. 4. *mygdaris* acd. | 7. 8. *quod laserpicium vocant* SP. | 10. *frangatur* SΘP (c *confrang.*), *frangitur* ad. | *intus candido* SP. | *tral.* P, *transl.* Sv. | 10. 11. *quae aqua* I, *aquequae* D (c .. *que*), *aque* d, *aqua* a edd., *quaeque* SP. | 11. *saliva celerrime* SP. | *liquescit* a edd. | 16. 17. *et caule* acdΘ. | 18. *rubrum est. rubia* I, *rubia est* TacdΘ, *rubrum est* SBarb., *viride, tum rubrum, postremo nigrum est. Rubia* Sill. e Diosc. 3, 150. | 25. *unguentis* Sa, ..*ti* Tc (d in ras.). | 26. *struthion* SBarb., *strutia* acd. | 27. *spinosae* I coll. 21, 94., ..*sa et* Sv. | 33. *Syrus* I (P *sive assyria ereagin syriis*, Sill. *sive illos Semiramis Assyriae regina sive alius rex Syrus fecit.*), *Cyrus* Sv. | 164. 9. *Phasi* cd, ..*sin* T, ..*sidem* Sa, sed cf. 6, 3; 8, 120; 25, 157; 26, 43. | 11. *Numidiam atque* S codd. Gelen., ..*dia que* ac, ..*dia aqua ea* d[1] (d[2] *aqua e*, om. *ea*). | 19. *medulla* d, ..*am* Sac. | 25. *capiat?* I, *capiat.* Sv. | 26. *horrudas* a (d *horrid.*). | 27. *ternos* cd, ..*nis* Sa. | 35. *diviti* S (ut *pascitur* idem valeat quod *altilis est*, cf. §. 54 et 28, ⁻ˡ., *divitia* TacdΘ. | 37. *mos* Pint., *lex* Strack. (Sill.: *ae-*

quabit eos pecunia), sed referas verbum *aequabit* ad subiectum *herba.* | 165. 2. *huius conpertumque* S, dist. I. | 4. *his* Sill., *quibus* vel *iis quibus* Strack., *is* Sv. | 5. *die* acd (cf. 18, 25. *a certissimo die*, *dio* Sv. | 10. *esse* edd. vett., *esse. Sed* Hard., *et* acd, *ei* (sc. familiae) S. | 12. *gari* ad edd., *ganari* c, *carnari* S. | 13. *quae* Strack., *quia* Sv. | 14. *expeditae* et *paratae* Strack. | 30. 31. *rigatos* Sd Salm., ..*to* a, ..*tus* c. | 166. 1. 2. *cartilagine* .. *cartilagine* I (acd *carnea utroque*), *cortice, alia cute, alia cartilagine, alia carne,* Sv. | 7. *et carne* ... *cartilagine* add. S ex P. | 12. *baculorumque* TacdΘ, *baculorum quoque* S. | *praebere* acd, ..*entis* S (..*tes* P vet. Dalec.) | *Exemplo est* S, *exemplo. sed* acd, *est* (om. *exemplo*) P. | *arbore* acd. | *malve* P, ..*va* Sv, cf. 13, 91. *arbor citri.* | 13. *Mauret.* SP, *Maurit.* acd. | *oppido.* acd. | 24. *olitoribus* a d (P *olitor*), ..*oris* c, ..*oriis* S. | 34. *contra* .. *refugiunt* pro parenthesi habet S, om. Hard. | *aut* acd, *ac* SP. | 35. *vel si pendeant* Sd (a *pened.*, c ..*deat*), *versi pendent* Man. Dal. | *curvantur intorquenturque* SP, *curvanturque* acdΘ, *pandantur curvanturque* Dalec., cf. 16, 189. 219. 223. | 36. *deprehenditur* acd, ..*das* SP. | *a* om. SP verbis *quatt. digit. intervallo* iunctis cum antecedentibus. | 38. *fistulam* SP, ..*la* acd. | 167. 1. *demisso* SP, *dim.* acd. | 14. 15. *quae* legitur post *nomine* in acd. | 22. 23. *per parietum* S, *per artetum* d (acΘ ..*cum*), *parietum* (om. *per*) Barb. | 26. *quod* edd., *quo* Sacd, an *quoniam?* | 29. *coiecta* I, vid. ad p. 162, 30., *coni.* Sv. | 35. *baln.* SacdP. | 38. *cibus saluber ac levis* ST (cd *lenis*), *saluber hac lenis* (om. *cibus*) P, *cibos salubres ac lenes* a, *cibo* (al. *cibos*) *salubres ac leves* vet. Dal. | *ex his tamen* STd, *existimant* ac (vet. Dal... *mantur*), *sed sexis* P. | 168. 1. *non* adP, om. Sc. | 3. *dictis*, *atquae* S(P *adque*). | 6. *et gratiores* TacΘ (d *crass.*), *eo gratiores* edd. Videtur excidisse *eo leviores*, vel simile quid. | 10. *et rust.* SΘ. | 21. *condiend.* SP, *condend.* TacdΘ. | 27. *Threcium* I, vid. ad 161, 24., *threitum* a, *thracitum* d (c *trac.*). | 28. *boeotium* acd. | 33. *Nursinis* Sd, *arsis* a, *Marsis* Man. Dal. | 37. *est* om. cd. | 169. 2. *ipse* TdΘ, om. Sv. | 4. *feritatem* acd. | *semine* acdΘ, *e sem.* Sv, *a sem.* Hard. e codd. | 14. *tral.* I, vid. ad 163, 10., *transl.* Sv. | 19. *agrion* S Diosc. 2, 138., *cherain* ac (Θ *cheram*, Td *ceram*), an *cherian*, i. e. χηρεῖαν? | 170. 2

ieiunos SP. | 4. *pthiriasim* d (D *.ithir.*, cum ras., c *hithir.*), *ithiriasin* a, φθειρίασιν S(P *ΦT.*) coll. Plin. Valer. 4, 1., *phthisin* edd. | 8. *dedicar.* S (P *dedicatur*), *ducer.* acΘ. | 9. *ex pl.* SP. | 11. *rapa* SP. | 15. *cum viti* S (P *tumultum*). | 17. *sapori* acd. | 18. *agrestis* ac. | 18. 19. *alterum graeciae seritur* (om. *staph. Graece dicitur*) Td (ac *graece*, sed cf. 25, 112). | 29. *a* acd, *e* Θ, *ex* SP. | 171. 12. *hinc* Sa, *hic* cd. | 17. *est* om. SP. | 28. *opitiona*, *cyica*, *leucoion* S ex Theophr. h. pl. VII, 13, 9., *pytyon acocoygian* a, *pytion cocoygiā* c, *pythion ac ocoygiam* d, ut videatur fuisse *opitiona*, *coccygian*. | 29. *aegilipa* S, *aegylipas* c (d *egili.*), *aegy lippa* (cum ras.) a. | *sisyrinchion* S ex Theophr., *sisyrichion* acd. | 30. *minui ac* S, *min ut hac* c (a *minus ut*), *minuta* d. | 36. *inprobantur* SP. | 36. 37. *longos ac parvos* D (a *et parv.*, d *e parvis*), *longi ac parvi* SP. | 172. 2. *sed in* STP, *sed in in* d, *sed et in* acΘ. | 12. *bitum* ad (c *bitt.*) | 13. *caepe* acd, sed cf. §. 101. | 15. *spalax* S ex codd. Theophr. h. pl. I, 6, 11., *calax* ac (d *gal.*). | *perdicium* STheophr., *pediatum* acd. | *confertim* SBod. ad Theophrast. h. pl. VII, 3, 1., *cum fraxino* acd, quod favet scripturae *confarctim.* | 16. *abrotonum* ac (d . . *tan.*). | 27. 28. Fort. *pinguitudinis rarae in cartilagine*, cf. 35, 67. | 29. *conduntur* ad. | 33. *semen* SD, *semet* acd. | 36. *tum* S, *cum* acd, *tunc* edd. | 174. 1. *odit et* S, dist. I. Strack. coniicit *oderit*, *tamen* . . *constat laudatissimum* . . . . *Ariciae esse.* | 4. 5. *flavidioris* S Dalec., *favid.* Tcd, *savid.* Θ, *suavid.* a. | 11. *sperantur* D[1]acd, *spernantur* SD[2], sed cf. infra *separatim vestitis.* | *in* om. acd. | 18. *antiscordon* acd (P *CKOΔPON*). | 20. *increscit* SP, . . *cat* acd. | 22. *IIII* S Man. Dalec. Schneid., om. acd. | 23. *eruperint* Scd. | 175. 7. 8. *commorere* ScΘ, . . *vere* Tad. | 8. *et quod* SDcΘ. | 9. *odore simili* Dal., *odor est mili* ac, *odore mili* S (Td . . *lii*). | 12. *lactucaque* acdΘ (D *quae*). | *cucurbita* S, . . *tas* P, . . *tae* acd. | 13. *betae* SP. | 19. *recentia* SP, . . *tiora* a, . . *tius* cd. | 23. *gignit* a P, . . *itur* STd, . . *unt* c. | *et* SP, om. ac, *in* d. | 33. *et pr.* SdP. | 33. 34. *serendum* acd, *serere* SP. | 34. *ut* SP, om. acd. | 35. *ad cacuminum qui serunt precantur* ad (c *cauminum*), *precantibus* (reliquis omissis) SP. | 36. *ideo* D[2], *id forsicia* D[1] (a *forsiciam*, c *forsitiā*, d *fossitiam*), quae orta sunt e sequenti verbo *siccantur.* | 176. 1. *apium* S

Bod. ex Theophr. h. pl. VII, 3, 4., *allium* acd. | 3. *et semine* Td, *semine* (om. *et*) Sv. | 6. *radices* S Pint., . . *cem* acd. | *seminiferorum* I, *minimiferorum* a²cd (a¹ . . *mef.*), *anniferorum* S Barb. ex Theophr. VII, 2, 1. | 6. 7. *relincuntur* S (P . . *quuntur*), . . *quunt ut* acd. | 8. 9. *capitata* S Pint., *capita* acd. | 14. *in aestatem* Sd vet. Dal. (Theophr. h. pl. VII, 2, 5. ἄχρι θέρους), . . *áte* acd. | 17. *usque* ac. | 19. *autem* SadP, om. c. | *mente* add. Sill. ex P, sed cf. 21, 38. | 23. 24. *heliosel.* omnia exemplaria habent, sed 20, 117. *heleosel.*, Graece ἑλειοσέλ. | 33. *colore et tempore* S codd. Gelen., *coloris et temporis* d (ac *tempori*). | 177. 1. *intubis* acd, cf. §. 129., . . *bi* Sv. | *similis* Sd, . . *les* ac. | 2. *picridia* acd, *pigricia* P. | 3. *albae* S Salm. P, *atrae* acd. | 4. *soporiferi* ac, . : *re* d, . . *ra* SP. | *somnum* SP, . . *ium* acd. | 4. 5. *credantur* SP. | 6. *lactucis nomen a lacte* I (c *aiecte*, d *aiectae*, Ta *adiectae*), *a lacte lactucae dictae* P, *lactucae iis lactis nomine dictae* S. | 9. *refrigeranda e veneri est* SP. | 13. *C. Aemili* S C. F. Hermann. (schol. Cruqu. ad Horat. epp. I, 15, 3. *curante Aemilio*), *cam eli* TdΘ (ac . . *lii*). | *nimia eum necaret* I, *nimiae omne caret* Thuan. (Tacd *minime*, Θ *omni*), *nimia eam negaret* S Hard. (P *ei abneg.*). | 21. *ii pat.* S (c Pint. om. *ii*), *impat.* TadP. | 34. *excreverint* cd. | 178. 8. *lentibus* S, . . *tis* acd, . . *te* edd. | 27. *facit* acd, *facit tria: unum* Sv. | 28. *appiacam* cdΘ, *apian.* a. | 38—179. 2. *altera . . pariat* add. S ex marg. D. | 3. *siccior* (om. *si*) acd. | 9. *sequare* Sa (c *quare*), *sequaris* Tcd. | *e terra* d. | *dolentes* a. | 13. *sessile* cd. | 14. *quam* edd., *q̃m* d, *quō* c, *quoniam* T, *quo* Sa. | 17. 18. *sed teneritas* Sd, *se deteritas.* ac, unde Sill. *sed aeternitas.* | 18. *ei* I, *si* Sv, *sed* Dalec., *etsi* Sill. | 28. *frigora* Sd², *figura* d¹(ac . . *ram*). | 25. 26. *trizianum* cd (a *trioz.*) | 28. *nec nisi* cd; an *sed?* | 29. *nocet* acd. | 30. *excedentibus* Sill., *excell.* Sv, Strack. coni.: *habitu excell.* | 180. 3. *in* S, *et in* ad, *et* c. | 5. *divi Iuli triumpho* S (P *tivi*), *trium foliorum divi Julii* acd. | 9. *in* om. acd. | 10. *in* om. acd. | 11. *eas* acd. | *arundineis* acd. | 21. *viro curam* om. Tacd. | 35. 36. *VIII aut VIIII* S ex Cat. 161, 3. | 181. 8. *MINON* P, *orminum* acd. | *ΔΥΑΚΑΝΘΟΝ* P, *myacantum* acd. | 15. *areis* SSalm., *eis* TacdΘ. | 17. *serunt duobus modis* I, *ergo duob. mod.* acd, *ergo duob. mod. serunt* Sv. | 20. *condiuntur* SP,

..*duntur* acd. | 37. *urucis* Sd, *erucis* ac, vid. ad vol. II, p. 177, 7. | *ei et* S, *et et* c, *et* ad, *ei* P. | 38. *mulsum* SP, *multum* d, *mustum* ac. | 182. 2. *ei* Sd, *et* ac. | 3. *et* om. Sd. | 5. *serit et* S, *seri et* ac, *seritur et* d. | *ipsa* Sed, ..*sā* a. | 7. *arescit* STacd, *crescit* edd. | 16. *non* add. Hard. ex Colum. XI, 3, 37., om. acd. | 19. 20. *alioqui* a (d ..*quin*), *alio* (om. *qui* cum seqq.) c, *ante* SP. | 20. *veteres* om. SP. | *nomen* SP, om. ad. | 20. 21. *declinaverunt* (add. *nunc autem coepit dici HΔTOCMON.*) SP, ..*rant* acd. | 25. *omnium aquae* I, *omnia quae* acd, *omnium* Sv. | 30. *stomachi* acd, *stomachi prodest* Sv. | 30. 31. *alioquin* d. | 31. *huic* edd., *hoc* STacd. | *Aegyptium* acd edd., ..*tio* ST. | 34. *cautis* acd. | 35. 36. et 36. 37. *murr.* SP, *myrrh.* acd. | 183. 1. *autumnum* Sacd, cf. 21, 25 et 55., *autumni* edd. vett. Lacunam hic esse statuit Sill., Strack. coni. *hippicum* pro *quippe cum*. | 2. *cappari* S codd. Hard. (cf. infra (5) *familiarissimum*), ..*ris* acd. | 2. 3. *cauta* acd. | 13. *etiam* Tcd, om. a, *iam* S vet. cod. Salm., *nec minus iam* (i. e. *et iam*) P. | 16. *culnila* P, *cunicula* acd. | 18. *aemula* SP, ..*lo* acd. | 21. *lepidum* ad (c *lap.*). | 22. *fructificavit* ac (d ..*verit*). 25. *lauri* ST, ..*ribus* acd, ..*rinis* edd. | 27. *Git* S e codd. ad l. 35. et ind. lib. 20. (71), *gyt* P, *gip* ac, *gyp* d. | *anesum* SP, *annesum* ac (d ..*sium*). | *anetum* SP, *aneth.* acd. | 28. *sacopenium quo laser adulteratur* SP ex §. 40. | 31. *porcillaca* S, cf. 13, 120., *portilaca* acd. | 184. 8. *autumni* acd, cf. §. 156., ..*nali* SP. | 9. *cerefolium* P, *caerepollum* acd. | 10. *igneique* S (edd. om. *que*), *ignique* cP, *igneque* ad. | 21. *Threcii* (sc. montes) I, *Threci* d, vid. ad vol. I, p. 136, 24., *in Thracia* Sv. | 185. 5. *senectute degenerat* IS, *senec degenerat lute* a (cd ..*rati uti*), *senecta degen.* edd. codd. Gelen. | 6. *in zmintham* d (c *zonnintam*), om. a, *in mentam* SConstantin. ad Theophr. h. pl. II, 4, 1., *in menta* codd. Barb., *in calamintham* edd. vett. | 8. *a limodoro* I (Hard. *ab lim.*) e Theophr. h. pl. VIII, 8, 5. et de c. pl. V, 15, 5., *ab imo dorso* acd codd. Barb. (T *uno*), *ab haemodoro* S ex cod. Urbin. Theophr. h. pl. VIII, 8, 5. | 12. *pulices* S Bochart., Schneid. ad Colum. XI, 8, 60., Theophr. h. pl. VII, 5, 4., *cul.* acdP. | 12. 13. *urucae* Sd[2], *uri.* a, *eru.* d[1]P, vid. ad vol. II, p. 177, 7. | 22. *ervi aliquid* S coll. Theophr. h. pl. VII, 5, 4., Geopon. XII, 7, 1., Pallad. I, 35, 8.,

erutaliquid P, *rivi aliquis* d (c *sui*, a *si*). | 23. *urucas* cd[2] (P *rucas* supr. scr. *u*), *uricas* a, *erucas* d, vid. ad 12. | 24. *enatae sint* Td (ac *anat.*), *enata est* SP. | *vel* SP, *et* edd., om. acd. | 25. *anzoum* d (ac .. *ang.*), ἀείζωον S (P *ati.* ΑΙΖΩΝ.) | 27. *necari* SP vet. Dal., *necat* Td, *nec* ac. | 27. 28. *urucas* Sacd[2], *erucas* d[1]P. | 29. *urucas* Scd, *urycas* a, *erucas* P, vid. ad 12. | *fluviaticum* SP. | 31. *esse* om. SP. | 186. 7. *ilices* acdΘ, an *inlices?* | 19. *rumix* SP. | *nasciturque fortissimum* d edd. (ac *nascunturq.*), *omnium fortissimum quae seruntur* S (P *servantur*). | 20. *tradunt* SdP (c ..*untur*), *traditur* a codd. Gelen. | 21. *aquam* acd, *aqua* P, *aquas* S. | *sucus* SP, *usus* acd. | 29. *in pomis* SP. | 31. *thymi* SSalm., *tumi* Tcd, *tami* aΘ. | 32. *e* om. P. | 33. 34. *aliquando* ... *et circulis tantum* acd (Salm. e Theophr. c. pl. VI, 10, 1. emend. *cicerculis*), *nisi in circulis, sed extrinsecus quasi pulvis insidet* S (P *cicerulis* et *insitet*). | 38. *zmyrnium* SPint., *smyrna* P, *myrrha* acd. | 187. 1. *semine* om. SP. | 4. *zmyrneum* acd. | 9. *in vino* SP.

Lib. XX. pag. 187. lin. 35. *ne id* TdΘ. | 188. 1. *et antipathiam* add. S Pint. ex 37, 59. | 5. 6. *adamanta* S, *adamantarum* T (ad Θ.. *matarum*). | 10. *non multo* P. | 15. *conditur* I, *concidi- tur* ac, *con spergitur* Sv. | 22. *quaeque* TadΘ, *quae* (om. *que*) Sv. | 23. *foliorum autem* (om. *et*) SP. | 37. 38. *d e in Cyrenis* (om. *alii*) SP. | 38. *cui* Td. | 189. 1. *semina* I, *semen* Sv. | 2. *caudae reflexa* I (S..*xum*), *gaudere flexus* P, *cauda replexu* adΘ. | *candida* ad, *candidum* S (P .. *tum*). | 3. *etiam ab* a (d *ob*), *etiam ab eo* edd. | *efficacissimo* Sa, ..*mum* d (P *efficacissimum est et semen et laterum*). | 4. *ad* (om. *et*) SP. | *utroque* Td, *utrique* S (P .. *ique*), *uterum* (*purgandum* et *alvosque*) a edd. | 5. *alvom modus* (puncto ante *ad* posito) S. | *a* SP. | 7. *aut oleo* SP. | 10. *articularibus* SP, ..*uli* Tad, ..*culis* d. | 11. *in acetum* ad, cf. §. 228., *in aceto* SvP. | *inliniunt* ad. | 12. dolores SP, ..*re* a, ..*ri* d edd. | 13. *tumores* S codd. Gelen. (edd. *et tum.*), *umores* a (d *hum.*). | 15. *coiectum* I, vid. ad 162, 30., *coni.* Sv. | 17. *sativis cucumeribus* SP. | 20. *phreneticis* I (Bamb. 32, 28, et 36, 56., Sv infra §§. 52, 87. alias), *phrenit.* Sv. | 23. *renium* Sa, ..*num* d edd. | 24. *infunditur ei* ad. | 25. *Qui pepones* Td, *Pepones qui* Sv, *pepones* (om. *qui*)

a. | 28. *ceria* SP Plin. Valer. 3, 22., *cerea* ad. | 29. *in* ad, *et in* Sv. | *farina* ad. | 30. *quingentos* Sa, *MD* Td. | 37. *animi refovet* SP (vet. Dal. *revocat*). | *et aceto ac* SP. | 190. 2. *intus inanis* SP. | 5. *plena semine* SP. | 6. *quam herbacea* STd, *quam de eius medicinae herbacea* a (edd. *quando eius sunt*). | 8. *renium* Sa, . . *num* d edd. | 9. 10. *tutissimo* TΘ, . . *mi* ad. | 10. 11. *ex farinae* Td. | 12. *VII* S, *ut* a, *vitii* d, *utiliter* (*semina eius*) codd. Gelen., edd. vett. | 13. *ac sale* Sa. | 16. 17. *in linteo adalligata* SP. | 17. *febribus* ad[1], *febribus mederi* Td, *febribus*, *sanare* edd., *febr. liberare* S ex P; fortasse legendum est: *adalligata in linteo liberare febribus.* | 18. *derasae* SP. | 25. *recens* TadΘ, om. P (Plin. Valer. 4, 6. *viridis*), *recentis* (*podagras*) S. | 26. 27. *vel iisdem strigmentis* S, *vel isdem stricmentis* P, *velis destrigmentis* d (T *vel his*, a *destringentis*). | 38. *ea abdicavit in* Sa, *abdicavit ea a* T, *abdicavit ab ea* d. | 191. 3. *prodesse* S codd. Gelen., *prodest* TadΘ. | 5. *papaver* ad, cf. §. 188., . . *veris* Sv, ut 19, 168. al. | 10. *flore aneti* S coll. Plin. Valer. 4, 33., Dioscor. 4, 122., *floreant et* ad, *florentis* edd. | 13. *aquae calidae* S. Plin. Valer., *aqua calidae* a edd. (d om. *e*). | 15. *butinada* d (a *put.*), sed cf. Diosc. 2, 136. | 18. 19. *laudatissimum* d (a om. *in Arc. quamquam* et ordine in seqq. turbato). | 20. *aestuosus* T, *aestiv.* ad. | *marmoraciam* Td (a . . *rician*), sed cf. 19, 82. | 28. 29. *adligato raphano* I, *alligaraphano* d, *illagarapona* a, (*conmanducatum*) *ad lagonoponon* S Barb. | 30. *phlegmoni* S codd. Gelen., *flagmini* a, *flemini* d. | 34. *cerastis* SPint., *ceratis* P, *ceteraseis* Tad. | *scorp.* Tad, *et scorp.* SP. | *adversantur* SP, . . *satur* ad edd. | 35. *tractaveris* SP. | 37. *aeque* a edd. | *Nicander* SaP, *Menander* Td, vid. Sill. | 37. 38. *et . . tauri* SP, om. ad edd. | 192. 1. *Cilleus* adΘ. | 3. *sumpti* S codd. Gelen., *exsumpti* ad. | 4. *et comit. et melanch.* SP, om. ad edd. | 5. *Prexag.* a. | 7. *in luto* S Man. Dalec., *in luto illitos* ad edd. | 8. *aut melle* S (P *autem*). | 9. *iidem* S, *idem* P, *item* ad edd. | *eorum suco poto* S. | 10. *enterocelicis* S (P *coel.*), . . *celis* ad edd. | 13. *perfric.* SP. | 14. 15. *cicatrices* SP. | 21. *Ad aur. gravitatem* SP. | 24. *cartilagini* Ta (d cum ras.), . . *ginis et* S. | 26. *apium* S (P *app.*), *apum* ad. | 193. 2. *Dieuces* a, *diduces* d. | 17. *venitque* I, *unde venit* S, *undique* ad. | 25.

Opion Sd, *Opinion* aΘ, *Ophion* scribi vult Brunn. de auctor. indicibus Plin. p. 36. coll. ind. XXI. *Ophione* T, ind. XX. *Ophlone* RTa, *Ophlo* d. | 29. *inutile* Sill., *utile* Sv. | 34. *sed* om. Td. | 194. 2. *lingularum* d, cf. 26, 119., *lig.* a, *linguar.* STΘ. | 8. *sil* I, *sit* a, *sic* Td, om. S codd. Gelen. | 17. *somnum* SPlin. Valer. 4., 26, ..*nium* adΘ. | 23. *ulcera* SP edd. vett., *vulnera* TadΘ. | 31. *cremantes* Td. | 32. *ipsasque* S codd. Gelen. (Man. Dalec. *quoque*), *inipsas quoque* a, *in ipsaque* Td. | 33. *utilis* S (a .. *les*), *inutiles* d vet. Dal. | 37. *utilis* (om. *esse*) S, *utile esse* adΘ. | 195. 2. *eadem* SadΘ, an *eodem* (sc. *suco*)? | 3. *sparsa* I coll. 18, 300., *pisa* ad, *pista* Sv, corruptelam notavit Sill. | 5. *in* ad, om. S codd. Gelen. P, sed cf. 11, 223. | 7. *mulieris* SP ut §. 45., sed cf. §. 61. | 9. *vari* S., *varia* P, *sani* ad, om. edd. | 13. 14. *aliorumque venenatorum, aurium vero* SP, *aliorum vero* dΘ (a om. *vero*), *aurium vero* edd., cf. Diosc. 2, 178. | 17. *ictum* S (P .. *tu*, edd. .. *tus*), *potum* ad. | 18. *dolorem* SP. | 19. *et dest.* SP. | 20. *ipsa* S. | 21. *renium* S, vid. ad 190, 8., al., *renum* ad edd. | 22. *editur* Td. | 33. *omniaque arteriae* SP, *et arteria* ad (T .. *arum*). | 36. *et veneri* SP. | 196. 3. *bestias*, *contra* I, *bestias* (om. *contra*) ad, *contra* (om. *atque* ... *bestias*) P, *contra bestiarum* S. | 4. *potum* SP. | *illitu* d, *inliri* a, *inlitus* P, *inlitum* S. | 5. 6. *araneos et mures* Tad. | 7. *pardalianchis* ad. | 11. *suffitu* (om. *et*) P. | 27. *pisi* SP, *phthisi* d (a *thysia in* om. *ant.*). | 29. *taenias* S, *lineas* ad edd. | 31. *inlinitur* SP, *inlinetum* a, *illitum* d edd. | *dein* T, *deinde* a, om. d, *dehinc* SP. | 33. *potum* ad. | 36. *sulpure* P, *sulph.* Sv. | 197. 1. *autem aut* SP. | 3. *cibis* STP, *cibo* ad. | 18. *adsparso* SP. | 25. *similis* d (cf. infra *pota*), *similiter* (om. *erat*) a, *simile* S codd. Barb. (P *id lapathos. silvestri simile est*). | 30. *candore* ad. | 31. *thyrso* S Man. Dalec., *ipso* a codd. Gelen., *ipse* d, *ipsi* edd. | 32. *hieracion* SP, .. *cium* Dalec., *heracliam* dΘ, *eracleam* a. | 34. *discutiunt* SP. | 38. *nubiculas* Tad, *nubec.* SPint. | 198. 14. *pauci* Td. | 15. 16. *concoctionem... faciunt* SΘ (Td edd. vett. *concoctiones*, T *cruditates*), om. a Hard. | 17. *magis* om. a edd. | 21. Post *obolis* numerum excidisse vidit Sill. | 33. *lacte* Sad edd., vid. ad 217, 35. et ad vol. II, p. 197, 36., *lacti* TΘ, *leti* P. | 36. *lacte* Sad, *lac* edd. | 38. *cum capite* I, *capite* Tad, *capiti* Sv. | *inungan-*

tur Td, . . *guntur* Sa vet. Dal. | *oculi et ad vitia* Td (S commate posito ante *oculi*, sed cf. 8, 99; 28, 130., a om. *ad*), *oculorum quoque vitiis* edd. vet. Dal. | 199. 1. *his* Tad, *iis* Sv. | 4. *poto* SP, *potum* Tad. | 11. *taenias* S, *tineas* ad edd. | 17. *hic* Sill., *huic* STad probante Strack. | 19. *et fronti* SP, sed cf. Plin. Valer. 1, 14. | 20. *sic et* SP, *licet* ad edd. | 30. *aqua autem* SP. | *eius e* I coll. §. 81., *et e* a edd., *et a* Td, *betae* S (P *aqua autem betae*). | *decocta* I, *decoctae* STdP, *coctae* a edd. | 31. *item* (om. *que*) SP. | 38. *inde cibum* ad. | 200. 3. *febre* d edd. | 9. *Est et* Td, *Et* Sa. | 23. *serian* aΘ (d . . *iam*). | 30. *Romanus populus* S Plin. Valer. 4, 29., om. ad. | 31. *selinada* edd. vett. (ad . . *dam*), *selinoidea* SDalec. | 35. *carambe* ad. | 201. 1. *scintillationibus* TdΘ, . . *oni* Sa. | 6. *articularibus* Td. | 7. *decoctae* edd. vett. Hard. Plin. Valer. 4, 29, cf. §§. 87. et 90., *decocta* S Brot., cf. §. 110., e codd. nihil enotatum est. | 13. *edint* Sill., cf. 14, 140., *edent* Sad, *edant* edd. | 25. *his* ad. | 35. *causas* Td, cf. 28, 218., *caus a* Sa. | 202. 6. *raucis* Td. | 6. 7. *demonstrant* (sc. medici) Sill. | 17. *inponi* ad, *inponi adserit* S edd., *inp. trita ait* Sill. | 34. *olef.* S. | 38. *ima* I, cf. 21, 117., *una* Sa, *bina* d. | 203. 4. *Chrysippo auctore* Sa. | 12. *in carne* Td. | 18. *admirabile* a (d *ammir.*), *ac mir.* S. | 27. *alba est* ad, *alba est quae masculus* Sv. Corruptelam agnovit Sill. Videtur autem Plinius sic fere scripsisse: *alba est et nigra. masculae dicuntur albae, feminae nigrae.* | 36. *diebus binis* S (edd. *sumtum binis diebus*); an legendum est *drachmis binis* ut 29, 105?, *binis* d (a *pinis*). | 204. 26. *siccae* I coll. 28, 169., *sic* (sc. *inlita*) Sv. | *media eorum* ad, cf. §. 100. et 19, 97., *medetur* Sv, *mederi media eorum* Sill. | 28. *cum cumino* T (d om. *cum*), cf. §§. 10. 108. al., *cucumi* a, *cum cucumi* SΘ. | 33. *et aqua* a, *aqua* (om. *ex*) d. | 205. 2. *sedant. horum* I, *sed animorum* d (a *sedant sed anim.*), *sedant. et sativorum* Sv. | 16. *coquantur* SaΘ. | 18. *praeterquam quod* S edd. vett. | *vesica* I, . . *cam* Sv. | 18. 19. *exhulcerata* d (a . . *tam*), *exulcerant* Sv. | 19. *radice* I, cf. §. 115., . . *cem* ad, . *Radix* Sv. | *quoque plurum.* Sv, dist. I. | 22. 23. *elephantiasin* S. | 25. *aliqui corrudam* om. Tad Hard., revocavit S ex codd. Salm. de hyle p. 33a C. coll. 19, 151. et ind., Appul. med. herb. 84. | 26. *ormini* a (d . . *mim*). | 29. *idem*

Tad, *ad idem* Sv. | 33. *quinis duobus* d (a *diebus*) pro *cyathis duobus.* | 206. 1. *potion.* ST, *portion.* ad edd. | 14. *mares feminasve* TdΘ (Sv. *que*), om. a. | 26. *melissopylum* a (d ..*pilum*), ..*phyllon* Sv. | 30. *Holisatrum* ad. | 31. *potatum. Semine* Td. | 32. *idem* ad. | 36. *oreoselinon* SBarb., *hortoselinum* d (a *hortos hel.*). | 207. 1. *helioselinum* bis legitur 19, 124. | 18. *Diodorus* adΘ. | *empiriticis* d, *emitericis* a. | 19. *graviter* Td. | 22. *aceti* STΘ, ..*to* ad. | 23. 24. *inflammatis, refrig.* Sill., distinct. sustul. I. | 26. 27. *dissolvere ex aceto* Td. | 29. *destill.* Sa, *distill.* TdΘ. | 34. *auctum* ad. | *sternum.* Sa, *sternutam.* d. | 35. *capitis* a. | 36. *atramento* Sv. Plin. Valer. 4, 21., *ceram.* aΘ, *eram. d.* | 208. 3. *contra* STΘ, om. ad. | 14. Excidisse nonnulla vidit Hard., quum quae sequuntur referantur ad morbum regium a Plin. Valer. 2, 59. et a Florentino Geopon. XII, 26, 3. | 18. *aquae* SΘ, *aqua* T (ad?). | 30. 31. *contra ire* STd, cf. 9, 152., (*dolore*) *contrite* a. | 31. *emendari* Sa. | 209. 8. *Haliacmonem* Dioscor. 3, 45., *Anacimum* adΘ. | 9. *quando* om. Td. | 10. Propter Dioscoridis verba: προαλειψαμένους τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας Sill. statuit excidisse *faciei.* An *faciei inlitus*? cf. §. 144. | 12. *aut per* ad. | *ex* om. d, *pro* a. | 21. *aut etiam* ST, cf. 37, 53., *etiam* (om. *aut*) ad, *aut eam* edd. | 24. *diu* a, vid. ad vol. II, p. 275, 25., *dio* ST, *divo* d. | *potatam* Td. | 26. *latioribus* ad. | *colore. Idem* Sv, distinct. sustulit I. | 28. 29. *caprae* SHard., cf. §. 119., *atque* Tad edd. vett. | 35. *mox et* Td, *mox* (om. *et*) Sv. | 210. 5. *cum vino cocta* ad. | 7. *e silv.* Td. | 12. *de* (om. *dederunt et*) ad. | 14. 15. *et crudam* ad. | 17. *pota itaque inlita* I, *pota; itaque inlitam* Sv. | 31. *trycno* a (d *tric.*). | 36. *lauri* Td, cf. 18, 161., *laureae* Sa. | 211. 6. *impedire* dΘ. | 13. *temperato* ad. | 18. *pudorem* ad. | 19. 20. *ictus scorpionum* I, *scorpionum* (om. *ictus*) ad[1], *scorpionem* Sd[2]. | 25. *a partu* om. Td. | 29. *taenias* S, *tineas* ad edd. | 32. *embamm.* S codd. Gelen., *inbamm.* ad. | 33. *acescere* S codd. Gelen., *aciesc.* ad. | 34. Pro *ne huius* in ad est *et his.* Vide ne nonnulla exciderint. | 35. *data* ad, *datae* Θ Man. Dal., *data et* S. | *mulso; eadem* Sv. Distinct. sustulit I. | 38. *impetu siratione* a, *impetum sirationem* d (T *siriat.*). Videntur nonnulla excidisse, in quibus fuerit nomen medici. *irationem* putaverim esse alteram par-

tem vocis *exulcerationem*, cf. 23, 75 et 87., 28, 250., *inpetus*. *Syriation* Sv (Hard. *Serapion*, Sill. *Dalion*.) | 212. 1. *illa* STd, *illae* a, *illa et* Sill. | 2. *datis; datavit idem* Sill. | 5. *utilis sub certamine* Td, *sub certamine utilis* Sv. | 8. *convolsae ius* I coll. §. 234., *convolsa eius* ad, *convolsa* (om. *eius*) Sv. | 8. 9. *ut vom.* dΘ. | 21. *aspersa* T, *aspera* ad, *aspere* Θ, *adspersam* S edd. | *potione* TadΘ, ..*ni* S, ..*nem* edd. | 22. 23. *defectos animo* Sa, *defectus animi* d, *animi defectus* T. | 26. et 38. *olef.* S. | 32. *ac ventris* om. T, *acris* a (d *pecto maris*). | 213. 3. *tractetur* Td, *tradetur* Sa. An *cum vino vetere detur?* | 16. *tussi* aΘ, *in tussi* Sv, *tuso* Td. | 16. 17. *in perfrictione* a (Td ..*nes*), *inter frictiones* Θ, *ex perfrictione* S edd. vett. | 17. *balinea* SaΘ (214, 9. ad), *baln.* d. | 19. *spasticis* SPint., *past.* TdΘ, *hepat.* a. | 31. *recens* om. Td. | 214. 5. *captationi* Sill., ..*ne* Sv. | 10. *ligmate* ad, *ecligm.* SPint. | 11. *privatim* SBroter. ex mss. reg. et ed. princ., *paulatim* v. | 26. *ami* ad (in ind. RTad) Sill., *ammi* Sv, Diosc. 3, 63. | 28. 29. *Aegypto iudicabat* Td. | 215. 13. 14. *doloribus ... vesicae* ST (Θ *dolori*, d *dolores*), om. a edd. | 16. *inutilem* S vet. Dalec., ..*le* ad. | 24. *perfricant* ST, *cent* d, ..*gent* a, ..*cantur* edd., *ibes fricant.* (*cutem testudines*) Salmas. Exercc. Pl. p. 901 b A. Post hoc verbum nonnulla excidisse statuit Sill., atque desideratur in antecedentibus subiectum, in sequentibus verbum. | 25. *pugnaturae*, ad Sill., *pugnaturae hac se muniunt* Sv ex §. 132. | 27. *vino* ad, cf. 21, 33., *ex vino* Sv. | 31. *farina* Sa, *farre* TdΘ. | 33. *est* om. Td. | 34. *cuniculago* Td. | *limosae* I, vid. ad p. 29, 30., *lin.* TdΘ, *lign.* Sa. | 35. *omnibus his* TdΘ. | 36. *ad earum* a, *ad eam rem* Salmas. Exercc. Pl. p. 903 b A. | *obiecto* Td. | 216. 5. *libanotida* S, ..*dam* aΘ, ..*dem* d. | 5. 6. *appellavimus* S, ..*averimus* aΘ, ..*amus* d. | 7. *et sparsae* Td. | 12. 13. Vide ne sit aut delenda praepositio (cf. §. 151.) aut scribendum *in potionem*. | 17. *taliter* S Man. Dal., *et aliter* ad. | 22. 23. *onitim*, *alii prasion* I (S *onitin vel*, cf. Marcell. Empir. c. 30.; Dioscorides 3, 30. habet ὀνῆτιν), *conitimphalis phrasion* d, *coniphalis pharasion* a. | 24. *araneos* S Man. Dal., ..*eas* Td, ..*ea* a. | 30. 31. *peripleumonicis* T (24, 145 V; 26, 41 Va; 27, 118 VR; 23, 122. *pleumonicis* T, *plerimonicis* Vd), ..*pleu-*

meticis adΘ., *peripneum.* Sv (23, 122 a; 22, 108 *perigneum.* R). | 37. *otinin* ad. | 217. 4. *descensione* S vir doct. ap. Barb., *discent.* d, *distent.* T, *discess.* a. | *baln.* d. | 15. *ita ut neuter* d (a *ita et*). | 20. *Lepidium* S Barb. (in ind. a) Dioscor. 2, 205., *Lepidum* ad. | 25. *Git* Sa (in ind. RTad), *gyth* d. | 30. *olef.* Sad. | 35. *lacte* SadΘ, vid. ad p. 198, 33 et 36. | 218. 4. *adversum* Sa, *sus* d. | *habetur* ad (S add. comm.), *bibitur* edd. | 8. *additum cum* ST, *additur. cum* ad. | 11. *iuveniorem* STd, *iun.* a. | 12. 13. *olef.* STVd. | 25. *annisi* Vad. | 26. *anisi* ad. | 28. *ternae* STVd, cf. §. 190., ..*nis* a edd. | 30. et 32. *olef.* S. | 219. 3. *Dalion* SV, *Dallon* ad. | 8. *negat* Sv, om. ad. | 33. *olfactu* d (S *olef.*), *olfactus* V, ...*tum* a edd. | 38. *sagapenion* I, ..*mon* ad, ..*non* Sv. | 220. 11. *tertia* SV², om. TV¹ad. | 18. *P.* SΘ, *post* TVad. | 19. *Bilbili* Dalec. et Gronov. | 21. *Diagoras et Erasistratus* edd. (d om. *et*), *diagor a e r asistratos* Va, *Diagorae et Erasistrato* S ad antecedentia referens. | 25. *diacodion* SBarb., *acydion* Vad, cf. §. 207. | 26. *pastillo* Va dΘ, sed cf. §. 199. | 27. 28. *haec* (om. *et*) Vad. | 28. *instillatum* SVd, ..*tur* a edd. | 31. *vocant* om. Vd. | *lexipyretus* TVad, ..*tos* S Hard. | *peticas* Vad. | 33. *ei* S Gron., *et* Va, om. Td. | 33. 34. *pusilla, sed* STd Gron., ..*llas et* V, ..*lla et* aΘ. | 221. 1. *extincto* SVad, ..*tum* edd., an *exstincta* (flamma)? sed cf. §. 208. | 4. *ut nubecula* STV, *in nubila* ad. | 10. *rhiam* Vad. | 11. *erraticum* SBarb., cf. 19, 169., *empraticum* VaΘ (d *emrat.*). | 14. *ceraticum* a. | 16. *corniculo* S coll. Dioscor. 4, 66., ..*cula* ad edd. | 23. *loco* SVa, *solo* Td. | 24. *heraclium* Vad, ..*ion* S codd. Gelen. | 26. *praebentibus* Sa Gron., *prae sentibus* (cum ras.) V, *praesentantibus* d. | 29. *dacodyon* V, *damgodion* a, *decadion* Td. | 32. *dein* Td. | 33. *iterum* (om. *que*) Td. | *decocto* TVadΘ, cf. §. 203., ..*ctis* edd., ..*quito* S. | 34. *postea dracmis* V, *dragmis postea* ad. | 222. 1. *paralion* S coll. Diosc. 4, 162., *arthalion* ad (T *arch.*, V *asth.*, Θ ..*allion*). | *albo* Sa, *folio albo* TVd. | 8. *peplin* ST (ad *pephl.*), *peplitin* V. | 10. 11. *presterum* S Barb., *presigrum* T Vd (a ..*garum*). | 17. *pulenta* R saepius. | 18. *procedant* T VdΘ (a ..*dens*), sed cf. 24, 218; 34, 169. | 23. *conmand.* SVa, *mand.* TdΘ. | 223. 1. *impat.* Va. | 2. *baln.* d. | 7. *statim* TV ad, om. Sv. Videatur ortum esse e dittographia, sed cf. 16,

174. | 22. *M.* TVad, *Marcus autem* SP. | 24. *est et* S codd. Gron., *et* (om. *est*) TVad. | 25. *a Pythag.* edd. vett., sed cf. 8, 162; 9, 89. | 31. *Solo* SV, ..*on* a, *solus* d. | *Zmyrnaeus* S, S, *Smyrneus* a (Vd *myrn.*). | 224. 6. *e* a, *at e* S (P *a te*). | 8. *plistolochia* Td (P *plisth.*), *plistolitia* VaΘ. | 9. *seruntur* TdP, cf. §. 185., *serantur* SVa. | *pinguius* Sa, *pinguis* VP, *pinguissimum* Td (Sill. *pingue-* vel *pinguifaciunt*). | *contra* STdP, *in contra* Va.. | 10. *efficaces* STVdP, ..*cax vis* Θ, ..*cacior vis* a. | 13. 14. *psimithi* SPPint., *psitim* Td (V *phs.*), *phystim* aΘ, om. edd. | 15. *aphronitro* S (P *a fron.*), *a nitro* dΘ, *nitro* a edd. | *sua* Sad, *suco* TVΘ. | 15. 16. *venenum* STadΘ, ..*na* V edd. | 16. *restingunt ut* S (a ..*guntur*), *restinguitur*) TdΘ, *restringuntur* V. | 21. *mobilitatem* P. | 22. *pungito* S Dalec., ..*git* TVadΘ, ..*gunt* P codd. Hard. | *dolor* a edd., *dolore* V P (Td *a dol.*), *dolere* S. | 31. *revocandum* ad edd., cf. §. 203., ..*dam* STV (P supra *parturientem*). | 34. *venere* Vad. | *et* SVa, *ut* d edd. | 35. *curationi* (i. e. medicinae) I, ..*onis* Va, ..*ones* d, *cubatibus* Gron., *cubationi* vel *sub.* Sill., *genitali* S vir doct. ap. Barb. | 35. 36. *et infin.* Vad. | 36. *tradit* SV, ..*at* ad. | 37. *tenesmo*, *et* Sv, ..*mos* Vd, *mos sint* a. | 225. 2. *hic* SVd, *his* a edd. | 3. *opisthotonico* (sc. morbo) ad (V *opiston.*), *opisthotono* S vet. Dal. | 7. *emollit oleum* S Vad, *emollit*, *in oleum* S, *emollit in oleo*; edd. | *permixtus* Td. | 12. 13. *tussi citissime* S edd., *tusa citissime* d, *tutissime* a (T *dentur*). | 16. *aut musc.* P. | 16. 17. *ut supra, spasticis* TVadΘ, *et asthmaticis* Sv. | 17. *bibendam* SP, ..*dum* Vad. | 18. *diu* I, vid. ad vol. II, p. 275, 25., *div* P, *divo* SVad Θ. | *glaciescere* STP (novum verbum), *lactescere* Vad edd. Theophr. h. pl. IX, 18, 1. et Dioscor. 3, 153. habent tantum πηγνύναι. | 21. *sapore* TVadΘ, *sativo* edd. vett., *sativo sapore* Sill. adiuvante P, sed vid. ad p. 294, 4. | 24. *fere* — S, dist. I. | 25. *id est* vet. Dal.[2], *idem* a, *item* TVd, *id quidem* S vet. Dal.[1] | *sed* S vet. Dal., *et* VadP. | 27. *tradunt* a. | *et* Vad. *Est et* Sv. | 29. *feriri* SP, ..*ire* Vad. | 30. *coluatur* Td, *colatur* a, *coletur* V. | 32. *detrahit* Vad. | 33. *potum* SaP, *optimum* T VdΘ. | 35. *prodest* ad, om. V ėt alii codd. Gron. | 226. 2. *poto* Vd, *pota* Sa. | 2. 3. *lienes, inlita coel.* S, dist. I. | 3. *Ex eademque* Vad. Vide ne interciderint nonnulla: *ex eadem* (radice)

..., *eademque omnia* (sanat). | 8. *neque ut* Vad. | 9. *et* deletum vult Sill. | 21. *sternutamentis* TVad, *sternum.* S. | 22. *hydropicis* TdP, *et hydropici* Va (S ..*pisi*). | 24. *suffocatas* S codd. Gelen., ..*tos* TVad. | 26. *lethargus* S (P *et largus*), *lethargicos* Vad, *somnus lethargicos* edd. (Gron. *veternus*). | 27. *ficu* P. | *et aceto* TdP. | 31. *vel* ad, *ut* V, *aut* SP. | 32. *eo* T, *eo et* SP, om. Vad. | 33. *tetanicos* S Cornar. ad Diosc. 2, 140., *litan.* Vad. | 35. *sucoque* TVd. | 36. *lacteus* a edd., cf. 27, 141. al., *lactens* SVd. | *qui* Sv, ex a nihil enot., *ei vaevi* (vel *ucevi*) V, *ei vetvi* d, fort. *erucae vi*, cf. §. 125. | 37. 38. *immaduere* a edd. (cf. supra *cum induruit*), *immaduerit* Vd (S ..*rint*). | 227. 8. *natura esse* I, *naturae* (om. *esse*) Vad, *naturam* Sv. | 9. (*inter*) *silvestria dicta* SP, *silvas tacta* Va edd. (T *tecta*, d *tectam*). | 24. *et viril.* ad. | 26. *spasticis, nervis* S. | 33. *renium* Sd, *renum* Va. | 37. *mel* Vd (Sill. *et mel*), *melle* Sa. | 228. 2. *tunso* S (a vet. Dal. *tuso*), *tusum* Θ, *tusam* Vd. | 7. *cencharim* Vad. | 13. *desideria* d. | 21. *Philinus* S vet. Dal., *Plinius* TVadΘ. | 28. *silvestre vero* SP. | *calchos* Vad. | 30. *sed* SP, om. Vad edd. | 229. 2. *parotidem* I coll. 24, 25 et Diosc. 2, 125., *et idem* TVad, *idem* Sv, *ephelidem* Sill. | 20. *aneto* S vet. Dal. Dioscor. 1, 3., *aneso* VadP. | 21. *bipedali* TVadΘP, *bicubitali* Sv e Dioscor. | *obliquis* STV, *oblis* d, *obolis* a, *olivis* P. | 22. *altis* TVd Dioscor., *altissimis* a edd., *et albis* SP. | *illud* SP, *illum* Vad. | 22. 23. *urinam ciet* I, cf. §. 256. al., *murinam et* Vad, *ciet urinam* v, *ciet urinam et* (sublata distinct. post *decocta*) S. | 32. *lacrimis* Vd, *e lacr.* Sa. | 34. *quod* SVP, *quod alii* ad edd. | 36. *baculi* S, cf. 19, 96., *vacculi* P, *bracioli* (sup. add. *h*) V, *bracchioli* ad, *brachiali* edd. | 230. 3. *eis* SP. | 8. *ciet et* STd. | *ad* om. vet. Dal. edd. | *potum prodest* S (T *totu*), *totum* TVadΘ, *mitigat* edd. | *in lactis* S (P *et in*), *lactis* (om. *in*) TVad (edd. *lactisque*). | 9. *tisana* SVP, *ptis.* ad. | *purgat sive* Sv, dist. I. | 10. *decocti* TVdΘ, ..*to* Sa. | *sumpto. prodest* Sv, distinct. sustul. I. | 11. 12. *ardente* I (cf. Martial. 14, 94. *ardenti aqua*), ..*tes* Vad, ..*tibus* Sv, om. P. | 12. *venerem stimulant* add. SP. | 14. *decocta* S, ..*tam* Vd, ..*tum* a, *cocta* edd. | 15. *et suggill.* Vad, *tumoribus et suggill.* Sv. | 16. *radice* Sa, ...*cem* Vd. | *vel radicem* Vd. | 21. *addatur* SP. | 22. *Micion* commendat H. Brunn.

de auct. ind. p. 36. e schol. Nicand. Ther. v. 617. ed. H. Keil., *Miccion* in ind. RTad Salm. in praef. ad Hyl. p. 11., *Miccon* TVad, *Micton* S Pint. | 29. *infusus* (sucus) SP, .. *sum* ad, .. *sa* V. | 36. *muria* S e Diosc. 3, 81., *murta* Td, *musta* V, *amurca* a. | 231. 4. *volvis* S Gron., *vultuis* VΘ, *vultui* Tad. | *utilis* SV, .. *le* TadΘ. | 9. *vel cum* SV². | 6. 7. *putent* SVΘ, .. *ant* ad. | 7. *quarta*, *sexta*, *septima* ad edd., *IIII. usque VII.* SV. | 12. *his* Vad, *iis* Sv. | 21. *id* I, *ita* Sv. | 21. 22. *Chaereae* I, *cereae* TVd (a .. *ea*), om. S., *Chaereas Atheniensis* edd. | 22. *adscripsit* TVd (a *Glatias*), *scripsit* S (edd. *et Glaucias*). | 23. *mastiche e* S, *mastice* P, *masteche* V, *mastethe* a, *mastet haec* Td. | 25. *subteximus* Vad, .. *emus* S codd. Gelen. | 26. *in* SdP, om. Va. | *Coi in aede* S (P *coiinae de*), *et line de* Vad., *in limine aedis* edd., cf. Plin. Valer. 3, 52., *apud insulam Coum in templo.* | 27. *mei* S Cagnat. et Dalec. e Galen. de antidot. 2, 14., *mii* P, *mili* Vad. | 28. *seminis* STdP Valer. Galen., om. a (V *trifoliis*). | *denari unius* S Valer. | *anesi* ad (P *an. si*), *aneti* Valer., om. V. | 29. *ami* V, cf. §. 163. et ind. (58), *ammi* Sad, *apuli* Valer. | *denarium* SP, .. *rii* Vad. | 31. *possit* SVa, .. *unt* dP. | *ponderum* STVdP, .. *re* a. | 33. *singuli* SP, .. *lis* Vad. | *hac* SP, *haec* Vad. | 34. *aspide excepta* add. SP (Valer. *praeter aspidem*), om. Vad. Galen.

Lib. XXI. pag. 232. lin. 20. Vide ne legendum sit *nectuntur*. | 21. *in ambitum; quaedam* S, distinct. sustul. I. | 22. *struppos* STd, *stroppos* VΘ, *stropos* R. | 23. *tandem* STV, *tande de* R, *tarde* d edd. | 26. *serieve* SSalmas., *serive* R (Θ .. *vae*), *serviae* Vd. | 36. *Olympiada* SVΘ, .. *dem* Rd. | 233. 3. *lamna* SVΘ, *lamina* Rd. | 9. *bracteas* V, *bratias* Rd. | 13. *equosque* SSalm., *quosque* RTVd. | 14. *eius*, Sv Salmas. Exercc. p. 86 a F. Ego comma posui ante pronomen, ut intellegeretur *pecuniae*. | 15. *virtutisve* RVdΘ Salm. Turn. Adv. 18, 29., *virtuti suae* T, *virtutis suae* SPint. Gron. | *duitur* V¹d² Thuan. ap. Salm. Pint., *duuitur* T, *duitor* SGron., *dividitur* d¹Θ, *dividitor* vet. Dalec. Turneb., *arguitur* RV² al. codd. Gron. | 20. *hinc* SRVd, *huic* T, *hic* vet. Dal. | 21. *e* om. RVd. | 26. *plebi* SVd, .. *is* R edd. | 34. *obierat* S Freinshem. ad Flor. II, 7, 14., *ob id erat* RVd edd. | 37. *praeterferebatur* I, *praefer*. Sv. |

234. 3. *uti Saliorum* d², *ut is aliorum* V¹(V²Td¹ *ut his*, R *utiles*), *uti his Saliorum* S. | *in sacris* S. | 4. *eas* I, *cenas* SRTVd, *cenis* Barb. edd. An legendum est: *ut in Saliorum sacris invenimus sollemnis cenis?* | 5. 6. *sutili* S, ..*lis* Rd², *utilis* Vd¹. | 7. *versicoloris* R (edd. ..*res*), ..*ri* SVd. | 8. *madidas* d edd., ..*da* SRV. | 12. *valit.* R¹d, *valet.* Sv. | 13. 14. *fallaciter scel.* Sv, dist. I. | 14. *est* I, *e* S (TVdΘ *sceleratae*, R *scelarata*). | 16. *pavorem* S, ..*ore* VTd edd. (R *ab ore*). | 21. *inquit*, *illa* Sv, distinct. sustul. I. | 23. *inde inductam* S, *inde eductam* S Lips. (edd. ..*tum*), *inductam* (om. *inde*) R V¹Θ (V² ..*tum*). | 24. *supra dictos* Sd Gronov., *supra dictis* RTVΘ. | 36. *calyces* S (RV ..*ices*), *calicis* d edd. | *stanti* RVd. | 235. 4. *Contra genera* RTVd. Vide ne legendum sit *conditura*, idque ad superiora trahendum. | 5. *cuius* I, cf. §. 23., *cui* Sv. | 6. *colos* V edd. | *excedentis* RVd, ..*ti* S codd. Hard. | 7. *Albana* RVd. | 25. 26. *malvacio* S (V ..*tio*). | 26. *mucetum* R, *muc.* d, *uc.* V. | 27. *coroneol.* V edd. | 35. *ruribus* V, cf. 19, 59., *raribus* R, *ribus* Td, *raris* Sv. | *ruderatum* SR, ..*raceum* TVd. | 236. 4. *e Graecis* d edd. | 5. *tralat.* V. | 8. 9. *circafossa* d, *circafossam* RV. | 12. *lilinum* I coll. 23, 95. et ind. 23 (49)., *lilium* RVd, *lirinon* Sv ex Dioscor. 3, 16. | 18. *stamine* I, *semine* RVd, *staminum* S vet. Dalec. | 29. *laudice assyriae* RV. | 38. *inserendi* RVd edd., *inficiendi* S vet. Dalec. Pint. | 237. 1. *colliguntur* RTVd edd., *conligantur* S Schneid. ad Theophr. h. pl. VI, 6, 7. | *scabi* RVd. | 2. *lili qui* I coll. Geopon. 11, 20., *liliique* Td, *liliaque* SR, *lilia quae* V. | 11. *ia* S Barb., *ita* RVd. | 15. *Calatiana* SR (edd. vett. ..*thiana*), *calatina* TVd. | 16. *et* om. SR. | *conchulari* I, *conculari* d, *conculcari* V, *concolori* SR. | 21. *Baccar* SRV (infra 28. R, p. 256, 35. RV, p. 257, 15. nihil enotat., 12, 45 Rad), *bacchar* d edd. | 28. *haec sunt tantum.* Sv, dist. I. Videntur quaedam excidisse: *Dicenda de baccare haec sunt*, vel similia. In R legitur *baccara.* | 34. *scripula* V. | 38. *Lyciae* VTd (R Brot. add. *monte*), *Lycio e monte* S. | 238. 1. *Theraeo* codd. Turneb. Adv. 16, 16; cf. §. 117., *dhereo* R codd. Salmas., *hereo* TVdΘ al. codd. Salm., *Phlegraeo* S Barb. | 2. *inposita* Vd edd., ..*tu* R, ..*tum* S. | 3. *crepitet* SSalm., *crepiti* V opt. cod. Salm., *crepit* RTdΘ, *crepat* edd. | 4. *cedit* edd.,

sedit RTVd opt. Salm. codd. Turn., *sidit* Salm., *silet* S Turneb. An legendum est: *sed est et altera probatio*? | 16. *est* S Man. Dalec. | 33. *flamine* RV[2], sed cf. Theophr. c. pl. VI, 18, 3. | 35. *aquatus* RTVd, *acutus* Sv. Vide ne legendum sit: *aquatis odor non omni modo sine suco est*, quum apud Theophrast. c. pl. VI, 14, 1. legatur: *Τοῖς μὲν ὑδαρέσι καὶ ὥσπερ ἀχύμοις*. | 37. *aquatis* Vd (T .. *ticis*), cf. Theophr. *ὅσα δὲ αὐτῶν μὴ εὔχυμα*, *acutis* SR. | 239. 2. *hortensiorum* S codd. Hard. | 11. *attingat* d. | 29. *Drinonis* Rd (V *arin.*; 3, 144 RTd *Dirino*), *Drilonis* Sv (3, 144. A). | 24. *sternumenta* SV, *sternutam*. Rd. | 25. *versicolori* S Gron., .. *ris* TVd, *diversi coloris* R edd. | 26. *et fossuri* RV edd., *effoss.* STd vet. Dal. | 28. *circumscripta* edd., .. *tam* SRVd. | 29. *et cum* RVd edd., *cum* (om. *et*) S. | *legerunt eam* S (R *cum*), *legerint* Vd edd. | 240. 2. *Eporidia* RVd. | 10. *hominum* SR. | 15. *rubentem*, *ut* S, om. R. | 16. *nonnihil* I, *nihil* RTVd (S uncis inclusum), *mire* Strack. | 17. *amethystinum* S, .. *stum* RVd. | 33. *reviviscit* d. | 34. *est*, *appellatio* S, interpunction. sustul. I. | 241. 3. *petellio* RVd, sed in ind. RTVad *petilio*. | 6. *nodis intorto* TVdΘ, *non nisi retorto* SR (codd. Barb. *int.*). | 7. *versicolore* Vd. | 7. 8. *includentia luteo* TVd (R *includenti a*), dist. I, *includente. Luteus* Sv. | 24. *Folio* Vd, *folia* S codd. Gelen. vet. Dalec. | *coronantium* I coll. §§. 54. et 59., *coronamentium* RV (d .. *mentum*), *in coronamentis* Sv. | *milaces* I, *milacis* R (V *iliacis*, d *miliaci*), *smilacis* codd. Gelen. vet. Dalec., *zmilacis* S. | 31. *melotrum* RVd, .. *thron* Sv. | 32. *origanum* S Dalec. ex Theophr. h. pl. VI, 1, 4., *thryganum* VΘ (confusis litteris O et Θ), *thrigranum* R, *trigamum* Td. | *cneorum* RVd, .. *ron* Sv. | 242. 7. 8. *et ferulis* Td (R *et ferc.*, V *ei fer.*), *e fer.* Sv. | 8. *et corymbis et* Sd, alterutrum *et* abest a codd. RV. | *et in alio* Vd. | 9. *simili. sed* S, *similis ed(inis)* RV (Td *sed*). | 12. *autumni* Td vet. Dalec. | 16. *ut* SRV, *aut* Td. | 17. *sit* I, *est* Sv. | 21. *sed quid* TVd (huc delatum ex l. 20.). | 23. *docemur*. Td vet. Dalec.[1], cf. Theophr. h. pl. VI, 2, 4., *docemus* SRV. | 24. *obsistit* TVd. | 33. *imbricatus* S Man. Dalec. | *maris. mas* I, *maris* V edd., *mas* SRd. | 243. 6. 7. *Helene* SRd, .. *nae* VΘ. | 12. *negotio*; *plantaria* Sv, distinct. sustulit I (intelligas: *semine si seritur*). | 38. *flammeum* SSalmas., .. *eam* RVd, .. *ea* edd.

| 244. 6. 7. *melanthium* in ind. RVa (ubi Td *meliantium*), *melianthum* TVd (R ..*ancum*), *melanion* S e Theophr. | 12. *semine* (sc. generando) Vd, *seminibus* R (S addito semicolo). | 17. *Helichrysus* S coll. §§. 65. 168., *heliocrysus* V (R *helyo.*, d .. *crisus*). | 25. *alter* RVd, *alteri* S. | 26. *tumulis* I coll. §. 40. et Theophr. h. pl. VI, 8, 8., *in tumulis* Sv. | 28. *et orsini* S, *et orsim* R (V .. *sin in*, T .. *sini in*), *et orsinum* d, *in* (*utroque genere*) edd. Cf. Theophr. h. pl. VI, 8, 3. καὶ ὁ κρόκος ὅ τε ὀρεινὸς ὁ ἄοσμος καὶ ὁ ἥμερος, ubi Plinius pro *OPЄINOC* videtur legisse *OPCINOC*. | 34. *vicapervica* RVd, cf. §. 172. et *Vica Pota*, *vincapervinca* Sv. | 245. 8. 9. *alvaria* RV Sill. (24. RV, 246. 37. Vd, R *alb.*), *alvearia* Sv. | 9. 10. *compendio cum favet* TVdΘ, *conpendique, cum favit* S (R ..*dii*). | 13. *cerinthen; ea* S (edd. om. *ea*), *cerinthea* R (d .. *tha*), *cyrintha* V. | 23. *Amineo* V, vid. ad vol. II, p. 259, 36., *ammineo* Sv. | *circumseri* SR, *conseri* TVdΘ. | 24. *alvariis* RV, vid. ad 8., *alvear.* Sv. | 28. *amne* S cod. Gud. (edd. *amne naves*), *mane* RVd, vid. ad 248, 23. | 246. 17. *pendit* SGron. | 19. *ad partem* Td, *a parte* SRv. | 20. *deprenduntur* SR. | 22. 23. *enim erat* R, *erat enim* V, *erat* (om. *enim*) S codd. Hard. | 34. *Carina* VΘ, *Carma* SRd, *Carnia* Hard. | 36. *eligitur* R edd. | 37. *Alvaria* Vd (R *alb.*; vid. ad 245, 8.), *alvearia* Sv. | 247. 4. *properatur* RV, *prospiciatur* Td, *proferatur* S codd. Gelen. | 14. *censeatur* d edd. | 15. *ficus* TV²d. | 17. *crudas* d edd. | 21. *aut* RVd, *et* STΘ. | 34. *diu* d (vid. ad vol. II, p. 275, 25.), *divo* SV, *dival* R. | 38. *aqua* I coll. Dioscor. 2, 105. τὸν πυθμένα ψύχων ὕδατι., *antequam* SRVd, om. edd. | 248. 1. *diu* RV²d, *dio* SV¹ (vid. ad p. 247, 34.). | 6. *edendas* TV¹dΘ, *reddendas* SV² (S .. *da*). | 23. *manibus* RVd, vid. ad 245, 28. | 28. *particulatim* Vd edd. (cf. §§. 101. 103.), *particula eius* S (R .. *laeius*). | 36. *chondrylla* SGesn. ex Theophr. h. pl. VII, 6, 4. *candryala* RVd, et in ind. codd. omnes, ἀνδρυάλα Theophr. h. pl. VII, 7, 1. | *hypochoeris* SBarb. Theophr. h. pl. I, 11, 4., (in ind. Td *hypocoris*, Va *hypochroris*), *hypocaris* RVd. | *caucalis* SBarb., *caucaris* RVd (in ind. RTVa *caucaris*, *alibi caucalis*, d *caucaucalis*). | 36. 37. *scandix* Sd codd. Gelen., *scandrix* V (R .. *dryx*). | 37. *come* SBarb. ex Theophr. VII, 7, 1. | 249. 1.

aphace, cynops I coll. Theophr. h. pl. VII, 7, 3. et 11, 2., *aphace, acynopos* in ind. S, *aphace achinopos* Θ, *apacea chynopos* V (Td *cynopos*), *a pache acyno* R, *aphace, achynops* SSalmas. ex Theophr. | 18. 19. *anonis* SRVd et in ind. RTVa, *ononis* V et in ind. d; vid. ad p. 250, 37. | 31. *ei* STd, *et* RV edd. | 250. 1. *caules* RTdΘ (cf. infra: *multicaulia, ut carduus*), *cautelae* V, *caulem* S vet. lib. Salmas. | 2. *chalceos, cnecos* SPint. Turneb. (Θ edd. *cnicos*; codd. Barb. *cnidos*), *chaldenecos* V Thuan. (d *chaldon.*), om. R. | 6. *nec* S vir doct. ap. Barb., *ne* RV, om. Td. | *cnecos* SR etiam p. 249, 5., *enecos* VΘ, *ut encos* T, *ut eneos* d. | 7. *erynge* S codd. Barb., *eryncae* R, *eryngel* d (V ..*geli*). | 8. *acrona* R, *crona* V. | 10. *atractyllis* RV. | 18. *helsine* RVd. | 19. *a radice* TVd, *e rad.* S, *est e rad.* R. | *ex aqua* R, *ex sativa* TVd. | 21. 22. *masticen* RV (d .. *ten*). | 23. *Ectatos* RV (d .. *tus*). | 24. *emissi* SR, *missi* TVd. | 25. *cactus* R, *cattus* V, *cattis* d. | 26. *quoque* S edd., *que* RTVd. | *habent* RVd. | 27. *pternica* SBarb. e Theophr. h. pl. VI, 4, 11., *tinica* Vd, *tunica* R. | 30. *ascaliari* RV. | 31. *Tribolus* RV[1]. | 34. *atque* TVd, *at* Sv, *ad* R. | 37. *anonis* SVd (R .. *ninus*), vid. ad p. 249, 18., *ononis* edd. | 251. 1. *arata* STurn. Schneid. e Theophr. h. pl. VI, 5, 4. (V corr. in *aratra*), *rarata* TdΘ, *in aratro* R. | 4. *corononum* RV. | *et div.* RVd. | *stat* SGron., *stant* RVd. | 6. *apace* RVd. | 8. *quae et* SR. | 9. *foliis* Rd (V *angustis*). | 11. *aphacae* d, *apace* T (V .. *cae*, R .. *che*). | 12. *onochili* SHard., .. *chite* RVΘ, *onechite* Td. | 14. 15. *cynops* S codd. Barb., vid. ad p. 249, 1., *stanipsa* V (d .. *ypsa*, R .. *ypi*). | 15. *ortygen* RdΘ. | 17. *thryallis* SBarb., *phryallis* V (d *phri.*, R *pri.*). | 19. *ei* (om. *et*) Vd. | *est ei* I, *est et* VΘd, *et est et* R, *ei est et* S. | 21. *germinantia* I, .. *tibus* RVd edd., .. *nant* S vet. Dal. | 24. Pro *ornithagale*, quod legitur in omnibus codd., scribendum erat aut *ornithogala* aut cum Dioscor. 2, 173. *ornithogalon.* | 24. 25. *semipedali, a* I, *semipedata* R (Vd .. *tu*), *semipedali* (cum *radice* iunctum) Sv; Diosc. l. c. habet διϭπιθαμιαῖον, quod esset *sesquipedali*, sed cf. 27, 139. cum Dioscor. 2, 185. | 30. *florere* R (VΘ *flore*), *florent* Sv. An Plinius scripsit *florent, florere*? | 31. *quod* SV, *quoniam* Rd edd. | 36. *Iasione* STheophr. h. pl. I, 13, 2., in ind. T, *lasine*

Vd (R *L. asine*), in ind. Rad (V *lasme*), *asine* Gesn., *iasine* Salmas. | 38. *Chondrylla* SBarb. Theophr. h. pl. VII, 11, 4., *achendrylla* R (Vd ..*dylla*; vide ne *a* natum sit ex *eẽ*, ut legendum sit *videantur esse*), in ind. *cyndrylla* Ra, *chryndilla* Td, *crindilla* V. | 252. 12. *thesion* S codd. Barb. | 19. *veneficorum noxam* Td. | 26. *hastulam* S ind. Scribon. Larg. comp. 154. Appul. med. salut. 39, *assulam* Vd (R *assyl.*). | 27. *cubitalis* ST, ..*li* RVd. | 253. 6. *acuti* Sd, ..*te* RV. | *oxym* S coll. 16, 30., *oxim* V, *oxyn* d edd., *onxyn* R. | *vocant* RV edd., *appellant* SdΘ. | 7. 8. *melancranim* S e Theophr. h. pl. IV, 12, 3. (cf. §. 113., ubi e solo R enotatur *melacranis*), *melacrantam* VΘ (d..*cratam*, R..*cranran*), quae videntur orta esse ex *melacranian*. | 9. et 10. *holoschoenus* S cum codd. RV, et altero loco d, et 11. R, ubi *holoschoenos* S cum Vd; cf. §. 119. | 19. *cymbiorum* I, *cimbiorum* Murbac. ap. Cornar., *cimbrorum* Vd, *cribrorum* SR. | *longitudine* I, ..*nem* Sv. | *aliis* RVd, ..*as* S edd. vett. | *utiliore* I, ..*rem* Sv. | 27. *enim remedia* d edd. | 34. *in dies* Td Hard., *in die* VΘ, *in diem* S, om. R edd. vett. | 254. 12. *praesenti* RV. | *remedio* Vd. | 19. *qui* Td, om. SRV, sed constructio verborum laborat. Dioscor. 4, 52. ἔστι δὲ καὶ κεφαλαλγές. | 20. *holoscenus* T, *olyschoenus* V, *oluscoenus* R, *olyscenus* d, *holoschoenos* V, cf. §. 113. | 23. *Obiter* SPint., *ob id* RVd edd. | 25. Miram argumentationem reprehendit Sill. Vide ne legendum sit *unguentis nascitur*, cf. §. 40. | 26. *teuchitis* SDioscor. 1, 16., *theucitis* Vd, *teuticis* R. | 30. *et sanguinem* S edd. Dioscor., om. RTVd. | 33. *vi* S, *ut* RVd, *at* Murbac., om. Td Hard., *et* (iunctum cum seqq.) edd. vett. | 255. 10. 11. *tonsillas*, *gargarizati stom.* SPint., dist. I (RTVd *gargarrizatis*, edd. ..*tus*). | 11. 12. *dolores*, *in febri*.. *aceto somnos* S, dist. I (V *febre*, edd. *ad somnos*). | 16. *quantum tribus digitis adprehenditur* coniec. Sill., sed allata exempla 20, 10. 162. al. commendant activum: *quantum III digiti adprehenderint.* | 21. *salubres sunt* SR. | 28. *balneis* d. | 38. *praecisis medentur. Contra* S (edd. om. *contra*), dist. I, cf. 9, 99. al. | 256. 1. *cum polio folia* S (Gron. om. *folia*), *cum folia* RVd al. codd. Gron., *folia* edd. | 4. 5. *est ab*.. *syrium*, *ad* Sv, dist. I. | 12. *exiguo e* S, ..*gue* R, ..*guo*

(om. *e*) TVd, *cum exiguo* edd. | 18. *sed et* TVdΘ Hard., *sed* (om. *et*) SR edd. vett. | 24. *est ex* SR. | 27. *extenuat* Sd, ..*ant* RV edd. | 28. *ciet* SR, *et* Vd, *cient* edd. | *est* om. Td. | 35. *Bacchar* d, cf. §. 29. | 38. *aegilopiis* SMurbac. ap. Cornar., *aegilopis* RVd edd. | 257. 2. *rami* TVdΘ, *radices* S Man. Dalec. (R ..*cem*). | 5. *cum lilio in diapasmata* I (Sill. *cum oleo ad*), *cum diligentia paemata* V (d *pemata*), *cum diaprasmata* R, *et in diapasmata* S codd. Hard. (vet. Dal. om. *et*). | 8. 9. *uncia* SD (V^1 ..*gia*), *axungia* V^2R. | 9. *sumpta* RVdΘ, ..*tum* Sv. | 12. *et conditur* I coll. 24, 72., *effunditur* d^1, *effoditur* d^2V^1, *et foditur* V^2R. | 19. *renium* Sd, ..*num* RV. | 21. *phun* RV probante Sillig., *phym* d, *phu* S codd. Gelen., in ind. (80) *phin* Tad, *fin* V, *phyri* R, cf. 12, 45. | 28. *intus* I, *in* (*vulv.*) RVdΘ, *inlitum* edd. | 31. *pleureticis* Vd. | 32. *biberint* Vd edd., ..*runt* SR. | 33. *sentient* TVd, ..*unt* SR. | 258. 6. *taeniarumve vitio laborantibus* om. TVd. | 19. *utuntur*, *teruntur* TVdΘ. | 20. *solvit* RVd. | 24. *syrin* R. | 26. *utique* RVd, cf. 21, 61., *vitique* SMurbac. | 28. *partes* VdΘ. | 34. *Pollio* RVd. | 259. 3. *epiphoris* STd, *et epiph.* RV edd. | 6. *aliqui aiunt quod alii negant* Sill. | 14. 15. An *e polenta*? | 31. *Contra melilotos* SRV, vid. ad p. 263, 18. et ad 264, 13. | 32. *aut* ST, *autem* RVd, *autem aut* Sill. | 35. *ad testis* Sill., *testis* (om. *ad*) Sv. | 36. *recente* I, ..*tem* RVd, *recens* Sv. | 38. *decoctam* V, ..*tae* Sill. | 260. 6. *a* S TVd vet. Dal., om. R edd. | 7. *XXV* SRV, *XXXV* TdΘ. | 8. *tradi* SBarb., ..*didi* Rd, ..*didit* V. | 16. *animo adverto* S, cf. 22, 2; 25, 5. (R *anima*), *animadv.* v. | 26. *modicis* RVd, cf. 23, 92., *modice his* Sv. | 32. *olfacto* V^1, ..*tu* V^2, ..*tus* Rd edd., ..*tum* S. | *excitant* I, ..*ta* R, ..*tat* Sv. | 34. *anhelationibus* I, ..*tionis* R, ..*toriis* TV, ..*toribus* Pint. Hard., ..*tioni* S edd. vett. | 261. 2. 3. *ambustis* ... *suillo* om. R edd. | 3. *novis* S Gron., *bonis* RVd, an *tunsi*? cf. §. 161. | 6. *Hemerocalles* Sv e Diosc. 3, 127., *phemero.* RVd, ut videatur fuisse *ephemerocalles*, sed §. 59. in RV legitur *homero calles*. | 7. *quae bulbosa* RVd, *bulbosa quae* S, *atque bulbosa quae* edd. | 13. *ita* TVdΘ, cf. Hand. Tursell. III, p. 482, 2., *vitae* SGron., *tam* R. | 15. *quod* Vd. | 29. *cocto* RTVdΘ, *concocto* S coll. 31, 122. | 262. 11. *phrenion* Sv, *frem.* RTVdΘ,

fren. libri Salmas. | 13. *phoenicium* Sd (R *foen.*), ..*ceum* V edd. etiam infra 18; sed 30. 31. *phoenicium* habet R, ..*ceum* Vd. | 29. *argemonen* SR, ..*nem* Vd edd. | 21. *haec* SRV, *est* dΘ. | *florent* RVd, ..*ens* Θ, ..*et* Sv. | 24. *tisana* SR (*tisi.*), *ptisana* d edd. | 263. 1. *chrysanthemon* S Dioscor. 4, 57., *chrysatheon* TVdΘ, *chryssaton* R. | 13. *fuco* SGron., cf. 22, 3., *loco* RTVdΘ. | *tingunt* TVd, ..*guit* R, ..*guitur* S. | 18. *Contra lychnis* RVd, vid. ad p. 259, 31. | 19. *e vino* SDioscor. 3, 104., *vini* R, *lini* Vd. | 24. *vicapervica* RVd, cf. §. 68., *vinca pervinca* Sv. | 30. *caucul.* V. | *valit.* V^2d, *valet.* Sv. | 31. 32. *sextarium* SΘMan. Dal., ..*rio* RTVd. | 264. 4. *quem* RV. | 13. *contra parthenium* RV (T *cocta*) cum antecedent. iuncta. | *amaracum* SSalm. e Diosc. 3, 145., *amnac.* RTVdΘ. | 16. *insed.* RV. | *decocta et* S, ..*tae* R Vd. | *in infl.* I, *infl.* (om. *in*) Sv. | 24. *ne* Sill., *nec* Sv. | 26. *coccini* Rd, ..*inei* V. | 37. *repraesentare* Td. | 265. 2. *qui opertius* I (S *apert.*) (cf. Gell. 4, 11. *operte et symbolice*), *quo parcius* RTVd (Barb. edd. *qui*). | *insectabantur* SGron., *inspect.* TVd (Θ ..*tabant*), *spect.* R. | *nominavere* TVdΘ, *cognom.* S codd. Barb. (R *magnico gnom.*). | 3. *aut*, *ut* Sill., *ut* (om. *aut*) Sv. | 3. 4. *perisson*, *ne* SBarb., *perissone* RTV, *perisson in* Θ, *perisson* (om. *ne*) d Hard. (Diosc. 4, 74. πέρσιον). | 4. *quidem* SVBarb., *quid est* R, om. Td. | 5. *alii cacabon* R (Vd *cacc.*). | 8 9. *innocentiae* S, ..*tia* Rd (V *minus nocentia*). | 10. *halicacabo in* SPint., *alicacabon* (om. *in*) T (Rd *alii cac.*, V *hacacc.*). | 12. *eo. demonstr.* I (RV *eodemonstr.*), *eodem; monstr.* STd. | 14. *autem* S, *a* R, om. Vd. | 15. *salutaris trychnos* S (Salm. ..*res*), *salutare strychnos* VdΘ (R *scrych.*). | 16. *ideo laesura nos* Pint., *id pletura nos* T Vd (Θ *pleutura*), *id pitura non* R, *ideo plura* (om. *nos*) SDalec., *vel profutura* edd. | 17. *in* add. I, cf. 9, 157; 28, 29. | 18. *vaticinari* SV, ..*nare* Td codd. Salm. (Θ *valig.*), ..*nandi* R edd. | 19. *callentesque* S (edd. *callentes*, *quod furere*), *gallantes quo* RTVdΘ. | 25. *cibi* (om. *herba*) Td, cf. 18, 165; 22, 92. | 26. *muri* d, *muris* RV. | *ut ferunt* SR. | 35. *pesolutam* SVd, *persol.* R edd. | 266. 5. *pendet per se* RV^2.

Lib. XXII. pag. 266. lin. 23. *reputanti* Sill., . . *tium* Sv. | *vel prioris tantum* om. TV. | 31. *animo* STVdΘ, .. *mum* R edd. | 34. *vocatur*, *quo* S codd. Barb. | 35. *nudae* TVd, *et nudae* SR. | 38. *e granis* Sill. An iungendum est cum *dicatum*? | 267. 4. *maris* SVdΘ, *marinis* R edd. | 6. 7. *frugem* S, . . *ge* RTVdΘ, . . *ges* Hard. | 7. *culpant* SR, *culpa non* TVdΘ. | 9. *olitoria* I, *utilioria* V, *utiliora* Rd, *tutiora* S Gron. | 11. *nec pingi* VR (d *pingendi*). | 13. *debet* (sc. perhiberi) RVd, *debeatur* S Barb. | *etiam* SR, *nam* Vd. | 14. *hoc est ignobilibus* pro glossemate habent Gron. Gesn. | 20. *id res* (om. *est*) R, *id ei fores* Vd. | 27. *collegiis* Rd. | 29. *gramineam* RVd. | 36. *viridis* RTdΘ. | *e gramine* STd, *gramine* V (R . . *na*). | 268. 12. *Inperioso* S codd. Gelen., . . *rio* RTVd. | 37. *hac* S codd. Gelen., *haec* RVd. | 269. 1. *III* SR, *tribus* codd. Gelen., om. TVdΘ. | 3. *subscripsit* S Gron., *scripsit* TVdΘ, om. R. | 4. *Septembribus* SR, . . *bris* TVdΘ. | 10. *valit.* V, *valet.* Sv. | 15. *de* TVd, *ne* Gron., *ac ne* SR. | 16. *nobis* S Gron., *bonis* RTVdΘ. | 18. 19. *inrisui sumus ista* S edd., *in re suibus* (sup. add. *m*) *ista* R, *in risum in usu ista* V (d *minus ista*, Θ *inusitata*). | 25. *mirari* TVd, *admir.* SR. | 28. *tractatu* Td. | 29. 30. *audire* Vd. | 33. *iis* R Vd edd., *his* SΘ. | 270. 2. *vero omnibus* RVd, *omnibus vero* Sv. | 7. *sed* R, *et* Vd, *sed et* Sv. | 14. *raro* RTVdΘ, *raram* Sv. | 15. *Phaeonem* R (Vd *pheon.*). | 15. 16. *et Lesb.* RTVdΘ. | *dilectum* SV edd., . . *tos* RTdΘ. | 25. *crapulas* SR. | 35. *cumminosis* S (V *cumin.*), *gummosis* d edd., om. R. | 36. *platani* SR, *plantani* V, *plantaginis* Td. | *haec* TVdΘ, *hac* R. | 271. 10. *renium* SRd, *renum* V. | 14. *Triboli* RV semper, in ind. nihil enot. | 15. *his* Vd, *iis* SR. | 19. *e foliis* TVdΘ. | 31. *ervi. bilem* S Murbac. Diosc. 4, 159., *ervilem* R, *haec bilem* Vd. | 272. 1. *aliud* S Gron., *ab* TVd. | 8. *serpentium scorpionibus* TVd (R *et scorp.*). Fort. *serpentium scorpionumque morsibus.* | *ipsa illa* Vd, *illa ipsa* SR, *ipsa* (om. *illa*) T. | 15. *volvam strangulatis* STd (RVΘ . . *antis*), *volvae strangulatus* S Gron. | 16. *et profl.* V edd. | 22. *hysopum* SR, *hyss.* V edd., *et hyss.* Td. | 29. *ad* SV, *at* Rd edd. | 32. *conditam coctamve* TdΘ. | 273. 6. *num quam* S Gelen., *numquam* R. | 11. 12. *adalligata* TVd. | 12. *tertianas* Td. | 20. *nomen animalis* TVd,

nominis animal Sill. | 29. *sideritim* S (edd. ..*tin*) Diosc. 4, 86., ..*ritem* VdΘ (R ..*te*, T ..*ten*). | 34. *priori* SRV, *proximo* Td. | 35. *eius* SV, om. d edd. (R om. *omnis* ...*psimithio et*). | 36. *psimithio ignes sacros humores collectiones* d (edd. vett. *tumores collectionesque*, cf. 34. 35.). | 38. *vitia umida* I coll. 24, 110., an *vitio tumida*?, *ut in umido* TVdΘ, *in umido* S (R *hum.*). | 274. 4. *astercum* ST (in ind. RTd), ..*ricum* d, *altercum* RVΘ. | 5. *ocimo* SR, ..*mis* TVΘ, ..*mus* d. | 6. *modica salis* Vd (R ..*cas aliis*). | 8. *praecipitia, ut* I (Sv ..*tia aut*), *praecipiti aut* RV, ..*pitatis* d. | 17. *gravissimo* SR. | 20. *exia* RVd. | 26. *ad* om. RVdΘ, sed cf. Diosc. 3, 8. | 275. 11. *renium* SRd, *renum* V. | 12. *lienis* SR, ..*ni* TVd. | 28. *enchrysam* S (in ind. RTVd), *enichrisam*, Θ, *encrisam* T (d *enec.*), *enchysam* R. | 33. *procedente* R. | 34. *renium* SRV (edd. ..*num*), *penium* Td (Θ *plen.*). | 276. 2. 3. *eranthemida* S Barb., *erath.* Rd, *arath.* V. | 5. *flore* Sd Diosc. 3, 144., *fronde* RVΘ. | 5. 6. *floribus* Sd Diosc., *foliis* RTVΘ. | 16. *eranthemim* SRVΘ, ..*mum* d. | 22. *putri* I coll. 13, 108., *porri* RTVdΘ, *cibarii* S. | 27. *habent* Sv, *habentur* R, *bntur* (sup. add. *n*) d. | 32. *una* RVdΘ, cf. §. 91., *ima* Sv. Quod habet Dioscor. 4, 190. ἀπὸ τῆς ῥίζης est aut *a radice* aut *ab imo*, cf. 19, 96. | 37. *felicis* SRV, vid. ad p. 49, 27., *filicis* d edd. | 278. 1. *inter se ex adverso* Vd. | 10. *perurant* S Gron., *perunt* RV, *pereant* d edd. vett. | 23. *sed* om. STV. | 25. *ut* om. d. | 25. 26. *heroum* ST, *heroneon* Rd (V *heren.*). | 26. *appellaverint* SRV, ..*runt* Td edd. | *silvis* V edd., *fluviis* SRTd. | 279. 3. *decoctis medici* d Hard., *medici nodis* T. | 6. *decoctus* SV[2]. | 10. *pedum sedisque* I coll. 20, 101; 29, 41; et 21, 143; 27, 71. al., *pedisque* RVd, *pedis* S, *pedum* (om. *sedisque*) edd. | 11. *gravitati* S, ..*te* R, ..*tem* Vd. | 19. 20. *Sophocles* S (d[2]), *Socles* VΘ, *Socres* R. | 24. 25. *si coccum hyosc.* RTV. | 32. et 34. *alimon* R edd. | 280. 16. *genera* SR, om. TVd. | 19. *id coctae* RVd. | 20. *tisana* SR, *ptis.* Vd edd. | 281. 9. *a* om. SR. | 10. *Opion* Sd, *Opinion* RVΘ, cf. 20, 34. | 15. *anthriscum* S (Barb. ..*cus*), *enthriscum* V (d *entr.*), *hentris ne cu* R. | 15. 16. *teneriora* TVdΘ, *tenuiora* SR. | 16. *ei* TVdΘ, *eius* SR. | 17. *senio iam* SR. | 19. *iasione* S Barb. coll. 21, 105., *lasine* RVd, *iasine* Salm., *asine* Gesn. | 23.

salutare (om. *est*) RVd. | 25. *Eostur* V, ..*ture* R, *costur* d. | 28. 29. *reniumque* S Broter. (Hard. *renum*), cf. 32, 103., *lieniumque* Vd (R..*numq.*). | 34. *et sium* S codd. Broter., *esium* RTVdΘ | 37. *ipsum* SR, ..*so* TVdΘ. | Vide ne scribendum sit *semina*. | 282. 4. *chamaeleonti* Vd. | 8. *recepit* Sill., *recip.* Sv. | 25. *cui* Sill., *qui* Sv. | 30. *a potu* SDalec., *a partu* Vd edd., *aput* R. | 283. 6. *chondrylle* S, *condryle* R, *chrondile* Vd. | 14. *gummi* Rd. | 15. *alioqui* RVΘ. | 18. *opimi* SR (TV ..*mis*), *optimi* d edd. | *hos cibi, sed* SR, *his cibus et* TVd (Θ *sed*). | 19. *adductus* RTVdΘ. | 22. *iis* SR. | 24. 25. *veris* SSalm., *veri* RTV. | 29. *rarum* RVd (T *nunquam*), *raro* S vet. Dalec. (edd. *raroque.*). | 33. *perniciali iamque* I, *pernicialia* SR (Gron. add. *quae*), *permittit alia quod* Td (V *permitti*). | *probandi alea* Gron. (RV *alia*, Td *alia alias*), *prorsus inprobanda* S. | *si caligaris* S Man. Dalec. (R..*ari*), *sic aliguri* V (Td *alligari*). | *clavos* SRV, *clavis* Td. | *ferrive* S codd. Gelen., *ferri vel* RTVd. | 35. 36. *quod deprehend.* Sill. | 36. *possunt atque* Sv, dist. I. | *quae* V (d *q;*), *qui* SRGron. | 36. 37. *colligunt ipsi* RTVd, cf. 31, 70., *colligunt? Ducunt ipsi* Sv. | 37. *ne quidam* I, *ne quidem* RTVdΘ, *et quidem* Sv. | 38. *patescentem* VdΘ Hard. (T *posc.*), *patescentis* S (R..*tes*). | 284. 11. *adcommodatissimi. Familias* S, dist. sustul. I. | 13. *tanta tam ancip.* I, cf. 23, 31., *tanta ancip.* Sv. | 15. *cummim* S (Rd ..*mi*), *gummim* V. | 18. *ut* I, *umor* S (Murbac. *hum.*), om. RVd. | 24. *in* SR, om. Vd. | 38. *silphi* I, ..*ii* Sv. | 285. 19. *cauteri vim* I (S..*rii*), *cauterium* RVd. | 23. *hordeacia* SRV. | 26. *tegmine* SDiosc. 3, 84. (vid. ad p. 293, 9.), *germine* RTVd. | 28. *ac* TVdΘ, *aut* SR. | 286. 14. *fabricata est* Sill., sed intelligas: *esto ut.* | 19. *in* om. V. | *cludit* SRV, *claud.* Td. | 24. *volneribus a* S, dist. I. | 287. 1. *ori et ardori* S Dalec. | 12. *luctus* Vd, ..*tusque* SR. | 17. *hyoscyami* S, ..*mum* RVd edd. | 18. *halicacabi* S (R *alic.*, d *hallicac.*, V *hallicacc.*), *halicacabum* edd. | 19. *fistulae* VdΘ, ..*lis* SR. | 25. *concorporatur* d edd., ..*rat* SRVΘ. | 288. 9. *tumeat* d (V eraso *a*), *tumet* SR. | 18. *nixus* SR, *nexus* Vd, | 23. *alioquin* Rd. | 29. *persecuti* SRdΘ, *pros.* V edd. | 32. *Amineo* SVd (R *cam.*). | 289. 13. 14. *cum pus concoqui* R

(V *compus*, Θ *cum pos*, d *cum bis*), *cum posca coqui* S (edd. *concoqui*). | 21. *vel laterum* defendit Sill. ex Diosc. 2, 108., *vel laterum vel virilium* Sv, *vel aurium* RTVdΘ. | 24. *tumores praecordiorum* V edd. | 290. 1. *medicorum ratione* TVdΘ, *locorum ratione*. SR, dist. I. | 37. *Sesima* STVd, *sessama* R. | 291. 4. *dicemus* Hard. | 5. *Sesamoides* R (etiam 8, ubi d *sesamoydes*), *sesamodides* Vd, *sesim*. S. | 10. *sesamae* RVd, *sesimae* S. | 20. *et* om. SV. | 24. *phoenice* S (edd. . . *cea*), *phynice* VdΘ (R *phin*.). | 28. *innocentiore* Td? | 21. *solus cibus* Vd edd. | *possit* Vd edd. | 292. 8. *mitigat. Datur* edd., *mitigant. dant* S, *mitigandas* RVd. | 9. *discutienda* SΘ, . . *dam* RVd. | 19. *aut* om. SVΘ. | 38. *adstringit* RVad, *abstergit* SΘ. | 293. 6. *modice* Ra[2]d. | 9. 10. *germine* Ra, vid. ad p. 285, 26. | 28. *a* om. SSalm. | 29. *sphacos* SHard. e codd. ind., *facos* d (V . . *ces*), *facnaces* a. | *dicta*, Vad, om. S. | 294. 4. *simile* Vad, *sativo simile* Sv coll. Dioscor. 2, 126., sed vid. ad p. 225, 21. et 295, 6 | 26. *ad crocodilorum item* SMurbac. | 27. *edit* VaΘ, *edat* Sd. | 29. *volnera* a (Vd *vuln*.), *ulcera* Sv. | 32. *sentiunt* a edd. | 37. *si qui ieiunus cotidie* SV. | 295. 6. 7. *minores* TVad, *minores sativis* Sv, vid. ad p. 294, 4. | 21. 22. *foventium cutem* SV. | 23. *lepras* ad, *lepras emendant* S (V. . *dat*). | 27. 28. *manantia. Expediat ad* VdΘ, dist. I., *manantia utilissimum. Expedit* ad S (a *expellat*). | 31. *decocti* a, . . *ta* TVd. | *colata* S Man. Dal., *collecta* TVadΘ. | 296. 6. *potu* VdΘ, *potum* Sv. | 20. *cum* Sva, *mox* (i. e. *in oxym.*) Td, *ex* edd. | 20. 21. *diluuntur . . . iustum est* TVadΘ, *dilui mellis uncias duas iustum est;* Sv. | 21. 22. *decoctae farinae* SVad, . . *ta* . . *na* Sv. | 22. *sextarios* TVad (Pintianus paulo supra scribi vult *tres decoqui farinae*. Videntur nonnulla excidisse, an scripsit Plinius *sextario S.*, quod esset *uno et dimidio sextario*? cf. §. 133. | 29. *folia* STΘ, . . *io* ad edd. | 30. *imitantur* STVΘ, . . *tatur* ad edd. | 31. *ad quae* vet. Dal.[2], *atque* Vad edd., *aeque ut* S vet. Dal.[1] coll. 23, 89., ubi nunc legitur *quod*. | 36. *tenera* ad edd., *tener* STV. | *decocta* Vad edd., *tus* ST. | 37. *nascuntur* Vad. | 297. 5. *caelia* SV, *cel.* ad. | *cervesia* STVd, *cerevisia* a edd.

S significat contextum editionis Silligianae, *Sill.* commentarium Silligii, *I* emendationes editoris, *Barb.* Hermolai Barbari Castigationes Rom. 1402., *Salm.* Salmasii Exercitationes Plin. Trai. ad Rhen. 1689., *G* scholia ad Germanici prognostica, *P* Pseudo-Appuleii de remediis salutaribus libellum, *D* cod. Vatican. 3861. sec. XI. vel XII., *R* cod. Riccardian. sec. IX., *T* cod. Toletan. sec. XI.—XIII., *V* cod. Vossian. Leid. n. 61., *a* cod. Paris. 6795. sec. VIII. vel IX., *c* cod. Paris. 6796., *d* cod. Paris. 6797. sec. XIII., *Θ* cod. Chifftetian., *v* scripturam nullius codicis auctoritate nominatim confirmatam.

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XVI—XXII.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVI.

(Sect. 1.) Pomiferae arbores quaeque mitioribus sucis 1
voluptatem primae cibis attulerunt et necessario alimento de-
licias miscere docuerunt, sive illae ultro sive ab homine di-
dicere blandos sapores adoptione et conubio, idque munus
etiam feris volucribusque dididimus, intra praedictas constant.
proxumum erat narrare glandiferas quoque, quae primae vi-
ctum mortalium aluerunt nutrices inopis ac ferae sortis, ni
praeverti cogeret admiratio usu conperta, quaenam qualisque
esset vita sine arbore ulla, sine frutice viventium.
Cap. 1. Diximus et in oriente quidem iuxta oceanum 2
conpluris ea in necessitate gentis. sunt vero et in septen- 18,189
trione visae nobis Chaucorum qui maiores minoresque appel-
lantur. vasto ibi meatu bis dierum noctiumque singularum
intervallis effusus in inmensum agitur oceanus, operiens
aeternam rerum naturae controversiam, dubiumque terrae
situm an partem maris. illic, misera gens, tumulos optinent 3
altos aut tribunalia exstructa manibus ad experimenta altissimi
aestus, casis ita inpositis navigantibus similes cum integant
aquae circumdata, naufragis vero cum recesserint, fugientis-
que cum mari piscis circa tuguria venantur. non pecudem
his habere, non lacte ali ut finitimis, ne cum feris quidem di-
micare contingit omni procul abacto frutice. ulva et palustri 4
iunco funis nectunt ad praetexenda piscibus retia, captumque
manibus lutum ventis magis quam sole siccantes terra cibos
et rigentia septentrione viscera sua urunt. potus non nisi ex
imbre servato scrobibus in vestibulo domus. et hae gentes,
si vincantur hodie a populo Romano, servire se dicunt! ita
est profecto: multis fortuna parcit in poenam.
(2.) Aliud e silvis miraculum: totam reliquam Germa- 5
niam replent adduntque frigori umbras, altissimae tamen haut

2 procul supra dictis Chaucis circa duos praecipue lacus. litora ipsa optinent quercus maxuma aviditate nascendi, subfossaeque fluctibus aut propulsae flatibus vastas conplexu radicum silvas secum auferunt, atque ita libratae stantes navigant ingentium ramorum armamentis, saepe territis classibus nostris, cum velut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesque remedi illae proelium navale adversus arbores inirent.

6 2. In eadem septentrionali plaga Hercyniae silvae roborum vastitas intacta aevis et congenita mundo prope inmortali sorte miracula excedit. ut alia omittantur fide caritura, constat attolli collis occursantium inter se radicum repercussu aut, ubi secuta tellus non sit, arcus ad ramos usque et ipsos inter se rixantis curvari portarum patentium modo, ut turmas equitum transmittant, 3. glandiferi maxume generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

7 4. (3.) Hinc civicae coronae, militum virtutis insigne clarissimum, iam pridem vero et clementiae imperatorum, postquam civilium bellorum profano meritum coepit videri civem non occidere. cedunt his murales vallaresque et aureae, quamquam pretio antecedentes, cedunt et rostratae, quamvis in duobus maxume ad hoc aevi celebres, M. Varrone e piraticis bellis dante Magno Pompeio, itemque M. Agrippa
8 tribuente Caesare e Siculis, quae et ipsa piratica fuere. antea rostra navium tribunali praefixa fori decus erant, veluti populo Romano ipsi corona inposita. postquam vero tribuniciis seditionibus calcari ac pollui coepere, postquam vires ex publico in privatum agi singulisque civium quaeri et sacrosancti omnia profana facere, tum a pedibus eorum subiere in capita civium rostra. dedit hanc Augustus coronam Agrippae, sed civicam a genere humano accepit ipse.

9 (4.) Antiquitus quidem nulla nisi deo dabatur. ob id Homerus caelo tantum eam et proelio universo tribuit, viritim vero ne in certamine quidem ulli, feruntque primum omnium Liberum patrem inposuisse capiti suo ex hedera. postea deorum honori sacrificantes sumpsere victimis simul
10 coronatis. novissime et in sacris certaminibus usurpatae, in quibus hodieque non victori datur sed patriam ab eo coronari

pronuntiatur. inde natum ut etiam triumphaturis conferren-
tur in templis dicandae, mox ut et ludis darentur. longum
est nec instituti operis disserere quis quamque Romanorum
primus acceperit. neque enim alias noverant quam bellicas,
quod certum est. uni gentium huic plura sunt genera quam
cunctis.

(5.) Romulus frondea coronavit Hostum Hostilium, 11
quod Fidenam primus inrupisset. avos hic Tulli Hostili regis
fuit. P. Decium patrem tribunum militum frondea donavit
exercitus ab eo servatus imperatore Cornelio Cosso con-
sule Samnitium bello. Civica iligna primo fuit, postea magis
placuit ex aesculo Iovi sacra, variatumque et cum quercu est
ac data ubique quae fuerat custodito tantum honore glandis.
Additae leges artae et ideo superbae quasque conferre libeat 12
cum illa Graecorum summa quae sub ipso Iove datur cuique
muros patria gaudens rumpit: civem servare, hostem occi-
dere, ut ne eum locum in quo sit actum hostis optineat eo
die, ut servatus fateatur — alias testes nihil prosunt —, ut ci-
vis fuerit. auxilia quamvis rege servato decus non dant, nec 13
crescit honos idem imperatore conservato, quoniam condito-
res in quocumque civem summum esse voluere. accepta licet
uti perpetuo. ludos ineunti semper adsurgi etiam ab senatu
in more est. sedendi ius in proxumo senatui. vacatio mune-
rum omnium ipsi patrique et avo paterno. Quattuordecim eas 14
accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco, sex 7,102
Capitolinus, is quidem et de duce Servilio. Africanus de
patre accipere noluit apud Trebiam. o mores aeternos qui
tanta opera honore solo donaverint et, cum reliquas coronas
auro commendarent, salutem civis in pretio esse noluerint,
clare professi ne servari quidem hominem fas esse lucri
causa!

5. (6.) Glande opes nunc quoque multarum gentium 15
etiam pace gaudentium constant. nec non et inopia frugum
arefactis molitur farina spissaturque in panis usum. quin et
hodieque per Hispanias secundis mensis glans inseritur. dul-
cior eadem in cinere tosta. cautum est praeterea lege XII
tabularum ut glandem in alienum fundum procidentem liceret
colligere. Genera earum multa. distant fructu, situ, sexu, sa- 16

pore. namque alia fageae glandi figura, quernae alia et
ilignae, atque inter se quoque generum singulorum differen-
tiae. praeterea sunt aliquae silvestres, aliae placidiores. quae
culta optinent iam in montuosis planisque distant, sicut et
sexu mares ac feminae, item sapore. dulcissima omnium fagi,
ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio tradat
17 Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur no-
minibus, quae sunt alia alibi, quippe cum robur quercum-
que volgo nasci videamus, aesculum non ubique, quartam
vero generis eiusdem quae cerrus vocatur ne Italiae quidem
maiore ex parte notam esse. distinguimus ergo proprietate
naturaque et, ubi res cogit, etiam Graecis nominibus.
18 6. (7.) Fagi glans nucleis similis triangula cute inclu-
ditur. folium tenue atque e levissimis, populo simile, celer-
rime flavescens et media parte plerumque gignens superne
parvolam bacam viridem cacumine aculeatam. fagum muri-
bus gratissimum est, et ideo animalis eius una proventus,
gliris quoque saginat, expedit et turdis. Arborum fertilitas
omnium fere alternat, sed maxume fagi.
19 (8.) Glandem quae proprie intellegitur ferunt robur,
quercus, aesculus, cerrus, ilex, suber. continent hispido ca-
lyce per genera plus minusve cutem conplectente. folia
praeter ilicem gravia, carnosa, procera, sinuosa lateribus,
nec, cum cadunt, flavescentia ut fagi, pro differentia generum
breviora vel longiora. Ilicis duo genera. ex his in Italia folio
non ita multum ab oleis distant milaces a quibusdam Graecis
dictae, in provinciis aquifoliae sunt. Ilicis glans utriusque
brevior et gracilior, quam Homerus acylon appellat eoque
nomine a glande distinguit. masculas ilices negant ferre.
20 Glans optuma in quercu atque grandissima, mox aesculo. nam
roboris parva, cerro tristis, horrida, echinato calyce ceu ca-
staneae. sed et in querna alia dulcior molliorque feminae,
mari spissior. maxume autem probantur latifoliae ex argu-
mento dictae. Distant inter se magnitudine et cutis tenui-
tate, item quod aliis subest tunica robigine scabra, aliis pro-
21 tinus candidum corpus. probatur et ea cuius in balano
utrimque ex longitudine extrema lapidescit duritia, melior
cui in cortice quam cui in corpore, utrumque non nisi mari.

praeterea aliis ovata, aliis rotunda, aliis acutior figura, sicut
et colos nigrior candidiorve qui praefertur. amaritudo in ex-
tremitatibus, mediae dulces. quin et pediculi brevitas proce-
ritasque differentiam habet. In ipsis vero arboribus quae 22
maxumam fert hemeris vocatur, brevior et in orbem comosa
alasque ramorum crebro cavata. fortius lignum quercus habet
et incorruptius, ramosa et ipsa, procerior tamen et crassior
caudice, excelsissima autem aegilops, incultis amica. Ab hac 23
proxuma latifoliae proceritas, sed minus utilis aedificiis atque
carboni, dolata vitiis obnoxia est, quamobrem solida utuntur.
carbo in aerariorum tantum officinis conpendio, quoniam de-
sinente flatu protinus emoriens saepius recoquitur, ceterum
plurumus scintillis. idem e novellis melior. acervi conser-
tis taleis recentibus luto caminantur, accensa strue contis
pungitur durescens calyx atque ita sudorem emittit. Pes- 24
suma et carboni et materiae haliphloeos dicta, cui crassissi-
mus cortex atque caudex et plerumque cavos fungosusque.
nec alia putrescit ex hoc genere, etiam cum vivit. quin et
fulmine saepissime icitur, quamvis altitudine non excellat.
ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem rara
glans et, cum tulit, amara, quam praeter sues nullum attingit
animal, ac ne hae quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc
quoque inter reliqua neglectae religionis est, quod emortuo
carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit, car- 25
nem cocibilem ac levem et utilem stomacho. iligna suem an-
gustam, nitidam, strigosam. ponderosam querna, diffusam,
gravissima et ipsa glandium atque dulcissima. proxumam
huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem,
sed duram. iligna temptari sues, nisi paulatim detur. hanc
novissimam cadere. fungosam carnem fieri aesculo, robore,
subere.

(9.) Quae glandem ferunt omnes et gallam alternisque 26
annis glandem, sed gallam hemeris optumam et coriis perfi-
ciendis aptissimam, similem huic latifolia, sed leviorem multo-
que minus probatam. fert et nigram — duo enim genera
sunt —, haec tinguendis lanis utilior. 7. Nascitur autem galla 27
sole de geminis exeunte erumpens noctu semper universa.
crescit uno die candidior et, si aestu excepta est, arescit pro-

tinus neque ad iustum incrementum pervenit, hoc est ut
nucleum fabae magnitudine habeat. nigra diutius viret cre-
scitque, ut interdum mali conpleat magnitudinem. optuma
Commagena, deterrima ex robore. signum eius quod caver-
nae tralucent.

28 (10.) Robur praeter fructum pluruma et alia gignit.
namque fert et gallae utrumque genus et quae iam veluti
mora, ni distarent arida duritie, plerumque tauri caput imi-
tantia quibus fructus inest nucleis olivae similis. nascuntur
in eo et pilulae nucibus non absimiles, intus habentes floccos
mollis lucernarum luminibus aptos. nam et sine oleo flagrant
sicuti galla nigra. fert et aliam inutilem pilulam cum capillo,
29 verno tamen tempore melliginis suci. gignunt et alae ramo-
rum eius pilulas corpore non pediculo adhaerentis, candi-
cantis umbilicis, cetera nigra varietate dispersa. media cocci
colorem habent, apertis autem atra inanitas est. aliquando
et pumices gignit nec non et e foliis convolutas pilulas et
in foliorum venis aquosos nucleos candicantis ac tralucidos,
quamdiu molles sint, in quibus et culices nascuntur. mature-
scunt in *nodum ad parvae levis gallae* modum.

30 8. (11.) Ferunt robora et cachrym. ita vocatur pilula
in medicina urendi vim habens. gignitur et in abiete, larice,
picea, tilia, nuce, platano, postquam folia cecidere, hieme
durans. continet nucleum pineis similem. is crescit hieme,
aperitur vere pilula tota, cadit, cum folia coepere crescere.
31 tam multifera sunt, tot res praeter glandem pariunt robora,
sed et boletos suillosque, gulae novissima inritamenta, qui
circa radices gignuntur, quercus probatissimum, robur autem
et cupressus et pinus noxios. robora ferunt et viscum et
mella, ut auctor est Hesiodus, constatque rores melleos e
11,30 caelo, ut diximus, cadentis non aliis magis insidere frondibus.
cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est.

32 (12.) Omnis tamen has eius dotes ilex solo provocat
cocco. granum hoc primoque ceu scabies fruticis, parvae
aquifoliae ilicis. cuscolium vocant. pensionem alteram tri-
9,140 sq. buti pauperibus Hispaniae donat. usum eius gratiorem in
conchyli mentione tradidimus. gignitur et in Galatia, Africa,
Pisidia, Cilicia, pessumum in Sardinia.

(13.) Galliarum glandiferae maxume arbores agaricum 33
ferunt. est autem fungus candidus, odoratus, antidotis effi-
cax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. signum
hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quae
vocatur aegilops fert pannos arentis, muscoso villo canos,
non in cortice modo verum et e ramis dependentis cubitali 12, 108
magnitudine, odoratos, ut diximus inter unguenta. Suberi 34
minuma arbor, glans pessuma, rara, cortex tantum in fructu,
praecrassus ac renascens atque etiam in denos pedes undique
explanatus. usus eius ancoralibus maxume navium piscan-
tiumque tragulis et cadorum opturamentis, praeterea in hi-
berno feminarum calciatu. quamobrem non infacete Graeci
cortices arborem appellant. Sunt et qui feminam ilicem vo-
cent atque, ubi non nascitur ilex, pro ea subere utantur in
carpentariis praecipue fabricis, ut circa Elim et Lacedaemo-
nem. nec in Italia tota nascitur aut in Gallia omnino.

9. (14.) Cortex et fagis, tiliae, abieti, piceae in magno 35
usu agrestium. vasa corbisque ac patentiora quaedam messi-
bus convehendis vindemiisque faciunt atque protecta tugurio-
rum. scribit in recenti ad duces explorator incidens litteras
a suco. nec non et in quodam usu sacrorum religiosus est
fagi cortex. sed non durat arbor ipsa.

10. (15.) Scandula e robore aptissima, mox e glandi- 36
feris aliis fagoque, facillima ex omnibus quae resinam ferunt,
sed minume durans praeterquam e pino. Scandula conte-
ctam fuisse Romam ad Pyrrhi usque bellum annis CCCCLXX
Cornelius Nepos auctor est. silvarum certe distinguebatur 37
insignibus: Fagutali Iove etiam nunc ubi lucus fageus fuit,
porta Querquetulana, colle in quem vimina petebantur, totque
lucis, quibusdam et geminis. Q. Hortensius dictator, cum
plebs secessisset in Ianiculum, legem in aesculeto tulit, ut
quod ea iussisset omnis Quirites teneret.

(16.) Peregrinae tum videbantur, quoniam non erant 38
suburbanae, pinus atque abies omnesque quae picem gignunt,
de quibus nunc dicemus, simul ut tota condiendi vina origo
cognoscatur. Quae ferrent in Asia aut oriente praedictis 14, 22
picem in Europa sex genera cognatarum arborum ferunt.
ex his pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo

praetenue longumque et mucrone aculeatum. pinus fert mi-
15,35 numum resinae, interdum et nucibus ipsis de quibus dictum
est, vixque ut adscribatur generi.
39 (17.) Pinaster nihil est aliud quam pinus silvestris mira
altitudine et a medio ramosa sicut pinus in vertice. copio-
57sqq. siorem dat haec resinam quo dicemus modo. gignitur et in
planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiae
quos tibulos vocant plerique arbitrantur, sed gracilis succin-
ctioresque et enodis liburnicarum ad usus, paene sine resina.
40 (18.) Picea montis amat atque frigora, feralis arbor et
funebri indicio ad fores posita ac rogis virens, iam tamen et
in domos recepta tonsili facilitate. haec plurumam fundit in-
terveniente candida gemma, tam simili turis ut mixta a visu
41 discerni non queat, unde fraus Seplasiae. Omnibus his gene-
ribus folia brevi saeta et crassiore duraque ceu cupressis.
piceae rami paene statim ab radice modici velut bracchia late-
ribus inhaerent, similiter abieti expetitae navigiis. situs in ex-
celso montium, ceu maria fugerit, nec forma alia. materies
42 vero praecipua trabibus et plurumis vitae operibus. resina ei
vitium, unde fructus piceae, exiguumque sudat aliquando con-
tactu solis. e diverso materies, quae abieti pulcherrima, pi-
ceae ad fissilis scandulas cupasque et pauca alia secamenta.
43 (19.) Quinto generi situs idem, facies eadem. larix vo-
catur. materies praestantior longe — incorrupta ei vis umore
contumax —, rubens praeterea et odore acrior. plusculum
huic erumpit liquoris melleo colore atque lentore, numquam
44 durescentis. Sextum genus est taeda proprie dicta, abundantior
suco quam reliqua, parcior liquidiorque quam picea, flammis
ac lumini sacrorum etiam grata. hae, mares dumtaxat, ferunt
et eam quam Graeci sycen vocant, odoris gravissimi. laricis
45 morbus est ut taeda fiat. Omnia autem haec genera accensa
fulgine inmodica carbonem repente exspuunt cum eruptionis
crepitu eiaculanturque longe excepta larice quae nec ardet
nec carbonem facit nec alio modo ignis vi consumitur quam
lapides. Omnia ea perpetuo virent nec facile discernuntur in
46 fronde etiam a peritis, tanta natalium mixtura est. sed picea
minus alta quam larix, illa crassior leviorque cortice, folio
villosior, pinguior et densior mollius flexo, ac piceae rariora

sicciora que folia et tenuiora ac magis algentia, totaque horridior et perfusa resina, lignum abieti similius. larix ustis radicibus non repullulat, *picea repullulat*, ut in Lesbo accidit incenso nemore Pyrrhaeo. alia etiamnum generibus ipsis in 47 sexu differentia. mas brevior et durior, femina procerior, pinguioribus foliis et simplicibus atque non rigentibus. lignum maribus durum et in fabrili opere contortum, feminae mollius, publico discrimine in securibus. hae in quocumque genere deprehendunt marem, quippe respuuntur et fragosius sidunt, aegrius revelluntur. ipsa materies retorrida et nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade et alia differentia, montanae 48 maritimaeque. nam in Macedonia et Arcadia circaque Elim permutant nomina, nec constat auctoribus quod cuique generi attribuant. nos ista Romano discernimus iudicio. Abies e cunctis amplissima est et femina etiam prolixior, materie mollior utiliorque, arbor rotundior, folio pinnato densa ut imbris non transmittat, atque hilarior in totum. E ramis generum 49 horum panicularum modo nucamenta squamatim conpacta dependent praeterquam larici. haec abietis masculae primori parte nucleos habent, non item feminae. piceae vero totis paniculis, minoribus gracilioribusque minumos, ac nigros, propter quod Graeci phthirophoron eam appellant. in eadem nucamenta maribus conpressiora sunt ac minus resina roscida.

(20.) Similis his etiamnum adspectu est, ne quid praetereatur, taxus minume virens gracilisque et tristis ac dira, nullo suco, ex omnibus sola bacas fert. mas noxio fructu, letale quippe bacis in Hispania praecipue venenum inest. vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta mortifera fuisse conpertum est. Hanc Sextius milacem a Graecis vocari dicit, et esse in 51 Arcadia tam praesentis veneni ut qui obdormiant sub ea cibumve capiant moriantur. sunt qui et taxica hinc appellata dicant venena quae nunc toxica dicimus, quibus sagittae tinguantur. repertum innoxiam fieri, si in ipsa arbore clavos aereus adigatur.

11. (21.) Pix liquida in Europa e taeda coquitur, nava- 52 libus muniendis multosque alios ad usus. lignum eius concisum furnis undique igni extra circumdato fervet. primus sudor aquae modo fluit canali. hoc in Syria cedrium vocatur,

cui tanta vis est ut in Aegypto corpora hominum defunctorum
perfusa eo serventur.
53 (22.) Sequens liquor, crassior iam, picem fundit. haec
rursus in cortinas aereas coniecta aceto spissatur ut coagulo
Bruttiae cognomen accepit, doliis dumtaxat vasisque ceteris
utilis, lentore ab alia pice differens, item colore rutilante et
quod pinguior est reliqua. illa omnia fiunt e picea, resina fer-
ventibus coacta lapidibus in alveis validi roboris aut, si alvei
54 non sint, struis congerie, velut in carbonis usu. Haec in vi-
num additur farinae modo tunsa, nigrior colore. eadem resina
si cum aqua levius decoquatur coleturque, rufo colore len-
tescit ac stillaticia vocatur. seponuntur autem ad id fere vitia
resinae cortexque. alia temperies ad crapulam. namque flos
crudus resinae cum multa assula tenui brevique avolsus con-
ciditur. ad cribrum minuta dein ferventi aqua, donec cogatur,
55 perfunditur. Huius expressum pingue praecipua resina fit at-
que rara nec nisi paucis in locis subalpinae Italiae conve-
niens medicis. resinae albae congium in duobus aquae pluviae
cocunt. alii utilius putant sine aqua coquere lento igne toto
die, utique vase aeris albi, item terebinthinam in sartagine
cinere ferventi, hanc ceteris praeferentes. proxuma ex
lentisco.
56 12. (23.) Non omittendum apud eosdem zopissam vo-
cari derasam navibus maritimis picem cum cera, nihil non ex-
periente vita, multo efficaciorem ad omnia quibus pices
57 resinaeque prosunt, videlicet adiecto salis callo. Aperitur
picea e parte solari, non plaga sed volnere ablati corticis,
cum plurumum bipedali hiatu, ut a terra cubito cum minumum
absit. nec corpori ipsi parcitur ut in ceteris, quoniam assula
in fructu est. verum haec proxuma laudatur, altior amaritu-
dinem adfert. postea umor omnis e tota confluit in ulcus,
58 item in taeda. cum id manare desiit, simili modo ex alia parte
aperitur ac deinde alia. postea tota arbor succiditur et me-
dulla eius uritur. sic et in Syria terebintho detrahunt cor-
tices, ibi quidem et e ramis ac radicibus, cum resina damne-
tur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam urunt,
59 feminae radices tantum. Theopompus scripsit in Apollonia-
tarum agro picem fossilem non deteriorem Macedonica inve-

niri. Pix optuma ubique ex apricis aquilonis situ, ex opacis
horridior virusque praeferens, frigida hieme deterior ac mi-
nus copiosa et decolor. quidam arbitrantur in montuosis copia 60
praestantiorem ac colore et dulciorem fieri, odorem quoque
gratiorem, dum resina sit, decoctam autem minus picis red-
dere, quoniam in serum abeat, tenuioresque esse ipsas arbo-
res quam in planis, sed has et illas serenitate steriliores.
Fructum quaedam proxumo anno ab incisu largiuntur, aliae
secundo, quaedam tertio. expletur autem plaga resina, non
cortice nec cicatrice, quae in hac arbore non coit. Inter haec 61
genera propriam quidam fecere sappinum, quoniam ex cogna-
tione harum seritur qualis dicta est in nucleis, eiusdem- 15,36
que arboris imas partis taedas vocant, cum sit illa arbor nil
aliud quam picea feritatis paulum mitigatae satu. sappini au-
tem materies caesarum e genere fit, sicuti docebimus. 196

13. (24.) Materiae enim causa reliquas arbores natura 62
genuit copiosissimamque fraxinum. Procera haec ac teres,
pinnata et ipsa folio, multumque Homeri praeconio et Achillis
hasta nobilitata. materies est ad pluruma utilis. ea quidem quae
fit in Ida Troadis in tantum cedro similis ut ementis fallat
cortice ablato. Graeci duo genera eius fecere: longam eno- 63
dem, alteram brevem duriorem fuscioremque, laureis foliis.
bumeliam vocant in Macedonia amplissimam lentissimamque.
alii situ divisere, campestrem enim esse crispam, montanam
spissam. Folia earum iumentis mortifera, ceteris ruminantium 64
innocua Graeci prodidere. in Italia nec iumentis nocent. con-
tra serpentis vero suco expresso ad potum et inposita ulceri
opifera ac nihil aeque reperiuntur. tantaque est vis ut ne ma-
tutinas quidem occidentisve umbras, cum sunt longissimae,
serpens arboris eius attingat, adeo ipsam procul fugiat. ex-
perti prodimus, si fronde ea gyroque cludatur ignis serpens,
in ignis potius quam in fraxinum fugere serpentem. mira na-
turae benignitas prius quam hae prodeant florere fraxinum
nec ante conditas folia dimittere.

14. (25.) In tilia mas et femina differunt omni modo. 65
namque et materies mari dura rufiorque ac nodosa et odora-
tior, cortex quoque crassior ac detractus inflexibilis. nec se-
men fert aut florem ut femina, quae crassior arbore, materie

candida praecellensque est. mirum in hac arbore fructum a nullo animalium attingi, foliorum corticisque sucum esse dulcem. inter corticem ac lignum tenues tunicae multiplici membrana, e quibus vincula tiliae vocantur, tenuissimae earum philyrae coronarum lemniscis celebres antiquorum honore. materies teredinem non sentit, proceritate perquam modica, verum utilis.

66 15. (26.) Acer eiusdem fere amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate citro secundum. plura eius genera: album, quod praecipui candoris, vocatur Gallicum in transpadana Italia transque Alpis nascens. alterum genus crispo macularum discursu, qui cum excellentior fuit, a similitudine caudae pavonum nomen accepit, in Histria Raetiaque prae-
67 cipuum. e viliori genere crassivenium vocatur. Graeci situ discernunt, campestre enim candidum esse nec crispum — quod glinon vocant —, montanum vero crispius duriusque, etiamnum e mascula crispius ad lautiora opera, tertium genus zygiam rubentem, fissili ligno, cortice livido et scabro. hoc alii generis proprii esse malunt et Latine carpinum appellant.

68 16. (27.) Pulcherrimum vero est bruscum, multoque excellentius etiamnum molluscum. tuber utrumque arboris eius, bruscum intortius crispum, molluscum simplicius sparsum. et si magnitudinem mensarum caperet, haut dubie praeferretur citro. nunc intra pugillares lectorumque silicios aut lamnas raro usu spectatur. e brusco fiunt et mensae nigre-
69 scentes. Reperitur et in alno tuber, sed tanto deterius quantum ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. etiamnum in siccis natae praeferuntur aquaticis, sicut et fraxini. Est trans Alpis arbor simillima aceri albo materia quae vocatur staphylodendron. fert siliquas et in iis nucleos sapore nucis abellanae.

70 (28.) In primis vero materies honorata buxo est raro crispanti nec nisi radice, de cetero lenis quies est materiae silentio quodam et duritie ac pallore commendabilis, in ipsa vero arbore topiario opere. tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur amplitudine proceriore. oleastrum in omni usu damnatum gravem praefert odorem. tertium genus nostratis vocant, silvestre, ut credo, mitigatum satu, diffusius et

densitate parietum, virens semper ac tonsile. Buxus Pyre- 71
naeis ac Cytoriis montibus pluruma et Berecyntio tractu,
crassissima in Corsica, flore non spernendo, quae causa
amaritudinis mellis. semen illius cunctis animantibus in-
visum. nec in Olympo Macedoniae gracilior, sed brevis.
amat frigida, aprica. in igni quoque duritia ferri, nec flamma,
nec carbone utilis.

17. (29.) Inter has atque frugiferas materie vitiumque 72
amicitia accipitur ulmus. Graeci duo genera eius novere:
montuosam quae sit amplior, campestrem quae fruticosa.
Italia Atinias vocat excelsissimas et ex his siccanas praefert
quae non sint riguae, alterum genus Gallicas, tertium nostratis,
densiore folio et ab eodem pediculo numerosiore, quartum
silvestre. Atiniae non ferunt samaram — ita vocatur ulmi
semen —, omnesque radicum plantis proveniunt, reliquae
semine.

18. (30.) Nunc celeberrimis arborum dictis quaedam in 73
universum de cunctis indicanda sunt. Montis amant cedrus,
larix, taeda et ceterae e quibus resina gignitur, item aquifo-
lia, buxus, ilex, iunipirus, terebinthus, populus, ornus,
carpinus. est et in Appennino frutex qui vocatur cotinus, ad
linamenta modo conchyli colore insignis. montis et vallis dili- 74
git abies, robur, castaneae, tilia, ilex, cornus. aquosis mon-
tibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. non temere
in montibus visae sunt prunus, punicae, oleastri, iuglans, mori,
sabuci. descendunt et in plana cornus, corylus, quercus,
ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. subeunt et in mon-
tuosa ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices,
ilex tinguendisque vestibus nascentes genistae. gaudet frigi-
dis sorbus, sed magis etiam betulla. Gallica haec arbor mira- 75
bili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgis.
eadem circulis flexilis, item corbium costis. bitumen ex ea
Galliae excocunt. In eosdem situs comitatur et spina, nu-
ptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores
qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Masurius. nunc facibus
carpinus, corylus familiarissimae.

(31.) Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneae, labur- 76
num. Alpina et haec arbor, nec volgo nota, dura ac candida

materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attin-
gunt. odit et quae appellatur Iovis barba, in opere topiario
77 tonsilis et in rotunditatem spissa, argenteo folio. non nisi
in aquosis proveniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tes-
seris utilissima, item vaccinia Italiae in aucupiis sata, Galliae
vero etiam purpurae tinguendae causa ad servitiorum vestis.
Quaecumque communia sunt montibus planisque maiora fiunt
adspectu pulchrioraque in campestribus, meliora materie cri-
spioraque in montibus exceptis malis pirisque.

78 19. (32.) Praeterea arborum aliis decidunt folia, aliae
sempiterna coma virent, quam differentiam antecedat necesse
est prior. sunt enim arborum quaedam omnino silvestres, quae-
dam urbaniores, quoniam his placet nominibus distinguere.
hae mites, quae fructu aut aliqua dote umbrarumque officio
humanius iuvant, non inprobe dicantur urbanae.

79 20. (33.) Harum generi non decidunt: oleae, lauro, pal-
mae, myrto, cupresso, pinis, hederae, rhododendro et, quamvis
herba dicatur, sabinae. rhododendron, ut nomine adparet, a
Graecis venit. alii nerium vocarunt, alii rhododaphnen, sem-
piternum fronde, rosae similitudine, caulibus fruticosum.
iumentis caprisque et ovibus venenum est, idem homini con-
tra serpentium venena remedio.

80 21. Silvestrium generis folia non decidunt abieti, larici,
pinastro, iunipiro, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio,
suberi, taxo, tamarici. inter utraque genera sunt andrachle
in Graecia et ubique unedo. reliqua enim folia decidunt his,
praeterquam in cacuminibus. non decidunt autem et in fruti-
81 cum genere cuidam rubo et calamo. In Thurino agro, ubi
Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una num-
quam folia dimittens nec ante mediam aestatem germinans.
idque mirum est Graecis auctoribus proditum apud nos postea
sileri. nam locorum tanta vis est ut circa Memphim Aegypti
et in Elephantine Thebaidis nulli arborum decidant, ne viti-
bus quidem.

82 22. (34.) Ceterae omnes extra praedictas, etenim enu-
merare longum est, folia deperdunt, observatumque non are-
scere nisi tenuia et lata et mollia, quae vero non decidant
callo crassa et angusta esse. falsa definitio est non decidere

his quarum pinguior sucus sit. quis enim potest in ilice intel-
legere? Decidere Timaeus mathematicus sole scorpionem
transeunte sideris vi et quodam veneno aeris putat. cur ergo
non eadem causa adversum omnis polleat, iure miremur.
Cadunt plurumis autumno, quaedam tardius amittunt atque 83
in hiemes prorogant moras, neque interest maturius germi-
nasse, utpote cum quaedam primae germinent et inter novis-
simas nudentur, ut amygdalae, fraxini, sabuci. morus autem
novissima germinat, cum primis folia dimittit. Magna et in 84
hoc vis soli. prius decidunt in siccis macrisque, et vetustae
prius arbori, multis etiam antequam maturescat fructus, ut
serotinae fico et hibernae piro, et malo granatum quod est
pomum tantum adspicitur in matre. Neque his autem quae
semper retinent comas eadem folia durant, sed subnascenti-
bus aliis tum arescunt vetera, quod evenit circa solstitia
maxume.

(35.) Foliorum unitas in suo cuique genere permanet, 85
praeterquam populo, hederae, crotoni, quam et cici diximus 15,25
vocari. 23. Populi tria genera: alba ac nigra et quae Libyca
appellatur minuma folio ac nigerrima fungisque enascentibus
laudatissima. alba folio bicolor, superne candicans inferiore 86
parte viridi. huic nigraeque et crotoni in iuventa circi-
natae rotunditatis sunt, vetustiora in angulos exeunt. e con-
trario hederae angulosa rotundantur. populorum foliis gran-
dissima lanugo evolat candida et radiata, filo numerosiore
candidae fiunt villae. Folia granatis et amygdalis rubentia.

(36.) Mirum in primis id quod ulmo tiliaeque et oleae et 87
populo albae et salici evenit. circumaguntur enim folia earum
post solstitium, nec alio argumento certius intellegitur sidus
confectum. 24. Est et publica omnium foliorum in ipsis diffe- 88
rentia. namque pars inferior a terra herbido viret colore, ab
eadem leviora nervos callumque et articulos in superiore ha-
bent parte, incisuras vero subter, ut manus humana. Oleae
superne candidiora et minus levia, item hederae. sed omnium
folia cotidie ad solem oscitant, inferiores partis tepefieri
volentia. superior pars omnium lanuginem quantulamcum-
que habet, quae in aliis gentium lana est.

(37.) In oriente funis validos e foliis palmae fieri dictum 89

13,30 est, eosque in umore utiliores esse. et apud nos fere pal-
mis a messe decerpuntur. ex his meliora quae sese non divi-
serint. siccantur sub tecto quaternis diebus, mox in sole
expanduntur et noctibus relicta, donec cándore inarescant,
postea in opera finduntur.
90 (38.) Latissima fico, viti, platano, angusta myrto, puni-
cae, oleae, capillata pino, cedro, aculeata aquifolio et ilicum
generi, — nam iunipiris spina pro folio est, — carnosa cu-
presso, tamarici, crassissima alno, longa harundini, salici,
palmae et duplicia, circinata piro, mucronata malo, angulosa
hederae, divisa platano, insecta pectinum modo piceae, abieti,
91 sinuosa toto ambitu robori, spinosa cute rubo. mordacia sunt
quibusdam, ut urticis, pungentia pino, piceae, abieti, larici,
cedro, aquifoliis. pediculo brevi oleae et ilici, longo viti-
bus, tremulo populis, et iisdem solis inter se crepitantia. iam
et in pomo ipso mali quodam in genere parva mediis emi-
cant folia, interim et gemina. praeterea aliis circa ramos,
92 aliis et in cacumine ramorum, robori et in caudice ipso. iam
densa ac rara semperque lata rariora. disposita myrto, con-
cava buxo, inordinata pomis, plura eodem pediculo exeuntia
malis pirisque, ramulosa ulmo et cytiso. quibus adicit Cato
decidua a populo quernaque, animalibus iubens dari non pera-
rida, bubus quidem et ficulnea ilignaque et hederacea. dantur
et ex harundine ac lauro. decidunt sorbo universa, ceteris
paulatim. Et de foliis hactenus.
93 25. (39.) Ordo autem naturae annuus ita se habet: pri-
mus est conceptus flare incipiente vento favonio, ex a. d.
fere VI. idus Februari. hoc maritantur vivescentia e terra,
8,166 quippe cum etiam equae in Hispania, ut diximus. hic est
genitalis spiritus mundi a fovendo dictus, ut quidam existima-
94 vere. flat ab occasu aequinoctiali ver inchoans. catlitionem
rustici vocant, gestiente natura semina accipere eaque ani-
mam inferente omnibus satis. concipiunt variis diebus et pro
sua quaeque natura, alia protinus, ut animalia, tardius ali-
qua et diutius gravida partus gerunt, quod germinatio ideo
vocatur. pariunt vero, cum florent, flosque ille ruptis constat
utriculis, educatio in pomo est. hoc et germinatio labor ar-
borum.

(40.) Flos est pleni veris indicium et anni renascentis, 95
flos gaudium arborum. tunc se novas aliasque quam sunt
ostendunt, tunc variis colorum picturis in certamen usque
luxuriant. sed hoc negatum plerisque. non enim omnes flo-
rent, et sunt tristes quaedam quaeque non sentiant gaudia
annorum. nam neque ilex, picea, larix, pinus ullo flore ex-
hilarantur natalisve pomorum annuos versicolori nuntio
promittunt, nec fici atque caprifici. protinus enim fru-
ctum pro flore gignunt. in ficis mirabiles sunt et abortus qui
numquam maturescunt. Nec iunipiri florent. quidam earum 96
duo genera tradunt: alteram florere nec ferre, quae vero non
floreat ferre protinus bacis nascentibus quae biennio hae-
reant. sed id falsum, omnibusque his dura facies semper. sic
et hominum multis fortuna sine flore est.

(41.) Omnes autem germinant, etiam quae non florent, 97
magna et locorum differentia, quippe cum ex eodem genere
quae sunt in palustribus priora germinent, mox campestria,
novissima in silvis, per se autem tardius piri silvestres quam
cetera. primo favonio cornus, proxume laurus pauloque ante
aequinoctium tilia, acer, inter primas vero populus, ulmus,
salix, alnus, nuces. festinat et platanus. ceterae vere coe- 98
pturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, glandes,
serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdam
germinatur germinatio, nimia soli ubertate aut invitantis caeli
voluptate, quod magis in herbis segetum evenit. in arbori-
bus tamen nimia germinatio elassescit. Sunt aliae naturales 99
quibusdam praeterque vernam, quae suis constant sideribus
quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine. hi- 18, 201 sqq.
berna aquilae exortu, aestiva canis ortu, tertia arcturi. has
duas quidam omnibus arboribus communis putant, sentiri au-
tem maxume in fico, vite, punicis, causam adferentes, quo-
niam in Thessalia Macedoniaque pluruma tum ficus exeat.
maxume tamen in Aegypto adparet haec ratio. Et reliquae 100
quidem arbores, ut primum coepere, continuant germinatio-
nem, robur et abies et larix intermittunt tripertito ac terna
germina edunt. ideo et ter squamas corticum spargunt, quod
omnibus arboribus in germinatione evenit, quoniam praegna-
tium rumpitur cortex. est autem prima earum incipiente vere

circiter XV diebus. iterum germinant transeunte geminos sole. sic fit ut prima cacumina inpelli secutis adpareat,
101 geniculato incremento. tertia est earundem ad solstitium brevissima, nec diutius septenis diebus, clareque et tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola bis parturit, cum primum emittit uvam, iterum cum digerit. eorum quae non florent partus tantum est et maturitas.
102 Quaedam statim in germinatione florent properantque in eo, sed tarde maturescunt, ut vites. serotino quaedam germinatu florent maturantque celeriter, sicuti morus quae novissima urbanarum germinat nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborum. sed cum coepit, in tantum universa germinatio erumpit ut una nocte peragatur etiam cum strepitu.

103 (42.) Ex his quae hieme aquila exoriente, ut diximus,
99 concipiunt floret prima omnium amygdala mense Ianuario, Martio vero pomum maturat. ab ea proxumae florent Armeniaca, dein tubures et praecoces, illae peregrinae, hae coactae, ordine autem naturae silvestrium primae sabucus, cui medulla pluruma, et cui nulla, cornus mascula, urbanarum malus parvoque post, ut simul possit videri, pirus et cerasus
104 et prunus. sequitur laurus, illam cupressus, dein punica, fici. et vites et oleae florentibus iam his germinant, concipiunt vergiliarum exortu. hoc sidus illarum est. floret autem solstitio vitis et quae paulo serius incipit olea. deflorescunt omnia septenis diebus non celerius, quaedam tardius, sed nulla pluribus bis septenis, omnia et intra VIII. idus Iul. etesiarum praecursu.

105 26. (43.) Nec statim fructus sequitur in aliquibus. cornus enim circa solstitia reddit primo candidum, postea sanguineum. ex eo genere femina post autumnum fert bacas acerbas et ingustabilis cunctis animantibus, ligno quoque fungoso et inutili, cum mas e fortissimis durissimisque sit.
106 tanta differentia ab eodem genere fit. sed et terebinthus messibus reddit semen et acer et fraxinus, nuces et mala et pira praeterquam hiberna aut praecocia autumno, glandiferae serius etiamnum, vergiliarum occasu, aesculus tantum autumno, incipiente autem hieme quaedam genera mali pirique et suber.

abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit post vergiliarum occasum. pinus autem et picea praeveniunt germinatione quindecim fere diebus, semen vero post vergilias et ipsae reddunt.

(44.) Citreae et iunipirus et ilex anniferae habentur, 107 novosque fructus in his cum annotino pendet. in maxuma tamen admiratione pinus est. habet fructum maturescentem, habet proxumo anno ad maturitatem venturum ac deinde tertio. nec ulla arborum avidius se promittit. quo mense ex ea nux decerpitur eodem maturescit alia. sic dispensatur ut nullo non mense maturescant. quae se in arbore ipsa divisere azaniae vocantur, laeduntque ceteras nisi detrahantur.

(45.) Fructum arborum solae nullum ferunt, hoc est ne 108 semen quidem, tamarix scopis tantum nascens, populus, alnus, ulmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem et olivam. infelices autem existimantur damnataeque religione quae neque seruntur umquam neque fructum ferunt. Cremutius auctor est numquam virere arborem ex qua Phyllis se suspenderit. Quae cummim gignunt post germinationem aperiuntur, cummis non nisi fructu detracto spissatur.

(46.) Novellae arbores carent fructu quamdiu crescunt. 109 perdunt facillime ante maturitatem palma, ficus, amygdala, malus, pirus, item punica, quae etiam roribus nimiis et pruinis florem amittit: qua de causa inflectunt ramos eius, ne subrecti umorem infestum excipiant atque contineant. pirus et amygdala, etiamsi non pluat, sed fiat austrinum caelum aut nubilum, amittunt florem et primos fructus, si, cum de-defloruere, tales dies fuerint. ocissime autem salix amittit 110 semen, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperdia. secuta aetas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. sed in hoc quoque providens natura facile nascenti et depacto surculo incuriosius semen dedit. una tamen proditur ad maturitatem perferre solita in Creta insula ipso descensu Iovis speluncae torvom ligneumque magnitudine ciceris.

(47.) Fiunt vero quaedam loci vitio infructuosa, sicut in 111

Paro silva caedua quae nihil fert. Persicae arbores in Rhodo florent tantum. Fit haec differentia et ex sexu, in iisque mares non ferunt. aliqui hoc permutantes maris esse quae ferant tradunt. facit et densitas sterilitatem.

112 (48.) Gignentium autem quaedam et lateribus ramorum et cacuminibus ferunt, ut pirus, punica, ficus, myrtus. cetero eadem natura quae frugibus. namque et in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. palma
13,30 sola, ut dictum est, in spathis habet fructum, racemis propendentem.

113 (49.) Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maxumum umbrosissimumque, et ideo supra id pomum. ei demum serius folium nascitur quam pomum. insigne proditur in quodam genere Ciliciae, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos vero post folium nasci. Ficus et praecocis habet quas Athenis prodromos vocant. in Laconico genere maxume sunt et biferae in iisdem.

114 27. (50.) In Cea insula caprifici triferae sunt. primo fetu
sequens evocatur, sequenti tertius. hoc fici caprificantur.
et caprifici autem ab adversis foliis nascuntur. Biferae et in
malis ac piris quaedam, sicut et praecoces. malus silvestris
bifera. sequens eius fructus post arcturum in apricis ma-
115 xume. Vites quidem et triferae sunt, quas ob id insanas
vocant, quoniam in iis alia maturescunt, alia turgescunt, alia
florent. M. Varro auctor est vitem fuisse Zmyrnae apud Ma-
trem ante biferam et malum in agro Consentino. hoc autem
18,188 evenit perpetuo in Tacapensi Africae agro, de quo plura
alias. ea est soli fertilitas. Trifera est et cupressus. namque
bacae eius colliguntur mense Ianuario et Maio et Septembri,
116 ternasque earum gerit magnitudines. Est vero et in ipsis
arboribus etiam onustis peculiaris differentia. summa sui
parte fertiliores arbutus, quercus, inferiore iuglandes, fici
mariscae. omnes quo magis senescunt hoc maturius ferunt,
et in apricis locis nec pingui terra. silvestriora omnia tar-
diora. quaedam ex his omnino nec maturescunt. item quae
subarantur aut quae ablaqueantur celeriora neglectis. haec
et fertiliora.

117 (51.) Est etiamnum aetatis differentia. amygdala enim

et pirus in senecta fertilissimae ut et glandiferae et quoddam
genus ficorum, ceterae in iuventa, tardiusque maturantes,
quod maxume notatur in vitibus. vetustioribus enim vinum
melius, novellis copiosius. celerrime vero senescit et in se-
necta deteriorem fructum gignit malus. namque et minora
poma proveniunt et vermiculis obnoxia. quin et in ipsa ar-
bore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fetu matu- 118
ritatis causa medicatur, iam quidem ex portentis, quoniam
maiora sunt pretia praeposteris. Omnia autem celerius sene-
scunt praefecunda. quin et protinus moriuntur aliqua caelo
fecunditatem omnem eblandito, quod maxume vitibus evenit.
28. Contra morus tardissime senescit, fructu minume labo- 119
rans. tarde et quorum crispa materies, ut palma, acer, po-
pulus. 29. Et subarata ocius senescunt. silvestria autem
tardissime. atque in totum omnis cura fertilitatem adicit,
fertilitas senectam. ideo et praeflorent talia et praegermi-
nant, tota praecocia fiunt, quoniam omnis infirmitas caelo
magis oboedit.

(52.) Multae plura gignunt, ut diximus in glandiferis, 120
inter quas laurus uvas suas, maxumeque sterilis quae non 26 sqq
gignit aliud. ob id a quibusdam mas existimatur. ferunt
et abellanae iulos conpactili callo, ad nihil utilis. 30. plu-
ruma vero buxi. nam et semen suum et granum quod cra-
taegum vocant, et a septentrione viscum, a meridie hyphear,
de quis plura mox paulo. interdumque pariter res quaternas
habent. 245

(53.) Arbores quaedam simplices, quibus a radice 121
caudex unus et rami frequentes, ut olivae, fico, viti. quae-
dam fruticosi generis, ut paliurus, myrtus, item nux abellana,
quin immo melior et copiosior fructu in pluris dispersa ramos.
in quibusdam omnino nullus, ut in suo genere buxo, loto
transmarinae. quaedam bifurcae atque etiam in quinas partis 122
diffusae, quaedam dividuae nec ramosae, ut sabuci, quae-
dam individuae, ramosae, ut piceae. quibusdam ramorum
ordo, sicut piceae, abieti, alias inconditus, ut robori, malo,
piro. et abieti quidem subrecta divisura ramique in caelum
tendentes, non in latera proni. mirum, cacuminibus eorum 123
decisis moritur, totis vero detruncatis durat. et si infra quam

rami fuere praecidatur, quod superest vivit, si vero cacumen
tantum auferatur, tota moritur. alia ab radice bracchiata, ut
ulmus, alia in cacumine ramosa, ut pinus, faba Graeca, quam
Romae a suavitate fructus — silvestris quidem, sed cerasorum
124 paene natura — loton appellant. praecipue domibus expeti-
tur ramorum petulantia brevi caudice latissima exspatiantium
umbra et in vicinas domos saepe transilientium. nulla opa-
citas brevior, nec aufert solem hieme decidentibus foliis.
nullis cortex iucundior aut oculos excipiens blandius, nullis
rami longiores validioresque aut plures, ut dixisse totidem
arbores liceat. cortice pellis tingunt, radice lanas. malis
proprium genus. ferarum enim rostra reddunt adhaerentibus
uni maxumo minoribus.

125 (54.) Ramorum aliqui caeci, qui non germinant, quod
natura fit, si non evaluere, aut poena, cum deputatos cicatrix
hebetavit. quae dividuis in ramo natura est haec viti in
oculo, harundini in geniculo. omnium terrae proxuma cras-
siora. in longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cu-
pressus, ulmus et si qua unistirpia. ramosarum cerasus etiam
in XL cubitorum trabis aequali per totam duum cubitorum
crassitudine reperitur. quaedam statim in ramos sparguntur,
ut mali.

126 31. (55.) Cortex aliis tenuis, ut lauro, tiliae, aliis cras-
sus, ut robori, aliis levis, ut malo, fico, idem scaber robori,
palmae, omnibus in senecta rugosior. quibusdam rumpitur
sponte, ut viti, quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni, car-
nosus suberi, populo, membranaceus viti, harundini, libris
similis ceraso, multiplex tunicis vitibus, tiliae, abieti, quibus-
dam simplex, ut fico, harundini.

127 (56.) Magna et radicum differentia: copiosae fico, ro-
bori, platano, breves et angustae malo, singulares abieti,
larici. singulis enim innituntur, quamquam minutis in latera
dispersis. crassiores lauro et inaequales, item oleae, cui et
ramosae. at robori carnosae. robora suas in profundum
agunt. si Vergilio quidem credimus, aesculus quantum cor-
128 pore eminet tantum radice descendit. oleae malisque et
cupressis, per summa caespitum, aliis recto meatu, ut lauro,
oleae, aliis flexuoso, ut fico. minutis haec capillamentis

hirsuta et abies multaeque silvestrium e quibus montani prae-
tenuia fila decerpentes spectabilis lagonas et alia vasa ne-
ctunt. Quidam non altius descendere radices quam solis calor 129
tepefaciat idque natura loci tenuioris crassive dixere, quod
falsum arbitror. apud auctores certe invenitur, abietis planta
cum transferretur, VIII cubitorum in altitudine nec totam
refossam, sed abruptam. maxuma spatio atque plenitudine et
citri est, ab ea platani, roboris et glandiferarum. Quarundam 130
radix vivacior superficie, ut lauri. itaque cum trunco inaruit,
recisa etiam laetius fruticat. Quidam brevitate radicum cele-
rius senescere arbores putant, quod coarguunt fici, quarum
radices longissimae et senectus ocissima. Falsum arbitror et
quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. visa
enim est annosa quercus eversa tempestatis vi et iugerum
soli amplexa.

(57.) Prostratas restitui plerumque et quadam terrae 131
cicatrice vivescere volgare est. familiarissimum hoc plata-
nis, quae plurumum ventorum concipiunt propter densitatem
ramorum, quibus amputatis levato onere in sua scrobe repo-
nuntur. factumque iam est hoc et in iuglandibus oleisque ac
multis aliis. 32. Est in exemplis et sine tempestate ullave 132
causa alia quam prodigi cecidisse multas ac sua sponte re-
surrexisse. factum hoc populi Romani Quiritibus ostentum
Cimbricis bellis Nuceriae in luco Iunonis ulmo, postquam
etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam pro-
cumbebat, restituta sponte ita ut protinus floreret, a quo
deinde tempore maiestas populi Romani resurrexit quae ante
vastata cladibus fuerat. memoratur hoc idem factum in Phi- 133
lippis salice procidua atque detruncata, et Stagiris in museo
populo alba, omnia fausti ominis. sed maxume mirum, An-
tandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte
facta vitaeque reddita longitudine quindecim cubitorum, cras-
situdine quattuor ulnarum.

(58.) Arbores quas naturae debeamus tribus modis na- 134
scuntur, sponte aut semine aut ab radice. cura numerosior
exsistit, de qua suo dicemus volumine. nunc enim totus sermo 17,58
de natura est multis modis mirisque memorabili. namque non
omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata vivere. 12,51

hoc alias fastidio, alias contumacia, saepius imbecillitate
eorum quae transferantur evenit, alias caelo invidente, alias
solo repugnante.
135 (59.) Fastidit balsamum alibi nasci, nata Assyria malus
alibi ferre, nec non et palma ubique nasci aut nata parere
vel, cum promisit etiam ostenditque, educare, tamquam invita
pepererit. non habet viris frutex cinnami in Syriae vicina
perveniendi. non ferunt amomi nardique deliciae, ne in Ara-
biam quidem, ex India et nave peregrinari. temptavit enim Se-
136 leucus rex. Illud maxume mirum, ipsas plerumque arbores
exorari ut vivant atque transmigrent, aliquando et a solo
impetrari ut alienas alat advenasque nutriat, caelum nullo
modo flecti. vivit in Italia piperis arbor, casiae vero etiam
in septentrionali plaga, vixit in Lydia turis, sed unde sor-
bentes sucum omnem ex iis soles coquentesve lacrimam?
137 illud proxume mirum, mutari naturam in iisdem atque inpro-
viso valere. cedrum aestuosis partibus dederat, et in Lyciis
Phrygiisque montibus nascitur. frigus inimicum lauro fecerat,
sed in Olympo copiosior nulla est. circa Bosporum Cimme-
rium in Panticapaeo urbe omni modo laboravit Mithridates
rex et ceteri incolae sacrorum certe causa laurum myrtumque
habere. non contigit, cum teporis arbores abundent ibi, pu-
138 nicae ficique, iam mali et piri laudatissimae. frigidas eodem
tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. et quid
attinet in Pontum abire? iuxta Romam ipsam castaneae ce-
rasique aegre proveniunt, persica in Tusculano, nam nuces
Graecae cum taedio inseruntur Tarracina silvis scatente
earum.
139 33. (60.) Cupressus advena et difficillime nascentium
fuit, ut de qua verbosius saepiusque quam de omnibus aliis
prodiderit Cato, natu morosa, fructu supervacua, bacis torva,
folio amara, odore violenta ac ne umbra quidem gratiosa,
materie rara, ut paene fruticosi generis, Diti sacra et ideo
140 funebri signo ad domos posita. femina sterilis diu. metae
demum adspectu non repudiata distinguendis tantum pinorum
ordinibus, nunc vero tonsilis facta in densitate parietum
coercitaque gracilitate perpetuo tenera trahitur etiam in
picturas operis topiarii, venatus classisve et imagines rerum

tenui folio brevique et virenti semper vestiens. Duo genera 141
earum: meta in fastigium convoluta, quae et femina appella-
tur. mas spargit extra se ramos deputaturque et accipit vi-
tem. utraque autem inmittitur in perticas asseresve amputatione
ramorum, qui XIII. anno denariis singulis veneunt, quaestuo-
sissima in satus ratione silva, volgoque dotem filiae antiqui
plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, quamquam
Cato Tarentinam eam appellat, credo, quod primum eo ve-
nerit. et in Aenaria' succisa regerminat. sed in Creta quo- 142
cumque in loco terram moverit quispiam, vi naturali haec
gignitur protinusque emicat, illa vero etiam non appellato solo
ac sponte maxumeque in Idaeis montibus et quos Albos vo-
cant summisque in his, unde numquam nives absunt, pluruma,
quod miremur, alibi non nisi in tepore proveniens et nutricem
magno opere fastidiens.

(61.) Nec terrae tantum natura circa has refert aut 143
perpetua caeli, verum et quaedam temporaria vis imbrium.
aquae plerumque semina adferunt, et certe fluunt genere ali-
quando etiam incognito, quod accidit Cyrenaicae regioni, cum
primum ibi laserpicium natum est, ut in herbarum natura di- 19 41
cemus. nata est et silva urbi ei proxuma imbre piceo cras-
soque circiter urbis Romae annum CCCCXXX.

34. (62.) Hedera iam dicitur in Asia nasci. negaverat 144
Theophrastus, nec in India nisi in monte Mero, quin et Har-
palum omni modo laborasse ut sereret eam in Medis frustra,
Alexandrum vero ob raritatem ita coronato exercitu victorem
ex India rediisse exemplo Liberi patris, cuius dei et nunc
adornat thyrsos galeasque etiam ac scuta in Thraciae populis
sollemnibus sacris, inimica arbori satisque omnibus, sepul-
chra, muros rumpens, serpentium frigori gratissima, ut mirum
sit ullum honorem habitum ei. Duo genera eius prima ut reli- 145
quarum, mas atque femina. maior traditur mas et corpore et
folio duriore etiam ac pinguiore et flore ad purpuram acce-
dente. utriusque autem similis est rosae silvestri, nisi quod
caret odore. species horum generum tres. est enim candida
aut nigra hedera tertiaque quae vocatur helix. Etiamnum 146
hae species dividuntur in alias, quoniam est aliqua fructu
tantum candida, alia et folio, fructum quoque candidum fe-

rentium aliis densus acinus et grandior, racemis in orbem
circumactis qui vocantur corymbi, item Silenicis, est mi-
147 nor acinus, sparsior racemus. simili modo in nigra. ali-
cui et semen nigrum, alii crocatum, cuius coronis poetae
utuntur, foliis minus nigris, quam quidam Nysiam, alii Bacchi-
cam vocant, maxumis inter nigras corymbis. quidam apud
Graecos etiamnum duo genera huius faciunt a colore acino-
148 rum, erythranum et chrysocarpum. Plurumas autem habet
differentias helix, quoniam folio maxume distat. parva sunt
et angulosa concinnioraque, cum reliquorum generum sim-
plicia sint. distat et longitudine internodiorum, praecipue
tamen sterilitate, quoniam fructum non gignit. quidam hoc
aetatis esse, non generis existimant, primoque helicem esse,
149 fieri hederam vetustate. horum error manifestus intellegi-
tur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria ma-
xume insignia: herbacea ac virens quae pluruma est, altera
candido folio, tertia versicolori, quae Thracia vocatur. et-
iamnum herbaceae tenuiora folia et in ordinem digesta den-
150 sioraque. in alio genere diversa omnia. Et in versicolori
alia tenuioribus foliis et similiter ordinatis densioribusque
est, alteri generi neglecta haec omnia. maiora quoque aut
minora sunt folia macularumque habitu distant, et in candidis
alia sunt candidiora. adulescit in longitudinem maxume her-
151 bacea. arbores autem necat candida omnemque sucum
auferendo tanta crassitudine augetur ut ipsa arbor fiat. signa
eius folia maxuma atque latissima, mammas erigentis quae
sunt ceteris inflexae, racemi stantes ac subrecti. et quam-
quam omnium hederarum generi radicosa bracchia, huic tamen
152 maxume ramosa ac robusta, ab ea nigrae. sed proprium
albae quod inter media folia emittit bracchia utrimque sem-
per amplectens, hoc et in muris, quamvis ambire non possit.
itaque etiam pluribus locis intercisa vivit tamen duratque, et
totidem initia radicum habet quot bracchia, quibus incolumis
et solida arbores sugit ac strangulat. est in fructu differentia
albae nigraeque hederae, quoniam aliis tanta amaritudo acini
ut aves non attingant. Est et rigens hedera quae sine admi-
niculo stat sola omnium generum, ob id vocata cissos, e di-
verso numquam nisi humi repens chamaecissos.

35. (63.) Similis est hederae e Cilicia quidem primum 153
profecta sed in Graecia frequentior quam vocant zmilacem,
densis geniculata caulibus, spinosis frutectosa ramis, folio
hederaceo, parvo, non anguloso, a pediculo emittente pam-
pinos, flore candido, olente lilium. fert racemos labruscae 154
modo, non hederae, colore rubro, conplexa acinis maioribus
nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosque, infausta
omnibus sacris et coronis, quoniam sit lugubris virgine eius
nominis propter amorem iuvenis Croci mutata in hunc fruti-
cem. id volgus ignorans plerumque festa sua polluit he- 155
deram existimando sicut in poetis aut Libero patre aut Sileno,
qui quis omnino nescit quibus coronentur? E zmilace fiunt
codicilli, propriumque materiae est ut admota auribus lenem
sonum reddat. hederae mira proditur natura ad experienda
vina, si vas fiat e ligno eius, vina transfluere ac remanere
aquam, si qua fuerit mixta.

36. (64.) Inter ea quae frigidis gaudent et aquaticos 156
frutices dixisse conveniat. Principatum in his tenebunt ha-
rundines belli pacisque experimentis necessariae atque etiam
deliciis gratae. tegulo earum domus suas septentrionales po-
puli operiunt, durantque aevis tecta talia. et in reliquo vero
orbe et camaras levissime suspendunt. chartisque serviunt 157
calami, Aegyptii maxume cognatione quadam papyri. proba-
tiores tamen Cnidii et qui in Asia circa Anaeticum lacum na-
scuntur. nostratibus fungosior subest natura, cartilagine
bibula, quae cavo corpore intus, superne tenui inarescit
ligno, fissilis praeacuta semper acie. geniculata cetero gra- 158
cilitas nodisque distincta, leni fastigio tenuatur in cacumina,
crassiore paniculae coma, neque hac supervacua. aut enim
pro pluma strata cauponarum replet aut, ubi limosiore indur-
uit callo sicut in Belgis, contunsa et interiecta navium conmis-
suris feruminat textus glutino tenacior rimisque explendis
fidelior pice.

(65.) Calamis orientis populi bella conficiunt, calamis 159
spicula addunt inrevocabili hamo noxia. mortem accelerant
pinna addita calamis, fitque et ex ipso telum aliud fracto in
volneribus. his armis solem ipsum obumbrant. propter hoc
maxume serenos dies optant, odere ventos et imbris, qui

160 inter illos pacem esse cogunt. ac si quis Aethiopas, Aegy-
ptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentis
et orientis omniaque Parthorum regna diligentius conputet,
aequa ferme pars hominum in toto mundo calamis superata
161 degit. Praecipuus hic visus in Creta bellatores suos nobili-
tavit. sed in hoc quoque, ut ceteris in rebus, vicit Italia,
quando nullus sagittis aptior calamus quam in Rheno Bono-
niensi amne, cui et pluruma inest medulla pondusque volucre
et contra flatus quoque pervicax libra. quippe non eadem
gratia Belgicis. haec et Creticis commendatio, omnibus quam-
quam praeferantur Indici quorum alia quibusdam videtur
natura, quando et hastarum vicem praebent additis cuspidi-
162 bus. Harundini quidem Indicae arborea amplitudo, qualis
volgo in templis videmus. differre maris ac feminas in his
quoque Indi tradunt. spissius mari corpus, feminae capa-
cius. navigiorumque etiam vicem praestant, si credimus,
singula internodia. circa Acesinen amnem maxume nascitur.
163 Harundo omnis ex una stirpe numerosa, atque etiam recisa
fecundius resurgit. radix natura vivax, geniculata et ipsa.
folia Indicis tantum brevia, omnibus vero a nodo orsa con-
plexu tenuis per ambitum inducunt tunicas, atque a medio
internodio cum plurumum desinunt vestire procumbuntque.
latera harundini calamoque in rotunditate bina, super nodos
alterno semper inguine, ut alterum a dextera fiat, alterum
superiore geniculo ab laeva per vicis. inde exeunt aliquando
rami qui sunt calami tenues.
164 (66.) Plura autem genera. alia spissior densiorque ge-
niculis, brevibus internodiis, alia rarior maioribus, tenuiorque
et ipsa. calamus vero alius totus concavos, quem vocant
syringian, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis
atque carnis. Orchomenius est continuo foramine pervius,
165 quem auleticon vocant. hic tibiis utilior, fistulis ille. Est
alius crassiore ligno et tenui foramine. hunc totum fungosa
replet medulla. alius brevior, alius procerior, exilior cras-
siorque. fruticosissimus, qui vocatur donax, non nisi in
aquaticis natus, quoniam et haec differentia est multum prae-
166 lata harundine quae in siccis proveniat. Suum genus sagit-
161 tario calamo, ut diximus, sed Cretico longissimis internodiis,

obsequiumque quo libeat flecti calefacto. Differentias faciunt et
folia non *modo* multitudine, verum et colore. varia Laconicis
et ab ima parte densiora, qualis in totum circa stagna gigni
putant dissimilis amnicis, longisque vestiri foliis spatiosius a
modo scandente conplexu. Est et obliqua harundo, non in 167
excelsitatem nascens, sed iuxta terram fruticis modo se spar-
gens, suavissima in teneritate animalibus. vocatur a qui-
busdam elegia. Est et in Italia nascens adarca nomine
palustris ex cortice, tantum sub ipsa coma, utilissima denti-
bus, quoniam vis eadem est quae sinapi. De Orchomenii 168
lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua.
characian vocabant crassiorem firmioremque, plotian vero
subtiliorem, hanc in insulis fluitantibus natam, illam in ripis
exspatiantis lacus. tertia est harundo tibialis calami, quem 169
auleticon dicebant. nono hic anno nascebatur. nam et lacus
incrementa hoc temporis spatio servabat, prodigiosus, si
quando amplitudinem biennio extendisset, quod notatum apud
Chaeroniam infausto Atheniensium et saepe. Lebadia ** vo-
catur influente Cephiso. cum igitur anno permansit inundatio,
proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem. vocabantur
zeugitae. contra bombyciae maturius reciproco graciles, fe-
minarum latiore folio atque candidiore, modica lanugine aut
omnino nulla spadonum nomine insignibus. Hinc erant ar- 170
mamenta ad inclusos cantus, non silendo et reliquo curae
miraculo, ut venia sit argento iam potius cani. caedi solebant
tempestivae usque ad Antigenidem tibicinem, cum adhuc sim-
plici musica uterentur, sub arcturo. sic praeparatae aliquot
post annos utiles esse incipiebant, tunc quoque multa do- 171
mandae exercitatione et canere tibiae ipsae docendae, con-
primentibus se lingulis, quod erat illis theatrorum moribus
utilius. postquam varietas accessit et cantus quoque luxuria,
caedi ante solstitia coeptae et fieri utiles in trimatu, apertiori-
bus earum lingulis ad flectendos sonos, quae inde sunt et
hodie. sed tum ex sua quamque tantum harundine congruere 172
persuasum erat, et eam quae radicem antecesserat laevae
tibiae convenire, quae cacumen dexterae, inmensum quantum
praelatis quas ipse Cephisus abluisset. nunc sacrificae Tu-
scorum e buxo, ludicrae vero e loto ossibusque asininis et

argento fiunt. Aucupatoria harundo a Panhormo laudatissima, piscatoria Abaritana ex Africa.

173 (67.) Harundinis Italiae usus ad vineas maxume. Cato seri eam iubet in umidis agris bipalio subacto prius solo, oculis dispositis intervallo ternorum pedum, simul et corrudam, unde asparagi fiant — concordare amicitiam —, 37. salices vero circa, qua nulla aquaticarum utilior, licet populi vitibus placeant et Caecuba educent, licet alni saepibus muniant contraque erumpentium amnium impetus riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satae, caesaeque densius innumero herede prosint.

174 (68.) Salicis statim plura genera. namque et in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas pariuntque balteo corticis vincula, et aliae virgas sequacis ad vincturas lentitiae, alias praetenuis viminibus texendis spectabili subtilitate. rursus aliae firmiores corbibus ac plurumae agricolarum supellectili, candidiores ablato cortice, levique tractatu mollioribus vasis, quae ut nec corio fiant eodem, atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimae.
175 Caedua salici fertilitas densiorque tonsura ex brevi pugno verius quam ramo, non, ut remur, in novissimis curanda arbore. nullius quippe tutior reditus est minorisve inpendi aut tempestatium securior.

176 (69.) Tertium locum ei in aestimatione ruris Cato attribuit prioremque quam olivetis quamque frumento aut pratis, nec quia desint alia vincula. siquidem et genistae et populi et ulmi et sanguinei frutices et betullae et harundo fissa et harundinum folia, ut in Liguria, et vitis ipsa recisisque aculeis rubi adligant et intorta corylus — mirumque contunso ligno alicui maiores ad vincula esse viris —, salici tamen prae-
177 cipua dos. Finditur Graeca rubens, candidior Amerina sed paulo fragilior ideo solido ligat nexu. in Asia tria genera observant: nigram utiliorem viminibus, candidam agricolarum usibus, tertiam quae brevissima est helicem vocant. apud nos quoque multi totidem generibus nomina inponunt, viminalem vocant eandemque purpuream, alteram nitelinam a colore quae sit tenuior, tertiam Gallicam quae tenuissima.

(70.) Nec in fruticum nec in veprium cauliumve neque 178
in herbarum aut alio ullo quam suo genere numerentur iure
scirpi fragiles palustresque et tegulum tegetesque, e quibus
detracto cortice candelae luminibus et funeribus serviunt.
Firmior quibusdam in locis eorum rigor. namque iis velifi-
cant non in Pado tantum nautici, verum et in mari piscator
Africus praepostero more vela intra malos suspendens. et
mapalia sua Mauri tegunt, proxumeque aestimanti hoc vi-
deantur esse quod in interiore parte mundi papyrum.

(71.) Sui sed frutectosi generis sunt inter aquaticas et 179
rubi atque sabuci fungosi generis, aliter tamen quam feru-
lae, quippe plus ligni utique sabuco, ex qua magis canoram
bucinam tubamque credit pastor ibi caesa ubi gallorum can-
tum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt et alio genere 180
similitudinem rosae qui vocatur cynosbatos. tertium genus
Idaeum vocant Graeci a loco. tenuior est quam cetera mi-
noribusque spinis et minus aduncis. flos eius contra lippitu-
dines inlinitur ex melle et igni sacro. contra stomachi quoque
vitia bibitur ex aqua. Sabuci acinos habent nigros atque par-
vos umoris lenti, inficiendo maxume capillo, qui et ipsi aqua
decocti manduntur.

38. (72.) Umor et cortici arborum est, qui sanguis 181
earum intellegi debet, non idem omnibus: ficis lactens —
huic ad caseos figurandos coaguli vis —, cerasis cummino-
sus, ulmis salivosus, lentus ac pinguis malis, vitibus ac piris
aquosus. vivaciora quibus lentior. atque in totum corpori
arborum ut reliquorum animalium cutis, sanguis, caro, nervi,
venae, ossa, medullae. pro cute cortex. mirum, is in moro 182
medicis sucum quaerentibus vere hora diei secunda lapide
incussus manat, altius fractus siccus videtur. proxumi pleris-
que adipes. hi vocantur a colore alburnum, mollis ac pessuma
pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini obnoxia,
quare semper amputabitur. subest huic caro, cui ossa, id est
materiae optumum. Alternant fructus quibus siccius lignum, 183
ut olea, magis quam quibus carnosum, ut cerasus. nec
omnibus adipes carnesve largae, sicuti nec animalium acer-
rimis. neutrum habent buxus, cornus, olea, nec medullam
minumumque etiam sanguinis, sicuti ossa non habent sorba,

carnem sabuci, et plurumam ambae medullam, nec harundines
maiore ex parte.
184 (73.) In quarundam arborum carnibus pulpae venaeque
sunt. discrimen earum facile. venae latiores candidioresque
pulpae fissilibus insunt. ideo fit ut aure ad caput trabis quam-
libet praelongae admota ictus ab altero capite vel graphi
sentiatur penetrante rectis meatibus sono, unde deprehen-
185 ditur an torta sit materies nodisque concisa. Quibus sunt
tubera sicut in carne glandia, in iis nec vena nec pulpa,
quodam callo carnis in se convoluto. hoc pretiosissimum in
citro et acere. cetera mensarum genera fissis arboribus cir-
cinantur in pulpam, alioquin fragilis esset vena in orbem ar-
boris caesa. fagis pectines traversi in pulpa. apud antiquos
inde et vasis honos. Manius Curius iuravit se ex praeda nihil
186 attigisse praeter guttum faginum quo sacrificaret. Lignum
in longitudinem fluctuatur. ut quae pars fuit ab radice vali-
dius sidit. quibusdam pulpa sine venis mero stamine et tenui
constat. haec maxume fissilia. alia frangi celeriora quam
findi, quibus pulpa non est, ut oleae, vites. at e contrario
totum e carne corpus fico. tota ossea est ilex, cornus, robur,
cytisus, morus, hebenus, lotos et quae sine medulla esse
183 diximus. ceteris nigricans color, fulva cornus in venabulis
187 nitet incisuris nodata propter decorem. cedrus et larix et
iunipirus rubent. 39. Larix femina habet quam Graeci vocant
aegida mellei coloris. inventum pictorum tabellis inmortale
nullisque fissile rimis hoc lignum, proxumum medullae est.
in abiete leuson Graeci vocant. cedri quoque durissima quae
medullae proxuma, ut in corpore ossa, deraso modo limo.
et sabuci interiora mire firma traduntur. quidamque vena-
bula ex ea praeferunt omnibus, constat enim ex cute et os-
sibus.
188 (74.) Caedi tempestivom quae decorticentur ut teretes
ad templa ceteraque usus rotundi, cum germinant, alias cor-
tice inextricabili et carie subnascente ei materiaque nigre-
scente. tigna et quibus aufert securis corticem a bruma ad
favonium aut, si praevenire cogamur, arcturi occasu et ante
eum fidiculae, novissima ratione solstitio. dies siderum ho-
18,271 313 rum reddentur suo loco. volgo satis putant observare ne

qua dedolanda arbos sternatur ante editos suos fructus.
Robur vere caesum teredinem sentit, bruma autem neque 189
vitiatur neque pandatur, alias obnoxium etiam ut torqueat
sese findatque, quod in subere tempestive quoque caeso
evenit. Infinitum refert et lunaris ratio, nec nisi a vicesima 190
in tricesimam caedi volunt. inter omnis vero convenit utilis-
sime in coitu eius sterni, quem diem alii interluni, alii silentis
lunae appellant. sic certe Tiberius Caesar concremato ponte
naumachiario larices ad restituendum caedi in Raetia prae-
finivit. quidam dicunt ut in coitu et sub terra sit luna, quod 191
fieri non potest nisi noctu. si conpetant coitus in novis-
simum diem brumae, illa sit aeterna materies, proxume, cum
supra dictis sideribus. quidam et canis ortum addunt et sic
caesas materies in forum Augustum. Nec novellae autem ad 192
materiem nec veteres utilissimae. circumcisas quoque ad
medullam aliqui non inutiliter relincunt, ut omnis umor stanti-
bus defluat. Mirum apud antiquos primo Punico bello clas-
sem Duilli imperatoris ab arbore LX. die navigavisse, contra
vero Hieronem regem CCXX navis effectas diebus XLV tradit
L. Piso. secundo quoque Punico Scipionis classis XL. die a
securi navigavit. tantum tempestivitas etiam in rapida celeri-
tate pollet.

(75.) Cato hominum summus in omni usu de materiis 193
haec adicit: Prelum ex sappino atra potissimum
facito. ulmeam, pineam, nuceam, hanc atque
aliam materiam omnem, cum effodies, luna de-
crescente eximito post meridiem sine vento au-
stro. tum erit tempestiva, cum semen suum ma-
turum erit. cavetoque per rorem trahas aut do-
les. idemque mox: Nisi intermestri lunaque dimi- 194
diata ne tangas materiem. tum effodias aut prae-
cidas abs terra. diebus septem proxumis, quibus
luna plena fuerit, optume eximitur. omnino ca-
veto ni quam materiam doles neve caedas neve
tangas nisi siccam, neve gelidam neve rorulen-
tam. Tiberius idem et in capillo tondendo servavit inter-
lunia. M. Varro adversus defluvia praecepit observandum id
a pleniluniis.

195 (76.) [1] Laricis et magis abietis succisis umor diu defluit.
hae omnium arborum altissimae ac rectissimae. navium malis
antemnisque propter levitatem praefertur abies. communia
his pinoque ut quadripertitos venarum cursus bifidosque
habeant vel omnino simplicis. fabrorum in intestina opera
medulla sectilis. optuma quadripertitis materies et mollior
196 quam ceterae. intellectus in cortice protinus peritis. Abietis
186 quae pars a terra fuit enodis est. haec qua diximus ratione
fluviata decorticatur atque ita sappinus vocatur, superior pars
nodosa duriorque fusterna. et in ipsis autem arboribus robu-
stiores aquiloniae partes, et in totum deteriores ex umidis
opacisque, spissiores ex apricis ac diuturnae. ideo Romae
197 infernas abies supernati praefertur. Est per se gentium quo-
que in his differentia. Alpibus Appenninoque laudatissimae,
in Gallia, Iuribus ac monte Vosego, in Corsica, Bithynia,
Ponto, Macedonia. deterior Aeneatica et Arcadica, pessuma
Parnasia et Euboica, quoniam ramosae ibi et contortae putre-
scentesque facile. at cedrus in Creta, Africa, Syria laudatis-
sima. cedri oleo peruncta materies nec tineam nec cariem
198 sentit. Iunipiro eadem virtus quae cedro. vasta haec in
Hispania maxumeque Vaccaeis. medulla eius ubicumque so-
lidior etiam quam cedrus. Publicum omnium vitium vocant
spiras, ubi convolvere se venae atque nodi. inveniuntur in
quibusdam, sicut in marmore, centra, id est duritia clavo
similis, inimica serris. et quaedam forte accidunt in lapide
conprehenso aut recepto in corpus aut alterius arboris ramo.
199 [2] Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes ad-
fixerant arma, quae cortice ambiente aetas longa occulta-
verat, fuitque arbor illa fatalis excidio urbis praemonitis
oraculo, cum arbor arma peperisset, quod succisae accidit
ocreis galeisque intus repertis. Ferunt lapides ita inventos
200 ad continendos partus esse remedio. 40. Amplissima ar-
borum ad hoc aevi existimatur Romae visa quam propter
miraculum Tiberius Caesar in eodem ponte naumachiario
exposuerat advectam cum reliqua materie, duravitque ad
Neronis principis amphitheatrum. fuit autem trabes e larice,
longa pedes CXX bipedali crassitudine aequalis, quo intelle-
gebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen

aestimantibus. Fuit memoria nostra et in porticibus septorum 201
a M. Agrippa relicta aeque miraculi causa, quae diribitorio
superfuerat, XX pedibus brevior, sesquipedali crassitudine.
Abies admirationis praecipuae visa est in nave quae ex
Aegypto Gai principis iussu obeliscum in Vaticano circo sta-
tutum quattuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum
eum adduxit, quae nave nihil admirabilius visum in mari
certum est. $\overline{\text{CXX}}$ modiorum lentis pro saburra ei fuere.
Longitudo spatium optinuit magna ex parte Ostiensis portus 202
latere laevo. ibi namque demersa est a Claudio principe cum
tribus molibus turrium altitudine in ea exaedificatis obiter
Puteolano pulvere advectisque. arboris eius crassitudo quat-
tuor hominum ulnas conplectentium inplebat, volgoque auditur
octoginta nummum et pluris malos venumdari ad eos usus,
ratis vero conecti quadraginta sestertium milibus plerasque.
At in Aegypto ac Syria reges inopia abietis cedro ad classis 203
feruntur usi. maxuma ea in Cypro traditur, ad undeciremem
Demetrii succisa, centum triginta pedum, crassitudinis vero
ad trium hominum conplexum. Germaniae praedones singulis
arboribus cavatis navigant, quarum quaedam et triginta ho-
mines ferunt. [3] Spississima ex omni materie, ideo et gravis- 204
sima iudicatur hebenus et buxus, graciles natura. neutra in
aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. ex
reliquis siccissima lotos quae Romae ita appellatur, dein
robur exalburnatum. et huic nigricans color magisque etiam
cytiso, quae proxume accedere hebenum videtur, quamquam
non desunt qui Syriacas terebinthos nigriores adfirment.
Celebratur et Thericles nomine calices ex terebintho solitus 205
facere. torno perquam probatur materies. omnium haec sola
ungui volt, meliorque fit oleo. colos mire adulteratur iuglande
ac piro silvestri tinctis atque in medicamine decoctis. omni-
bus quae diximus spissa firmitas. Ab his proxuma est cornus, 206
quamquam non potest videri materies propter exilitatem, sed
lignum non alio paene quam ad radios rotarum utile aut si
quid cuneandum sit in ligno clavisve figendum ceu ferreis.
ilex item et oleaster et olea atque castanea, carpinus, popu-
lus. haec et crispa aceris modo, si ulla materies idonea
esset ramis saepe deputatis. castratio illa est adimitque

207 viris. de cetero plerisque eorum, sed utique robori, tanta
duritia ut terebrari nisi madefactum non queat et ne sic qui-
dem adactus avelli clavos. e diverso clavom non tenet
cedrus. Mollissima tilia. eadem videtur et calidissima. ar-
gumentum adferunt quod citissime ascias retundat. calidae
et morus, laurus, hedera et omnes e quibus igniaria fiunt.
208 (77.) Exploratorum hoc usus in castris pastorumque
reperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis
occasio ést. teritur ergo lignum ligno ignemque concipit
attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi vel foliorum
facillimo conceptu. sed nihil hedera praestantius quae tera-
tur, lauro quae terat. probatur et vitis silvestris alia quam
209 labrusca, et ipsa hederae modo arborem scandens. Frigidis-
sima quaecumque aquatica, lentissima autem et ideo scutis
faciendis aptissima quorum plaga contrahit se protinus cludit-
que suum volnus et ob id contumacius tramittit ferrum, in
quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sabucus, populus
utraque. levissima ex his ficus et salix ideoque utilissimae.
omnes autem ad cistas quaeque flexili crate constent. habent
210 et candorem rigoremque et in sculpturis facilitatem. Est
lentitia platano, sed madida, sicut alno. siccior eadem
ulmo, fraxino, moro, ceraso, sed ponderosior. rigorem
fortissime servat ulmus, ob id cardinibus crassamentisque
portarum utilissima, quoniam minume torquetur, permutanda
tantum sic ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior.
211 Palma similis est suberis, spissae et malus pirusque, nec
non acer, sed fragile, et quaecumque crispa. In omnibus
silvestria et mascula differentiam cuiusque generis augent.
et infecunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares
ferunt, sicut cupressus et cornus.
212 (78.) Cariem vetustatemque non sentiunt cupressus,
cedrus, hebenus, lotos, buxus, taxus, iunipirus, oleaster,
olea, ex reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea,
iuglans. rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupres-
sus, olea, buxum.
213 (79.) Maxume aeternam putant hebenum, et cupressum
cedrumque, claro de omnibus materiis iudicio in templo
Ephesiae Dianae, utpote cum tota Asia exstruente quadrin-

gentis annis peractum sit, convenit tectum eius esse e ce-
drinis trabibus. de simulacro ipso deae ambigitur. ceteri ex
hebeno esse tradunt, Mucianus ter consul ex his qui proxume
viso eo scripsere vitigineum et numquam mutatum septiens
restituto templo. hanc materiam elegisse Endoeon, etiam 214
nomen artificis nuncupans, quod equidem miror, cum anti-
quiorem Minerva quoque, non modo Libero patre, vetustatem
ei attribuat. adicit multis foraminibus nardo rigari, ut medi-
catus umor alat teneatque iuncturas, quas et ipsas esse modico
admodum miror. valvas esse e cupresso et iam quadrin- 215
gentis prope annis durare materiem omnem novae similem.
id quoque notandum, valvas in glutinis conpage quadriennio
fuisse. cupressus in eas electa, quoniam praeter cetera uno
in genere materiae nitor maxume valeat aeternus. Nonne 216
simulacrum Veiovis in arce e cupresso durat a condita urbe
DCLXI. anno dicatum? Memorabile et Uticae templum Apol-
linis, ubi cedro Numidica trabes durant, ita ut positae fuere
prima urbis eius origine annis MCLXXVIII, et in Hispania
Sagunti templum Dianae a Zacyntho advectae cum conditori-
bus annis ducentis ante excidium Troiae, ut auctor erat
Bocchus, — infra ipsum oppidum id habent cui pepercit
religione inductus Hannibal —, iunipiri trabibus etiamnunc
durantibus. super omnia memoratur aedis Aulide eiusdem 217
deae saeculis ante Troianum bellum exaedificata, quonam
genere materiae scientia oblitterata. in plenum dici potest
utique quae odore praecellant eas et aeternitate praestare.
A praedictis morus proxume laudatur quae vetustate etiam 218
nigrescit. Et quaedam tamen in aliis diuturniora sunt usibus
quam alia: ulmus in perflatu firma, robur defossum et in
aquis quercus obruta. eadem supra terram rimosa facit opera
torquendo sese. larix in umore praecipua et alnus nigra.
robur marina aqua corrumpitur. non inprobatur et fagus in
aqua et iuglans, hae quidem in his quae defodiuntur vel prin-
cipales, item iunipirus, eadem et subdialibus aptissima, fagus
et cerrus celeriter marcescunt. aesculus quoque umoris 219
inpatiens. contra adacta in terram in palustribus alnus aeterna
onerisque quantilibet patiens. cerasus firma, ulmus et fra-
xinus lentae, sed facile pandantur, flexiles tamen stantesque

a circumcisura siccatae fideliores. laricem in maritimis navibus obnoxiam teredini tradunt, omniaque praeterquam oleastrum et oleam. quaedam enim in mari, quaedam in terra vitiis opportuniora.

220 41. (80.) Infestantium quattuor genera: teredines capite ad portionem gravissimo rodunt dentibus. hae tantum in mari sentiuntur, nec aliam putant teredinem proprie dici. terrestris tineas vocant, culicibus vero similis thripas. quartum est et e vermiculorum genere, et eorum alii putrescente suco ipsa materie, alii pariuntur sicut in arboribus ex eo qui cerastes vocatur. cum tantum erosit ut circumagat se,
221 generat alium. Haec nasci prohibet in aliis amaritudo, ut cupresso, in aliis duritia, ut buxo. tradunt et abietem circa
189 germinationes decorticatam qua diximus luna aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt in Tylo Rubri maris insula arbores esse ex quibus naves fierent quas CC annis durantis inventas et, si mergerentur, incorruptas. in eadem esse fruticem baculis tantum idoneae crassitudinis, varium tigrium maculis, ponderosum et, cum in spissiora decidat, vitri modo fragilem.

222 42. (81.) Apud nos materiae finduntur aliquae sponte, ob id architecti eas fimo inlitas siccari iubent ut adflatus non noceant. Pondus sustinere validae abies, larix, etiam in traversum positae. robur, olea incurvantur ceduntque ponderi. illae renituntur nec temere rumpantur, priusque carie quam
223 viribus deficiunt. et palmae arbor valida — in diversum enim curvatur — et populus. cetera omnia in inferiora pandantur, palma ex contrario fornicatim. pinus et cupressus adversus cariem tineasque firmissimae. Facile pandatur iuglans, fiunt enim et ex ea trabes. frangi se praenuntiat crepitu, quod in Antandro accidit, cum e balneis territi sono
224 profugerunt. Pinus, piceae, alni ad aquarum ductus in tubos cavantur. obrutae terra plurumis durant annis, eaedem, si non integantur, cito senescunt, mirum in modum fortiores, si umor extra quoque supersit.

225 (82.) Firmissima in rectum abies, eadem valvarum paginis et ad quaecumque libeat intestina opera aptissima, sive Graeco sive Campano sive Siculo fabricae artis genere

spectabilis, ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se volvens ad incitatos runcinae raptus. eadem et curribus maxume sociabilis glutino in tantum ut findatur ante qua solida est.

43. (83.) Magna autem et glutini ratio propter ea quae 226 sectilibus lamnis ac in alio genere operiuntur. stamineam in hoc usu probant venam, et vocant feruleam argumento similitudinis, quoniam lacunosa est. crispa in omni genere glutinum abdicant. quaedam et inter se et cum aliis insociabilia glutino, sicut robur, nec fere cohaerent nisi similia natura, ut si quis lapidem lignumque coniungit. cornum maxume odit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicumque 227 operi facilia flexilia omnia quae lenta diximus, praeterque 209 morus et caprificus. forabilia ac sectilia quae modice umida. arida enim latius quam teras cedunt, ** viridia praeter robur et buxum pertinacius resistunt serrarumque dentis replent aequalitate inerti, qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem.

(84.) Oboedientissima quocumque in opere fraxinus, 228 eademque hastis corylo melior, cornu levior, sorbo lentior, Gallica vero etiam ad currus flexibili vite. aemularetur ulmus, ni pondus esset in culpa. Facilis et fagus, quamquam fragilis 229 et tenera. eadem sectilibus lamnis in tenui flexilis capsisque ac scriniis sola utilis. Secatur in lamnas praetenuis et ilex, colore quoque non ingrata, sed maxume fida iis quae terantur, ut rotarum axibus, ad quos lentore fraxinus sicut duritia ilex et utroque legitur ulmus. Sunt vero et parvi usus fabrilium 230 ministeriorum insignes, ideoque proditum terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino utilissimas fieri, ex iisdem malleos, maioresque e pinu et ilice. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestivae caesurae quam inmaturae, quippe cum ex olea, durissimo ligno, cardines in foribus diutius inmoti plantae modo germinaverint. Cato vectis aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet, Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quae in lamnas secantur quorumque 231 operimento vestiatur alia materies, praecipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sabuci radix, populus. dat et alnus, ut dictum est, tuber se- 69

ctile sicut citrum acerque. nec aliarum tubera in pretio.
Media pars arborum crispior, et quo propior radici minori-
232 bus magisque flexilibus maculis. Haec prima origo luxuriae
arborum, alia integi et viliores ligni pretiosiores cortice fieri.
ut una arbor saepius veniret, excogitatae sunt et ligni brat-
teae. nec satis. coepere tingui animalium cornua, dentes
233 secari lignumque ebore distingui, mox operiri. placuit deinde
materiem et in mari quaeri. testudo in hoc secta. nuperque
portentosis ingeniis principatu Neronis inventum ut pigmentis
perderet se plurisque veniret imitata lignum. sic lectis pre-
tia quaeruntur, sic terebinthum vinci iubent, sic citrum pre-
tiosius fieri, sic acer decipi. modo luxuria non fuerat contenta
ligno, iam lignum enim e testudine facit.
234 44. (85.) Vita arborum quarundam inmensa credi potest,
si quis profunda mundi et saltus inaccessos cogitat. verum
ex his quas memoria hominum custodit durant in Liternino
Africani prioris manu satae olivae, item myrtus eodem loco
conspicuae magnitudinis. subest specus in quo manis eius
235 custodire draco traditur. Romae vero lotos in Lucinae area,
anno qui fuit sine magistratibus CCCLXXIX. urbis aede con-
dita, incertum ipsa quanto vetustior. esse quidem vetu-
stiorem non est dubium, cum ab eo luco Lucina nominetur.
haec nunc circiter annum CCCCL. habet. antiquior est, sed
incerta eius aetas, quae capillata dicitur, quoniam Vestalium
virginum capillus ad eam defertur.
236 (86.) Verum altera lotos in Volcanali, quod Romulus
constituit ex victoria de decumis, aequaeva urbi intellegitur,
ut auctor est Masurius. radices eius in forum usque Cae-
saris per stationes municipiorum penetrant. fuit cum ea
cupressus aequalis circa suprema Neronis principis prolapsa
atque neglecta.
237 (87.) Vetustior autem urbe in Vaticano ilex in qua
titulus aereis litteris Etruscis religione arborem iam tum
dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multo
ante urbem Romam habent. apud eos exstant ilices tres etiam
Tiburno conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus
traditur. fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai qui apud
Thebas obierit una aetate ante Iliacum bellum.

(88.) Sunt auctores et Delphicam platanum Agamemno- 238
nis manu satam et alteram in Caphyis Arcadiae luco. sunt
hodie ex adverso Iliensium urbis iuxta Hellespontum Protesilai
in sepulchro arbores quae omnibus ex eo aevis, cum in tan-
tum adcrevere ut Ilium adspiciant, inarescunt rursusque
adulescunt. iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc
satae dicuntur, cum coepit Ilium vocari.

(89.) Argis olea etiamnunc durare dicitur ad quam Io 239
in taurum mutatam Argus adligaverit. in Ponto circa Hera-
cleam arae sunt Iovis Στρατίου cognomine, ibi quercus duae
ab Hercule satae. in eodem tractu portus Amyci est Bebryce
rege interfecto clarus. eius tumulus a supremo die lauro
tegitur quam insanam vocant, quoniam, si quid ex ea decer-
ptum inferatur navibus, iurgia fiunt, donec abiciatur. Regio- 240
nem Aulocrenen diximus per quam Apamea in Phrygiam itur. 5,106
ibi platanus ostenditur ex qua pependerit Marsyas victus ab
Apolline, quae iam tum magnitudine electa est. nec non
palma Deli ab eiusdem dei aetate conspicitur, Olympiae olea-
ster ex quo primus Hercules coronatus est, et nunc custoditur
religio. Athenis quoque olea durare traditur in certamine
edita a Minerva.

(90.) Ex diverso brevissima vita est punicis, fico, malis, 241
et ex his praecocibus brevior quam serotinis, dulcibus quam
acutis, et dulciori in punicis, item in vitibus, praecipueque
fertilioribus. Graecinus auctor est sexagenis annis durasse
vitis. Videntur et aquaticae celerius interire. senescunt
quidem velociter, sed e radicibus repullulant, laurus et mali
et punicae. firmissimae ergo ad vivendum oleae, ut quas
durare annis CC inter auctores conveniat.

(91.) Est in suburbano Tusculani agri colle qui Corne 242
appellatur lucus antiqua religione Dianae sacratus a Latio,
velut arte tonsili coma fagei nemoris. in hoc arborem eximiam
aetate nostra amavit Passienus Crispus bis consul, orator,
Agrippinae matrimonio et Nerone privigno clarior postea,
osculari conplectique eam solitus, non modo cubare sub ea
vinumque illi adfundere. vicina luco est ilex et ipsa nobilis
XXXIIII pedum ambitu caudicis, X arbores mittens singulas
magnitudinis visendae, silvamque sola facit.

243 (92.) Hedera necari arbores certum est. simile quiddam
et in visco, tametsi tardiorem iniuriam earum arbitrantur.
namque et hoc praeter fructus adgnoscitur non in novissimis
244 mirabile. quaedam enim in terra gigni non possunt, et in
arboribus nascuntur. namque cum suam sedem non habeant,
in aliena vivont, sicut viscum et in Syria herba quae vocatur
cadytas, non tantum arboribus sed ipsis etiam spinis circum-
volvens sese, item circa Tempe Thessalica quae polypodion
vocatur et quae dolichos ac serpyllum. oleastro quoque de-
putato quod gignatur vocant phaunos. quod vero in spina
fullonia hippophaeston, cauliculis inanibus, foliis parvis, radice
alba, cuius sucus ad detractiones in comitiali morbo utilis-
simus habetur.
245 (93.) Visci tria genera. namque in abiete, larice stelin
dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia, viscum autem in quercu,
robore, ilice, pruno silvestri, terebintho, nec aliis arboribus
adgnasci plerique. copiosissimum in quercu adasphear vocant.
in omni arbore excepta ilice et quercu differentiam facit odor
virusque et folium non iucundi odoris, utroque visci amaro
246 et lento. hyphear ad saginanda pecora utilius. vitia modo
purgat primo, dein pinguefacit quae suffecere purgationi,
quibus sit aliqua tabes intus negant durare. ea medendi ratio
aestatis quadragenis diebus. adiciunt discrimen visco in his
quae folia amittant et ipsi decidere, contra inhaerere nato
247 in aeterna fronde. Omnino autem satum nullo modo nascitur
nec nisi per alvom avium redditum, maxume palumbis ac
turdis. haec est natura ut nisi maturatum in ventre avium
non proveniat. altitudo eius non excedit cubitalem, semper
frutectosi ac viridis. mas fertilis, femina sterilis. nisi quod
et fertilis aliquando non fert.
248 (94.) Viscum confit ex acinis qui colliguntur messium
tempore inmaturi. nam si accessere imbres, amplitudine qui-
dem augentur, visco vero marcescunt. siccantur deinde et
aridi tunduntur ac conditi in aqua putrescunt duodenis fere
diebus, unumque hoc rerum putrescendo gratiam invenit. inde
in profluente, rursus malleo tunsi, amissis corticibus interiore
carne lentescunt. hoc est viscum pinnis avium tactu ligandis
oleo subactum, cum libeat insidias moliri.

(95.) Non est omittenda in hac re et Galliarum admira- 249
tio. nihil habent Druidae — ita suos appellant magos —
visco et arbore in qua gignatur, si modo sit robur, sacratius.
iam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine earum
fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione
Graeca possint Druidae videri. enimvero quidquid adgna-
scatur illis e caelo missum putant signumque esse electae ab
ipso deo arboris. est autem id rarum admodum inventu et 250
repertum magna religione petitur et ante omnia sexta luna,
quae principia mensum annorumque his facit, et saeculi post
tricesimum annum, quia iam virium abunde habeat nec sit
sui dimidia. omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sa-
crificio epulisque rite sub arbore conparatis duos admovent
candidi coloris tauros quorum cornua tum primum vincian-
tur. sacerdos candida veste cultus arborem scandit, falce 251
aurea demetit, candido id excipitur sago. tum deinde vi-
ctimas inmolant precantes, suum donum deus prosperum
faciat his quibus dederit. fecunditatem eo poto dari cuicum-
que animalium sterili arbitrantur, contra venena esse omnia
remedio. tanta gentium in rebus frivolis plerumque reli-
gio est.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Natura arborum terra marique sponte 1
sua provenientium dicta est. restat earum quae arte et hu-
manis ingeniis fiunt verius quam nascuntur. sed prius mirari
succurrit qua retulimus paenuria pro indiviso possessas a 16,1
feris, depugnante cum his homine circa caducos fructus, circa
pendentis vero et cum alitibus, in tanta deliciarum pretia ve-

nisse, clarissimo, ut equidem arbitror, exemplo L. Crassi atque
2 Cn. Domiti Ahenobarbi. Crassus orator fuit in primis no-
minis Romani. domus ei magnifica, sed aliquanto praestan-
tior in eodem Palatio Q. Catuli qui Cimbros cum C. Mario
fudit, multo vero pulcherrima consensu omnium aetate ea in
colle Viminali C. Aquili equitis Romani clarioris illa etiam
quam iuris civilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est.
3 nobilissimarum gentium ambo, Crassus atque Domitius, cen-
suram post consulatus simul gessere anno conditae urbis
DCLXII. frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum.
tum Cn. Domitius, ut erat vehemens natura, praeterea accen-
sus odio, quod ex aemulatione avidissimum est, graviter in-
crepuit tanti censorem habitare, $\overline{\text{HS}}$. pro domo eius identidem
4 promittens, et Crassus, ut praesens ingenio semper, ut fa-
ceto lepore sollers, addicere se respondit exceptis sex ar-
boribus. ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam
volente Domitio, Crassus: utrumne igitur ego sum, inquit,
quaeso, Domiti, exemplo gravis et ab ipsa mea censura no-
tandus qui domo quae mihi hereditate obvenit comiter ha-
5 bitem, an tu qui sex arbores aestimes $\overline{\text{HS}}$.? eae fuere lotoe
patula ramorum opacitate lascivae, Caecina Largo e proce-
ribus crebro iuventa nostra eas in domo sua ostentante, dura-
16, 234 sqq. veruntque, quoniam et de longissimo aevo arborum dixi-
mus, ad Neronis principis incendia quibus cremavit urbem,
annis CLXXX postea cultu virides iuvenesque, ni princeps
6 ille accelerasset etiam arborum mortem. ac ne quis vilem de
cetero Crassi domum nihilque in ea iurgante Domitio fuisse
dicendum praeter arbores iudicet, iam columnas quattuor Hy-
mettii marmoris aedilitatis gratia ad scenam ornandam ad-
vectas in atrio eius domus statuerat, cum in publico nondum
essent ullae marmoreae. tam recens est opulentia, tantoque
tunc plus honoris arbores domibus adferebant, ut sine illis ne
7 inimicitiarum quidem pretium servaverit Domitius. Fuere ab
iis et cognomina antiquis: Fronditio militi illi qui praeclara
facinora Volturnum transnatans fronde capiti inposita ad-
versus Hannibalem edidit, Stolonum Liciniae genti. ita ap-
pellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis, unde et pampina-
tio inventa primo Stoloni dedit nomen. fuit et arborum cura

legibus priscis, cautumque est XII tabulis ut qui iniuria ceci-
disset alienas lueret in singulas aeris XXV. quid existima-
mus, venturasne eas credidisse ad supra dictam aestimationem
illos qui frugiferas tanti taxaverant? Nec minus miraculum 8
in pomo est multarum circa suburbana fructu annuo addicto
binis milibus nummum, maiore singularum reditu quam erat
apud antiquos praediorum. ob hoc insita et arborum quo-
que adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nasce-
rentur. Nunc ergo dicemus quo maxume modo tantum ex his 9
vectigal contingat, veram colendi rationem absolutamque pro-
dituri, et ideo non volgata tractabimus, nec quae constare
animo advertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maxume
fallitur vita. nam diligentiam in supervacuis adfectare non
nostrum est. ante omnia autem in universum et quae ad
cuncta arborum genera pertinent in commune de caelo terra-
que dicemus.

2. (2.) Aquilone maxume gaudent, densiores ab adflatu 10
eius laetioresque et materiae firmioris. qua in re plerique
falluntur, cum in vineis pedamenta non sint a vento eo oppo-
nenda et id tantum a septentrione servandum. quin immo
tempestiva frigora plurumum arborum firmitati conferunt et
sic optume germinant, alioquin, si blandiantur austri, defati-
scentes, ac magis etiam in flore. nam si, cum defloruere, pro- 11
tinus sequantur imbres, in totum poma depereunt, adeo ut
amygdalae et piri, etiam si omnino nubilum fuit austrinusve
flatus, amittant fetus. circa vergilias quidem pluvere inimi-
cissimum viti et oleae, quoniam tum coitus est earum. hoc
est illud quatriduum oleis decretorium, hic articulus austri-
nus nubili spurci quod diximus. fruges quoque peius matu- 16, 109
rescunt austrinis diebus, sed celerius. illa sunt noxia frigora 12
quae septentrionibus aut praeposteris fiunt horis. hiemem
quidem aquiloniam esse omnibus satis utilissimum. imbris
vero tum expetendi evidens causa est, quoniam arbores fetu
exinanitas et foliorum quoque emissione languidas naturale
est avide esurire, cibus autem earum imber. quare tepidam 13
esse hiemem, ut absumpto partu arborum sequatur protinus
conceptus, id est germinatio, ac deinde alia florescendi ex-
inanitio, inutilissimum experimentis creditur. quin immo si

plures ita continuentur anni, etiam ipsae moriantur arbores,
quando nemini dubia poena est in fame laborantium. ergo qui
dixit hiemes serenas optandas non pro arboribus vota fecit.
14 Nec per solstitia imbres vitibus conducunt. hiberno quidem
pulvere laetiores fieri messis luxuriantis ingeni fertilitate
dictum est. alioquin vota arborum frugumque communia
sunt nivis diutinas sedere. causa non solum quia animam
terrae evanescentem exhalatione includunt et conprimunt re-
troque agunt in viris frugum atque radices, verum quod et
liquorem sensim praebent, purum praeterea levissimumque,
15 quando nix aquarum caelestium spuma est. ergo umor ex
his non universus ingurgitans diluensque, sed quomodo sititur
destillans, velut ex ubere alit omnia quae non inundat. tellus
quoque illo modo fermentescit, et sui plena a lactescentibus
satis non effeta, cum tempus aperit, tepidis adridet horis.
ita maxume frumenta pinguescunt, praeterquam ubi calidus
semper aer est, ut in Aegypto. continuatio enim et ipsa
consuetudo idem quod modus aliubi efficit, plurumumque prod-
16 est ubicumque non esse quod noceat. In maiore parte or-
bis, cum praecoces excurrere germinationes evocatae indul-
gentia caeli, secutis frigoribus exuruntur. qua de causa sero-
tinae hiemes noxiae, silvestribus quoque, quae magis etiam
dolent urguente umbra sua nec adiuvante medicina, quando
17 vestire teneras intorto stramento in silvestribus non est. Ergo
tempestivae aquae hibernis primum in imbribus, dein germina-
tionem antecedentibus. tertium tempus est, cum educant
poma, nec protinus, sed iam valido fetu. quae fructus suos
diutius continent longioresque desiderant cibos, his et sero-
tinae aquae utiles, ut viti, oleae, punicis. Hae iam pluviae
generis cuiusque arboribus diverso modo desiderantur, aliis
alio tempore maturantibus. quapropter eisdem imbribus ali-
qua laedi videas, aliqua iuvari, etiam in eodem genere, sicut
in piris alio die hiberna quaerunt pluvias, alio vero praeco-
cia, ut pariter quidem omnia desiderent hibernum tempus
18 ante germinationem. Quae aquilonem austro utiliorem facit
ratio eadem mediterranea maritimis praefert — sunt enim ple-
rumque frigidiora — et montuosa planis et nocturnos imbris
diurnis. magis fruitura aquis sata non statim auferente eas

sole. Conexa et situs vinearum arbustorumque ratio est, quas 19
in horas debeant spectare. Vergilius ad occasus seri damnavit,
aliqui sic maluere quam in exortu. a pluribus meridiem pro-
bari adverto, nec arbitror perpetuum quicquam in hoc prae-
cipi posse. ad soli naturam, ad loci ingenium, ad caeli cuius-
que mores dirigenda sollertia est. In Africa meridiem vineas 20
spectare et viti inutile, colono insalubre est, quoniam ipsa me-
ridianae subiacet plagae, quapropter ibi qui in occasum aut
septentriones conseret optume miscebit solum caelo. cum
Vergilius occasus inprobet, nec de septentrione reliqua dubi-
tatio videtur. atqui in cisalpina Italia magna ex parte vineis
ita positis conpertum est nullas esse fertiliores. Multum ra- 21
tionis optinent et venti. in Narbonensi provincia atque Li-
guria et parte Etruriae contra circium serere inperitia existi-
matur, eundemque oblicum accipere providentia. is namque
aestates ibi temperat, sed tanta plerumque violentia ut aufe-
rat tecta. 3. Quidam caelum terrae parere cogunt, ut quae 22
in siccis serantur orientem ac septentriones spectent, quae in
umidis meridiem. nec non ex ipsis vitibus causas mutuantur in
frigidis praecocis serendo, ut maturitas antecedat algorem,
quae poma vitesque rorem oderint, contra ortus, ut statim
auferat sol, quae ament, ad occasus vel etiam ad septentrio-
nes, ut diutius eo fruantur. Ceteri fere rationem naturae se- 23
cuti in aquilonem obversas vitis et arbores poni suasere.
odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.
4. Aquilonis situm ventorumque reliquorum diximus se- 2, 119
cundo volumine, dicemusque proxumo plura caelestia. 18, 321 sqq
interim manifestum videtur salubritatis argumentum, quoniam
in meridiem etiam spectantium semper ante decidant folia.
Similis et in maritimis causa. quibusdam locis adflatus maris 24
noxii, in plurumis iidem alunt. quibusdam satis e longinquo
adspicere maria iucundum, propius admoveri salis halitum inu-
tile. Similis et fluminum stagnorumque ratio. nebulis adurunt
aut aestuantia refrigerant. Opacitate atque etiam rigore gau-
dent quae diximus. quare experimentis optume creditur. 16,
(3.) A caelo proxumum est terrae dixisse rationem, haut 2
faciliore tractatu, quippe non eadem arboribus convenit et
frugibus plerumque, nec pulla qualem habet Campania ubique

optuma vitibus, aut quae tenuis exhalat nebulas, nec rubrica
multis laudata. cretam in Albensium Pompeianorum agro et
argillam cunctis ad vineas generibus anteponunt, quamquam
praepinguis, quod excipitur in eo genere. invicem sabulum
album in Ticiniensi multisque in locis nigrum itemque rubrum,
26 etiam pingui terrae permixtum, infecundum est. Argumenta
quoque iudicantium saepe fallunt. non utique laetum solum
est in quo procerae arbores nitent praeterquam illis arbori-
bus. quid enim abiete procerius? at quae vixisse possit alia
in loco eodem? nec luxuriosa pabula pinguis soli semper in-
dicium habent. nam quid laudatius Germaniae pabulis? et
27 statim subest harena tenuissimo caespitum corio. nec sem-
per aquosa est terra cui proceritas herbarum, non, Hercules,
magis quam pinguis adhaerens digitis, quod in argillis ar-
guitur. scrobes quidem regesta in eos nulla conplet, ut densa
atque rara ad hunc modum deprehendi possit, ferroque omnis
robiginem obducit. nec gravis aut levior iusto deprehenditur
pondere. quod enim pondus terrae iustum intellegi potest?
28 neque fluminibus adgesta semper laudabilis, quando sene-
scant sata quaedam aqua. sed neque illa quae laudatur diu
praeterquam salici utilis sentitur. inter argumenta stipulae
crassitudo est, tanta alioqui in Leborino Campaniae nobili
campo, ut ligni vice utantur. sed idem solum ubicumque ar-
duum opere, difficile cultu, bonis suis acrius paene quam vitiis
29 posset adfligit agricolam. et carbunculus, quae terra ita vo-
catur, emendari vite macra videtur. nam tofus satur ac fria-
bilis expetitur quoque ab auctoribus. Vergilius et quae feli-
cem ferat non inprobat vitibus. salsaeque terrae multa melius
creduntur, tutiora a vitiis innascentium animalium. nec col-
les opere nudantur, si quis perite fodiat, nec campi omnes
minus soles atque perflatus quam opus sit accipiunt, et quas-
4,23 dam pruinis ac nebulis pasci diximus vitis. Omnium rerum
sunt quaedam in alto secreta et suo cuique corde pervidenda.
30 Quid quod mutantur saepe iudicata quoque et diu conperta?
In Thessalia circa Larisam emisso lacu frigidior facta ea
regio est, oleaeque desierunt quae prius fuerant. item vitis
aduri, quod non antea, Aenos sensit admoto Hebro, et circa
Philippos cultura siccata regio mutavit caeli habitum. at in

Syracusano agro advena cultor elapidato solo perdidit fruges
luto, donec regessit lapides. in Syria levem tenui sulco inpri-
munt vomerem, quia subest saxum exurens aestate semina.
Iam in quibusdam locis similis aestus inmodici et frigorum 31
effectus. est fertilis Thracia frugum rigore, aestibus Africa
et Aegyptus. in Chalcia Rhodiorum insula locus quidam est in
tantum fecundus ut suo tempore satum demetant hordeum
sublatumque protinus serant et cum aliis frugibus metant. gla-
reosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in
Baetica. Pucina vina in saxo cocuntur, Caecubae vites in
Pomptinis paludibus madent. tanta est argumentorum ac soli
varietas ac differentia. Caesar Vopiscus, cum causam apud 32
censores ageret, campos Rosiae dixit Italiae sumen esse, in
quibus perticas pridie relictas gramen operiret, sed non nisi
ad pabulum probantur. non tamen indocilis natura nos esse
voluit, et vitia confessa fecit etiam ubi bona certa non fecerat.
quamobrem primum crimina dicimus.

5. Terram amaram probaverint demonstrantes *sata* atrae 33
degenerisque herbae, frigidam autem retorride nata, item
uliginosam tristia, rubricam oculis argillamque, operi difficil-
limas quaeque rastros aut vomeres ingentibus glaebis one-
rent, quamquam non quod operi hoc et fructui adversum.
item e contrario cineraceam et sabulum album. nam sterilis
densa callo facile deprehenditur vel uno ictu cuspidis. Cato 34
breviter atque ex suo more vitia determinat: T e r r a m c a-
r i o s a m c a v e , n e v e p l a u s t r o n e v e p e c o r e i n p e l-
l a s. quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformi-
dari ut paene vestigiis quoque interdicat? redigamus ad ligni
cariem, et inveniemus illa quae in tantum abominatur vitia
aridae, fistulosae, scabrae, canentis, exesae, pumicosae. plus 35
dixit una significatione quam possit ulla copia sermonis enar-
rari. est enim intrepretatione vitiorum quaedam — non aetate,
quae nulla in ea intellegi potest, sed natura sua — anus terra,
et ideo infecunda ad omnia atque inbecilla. Idem agrum 36
optumum iudicat ad radicem montium planitie in meridiem
excurrente, qui est totius Italiae situs, terram vero teneram
quae vocetur pulla. erit igitur haec optuma et operi et sato.
intellegere modo libeat dictam mira significatione teneram,

37 et quidquid optari debet in eo vocabulo invenietur. illa tem-
peratae ubertatis, illa mollis facilisque culturae, nec madida
nec sitiens. illa post vomerem nitescens, qualem fons inge-
niorum Homerus in armis a deo caelatam dixit addiditque
miraculum nigrescentis, quamvis fieret ex auro. illa quam
recentem exquirunt inprobae alites vomerem comitantes cor-
38 vique aratoris vestigia ipsa rodentes. Reddatur hoc in loco
luxuriae quoque sententia Italica. in propositum certe Cicero,
lux doctrinarum altera: *Meliora*, inquit, *unguenta
sunt quae terram quam quae crocum sapiunt.* hoc
enim maluit dixisse quam *redolent*. ita est profecto, illa
39 erit optuma quae unguenta sapiet. quod si admonendi sumus
qualis sit terrae odor ille qui quaeritur, contingit saepe etiam
quiescente ea sub occasum solis, in quo loco arcus caelestes
deiecere capita sua, et cum a siccitate continua inmaduit
imbre. tunc emittit illum suum halitum divinum ex sole con-
ceptum, cui conparari suavitas nulla possit. is esse con-
mota debebit, repertusque neminem fallet, ac de terra odor
optume iudicabit. talis fere est in novalibus caesa vetere
40 silva quae consensu laudatur. Et in frugibus quidem feren-
dis eadem terra utilior intellegitur quotiens intermissa cul-
tura quievit, quod in vineis non fit, eoque est diligentius
eligenda, ne vera exsistat opinio eorum qui iam Italiae terram
41 existimavere lassam. Operis quidem facultas in aliis generi-
bus constat et caelo, nec potest arari post imbris aliqua,
ubertatis vitio lentescens, contra in Byzacio Africae illum
centena quinquagena fruge fertilem campum nullis, cum sic-
cum est, arabilem tauris, post imbris vili asello et a parte al-
tera iniugi anu vomerem trahente vidimus scindi. terram enim
terra emendari, ut aliqui praecipiunt, super tenuem pingui
iniecta aut gracili bibulaque super umidam ac praepinguem,
dementia operae est. quid potest sperare qui colit talem?
42 6. (4.) Alia est ratio quam Britanniae et Galliae invenere
alendi eam ipsa, genusque quod vocant margam. spissior
ubertas in ea intellegitur et quidam terrae adipes ac velut
glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo.
7. Non omisere et hoc Graeci — quid enim intemptatum illis?
— leucargillon vocant candidam argillam qua in Megarico

agro utuntur, sed tantum in umida frigidaque terra. Illam 43
Gallias Britanniasque locupletantem cum cura dici convenit.
duo genera fuerant. plura nuper exerceri coepta proficien-
tibus ingeniis. est enim alba, rufa, columbina, argillacea,
tofacea, harenacea. natura duplex, aspera aut pinguis. ex-
perimenta utriusque in manu, ususque geminus, ut fruges
tantum alant aut eaedem et pabulum. Fruges alit tofacea 44
alba quae, si sit inter fontis reperta, est ad infinitum fertilis,
verum aspera tractatu, si nimia iniecta est, exurit solum.
proxuma est rufa, quae vocatur acaunumarga, intermixto
lapide terrae minutae, harenosae. lapis contunditur in ipso
campo, primisque annis stipula difficulter caeditur propter
lapides. inpendio tamen minumo levitate dimidio minoris
quam ceterae invehitur. inspergitur rara. sale eam misceri
putant. utrumque hoc genus semel iniectum in Ꝉ annos valet
et frugum et pabuli ubertate.

8. Quae pingues esse sentiuntur, ex his praecipua alba. 45
plura eius genera: mordacissimum quod supra diximus. al- 43
terum genus albae creta argentaria est. petitur ex alto, in
centenos pedes actis plerumque puteis. ore angustatur intus
ut in metallis spatiante vena. hac maxume Britannia utitur.
durat annis LXXX. neque est exemplum ullius qui bis in
vita hanc eidem iniecerit. tertium genus candidae gliso- 46
margam vocant. est autem creta fullonia mixta pingui terra,
pabuli quam frugum fertilior, ita ut messe sublata ante semen-
tem alteram laetissimum secetur. dum in fruge est, nullum
aliud gramen emittit. durat XXX annis. densior iusto Signini
modo strangulat solum. Columbinam Galliae suo nomine
eglecopalam appellant. glaebis excitatur lapidum modo,
sole et gelatione ita solvitur ut tenuissimas bratteas faciat.
haec ex aequo fertilis. Harenacea utuntur, si alia non sit, in 47
uliginosis vero et si alia sit. Ubios gentium solos novimus
qui fertilissimum agrum colentes quacumque terra infra pedes
tris effossa et pedali crassitudine iniecta laetificent. sed ea
non diutius annis X prodest. Hedui et Pictones calce uber-
rimos fecere agros, quae sane et oleis vitibusque utilissima
reperitur. Omnis autem marga arato inicienda est ut medi- 48
camentum rapiatur, et fimi desiderat aliquantulum quaeque

primo', plus aspera et quae in herbas non effunditur, alioquin novitate quaecumque fuerit solum laedet, ne sic quidem primo anno fertilis. interest et quali solo quaeratur. sicca enim umido melior, arido pinguis. temperato alterutra, creta vel columbina, convenit.

49 9. (5.) Transpadanis cineris usus adeo placet ut anteponant fimo iumentorum quod, quia levissimum est, ob id exarant. utroque tamen pariter non utuntur in eodem arvo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, ut dicemus. Sunt qui pulvere quoque uvas ali iudicent pubescentisque pulverent et vitium arborumque radicibus adspergant. quod certum est Narbonensi provinciae, et vindemias certius sic coqui, plusque pulvis ibi quam sol confert.

50 (6.) Fimi plures differentiae, ipsa res antiqua. iam apud Homerum regius senex agrum ita laetificans suis manibus reperitur. Augeas rex in Graecia excogitasse traditur, divolgasse vero Hercules in Italia, quae regi suo Stercuto Fauni filio ob hoc inventum inmortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex aviariis, quod etiam pabulo boum suumque magnificat, neque alio cibo celerius pinguescere adseverat. de nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere aviaria, ut ex his agri stercoraren-
51 tur. Proxumum Columella columbariis, mox gallinariis facit natantium alitum damnato. ceteri auctores consensu humanas dapis ad hoc inprimis advocant. alii ex his praeferunt potus hominum in coriariorum officinis pilo madefacto, alii per sese aqua iterum largiusque etiam quam cum bibitur admixta. quippe plus iam ibi mali domandum est, cum ad virus illud vini homo accesserit. haec sunt certamina quibus invicem
52 ad tellurem quoque alendam utuntur homines. Proxume spurcitias suum laudant, Columella solus damnat. alii cuiuscumque quadripedis ex cytiso, aliqui columbaria praeferunt. proxumum deinde caprarum est, ab hoc ovium, dein boum,
53 novissimum iumentorum. Hae fuere apud priscos differentiae, simulque praecepta — *plura* non invenio — rettuli utendi, quando et hic vetustas utilior. visumque iam est apud quosdam provincialium in tantum abundante geniali copia pecudum farinae vice cribris superinici faetore adspectuque temporis

viribus in quandam etiam gratiam mutato. nuper repertum
oleas gaudere maxume cinere e calcariis fornacibus. Varro 54
praeceptis adicit equino quod sit levissimum segetes alendi,
prata vero graviore et quod ex hordeo fiat multasque gignat
herbas. quidam etiam bubulo iumentorum praeferunt ovil-
lumque caprino, omnibus vero asininum, quoniam lentissime
mandant. e contrario usus adversus utrumque pronuntiat.
inter omnis autem constat nihil esse utilius lupini segete
priusquam siliquetur aratro vel bidentibus versa manipulisve
desectae circa radices arborum ac vitium obrutis. et ubi
non sit pecus, culmo ipso vel etiam felice stercorare arbi-
trantur. Cato: Stercus unde facias, stramenta, lu- 55
pinum, paleas, fabalia ac frondis iligneam quer-
neam. Ex segete evellito ebulum, cicutam et
circum salicta herbam altam ulvamque. eam sub-
sternito ovibus, bubusque frondem putidam. Vi-
nea si macra erit, sarmenta sua comburito et
ibidem inarato. idemque: Ubi saturus eris fru-
mentum, ovis ibi delectato.

(7.) Nec non et satis quibusdam ipsis pasci terram 56
dicit. segetem stercorant fruges, lupinum, faba, vicia,
sicut e contrario cicer, quia vellitur et quia salsum est, hor-
deum, fenum Graecum, ervom. haec omnia segetem exurunt
et omnia quae velluntur. nucleos in segetem ne indideris.
Vergilius et lino segetem exuri et avena et papavere arbi-
tratur.

(8.) Fimeta sub diu concavo loco et qui umorem colli- 57
gat, stramento intecta, ne in sole arescant, palo e robore
depacto fieri iubent. ita fore ne innascantur his serpentes.
Fimum inicere terrae plurumum refert favonio flante ac luna
sitiente. id plerique prave intellegunt a favoni ortu facien-
dum ac Februario mense tantum, cum id pleraque sata aliis
postulent mensibus. quocumque tempore facere libeat, cu-
randum ut ab occasu aequinoctiali flante vento fiat lunaque
decrescente ac sicca. mirum in modum augetur ubertas effe-
ctusque eius observatione tali.

10. (9.) Et abunde praedicta ratione caeli ac terrae nunc 58
de his arboribus dicimus quae cura hominum atque arte pro-

veniunt. nec pauciora prope sunt genera. tam benigne na-
turae gratiam retulimus. aut enim semine proveniunt aut
plantis radicis aut propagine aut avolsione aut surculo aut
insito in consecto arboris trunco. nam folia palmarum apud
Babylonios seri atque ita arborem provenire Trogum credi-
disse demiror. quaedam autem pluribus generibus seruntur,
quaedam omnibus.
59 (10.) Ac pleraque ex his natura ipsa docuit et in primis
semen serere, cum decidens exceptumque terra vivesceret.
sed quaedam non aliter proveniunt, ut castaneae, iuglandes,
caeduis dumtaxat exceptis, e semine autem quamquam dis-
simili ea quoque quae et aliis modis seruntur, ut vites et
mala atque pira. namque his pro semine nucleus, non ut
supra dictis fructus ipse. et mespila semine nasci possunt.
omnia haec tarda proventu ac degenerantia et insito resti-
tuenda, interdum etiam castaneae.
60 (11.) Quibusdam natura contra omnino non degenerandi
quoquo modo seruntur, ut cupressis, palmis, lauris. namque
15, 127 sqq. et laurus pluribus modis seritur. genera eius diximus. ex
his augusta et bacalis et tinus simili modo seruntur. bacae
mense Ianuario aquilonis adflatu siccatae leguntur expandun-
turque rarae, ne calefiant acervo. postea quidam fimo ad
61 satum praeparatas urina madefaciunt. alii in qualo pedibus
in profluente deculcant, donec auferatur cutis. alioqui uligine
infestat nec patitur nasci. in sulco repastinato palmi altitu-
dine vicenae fere acervatim mense Martio, eaedem et propa-
62 gine seruntur, triumphalis talea tantum. Myrti genera omnia
in Campania bacis seruntur, Romae propagine. Tarentinam
Democritus et alio modo seri docet, grandissimis bacarum
tunsis leviter, ne grana frangantur, eaque intrita restem cir-
cumlini atque ita seri. parietem fore ** densitatis, ex quo vir-
gulae differantur. Sic et spinas saepis causa serunt tomice
moris spinarum circumlita. pilas autem laurus et myrti inopia
63 a trimatu tempestivom est transferre. Inter ea quae semine
seruntur Mago in nucibus operosus est. amygdalam in argilla
molli meridiem spectante seri iubet. gaudere et dura calida-
que terra, in pingui aut umida mori aut sterilescere. seren-
das quam maxume falcatas et e novella fimoque diluto ma-

ceratas per triduum aut pridie quam serantur aqua mulsa.
mucrone defigi, aciem lateris in aquilonem spectare. ternas
simul serendas triangula ratione palmo inter se distantis.
denis diebus adaquari donec grandescant. Iuglandes nuces 64
porrectae seruntur commissuris iacentibus, pineae nucleis
septenis fere in ollas perforatas additis aut ut laurus quae
bacis seritur. citrea grano et propagine, sorba semine et a
radice planta et avolsione proveniunt. sed illa in calidis,
sorba in frigidis et umidis.

(12.) Natura et plantaria demonstravit multarum radici- 65
bus pullulante subole densa et pariente matre quas necet.
eius quippe umbra turba indigesta premitur, ut in lauris, puni-
cis, platanis, cerasis, prunis. paucorum in hoc genere rami
parcunt suboli, ut ulmorum palmarumque. nullis vero tales
pulluli proveniunt nisi quarum radices amore solis atque im-
bris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris 66
est in sua locari sed prius nutrici dari atque in seminariis
adulescere iterumque migrare, qui transitus mirum in modum
mitigat etiam silvestris, sive arborum quoque ut hominum na-
tura novitatis ac peregrinationis avida est, sive discedentes
virus relincunt mansuescuntque tractatu ceu ferae, dum ra-
dici avellitur planta.

(13.) Et aliud genus simile natura monstravit avolsique 67
arboribus stolones vixere, quo in genere et cum perna sua
avelluntur partemque aliquam e matris quoque corpore aufe-
runt secum fimbriato corpore. hoc modo plantantur punicae,
coryli, mali, sorbi, mespilae, fraxini, fici in primisque vites.
cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inventum est sur- 68
culos abscisos serere. hoc primo saepis causa factum, sa-
bucis, cotoneo et rubis depactis, mox et culturae, ut populis,
alnis, salici, quae vel inverso surculo seritur. iam hae ibi
disponuntur ubi libeat esse eas, quamobrem seminari curam
ante convenit dici quam transeatur ad alia genera.

(14.) Namque ad id praecipuum eligi solum refert, quon- 69
iam nutricem indulgentiorem esse quam matrem saepe con-
venit. sit ergo siccum sucosumque, bipalio subactum, advenis
hospitale et quam simillimum terrae in quam transferendae
sint, ante omnia elapidatum munitumque ad incursum etiam

gallinacei generis, quam minume rimosum, ne penetrans sol
70 exurat fibras. intervallo sesquipedum seri, nam si inter se
contingant, praeter alia vitia etiam verminosa fiunt. ideo sa-
riri convenit saepius herbasque evelli, praeterea semina ipsa
71 fruticantia supputare ac falcem pati consuescere. Cato et
furcis cratis inponi iubet altitudine hominis, ad solem re-
cipiendum atque integi culmo ad frigora arcenda. sic piro-
rum malorumque semina nutriri, sic pineas nuces, sic cupres-
sos semine satas et ipsas. minumis id granis constat, ut vix
72 perspici quaedam possint. Non omittendum naturae mira-
culum e tam parvo gigni arbores tanto maiore tritici et hordei
grano, ne quis fabam reputet. quid simile originis suae ha-
bent malorum pirorumque semina? his principiis respuentem
securis materiam nasci, indomita ponderibus inmensis prela,
arbores velis, turribus murisque inpellendis arietes? haec
est naturae vis, haec potentia. super omnia erit e lacrima na-
73 19,162 21. 24 sci aliquid, ut suo loco dicemus. Ergo e cupresso femina
(16,211)— mas enim, ut diximus, non gignit — pilulae collectae
60 quibus docui mensibus siccantur sole, ruptaeque emittunt
semen formicis mire expetitum, ampliato etiam miraculo tan-
tuli animalis cibo absumi natalem tantarum arborum. seritur
Aprili mense, area aequata cylindris aut volgiolis densum,
74 terraque cribris superincernitur pollicis crassitudine. Contra
inmane pondus attollere se non valet torqueturque sub terra.
ob hoc et pavitur vestigiis. leviter rigatur a solis occasu in
trinis diebus, ut aequaliter bibat, donec erumpant. differuntur
post annum dodrantali filo, custodita temperie ut viridi caelo
serantur ac sine aura. mirumque dictu, periculum eo tantum
die est, si roravit quantulumcumque imbrem, aut si adflavit.
de reliquo tutae sunt perpetua securitate aquasque postea
75 odere. Et zizipha grano seruntur Aprili mense. tubures me-
lius inseruntur in pruno silvestri et malo cotoneo et in cala-
brice. ea est spina silvestris. quaecumque optume et myxas
recipit, utiliter et sorbos. 11. Plantas ex seminario transferre
in aliud priusquam suo loco ponantur operose praecipi arbi-
tror, licet translatione folia latiora fieri spondeant.
76 (15.) Ulmorum, priusquam foliis vestiantur, samara col-
ligenda est circa Martias kalendas, cum flavescere incipit. dein

biduo in umbra siccata serenda, densa in refracto, terra super minutatim cribrata, crassitudine quae in cupressis. pluviae si non adiuvent, rigandum. deferendae ex arearum venis post annum in ulmaria intervallo pedali in quamque partem. 77 Maritas ulmos autumno serere utilius. quia carent semine, non nisi e plantis seruntur. in arbustum quinquennes sub urbe transferunt aut, ut quibusdam placet, quae vicenum pedum esse coeperunt. sulco qui novenarius dicitur altitudine pedum trium, pari latitudine et eo amplius, circa positas, pedes terni undique e solido adaggerantur. arulas id vocant in Campania. Intervalla ex loci natura sumuntur. rariores serendas in campestribus convenit. Populos et fraxinos, quia 78 festinantius germinant, disponi quoque maturius convenit, hoc est ab idibus Februariis, plantis et ipsas nascentis. In disponendis arboribus arbustisque ac vineis quincuncialis ordinum ratio volgata et necessaria, non perflatu modo utilis verum et adspectu grata, quoquo modo intueare in ordinem se porrigente versu. Populos eadem ratio semine quae ulmos serendi, transferendi quoque e seminariis eadem et silvis.

(16.) Ante omnia igitur in similem transferri terram aut 79 meliorem oportet, nec ex tepidis aut praecocibus in frigidos aut serotinos situs, ut neque ex his in illos. praefodere scrobis ante, si fieri posset, tanto prius donec pingui caespite obducantur. Mago ante annum iubet, ut solem pluviasque 80 conbibant, aut, si id condicio largita non sit, ignis in mediis fieri ante menses duos, nec nisi post imbris in his seri. altitudinem eorum in argilloso aut duro solo trium cubitorum esse in quamque partem, in pronis palmo amplius, et ubique caminata fossura ore conpressiores sint, nigra vero terra duo cubita et palmum quadratis angulis eadem mensura. Graeci auctores consentiunt non altiores quino semipede esse debere — nec latiores duobus pedibus, nusquam vero sesquipede minus altos —, quoniam in umido solo ad vicina aquae perveniat. Cato, si locus aquosus sit, latos pedes ternos in 81 faucibus imosque palmum et pedem, altitudine quattuor pedum, eos lapide consterni aut, si non sit, perticis salignis viridibus, si neque hae sint, sarmentis, ita ut in altitudinem semipes detrahatur. nobis adiciendum videtur ex praedicta arborum

natura ut altius demittantur ea quae summa tellure gaudent, tamquam fraxinus, olea. haec et similia quaternos pedes oportet demitti. ceteris sat altitudinis pedes terni effecerint. * * Excide radicem, inquit, istam, Papirius Cursor imperator, ad terrorem Praenestinorum praetoris destringi securi iussa. et est innoxium abradi partis quae se
82 nudaverint. Testas *aliqui*, aliqui lapides rotundos subici malunt qui et contineant umorem et transmittant, non item planos facere et a terreno arcere radicem existimantes. glarea
83 substrata inter utramque sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima nec maiorem trima transferre quidam praecipiunt, alii cum annum conpleat, Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret, meridianam caeli partem signare in cortice, ut translatae iisdem et adsuetis statuerentur horis, ne aquiloniae meridianis oppositae solibus
84 finderentur, et algerent meridianae aquilonibus. quod e diverso adfectant etiam quidam in vite ficoque, permutantes in contrarium. densiores enim folio ita fieri magisque protegere fructum et minus amittere, ficumque sic etiam scansilem fieri. plerique id demum cavent ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimii vaporis opponi. id quidem in horam diei quintam vel octavam spectare malue-
85 rim. Aeque latet non neglegendum ne radices mora inarescant neve a septentrionibus aut ab ea parte caeli usque ad exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certe non adversae his ventis radices praebeantur, propter quod emoriuntur ignaris causae agricolis. Cato omnis ventos et
86 imbrem quoque in tota translatione damnat. Et ad haec proderit quam plurumum terrae in qua vixerint radicibus cohaerere ac totas caespite circumligari, cum ob id Cato in corbibus transferri iubeat, procul dubio utilissime. idem summam terram contentus est subdi. Quidam punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. radices inflexas poni melius. arborem ipsam ita locari ut media sit totius
87 scrobis necessarium. Ficus si in scilla — bulborum hoc genus est — seratur, ocissime ferre traditur pomum neque vermiculationi obnoxium, quo vitio carent reliqua poma similiter sata. radicum eius magnam adhibendam curam, ut

exemptas adpareat, non evolsas, quis dubitet? qua ra-
tione et reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radi-
ces festucato spissandam, quod Cato primum in ea re esse
censet, plagam quoque a trunco oblini fimo et foliis praeli-
gari praecipiens.

12. (17.) Huius loci pars est ad intervalla pertinens: 88
quidam punicas et myrtos et lauros densiores seri iusserunt,
in pedibus tamen novenis, malos amplius paulo, vel magis
etiam piros magisque amygdalas et ficos, quod optume
diiudicabit ramorum amplitudinis ratio locorumque et um-
brae cuiusque arboris, quoniam has quoque observari opor-
tet. breves sunt quamvis magnarum arborum quae in orbem
ramos circinent, ut in malis pirisque. eaedem enormes cera-
sis, lauris.

(18.) Iam quaedam umbrarum proprietas: iuglandium 89
gravis et noxia, etiam capiti humano omnibusque iuxta satis.
necat gramina et pinus, sed ventis utraque resistit, quoniam
et protecta vinearum ratione egent. stillicidia pinus, quer-
cus, ilicis ponderosissima, nullum cupressi, umbra minuma et
in se convoluta. ficorum levis, quamvis sparsa, ideoque inter
vineas seri non vetantur. ulmorum lenis, etiam nutriens, 90
quacumque opacat. Attico haec quoque videtur e gravissi-
mis, nec dubito, si emittantur in ramos. constrictae quidem
illius noxiam esse non arbitror. iucunda et platani, quam-
quam crassa. licet gramini credere, non soli, haut alia
laetius operiente toros. populo nulla ludentibus foliis, pin-
guis alno, sed pascens sata. vitis sibi sufficit, mobili folio 91
iactatuque crebro solem umbra temperans, eodem gravi pro-
tegens in imbre. omnium fere levis umbra quorum pedi-
culi longi. non fastidienda haec quoque scientia, atque non
in ultimis ponenda, quando satis quibusque umbra aut nutrix
aut noverca est. iuglandium quidem pinorumque et picearum
et abietis quaecumque attigere non dubie venenum est.

(19.) Stillicidi brevis definitio est. omnium quae proiectu 92
frondis ita defenduntur ut per ipsas non defluant imbres, stilla
saeva est. ergo plurumum intererit hac in inquisitione, terra
in qua seremus in quantum arbores quasque alat. iam per se
colles minora quaerunt intervalla. ventosis locis crebriores

93 seri conducit. olea tamen maxumo intervallo, de qua Catonis
Italica sententia est in XXV pedibus minumum, plurumum
XXX seri. sed hoc variatur locorum natura. non alia maior
in Baetica arbor. in Africa vero — fides penes auctores erit
— miliarias vocari multas narrant a pondere olei quod ferant
annuo proventu. ideo LXXV pedes Mago intervallo dedit
undique aut in macro solo ac duro atque ventoso, cum minu-
94 mum, XLV. Baetica quidem uberrimas messis inter oleas
metit. illam inscientiam pudendam esse conveniet adultas in-
terlucare iusto plus et in senectam praecipitare aut, ut ple-
rumque ipsis qui posuere coarguentibus inperitiam suam,
totas excidere. nihil est foedius agricolis quam gestae rei
poenitentia, multo iam ut praestet laxitate delinquere.

95 13. (20.) Quaedam autem natura tarde crescunt, et in
primis semine tantum nascentia et longo aevo durantia. at
quae cito occidunt velocia sunt, ut ficus, punica, prunus, ma-
lus, pirus, myrtus, salix, et tamen antecedunt divitiis. in tri-
matu enim ferre incipiunt ostendentes et ante. ex his lentis-
sima pirus. ocissima omnium cypirus et pseudocypirus frutex.
protinus enim floret semenque perfert. omnia vero celerius
adulescunt stolonibus ablatis unamque in stirpem redactis
alimentis.

96 (21.) Eadem natura et propagines docuit. rubi namque
curvati gracilitate et simul proceritate nimia defigunt rursus
in terram capita iterumque nascuntur ex sese repleturi
omnia, ni resistat cultura, prorsus ut possint videri homines
terrae causa geniti. ita pessuma atque exsecranda res propa-
ginem tamen docuit ac viveradicem. eadem autem natura et
hederis. Cato propagari praeter vitem tradit ficum, oleam,
punicam, malorum genera omnia, laurus, pruna, myrtum,
97 nuces abellanas et Praenestinas, platanum. Propaginum duo
genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quattuor pedum
quoquo et post biennium amputato flexu plantaque translata
post trimatum, quas si longius ferre libeat, in qualis statim
aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, ut in
98 his transferantur. alterum genus luxuriosum, in ipsa arbore
radices sollicitando traiectis per vasa fictilia vel qualos ramis
terraque circumfartis, atque hoc blandimento inpetratis radi-

cibus inter poma ipsa et cacumina — in summa etenim cacu-
mina hoc modo petuntur — audaci ingenio arborem aliam
longe a tellure faciendi, eodem quo supra bienni spatio ab-
scisa propagine et cum quasillis sata. Sabina herba propa-
gine seritur et avolsione. tradunt faece vini aut e parietibus
latere tunso mire ali. iisdem modis rosmarinum seritur et
ramo, quoniam neutri semen, rhododendrum propagine et
semine.

14. (22.) Semine quoque inserere natura docuit raptim 99
avium fame devorato solidoque et alvi tepore madido cum
fecundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis
et ventis saepe translato in aliquas corticum rimas, unde vidi-
mus cerasum in salice, platanum in lauru, laurum in ceraso
et bacas simul discolores. tradunt et monedulam condentem
semina in thesauros cavernarum eiusdem rei praebere causas.

(23.) Hinc nata inoculatio sutoriae simili fistula aperiendi 100
in arbore oculum cortice exciso semenque includendi eadem
fistula sublatum ex alia. in ficis autem et malis haec fuit ino-
culatio antiqua. Vergiliana quaerit sinum in nodo gemmae
expulsi corticis gemmamque ex alia arbore includit. et hac-
tenus natura ipsa docuit. (24.) insitionem autem casus,
magister alius et paene numerosior, ad hunc modum: agri- 101
cola sedulus casam saepis munimento cingens, quo minus
putrescerent sudes, limen subdidit ex hedera. at illae vivaci
morsu adprehensae suam ex aliena fecere vitam adparuitque
truncum esse pro terra. aufertur ergo serra aequaliter su-
perficies, levigatur falce truncus. ratio postea duplex, et 102
prima inter corticem lignumque inserendi. timebant prisci
truncum findere, mox inforare ausi medio ipsique in eo me-
dullae calamum inprimebant, unum inserentes, neque enim
plures capiebat medulla. subtilior postea ratio vel senos
adici, mortalitati eorum et numero succurrere persuasa, per
media trunco leniter fisso cuneoque tenui fissuram custo-
diente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus.
Multa in hoc servanda: primum omnium, quae patiatur 103
coitum talem arbor et cuius arboris varie quoque et non
iisdem in partibus subest omnibus sucus. vitibus ficisque
media sicciora et e summa parte conceptus. ideo illinc sur-

culi petuntur. oleis circa media sucus, inde et surculi. cacu-
104 mina sitiunt. facillime coalescunt quibus eadem corticis na-
tura quaeque pariter florentia eiusdem horae cognationem
sucorumque societatem habent. lenta res est, quotiens umi-
dis repugnant sicca, mollibus corticum duri. reliqua obser-
vatio ne fissura in nodo fiat — repudiat quippe advenam inho-
spitalis duritia, — ut in parte nitidissima, ne longior mul-
105 to tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Vergilius e
cacumine inseri vetat, certumque est ab umeris arborum
orientem aestivom spectantibus surculos petendos, et e fera-
cibus et e germine novello, nisi vetustati arboris inserantur.
ii enim robustiores esse debent. praeterea ut praegnates, hoc
est gemmatione turgentes et qui parere illo speraverint anno,
106 bimi utique nec tenuiores digito minumo. inseruntur autem
et inversi, cum id agitur ut minor altitudo in latitudinem se
fundat. ante omnia gemmantis nitere conveniet, nihil usquam
ulcerosum esse aut retorridum. spei favet medulla calami
commissurae, si in matre ligni corticisque iungatur. id enim
satius quam foris cortici aequari. calami exacutio medullam
ne nudet. tamen tenui fistula detegat, ut fastigatio levi descen-
dat cuneo tribus non ampliore digitis, quod facillime contin-
107 git tinctum aqua radentibus. ne exacuatur in vento, ne cortex
a ligno decedat alterutri. calamus ad corticem usque suum
deprimatur. ne luxetur, dum deprimitur, neve cortex repli-
cetur in rugas. ideo lacrimantis calamos inseri non oportet
non, Hercules, magis quam aridos, quia illo modo labat umore
nimio cortex, hoc vitali defectu non umescit neque concor-
108 porat. id etiam religionis servant, ut luna crescente, ut cala-
mus utraque deprimatur manu. et alioquin hoc in opere duae
simul manus minus nituntur, necessario temperamento. vali-
dius demissi tardius ferunt, fortius durant, contraria ex diverso.
ne hiscat nimium rima laxeque capiat, aut ne parum et expri-
mat aut conpressum necet. hoc maxume cavendum in prae-
109 valide accipientis trunco. in media fissura relinquant. quidam
vestigio fissurae falce in truncis facto salice praeligant mar-
ginem ipsum, postea cuneo findunt continente vinculo liber-
tatem dehiscendi. quaedam in plantario insita eodem die
transferuntur. si crassior truncus inseratur, inter corticem

et lignum inseri melius, cuneo optume osseo cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto finduntur. hae solae et post 110 brumam inseruntur. dempto libro habent veluti lanuginem, quae si conprehendit insitum putrefacit. incolume cuneo adactum utilissime adstringitur. inserere aptissimum quam proxume terrae, si patiatur nodorum truncique ratio. eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Cato argillae vel cretae harenam fimumque bubulum admi- 111 scet atque ita usque ad lentorem subigi iubet idque interponi et circumlini. ex iis quae commentatus est facile adparet illa aetate inter lignum et corticem nec alio modo inserere solitos aut ultra latitudinem duum digitorum calamos demittere. inseri autem praecipit pira ac mala per ver et post solstitium diebus L et post vindemiam. oleas autem et ficos 112 per ver tantum, luna sitiente, hoc est sicca, praeterea post meridiem ac sine vento austro. mirum quod non contentus insitum munisse, ut dictum est, et caespite ab imbre frigori- 112 busque protexisse ac mollibus bifidorum viminum fasciis, lingua bubula — herbae id genus est — insuper optegi iubet eamque inligari opertam stramentis. nunc abunde arbitrantur paleato luto fasciare libro duos digitos insito exstante. Verno inserentis tempus urguet, incitantibus se 113 gemmis praeterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minumumque suci habet sub cortice, qui nimius insitis nocet. punica vero et ficum quaeque alia sicca sunt recrastinare minume utile. pirum vel florentem inserere licet et 114 in Maium quoque mensem protendere insitiones. Quod si longius adferantur pomorum calami, rapo infixos optume custodire sucum arbitrantur, servari inter duos imbrices iuxta rivos vel piscinas utrimque terra obstructos. 15. vitium vero in scrobibus siccis stramento opertos ac deinde terra obrutos, ut cacumine exstent.

(25.) Cato vitem tribus modis inserit: praesectam findi 115 iubet per medullam, in eam surculos exacutos, ut dictum est, 106 addi, medullas iungi. altero, si inter sese vites contingant, utriusque in oblicum latere contrario adraso iunctis medullis conligari. tertium genus est terebrare vitem in oblicum ad medullam calamosque addere longos pedes binos atque ita

ligatum insitum intritaque inlitum operire terra calamis sub-
116 rectis. nostra aetas correxit ut Gallica uteretur terebra
quae excavat nec urit, quoniam adustio omnis hebetat, atque
ut gemmascere incipiens legatur calamus, nec plus quam
binis ab insito emineret oculis, ulmi vimine adligato bina
circumdaretur ** acie a duabus partibus, ut inde potius de-
stillaret mucor qui maxume vitis infestat. deinde cum eva-
luissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur,
117 ubertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus
dedere ab aequinoctio autumno ad germinationis initia. Sati-
vae plantae silvestrium radicibus inseruntur natura sicciori-
bus. si sativae silvestribus inserantur, degenerant in ferita-
tem. Reliqua caelo constant. aptissima insitis siccitas.
huius enim remedium adpositis fictilibus vasis modicus umor
per cinerem destillans. inoculatio rores amat lenis.
118 16. (26.) Emplastratio et ipsa inoculatione nata videri
potest, crasso autem maxume cortici convenit, sicut est ficis.
ergo amputatis omnibus ramis, ne sucum avocent, nitidissima
in parte quaque praecipua cernatur hilaritas, exempta scu-
tula ita ne descendat ultra corticem ferrum, inprimitur ex
alia cortex par cum sui germinis mamma, sic conpage den-
sata ut cicatrici locus non sit et statim fiat unitas, nec umorem
nec adflatum recipiens, nihilominus tamen et luto munire et
119 vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt
qui novis moribus favent, sed et iam apud veteres Graecos
invenitur et apud Catonem, qui oleam ficumque sic inseri
iussit mensura etiam praefinita secundum reliquam diligen-
tiam suam, cortices scalpro excidi quattuor digitorum longi-
tudine et trium latitudine atque ita coagmentari et illa sua
intrita oblini, eadem ratione et in malo. Quidam huic generi
miscuere fissuram in vitibus, exempta cortici tessella, sur-
120 culo a latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem
vidimus iuxta Tiburtes Thulias omni genere pomorum onu-
stam, alio ramo nucibus, alio bacis, aliunde vite, piris, ficis,
punicis malorumque generibus. sed huic brevis fuit vita.
nec tamen omnia experimentis adsequi naturam possumus.
quaedam enim nasci nisi sponte nullo modo queunt, eaque
121 inmitibus tantum et desertis locis proveniunt. capacissima

insitorum omnium ducitur platanus, postea robur, verum utraque sapores corrumpit. quaedam omni genere inseruntur, ut ficus, ut punicae. vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis aut caducus rimosusque cortex, neque inoculationem siccae aut umoris exigui. fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio, sed utraque infirmissima. et quae cortice nituntur tantum vel levi aura ocissime deplantantur. inserere firmissimum et fecundius quam serere.

17. Non est omittenda raritas unius exempli. Corellius 122
eques Romanus Ateste genitus insevit castaneam suometipsam surculo in Neapolitano agro. sic facta est castanea quae ab eo nomen accepit inter laudatas. postea Etereius eiusdem libertus Corellianam iterum insevit. haec est inter eas differentia: illa copiosior, haec Etereiana melior.

(27.) Reliqua genera casus ingenio suo excogitavit ac 123
defractos serere ramos docuit, cum pali defixi radices cepissent. multa sic seruntur inprimisque ficus omnibus aliis modis nascens praeterquam talea, optume quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terram relicto capite eoque ipso harena cooperto. ramo seruntur et punica, palis laxato prius meatu, item myrtus, omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus bracchiali, cortice diligenter servato, trunco exacuto.

(28.) Myrtus et taleis seritur, morus talea tantum, 124
quoniam in ulmo eam inseri religio fulgurum prohibet. quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Servandum in eo ante omnia ut taleae ex feracibus fiant arboribus, ne curvae, neve scabrae aut bifurcae, neve tenuiores quam ut manum inpleant, ne minores pedalibus, ut inlibato cortice atque ut sectura inferior ponatur semper et quod erit ab radice, adcumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat.

18. (29.) Quae custodienda in olearum cura Cato iudi- 125
caverit ipsius verbis optume praecipiemus: Taleas oleagineas quas in scrobe saturus eris tripedaneas facito, diligenterque tractato, ne liber laboret, cum dolabis aut secabis. quas in seminario saturus eris pedalis facito. eas sic inserito: locus

bipalio subactus sit beneque gluttus. cum taleam demittes, pede taleam opprimito. si parum descendat, malleo aut mateola adigito, caveto-
126 que ne librum scindas, cum adiges. palo prius locum ne feceris quo taleam demittas, ita melius vivet. taleae ubi trimae sunt, tum denique curae sint, ubi liber se vertet. si in scrobibus aut in sulcis seras, ternas taleas ponito easque divaricato. supra terram ne plus quattuor digitos traversos emineant, vel oculo serito.·.. Diligenter eximere oleam oportet et radices quam plurumas cum terra ferre, ubi radices bene operueris, calcare bene, ne quid noceat. si quis quaerat, quod tempus oleae serendae sit, agro sicco per
127 sementem, agro laeto per ver. (30.) [1] Olivetum diebus XV ante aequinoctium vernum incipito putare. ex eo die dies XL recte putabis. id hoc modo putato: qua locus recte ferax erit, quae arida erunt et si quid ventus interfregerit, inde ea omnia eximito. qua locus ferax non erit, id plus concidito artatoque bene enodatoque stirpisque levis facito ... Circum oleas autumnitate ablaqueato et stercus addito. qui olivetum saepissime et altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit. *si male arabit*, radices susum abibunt, crassiores fient et eo in radices vires
128 oleae abibunt. [2] Quae genera olearum et in quo
20, 15 sqq. genere terrae iuberet seri, quoque spectare oliveta, diximus in ratione olei. Mago in colle et siccis et argilla inter autumnum et brumam seri iussit, in crasso aut umido aut subriguo solo a messe ad brumam. quod praecepisse eum Africae intellegitur. Italia quidem nunc vere maxume serit. sed si et autumno libeat, post aequinoctium XL diebus ad vergiliarum occasum quattuor soli dies sunt quibus seri no-
129 ceat. Africae peculiare quod in oleastro inserit quadam aeternitate, cum senescant, proxuma adoptioni virga emissa atque ita alia arbore ex eadem iuvenescente iterumque et quotiens opus sit, ut aevis eadem oliveta constent. inseritur

autem oleaster calamo et inoculatione. [3] Olea ubi quer- 130
cus effossa sit male ponitur, quoniam vermes qui raucae
vocantur in radice quercus nascuntur et transeunt. Non in-
humare taleas aut siccare prius quam serantur utilius conper-
tum. Vetus olivetum ab aequinoctio verno intra vergiliarum
exortum interradi alternis annis melius inventum, item mu-
scum circumdare radici, circumfodi autem omnibus annis a
solstitio duum cubitorum scrobe pedali altitudine, stercorari
tertio anno. [4] Mago idem amygdalas ab occasu arcturi 131
ad brumam seri iubet, pira non eodem tempore omnia, quon-
iam non aeque floreant, eadem oblonga aut rotunda ab occasu
vergiliarum ad brumam, reliqua genera media hieme ab oc-
casu sagittae, subsolanum aut septentriones spectantia, lau-
rum ab occasu aquilae ad occasum sagittae. conexa enim de
tempore serendi aeque ratio est. Vere et autumno id magna 132
ex parte fieri decrevere. est et alia hora circa canis ortus,
paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter utilis
intellegitur, sed haut omittenda nobis non tractus alicuius
rationem verum naturae totius indagantibus. In Cyrenaica 133
regione sub etesiarum flatu conserunt, nec non et in Graecia,
oleam maxume in Laconia. Coos insula et vitis tunc serit,
ceteri apud Graecos inoculare et inserere non dubitant, sed
arbores non serunt. plurumumque in eo locorum natura pol-
let. namque in Aegypto omni serunt mense et ubicumque
imbres aestivi sunt, at in India et Aethiopia necessario post
haec autumno seruntur arbores. [5] ergo tria tempora 134
eadem germinationis, ver et canis arcturique ortus. neque
enim animalium tantum est ad coitus aviditas, sed multo
maior est terrae ac satorum omnium libido, qua tempestive
uti plurumum interest conceptus, peculiare utique in insitis,
cum sit mutua cupiditas utrimque coeundi. Qui ver probant 135
ab aequinoctio statim admittunt, praedicantes germina par-
turire, ideo facilis corticum esse conplexus. qui praeferunt
autumnum ab arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam
capiant et ad ver parata veniant atque non protinus germina-
tio auferat viris. Quaedam tamen statutum tempus anni ha-
bent ubique, ut cerasi et amygdalae circa brumam, serendi
vel inserendi. de pluribus locorum situs optume iudicabit.

frigida enim et aquosa verno conseri oportet, sicca et calida
136 autumno. [6] Communis quidem Italiae ratio tempora ad
hunc modum distribuit: moro ab idibus Februariis in aequinoctium, piro autumnum, ita ut brumam quindenis ne minus diebus antecedant, malis aestivis et cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hiemem in idus Februarias, siliquae Graecae et persicis ante brumam per autumnum, nucibus iuglandi et pineae et abellanae et Graecae atque castaneae a kalendis Martiis ad idus easdem, salici et genistae circa Martias kalendas. hanc in siccis semine, illam in umidis virga
16,74.77 seri diximus.

137 19. [7] Est etiamnum nova inserendi ratio, ne quid sciens quidem praeteream quod usquam invenerim, Columellae excogitata, ut adfirmat ipse, qua vel diversae insociabilesque arborum naturae copulentur, ut fici atque oleae. iuxta hanc seri ficum iubet non ampliore intervallo quam ut contingi large possit ramo oleae quam maxume sequaci atque oboedituro, eumque omni interim tempore edomari meditatione
138 curvandi. postea fico adepta viris, quod evenire trimae aut utique quinquenni, detruncata superficie ipsumque depu-
115 tatum et, ut dictum est, adraso cacumine defigi in crure fici, custoditum vinculis, ne curvatura fugiat. ita quodam propaginum insitorumque temperamento triennio communi inter duas matres coalescere. quarto anno abscisum totum adoptantis esse, nondum volgata ratione aut mihi certe satis conperta.

139 (31.) Cetero eadem illa de calidis frigidisque et umidis
135 aut siccis supra dicta ratio et scrobis fodere monstravit. in aquosis enim neque amplos neque altos facere expediet, aliter in aestuoso et sicco, ut quam maxume accipiant aquam contineantque. Haec et veteres arbores colendi ratio est. ferventibus enim locis adcumulant aestate radices operiunt-
140 que, ne solis ardor exurat. aliubi ablaqueant perflatusque admittunt. iidem hieme cumulis a gelu vindicant. contra illi hieme aperiunt umoremque sitientibus quaerunt. ubicumque circumfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quando amore solis umorisque in summa tellure oberrant. Et de arboribus qui-

dem fructus gratia serendis inserendisque in universum sint
dicta haec.

20. (32.) Restat earum ratio quae propter alias serun- 141
tur, ac vineas maxume, caeduo ligno. Principatum in iis
optinent salices, quarum satio fit loco madido, tamen refosso
pedes duos et semipedem, talea sesquipedali vel pertica,
quae utilior quo plenior. Intervallo esse debent pedes seni.
trimae pedibus binis a terra putatione coercentur, ut se in 142
latitudinem fundant ac sine scalis tondeantur. salix enim fe-
cundior quo terrae propior. has quoque omnibus annis con-
fodi iubent mense Aprili. Haec est viminalium cultura. 143
perticalis et virga et talea seritur, fossura eadem. perticas
ex ea caedi iustum est quarto fere anno. et hae autem se-
nescentium locum praesarciunt pertica post annum. Salicis
viminalis iugera singula sufficiunt XXV vineae iugeribus.
Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinato,
talea sesquipedali, biduo siccata, palmipedi intervallo, terra
superiniecta duorum cubitorum crassitudine.

(33.) Harundo etiamnum dilutiore quam hae solo gau- 144
det. seritur bulbo radicis, quod alii oculum vocant, dodran-
tali scrobe, intervallo duum pedum et semipedis, reficiturque
ex sese vetere harundineto exstirpato, quod utilius repertum
quam castrare, sicut antea. namque inter se radices serpunt
mutuoque discursu nentur. Tempus conserendi priusquam 145
oculi harundinum intumescant, ante kalendas Martias. cre-
scit ad brumam usque desinitque, cum durescere incipit. hoc
signum tempestivam habet caesuram. et hanc autem quotiens
et vineam fodiendam putant. seritur et traversa, non alte 146
terra condita, erumpuntque e singulis oculis totidem plantae.
seritur et deplantata pedali sulco, binis obrutis gemmis, ut
tertius nodus terram attingat, prono cacumine, ne rores con-
cipiat. caeditur decrescente luna. Vineis anno siccata uti-
lior quam viridis.

(34.) Castanea pedamentis omnibus praefertur facilitate 147
tractatus, perdurandi pervicacia, regerminatione caedua vel
salice laetior. quaerit solum facile, nec tamen harenosum,
maxumeque sabulum umidum aut carbunculum vel tofi etiam
farinam, quamlibet opaco septentrionalique et praefrigido

situ, vel etiam declivi. recusat eadem glaream, rubricam,
148 59 cretam omnemque terrae fecunditatem. Seri nuce diximus,
sed nisi ex maxumis non provenit, nec nisi quinis acervatim
satis. perfringi solum debet supra ex Novembri mense in
Februarium, quo solutae sponte cadunt ex arbore atque sub-
nascuntur. intervalla sint pedalia, undique sulco dodrantali.
ex hoc seminario transferuntur in aliud bipedali intervallo
149 plus biennio. Sunt et propagines, nulli quidem faciliores.
nudata enim radice tota in sulco prosternitur. tum ex cacu-
mine supra terram relicto renascitur et alia ab radice. sed
translata nescit hospitari pavetque novitatem biennio fere.
postea prosilit. ideo nucibus potius quam viveradicibus
150 plantaria caedua inplentur. Cultura non alia quam supra
dictis, fodiendo supputandisque per biennium sequens. de
cetero ipsa se colit umbra stolones supervacuos enecante.
caeditur intra septumum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri
vicenis vinearum iugeribus, quando etiam bifida e stirpe fiunt,
151 durantque ultra alteram silvae suae caesuram. Aesculus
similiter provenit, caesura triennio senior, minus morosa na-
sci, in quacumque terra seritur vere balano, sed non nisi
aesculi, scrobe dodrantali, intervallis duorum pedum. sari-
tur leviter quater anno. Hoc pedamentum minume putrescit
caesumque maxume fruticat. Praeter haec sunt caedua, quae
diximus, fraxinus, laurus, persica, corylus, malus, sed tardius
nascuntur terramque defixa vix tolerant, non modo umorem.
sabucus contra firmissima ad palum taleis seritur ut populus.
16, 139 sqq. nam de cupresso satis diximus.
152 21. (35.) [1] Et praedictis velut armamentis vinearum restat
ipsarum natura praecipua tradenda cura. Vitium surculis et
quarundam arborum, quibus fungosior intus natura, geniculati
scaporum nodi intersaepiunt medullam. ferulae ipsae breves
et ad summa breviores articulis utique duobus internodia
153 includunt. medulla, sive illa vitalis anima est, ante se tendit
longitudinem inpellens quamdiu nodi pervia patet fistula. cum
vero concreti ademere transitum, repercussa erumpit ab ima
sui parte iuxta priorem nodum alternis laterum semper
16, 163; 13, 122 inguinibus, ut dictum est in harundine ac ferula, quorum
dexterum ab imo intellegitur articulo, laevom in proxumo,

atque ita per vicis. hoc vocatur in vite gemma, cum ibi cae-
spitem facit. ante vero quam faciat, in concavo oculus et
in cacumine ipso germen. sic palmites, nepotes, uvae, folia,
pampini gignuntur, mirumque firmiora esse in dextera parte
genita. [2] Hos ergo in surculis nodos, cum seruntur, me- 154
dios secare oportet ita ne profluat medulla. et in fico qui-
dem dodrantales paxilli solo patefacto seruntur sic ut descen-
dant quae proxuma arbori fuerint, duo oculi extra terram
emineant. oculi autem in arborum surculis proprie vocantur,
unde germinant. Hac de causa et in plantariis aliquando eo- 155
dem anno ferunt quos fuere laturi fructus in arbore, cum
tempestive sati praegnates inchoatos conceptus aliubi pariunt.
ita satas ficos tertio anno transferre facile. hoc pro sene-
scendi celeritate attributum huic arbori, ut citissime proveniat.
[3] Vitium numerosior satus est. primum omnium nihil seritur 156
ex his nisi inutile et deputatum in sarmenta. opputatur autem
quidquid proxumo tulit fructum. solebat capitulatus utrimque
e duro surculus seri, eoque argumento malleolus vocatur
etiamnunc. postea avelli cum sua calce coeptus est, ut in
fico, neque est aliud vivacius. tertium genus adiectum etiam-
num expeditius sine calce, quod sagittae vocantur, cum intorti
panguntur. iidem cum recisi nec intorti, trigemmes. plures
autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere e pampi- 157
nariis sterile est, nec nisi fecundo oportet. quae raros habet
nodos infecunda iudicatur, densitas gemmarum fertilitatis in-
dicium est. quidam seri vetant nisi eos qui floruerint surcu-
los. sagittas serere minus utile, quoniam in transferendo
facile rumpitur quod intortum fuit. Seruntur pedali non
breviores longitudine, quinque sexve nodorum. pauciores
tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. Inseri eo- 158
dem die quo deputentur utilissimum. si multo postea necesse
sit serere custoditos, ut praecepimus, caveri utique ne extra 114
terram positi sole inarescant, vento aut frigore hebetentur.
qui diutius in sicco fuerint priusquam serantur in aqua plu-
ribus diebus revirescant. [4] Solum apricum et quam amplis- 159
simum in seminario sive in vinea bidente pastinari debet
ternos pedes bipalio alto, marra reici quaternum pedum fer-
mento, ita ut in pedes binos fossa procedat, fossum purgari

et extendi, ne crudum relinquatur, verum exigi mensura. male
pastinatum deprehendunt scamna inaequalia. metienda est
160 et ea pars quae interiacet pulvini. Surculi seruntur et in
scrobe et in sulco longiore. super quam tenerrima ingeritur
terra, sed in gracili solo frustra nisi substrata pinguiore. *gem-*
mas non pauciores quam duas integi oportet et proxu-
mam attingi terram, eodem paxillo deprimi et spissari. in-
teresse in plantario sesquipedes inter bina semina in lati-
tudinem, in longitudinem semisses. ita satos malleolos quarto
et vicesimo mense recidere ad imum articulum, nisi ipsi par-
catur. oculorum inde materia emicat, cum qua sexto ac trice-
161 simo mense viveradix transfertur. [5] Est et luxuriosa ratio
vitis serendi ut quattuor malleoli vehementi vinculo conligen-
tur in parte luxuriosa atque ita vel per ossa bubuli cruris vel
per colla fictilia traiecti obruantur binis eminentibus gem-
mis. umescunt hoc modo recisique palmitem emittunt. postea
fistula fracta radix libere capit viris uvaque fert omnium
162 corporum suorum acinos. In alio genere inventu novicio
finditur malleolus, medullaque erasa in se conligantur ipsi
caules ita ut gemmis parcatur omni modo. tum malleolus in
terra fimo mixta seritur, et cum spargere caulis coepit, deci-
ditur foditurque saepius. talis uvae acinos nihil intus ligni
habituros Columella promittit, cum vivere semina ipsa per-
163 quam mirum sit medulla adempta. Nasci surculos etiam qui-
bus non sit articulatio arboris, non omittendum videtur. nam-
que buxi tenuissimis quinis senisve conligatis depacti prove-
niunt. quondam in observatione erat ut defringerentur ex
inputata buxo, aliter vivere non crediti. detraxere hoc ex-
164 perimenta. [6] Seminari curam sequitur vinearum ratio.
quinque generum hae: sparsis per terram palmitibus, aut per
se vite subrecta, vel cum adminiculo sine iugo, aut pedatae
165 simplici iugo, aut conpluviatae quadriplici. Quae pedatae
ratio, eadem intellegetur eius quoque in qua sine admini-
culo vitis per se stabit. id enim non fit nisi pedamenti
inopia. simplici iugo constat porrecto ordine quem can-
terium appellant. melior ea vino, quoniam sibi ipsa non
obumbrat adsiduoque sole coquitur et adflatum magis sentit,
celerius rorem dimittit, pampinationi quoque et occationi omni-

que operi facilior. super cetera deflorescit utilius. Iugum 166
fit pertica aut harundine aut crine funiculove, ut in Hispania
Brundisique. Conpluviata copiosior vino est, dicta a cavis
aedium conpluviis. dividitur in quaternas partis totidem iugis.
huius serendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere,
in hoc vero numerosior tantum. [7] tribus vero seritur mo-
dis: optume in pastinato, proxume in sulco, novissime in
scrobe. de pastinatione dictum est. 22. Sulco latitudo 159 167
palae satis est, scrobibus ternorum pedum in quamque partem.
altitudo in quocumque genere tripedalis, ideo nec vitis minor
transferri debet, exstatura etiamnum duabus gemmis. emol- 168
liri terram minutis in scrobe imo sulcis fimoque misceri
necessarium. clivosa altiores scrobis poscunt, praeterea
pulvinatis a devexitate labris. qui ex his longiores fient, ut
vitis binas accipiant e diverso, alae vocabuntur. esse vitis
radicem in medio scrobe oportet, sed ipsam innixam solido
in orientem aequinoctialem spectare, adminicula prima e ca-
lamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII pedum lati- 169
tudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliisque traversis
limitibus denum pedum distingui per media iugera, aut, si
maior modus sit, totidem pedum cardine quot decumano limi-
tari, semper vero quintanis seminari, hoc est ut quinto quoque
palo singulae iugo paginae includantur. [8] solo spisso non
nisi repastinato nec nisi viveradicem seri, tenero et soluto
vel malleolum sulco vel scrobe. In collis sulcos agere tra- 170
versos melius quam pastinare, ut defluvia talis eorum con-
tineantur, aquoso caelo vel sicco solo malleolos serere au-
tumno, nisi si tractus ratio mutavit. siccus enim et calidus
autumno poscit, umidus frigidusque etiam veris exitu. In
arido solo viveradix quoque frustra seritur, male et in siccis
malleolus, nisi post imbrem. at in riguis vel frondens vitis
et usque ad solstitium recte, ut in Hispania. Quiescere ventos
sationis die utilissimum. plerique austros optant, Cato abdi-
cat. [9] Interesse medio temperamento inter binas vitis 171
oportet pedes quinos, minumum autem laeto solo pedes qua-
ternos, tenui plurumum octonos, — Umbri et Marsi ad vicenos
intermittunt arationis gratia in his quae vocant porculeta, —
luvio et caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores.

172 Subtilitas parsimoniae conpendia invenit, cum vinea in pa-
stinato seratur, obiter seminarium faciendi, ut et viveradix
loco suo et malleolus qui transferatur inter vitis et ordines
seratur, quae ratio in iugero circiter sedecim milia viveradi-
cum donat. interest autem biennium fructus, quo tardius in
173 sato provenit quam in translato. Viveradix posita in vinea
post annum resecatur usque ad terram, ut unus tantum emi-
neat oculus, adminiculo iuxta adfixo et fimo addito. simili
modo et secundo anno reciditur virisque concipit et intra se
pascit suffecturas oneri, alias festinatione pariendi gracilis
atque eiuncida, ni cohibeatur castigatione tali, in fetum exeat
tota. nihil avidius nascitur ac, nisi ad pariendum vires ser-
174 147 sqq. ventur, tota fit fetus. [10] Pedamenta optuma quae dixi-
mus aut ridicae e robore oleaque si non sint, pali e iunipiro,
cupresso, laburno, sabuco. reliquorum generum sudes omni-
bus annis reciduntur. saluberrima in iugo harundo conexa
fasciculis durat annis quinis. Cum breviores palmites sar-
mento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta
175 dicuntur. [11] Tertius vineae annus palmitem velocem ro-
bustumque emittit et quem faciat aetas vitem. hic in iugum
insilit. aliqui tum excaecant eum supina falce auferendo ocu-
los, ut longius evocent, noxia iniuria. utilior enim con-
suetudo pariendi satiusque pampinos adiugatae detergere
176 usque quo placeat roborari eam. Sunt qui vetant tangi pro-
xumo anno quam translata sit, neque ante LX. mensem falce
curari, tunc autem ad tris gemmas recidi. alii et proxumo
quidem anno recidunt, sed ut ternos quaternosve singulis
annis adiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum.
id utrumque fructum tardum, praeterea retorridum et nodo-
sum reddit pumilionum incremento. optumum autem matrem
esse firmam, postea fetum audacem. nec tutum est quod ci-
177 catricosum, magno inperitiae errore. Quidquid est tale pla-
gis nascitur, non e matre. totas habeat illa viris, dum ro-
boratur, et annuos accipit tota fetus, cum permissum fuerit
nasci. nihil natura portionibus parit. Quae excreverit satis
firma protinus in iugo conlocari debebit, si etiamnum infir-
mior erit, sub ipso iugo hospitari recisa. viribus, non aetate
178 decernitur. temerarium est ante crassitudinem pollicarem

viti imperare. sequenti anno palmites alitentur pro viribus
matris singuli aut gemini. iidem et secuto, si coget infirmi-
tas, nutriantur, tertioque demum duo adiciantur. nec sunt
plures quaternis umquam permittendi, breviterque non indul-
gendum et semper inhibenda fecunditas. et ea est natura ut
parere malit quam vivere. quidquid materiae adimitur fru-
ctui accedit. illa semina mavolt quam fructum gigni, quoniam
fructus caduca res est. sic perniciose luxuriat, nec ampliat
se, sed egerit. [12] Dabit consilium et soli natura. in ma- 179
cro, etiamsi viris habebit, recisa intra iugum moretur, ut
omnis fetura sub eo exeat. minumum id esse debebit inter-
vallum, ut attingat iugum, speretque, non teneat, adeo non
recumbat in eo, nec delicate se spargat. ita temperetur hic
modus ut crescere etiamnum malit quam parere. [13] Pal- 180
mes duas trisve gemmas habere sub iugo debet, ex quibus
materia nascatur, tunc per iugum mergi adligarique, ut sus-
tineatur iugo, non pendeat. vinculo mox adstrictius a tertia
gemma adligari, quoniam et sic coercetur impetus materiae
densioresque citra pampini exsultant. cacumen religari ve-
tant. Natura haec est: deiecta pars aut praeligata fructum
dat, plurumumque ipsa curvatura. quod citra est materiem
mittit offensante, credo, spiritu et illa quam diximus medulla. 152
quae ita emicuerit materia fructum dabit anno sequente.
Sic duo genera palmitum. quod e duro exit materiamque in 181
proxumum annum promittit pampinarium vocatur aut, ubi
supra cicatricem est fructuarium. alterum ex anniculo pal-
mite semperque fructuarium. Relinquitur sub iugo et qui
vocatur custos. hic est novellus palmes, non longior tribus
gemmis, proxumo anno materiam daturus, si vitis luxuria se
consumpserit. et alius iuxta eum, verrucae magnitudine, qui
furunculus appellatur, si forte custos fallat. [14] Vitis ante- 182
quam septumum annum a surculo conpleat evocata ad fru-
ctum eiuncescit ac moritur. nec veterem placet palmitem in
longum et ad quartum usque pedamentum emitti, quod alii
dracones alii iuniculos vocant, ut faciant quae masculeta ap-
pellant. cum induruit vitis, pessumum in vinea traducere.
Quinto anno et ipsi palmites intorquentur singulaeque sin- 183
gulis materiae emittuntur ac deinde e proxumis, prioresque

amputantur. semper custodem relinqui melius, sed is pro-
181 xumus viti esse debet, nec longior quam dictum est, et, si
luxuriaverint palmites, intorqueri, ut quattuor materias vel
184 duas, si uniiuga erit vinea, emittat. [15] Si per se vitis
ordinabitur sine pedamento, qualecumque initio adminiculum
desiderabit, dum stare condiscat et recta surgere. Cetera ad
primordium eadem. dividi autem putatione pollices in ae-
quali examine undique, ne praegravet fructus parte aliqua,
obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic
vineae trium pedum altitudo excelsior nutat, ceteris a quinto,
185 dum ne excedat hominis longitudinem iustam. Iis quoque
quae sparguntur in terra brevis ad limitandum caveas cir-
cumdant, scrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter
se pugnent occursantes, maiorque pars terrarum ita supinam
in tellure vindemiam metit, siquidem et in Africa et in Aegy-
pto Syriaque ac tota Asia et multis locis Europae hic mos
186 praevalet. ibi ergo iuxta terram conprimi debet vitis, eo-
dem modo et tempore nutrita radice quo in iugata vinea, ut
semper pollices tantum relinquantur, fertili solo cum tribus
gemmis, graciliore binis, praestatque multos esse quam lon-
gos. quae de natura soli diximus tanto potentiora sentientur
187 quanto propior fuerit uva terrae. [16] Genera separari ac
singulis conseri tractibus utilissimum, — mixtura enim gene-
rum etiam in vino, non modo in musto discors, — aut si mi-
sceantur, non alia quam pariter maturescentia iungi neces-
sarium. iuga altiora quo laetior ager et quo planior, item
roscido, nebuloso minusque ventoso conveniunt, contra umi-
liora gracili et arido et aestuoso ventisque exposito. iuga
ad pedamentum quam artissimo nodo vinciri oportet, vitem
levi contineri. quae genera vitium et in quali solo caeloque
14, 20 sqq. essent conserenda, cum enumeraremus naturas earum et
188 vinorum, notavimus. [17] De reliquo cultu vehementer am-
bigitur. plerique aestate tota post singulos rores confodi
iubent vineam, alii vetant gemmantem, decuti enim oculos
tractuque intrantium deteri, et ob id arcendum procul omne
quidem pecus, sed maxume lanatum, quoniam facillime auferat
gemmas. inimicos et pubescente uva rastros, satisque esse
vineam ter anno confodi, ab aequinoctio verno ad vergiliarum

exortum et canis ortum et nigrescente acino. quidam ita 189
determinant: veterem semel a vindemia ante brumam, cum
alii ablaqueare et stercorare satis putent, iterum ab idibus
Aprilis, antequam concipit, hoc est in VI. idus Maias. dein
prius quam florere incipiat et cum defloruerit et variante se
uva. peritiores adfirmant, si iusto saepius fodiatur, in tantum
tenerescere acinos ut rumpantur. quae fodiantur ante ferven-
tis horas diei fodiendas convenit, sicuti lutum neque arare
neque fodere, fossione pulverem excitatum contra soles ne-
bulasque prodesse. [18] Pampinatio verna in confesso est 190
ab idibus Maiis, intra dies X, utique antequam florere inci-
piat, et eam infra iugum debere fieri. de sequente variant
sententiae. cum defloruerit, aliqui pampinandum putant, alii
sub ipsa maturitate. sed de his Catonis praecepta decernent.
namque et putationum tradenda ratio est. [19] Protinus hanc 191
a vindemia, ubi caeli tepor indulget, adoriuntur. sed hoc fieri
numquam debet ratione naturae ante exortum aquilae, ut in
siderum causis docebimus proxumo volumine, immo vero 18, 283
favonio, quoniam anceps culpa sit praeproperae festinatio-
nis. Si saucias recenti medicina mordeat quaedam hiemis
ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari plagas-
que findi et caeli vitio exuri oculos lacrima destillante. nam
gelu fragilis fieri quis nescit? Operarum ista conputatio 192
est in latifundiis, non legitima naturae festinatio. quo matu-
rius putantur aptis diebus, eo plus materiae fundunt, quo
serius, eo fructum uberiorem. quare macras prius conveniat
putare. validas novissime. plagam omnem obliquam fieri, ut
facile decidant imbres, et ad terram verti quam levissima ci-
catrice acie falcis exacta plagaque conlevata, recidi autem
semper inter duas gemmas, ne sit volnus oculis in recisa
parte. nigram esse eam existimant et donec ad sincera ve- 193
niatur recidendam, quoniam e vitioso materia utilis non
exeat. si macra vitis idoneos palmites non habeat, ad terram
recidi eam novosque elici utilissimum. in pampinatione non
illos detrahere pampinos qui cum uva sint, id etenim uvas
supplantat praeterquam in novella vinea. inutiles iudicantur
in latere nati, non ab oculo, quippe etiam uva quae nascatur
e duro rigescente, ut nisi ferro detrahi non possit. Peda- 194

mentum quidam inter duas vitis utilius putant statui, et facilius ablaqueantur ita, meliusque est uniiugae vineae, si tamen et ipsi iugo sint vires nec flatu infesta regio. in quadripertita quam proxumum oneri adminiculum esse debet, ne tamen inpedimentum sentiat ablaqueatio cubito abesse non
195 amplius, ablaqueari autem prius quam putari iubent. [20] Cato de omni cultura vitium ita praecipit: Quam altissimam vineam facito adligatoque recte, dum ne nimium constringas. hoc modo eam curato: capita vitium *per sementem ablaqueato. vineam* putatam circumfodito, arare incipito. ultro citroque sulcos perpetuos ducito. vitis teneras quam primum propagato, *sic occato*, veteres quam minumum castrato. potius, si opus erit, deicito biennioque post praecidito. vitem novellam resecari tum erit tempus, ubi valebit.
196 si vinea ab vite calvata erit, sulcos interponito ibique vivam radicem serito. umbram a sulcis removeto, crebroque fodito. In vinea vetere serito ocinum, si macra erit. quod granum capit ne serito, et circum capita addito stercus,
197 paleas, vinaceas, aliquid horumce. Ubi vinea frondere coeperit, pampinato. vineas novellas adligato crebro, ne caulis praefringatur. et quae iam in perticam ibit eius pampinos teneros adligato leviter porrigitoque uti recte stent. ubi uva varia fieri coeperit, vitis subli-
198 gato... [21] Vitis insitio una est per ver, altera cum uva floret. ea optuma est... Vineam veterem si in alium locum transferre voles, dumtaxat bracchium crassam licebit. primum deputato. binas gemmas ne amplius relinquito. ex radicibus bene effodito. et cave radices ne saucies. ita uti fuerit, ponito in scrobe aut in sulco operitoque et bene occulcato. eodemque modo vineam statuito, adligato flexatoque uti fuerit, crebroque fodito. Ocinum, quod in vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum umbrae patiens, quod celerrime proveniat.

23. [22] Sequitur arbusti ratio mirum in modum damnata 199
a Saserna patre filioque, celebrata Scrofae, vetustissimis post
Catonem peritissimisque, ac ne a Scrofa quidem nisi Italiae
concessa, cum tam longo iudicetur aevo nobilia vina non nisi
in arbustis gigni et in his quoque laudatiora summis sicut
uberiora imis. adeo excelsitate proficitur. Hac ratione et 200
arbores eliguntur. prima omnium ulmus, excepta propter
nimiam frondem atinia. dein populus nigra, eadem de causa,
minus densa folio. non spernunt plerique et fraxinum ficum-
que, etiam oleam, si non sit umbrosa ramis. harum satus
cultusque abunde tractatus est. ante XXXVI. mensem 12,22 sqq. 15,1 sqq. 16,62 sqq.
attingi falce vetantur. alterna servantur bracchia, alternis
putantur annis, sexto anno maritantur. Transpadana Italia 201
praeter supra dictas cornu, opulo, tilia, acere, orno, carpino,
quercu arbustat agros, Venetia salice propter uliginem soli.
et ulmus detruncata media in ramorum scamna digeritur, nulla
fere XX pedum altiore arbore. tabulata earum ab octavo
pede altitudinis dilatantur in collibus siccisque agris, a XII.
in campestribus et umidis. Meridianum solem spectare pal- 202
mae debent, rami a proiectu digitorum modo subrigi, tonsili
in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent. In-
tervallum iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes
in terga frontemque, in latera viceni. si non aretur, hoc in
omnis partis. singulis denas saepe adnutriunt vitis, damnato
agricola minus ternis. Maritare nisi validas inimicum, ene- 203
cante veloci vitium incremento. serere tripedaneo scrobe
necessarium distantis inter sese arboremque singulis pedibus.
nihil ibi malleolis atque pastinationi, nulla fodiendi inpendia,
utpote cum arbusti ratio hac peculiari dote praestet, quod ab
eodem solo seri fruges et vitibus prodest, superque quod
vindicans se altitudo, non, ut in vinea, ad arcendas anima-
lium iniurias pariete vel saepe vel fossarum utique inpendio
muniri se cogit. [23] In arbusto e praedictis sola viveradi- 204
cum ratio, item propaginum, et haec gemina, ut diximus, 97
qualorum et ipso tabulato maxume probata, quoniam a pe-
core tutissima est, altera deflexa vite vel palmite iuxta suam
arborem aut circa proxumam caelibem. quod supra terram
est e matre radi iubetur, ne fruticet. in terra non pauciores

quattuor gemmae obruuntur ad radicem capiendam, extra in
205 capite binae relincuntur. vitis in arbusto quattuor pedes in
longo constat, omni sulco tris lato, alto duos cum semipede.
post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim ra-
dicibus suis adsuescat. caulis a capite ad duas gemmas re-
ciditur, tertio totus mergus absciditur reponiturque altius in
terram, ne ex reciso frondeat. tolli viveradix a vindemia
206 protinus debet. [24] Nuper repertum draconem serere
iuxta arborem, — ita appellamus palmitem emeritum pluri-
busque induratum annis, — hunc praecisum quam maxuma
amplitudine, tribus partibus longitudinis deraso cortice, qua-
tenus obruatur, unde et rasilem vocant, deprimere sulco,
reliqua parte ad arborem erecta, ocissimum in vite. Si gra-
cilis sit vitis aut terra, usitatum est quam proxume solum de-
cidi, donec firmetur radix, sicut neque roscidam seri neque
a septentrionis flatu. vites aquilonem spectare debent ipsae,
207 palmites autem earum meridiem. [25] Non est festinandum
ad putationem novellae, sed primo in circulos materies col-
ligenda, nec nisi validae putatio admovenda, seriore anno
fere ad fructum arbusta vite quam iugata. sunt qui omnino
putari vetant priusquam arborem longitudine aequaverit.
Prima falce sex pedes a terra recidatur, flagello infra reli-
cto et nasci coacto incurvatione materiae. tres ei gemmae,
208 non amplius, deputato supersint. ex his emissi palmites
proxumo anno imis ingerantur scamnis, ac per singulos annos
ad superiora scandant, relicto semper duramento in singulis
tabulatis et emissario uno qui subeat usque quo placuerit.
de cetero putatione omni flagella quae proxume tulerunt re-
cidantur, nova circumcisis undique capreolis spargantur in
tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crini-
bus circumvestit arborem crinisque ipsos uvis, Gallica in
traduces porrigitur, Aemiliae viae in ridicas atiniarum amb-
209 itu, frondem earum fugiens. [26] Est quorundam inperitia
sub ramo vitem vinculo suspendendi, suffocante iniuria. con-
tineri debet vimine, non artari. — quin immo etiam quibus
salices supersunt molliore hoc vinculo facere malunt herba-
que Siculi quam vocant ampelodesmon, Graecia vero uni-
versa iunco, cypero, ulva. — liberata quoque vinculo per

aliquot dies vagari et incondita spargi atque in terra quam
per totum annum spectaverit recumbere. namque ut veterina 210
a iugo et canes a cursu volutatio iuvat, ita tum et vitium por-
rigi lumbos. arbor quoque ipsa gaudet adsiduo levata onere,
similis respiranti, nihilque est in opere naturae quod non
exemplo dierum noctiumque aliquas vicis feriarum velit. ob
id protinus a vindemia putari et lassas etiamnum fructu edito
inprobatur. putatae rursus adligentur alio loco, namque or-
bitas vinculi sentiunt vexatione non dubia. Traduces Gallica 211
cultura bini utrimque lateribus, si pars quadrageno distet
spatio, quaterni, si viceno. inter se obvii miscentur adligan-
turque una conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati qua
deficiant, aut si brevitas non patiatur ipsorum, adalligato pro-
tenduntur in viduam arborem unco. Traducem bimum prae-
cidere solebant. oneratis enim vetustate melius donare tem-
pus, ut transilem faciant, si largiatur crassitudo. alias utile
toros futuri draconis pasci. [27] Unum etiamnum genus est 212
medium inter hoc et propaginem, totas supplantandi in terram
vitis cuneisque findendi et in sulcos pluris simul ex una pro-
pagandi, gracilitate singularum firmata circumligatis hastili-
bus, nec recisis qui a lateribus excurrant pampinis. Nova-
riensis agricola traducum turba non contentus, nec copia
ramorum, inpositis etiamnum patibulis palmites circumvolvit.
itaque praeter soli vitia cultura quoque torva fiunt vina.
Alia culpa iuxta urbem Varracinis, quae alternis putantur 213
annis, non quia id viti conducat, sed quia vilitate reditum in-
pendia exsuperant. medium temperamentum in Carseolano
secuntur, cariosasque tantum vitis partis incipientisque inare-
scere deputando, ceteris ad uvam relictis, detracto onere
supervacuo, pro nutrimento omni est raritas volneris. sed
nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. [28] Ar- 214
busta arari quam altissime desiderant, tametsi frumenti
ratio non exigit. pampinari ea non est moris, et hoc conpen-
dium operae. deputantur cum vite pariter interlucata densi-
tate ramorum qui sint supervacui et absumant alimenta.
plagas ad septentriones aut ad meridiem spectare vetuimus, 84
melius, si neque in occasus solis. diu dolent talia quoque
ulcera et difficile sanescunt algendo nimis aestuandove. —

non eadem in vite quae in arbustis libertas, quoniam certa
latera. sed facilius abscondere et detorquere quo velis pla-
gas. — in arborum tonsura supiniore velut calices faciendi,
ne consistat umor.
215 (36.) Viti adminicula addenda quae scandat adprehensa,
si maiora sint. 24. Vitium generosarum pergulas quinqua-
tribus putandas et, quarum servare uvas libeat, decrescente
luna tradunt, quae vero interlunio sint putatae nullis anima-
lium obnoxias esse. alia ratione plena luna noctu tondendas,
cum sit ea in leone, scorpione, sagittario, tauro, atque in to-
tum serendas plena aut crescente utique censent. Sufficiunt
in Italia cultores deni in centena iugera vinearum.
216 (37.) [1] Et abunde satu cultuque arborum tractato,
quoniam de palmis et cytiso in peregrinis arboribus adfa-
13, 26 et 130 sqq. tim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura est
magno opere pertinens ad omnia ea. infestantur namque et
arbores morbis — quid enim genitum caret his malis? — et
silvestrium quidem perniciosos negant esse vexarique tantum
grandine in germinatione aut flore, aduri quoque fervore aut
flatu frigidiore, praepostero die, quamquam suo frigora etiam
217 10 prosunt, ut diximus. Quid ergo? non et vites algore in-
tereunt? hoc quidem est quo deprehendatur soli vitium, quon-
iam non evenit nisi in frigido. itaque per hiemes caeli rigo-
rem probamus, non soli. nec infirmissimae arbores gelu
periclitantur, sed maxumae, vexatisque ita cacumina prima
inarescunt, quoniam praestrictus non potuit eo pervenire umor.
218 [2] Arborum quidam communes morbi, quidam privati ge-
nerum. Communis vermiculatio est, sideratio ac dolor mem-
brorum, unde partium debilitas, societate nominum quoque
cum hominis miseriis. trunca dicimus certe corpora et oculos
219 germinum exustos ac multa simili sorte. itaque laborant et
fame et cruditate, quae fiunt umoris quantitate, aliquae vero
et obesitate, ut omnia quae resinam ferunt nimia pinguitudine
in taedam mutantur et, cum radices quoque pinguescere coe-
pere, intereunt ut animalia nimio adipe, aliquando et pesti-
lentia per genera, sicut inter homines nunc servitia nunc
220 plebes urbana vel rustica. [3] Vermiculantur magis minusve
quaedam, omnes tamen fere, idque aves cavi corticis sono

experiuntur. iam quidem et hoc in luxuria esse coepit, prae-
grandesque roborum delicatiore sunt in cibo — cossis vocant
— atque etiam farina saginati hi quoque altiles fiunt. ma- 221
xume autem arborum hoc sentiunt piri, mali, fici, minus quae
amarae sunt et odoratae. eorum qui in ficis exsistunt alii
nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes, omnes
tamen in cerasten figurantur sonumque edunt parvoli stridoris.
et sorbus arbor infestatur vermiculis rufis ac pilosis, atque
ita emoritur. mespila quoque in senecta obnoxia ei morbo
est. [4] Sideratio tota e caelo constat. quapropter et 222
grando in his causis intellegi debet et carbunculatio et quod
pruinarum iniuria evenit. haec enim verno tepore invitatis et
erumpere audentibus satis mollibus insidens adurit lactescen-
tis germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. prui-
nae perniciosior natura, quoniam lapsa persidet gelatque ac
ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit nisi inmoto aere
et sereno. proprium tamen siderationis est sub ortu canis
siccitatium vapor, cum insita ac novellae arbores moriuntur,
praecipue ficus et vites. Olea praeter vermiculationem, 223
quam aeque ac ficus sentit, clavom etiam patitur, sive fungum
placet dici vel patellam. haec est solis exustio. Nocere tra-
dit Cato et muscum rubrum. nocet plerumque vitibus atque
oleis et nimia fertilitas. Scabies communis omnium est. in-
petigo et quae adgnasci solent cocleae, peculiaria ficorum
vitia, nec ubique. sunt enim quaedam aegritudines et loco-
rum. [5] Verum ut homini nervorum cruciatus sic et arbori, 224
ac duobus aeque modis. aut enim in pedes, hoc est radices,
inrumpit vis morbi, aut in articulos, hoc est cacuminum digi-
tos, qui longissime a toto corpore exeunt. inarescunt ergo,
et sunt apud Graecos sua nomina utrique vitio. undique 225
primo dolor, mox et macies earum partium fragilis, postremo
tabes morsque, non intrante suco aut non perveniente, maxu-
meque id fici sentiunt. Caprificus omnibus inmunis est quae
adhuc diximus. scabies gignitur roribus lentis post vergilias.
nam si rariores fuere, perfunduntne arborem, non scalpunt?
scabie et grossi cadunt, ** sive imbres nimii fuere. alio
modo ficus laborat radicibus madidis. [6] Vitibus praeter 226
vermiculationem et siderationem morbus peculiaris articulatic

tribus de causis: una vi tempestatium germinibus ablatis,
altera, ut notavit Theophrastus, in supinum excisis, tertia
culturae inperitia laesis. Omnes earum iniuriae in articulis
sentiuntur. siderationis genus est in his deflorescentibus roratio,
aut cum acini priusquam crescant decocuntur in callum.
aegrotant et cum alsere, laesis uredine attonsarum oculis. et
calore hoc evenit intempestivo, quoniam omnia modo con-
227 stant certoque temperamento. Fiunt et culpa vitia colen-
209 tium, cum praestringuntur, ut dictum est, aut circumfossor
iniurioso ictu verberavit, vel etiam subarator inprudens luxa-
vit radices corpusve desquamavit. est et quaedam contusio
falcis hebetioris. quibus omnibus causis difficilius tolerant
frigora aut aestus, quoniam in ulcus penetrat iniuria omnis a
foris. infirmissima vero malus maxumeque quae dulcis est.
228 Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem adfert, ut si
quis pino cacumen auferat vel palmae. sterilescunt enim, nec
moriuntur. Aegrotant aliquando et poma ipsa per se sine
arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel ad-
flatus defuere aut contra abundavere. decidunt enim aut
deteriora fiunt. pessumum est inter omnia, cum deflorescen-
tem vitem et oleam percussit imber, quoniam simul defluit
229 fructus. [7] Sunt ex eadem causa nascentes et urucae, dirum
animal, eroduntque frondem, aliae florem, olivarum quoque,
ut in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relincunt. na-
scitur hoc malum tepore umido et lento. fit aliud ex eodem,
si sol acrior insecutus inussit ipsum vitium ideoque mutavit.
Est etiamnum peculiare olivis et vitibus — araneum vo-
cant —, cum veluti telae involvont fructum et absumunt.
230 Adurunt et flatus quidam eas maxume, sed et alios fructus.
nam vermiculationem et poma ipsa per se quibusdam annis
sentiunt mala, pira, mespila, punica. in oliva ancipiti eventu,
quando sub cute nati fructum adimunt, augent, si in ipso nu-
cleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibent pluviae quae
fiunt post arcturum. eaedem si austrinae fuere, generant in
druppis quoque, quae maturescentes tum sunt praecipue ca-
231 ducae. id riguis magis evenit, etiamsi non cecidere, fasti-
diendis. Sunt et culicum genera aliquis molesta, ut glandi-
bus, fico, qui videntur ex umore nasci, tum dulci subdito

corticibus. et aegrotatio quidem fere in his est. [8] Quae- 232
dam temporum causae aut locorum non proprie dicantur
morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes cum invasit ar-
borem aut uredo vel flatus alicuius regionis proprius, ut est
in Apulia atabulus, in Euboea Olympias. hic enim si flavit
circa brumam, frigore exurit arefaciens, ut nullis postea soli-
bus recreari possint. hoc genere convalles et adposita flu-
minibus laborant, praecipueque vitis, olea, ficus. quod cum 233
venit, detegitur statim in germinatione, in oliva tardius. sed
in omnibus signum est revivescendi, si folia amisere. alio-
quin quas putes praevaluisse moriuntur. nonnumquam inare-
scunt folia eademque revivescunt. aliae in septentrionalibus,
ut Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, si post brumam
continuavere XL diebus. et ibi autem et in reliquis partibus,
si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam
paucis diebus necat. [9] Quae iniuria hominum constant se- 234
cum habent causas. pix, oleum, adips inimica praecipue no-
vellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto subere,
quod sic etiam iuvatur, crassescens enim praestringit et
strangulat. nec andrachle offenditur, si non simul incidatur et
corpus. alioqui et cerasus et tilia et vitis corticem mittunt,
sed non vitalem, nec proxumum corpori, verum eum qui
subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cor- 235
tex, ut platanis. tiliae renascitur paulo minus quam totus.
ergo his quarum cicatricem trahit medentur luto fimoque. et
aliquando prosunt, si non vehementior frigorum aut calorum
vis secuta est. quaedam tardius ita moriuntur, ut robora et
quercus. refert et tempus anni. abieti enim et pino si quis
detraxerit sole taurum vel geminos transeunte, cum germi-
nant, statim moriuntur, eandem iniuriam hieme passae diutius
tolerant. similiter ilex et robur et quercus. Quae si angusta 236
decorticatio fuit, nihil nocetur supra dictis, infirmioribus qui-
dem et in solo gracili vel ab una tantum parte detractus in-
teremit. Similem et decacuminatio rationem habet piceae,
cedri, cupressi. hae enim detracto cacumine aut ignibus
adusto intereunt. similem et depastio animalium. Oleam 237
quidem etiam si lambat capra sterilescere auctor est Varro,
ut diximus. quaedam hac iniuria moriuntur, aliqua deteriora 8,204 15,34

tantum fiunt, ut amygdalae — ex dulcibus enim transfiguran-
tur in amaras —, aliqua vero etiam utiliora, ut apud Chios
18,86 17,201 pirus quam phocida appellant. nam detruncatio diximus
238 quibus prodesset. Intereunt pleraque et fissa stirpe, exce-
ptis vite, malo, fico, punica. quaedam vel ab ulcere tantum.
ficus hanc iniuriam spernit et omnia quae resinam gignunt.
Radicibus amputatis mori minume mirum est. pleraeque ta-
men non omnibus sed maxumis aut quae sunt inter illas vitales
239 abscisis moriuntur. [10] Necant invicem inter sese umbra
vel densitate atque alimenti rapina. necat et hedera vinciens.
nec viscum prodest, et cytisus necatur eo quod halimon vo-
cant Graeci. Quorundam natura non necat quidem, sed laedit
odore aut suci mixtura, ut raphanus et laurus vitem. olfa-
ctatrix enim intellegitur et angi odore mirum in modum. ideo,
cum iuxta sit, averti et recedere saporemque inimicum fugere.
240 hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, ra-
phanum mandi praecipiens. odit et caulem et olus omne, odit
et corylum, ni procul absint, tristis atque aegra. nitrum
quidem et alumen, marina aqua calida et fabae putamina vel
ervi ultima venena sunt.
241 25. (38.) Inter vitia arborum est et prodigiis locus.
invenimus ficos sub foliis natas, vitem et malum punicam
stirpe fructum tulisse, non palmite aut ramis, vitem uvas sine
foliis, oleas quoque amisisse folia bacis haerentibus. sunt
miracula fortuita. nam et oliva in totum ambusta revixit, et
242 in Boeotia derosae locustis ficus re germinavere. mutan-
tur arbores et colore fiuntque ex nigris candidae, non sem-
per prodigiose, eae maxume quae ex semine nascuntur. et
populus alba in nigram transit. quidam et sorbum, si in cali-
diora loca venerit, sterilescere putant. prodigio autem fiunt
ex dulcibus acerba poma aut dulcia ex acerbis, e caprifico
fici aut contra, gravi ostento, cum in deteriora mutantur, ex
olea in oleastrum, ex candida uva et fico in nigras, aut ut
243 Laodiceae Xerxis adventu platano in oleam mutata. quali-
bus ostentis Aristandri apud Graecos volumen scatet, ne in
infinitum abeamus, apud nos vero C. Epidi commentarii, in
quibus arbores locutae quoque reperiuntur. Subsedit in
Cumano arbor gravi ostento paulo ante Pompei Magni bella

civilia paucis ramis eminentibus. inventum Sibyllinis libris
internicionem hominum fore, tantoque eam maiorem quanto
propius ab urbe posita factum esset. Sunt prodigia et cum 244
alienis locis enascuntur, ut in capitibus statuarum vel aris, et
cum in arboribus ipsis alienae. ficus in lauro nata est Cyzici
ante obsidionem. simili modo Trallibus palma in basi Cae-
saris dictatoris circa bella civilia eius. nec non et Romae
in Capitolio in capite Iovis bello Persei enata palma victo-
riam triumphosque portendit. hac tempestatibus prostrata
eodem loco ficus enata est M. Messalae C. Cassi censorum
lustro, a quo tempore pudicitiam subversam Piso gravis au-
ctor prodidit. Super omnia quae umquam audita sunt erit 245
prodigium in nostro aevo Neronis principis ruina factum in
agro Marrucino, Vecti Marcelli e primis equestris ordinis
oliveto universo viam publicam transgresso arvisque inde e
contrario in locum oliveti profectis.

26. (39.) Nunc expositis arborum morbis consentaneum 246
est dicere et remedia. Ex his quaedam sunt communia
omnium, quaedam propria quarundam: communia ablaquea-
tio, adcumulatio, adflari radices aut cooperiri, riguus dato
potu vel ablato, fimum suco refectis, putatio levatis onere.
item suco emisso quaedam veluti detractio sanguinis, circum-
rasio corticis, vitium extenuatio et domitura palmitum, gem-
marum, si frigus retorridas hirtasque fecerit, repumicatio et
quaedam politura. Arborum his aliae magis aliae minus gau- 247
dent, veluti cupressus et aquam adspernatur et fimum et cir-
cumfossuram amputationemque et omnia remedia odit, quin
etiam necatur riguis, vitis et punicae praecipue aluntur. ficus
arbor ipsa riguis alitur, pomum vero eius marcescit. amygda-
lae si colantur fossione, florem amittunt. nec insitas circum- 248
fodere oportet priusquam validae ferre coeperint poma. plu-
rumae autem amputari sibi volunt onerosa ac supervacua,
sicut nos unguis et capillum. reciduntur veteres totae ac rursus
a stolone aliquo resurgunt, sed non omnes, nec nisi quarum
naturam pati diximus. 16,123,130,173,241

(40.) Rigua aestivis vaporibus utilia, hieme inimica, 249
autumno varia et e natura soli, quippe cum vindemiator Hi-
spaniarum stagnante solo uvas demetat. ceterum maiore in

parte orbis etiam pluvias autumni aquas erivare convenit.
circa canis ortum rigua maxume prosunt ac ne tum quidem
nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. et aetas modum
temperat, novellae enim minus sitiunt. desiderant autem ma-
xume rigari quae adsuevere, contra siccis locis genita non
expetunt umorem nisi necessarium.
250 (41.) Asperiora vina rigari utique cupiunt in Sulmonense
Italiae agro, pago Fabiano, ubi et arva rigant. mirumque,
herbae aqua illa necantur, fruges aluntur et riguus pro sar-
culo est. in eodem agro bruma, tanto magis si nives scateant
geletve, ne frigus vitis adurat, circumfundunt riguis, quod ibi
tepidare vocant, memorabili natura in amne solis, eodem ae-
state vix tolerandi rigoris.
251 27. (42.) Carbunculi ac robiginum remedia demonstra-
18,159,161 bimus volumine proxumo. interim est scariphatio quaedam
in remediis, cum macie corticis ex aegritudine adstringente se
iustoque plus vitalia arborum conprimente exactam falcis
aciem utraque manu inprimentes perpetuis incisuris deducunt
ac veluti cutem laxant. salutare id fuisse argumento sunt dila-
tatae cicatrices et internato corpore expletae.
252 (43.) Magnaque ex parte similis hominum medicina et
arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. amyg-
dalae ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite et ab ima
parte circumforato defluens pituita abstergeatur. et ulmis
detrahitur sucus inutilis, supra terram foratis usque ad medul-
lam in senecta, aut cum alimento nimio abundare sentiuntur.
253 idem et ficorum turgido cortice incisuris in oblicum levibus
emittitur. ita fit ne decidant fructus. pomiferis quae germi-
nant nec ferunt fructum fissa radice inditur lapis, fertilesque
fiunt. hoc idem in amygdalis e robore cuneo adacto, in piris
254 sorbisque e taeda ac cinere et terra cooperto. Etiam ra-
dices circumcidisse prodest vitium luxuriantium ficorumque
et circumcisis cinerem addidisse. Fici serotinae fiunt, si pri-
mae grossi, cum fabae magnitudinem excessere, detrahan-
tur. subnascuntur enim quae serius maturescunt. eaedem
cum frondere incipiunt, si cacumina rami cuiusque detrahan-
tur, firmiores fertilioresque fiunt, nam caprificatio maturat.
255 (44.) In ea culices nasci e grossis manifestum, quoniam,

cum evolavere, non inveniuntur intus grana, quae in eos
versa adparet. exeundi tanta est aviditas ut plerique aut pede
relicto aut pinnae parte erumpant. Est et aliud genus culi-
cum quos vocant centrinas, fucis apium similes ignavia mali-
tiaque cum pernicie verorum et utilium. interemunt enim
illos atque ipsi conmoriuntur. vexant et tineae semina fico- 256
rum, contra quas remedium in eodem scrobe defodere taleam
lentisci inversa parte quae fuerit a cacumine. uberrimas
autem ficus rubrica amurca diluta et cum fimo infusa radicibus
frondere incipientium facit. caprificorum laudantur maxume
nigrae et in petrosis, quoniam frumenta pluruma habeant, ca-
prificatio ipsa post imbrem.

(45.) In primis autem cavendum ne ex remediis vitia 257
fiant, quod evenit nimia aut intempestiva medicina. interlu-
catio arboribus prodest, sed omnium annorum trucidatio inu-
tilissima. vitis tantum tonsuram annuam quaerit, alternam
vero myrtus, punicae, oleae, quia celeriter fruticescunt. ce-
terae rarius tondentur, nulla autumno. ac ne raduntur quidem
nisi vere. putatione plaga ad vitalia sunt omnia quaecumque
non supervacua.

(46.) Similis fimi ratio. gaudent eo, sed cavendum 258
ne in fervore solis admoveatur, ne inmaturum, ne validius
quam opus sit. urit vineas suillum nisi quinquennio inter-
posito, praeterquam si riguis diluatur, et e coriariorum sor-
dibus nisi admixta aqua. item largius. iustum existimant
in denos pedes quadratos tris modios. id quidem soli natura
decernet.

(47.) Columbino ac suillo plagis quoque arborum me- 259
dentur. si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus
fimum suillum adhibent. eo anno vinolenta, proxumo dulcia fu-
tura. alii urina hominis aqua mixta riganda censent quater
anno, singulis amphoris, aut cacumina spargi vino lasare di-
luto. si findantur in arbore, pediculum intorqueri. ficis uti-
que amurcam adfundi, ceteris arboribus aegris faecem vini,
aut lupinum circum radices earum seri. Aqua quoque lupini 260
decocti circumfusa pomis prodest. fici, cum Volcanalibus
tonuit, cadunt. remedium est ut ante stipula hordeacea areae
stringantur. Cerasos praecocis facit cogitque maturescere

calx admota radicibus. et haec autem omnia poma intervelli
melius est ut quae relicta sint grandescant.
261 28. Quaedam poena emendantur aut morsu excitantur, ut
palmae ac lentisci. salsis enim aquis aluntur. salis vim et
cineres, sed leniorem habent, ideo fici adsperguntur rutaque,
ne fiant verminosae neve radices putrescant. quin et vitium
radicibus aquam salsam iubent adfundi, si sint lacrimosae. si
vero fructus earum decidant, cinerem aceto conspergi ipsas-
que inlini aut sandaraca, si putrescat uva. si vero fertiles non
262 sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. quod
si fructum non maturent prius inarescentem, praecisarum ad
radices plagam fibrasque aceto acri et urina vetusta madefa-
cere atque eo luto obruere, saepe fodere. olearum, si parum
promisere fructus, nudatas radices hiberno frigori opponunt
eaque castigatione proficiunt. omnia haec annua caeli ratione
constant et aliquando serius poscuntur, aliquando celerius.
Nec non ignis aliquis prodest, ut harundini. ambusta namque
263 densior mitiorque surgit. Cato et medicamenta quaedam
conponit, mensurae quoque distinctione, ad maiorum arborum
radices amphoram, ad minorum urnam amurcae et aquae por-
tionem aequam, ablaqueatis prius radicibus paulatim adfundi
iubens. in olea hoc amplius, stramentis antea circumpositis,
item fico. huius praecipue vere terram adaggerari radicibus.
ita futurum ut non decidant grossi maiorque fecunditas nec
264 scabra proveniat. simili modo, ne convolvolus fiat in vinea,
amurcae congios duos decoqui in crassitudinem mellis, rur-
susque cum bituminis tertia parte et sulpuris quarta sub diu
coqui, quoniam exardescat sub tecto. hoc vitis circa capita
ac sub bracchiis ungui. ita non fore convolvolum. quidam
contenti sunt fumo huius mixturae suffire vineas secundo flatu
265 continuo triduo. Plerique non minus auxili et alimenti arbi-
trantur in urina quam Cato in amurca, addita modo pari aquae
portione, quoniam per se noceat. aliqui volucre appellant
animal praerodens pubescentis uvas. quod ne accidat, falcis,
cum sint exacutae, fibrina pelle detergent atque ita putant,
aut sanguine ursino lini volunt post putationem easdem.
266 Sunt arborum pestes et formicae. has abigunt rubrica ac
pice liquida perunctis caudicibus, nec non et pisce suspenso

iuxta in unum locum congregant aut lupino trito cum oleo radices linunt. multi et talpas amurca necant, contraque urucas, et mala ne putrescant, lacerti viridis felle tangi cacumina iubent, privatim autem contra urucas ambiri arbores singulas a muliere incitati mensis, nudis pedibus, recincta. item ne 267
quod animal pastu malefico decerpat frondem, fimo boum diluto spargi folia, quotiens imber interveniat, quoniam abluatur ita virus medicaminis, mira quaedam excogitante sollertia humana, quippe cum averti grandines carmine credant plerique, cuius verba inserere non equidem serio ausim, quamquam a Catone proditis contra luxata membra iungenda harundinum fissurae. idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto, cuius rei rationem precationemque eodem volumine tradidit.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVIII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Sequitur natura frugum hortorumque 1
ac florum quaeque alia praeter arbores aut frutices benigna tellure proveniunt, vel per se tantum herbarum inmensa contemplatione, si quis aestimet varietatem, numerum, flores, odores coloresque et sucos ac viris earum quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit. qua in parte primum omnium patrocinari terrae et adesse cunctorum parenti iuvat, quamquam inter initia operis defensae. quoniam (2, 154 sqq.) 2
tamen ipsa materia accendit intus ad reputationem eiusdem parientis et noxia, nostris eam criminibus urguemus nostramque culpam illi inputamus. genuit venena. ecquis invenit illa praeter hominem? cavere ac refugere alitibus ferisque satis

est. atque cum arbore exacuant limentque cornua elephanti
et uri, saxo rhinocerotes, utroque apri dentium sicas, sciant-
que ad nocendum praeparare se animalia, quod tamen eorum
3 excepto homine tela sua venenis tinguit? nos et sagittas
unguimus ac ferro ipsi nocentius aliquid damus, nos et flumina
inficimus et rerum naturae elementa. ipsum quoque quo vi-
vitur aerem in perniciem vertimus. neque est ut putemus
ignorari ea ab animalibus, quae quidem quae praepararent
contra serpentium dimicationes, quae post proelium ad me-
8,88 96 sqq. dendum excogitarent, indicavimus. nec ab ullo praeter
4 hominem veneno pugnatur alieno. fateamur ergo culpam
ne his quidem quae nascuntur contenti, etenim quanto plura
eorum genera humana manu fiunt! quid? non et hominis
quidem e mente venena nascuntur? atra ceu serpentium lingua
vibrat tabesque animi contacta adurit culpantium omnia ac
dirarum alitum modo tenebris quoque suis et ipsarum noctium
quieti invidentium gemitu, quae sola vox eorum est, ut inau-
spicatarum animantium vice obvii quoque vetent agere aut
5 prodesse vitae. nec ullum aliud abominati spiritus praemium
novere quam odisse omnia. verum et in hoc eadem naturae
maiestas tanto pluris bonos genuit ut fruges, quanto fertilior
in iis quae iuvant aluntque, quorum aestimatione et gaudio
nos quoque relictis exustioni suae istis hominum rubis per-
gemus excolere vitam, eoque constantius quo operae nobis
maior quam famae gratia expetitur. quippe sermo circa rura
est agrestisque usus, sed quibus vita constet honosque apud
priscos maxumus fuerit.

6 2. (2.) Arvorum sacerdotes Romulus in primis instituit
seque duodecimum fratrem appellavit inter illos Acca Lau-
rentia nutrice sua genitos, spicea corona quae vitta alba con-
ligaretur sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quae
prima apud Romanos fuit corona. honosque is non nisi vita
7 finitur et exsules etiam captosque comitatur. Bina tunc iugera
populo Romano satis erant, nullique maiorem modum attri-
buit, quo servorum paulo ante principis Neronis contento
huius spati viridiariis? piscinas iuvat maiores habere, gra-
tumque, si non aliquem culinas. Numa instituit deos fruge
colere et mola salsa supplicare atque, ut auctor est Hemina,

far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset, id uno modo
consecutus, statuendo non esse purum ad rem divinam nisi
tostum. is et Fornacalia instituit farris torrendi ferias et 8
aeque religiosas terminis agrorum. hos enim deos tunc ma-
xume noverant, Seiamque a serendo, Segestam a segetibus
appellabant, quarum simulacra in circo videmus, — tertiam
ex his nominare sub tecto religio est —, ac ne degustabant
quidem novas fruges aut vina antequam sacerdotes primitias
libassent.

3. (3.) Iugerum vocabatur quod uno iugo boum in die 9
exarari posset, actus in quo boves agerentur cum aratro uno
impetu iusto. hic erat CXX pedum, duplicatusque in longitu-
dinem iugerum faciebat. dona amplissima imperatorum ac
fortium civium quantum quis uno die plurumum circumaravis-
set, item quartarii farris aut heminae, conferente populo.
Cognomina etiam prima inde: Pilumni qui pilum pistrinis in- 10
venerat, Pisonis a pisendo, iam Fabiorum, Lentulorum, Ci-
ceronum, ut quisque aliquod optume genus sereret. Iuniorum
familiae Bubulcum nominarunt qui bubus optume utebatur.
quin et in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat,
novaeque nuptae farreum praeferebant. Agrum male colere 11
censorium probrum iudicabatur, atque, ut refert Cato, cum
virum *bonum agricolam* bonumque colonum dixissent, am-
plissime laudasse existimabant. hinc et locupletes dicebant
loci, hoc est agri, plenos. pecunia ipsa a pecore appellaba-
tur. etiam nunc in tabulis censoriis pascua dicuntur omnia
ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal
fuerat. multatio quoque non nisi ovium boumque inpendio
dicebatur, non omittenda priscarum legum benivolentia. cau-
tum quippe est ne bovem prius quam ovem nominaret qui
indiceret multam. Ludos boum causa celebrantis Bubetios 12
vocabant. Servius rex ovium boumque effigie primus aes
signavit. Frugem quidem aratro quaesitam furtim noctu pa-
visse ac secuisse puberi XII tabulis capital erat, suspensum-
que Cereri necari iubebant gravius quam in homicidio convi-
ctum, inpubem praetoris arbitratu verberari noxiamve du-
plionemve decerni. Iam distinctio honosque civitatis ipsius 13
non aliunde erat. rusticae tribus laudatissimae eorum qui

rura haberent, urbanae vero, in quas transferri ignominia
esset, desidiae probro. itaque quattuor solae erant a partibus
urbis in quis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Ex-
quilina. nundinis urbem revisitabant et ideo comitia nundinis
14 habere non licebat, ne plebes rustica avocaretur. Quies
somnusque in stramentis erat. gloriam denique ipsam a far-
ris honore adoream appellabant. equidem ipsa etiam verba
priscae significationis admiror. ita est enim in commentariis
pontificum: *Augurio canario agendo dies consti-
tuantur priusquam frumenta vaginis exeant et
antequam in vaginas perveniant.*
15 (4.) Ergo his moribus non modo sufficiebant fruges nulla
provinciarum pascente Italiam, verum etiam annonae vilitas
incredibilis erat. Manius Marcius aedilis plebis primum fru-
mentum populo in modios assibus datavit. L. Minutius Au-
gurinus, qui Sp. Maelium coarguerat, farris pretium in tri-
nis nundinis ad assem redegit undecimus plebei tribunus,
qua de causa statua ei extra portam trigeminam a populo
16 stipe conlata statuta est. T. Seius in aedilitate assibus po-
pulo frumentum praestitit, quam ob causam et ei statuae in
Capitolio ac palatio dicatae sunt, ipse supremo die populi
umeris portatus in rogum est. quo verum anno Mater deum
advecta Romam est, maiorem ea aestate messem quam an-
17 tecedentibus annis decem factam esse tradunt. M. Varro
auctor est, cum L. Metellus in triumpho plurumos duxit ele-
phantos, assibus singulis farris modios fuisse, item vini
congios ficique siccae pondo XXX, olei pondo X, carnis
pondo XII. nec e latifundiis singulorum contingebat arcen-
tium vicinos, quippe etiam lege Stolonis Licini incluso
modo quingentorum iugerum et ipso sua lege damnato, cum
18 substituta fili persona amplius possideret. Luxuriantis iam
rei publicae fuit ista mensura. Mani quidem Curi post
triumphos inmensumque terrarum adiectum imperio nota con-
cio est perniciosum intellegi civem cui septem iugera non
essent satis. haec autem mensura plebei post exactos reges
19 adsignata est. Quaenam ergo tantae ubertatis causa erat?
ipsorum tunc manibus imperatorum colebantur agri, ut fas
est credere, gaudente terra vomere laureato et triumphali

aratore, sive illi eadem cura semina tractabant qua bella,
eademque diligentia arva disponebant qua castra, sive hone-
stis manibus omnia laetius proveniunt, quoniam et curiosius
fiunt. Serentem invenerunt dati honores Serranum, unde 20
ei et cognomen. aranti quattuor sua iugera in Vaticano, quae
prata Quinctia appellantur, Cincinnato viator attulit dictatu-
ram, et quidem, ut traditur, nudo plenoque nunti laborum:
vela corpus, inquit, ut proferam senatus populique Romani
mandata. Tales tum etiam viatores erant, quod ipsum no- 21
men inditum est subinde et ex agris senatum ducesque ar-
cessentibus. at nunc eadem illa vincti pedes, damnatae ma-
nus inscriptique voltus exercent, non tam surda tellure quae
parens appellatur colique dicitur ipsa honore his absumpto,
ut non invita ea et indignata credatur id fieri. sed nos mira-
mur ergastulorum non eadem emolumenta esse quae fuerint
imperatorum.

(5.) Igitur de cultura agri praecipere principale fuit 22
etiam apud exteros, siquidem et reges fecere, Hiero, Phi-
lometor Attalus, Archelaus, et duces, Xenophon et Poenus
etiam Mago, cui quidem tantum honorem senatus noster ha-
buit Carthagine capta ut, cum regulis Africae bibliothecas
donaret, unius eius duodetriginta volumina censeret in Lati-
nam linguam transferenda, cum iam M. Cato praecepta con-
didisset, peritisque Punice dandum negotium, in quo prae- 23
cessit omnis vir clarissimae familiae D. Silanus. sapientiae
vero auctores et carminibus excellentis quique alii inlustres
viri conposuissent quos sequeremur praetexuimus hoc in vo-
lumine, non in grege nominando M. Varrone qui octogesi-
mum primum vitae annum agens de ea re prodendum putavit.

4. Apud Romanos multo serior vitium cultura esse coe- 24
pit, primoque, ut necesse erat, arva tantum coluere, quo-
rum a nobis nunc ratio tractabitur non volgari modo verum,
ut adhuc fecimus, et vetustis et postea inventis omni cura
perquisitis causaque rerum et ratione simul eruta. dice- 207 sqq.
mus et sidera siderumque ipsorum terrestria signa dabimus
indubitata, quandoquidem qui adhuc diligentius ea tracta-
vere quibusvis potius quam agricolis scripsisse possunt vi-
deri. (6.) ac primum omnium oraculis maiore ex parte age- 25

mus, quae non in alio vitae genere plura certiorave sunt.
cur enim non videantur oracula a certissimo die maxumeque
veridico usu profecta?
26 5. Principium autem a Catone sumemus: Fortissimi
viri et milites strenuissimi ex agricolis gignun-
tur minumeque male cogitantes. Praedium ne
cupide emas. in re rustica operae ne parcas, in
agro emendo minume. quod male emptum est
semper poenitet. agrum paraturos ante omnia
intueri oportet aquam, viam, vicinum. Singula
27 magnas interpretationes habent nec dubias. Cato in conter-
minis hoc amplius aestimari iubet, quo pacto niteant. in
bona enim, inquit, regione bene nitent. Atilius Re-
gulus ille Punico bello bis consul aiebat neque fecundissi-
mis locis insalubrem agrum parandum, neque effetis salu-
berrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore de-
tegitur, quoniam adsueti etiam in pestilentibus durant. prae-
terea sunt quaedam *quibusdam* partibus anni salubria, nihil
28 autem salutare est nisi quod toto anno salubre. Malus est
ager cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari
17,36 iubet ut solum sua virtute valeat qua dictum est positione,
ut operariorum copia prope sit oppidumque validum, ut
navigiorum evectus vel itinerum, ut bene aedificatus et cul-
tus, in quo falli plerosque video. segnitiem enim prioris
domini pro emptore esse arbitrantur. nihil est. damno eius
desertus ager. itaque Cato de bono domino melius emi, nec
temere contemnendam alienam disciplinam, agroque ut ho-
mini, quamvis quaestuosus sit, si tamen et sumptuosus, non
29 multum superesse. ille in agro quaestuosissimam iudicat vi-
tem — non frustra, quoniam ante omnia de inpensae ratione
cavit —, proxume hortos riguos — nec id falso, si sub op-
pido sint —, et prata antiqui parata dixere, idemque Cato
interrogatus, quis esset certissimus quaestus, respondit:
30 si bene pascas, qui proxumus? si sat bene. Summa
omnium in hoc spectando fuit ut fructus is maxume probare-
tur qui quam minumo inpendio constaturus esset. hoc ex lo-
corum occasione aliter alibi decernitur, eodemque pertinet
31 quod agricolam vendacem esse oportere dixit. fundum in

adulescentia conserendum sine cunctatione, aedificandum
non nisi consito agro, tunc quoque cunctanter, optumum-
que est, ut volgo dixere, aliena insania frui, sed ita ut vil-
larum tutela non sit oneri. eum tamen qui bene habitet sae-
pius ventitare in agrum, frontemque domini plus prodesse
quam occipitium non mentiuntur.

6. (7.) [1] Modus hic probatur ut neque fundus villam 32
quaerat neque villa fundum, non, ut fecerunt iuxta diversis
eadem aetate exemplis L. Lucullus et Q. Scaevola, cum
villa Scaevolae fructus non caperet, villam Luculli ager,
quo in genere censoria castigatio erat minus arare quam
verrere. nec hoc sine arte quadam est. novissimus villam
in Misenensi posuit C. Marius septiens consul, sed peritia
castra metandi, sic ut conparatos ei ceteros etiam Sulla Fe-
lix caecos fuisse diceret. [2] convenit neque iuxta paludis 33
ponendam esse neque adverso amne, quamquam Homerus
omnino e flumine semper antelucanas auras insalubris ve-
rissime tradidit. spectare in aestuosis locis septentriones
debet, meridiem in frigidis, temperatis exortum aequinoctia-
lem. Agri ipsius bonitas quibus argumentis iudicanda sit, 34
quamquam de terrae genere optumo disserentes abunde
dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas sub- 17, 25 sqq.
signabimus Catonis maxume verbis: ebulum vel prunus
silvestris vel rubus, bulbus minutus, trifolium,
herba pratensis, quercus, silvestris pirus ma-
lusque frumentarii soli notae, item nigra ter-
ra et cinerei coloris. omnis creta coquet, nisi
permacra, sabulumque, nisi id etiam pertenue
est, et multo campestribus magis quam clivosis
respondent eadem. [3] Modum agri in primis servan- 35
dum antiqui putavere, quippe ita censebant, satius esse
minus serere et melius arare, qua in sententia et Vergilium
fuisse video. verumque confitentibus latifundia perdidere
Italiam, iam vero et provincias. sex domini semissem Afri-
cae possidebant, cum interfecit eos Nero princeps, non
fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio qui
numquam agrum mercatus est conterminum. Agro empto do-
mum vendendam inclementer atque non ex utilitate publici

status Mago censuit hoc exordio praecepta pandere ingres-
sus, ut tamen adpareat adsiduitatem desideratam ab eo. [4]
36 Dehinc peritia vilicorum in cura habenda est, multaque de
his Cato praecepit. nobis satis sit dixisse quam proxumum
domino corde esse debere et tamen sibimetipsi non videri.
coli rura ab ergastulis pessumum est et quidquid agitur a
desperantibus. temerarium videatur unam vocem antiquorum
posuisse, et fortassis incredibile penitus aestimetur: *nihil*
37 *minus expedire quam agrum optume colere.* L. Ta-
rius Rufus infima natalium humilitate consulatum militari indu-
stria meritus, antiquae alias parsimoniae, circiter miliens HS.
liberalitate divi Augusti congestum usque ad detractationem
heredis exhausit agros in Piceno coemendo colendoque in
gloriam. internicionem ergo famemque censemus? immo,
38 Hercules, modum iudicem rerum omnium utilissimum. bene
colere necessarium est, optume damnosum. praeterquam
subole, suo colono aut pascendis alioqui colente domino
aliquas messis colligere non expedit, si conputetur inpen-
dium operae, nec temere olivam, nec quasdam terras dili-
genter colere, sicut in Sicilia tradunt, itaque decipi advenas.
39 (8.) [1] Quonam igitur modo utilissime colentur agri?
ex oraculo scilicet: *malis bonis.* sed defendi aequom est
abavos qui praeceptis suis prospexere vitae. namque cum
dicerent *malis*, intellegere voluere vilissimos. summum
providentiae illorum fuit ut quam minumum esset inpendi.
praecipiebant enim ista qui triumphales denas argenti libras
in supellectile crimini dabant, qui mortuo vilico relinquere
victorias et reverti in rura sua postulabant, quorum heredia
colenda suscipiebat res publica, exercitusque ducebant se-
40 natu illis vilicante. Inde illa reliqua oracula: *nequam*
agricolam esse quisquis emeret quod praestare
ei fundus posset, malum patrem familias quis-
quis interdiu faceret quod noctu posset, nisi in
tempestate caeli, peiorem qui profestis diebus
ageret quod feriatis deberet, pessumum qui se-
reno die sub tecto potius operaretur quam in
41 *agro.* [2] Nequeo mihi temperare quo minus unum exem-
plum antiquitatis adferam ex quo intellegi possit apud popu-

lum etiam de culturis agendi morem fuisse, qualiterque de-
fendi soliti sint illi viri. C. Furius Chresimus e servitute li-
beratus, cum in parvo admodum agello largiores multo fructus
perciperet quam ex amplissimis vicinitas, in invidia magna
erat, ceu fruges alienas perliceret veneficiis. quamobrem 42
a Sp. Albino curuli *aedile* die dicta metuens damnationem,
cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusti-
cum omne in forum attulit et adduxit familiam validam atque,
ut ait Piso, bene curatam ac vestitam, ferramenta egregie
facta, gravis ligones, vomeres ponderosos, boves saturos.
postea dixit: veneficia mea, Quirites, haec sunt, nec pos- 43
sum vobis ostendere aut in forum adducere lucubrationes
meas vigiliasque et sudores. omnium sententiis absolutus
itaque est. profecto opera inpensa cultura constat, et ideo
maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixe-
runt. [3] Reliqua praecepta reddentur suis locis, quae pro- 44
pria generum singulorum erint. interim communia quae succur-
runt non omittemus, et in primis Catonis humanissimum utilis-
simumque: id agendum ut diligant vicini. causas reddit
ille, nos existimamus nulli esse dubias. inter prima idem
cavet ne familiae male sit. nihil sero faciendum in agricul-
tura omnes censent, iterum suo quaeque tempore facienda,
et tertio praecepto praetermissa frustra revocari. de terra
cariosa exsecratio Catonis abunde indicata est, quamquam 17,34
praedicere non cessat is: quidquid per asellum fieri
potest vilissime constat. Felix biennio moritur, si fron- 45
dem agere non patiaris. id efficacissime contingit germinantis
ramis baculo decussis. sucus enim ex ipsa defluens necat radi-
ces. aiunt et circa solstitium avolsas non renasci nec harundine
sectas aut exaratas vomeri harundine inposita. similiter et 46
harundinem exarari felice vomeri inposita praecipiunt. iun-
cosus ager verti pala debet, aut in saxoso bidentibus. fru-
tecta igni optume tolluntur. umidiorem agrum fossis concidi 47
atque siccari utilissimum est, fossas autem cretosis locis
apertas relinqui, in solutiore terra saepibus firmari, ne pro-
*cidant, aut imbri*cibus, aut supinis lateribus procumbere,
quasdam occaecari et in alias dirigi maiores patentioresque
et, si sit occasio, silice vel glarea sterni. ora autem ea-

rum binis utrimque lapidibus statuminari et alio superintegi.
Silvae exstirpandae rationem Democritus prodidit, lupini
flore in suco cicutae uno die macerato sparsisque radicibus.
48 7. (9.) Et quoniam praeparatus est ager, nunc indica-
bitur natura frugum. sunt autem duo prima earum genera:
frumenta, ut triticum, hordeum, et legumina, ut faba, ci-
cer. differentia notior quam ut indicari deceat.
49 (10.) [1] Frumenti ipsius totidem genera per tempora
satu divisa: hiberna, quae circa vergiliarum occasum sata
terra per hiemem nutriuntur, ut triticum, far, hordeum,
aestiva, quae aestate ante vergiliarum exortum seruntur, ut
milium, panicum, sesima, horminum, irio, Italiae dum-
taxat ritu. alioquin in Graecia et in Asia omnia a vergilia-
rum occasu seruntur, quaedam autem utroque tempore in
50 Italia, ex his quaedam et tertio veris. aliqui verna milium,
panicum, lentem, cicer, alicam appellant, sementiva au-
tem triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. et in tri-
tici genere pars aliqua pabuli est quadripedum causa sati,
ut farrago, et in leguminibus, ut vicia. at commune qua-
51 dripedum hominumque usui lupinum. [2] Legumina omnia
singulas habent radices praeter fabam, easque surculosas,
quia non in multa dividuntur, altissimas autem cicer. fru-
menta multis radicantur fibris sine ramis. Erumpit a primo
satu hordeum die septumo, legumina quarto vel, cum tar-
dissime, septumo, faba a XV. ad XX., legumina in Ae-
gypto tertio die. ex hordeo alterum caput grani in radicem
exit, alterum in herbam, quae et prior floret. radicem cras-
sior pars grani fundit, tenuior florem. ceteris seminibus ea-
52 dem pars et radicem et florem. [3] Frumenta hieme in herba
sunt, verno tempore fastigantur in stipulam quae sunt hi-
berni generis, at milium et panicum in culmum geniculatum
53 et concavom, sesima vero in ferulaceum. Omnium satorum
fructus aut spicis continetur, ut tritici, hordei, muniturque
vallo aristarum contra avis et parvas quadripedes, aut in-
cluditur siliquis, ut leguminum, aut vasculis, ut sesimae ac
papaveris. milium et panicum tantum pro indiviso, et parvis
avibus expositum est. indefensa quippe membranis conti-
nentur. panicum a paniculis dictum, cacumine languide nu-

tante, paulatim extenuato culmo paene in surculum, prae-
densis acervatur granis cum longissima pedali phoba. milio
comae granum conplexae fimbriato capillo curvantur. Sunt 54
et panico genera: mammosa, e pano parvis racemata panicu-
lis, et cacumine gemino. quin et colore distinguntur candido,
nigro, rufo, etiam purpureo. Panis multifariam et e milio fit,
e panico rarus. sed nullum ponderosius frumentum est aut
quod coquendo magis crescat. LX pondo panis e modio re-
ducunt modiumque pultis ex tribus sextariis madidis. Mili- 55
um intra hos decem annos ex India in Italiam invectum est
nigrum colore, amplum grano, harundineum culmo. adule-
scit ad pedes altitudine septem, praegrandibus culmis —pho-
bas vocant — omnium frugum fertilissimum. ex uno grano
terni sextarii gignuntur. seri debet in umidis. [4] Frumenta 56
quaedam in tertio genu spicam incipiunt concipere, quaedam
in quarto, sed etiamnum occultam. genicula autem sunt tri-
tico quaterna, farri sena, hordeo octona. sed non ante supra
dictum geniculorum numerum conceptus est spicae, qui ut
spem sui fecit, quattuor aut quinque tardissime diebus florere
incipiunt totidemque aut paulo pluribus deflorescunt, hor-
dea vero, cum tardissime, septem. Varro quater novenis
diebus fruges absolvi tradit et mense nono meti. [5] Fa- 57
bae in folia exeunt ac deinde caulem emittunt nullis di-
stinctum internodiis. reliqua legumina surculosa sunt. ex
his ramosa cicer, ervom, lens. quorundam caules spargun-
tur in terram, si non habeant adminiculum, ut pi*si*. *ubi* scan-
dant nisi habuere, ** aut deteriora fiunt. leguminum unicau-
lis faba sola, unus et lupinis, sed ceteris ramosus praetenui
surculo, omnibus vero fistulosus. Folium quaedam ab radice 58
mittunt, quaedam a cacumine. frumentum et hordeum vicia-
que et quidquid in stipula est in cacumine unum folium ha-
bet — sed hordeo scabra sunt, ceteris levia —, multiplicia
contra faba, cicer, pisum. Frumentis folium harundina-
ceum, fabae rotunda et magnae leguminum parti, longiora
erviliae et piso, phasiolis venosa, sesimae et irioni sanguinea.
Cadunt folia lupino tantum et papaveri. legumina diutius flo- 59
rent, et ex his ervom ac cicer, sed diutissime faba XL die-
bus, non autem singuli scapi tamdiu, quoniam alio desinente

alius incipit, nec tota seges sicut frumenti pariter. siliquantur
vero omnia diversis diebus et ab ima primum parte, paulatim
60 flore subeunte. [6] Frumenta cum defloruere, crassescunt
maturanturque cum plurumum diebus quadraginta, item faba,
paucissimis cicer. id enim a sementi diebus XL perficitur.
milium et panicum et sesima et omnia aestiva XL diebus maturantur
a flore, magna terrae caelique differentia. in Aegypto
enim hordeum sexto a satu mense, frumenta septumo metuntur,
in Hellade septumo hordeum, in Peloponneso octavo, et
frumenta etiamnum tardius. Grana in stipula crinito textu
spicantur. in faba leguminibusque alternis lateribus siliquantur.
Fortiora contra hiemes frumenta, legumina in cibo.
61 [7] Tunicae frumento plures. hordeum maxume nudum et
arinca, sed praecipue avena. calamus altior frumento quam
hordeo, arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum
et siligo et hordeum. sic et seruntur pura qualiter moluntur,
quia tosta non sunt. e diverso far, milium, panicum purgari nisi
tosta non possunt. itaque haec cum suis folliculis serantur cruda.
et far in vaginulis suis servant ad satus atque non torrent.
62 (11.) Levissimum ex his hordeum raro excedit XV libras
et faba XXII. ponderosius far magisque etiamnum triticum.
far in Aegypto ex olyra conficitur. tertium genus spicae
hoc ibi est. Galliae quoque suum genus farris dedere, quod
illic bracem vocant, apud nos sandalam, nitidissimi grani. et
alia differentia, quod fere quaternis libris plus reddit panis
quam far aliud. populum Romanum farre tantum e frumento
CCC annis usum Verrius tradit.
63 (12.) [1] Tritici genera plura, quae fecere gentes. Italico
nullum equidem conparaverim candore ac pondere, quo
maxume discernitur. montanis modo conparetur Italiae agris
externum, in quo principatum tenuit Boeotia, dein Sicilia,
mox Africa. tertium pondus erat Thracio, Syrio, deinde et
Aegyptio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis
similis quem diximus ordinem fecerat. Graecia et Ponti-
64 cum laudavit, quod in Italiam non pervenit. ex omni eadem
genere grani praetulit dracontion et strangiam et Selinusium
argumento crassissimi calami. itaque pingui solo haec genera
adsignabat. levissimum et maxume inane, speudian, tenuissimi

calami, in umidis seri iubebat, quoniam multo egeret alimento.
hae fuere sententiae Alexandro Magno regnante, cum claris- 65
sima fuit Graecia atque in toto orbe terrarum potentissima,
ita tamen ut ante mortem eius annis fere CXLV Sophocles
poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta
laudaverit ad verbum translata sententia:

et fortunatam Italiam frumento canere candido,

quae laus peculiaris hodieque Italico est, quo magis admiror
posteros Graecorum nullam mentionem huius fecisse frumenti.
[2] Nunc ex his generibus quae Romam invehuntur levissi- 66
mum est Gallicum atque e Chersonneso advectum, quippe non
excedunt modii vicenas libras, si qui granum ipsum ponderet.
Sardum adicit selibras, Alexandrinum et trientis, hoc et Siculi
pondus, Boeoticum totam libram addit, Africum et dodran-
tis. in transpadana Italia scio vicenas quinas libras farris
modios pendere, circa Clusium et senas. lex certe naturae 67
ut in quocumque genere pani militari tertia portio ad grani
pondus accedat, sicut optumum frumentum esse quod in sub-
actum congium aquae capiat. quibusdam generibus per se
pondus, sicut Baliarico modio tritici panis pondo XXXV reddit,
quibusdam non nisi mixtis, ut Cyprio et Alexandrino XX prope
libras non excedentibus. Cyprium fuscum est panemque ni- 68
grum facit, itaque miscetur Alexandrinum candidum, redeunt-
que XXV pondo. Thebaicum libram adicit. Marina aqua sub-
igi, quod plerique maritimis locis faciunt occasione lucrandi
salis, inutilissimum. non alia de causa opportuniora morbis
corpora exsistunt. Galliae et Hispaniae frumento in potum
resoluto quibus diximus generibus spuma ita concreta pro 62 67
fermento utuntur, qua de causa levior illis quam ceteris pa-
nis est. [4] Differentia est et calami, crassior quippe melio- 69
ris est generis. Plurumis tunicis Thracium triticum vestitur
ob nimia frigora illi plagae exquisitum. eadem causa et tri-
mestria invenit detinentibus terras nivibus quod tertio fere a
satu mense et in reliquo orbe metitur. totis hoc Alpibus
notum, et hiemalibus provinciis nullum hoc frumento laetius,
unicalamum praeterea nec usquam capax, seriturque non
nisi tenui terra. Est et bimestre circa Thraciae Aenum, quod
quadragesimo die quo satum est maturescit, mirumque nulli

frumento plus esse ponderis et furfuribus carere. utitur eo et Sicilia et Achaia, montuosis utraque partibus, Euboea quoque circa Carystum. in tantum fallitur Columella qui ne trimestris quidem proprium genus existimaverit esse, cum sit antiquissimi. Graeci setanion vocant. tradunt in Bactris grana tantae magnitudinis fieri ut singula spicas nostras aequent.

71 (13.) Primum ex omnibus frumentis seritur hordeum. dabimus et dies serendo cuique generi natura singulorum exposita. hordeum Indis sativom et silvestre, ex quo panis apud eos praecipuus et alica. Maxume quidam oryza gaudent, ex qua tisanam conficiunt quam reliqui mortales ex hordeo. oryzae folia carnosa, porro similia sed latiora, altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeae rotunditatis.

72 (14.) Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Atheniensium ritu Menandro auctore adparet et gladiatorum cognomine qui hordearii vocabantur. polentam quoque Graeci non aliunde praeferunt. pluribus fit haec modis. Graeci perfusum aqua hordeum siccant nocte una ac postero die frigunt, dein
73 molis frangunt. sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua adspergant et siccent prius quam molant. alii vero virentibus spicis decussum hordeum recens purgant madidumque in pila tundunt atque in corbibus eluunt ac siccatum sole rursus tundunt et purgatum molunt. quocumque autem genere praeparato vicenis hordei libris ternas seminis lini et coriandri selibram salisque acetabulum torrentes ante omnia miscent
74 in mola. qui diutius volunt servare cum polline ac furfuribus suis condunt novis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilem farinam molit, iisdem additis atque etiam milio. panem ex hordeo antiquis usitatum vita damnavit, quadripedumque fere cibus est, (15.) cum tisanae inde usus validissimus
75 saluberrimusque tanto opere probetur. Unum laudibus eius volumen dicavit Hippocrates e clarissimis medicinae scientia. Tisanae bonitas praecipua Uticensi. in Aegypto vero est quae fiat ex hordeo, cui sunt bini anguli. in Baetica et Africa genus ex quo fiat hordei, glabrum appellat Turranius. idem olyram et oryzam eandem esse existimat. Tisanae conficiendae volgata ratio est.

76 (16.) Simili modo e tritici semine tragum fit, in Campa-

nia dumtaxat et Aegypto, (17.) amylum vero ex omni tritico
ac siligine, sed optumum e trimestri. inventio eius Chio in-
sulae debetur, et hodie laudatissimum inde est appellatum ab
eo quod sine mola fiat. proxumum trimestri quod e minume
ponderoso tritico. madescit dulci aqua in ligneis vasis ita ut in-
tegatur quinquiens in die mutata, melius si et noctu, ita ut mi-
sceatur pariter. emollitum prius quam acescat, linteo aut 77
sportis saccatum, tegulae infunditur inlitae fermento, atque
ita in sole densatur. post Chium maxume laudatur Creticum,
mox Aegyptium, — probatur autem levore et levitate atque
ut recens sit, — iam et Catonis dictum apud nos.

(18.) Hordei farina et ad medendum utuntur, mirumque 78
in usu iumentorum ignibus durato ac postea molito offisque
humana manu demissis [in alvom] maiores eis viris torosque
corporis fieri. Spicae quaedam binos ordines habent, quae-
dam pluris usque ad senos. grano ipsi aliquot differentiae: lon-
gius leviusque aut brevius aut rotundius, candidius nigrius-
que vel cui purpura est. ultimo ad polentam, contra tempesta-
tis candido maxuma infirmitas. Hordeum frugum omnium mol- 79
lissimum est. seri non volt nisi in sicca et soluta terra ac nisi
laeta. palea ex optumis, stramento vero nullum conparatur.
hordeum ex omni frumento minume calamitosum, quia ante tol-
litur quam triticum occupet robigo, itaque sapientes agricolae
triticum cibariis tantum serunt, hordeum sacculo seri dicunt.
propterea celerrime redit, fertilissimumque quod in Hispa- 80
niae Carthagine Aprili mense collectum est. hoc seritur eo-
dem mense in Celtiberia, eodemque anno bis nascitur. rapi-
tur omne a prima statim maturitate festinantius quam cetera.
fragili enim stipula et tenuissima palea granum continetur.
meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non excocta matu-
ritate tollatur.

8. (19.) Frumenti genera non eadem ubique, nec ubi ea- 81
dem sunt iisdem nominibus. volgatissima far, quod adoreum
veteres appellavere, siligo, triticum. haec plurumis terris
communia. arinca Galliarum propria copiosa et Italiae est,
Aegypto autem ac Syriae Ciliciaeque et Asiae ac Graeciae pe-
culiares zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginem conficit e 82
tritico suo nequaquam Italiae parem. qui zea utuntur non

habent far. est et haec Italiae in Campania maxume, semen-
112 que appellatur. hoc habet nomen res praeclara, ut mox do-
cebimus, propter quam Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit, non
ut aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. amylum quoque
83 ex ea fit priore crassius. haec sola differentia est. Ex omni
genere durissimum far et contra hiemes firmissimum. patitur
frigidissimos locos et minus subactos vel aestuosos sitientis-
que. primus antiquis Latio cibus, magno argumento in ado-
14 reae donis, sicuti diximus. pulte autem, non pane, vixisse
longo tempore Romanos manifestum, quoniam et pulmentaria
84 hodieque dicuntur. et Ennius antiquissimus vates obsidionis
famem exprimens offam eripuisse plorantibus liberis patres
conmemorat. et hodie sacra prisca atque natalium pulte fri-
tilla conficiuntur, videturque tam puls ignota Graeciae fuisse
quam Italiae polenta.

85 (20.) [1] Tritici semine avidius nullum est nec quod plus
alimenti trahat. siliginem proprie dixerim tritici delicias.
candor est et sine virtute, sine pondere, conveniens umidis
tractibus, quales Italiae sunt et Galliae Comatae. sed et
trans Alpis in Allobrogum tantum Meminorumque agro per-
tinax, in ceteris ibi partibus biennio in triticum transit. reme-
86 dium ut gravissima quaeque grana eius serantur. 9. E sili-
gine lautissimus panis pistrinarumque opera laudatissima.
praecellit in Italia, si Campana Pisis natae misceatur. rufior
illa, at Pisana candidior ponderosiorque cretacea. iustum
est e grano Campanae quam vocant castratam, e modio red-
ire sextarios quattuor siliginis vel e gregali sine castratura
87 sextarios quinque, praeterea floris semodium, et cibarii, quod
secundarium vocant, sextarios quattuor, furfuris sextarios tot-
idem, e Pisana autem siliginis sextarios quinque, cetera pa-
ria sunt. Clusina Arretinaque etiamnum sextarios siliginis
adiciunt, in reliquis pares. si vero pollinem facere libeat,
XVI pondo panis redeunt et cibarii tria furfurumque semodius.
molae discrimine hoc constat. nam quae sicca moluntur plus
farinae reddunt, quae salsa aqua sparsa candidiorem medul-
88 lam, verum plus retinent in furfure. Farinam a farre dictam
nomine ipso adparet. siligineae farinae modius Gallicae XXII
libras panis reddit, Italicae duabus tribusve amplius in arto-

pticio pane. nam furnaceis binas adiciunt libras in quocum-
que genere.
10. [2] Similago e tritico fit laudatissima. ex Africo iu- 89
stum est e modiis redire semodios et pollinis sextarios quin-
que, — ita autem appellant in tritico quod florem in siligine.
hoc aerariae officinae chartariaeque utuntur —, praeterea se-
cundarii sextarios quattuor furfurumque tantundem, panis
vero e modio similaginis CXXII, e floris modio CXVII. Pre- 90
tium huic annona media in modios farinae XL asses, similagini
castratae octonis assibus amplius, siligini castratae duplum.
Est et alia distinctio semel tempore L. Paulli nata, XVII pon-
do panis reddere visa, XVIII, tertia XIX cum triente, et secun-
darii panis quinas selibras, totidem cibarii, et furfurum sexta-
rios sex. [3] Siligo numquam maturescit pariter, nec ulla 91
segetum minus dilationem patitur propter teneritatem iis quae
maturuere protinus granum dimittentibus. sed minus quam ce-
tera frumenta in stipula periclitatur, quoniam semper rectam
habet spicam nec rorem continet qui robiginem faciat. [4] Ex 92
arinca dulcissimus panis. ipsa spissior quam far, et maior spi-
ca, eadem et ponderosior. raro modius grani non XVI libras
inplet. exteritur in Graecia difficulter, ob id iumentis dari ab
Homero dicta. haec enim est quam olyram vocat. eadem in
Aegypto facilis fertilisque. Far sine arista est, item siligo ex-
cepta quae Laconica appellatur. Adiciuntur his genera: bro- 93
mos, siligo excepta et tragos, externa omnia ab oriente inve-
cta, oryzae similia. tiphe et ipsa eiusdem est generis, ex qua
fit in nostro orbe oryza. apud Graecos est et zea, traduntque
eam ac tiphen, cum sint degeneres, redire ad frumentum, si
pistae serantur, nec protinus, sed tertio anno.
(21.) Tritico nihil est fertilius. hoc ei natura tribuit, 94
quoniam eo maxume alebat hominem, utpote cum e modio,
si sit aptum solum, quale in Byzacio Africae campo, centeni
quinquageni modii reddantur. misit ex eo loco divo Augusto
procurator eius ex uno grano — vix credibile dictu — CCCC
paucis minus germina, exstantque de ea re epistulae. misit et 95
Neroni similiter CCCLX stipulas ex uno grano. cum centesimo
quidem et Leontini Siciliae campi fundunt aliique et tota Bae-
tica et in primis Aegyptus. fertilissima tritici genera ramo-

sum et quod centigranium vocant. inventus est iam et scapus
unus centum fabis onustus.
96 49 (22.) Aestiva frumenta diximus sesimam, milium, pani-
cum. sesima ab Indis venit. ex ea et oleum faciunt, color
eius candidus. huic simile est in Asia Graeciaque erysimum,
idemque erat, nisi pinguius esset, quod apud nos vocant irio-
nem, medicaminibus adnumerandum potius quam frugibus.
eiusdem naturae et horminum Graecis dictum, sed cymino si-
mile, seritur cum sesima. hac et irione nullum animal vesci-
tur virentibus.
97 (23.) Pistura non omnium facilis, quippe Etruria spicam
farris tosti pisente pilo praeferrato, fistula serrata et stella
intus denticulata, ut, si intentius pisant, concidantur grana
ferrumque frangatur. maior pars Italiae ruido utitur pilo, ro-
tis etiam quas aqua verset, obiter et mola. de ipsa ratione
98 pisendi Magonis proponetur sententia: triticum ante perfundi
aqua multa iubet, postea evalli, dein sole siccatum pilo repeti.
simili modo hordeum. huius sextarios XX spargi duobus sex-
tariis aquae. lentem torreri prius, dein cum furfuribus levi-
ter pisi aut addito in sextarios XX lateris crudi frusto et ha-
renae semodio. erviliam iisdem modis quibus lentem. sesi-
mam in calida maceratam exporrigi, dein confricari et frigida
mergi ut paleae fluctuentur, iterumque exporrigi in sole su-
per lintea, quod nisi festinato peragatur, lurido colore mu-
99 cescere. Et ipsa autem quae evalluntur variam pisturarum
rationem habent. acus vocatur, cum per se pisitur spica,
tantum aurificum ad usus. si vero in area teritur cum stipula,
palea, in maiore terrarum parte ad pabula iumentorum. Mili
et panici et sesimae purgamenta apludam vocant et alibi aliis
nominibus.
100 (24.) Milio Campania praecipue gaudet pultemque can-
didam ex eo facit. fit et panis praedulcis. Sarmatarum quo-
que gentes hac maxume pulte aluntur et cruda etiam farina,
equino lacte vel sanguine e cruris venis admixto. Aethiopes
non aliam frugem quam mili hordeique novere.
101 (25.) Panico et Galliae quidem, praecipue Aquitania
utitur, sed et circumpadana Italia addita faba, sine qua nihil
conficiunt. Ponticae gentes nullum panico praeferunt cibum.

Cetera aestiva frumenta riguis magis etiam quam imbribus
gaudent, milium et panicum aquis minume, cum in folia ex-
eunt. vetant ea inter vitis arboresve frugiferas seri, terram
emaciari hoc satu existimantes.

11. (26.) Mili praecipuus ad fermenta usus e musto sub- 102
acti in annuum tempus. simile fit e tritici ipsius furfuribus
minutis et optumis e musto albo triduo maturato subactis ac
sole siccatis. inde pastillos in pane faciendo dilutos cum si-
milagine seminis fervefaciunt atque ita farinae miscent, sic
optumum panem fieri arbitrantes. Graeci in binos semodios
farinae satis esse bessem fermenti constituere. et haec 103
quidem genera vindemiis tantum fiunt, quo libeat vero
tempore ex aqua hordeoque bilibres offae ferventi foco vel
fictili patina torrentur cinere et carbone, usque dum rubeant.
postea operiuntur in vasis donec acescant. hinc fermentum
diluitur. cum fieret autem panis hordeaceus, ervi aut cicercu-
lae farina ipse fermentabatur, iustum erat duae librae in quin-
que semodios. nunc fermentum fit ex ipsa farina quae subi- 104
gitur prius quam addatur sal, ad pultis modum decocta et
relicta donec acescat. volgo vero nec subfervefaciunt, sed
tantum pridie adservata materia utuntur, palamque est na-
turam acore fermentari, sicut evalidiora esse corpora quae
fermentato pane aluntur, quippe cum apud veteres pondero-
sissimo cuique tritico praecipua salubritas perhibita sit.

(27.) Panis ipsius varia genera persequi supervacuum 105
videtur, alias ab opsoniis appellati, ut ostrearii, alias a deli-
ciis, ut artolagani, alias a festinatione, ut speustici, nec non
a coquendi ratione, ut furnacei vel artopticii aut in clibanis
cocti, non pridem etiam e Parthis invecto quem aquaticum
vocant, quoniam aqua trahitur a tenui et spongeosa inanitate,
alii Parthicum. summa laus siliginis bonitate et cribri tenui-
tate constat. quidam ex ovis aut lacte subigunt, butyro vero
gentes etiam pacatae, ad operis pistorii genera transeunte
cura. Durat sua Piceno in panis inventione gratia ex alicae 106
materia. eum novem diebus maceratum decumo ad speciem tra-
ctae subigunt uvae passae suco, postea in furnis ollis inditum,
quae rumpantur ibi, torrent. neque est ex eo cibus nisi ma-
defacto, quod fit lacte maxume mulso.

107 (28.) Pistores Romae non fuere ad Persicum usque bel-
lum annis ab urbe condita super DLXXX. ipsi panem facie-
bant Quirites, mulierumque id opus erat, sicut etiam nunc
in plurumis gentium. artoptam Plautus appellat in fabula
quam Aulularium scripsit, magna ob id concertatione erudi-
108 torum an is versus poetae sit illius, certumque fit Atei Ca-
pitonis sententia cocos tum panem lautioribus coquere soli-
tos, pistoresque tantum eos qui far pisebant nominatos. nec
cocos vero habebant in servitiis, eosque ex macello condu-
cebant. Cribrorum genera Galliae e saetis equorum invenere
Hispaniae e lino excussoria et pollinaria, Aegyptus e papyro
atque iunco.
109 (29.) [1] Sed inter prima dicatur et alicae ratio praestan-
tissimae saluberrimaeque, quae palma frugum indubitata Ita-
liae contigit. fit sine dubio et in Aegypto, sed admodum sper-
nenda, in Italia vero pluribus locis, sicut Veronensi Pisano-
que agro, in Campania tamen laudatissima. campus est subia-
cens montibus nimbosis, totus quidem XL M passuum pla-
110 nities. terra eius — ut protinus soli natura dicatur, pulverea
summa, inferior bibula et pumicis vice fistulosa quoque
— montium culpa in bonum cedit. crebros enim imbris per-
colat atque transmittit, nec dilui aut madere voluit propter
felicitatem culturae, eadem acceptum umorem nullis fontibus
reddit, sed temperat et concoquens intra se vice furni con-
111 tinet. seritur toto anno, panico semel, bis farre. et ta-
men vere segetes quae interquievere fundunt rosam odora-
tiorem sativa. adeo terra non cessat parere, unde volgo dictum
plus apud Campanos unguenti quam apud ceteros olei fieri.
quantum autem universas terras campus Campanus antecedit,
tantum ipsum pars eius quae Leboriae vocantur, quem Phle-
graeum Graeci appellant. finiuntur Leboriae via ab utroque
latere consulari quae a Puteolis et quae a Cumis Capuam
112 ducit. [2] Alica fit e zea quam semen appellavimus. tun-
ditur granum eius in pila lignea, ne lapidis duritia conterat,
mobili, ut notum est, pilo vinctorum poenali opera. primori
inest pyxis ferrea. excussis inde tunicis iterum iisdem arma-
mentis nudata conciditur medulla. ita fiunt alicae tria genera:
minumum ac secundarium, grandissimum vero aphaerema

appellant. nondum habent candorem suum quo praecellunt,
iam tamen Alexandrinae praeferuntur. postea — mirum
dictu — admiscetur creta quae transit in corpus coloremque
et teneritatem adfert. invenitur haec inter Puteolos et Nea- 114
polim in colle Leucogaeo appellato, exstatque divi Augusti
decretum quo annua vicena milia Neapolitanis pro eo nume-
rari iussit e fisco suo, coloniam deducens Capuam, adiecitque
causam adserendi, quoniam negassent Campani alicam confici
sine eo metallo posse. in eodem reperitur et sulpur, emicant-
que fontes Araxi oculorum claritati et volnerum medicinae
dentiumque firmitati. [3] Alica adulterina fit maxume qui- 115
dem e zea quae in Africa degenerat. latiores eius spicae
nigrioresque et brevi stipula. pisunt cum harena et sic quo-
que difficulter deterunt utriculos, fitque dimidia nudi mensura,
posteaque gypsi pars quarta inspargitur atque, ut cohaesit,
farinario cribro subcernunt. quae in eo remansit excepticia
appellatur et grandissima est. rursus quae transit artiore cer-
nitur et secundaria vocatur, item cribraria quae simili modo
in tertio remansit cribro angustissimo et tantum harenas trans-
mittente. Alia ratio ubique adulterandi. e tritico candidissi- 116
ma et grandissima eligunt grana ac semicocta in ollis postea
arefaciunt sole ad initium, rursusque leviter adspersa molis
frangunt. Ex zea pulchrius quam e tritico fit graneum, quam-
vis id alicae vitium sit. candorem autem ei pro creta lactis
incocti mixtura confert.

12. (30.) Sequitur leguminum natura, inter quae maxu- 117
mus honos fabae, quippe ex qua temptatus sit etiam panis.
lomentum appellatur farina ea, adgravaturque pondus illa et
omni legumine. iam vero et pabulo venali fabae multiplex
usus omnium quadripedum generi, praecipue homini. fru-
mento etiam miscetur apud plerasque gentis, et maxume pa-
nico solida ac delicatius fracta. quin et prisco ritu fabata 118
suae religionis dis in sacro est, praevalens pulmentari cibo
et hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere, ob
haec Pythagoricae sententiae damnata, ut alii tradidere, quon-
iam mortuorum animae sint in ea, qua de causa parentando
utique adsumitur. Varro et ob haec flaminem ea non vesci 119
tradit et quoniam in flore eius litterae lugubres reperiantur

In eadem peculiaris religio, namque fabam utique e frugi-
bus referre mos est auspici causa, quae ideo referiva appel-
latur. et auctionibus adhibere eam lucrosum putant. sola
certe frugum etiam exesa repletur crescente luna. aqua
120 marina aliave salsa non percoquitur. Seritur ante vergilia-
rum occasum leguminum prima, ut antecedat hiemem. Ver-
gilius eam per ver seri iubet circumpadanae Italiae ritu, sed
maior pars malunt fabalia maturae sationis quam trimestrem
fructum. eius namque siliquae caulesque gratissimo sunt pa-
bulo pecori. Aquas in flore maxume concupiscit, cum vero
defloruit, exiguas desiderat. solum in quo sata est laeti-
ficat stercoris vice. ideo circa Macedoniam Thessaliamque,
121 cum florere coepit, vertunt arva. Nascitur et sua sponte
plerisque in locis, sicut septentrionalis oceani insulis, quas
ob id nostri Fabarias appellant, item in Mauretania silvestris
passim, sed praedura et quae percoqui non possit. nasci-
tur in Aegypto spinoso caule, qua de causa crocodili oculis
122 timentes refugiunt. longitudo scapo quattuor cubitorum
est amplissima, crassitudo *digiti*, in totum, ni genicula ab-
essent, molli calamo similis, caput papaveri, colore roseo,
in eo fabae non supra tricenas, folia ampla, fructus ipse
amarus et odore, sed radix perquam lauta incolarum cibis,
cruda et omni modo cocta, harundinum radicibus similis.
nascitur et in Syria Ciliciaque et in Toronae Chalcidis
lacu.

123 (31.) Ex leguminibus autumno vereve seruntur lens et
in Graecia pisum. Lens amat solum tenue magis quam pin-
gue, caelum utique siccum. duo genera eius Aegypto, al-
terum rotundius nigriusque, alterum sua figura, unde vario
usu translatum est in lenticulas nomen. invenio apud aucto-
res aequanimitatem fieri vescentibus ea. Pisum in apricis
seri debet frigorum inpatientissimum. ideo in Italia et in
austeriore caelo non nisi verno tempore terra facili, soluta.

124 (32.) Ciceris natura est gigni cum salsilagine, ideo so-
lum urit nec nisi madefactum pridie seri debet. differentiae
plures, magnitudine, figura, colore, sapore. est enim
arietino capiti simile, unde ita appellant, album nigrumque,
est et columbinum quod alii Venerium appellant, candidum,

rotundum, leve, arietino minus, quod religio pervigiliis ad-
hibet. est et cicercula minuti ciceris, inaequalis, angulosi,
veluti pisum, dulcissimum autem id quod ervo simillimum,
firmiusque quod nigrum et rufum quam quod album.
(33.) Siliquae rotundae ciceri, ceteris leguminum lon- 125
gae et ad figuram seminis latae, piso cylindratae. phasiolo-
rum cum ipsis manduntur granis. serere eos qua velis
terra licet ab idibus Octobris in kalendas Novembris. Legu-
mina, cum maturescere coeperunt, rapienda sunt, quoniam
cito exsiliunt latentque cum decidere, sicut et lupinum.
13. quamquam prius de rapis dixisse conveniat, — (34.)
in transcursu ea attigere nostri, paulo diligentius Graeci, 126
et ipsi tamen inter hortensia, — si iustus ordo fiat, a fru-
mento protinus aut certe faba dicendis, quando alii usus
praestantior ab his non est. ante omnia namque cunctis ani-
malibus nascuntur, nec in novissimis satiant ruris alitum
quoque genera, magisque si decoquantur aqua. quadripedes 127
et fronde eorum gaudent, et homini non minore rapicio-
rum suis horis gratia quam cymarum, flavidorum quoque et
in horreis enecatorum vel maiore quam virentium. ipsa
vero durant et in sua terra servata et postea passa paene
ad alium proventum, famemque sentiri prohibent. a vino at-
que messe tertius hic transpadanis fructus. Terram non 128
morose eligit, paene ubi nihil aliud seri possit. nebulis et
pruinis ac frigore ultro aluntur, amplitudine mirabili. vidi
XL libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus mo-
dis commendantur, durantque ad alia, sinapis acrimonia do-
mita, etiam coloribus picta praeter suum sex aliis, purpu-
reo quoque. neque aliud in cibis tingui decet. Genera eo- 129
rum Graeci duo prima fecere, masculinum femininumque, et
ea serendi modo ex eodem semine. densiore enim satu ma-
sculescere, item in terra difficili. semen praestantius quo
subtilius. Species vero omnium tres. aut enim in latitudi- 130
nem fundi, aut in rotunditatem globari. tertiam speciem
silvestrem appellavere, in longitudinem radice procurrente,
raphani similitudine et folio anguloso scabroque, suco acri
qui circa messem exceptus oculos purget medeaturque cali-
gini admixto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri exi-

mantur et grandiora. tepore in folia exeunt. Palma in Nur-
sino agro nascentibus. taxatio in libras sestertii singuli et in
penuria bini, proxuma in Algido natis.
131 (35.) Napi vero Amiternini, quorum eadem fere natura,
gaudent aeque frigidis. seruntur et ante kalendas Martias,
in iugero sextarii quattuor. diligentiores quinto sulco napum
seri iubent, rapa quarto, utrumque stercorato, rapa lae-
tiora fieri, si cum palea seminentur. serere nudum volunt
132 precantem sibi et vicinis serere se. Satus utrique generi
iustus inter duorum numinum dies festos, Neptuni utque
Volcani. feruntque subtili observatione, quota luna prae-
cedente hieme nix prima ceciderit, si totidem luminum die
intra praedictum temporis spatium serantur, mire provenire.
seruntur et vere in calidis atque umidis.
133 14. (36.) Lupino usus proxumus, cum sit et homini et
quadripedum generi ungulas habenti communis. remedium
eius ne metentis fugiat exsiliendo, ut ab imbre tollatur. nec
ullius quae seratur natura adsensu terrae mirabilior est.
primum omnium cotidie cum sole circumagitur horasque
agricolis etiam nubilo demonstrat. ter praeterea floret, ter-
ram amat terraque operiri non volt. et unum hoc seritur
134 non arato. quaerit maxume sabulosa et sicca atque etiam
harenosa, coli utique non volt. tellurem adeo amat ut quam-
vis frutectoso solo coiectum inter folia veprisque ad terram
tamen radice perveniat. pinguescere hoc satu arva vi-
17, 54 neasque diximus. itaque adeo non eget fimo ut optumi vi-
cem repraesentet, nihilque aliud nullo inpendio constat, ut
135 quod ne serendi quidem gratia opus sit adferre. protinus
seritur ex arvo, ac ne spargi quidem postulat decidens
sponte. primumque omnium seritur, novissimum tollitur,
utrumque Septembri fere mense, quia, si non antecessit
hiemem, frigoribus obnoxium est. inpune praeterea iacet,
vel derelictum etiam, si non protinus secuti obruant imbres,
ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum, plerumque ta-
men levi sulco integunt. ex densiore terra rubricam maxume
amat. ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in
sabulo post secundum. cretosa tantum limosaque odit et in
136 his non provenit. Maceratum calida aqua homini quoque in

cibo est. nam bovem unum modii singuli satiant validumque
praestant, quando etiam inpositum puerorum ventribus pro
remedio est. Condi in fumo maxume convenit, quoniam in
umido vermiculi umbilicum eius in sterilitatem castrant. Si
depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

15. (37.) Et vicia pinguescunt arva, nec ipsa agrico- 137
lis operosa. uno sulco sata non saritur, non stercoratur,
nec aliud quam deoccatur. Sationis eius tria tempora: circa
occasum arcturi, ut Decembri mense pascat. tum optume
seritur in semen. aeque namque fert depasta. secunda sa-
tio mense Ianuario est, novissima Martio, tum ad frondem
utilissima. Siccitatem ex omnibus quae seruntur maxume 138
amat. non adspernatur etiam umbrosa. ex semine eius, si
lecta matura est, palea ceteris praefertur. vitibus praeripit
sucum, languescuntque, si in arbusto seratur.

(38.) Nec ervi operosa cura est. hoc amplius quam 139
vicia runcatur, et ipsum medicaminis vim optinens, quippe
cum divom Augustum curatum *eo* epistulis ipsius memoria
exstet. Sufficiunt singulis boum iugis modii quini sati. Mar-
tio mense satum noxium esse bubus aiunt, item autumno
gravedinosum, innoxium autem fieri primo vere satum.

16. (39.) Et silicia, hoc est fenum Graecum, scari- 140
phatione seritur, non altiore quattuor digitorum sulco,
quantoque peius tractatur tanto provenit melius. rarum dictu
esse aliquid cui prosit negligentia. id autem quod secale ac
farrago appellatur, occari tantum desiderat.

(40.) Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deterri- 141
mum sed tantum ad arcendam famem, fecunda sed gracili sti-
pula, nigritia triste, pondere praecipuum. Admiscetur huic
far ut mitiget amaritudinem eius, et tamen sic quoque ingra-
tissimum ventri est. Nascitur qualicumque solo cum cente-
simo grano, ipsumque pro laetamine est.

(41.) Farrago ex recrementis farris praedensa seritur, 142
admixta aliquando et vicia. eadem in Africa fit ex hordeo.
Omnia haec pabularia, degeneransque ex leguminibus quae
vocatur cracca in tantum columbis grata ut pastas ea negent
fugitivas illius loci fieri.

(42.) Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato 143

ocinum vocat, quo sistebant alvom bubus. id erat e pabuli
segete viride desectum antequam gelaret. Sura Mamilius
aliter id interpretatur et tradit fabae modios decem, viciae
duos, tantundem erviliae in iugero autumno misceri et seri
solitos, melius et avena Graeca, cui non cadit semen, ad-
mixta. hoc vocitatum ocinum boumque causa seri solitum.
Varro appellatum a celeritate proveniendi e Graeco quod
ὠκέως dicunt.
144 (43.) Medica externa etiam Graeciae est, ut a Medis
advecta per bella Persarum, quae Darius intulit, sed vel in
primis dicenda. tanta dos ei, cum ex uno satu amplius quam
tricenis annis duret. similis est trifolio caule foliisque, ge-
niculata. quidquid in caule adsurgit folia contrahuntur. unum
145 de ea et cytiso volumen Amphilochi est confusum. Solum
in quo seratur elapidatum purgatumque subigitur autumno,
mox aratum et occatum integitur crate iterum ac tertium,
quinis diebus interpositis et fimo addito. poscit autem sic-
cum sucosumque vel riguum. ita praeparato seritur mense
146 Maio, alias pruinis obnoxia. opus est densitate seminis
omnia occupari internascentisque herbas excludi. id prae-
stant iugero modii viceni. cavendum ne aduratur, terra-
que protinus integi debet. si sit umidum solum herbosumve,
vincitur et desciscit in pratum. ideo protinus altitudine un-
ciali herbis omnibus liberanda est, manu potius quam sar-
culo. secatur incipiens florere et quotiens refloruit. id sexiens
147 evenit per annos. cum minumum, quater. In semen matu-
rescere prohibenda est, quia pabulum utilius est usque ad
trimatum. verno sariri debet liberarique ceteris herbis, ad
trimatum marris ad solum radi. ita reliquae herbae intereunt
sine ipsius damno propter altitudinem radicum. si vicerint
herbae, remedium unicum aratio, saepius vertendo, donec
148 omnes aliae radices intereant. Dari non ad satietatem de-
bet, ne deplere sanguinem necesse sit. et viridis utilior est.
arescit surculose ac postremo in pulverem inutilem extenua-
tur. De cytiso, cui et ipsi principatus datur in pabu-
18, 180 lis, adfatim diximus inter frutices. et nunc frugum omnium
natura peragenda est, cuius in parte de morbis quoque di-
catur.

17. (44.) [1] Primum omnium frumenti vitium avena 149
est, et hordeum in eam degenerat sic ut ipsa frumenti sit
instar, quippe cum Germaniae populi serant eam neque alia
pulte vivant. soli maxume caelique umore hoc evenit vi-
tium. sequentem causam habet inbecillitas seminis, si diu-
tius retentum est terra prius quam erumpat. eadem ratio et 150
si cariosum fuit cum sereretur. prima autem statim eruptione
adgnoscitur, ex quo adparet in radice esse causam. Est et
aliud ex vicino avenae vitium, cum amplitudine inchoata
granum, sed nondum matura, prius quam roboret corpus,
adflatu noxio cassum et inane in spica evanescit quodam ab-
ortu. [2] Venti autem tribus temporibus nocent frumento 151
et hordeo: in flore aut protinus cum defloruere vel matu-
rescere incipientibus. tum enim exinaniunt grana, prioribus
causis nasci prohibent. Nocet et sol creber e nube. nascun-
tur et vermiculi in radice, cum sementem imbribus secutis
inclusit repentinus calor umorem. gignuntur et in grano, 152
cum spicae pluviis calor infervescit. est et cantharis dictus
scarabaeus parvos, frumenta erodens. omnia ea animalia
cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adips contraria seminibus,
cavendumque ne contacta eis serantur. imber in herba utilis
tantum, florentibus autem frumento et hordeo nocet, legu-
minibus innocuus praeterquam ciceri. maturescentia fru-
menta imbre laeduntur et hordeum magis. Nascitur et herba 153
alba, panico similis, occupans arva, pecori quoque morti-
fera. nam lolium et tribulos et carduos lappasque non ma-
gis quam rubos inter frugum morbos potius quam inter ipsius
terrae pestis numeraverim. Caeleste frugum vinearumque 154
malum, nullo minus noxium est robigo. frequentissima haec
in roscido tractu convallibusque ac perflatum non habenti-
bus. e diverso carent ea ventosa et excelsa. Inter vitia se-
getum et luxuria est, cum oneratae fertilitate procumbunt.
commune autem omnium satorum vitium uruca, etiam cice-
ris, cum salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit.
[3] Est herba quae cicer enecat et ervom circumligando 155
se, vocatur orobanche. tritico simili modo aera, hordeo fe-
stuca quae vocatur aegilops, lenti herba securiclata, quam
Graeci a similitudine pelecinon vocant. et hae conplexu ne-

cant. Circa Philippos ateramum nominant in pingui solo her-
bam qua faba necatur, teramum qua in macro, cum udam
156 quidam ventus adflavit. Aerae granum minumum est in cor-
tice aculeato. cum est in pane, celerrime vertigines facit,
aiuntque in Asia et Graecia balneatores, cum velint turbam
pellere, carbonibus id semen inicere. nascitur et phalan-
gion in ervo, bestiola aranei generis, si hiems aquosa sit.
limaces nascuntur in vicia, et aliquando e terra cocleae mi-
nutae mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem
fere hi sunt.
157 (45.) Remedia eorum quaecumque pertinent ad herbas
in sarculo et, cum semen iactatur, cinere. quae vero in se-
mine et circa radicem consistunt praecedente cura caventur.
Vino et semina perfusa minus aegrotare existimant. Vergi-
lius nitro et amurca perfundi iubet fabam. sic etiam gran-
158 descere promittit. quidam vero, si triduo ante satum urina
et aqua maceretur, praecipue adulescere putant. ter qui-
dem saritam modium fractae e modio solidae reddere, reli-
qua semina cupressi foliis tunsis si misceantur, non esse ver-
miculis obnoxia, nec si interlunio serantur. multi ad mili
remedia rubetam noctu arvo circumferri iubent prius quam
sariatur, defodique in medio inclusam fictili. ita nec passe-
rem nec vermis nocere, sed eruendam prius quam metatur,
alioquin amarum fieri. quin et armo talpae contacta semina
159 uberiora esse. Democritus suco herbae quae appellatur
aizoum, in tegulis nascens, et ab aliis aesum, Latine vero
sedum aut digitillum, medicata seri iubet omnia semina.
volgo vero, si uredo noceat et vermes radicibus inhaereant,
remedium est amurca pura ac sine sale spargere, dein sa-
rire, si in articulum seges ire coeperit, runcare, ne herbae
160 vincant. Pestem a milio atque panico, sturnorum passe-
rumve agmina, scio abigi herba cuius nomen ignotum est,
in quattuor angulis segetis defossa, mirum dictu, ut omnino
nulla avis intret. mures abiguntur cinere mustelae vel felis
diluto et semine sparso vel decoctarum aqua. sed redolet
virus animalium eorum etiam in pane. ob id felle bubulo se-
161 mina attingi utilius putant. Robigo quidem, maxuma sege-
tum pestis, lauri ramis in arvo defixis transit in ea folia ex

arvis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba
dumtaxat, et depastae quidem vel saepius nullam in spica
iniuriam sentiunt. retonsarum etiam semel omnino certum
est granum longius fieri, sed inane cassumque, ac satum
non nasci. Babylone tamen bis secant, tertium depascunt,
alioquin folia tantum fierent. Sic quoque cum quinquage- 162
simo faenore messis reddit eximia fertilitas soli, diligentio-
ribus verum cum centesimo. neque est cura difficilis quam
diutissime aqua rigandi, ut praepinguis et densa ubertas di-
luatur. limum autem non invehunt Euphrates Tigrisque sic
ut in Aegypto Nilus, nec terra ipsa herbas gignit. ubertas
tamen tanta est ut sequente anno sponte restibilis fiat seges
inpressis vestigio seminibus, quae tanta soli differentia ad-
monet terrae genera in fruges describere.

(46.) Igitur Catonis haec sententia est: in agro crasso 163
et laeto frumentum seri, si vero nebulosus sit idem, *rapa*,
raphanos, milium, panicum. in frigido et aquoso prius se-
rendum, postea in calido, in solo autem rubricoso vel pullo
vel harenoso, si non sit aquosum, lupinum, in creta et ru-
brica et aquosiore agro adoreum, in sicco et non herboso
nec umbroso triticum, in solo valido fabam, viciam vero 164
quam minume in aquoso herbidoque, siliginem et triticum in
loco aperto editoque qui sole quam diutissime torreatur, len-
tem in rudecto et rubricoso qui non sit herbidus, hordeum in
novali et in arvo quod restibile possit fieri, trimestre ubi se-
mentem maturam facere non possis et cuius crassitudo sit re-
stibilis. Subtilis et illa sententia: serenda ea in tenuiore 165
terra quae non multo indigent suco, ut cytisus et cicere ex-
cepto legumina quae velluntur e terra, non subsecantur —
unde et legumina appellata, quia ita leguntur —, in pingui
autem quae cibi sunt maioris, ut olus, triticum, siligo, li-
num. sic ergo tenue solum hordeo dabitur — minus enim
alimenti radix poscit —, lenior terra densiorque tritico. in 166
loco umidiore far adoreum potius quam triticum seretur,
temperato et triticum et hordeum. colles robustius sed mi-
nus reddunt triticum. far, siligo et cretosum et uliginosum
solum sortiuntur.

18. Et frugibus ostentum semel, quod equidem invenerim,

accidit P. Aelio Cn. Cornelio coss., quo anno superatus est
Hannibal. in arboribus enim tum nata produntur frumenta.
167 (47.) Et quoniam de frugum terraeque generibus ab-
unde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia
Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni vice fun-
5, 57 gens evagari incipit, ut diximus, solstitio a nova luna, primo
lente, dein vehementius, quamdiu in leone sol est. mox pi-
168 grescit in virginem transgresso atque in libra residit. si
duodecim cubita non excessit, fames certa est, nec minus,
si sedecim exsuperavit. tanto enim tardius decedit quanto
abundantius crevit, et sementem arcet. volgo credebatur a
decessu eius serere solitos mox sues inpellere vestigiis
semina deprimentis in madido solo, et credo antiquitus facti-
169 tatum. nunc quoque non multo graviora opera, sed tamen
inarari certum est abiecta prius semina in limo degressi
amnis, hoc est Novembri mense incipiente, postea pauci run-
cant — botanismon vocant —. reliqua pars non nisi cum
falce arva visit paulo ante kalendas Aprilis. peragitatur autem
messis mense Maio, stipula numquam cubitali, quippe sabu-
170 lum subest granumque limo tantum continetur. Excellentius
Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Aegyptus.
similis ratio, sed felicitas maior, Babyloniae Seleuciae, Eu-
phrate atque Tigri restagnantibus, quoniam rigandi modus
ibi manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat, cum
multifariam in Italia octoni boves ad singulos vomeres anhe-
lent. In omni quidem parte culturae, sed in hac quidem maxume
valet oraculum illud: *quid quaeque regio patiatur.*
171 (48.) Vomerum plura genera: culter vocatur inflexus
praedensam priusquam proscindatur terram secans futurisque
sulcis vestigia praescribens incisuris quas resupinus in arando
mordeat vomer. alterum genus est volgare rostrati vectis.
tertium in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua
172 cuspide in rostro. latior haec quarto generi et acutior in
mucronem fastigata eodemque gladio scindens solum et acie
laterum radices herbarum secans. non pridem inventum in
Raetia Galliae ut duas adderent tali rotulas, quod genus vo-
173 cant plaumorati. cuspis effigiem palae habet. Serunt ita
non nisi culta terra et fere nova. latitudo vomeris caespites

versat. Semen protinus iniciunt cratisque dentatas supertra-
hunt. nec sarienda sunt hoc modo sata, sed protelis binis
ternisque sic arant. uno boum iugo censeri anno facilis soli
quadragena iugera, difficilis tricena iustum est.
19. (49.) [1] In arando magnopere servandum est Ca- 174
tonis oraculum: quid est bene agrum colere? bene
arare. quid secundum? arare. quid tertium? ster-
corare. sulco vario ne ares. tempestive ares.
Tepidioribus locis a bruma proscindi arva oportet, frigidio-
ribus ab aequinoctio verno, et maturius sicca regione quam
umida. maturius densa terra quam soluta, pingui quam ma-
cra. ubi siccae et graves aestates, terra cretosa aut graci- 175
lis, utilius inter solstitium et autumni aequinoctium aratur,
ubi leves aestus, frequentes imbres, pingue herbosumque
solum, ibi mediis caloribus. altum et grave solum etiam
hieme moveri placet, tenue valde et aridum paulo ante sa-
tionem. [2] Sunt et hic suae leges: lutosam terram ne 176
tangito. vi omni arato, prius quam ares proscin-
dito. Hoc utilitatem habet, quod inverso caespite herbarum
radices necantur. quidam utique ab aequinoctio verno pro-
scindi volunt. quod vere semel aratum est a temporis argu-
mento vervactum vocatur. hoc in novali aeque necessarium.
novale est quod alternis annis seritur. Araturos boves quam 177
artissime iungi oportet, ut capitibus sublatis arent. sic mi-
nume colla contundunt. si inter arbores vitisque aretur, fi-
scellis capistrari, ne germinum tenera praecerpant. sericulam
in stiva pendere qua intercidantur radices. hoc melius quam
convelli aratro bovesque luctari. in arando versum peragi
nec strigare in actu spiritus. Iustum est proscindi sulco do- 178
drantali iugerum uno die, iterari sesquiiugerum, si sit faci-
litas soli, si minus, proscindi semissem, iterari assem, quando
et animalium labori natura leges statuit. Omne arvom rectis
sulcis, mox et obliquis subigi debet. in collibus traverso
tantum monte aratur, sed modo in superiora modo in infe-
riora rostrante vomere, tantumque est laboris homini ut
etiam boum vice fungatur. certe sine hoc animali montanae
gentes sarculis arant. Arator nisi incurvos praevaricatur. 179
inde translatum hoc crimen in forum ibi utique caveatur ubi

inventum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus
rallo. scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glae-
bae ne exsultent. Male aratur arvom quod satis frugibus
occandum est. id demum recte subactum erit ubi non intel-
legetur utro vomer ierit. In usu est et conlicias interponere,
si ita locus poscat, ampliore sulco, quae in fossas aquam
educant.
180 20. [3] Aratione per traversum iterata occatio sequi-
tur, ubi res poscit, crate vel rastro, et sato semine iteratio,
haec quoque ubi consuetudo patitur, crate contenta vel ta-
bula aratro adnexa — quod vocant lirare — operiente semina,
181 unde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco
Vergilius existimatur voluisse, cum dixit optumam esse se-
getem quae bis soles, bis frigora sensisset. spissius solum,
sicut plerumque in Italia, quinto sulco seri melius est, in
Tuscis vero nono. at fabam et viciam non proscisso serere
182 sine damno conpendium operae est. [4] Non omittemus
unam etiamnum arandi rationem in transpadana Italia bello-
rum iniuria excogitatam. Salassi cum subiectos Alpibus de-
popularentur agros, panicum miliumque iam excrescens
temptavere. postquam respuebat natura, inararunt. at illae
messes multiplicatae docuere quod nunc vocant artrare, id
est aratrare, ut credo tunc dictum. hoc fit vel incipiente
183 culmo, cum iam is ad bina ternave emiserit folia. Nec recens
subtrahemus exemplum in Treverico agro tertio ante hunc
annum conpertum. nam cum hieme praegelida captae sege-
tes essent, reseverunt etiam campos mense Martio uberri-
masque messis habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per
genera frugum.
184 21. (50.) Siliginem, far, triticum, semen, hordeum oc-
cato, sarito, runcato quibus dictum erit diebus. singulae ope-
rae cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam
hiberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis novos-
que soles admittit. qui sariet caveat ne frumenti radices
subfodiat. triticum, semen, hordeum, fabam bis sarire me-
185 lius. Runcatio, cum seges in articulo esse incipit, volsis
inutilibus herbis, frugum radices vindicat segetemque discer-
nit a caespite. Leguminum cicer eadem quae far desiderat.

faba runcari non gestit, quoniam evincit herbas. lupinum oc-
catur tantum. milium et panicum occatur et saritur, non ite-
ratur, non runcatur. silicia et phasioli occantur tantum. Sunt 186
genera terrae quorum ubertas pectinari segetem in herba co-
gat—cratis et hoc genus dentatae stilis ferreis—, eademque
nihilominus et depascuntur. quae depasta sunt sarculo ite-
rum excitari necessarium. at in Bactris, Africa, Cyrenis omnia
haec supervacua fecit indulgentia caeli, et a semente non
nisi messibus in arva redeunt, quia siccitas coercet herbas,
fruges nocturno tractim rore nutriens. Vergilius alternis ces- 187
sare arva suadet. si patiantur ruris spatia, utilissimum pro-
cul dubio est. quod si neget condicio, far serendum unde
lupinum aut vicia aut faba sublata sint et quae terram fa-
ciant laetiorem. in primisque et hoc notandum, quaedam
propter alia seri obiter,—si parum provenirent, priore dixi- 17, 56
mus volumine, ne eadem saepius dicantur—, plurumum enim
refert soli cuiusque ratio.

22. (51.) Civitas Africae in mediis harenis petentibus 188
Syrtis Leptimque magnam vocatur Tacape, felici super omne
miraculum riguo solo, ternis fere milibus passuum in omnem
partem fons abundat, largus quidem, sed et certis horarum
spatiis dispensatur inter incolas. palmae ibi praegrandi sub-
ditur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis, sub vite seritur
frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno,
omniaque aliena umbra aluntur. quaterna cubita eius soli in 189
quadratum, nec ut a porrectis metiantur digitis sed in pugnum
contractis, quaternis denariis venumdantur. super omnia est
bifera vite bis anno vindemiare. et nisi multiplici partu exi-
naniatur ubertas, pereant luxuria singuli fructus. nunc vero
toto anno metitur aliquid, constatque fertilitati non occur-
rere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis. Est 190
in Narbonensi provincia nobilis fons Orge nomine. in eo her-
bae nascuntur in tantum expetitae bubus ut mersis capitibus
totis eas quaerant. sed illas in aqua nascentis certum est non
nisi imbribus ali. ergo suam quisque terram aquamque noverit.

23. (52.) Si fuerit illa terra, quam appellavimus tene- 17, 36 191
ram, poterit sublato hordeo seri milium, eo condito rapa, his
sublatis hordeum rursus vel triticum, sicut in Campania, satis-

que talis terra aratur, cum seritur. alius ordo ut, ubi adoreum fuerit, cesset quattuor mensibus hibernis et vernam fabam recipiat ita ut ante hiemalem ne cesset. nimis pinguis alternari potest. ita fit ut frumento sublato legumen tertio seratur, gracilior et in annum tertium cesset. frumentum seri quidam vetant nisi in ea quae proxumo anno quieverit.

192 (53.) Maxumam huius loci partem stercorationis optinet
17,50 ratio, de qua et priori diximus volumine. hoc tantum enim in confesso est nisi stercorato seri non oportere, quamquam et hic leges sunt propriae. Milium, panicum, rapa, napus nisi in stercorato non seritur. non stercorato frumentum potius quam hordeum seritur. item in novalibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem ubicumque quam recentissime
193 stercorato solo. Autumno aliquid saturus Septembri mense fimum inaret post imbrem. utique si verno erit saturus, per hiemen fimum disponat. iustum est vehis octodecim iugero tribui, dispergere autem priusquam ares. at iacto semine, si haec omissa sit stercoratio, sequens est priusquam
194 sarias, tantum pulvere. Quod ut hanc quoque curam determinemus, iustum est singulas vehis fimi denario ire in singulas pecudes minores, in maiores denas. nisi contingat hoc, male substravisse pecori colonum adpareat. Sunt qui optume stercorari putent sub diu retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur, alget, si nimium stercoratus est, aduritur, satiusque est id saepe quam supra modum facere. quo calidius solum est, eo minus addi stercoris ratio est.

195 24. (54.) Semen optumum anniculum, bimum deterius, trimum pessumum, ultra sterile. et in uno omnium definita genere ratio est: quod in ima area subsedit ad semen reservandum est, id enim optumum, quoniam gravissimum, neque alio modo utilius dispescitur. quae spica intervallata semina habebit abicietur. optumum granum quod rubet et dentibus fractum eundem habet colorem, deterius cui plus intus albi
196 est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus, religiosumque inde primum colonis augurium: cum avidius accipiat, esurire creditur et comesse semen. Sationem locis umidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat, siccis serius, ut pluviae sequantur, ne diu iacens atque non con-

cipiens evanescat, itemque festinata satione densum spargi
semen, quia tarde concipiat, serotina rarum, quia densitate
nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est aequaliter spar- 197
gere. manus utique congruere debet cum gradu semperque
cum dextro pede. fit quoque quorundam occulta ratione quod
sors genialis atque fecunda est. Non transferendum est ex
frigidis locis semen in calida, neque ex praecocibus in hiber-
na, quae in contrarium praecepere quidam falsa diligentia.

(55.) Serere in iugera temperato solo iustum est tritici 198
aut siliginis modios V, farris aut seminis, quod frumenti genus
ita appellamus, X, hordei VI, fabae quinta amplius quam tri-
tici, viciae XII, ciceris et cicerculae et pisi III, lupini X, lentis
III — sed hanc cum fimo arido seri volunt, — ervi VI, siliciae
VI, phasiolorum IIII, pabuli XX, mili, panici sextarios IIII,
pingui solo plus, gracili minus. Est et alia distinctio: in 199
denso aut cretoso aut uliginoso tritici aut siliginis modios sex,
in soluta terra et sicca et laeta quattuor. macies enim
soli, nisi rarum culmum habet, spicam minutam facit et ina-
nem. pinguia arva ex uno semine fruticem numerosum fun-
dunt densamque segetem ex raro semine emittunt. ergo 200
inter quattuor et sex modios pro natura soli quinto minus
seri plusve praecipiunt, item in consito aut clivoso ut
in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custo-
diendum: S e g e t e m n e d e f r u g e s. adiecit his Attius in
Praxidico, ut sereretur, cum luna esset in ariete, geminis,
leone, libra, aquario, Zoroastres sole scorpionis duodecim
partis transgresso, cum luna esset in tauro.

(56.) Sequitur huc dilata et maxuma indigens cura de 201
tempore fruges serendi quaestio, magnaque ex parte ratione
siderum conexa, quamobrem sententias omnium in primis ad
id pertinentis exponemus. Hesiodus, qui princeps hominum
de agricultura praecipit, unum tempus serendi tradidit a ver-
giliarum occasu. scribebat enim in Boeotia Helladis, ubi ita
seri diximus. Inter diligentissimos convenit, ut in alitum 49 202
quadripedumque genitura, esse quosdam ad conceptum im-
petus et terrae. hoc Graeci ita definiunt, cum sit calida et
umida. Vergilius triticum et far a vergiliarum occasu seri
iubet, hordeum inter aequinoctium autumni et brumam, vi-

ciam vero, phasiolos et lentem boote occidente. quo fit ut
horum siderum aliorumque exortus et occasus digerendi sint
203 in suos dies. Sunt qui et ante vergiliarum occasum seri iu-
beant, dumtaxat in arida terra calidisque provinciis, custo-
diri enim semen *non* corrumpente umore, et a proxumo im-
bre uno die erumpere. alii statim ab occasu vergiliarum se-
qui imbris, a septumo fere die. aliqui in frigidis ab aequi-
noctio autumni, in calidis serius, ne ante hiemem luxurient.
204 Inter omnis autem convenit circa brumam serendum non
esse, magno argumento, quoniam hiberna semina, cum ante
brumam sata sint, septumo die erumpant, si post brumam
vix quadragesimo. sunt qui properent atque ita pronuntient
festinatam sementem saepe decipere, serotinam semper.
contrario alii vel vere potius serendum quam malo autumno
atque ubi fuerit necesse, inter favonium et vernum aequ
205 noctium. quidam omissa caelesti subtilitate temporibus def
niunt: vere linum et avenam et papaver atque, uti nun
etiam transpadani servant, usque in quinquatrus, fabam, s
liginem Novembri mense, far Septembri extremo usque
idus Octobris. alii post hunc diem in kalendas Novembr
ita his nulla naturae cura est, illis nimia, et ideo caeca su
tilitas, cum res geratur inter rusticos litterarumque exper
206 non modo siderum. Et confitendum est caelo maxume c
stare ea, quippe Vergilio iubente praedisci ventos a
omnia ac siderum mores, neque aliter quam navigantil
servari. spes ardua et inmensa misceri posse caelestem
vinitatem inperitiae rusticae, sed temptanda tam grandi
tae emolumento. prius tamen sideralis difficultas, quam s
sere etiam periti, subicienda contemplationi est, quo dei
laetior mens discedat a caelo et facta sentiat quae fu
praenosci non possint.

207 25. (57.) Primum omnium dierum ipsorum anni s
que motus prope inexplicabilis ratio est. ad CCCLXV
iciunt etiamnum intercalario diei noctisque quadrantis.
fit ut tradi non possint certa siderum tempora. accedit
fessa rerum obscuritas, nunc praecurrente nec paucis di
tempestatum significatu, quod προχειμάζειν Graeci vo
nunc postveniente, quod ἐπιχειμάζειν, et plerumque

citius alias tardius caelesti effectu ad terram deciduo, volgo
serenitate reddita confectum sidus audimus. Praeterea cum 208
omnia haec statis sideribus caeloque adfixis constent, inter-
veniunt motu stellarum grandines, imbres et ipsi non levi effe-
ctu, ut docuimus, turbantque conceptae spei ordinem. idque, 152
ne nobis tantum putemus accidere, et reliqua fallit animalia sa-
gaciora circa hoc, ut quo vita eorum constet, aestivasque alites
praeposteri aut praepropéri rigores necant, hibernas aestus.
ideo Vergilius errantium quoque siderum rationem ediscen- 209
dam praecipit, admonens observandum frigidae Saturni stellae
transitum. sunt qui certissimum veris indicium arbitrentur ob
infirmitatem animalis papiliones. id eo ipso anno cum com-
mentaremur haec notatum est, proventum eorum ter repetito
frigore exstinctum, advenasque volucres a. d. VI. kalendas
Febr. spem veris attulisse mox saevissima hieme conflictatas.
Res anceps: primum omnium a caelo peti legem, deinde 210
eam argumentis esse quaerendam. super omnia est mundi
convexitas terrarumque globi differentia, eodem sidere alio
tempore aliis aperiente se gentibus, quo fit ut causa eius non
iisdem diebus ubique valeat. addidere difficultatem et aucto-
res diversis in locis observando, mox etiam in iisdem diversa
prodendo. tres autem fuere sectae, Chaldaea, Aegyptia, 211
Graeca. his addidit quartam apud nos Caesar dictator annos
ad solis cursum redigens singulos Sosigene perito scientiae
eius adhibito. et ea ipsa ratio postea conperto errore cor-
recta est ita ut XII annis continuis non intercalaretur, quia
coeperat sidera annus morari qui prius antecedebat. et Sosi- 212
genes ipse trinis commentationibus, quamquam diligentior ce-
teris, non cessavit tamen addubitare ipse semet corrigendo.
auctores prodidere ea quos praetexuimus volumini huic, raro
ullius sententia cum alio congruente. minus hoc in reliquis
mirum, quos diversi excusaverint tractus. eorum qui in ea-
dem regione dissedere, unam discordiam ponemus exempli
gratia: occasum matutinum vergiliarum Hesiodus — nam hu- 213
ius quoque nomine exstat astrologia — tradidit fieri, cum aequi-
noctium autumni conficeretur, Thales XXV. die ab aequinoctio,
Anaximander XXIX., Euctemon XLVIII. nos sequimur ob- 214
servationem Caesaris maxume, haec erit Italiae ratio. dice-

mus autem et aliorum placita, quoniam non unius terrae sed
totius naturae interpretes sumus, non auctoribus positis — id
enim verbosum est — sed regionibus. legentes tantum memi-
nerint brevitatis gratia, cum Attica nominata fuerit, simul intel-
215 legere Cycladas insulas, cum Macedonia, Magnesiam, Thre-
ciam, cum Aegyptus, Phoenicen, Cyprum, Ciliciam, cum Boe-
otia, Locridem, Phocidem et finitimos semper tractus, cum
Hellespontus, Chersonesum et continentia usque Atho mon-
tem, cum Ionia, Asiam et insulas Asiae, cum Peloponnesus,
Achaiam et ad vesperam iacentis terras. Chaldaei Assyriam
216 et Babyloniam demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias
sileri non erit mirum, nemo enim observavit in his qui prode-
ret siderum exortus. non tamen difficili ratione dignoscentur
6, 212 sqq. in illis quoque terris digestione circulorum quam in sexto
217 volumine fecimus, qua cognatio caeli non gentium modo
verum urbium quoque singularum intellegitur, ergo ex his ter-
ris quas nominavimus sumpta convexitate circuli pertinentis ad
quas quisque quaeret terras iidem erunt siderum exortus per
omnium circulorum paris umbras. indicandum et illud, tem-
pestates ipsas cardines suos habere quadrinis annis, et eas-
dem non magna differentia reverti ratione solis, octonis vero
augeri easdem, centesima revolvente se luna.
218 (58.) Omnis autem ratio observata est tribus modis, ex-
ortu siderum occasuque et ipsorum temporum cardinibus.
exortus occasusque binis modis intelleguntur. aut enim ad-
ventu solis occultantur stellae et conspici desinunt, aut eius-
dem abscessu proferunt se. emersum hoc melius quam exor-
tum consuetudo dixisset, et illud occultationem potius quam
219 occasum. alio modo, quo die incipiunt adparere vel desinunt,
oriente sole aut occidente, matutini vespertinive cognominati,
prout alteruter eorum mane vel crepusculo contingit. do-
drantes horarum cum minumum intervalla ea desiderant ante
solis ortum vel post occasum, ut adspici possint. praeterea
bis quaedam exoriuntur et occidunt, omnisque sermo de his
2, 7 sqq. est stellis quas adhaerere caelo diximus.
220 (59.) Cardo temporum quadripertita anni distinctione
constat per incrementa lucis. augetur haec a bruma, et ae-
quatur noctibus verno aequinoctio diebus XC horis tribus.

dein superat noctis ad solstitium diebus XCIIII horis duodecim, ** usque ad aequinoctium autumni, et tum aequata die procedit ex eo ad brumam diebus LXXXVIII horis tribus.
Horae nunc in omni accessione aequinoctiales, non cuiuscum 221
que diei, significantur, omnesque eae differentiae fiunt in octavis partibus signorum, bruma capricorni a. d. VIII. kalendas Ianuar. fere, aequinoctium vernum arietis, solstitium cancri, alterumque aequinoctium librae, qui et ipsi dies raro non
aliquos tempestatum significatus habent. rursus hi cardines 222
singulis etiamnum articulis temporum dividuntur, per media omnes dierum spatia, quoniam inter solstitium et aequinoctium autumni fidiculae occasus autumnum inchoat die XLVI., at ab aequinoctio eo ad brumam vergiliarum matutinus occasus hiemem die XLIIII., inter brumam et aequinoctium die XLV. flatus favoni vernum tempus, ab aequinoctio verno initium aesta-
tis die XLVIII. vergiliarum exortu matutino. nos incipiemus 223
a sementibus frumenti, hoc est vergiliarum occasu matutino. nec deinde parvorum siderum mentione concidenda ratio est et difficultas rerum augenda, cum sidus vehemens Orionis iisdem diebus longo decedat spatio.

(60.) Sementibus tempora plerique praesumunt et ab un- 224
decimo die autumnalis aequinocti fruges serunt, adveniente coronae exortu, continuis diebus certo prope imbrium promisso, Xenophon non antequam deus signum dederit. hoc Cicero Novembris imbre fieri interpretatus est, cum sit vera
ratio non prius serendi quam folia coeperint decidere. hoc 225
ipso vergiliarum occasu fieri putant aliqui a. d. III. idus
Novembris, ut diximus, servantque id sidus etiam vestis insti- 2,125
tores, et est in caelo notatu facillimum, ergo ex occasu eius de hieme augurantur quibus est cura insidiandi, negotiatoris avaritia. nubilo occasu pluviosam hiemem denuntiat, statimque augent lacernarum pretia, sereno asperam, et reliqua-
rum vestium accendunt. sed ille indocilis caeli agricola 226
hoc signum habeat inter suos vepris, humumque suam adspiciens, cum folia decident, viderit decidua. sic iudicetur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. ita enim sentitur ut caeli locique adficit natura, idque in hac ratione praecellit, quod eadem et in mundo publica est et unicuique loco pecu-

227 liaris. miretur hoc qui non meminerit ipso brumali die puleium in carnariis florere. adeo nihil occultum esse natura voluit, et serendi igitur hoc dedit signum. Haec est vera interpretatio argumenta naturae secum adferens, quippe sic terram peti suadet promittitque quandam stercoris vicem et contra rigores terram satusque operiri a se nuntiat ac monet festinare.

228 (61.) Varro in fabae utique satu hanc observationem custodiri praecepit. alii plena luna serendam, lentem vero a vicesima quinta ad tricesimam, viciam quoque iisdem lunae diebus. ita demum sine limacibus fore. quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vere. Est et alia manifestior ratio mirabiliore naturae providentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus:

Iam vero semper viridis semperque gravata
Lentiscus triplici solita est grandescere fetu,
Ter fruges fundens tria tempora monstrat arandi.

229 Ex his unum hoc erit idem et lino ac papaveri serendo. Cato de papavere ita tradit: *Virgas et sarmenta quae tibi usioni supererunt in segete comburito. ubi eas combusseris, ibi papaver serito.* silvestre in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia visque somnifera etiam sativo. Et hactenus de hiberna semente.

230 26. (62.) Verum ut pariter omnis culturae quoddam breviarium peragatur, eodem tempore conveniet arbores stercorare, adcumulare item vineas — sufficit in iugerum opera, — et, ubi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, solum seminariis bipalio praeparare, incilia aperire, aquam de agro pelle-
231 re, torcular lavare et recondere. A kalendis Novembr. gallinis ova subponere nolito, donec bruma conficiatur. in eum diem ternadena subicito aestate tota, hieme pauciora, non tamen infra novena. Democritus talem futuram hiemem arbitratur qualis fuerit brumae dies et circa eum terni, item solstitio aestatem. circa brumam plerisque bis septem halcyonum fetura, ventorum quiete mollitum caelum. sed et in his et in aliis omnibus ex eventu significationum intellegi sidera debebunt, non ad dies utique praefinitos exspectari tempestatum vadimonia.

(63.) Per brumam vitem ne colito. Vina tum defae- 232
cari vel etiam diffundi Hyginus suadet a confecta ea septumo
die, utique si septuma luna conpetat, cerasa circa brumam
seri. bubus glandem tum adspergi convenit in iuga singula
modios. largior valetudinem infestat, et quocumque tempore
detur, si minus XXX diebus continuis data sit, narrant verna
scabie poenitere. Materiae caedendae tempus hoc dedimus. 16, 188
reliqua opera nocturna maxume vigilia constent, cum sint 233
noctes tanto ampliores, qualos, cratis, fiscinas texere, facis
incidere, ridicas praeparare interdiu XXX, palos LX, in lucu-
bratione vespertina ridicas V, palos X, totidem antelucana.

(64.) A bruma in favonium Caesari nobilia sidera signi- 234
ficant, tertio kalendas Ianuarias matutino canis occidens, quo
die Atticae et finitimis regionibus aquila vesperi occidere
traditur. pridie nonas Ianuarias Caesari delphinus matutino
exoritur et postero die fidicula, quo Aegypto sagitta vesperi
occidit. item ad VI. idus Ianuarias eiusdem delphini vesper- 235
tino occasu continui dies hiemant Italiae, cum sol in aqua-
riam sentiatur transire, quod fere XVI. kalendas Februar.
evenit, VIII. kalendas stella regia appellata Tuberoni in pe-
ctore leonis occidit matutino, et pridie nonas Februarias fi-
dicula vesperi. Huius temporis novissimis diebus, ubicum- 236
que patietur caeli ratio, terram ad rosarum et vineae satum
vertere bipalio oportet, — iugero operae LX sufficiunt, — fos-
sas purgare aut novas facere, antelucanis ferramenta acuere,
manubria aptare, dolia quassa sarcire, ovium tegimenta con-
cinnare ipsarumque lanas scabendo purgare.

(65.) [1] A favonio in aequinoctium vernum Caesari si- 237
gnificat, XIIII. kalendas Mart. triduum varie, et VIII. kalen-
das hirundinis visu et postero die arcturi exortu vespertino,
item tertio nonas Mart. Caesar cancri exortu id fieri observa-
vit, maior pars auctorum vindemitoris emersu, octavo idus
aquilonii piscis exortu et postero die Orionis. in Attica mil-
vom adparere servatur. Caesar et idus Martias feralis sibi
notavit scorpionis occasu, XV. kalendas vero April. Italiae
milvom ostendi, XII. kalendas ecum occidere matutino. [2]
Hoc intervallum temporis vegetissimum agricolis maxumeque 238
operosum est, in quo praecipue falluntur. neque enim eo die

vocantur ad munia quo favonius flare debeat, sed quo coepe-
rit. hoc acri intentione servandum est, hoc illo mense si-
gnum deus habet observatione minume fallaci aut dubia, si
239 quis attendat. unde autem spiret is ventus quaque parte ve-
2,122 niat, diximus secundo volumine et dicemus mox paulo ope-
337 rosius. interim ab eo die, quisquis ille fuerit, quo flare coe-
perit, non utique VII. idus Febr., sed sive ante, quando prae-
vernat, sive postea, quando hiemat post diem certum, innu-
mera rusticos cura distringat et prima quaeque peragantur
240 quae differri nequeunt. trimestria serantur, vites putentur
17,176 qua diximus ratione, oleae curentur, poma serantur inse-
ranturque, vineae pastinentur, semina digerantur, instauren-
tur alia, harundines, salices, genistae serantur caedanturque,
241 17,78 serantur vero ulmi, populi, platani, uti dictum est. Tum
et segetes convenit purgare, sarire hibernas fruges maxume-
que far. lex certa in eo, cum quattuor fibrarum esse coepe-
rit, faba vero non antequam trium foliorum. tunc quoque levi
sarculo purgare verius quam fodere, florentem utique XV
primis diebus non attingere. hordeum nisi sicco ne sarito.
putationem aequinoctio peractam habeto. Vineae iugerum
quaternae operae putant, adligant in arbusto singulae operae
242 arbores XV. Eodem hoc tempore hortorum rosariorumque
19,49 sqq. 21,14 sqq. cura est, quae separatim proxumis voluminibus dice-
tur, eodem et topiari. tum optume scrobes fiunt. terra in
futurum proscinditur Vergilio maxume auctore, ut glaebas
sol coquat. utilior sententia quae non nisi temperatum solum
medio vere arari iubet, quoniam in pingui statim sulcos oc-
cupent herbae, gracili insecuti aestus exsiccent omnemque
sucum venturis seminibus auferant. talia autumno melius
243 arari certum est. [3] Cato verna opera sic definit: scro-
bes fieri seminariis, vitiaria propagari, in locis crassis et
umidis ulmos, ficos, poma, oleas seri, prata stercorari luna
sitiente, quae rigua non erunt, a flatu favoni defendi, purgari,
herbas malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri
et vetera sarciri, haec antequam vineam fodere incipias. item-
que piro florente arare incipias macra harenosaque. postea
uti quaeque gravissima et aquosissima ita postremo arato.
244 Ergo haec aratio has habebit notas, lentisci primum fructum

ostendentis ac piri florentis. erit et tertia in bulborum satu
scillae, item in coronamentorum narcissi, namque et haec
ter florent primoque flore primam arationem ostendunt, medio
secundam, tertio novissimam, quando inter sese alia aliis no-
tas praebent. ac non in novissimis cavetur ne fabis floren- 245
tibus attingatur hedera, id enim noxium et exitiale ei est tem-
pus. quaedam vero et suas habent notas, sicuti ficus. cum
folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc ma-
xume serendas ficus.

(66.) [1] Aequinoctium vernum a. d. VIII. kalendas 246
April. peragi videtur. ab eo ad vergiliarum exortum matuti-
num Caesari significant kalendae April. III. nonas April. in
Attica vergiliae vesperi occultantur, eaedem postridie in Boe-
otia, Caesari autem et Chaldaeis nonis, Aegypto Orion et gla-
dius eius incipiunt abscondi. Caesari VI. idus significat im-
bris librae occasus. XIIII. kalend. Maias Aegypto suculae 247
occidunt vesperi, sidus vehemens et terra marique turbidum,
XVI. Atticae, XV. Caesari, continuo quatriduo significant, As-
syriae autem XII. kalendas. hoc est volgo appellatum sidus Pa-
rilicium, quoniam XI. kalend. Maias urbis Romae natalis, quo
fere serenitas redditur, claritatem observationi dedit, nimbo-
rum argumento hyadas appellantibus Graecis eas stellas, quod
nomen nostri a similitudine cognominis Graeci propter sues
inpositum arbitrantes, inperitia appellavere suculas. Cae- 248
sari et VIII. kalendas notatur dies. VII. kalendas Aegypto
hoedi exoriuntur, VI. kalendas Boeotiae et Atticae canis ve-
speri occultatur, fidicula mane oritur. V. kalendas Assyriae
Orion totus absconditur, IIII. autem canis. VI. nonas Maias
Caesari suculae matutino exoriuntur et VIII. idus capella
pluvialis, Aegypto autem eodem die canis vesperi occultatur.
sic fere in VI. idus, qui est vergiliarum exortus, decurrunt
sidera. [2] In hoc temporis intervallo XV diebus primis agri- 249
colae rapienda sunt quibus peragendis ante aequinoctium non
suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam pu-
tantium vitis per imitationem cantus alitis temporariae quam
cuculum vocant. dedecus enim habetur opprobriumque meri-
tum falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petu-
lantiae sales etiam cum primo vere ludantur. auspicio tamen

detestabiles videntur. adeo minuma quaeque in agro natu-
250 ralibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore
panici milique satio est. iustum hoc seri maturato hordeo.
atque etiam in eodem arvo signum illius maturitati et horum
sationi commune lucentes vespere per arva cicindelae — ita
appellant rustici stellantis volatus, Graeci vero lampyridas —,
incredibili benignitate naturae.
251 27. (67.) [1] Iam vergilias in caelo notabilis caterva
fecerat. non tamen his contenta terrestris fecit alias veluti
vociferans: cur caelum intuearis, agricola? cur sidera quae-
ras, rustice? iam te breviore somno fessum premunt noctes.
ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiaris stellas easque
vespera et ab opere disiungenti ostendo ac, ne possis praeter-
252 ire, miraculo sollicito. videsne ut fulgor ignis similis ala-
rum conpressu tegatur secumque lucem habeat et nocte?
dedi tibi herbas horarum indices et, ut ne sole quidem ocu-
los tuos a terra avoces, heliotropium ac lupinum circumagun-
tur cum illo. cur etiamnum altius spectas, ipsumque caelum
253 scrutare? habes ante pedes tuos ecce vergilias. In certis
hae diebus proveniunt durantque, sed esse sideris huiusce
partum eas certum est. proinde quisquis aestivos fructus
ante illas severit ipse frustrabitur sese. hoc intervallo et
apicula procedens fabam florere indicat, fabaque florescens
eam evocat. dabitur et aliud finiti frigoris indicium: cum ger-
minare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito.
254 [2] ergo opera taleas olivarum ponere ipsasque oleas interra-
dere, rigare prata aequinocti diebus primis, cum herba cre-
verit in festucam, arcere aquas, vineam pampinare. et huic
lex sua, cum pampini quattuor digitos longitudine expleve-
rint, — pampinat una opera iugerum — , segetes iterare. sa-
ritur vero diebus viginti. ab aequinoctio sartura nocere et
vineae et segeti existimatur. et ovis lavandi hoc idem tempus
255 est. [3] A vergiliarum exortu significant Caesari postridie
arcturi occasus matutinus, III. idus Maias fidiculae exortus,
XII. kalendas Iunias capella vesperi occidens et in Attica
canis. XI. kalendas Caesari Orionis gladius occidere incipit,
IIII. nonas Iunias Caesari et Assyriae aquila vesperi oritur,
VII. idus arcturus matutino occidit Italiae, IIII. delphinus

vesperi exoritur. XVII. kalendas Iulias gladius Orionis exori- 256
tur, quod in Aegypto post quatriduum. XI. kalendas eiusdem
Orionis gladius Caesari occidere incipit. VIII. kalendas Iulias
vero longissimus dies totius anni et nox brevissima solsti-
tium conficiunt. [4] In hoc temporis intervallo vineae pam- 257
pinantur, curatur ut vinea vetus semel fossa sit, bis novella.
oves tondentur, lupinum stercorandi causa vertitur, terra pro-
scinditur, vicia in pabulum secatur, faba metitur, dein cuditur.

28. Prata circa kalendas Iun. caeduntur, quorum facilli- 258
ma agricolis cura ac minumi inpendi haec de se postulat dici.
Relinqui debent in laeto solo vel riguo, eaque aqua pluvia
rigari via publica. utilissimum, si malae herbae, arare, deinde
cratire, serere florem ex fenilibus, atque ex praesepibus feno
dilapsum spargere priusquam cratiantur, nec primo anno ri-
gari, nec pasci ante secunda fenisecia, ne herbae vellantur
obtrituque hebetentur. Senescunt prata restituique debent 259
faba in iis sata vel rapis vel milio, mox insequente anno fru-
mento rursusque in prata tertio relinqui, praeterea quotiens
secta sint siciliri, hoc est quae feniseces praeterierunt secari.
est enim in primis inutile enasci herbas sementaturas. Herba
optuma in prato trifoli, proxuma graminis, pessuma nummuli,
siliquam et diram ferentis. invisa et equisaetis est, a simili-
tudine equinae saetae. Secandi tempus, cum spica deflore- 260
scere coepit atque roborari. secandum antequam inarescat.
Cato: *fenum, inquit, ne sero seces. prius quam se-
men maturum sit secato.* quidam pridie rigant, ubi sunt
rigua. noctibus roscidis secari melius. quaedam partes Ita-
liae post messem secant. [5] Fuit hoc quoque maioris in- 261
pendi apud priores, Creticis tantum transmarinisque cotibus
notis nec nisi oleo aciem falcis excitantibus. igitur cornu pro-
pter oleum ad crus ligato fenisex incedebat. Italia aquarias
cotis dedit limae vice imperantis ferro. sed aquaria ** protinus
virent. Falcium ipsarum duo genera: Italicum brevius ac vel
inter vepris quoque tractabile, Galliarum latifundia maioris
conpendi, quippe medias caedunt herbas brevioresque prae-
tereunt. Italus fenisex dextra una manu secat. Iustum est 262
una opera in die iugerum desecari, adligarique manipulos
mille ducentos, quaterna pondo. sectum verti ad solem nec

nisi siccum construi oportet. ni fuerit observatum hoc di-
ligenter, exhalare matutino nebulam quandam metas, mox
263 sole accendi et conflagrare certum est. Rursus rigari dese-
cta oportet, ut secetur autumnale fenum quod vocant cordum.
Interamnae in Umbria quater anno secantur, etiam non rigua,
ter vero plerisque in locis, et postea in ipso pabulo non mi-
nus emolumenti est quam a feno. armentariorum id cura, iu-
mentorumque progeneratio suum cuique consilium dabit, optu-
mo maxume quadrigarum quaestu.
264 (68.) [1] Solstitium peragi in octava parte cancri et
221 256 octavo kalendas Iul. diximus. magnus hic anni cardo, magna
res mundi. in hoc usque a bruma crescunt dies, creverat sex
mensibus sol ipse ad aquilonem scandens ac per ardua eni-
sus ab ea meta incipit flecti et degredi ad austrum, aucturus
265 noctis aliis sex mensibus ablaturusque diei mensuram. Ex
hoc deinde rapiendi convehendique fructus alios atque alios
tempus, et praeparandi se contra saevam feramque hiemem,
decebatque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam.
quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, verti-
que iussit ipsa die folia et esse confecti sideris signum, nec
silvestrium arborum remotarumque, ut in saltus devios mon-
tisque eundum esset quaerentibus signa, non rursus urbana-
rum et quae topiario tantum coluntur, quamquam his et in villa
266 visendis. vertit oleae ante pedes satae, vertit tiliae ad mille
usus petendae, vertit populi albae etiam vitibus nuptae. ad-
huc parum est. ulmum, inquit, vite dotatam habes, et huius
vertam. pabulo folia eius stringis aut deputas, adspice et
tenes sidus. alia parte caelum respiciunt quam qua specta-
267 vere pridie. salice omnia adligas, humillima arborum ipse
toto capite altior, et huius circumagam. quid te rusticum
quereris? non stat per me quominus caelum intellegas et cae-
lestia scias. dabo et auribus signum: palumbium utique ex-
audi gemitus. transisse solstitium caveto putes, nisi cum in-
268 cubantem videris palumbem. [2] Ab solstitio ad fidiculae oc-
casum VI. kalendas Iulias Caesari Orion exoritur, zona au-
tem eius quarto nonas Assyriae, Aegypto vero procyon ma-
tutino aestuosus, quod sidus apud Romanos non habet nomen,
nisi caniculam hanc volumus intellegi, hoc est minorem canem,

ut in astris pingitur, ad aestum magnopere pertinens, sicut
paulo mox docebimus. IIII. nonas Chaldaeis corona oc- 270 269
cidit matutino, Atticae Orion totus eo die exoritur. pridie
idus Iulias Aegypto Orion desinit exoriri, XVI. kal. Augu-
stas Assyriae procyon exoritur, dein post triduum fere ubique
confessum inter omnis sidus indicans quod canis ortum voca-
mus, sole partem primam leonis ingresso. Hoc fit post solsti- 270
tium XXIII. die. sentiunt id maria et terrae, multae vero et
ferae, ut suis locis diximus. neque est minor ei veneratio 2,107 9,58
quam descriptis in deos stellis, accenditque solem et ma-
gnam aestus optinet causam. XIII. kal. August. Aegypto aqui-
la occidit matutino etesiarumque prodromi flatus incipiunt,
quod Caesar X. kalendas sentire Italiam existimavit. aquila 271
Atticae matutino occidit, III. kal. regia in pectore leonis
stella matutino Caesari emergit. VIII. idus Aug. arcturus
medius occidit, III. idus fidicula occasu suo autumnum incho-
at, uti is adnotat. sed vera ratio id fieri invenit VI. idus eas-
dem. [3] In hoc temporis intervallo res summa vitium agitur 272
decretorio uvis sidere illo quod caniculam appellavimus, un- 268
de carbunculare dicuntur ut quodam uredinis carbone exustae.
non conparantur huic malo grandines, procellae quaeque um-
quam annonae intulere caritatem. agrorum quippe mala sunt
illa, carbunculus autem regionum late patentium, non difficili
remedio, nisi calumniari naturam rerum homines quam sibi
prodesse mallent. ferunt Democritum, qui primus intellexit 273
ostenditque caeli cum terris societatem, spernentibus hanc
curam eius opulentissimis civium, praevisa olei caritate ex
futuro vergiliarum ortu qua diximus ratione ostendemus- 17,225
que iam planius, magna tum vilitate propter spem olivae co-
emisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem
quietemque doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. at- 274
que ut adparuit causa et ingens divitiarum cursus, restituisse
mercedem anxiae et avidae dominorum poenitentiae, conten-
tum ita probavisse opes sibi in facili, cum vellet, fore. Hoc
postea Sextius e Romanis sapientiae adsectatoribus Athenis
fecit eadem ratione. tanta litterarum occasio est, quas equi-
dem miscebo agrestibus negotiis quam potero dilucide atque
perspicue. Plerique dixere rorem inustum sole acri frugibus 275

robiginis causam esse et carbunculi vitibus, quod ex parte falsum arbitror, omnemque uredinem frigore tantum constare sole innoxio. id manifestum fiet attendentibus. nam primum omnium non hoc evenire nisi noctibus et ante solis ardorem deprehenditur, totumque lunari ratione constat, quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio plenave luna, hoc est praeva-
2,46 lente. utroque enim habitu plena est, ut saepius diximus, sed interlunio omne lumen quod a sole accepit caelo regerit.
276 differentia utriusque habitus magna, sed manifesta. namque interlunio aestate calidissima est, hieme gelida. e diverso in plenilunio aestate frigidas facit noctis, hieme tepidas. causa evidens, sed alia redditur a Fabiano Graecisque auctoribus.
277 aestate enim interlunio necesse est cum sole nobis proxumo circulo currat igne eius comminus recepto candens, eadem interlunio absit hieme, quoniam abscedit et sol, item in plenilunio aestivo procul abeat adversa soli, hieme autem ad nos per aestivom circulum accedat. ergo per se roscida quotiens alget, infinitum quantum illo tempore cadentis pruinas congelat.

278 (69.) [1] Ante omnia autem duo genera esse caelestis iniuriae meminisse debemus: unum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellae ceteraque similia intelleguntur, quae cum acciderint, vis maior appellatur. haec
228. 2,106 ab horridis sideribus exeunt, ut saepius diximus, veluti
279 arcturo, Orione, haedis. alia sunt illa quae silente caelo serenisque noctibus fiunt nullo sentiente nisi cum facta sunt. publica haec, sed et magnae differentiae a prioribus, aliis robiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus vero sterilitatem. De his nunc dicemus a nullo ante nos prodita, priusque causas reddemus.

280 29. [2] Duae sunt praeter lunarem, paucisque caeli locis constant. namque vergiliae privatim attinent ad fructus, ut quarum exortu aestas incipiat, occasu hiems, semestri spatio intra se messis vindemiasque et omnium maturitatem conplectente. est praeterea in caelo qui vocatur lacteus cir-
281 culus, etiam visu facilis. huius defluvio velut ex ubere aliquo sata cuncta lactescunt duorum siderum observatione, aquilae in septentrionali parte et in austrina caniculae, cuius

mentionem suo loco fecimus. ipse circulus fertur per sagit- 268
tarium atque geminos, solis centro bis aequinoctialem cir-
culum secans commissuras eorum optinente hinc aquila illinc
canicula. ideo effectus utriusque ad omnis frugiferas perti- 282
nent terras, quoniam in his tantum locis solis terraeque cen-
tra congruunt. igitur horum siderum diebus si purus atque
mitis aer genitalem illum lacteumque sucum transmisit in ter-
ras, laeta adulescunt sata. si luna qua dictum est ratione 277
roscidum frigus adspersit, admixta amaritudo ut in lacte
puerperium necat. modus in terris huius iniuriae quem fe- 283
cit in quacumque convexitate comitatus utriusque causae, et
ideo non pariter in toto orbe sentitur, ut nec dies. aquilam
diximus in Italia 'exoriri a. d. XIII. kal. Ianuarias, nec 16, 108
patitur ratio naturae quicquam in satis ante eum diem spei
esse certae. si vero interlunium incidat, omnis hibernos
fructus et praecocis laedi necesse est. [3] Rudis fuit prisco- 284
rum vita atque sine litteris. non minus tamen ingeniosam
fuisse in illis observationem adparebit quam nunc esse ratio-
nem. tria namque tempora fructibus metuebant, propter
quod instituerunt ferias diesque festos, Robigalia, Floralia,
Vinalia. Robigalia Numa constituit anno regni sui XI., quae 285
nunc aguntur a. d. VII. kal. Mai. quoniam tunc fere segetes
robigo occupat. hoc tempus Varro determinat sole tauri par-
tem decumam optinente, sicut tunc ferebat ratio. sed vera
causa est quod post dies undeviginti ab aequinoctio verno per
id quatriduum varia gentium observatione in IIII. kal. Maias
canis occidit, sidus et per se vehemens et cui praeoccidere
caniculam necesse sit. itaque iidem Floralia IIII. kalendas 286
easdem instituerunt urbis anno DXVI. ex oraculis Sibyllae, ut
omnia bene deflorescerent. hunc diem Varro determinat
sole tauri partem XIIII. optinente. ergo si in hoc quatriduum
inciderit plenilunium, fruges et omnia quae florebunt laedi
necesse erit. Vinalia priora, quae ante hos dies sunt VIIII. 287
kal. Mai. degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent,
nec quae adhuc diximus ad vitis oleasque, quoniam earum
conceptus exortu vergiliarum incipit a. d. VI. idus Mai., ut
docuimus. aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sor- 248
bile velim, — exurit enim frigidum sidus arcturi postridie

288 occidens —, et multo minus plenilunium incidere. [4] IIII. no-
nas Iunias iterum aquila exoritur vesperi, decretorio die flo-
rentibus oleis vitibusque, si plenilunium in eum incidat. equi-
dem et solstitium VIII. kal. Iul. simili causa duxerim et ca-
nis ortum post dies a solstitio XXIII, sed interlunio acci-
dente, quoniam vapore constat culpa acinique praecocun-
tur in callum. rursus plenilunium nocet a. d. IIII. nonas Iul.,
cum Aegypto canicula exoritur, vel certe XVI. kal. Augu-
stas, cum Italiae, item XIII. kal. Augustas, cum aquila
289 occidit, usque in X. kalendas easdem. extra has causas sunt
Vinalia altera, quae aguntur a. d. XIIII. kalendas Septem-
bris. Varro ea fidicula incipiente occidere mane determinat,
quod volt initium autumni esse et hunc diem festum tempe-
statibus leniendis institutum. nunc fidiculam occidere a. d. VI.
290 idus Augustas servatur. [5] Intra haec constat caelestis ste-
rilitas, neque negaverim posse eam permutare algentium lo-
corum et aestuantium naturas. et a nobis rationem demon-
stratam esse satis est, reliqua observatione cuiusque con-
stabunt. alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilu-
291 nium aut interlunium, non erit dubium. et in hoc mirari
benignitatem naturae succurrit, iam primum hanc iniuriam
omnibus annis accidere non posse propter statos siderum
cursus, nec nisi paucis noctibus anni, idque quando futurum
sit facile nosci. ac ne per omnis menses timeretur, earum
quoque lege divisum aestate interlunia praeterquam biduo
secura esse, hieme plenilunia, nec nisi aestivis brevissimis-
292 que noctibus metui, diebus non item valere. praeterea tam
facile intellegi ut formica minumum animal interlunio quie-
scat, plenilunio etiam noctibus operetur, avem parram ori-
ente sirio ipso die non adparere, donec occidat, e diverso
chlorionem prodire ipso die solstiti, neutrum vero lunae sta-
tum noxium esse, ne noctibus quidem nisi serenis et omni
aura quiescente, quoniam neque in nube neque in flatu ca-
dunt rores, sic quoque non sine remedio.

293 (70.) Sarmenta aut palearum acervos et evolsas herbas
fruticesque per vineas camposque, cum timebis, incendito,
fumus medebitur. hic e paleis et contra nebulas auxiliatur,
ubi nebulae nocent. quidam tris cancros vivos cremari iu-

bent in arbustis, ut carbunculi non noceant. alii siluri car- 294
nem leviter uri a vento, ut per totam vineam fumus disper-
gatur. Varro auctor est, si fidiculae occasu, quod est in-
itium autumni, uva picta consecretur inter vitis, minus no-
cere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriae regem
scripsit, si fictili novo obruatur rubeta rana in media se-
gete, non esse noxias tempestates.

(71.) Opera rustica huius intervalli: terram iterare, ar- 295
bores circumfodere, ubi aestuosa regio poscat, adcumulare
— germinantia nisi in solo luxurioso fodienda non sunt —, se-
minaria purgare sarculo, messem hordeaceam facere, aream
in messem creta praeparare, Catonis sententia amurca tem-
peratam, Vergili operosius. maiore ex parte aequant tan-
tum et fimo bubulo dilutiore inlinunt. id satis ad pulveris re-
medium videtur.

30. (72.) Messis ipsius ratio varia. Galliarum latifundiis 296
valli praegrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis
per segetem inpelluntur, iumento in contrarium iuncto. ita
dereptae in vallum cadunt spicae. stipulae alibi mediae falce
praeciduntur atque inter duas mergites spica destringitur.
alibi ab radice vellunt, quique id faciunt proscindi ab se
obiter agrum interpretantur, cum extrahant sucum. diffe- 297
rentia haec: ubi stipula domos contegunt quam longissimam
servant, ubi feni inopia est, stramento paleam quaerunt.
panici culmo non tegunt, mili culmum fere inurunt, hordei
stipulam bubus gratissimam servant. panicum et milium sin-
gillatim pectine manuali legunt Galliae. Messis ipsa alibi 298
tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi per-
ticis flagellatur. triticum quo serius metitur copiosius inve-
nitur, quo celerius vero hoc speciosius ac robustius. lex
aptissima, antequam granum indurescat et cum iam
traxerit colorem, oraculum vero biduo celerius
messem facere potius quam biduo serius. siliginis
et tritici eadem ratio in area horreoque. far, quia difficulter
excutitur, convenit cum palea sua condi, et stipula tantum
et aristis liberatur. Palea plures gentium pro feno utuntur. 299
melior ea quo tenuior minutiorque et pulveri propior, ideo
optuma e milio, proxuma ex hordeo, pessuma ex tritico,

praeterquam iumentis opere laborantibus. culmum, saxosis
locis cum inaruit, baculo frangunt sub strata animalium. si
300 palea deficit, et culmus teritur. ratio haec: maturius de-
sectus, muria dura sparsus, dein siccatus in manipulos con-
volvitur atque ita pro feno bubus datur. sunt qui accendant
in arvo et stipulas, magno Vergili praeconio. summa autem
eius ratio ut herbarum semen exurant. ritus diversos magni-
tudo facit messium et raritas operariorum.

301 (73.) Conexa est ratio frumenti servandi. Horrea ope-
rosi tripedali crassitudine pariete latericio exaedificari iubent
aliqui. praeterea superne inpleri nec adflatus admittere aut
fenestras habere ullas. alii ab exortu tantum aestivo aut
septentrione, eaque sine calce construi, quoniam sit fru-
15, 33 mento inimicissima. nam quae de amurca praeceperunt indi-
302 cavimus. alibi contra suspendunt granaria lignea columnis
et perflari undique malunt, atque etiam a fundo. alii omnino
pendente tabulato extenuari granum arbitrantur et, si tegulis
subiaceat, confervescere. multi ventilare quoque vetant.
curculionem enim non descendere infra quattuor digitos, nec
303 amplius periclitari. Columella et favonium ventum confecto
frumento praedicat, quod miror equidem, siccissimum alio-
qui. sunt qui rubeta rana in limine horrei pede e longioribus
suspensa invehere iubeant. nobis referre plurumum tempe-
stivitas condendi videbitur. nam si parum tostum atque ro-
bustum collectum sit aut calidum conditum, vitia innasci ne-
304 cesse est. Diuturnitatis causae plures: aut in ipsius grani
corio, cum est numerosius, ut milio, aut suci pinguedine
qui pro umore sufficit tantum, ut sesimae, aut amaritudine,
ut lupino et cicerculae. In tritico maxume nascuntur anima-
lia, quoniam spissitate sua concalescit et furfure crasso ve-
stitur. tenuior hordeo palea, exilis et legumini, ideo non
generant. faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc effer-
305 vescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia adsper-
gunt amurca, mille modios quadrantali, alii Chalcidica aut
Carica creta aut etiam absinthio. est et Olynthi ac Cerinthi
Euboeae terra quae corrumpi non sinat. nec fere condita in
306 spica laeduntur, utilissime tamen servantur in scrobibus,
quos siros vocant, ut in Cappadocia ac Threcia et Hispania

et in parte Africae, ante omnia ut sicco solo fiant curant,
mox ut palea substernatur. praeterea cum spica sua condun-
tur. ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil
maleficum nasci. Varro auctor est sic conditum triticum du- 307
rare annis quinquaginta, milium vero centum, fabam et le-
gumina in oleariis cadis oblita cinere longo tempore ser-
vari, idem fabam a Pyrrhi regis aetate in quodam specu
Ambraciae usque ad piraticum Pompei Magni bellum du-
rasse annis circiter CCXX. Ciceri tantum nullae bestiolae 308
in horreis innascuntur. sunt qui urceis cineri substratis et
inlitis acetum habentibus leguminum acervos superingerant
ita non nasci maleficia credentes, alii qui in salsamentariis
cadis gypso inlinant, alii qui lentem aceto laserpiciato re-
spergant siccatamque oleo unguant. sed brevissima observa-
tio quod vitiis carere velis interlunio legere. quare pluru-
mum refert condere quis malit an vendere. crescente enim
luna frumenta grandescunt.

31. (74.) Sequitur ex divisione temporum autumnus a 309
fidiculae occasu ad aequinoctium ac deinde vergiliarum occa-
sum initiumque hiemis. in his intervallis significant pridie
idus Aug. Atticae ecus oriens vesperi, Aegypto et Caesari
delphinus occidens. XI. kalend. Septembris Caesari et Assy-
riae stella quae vindemitor appellatur exoriri mane incipit
vindemiae maturitatem promittens. eius argumentum erunt
acini colore mutati. Assyriae V. kalendas et sagitta occidit
et etesiae desinunt. vindemitor Aegypto nonis exoritur, 310
Atticae arcturus matutino, et sagitta occidit mane. V. idus
Septembris Caesari capella oritur vesperi, arcturus vero
medius pridie idus vehementissimo significatu terra marique
per dies quinque. ratio eius haec traditur: si delphino oc- 311
cidente imbres fuerint, non defuturos per arcturum. signum
orientis eius sideris servetur hirundinum abitus, namque de-
prehensae intereunt. XVI. kalendas Octobris Aegypto spica
quam tenet virgo exoritur matutino etesiaeque desinunt. hoc
idem Caesari XIIII. kalendas, XIII. Assyriae significant, et
XI. kalendas Caesari commissura piscium occidens ipsumque
aequinocti sidus VIII. kalendas Octobris. dein consentiunt, 312
quod est rarum, Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeni-

scus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus IIII. kalendas capellam matutino exoriri et III. kalendas haedos. VI. nonas Octobris Atticae corona exoritur mane, Asiae et Caesari V. nonas heniochus occidit matutino. IIII. nonas Caesari corona
313 exoriri incipit, et postridie occidunt haedi vesperi. VIII. idus Octobris Caesari fulgens in corona stella exoritur, et VI. idus vergiliae vesperi, idibus corona tota. XVII. kalendas Novembris suculae vesperi exoriuntur. pridie kalendas Caesari arcturus occidit et suculae exoriuntur cum sole. quarto nonas arcturus occidit vesperi. quinto idus Novembris gladius
314 Orionis occidere incipit. dein III. idus vergiliae occidunt. In his temporum intervallis opera rustica: rapa, napos serere
181 quibus diximus diebus. volgus agreste rapa post ciconiae discessum male seri putat, nos omnino post Volcanalia, et praecocia cum panico, a fidiculae autem occasu viciam phasiolos, pabulum. hoc silente luna seri iubent. Et frondis praeparandae tempus hoc est. unus frondator quattuor frondarias fiscinas conplere in die iustum habet. si decrescente luna
315 praeparetur, non putrescit. aridam colligi non oportet. Vindemiam antiqui numquam existimavere maturam ante aequinoctium, iam passim rapi cerno. quamobrem et huius tempora notis argumentisque signentur. leges ita se habent: *uvam calidam ne legito*, hoc est in aestiva siccitate ac nisi imber intervenerit. *uvam rorulentam ne legito*, hoc est si ros nocturnus fuerit, nec prius quam sole discutiatur.
316 *vindemiare incipito, cum ad palmitem pampinus procumbere coeperit aut cum exempto acino ex densitate intervallum non conpleri adparuerit, ac iam non augeri acinos*. plurumum refert, si contin-
317 gat crescente luna vindemiare. Pressura una culleos XX inplere debet. hic est pes iustus. ad totidem culleos et lacus XX iugeribus unum sufficit torculum. premunt aliqui singulis, utilius binis, licet magna sit vastitas singulis. longitudo in his refert, non crassitudo. spatiosa melius premunt. antiqui funibus vittisque loreis ea detrahebant et vectibus. intra C annos inventa Graecanica, mali rugis per cocleas bullantibus, palis adfixa arbori stella, a palis arcas lapidum attollente secum arbore, quod maxume probatur. intra viginti

duos hos annos inventum parvis prelis et minore torculario,
aedificio breviore malo in medio directo, tympana inposita
vinaceis superne toto pondere urguere et super prela con-
struere congeriem. Hoc et poma colligendi tempus. obser- 318
vatio, cum aliquod maturitate, non tempestate, deciderit.
hoc et faeces exprimendi, hoc et defrutum coquendi silente
luna noctu aut, si interdiu, plena, ceteris diebus aut ante
exortum lunae aut post occasum. nec de novella vite aut pa-
lustri, nec nisi e matura uva, nec nisi foliis despumandum,
quia, si ligno contingatur vas, adustum et fumosum fieri pu-
tant. Iustum vindemiae tempus ab aequinoctio ad vergilia- 319
rum occasum dies XLIV. ab eo die oraculum occurrit frigi-
dum picari pro nihilo ducentium. sed iam et kalendis Ia-
nuariis defectu vasorum vindemiantis vidi piscinisque musta
condi aut vina effundi priora, ut dubia reciperentur. hoc 320
non tam saepe proventu nimio evenit quam segnitia aut ava-
ritia insidiantium caritati civili. sed aequi patrisfamilias mo-
dus est annona cuiusque anni uti. id peraeque etiam lucro-
sissimum. Reliqua de vinis adfatim dicta sunt, item vin- 14, 59 sqq. 15, 5 sqq.
demia facta olivam esse rapiendam, et quae ad oleum perti-
nent quaeque a vergiliarum occasu agi debent. 49

32. (75.) His quae sunt necessaria adicientur de luna 321
ventisque et praesagiis, ut sit tota sideralis ratio perfecta.
namque Vergilius etiam in numeros lunae digerenda quaedam
putavit Democriti secutus ostentationem. nos legum utilitas,
quae in toto opere, in hac quoque movet parte. omnia quae
caeduntur, carpuntur, conduntur innocentius decrescente
luna quam crescente fiunt. stercus nisi decrescente luna ne 322
tangito. maxume autem intermenstrua dimidiaque stercorato.
verris, iuvencos, arietes, haedos decrescente luna castrato.
ova luna nova subponito. scrobis luna plena noctu facito.
arborum radices luna plena operito. umidis locis interlunio
serito et circa interlunium quatriduo. ventilari quoque fru-
menta ac legumina et condi circa extremam lunam iubent,
seminaria, cum luna supra terram sit, fieri, calcari musta,
cum luna sub terra, item materias caedi quaeque alia suis lo-
cis diximus. Neque est facilior observatio ac iam dicta no- 323
bis secundo volumine, sed quod intellegere vel rustici 2, 41 sqq.

possint: quotiens ab occidente sole cernetur prioribusque
noctis horis lucebit, crescens erit et oculis dimidiata iudica-
bitur, cum vero occidente sole orietur ex adverso, ita ut
pariter adspiciantur, tum erit plenilunium. quotiens ab ortu
solis orietur prioribusque noctis horis detrahet lumen et in
diurnas extendet, decrescens erit iterumque dimidia, in coitu
324 vero, quod interlunium vocant, cum adparere desierit. supra
terras autem erit quamdiu et sol interlunio et prima tota die,
secunda horae noctis unius dextante sicilico, ac deinde ter-
tia et usque XV. multiplicatis horarum iisdem portionibus.
XV. tota supra terras noctu erit eademque sub terris tota die.
325 XVI. ad primae horae nocturnae dextantem sicilicum sub
terra aget, easdemque portiones horarum per singulos dies
adiciet usque ad interlunium, et quantum primis partibus
noctis detraxerit, quod sub terris agat, tantundem novissi-
mis ex die adiciet supra terram. alternis autem mensibus
XXX inplebit numeros, alternis vero detrahet singulos. Haec
erit ratio lunaris. ventorum paulo scrupulosior.
326 33. (76.) Observato solis ortu quocumque die libeat
stantibus hora diei sexta sic ut ortum eum a sinistro umero
habeant, contra mediam faciem meridies et a vertice septen-
trio erit. qui ita limes per agrum currit cardo appellatur.
circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisque cer-
327 nat, alioquin post hominem erit. ergo permutatis lateribus,
ut ortus illius diei a dextro umero fiat, occasus a sinistro,
tunc erit hora sexta, cum minuma umbra contra medium fiet
hominem. per huius mediam longitudinem duci sarculo sul-
cum vel cinere liniam verbi gratia pedum viginti conveniat,
mediamque mensuram, hoc est in decumo pede, circumscribi
328 circulo parvo, qui vocetur umbilicus. quae pars fuerit a ver-
tice umbrae, haec erit ventus septentrionalis. illo tibi, puta-
tor, arborum plagae ne spectent, neve arbusta vineaeve nisi
in Africa, Cyrenis, Aegypto. illinc flante ne arato, quaeque
334 alia praecipiemus. quae pars liniae fuerit a pedibus umbrae
meridiem spectans, haec ventum austrum dabit quem a Grae-
329 2, 119 cis notum diximus vocari. illinc flatu veniente materiam
vineamque, agricola, ne tractes. umidus aut aestuosus Ita-
liae est, Africae quidem incendia cum serenitate adfert. in

hunc Italiae palmites spectent, sed non plagae arborum vi-
tiumve. hic olivae timeatur vergiliarum quatriduo, hunc ca-
veat insitor calamis gemmisque inoculator. De ipsa regionis 330
eius hora praemonuisse conveniat. frondem medio die, arbo-
rator, ne caedito. cum meridiem adesse senties, pastor, ae-
state contrahente se umbra, pecudem e sole in opaca cogito.
cum aestate pasces, in occidentem specta ante meridiem,
post meridiem in orientem, aliter noxium, sicut hieme et
vere si in rorulentum duces. ne contra septentrionem pave-
ris supra dictum. clodantur ita lippiuntve ab adflatu et alvo
cita pereunt. qui feminas concipi voles in hunc ventum spe-
ctantis iniri cogito.

34. (77.) [1] Diximus ut in media linia designaretur 327 331
umbilicus. per hunc medium traversa currat alia. haec erit ab
exortu aequinoctiali ad occasum aequinoctialem, et limes qui
ita secabit agrum decumanus vocabitur. ducantur deinde aliae
duae liniae in decussis obliquae, ita ut a septentrionis dextra
laevaque ad austri dextram ac laevam descendant. omnes 332
per eundem currant umbilicum, omnes inter se pares sint,
omnium intervalla paria. quae ratio semel in quoque agro
ineunda erit vel, si saepius libeat uti, e ligno facienda, re-
gulis paribus in tympanum exiguum sed circinatum adactis.
ratione qua doceo occurrendum ingeniis quoque inperitorum
est. meridiem excuti placet, quoniam semper idem est, sol 333
autem cotidie ex alio caeli momento quam pridie oritur, ne
quis forte ad exortum capiendam putet liniam. Ita caeli ex-
acta parte quod fuerit liniae caput septentrioni proxumum a
parte exortiva solstitialem habebit exortum, hoc est longis-
simi diei, ventumque aquilonem borean Graecis dictum. in 334
hunc ponito arbores vitisque. sed hoc flante ne arato, fru-
gem ne serito, semen ne iacito. praestringit enim, atque
praecellit hic radicibus arborum quas positurus adferes. prae-
doctus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. — nec 335
sum oblitus in hac parte ventum Graecis poni quem cae-
cian vocant. sed idem Aristoteles, vir inmensae subtili-
tatis, qui id ipsum fecit, rationem convexitatis mundi reddit,
qua contrarius aquilo Africo flat. — nec tamen eum toto
anno in praedictis timet agricola. mollitur sidere aestate me-

dia mutatque nomen et etesias vocatur. ergo cum frigidum
senties, caveto, ac quacumque aquilo praedicitur tanto per-
336 niciosior septentrio est. In hunc Asiae, Graeciae, Hispa-
niae, maritimae Italiae, Campaniae, Apuliae arbusta vineae-
que spectent. qui maris concipi voles in hunc pascito, ut
sic ineuntem ineat. Ex adverso aquilonis ab occasu brumali
Africus flabit, quem Graeci liba vocant. in hunc a coitu cum
337 se pecus circumegerit, feminas conceptas esse scito. [2] Ter-
tia a septentrione linia, quam per latitudinem umbrae duxi-
mus et decumanam vocavimus, exortum habebit aequinoctia-
lem ventumque subsolanum, Graecis apelioten dictum. in
hunc salubribus locis villae vineaeque spectent. ipse leniter
pluvius, tamen est siccior favonius, ex adverso eius ab
aequinoctiali occasu, zephyrus Graecis nominatus. in hunc
spectare oliveta Cato iussit. hic ver inchoat aperitque ter-
ras tenui frigore saluber, hic vitis putandi frugesque curandi,
arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit
338 adflatuque nutricium exercebit. Quarta a septentrione linia,
eadem austro ab exortiva parte proxuma, brumalem habebit
exortum ventumque volturnum, eurum Graecis dictum, sic-
ciorem et ipsum tepidioremque. in hunc apiaria et vineae
Italiae Galliarumque spectare debent. ex adverso volturni
flabit corus, ab occasu solstitiali et occidentali latere septen-
trionis, Graecis dictus argestes, ex frigidissimis et ipse, sic-
339 ut omnes qui a septentrionis parte spirant. hic et grandi-
nes infert, cavendus et ipse non secus ac septentrio. vol-
turnus si a serena caeli parte coeperit flare, non durabit
in noctem, at subsolanus in maiorem partem noctis exten-
ditur. quisquis erit ventus, si fervidus sentietur, pluribus
diebus permanebit. aquilonem praenuntiat terra siccescens
repente, austrum umescens rore occulto.

340 35. (78.) Etenim praedicta ventorum ratione, ne sae-
pius eadem dicantur, transire convenit ad reliqua tempesta-
tum praesagia, quoniam et hoc placuisse Vergilio magno-
pere video, siquidem in ipsa messe saepe concurrere proe-
341 lia ventorum damnosa inperitis refert. tradunt eundem De-
mocritum metente fratre eius Damaso ardentissimo aestu
orasse ut reliquae segeti parceret raperetque desecta sub

tectum, paucis mox horis saevo imbre vaticinatione adpro-
bata. quin immo et harundinem non nisi inpendente pluvia
seri iubent et fruges insecuturo imbre. quamobrem et haec
breviter attingimus, scrutati maxume pertinentia, primumque
a sole capiemus praesagia. Purus oriens atque non fer- 342
vens serenum diem nuntiat, at hibernam pallidus grandinem.
si et occidit pridie serenus et oritur, tanto certior fides sere-
nitatis. concavos oriens pluvias praedicit, idem ventos, cum
ante exorientem eum nubes rubescunt, quod si et nigrae ru-
bentibus intervenerint et pluvias. cum occidentis aut orien-
tis radii videntur coire, pluvias. si circa occidentem rube- 343
scunt nubes, serenitatem futuri diei spondent. si in exortu
spargentur partim ad austrum partim ad aquilonem, pura
circa eum serenitas sit licet, pluviam tamen ventosque signi-
ficabunt. si in ortu aut in occasu contracti cernentur radii,
imbrem. si in occasu eius pluet aut radii nubem in se tra-
hent, asperam in proxumum diem tempestatem significabunt.
cum oriente radii non inlustres eminebunt, quamvis circum- 344
datae nubes non sint, pluviam portendent. si ante exortum
nubes globabuntur, hiemem asperam denuntiabunt. si ab
ortu repellentur et ad occasum abibunt, serenitatem. si nu-
bes solem circumcludent, quanto minus luminis relinquent
tanto turbidior tempestas erit, si vero etiam duplex orbis
fuerit, eo atrocior. quod si in exortu aut in occasu fiet, ita 345
ut rubescant nubes, maxuma ostendetur tempestas. si non
ambibunt sed incumbent, a quocumque vento fuerint eum
portendent, si a meridie, et imbrem. si oriens cingetur
orbe, ex qua parte is se aperit exspectetur ventus. si totus
defluxerit aequaliter, serenitatem dabit. si in exortu longe 346
radios per nubis porriget et medius erit inanis, pluviam
significabit. si ante ortum radii se ostendent, aquam et ven-
tum. si circa occidentem candidus circulus erit, noctis le-
vem tempestatem, si nebula, vehementiorem, si candente
sole, ventum, si ater circulus fuerit, ex qua regione is ru-
perit se ventum magnum.

(79.) Proxuma sint iure lunae praesagia. Quartam eam 347
maxume observat Aegyptus. si splendens exorta puro nitore
fulsit, serenitatem, si rubicunda, ventos, si nigra, pluvias

portendere creditur. in quinta cornua eius optunsa pluviam,
erecta et infesta ventos semper significant, quarta tamen
maxume. cornu eius septentrionale acuminatum atque rigi-
dum illum praesagit ventum, inferius austrum, utraque recta
noctem ventosam. si quartam orbis rutilus cinget, et ven-
348 tos et imbris praemonebit. Apud Varronem ita est: Si quar-
to die luna erit directa, magnam tempestatem in
mari praesagiet, nisi si coronam circa se habe-
bit et eam sinceram, quoniam illo modo non ante
plenam lunam hiematurum ostendit. si plenilu-
nio per dimidium pura erit, dies serenos signi-
ficabit, si rutila, ventos, nigrescens imbris.
349 si caligo orbis nubem incluserit, ventos qua se
ruperit, si gemini orbes cinxerint, maiorem tem-
pestatem, et magis, si tres erunt aut nigri, inter-
rupti atque distracti. nascens luna si cornu supe-
riore obatrato surget, pluvias decrescens dabit,
si inferiore, ante plenilunium, si in media nigri-
tia illa fuerit, imbrem in plenilunio. si plena
circa se habebit orbem, ex qua parte is maxume
splendebit ex ea ventum ostendet. si in ortu cor-
nua crassiora fuerint, horridam tempestatem. si
ante quartam non adparuerit vento favonio flante,
hiemalis toto mense erit. si XVI. vehementius
flammea adparuerit, asperas tempestates prae-
350 sagiet. Sunt et ipsius lunae VIII articuli, quotiens in an-
gulos solis incidat, plerisque inter eos tantum observantibus
praesagia eius, hoc est III., VII., XI., XV., XVIIII., XXIII.,
XXVII. et interlunium.
351 (80.) Tertio loco stellarum observationem esse opor-
tet. Discurrere eae videntur interdum, ventique protinus se-
cuntur, in quorum parte ita praesagiere. caelum cum aequa-
liter totum erit splendidum, articulis temporum quos propo-
suimus, autumnum serenum praestabit ac frigidum. si ver et
aestas non sine rigore aliquo transierint, autumnum serenum
352 et tersum minusque ventosum facient. autumni serenitas ven-
tosam hiemem facit. cum repente stellarum fulgor obscura-
tur, ut id neque nubilo nec caligine fiat, pluvia aut graves

denuntiantur tempestates. si volitare plures stellae videbuntur, quo ferentur albescentes ventos ex iis partibus nuntiabunt, una si cursitabunt, certos, si id in pluribus partibus fiet, inconstantis ventos et undique, si stellarum errantium aliquam
orbes incluserint, imbris. Sunt in signo cancri duae stellae 353
parvae aselli appellatae, exiguum inter illas spatium optinente nubecula quam praesepia appellant. haec cum caelo sereno adparere desierit, atrox hiems sequitur. si alteram earum aquiloniam caligo abstulit, auster saevit, si austrinam, aquilo. Arcus cum sunt duplices, pluvias nuntiant, a pluviis serenitatem non perinde certam. circulus nubis circa sidera aliqua pluviam.

(81.) Cum aestate vehementius tonuit quam fulsit, ven- 354
tos ex ea parte denuntiat, contra si minus tonuit, imbrem. cum sereno caelo fulget, pluviae erunt et tonitrua, aut hiemabit, atrocissime autem, cum ex omnibus quattuor partibus caeli fulgurabit. cum ab aquilone tantum, in posterum diem aquam portendet, cum a septentrione, ventum eum. cum ab austro vel coro aut favonio nocte serena fulgurabit, ventum et imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. tonitrua matutina ventum significant, imbrem meridiana.

(82.) Nubes cum sereno in caelum feruntur, a quacum- 355
que parte id fiet venti exspectentur. si eodem loco globabuntur, adpropinquantesque soli discutientur, et hoc ab aquilone fiet, ventos, si ab austro, imbris portendent. sole occidente si ex utraque parte eius caelum petent, tempestatem significabunt. vehementius atrae ab oriente in noctem aquam
minantur, ab occidente in posterum diem. si nubes ut vellera 356
lanae spargentur multae ab oriente, aquam in triduum praesagient. cum in cacuminibus montium nubes consident, hiemabit. si cacumina pura fient, disserenabit. nube gravida candicante, quod vocant tempestatem albam, grando inminebit. caelo quamvis sereno nubecula quamvis parva flatum procellosum dabit.

(83.) Nebulae montibus descendentes aut caelo cadentes 357
vel in vallibus sidentes serenitatem promittent.

(84.) Ab his terreni ignes proxume significant. pallidi namque murmurantesque tempestatum nuntii sentiuntur, plu-

viae iam in lucernis fungi. si flexuose volitet flamma, ven-
358 tum. et lumina, cum ex sese flammas elidunt aut vix accen-
duntur, item cum in aeneo pendente scintillae coacervantur, vel
cum tollentibus ollas carbo adhaerescit, aut cum contectus
ignis e se favillam discutit scintillamve emittit, vel cum cinis
in foco concrescit et cum carbo vehementer perlucet.

359 (85.) Est et aquarum significatio: mare si tranquillum in portu cursitabit murmurabitve intra se, ventum praedicit, si idem hieme, et imbrem. litora ripaeque si resonabunt tranquillo, asperam tempestatem, item maris ipsius tranquillo sonitus spumaeve dispersae aut aquae bullantes. pulmones marini in pelago plurium dierum hiemem portendunt. saepe et silentio intumescit flatumque altius solito iam intra se esse ventos fatetur.

360 (86.) Et quidam et montium sonitus nemorumque mugitus praedicunt, et sine aura quae sentiatur folia ludentia, lanugo populi aut spinae volitans aquisque pluma innatans, atque etiam in campis venturam tempestatem praecedens suus fragor. caeli quidem murmur non dubiam significationem habet.

361 (87.) Praesagiunt et animalia: delphini tranquillo mari
lascivientes flatum ex qua veniunt parte, item spargentes
aquam, iidem turbato tranquillitatem. lolligo volitans, con-
chae adhaerescentes, echini adfigentes sese aut harena sabur-
rantes tempestatis signa sunt, ranae quoque ultra solitum vo-
362 cales et fulicae matutino clangore, item mergi anatesque pin-
nas rostro purgantes ventum, ceteraeque aquaticae aves con-
cursantes. grues in mediterranea festinantes, mergi, gaviae
maria aut stagna fugientes, grues silentio per sublime volan-
tes serenitatem. sic noctua in imbre garrula, at sereno tem-
pestatem, corvique singultu quodam latrantes seque concu-
tientes, si continuabunt, ventos, si vero carptim vocem re-
363 sorbebunt, ventosum imbrem. graculi sero a pabulis rece-
dentes hiemem, et albae aves cum congregabuntur et cum
terrestres volucres contra aquam clangores dabunt perfunden-
tesque sese, sed maxume cornix, hirundo tam iuxta aquam
volitans ut pinna saepe percutiat, quaeque in arboribus habi-
tant fugitantes ** in nidis suis. et anseres continuo clangore
intempestivi, ardea in mediis harenis tristis.

(88.) Nec mirum aquaticas aut in totum volucres prae- 364
sagia aeris sentire, pecora exsultantia et indecora lascivia
ludentia easdem significationes habent, et boves caelum olfa-
ctantes seque lambentes contra pilum, turpesque porci alie-
nos sibi manipulos feni lacerantes, segniterque et contra in-
dustriam suam apes conditae, formicae concursantes aut ova
progerentes, item vermes terreni erumpentes.
(89.) Trifolium quoque inhorrescere et folia contra tem- 365
pestatem subrigere certum est. (90.) nec non in conviviis
mensisque nostris vasa quibus esculentum additur sudorem
repositoriis relinquentia diras tempestates praenuntiant.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVIIII.

(Sect. 1.) Siderum quoque tempestatumque ratio vel in- 1
peritis facili atque indubitato modo demonstrata est, vereque
intellegentibus non minus conferunt rura deprehendendo caelo
quam sideralis scientia agro colendo. proxumam multi hor-
torum curam fecere. nobis non protinus transire ad ista tem- 2
pestivom videtur, miramurque quos scientiae gratiam erudi-
tionisve gloriam ex his petentis tam multa praeteriisse nulla
mentione habita tot rerum sponte curave provenientium, prae-
sertim cum plerisque earum pretio usuque vitae maior etiam
quam frugibus perhibeatur auctoritas. atque, ut a confessis
ordiamur utilitatibus quaeque non solum terras omnis verum
etiam maria replevere, seritur ac dici neque inter fruges ne-
que inter hortensia potest linum. Sed in qua non occurret 3

vitae parte, quodve miraculum maius, herbam esse quae admo-
veat Aegyptum Italiae in tantum ut Galerius a freto Siciliae
Alexandriam septumo die pervenerit, Balbillus sexto, ambo
praefecti, aestate vero proxuma Valerius Marianus ex praeto-
4 riis senatoribus a Puteolis nono die lenissimo flatu? herbam
esse quae Gadis ad Herculis columnas septumo die Ostiam
adferat et citeriorem Hispaniam quarto, provinciam Narbonen-
sem tertio, Africam altero, quod etiam mollissimo flatu conti-
git C. Flavio legato Vibi Crispi proconsulis? audax vita, sce-
lerum plena, aliquid seri ut ventos procellasve recipiat, et
5 parum esse fluctibus solis vehi, iam vero nec vela satis esse
maiora navigiis, sed, quamvis *vix* amplitudini antemnarum sin-
gulae arbores sufficiant, super eas tamen addi velorum alia
vela praeterque in proris et alia in puppibus pandi, ac tot
modis provocari mortem. denique tam parvo semine nasci
quod orbem terrarum ultro citro portet, tam gracili avena,
tam non alte a tellure tolli, neque id viribus suis necti, sed
fractum tunsumque et in mollitiem lanae coactum. iniuria ac
6 summa audacia est ** pervenire. nulla exsecratio sufficit con-
7, 209 tra inventorem dictum suo loco a nobis, cui satis non fuit ho-
minem in terra mori, nisi periret et insepultus. at nos pri-
18, 326 sqq. ore libro imbris et flatus cavendos frugum causa victusque
praemonebamus, ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem
hominis ingenio quod ventos in mari optet. praeterea, ut
sciamus favisse poenas, nihil gignitur facilius, ut sentiamus
nolente id fieri natura, urit agrum deterioremque etiam ter-
ram facit.
7 Cap. 1. (2.) [1] Seritur sabulosis maxume unoque sulco,
nec magis festinat aliud. vere satum aestate vellitur, et hanc
quoque terrae iniuriam facit. ignoscat tamen aliquis Aegypto
serenti ut Arabiae Indiaeque mercis inportet. itane et Gal-
liae censentur hoc reditu? montisque mari oppositos esse non
est satis et a latere oceani obstare ipsum quod vocant inane?
8 Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges ultimique hominum existi-
mati Morini, immo vero Galliae universae vela texunt, iam
quidem et transrhenani hostes, nec pulchriorem aliam vestem
eorum feminae novere. qua admonitione succurrit quod M.
Varro tradit, in Serranorum familia gentilicium esse feminas

lintea veste non uti. in Germania autem defossi atque sub ter- 9
ra id opus agunt. similiter etiam in Italia regione Aliana inter
Padum Ticinumque amnis, ubi a Saetabi tertia in Europa lino
palma, secundam enim in vicino Alianis capessunt Retovina
et in Aemilia via Faventina. candore Alianis semper crudis
Faventina praeferuntur, Retovinis tenuitas summa densitasque,
candor qui Faventinis, sed lanugo nulla, quod apud alios gra-
tiam, apud alios offensionem habet. nervositas filo aequalior
paene quam araneis tinnitusque, cum dente libeat experiri.
ideo duplex quam ceteris pretium. [2] Et ab his Hispania ci- 10
terior habet splendorem lini praecipuum torrentis in quo po-
litur natura, qui adluit Tarraconem. et tenuitas mira ibi pri-
mum carbasis repertis. non dudum ex eadem Hispania Zoeli-
cum venit in Italiam plagis utilissimum, civitas ea Gallaeciae et
oceano propinqua. est sua gloria et Cumano in Campania ad
piscium et alitum capturam. eadem et plagis materia. neque 11
enim minores cunctis animalibus insidias quam nobismetipsis
lino tendimus. sed Cumanae plagae concidunt apros et Tuscae
vel ferri aciem vincunt, vidimusque iam tantae tenuitatis ut
anulum hominis cum epidromis transirent uno portante multitu-
dinem qua saltus cingerentur — nec id maxume mirum, sed sin-
gula earum stamina centeno quinquageno filo constare —, sicut
paulo ante Iulio Lupo qui in praefectura Aegypti obiit. mirentur 12
hoc ignorantes in Aegyptii quondam regis quem Amasim vocant
thorace in Rhodiorum insula Lindi in templo Minervae CCCLXV
filis singula fila constare, quod se expertum nuperrime pro-
didit Mucianus ter consul, parvasque iam reliquias eius super-
esse hac experientium iniuria. Italia et Pelignis etiamnum linis 13
honorem habet, sed fullonum tantum in usu. nullum est candi-
dius lanaeve similius, sicut in culcitis praecipuam gloriam Ca-
durci optinent. Galliarum hoc et tomenta pariter inventum. Ita-
liae quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti.
[3] Aegyptio lino minumum firmitatis, plurumum lucri. quattuor 14
ibi genera: Taniticum ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum re-
gionum nominibus in quibus nascuntur. superior pars Aegypti in
Arabiam vergens gignit fruticem quem aliqui gossipion vocant,
plures xylon et ideo lina inde facta xylina. parvos est similem-
que barbatae nucis defert fructum cuius ex interiore bombyce

lanugo netur. nec ulla sunt cum candore molliora pexiorave.
15 vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimae. quartum genus othoninum appellant. fit e palustri velut harundine, dumtaxat panicula eius. Asia e genista facit lina ad retia praecipue in piscando durantia, frutice madefacto decem diebus, Aethiopes
12, 38 Indique e malis, Arabes cucurbitis in arboribus, ut diximus, genitis.

16 (3.) Apud nos maturitas eius duobus argumentis intellegitur, intumescente semine aut colore flavescente. tum evolsum et in fasciculos manualis conligatum siccatur in sole pendens conversis superne radicibus uno die, mox quinque aliis contrariis in se fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat. inter medicamina huic vis et in quodam rustico ac praedulci Italiae transpadanae cibo, sed iam pridem sacrorum tantum
17 gratia. deinde post messem triticeam virgae ipsae merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressae, nulli enim levitas maior. maceratas indicio est membrana laxatior, iterumque inversae ut prius sole siccantur, mox arefactae in saxo tunduntur stuppario malleo. quod proxumum cortici fuit, stuppa appellatur, deterioris lini, lucernarum fere luminibus aptior. et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis mem-
18 brana decorticetur. medullae numerosior distinctio candore, mollitia. cortices quoque decussi clibanis et furnis praebent usum. ars depectendi digerendique — iustum e quinquagenis fascium libris quinas denas carminari —, linumque nere et viris decorum est. iterum deinde in filo politur, inlisum crebro silici ex aqua, textumque rursus tunditur clavis, semper iniuria melius.

19 (4.) Inventum iam est etiam quod ignibus non absumeretur. vivom id vocant, ardentisque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas sordibus exustis splendescentis igni magis quam possent aquis. regum inde funebres tunicae corporis favillam ab reliquo separant cinere. nascitur in desertis adustisque sole Indiae, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentis, adsuescitque vivere ardendo, rarum inventu, difficile textu pro-
20 pter brevitatem. rufus de cetero colos splendescit igni. Cum inventum est, aequat pretia excellentium margaritarum. vocatur autem a Graecis ἀσβέστινον ex argumento naturae. Anaxilaus auctor est linteo eo circumdatam arborem surdis icti-

bus et qui non exaudiantur caedi. ergo huic lino principatus
in toto orbe. proxumus byssino, mulierum maxume deliciis
circa Elim in Achaia genito, quaternis denariis scripula eius
permutata quondam ut auri reperio. Linteorum lanugo, e ve- 21
lis navium maritimarum maxume, in magno usu medicinae est,
et cinis spodi vim habet. Est et inter papavera genus quod-
dam quo candorem lintea praecipuum trahunt.

(5.) Temptatum est tingui linum quoque, ut vestium in- 22
saniam acciperet, in Alexandri Magni primum classibus Indo
amne navigantis, cum duces eius ac praefecti in certamine
quodam variassent insignia navium. stupueruntque litora fla-
tu versicoloria pellente. Velo purpureo ad Actium cum M.
Antonio Cleopatra venit eodemque effugit. hoc fuit impera-
toriae navis insigne.

(6.) Postea in theatris tantum umbram fecere, quod pri- 23
mus omnium invenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret.
carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Len-
tulus Spinther Apollinaribus ludis. mox Caesar dictator totum
forum Romanum intexit viamque sacram ab domo sua et cli-
vom usque in Capitolium, quod munere ipso gladiatorio mira-
bilius visum tradunt. deinde et sine ludis Marcellus Octavia 24
Augusti sorore genitus in aedilitate sua avonculo XI. consule
a. d. kalend. Augusti velis forum inumbravit, ut salubrius liti-
gantes consisterent, quantum mutatis moribus Catonis censo-
rii qui sternendum quoque forum muricibus censuerat! Vela
nuper et colore caeli, stellata, per rudentis iere etiam in
amphitheatris principis Neronis. rubent in cavis aedium et
muscum ab sole defendunt. cetero mansit candore perti-
tinax gratia. Honor etiam e Troiano bello. cur enim non et 25
proeliis intersit ut naufragiis? thoracibus lineis paucos tamen
pugnasse testis est Homerus. hinc fuisse et navium arma-
menta apud eundem interpretantur eruditiores, quoniam, cum
σπαρτὰ dixit, significaverit sata.

2. (7.) Sparti quidem usus multa post saecula coeptus est, 26
nec ante Poenorum arma quae primum Hispaniae intulerunt.
Herba et haec, sponte nascens et quae non queat seri, iuncus-
que proprie aridi soli, uni terrae dato vitio. namque id ma-
lum telluris est, nec aliud ibi seri aut nasci potest. in Africa

exiguum et inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniae citeri-
oris portio, nec haec tota sed quatenus parit, montis quoque
27 sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes faces-
que, hinc calciamina et pastorum vestis. animalibus noxium
praeterquam cacuminum teneritate. ad reliquos usus laboriose
vellitur ocreatis cruribus manu textisque manicis, convolutum
osseis iligneisve conamentis. nunc iam in hiemem iuxta, fa-
cillime tamen ab idibus Maiis in Iunias. hoc maturitatis tempus.
28 (8.) Volsum fascibus in acervo animatum biduo, tertio re-
solutum, spargitur in sole siccaturque et rursus in fascibus re-
dit sub tecta. postea maceratur, aqua marina optume, sed et
dulci, si marina desit, siccatumque sole iterum rigatur. si re-
pente urgueat desiderium, perfusum calida in solio ac sicca-
29 tum stans conpendium operae fatetur. hoc autem tunditur ut
fiat utile, praecipue in aquis marique invictum. in sicco prae-
ferunt e cannabi funis. sed spartum alitur etiam demersum,
veluti natalium sitim pensans. est quidem eius natura inter-
30 polis, rursusque quam libeat vetustum novo miscetur. verum-
tamen conplectatur animo qui volet miraculum aestimare quan-
to sit in usu omnibus terris navium armamentis, machinis aedi-
ficationum aliisque desideriis vitae. ad hos omnis usus quae
sufficiant minus triginta milia passuum in latitudinem a litore
Carthaginis novae minusque C in longitudinem esse reperien-
tur. longius vehi inpendia prohibent.
31 (9.) Iunco Graecos ad funis usos nomini credamus quo
herbam eam appellant, postea palmarum foliis philyraque ma-
nifestum est. inde translatum a Poenis sparti usum perquam
simile veri est.
32 (10.) Theophrastus auctor est esse bulbi genus circa ri-
pas amnium nascens, cuius inter summum corticem eamque
partem qua vescuntur esse laneam naturam ex qua inpilia
vestesque quaedam conficiantur. sed neque regionem in qua id
fiat nec quicquam diligentius praeterquam eriophoron id ap-
pellari in exemplaribus quae equidem invenerim tradit, neque
omnino ullam mentionem habet sparti cuncta magna cura
15, 1 persecutus CCCXC annis ante nos, ut iam et alio loco
diximus, quo adparet post id temporis in usum venisse
spartum.

(11.) Et quoniam a miraculis rerum coepimus, sequemur 33
eorum ordinem, in quibus vel maxumum est aliquid nasci ac
vivere sine ulla radice. Tubera vocantur, undique terra cir-
cumdata, nullis fibris nixa aut saltem capillamentis, nec
utique extuberante loco in quo gignuntur aut rimas sentiente.
neque ipsa terrae cohaerent, cortice etiam includuntur, ut
plane nec terram esse possimus dicere nec aliud quam terrae
callum. Siccis haec fere et sabulosis locis frutectosisque 34
nascuntur. excedunt saepe magnitudinem mali cotonei, etiam
librali pondere. duo eorum genera, harenosa dentibus inimi-
ca et altera sincera. distinguntur et colore, rufo nigroque
et intus candido, laudatissima Africae. Crescant anne vitium id
terrae — neque enim aliud intellegi potest — ea protinus glo-
betur magnitudine qua futurum est, et vivant an non, haut facile
arbitror intellegi posse. putrescendi enim ratio communis est
iis cum ligno. Lartio Licinio praetorio viro iura reddenti in 35
Hispania Carthagine paucis his annis scimus accidisse mor-
denti tuber ut deprehensus intus denarius primos dentis
inflecteret, quo manifestum erit terrae naturam in se globari.
quod certum est, ex his erunt quae nascantur et seri non
possint.

3. (12.) Simile est et quod in Cyrenaica provincia vo- 36
cant misy, praecipuum suavitate odoris ac saporis, sed carno-
sius, et quod in Threcia iton et quod in Graecia geranion.

(13.) De tuberibus haec traduntur peculiariter: cum fue- 37
rint imbres autumnales ac tonitrua crebra, tunc nasci et ma-
xume e tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima autem
verno esse. quibusdam locis accepta riguis feruntur, sicut
Mytilenis negant nasci nisi exundatione fluminum invecto se-
mine ab Tiaris. est autem is locus in quo pluruma nascun-
tur. Asiae nobilissima circa Lampsacum et Alopeconnesum,
Graeciae vero circa Elim.

(14.) Sunt et in fungorum genere Graecis dicti pezicae, 38
qui sine radice aut pediculo nascuntur.

(15.) Ab his proxumum dicetur auctoritate clarissimum
laserpicium, quod Graeci silphion vocant, in Cyrenaica pro-
vincia repertum, cuius sucum laser vocant, magnificum in usu
medicamentisque et ad pondus argentei denari repensum. mul- 39

tis iam annis in ea terra non invenitur, quoniam publicani qui
pascua conducunt maius ita lucrum sentientes depopulantur
pecorum pabulo. unus omnino caulis nostra memoria reper-
tus Neroni principi missus est. si quando incidit pecus in
spem nascentis, hoc deprehenditur signo, ove cum comede-
40 rit dormiente protinus, capra sternutante. diuque iam non
aliud ad nos invehitur laser quam quod in Perside aut Media
et Armenia nascitur, large sed multo infra Cyrenaicum, id
quoque adulteratum cummi aut sacopenio aut faba fracta, quo
minus omittendum videtur C. Valerio M. Herennio coss. Cy-
renis advecta Romam publice laserpici pondo XXX, Caesa-
rem vero dictatorem initio belli civilis inter aurum argentum-
41 que protulisse ex aerario laserpici pondo MD. Id apud au-
ctores Graeciae evidentissimos invenimus natum imbre piceo
repente madefacta tellure erga Hesperidum hortos Syrtimque
maiorem septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod con-
ditum est urbis nostrae anno CXLIII., vim autem illam per
42 quattuor milia stadium Africae valuisse. in ea laserpicium
gigni solitum, rem feram ac contumacem et, si coleretur, in
deserta fugientem, radice multa crassaque, caule ferulaceo
ac simili crassitudine. huius folia maspetum vocabant, apio
maxume similia. semen erat foliaceum, folium ipsum verno
43 deciduum. vesci pecora solita, primoque purgari, mox pin-
guescere carne mirabilem in modum iucunda. post folia amis-
sa caule ipso et homines vescebantur decocto assoque, elixo
eorum quoque corpora XL primis diebus purgante, utili his
omnibus. sucus duobus modis capiebatur, e radice atque caule.
et haec duo erant nomina, rhizias atque caulias vilior illo ac
44 putrescens. radici cortex niger. ad mercis adulteria su-
cum ipsum in vasa colectum admixto furfure subinde concu-
tiendo ad maturitatem perducebant, ni ita fecissent, putre-
scentem. argumentum erat maturitatis colos siccitasque su-
45 dore finito. Alii tradunt laserpici radicem fuisse maiorem cu-
bitali, tuberque in ea supra terram. hoc inciso profluere so-
litum sucum ceu lactis, supernato caule quem magydarim vo-
carunt. folia aurei coloris pro semine fuisse, cadentia a ca-
nis ortu austro flante. ex his laserpicium nasci solitum an-
nuo spatio et radice et caule consummantibus sese. hi et cir-

cumfodi solitum prodidere, nec purgari pecora, sed aegra sanari aut protinus mori, quod in paucis accidere. Persico silphio prior opinio congruit.

(16.) Alterum genus eius est quod magydaris vocatur, 46 tenerius et minus vehemens, sine suco, quod circa Syriam nascitur, non proveniens in Cyrenaica regione. gignitur et in Parnaso monte copiosum quibusdam laserpicium vocantibus, per quae omnia adulteratur rei saluberrimae utilissimaeque auctoritas. probatio sinceri prima in colore modice rufo et, cum frangatur, candido intus, mox tralucente gutta quae aqua salivaque liquescat. usus in multis medicaminibus.

(17.) Sunt etiamnum duo genera non nisi sordido nota 47 volgo, cum quaestu multum polleant. in primis rubia tinguendis lanis et coriis necessaria. laudatissima Italica et maxume suburbana, et omnes paene provinciae scatent ea. sponte provenit seriturque similitudine erviliae, verum spinosus ei caulis. geniculatus hic est quinis circa articulos in orbe foliis. semen eius *rubrum* est. rubia quos in medicina usus habeat dicemus suo loco. 24, 94

(18.) At quae vocatur radicula lavandis demum lanis su- 48 cum habet, mirum quantum conferens candori mollitiaeque. nascitur sativa ubique, sed sponte praecipua in Asia Syriaque, saxosis et asperis locis, trans Euphraten tamen laudatissima, caule ferulaceo, tenui et ipso, cibis indigenarum expetito et unguentis, quidquid sit cum quo decoquatur, folio oleae. struthion Graeci vocant. floret aestate, grata adspectu, verum sine odore, spinosae caule lanuginis. semen ei nullum, radix magna, quae conciditur ad quem dictum est usum.

4. (19.) [1] Ab his superest reverti ad hortorum curam 49 et suapte natura memorandam, et quoniam antiquitas nihil prius mirata est quam Hesperidum hortos ac regum Adonis et Alcinoi, itemque pensilis, sive illos Semiramis sive Assyriae rex Syrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Ro- 50 mani quidem reges ipsi coluere. quippe etiam Superbus nuntium illum saevom atque sanguinarium filio remisit ex horto. in XII tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea h o r t u s, in horti vero h e r e d i u m, quam ob rem comitata est et religio quaedam, hortoque et

foro tantum contra invidentium effascinationes dicari videmus
in remedio satyrica signa, quamquam hortos tutelae Veneris
adsignante Plauto. iam quidem hortorum nomine in ipsa urbe
51 delicias agros villasque possident. Primus hoc instituit Athe-
nis Epicurus oti magister. usque ad eum moris non fuerat
in oppidis habitari rura. Romae quidem per se hortus ager
52 pauperis erat. [2] ex horto plebei macellum, quanto innocen-
tiore victu! mergi enim, credo, in profunda satius est et
ostrearum genera naufragio exquiri, avis ultra Phasim
amnem peti et fabuloso quidem terrore tutas, immo sic pretio-
siores, alias in Numidiam atque Aethiopiae sepulchra, aut
pugnare cum feris mandique capientem quod mandat alius.
at, Hercules, quam vilia haec, quam parata voluptati satieta-
53 tique, nisi eadem quae ubique indignatio occurreret! feren-
dum sane fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magni-
tudine, alia monstro, pauperibus interdicta, inveterari vina
saccisque castrari, nec cuiquam adeo longam esse vitam ut
non ante se genita potet, e frugibus quoque quendam halitum
sibi excogitasse luxuriam, ac medulla tantum earum super-
que pistrinarum operibus et caelaturis vivere, alio pane pro-
cerum, alio volgi, tot generibus usque ad infimam plebem
54 descendente annona. etiamne in herbis discrimen inventum
est, opesque differentiam fecere in cibo etiam uno asse venali?
in his quoque aliqua sibi nasci tribus negant caule in tantum
saginato ut pauperis mensa non capiat? silvestris fecerat na-
tura corrudas, ut passim quisque demeteret. ecce altiles spe-
ctantur asparagi, et Ravenna ternos libris rependit. heu pro-
digia ventris! mirum esset non licere pecori carduis vesci,
55 non licet plebei! aquae quoque separantur, et ipsa naturae
elementa vi pecuniae discreta sunt. hi nivis, illi glaciem po-
tant, poenasque montium in voluptatem gulae vertunt. ser-
vatur algor aestibus excogitaturque ut alienis mensibus nix
algeat. decocunt alii aquas, mox et illas hiemant. nihil uti-
56 que homini sic quomodo rerum naturae placet. etiamne
herba aliqua diviti tantum pascitur? — nemo sacros Aven-
tinosque montis et iratae plebis secessus circumspexerit.
mox enim certe aequabit quos pecunia separaverit. ita-
que, Hercules, nullum macelli vectigal maius fuit Romae

clamore plebis incusantis apud omnis principes, donec remissum est portorium mercis huius. conpertumque non aliter quaestuosius censum haberi aut tutius ac minore fortunae iure. cum credatur pensio ea pauperum. his in solo sponsor est et sub die reditus superficiesque caelo quocumque gaudens. [3] Hortorum Cato praedicat caulis. hinc primum agricolae 57 aestimabant prisci, et sic statim faciebant iudicium nequam esse in domo matrem familias — etenim haec cura feminae dicebatur — ubi indiligens esset hortus, quippe e carnario aut macello vivendum esse. nec caulis ut nunc maxume probabant, damnantes pulmentaria quae egerent alio pulmentario. id erat oleo parcere, nam gari desideria etiam in exprobratione erant. horti maxume placebant quae non egerent igni 58 parcerentque ligno, expedita res et parata semper, unde et acetaria appellantur, facilia concoqui nec oneratura sensum cibo, et quae minume accenderent desiderium panis. pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi versuram fieri solitam, atque non Indicum piper quaesitum quaeque trans maria petimus. iam in fenestris suis plebs urbana in imagine 59 hortorum cotidiana oculis rura praebebant, antequam praefigi prospectus omnis coegit multitudinis innumerae saeva latrocinatio. quamobrem sit aliquis et his honos, neve auctoritatem rebus vilitas adimat, cum praesertim etiam cognomina procerum inde nata videamus, Lactucinosque in Valeria familia non puduisse appellari, et contingat aliqua gratia operae curaeque nostrae Vergilio quoque confesso quam sit difficile verborum honorem tam parvis perhibere.

(20.) Hortos villae iungendos non est dubium riguosque 60 maxume habendos, si contingat, praefluo amne, si minus, e puteo rota organisve pneumaticis vel tollenonum haustu rigatos. solum proscindendum a favonio in autumnum praeparantibus post XIIII dies iterandumque ante brumam. octo iugerum operis palari iustum est, fimum tris pedes alte cum terra misceri, areis distingui easque resupinis pulvinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis qua detur accessus homini scatebrisque decursus.

(21.) In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroque, alia semine, alia

cartilagine, alia carne, alia utroque, alia cortice aut cute
et cartilagine, alia tunicis carnosis.
61 (22.) Aliorum fructus in terra est, aliorum et extra, alio-
rum non nisi extra. quaedam iacent crescuntque, ut cucur-
bitae et cucumis. eadem pendent, quamquam graviora multo
etiam iis quae in arboribus gignuntur, sed cucumis cartilagine
et carne constat, cucurbita cortice et cartilagine. cortex huic
62 uni maturitate transit in lignum. terra conduntur raphani na-
pique et rapa, atque alio modo inulae, siser, pastinacae.
quaedam vocabimus ferulacea, ut anetum, malvas. namque
tradunt auctores in Arabia malvas septumo mense arborescere
63 baculorumque usum praebere. exemplo est arbor malvae in
Mauretania Lixi oppidi aestuario, ubi Hesperidum horti fuisse
produntur CC pass. ab oceano, iuxta delubrum Herculis anti-
quius Gaditano, ut ferunt. ipsa altitudinis pedum XX, cras-
situdinis quam circumplecti nemo possit. in simili genere
habebitur et cannabis. nec non et carnosa aliqua appellabi-
mus, ut spongeas in umore pratorum enascentis. fungorum
16, 31 enim callum in ligni arborumque natura diximus, et alio
33 sqq. genere tuberum paulo ante.
64 5. (23.) Cartilaginum generis extraque terram est cucu-
mis mira voluptate Tiberio principi expetitus. nullo quippe
non die contigit ei pensilis eorum hortos promoventibus in
solem rotis olitoribus rursusque hibernis diebus intra specu-
larium munimenta revocantibus. quin et lacte mulso semine
eorum biduo macerato apud antiquos Graeciae auctores scri-
65 ptum est seri oportere, ut dulciores fiant. crescunt qua co-
guntur forma, in Italia virides et quam minumi, in provinciis
quam maxumi et cerini aut nigri. placent copiosissimi Africae,
grandissimi Moesiae. cum magnitudine excessere, pepones vo-
cantur. vivont hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici
queunt in cibis, non insalubres tamen plurumum. natura oleum
66 odere mire, nec minus aquas diligunt, desecti quoque. ad eas
modice distantis adrepunt, contra oleum refugiunt aut, si quid
obstet, vel si pendeant, curvantur intorquenturque. id vel una
nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiciatur, a quattuor
digitorum intervallo descendentibus ante posterum diem, at si
oleum eodem modo sit, in hamos curvatis. iidem in fistulam

flore demisso mira longitudine crescunt. ecce cum maxume 67
nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie.
forte primo natum ita audio unum, mox semine ex illo genus
factum, melopeponas vocant. non pendent hi, sed humi ro-
tundantur. mirum in his praeter figuram coloremque et odo-
rem quod maturitatem adepti quamquam non pendentes sta-
tim a pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, 68
ut toto anno contingant, fruticem rubi quam vastissimum in
apricum locum transferre et recidere duum digitorum relicta
stirpe circa vernum aequinoctium. ita in medulla rubi semine
cucumeris insito terra minuta fimoque circumaggeratas resi-
stere frigori radices. Cucumerum Graeci tria genera fe-
cere, Laconicum, Scytalicum, Boeoticum. ex his tantum Laco-
nicum aqua gaudere. sunt qui herba quae vocatur culix no-
mine trita semen eorum maceratum seri iubeant, ut sine semine
nascantur.

(24.) Similis et cucurbitis natura, dumtaxat in nascendo. 69
aeque hiemem odere, amant rigua ac fimum. seruntur ambo
semine in terra sesquipedali fossura, inter aequinoctium ver-
num et solstitium, Parilibus tamen aptissime. aliqui malunt ex
kalendis Mart. cucurbitas et nonis cucumis et per Quinqua-
trus serere, simili modo reptantibus flagellis scandentis per
parietum aspera in tectum usque natura sublimitatis avida.
vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix, levi
umbra camaras ac pergulas operiens. inde haec prima duo 70
genera, camararium et plebeium, quod humi repit. in priore
mire tenui pediculo libratur pondus inmobile aurae. cucur-
bita quoque omni modo fastigatur, vaginis maxume vitilibus,
coiecta in eas postquam defloruit, crescitque qua cogitur for-
ma, plerumque et draconis intorti figura. libertate vero pen-
sili concessa iam visa est novem pedum longitudinis. particu-
latim cucumis floret, sibi ipse superflorescens, et sicciores
locos patitur, candida lanugine obductus, magisque dum cre-
scit. Cucurbitarum numerosior usus. et primus caulis in cibo, 71
atque ex eo in totum natura diversa. nuper in balnearum usum
venere urceorum vice, iampridem vero etiam cadorum ad vina
condenda. cortex viridi tener deraditur nihilominus in cibis.
cibus saluber ac levis pluribus modis, ex his tamen qui per-

72 fici humano ventre non queant sed non intumescant. semina
quae proxuma collo fuerunt proceras pariunt, item ab imis, sed
non conparandas supra dictis, quae in medio rotundas, quae
in lateribus crassas brevioresque. siccantur in umbra et, cum
73 libeat serere, in aqua macerantur. Cibis quo longiores tenui-
oresque ** et gratiores, et ob id salubriores quae pendendo
crevere, minumumque seminis tales habent, duritia eius in
cibis gratiam terminante. eas quae semini serventur ante hie-
mem praecidi non est mos. postea fumo siccantur conden-
74 dis hortensiorum seminibus rusticae supellectili. Inventa est
ratio qua cibis quoque servarentur, eodemque modo cucumis,
usque ad alios paene proventus, et id quidem in muria fit, sed
et scrobe opaco in loco harena substrato, fenoque sicco oper-
tis ac deinde terra, viridis servari tradunt. Sunt et silvestres
in utroque genere et omnibus fere hortensiis. sed et his me-
20, 3 et 13 dica tantum natura est, quam ob rem differentur in sua volu-
mina.

75 (25.) Reliqua cartilaginum naturae terra occultantur
18, 126 sqq. omnia. in quibus de rapis abunde dixisse poteramus videri,
nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda, latiora ve-
ro et concava feminini, praestantiora suavitate et ad condien-
dum faciliora, quae saepius sata transeunt in marem. iidem
naporum quinque genera fecere, Corinthium, Cleonaeum, Lio-
76 thasium, Boeoticum et quod per se viride dixerunt. Ex his
in amplitudinem adulescit Corinthium, nuda fere radice. so-
lum enim hoc genus superne tendit, non ut cetera in terram.
Liothasium quidam Threcium appellant, frigorum patientissi-
mum. ab eo Boeoticum dulce est, rotunditate etiam brevi no-
tabile, neque ut Cleonaeum praelongum. in totum quidem
quorum tenuia folia ipsi quoque dulciores, quorum scabra et
77 angulosa et horrida amariores. Est praeterea genus silvestre
cuius folia sunt erucae similia. palma Romae Amiterninis da-
tur, dein Nursinis, tertia nostratibus. cetera de satu eorum
18, 129 in rapis dicta sunt.

78 (26.) [1] Cortice et cartilagine constant raphani, mul-
tisque eorum cortex crassior etiam quam quibusdam arborum.
amaritudo pluruma illis est et pro crassitudine corticis. ce-
tera quoque aliquando lignosa. et vis mira colligendi spiri-

tum laxandique ructum. ob id cibus inliberalis, utique si pro- 79
xume olusm andatur. si vero ipse cum olivis druppis, rarior
ructus fit minusque faetidus. Aegypto mire celebratur olei
propter fertilitatem quod semine eius faciunt. hoc maxume
cupiunt serere, si liceat, quoniam et quaestus plus quam e
frumento et minus tributi est nullumque copiosius oleum.
[2] Genera raphani Graeci fecere tria foliorum differentia: 80
cripsi atque levis et tertium silvestre. atque huic levia qui-
dem sed breviora ac rotunda copiosaque ac fruticosa, sapor
autem asper et medicamenti instar ad eliciendas alvos. et
in prioribus tamen differentia a semine, quoniam aliqua peius,
aliqua admodum exiguum ferunt. haec vitia non cadunt nisi
in crispa folia. [3] Nostri alia fecere genera: Algidense a 81
loco, longum atque tralucidum, alterum rapi figura quod
vocant Syriacum, suavissimum fere ac tenerrimum hiemisque
patiens. praecipuum tamen est quod e Syria non pridem ad-
vectum adparet, quoniam apud auctores non reperitur. id
autem tota hieme durat. etiamnum unum silvestre Graeci 82
agrion vocant, Pontici armon, alii leucen, nostri armoraciam,
fronde copiosius quam corpore. in omnibus autem probandis
maxume spectantur caules. inmitium enim rotundiores cras-
sioresque ac longis canalibus. folia ipsa tristiora et angulis
horrida. [4] Seri volt raphanus terra soluta, umida. fimum 83
odit palea contentus. frigore adeo gaudet ut in Germania
infantium puerorum magnitudinem aequet. seritur post idus
Febr. ut vernus sit, iterumque circa Volcanalia, quae satio
melior. multi et Martio et Aprili serunt et Septembri. inci-
piente incremento confert alterna folia circumobruere, ipsos
vero adcumulare, nam qui extra terram emersit durus fit at-
que fungosus. Aristomachus detrahi folia per hiemem iubet 84
et, ne lacunae stagnent, adcumulari. ita in aestatem grande-
scere. quidam prodidere, si palo adacto caverna palea inster-
natur sex digitorum altitudine, deinde in semen fimumque et
terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. praeci-
pue tamen salsis aluntur. itaque etiam talibus aquis inrigantur
et in Aegypto nitro sparguntur, ubi sunt suavitate praecipui.
in totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur fiuntque 85
coctis similes. namque et cocti dulcescunt et in naporum vi-

cem transeant. crudos medici suadent ad colligenda acria
viscerum dandos cum sale ieiunis esse, atque ita vomitionibus
86 praeparant meatum. tradunt et praecordiis necessarium
hunc sucum, quando phthiriasim cordi intus inhaerentem non
alio potuisse depelli conpertum sit in Aegypto regibus cor-
pora mortuorum ad scrutandos morbos insecantibus. atque,
ut est Graeca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo
ceteris cibis praelatus raphanus, ut ex auro dicaretur, beta
87 ex argento, rapum e plumbo. scires non ibi genitum Manium
Curium imperatorem quem, Samnitium legatis aurum repudia-
turo adferentibus, rapum torrentem in foco inventum annales
nostri prodidere. scripsit et Moschion Graecus unum de rapha-
no volumen. utilissimi in cibis hiberno tempore existimantur,
iidemque dentibus semper inimici, quoniam atterant. ebora certe
poliunt. odium his cum vite maxumum, refugitque iuxta satos.
88 (27.) Lignosiora sunt reliqua in cartilaginum genere a
nobis posita, mirumque omnibus vehementiam saporis esse.
ex his pastinacae unum genus agreste sponte provenit, sta-
phylinos Graece dicitur. alterum seritur radice vel semine
vere primo vel autumno, ut Hygino placet, Februario, Au-
89 gusto, Septembri, Octobri, solo quam altissime refosso. anni-
cula utilis esse incipit, bima utilior, gratior autumno patinis-
que maxume, et sic quoque virus intractabile illi est. Hi-
biscum a pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed
medicinae utile. est et quartum genus in eadem similitudine
pastinacae quam nostri Gallicam vocant, Graeci vero daucon,
cuius genera etiam quattuor fecere, inter medica dicendum.
90 (28.) Siser et ipsum Tiberius princeps nobilitavit flagi-
tans omnibus annis a Germania. Gelduba appellatur castellum
Rheno inpositum ubi generositas praecipua, ex quo adparet
frigidis locis convenire. inest longitudine nervos qui decoctis
extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta, quae
mulso in cibis temperata etiam in gratiam vertitur. nervos idem
et pastinacae maiori, dumtaxat anniculae. siseris satus men-
sibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri.
91 (29.) Brevior his est et torosior amariorque inula per
se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mixtis saluberrima.
pluribus modis austeritate victa gratiam invenit. namque et

in pollinem tunditur arida liquidoque dulci temperatur, et de-
cocta posca aut adservata vel macerata pluribus modis, et
tunc mixta defruto aut subacta melle uvisve passis aut pin-
guibus caryotis. alio rursus modo cotoneis malis vel sorbis 92
aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata defectus prae-
cipue stomachi excitat, inlustrata maxume Iuliae Augustae
cotidiano cibo. supervacuum eius semen, quoniam oculis ex
radice excisis ut harundo seritur, et haec autem et siser et
pastinaca utroque tempore, vere et autumno, magnis semi-
num intervallis, inula ne minus quam ternorum pedum, quon-
iam spatiose fruticat. siser autem transferre melius.

(30.) Proxuma hinc est bulborum natura, quos Cato in 93
primis serendos praecepit celebrans Megaricos. verum nobi-
lissima est scilla, quamquam medicamini nata exacuendoque
aceto. nec ulli amplitudo maior, sicut nec vis asperior. duo
genera medicae, masculum albis foliis, femina nigris. et ter-
tium genus est cibis gratum, Epimenidu vocatur, angustius
folio ac minus aspero. Seminis plurumum omnibus. celerius 94
tamen proveniunt satae bulbis circa latera natis, et ut cre-
scant, folia quae sunt his ampla deflexa circa obruuntur. ita
sucum omnem in se trahunt capita. sponte nascuntur copio-
sissime in Baliaribus Ebusoque insulis ac per Hispanias.
unum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colli-
gens medicas viris, quas proxumo reddemus libro. Reli- 20, 102 sqq. 95
qua genera bulborum differunt colore, magnitudine, suavitate,
quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica.
post hos in Africa nati maxume laudantur, mox Apuli. ge-
nera Graeci haec fecere: bulbinen, setanion, opitiona, cyica,
aegilipa, sisyrinchion. in hoc mirum imas eius radices crescere
hieme, verno autem, cum adparuerit viola, minui ac contrahi,
tunc deinde bulbum pinguescere. est inter genera et quod 96
in Aegypto aron vocant, scillae proxumum amplitudine, foliis
lapathi, caule recto duum cubitorum, baculi crassitudine, ra-
dice mollioris naturae, quae estur et cruda. Effodiuntur 97
bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt — signum maturitatis
folia inarescentia ab imo —, vetustiores inprobant, item lon-
gos ac parvos, contra rubicundis rotundioribusque laus et
grandissimis. amaritudo plerisque in vertice est, media eorum

dulcia. Bulbos non nasci nisi e semine priores tradiderunt,
sed in Praenestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo
etiam in Remorum arvis.
98 6. (31.) Hortensiis omnibus fere singulae radices, ut
raphano, betae, apio, malvae, amplissima autem lapatho, ut
quae descendat ad tria cubita, silvestri minor et umida, ef-
fossa quoque diu vivit. quibusdam tamen capillatae, ut apio,
malvae, quibusdam surculosae, ut ocimo, aliis carnosae, ut
betae aut magis etiamnum croco, aliquis ex cortice et carne
constant, ut raphano, rapis, quorundam geniculatae sunt, ut
99 graminis. Quae rectam non habent radicem statim plurumis
nituntur capillamentis, ut atriplex et blitum. scilla autem et
bulbi et cepae et alium non nisi in rectum radicantur. sponte
nascentium quaedam numerosiora sunt radice quam folio, ut
100 spalax, perdicium, crocum. Florent confertim serpyllum,
habrotonum, napi, raphani, menta, ruta, et cetera quidem,
cum coepere, deflorescunt, ocimum autem particulatim et ab
imo incipit, qua de causa diutissime floret. hoc et in helio-
tropio herba evenit. flos aliis candidus, aliis luteus, aliis pur-
pureus. Folia cadunt a cacuminibus origano, inulae et ali-
quando rutae iniuria laesae. maxume concava sunt cepae,
gethyo.
101 (32.) Alium cepasque inter deos in iureiurando habet
Aegyptus. cepae genera apud Graecos Sarda, Samothracia,
Alsidena, setania, schista, Ascalonia ab oppido Iudaeae no-
minata. omnibus etiam odor lacrimosus et praecipue Cypriis,
minume Cnidiis. omnibus corpus totum pinguitudinis earum
102 cartilagine. E cunctis setania minuma, excepta Tusculana,
sed dulcis. schista autem et Ascalonia condiuntur. schistam
hieme cum coma sua relincunt, vere folia detrahunt, et alia
subnascuntur iisdem divisuris, unde et nomen. hoc exemplo
reliquis quoque generibus detrahi iubent, ut in capita cre-
103 scant potius quam in semen. Ascaloniarum propria natura.
etenim velut steriles sunt ab radice, et ob id semine seri
illas, non deponi iussere Graeci, praeterea serius circa ver,
cum germinent, transferri, ita crassescere et tum properare
praeteriti temporis pensitatione. festinandum autem in his
est, quoniam maturae celeriter putrescunt. si deponantur,

caulem mittunt et semen, ipsaeque evanescunt. Est et co- 104
lorum differentia. in Isso enim et Sardibus candidissimae pro-
veniunt. sunt in honore et Creticae, de quibus dubitant an
eaedem sint quae Ascaloniae, quoniam satis capita crasse-
scunt, depositis caulis et semen. distant sapore tantum dulci.
Apud nos duo prima genera: unum condimentariae, quam 105
illi gethyon, nostri pallacanam vocant, seritur mensibus Mar-
tio, Aprili, Maio, alterum capitatae quae ab aequinoctio au-
tumni vel a favonio. genera eius austeritatis ordine: Africana,
Gallica, Tusculana, Ascalonia, Amiternina, optuma autem
quae rotundissima. item rufa acrior quam candida, sicca
quam viridis, et cruda quam cocta, sicca quam condita. Se- 106
ritur Amiternina frigidis et umidis locis, et sola ali modo ca-
pite, reliquae semine. proxuma quae aestate nullum semen
emittunt, sed caput tantum quod inarescit. sequenti autem
anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrum-
pitur. ergo omnibus annis separatim semen cepae causa se-
ritur, separatim cepae seminis. servantur autem optume in
paleis. gethyum paene sine capite est, cervicis tantum lon- 107
gae et ideo totum in fronde, saepiusque resecatur ut porrum.
ideo et illud serunt, non deponunt. cetero cepas ter fosso
seri iubent exstirpatis radicibus herbarum, in iugera denas
libras, intermisceri satureiam, quoniam melius proveniat, run-
cari praeterea et sariri, si non saepius, quater. Ascaloniam
mense Februario serunt nostri. semen ceparum nigrescere
incipiens antequam marcescant metunt.

(33.) Et de porro in hac cognatione dici conveniat, 108
praesertim cum sectivo auctoritatem nuper fecerit princeps
Nero vocis gratia ex oleo statis mensum omnium diebus ni-
hilque aliud ac ne pane quidem vescendo. seritur semine
ab aequinoctio autumno, si sectivom facere libuit, densius.
in eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturque sem-
per. si nutritur in capita, antequam secetur, cum increvit, 109
in aliam aream transfertur summis foliis leviter recisis ante
medullam et capitibus retractis tunicisve extremis. antiqui
silice vel testa subiecta capita dilatabant — hoc item in bul-
bis —, nunc sarculo leviter convelluntur radices, ut delum-
batae alant neque distrahant. insigne quod, cum fimo laetoque 110

solo gaudeat, rigua odit. et tamen proprietate quadam soli
constant, laudatissimus in Aegypto, mox Ostiae atque Ari-
ciae. sectivi duo genera: herbaceum folio incisuris eius
evidentibus quo utuntur medicamentarii, alterum genus flavi-
dioris foli rotundiorisque, levioribus incisuris. Fama est Me-
lam equestris ordinis, reum ex procuratione a Tiberio prin-
cipe accersitum, in summa desperatione suco porri ad trium
denariorum argenteorum pondus hausto confestim exspirasse
sine cruciatu. ampliorem modum negant noxium esse.
111 (34.) Alium ad multa ruris praecipue medicamenta prod-
esse creditur. tenuissimis et quae separantur in universum
velatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis, et
his separatim vestitis. asperi saporis quo plures nuclei fuere
hoc est asperius. taedium huic quoque halitu, ut cepis, nullum
112 tamen coctis. Generum differentia in tempore — praecox
maturescit sexaginta diebus —, tum in magnitudine. ulpi-
cum quoque in hoc genere Graeci appellavere alium Cy-
prium, alii antiscorodon, praecipue Africae celebratum inter
pulmentaria ruris, grandius alio. tritum in oleo et aceto mi-
rum quantum increscit spuma. Quidam ulpicum et alium in
plano seri vetant castellatimque grumulis inponi distantibus
inter se pedes ternos. inter grana digiti IIII interesse de-
bent, simul atque tria folia eruperunt, sariri. grandescunt
113 quo saepius sariuntur. Maturescentium caules depressi in
terram obruuntur. ita cavetur ne in frondem luxurient. In
frigidis utilius vere seri quam autumno. cetero ut odore ca-
reant, omnia haec iubentur seri, cum luna sub terra sit, col-
ligi, cum in coitu. sine his Menander e Graecis auctor est
alium edentibus, si radicem betae in pruna tostam superede-
114 rint, odorem exstingui. Sunt qui et alium et ulpicum inter
Conpitalia ac Saturnalia seri aptissime putent. alium et se-
mine provenit, sed tarde. primo enim anno porri crassitudi-
nem capite efficit, sequenti dividitur, tertio consummatur,
pulchriusque tale existimant quidam. in semen exire non de-
bet, sed intorqueri caulis satus gratia, uti caput validius fiat.
115 Quod si diutius alium cepamque inveterare libeat, aqua salsa
tepida capita unguenda sunt. ita diuturniora fient melioraque
usui et in satu sterilia. alii contenti sunt primo super pru-

nas suspendisse abundeque ita profici arbitrantur ne germinent,
quod facere alium cepamque extra terram quoque certum est
et cauliculo acto evanescere. aliqui et alium palea servari
optume putant. Alium est et in arvis sponte nascens — alum 116
vocant — quod adversus inprobitatem alitum depascentium
semina coctum, ne renasci possit, abicitur, statimque quae
devoravere aves stupentes manu capiuntur et, si paulum com-
morere, sopitae. est et silvestre quod ursinum vocant,
odore simili, capite praetenui, foliis grandibus.

7. (35.) In horto satorum celerrime nascuntur ocimum, 117
blitum, napus, eruca. tertio enim die erumpunt, anetum
quarto, lactuca quinto, raphanus sexto, cucumis, cucurbita
septumo, prior cucumis, nasturtium, sinapi quinto, beta
aestate sexto, hieme decumo, atriplex octavo, cepae XIX. aut
XX., gethyum decumo aut duodecimo, contumacius corian-
drum, cunila quidem et origanum post XXX. diem, omnium
autem difficillime apium. quadragesimo enim die cum celer-
rime, quinquagesimo maiore ex parte emergit. Aliquid et 118
seminum aetas confert, quoniam recentia maturius gignunt
in porro, gethyo, cucumi, cucurbita, ex vetere autem celerius
proveniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, corian-
drum. mirum in betae semine, non enim tota eodem anno
gignit, sed aliquid sequente, aliquid et tertio. itaque ex co-
pia seminis modice nascitur. quaedam anno tantum suo pa-
riunt, quaedam saepius, sicut apium, porrum, gethyum, haec
enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proveniunt.

(36.) Semina plurumis rotunda, aliquis oblonga, paucis 119
foliacea et lata, ut atriplici, quibusdam angusta et canalicu-
lata, ut cumino. differunt et colore nigro candidoque, item
duritia surculacea. in folliculo sunt raphano, sinapi, rapo.
nudum semen api, coriandri, aneti, feniculi, cumini, cortice
obductum bliti, betae, atriplicis, ocimi, at lactucis in lanu-
gine. Nihil ocimo fecundius. cum maledictis ac probris se- 120
rendum praecipiunt ut laetius proveniat, sato pavitur terra,
ut cuminum qui serunt precantur ne exeat. Quae in cortice
sunt difficillime inarescunt, maxumeque ocimum, et ideo sic-
cantur omnia ac sunt fecunda. utique meliora nascuntur
acervatim sato semine quam sparso. ita certe porrum et

apium serunt in laciniis conligatum, apium etiam paxillo ca-
121 verna facta ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut
semine aut avolsione, quaedam et semine et surculo, ut ruta,
origanum, ocimum, — praecidunt enim et hoc, cum pervenit
ad palmum altitudinis — quaedam et semine et radice, ut
cepa, alium, bulbi et si quorum radices seminiferorum relincun-
tur. eorum vero quae a radice nascuntur radix diuturna et fru-
ticosa est, ut bulbi, gethyi, scillae. fruticant alia et non capi-
122 tata, ut apium et beta. Caule reciso fere quidem omnia
regerminant exceptis quae non scabrum caulem habent, et in
usum vero ocimum, raphanus, lactuca. hanc etiam suaviorem
putant a regerminatione. raphanus utique iucundior detractis
foliis antequam decaulescat. hoc et in rapis. nam et eadem
dereptis foliis cooperta terra crescunt durantque in aestatem.
123 (37.) Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nastur-
tio, erucae, atriplici, coriandro, aneto. haec enim ubique
eadem sunt neque aliud alio melius usquam. rutam furtivam
tantum provenire fertilius putant sicut apis furtivas pessume.
nascuntur autem etiam non sata, *menta*, mentastrum, nepete,
intubum, puleium. contra plura genera sunt eorum quae dixi-
124 mus dicemusque et in primis apio. 8. id enim quod sponte in
umidis nascitur helioselinum vocatur, uno folio nec hirsutum,
rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile heliose-
lino. tertium est oreoselinum, cicutae foliis, radice tenui,
semine aneti, minutiore tantum. et sativi autem differentiae
in folio denso, crispo aut rariore et leviore, item caule te-
nuiore aut crassiore, et caulis aliorum candidus est, aliorum
purpureus, aliorum varius.
125 (38.) Lactucae Graeci tria fecere genera: unum lati
caulis, adeo ut ostiola olitoria ex his factitari prodiderint, —
folium his paulo maius herbaceo et angustissimum, ut alibi
consumpto incremento, — alterum rotundi caulis, tertium
sessile, quod Laconicum vocant. alii colore et tempore
satus genera discrevere. esse enim nigras quarum semen
mense Ianuario seratur, albas quarum Martio, rubentis qua-
rum Aprili, et omnium earum plantas post binos menses de-
126 ferri. diligentiores plura genera faciunt, purpureas, cri-
spas, Cappadocias, Graecas, longioris has foli caulisque lati,

praeterea longi et angusti, intubis similis. pessumum autem
genus cum exprobratione amaritudinis appellavere πικρίδα.
est etiamnum alia distinctio albae quae μηκωνὶς vocatur a
copia lactis soporiferi, quamquam omnes somnum parere cre-
duntur. apud antiquos Italiae hoc solum genus earum fuit, et
ideo lactucis nomen a lacte. purpuream maxumae radicis 127
Caecilianam vocant, rotundam vero ac minuma radice, latis
foliis, ἀστυτίδα, quidamque εὐνουχεῖον, quoniam haec ma-
xume refragetur veneri. est quidem natura omnibus refrige-
ratrix et ideo aestate gratia. stomacho fastidium auferunt ci-
bique adpetentiam faciunt. divos certe Augustus lactuca 128
conservatus in aegritudine fertur prudentia Musae medici,
cum prioris C. Aemili religio nimia eum necaret, in tantum
recepta commendatione, ut servari etiam in alienos menses
eas oxymeli tum repertum sit. sanguinem quoque augere cre-
duntur. Est etiamnum quae vocatur caprina lactuca, de qua
dicemus inter medicas. et ecce cum maxume coepit inrepere 20, 58
sativis admodum probata quae Cilicia vocatur, folio Cappa-
dociae, ni crispum latiusque esset.

(39.) Neque ex eodem genere possunt dici neque ex 129
alio intubi, hiemis ii patientiores virusque praeferentes, sed
caule non minus grati. seruntur verno plantae eorum, ultimo
vere transferuntur. est et erraticum intubum quod in Aegypto
cichorium vocant, de quo plura alias. Inventum omnis 20, 73 21, 88
thyrsos vel folia lactucarum prorogare urceis conditos et
recentis in patinis coquere. Seruntur lactucae anno toto 130
laetis et riguis stercoratisque, binis mensibus inter semen
plantamque et maturitatem. legitimum tamen a bruma semen
iacere, plantam favonio transferre, aut semen favonio, plantam
aequinoctio verno. albae maxume hiemem tolerant. Umore 131
omnia hortensia gaudent, et stercore praecipue lactucae et
magis intubi. seri etiam radices inlitas fimo interest et re-
pleri ablaqueata humo. quidam et aliter amplitudinem augent,
recisis, cum ad semipedem excreverunt, fimoque suillo re-
centi inlitis. candorem vero putant contingere iis dumtaxat
quae sint seminis albi, si harena de litore a primo incre-
mento congeratur in medias atque increscentia folia contra
ipsas religentur.

132 (40.) Beta hortensiorum levissima est. eius quoque a
colore duo genera Graeci faciunt, nigrum et candidius, quod
praeferunt — parcissimi seminis — appellantque Siculum, can-
doris sane discrimine praeferentes et lactucam. nostri
betae genera vernum et autumnale faciunt, a temporibus
133 satus, quamquam et Iunio seritur. transferuntur autem in
planta hae quoque, et oblini fimo radices suas locumque
similiter madidum amant. usus his et cum lentibus ac faba,
idemque qui oleris, et praecipuus ut lenitas excitetur acri-
monia sinapis. medici nocentiorem quam olus esse iudica-
vere, quamobrem adpositas non memini. degustare etiam re-
134 ligio est, ut validis potius in cibo sint. gemina iis natura,
et oleris et capite ipso exsilientis bulbi, species summa
in latitudine. ea contingit, ut in lactucis, cum coeperint
colorem trahere inposito levi pondere. neque alii horten-
siorum latitudo maior. in binos pedes aliquando se pan-
dunt multum et soli natura conferente. hae quidem in Cir-
135 ceiensi agro amplissimae proveniunt. Sunt qui betas punica
malo florente optume seri existiment, transferri autem, cum
quinque foliorum esse coeperint. mira differentia, si vera
est, candidis alvom elici, nigris inhiberi, et cum brassica
corrumpatur. in dolio vini sapor, odorem betae foliis demersis
restitui.
136 (41.) [1] Olus caulisque, quibus nunc principatus horto-
rum, apud Graecos in honore fuisse non reperio, sed Cato
20, 78 sqq. brassicae miras canit laudes, quas in medendi loco redde-
mus. genera eius facit: extentis foliis, caule magno, alte-
ram crispo folio, quam apiacam vocat, tertiam minutis cauli-
137 bus, lenem, teneram, minumeque probat. Brassica toto
anno seritur, quoniam et toto secatur, utilissime tamen ab
aequinoctio autumni, transferturque, cum quinque foliorum
est. cyma a prima sectione praestat proxumo vere. hic est
quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cauliculus,
Apici luxuriae et per eum Druso Caesari fastiditus, non sine
138 castigatione Tiberi patris. Post cymam ex eadem brassica
contingunt aestivi autumnalesque cauliculi, mox hiberni, ite-
rumque cymae, nullo aeque genere multifero, donec fertilitate
sua consumatur. altera satio ab aequinoctio verno est, cuius

planta extremo vere plantatur, ne prius cyma quam caule
pariat. tertia circa solstitium, ex qua, si umidior locus est,
aestate, si siccior, autumno plantatur. umor fimusque si de-
fuere, maior saporis gratia est, si abundavere, laetior fer-
tilitas. fimum asininum maxume convenit. [2] Est haec 139
quoque res inter opera ganeae, quapropter non pigebit ver-
bosius persequi. praecipuus fit caulis sapore ac magnitu-
dine, primum omnium si in repastinato seras, dein si terram
fugientis cauliculos sequare terra tollentisque se proceritate
luxuriosa exaggerando aliam adcumules ita ne plus quam ca-
cumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur bis conputabili
inpendio taedioque. [3] Cetera genera conplura sunt: Cu- 140
manum sessili folio, capite patulum, Aricinum altitudine non
excelsius. folio numerosius quam tenuius hoc utilissimum exi-
stimatur, quia sub omnibus paene foliis fruticat cauliculis
peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui,
intra folia crassescit. rariora haec angustioraque, sed tene-
ritas in dote ei. frigora non tolerat, quibus etiam aluntur
Bruttiani praegrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. Sa- 141
bellico usque in admirationem crispa sunt folia quorum
crassitudo caulem ipsum extenuat, sed dulcissimi perhi-
bentur ex omnibus. nuper subiere Lacuturres ex convalle
Aricina, ubi quondam fuit lacus turrisque quae remanet,
capite praegrandes, folio innumeri, alii in orbem correcti,
alii in latitudinem torosi. nec plus ullis capitis post Tri-
tianum, cui pedale aliquando conspicitur et cyma nullis se-
rior. Cuicumque autem generi pruinae plurumum suavita- 142
tis conferunt et, nisi obliquo volnere defendatur medulla,
plurumum nocent. semini destinati non secantur. Est etiam
sua gratia numquam plantae habitum excedentibus — hal-
myridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proveniunt —
navigatione quoque longinqua viridis adservari, si statim
desecti ita ne humum attingant in cados olei quam proxume
siccatos opturatosque condantur omni spiritu excluso. Sunt 143
qui plantam in transferendo alga subdita pediculo nitrive triti
quod tribus digitis capiatur celeriorem ad maturitatem fieri
putent. sunt qui semen trifoli nitrumque simul tritum adsper-
gant foliis. nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit,

aut Apiciana coctura, oleo ac sale, priusquam coquantur,
144 maceratis. Est inter herbas genus inserendi praecisis ger-
minibus et caulis in medullam semine ex aliis addito. hoc
et in cucumere silvestri. nec non olus quoque silvestre est
triumpho divi Iuli carminibus praecipue iocisque militaribus
celebratum, alternis quippe versibus exprobravere lapsana
se vixisse apud Durrachium, praemiorum parsimoniam cavil-
lantes. est autem id cyma silvestris.
145 (42.) Omnium in hortis rerum lautissima cura asparagis.
16, 173 De origine eorum in silvestribus curis abunde dictum et
quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. est et aliud
genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam in
montibus nascens, refertis superioris Germaniae campis, non
inficeto Tiberi Caesaris dicto herbam ibi quandam nasci si-
146 millimam asparago. nam quod in Neside Campaniae insula
sponte nascitur longe optumum existimatur. hortensium seri-
tur spongeis. est enim plurumae radicis altissimeque germi-
nat. viret thyrso primum emicante, qui caulem educens tem-
pore ipso fastigatus in toros striatur. potest et semine seri.
147 Nihil diligentius conprehendit Cato, novissimumque libri
est, ut adpareat repentem ac noviciam viro curam fuisse.
locum subigi iubet umidum aut crassum, semipedali undique
intervallo seri, ne calcetur, praeterea ad liniam grana bina
aut terna paxillo demitti — videlicet semine tum tantum se-
148 rebantur —, id fieri secundum aequinoctium vernum. ster-
core satiari, crebro purgari, caveri ne cum herbis evellatur
asparagus. primo anno stramento ab hieme protegi, vere
aperiri, sariri, runcari, tertio incendi verno. quo maturius
incensus est hoc melius provenit. itaque harundinetis maxume
convenit quae festinant incendi. sariri iubet idem non ante-
quam asparagus natus fuerit, ne in sariendo radices vexentur.
149 ex eo velli asparagum ab radice — nam si defringatur,
stirpescere et intermori —, velli, donec in semen eat. id
autem maturescere ad ver, incendique, ac rursus, cum ad-
paruerit asparagus, sariri ac stercorari. ac post annos no-
vem, cum iam vetus sit, digeri subacto stercoratoque, tum
spongeis seri, singulorum pedum intervallo. quin et ovillo
150 fimo nominatim uti, quoniam aliud herbas creet. Nec quic-

quam postea temptatum utilius adparuit, nisi quod circa idus
Februar. defosso semine acervatim parvolis scrobibus se-
runt, plurumum maceratum fimo. dein nexis inter se radici-
bus spongeas factas post aequinoctium autumni disponunt
pedalibus intervallis fertilitate in denos annos durante. nul-
lum gratius his solum quam Ravennatium hortorum. in- 16, 173 19, 54 151
dicavimus et corrudam. hunc enim intellego silvestrem aspa-
ragum, quem Graeci *ὄρμινον* aut *μυάκανθον* vocant aliisve
nominibus. invenio nasci et arietis cornibus tunsis atque de-
fossis.

(43.) Poterant videri dicta omnia quae in pretio sunt, 152
ni restaret res maxumi quaestus non sine pudore dicenda.
certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam Cor-
dubamque praecipue sestertium sena milia e parvis reddere
areis, quoniam portenta quoque terrarum in ganeam verti-
mus, etiam ea quae refugiunt consciae quadripedes. carduos 153
serunt duobus modis, autumno planta, et semine ante nonas
Martias, plantaeque ex eo disponuntur ante idus Novembris
aut in locis frigidis circa favonium. stercorantur etiam, si dis
placet, laetiusque proveniunt, condiuntur quoque aceto melle
diluto addita laseris radice et cumini, ne quis dies sine car-
duo sit.

(44.) Cetera in transcursu dici possunt. Ocimum Pari- 154
libus optume seri ferunt, quidam et autumno, iubentque, cum
hieme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoque et na-
sturtium vel aestate vel hieme facillime nascuntur. eruca
praecipue frigorum contemptrix diversae est quam lactuca
naturae, concitatrixque veneris. idcirco iungitur illi fere in 155
cibis, ut nimio frigori par fervor inmixtus temperamentum
aequet. Nasturtium nomen accepit a narium tormento, et
inde vigoris significatio proverbio usurpavit id vocabulum
veluti torporem excitantis. in Arabia mirae amplitudinis dici-
tur gigni.

(45.) Ruta quoque seritur favonio et ab aequinoctio 156
autumni. odit hiemem et umorem ac fimum, apricis gaudet et
siccis terraque quam maxume lateraria. cinere volt nutriri,
hic et semini miscetur ut careat urucis. Auctoritas ei et pe-
culiaris apud antiquos fuit. invenio mulsum rutatum populo

datum a Cornelio Cethego in consulatu collega Quinti Fla-
minini comitiis peractis. amicitia ei cum fico tantum, nusquam
157 laetior provenit quam sub hac arbore. seritur et surculo, me-
lius in perforatam fabam indito, quae suco nutrit conprehen-
dendo surculum. serit et se ipsa, namque incurvato ca-
cumine alicuius rami, cum attigerit terram, statim radicatur.
Eadem et ocimo natura, nisi quod difficilius arescit. sed du-
rata runcatur non sine difficultate pruritivis ulceribus, ni mu-
nitis manibus id fiat oleove defensis. conduntur autem et eius
folia servanturque fasciculis.

158 (46.) Ab aequinoctio verno seritur apium semine pau-
lum in pila pulsato. crispius sic putant fieri aut si satum cal-
cetur cylindro pedibusve. proprium ei quod colorem mutat.
honos in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeae.

159 (47.) Eodem tempore seritur menta planta vel, si non-
dum germinat, spongea. *non* minus haec umido gaudet. ae-
state viret, hieme flavescit. Genus eius silvestre mentastrum.
ex hoc propagatur ut vitis, vel si inversi rami serantur. Men-
tae nomen suavitas odoris apud Graecos mutavit, cum alio-
qui mintha vocaretur, unde veteres nostri nomen declinave-
160 runt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapi-
bus. semel sata diutina aetate durat. congruit puleio, cuius na-
7, 108; 18, 227 tura in carnariis reflorescens saepius dicta est. haec quo-
que servantur simili genere, mentam dico puleiumque et ne-
petam. condimentorum tamen omnium aquae fastidiis cumi-
161 num amicissimum. nascitur in summa tellure vix haerens et
in sublime tendens. in putribus et calidis maxume locis medio
serendum vere. alterum eius genus silvestre, quod rusticum
vocant, alii Thebaicum, si tritum ex aqua potetur in dolore
stomachi. in Carpetania nostri orbis maxume laudatur, alio-
qui Aethiopico Africoque palma est. quidam huic Aegyptium
praeferunt.

162 (48.) Sed praecipue olusatrum mirae naturae est. hippo-
selinum Graeci vocant, alii zmyrnium. e lacrima caulis sui
nascitur. seritur et radice. sucum eius qui colligunt mur-
rae saporem habere dicunt, auctorque est Theophrastus mur-
163 ra sata natum. Hipposelinum veteres praeceperant in locis
incultis, lapidosis iuxta maceriam seri. nunc et repastinato

seritur et a favonio post aequinoctium autumni. quippe cum
cappari quoque seratur siccis maxume, area in defossum ca-
vata, ripisque undique circumstructis lapide, alias evagatur
per agros et cogit solum sterilescere. floret aestate, viret
usque ad vergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. vi-
tia eius quod trans maria nascitur diximus inter peregri- 13, 127
nos frutices.

(49.) Peregrinum et careum gentis suae nomine appel- 164
latum, culinis principale. in quacumque terra seri volt ratione
eadem qua olusatrum, laudatissimum tamen in Caria, proxu-
mum Phrygia.

(50.) Ligusticum silvestre est in Liguriae suae montibus. 165
seritur etiam ubique. suavius sativom, sed sine viribus. pa-
nacem aliqui vocant. Cratevas apud Graecos cunilam bubulam
eo nomine appellat, ceteri fere conyzam, id est cunilaginem,
thymbram vero quae sit cunila. Haec apud nos habet voca-
bulum et aliud satureia dicta in condimentario genere. seritur
mense Februario, origano aemula. nusquam utrumque ad-
ditur, quippe similis effectus. sed cunilae Aegyptium origa-
num tantum praefertur.

(51.) Peregrinum fuit et lepidium. seritur a favonio, dein, 166
cum fruticavit, iuxta terram praeciditur, tunc runcatur sterco-
raturque, per biennium hoc. postea iisdem fruticibus utuntur,
si non saevitia hiemis ingravat, quando inpatientissimum est
frigorum. exit et in cubitalem altitudinem, foliis lauri, sed
mollius. usus eius non sine lacte.

(52.) Git pistrinis, anesum et anetum culinis et medicis 167
nascuntur. sacopenium et ipsum in hortis quidem, sed medi-
cinae tantum.

(53.) Sunt quaedam comitantia aliorum satus, ut papaver.
namque cum brassica seritur ac porcillaca, et eruca cum lactu-
ca. Papaveris sativi tria genera: candidum, cuius semen to- 168
stum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur.
hoc et panis rustici crustae inspergitur, adfuso ovo inhaerens,
ubi inferiorem crustam apium gitque cereali sapore condiunt.
alterum genus est papaveris nigrum, cuius scapo inciso la-
cteus sucus excipitur. tertium genus rhoean vocant Graec eo
id nostri erraticum. sponte quidem, sed in arvis cum hordi, 169

maxume nascitur, erucae simile, cubitali altitudine, flore rufo
et protinus deciduo, unde et nomen a Graecis accepit. De
20,198 reliquis generibus papaveris sponte nascentis dicemus in
medicinae loco. fuisse autem in honore apud Romanos sem-
per indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis a filio mis-
sis decutiendo papavera in horto altissima sanguinarium illud
responsum hac facti ambage reddidit.

170 (54.) Rursus alio comitatu aequinoctio autumni seruntur
còriandrum, anetum, atriplex, malva, lapathum, caerefolium,
quod paederota Graeci vocant, et acerrimum sapore igneique
effectus ac saluberrimum corpori sinapi, nulla cultura, melius
tamen planta tralata. quin e diverso vix est sato semel eo li-
171 berare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Usus
eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra in-
tellectum acrimoniae. cocuntur et folia, sicut reliquorum
olerum. sunt autem trium generum: unum gracile, alterum
simile rapi foliis, tertium erucae. semen optumum Aegy-
ptium. Athenienses napy appellaverunt, alii thapsi, alii
saurion.

172 (55.) Serpyllo et sisymbrio montes plerique scatent, sic-
ut Threcii. utique deferunt ex his avolsos ramos seruntque,
item Sicyone ex suis montibus et Athenis ex Hymetto. simili
modo et sisymbrium serunt. laetissimum nascitur in puteorum
parietibus et circa piscinas ac stagna.

173 9. (56.) Reliqua sunt ferulacei generis, ceu feniculum
8,99 anguibus, ut diximus, gratissimum, ad condienda pluruma,
13,124 cum inaruit. eique perquam similis thapsia, de qua diximus
inter externos frutices. deinde utilissima funibus cannabis se-
ritur a favonio. quo densior est eo tenuior. semen eius, cum
est maturum, ab aequinoctio autumni distringitur et sole aut
174 vento aut fumo siccatur. ipsa cannabis vellitur post vinde-
miam ac lucubrationibus decorticata purgatur. optuma Ala-
bandica, plagarum praecipue usibus. tria eius ibi genera. in-
probatur cortici proxumum aut medullae, laudatissima est e
medio quae mesa vocatur, secunda Mylasea. quod ad proce-
ritatem quidem attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem
175 13,123 aequat. Ferulae duo genera in peregrinis fruticibus
diximus. semen eius in Italia cibus est. conditur quippe du-

ratque in urceis vel anni spatio. duo ea genera caules et
racemi. corymbiam hanc vocant corymbosque quos con-
diunt.

10. (57.) Morbos hortensia quoque sentiunt sicut reli- 176
qua terra sata. namque et ocimum senectute degenerat in
serpyllum, et sisymbrium in zmintham, et ex semine brassi-
cae veteris rapa fiunt, atque invicem. et necatur cuminum
a limodoro, nisi repurgetur. est autem unicaule, radice
bulbo simili, non nisi in gracili solo nascens. alius privatim
cumini morbus scabies. et ocimum sub canis ortu pallescit.
omnia vero accessu mulieris menstrualis flavescunt. bestio- 177
larum quoque genera innascuntur, napis pulices, raphano uru-
cae et vermiculi, item lactucis et oleri, utrisque hoc amplius
limaces et cocleae, porro vero privata animalia quae facillime
stercore iniecto capiuntur condentia in id se. ferro quoque
non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum auctor
est Sabinus Tiro in libro cepuricon quem Maecenati dicavit.

(58.) Idem contra formicas, non minumum hortorum exi- 178
tium, si non sint rigui, remedium monstravit limum marinum
aut cinerem opturandis earum foraminibus, sed efficacissime
heliotropio herba necantur. quidam et aquam diluto latere
crudo inimicam his putant. Naporum medicina ervi aliquid 179
una seri, sicut olerum cicer, arcet enim urucas. quo si omisso
enatae sint, remedium est absinthi sucus decocti inspersus vel
sedi quam aizoum vocant. genus hoc herbae diximus. 18, 159
Semen olerum si suco eius madefactum seratur, olera nulli 180
animalium obnoxia futura tradunt, in totum vero necari uru-
cas, si palo inponantur in hortis ossa capitis ex equino genere,
feminae dumtaxat. adversus urucas et cancrum fluviatilem
in medio horto suspensum auxiliari narrant. sunt qui sangui-
neis virgis tangant ea quae nolunt his obnoxia esse. Infestant
et culices hortos riguos, praecipue si sint arbusculae aliquae.
hi galbano accenso fugantur.

11. Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibus- 181
dam ex his firmitas maior est, ut coriandro, betae, porro, na-
sturtio, sinapi, erucae, cunilae et fere acribus, infirmiora
autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitae, cucumi, et aestiva
omnia hibernis magis durant, minume autem gethyum. sed ex

his quae sunt fortissima nullum ultra quadrimatum utile est, dumtaxat serendo. culinis et ultra tempestiva sunt.

182 (59.) Peculiaris medicina raphano, betae, rutae, cunilae in salsis aquis, quae et alioqui plurumum suavitati et fertilitati conferunt. ceteris dulcium aquarum rigua prosunt. utilissimae ex iis quae frigidissimae et quae potu suavissimae. minus utiles e stagno et quas elices inducunt, quoniam herbarum semina invehunt. praecipue tamen imbres alunt, nam et bestiolae innascentes necantur.

183 12. (60.) His horae rigandi matutino atque vespera, ne
infervescat aqua sole, ocimo tantum et meridiana. etiam sa-
tum celerrime erumpere putant inter initia ferventi aqua ad-
spersum. omnia autem translata meliora grandioraque fiunt,
maxume porri napique. in translatione et medicina est, de-
sinuntque sentire iniurias, ut gethyum, porrum, raphani, api-
184 um, lactucae, rapa, cucumis. Omnia autem silvestria fere
sunt et foliis minora et caulibus, suco acriora, sicut cunila,
origanum, ruta. solum vero ex omnibus lapathum silvestre
melius. hoc in sativis rumex vocatur, nasciturque fortissimum,
tradunt certe semel satum durare nec vinci umquam a terra,
185 maxume iuxta aquam. sucus eius cum tisana tantum in cibis
leviorem gratioremque saporem praestat. silvestre ad multa
medicamina utile est, adeoque nihil omisit cura ut carmine
quoque conprehensum reperiam in fabis caprini fimi singulis
cavatis, si porri, erucae, lactucae, api, intubi, nasturti semina
inclusa serantur, mire provenire. Quae sunt silvestria eadem
in sativis sicciora intelleguntur et acriora.

186 (61.) Namque et sucorum saporumque dicenda differentia est, vel maior in his quam pomis. sunt autem acres cunilae, origani, nasturti, sinapis, amari absinthi, centaurei, aquatiles cucumeris, cucurbitae, lactucae, acuti thymi, cunilae, acuti et odorati api, aneti, feniculi. salsus tantum e saporibus non nascitnr, aliquando extra insidit pulveris modo, et cicerculis tantum.

187 (62.) Atque ut intellegatur vana ceu plerumque vitae persuasio, panax piperis saporem reddit et magis etiam siliquastrum ob id piperitidis nomine accepto, libanotis odorem
12, 127 turis, zmyrnium murrae. de panace abunde dictum est.

libanotis locis putribus et macris ac roscidis seritur semine.
radicem habet olusatri, nihil ture differentem. usus eius post
annum stomacho saluberrimus. quidam eam nomine alio ros-
marinum appellant. zmyrnium olus seritur iisdem locis, mur- 188
ramque radice resipit. eadem et siliquastro satio. reliqua a
ceteris et odore et sapore differunt, ut anetum, tantaque est
diversitas atque vis, ut non solum aliud alio mutetur sed
etiam in totum auferatur. Apio eximunt coci obsoniis ace-
tum, eodem cellarii in saccis odorem vino gravem. Et hacte- 189
nus hortensia dicta sint, ciborum gratia dumtaxat. maxumum
quidem opus in iisdem naturae restat, quoniam proventus tan-
tum adhuc summasque quasdam tractavimus. vera autem cu-
iusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus
ingens occultumque divinitatis et quo nullum reperiri possit
maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio,
cum ad alios medendi desideria pertinerent, longis utriusque
dilationibus futuris, si miscuissemus. nunc suis quaeque par-
tibus constabunt poteruntque a volentibus iungi.

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XX.

(Sect. 1.) Maxumum hinc opus naturae ordiemur et cibos 1
suos homini narrabimus faterique cogemus ignota esse per
quae vivat. nemo id parvom ac modicum existimaverit no-
minum vilitate deceptus. pax secum in his aut bellum natu-
rae dicetur, odia amicitiaque rerum surdarum ac sensu ca-
rentium et, quo magis miremur, omnia ea hominum causa,

quod Graeci sympathiam et antipathiam appellavere, quibus
cuncta constant, ignis aquis restinguentibus, aquas sole de-
vorante, luna pariente, altero alterius iniuria deficiente si-
2 dere. atque, ut a sublimioribus recedamus, ferrum ad se
trahente magnete lapide et alio rursus abigente a sese, ada-
manta opum gaudium, infragilem omni cetera vi et invictum,
sanguine hircino rumpente, quaeque alia in suis locis dice-
mus paria vel maiora miratu. tantum venia sit a minumis sed
a salutaribus ordienti primumque ab hortensiis.
3 19, 74 Cap. 1. (2.) Cucumim silvestrem esse diximus, multo
infra magnitudinem sativi. ex eo fit medicamentum quod vo-
catur elaterium suco expresso semini, cuius causa nisi ma-
turius incidatur, semen exsilit oculorum etiam periculo. ser-
vatur autem decerptus una nocte, postero die inciditur harun-
dine. semen quoque cinere conditur ad coercendam suci
abundantiam, qui expressus suscipitur aqua caelesti atque
subsidit, deinde sole cogitur in pastillos ad magnos morta-
lium usus, obscuritates et vitia oculorum, genarum ulcera.
4 Tradunt hoc suco tactis radicibus vitium non attingi uvas ab
avibus. radix autem ex aceto cocta podagris inlinitur suco-
que dentium dolori medetur, arida cum resina impetiginem
et scabiem quaeque psoram et lichenas vocant, parotidas,
panos sanat et cicatricibus colorem reddit, et foliorum sucus
auribus surdis cum aceto instillatur.
5 (3.) Elaterio tempestivos est autumno, nec ullum ex
medicamentis longiore aevo durat. incipit a trimatu. si quis
recentiore uti velit, pastillos in novo fictili igni lento in
aceto domet. melius quo vetustius, fuitque iam ducentis an-
nis servatum, ut auctor est Theophrastus, et usque ad quin-
quagesimum lucernarum lumina exstinguit. hoc enim veri ex-
perimentum est, si admotum prius quam exstinguat scintil-
6 lare sursum ac deorsum cogat. pallidum ac leve herbaceo
ac scabro melius ac leniter amarum. putant conceptus ad-
iuvari adalligato semine, si terram non attigerit, partus vero,
si in arietis lana adligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut pro-
7 tinus ab enixu rapiatur extra domum. Ipsum cucumim qui
magnificant nasci praecipuum in Arabia, mox in Arcadia, Cy-
renis alii tradunt similem heliotropio cuius inter folia et ramos

provenire magnitudine nucis iuglandis, semina autem esse ad
speciem scorpionum caudae reflexa, sed candida. aliqui 8
etiam scorpionium cucumim vocant efficacissimo contra scor-
pionum ictus et semine et elaterio, et ad purgandam utroque
alvom. modus portione virium ab dimidio obolo ad solidum,
copiosius necat. sic et contra phthiriasim bibitur et hydropicis.
inlitum anginas et arterias cum melle et oleo vetere sanat.

2. (4.) Multi hunc esse apud nos qui anguinus vocetur, 9
ac aliis erraticus, arbitrantur, quo decocto sparsa mures non
attingunt. iidem podagris eum et articularibus morbis deco-
ctum in acetum inlinunt praesentaneo remedio, lumborum
vero dolores semine sole siccato, dein trito, XX X pondere
in hemina dato aquae sanat, tumores subitos inlito cum lacte
mulierum. purgat eas elaterium, sed gravidis abortum facit.
suspiriosis prodest, morbo vero regio in naris coiectum.
lentigines ac maculas e facie tollit in sole inlitum.

(5.) Multi eadem omnia sativis attribuunt, magni etiam 10
sine iis momenti. namque et eorum semen quantum tres digiti
adprehenderint cum cumino tritum potumque in vino tussien-
tibus auxiliatur, et phreneticis in lacte mulieris, et dysinteri-
cis acetabuli mensura, purulenta autem exspuentibus cum cu-
mino pari pondere, et iocineris vitiis in aqua mulsa. urinam
movet ex vino dulci, et in renium dolore clysteribus simul
cum cumino infunditur.

(6.) Qui pepones vocantur refrigerant maxume in cibo 11
et emolliunt alvom. caro eorum epiphoris oculorum aut do-
loribus inponitur. radix sanat ulcera concreta in modum
favi, quae ceria vocant. eadem contrahit vomitiones. sicca-
tur, in farinam tunsa datur quattuor obolis in aqua mulsa, ita
ut qui biberit quingentos passus postea ambulet. haec farina
et in smegmata adicitur. cortex quoque vomitionem movet, 12
faciem purgat. hoc et folia cuiuscumque sativi inlita. ea-
dem cum melle et epinyctidas sanant, cum vino canis morsus,
item multipedae, — sepa Graeci vocant, oblongam, pilosis
pedibus, pecori praecipue nocivam. morsum tumor insequi-
tur et putrescit locus —, ipse cucumis odore defectum
animi. coctos deraso cortice ex oleo, aceto et melle iucun-
diores esse certum est.

13 3: (7.) Cucurbita quoque silvestris invenitur, σομφὸς a
Graecis appellata, inanis, unde et nomen, digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. huius conmanducatae sucus
stomacho admodum prodest.

14 (8.) Colocynthis vocatur alia, ipsa plena, sed minor
quam sativa. utilior pallida quam herbacea. arefacta per se
inanit alvom. infusa quoque clysteribus intestinorum omnibus vitiis medetur et renium et lumborum et paralysi. eiecto
semine aqua mulsa in eo decoquitur ad dimidias, sic tutis-
15 simo infunduntur oboli quattuor. prodest et stomacho farinae aridae pilulis cum decocto melle sumptis. in morbo regio semina eius VII sumuntur et protinus aqua mulsa. carnes
eius cum absinthio et sale dentium dolorem tollunt, sucus
vero cum aceto calefactus mobilis sistit. item spinae et lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. praeterea, mirum dictu, semina eius si fuerint pari numero adal-
16 ligata ** febribus dicuntur quas Graeci periodicas vocant. Sativae quoque rasae sucus tepefactus auribus medetur, caro
eius interior sine semine clavis pedum et suppurationibus
quae Graeci vocant ἀποστήματα. decoctae autem universae sucus dentium motus stabilit et dolores inhibet, vinum
cum ea fervefactum oculorum etiam impetus. folia eius cum
recentibus cupressi contunsa et inposita, ipsa quoque tosta
17 in argilla ac trita cum adipe anseris volneribus medetur. nec
non ramentis corticis recens podagras refrigerat, et ardores
capitis, infantium maxume, et ignis sacros vel isdem strigmentis inpositis vel seminibus. sucus ex strigmentis inlitus
cum rosaceo et aceto febrium ardores refrigerat. aridae cinis
inpositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis, sed omnium consensu stomacho utilissimae
iudicantur et interaneorum vesicarumque exulcerationibus.

18 (9.) Est et rapo vis medica. perniones fervens inpositum sanat, item frigus pellit e pedibus. aqua decocti eius
fervens podagris etiam frigidis medetur, et crudum tunsum
cum sale, cuicumque vitio pedum. semen inlitum et potum
in vino contra serpentis et toxica salutare esse proditur, a
19 multis vero antidoti vim habere in vino et oleo. Democritus
in totum ea abdicavit in cibis propter inflationes, Diocles

magnis laudibus tulit, etiam venerem stimulari ab iis professus, item Dionysius, magisque si eruca condirentur, tosta quoque articulorum dolori cum adipe prodesse.

(10.) Silvestre rapum in arvis maxume nascitur, frutico- 20
sum, semine candido, duplo maiore quam papaver. hoc ad levigandom cutem in facie totoque corpore utuntur mixta farina pari mensura ervi, hordei et tritici et lupini. radix ad omnia inutilis.

4. (11.) Naporum duas differentias et in medicina Graeci 21
servant. angulosis foliorum caulibus, flore aneti, quod bunion vocant, purgationibus feminarum et vesicae et urinae utile decoctum, potum ex aqua mulsa vel suci drachma, semen dysintericis tostum tritumque in aquae calidae cyathis quattuor. sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur. alterum genus buniada appellant et raphano et rapo simile, seminis praeclari contra venena. ob id et in antidotis utuntur illo.

(12.) Raphanum et silvestrem esse diximus. lauda- 19, 60 22
tissimus in Arcadia, quamquam et alibi nascitur, utilior urinae dumtaxat ciendae, cetero aestuosus. in Italia et armoraciam vocant.

(13.) Et sativi vero praeter ea quae circa eos dicta 19, 80 23
sunt stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant, bilem detrahunt. praeterea cortices in vino decocti mane poti ad ternos cyathos conminuunt et eiciunt calculos. iidem in posca decocti contra serpentium morsus inlinuntur. ad 24
tussim etiam mane ieiunis raphanus prodest cum melle, semen eorum tostum ipsumque conmanducatum, adligato raphano aquam foliis eius decoctis bibere vel sucum ipsius cyathis binis contra phthiriasis, phlegmoni ipsos inlinere tunsos, livori vero recenti corticem cum melle, veternosis autem quam acerrimos mandere, semenque tostum, dein contritum cum melle suspiriosis. iidem et contra venena pro- 25
sunt, cerastis, scorpionibus adversantur, — vel ipso vel semine infectis manibus inpune tractabis, inpositoque raphano scorpiones moriuntur —, salutares et contra fungorum aut hyoscyami venena atque, ut Nicander tradit, et contra sanguinem tauri. et contra viscum quoque dari Apollodori duo

iubent, sed Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus sucum.
lienem item extenuant, iocineri prosunt et lumborum dolo-
ribus, hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumpti et lethar-
26 gicis et comitialibus et melancholicis. Praxagoras et iliosis
dandos censet, Plistonicus et coeliacis. intestinorum etiam
ulcera sanant ac purulenta praecordiorum, si cum melle
edantur. quidam ad haec coquere eos in luto malunt, sic et
feminas purgari. ex aceto et melle sumpti intestinorum ani-
malia detrahunt, iidem ad tertias decocto eorum poto cum
vino enterocelicis prosunt, sanguinem quoque inutilem sic
27 extrahunt. Medius ad haec et sanguinem exscreantibus coctos
dari iubet, et puerperis ad lactis copiam augendam, Hippo-
crates capitis mulierum defluvia fricari raphanis, et super
umbilicum inponi contra tormenta volvae. reducunt et cica-
tricem ad colorem. semen quoque ex aqua inpositum sistit
28 ulcera quae phagedaenas vocant. Democritus venerem hoc
cibo stimulari putat, ob id fortassis voci nocere aliqui tradi-
derunt. folia quae in oblongis dumtaxat nascuntur, excitare
oculorum aciem dicuntur, ubi vero acrior raphani medicina
admota sit, hysopum dari protinus imperant. haec antipa-
thia est. et aurium gravitati sucum raphani instillant. nam
vomituris summo cibo esse eos utilissimum est.

29 (14.) Pastinacae simile hibiscum, quod molochen agriam
vocant et aliqui πλειστολοχείαν, ulceribus, cartilagini, os-
sibus fractis medetur. folia eius ex aqua pota alvom solvont,
serpentis abigunt, apium, vesparum, crabronum ictibus inlita
medentur. radicem eius ante solis ortum erutam involvont
lana coloris quem nativom vocant, praeterea ovis quae femi-
nam peperit, strumisque vel suppuratis adligant. quidam ad
hunc usum auro effodiendam censent, cavendumque ne ter-
ram attingat. Celsus et podagris quae sine tumore sint radi-
cem eius in vino decoctam inponi iubet.

30 5. (15.) Alterum genus est staphylinos, quod pastinacam
erraticam vocant. eius semen contritum et in vino potum tu-
mentem alvom et suffocationes mulierum doloresque lenit in
tantum ut volvas corrigat, inlitum quoque e passo ventri
earum prosit, et viris vero prosit cum panis portione aequa
tritum ex vino potum contra ventris dolores. pellit et uri-

nam, et phagedaenas ulcerum sistit recens cum melle inpo-
situm vel aridum farina inspersum. radicem eius Dieuches 31
contra iocineris ac lienis, ilium, lumborum et renium vitia
ex aqua mulsa dari iubet, Cleophantus et dysintericis veteri-
bus. Philistio in lacte coquit et ad stranguriam dat radicis
uncias quattuor, ex aqua hydropicis, similiter et opisthoto-
nicis et pleuriticis et comitialibus. habentes eam feriri a
serpentibus negantur, aut qui ante gustaverint non laedi.
percussis inponitur cum axungia, folia contra cruditates man-
duntur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortas- 32
sis quoniam venerem stimulari hoc cibo certum est. ideo
conceptus adiuvari aliqui prodiderunt. Ad reliqua et sativa
pollet. efficacior tamen silvestris magisque in petrosis nata.
semen sativae quoque contra scorpionum ictus ex vino aut
posca salutare est. radice eius circumscalpti dentes dolore
liberantur.

(16.) Syria in hortis operosissima, venitque in prover- 33
bium Graecis: m u l t a S y r o r u m o l e r a. simillimam staphylino
herbam serit quam alii gingidion vocant, tenuius tantum et
amarius eiusdemque effectus. estur coctum crudumque sto-
machi magna utilitate, siccat enim ex alto omnis eius umores.

(17.) Siser erraticum sativo simile est et effectu: sto- 34
machum excitat, fastidium absterget ex aceto laserpiciato
sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo. urinam ciet,
ut Opion credit, et venerem. in eadem sententia est et Dio-
cles, praeterea cordi convenire convalescentium aut post
multas vomitiones perquam utile. Heraclides contra argen- 35
tum vivom dedit, et veneri subinde offensanti aegrisque se
recolligentibus. Hicesius ideo stomacho inutile videri dixit,
quoniam nemo tris siseres edendo continuaret, esse tamen
utile convalescentibus ad vinum transeuntibus. sativi priva-
tim sucus cum lacte caprino potus sistit alvom.

(18.) Et quoniam plerosque similitudo nominum Graeco- 36
rum confundit, conteximus et de sili, sed hoc est volgatae
notitiae. optumum Massiliense, lato enim grano et fulvo est,
secundum Aethiopicum nigrius, Creticum odoratissimum
omnium. radix iucundi odoris est. semen esse et voltures di-
cuntur. prodest homini ad tussim veterem, rupta, convolsa

in vino albo potum, item opisthotonicis et iocinerum vitiis
et torminibus et stranguriae duarum aut trium lingularum
37 mensura. sunt et folia utilia, ut quae partus adiuvent etiam
quadripedum. hoc maxume pasci dicuntur cervae pariturae.
inlinuntur et igni sacro, multumque in summo cibo concoctio-
nibus confert, vel folio vel semine. quadripedum quoque
alvom sistit sive tritum potui infusum sive mandendo con-
manducatum e sale. boum morbis sil tritum infunditur.

38 (19.) Inula quoque a ieiunis conmanducata dentis con-
firmat. si, ut eruta est, terram non attingat, condita tussim
emendat, radicis vero decoctae sucus taenias pellit, siccatae
autem in umbra farina tussi et convolsis et inflationibus et
arteriis medetur. venenatorum morsus abigit. folia ex vino
lumborum dolori inlinuntur.

39 (20.) Cepae silvestres non sunt. sativae olfactu ipso et
delacrimatione caligini medentur, magis vero suci inunctione.
somnum etiam facere traduntur et ulcera oris sanare conman-
ducatae cum pane, et canis morsus virides ex aceto inlitae
aut siccae cum melle et vino, ita ut post diem tertium sol-
vantur. sic et attrita sanant. coctam in cinere et epiphoris
multi inposuere cum farina hordeacea et genitalium ulceri-
40 bus. suco et cicatrices oculorum et albugines et argema in-
unxere, et serpentium morsus et omnia ulcera cum melle,
item auricularum cum lacte mulierum, et in iisdem sonitum
aut gravitatem emendantes cum adipe anserino aut cum melle
stillavere. et ex aqua bibendum dedere repente obmute-
41 scentibus. in dolore quoque ad dentis conluendos instilla-
vere et plagis bestiarum omnium, privatim scorpionum. alo-
pecias fricuere et psoras tunsis cepis. coctas dysintericis
vescendas dedere et contra lumborum dolores, purgamenta
quoque earum cremata in cinerem inlinentes ex aceto ser-
42 pentium morsibus, ipsasque multipedae ex aceto. Reliqua
inter medicos mira diversitas. proxumi utilis esse praecor-
diis et concoctioni, inflationemque et sitim facere dixerunt.
Asclepiadis schola ad colorem quoque validum profici hoc
cibo et, si ieiuni cotidie edant, firmitatem valetudinis custo-
43 diri, stomacho utilis esse, spiritus agitatione ventrem mol-
lire, haemorrhoidas pellere subditas pro balanis, sucum cum

suco feniculi contra incipientis hydropisis mire proficere, item contra anginas cum ruta et melle, excitari eadem lethargicos. Varro quae sale et aceto sparsa est arefactaque vermiculis non infestari auctor est.

6. (21.) Porrum sectivom profluvia sanguinis sistit in 44
naribus contrito eo opturatis, vel gallae mixto aut mentae,
item ex abortu profluvia poto suco cum lacte mulierum. tussi
etiam veteri et pectoris ac pulmonis vitiis medetur. inlitis foliis sanantur vari et ambusta et epinyctides — ita vocatur
ulcus, quae et syce, in angulo oculi perpetuo umore manans,
quidam eodem nomine appellant pusulas liventis ac noctibus
inquietantes — et alia ulcera cum melle trito, vel bestiarum 45
morsus ex aceto, item serpentium aliorumque venenatorum,
aurium vero vitia cum felle caprino vel pari mensura mulsi,
stridores cum lacte mulieris, capitis dolores, si in naris fundatur, dormiturisve in aurem duobus suci coclearibus, uno
mellis. sucus et ad serpentium scorpionumque ictum bibitur 46
cum mero et ad lumborum dolores cum vini hemina potus.
sanguinem vero exscreantibus et phthisicis, destillationibus
longis vel sucus vel ex ipso cibus prodest, item morbo regio
vel hydropicis et ad renium dolores, cum tisanae suco acetabuli mensura. idem modus cum melle volvas purgat. estur 47
vero et contra fungorum venena, inponitur et volneribus,
venerem stimulat, sitim sedat, ebrietates discutit, sed oculorum aciem hebetare traditur, inflationes quoque facere quae
tamen stomacho non noceant ventremque molliant. voci
splendorem adfert.

(22.) Capitato maior est ad eadem effectus. sanguinem 48
reicientibus sucus eius cum gallae aut turis farina vel acacia
datur. Hippocrates et sine alia mixtura dari iubet volvasque
contractas aperire se putat, fecunditatem etiam feminarum
hoc cibo augeri. contritum ex melle ulcera purgat. tussim et 49
destillationes thoracis, pulmonis et arteriae vitia sanat, datum in sorbitione tisanae vel crudum praeter capita sine
pane, ita ut alternis diebus sumatur, vel si pura exscreentur.
sic et voci vel veneri somnoque multum confert. capita bis
aqua mutata cocta alvom sistunt et fluctiones veteres, cortex
decoctus inlitusque inficit canos.

50 (23.) Alio magna vis, magnae utilitates contra aquarum
et locorum mutationes. serpentes abigit et scorpiones odore
atque, ut aliqui tradidere, bestias, contra omnis ictus me-
detur potu vel cibo vel inlitu, privatim contra haemorrhoi-
das cum vino redditum vomitu. ac, ne contra araneorum mu-
rium venenatum morsum valere miremur, aconitum, quod
alio nomine pardalianches vocatur, debellat, item hyoscya-
mum, canum morsus, in quae volnera cum melle inponitur.
51 ad serpentium quidem ictus potum cum restibus suis effica-
cissime ex oleo inlinitur, attritisque corporum partibus, vel
si in vesicas intumuerint. quin et suffitu eo evocari secundas
partus existimat Hippocrates, cinere eorum cum oleo ca-
52 pitis ulcera manantia sanitati restituens. suspiriosis coctum,
aliqui crudum id dedere, Diocles hydropicis cum centaurio
aut in fico duplici ad evacuandam alvom, quod efficacius
praestat viride cum coriandro in mero potum, suspiriosis
aliqui et tritum in lacte dederunt. Praxagoras et contra mor-
bum regium vino miscuit et contra ileum in oleo et pulte, sic
inlinens strumis quoque. antiqui et insanientibus dabant cru-
dum, Diocles phreneticis elixum. contra anginas tritum in
53 posca gargarizare prodest. dentium dolorem tribus capitibus
in aceto tritis inminuit, vel si decocti aqua conluantur adda-
turque ipsum in cava dentium. auribus etiam instillatur sucus
cum adipe anserino, phthiriasis et porrigines potum, item in-
fusum cum aceto et nitro conpescit, destillationes cum lacte
coctum vel tritum permixtumve caseo molli, quo genere et
54 raucitatem extenuat in pisi aut fabae sorbitione. in totum
autem coctum utilius est crudo elixumque tosto. sic et voci
confert. taenias et reliqua animalia interaneornm pellit in
aceto mulso coctum, tenesmo in pulte medetur, temporum
doloribus inlinitur elixum, et pusulis coctum, dein cum melle
tritum, tussi cum adipe vetusto decoctum vel cum lacte aut,
si sanguis etiam exscreetur, vel pura, sub pruna coctum et
cum mellis pari modo sumptum, convolsis, ruptis cum sale
55 et oleo. nam cum adipe tumores suspectos sanat. extrahit
fistulis vitia cum sulpure et resina, etiam harundines cum
pice. lepras, lichenas, lentigines exulcerat sanatque cum
origano, vel cinis eius ex oleo et garo inlitus, sic et sacros

ignis. suggillata aut liventia ad colorem reducit combustum
ex melle. credunt et comitialem morbum sanari, si quis eo 56
in cibis utatur ac potione, quartanas quoque excutere potum
caput unum cum laserpici obolo in vino austero. tussim et
alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat
fractae incoctum fabae atque ita in cibo sumptum donec sani-
tatem restituat. facit et somnos atque in totum rubicundiora
corpora. venerem quoque stimulat cum coriandro viridi tri- 57
tum potumque e mero. vitia eius sunt quod oculos hebetat,
inflationes facit, stomachum laedit copiosius sumptum, sitim
gignit. cetero contra pituitam et gallinis et gallinaceis prod-
est mixtum farre in cibo. iumenta urinam reddere atque
non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

7. (24.) Lactucae sponte nascentis primum genus est 58
eius quam caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta pro-
tinus necantur qui sunt in proxumo. huius lac spissatum mox
in aceto pondere obolorum duum adiecto aquae uno cyatho
hydropicis datur. caule et foliis contunsis, adsperso sale,
nervi incisi sanantur. eadem trita ex aceto conluta matutinis
bis mense dentium dolorem prohibent.

(25.) Alterum est genus quod Graeci caesapon vocant. 59
huius folia trita et cum polenta inlita ulceribus medentur.
haec in arvis nascuntur. tertium genus in silvis nascens isatin
vocant. huius folia trita cum polenta volneribus prosunt.
quarto infectores lanarum utuntur. similis erat lapatho sil-
vestri foliis, nisi plura haberet et nigriora. sanguinem sistit,
phagedaenas et putrescentia ulcera quae serpunt sanat, item
tumores ante suppurationem. contra ignem sacrum radice vel
foliis prodest vel ad lienes pota. haec propria singulis.

(26.) Communia autem sponte nascentibus candor, caulis 60
interdum cubitali longitudine, et thyrso et foliis scabritia. ex
his rotunda folia et brevia habentem sunt qui hieracion vo-
cent, quoniam accipitres scalpendo eam sucoque oculos
tinguendo obscuritatem, cum sensere, discutiant. sucus 61
omnibus candidus, viribus quoque papaveri similis, carpitur
per messis inciso caule, conditur fictili novo, ad multa prae-
clarus. *sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum,
argema, nubiculas, cicatrices adustionesque omnis, praecipue

caligines. inponitur etiam oculis in lana contra epiphoras.
62 idem sucus alvom purgat in posca potus ad duos obolos.
serpentium ictibus medetur in vino potus, et folia thyrsique
triti ex aceto bibuntur. volneri inlinuntur maxume contra
scorpionum ictus, verum contra phalangia conmixto vino et
63 aceto. aliis quoque venenis resistunt, exceptis quae stran-
gulando necant aut iis quae vesicae nocent, item psimithio
excepto. inponuntur et ventri ex melle atque aceto ad de-
trahenda vitia alvi. urinae difficultates sucus emendat. Cra-
tevas eum et hydropicis obolis duobus in aceto et cyatho vini
64 dari iubet. quidam et e sativis colligunt sucum minus effica-
19, 127 sq. cem. peculiares earum vires partim iam dictae sunt, somnum
faciendi veneremque inhibendi, aestum refrigerandi, stoma-
chum purgandi, sanguinem augendi. non paucae restant, quo-
niam et inflationes discutiunt ructusque lenis faciunt, concoctio-
nem adiuvant, cruditatem ipsae numquam faciunt. nec ulla res
in cibis magis aviditatem incitat inhibetque eadem. in causa
alterutraque modus est. sic et alvom copiosiores solvont, mo-
65 dicae sistunt. lentitiam pituitae digerunt atque, ut aliqui tradi-
derunt, sensus purgant. stomachis dissolutis utilissime adiu-
vantur in eo usu et oxypori obolis asperitatem addito dulci
ad intinctum aceti temperantes. si crassior pituita sit, scil-
lite aut vino absinthite, si et tussis sentiatur, hysopite ad-
66 mixto. dantur coeliacis cum intubo erratico et ad duritiam
praecordiorum. dantur et melancholicis candidae copiosio-
res et ad vesicae vitia. Praxagoras et dysintericis dedit.
ambustis quoque prosunt recentibus, priusquam pusulae fiant,
cum sale inlitae. ulcera etiam quae serpunt coercent, initio
cum aphronitro, mox in vino. tritae igni sacro inlinuntur.
convolsa et luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida
67 leniunt, eruptiones papularum, ex vino et polenta. in cho-
lera quoque coctas patinis dederunt, ad quod utilissimae
quam maxumi caulis et amarae. quidam lacte infundunt. de-
fervefacti hi caules et stomacho utilissimi traduntur, sicut
somno aestiva maxume lactuca et amara lactensque, quam
19, 126 meconidem vocavimus. Hoc lacte et oculorum claritati
cum muliebri lacte utilissimum esse praecipitur, dum †tempe-
stive *cum* capite inunguantur oculi et ad vitia quae frigore

in his facta sint. Miras et alias invenio laudes: thoracis 68
vitiis prodesse non secus quam habrotonum cum melle Attico,
conpurgari et feminas hoc cibo, semen sativarum contra
scorpiones dari, semine trito ex vino poto et libidinum ima-
ginationes in somno conpesci, temptantis aquas non nocere
lactucam edentibus. quidam tamen frequentiores in cibo offi-
cere claritati oculorum tradiderunt.

8. (27.) Nec beta sine remediis est utraque: sive candi- 69
dae sive nigrae radix recens et madefacta suspensa funiculo
contra serpentium morsus efficax esse dicitur, candida beta
cocta et cum alio crudo sumpta contra taenias, nigrae radi-
ces ita in aqua coctae porriginem tollunt, atque in totum
efficacior esse traditur nigra. sucus eius capitis dolores
veteres et vertigines, item sonitum aurium sedat infusus iis,
ciet urinam. medetur dysintericis iniecta et morbo regio, 70
dolores quoque dentium sedat inlitus sucus et contra ser-
pentium ictus valet, sed hic radici dumtaxat expressus. ipsa
vero decocta pernionibus occurrit. alba epiphoras sedat
fronte inlita, aluminis parvo admixto ignem sacrum. sine oleo 71
trita sic et adustis medetur. et contra eruptiones papularum,
coctaque eadem contra ulcera quae serpunt inlinitur, et
alopeciis cruda et ulceribus quae in capite manant. sucus
eius cum melle naribus inditus caput purgat. coquitur et
cum lenticula addito aceto, ut ventrem molliat. validius
cocta fluctiones stomachi et ventris sistit.

(28.) Est et beta silvestris quam limonion vocant, alii 72
neuroides, multum minoribus foliis tenuioribusque ac den-
sioribus, undecim saepe, caule lili. huius folia ambustis
utilia gustantium os adstringunt. semen acetabuli mensura
dysintericis prodest. aqua eius e radice decocta maculas
vestium elui dicunt itemque membranarum.

(29.) Intubi quoque non extra remedia sunt. sucus eo- 73
rum cum rosaceo et aceto capitis dolores lenit, idemque cum
vino potus iocineris et vesicae, et epiphoris inponitur. erra-
ticum apud nos quidam ambulam appellavere. in Aegypto
cichorium vocant quod silvestre sit, sativom autem serim,
quod est minus et venosius.

(30.) Cichorium refrigerat. in cibo sumptum et inlitum 74

collectiones, sucus decocti ventrem solvit, iocineri et renibus
et stomacho prodest. item, si in aceto decoquatur, urinae tor-
mina discutit, item morbum regium e mulso, si sine febri sit.
vesicam adiuvat. mulierum quidem purgationibus decoctum
in aqua adeo prodest ut emortuos partus trahat. adiciunt Ma-
gi suco totius cum oleo perunctos favorabiliores fieri et quae
velint facilius impetrare. quod quidem propter singularem
salubritatem aliqui chreston appellant, alii pancration.

75 (31.) Est et silvestre genus, alii hedypnoida vocant, latioris
foli. stomachum dissolutum adstringit cocta, crudaque sistit
alvom. et dysintericis prodest, magis cum lente. rupta et
convolsa utroque genere iuvantur, item genitura quibus vale-
tudinis morbo effluat.

76 (32.) Seris et ipsa lactucae simillima duorum generum
est: silvestris melior, nigra ista et aestiva, deterior hiberna
et candidior. utraque amara, stomacho utilissima, praecipue
quem umor vexet. cum aceto in cibo refrigerant vel inlitae,
77 discutiuntque et alios quam stomachi. cum polenta silvestri-
um radices stomachi causa sorbentur, et cardiacis inlinuntur
super sinistram mammam, et ex aceto, omnes hae et podagri-
cis utiles et sanguinem reicientibus, item quibus genitura flu-
at, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui anthologu-
mena scripsit, in totum damnavit serim multis modis arguens,
sed aliorum omnium opinio resistit.

78 9. (33.) Brassicae laudes longum est exsequi, cum et
Chrysippus medicus privatim volumen ei dicaverit per singu-
la membra hominis digestum, et Dieuches, ante omnis autem
Pythagoras, et Cato non parcius celebraverit, cuius senten-
tiam vel eo diligentius persequi par est, ut noscatur qua me-
79 dicina usus sit annis DC Romanus populus. In tris species
divisere eam Graeci antiquissimi: crispam, quam selinada vo-
caverunt a similitudine api foliorum, stomacho utilem, alvom
modice mollientem, alteram heliam, latis foliis e caule exeun-
tibus, unde caulodem quidam vocavere, nullius in medicina
momenti. tertia est proprie appellata crambe, tenuioribus fo-
liis et simplicibus densissimisque, amarior sed efficacissima.
80 Cato crispam maxume probat, dein levem grandibus foliis,
caule magno. prodesse tradit capitis doloribus, oculorum ca-

ligini scintillationique, lieni, stomacho, praecordiis crudam
ex aceto et melle, coriandro, ruta, menta, laseris radicula
sumptam acetabulis duobus matutino, tantamque esse vim ut
qui terat haec validiorem fieri se sentiat. ergo vel cum his 81
tritam sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. podagrae
autem morbisque articulariis inlini cum rutae, coriandri et sa-
lis mica, hordei farina, aqua quoque eius decocta nervos
articulosque mire iuvari. si foveantur volnera et recentia et
vetera, etiam carcinomata quae nullis aliis medicamentis sa-
nari possint foveri prius calida aqua iubet ac bis die tritam
inponi. sic etiam fistulas et luxata et umores evocari, quae- 82
que discuti opus sit. insomnia etiam vigiliasque tollere de-
coctam, si ieiuni edint quam plurumam ex oleo et sale, tor-
mina, si decocta iterum decoquatur addito oleo, sale, cu-
mino, polenta. si ita sumatur sine pane, magis profuturam.
inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. quin et 83
urinam eius qui brassicam esitaverit adservari iubet, cale-
factamque nervis remedio esse. verba ipsius subiciam ad
exprimendam sententiam: *pueros pusillos si laves ea
urina, numquam debilis fieri.* auribus quoque ex
vino sucum brassicae tepidum instillari suadet, idque etiam
tarditati audientium prodesse adseverat, et impetigines eadem
sanari sine ulcere.

(34.) Graecorum quoque opiniones iam et Catonis causa 84
poni convenit, in iis dumtaxat quae ille praetermiserit. bilis
trahere non percoctam putant, item alvom solvere, eandem-
que bis coctam sistere. vino adversari ut inimicam vitibus,
antecedente in cibis caveri ebrietatem, postea sumpta cra-
pulam discuti. hunc cibum et oculorum claritati conferre 85
multum, sucum vero crudae vel angulis tantum tactis cum
Attico melle plurumum. facillime concoqui, ciboque eo sen-
sus purgari. Erasistrati schola clamat nihil esse utilius sto-
macho nervisque, ideo paralyticis et tremulis dari iubet et
sanguinem exscreantibus. Hippocrates coeliacis et dysinte- 86
ricis bis coctam cum sale, item ad tenesmon et renium causas,
lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans et
purgationem feminis. crudus quidem caulis si mandatur, par-
tus quoque emortuos pellit. Apollodorus adversus fungorum

venena semen aut sucum bibendum senset, Philistion opistho-
87 tonicis sucum ex lacte caprino cum sale et melle. invenio et
podagra liberatos edendo eam decoctaeque ius bibendo. hoc
et cardiacis datum et comitialibus morbis addito sale, item
splenicis in vino albo per dies XL. ictericis nec non et phre-
neticis radicis crudae sucum gargarizandum bibendumque de-
monstrat, contra vero singultus cum coriandro et aneto, melle
88 ac pipere ex aceto. inlitam quoque prodesse inflationibus
stomachi, item serpentium ictibus et sordidis ulceribus ac
vetustis, vel aquam ipsam cum hordeacea farina, sucum ex
aceto vel cum feno Graeco. sic aliqui et articulis podagris-
que inponunt. epinyctidas et quidquid aliud serpit in cor-
pore inposita levat, item repentinas caligines, has et si man-
ditur ex aceto, suggillata vero et alios livores pura inlita,
lepras et psoras cum alumine rotundo ex aceto. sic et fluentis
89 capillos retinet. Epicharmus testium et genitalium malis hanc
utilissime inponi, efficacius eandem cum faba trita *ait*, item
convolsis, cum ruta contra ardorem febrium et stomachi vitia,
cum rutae semine ad secundas. et muris aranei morsus folio-
rum aridorum farina alterutra parte exinanit.
90 (35.) Ex omnibus brassicae generibus suavissima et
cyma, etsi inutilis habetur, difficilis in coquendo et renibus
contraria. illud quoque non est omittendum, aquam decoctae
ad tot usus laudatam faetere humi effusam. stirpium brassi-
cae aridorum cinis inter caustica intellegitur, ad coxendicum
dolores cum adipe vetusto, at cum lasere et aceto in vicem
91 psilotri evolsis inlitus pilis nasci alios prohibet. bibitur et
cum oleo subfervefactus vel per se elixus ad convolsa et
rupta intus lapsoque ex alto. nulla ergo sunt crimina
brassicae? immo vero apud eosdem animae gravitatem fa-
cere, dentibus et gingivis nocere, et in Aegypto propter
amaritudinem non estur.
92 (36.) Silvestris sive erraticae inmenso plus effectus lau-
dat Cato, adeo ut aridae quoque farinam in olfactorio col-
lectam vel odore tantum naribus rapto, vitia earum graveo-
lentiamque sanare adfirmet. hanc alii petraeam vocant, ini-
micissimam vino, quam praecipue vitis fugiat aut, si non possit
93 fugere, moriatur. folia habet ima, rotunda, parva, levia, plan-

tis oleris similior, candidior sativa et hirsutior. hanc inflatio-
nibus mederi, melancholicis quoque ac volneribus recentibus
cum melle, ita ne solvantur ante diem septumum, strumis,
fistulis, in aqua contritam Chrysippus auctor est. et alii vero
conpescere mala corporis quae serpant — nomas vocant —,
item excrescentia absumere, cicatrices ad planum redigere.
oris ulcera et tonsillas manducatam et coctam suco gargarizato 94
cum melle tollere, item psoras et lepras veteres, ipsius tri-
bus partibus cum duabus aluminis in aceto acri inlitis. Epi-
charmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum inponi,
melius si cum lasere et aceto acri, necari quoque canes ea,
si detur ex carne. semen eius tostum auxiliatur contra ser-
pentis, fungos, tauri sanguinem. folia cocta splenicis in cibo 95
data et cruda inlita cum sulpure et nitro prosunt, item mam-
marum duritiae. radicum cinis uvae in faucibus tumenti tactu
medetur, et parotidas cum melle inlitus reprimit, serpentium
morsus sanat. virium brassicae unum et magnum argumentum
addemus admirabile: crustae si occupent intus vasa omnia
in quibus aquae fervent in tantum ut non sit avellere eas, si
brassica in iis decoquatur, abscedunt.

(37.) Inter silvestris brassicas et lapsana est pedalis al- 96
titudine, hirsutis foliis, sinapi similis, nisi candidior esset
flore. coquitur in cibo, alvom lenit et mollit.

(38.) Marina brassica vehementissime ex omnibus alvom
ciet. coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, sto-
macho inimicissima.

(39.) Scillarum in medicina alba est ** feminae nigrae. 97
quae candidissima fuerit utilissima erit. huic aridis tunicis
direptis quod reliquom e vivo est consectum suspenditur lino
modicis intervallis. postea arida frusta in cadum aceti quam
asperrimi pendentia inmerguntur ita ne ulla parte vas contin-
gant. hoc fit ante solstitium, diebus XLVIII. gypso deinde 98
oblitus cadus ponitur sub tegulis totius diei solem accipien-
tibus. post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur,
acetum transfunditur. hoc clariorem oculorum aciem facit,
salutare est stomachi laterumque doloribus *diebus* binis,
sumptum. sed tanta vis est ut avidius haustum exstinctae
animae momento aliquo speciem praebeat. prodest et gingi- 99

vis et dentibus vel per se conmanducata. taenias et reliqua ventris animalia pellit ex aceto et melle sumpta. linguae quoque recens subiecta praestat ne hydropici sitiant. coquitur pluribus modis, in olla quae coiciatur in clibanum aut furnum,
100 vel adipe aut luto inlita, aut frustatim in patinis. et cruda siccatur, deinde conciditur coquiturque in aceto, tum serpentium ictibus inponitur. tosta quoque purgatur et medium eius iterum in aqua coquitur. usus sic coctae ad hydropicos, ad urinam ciendam tribus obolis cum melle et aceto potae, item splenicos et stomachicos, si non sentiant ulcus, quibus innatet cibus, ad tormina, regios morbos, tussim veterem cum
101 suspirio. Discutit et foliis strumas quadrinis diebus soluta, furfures capitis et ulcera manantia inlita ex oleo cocta. coquitur et in melle cibi gratia, maxume uti coctionem facias. sic et interiora purgat. rimas pedum sanat in oleo cocta et mixta resinae. semen eius lumborum dolori ex melle inponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuae suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit.

102 (40.) Ceterum bulbi ex aceto et sulpure volneribus in facie medentur. per se vero triti nervorum contractioni et ex vino porrigini, cum melle canum morsibus. Erasistrato placet cum pice. sanguinem idem sistere eos tradit inlitos cum melle. alii, si e naribus fluat, coriandrum et farinam
103 adiciunt. Theodorus et lichenas ex aceto bulbis curat, erumpentia in capite, cum vino austero aut ovo. et bulbos epiphoris idem inlinit et siccae lippitudini media eorum. vitia quae sunt in facie rubentes maxume in sole inliti cum melle et nitro emendant, lentiginem cum vino aut cum cumino cocto. volneribus quoque mire prosunt per se aut, ut Damion, ex
104 mulso, si quinto die solvantur. iisdem et auriculas fractas curat et testium pituitas. in articulorum doloribus miscent farinam. in vino cocti inliti ventri, duritiam praecordiorum emolliunt. dysintericis in vino ex aqua caelesti temperato dantur, ad convolsa intus cum silphio pilulis fabae magnitudine. ad sudorem tunsi inlinuntur. nervis utiles, ideo et
105 paralyticis dantur. luxata in pedibus qui sunt rufi ex his citissime sanant cum melle et sale. venerem maxume Megarici stimulant, hortensii partum cum sapa aut passo sumpti, sil-

vestres interaneorum plagas et vitia cum silphio pilulis
devoratis sedant. horum semen contra phalangia bibitur 106
in vino. ipsi ex aceto inlinuntur contra serpentium ictus.
semen antiqui bibendum insanientibus dabant. flos bulborum
tritus crurum maculas varietatesque igne factas emendat.
Diocles hebetari oculos ab iis putat. elixos assis minus utilis
esse adicit et difficile concoqui ex vi uniuscuiusque naturae.

(41.) Bulbinem Graeci vocant herbam porraceis foliis, 107
rubicundo bulbo. haec traditur volneribus mire utilis dum-
taxat recentibus. bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu,
folia habet nigra, ceteris longiora.

10. (42.) Utilissimus stomacho cibus asparagi traduntur. 108
cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt,
iidem oculis claritatem adferunt, ventrem leniter molliunt,
pectoris et spinae doloribus intestinorumque vitiis prosunt,
vino cum cocuntur addito. ad lumborum et renium dolores
semen obolorum trium pondere, pari cumini bibitur. venerem
stimulant, urinam cient utilissime, praeterquam vesica exul- 109
cerata, radice quoque. plurumorum praedicatione trita et in
vino albo pota calculos quoque exturbat, lumborum et re-
nium dolores sedat. quidam et ad volvae dolorem radicem
cum vino dulci propinant. eadem in aceto decocta contra ele-
phantiasim proficit. asparago trito ex oleo perunctum pungi
ab apibus negant.

(43.) Silvestrem asparagum aliqui corrudam, aliqui Li- 110
bycum vocant, Attici orminum. huius ad supra dicta omnia
efficacior vis, et candidiori maior. morbum regium extenuat.
veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam.
idem et semen valet cum aneto ternis utriusque obolis. da-
tur et ad serpentium ictus sucus decoctus. radix miscetur
radici marathri inter efficacissima auxilia. si sanguis per uri- 111
nam reddatur, semen et asparagi et api et cumini ternis obolis
in vini cyathis duobus quinis diebus Chrysippus dari iubet.
sic et hydropicis contrarium esse, quamvis urinam moveat,
docet, item veneri, vesicae quoque nisi decoctum, quae aqua
si canibus detur, occidi eos, in vino decoctae radicis sucum,
si ore contineatur, dentibus mederi.

11. (44.) Apio gratia in volgo est. namque rami lactis 112

potionibus per rura innatant et in condimentis peculiarem gratiam habent. praeterea oculis inlitum cum melle, ita ut subinde foveantur ferventi suco decocti, aliisque membrorum epiphoris per se tritum aut cum pane vel polenta inpositum mire auxiliatur. pisces quoque, si aegrotent in piscinis, apio
113 viridi recreantur. verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum varietate est. distinguitur sexu. Chrysippus feminam esse dicit crispioribus foliis et duris, crasso caule, sapore acri et fervido, Dionysius nigriorem, brevioris radicis, vermiculos gignentem, ambo neutrum ad cibos admittendum, immo omnino nefas, nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum.
114 caule feminae vermiculos gigni, ideoque eos qui ederint sterilescere, maris feminasve, in puerperiis vero ab eo cibo comitialis fieri qui ubera hauriunt. innocentiorem tamen esse marem. eaque causa est ne inter nefastos frutex damnetur. mammarum duritiam inpositis foliis emollit. suaviores aquas
115 potui incoctum praestat. suco maxume radicis cum vino lumborum dolores mitigat, eodem iure instillato gravitatem aurium. semine urinam ciet, menstrua ac secundas partus et, si foveantur semine decocto, suggillata reddit colori. cum ovi albo inlitum aut ex aqua coctum potumque renibus medetur, in frigida tritum oris ulceribus. semen cum vino vel radix cum veteri vino vesicae calculos frangunt. semen datur et arquatis ex vino albo.

116 (45.) Apiastrum Hyginus quidem melissophyllum appellat, sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. contexenda enim sunt omnia ex eodem nomine apud Graecos pendentia.

117 (46.) Olusatrum, quod hipposelinum vocant, adversatur scorpionibus. poto semine torminibus et interaneis medetur, item difficultatibus urinae semen eius decoctum ex mulso potum. radix eius in vino decocta calculos pellit et lumborum ac lateris dolores. canis rabiosi morsibus potum et inlitum medetur. sucus eius algentis calefacit potus. quartum genus ex eodem aliqui faciunt oreoselinum, palmum alto frutice, recto semine cumino simili, urinae et menstruis efficax. he-

leoselino vis privata contra araneos, sed et oreoselino femi-
nae purgantur e vino.
12. (47.) Alio genere petroselinon quidam appellant in 118
saxis natum, praecipuum ad vomicas, coclearibus binis suci
additis in cyathum marrubi suci atque ita calidae aquae tribus
cyathis. addidere quidam buselinon differens brevitate caulis
a sativo et radicis colore rufo, eiusdem effectus. praevalere
contra serpentis potu et linitu.
(48.) Ocimum quoque Chrysippus graviter increpuit inu- 119
tile stomacho, urinae, oculorum quoque claritati, praeterea
insaniam facere et lethargos et iocineris vitia, ideoque capras
id adspernari, hominibus quoque fugiendum censet. addunt
quidam tritum, si operiatur lapide, scorpionem gignere, con-
manducatum et in sole positum vermis, Afri vero, si eo die 120
feriatur quispiam a scorpione quo ederit ocimum, non posse
servari. quin immo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris
decem marinis vel fluviatilibus trito convenire ad id scorpio-
nes ex proxumo omnis. Diodotus in empiricis etiam pedi-
culos facere ocimi cibum. secuta aetas acriter defendit, nam 121
id esse capras, nec cuiquam mentem motam, et scorpionum
terrestrium ictibus marinorumque venenis mederi ex vino
addito aceti exiguo. usu quoque conpertum deficientibus
ex aceto odoratu salutare esse, item lethargicis et inflam-
matis refrigerationi, inlitum capitis doloribus cum rosaceo
aut myrteo aut aceto, item oculorum epiphoris inpositum ex
vino. stomacho quoque utile inflationes ructu ex aceto dis- 122
solvere sumptum, alvom sistere inpositum, urinam ciere,
sic et morbo regio et hydropicis prodesse, etiam choleris,
destillationes stomachi inhiberi. ergo etiam coeliacis Philistio
dedit, et coctum dysintericis, et contra Plistonicum aliqui et
in tenesmo et sanguinem exscreantibus in vino, duritia quo-
que praecordiorum. inlinitur mammis exstinguitque lactis pro-
ventum. auribus utilissimum infantium, praecipue cum adipe 123
anserino. semen tritum et haustum naribus sternumenta movet
et destillationes quoque capiti inlitum, volvas purgat in cibo
ex aceto. verrucas mixto atramento sutorio tollit. venerem
stimulat, ideo etiam equis asinisque admissurae tempore in-
geritur.

124 13. Silvestri ocimo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad vitia quae vomitionibus crebris contrahuntur vomicisque volvae, contra bestiarum morsus e vino radice efficacissima.

125 (49.) Erucae semen scorpionum venenis et muris aranei
medetur, bestiolas omnis innascentis corpori arcet, vitia
cutis in facie cum melle inlitum, lentigines ex aceto, cica-
trices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. aiunt
verbera subituris potum ex vino duritiam quandam contra
126 sensum induere. in condiendis opsoniis tanta est suavitas
ut Graeci euzomon appellaverint. putant, subtrita eruca si
foveantur oculi, claritatem restitui, tussim infantium sedari.
radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. nam de
19, 154 venere stimulanda diximus, ** tria folia silvestris erucae
sinistra manu decerpta et trita in aqua mulsa si bibantur.

127 (50.) E contrario nasturtium venerem inhibet, animum
19, 155 exacuit, ut diximus. duo eius genera. alvom purgat, de-
trahit bilem potum X pondere in aquae VII. strumis cum lo-
mento inlitum opertumque brassica praeclare medetur. alte-
rum est nigrius, quod capitis vitia purgat, visum conpurgat,
conmotas mentis sedat ex aceto sumptum, lienem ex vino
potum vel cum fico sumptum, tussim ex melle, si cotidie
128 ieiuni sumant. semen ex vino omnia intestinorum animalia
pellit, efficacius addito mentastro. prodest et contra suspiria
et tussim cum origano et vino dulci, pectoris doloribus de-
coctum in lacte caprino. panos discutit cum pice extrahitque
corpori aculeos et maculas inlitum ex aceto, contra carcino-
129 mata adicitur ovorum album. et lienibus inlinitur ex aceto,
infantibus vero e melle utilissime. Sextius adicit ustum ser-
pentis fugare, scorpionibus resistere, capitis dolori contra
ire, alopecias emendare addito sinapi, gravitatem aurium
trito inposito auribus cum fico, dentium dolores infuso in
auris suco, porriginem et ulcera capitis cum adipe anserino.
130 furunculos concoquit cum fermento. carbunculos ad suppu-
rationem perducit et rumpit, phagedaenas ulcerum expurgat
cum melle. coxendicibus et lumbis cum polenta ex aceto
inlinitur, item licheni, unguibus scabris, quippe natura eius

caustica est. optumum autem Babylonium, silvestri ad omnia ea effectus maior.

(51.) In praecipuis autem medicaminibus ruta est. latiora 131 sativae folia, rami fruticosiores. silvestris horrida ad effectum est et ad omnia acrior. sucus exprimitur tunsa et adspersa modice aqua, et in pyxide Cypria adservatur. hic copiosior datus veneni noxiam optinet, in Macedonia maxume iuxta flumen Aliacmonem, mirumque, cicutae suco exstinguitur. adeo etiam venenorum venena sunt, quando cicutae sucus prodest manibus et ** colligentium rutam. cetero inter 132 prima miscetur antidotis, praecipueque Galatica. quaecumque autem ruta et per se pro antidoto valet foliis tritis et ex vino sumptis, contra aconitum maxume et viscum, item fungos, sive in potu detur sive in cibo. simili modo contra serpentium ictus, utpote cum mustelae dimicaturae cum his rutam prius edendo se muniant. sed valent et contra scorpio- 133 num et contra araneorum, apium, crabronum, vesparum aculeos et cantharidas ac salamandras canisve rabiosi morsus. acetabuli mensura sucus e vino bibitur, et folia trita vel conmanducata inponuntur cum melle ac sale vel cum aceto et pice decocta. suco perunctos aut etiam habentis negant feriri ab his maleficiis, serpentisque, si uratur ruta, nidorem fugere. efficacissima tamen est silvestris radix cum vino 134 sumpta. eandem adiciunt efficaciorem esse sub diu potam. Pythagoras et in hac marem minoribus herbaceique coloris foliis a femina discrevit. eam laetioribus foliis et colore idem oculis noxiam putavit, falsum, quoniam scalptores et pictores hoc cibo utuntur oculorum causa cum pane vel nasturtio, caprae quoque silvestres propter visum, ut aiunt. multi suco 135 eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixae, vel puro suco angulis oculorum tactis. epiphoras cum polenta inposita lenit, item capitis dolores pota cum vino aut cum aceto et rosaceo inlita, si vero sit cephalaea, cum farina hordeacea et aceto. eadem cruditates discutit mox et inflationes, dolores stomachi veteres. volvas aperit corrigitque conversas inlita in melle toto 136 ventre et pectore. hydropicis cum fico et decocta ad dimidias partis potaque ex vino. sic bibitur et ad pectoris dolores

laterumque et lumborum, tussis, suspiria, pulmonum, ioci-
nerum, renium vitia, horrores frigidos. ad crapulae grave-
dines decocuntur folia poturis. et in cibo vel cruda vel de-
cocta conditave prodest, item torminibus in hysopo decocta
137 et cum vino. sic et sanguinem sistit interiorem et narium
indita, sic et conlutis dentibus prodest. auribus quoque in
131 dolore sucus infunditur, custodito, ut diximus, modo in sil-
vestri, contra tarditatem vero sonitusque cum rosaceo vel
138 cum laureo oleo aut cumino et melle. sucus et phreneticis
ex aceto tritae instillatur in tempora et cerebrum. adiecerunt
aliqui et serpyllum et laurum inlinentes capita et colla. de-
derunt et lethargicis ex aceto olfaciendum, dederunt et co-
mitialibus bibendum decoctae sucum in cyathis quattuor ante
accessiones quarum frigus intolerabile est, alsiosisque cru-
139 dam in cibo. urinam quoque vel cruentam pellit, femina-
rum etiam purgationes secundasque, etiam emortuos partus,
ut Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota itaque inlita.
et volvarum causa et suffire iubet. Diocles et cardiacis inponit
ex aceto et melle cum farina hordeacea, et contra ileum de-
cocta farina in oleo velleribus collecta. multi vero et contra
purulentas exscreationes siccae drachmas duas, sulpuris
unam et dimidiam sumi censent, et contra cruentas ramos
140 tris decoctos in vino. datur et dysintericis cum caseo in
vino contrita. dederunt et cum bitumine infriatam potioni
propter anhelitum, ex alto lapsis seminis tris uncias. olei
libra vinique sextario inlinitur cum oleo coctis foliis partibus
quas frigus adusserit. si urinam movet, ut Hippocrati vide-
tur, mirum est quosdam dare velut inhibentem potui, contra
141 incontinentiam urinae. psoras et lepras cum melle et alu-
mine inlita emendat, item vitiligines, verrucas, strumas et
similia cum trychno et adipe suillo ac taurino sebo, ignem
sacrum ex aceto et oleo vel psimithio, carbunculum ex aceto.
nonnulli laserpicium una inlini iubent, sine quo epinyctidas
pusulas curant. inponunt et mammis turgentibus decoctam et
142 pituitae eruptionibus cum cera, testium vero epiphoris cum
ramis lauri teneris, adeo peculiari in visceribus his effectu
ut silvestri ruta cum axungia veteri inlitos ramices sanari
prodant. fracta quoque membra semine trito cum cera in-

posito. radix rutae sanguinem oculis subfusum et toto cor-
pore cicatrices aut maculas inlita emendat. ex reliquis quae
traduntur mirum est, cum ferventem rutae naturam esse con-
veniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita uncia
aloes perunctis sudorem reprimere, itemque generationem
inpediri hoc cibo. ideo in profluvio genitali datur et venerem 143
crebro per somnia imaginantibus. praecavendum est gravidis
abstineant hoc cibo, necari enim partus invenio. eadem ex
omnibus satis quadripedum quoque morbis in maxumo usu
est, sive difficile spirantibus sive contra maleficorum anima-
lium ictus, infusa per naris ex vino aut, si sanguisugam ex-
hauserint, ex aceto, et quocumque in simili morborum ge-
nere ut in homine temperata.

14. (52.) Mentastrum silvestris menta est differens 144
specie foliorum quae sunt figura ocimi, pulei colore, pro-
pter quod quidam silvestre puleium vocant. iis conmanducatis
et inpositis sanari elephantiasim Magni Pompei aetate for-
tuito cuiusdam experimento propter putorem facie inlita con-
pertum est. eadem inlinuntur bibunturque adversus ictus 145
scorpionum cum sale, oleo et aceto, item adversus scolo-
pendras et serpentium ictus drachmis duabus in vini cya-
this duobus, adversus scolopendras ius decocti. adversus
omnia venena servantur folia arida ad farinae modum. sub-
stratum vel accensum fugat etiam scorpiones. potum femi- 146
nas purgat a partu, sed partus necat. ruptis, convolsis, sed
parcius, orthopnoicis, torminibus, choleris efficacissimum,
item lumbis, podagris inpositum. sucus auribus verminosis
instillatur. in regio morbo bibitur, strumis inlinitur, somnia
veneris inhibet, taenias pellit ex aceto potum, contra porri-
ginem ex aceto infunditur capiti in sole.

(53.) Mentae ipsius odor animum excitat et sapor avidi- 147
tatem in cibis, ideo embammatum mixturae familiaris. ipsa
acescere aut coire denserique lac non patitur, quare lactis
potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur.
data in aqua aut mulso eadem vi resistere et generationi cre-
ditur cohibendo genitalia denseri. aeque maribus ac feminis 148
sistit sanguinem, et purgationes feminarum inhibet, cum
amylo ex aqua pota coeliacorum impetus. ** et vomi-

cas volvae curavit illa, iocinerum vitia ternis obolis ex
mulso datis, item sanguinem exscreantibus in sorbitionem.
ulcera in capite infantium mire sanat, arterias umidas siccat,
149 siccas adstringit. pituitas corruptas purgat in mulso et aqua,
voci suco utilis, sub certamine dumtaxat, qui et gargarizatur
uva tumente adiecta ruta et coriandro ex lacte. utilis et
contra tonsillas cum alumine, linguae asperae cum melle et
convolsae ius intus per se vitiisque pulmonis. singultus et
vomitiones sistit cum suco granati, ut Democritus monstrat.
150 recentis sucus narium vitia spiritu subductus emendat, ipsa
trita choleras, in aceto quidem pota, sanguinis fluctiones
intus, ileum etiam inposita cum polenta et si mammae ten-
dantur. inlinitur et temporibus in capitis dolore, sumitur et
contra scolopendras et scorpiones marinos et ad serpentis.
epiphoris inlinitur et omnibus in capite eruptionibus, item
151 sedis vitiis. intertrigines quoque, vel si teneatur tantum,
prohibet. auribus instillatur cum mulso. aiunt et lieni mederi
eam in horto gustatam ita ne vellatur, si is qui mordeat dicat
se lieni mederi, per dies VIIII, aridae quoque farinam tribus
digitis adprehensam et stomachi dolorem sedare in aqua et
similiter adspersa potione ventris animalia expellere.
152 (54.) Magna societas cum hac ad recreandos defectos
animo puleio cum surculis suis in ampullas vitreas aceti
utrisque deiectis. qua de causa dignior e puleio corona Var-
roni quam e rosa cubiculis nostris pronuntiata est, nam et
capitis dolores inposita dicitur levare, quin et olfactu capita
tueri contra frigorum aestusque iniuriam et ab siti traditur,
neque aestuare eos qui duos e puleio surculos inpositos auri-
bus in sole habeant. inlinitur etiam in doloribus cum po-
153 lenta et aceto. femina efficacior. est autem haec flore pur-
pureo. mas candidum habet. in nausias cum sale et polenta in
frigida aqua pota inhibet, sic et pectoris ac ventris dolorem.
stomachi autem ex aqua item rosiones sistit et vomitiones
cum aceto et polenta. intestinorum vitia melle decocta et
nitro sanat, urinam pellit ex vino et, si Amineum sit, et
154 calculos et interiores omnis dolores. ex melle et aceto
sedat menstrua et secundas, volvas conversas corrigit, de-
functos partus eicit. semen obmutescentibus olfactu admo-

vetur, comitialibus in aceto cyathi mensura datur. si aquae
insalubres bibendae sint, tritum adspergitur. salsitudines
corporis, si cum vino tractetur, minuit, nervorum causa et
in contractione cum sale et aceto et melle infricatur in
opisthotono. bibitur ad serpentium ictus decoctum, ad 155
scorpionum in vino tritum, maxume quod in siccis nascitur.
ad oris exulcerationes, ad tussim efficax habetur. flos re-
centis incensus pulices necat odore. Xenocrates pulei ra-
mum lana involutum in tertianis ante accessionem olfactan-
dum dari aut stragulis subici et ita conlocari aegrum inter
remedia tradit.

(55.) Silvestri ad eadem vis efficacior. simile est ori- 156
gano, minoribus foliis quam sativom, et a quibusdam dicta-
mnos vocatur. gustatum a pecore caprisque balatum concitat,
unde quidam Graeci littera mutata blechonem vocaverunt.
natura tam fervens est ut inlitas partis exulceret. tussi in
perfrictione fricari ante balinea convenit, et ante accessio-
num horrorem convolsis et torminibus. podagris mire prod- 157
est, spasticis cum melle et sale bibendum datur, pulmonum
vitia exscreabilia facit. ad lienem cum sale utile est et vesi-
cae et suspiriis et inflationibus, decoctum suco aequaliter, et
volvas corrigit et contra scolopendram terrestrem vel mari-
nam, item scorpiones, privatimque valet contra hominis
morsum. radix contra increscentia ulcera recens potentis-
sima, arida vero cicatricibus decorem adfert.

(56.) Item puleio est nepetaeque societas. decocta enim 158
in aqua ad tertias discutiunt frigora mulierumque menstruis
prosunt et aestate sedant calores. nepeta quoque viris con-
tra serpentis habet. fumum ex ea nidoremque fugiunt, quam
et substernere in metu eo dormituris utile est. tunsa aegilo-
piis inponitur et capitis doloribus recens cum tertia parte
panis temperata aceto inlinitur. sucus eius instillatus nari-
bus supinis profluvium sanguinis sistit, item radix quae cum
myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur.

(57.) Cuminum silvestre est praetenue, quaternis aut 159
quinis foliis veluti serratis, sed ut sativo magnus usus, in
stomachi praecipue remediis. discutit pituitas, inflationes
tritum et cum pane sumptum vel potum ex aqua vinoque,

tormina quoque et intestinorum dolores. verumtamen omne
160 pallorem bibentibus gignit. ita certe ferunt Porci Latronis
clari inter magistros dicendi adsectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos et paulo ante Iulium Vindicem
adsertorem illum a Nerone libertatis captationi testamenti
sic lenocinatum. narium sanguinem pastillis inditum vel ex
aceto recens sistit et oculorum epiphoris per se inpositum,
tumentibus cum melle prodest. infantibus inponi in ventre
161 satis est. morbo regio in vino albo a balineis datur,
15. Aethiopicum maxume in posca et in ligmate cum melle.
Africano privatim urinae incontinentiam cohiberi putant.
sativom datur ad iocineris vitia tostum, tritum in aceto,
item ad vertiginem, iis vero quos acrior urina mordeat
in dulci tritum, ad volvarum vitia in vino, praeterque inpositis vellere foliis, testium tumoribus tostum tritumque
162 cum melle aut cum rosaceo et cera. silvestre ad omnia
eadem efficacius, praeterea ad serpentis cum oleo, ad scorpiones, scolopendras. sistit et vomitionem nausiasque ex
vino quantum adprehenderint tres digiti. propter colum
quoque bibitur inliniturque vel penicillis fervens adprimitur
fasciis. strangulationes volvae potum in vino aperit tribus
drachmis in tribus cyathis vini. auribus instillatur ad sonitus
atque tinnitus cum sebo vitulino vel melle. suggillatis inlinitur cum melle et uva passa et aceto, lentigini nigrae ex
aceto.
163 (58.) Est cumino simillimum quod Graeci vocant ami.
quidam vero Aethiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, videlicet quia efficacius Aegyptio
iudicavit. plerique alterius naturae in totum putant, quoniam
sit exilius et candidius. similis autem et huic usus. namque
et panibus Alexandrinis subicitur et condimentis interponitur.
164 inflationes et tormina discutit, urinas et menstrua ciet,
suggillata, oculorum epiphoras mitigat, cum lini semine
scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus privatimque cerastarum cum pari portione murrae. colorem quoque
bibentium similiter mutat in pallorem. suffitum cum uva
passa aut resina volvam purgat. tradunt facilius concipere
eas quae odorentur id per coitum.

(59.) De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. 165
non utendum transmarino, innocentius est Italicum. ferunt 18, 127
eos qui cotidie id edunt paralysi non periclitari nec lienis
doloribus. radix eius vitiligines albas tollit, si trita in sole
fricentur. splenicis prodest in vino potus radicis cortex 166
duabus drachmis, dempto balinearum usu, feruntque XXXV
diebus per urinam et alvom totum lienem mitti. bibitur in
lumborum doloribus ac paralysi. dentium dolores sedat tri-
tum ex aceto semen decoctum vel manducata radix. infundi- 167
tur et aurium dolori decoctum oleo. ulcera quae phagedae-
nas vocant folia et radix recens cum melle sanant. sic et
strumas discutit radix, parotidas vermiculosque cocta in aqua.
iocineris doloribus tunsa cum farina hordeacea inponitur.
vesicae quoque malis medetur. dant et ad taenias in aceto
et melle. oris exulcerationes in aceto decocta tollit. sto-
macho inutilem esse inter auctores convenit.

(60.) Ligusticum — aliqui panaces vocant — stomacho 168
utile est, item convolsionibus, inflationibus. sunt et qui
cunilam bubulam appellaverint, ut diximus, falso. 19, 165

16. (61.) Cunilae praeter sativam plura sunt in medi- 169
cina genera. quae bubula appellatur semen pulei habet utile
ad volnera conmanducatum inpositumque, ut quinto post die
solvatur. et contra serpentis in vino bibitur ac tritum plagae
inponitur. volnera ab his facta perfricant. ** item testudines
cum serpentibus pugnaturae, quidamque in hoc usu panaceam
vocant. sedat et tumores et virilium mala sicca vel foliis tritis,
in omni usu mire congruens vino.

(62.) Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Grae- 170
cis origanum Heracleoticum. prodest oculis trita addito sale.
tussim quoque emendat et iocinerum vitia, laterum dolores
cum farina, oleo et aceto in sorbitionem temperata, praeci-
pue vero serpentium morsus.

(63.) Tertium genus est eius quae a Graecis mascula, a 171
nostris cunilago vocatur, odoris foedi, radicis limosae, folio
aspero. viris eius vehementissimas in omnibus generibus
earum tradunt, manipulo quoque eius abiecto omnis e tota
domo blattas convenire ad eam, privatim adversus scorpio-

nes ex posca pollere, tribus foliis ex oleo perunctо homine
fugari serpentis.
172 (64.) E contrario quae mollis vocatur, pilosioribus fo-
liis ac ramis et aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis
tactu eius cohaerentibus, altera turis, quam libanotida ap-
19, 187 pellavimus. medetur utraque contra serpentis ex vino vel
aceto, pulices etiam contritae cum aqua sparsae necant.
173 (65.) Sativa quoque suos usus habet. sucus eius cum
rosaceo auriculas iuvat, ipsa ad ictus bibitur. fit ex ea mon-
tana, serpyllo similis, efficax contra serpentis. urinam mo-
vet, purgat a partu mulieres. concoctionem mire adiuvat et
aviditatem ad cibos utraque, vel in cruditate ieiunis in po-
tione adspersa. luxatis quoque utilis, contra vesparum et
similis ictus, ex farina hordeacea et posca utilissima. liba-
notidis alia genera suis locis dicentur.
174 17. (66.) Piperitis, quam et siliquastrum appellavimus,
19, 187 contra morbos comitialis bibitur. Castor taliter demon-
strabat: caule rubro et longo, densis geniculis, foliis lauri,
semine albo, tenui, gustu piperis, utilem gingivis, dentibus,
oris suavitati et ructibus.
175 (67.) Origanum quod in sapore cunilam aemulatur, ut
19, 165 diximus, plura genera in medicina habet. onitim, alii pra-
sion appellant non dissimile hysopo. privatim eius usus
contra rosiones stomachi in tepida aqua et contra cruditates,
araneos scorpionesque in vino albo, luxata et incussa in
aceto et oleo et lana.
176 (68.) Tragoriganum similius est serpyllo silvestri. uri-
nam ciet, tumores discutit, contra viscum potum viperaeque
ictum efficacissimum, stomacho acida ructanti et praecordiis.
tussientibus quoque cum melle datur et pleuriticis et peri-
pleumonicis.
177 (69.) Heraclium quoque tria genera habet: nigrius la-
tioribus foliis, glutinosum, alterum exilioribus, mollius,
sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare malunt.
tertium est inter haec medium, minus quam cetera efficax.
optumum Creticum, nam et iucunde olet. proxumum Zmyr-
naeum odorius, Heracleoticum ad potum utilius, quod onitin
178 vocant. communis autem usus serpentis fugare, percussis

esui dare decoctum, eo potu urinam ciere, ruptis, convolsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico aut cum hysopo acetabuli mensuris decoctum ad sextam, item ad scabiem, pruriginem, psoras in descensione balinearum. sucus auribus infunditur cum lacte. tonsillis quoque et uvis medetur, capitis ulceribus. venena opi et gypsi exstinguit 179 decoctum, si cum cinere in vino bibatur. alvom mollit acetabuli mensura, suggillatis inlinitur, item dentium dolori, quibus et candorem facit, cum melle et nitro. sanguinem narium sistit. ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina, ad arterias asperas cum galla et melle teritur, ad lienem folia cum melle et sale. crassiores pituitas et nigras ex- 180 tenuat coctum cum aceto et sale sumptum paulatim. regio morbo tritum cum oleo in naris infunditur. lassi perunguntur ex eo ita ut ne venter attingatur. epinyctidas cum pice sanat, furunculos aperit cum fico tosta, strumas cum oleo et aceto et farina hordeacea, lateris dolores cum fico inlitum, fluctiones sanguinis in genitalibus tunsum ex aceto inlitum, reliquias purgationum a partu.

(70.) Lepidium inter urentia intellegitur. sic et in facie 181 cutem emendat exulcerando, ut tamen cera et rosaceo facile sanetur. sic et lepras et psoras tollit semper facile et cicatricum ulcera. tradunt in dolore dentium adalligatum bracchio qua doleat convertere dolorem.

(71.) Git ex Graecis alii melanthion, alii melaspermon 182 vocant. optumum quam excitatissimi odoris et quam nigerrimum. medetur serpentium plagis et scorpionum. inlini ex aceto ac melle reperio incensoque serpentis fugari. bibitur drachma una et contra araneos. destillationem narium 183 discutit tunsum in linteolo olefactum, capitis dolores inlitum ex aceto et infusum naribus, cum irino oculorum epiphoras et tumores, dentium dolores coctum cum aceto, ulcera oris tritum aut conmanducatum, item lepras et lentigines ex aceto, difficultates spirandi addito nitro potum, duritias tumoresque veteres et suppurationes inlitum. lacte mulierum auget continuis diebus sumptum. colligitur sucus eius ut hyoscyami, 184 similiterque largior venenum est, quod miremur, cum semen gratissime panis etiam condiat. oculos quoque purgat, urina

et menses ciet. quin immo linteolo deligatis tantum granis XXX secundas trahi reperio. aiunt et clavis in pedibus mederi tritum in urina, culices suffitu necare, item muscas.

185 (72.) Et anesum adversum scorpiones ex vino habetur Pythagorae inter pauca laudatum sive crudum sive decoctum, item viride aridumve omnibus quae condiuntur quaeque intinguntur desideratum, panis etiam crustis inferioribus subditum. saccis quoque additum cum amaris nucibus vina
186 commendat. quin ipsum oris halitum iucundiorem facit faetoremque tollit manducatum matutinis cum zmyrnio et melle exiguo, mox vino conlutum. voltum iuveniorem praestat. insomnia levat suspensum in pulvino, ut dormientes olefaciant. adpetentiam ciborum praestat, quando id quoque inter artificia deliciae fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. ob has causas quidam anicetum id vocavere.

187 (73.) Laudatissimum est Creticum, proxumum Aegyptium. hoc ligustici vicem praestat in condimentis, dolores capitis levat suffitum naribus. epiphoris oculorum Evenor radicem eius tunsam inponit, Iollas ipsum cum croco pari modo et vino, et per se tritum cum polenta ad magnas fluctiones extrahendisque si qua in oculos inciderint. narium quoque car-
188 cinodes consumit inlitum ex aqua. sedat anginas cum hysopo ac melle ex aceto gargarizatum, auribus infunditur cum rosaceo, thoracis pituitas purgat tostum, cum melle sumptum melius. cum acetabulo anesi nuces amaras L purgatas tere in melle ad tussim. facillime vero anesi drachmae tres, papaveris duae miscentur melle ad fabae magnitudinem
189 et ternae diebus sumuntur. praecipuum autem est ad ructus. ideo inflationibus stomachi et intestinorum torminibus et coeliacis medetur. singultus et olfactum potumque decoctum inhibet. foliis decoctis digerit cruditates. sucus decocti cum apio olfactus sternumenta inhibet. potum somnos concitat, calculos pellit, vomitiones cohibet et praecordiorum tumores, et pectorum vitiis, nervis quoque quibus succinctum
190 est corpus utilissimum. prodest et capitis doloribus instillari sucum cum oleo decocti. non aliud utilius ventri et intestinis putant, ideo dysintericis et in tenesmos datur tostum. aliqui addunt et opium, pilulis in die ternis lupini magnitu-

dine in vini cyatho dilutis. Dieuches et ad lumborum dolores 191
suco usus est, semen hydropicis et coeliacis dedit tritum
cum menta, Evenor radicem et ad renis. Dalion herbarius
parturientibus ex eo cataplasma inposuit cum apio, item vol-
varum dolori, deditque bibendum cum aneto parturientibus.
phreneticis quoque inlinunt vel recens cum polenta. sic
et infantibus comitiale vitium, aut contractiones sentientibus.
Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu ha- 192
bentis, ideoque quam plurumum domi serendum, parere quo-
que facilius olfactantis, et statim a partu dandum potui po-
lenta adspersa. Sosimenes contra omnis duritias ex aceto
usus est eo et contra lassitudines in oleo decoquens addito
nitro. semine eius poto lassitudinis auxilium viatoribus spo-
pondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus di- 193
gitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit, similiter
ad ventris aut intestinorum inflationes et orthopnoicis quod
ternis digitis prenderit seminis, tantundem hyoscyami cum
lacte asinino. multi vomituris acetabula eius et folia lauri de-
cem trita in aqua, bibenda inter cenam suadent. strangula- 194
tus volvae, si manducetur et linatur calidum vel si bibatur
cum castoreo in aceto et melle, sedat. vertigines a partu
cum semine cucumeris et lini pari mensura ternum digitorum,
vini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas
ternis digitis seminis anesi et feniculi usus est in aceto et
mellis cyatho uno. lenit articularis morbos, cum amaris 195
nucibus inlitum. sunt qui et aspidum venenis adversari natu-
ram eius putent. urinam ciet, sitim cohibet, venerem stimu-
lat, cum vino sudorem leniter praestat, vestis quoque a tineis
defendit. efficacius semper recens et quo nigrius, stomacho
tamen inutile praeterquam inflato.

18. (74.) Anetum quoque ructus movet et tormina se- 196
dat, alvom sistit. epiphoris radices inlinuntur ex aqua vel
vino. singultus cohibet semen fervens olfactu. sumptum ex
aqua sedat cruditates. cinis eius uvam in faucibus levat, ocu-
los et genituram hebetat.

(75.) Sacopenium quod apud nos gignitur in totum 197
transmarino alienatur. illud enim hammoniaci lacrymae simile
sagapenion vocatur. prodest laterum et pectoris doloribus,

convolsis, tussibus vetustis exscreationibusque, praecordiorum tumoribus. sanat et vertigines, tremulos, opisthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. datur olfactandum ex aceto in strangulatu volvae. ceteris et potui datur et cum oleo infricatur. prodest et contra mala medicamenta.

198 (76.) Papaveris sativi tria diximus genera, et sponte nascentis alia promisimus. e sativis albi calyx ipse teritur et e vino bibitur somni causa. semen elephantiasi medetur. e nigro papavere sopor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet, cum turgescit, ut Iollas, cum deflorescit, hora sereni diei tertia, hoc est cum ros in eo exaruerit. incidi iubent sub capite et calyce, nec in alio genere ipsum inciditur caput.
199 sucus et hic et herbae cuiuscumque lana excipitur aut, si exiguus est, ungue pollicis, ut lactucis, et postero die magis quod inaruit. papaveris vero largus densatur et in pastillos tritus in umbra siccatur, non vi soporifera modo, verum, si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnos, opium vocant. sic scimus interemptum P. Licini Caecinae praetorii viri patrem in Hispania Bavili, cum valetudo inpetibilis
200 odium vitae fecisset, item plerosque alios. qua de causa magna concertatio exstitit. Diagoras et Erasistratus in totum damnavere ut mortiferum, infundi vetantes praeterea, quoniam visui noceret. addidit Andreas ideo non protinus excaecari eo, quoniam adulteraretur Alexandriae. sed postea usus eius non inprobatus est medicamento nobili quod diacodion
201 vocant. semine quoque eius trito in pastillos e lacte utuntur ad somnum, item ad capitis dolores cum rosaceo, cum hoc et aurium dolori instillatum. podagris inlinitur cum lacte mulierum, — sic et foliis ipsis utuntur —, item ad ignis sacros et volnera ex aceto. ego tamen damnaverim collyriis addi, multoque magis quas vocant lexipyretus quasque pepticas
202 et coeliacas. nigrum tamen coeliacis in vino datur. sativom omne maius. rotunda ei capita, at silvestri longa ac pusilla, sed ad omnis effectus valentiora. decoquitur et bibitur contra vigilias, eademque aqua fovent ora. optumum in siccis et ubi raro pluat. cum capita ipsa et folia decocuntur, sucus me-
203 conium vocatur multum opio ignavior. Experimentum opi est primum in odore — sincerum enim perpeti non est —,

mox in lucernis, ut pura luceat flamma et ut exstincto demum oleat, quae in fucato non eveniunt. accenditur quoque difficilius et crebro exstinguitur. est sinceri experimentum et in aqua, quoniam ut nubecula innatat, fictum in pusulas coit. sed maxume mirum est aestivo sole deprehendi. sincerum enim sudat et se diluit donec suco recenti simile fiat. Mnesides optume servari putat hyoscyami semine adiecto, alii in faba.

19. (77.) Inter sativa et silvestria medium genus, quoniam 204 in arvis sed sponte nasceretur, rhoeam vocavimus 19, 169 et erraticum. quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. alvom exinanit. capita quinque decocta in vini tribus heminis pota et somnum faciunt.

(78.) Silvestrium unum genus ceratitim vocant, nigrum, 205 cubitali altitudine, radice crassa et corticosa, calyculo inflexo ut corniculo. folia minora et tenuiora quam ceteris silvestribus. semen exile tempestivom est messibus, alvom purgat dimidio acetabulo in mulso. folia trita cum oleo argema 206 iumentorum sanant. radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias datur ad lumborum vitia et iocineris. carbunculis medentur ex melle folia. quidam hoc genus glaucion vocant, alii paralium. nascitur enim in adflatu maris aut nitroso loco.

(79.) Alterum e silvestribus genus heraclium vocatur, 207 ab aliis aphron, foliis, si procul intuearis, specimen passerum praebentibus, radice in summa terrae cute, semine spumeo. ex hoc lina splendorem trahunt aestate. tunditur in pila comitialibus morbis acetabuli mensura in vino albo, vomitionem enim facit, medicamento quod diacodion et arteriace vocatur utilissimum. fit autem huius papaveris aut 208 cuiuscumque silvestris capitibus CXX in aquae caelestis sextariis tribus biduo maceratis in eademque discoctis, deinde siccato iterumque cum melle decocto ad dimidias partis vapore tenui. addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, turis, acaciae et passi Cretici sextarium. haec ostentatione, simplex quidem et antiqua illa salubritas papavere et melle constat.

(80.) Tertium genus est tithymalon, — mecona vocant, 2[illegible]

alii paralion —, folio lini, albo, capite magnitudinis fabae.
colligitur uva florente, siccatur in umbra. semen potum pur-
gat alvom, dimidio acetabulo in mulso. cuiuscumque autem
papaveris caput viride vel siccum inlitum epiphoras oculorum
lenit. opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum
ictibus resistit. aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita
eius vel folia terantur.
210 20. (81.) Est et porcillaca quam peplin vocant, non
multum sativa efficacior, cuius memorabiles usus traduntur:
sagittarum venena et serpentium haemorrhoidum et preste-
rum restingui, pro cibo sumpta et plagis inposita extrahi,
item hyoscyami pota e passo expresso suco. cum ipsa non
est, semen eius simili effectu prodest. resistit et aquarum
vitiis, capitis dolori ulceribusque in vino tunsa et inposita,
211 reliqua ulcera conmanducata cum melle sanat. sic et infan-
tium cerebro inponitur umbilicoque prociduo, in epiphoris
vero omnium fronti temporibusque cum polenta, sed ipsis
oculis e lacte et melle, eadem, si procidant oculi, foliis
tritis cum corticibus fabae, pusulis cum polenta et sale et
aceto. ulcera oris tumoremque gingivarum conmanducata
cruda sedat, item dentium dolores, tonsillarum ulcera sucus
212 decoctae. quidam adiecere paulum murrae. nam mobilis
dentis stabilit conmanducata. cruda sedat vocemque firmat et
sitim arcet. cervicis dolores cum galla et lini semine et
melle pari mensura sedat, mammarum vitia cum melle aut
Cimolia creta, salutaris et suspiriosis semine cum melle
213 hausto. stomachum in acetariis sumpta conroborat. ardenti
febribus inponitur cum polenta, et alias manducata refrigerat
etiam intestina. vomitiones sistit. dysinteriae et vomicis estur
ex aceto vel bibitur cum cumino, tenesmis autem cocta.
comitialibus cibo vel potu prodest, purgationibus mulierum
acetabuli mensura in sapa, podagris calidis cum sale inlita
214 et sacro igni. sucus eius potus renis iuvat ac vesicas, ven-
tris animalia pellit. ad volnerum dolores ex oleo cum polenta
inponitur. nervorum duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπι-
τομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationibus a partu
215 dandam censuit. venerem inhibet venerisque somnia. prae-
torii viri pater est, Hispaniae princeps, quem scio propter

inpetibilis uvae morbos radicem eius filo suspensam e collo
gerere praeterquam in balineis, ita liberatum incommodo
omni. quin etiam inveni apud auctores caput inlitum ea de-
stillationem anno toto non sentire. oculos tamen hebetare
putatur.

(82.) Coriandrum inter silvestria non invenitur. praeci- 216
puum esse constat statim Aegyptium. valet contra serpentium
genus unum quod amphisbaenas vocant potum inpositumque.
sanat et alia volnera, epinyctidas, pusulas tritum. sic et omnis
tumores collectionesque cum melle aut uva passa, panos vero
ex aceto tritum. seminis grana tria in tertianis devorari iubent
aliqui ante accessionem, vel plura inlini fronti. sunt qui et 217
ante solis ortum cervicalibus subici efficaciter putent. vis
magna ad refrigerandos ardores viridi. ulcera quoque quae
serpunt sanat cum melle vel uva passa, item testis, ambusta,
carbunculos, auris, cum lacte mulieris epiphoras oculorum,
ventris et intestinorum fluctiones semen ex aqua potum.
bibitur et in choleris cum ruta. pellit animalia interaneorum, 218
cum mali punici suco et oleo semen potum. Xenocrates tra-
dit rem miram, si vera est, menstrua contineri uno die, si
unum granum biberint feminae, biduo, si duo, et totidem
diebus quot grana sumpserint, M. Varro coriandro subtrito
cum aceto carnem incorruptam aestate servari putat.

(83.) Atriplex et silvestre est et sativom, accusatum 219
Pythagora tamquam faceret hydropicos morbosque regios et
pallorem, concoqueretur difficillime, ac ne in hortis quidem
iuxta id nasci quicquam nisi languidum culpavit. addidere
Dionysius et Diocles plurumos gigni ex eo morbos, nec nisi
mutata saepe aqua coquendum, stomacho contrarium esse,
lentigines et papulas gignere. miror quare difficulter in Italia 220
nasci tradiderit id Solo Zmyrnaeus. Hippocrates volvarum
vitiis infundit id cum beta. Lycus Neapolitanus contra can-
tharidas bibendum dedit, panos, furunculos incipientis, du-
ritias omnis vel cocto vel crudo utiliter inlini putavit, item
ignem sacrum cum melle, aceto nitroque, similiter poda-
gras. unguis scabros detrahere dicitur sine ulcere. sunt 221
qui et morbo regio dent semen eius cum melle, arterias et
tonsillas nitro addito perfricent, alvom moveant, cocto vel

per se vel cum malva aut lenticula, concitantes vomitiones. silvestri capillos tingunt et ad supra scripta utuntur.

222 21. (84.) E contrario in magnis laudibus malva est utraque et sativa et silvestris. duo genera earum amplitudine foli discernuntur. maiorem Graeci malopen vocant in sativis, alteram ab emolliendo ventre dictam putant malachen. e silvestribus, cui grande folium et radices albae, althaea voca-
223 tur, ab excellentia effectus quibusdam plistolochia. omne solum in quo seruntur pinguius faciunt, contra omnis aculeatos ictus efficaces, praecipue scorpionum, vesparum similiumque et muris aranei. quin et trita cum oleo qualibet earum peruncti ante vel habentes eas non feriuntur. folium inpositum scorpionibus torporem adfert. valent et contra psimithi venena. aculeos omnis extrahunt inlitae crudae cum aphronitro, potae vero decoctae cum radice sua leporis marini venenum
224 restingunt, ut quidam dicunt, si vomatur. De iisdem mira et alia traduntur, sed maxume, si quis cotidie suci ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. ulcera manantia in capite sanant in urina putrefactae, lichenas et ulcera oris cum melle, radix decocta furfures capitis et dentium mobilitates. eius quae unum caulem habet radice circa dentem qui doleat pungito, donec desinat dolor.
225 eadem strumas et parotidas panosque addita hominis saliva purgat citra volnus. semen in vino nigro potum pituita et nausiis liberat. radix mammarum vitiis occurrit adalligata in lana nigra, tussim in lacte cocta et sorbitionis modo sumpta
226 quinis diebus emendat. stomacho inutilis Sextius Niger dicit, Olympias Thebana abortivas esse cum adipe anseris, aliqui purgari feminas foliis earum manus plenae mensura in oleo et vino sumptis. utique constat parturientis foliis substratis celerius solvi. protinus a partu revocandum, ne volva se-
227 quatur. dant et sucum bibendum parturientibus ieiunis in vino decoctae hemina. quin et semen adalligant bracchio genitale non continentium. adeoque veneri nascuntur, et semen unicaulis adspersum curationi feminarum aviditates augere ad infinitum Xenocrates tradit, itemque tris radices iuxta adalligatas. tenesmo et dysintericis utilissime infundi, item sedis vitiis, vel si foveantur. melancholicis quoque sucus datur

cyathis ternis tepidus, et insanientibus quaternis, decoctae
comitialibus heminae suci. hic et calculosis et inflatione et 228
torminibus aut opisthotonico laborantibus tepidus inlinitur.
et sacris ignibus et ambustis decocta in oleum folia inponun-
tur, et ad volnerum impetus cruda cum pane. sucus decoctae
nervis prodest et vesicae et intestinorum rosionibus. volvas
et cibo et infusione emollit oleum, sucus decoctae permeatus
suavis facit. Althaeae in omnibus supra dictis efficacior ra- 229
dix, praecipue convolsis ruptisque. cocta in aqua alvom
sistit. ex vino albo strumas et parotidas, et mammarum in-
flammationes et panos in vino folia decocta et inlita tollunt.
eadem arida in lacte decocta quamlibet perniciosae tussi
citissime medentur. Hippocrates volneratis sitientibusque 230
defectu sanguinis radicis decoctae sucum bibendum dedit, et
ipsam volneribus cum melle et resina, item contunsis, luxa-
tis, tumentibus et musculis, nervis, articulis inposuit ut su-
pra, spasticis, dysintericis in vino bibendam dedit. mirum
aquam radice ea addita addensari sub diu atque glaciescere.
efficacior autem quo recentior.

(85.) Nec lapathum dissimilis effectus habet. est au- 231
tem silvestre, quod alii oxalida appellant, sapore proxu-
mum, foliis acutis, colore betae candidae, radice minuma,
nostri vero rumicem, alii lapathum cantherinum, ad strumas
cum axungia efficacissimum. est et alterum genus — fere oxy-
lapathon vocant —, sativo id est similius, sed acutiora folia ac
rubriora, non nisi in palustribus nascens. sunt qui et hydro-
lapathon tradant in aqua natum et aliud hippolapathon maius
sativo candidiusque ac spissius. Silvestria scorpionum icti- 232
bus medentur et feriri prohibent habentis. radix aceto de-
cocta, si conluatur sucus, dentibus auxiliatur, si vero biba-
tur, morbo regio. semen stomachi inextricabilia vitia sanat.
hippolapathi radices privatim unguis scabros detrahunt. dys- 233
intericos semen duabus drachmis in vino potum liberat.
oxylapathi semen lotum in aqua caelesti sanguinem reicien-
tibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. praestantis-
simos pastillos faciunt ex foliis et radice addito nitro et ture
exiguo. in usu aceto diluunt.

(86.) Sed sativom in epiphoris oculorum inlinunt fron- 234

tibus. radice lichenas et lepras curant, in vino vero decocta strumas et parotidas et calculos, poto vino et lienes inlita, coeliacos aeque et dysintericos et tenesmos. ad eademque omnia efficacius ius lapathi, et ructus facit et urinam ciet et caliginem oculorum discutit, item pruritum corporis in solia
235 balinearum additum aut prius ipsum inlitum sine oleo. firmat et conmanducata radix dentis. eadem decocta cum vino sistit alvom, folia solvont. Adiecit Solo, ne quid omittamus, bulapathon, radicis tantum altitudine differens et erga dysintericos effectu potae ex vino.

236 22. (87.) Sinapi, cuius in sativis tria genera diximus,
19, 171 Pythagoras principatum habere ex his quorum sublime vis feratur iudicavit, quoniam non aliud magis in naris et cerebrum penetret. ad serpentium ictus et scorpionum tritum cum aceto inlinitur. fungorum venena discutit. contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum
237 aqua mulsa. ad dentium dolores manditur, ad uvam gargarizatur cum aceto et melle, stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibus exscreationes facilis facit in cibo sumptum, et suspiriosis datur, item comitialibus tepidum cum suco cucumerum. sensus atque sternutamentis caput purgat, alvom mollit, menstrua et urinam ciet. hydropicis
238 inponitur cum fico et cumino tunsum ternis partibus. comitiali morbo aut volvarum conversione suffocatas excitat odore aceto mixto, item lethargicos, adicitur tordylon — est autem hoc semen ex seseli —, et si vehementior lethargus premat, cruribus aut etiam capiti inlinitur cum fico ex aceto. veteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, umerorum et in quacumque parte ex alto corporis vitia extrahenda sunt inlitum caustica vi emendat pusulas faciendo, at in magna duritia sine fico inpositum vel, si vehementior ustio timeatur,
239 per duplicis pannos. utuntur eo ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriasis, tetanicos, opisthotonicos. inungunt quoque scabras genas aut caligantis oculos cum melle, sucusque tribus modis exprimitur in fictili, calescitque in eo sole modice. exit et e cauliculo sucus lacteus qui ita, cum
240 induruit, dentium dolori medetur. semen ac radix, cum inmaduere musto, conteruntur manusque plenae mensura sor-

bentur ad confirmandas faucis, stomachum, oculos, caput sen-
susque omnis, mulierum etiam lassitudines, saluberrimae
genere medicinae. calculos quoque discutit potum in aceto.
inlinitur et livoribus suggillatisque cum melle et adipe anse-
rino, aut cera Cypria. fit et oleum ex eo semine madefacto
in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores lum-
borumque et coxendicum et perfrictiones.

(88.) Sinapis natura esse effectusque eosdem habere tra- 241
ditur adarca inter silvestria dicta, in cortice calamorum 16, 167
sub ipsa coma nascens.

(89.) Marrubium plerique inter primas herbas commen-
davere, quod Graeci prasion vocant, alii linostrôphon, non-
nulli philopaeda aut philochares, notius quam ut indicandum
sit. huius folia semenque contrita prosunt contra serpentis,
pectorum et lateris dolores, tussim veterem, et iis qui san-
guinem reiecerint eximie utile, scopis eius cum panico aqua
decoctis, ut asperitas suci mitigetur. inponitur strumis cum
adipe. sunt qui viridis semen, quantum duobus digitis ca- 242
piant, cum farris pugillo decoctum addito exiguo olei et sa-
lis sorberi ieiunis ad tussim iubeant. alii nihil conparant in
eadem causa marrubi et feniculi sucis ad sextarios ternos ex-
pressis decoctisque ad sextarios duos, tum addito mellis
sextario, rursus decocto ad sextarios duos, si cocleari
mensura in die sorbeatur in aquae cyatho. virilium vitiis 243
tunsum cum melle mire prodest. lichenas purgat ex aceto,
ruptis, convolsis, spasticis nervis salutare. potum alvom
solvit cum sale et aceto, item menstrua et secundas mulie-
rum. arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima
est, item ad gangraenas et pterygia. sucus vero auriculis et
naribus et morbo regio minuendaeque bili cum melle prodest,
item contra venena inter pauca potens. ipsa herba stomachum 244
et exscreationes pectoris purgat cum iride et melle, urinam
ciet, cavenda tamen exulceratae vesicae et renium vitiis.
dicitur sucus et claritatem oculorum adiuvare. Castor mar-
rubi duo genera tradit, nigrum et quod magis probat candi-
dum. in ovom inane sucum addit is ipsumque ovom infundit,
mel aequis portionibus, tepefactum vomicas rumpere, pur-

gare, persanare promittens, inlitis etiam volneribus a cane
factis tunso cum axungia veteri.
245 (90.) Serpyllum a serpendo putant dictum, quod in sil-
vestri evenit, in petris maxume. sativom non serpit, sed ad
palmum altitudine increscit. pinguius voluntarium et candi-
dioribus foliis ramisque, adversus serpentis efficax, maxume
cenchrim et scolopendras terrestris ac marinas et scorpiones,
decoctis ex vino ramis foliisque. fugat et odore omnis, si
246 uratur, et contra marinorum venena praecipue valet. capi-
tis doloribus decoctum in aceto inlinitur temporibus ac fronti
cum rosaceo, item phreneticis, lethargicis, contra tormina
et urinae difficultates, anginas, vomitiones, drachmis quat-
tuor datur. ex aqua bibitur ad iocinerum desiderium. folia
obolis quattuor dantur ad lienem ex aceto. ad cruentas ex-
screationes teritur in cyathis duobus aceti et mellis.
247 (91.) Sisymbrium silvestre quibusdam thymbraeum ap-
pellatum, pedali non amplius altitudine. quod in riguis
nascitur simile nasturtio est, utrumque efficax adversus acu-
leata animalia, ut crabrones et similia, quod in sicco odora-
tum est et inseritur coronis, angustiore folio. sedant utra-
que capitis dolorem, item epiphoras, ut Philinus tradit. alii
248 panem addunt, alii per se decocunt in vino. sanat et epi-
nyctidas cutisque vitia in facie mulierum intra quartum diem
noctibus inpositum diebusque detractum. vomitiones, sin-
gultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet, sive in
cibo sumptum sive suco potum. non edendum gravidis nisi
mortuo conceptu, quippe etiam inpositum eicit. movet uri-
nam cum vino potum, silvestre et calculos. quos vigilare
opus sit excitat infusum capiti cum aceto.
249 (92.) Lini semen cum aliis quidem in usu est, sed et
per se mulierum cutis vitia emendat in facie, oculorum aciem
suco adiuvat. epiphoras cum ture et aqua aut cum murra ac
vino sedat, parotidas cum melle aut adipe aut cera, sto-
machi solutiones inspersum polentae modo, anginas in aqua
et oleo decoctum et cum aneso inlitum. torretur, ut alvom
250 sistat. coeliacis et dysintericis inponitur ex aceto. ad ioci-
neris dolores estur cum uva passa, ad phthisim utilissime e
semine fiunt ecligmata. musculorum, nervorum, articulorum

cervicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis
nitro aut sale aut cinere additis. eadem cum fico parotidem
concoquit ac maturat, cum radice vero cucumeris silvestris
extrahit quaecumque corpori inhaereant, sic et fracta ossa.
serpere ulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitae 251
cum melle. emendat unguis scabros cum pari modo nasturti,
testium vitia et ramices cum resina et murra et gangraenas
ex aqua, stomachi dolores cum feno Graeco sextariis utrius-
que decoctis in aqua mulsa, intestinorum, thoracis perni-
ciosa vitia clystere in oleo aut melle.

(93.) Blitum iners videtur ac sine sapore aut acrimonia 252
ulla, unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti.
stomacho inutile est. ventrem adeo turbat ut choleram faciat
aliquis. dicitur tamen adversus scorpiones potum e vino
prodesse, clavis pedum inlini, item lienibus et temporum
dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

23. (94.) Meum in Italia non nisi a medicis seritur et 253
his admodum paucis. duo genera eius: nobilius Athaman-
ticum vocant, illi tamquam ab Athamante inventum, hi quon-
iam laudatissimum in Athamante reperiatur, foliis aneto si-
mile et caule aliquando bipedali, radicibus multis obliquis
nigris, quibusdam altis, minus rufum quam illud alterum. uri-
nam ciet in aqua potum radice trita vel decocta. inflationes
stomachi mire discutit, item tormina et vesicae vitia, volva-
rumque articulis cum melle, infantibus cum apio inlitum imo
ventri urinas movet.

(95.) Feniculum nobilitavere serpentes gustatu, ut dixi- 254
mus, senectam exuendo oculorumque aciem suco eius refi- 8, 98
ciendo, unde intellectum hominum quoque caliginem prae-
cipue eo levari. colligitur hic caule turgescente et in sole
siccatur inunguiturque ex melle — ubique hoc est —, laudatis-
simus in Iberia lacrimis fit et e semine recenti. fit et e ra-
dicibus prima germinatione incisis.

(96.) Est in hoc genere et silvestre quod hippoma- 255
rathum, alii myrsineum vocant, foliis maioribus, gustu
acriore, procerius, baculi crassitudine, radice candida.
nascitur in calidis sed saxosis. Diocles et aliud hippomarathi
genus tradidit, longo et angusto folio, semine coriandri.

256 Medicinae in sativo ad scorpionum ictus et serpentium se-
mine in vino poto. sucus et auribus instillatur vermiculosque
in his necat. ipsum condimentis prope omnibus inseritur,
oxyporis etiam aptissime. quin et panis crustis subditur. se-
men stomachum dissolutum adstringit, vel in febribus sum-
ptum, nausiam ex aqua tritum sedat, pulmonibus et iocineri-
bus laudatissimum. ventrem sistit, cum modice sumitur, uri-
nam ciet ad tormina potum decoctum, in lactis defectu potum
257 mammas replet. radix cum tisana sumpta renis purgat. sive
decocti suco sive semine sumpto prodest et hydropicis radix
ex vino cocta, item convolsis. inlinuntur folia tumoribus ar-
dente ex aceto, calculos vesicae pellunt, venerem stimulant.
geniturae abundantiam quoquo modo haustum facit, verendis
amicissimum, sive ad fovendum radice cum vino decocta sive
contritum in oleo inlitum. multi et suggillatis cum cera
inlinunt, et radice in suco vel cum melle contra canis mor-
258 sum utuntur et contra multipedam ex vino. Hippomara-
thum ad omnia vehementius calculos praecipue pellit, prod-
est vesicae cum vino leni et feminarum menstruis haerenti-
bus. efficacius in eo semen quam radix. modus in utroque
quod duobus digitis tritum additur in potionem. Petrichus
qui ophiaca scripsit et Micion qui rhizotomumena adversus
serpentis nihil hippomaratho efficacius putavere. sane et
Nicander non in novissimis posuit.
259 (97.) Cannabis in silvis primum nata est, nigrior foliis
et asperior. semen eius exstinguere genituram virorum dici-
tur. sucus ex eo vermiculos aurium et quodcumque animal
intraverit eicit, sed cum dolore capitis, tantaque vis ei
est ut aquae infusus coagulare eam dicatur. et ideo iumento-
rum alvo succurrit potus in aqua. radix articulos contractos
emollit in aqua cocta, item podagras et similis impetus.
ambustis cruda inlinitur, sed saepius mutatur priusquam
arescat.
260 (98.) Ferula semen aneto simile habet. quae ab uno
caule dividitur in cacumine femina putatur. caules eduntur
decocti, commendanturque muria ac melle, stomacho utiles.
sin plures sumpti, capitis dolorem faciunt. radix denari
pondere in vini cyathis duobus bibitur adversus serpentis, et

ipsa radix inponitur. sic et torminibus medetur, ex oleo au-
tem et aceto contra sudores inmodicos vel in febribus pro-
ficit. sucus ferulae alvom solvit fabae magnitudine devo- 261
ratus. e viridi medulla volvis utilis est ad omnia ea vitia. ad
sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur in vino
trita vel medulla. sunt qui comitialibus morbis dandum pu-
tent luna quarta, sexta, septuma, lingulae mensura. natura
ferularum murenis infestissima est, tactae siquidem ea mo-
riuntur. Castor radicis sucum et oculorum claritati conferre
multum putavit.

(99.) Et de carduorum satu inter hortensia diximus, 262
quapropter et medicinam ex his non differamus. silve- 19, 157
strium genera sunt duo, unum fruticosius a terra statim,
alterum unicaule crassius. utrique folia pauca, spinosa,
muricatis cacuminibus, sed alter florem purpureum mittit in-
ter medios aculeos celeriter canescentem et abeuntem cum
aura, σκόλυμον Graeci vocant. hic antequam floreat con- 263
tunsus atque expressus inlito suco alopecias replet. radix
cuiuscumque ex aqua decocta potoribus sitim facere narra-
tur. stomachum conroborat et volvis, si credimus, etiam
conferre aliquid traditur ut mares gignantur. id enim Chae-
reae Glaucias adscripsit qui circa carduos diligentissimus
videtur. mastiche e carduis odorem commendat oris.

24. (100.) Sed discessuri ab hortensiis unam conposi- 264
tionem ex his clarissimam subteximus adversus venenata ani-
malia incisam in lapide versibus Coi in aede Aesculapi: ser-
pylli duum denariorum pondus, opopanacis et mei tantundem
singulorum, trifoli seminis pondus denari, anesi et feniculi
seminis et ami et api denarium senum singulis generibus,
ervi farinae duodecim. haec tunsa cribrataque vino quam
possit excellenti digeruntur in pastillos victoriati ponderum.
ex his singuli dantur ex vini mixti cyathis ternis. hac the-
riace Magnus Antiochus rex adversus omnia venenata usus
traditur aspide excepta.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXI.

1 Cap. 1. (Sect. 1.) In hortis seri et coronamenta iussit
Cato inenarrabili florum maxume subtilitate, quando nulli
potest facilius esse loqui quam rerum naturae pingere, lasci-
vienti praesertim et in magno gaudio fertilitatis tam variae
2 ludenti. quippe reliqua usus alimentique gratia genuit, ideo-
que saecula annosque tribuit iis, flores vero odoresque in
diem gignit, magna, ut palam est, admonitione hominum
quae spectatissime floreant celerrime marcescere, sed ne
pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendae mixtu-
rarumque varietati, sive alterni atque multiplices inter se
nectantur, sive privatis generum funiculis in orbem, in obli-
cum, in ambitum quaedam coronae per coronas currunt.
3 2. (2.) Tenuioribus utebantur antiqui struppos appellan-
tes, unde nata strophiola. quin et vocabulum ipsum tandem
communicatum est inter sacra tantum et bellicos honores co-
ronis suum nomen vindicantibus. cum vero e floribus fierent,
serta a serendo serieve appellabantur, quod apud Graecos
quoque non adeo antiquitus placuit.
4 (3.) Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus
mos erat primum. postea variari coeptum mixtura versico-
lori florum, quae invicem odores coloresque accenderet,
Sicyone ingenio Pausiae pictoris atque Glycerae corona-
riae dilectae admodum illi, cum opera eius pictura imitare-
tur, illa provocans variaret, essetque certamen artis ac na-
turae, quales etiam nunc exstant artificis illius tabellae, at-
que in primis appellata stephaneplocos qua pinxit ipsam.
5 idque factum est post Olympiada centesimam. sic coronis e
floribus receptis paulo mox subiere quae vocantur Aegyptiae
ac deinde hibernae, cum terra flores negat, ramento e cor-

nibus tincto. paulatimque et Romae subrepsit appellatio,
corollis inter initia propter gracilitatem nominatis, mox et
corollariis, postquam e lamna tenui aerea inaurata aut inar-
gentata dabantur.
3. (4.) Crassus Dives primus argento auroque folia 6
imitatus ludis suis coronas dedit, accesseruntque et lemnisci,
quos adici ipsarum coronarum honos erat, propter Etruscas
quibus iungi nisi aurei non debebant. puri diu fuere ii. cae-
lare eos primus instituit P. Claudius Pulcher bratteasque
etiam philyrae dedit.
(5.) Semper tamen auctoritas vel ludicro quaesitarum fuit. 7
namque ad certamina in circum per ludos et ipsi descende-
bant et servos suos equosque mittebant. inde illa XII tabula-
rum lex: qui coronam parit ipse pecuniave, eius
virtutisve ergo duitur ei. quam servi equive meruis-
sent pecunia partam lege dici nemo dubitavit. quis ergo
honos? ut ipsi mortuo parentibusque eius, dum intus positus
esset forisve ferretur, sine fraude esset inposita. alias in
usu promiscuo ne ludicrae quidem erant. (6.) ingensque 8
et hinc severitas. L. Fulvius argentarius bello Punico se-
cundo cum corona rosacea interdiu e pergula sua in fo-
rum prospexisse dictus ex auctoritate senatus in carce-
rem abductus non ante finem belli emissus est. P. Muna-
tius cum demptam Marsyae coronam e floribus capiti suo
inposuisset atque ob id duci eum in vincula triumviri iussis-
sent, appellavit tribunos plebi. nec intercessere illi, aliter 9
quam Athenis, ubi comissabundi iuvenes ante meridiem con-
ventus sapientium quoque doctrinae frequentabant. apud nos
exemplum licentiae huius non est aliud quam filia divi Au-
gusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam litterae
illius dei gemunt.
(7.) Florum quidem populus Romanus honorem Scipioni 10
tantum habuit. Serapio cognominabatur propter similitudinem
suarii cuiusdam negotiatoris. obierat in tribunatu plebei ad-
modum gratus dignusque Africanorum familia, nec erat in
bonis funeris inpensa. asses ergo contulit populus ac funus
elocavit, quaque praeterferebatur flores e prospectu omni
sparsit.

11 (8.) Et iam tunc coronae deorum honos erant et larum publicorum privatorumque ac sepulchrorum et manium, summaque auctoritas pactili coronae, uti Saliorum sacris invenimus sollemnis eas. transiere deinde ad rosaria, eoque luxuria processit ut non esset gratia nisi mero folio sutili, mox petitis ab India aut ultra Indos. lautissimum quippe habetur e nardi folio eas dari aut veste Serica versicoloris, unguentis madidas. hunc habet novissime exitum luxuria feminarum.

12 (9.) Et apud Graecos quidem de coronis privatim scripsere et Mnesitheus atque Callimachus medici quae nocerent capiti, quoniam et in hoc est aliqua valitudinis portio, in potu atque hilaritate praecipue odorum vi subrepente fallaciter. scelerata est Cleopatrae sollertia. namque in adparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginae Antonio timente nec nisi praegustatos cibos sumente fertur pavorem eius lusisse extremis coronae floribus veneno inlitis ipsaque capiti inposita, mox procedente hilaritate invitavit Antonium ut coronas biberent. quis ita timeret insidias? ergo concerpta in scyphum incipienti haurire opposita manu: en ego sum, inquit illa, Marce Antoni, quam tu nova praegustantium diligentia caves, adeo mihi, si possim sine te vivere, occasio aut ratio deest! inde inductam custodiam bibere
13 iussit illico exspirantem. De floribus supra dictos scripsit Theophrastus apud Graecos, ex nostris autem inscripsere aliqui libros anthologicon, flores vero persecutus est nemo, quod equidem inveniam. nec nos nunc scilicet coronas nectemus — id enim frivolum est —, sed de floribus quae videbuntur digna memorabimus.

14 4. (10.) Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia novere, ac paene violas rosasque tantum. Rosa nascitur spina verius quam frutice, in rubo quoque proveniens, illic etiam iucundi odoris, quamvis angusti. germinat omnis primo inclusa granoso cortice, quo mox intumescente et in viridis alabastros fastigato paulatim rubescens dehiscit ac sese pandit in calyces medio sui stantis conplexa
15 luteos apices. usus eius in coronis prope minumus est. oleo maceratur, idque iam a Troianis temporibus Homero

teste. praeterea in unguenta transit, ut diximus. medicas 13, 9
per se artis praebet. emplastris atque collyriis inseritur
mordaci subtilitate, mensarum etiam deliciis perunguendis
minume noxia. Genera eius nostri fecere celeberrima Prae- 16
nestinam et Campanam. addidere alii Milesiam, cuius sit ar-
dentissimus color non excedentis duodena folia, proxumam ei
Trachiniam minus rubentem, mox Alabandicam viliorem,
albicantibus fòliis, vilissimam vero plurumis, sed minutissi-
mis, spiniolam. differunt enim multitudine foliorum, asperi-
tate, levore, colore, odore. paucissima quina folia, ac 17
deinde numerosiora, cum sit genus eius quam centifoliam
vocant, quae est in Campania Italiae, Graeciae vero circa
Philippos, sed ibi non suae terrae proventu. Pangaeus
mons in vicino fert numerosis foliis ac parvis, adcolae trans-
ferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. non autem
talis odoratissima est, nec cui latissimum maxumumve fo-
lium, breviterque indicium est odoris scabritia corticis. Cae- 18
pio Tiberi Caesaris principatu negavit centifoliam in coronas
addi, praeterquam extremos velut ad cardines, nec odore
nec specie probabilem. est et quae Graeca appellatur a no-
stris, a Graecis lychnis, non nisi in umidis locis proveniens,
nec umquam excedens quinque folia, violaeque magnitudine,
odore nullo. est et alia Graecula appellata, convolutis folio-
rum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta semperque
nascenti similis, latissimis foliis. alia funditur e caule mal- 19
vaceo folia oleae habente — macetum vocant —, atque inter
has media magnitudine autumnalis quam coroniolam appellant,
omnes sine odore praeter coroniolam et in rubo natam. tot
modis adulteratur. et alias vera quoque plurumum solo prae-
valet. Cyrenis odoratissima est, ideoque ibi unguentum pul-
cherrimum, Carthagine Hispaniae hieme tota praecox. refert
et caeli temperies, quibusdam enim annis minus odorata
provenit, praeterea omnis siccis quam umidis odoratior.
seri neque pinguibus volt neque argillosis locis nec riguis, 20
contenta ruribus, proprieque ruderatum agrum amat. prae-
cox Campana est, sera Milesia, novissime tamen desinit
Praenestina. fodiuntur altius quam fruges, levius quam
vites. tardissime proveniunt semine, quod in ipso cortic

est, sub ipso flore, opertum lanugine. ob id potius caule
conciso inseruntur, et ocellis radicis, ut harundo, unum
genus inseritur pallidae, spinosae, longissimis virgis, quin-
21 quefoliae, quae Graecis altera est. omnis autem recisione
atque ustione proficit, translatione quoque, ut vites, optume
ocissimeque provenit surculis quaternum digitorum longitu-
dine aut ampliore post vergiliarum occasum sata, dein per
favonium translata pedalibus intervallis crebroque circum-
fossa. qui praecocem faciunt pedali circa radicem scrobe
aquam calidam infundunt germinare incipiente calyce.

22 5. (11.) Lilium rosae nobilitate proxumum est et quadam
cognatione unguenti oleique quod lilinum appellatur. et in-
positum etiam maxume rosas decet medio proventu earum
23 incipiens. nec ulli florum excelsitas maior, interdum cubi-
torum trium, languido semper collo et non sufficiente capitis
oneri. candor eius eximius foris striati et ab angustiis in la-
titudinem paulatim sese laxantis effigie calathi, resupinis per
ambitum labris tenuique pilo et stamine, stantibus in medio
crocis. ita odor colorque duplex, et alius calycis alius sta-
minis, differentia angusta. in unguenti vero oleique usu et
folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba
quam convolvolum vocant, nascens per frutecta, nullo odore
nec crocis intus, candorem tantum referens ac veluti naturae
24 rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia iisdem omni-
bus modis seruntur quibus rosa, et hoc amplius lacrima sua
ut hipposelinum, nihilque est fecundius una radice quinqua-
genos saepe emittente bulbos. Est et rubens lilium quod
Graeci crinon vocant, alii florem eius cynorrhodon. lauda-
tissimum in Antiochia et Laodicea Syriae, mox in Phaselide.
quartum locum optinet in Italia nascens.

25 (12.) Sunt et purpurea lilia, aliquando gemino caule,
carnosiore tantum radice maiorisque bulbi, sed unius, nar-
cissum vocant. huius alterum genus flore candido, calyce
purpureo. differentia a liliis est et haec, quod narcissis in
radice folia sunt, probatissimis in Lyciae montibus. tertio
generi cetera eadem, calyx herbaceus. omnes serotini, post
arcturum enim florent ac per aequinoctium autumnum.

26 (13.) Inventa est et in his ratio inserendi monstrificis ho-

minum ingeniis. colliguntur namque mense Iulio scapi arescentes lili qui suspenduntur in fumo. dein nudantibus se nodulis in faece nigri vini vel Graeci mense Martio macerantur ut colorem percipiant atque ita in scrobiculis seruntur heminis faecis circumfusis. sic fiunt purpurea lilia, mirumque tingui aliquid ut nascatur infectum.

6. (14.) Violis honos proxumus, earumque plura genera. 27
purpureae, luteae, albae, plantis omnes ut olus satae. ex iis vero quae sponte apricis et macris locis proveniunt purpureae latiore folio statim ab radice carnoso exeunt, solaeque Graeco nomine a ceteris discernuntur, appellatae ia et ab his ianthina vestis. E sativis maxuma auctoritas luteis. genera iis Tusculana et quae marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. in totum vero sine odore minutoque folio Calatiana, munus autumni, ceterae veris.

(15.) Proxuma ei caltha est et conchulari amplitudine, 28
vincit numero foliorum marinam quinque non excedentem. eadem odore superatur, est enim gravis calthae. non levior ei quam scopam regiam appellant, quamquam folia eius olent, non flores.

(16.) Baccar quoque radicis tantum odoratae est, a qui- 29
busdam nardum rusticum appellatum. unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos Aristophanes priscae comoediae poeta testis est. unde quidam errore falso barbaricam eam appellabant. odor est cinnamomo proxumus. gracili solo nec umido provenit. simillimum ei combretum appellatur, 30
foliorum exilitate usque in fila attenuata, et procerius quam baccar. ** haec sunt. tantum eorum quoque error corrigendus est qui baccar rusticum nardum appellavere. est enim alia herba sic cognominata quam Graeci asaron vocant, cuius speciem figuramque diximus in nardi generibus. quin immo 12, 47
asaron invenio vocitari, quoniam in coronas non addatur.

(17.) Crocum silvestre optumum. serere in Italia mi- 31
nume expedit, ad scrupula usque singula areis decoquentibus. seritur radicis bulbo. sativom latius maiusque et nitidius, sed multo lenius, degenerans ubique, nec fecundum etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. prima nobilitas Cilicio et ibi in Coryco monte, dein Lyciae Olympo, mo-

Centuripino Siciliae. aliqui Theraeo secundum locum de-
32 dere. Adulteratur nihil aeque. probatio sinceri, si inposita
manu crepitet veluti fragile, — umidum enim quod evenit
adulteratione cedit —, altera probatio, si manu relata ad
33 ora leniter faciem oculosque mordeat. Est per se genus sa-
tivi blandissimum volgo, cum sit mediocre, dialeucon vo-
cant. contra Cyrenaico vitium, quod omni croco nigrius est
et celerrime marcescit. optumum ubicumque quod pinguissi-
mum et brevis capilli, pessumum vero quod situm redolet.
Mucianus auctor est in Lycia anno septumo aut octavo trans-
ferri in locum subactum atque ita degenerans renovari. usus
eius in coronis nusquam, herba enim est folio angusto paene
in capillamenti modum. sed vino mire congruit, praecipue
34 dulci, tritum ad theatra replenda. Floret vergiliarum occasu
paucis diebus, folioque florem expellit. viret bruma et col-
ligitur. siccatur umbra, melius etiam hiberna. carnosa et
illi radix vivaciorque quam ceteris. gaudet calcari et atteri,
pereundoque melius provenit. ideo iuxta semitas ac fontis
laetissimum. 7. Troianis temporibus iam erat honos ei. hos
certe flores Homerus tris laudat, loton, crocon, hyacinthum.
35 (18.) Omnium autem odoramentorum atque adeo herba-
rum differentia est in colore et odore et suco. Odorato sa-
por raro ulli non amarus, e contrario dulcia raro odorata.
itaque et vina mustis odoratiora et silvestria magis omnia sa-
tivis. quorundam odor suavior e longinquo, propius admo-
36 tus hebetatur, ut violae. rosa recens a longinquo olet,
sicca propius. omnis autem verno tempore acrior et matu-
tinis. quidquid ad meridianas horas dies vergit hebetatur.
novella quoque vetustis minus odorata. acerrimus tamen
odor omnium aestate media. rosa et crocum odoratiora, cum
serenis diebus leguntur, et omnia in calidis quam in frigidis.
in Aegypto tamen minume odorati flores, quia nebulosus et
37 roscidus aer est a multo flumine. quorundam suavitati gravi-
tas inest. quaedam, dum virent, non olent propter umorem
nimium, ut buceros, quod est fenum Graecum. aquatus odor
non omnium sine suco est, ut violae, rosae, croco. quae
vero ex aquatis carent suco, eorum omnium odor gravis, ut
in lilio utriusque generis. habrotonum et amaracum acris ha-

bent odores. quorundam flos tantum iucundus, reliquae par-
tes ignavae, ut violae ac rosae. hortensium odoratissima 38
quae sicca, ut ruta, menta, apium et quae in siccis nascan-
tur. quaedam vetustate odoratiora, ut cotonea, eademque
decerpta quam in suis radicibus. quaedam non nisi defracta
aut ex attritu olent, alia non nisi detracto cortice, quaedam
vero non nisi usta, sicut tura murraeque. flores triti omnes 39
amariores quam intacti. aliqua arida diutius odorem conti-
nent, ut melilotos. quaedam locum ipsum odoratiorem fa-
ciunt, ut iris, quin et arborem totam, cuiuscumque radi-
ces attinget. hesperis noctu magis olet, inde nomine in-
vento. animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris quod
dictum est credimus. 8, 62

(19.) Illa quoque non omittenda differentia est, et odo- 40
ramentorum multa nihil attinere ad coronamenta, ut irim at-
que saliuncam, quamquam nobilissimi odoris utramque. sed
iris radice tantum commendatur, unguentis nascens et medi-
cinae. laudatissima in Illyrico, et ibi quoque non in mari-
timis, sed in silvestribus Drinonis et Naronae, proxuma in
Macedonia, longissima haec et candicans et exilis. tertium 41
locum habet Africana, amplissima inter omnis gustuque
amarissima. Illyrica quoque duorum generum est. raphani-
tis a similitudine, quae et melior rhizotomo, subrufa. optu-
ma, quae sternumenta tractatu movet, caulem habet cubi-
talem, erectum. floret versicolori specie, sicut arcus cae-
lestis, unde et nomen. non inprobatur et Pisidica. et fossuri 42
tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa hoc veluti pla-
camento terrae blandiuntur, circumscripta mucrone gladi
orbe triplici, et cum legerunt protinus in caelum attollunt.
natura est fervens, tractataque pusulas ambusti modo facit.
praecipitur ante omnia ut casti legant. teredines non sicca
modo verum et in terra celerrime sentit. optumum antea iri-
num Leucade et Elide ferebatur, — iampridem enim et seri-
tur —, nunc e Pamphylia, sed Cilicium maxume laudatur
atque e septentrionalibus.

(20.) Saliunca folio quidem subbrevi et quod necti non 43
possit radici numerosae cohaeret, herba verius quam flos,
densa veluti manu pressa breviterque caespes sui generis.

Pannonia hanc gignit et Norici Alpiumque aprica, urbium
44 Eporedia, tantae suavitatis ut metallum esse coeperit. vestibus interponi eam gratissimum, (21.) sicut apud Graecos polium herbam, inclutam Musaei et Hesiodi laudibus ad omnia utilem praedicantium superque cetera ad famam etiam ac dignitates, prorsusque miram, si modo, ut tradunt, folia eius mane candida, meridie purpurea, sole occidente caerulea adspiciuntur. duo genera eius: campestre maius, silvestre quod minus est. quidam teuthrion vocant. folia canis hominis similia, a radice protinus, numquam palmo altiora.

45 8. (22.) Et de odoratis floribus satis dictum, in quibus unguento vicisse naturam gaudens luxuria vestibus quoque provocavit eos flores qui colore commendantur. hos animadverto tris esse principalis, ut rubentem in cocco, qui a rosis migrante gratia nonnihil trahitur suspectu et in purpuras Tyrias dibaphasque ac Laconicas, amethystinum qui a
27 viola et ipse in purpureum quemque ianthinum appellavimus. genera enim tractamus in species multas sese spargentia.
46 tertius est qui proprie conchyli intellegitur, multis modis: unus in heliotropio et in aliquo ex his plerumque saturatior, alius in malva ad purpuram inclinans, alius in viola serotina conchyliorum vegetissimus. paria nunc conponuntur et natura atque luxuria depugnant. lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum feminis concessum, et fortassis ideo non numerari inter principalis, hoc est communis maribus ac feminis, quoniam societas principatum dedit.

47 (23.) Amaranto non dubie vincimur. est autem spica purpurea verius quam flos aliquis, et ipse sine odore. mirum in eo gaudere decerpi et laetius renasci. provenit Augusto mense, durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus adservatur, mireque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua revivescit et hibernas coronas facit. summa natura eius in nomine est appellatio, quoniam non marcescat.

48 (24.) In nomine et cyani colos, item holochrysi. omnes autem hi flores non fuere in usu Alexandri Magni aetate, quoniam proxumi a morte eius auctores siluere de illis, quo

manifestum est postea placuisse. a Graecis tamen repertos quis dubitet non aliter Italia usurpante nomina illorum?

(25.) At, Hercules, petilio ipsa nomen inposuit, au- 49
tumnali circaque vepris nascenti et tantum colore commendato, qui est rosae silvestris. folia parva, quina, mirumque in eo flore inflecti cacumen et nodis intorto folia nasci parvolo calyce ac versicolori luteum semen includentia. luteo et bellio pastillicantibus quinquagenis quinis barbulis coronatur. pratenses hi flores ac sine usu plerique et ideo sine nominibus. quin et his ipsis alia alii vocabula inponunt.

(26.) Chrysocome sive chrysitis non habet Latinam ap- 50
pellationem. palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

9. (27.) Et fere peractis colorum quoque celeberrimis, 51
transit ratio ad eas coronas quae varietate sola placent. duo earum genera, quando aliae flore constant, aliae folio. florem esse dixerim genistas — namque et iis decerpitur luteus —, item rhododendron, item zizipha, quae et Cappadocia vocantur. his odoratus, similisque olearum floribus. in vepribus nascitur cyclaminum, de quo plura alias. flos eius 25, 114 sqq.
colossinus in coronas admittitur.

(28.) Folio coronantium milaces et hederae, corymbique 52
earum optinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt et alia genera nominibus Graecis indi- 16, 144 sqq.
canda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturae defuit cura. et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectanda, quoniam de natura sermo, non de Italia est.

(29.) Ergo in coronamenta folio venere melotrum, spi- 53
raea, origanum, cneorum, quod casiam Hyginus vocat et quod cunilaginem, conyza, melissophyllon quod apiastrum, meliloton quod sertulam Campanam vocamus. est enim in Campania Italiae laudatissima, Graecis in Sunio, mox Chalcidica et Cretica, ubicumque vero asperis et silvestribus nata. Coronas ex ea antiquitus factitatas indicio est nomen

sertulae quod occupavit. odor est croco vicinus et flos, ipsa
cana. placet maxume foliis brevissimis atque pinguissimis.
54 (30.) Folio coronat et trifolium. tria eius genera: miny-
anthes vocant Graeci, alii asphaltion, maiore folio, quo
utuntur coronarii, alterum acuto oxytriphyllon. tertium ex
omnibus minutissimum. inter haec nervosi cauliculi quibus-
55 dam, ut maratho, hippomaratho, myophono. Utuntur et fe-
rulis et corymbis hederae flore purpureo et alio genere
earum silvestribus rosis simili. sed in his quoque colos tan-
tum delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri
atque candidi. hoc et odoratum, ramosa ambo. florent post
aequinoctium autumnum. 10. Totidem et origani in corona-
mentis species, alterius enim nullum semen, id cui odor est
Creticum vocatur.
56 (31.) Totidem et thymi, candidum ac nigricans. floret
autem circa solstitia, cum et apes decerpunt, ut augurium
mellis sit. proventum enim sperant apiarii large florescente
eo. laeditur imbribus amittitque florem. Semen thymi non
potest deprehendi, cum origani perquam minutum non tamen
fallat. sed quid interest occultasse id naturam? in flore ipso
intellegitur satoque eo nascitur. quid non temptavere homi-
57 nes? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. ergo
translatum est ex Attica thymum et vix flore, uti docemur,
satum. sed alia ratio naturae obstitit non durante Attico
thymo nisi in adflatu maris. erat quidem haec opinio antiqua
in omni thymo, ideoque non nasci in Arcadia, tum, cum
oleam non putarent gigni nisi intra CCC stadia a mari. thymo
quidem nunc etiam lapideos campos in provincia Narbonensi
refertos scimus, hoc paene solo reditu, e longinquis regio-
nibus pecudum milibus convenientibus ut thymo vescantur.
58 (32.) Et conyzae duo genera in coronamentis, mas ac
femina. differentia in folio: tenuius feminae et constrictius
angustiusque, imbricatum maris. mas et ramosior. flos quo-
que magis splendet eius, serotinus utrique post arcturum.
mas odore gravior, femina acutior, et ideo contra bestia-
rum morsus aptior. folia feminae mellis odorem habent,
masculae radix a quibusdam libanotis appellatur, de qua
20, 172 diximus.

(33.) Et tantum folio coronant Iovis flos, amaracum, he- 59
merocalles, habrotonum, Helenium, sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa rosae modo. Colore tantum placet Iovis flos, odor abest, sicut et illi qui Graece phlox vocatur. et ramis autem et folio odorata sunt excepto serpyllo. Helenium e lacrimis Helenae dicitur natum, et ideo in Helene insula laudatissimum. est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, serpyllo simili folio.

(34.) Habrotonum odore iucunde gravi floret aestate, 60
aurei coloris. vacuum sponte provenit, cacumine suo se propagat. seritur autem semine melius quam radice aut surculo, semine quoque non sine negotio plantaria transferuntur. sic et Adonium, utrumque aestate. alsiosa enim admodum sunt et sole tamen nimio laeduntur. sed ubi convaluere, rutae vice fruticant. Habrotono simile odore leucanthemum est, flore albo, foliosum.

11. (35.) Amaracum Diocles medicus et Sicula gens 61
appellavere quod Aegyptus et Syria sampsuchum. seritur utroque genere, et semine et ramo, vivacius supra dictis et odore mollius. copiosum amaraco aeque quam habrotono semen, sed habrotono radix una et alte descendens, ceteris in summa terra leviter haerens. reliquorum satio autumno fere incipiente nec non et vere quibusdam locis quae umbra gaudent et aqua ac fimo.

(36.) Nyctegreton inter pauca miratus est Democritus, 62
coloris hysgini, folio spinae, nec a terra se attollentem, praecipuam in Gedrosia narrat. erui post aequinoctium vernum radicitus siccarique ad lunam triginta diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumque reges hac herba uti ad vota suscipienda. eandem vocari chenomychen, quoniam anseres a primo conspectu eius expavescant, ab aliis nyctalopa, quoniam e longinquo noctibus fulgeat.

(37.) Melilotos ubique nascitur, laudatissima tamen in 63
Attica, ubicumque vero recens nec candicans et croco quam simillima, quamquam in Italia odoratior candida.

(38.) Florum prima ver nuntiantium viola alba. tepidio- 64
ribus vero locis etiam hieme emicat. postea quae ion appellatur et purpurea, proxume flammeum, quod phlox voca-

tur, silvestre dumtaxat. cyclaminum bis anno, vere et au-
tumno. aestates hiemesque fugit. Seriores supra dictis ali-
quanto narcissus et lilium trans maria, in Italia quidem, ut
22 diximus, post rosam. nam in Graecia tardius etiamnum ane-
mone. est autem haec silvestrium bulborum flos aliaque
65 quam quae dicetur in medicis. Sequitur oenanthe ac me-
164 lanthium et ex silvestribus helichrysos, deinde alterum ge-
nus anemones quae limonia vocatur, post hanc gladiolus
comitatus hyacintho, novissima rosa, eademque prima defi-
cit excepta sativa, e ceteris hyacinthus maxume durat et
viola alba et oenanthe, sed haec ita, si divolsa crebro pro-
hibeatur in semine, renascitur locis tepidis. odor idem ei
66 qui germinantibus uvis, atque inde nomen. Hyacinthum co-
mitatur fabula duplex luctum praeferens, eius quem Apollo
dilexerat aut ex Aiacis cruore editi, ita discurrentibus ve-
nis ut Graecarum litterarum figura AI legatur inscriptum.
Helichrysus florem habet auro similem, folium tenue, cauli-
culum quoque gracilem sed durum. hoc coronare se Magi,
si et unguenta sumantur ex auro quod apyron vocant, ad
gratiam quoque vitae gloriamque pertinere arbitrantur. Et
verni quidem flores hi sunt.

67 (39.) Succedunt illis aestivi, lychnis et Iovis flos et al-
terum genus lili, item iphyon et amaracus quem Phrygium
cognominant. sed maxume spectabilis pothos. duo genera
huius: unum cui flos hyacinthi est, alter candidus qui fere
nascitur tumulis, quoniam fortius durat. et iris aestate flo-
ret. Abeunt et hi marcescuntque. alii rursus subeunt au-
tumno: tertium genus lili, et crocum et orsini utraque ge-
nera, unum hebes, alterum odoratum, primis omnia imbri-
68 bus emicantia. Coronarii quidem et spinae flore utuntur,
quippe cum spinae albae cauliculi inter oblectamenta quoque
gulae condiantur. Hic est trans maria ordo florum. in Ita-
lia violis succedit rosa, huic intervenit lilium, rosam cya-
nus excipit, cyanum amarantus. nam vicapervica semper
viret in modum liniae foliis geniculatim circumdata, topiaria
herba, inopiam tamen florum aliquando supplet. haec a
Graecis chamaedaphne vocatur.

9 (40.) Vita longissima violae albae trimatu. ab eo tem-

pore degenerat. rosa et quinquennium perfert non recisa nec adusta. illo enim modo iuvenescit. Diximus et terram 10
referre plurumum. nam in Aegypto sine odore haec omnia, tantumque myrtis odor praecipuus. alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria a favonio fossa oportet esse iterumque solstitio, et id agendum ut intra id tempus perpurgata ac pura sint.

12. (41.) Verum hortis coronamentisque maxume alva- 70
ria et apes conveniunt, res praecipui quaestus, conpendio cum favet. harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, erviliam, cunilam, papaver, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. ea est autem folio candido, incurvo; cubitalis, capite concavo mellis sucum habente. Horum 71
floris avidissimae sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cum olivae florem ab his non attingi constet, ideo hanc arborem procul esse melius sit, cum aliquas quam proxume seri conveniat quae et evolantium examina invitent nec longius abire patiantur.

(42.) Cornum quoque arborem caveri oportet. flore eius 72
degustato alvo cita moriuntur. remedium sorba contunsa e melle praebere his vel urinam hominis vel boum aut grana punici mali Amineo vino conspersa. at genistas circumseri alvariis gratissimum.

(43.) Mirum est dignumque memoratu de alimentis 73
quod conperi. Hostilia vicus adluitur Pado. huius inquilini pabulo circa deficiente inponunt navibus alvos noctibusque quina milia passuum contrario amne subvehunt. egressae luce apes pastaeque ad navis cotidie remeant mutantis locum, donec pondere ipso pressis navibus plenae alvi intellegantur revectisque eximantur mella. 13. Et in Hispania 74
mulis provehunt simili de causa, (44.) tantumque pabulum refert ut mella quoque venenata fiant. Heracliae in Ponto quibusdam annis perniciosissima exsistunt ab iisdem apibus facta. nec dixere auctores e quibus floribus ea fierent, nos trademus quae conperimus. Herba est ab exitio et iumentorum quidem, sed praecipue caprarum, appellata aegolethron. huius flore concipiunt noxium virus aquoso vere mar-

cescentis. ita fit ut non omnibus annis sentiatur hoc malum.
75 Venenati signa sunt quod omnino non densatur, quod color
magis rutilus est, odor alienus sternumenta protinus movens,
quod ponderosius innoxio. qui edere abiciunt se humi re-
76 frigerationem quaerentes, nam et sudore diffluunt. Remedia
29, 97 / 32, 48 sunt multa, quae suis locis dicemus. sed quoniam statim
repraesentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus
e melle optumo et ruta, salsamenta etiam, si reiciantur
sumpta crebro. certumque est id malum per excrementa ad
canes etiam pervenire similiterque torqueri eos. mulsum ta-
men ex eo inveteratum innocuum esse constat, et feminarum
cutem nullo melius emendari cum costo, suggillata cum aloe.
77 (45.) Aliud genus in eodem Ponti situ, gente Sannorum,
mellis quod ab insania quam gignit maenomenon vocant. id
existimatur contrahi flore rhododendri quo scatent silvae.
gensque ea, cum ceram in tributa Romanis praestent, mel,
quoniam exitiale est, non vendit. Et in Perside et in Mau-
retaniae Caesariensis Gaetulia contermina Massaesylis vene-
nati favi gignuntur, quidamque ad partem, quo nihil esse
78 fallacius potest, nisi quod livore deprehenduntur. Quid sibi
voluisse naturam iis arbitremur insidiis, ut ab iisdem apibus
nec omnibus annis fierent aut non totis favis? parum enim
erat genuisse rem in qua venenum facillime daretur? etiamne
hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? quid sibi voluit nisi
ut cautiorem minusque avidum faceret hominem? non enim
et ipsis apibus iam cuspides dederat et quidem venenatas
remedio adversus has utique non differendo? ergo malvae
suco aut foliorum hederae perungui salutare est vel percus-
sos eas bibere. mirum tamen est venena portantis ore fin-
gentisque ipsas non mori, nisi quod illa domina rerum om-
nium hanc dedit repugnantiam apibus sicut contra serpentis
Psyllis Marsisque inter homines.
79 14. (46.) Aliud in Creta miraculum mellis: mons est
Carina VIIII M passuum ambitu, intra quod spatium muscae
non reperiuntur, natumque ibi mel nusquam attingunt. hoc
experimento singulare medicamentis exigitur.
80 (47.) Alvaria orientem aequinoctialem spectare conve-
nit. aquilonem evitent, nec favonium minus. alvos optumas

e cortice, secundas ferula, tertias vimine, multi et e speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. circumlini alvos fimo bubulo utilissimum, operculum a tergo esse ambulatorium, ut properatur intus, si magna sit alvos aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiciant, id paulatim reduci fallente operis incremento. alvos hieme stramento operiri, crebro suffiri, maxume fimo bubulo. cognatum 81 hoc iis innascentis bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines, apisque ipsas excitat. et araneorum quidem exitium facilius est. papilio, pestis maior, lucernis tollitur vere, cum maturescat malva, noctu, interlunio, caelo sereno accensis ante alvos. in eam flammam sese ingerunt.

(48.) Si cibus sentiatur deesse apibus, uvas passas siccasve 82 ficos tunsas ad foris earum posuisse conveniat, item lanas tractas madentis passo aut defruto aut aqua mulsa, gallinarum etiam nudas carnis. quibusdam etiam aestatibus iidem cibi praestandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alvorum, cum mel eximatur, inlini oportet exitus melissophyllo aut genista tritis, aut medias alba vite praecingi, ne apes diffugiant. vasa mellaria aut favos lavari aqua praecipiunt, hac decocta fieri saluberrimum acetum.

(49.) Cera fit expressis favis, sed ante purificatis aqua 83 ac triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in novo fictili, aqua favos tegente, tunc sporta colatis. rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua excipiturque alia frigida, vasis melle circumlitis. optuma quae Punica vocatur, proxuma quam maxume fulva odorisque mellei, pura, natione autem Pontica, quod constare equidem miror, inter venenata mella, deinde Cretica, plurumum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apium. 11, 16 post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: ventilatur 84 sub diu saepius cera fulva, deinde fervet in aqua marina ex alto petita addito nitro. inde lingulis hauriunt florem, id est candidissima quaeque, transfunduntque in vas quod exiguum frigidae habeat, et rursus marina decocunt separatim, dein vas ipsum aqua refrigerant. et cum hoc ter fecere, iuncea crate

sub diu siccant sole lunaque. haec enim candorem facit,
sol siccat, et ne liquefaciat, protegunt tenui linteo. candi-
dissima vero fit post insolationem etiamnum recocta. Punica
85 medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere,
sicut anchusa admixta rubet, variosque in colores pigmen-
tis traditur ad edendas similitudines et innumeros mortalium
usus parietumque etiam et armorum tutelam. Cetera de melle
11, 4 sqq. apibusque in natura earum dicta sunt. et hortorum quidem
omnis fere ratio peracta est.

86 15. (50.) Secuntur herbae sponte nascentes quibus ple-
raeque gentium utuntur in cibis maxumeque Aegyptus, fru-
gum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere pos-
sit. tanta est ciborum ex herbis abundantia. in Italia pau-
cissimas novimus, fraga, tamnum, ruscum, batim marinam,
batim hortensiam, quam aliqui asparagum Gallicum vocant,
praeter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, ea-
que verius oblectamenta quam cibos.

87 (51.) In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cya-
mon aliqui vocant. hanc e Nilo metunt, caule, cum coctus
est, araneoso in mandendo, thyrso autem qui inter folia
emicat spectabili, foliis latissimis, etiam si arboreis con-
parentur, ad similitudinem eorum quae personata in nostris
amnibus vocamus, adeoque Nili sui dotibus gaudent ut in-
plexis colocasiae foliis in variam speciem vasorum potare
gratissimum habeant. seritur iam haec in Italia.

88 (52.) In Aegypto proxuma auctoritas cichorio est, quam
19, 129 diximus intubum erraticum. nascitur post vergilias, floret
particulatim. radix ei lenta, quare etiam ad vincula utuntur
illa. Anthalium longius a flumine nascitur mespili magnitu-
dine et rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi.
mandunt igni paratum, mandunt et oetum, cui pauca folia
89 minumaque, verum radix magna. Arachidna quidem et ara-
cos, cum habeant radicis ramosas ac multiplicis, nec fo-
lium nec herbam ullam aut quicquam aliud supra terram
habent. Reliqua volgarium in cibis apud eos herbarum no-
mina: chondrylla, hypochoeris, caucalis, anthriscum, scan-
dix, *come* quae ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco
simillimis, parthenium, trychnum, corchorus et ab aequi-

noctio nascentes aphace, cynops. epipetron vocant quae numquam floret. at e contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium tota hieme totoque vere usque in aestatem.

(53.) Multas praeterea ignobilis habent, sed maxume 90 celebrant cnecon Italiae ignotam, ipsis autem oleo, non cibo gratam. hoc faciunt e semine eius. Differentia prima silvestris et mitior. silvestrium duae species. una mitiore, simili caule, tamen rigido, itaque et colu antiquae utebantur ex illis, quare quidam atractylida vocant. semen eius candidum et grande, amarum. altera hirsutior, torosiore caule et qui paene humi serpat, minuto semine. aculeatarum generis haec est, quoniam distinguenda sunt et genera.

(54.) Ergo quaedam herbarum spinosae sunt, quaedam 91 sine spinis. spinosarum multae species. in totum spina est asparagus, scorpio, nullum enim folium habent. quaedam spinosa foliata sunt, ut carduus, erynge, glycyrrhiza, urtica. iis enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. aliqua et secundum spinam habent folium, ut tribulus et anonis. quaedam in folio non habent et in caule habent, ut pheos quod aliqui stoeben appellavere. hippophaes spinis geniculatum. tribulo proprietas quod et fructum spinosum habet.

(55.) Ex omnibus his generibus urtica maxume noscitur 92 acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, saepe altior binis cubitis. plures eius differentiae: silvestris quam et feminam vocant, mitiorque. et in silvestri quae dicitur canina acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis, quae vero etiam odorem fundit Herculanea vocatur. semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum sine ullis spinarum aculeis 93 lanuginem ipsam esse noxiam et tactu tantum leni pruritum pusulasque confestim adusto similis exsistere. notum est ei remedium olei. sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. incipiens quidem ipsa nasci vere non ingrato, multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos. silvestrium quoque radix omnem carnem teneriorem facit simul cocta. quae innoxia est, morsu carens, lamium vocatur. De scorpione dicemus 22, 39 inter medicas.

94 16. (56.) Carduus et folia et caules spinosae lanuginis
habet, item acorna, leucacanthos, chalceos, cnecos, po-
lyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. chamaeleon in
foliis non habet aculeos. Est et illa differentia quod quae-
dam in iis multicaulia ramosaque sunt, ut carduus, uno au-
tem caule nec ramosum cnecos. quaedam cacumine tantum
95 spinosa sunt, ut erynge. quaedam aestate florent, ut te-
tralix et helxine. scolymos quoque sero floret et diu. acorna
colore tantum rufo distinguitur et pinguiore suco. idem erat
atractylis quoque, nisi candidior esset et nisi sanguineum
sucum funderet, qua de causa phonos vocatur a quibusdam,
odore etiam gravis, sero maturescente semine nec ante au-
tumnum, quamquam id de omnibus spinosis dici potest. ve-
96 rum omnia haec et semine et radice nasci possunt. Sco-
lymus carduorum generis ab iis distat quod radix eius ve-
scendo est decocta. mirum quod sine intervallo tota aestate
aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit.
aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara visu
est neque in omnibus terris, a radice foliosa, ex qua media
veluti malum extuberat contectum sua fronde. huius vertex
summus lacrimam continet iucundi saporis acanthicen ma-
stichen appellatam.

97 (57.) Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suae proprietatis et ipse. in terra serpunt caules a radice emissi, lato folio et spinoso. caulis vocant cactos, nec fastidiunt in cibis inveteratos quoque. unum autem caulem rectum habet quem vocant pternica, eiusdem suavitatis, sed vetustatis inpatientem. semen ei lanuginis quam pappum vocant, quo detracto et cortice teneritas similis cerebro palmae est. vocant ascalian.

98 (58.) Tribulus non nisi in palustribus nascitur. dira res alibi iuxta Nilum et Strymonem amnis excipitur in cibis, inclinatus in vadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. atque in reliquo orbe genera duo. uni ciceroulae folia, alteri aculeata. hic et serius floret magisque saepta obsidet villarum. semen ei rotundius, nigrum, in siliqua, alteri harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus anonis. in ramis enim spinas habet, adposito folio rutae simili, toto

caule foliata in modum coronae. sequitur arata frugibus inimica vivaxque praecipue.

(59.) Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, 99
ut eius quam coronopum vocant. e diverso stat anchusa inficiendo ligno cerisque radicis aptae, stant e mitioribus anthemis et phyllanthes et anemone et aphace. caule foliato est crepis et lotos.

(60.) Differentia foliorum et hic quae in arboribus bre- 100
vitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius foli, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. diuturnior hic quibusdam per partis florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacae, onochili. 17. Multis inter haec aeterna folia sicut quibusdam arborum, in primisque heliotropio, adianto, polio.

(61.) Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cy- 101
nops, alopecuros, stelephuros, — quam quidam ortygem
vocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter me- 25, 80
dicas —, thryallis. ex iis alopecuros spicam habet mollem et lanuginem densam non dissimilem vulpium caudis, unde ei et nomen. proxuma est ei stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. Cichorion et similia circa terram folia habent germinantia ab radice post vergilias.

(62.) Perdicium et aliae gentes quam Aegyptii edunt. 102
nomen dedit avis id maxume eruens. crassas plurumasque habet radices. item ornithogale caule tenero, candido, semipedali, a radice bulbosa, molli tribus aut quattuor agnatis. coquitur in pulte.

(63.) Mirum loton herbam et aegilopa non nisi post 103
annum e semine suo nasci. mira et anthemidis natura, quod a summo florere incipit, cum ceterae omnes, quae particulatim, florere ab ima sui parte incipiant.

(64.) Notabile et in lappa quae adhaerescit, quod in 104
ipsa flos nascitur non evidens sed intus occultus, et intra seminat velut animalia quae in se pariunt. Circa Opuntem est herba etiam homini dulcis, mirumque e folio eius radicem fieri ac sic eam nasci.

(65.) Iasione unum folium habet, sed ita inplicatum ut 105
plura videantur. Chondrylla amara est et acris in radice

suci. amara et aphace et quae picris nominatur, et ipsa toto
anno florens. nomen ei amaritudo inposuit.
106 (66.) Notabilis et scillae crocique natura, quod, cum
omnes herbae folium primum emittant, mox in caulem ro-
tundentur, in iis caulis prior intellegitur quam folium. et in
croco quidem flos inpellitur caule, in scilla vero caulis exit,
18, 244 deinde ex eo flos emergit. eademque ter floret, ut dixi-
mus, tria tempora arationum ostendens.
107 (67.) Bulborum generi quidam adnumerant et cypiri, hoc
est gladioli, radicem. dulcis ea est et quae decocta panem
etiam gratiorem faciat ponderosioremque simul subacta. Non
dissimilis est et quae thesium vocatur, gustu aspera.
108 (68.) Ceterae eiusdem generis folio differunt: aspho-
delus oblongum et angustum habet, scilla latum et tracta-
bile, gladiolus simile nomini. Asphodelus manditur et se-
mine tosto et bulbo, sed hoc in cinere tosto, dein sale et
oleo addito, praeterea tunso cum ficis, praecipua voluptate,
ut videtur Hesiodo. tradunt et ante portas villarum satum
109 remedio esse contra veneficiorum noxiam. asphodeli men-
tionem et Homerus fecit. radix eius napis modicis similis
est, neque alia numerosior LXXX simul acervatis saepe
bulbis. Theophrastus et fere Graeci princepsque Pythago-
ras caulem eius cubitalem et saepe duum cubitorum, foliis
porri silvestris, anthericum vocavere, radicem vero, id est
bulbos, asphodelum. nostri illud albucum vocant et aspho-
delum hastulam regiam, caulis acinosi, ac duo genera fa-
110 ciunt. Albuco scapus cubitalis, amplus, purus, levis, de
quo Mago praecipit exitu mensis Martii et initio Aprilis,
cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demeten-
dum findendosque scapos et quarto die in solem proferen-
111 dos, ita siccati manipulos faciendos. Idem pistanam dicit
a Graecis vocari quam inter ulvas sagittam appellamus. hanc
ab idibus Maiis usque in finem Octobris mensis decorticari
atque leni sole siccari iubet, idem et gladiolum alterum
quem cypiron vocant et ipsum palustrem, Iulio mense toto
secari iubet ad radicem tertioque die in sole siccari, donec
candidus fiat, cotidie autem ante solem occidentem in tectum
referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

18. (69.) Similia praecipit et de iunco quem mariscum 112
appellant, ad texendas tegetes et ipsum Iunio mense eximi
ad Iulium medium praecipiens, cetera de siccando eadem
quae de ulva suo loco diximus. Alterum genus iuncorum 111
facit quod marinum et a Graecis oxyschoenon vocari invenio.
tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem et oxym Graeci
vocant, reliqua feminini ferentis semen nigrum quem melan-
cranim vocant. crasssior hic et fruticosior, magisque etiam- 113
num tertius qui vocatur holoschoenus. ex his melancranis
sine aliis generibus nascitur, oxys autem et holoschoenus
eodem caespite. utilissimus ad vitilia holoschoenus, quia
mollis et carnosus est. fert fructum ovorum cohaerentium
modo. nascitur autem et is quem marem appellavimus ex
semetipso cacumine in terram defixo, melancranis autem suo
semine. alioqui omnium radices omnibus annis intermoriun- 114
tur. usus ad nassas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum
lumina, praecipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpis
tanta ut inciso ventre inpleant paene unciarum latitudinem,
in Aegypto vero cymbiorum, longitudine non aliis utiliore.
Quidam etiamnum unum genus faciunt iunci trianguli — cy- 115
peron vocant —, multi vero non discernunt a cypiro vicinitate
nominis. nos distinguemus utrumque. cypirus est gladiolus,
ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, 107
dein Naxo et postea in Phoenice. Cretico candor odorque
vicinus nardo, Naxio acrior, Phoenicio exiguum spirans,
nullus Aegyptio, nam et ibi nascitur. Discutit duritias cor- 116
porum. iam remedia enim dicemus, quoniam et florum
odorumque generi est magnus usus in medicina. quod ad
cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar qui negabat
bibendum, quamquam professus efficacissimum esse adversus
calculos os eo fovet. feminis quidem abortus facere non du-
bitat, mirumque tradit barbaros suffitum huius herbae exci-
pientis ore lienes consumere et non egredi domibus nisi ab
hoc suffitu. vegetiores enim firmioresque sic etiam in dies
fieri. intertriginum et alarum vitiis perfrictionibusque cum
oleo inlitum non dubie mederi.

(70.) Cyperos iuncus est, qualiter diximus, angulosus, 117
iuxta terram candidus, cacumine niger pinguisque. folia ima 115

porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quae semen est. radix olivae nigrae similis, quam, cum oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina usus. Laus cypero prima Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Theraeo, novissima Aegyptio, quod et confundit intellectum, quoniam et cypiros ibi nascitur. sed cypiros durissima vixque spirans, ceteris odor et ipsis nardum imitans. Est et per se Indica herba quae cypira vocatur, zingiberis effigie. conmanducata croci
118 vim reddit. Cypero vis in medicina psilotri. inlinitur pterygiis ulceribusque genitalium et quae in umore sunt omnibus, sicut oris ulceribus. radix adversus serpentium ictus et scorpionum praesentis remedi est. volvas aperit pota. largiori tanta vis ut expellat eas. urinam ciet et calculos, ob id utilissima hydropicis. inlinitur et ulceribus quae serpunt, sed his praecipue quae in stomacho sunt, e vino vel aceto inlita.

119 (71.) Iunci radix in tribus heminis aquae decocta ad tertias tussi medetur. semen tostum et in aqua potum sistit et alvom et feminarum menses, capitis dolores facit qui vocatur holoschoenus. quae proxuma sunt radicis conmanducantur adversus araneorum morsus. invenio etiamnum unum iunci genus quod euripicen vocant. huius semine somnum adlici, sed modum servandum ne sopor fiat.

120 (72.) Obiter et odorati iunci medicinae dicentur, quon-
12, 104 iam et in Syria Coele, ut suo loco retulimus, nascitur. laudatissimus ex Nabataea cognomine teuchitis, proxumus Babylonius, pessumus ex Africa ac sine odore, est autem rotundus, vinosae mordacitatis ad linguam. sincerus in confricando odorem rosae emittit rubentibus fragmentis. discutit inflationes, ob id stomacho utilis bilemque et sanguinem reicientibus. singultus sedat, ructus movet, urinam ciet, vesicae medetur. ad muliebris usus decoquitur. opisthotonicis cum resina arida inponitur excalfactoria vi.

121 (73.) Rosa adstringit, refrigerat. usus eius dividitur in folia et flores et capita. foliorum partes quae sunt candidae ungues vocantur. in flore aliud est semen, aliud capillus, in capite aliud cortex, aliud calyx. folium siccatur aut tribus modis exprimitur: per se, cum ungues non detra-

huntur, — ibi enim umoris plurumum —, aut cum detractis
unguibus reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in sole
vasis vitreis. quidam et salem admiscent, nonnulli et anchu- 122
sam aut aspalathum aut iuncum odoratum, quia talis maxume
prodest volvae ac dysintericis. exprimuntur eadem folia
detractis unguibus trita per linteum spissum in aereum vas,
lenique igni sucus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. ad
haec eligi oportet odoratissima quaeque folia. 19. Vinum 123
quomodo fieret e rosa diximus inter genera vini. usus suci 14, 106
ad auris, oris ulcera, gingivas, tonsillas gargarizati, sto-
machum, volvas, sedis vitia, capitis dolores — in febri per se
vel cum aceto —, somnos, nausias. folia uruntur in calliblepha-
rum, et siccis femina adsperguntur. epiphoras quoque arida
leniunt. flos somnum facit, inhibet fluctiones mulierum,
maxume albas, in posca potus et sanguinis exscreationes.
stomachi quoque dolores quantum ** in vini cyathis tribus.
Semen his optumum crocinum, nec anniculo vetustius, et 124
in umbra siccatum. nigrum inutile. dentium dolori inlinitur,
urinam ciet, stomacho inponitur, item igni sacro non veteri.
naribus subductum caput purgat. capita pota ventrem et
sanguinem sistunt. ungues rosae epiphoris salubres. ulcera
enim oculorum rosa sordescunt, praeterquam initiis epi-
phorae, ita ut arida cum pane inponatur. folia quidem intus 125
stomachi rosionibus et vitiis ventris aut intestinorum utilissi-
ma et praecordiis, vel inlita. cibo quoque lapathi modo con-
diuntur. cavendus in his situs celeriter insidens. et aridis
et expressis aliquis usus. diapasmata inde fiunt ad sudores
coercendos, ita ut a balineis inarescant corpori, dein frigida
abluantur. silvestris pilulae cum adipe ursino alopecias
emendant.

(74.) Lili radices multis modis florem suum nobilitant, 126
contra serpentium ictus ex vino potae et contra fungorum
venena. propter clavos pedum in vino decocuntur triduoque
non solvontur. cum adipe aut oleo decoctae pilos quoque
adustis reddunt. e mulso potae inutilem sanguinem cum alvo
trahunt, lienique et ruptis volsis prosunt et mensibus femi-
narum, in vino vero decoctae inpositaeque cum melle nervis
praecisis. medentur contra lichenas et lepras, et furfures 127

in facie emendant, erugant corpora. cum polio folia in aceto
cocta volneribus inponuntur, si testium, melius cum hyo-
scyamo et farina tritici. semen inlinitur igni sacro, flos et
folia ulcerum vetustati, sucus qui flore expressus est — ab
aliis mel vocatur, ab aliis syrium — ad emolliendas volvas su-
doresque faciendos et suppurationes concoquendas.

128 (75.) Narcissi duo genera in usum medici recipiunt,
purpureo flore et alterum herbaceum. hunc stomacho inuti-
lem et ideo vomitorium alvosque solventem, nervis inimicum,
caput gravantem et a narce narcissum dictum, non a fabuloso
129 puero. utriusque radix mulsei saporis est. ambustis prod-
est exiguo e melle, sic et volneribus et luxatis, panis
vero cum melle et avenae farina. sic et infixa corpori ex-
trahit. in polenta tritus oleoque contunsis medetur et lapide
percussis. purgat volnera permixtus farinae, nigras vitili-
gines emaculat. ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emol-
liendas duritias, calefacienda quae alserint, auribus utilissi-
mum, sed et capitis dolores facit.

130 (76.) Violae silvestres et sativae. purpureae refrige-
rant. contra inflammationes inlinuntur stomacho ardenti. in-
ponuntur et capiti in fronte, oculorum privatim epiphoris et
sede procidente volvave et contra suppurationes. crapulam
et gravedines capitis inpositis coronis olfactuque discutiunt,
anginas ex aqua potae. id quod purpureum ex iis comitiali-
131 bus medetur, maxume pueris, in aqua potum. semen vio
lae scorpionibus adversatur. contra flos albae supporat
aperit, ipsa discutit. et alba autem et lutea extenuat men
strua, urinam ciet. minor vis est recentibus, ideoque ari
dis post annum utendum. lutea dimidio cyatho in aquae tri
bus menses trahit. radices eius cum aceto inlitae sedant lie
nem, item podagram, oculorum autem inflammationes cun
murra et croco. folia cum melle purgant capitis ulcera, cun
cerato rimas sedis et quae in umidis sunt, ex aceto ven
collectiones sanant.

132 (77.) Baccar in medicinae usu aliqui ex nostris pe
pressam vocant. auxiliatur contra serpentis, capitis dolore
fervoresque, item epiphoras. inponitur mammis tumentib
a partu et aegilopiis incipientibus et ignibus sacris. od

somnum gignit. radicem decoctam bibere spasticis, eversis,
convolsis, suspiriosis salutare est. in tussi vetere rami eius 133
tres quattuorve decocuntur ad tertias partis. haec potio mu-
lieres ex abortu purgat. laterum punctiones tollit et vesicae
calculos. tunditur cum lilio in diapasmata. vestibus odo-
ris gratia inseritur. Combretum quod simile ei diximus tri- 30
tum cum axungia volnera mire sanat.

(78.) Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur un- 134
cia sumpta in hemina mulsi mixti. alvom purgat ellebori
modo, hydropicis prodest et praecordiis volvisque ac morbo
regio. in mustum si addatur, facit vinum urinis ciendis. ef-
foditur cum folia emittit, siccatur et conditur in umbra. si-
tum celerrime sentit.

20. (79.) Et quoniam quidam, ut diximus, nardum ru- 135
sticum nominavere radicem baccaris, contexemus et Gallici[29]
nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. 12, 45
ergo adversus serpentis duabus drachmis in vino succurrit,
inflationibus coli vel ex aqua vel ex vino, item iocineris et
renium subfusisque felle; et hydropicis per se vel cum ab-
sinthio. sistit purgationum mulierum impetus.

(80.) Eius vero quod phun eodem loco appellavimus 136
radix datur potui trita vel decocta ad strangulatus, vel
pectoris dolores vel laterum quoque. menses ciet. bibitur
cum vino.

(81.) Crocum melle non solvitur nulloque dulci, fa- 137
cillime autem vino aut aqua. utilissimum in medicina. adser-
vatur cornea pyxide. discutit inflammationes omnis quidem,
sed oculorum maxume, ex ovo intus. volvarum quoque
strangulatus, stomachi exulcerationes, pectoris et renium,
iocinerum, pulmonum vesicarumque, peculiariter inflamma-
tioni earum vehementer utile, item tussi et pleuriticis. tol- 138
lit et pruritus, urinas ciet. qui crocum prius biberint cra-
pulam non sentient, ebrietati resistent. coronae quoque ex
eo mulcent ebrietatem. somnum facit, caput leniter movet,
venerem stimulat. flos eius igni sacro inlinitur cum creta Ci-
molia. ipsum plurumis medicaminibus miscetur.

(82.) Collyrio uni etiam nomen dedit. faex quoque ex- 139
pressi unguento crocino quod crocomagma appellant habet

suas utilitates contra subfusiones oculorum, urinas. magis
excalfacit quam crocum ipsum. optumum quod gustatu sali-
vam dentisque magis inficit.
140 (83.) Iris rufa melior quam candida. infantibus eam
circumligari salutare est, dentientibus praecipue et tussien-
tibus taeniarumve vitio laborantibus instillari. ceteri ef
fectus eius non multum a melle differunt. ulcera purgat ca-
pitis, praecipue suppurationes veteres. alvom solvit dua-
bus drachmis cum melle, tussim, tormina, inflationes pota,
141 lienes ex aceto. contra serpentium et araneorum morsus
ex posca valet, contra scorpiones duarum drachmarum pon-
dere in pane vel aqua sumitur, contra canum morsus ex
oleo inponitur et contra perfrictiones. sic et nervorum dolo-
ribus, lumbis vero et coxendicibus cum resina inlinitur. vis
ei concalfactoria. naribus subducta sternumenta movet ca-
142 putque purgat. dolori capitis cum cotoneis malis aut stru-
theis inlinitur. crapulas quoque et orthopnoeas discutit. vo-
mitiones ciet duobus obolis sumpta. ossa fracta extrahit,
inposita cum melle. ad paronychia farina eius utuntur, in
vino ad clavos et verrucas, triduoque non solvitur. halitus
oris conmanducata abolet alarumque vitia. suco duritias om-
nis emollit. somnum conciliat, sed genituram consumit. se-
dis rimas et condylomata omniaque in corpore excrescentia
143 sanat. Sunt qui silvestrem xyrim vocent. strumas haec vel pa-
nos vel inguina discutit. praecipitur ut sinistra manu ad hos
usus eruatur colligentesque dicant cuius hominis utique causa
144 eximant. scelus herbariorum aperietur in hac mentione.
partem eius servant et quarundam aliarum herbarum, sicuti
plantaginis, et si parum mercedis tulisse se arbitrantur rur-
susque opus quaerunt, partem eam quam servavere eodem
loco infodiunt, credo, ut vitia quae sanaverint faciant re-
bellare. Saliuncae radix in vino decocta sistit vomitiones,
conroborat stomachum.
145 (84.) Polio Musaeus et Hesiodus perungui iubent digna-
tionis gloriaeque avidos, polium tractari, coli, polium con-
tra venena haberi, contra serpentis substerni, uri, por-
tari, in vino decoqui recens vel aridum, inlinique. splenicis
propinant ex aceto, morbo regio in vino, et hydropicis in-

cipientibus in vino decoctum, volneribus quoque sic inlinunt.
secundas mulierum partusque emortuos pellit, item dolores 146
corporis. vesicas inanit, epiphoris inlinitur. nec magis alia
herba convenit medicamento quod alexipharmacon vocant.
stomacho tamen inutile esse caputque eo inpleri et abortum
fieri poto aliqui negant. et religionem addunt, ubi inven- 147
tum sit, protinus adalligandum contra oculorum subfusiones,
cavendumque ne terram attingat. hi et folia eius thymo simi-
lia tradunt, nisi quod molliora sunt et lanatiore canitie. cum
ruta silvestri et si teratur ex aqua caelesti, aspidas mitigare
dicitur, et non secus atque cytinus adstringit et cohibet
volnera prohibetque serpere.

(85.) Holochrysos medetur stranguriae in vino, et ocu- 148
lorum epiphoris inlita, cum faece vero vini cremata et po-
lenta lichenas emendat. Chrysocomes radix calefacit et ad-
stringit. datur potui ad iocinerum vitia, item pulmonum,
volvae dolores in aqua mulsa decocta. ciet menstrua, et si
cruda detur, hydropicorum aquam.

(86.) Melissophyllo sive melittaena si perunguantur 149
alvi, non fugient apes, nullo enim magis flore gaudent. sco-
pis eius examina facillime continentur. idem praesentissi-
mum est contra ictus earum vesparumque et similium, sicut
araneorum, item scorpionum, item contra volvarum stran-
gulationes addito nitro, contra tormina e vino. folia eius 150
strumis inlinuntur et sedis vitiis cum sale. decoctae sucus
feminas purgat et inflammationes discutit et ulcera sanat. ar-
ticularios morbos sedat canisque morsus. prodest dysinteri-
cis veteribus et coeliacis, orthopnoicis, lienibus, ulceribus
thoracis. caligines oculorum suco cum melle inungui exi-
mium habetur.

(87.) Melilotos quoque oculis medetur cum luteo ovi 151
aut lini semine. maxillarum quoque dolores lenit et capitis
cum rosaceo, item aurium e passo quaeque in manibus in-
tumescunt vel erumpunt, stomachi dolores in vino decocta
vel cruda tritaque. idem effectus et ad volvas, *ad* testis vero et
sedem prociduam quaeque et alia ibi sint vitia recente ex
aqua decocta vel ex passo. adiecto rosaceo inlinitur ad car-

cinomata. defervescit in vino dulci. peculiariter et contra meliceridas efficax.

152 21. (88.) Trifolium scio credi praevalere contra serpentium et scorpionum ictus ex vino aut posca, seminis granis viginti potis vel foliis et tota herba decocta, serpentisque numquam in trifolio adspici, praeterea a celebratis auctoribus contra omnia venena pro antidoto sufficere XXV grana
54 eius quod minyanthes ex eo appellavimus tradi, multa alia
153 praeterea in remediis eius adscribi. sed me contra sententias eorum gravissimi viri auctoritas movet, Sophocles enim poeta venenatum id dicit, Simus quoque e medicis, decocti aut contriti sucum infusum corpori easdem uredines facere quas si percussis a serpente inponatur. ergo non aliter utendum eo quam contra venena censuerim. fortassis enim et his venenis inter se contraria sit natura sicut multis aliis. item animo adverto semen eius cuius minuma sint folia utile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam in facie inlitum.

154 (89.) Thymum colligi oportet in flore, et in umbra siccari. duo autem sunt genera eius: candidum radice lignosa, in collibus nascens, quod et praefertur, alterum nigrius florisque nigri. utraque oculorum claritati multum conferre existimantur et in cibo et in medicamentis, item diutinae tussi, in ecligmate facilis exscreationes facere cum aceto et
155 sale, sanguinem concrescere non pati e melle, longas faucium destillationes extra inlita cum sinapi extenuare, item stomachi et ventris vitia. modicis tamen utendum est, quoniam excalfaciunt, qua vi sistunt alvom, quae si exulcerata sit, denari pondus in sextarium aceti et mellis addi oportet, item si lateris dolor sit, aut inter scapulas aut in thorace. praecordiis medentur ex aceto cum melle, quae potio datur
156 et in alienatione mentis ac melancholicis. datur et comitialibus quos conreptos olfacto excitant thymo. aiunt et dormire eos oportere in molli thymo. prodest et orthopnoicis et anhelationibus mulierumque mensibus retardatis, vel si emortui sint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias. et viris vero contra inflationes cum melle et aceto, et si ven-
157 ter turgueat testesque, aut si vesicae dolor exigat. e vino tumores et impetus inpositum tollit, item cum aceto callum

et verrucas. coxendicibus inponitur cum vino, articulariis morbis et luxatis tritum ac lanae inspersum ex oleo, ambustis cum adipe suillo. dant et potionem articulariis novis trium obolorum pondere in tribus aceti et mellis, et in fastidio tritum cum sale.

(90.) Hemerocalles pallidum e viridi et molle folium 158 habet, radice odorata, quae bulbosa cum melle inposita ventri aquas pellit et sanguinem etiam inutilem. folia epiphoris oculorum mammarumque post partum doloribus inlinuntur.

(91.) Helenium ab Helena, ut diximus, natum favere 159 creditur formae, cutem mulierum in facie reliquoque cor- [59] pore nutrire incorruptam. praeterea putant usu eius quandam ita gratiam iis veneremque conciliari. attribuunt et hilaritatis effectum eidem potae in vino eumque quem habuerit nepenthes illud praedicatum ab Homero, quo tristitia omnis aboleretur. est autem suci praedulcis. prodest et orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. est autem candida intus et dulcis. bibitur et contra serpentium ictus ex vino. muris quoque contrita dicitur necare.

(92.) Habrotonum duorum traditur generum, campestre 160 ac montanum. hoc feminam, illud marem intellegi volunt. amaritudo absinthi in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. usus et foliis, sed maior semini ad excalfaciendum, ideo nervis utile, tussi, orthopnoeae, convolsis, ruptis, lumbis, urinae angustiis. datur bibendum manualibus 161 fasciculis decoctis ad tertias partis. ex his quaternis cyathis bibitur. datur et semen tunsum in aqua drachmae pondere. prodest et volvae. concoquit panos cum farina hordeacea et oculorum inflammationibus inlinitur cotoneo malo cocto. serpentis fugat. contra ictus earum bibitur cum vino inlini- 162 turque, efficacissimum contra ea quorum veneno tremores et frigus accidunt, ut scorpionum et phalangiorum, et contra venena alia pota prodest et quoquo modo algentibus et ad extrahenda ea quae inhaereant corporibus. pellit et interaneorum mala. ramo eius, si subiciatur pulvino, venerem stimulari aiunt, efficacissimamque esse herbam contra omnia veneficia quibus coitus inhibeatur.

22. (93.) Leucanthemum suspiriosis medetur duabus 163

partibus aceti permixtum. Sampsuchum sive amaracum in
Cypro laudatissimum et odoratissimum scorpionibus adver-
satur ex aceto ac sale inlitum. menstruis quoque mul-
tum confert inpositum. minor eidem poto vis. cohibet et
oculorum epiphoras cum polenta. sucus decocti tormina
discutit. et urinis et hydropicis utile. movet et aridum sternu-
menta. fit ex eo et oleum quod sampsuchinum vocatur aut ama-
racinum ad excalfaciendos molliendosque nervos, et volvas
calfacit. folia suggillatis cum melle et luxatis cum cera prosunt.
164 23. (94.) Anemonas coronarias tantum diximus, nunc
64 sq. reddemus et medicas. Sunt qui phrenion vocent. duo eius
genera: prima silvestris, altera cultis nascens, utraque sa-
bulosis. huius plures species, aut enim phoenicium florem
habet, quae et copiosissima est, aut purpureum aut lacteum.
harum trium folia apio similia sunt, nec temere semipedem
165 altitudine excedunt, cacumine asparagi. flos numquam se
aperit nisi vento spirante, unde et nomen accepere. sil-
vestri amplitudo maior latioribusque foliis, flore phoenicio.
hanc errore ducti argemonen putant multi, alii rursus pa-
19, 166 paver quod rhoean vocavimus. sed distinctio magna, quod
utraque haec postea florent, nec aut sucum illarum anemonae
reddunt aut calyces habent nec nisi asparagi cacumen. pro-
sunt anemonae capitis doloribus et inflammationibus, volvis
mulierum, lacti quoque. et menstrua cient cum tisana sumptae
166 aut vellere adpositae. radix conmanducata pituitam trahit,
dentis sanat, decocta oculorum epiphoras et cicatrices. Magi
multum quidem iis tribuere, quamprimum adspiciatur, eo
anno tolli iubentes dicique colligi eam tertianis et quartanis
remedio, postea adligari florem panno russeo et in umbra
adservari, ita, cum opus sit, adalligari. quae ex his phoeni-
cium florem habet radice contrita cuicumque animalium in-
posita ulcus facit styptica vi. et ideo expurgandis ulceribus
adhibetur.
167 24. (95.) Oenanthe herba nascitur in petris, folio pasti-
nacae, radice magna, numerosa. caulis eius et folia cum
melle ac vino nigro pota facilitatem pariendi praestant se-
cundasque purgant, tussim e melle tollunt, urinam cient.
radix et vesicae vitiis medetur.

25. (96.) Helichrysum alii chrysanthemon vocant, ra- 168
mulos habet candidos, folia subalbida, habrotono similia, ad
solis repercussum aureae lucis in orbem veluti corymbis de-
pendentibus, qui numquam marcescunt, qua de causa deos
coronant illo, quod diligentissime servavit Ptolemaeus Aegypti
rex. nascitur in frutectis. ciet urinas e vino pota et menses. 169
duritias et inflammationes discutit, ambustis cum melle inpo-
nitur. contra serpentium ictus et lumborum vitia bibitur. san-
guinem concretum ventris aut vesicae absumit cum mulso.
folia eius trita trium obolorum pondere sistunt profluvia mulie-
rum in vino albo. vestis tuetur odore non ineleganti.

26. (97.) Hyacinthus in Gallia maxume provenit. hoc ibi 170
fuco hysginum tingunt. radix est bulbacea, mangonicis venali-
ciis pulchre nota, quae e vino dulci inlita pubertatem coercet
et non patitur erumpere. torminibus et araneorum morsibus
resistit. urinam inpellit. contra serpentis et scorpiones mor-
bumque regium semen eius cum habrotono datur.

(98.) Lychnis quoque flammea illa adversus serpentis et 171
scorpiones et crabrones similiaque bibitur e vino semine trito.
silvestris eadem stomacho inutilis. alvom solvit, ad detrahen-
dam bilem efficacissima duabus drachmis, scorpionibus tam
contraria ut omnino visa ea torpescant. radicem eius Asiani
boliten vocant, qua adalligata oculo albugines tolli dicuntur.

27. (99.) Et vicapervica sive chamaedaphne arida tunsa 172
hydropicis datur in aqua cocleari mensura, celerrimeque red-
dunt aquam. eadem decocta in cinere sparsa vino tumores
siccat. auribus suco medetur. alvinis inposita plurumum prod-
esse dicitur.

(100.) Rusci radix decocta bibitur alternis diebus in 173
calculorum valitudine et tortuosiore urina vel cruenta. radi-
cem pridie erui oportet, postero mane decoqui, ex eo sex-
tarium vini cyathis duobus misceri. sunt qui et crudam radicem
tritam ex aqua bibant, et in totum ad virilia cauliculis eius
ex aceto tritis nihil utilius putant.

(101.) Batis quoque alvom mollit. inlinitur podagricis 174
cruda et contunsa. Acinon et coronarum causa et ciborum
Aegyptii serunt, eademque erat quae ocimum, nisi hirsutior ra-
mis ac foliis esset et admodum odorata. ciet et menses et urinas.

28. (102.) Colocasia Glaucias acria corporis leniri putavit et stomachum iuvari.

175 29. (103.) Anthali quod Aegyptii edunt nullum alium re-
peri usum. sed est herba anthyllium quam alii anthyllum vocant,
duorum generum: foliis et ramis lenticulae similis, palmi al-
titudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. altera
chamaepityi similis, brevior et hirsutior, purpurei floris,
odore gravis, in saxosis nascens. prior volvis aptissima, ex
rosaceo ac lacte inposita, et volneribus. bibitur in stranguria
reniumque harenis tribus drachmis. altera bibitur in duritia
volvarum et in torminibus et in comitiali morbo cum melle
et aceto quattuor drachmis.

176 30. (104.) Parthenium alii leucanthes, alii amaracum
vocant, Celsus apud nos perdicium et muralem. nascitur in hor-
torum saepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. ad
insidendum decocta et in duritia volvarum et in inflammatio-
nibus, sicca cum melle et aceto inposita bilem detrahit atram.
ob hoc contra vertigines utilis et calculosis. inlinitur et sacro
igni, item strumis cum axungia inveterata. Magi contra ter-
tianas sinistra manu evelli eam iubent dicique cuius causa
vellatur nec respicere, dein eius folium aegri linguae subi-
cere ut mox in cyatho aquae devoretur.

177 31. (105.) Trychno, quam quidam strychnon scripsere,
utinam ne coronarii in Aegypto uterentur, quos invitat hede-
rae foliorum similitudo in duobus eius generibus, quorum
alterum cui acini coccini granosi in folliculis, halicacabum
vocant, alii callion, nostri autem vesicariam, quoniam vesi-
cae et calculis prosit. frutex est surculosus verius quam
herba, folliculis magnis latisque et turbinatis grandi intus
178 acino, qui maturescit Novembri mense. tertio folia sunt
ocimi, minume diligenter demonstrando remedia, non venena,
tractantibus, quippe insaniam facit parvo quoque suco. quam-
quam et Graeci auctores in iocum vertere. drachmae enim
pondere lusum pudoris gigni dixerunt species vanas imagi-
nesque conspicuas obversari demonstrantes, duplicatum hunc
modum legitimam insaniam facere, quidquid vero adiciatur
179 ponderi repraesentari mortem. hoc est venenum quod in-
nocentissimi auctores simpliciter dorycnion appellavere ab

eo quod cuspides in proeliis tinguerentur illo passim nascente.
qui opertius insectabantur manicon nominavere, qui ne-
quiter occultabant erythron aut neurada aut, ut nonnulli, pe-
risson, ne cavendi quidem causa curiosius dicendum. quin
et alterum genus quod halicacabon vocant soporiferum 180
est atque etiam opio velocius ad mortem, ab aliis morion,
ab aliis moly appellatum, laudatum vero a Diocle et Evenore,
Timaristo quidem etiam carmine, mira oblivione innocen-
tiae, quippe praesentaneum remedium ad dentium mobilis
firmandos, si conluerentur halicacabo in vino. exceptio-
nem addidere, ne diutius id fieret, delirationem enim gigni
eo. demonstranda remedia quorum medicina maioris mali
periculum adferat. commendatur ergo in cibis tertium genus. 181
licet autem praeferatur hortensiis saporibus. et nil sit cor-
poris malorum cui non salutaris trychnos Xenocrates praedi-
cet, non tamen auxilia eorum tanti sunt ut ideo laesura nos de
iis commemorare fas putem, praesertim *in* tanta copia innoxio-
rum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt qui vaticinari 182
callentesque vere ad confirmandas superstitiones adspici se
volunt. remedio est, — id enim libentius retulerim —, aqua
copiosa mulsa calida potu. nec illud praeteribo, aspidum na-
turae halicacabum in tantum adversam ut radice eius propius
admota soporetur illa sopore enecans vis earum. ergo trita
ex oleo percussis auxiliatur.

32. (106.) Corchorum Alexandrini cibi herba est con- 183
volutis foliis ad similitudinem mori, praecordiis, ferunt,
utilis alopeciisque et lentigini. boum quoque scabiem celer-
rime sanari ea invenio, apud Nicandrum quidem et serpen-
tium morsus, antequam floret.

(107.) Nec de cneco sive atractylide verbosius dici par 184
esset, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia
praeberet auxilium, item adversus fungos. constat a scorpione
percussos, quamdiu teneant eam herbam, non sentire cruci-
atum.

33. (108.) Et pesolutam Aegyptus in hortis serit, coro-
narum gratia. duo genera eius: femina ac mas, utraque sub-
dita venerem inhiberi, virorum maxume, tradunt.

34. (109.) Et quoniam in mensuris quoque ac ponderi- 185

bus crebro Graecis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel hoc in loco ponemus: Drachma Attica, — fere enim Attica observatione medici utuntur —, denari argentei habet pondus, eademque VI obolos pondere efficit, obolus X chalcos. cyathus pendet drachmas X. cum acetabuli mensura dicitur, significat heminae quartam, id est drachmas XV. mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas C.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXII.

---

1 (Sect 1.) Inplesse poterant miraculum sui natura atque tellus reputanti vel prioris tantum voluminis dotes totque genera herbarum utilitatibus hominum aut voluptatibus genita. sed quanto plura restant quantoque mirabiliora inventu? illa enim maiore in parte cibi aut odoris decorisve commendatio ad numerosa experimenta duxit, reliquarum potentia adprobat nihil ab rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

2 Cap. 1. (2.) Equidem et formae gratia ritusque perpetui in corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam adverto animo. inlinunt certe aliis aliae faciem in populis barbarorum feminae, maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt. similis plantagini glastum in Gallia vocatur, Britannorum coniuges nurusque toto corpore oblitae quibusdam in sacris nudae incedunt Aethiopum colorem imitantes.

3 2. (3.) Iam vero infici vestis scimus admirabili fuco, atque ut sileamus Galatiae, Africae, Lusitaniae granis coc-

cum imperatoriis dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis Tyria atque conchylia tinguit et omnis alios colores. nec quaerit in profundis murices seque obiciendo escam, dum praeripit, beluis maris intacta etiam ancoris scrutatur vada, ut inveniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptae. stans et in sicco carpit quo fru- 4
gem modo, sed culpant ablui usu, alioqui fulgentius instrui poterat luxuria, certe innocentius. Non est nunc propositum ista consectari, nec committemus ut subiciendo olitoria luxuriam vilitate circumscribamus dicturi et alias herbis tingui lapides, parietes pingi. nec tinguendi tamen rationem omisissemus, si umquam ea liberalium artium fuisset. inte- 5
rim fortius agetur, auctoritasque quanta debet etiam surdis [hoc est ignobilibus] herbis perhibebitur, siquidem auctores imperi Romani conditoresque inmensum quiddam et hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere et in sacris legationibusque verbenae. certe utroque nomine idem significatur, hoc est gramen ex arce cum sua terra evolsum, ac semper e legatis, cum ad hostis clarigatumque mitterentur, id est res raptas clare repetitum, unus utique verbenarius vocabatur.

3. (4.) Corona quidem nulla fuit graminea nobilior, in 6
maiestate populi terrarum principis praemiisque gloriae. gemmatae et aureae, vallares, murales, rostratae, civicae, triumphales post hanc fuere suntque cunctae magno intervallo magnaque differentia. ceteras omnis singuli, et duces 7
ipsi imperatoresque militibus aut aliquando conlegis dedere, decrevit in triumphis senatus cura belli solutus et populus otiosus, 4. graminea numquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab universo exercitu servato decreta. ceteras imperatores dedere, hanc solam miles imperatori. eadem vocatur obsidionalis liberatis obsidione abominandoque exitu totis castris. quod si civicae honos uno aliquo ac 8
vel humillimo cive servato praeclarus sacerque habetur, quid tandem existimari debet unius virtute servatus universus exercitus? Dabatur haec viridi e gramine decerpto inde ubi obsessos servasset aliquis. namque summum apud antiquos signum victoriae erat herbam porrigere victos, hoc est

terra et altrice ipsa humo et humatione etiam cedere, quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

9 5. (5.) Donatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cum civicas quattuordecim meruisset depugnassetque CXX proeliis semper victor. tanto rarius est servatorem unum a servatis donari. quidam imperatores et saepius donati sunt, veluti P. Decius Mus tribunus militum ab exercitu, altera ab his qui in praesidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris auctoritas confessus religione, siquidem donatus bovem album Marti inmolavit et centum fulvos qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. hic Decius postea se consul
10 Imperioso conlega pro victoria devovit. Data est et a senatu populoque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi qui rem omnem Romanam restituit non pugnando, nec data, cum magistrum equitum et exercitum eius servasset. — tunc satius fuit nomine novo coronari appellatum patrem ab his quos servaverat, — sed quo dictum est consensu honoratus est Hannibale Italia pulso, quae corona adhuc sola ipsius imperi manibus inposita est et, quod peculiare ei est, sola a tota Italia data.

11 6. (6.) Praeter hos contigit eius coronae honos M. Calpurnio Flammae tribuno militum in Sicilia, centurioni vero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati Cimbrico bello. primum pilum is capessens sub Catulo exclusam ab hoste legionem suam hortatus tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit legionemque eduxit. invenio apud auctores eundem praeter hunc honorem adstantibus Mario et Catulo coss. praetextatum inmolasse ad tibicinem foculo po-
12 sito. Scripsit et Sulla dictator ab exercitu se quoque donatum apud Nolam legatum bello Marsico, idque etiam in villa sua Tusculana, quae fuit postea Ciceronis, pinxit. quod si verum est, hoc exsecrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione sua ipse detraxit tanto paucioribus civium servatis quam postea occisis. addat etiamnum huic gloriae superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis hac corona Sertorio
13 cessit. Aemilianum quoque Scipionem Varro auctor est do-

natum obsidionali in Africa Manilio consule III cohortibus
servatis totidemque ad servandas eas eductis, quod et sta-
tuae eius in foro suo divos Augustus subscripsit. ipsum Au-
gustum M. Cicerone filio consule idibus Septembribus sena-
tus obsidionali donavit, adeo civica non satis videbatur. nec
praeterea quemquam hac invenimus donatum.

(7.) Nullae ergo herbae fuere certae in hoc honore, sed 14
quaecumque fuerant in periculi sede quamvis ignobiles igno-
taeque honorem nobilem faciebant, quod latere apud nos mi-
nus quidem miror cernens neglegi ea quoque quae ad vali-
tudinem conservandam cruciatusque corporis propulsandos
et mortem arcendam pertinent. sed quis non mores iure ca-
stiget? addidere vivendi pretia deliciae luxusque. num-
quam fuit vitae cupido maior nec minor cura. aliorum hanc 15
operae esse credimus, de mandato quidem nostro alios id
agere, medicisque provisum esse pro nobis. ipsi fruimur
voluptatibus et, quo nihil equidem probrosius duco, vivimus
aliena fiducia. immo vero plerisque ultro etiam inrisui su-
mus ista commentantes atque frivoli operis arguimur, magno
quamquam inmensi laboris solatio sperni cum rerum natura,
quam certe non defuisse nobis docebimus et invisis quoque
herbis inseruisse remedia, quippe cum medicinas dederit
etiam aculeatis. haec enim proxume restant ex iis quas priore 16
libro nominavimus, in quibus ipsis providentiam naturae sa-
tis mirari amplectique non est. dederat quas diximus mollis
cibisque gratas, pinxerat remedia in floribus visuque ipso
animos invitaverat etiam deliciis auxilia permiscens. ex- 17
cogitavit aliquas adspectu hispidas, tactu trucis, ut tantum
non vocem ipsius fingentis illas rationemque reddentis exau-
dire videamur, ne se depascat avida quadripes, ne procaces
manus rapiant, ne neglecta vestigia opterant, ne insidens
ales infringat, his muniendo aculeis telisque armando, re-
mediis ut tuta ac salva sint. ita hoc quoque quod in iis odi-
mus hominum causa excogitatum est.

7. (8.) Clara in primis aculeatarum erynge est sive 18
eryngion contra serpentis et venena omnia nascens. adver-
sus ictus morsusque radix eius bibitur drachmae pondere in
vino aut, si plerumque talis iniurias comitetur et febris, ex

aqua. inlinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. vero omnibus contra toxica et aconita efficaciorem Heraclides medicus in iure anseris decoctam arbi-
19 tratur. Apollodorus adversus toxica cum rana decoquit, ceteri in aqua. ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali et maiore aliquanto, alia albicans, alia nigra, radice odorata, et sativa quidem est, sed sponte nascitur in asperis et saxosis et in litoribus maris durior nigriorque, folio api.

20 8. (9.) Ex his candidam nostri centum capita vocant. omnes eiusdem effectus, caule et radice in cibos Graecorum receptis utroque modo, sive coquere libeat sive cruda vesci. portentosum est quod de ea traditur, radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre, raro inventu, sed si viris contigerit mas, amabilis fieri. ob hoc et Phaonem Lesbium dilectum a Sappho, multa circa hoc non Magorum so-
21 lum vanitate sed etiam Pythagoricorum. sed in medico usu praeter supra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, praecordiis in aqua mulsa, lieni in posca, item ex mulsa renibus, stranguriae, opisthotonis, spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, sive subsidant sive abundent, volvarumque omni-
22 bus vitiis. extrahit infixa corpori cum melle. strumas, parotidas, panos, recedentis ab ossibus carnis sanat cum axungia salsa et cerato, item fracturas. crapulam praesumpta arcet, alvom sistit. aliqui e nostris sub solstitio colligi eam iussere. ex aqua caelesti inponi omnibus cervicis vitiis, oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

23 9. (10.) Sunt qui et acanum eryngio adscribant, spinosam brevemque ac latam herbam spinisque latioribus. hanc inpositam sanguinem mire sistere.

24 (11.) Alii eryngen falso eandem putavere esse et glycyrrhizam, quare subiungi eam protinus refert. et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus tactuque cumminosis, fruticosa, binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. praestantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice dulci, et haec tan-
25 tum in usu. capitur ea vergiliarum occasu, longa ceu vi-

tium, coloris buxei melior quam nigra, quaeque lenta quam quae fragilis. usus in subditis decoctae ad tertias, cetero ad mellis crassitudinem, aliquando et tunsae, quo genere et volneribus inponitur et faucium vitiis omnibus, item voci utilissimo suco sic ut spissatus est linguae subdito, item thoraci, iocineri. hac diximus sitim famemque sedari. ob id 26 quidam adipson appellavere eam et hydropicis dedere, ne [11, 284] sitirent. ideo et conmanducata stomatice est et ulceribus oris inspersa saepe et pterygiis. sanat et vesicae scabiem, renium dolores, condylomata, ulcera genitalium. dedere eam quidam potui in quartanis drachmarum duarum pondere ex pipere, hemina aquae. conmanducata sanguinem ex volnere sistit. sunt et qui calculos ea pelli tradiderunt.

10. (12.) Tribuli unum genus in hortis nascitur, alterum 27 in fluminibus tantum. sucus ex his colligitur ad oculorum medicinas, est enim refrigerantis naturae et ideo utilis contra inflammationes collectionesque. ulcera per se erumpentia et praecipue in ore cum melle sanat, item tonsillas. potus calculos frangit. Thraces qui ad Strymona habitant foliis tribuli equos saginant, ipsi nucleo vivont panem facientes praedulcem et qui contrahat ventrem. radix caste pureque collecta discutit strumas, semen adalligatum varicum dolores sedat, tritum vero in aquam sparsum pulices necat.

11. (13.) Stoebe, quam aliqui pheon vocant, decocta 28 in vino praecipue auribus purulentis medetur, item oculis ictu cruentatis, haemorrhagiae quoque et dysinteriae infusa.

12. (14.) Hippophaes in sabulosis maritimisque nasci- 29 tur, spinis albis. hederae modo racemosa est, candidis, ex parte rubentibus acinis. radix suco madet qui aut per se conditur aut pastillis farinae ervi. bilem detrahit obolo ponderis, saluberrime cum mulso. Est altera hippophaes sine caule, sine flore, foliis tantum minutis. huius quoque sucus hydropicis mire prodest. Debent adcommodatae esse et 30 equorum naturae, neque ex alia causa nomen accepisse. quippe quaedam animalium remediis nascuntur locupleti divinitate ad generanda praesidia, ut non sit mirari satis ingenium eius disponentis auxilia in genera, in causas, i[illegible]

pora, ut aliis prosit aliud horis diesque nullus prope sine
praesidiis reperiatur.
31 13. (15.) Urtica quid esse invisius potest? at illa prae-
15, 30 ter oleum quod in Aegypto ex ea fieri diximus vel plu-
rumis scatet remediis. semen eius cicutae contrarium esse
Nicander adfirmat, item fungis et argento vivo, Apollodo-
rus et salamandris cum iure coctae testudinis, item adver-
sari hyoscyamo et serpentibus et scorpionibus. quin ipsa illa
amaritudo mordax uvas in ore procidentisque volvas et in-
fantium sedes tactu resilire cogit, lethargicos expergisci
32 tactis cruribus magisque fronte. eadem canis morsibus ad-
dito sale medetur, sanguinem trita naribus indita sistit et
magis radice. carcinomata et sordida ulcera sale admixto,
item luxata sanat et panos, parotidas carnisque ab ossibus
recedentis. semen potum cum sapa volvam strangulatis
aperit, profluvia narium sistit inpositum. vomitiones in
aqua mulsa sumptum a cena facilis praestat duobus obolis,
33 uno autem in vino poto lassitudines recreat. volvae vitiis
tostum acetabuli mensura potum in sapa resistit stomachi
inflationibus. orthopnoicis prodest cum melle et thoracem
purgat eodem ecligmate et lateri medetur cum semine lini.
addunt hysopum et piperis aliquid. inlinitur lieni, difficilem
34 ventrem tostum cibo emollit. Hippocrates volvam purgari
poto eo pronuntiat, dolore levari tosto acetabuli mensura
dulci poto et inposito cum suco malvae. intestinorum ani-
malia pelli cum hydromelite et sale, defluvia capitis semine
inlito cohonestari. articulariis morbis et podagricis plurumi
cum oleo vetere aut folia cum ursino adipe trita inponunt.
ad eadem radix tunsa cum aceto non minus utilis, item lieni,
et cocta in vino discutit panos cum axungia vetere salsa.
35 eadem psilotrum est sicca. Condidit laudes eius Phanias
physicus, utilissimam cibis coctam conditamve professus ar-
teriae, tussi, ventris destillationi, stomacho, panis, paro-
tidibus, pernionibus, cum oleo sudorem, coctam cum con-
chyliis ciere alvom, cum tisana pectus purgare mulierumque
36 menses, cum sale ulcera quae serpant cohibere. Suco quo-
que in usu est. expressus inlitus fronti sanguinem narium
sistit, potus urinam ciet, calculos rumpit, uvam gargarizatus

reprimit. semen colligi messibus oportet. Alexandrinum
maxume laudatur. Ad omnia haec et mitiores quidem tene-
raeque efficaces, sed praecipue silvestris illa, et hoc am-
plius lepras e facie tollit in vino pota. si quadripes fetum
non admittat, urtica naturam fricandam monstrant.

14. (16.) Ea quoque num quam lamium inter genera ea- 37
rum appellavimus mitissima et foliis non mordentibus, me- 21, 98
detur cum mica salis contunsis incussisque, inustis et stru-
mis, tumoribus, podagris, volneribus. album habet in me-
dio folio quod ignibus sacris medetur. quidam e nostris tem- 38
pore discrevere genera, et autumnalis urticae radicem ad-
alligatam in tertianis ita ut aegri nuncupentur, cum eruatur
ea radix, dicaturque cui et quorum filio eximatur, liberare
morbo tradiderunt, hoc idem et contra quartanas pollere.
iidem urticae radice addito sale infixa corpori extrahi, foliis
cum axungia strumas discuti vel, si suppuraverint, erodi,
conpleri.

15. (17.) Ex argumento nomen accepit scorpio herba. 39
semen enim habet ad similitudinem caudae scorpionis, folia
pauca. valet et adversus animal nominis sui. Est et alia
eiusdem nominis effectusque sine foliis, asparagi caule, in
cacumine aculeum habens et inde nomen.

16. (18.) Leucacantham alii phyllon, alii ischiada, alii 40
polygonaton appellant, radice cypiri, quae conmanducata
dentium dolores sedat, item laterum et lumborum, ut Hice-
sius tradit, semine poto drachmis octo aut suco. eadem
ruptis, convolsis medetur.

17. (19.) Helxinen aliqui perdicium vocant, quoniam 41
perdices ea praecipue vescantur, alii sideritim, nonnulli
parthenium. folia habet mixtae similitudinis plantagini et
marrubio, cauliculos densos, leviter rubentis, semina in
capitibus lappaceis adhaerentia vestibus, unde et helxinen
dictam volunt. sed nos qualis vera esset helxine diximus 21, 96
priori libro. haec autem inficit lanas, sanat ignis sacros et 42
tumores collectionesque omnis et adusta, panos sucus eius cum
psimithio et guttura incipientia turgescere, item veterem tus-
sim cyatho hausto et omnia vitia umida, sicut tonsillas et vari-

53 (26.) Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade.
aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum, alii eranthe-
mida, quoniam vere floreat, alii chamaemelon, quoniam odo-
rem mali habeat. nonnulli melanthion vocant. Genera eius
tria flore tantum distant, palmum non excedentia, parvis flo-
ribus rutae, candidis aut malinis aut purpureis. In macro solo
aut iuxta semitas colligitur vere et in coronamenta reponitur.
eodem tempore et medici folia tunsa in pastillos digerunt,
54 item florem et radicem. Dantur omnia mixta drachmae unius
pondere contra serpentium omnium ictus. pellunt mortuos
partus, item menstrua in potu et urina calculosque. inflatio-
nes, iocinerum vitia, bilem subfusam, aegilopia conmandu-
cata, ulcerum eruptiones manantis sanat. Ex omnibus his
generibus ad calculos efficacissima est quae florem purpu-
reum habet, cuius et foliorum et fruticis amplitudo maiuscula
est. hanc proprie quidam eranthemim vocant.
55 (27.) Loton qui arborem putant tantum esse vel Homero
auctore coargui possunt. is enim inter herbas subnascentis
deorum voluptati loton primam nominavit. folia eius cum
melle oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt.
56 (28.) Est et lotometra quae fit ex loto sata, ex cuius
semine simili mili putri fiunt panes in Aegypto a pastoribus,
maxume aqua vel lacte subacto. negatur quicquam illo pane
salubrius esse aut levius, dum caleat. refrigeratus difficilius
concoquitur fitque ponderosus. constat eos qui illo vivant
nec dysinteria nec tenesmo neque aliis morbis ventris in-
festari. itaque inter remedia eorum habent.
57 (29.) Heliotropi miraculum saepius diximus cum sole se
2, 109
18, 252 circumagentis etiam nubilo die, tantus sideris amor est. noctu
velut desiderio contrahit caeruleum florem. Genera eius duo:
58 tricoccum et helioscopium. hoc altius, quamquam utrumque
semipedalem altitudinem non excedit, ab una radice ramosum.
semen in folliculo messibus colligitur. nascitur nonnisi in
pingui solo cultoque maxume, tricoccum ubique. si decoqua-
tur, invenio cibis placere et in lacte iucundius alvom molliri
et, si decocti sucus bibatur, efficacissime exinaniri. maioris
sucus excipitur aestate hora sexta, miscetur cum vino, sic
59 fir[illegible] capitis dolores sedat rosaceo admixto. verrucas cum

sale tollit sucus e folio, unde nostri verrucariam herbam ap-
pellavere aliis cognominari effectibus digniorem. namque et
serpentibus et scorpionibus resistit ex vino aut aqua mulsa,
ut Apollophanes et Apollodorus tradunt. folia infantium de-
stillationibus, quod siriasim vocant, inlita medentur, item
contractionibus, etiam si id comitialiter accidat. decocto quo-
que foveri os saluberrimum est. potum id pellit taenias et
renium harenas. si cuminum adiciatur, calculos frangit. de-
coqui cum radice oportet, quae cum foliis et hircino sebo po-
dagris inlinitur. Alterum genus quod tricoccum appellavimus 60
et alio nomine scorpiuron vocatur, foliis non solum minori-
bus sed etiam in terram vergentibus. semen ei est effigie
scorpionis caudae, quare nomen. vis ad omnia venenata et
phalangia, sed contra scorpiones praecipue inlita. non feriun-
tur habentes, et si terram surculo heliotropi circumscribat
aliquis, negant scorpionem egredi, inposita vero herba aut
uda omnino respersum protinus mori. seminis grana quattuor
pota quartanis prodesse dicuntur, tria vero tertianis, vel si
herba ipsa ter circumlata subiciatur capiti. semen et venerem 61
stimulat, cum melle panos discutit. verrucas hoc utique helio-
tropium radicitus extrahit et excrescentia in sedibus. spinae
quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit inlitum se-
men et potum, in iure gallinacei decoctum aut cum beta et
lente. cortex seminis liventibus colorem reddit. Magi helio-
tropium quartanis quater, in tertianis ter adligari iubent ab
ipso aegro precarique eum soluturum se nodos liberatum et
facere non exempta herba.

(30.) Aliud adianto miraculum: aestate viret, bruma non 62
marcescit, aquas respuit, perfusum mersumve sicco simile
est, — tanta dissociatio deprehenditur, — unde et nomen a
Graecis alioqui frutici topiario. quidam callitrichon vocant, alii
polytrichon, utrumque ab effectu. tinguit enim capillum et
ad hoc decoquitur in vino cum semine api adiecto oleo co-
piose, ut crispum densumque faciat, et defluere autem prohi-
bet. Duo eius genera: candidius et nigrum breviusque. id 63
quod maius est, polytrichon, aliqui trichomanes vocant. utri-
que ramuli nigro colore nitent, foliis felicis, ex quibus infe-
riora aspera ac fusca sunt, omnia autem contrarii

densa ex adverso inter se, radix nulla. umbrosas petras parietumque aspergines ac fontium maxume specus sequitur et saxa manantia, quod miremur, cum aquas non sentiat.
64 Calculos e corpore mire pellit frangitque, utique nigrum, qua de causa potius quam quod in saxis nasceretur a nostris saxifragum appellatum crediderim. bibitur e vino quantum terni decerpsere digiti. urinam cient, serpentium et araneorum venenis resistunt, in vino decocti alvom sistunt. capitis dolores corona ex iis sedat. contra scolopendrae morsus inlinuntur, crebro auferendi ne perurant, hoc et in alopeciis. strumas discutiunt furfuresque in facie et capitis manantia
65 ulcera. decoctum ex his prodest suspiriosis et iocineri et lieni et felle subfusis et hydropicis. stranguriae inlinuntur et renibus cum absinthio. secundas cient et menstrua. sanguinem sistunt ex aceto aut rubi suco poti. infantes quoque exulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo et vino prius. folium in urina pueri inpubis, tritum quidem cum aphronitro et inlitum ventri mulierum ne rugosus fiat praestare dicitur. perdices et gallinaceos pugnaciores fieri putant in cibum eorum additis, pecorique esse utilissimos.

66 22. (31.) Picris ab insigni amaritudine cognominatur, ut
21, 105 diximus, folio rotundo. tollit eximie verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est, sed purgat alvom, in quem usum teritur ex aqua.

67 (32.) Asphodelum de clarissimis herbarum, ut quod heroum aliqui appellaverint, Hesiodus et in silvis nasci dixit, Dionysius marem ac feminam esse, defectis corporibus et phthisicis constat bulbos eius cum tisana decoctos aptissime dari, panemque ex iis cum farina subactis saluberrimum esse. Nicander et contra serpentis ac scorpiones vel caulem quem
21, 109 anthericum vocavimus vel semen vel bulbos dedit in vino
68 tribus drachmis substravitque somno contra hos metus. datur et contra venenata marina et contra scolopendras terrestris. cocleae mire in Campania caulem eum persecuntur et sugendo arefaciunt. folia quoque inlinuntur venenatorum volneribus ex vino, bulbi nervis articulisque cum polenta tunsi inlinuntur. prodest et concisis ex aceto lichenas fricare, item ulceribus putrescentibus ex aqua inponere, mammarum quoque et te-

stium inflammationibus. decocti in faece vini oculorum epipho- 69
ris supposito linteolo medentur. fere in quocumque morbo
magis decoctis utuntur, item ad tibiarum taetra ulcera rimas-
que corporum quacumque in parte farina arefactorum. au-
tumno autem colliguntur, cum plurumum valent. sucus quoque
ex tunsis expressus aut decoctis utilis fit corporis dolori cum
melle, idem odorem corporis iucundum adfectantibus, cum iri
arida et salis exiguo. folia et supra dictis medentur et stru- 70
mis, panis, ulceribus in facie decocta in vino. cinis e radice
alopecias emendat et rimas pedum sedisque, decoctae radicis
in oleo sucus, perniones et ambusta. et gravitati aurium in-
funditur, a contraria aure in dolore dentium. prodest et uri-
nae pota modice radix et menstruis et lateris doloribus, item
ruptis, convolsis, tussibus, drachmae pondere in vino pota.
eadem et vomitiones adiuvat conmanducata. semine sumpto
turbatur venter. Chrysermus et parotidas in vino decocta ra- 71
dice curavit, item strumas admixta cachry ex vino. quidam
aiunt, si inposita radice pars eius in fumo suspendatur quar-
toque die solvatur, una cum radice arescere strumam. So-
phocles ad podagras utroque modo, cocta crudaque usus est.
ad perniones decoctam ex oleo dedit et subfusis felle in vino
et hydropicis. venerem quoque concitari cum vino et melle
perunctis aut bibentibus tradidere. Xenocrates et lichenas, 72
psoras, lepras, radice in aceto decocta tolli dicit, item si
cocta sit cum hyoscyamo et pice liquida, alarum quoque et
feminum vitia, et capillum crispiorem fieri, raso prius capite,
si radice ea fricetur, Simus lapides renium in vino decocta
potaque eximi. Hippocrates semine ad impetus lienis dari
censet. iumentorum quoque ulcera ac scabiem radix inlita
aut decoctae sucus ad pilum reducit. mures eadem fugantur,
caverna praeclusa moriuntur.

(33.) Asphodelon ab Hesiodo quidam halimon appellari 73
existimavere, quod falsum arbitror. est enim suo nomine
halimon, non parvi et ipsum erroris inter auctores. alii enim
fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis
oleae, sed mollioribus, coqui haec ciborum gratia. radice
tormina discuti drachmae pondere in aqua muls[illegible] item
rupta, convolsa. alii olus maritimum esse dixer[illegible] 74

nomen, foliis in rotunditatem longis, laudatum in cibis. duorum praeterea generum, silvestre et mitius, utrumque prodesse dysintericis etiam exulceratis cum pane, stomacho vero ex aceto. ulceribus vetustis inlini crudum et volnerum recentium impętus lenire et luxatorum pedum ac vesicae dolores. silvestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus
75 maiores et in sananda hominum ac pecorum scabie. praeterea nitorem corpori fieri dentibusque candorem, si fricentur radice ea, semine linguae subdito sitim non sentiri. hoc quoque mandi et utraque etiam condiri. Cratevas tertium quoque genus tradidit longioribus foliis et hirsutioribus, odore cupressi, nasci sub hedera maxume, prodesse opisthotonis, contractionibus nervorum tribus obolis in sextarium aquae.

76 (34.) Acanthi topiariae et urbanae herbae lato longoque folio crepidines marginum adsurgentiumque pulvinorum toros vestientis duo genera sunt, aculeatum et crispum, quod brevius, alterum leve, quod aliqui paederota vocant, alii melamphyllum. Huius radices ustis luxatisque mire prosunt, item ruptis, convolsis, et phthisim metuentibus incoctae cibo, maxume tisana. podagris quoque inlinuntur tritae et calefactae calidis.

77 (35.) Bupleuron in sponte nascentium olerum numero Graeci habent, caule cubitali, foliis multis longisque, capite aneti, laudatum in cibis ab Hippocrate, in medicina a Glaucone et Nicandro. semen contra serpentis valet. folia ad secundas feminarum vel sucum ex vino inlinunt, et strumis folia cum sale et vino. radix contra serpentis datur in vino et urinae ciendae.

78 (36.) Buprestim magna inconstantia Graeci in laudibus ciborum etiam habuere, iidemque remedia tamquam contra venenum prodiderunt, et ipsum nomen indicio est boum certe venenum esse, quos dissilire degustata fatentur. quapropter nec de hac plura dicemus. est vero causa quare venena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant quam pota ea?

79 (37.) Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum digiti crassitudine, semine corymbis dependentibus silis effigie, sed

non amaris, foliis olusatri, et hoc laudatum in cibis. quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, convolsa sananda, inflationes discutiendas colique tormenta, contra serpentium omniumque aculeatorum ictus. quippe fama est hoc pabulo cervos resistere serpentibus. fistulas quoque radix nitro addito inlita sanat, siccanda autem in eos usus prius est, ne suco suo madeat, qui contra serpentium ictus non facit deteriorem eam.

(38.) Scandix quoque in olere silvestri a Graecis ponitur, 80
ut Opion et Erasistratus tradunt. item decocta alvom sistit, semine singultus confestim ex aceto sedat. inlinitur ambustis, urinas ciet. decoctae sucus prodest stomacho, iocineri, renibus, vesicae. haec est quam Aristophanes Euripidi poetae obicit ioculariter: matrem eius ne olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem. Eadem erat anthriscum, si tene- 81
riora folia et odoratiora haberet. peculiaris laus ei, quod fatigato venere corpori succurrit marcentisque iam senio coitus excitat. sistit profluvia alba feminarum.

(39.) Et iasione olus silvestre habetur, in terra repens, 82
cum lacte multo, florem fert candidum, concilium vocant. et huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. cruda ex aceto in cibis, et mulieribus lactis ubertatem praestat. salutaris est phthisim sentientibus. infantium capiti inlita nutrit capillum tenacioremque eius cutem efficit.

(40.) Estur et caucalis feniculo similis, brevi caule, flore 83
candido, cordi utilis. sucus quoque eius bibitur, stomacho perquam commendatus et urinae calculisque et harenis pellendis et vesicae pruritibus. extenuat et lienis, iocineris reniumque pituitas. semen menses feminarum adiuvat bilemque a partu siccat. datur et contra profluvia geniturae viris. Chrysippus et conceptionibus eam putat conferre multum. bibitur in vino ieiunis. inlinitur et contra venena marinorum, sicut Petrichus in carmine suo significat.

(41.) His adnumerant et sium latius apio, in aqua nascens, 84
pinguius nigriusque, copiosum semine, sapore nasturti. prodest urinis, renibus, lienibus mulierumque mensibus, sive ipsum in cibo sumptum sive ius decocti sive semine in vino drachmis duabus. calculos rumpit aquisque quae gignunt eos

tione ad virus accipiendum. itaque caveri conveniet prius quam
se condant serpentes. signa erunt tot herbae, tot arbores
fruticesque ab emersu earum ad latebram usque vernantes et
vel fraxini tantum folia nec postea nascentia nec ante deci-
dentia. et boletis quidem ortus occasusque omnis intra dies
septem est.
96 23. (47.) Fungorum lentior natura et numerosa genera,
sed origo non nisi ex pituita arborum. tutissimi qui rubent
callo minus diluto rubore quam boleti, mox candidi velut
apice flaminis insignibus pediculis, tertium genus suilli ve-
nenis adcommodatissimi familias nuper interemere et tota
convivia, Annaeum Serenum praefectum Neronis vigilum et
97 tribunos centurionesque. quae voluptas tanta *tam* ancipitis
cibi? quidam discrevere arborum generibus, fico, ferula et
16, 31 cummim ferentibus, non item fago, robore, cupresso, ut di-
ximus. sed ista quis spondet in venalibus? omnium colos
lividus. hic habebit veneni argumentum quo similior fuerit
vid. ind. arborum, ut fici. adversus haec diximus remedia dicemus-
98 que. interim sunt aliqua et in his. Glaucias stomacho uti-
lis putat boletos. siccantur pendentes suilli, iunco transfixi
quales è Bithynia veniunt. hi fluctionibus alvi quas rheuma-
tismos vocant medentur excrescentibusque in sede carnibus,
minuunt enim eas et tempore absumunt, item lentiginem et
mulierum in facie vitia. lavantur etiam ut plumbum in ocu-
lorum medicamenta. sordidis ulceribus et capitis eruptionibus,
99 canum morsibus ex aqua inlinuntur. Libet et coquendi dare
aliquas communis in omni eo genere observationes, quando
ipsae suis manibus deliciae praeparant hunc cibum solum et
cogitatione ante pascuntur sucinis novaculis aut argenteo ad-
paratu comitante. noxii erunt fungi qui in coquendo duriores
fient, innocentiores qui nitro addito coquentur, si utique per-
coquantur. tutiores fiunt cum carne cocti aut cum pediculo
piri. prosunt et pira confestim sumpta. debellat eos et aceti
natura contraria iis.

100 (48.) Imbribus proveniunt omnia haec, imbre et silphium.
19, 38 venit primo e Cyrenis, ut dictum est. ex Syria nunc maxume
inportatur, deterius Parthico, sed Medico melius, exstincto
19, 39 omni Cyrenaico, ut diximus. Usus silphi in medicina: fo-

liorum ad purgandas volvas pellendosque emortuos partus.
decocuntur in vino albo et odorato, ut bibatur mensura ace-
tabuli a balineis. radix prodest arteriis exasperatis, colle-
ctionibus sanguinis inlinitur, sed in cibis concoquitur aegre.
inflationes facit et ructus, urinae quoque noxia, suggillatis
cum vino et oleo amicissima et cum cera strumis. verrucae
sedis crebriore eius suffitu cadunt.

(49.) Laser e silphio profluens quo diximus modo inter 101
eximia naturae dona numeratum plurumis conpositionibus in- 19, 48
seritur, per se autem algores excalfacit, potum nervorum
vitia extenuat. feminis datur in vino, et lanis mollibus ad-
movetur volvae ad menses ciendos. pedum clavos circum-
scariphatos ferro mixtum cerae extrahit. urinam ciet ciceris
magnitudine dilutum. Andreas spondet copiosius sumptum 102
nec inflationes facere et concoctioni plurumum conferre seni-
bus et feminis, item hieme quam aestate utilius, et tum aquam
bibentibus. cavendum ne qua sit exulceratio intus. Ab aegri-
tudine recreationi efficax in cibo, tempestive enim datum
cauteri vim optinet, adsuetis etiam utilius quam expertibus.
Extera corporum indubitatas confessiones habent. venena 103
telorum et serpentium exstinguit potum. ex aqua volneribus
his circumlinitur, scorpionum tantum plagis ex oleo, ulceribus
vero non maturescentibus cum farina hordeacea vel fico sicca,
carbunculis cum ruta vel cum melle vel per se visco super-
litum ut haereat. sic et ad canis morsus. excrescentibus circa
sedem cum tegmine punici mali ex aceto decoctum, clavis
qui volgo morticini appellantur nitro mixto. alopecias nitro 104
ante subactas replet cum vino et croco aut pipere ac murium
fimo et aceto. perniones ex vino fovet et ex oleo coctum
inponitur, sic et callo. clavis pedum superrasis praecipuae
utilitatis. contra aquas malas, pestilentis tractus vel dies, in
tussi, uva, fellis veteri subfusione, hydropisi, raucitatibus,
confestim enim purgat faucis vocemque reddit. podagras in
spongea dilutum posca lenit. pleuriticis in sorbitione vinum 105
poturis datur, contractionibus, opisthotonicis ciceris magni-
tudine cera circumlitum. in angina gargarizatur. anhelatori-
bus et in tussi vetusta cum porro ex aceto datur, aeque ex
aceto his qui coagulum lactis sorbuerint. praecordiorum vitii-

causa dari in febre, item articulario morbo et nervorum in-
firmitate laborantibus et mulieribus vini abstemiis.
116 (55.) Mellis naturae adnexa cera est, de cuius origine,
11, 18; 21, 83 bonitate, nationibus suis locis diximus. omnis autem mollit,
calefacit, explet corpora, recens melior. datur in sorbitione
dysintericis, favique ipsi in pulte alicae prius tostae. adver-
satur lactis naturae, ac mili magnitudine decem grana cerae
hausta non patiuntur coagulari lac in stomacho. si inguen
tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est.
117 (56.) Nec huius usus quos mixta aliis praestat enumerare
possit medicina, sicuti nec ceterorum quae cum aliis pro-
106 sunt. ista, ut diximus, ingeniis constant. non fecit ceratum,
malagmata, emplastra, collyria, antidota parens illa ac di-
vina rerum artifex, officinarum haec, immo verius avaritiae
commenta sunt. naturae quidem opera absoluta atque per-
fecta gignuntur, paucis ex causa, non ex coniectura rebus
adsumptis, ut suco aliquo sicca temperentur ad meatus, aut
118 corpore alio umentia ad nixus. scripulatim quidem colligere
ac miscere viris non coniecturae humanae opus, sed inpuden-
tiae est. nos nec Indicarum Arabicarumque mercium aut
externi orbis attingimus medicinas. non placent remediis tam
longe nascentia, non nobis gignuntur, immo ne illis quidem,
alioqui non venderent. odorum causa unguentorumque et de-
liciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quon-
iam ture supplicamus et costo. salutem quidem sine istis
posse constare vel ob id probabimus ut tanto magis sui deli-
cias pudeat.
119 (57.) Sed medicinas e floribus coronamentisque et hor-
tensiis quaeque mandantur herbae persecuti quonam modo
frugum omittimus? nimirum et has indicare conveniat. 25. In
primis sapientissima animalium esse constat quae fruge ve-
scantur. Siliginis grana combusta et trita cum vino Amineo,
oculis inlita epiphoras sedant, tritici vero ferro combusta iis
120 quae frigus usserit praesentaneo sunt remedio. Farina tritici
ex aceto cocta nervorum contractionibus, cum rosaceo vero
et fico sicca myxisque decoctis furfures tonsillis faucibusque
gargarizatione prosunt. Sextus Pomponius praetorii viri pater,
Hispaniae citerioris princeps, cum horreis suis ventilandis

praesideret, conreptus dolore podagrae mersit in triticum
super genua sese, levatusque siccatis pedibus mirabilem in
modum hoc postea remedio usus est. vis tanta est ut cados
plenos siccet. Paleam quoque tritici vel hordei calidam in- 121
poni ramicum incommodis experti iubent, quaque decoctae
sint aqua foveri. Est et in farre vermiculus teredini similis,
quo cavis dentium cera incluso cadere vitiati dicuntur, etiam si
fricentur. Olyram arincam diximus vocari. hac decocta fit 18, 92
medicamentum quod Aegyptii atheram vocant, infantibus uti-
lissimum, sed et adultos inlinunt eo.

(58.) Farina ex hordeo et cruda et decocta collectiones 122
impetusque discutit, lenit, concoquit. decoquitur alias in
mulsa aqua aut fico sicca. iocineris doloribus, cum pus con-
coqui opus est, cum vino, cum vero inter coquendum discu-
tiendumque cura est, tunc in aceto melius aut in faece aceti
aut in cotoneis pirisve decoctis. ad multipedae morsus cum
melle, ad serpentium in aceto et contra suppurantia, ad ex-
trahendas suppurationes ex posca addita resina Gallica, ad 123
concoctiones vero et ulcera vetera cum resina, ad duritias
cum fimo columbarum aut fico sicca aut cinere, ad nervorum
inflammationes aut intestinorum vel laterum dolores cum pa-
pavere aut meliloto, et quotiens ab ossibus caro recedit, ad
strumas cum pice et inpubis pueri urina, cum oleo. cum
Graeco feno contra praecordiorum tumores vel in febribus cum
melle vel adipe vetusto. Suppuratis triticea farina multo le- 124
nior. nervis cum hyoscyami suco inlinitur, ex aceto et melle
lentigini. zeae, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam 18, 112
hordeacea videtur, trimestris mollior. ex vino rubro ad scor-
pionum ictus tepida et sanguinem exscreantibus, item arteriae,
tussi cum caprino sebo aut butyro. ex feno Graeco mollissima
omnium. ulcera manantia sanat et furfures corporis, stomachi 125
dolores, pedes et mammas cum vino et nitro cocta. aerina
magis ceteris purgat ulcera vetera et gangraenas, cum raphano
et sale et aceto lichenas, lepras cum sulpure vivo, et capitis
dolores cum adipe anserino inposita fronti. strumas et panos
concoquit cum fimo columbino et lini semine decocta in
vino.

(59.) De polentae generibus in frugum loco satis dixi- 126

 18, 72

mus. medicorum ratione a farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho utilis. alvom sistit impetusque rubicundi tumoris, et oculis inlinitur et capitis dolori cum menta aut alia refrigerante herba, item pernionibus et serpentium plagis, item ambustis ex vino, inhibetque pusulas.

127 (60.) Farina in pollinem subacta vim extrahendi umoris habet, ideo et cruore subfusis in fascias usque sanguinem perducit, efficacius in sapa. inponitur et pedum callo clavisque. nam cum oleo vetere ac pice decocto polline condylomata et alia omnia sedis vitia quam maxume calido mirabilem in modum curantur. pulte corpus augetur. farina qua chartae glutinantur sanguinem exscreantibus datur tepida sorbenda efficaciter.

128 (61.) Alica res Romana est et non pridem excogitata, alioqui non tisanae potius laudes scripsissent Graeci. nondum arbitror Pompei Magni aetate in usu fuisse, et ideo vix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. esse quidem
eximie utilem nemo dubitat, sive eluta detur ex aqua mulsa
129 sive in sorbitiones decocta sive in pultem. eadem in alvo
116 sistenda torretur, dein favorum cera coquitur, ut supra diximus. peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis subvenit ternis eius cyathis in sextarium aquae sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur, postea sextario lactis ovilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. tali genere sorbitionis emendantur syntexes.

130 (62.) Milio sistitur alvos, discutiuntur tormina, in quem usum torretur ante. nervorum doloribus et aliis fervens in sacco inponitur, neque aliud utilius, quoniam levissimum mollissimumque est et caloris capacissimum. itaque talis usus eius est ad omnia quibus calor profuturus est. farina eius cum pice liquida serpentium et multipedae plagis inponitur.

131 (63.) Panicum Diocles medicus mel frugum appellavit. effectus habet quos milium. in vino potum prodest dysintericis. similiter his quae vaporanda sunt excalfactum inponitur. sistit alvom in lacte caprino decoctum et bis die haustum. sic prodest et ad tormina.

132 (64.) Sesima trita in vino sumpta inhibet vomitiones. aurium inflammationi inlinitur et ambustis. eadem efficit et

dum in herba est. hoc amplius oculis inponitur decocta in
vino. stomacho inutilis in cibis et animae gravitatem facit.
stellionum morsibus resistit, item ulceribus quae cacoethe
vocant, et auribus oleum quod ex ea fit prodesse diximus. 23, 95
Sesamoides a similitudine nomen accepit, grano amaro, 133
folio minore. nascitur in glareosis. detrahit bilem in aqua
potum. semen inlinitur igni sacro, discutit panos. Est etiam-
num aliud sesamoides Anticyrae nascens, quod ideo aliqui
Anticyricon vocant, cetera simile erigeronti herbae, de
qua dicemus suo loco, grano sesamae. datur in vino dulci 25, 167
ad detractiones quantum tribus digitis capitur. miscent ibi et
ellebori albi unum et dimidium obolum, purgationem eam ad-
hibentes maxume insaniae melancholicae, comitialibus, po-
dagris. et per se drachmae pondere exinanit.

(65.) Hordeum optumum quod candidissimum. sucus de- 134
cocti in aqua caelesti digeritur in pastillos, ut infundatur ex-
ulceratis interaneis et volvis. cinis eius ambustis inlinitur et
carnibus quae recedunt ab ossibus et eruptionibus pituitae,
muris aranei morsibus. idem adsperso sale ac melle cando-
rem dentibus et suavitatem oris facit. eos qui pane hordea- 135
ceo utuntur morbo pedum temptari negant. novem granis
furunculum si quis circumducat, singulis ter manu sinistra,
et omnia in ignem abiciat, confestim sanari aiunt. est et herba
phoenice appellata Graecis, nostris vero hordeum murinum.
haec trita e vino pota praeclare ciet menses.

(66.) Tisanae quae ex hordeo fit laudes uno volumine 136
condidit Hippocrates, quae nunc omnes in alicam transeunt.
quanto innocentior alica! Hippocrates tamen sorbitionis gratia
laudavit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim
arceret, quoniam in alvo non intumesceret, quoniam facile
redderetur et adsuetis hic cibus solus in febri bis die posset
dari, tantum remotus ab istis qui medicinam fame exercent.
sorbitionem tamen dari totam vetuit aliudve quam sucum ti-
sanae, item quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec
potionem dandam. Fit et ex tritico glutinosior arteriaeque ex-
ulceratae utilior.

(67.) Amylon hebetat oculos, et gulae inutile contra 137
quam creditur. item alvom sistit, epiphoras oculorum inhibet

et ulcera sanat, item pusulas et fluctiones sanguinis. genas duras emollit. datur cum ovo his qui sanguinem reiecerint, in vesicae vero dolore semuncia amyli cum ovo et passi tribus ovis subfervefacta a balineo. quin et avenacea farina decocta in aceto naevos tollit.

138 (68.) Panis hic ipse quo vivitur innumeras paene continet medicinas. ex aqua et oleo aut rosaceo mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias valde mitigat. datur ex vino ad discutienda aut quae praestringi opus sit et, si magis etiamnum, ex aceto, adversus acutas pituitae fluctiones, quas Graeci rheumatismos vocant, item ad percussa, luxata. ad omnia autem fermentatus, qui vocatur autopyrus, utilior. inlinitur et paronychiis et callo pedum in aceto. vetus aut nau-
139 ticus panis tunsus atque iterum coctus sistit alvom. vocis studiosis et contra destillationes siccum esse primo cibo utilissimum est. sitanius, hoc est e trimestri, incussa in facie aut desquamata cum melle aptissime curat. candidus aegris aqua calida frigidave madefactus levissimum cibum praebet. oculorum tumori ex vino inponitur, sic et pusulis capitis aut adiecta arida myrto. tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim a balineis demonstrant. quin et gravitatem odorum in cubiculis ustus emendat et vini in saccos additus.

140 (69.) Et faba auxiliatur. namque solida fricta fervensque in acre acetum coniecta torminibus medetur. in cibo fresa et cum alio cocta contra deploratas tussis suppurationesque pectorum cotidiano cibo sumitur, et conmanducata ieiuno ore etiam ad furunculos maturandos discutiendosve inponitur,
141 et in vino decocta ad testium tumores, ad genitalia. lomento quoque ex aceto decocto tumores maturat atque aperit, item livoribus, combustis medetur. voci eam prodesse auctor est M. Varro. Fabalium etiam siliquarumque cinis ad coxendices et ad nervorum veteres dolores cum adipis suilli vetustate prodest. et per se cortices decocti ad tertias sistunt alvom.

142 (70.) Lens optuma quae facillime coquitur et ea quae maxume aquam absorbet. aciem quidem oculorum obtundit et stomachum inflat, sed alvom sistit in cibo magisque caelesti aqua discocta, eadem solvit minus percocta. pusulas ulcerum rumpit, ea quae intra os sunt purgat et adstringit.

collectiones omnis inposita sedat maxumeque exulceratas et rimosas, oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cotoneo. contra suppurantia cum polenta inponitur. decoctae 143 sucus ad oris exulcerationes et genitalium adhibetur, ad sedem cum rosaceo aut cotoneo, in iis quae acrius remedium exigant cum putamine punici melle modico adiecto. ad id demum, ne celeriter inarescat, adiciunt et betae folia. inponitur et strumis, panis vel maturis vel maturescentibus ex aceto discocta, rimis ex aqua mulsa et gangraenis cum punici tegmine, item podagris cum polenta et volvis et renibus, pernionibus, ulceribus difficile cicatricem trahentibus. propter 144 dissolutionem stomachi triginta grana lentis devorantur. in choleris quoque et dysinteria efficacior est in tribus aquis cocta, in quo usu melius semper eam torrere ante et tundere, ut quam tenuissima detur vel per se vel cum cotoneo malo aut piris aut myrto aut intubo erratico aut beta nigra aut plantagine. pulmoni est inutilis et capitis dolori nervosisque omnibus et felli, nec somno facilis, ad pusulas utilis ignique sacro et mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias et strumas discutit. stomachi quidem causa polentae 145 modo potionibus inspergitur. quae sunt ambusta aqua semicocta curat, postea trita et per cribrum effuso furfure, mox procedende curatione addito melle. ex posca coquitur ad guttura. Est et palustris lens per se nascens in aqua non profluenti, refrigeratoriae naturae, propter quod collectionibus inlinitur et maxume podagris et per se et cum polenta. glutinat et interanea procidentia.

(71.) Est silvestris elelisphacos dicta a Graecis, aliis 146 sphacos dicta, sativa lente levior et folio minore atque sicciore et odoratiore. Est et alterum genus eius silvestrius, odore gravi, haec mitior. folia habet cotonei mali effigie, sed minora et candida, quae cum ramis decocuntur. menses ciet et urinas, et pastinacae ictus sanat. torporem autem obducit percusso loco. bibitur cum absinthio et dysinteriae. 147 cum vino eadem commorantis menses trahit, abundantis sistit decocto eius poto. per se inposita herba volnerum sanguinem cohibet. purgat et serpentium morsus et, si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. nostri qui nunc sunt

herbarii elelisphacum Graece, salviam Latine vocant mentae
similem, canam, odoratam. partus emortuos ea adposita ex-
trahunt, item vermis ulcerum auriumque.
148 (72.) Cicer et silvestre est, foliis simile, odore gravi.
si largius sumatur, alvos solvitur et inflatio contrahitur et
tormina. tostum salubrius habetur. Cicercula etiamnum
magis in alvo proficit. farina utriusque ulcera manantia capi-
tis sanat, efficacius silvestris, item comitialis et iocinerum
tumores et serpentium ictus. ciet menses et urinas, grano
149 maxume. emendat et lichenas et testium inflammationes,
regium morbum, hydropicos. laedunt omnia haec genera
exulceratam vesicam et renis. gangraenis utiliora cum melle
et his quae cacoethe vocantur. verrucarum in omni genere
prima luna singulis granis singulas tangunt, eaque grana in
linteolo deligata post se abiciunt, ita fugari vitium arbitran-
150 tes. nostri praecipiunt arietinum in aqua cum sale disco-
quere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinae.
sic et calculos pellit morbumque regium. eiusdem foliis sar-
mentisque decoctis aqua quam maxume calida morbos pedum
lenit, et ipsum calidum tritumque inlitum. columbini decocti
aqua horrorem tertianae et quartanae minuere creditur.
nigrum autem cum gallae dimidio tritum oculorum ulceribus
ex passo medetur.
151 (73.) De ervo quaedam in mentione eius diximus, nec
18, 189 potentiam ei minorem veteres quam brassicae tribuere,
contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum homi-
numque morsum. si quis ervom cotidie ieiunus edit, lienem
eius absumi certissimi auctores adfirmant. farina eius varos,
sed et maculas cutis toto corpore emendat. serpere volnera
152 non patitur, in mammis efficacissimum. carbunculos rumpit
ex vino. urinae difficultates, inflationem, vitia iocineris,
tenesmon et quae cibum non sentiant, atropha appellata,
tostum et in nucis abellanae magnitudinem melle collectum
devoratumque corrigit, item impetigines ex aceto coctum et
quarto die solutum. panos in melle inpositum suppurare
153 prohibet. aqua decocti perniones et pruritus sanat fovendo.
quin et universo corpori, si quis cotidie ieiunus biberit, me-
liorem fieri colorem existimant. cibis idem hominis alienum.

vomitiones movet, alvom turbat, capiti et stomacho onero-
sum. genua quoque degravat. sed madefactum pluribus die-
bus mitescit, bubus iumentisque utilissimum. siliquae eius
virides prius quam indurescant cum suo caule foliisque con-
tritae capillos nigro colore inficiunt.

(74.) Lupini quoque silvestres sunt, omni modo mino- 154
res praeterquam amaritudine. ex omnibus quae eduntur sicco
nulli minus ponderis est nec plus utilitatis. mitescunt cinere
aut aqua calidis. colorem hominis frequentiores in cibo ex-
hilarant, amari contra aspidas valent. ulcera atra aridi de-
corticatique triti supposito linteolo ad vivom corpus redigunt.
strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. sucus decocto- 155
rum cum ruta et pipere vel in febri datur ad ventris anima-
lia pellenda minoribus triginta annorum, pueris vero etiam
inpositi in ventrem ieiunis prosunt, et alio genere tosti vel
in defruto poti, vel ex melle sumpti. iidem aviditatem cibi
faciunt, fastidium detrahunt. farina eorum aceto subacta pa-
pulas pruritusque in balineis inlita cohibet et per se siccat
ulcera. livores emendat, inflammationes cum polenta sedat.
Silvestrium efficacior vis contra coxendicum et lumborum 156
debilitatem. ex iisdem decocta lentigines et cutem foven-
tium corrigunt, si vero ad mellis crassitudinem decoquantur,
vel sativi vitiligines nigras et lepras. sativi quoque rumpunt
carbunculos inpositi, panos, strumas minuunt aut maturant,
cocti ex aceto cicatricibus candidum colorem reddunt, si
vero caelesti aqua discoquantur, sucus ille zmegma fit quo
fovere gangraenas, eruptiones pituitae, ulcerum manantia
expediat, ad lienem bibere, et cum melle haerentibus men- 157
struis. lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto inponuntur.
radix quoque in aqua decocta urinas pellit. medentur pecori
cum chamaeleone herba decocti, aqua in potum colata. sa-
nant et scabiem quadripedum omnium in amurca decocti vel
utroque liquore postea mixto. fumus crematorum culices
necat.

(75.) Irionem inter fruges sesimae similem esse diximus 158
et a Graecis erysimon vocari, Galli velam appellant. est 18, 96
autem fruticosum, foliis erucae, angustioribus paulo, se-
mine nasturti, utilissimum tussientibus cum melle et in thora-

cis purulentis exscreationibus. datur et regio morbo et lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, coeliacis. inlinitur vero parotidum et carcinomatum malis, testium ardoribus ex aqua, alias cum melle, infantibus quoque utilissimum, idem sedis vitiis et articulariis morbis cum melle et fico, contra venena etiam efficax potu. medetur et suspiriosis, item fistulis cum axungia veteri ita ne intus addatur.

159 (76.) Horminum semine, ut diximus, cumino simile est,
18, 96 cetero porro, dotrantali altitudine, duorum generum, alteri semen nigrius et oblongum, — hoc ad venerem stimulandam et ad oculorum argema, albugines —, alteri candidius semen et rotundius. utroque tunso extrahuntur aculei ex corpore per se inlito ex aqua, folia ex aceto inposita panos per se vel cum melle discutiunt, item furunculos, priusquam capita faciant, omnisque acrimonias.

160 (77.) Quin et ipsae frugum pestes in aliquo sunt usu. infelix dictum est a Vergilio lolium, hoc tamen molitum, ex aceto coctum inpositumque sanat inpetigines celerius quo saepius mutatum est. medetur et podagrae aliisque doloribus cum oxymelite. ratio haec: acetis extario uno diluuntur mellis unciae duae. iustum est ita temperatis sextariis tribus decoctae farinae loli sextarios ** usque ad crassitudinem, calidumque inponi dolentibus membris. eadem farina extrahit ossa fracta.

161 (78.) Miliaria appellatur herba quae necat milium. haec trita et cornu cum vino infusa podagras iumentorum dicitur sanare.

(79.) Bromos semen est spicam ferentis herbae. nascitur inter vitia segetis avenae genere, folia et stipula triticum imitantur. in cacuminibus dependentis parvolas veluti locustas habet. semen utile ad cataplasmata ad quae ut hordeum et similia. prodest tussientibus sucus.

162 (80.) Orobanchen appellavimus necantem ervom et legumina, alii cynomorion eam appellant a similitudine canini genitalis. cauliculus est sine foliis, pinguis, rubens. estur et per se et in patinis, cum tenera est, decocta.

163 (81.) Et leguminibus innascuntur bestiolae venenatae quae manus pungunt et periculum vitae adferunt, solipugarum

generis. adversus has omnia eadem medentur quae contra araneos et phalangia demonstrantur. et frugum quidem haec sunt in usu medico.

(82.) Ex iisdem fiunt et potus, zythum in Aegypto, 164
caelia et cerea in Hispania, cervesia et plura genera in Gallia aliisque provinciis, quorum omnium spuma cutem feminarum in facie nutrit. nam quod ad potum ipsum attinet praestat ad vini transire mentionem atque a vite ordiri medicinas arborum.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

RECOGNOVIT ATQUE INDICIBUS INSTRUXIT

LUDOVICUS IANUS.

VOL. IIII. LIBB. XXIII—XXXII.

LIPSIAE

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLIX.

PRAEFATIO.

Argumentum magis quam subsidiorum criticorum rationem respiciens librum XXXII. inserui huic volumini, ut in editione minore Silligius, qui in maiore eum posuit in fronte voluminis ultimi, quia ab hoc libro incipit praestantissimus *codex Bambergensis* qui a me detectus et anno MDCCCXXXV. (cf. Sillig. ed. min. vol. V. pagg. 335—507.) in lucem prolatus, crisi Naturalis historiae Plinianae novam omnino aperuit viam. *Codicis rescripti Sessoriani*, qui est Romae in bibliotheca monasterii S. Crucis Hierosolymitanae, exiguae sane reliquiae ad libri XXV. quasdam paragraphos pertinentes vix unius loci (§. 21) mihi praebuerunt medelam. *L. Urlichsii Chrestomathia Pliniana* quum ad me perlata est, iam quattuor libri typis erant descripti, sed eius discrepantiam scripturae in his quoque notavi; M. Strackii nonnullas recepi coniecturas; alia quibus usus non esset Silligius mihi praesto non fuerunt, sed e codicibus ab eo adhibitis non pauca mihi videbantur esse emendanda, de quibus alia (e libris XXIII—XXV.) tractavi in Philologo vol. XII. pagg. 170—175., alia (e libris XXVI—XXXI.) in disputatione de auctoritate codicum Plinianorum quam misi *Friderico Thierschio*, viro amplissimo atque summe reverendo, studiorum meorum Plinianorum auctori atque moderatori, decem lustra post delatos summos in philosophia honores egregia cum laude peracta congratulans.

Scribebam Suevofurti prid. id. Iul. MDCCCLVIII.

SCRIPTURAE DISCREPANTIA.

Codd. T(Vd except. p. 8. 3—27; a usque ad p. 9. 28.) lib. XXIII. §. 1.

Lib. XXIII. p. 3. lin. 9. *artes* TVadΘ*), *has partis* SMan. Dal. | 26. *cummis* S (V *gum.*), *gummi* ad. | 4. 9. *consparsum* SV (d edd. *spers.*), *compress.* a. | 11. *lienem* Sa, ..*ne* Vd. | 14. *nervorum* Vad, *item nerv.* Sv. | 20. *sint* SVaΘ, *sunt* Td. edd. | 24. *ossibus* ad (V *uss.*), *auribus* Hard. ex Dioscor. 5, 6, ubi Plinius videtur legisse ὀστᾶ pro ὦτα. | 28. *a nobis* d edd. | 30. *in stom.* Vd. | 31. *iocineris* VdΘ, ..*ri* Sa. | 34. *sint* SVd, *sunt* a edd. | *sede* Vd, *sedi* Sv. | 35. *scabritiem* S Man. Dalec., cf. §. 7; 31, 116. 130; 34, 153., *scabiem* Vad edd. | 38. *et par.* SV, *par..* (om. *et*) ad. | 5. 1. *percoquitur* Sd. | 7. *spiritus* S Broter. (qui praeterea coniecit *spirituum*), *spiritum* TVad, Harduinus coniecit *stomachum spiritus inflatione alvumque turbant* ex Dioscor. 5, 3. ἐκταράσσει κοιλίαν καὶ ἐκπνευματοῖ στόμαχον. An forte legendum est *stomachum spiritu, inflatione alvom turbant?* | 12. *Quae autem* a edd. | *aut in* Vd (S coll. 20, 161.) Murbac., *aut* a, om. edd. | 13. *et* V, *e* STad, *in* edd. | 17. 18. *saluberrimum* Vd. | 20. *oris* vet. Dal., *coris* V, *cordis* Td, *decoris* Sa. | *vomitionibus* I, ..*nis* TVad, ..*ne* Sv. | 21. *febri* TV. | 22. *et in os* Vd. | 29. *capitis* a edd. | *faciant* VaΘ, ..*unt* Td edd. | 30. *et* om. ad. | 36. *et fotu* edd., *et potu* Vd, *ac fotu* Sa. | 6. 11. *ceria* SPint. e Diosc., *teria* Tad, *theria* V. | 17. *erectis* TV. | 23. *quia* I, *quae* VadΘ, *quod* ST. | 26. *rheumatismum* a edd. | 29. *et pl.* a edd. | 31. *a* om. a. | 35. *Coi* Sa coll. 27, 44., om. TVd. | 38. *expiationem* TVad, *exspuitionem* S codd. Gelen. contra usum Plinii

---

*) *S* significat contextum editionis Silligianae, *Sill.* commentarium Silligii, *U* Urlichsii Chrestomathiam Plin. Berol. 1857, *I* emendationes editoris, *Barb.* Hermolai Barbari Castigationes Rom. 1492, *Salm.* Exercitationes Plin. Trai. ad Rhen. 1689, *B* cod. Bambergens. sec X. vel XI., *P* cod. Pollingens. nunc Monac. sec. XV., *R* cod. Riccardian. sec. XI., *T* cod. Toletan. sec. XI.—XIII., *V* cod. Vossian. Leid. n. 61., *a* cod. Paris. 6795. sec. VIII. vel IX., *d* cod. Paris. 6797. sec. XIII., *Θ* cod. Chiffletian., *v* scripturam nullius codicis auctoritate nominatim confirmatam.

videtur excidisse *ad exscreationem.* | 7. 7. *ampelon leucen* d (a..*chen*), *ampelo leucen* SV. | 7. 8. *alii staphylen* S (Vad *stafil.*), *fistafilen* a, *alii ophiostaphylon*, Barb. e Diosc. 4, 181. | 9. *cedrostim* SBarb., *cedrosin* Va (d ..*usin*), *agrostin* T. | 15. *taedio* Sv, *taedioque* a, *taediumque* Vd, cf. 26, 3; 22, 69., Dioscor. 4, 181. σαπροκνήμων. | 16. *crocino* STV Murbac., *croci* ad edd. | 25. *turbat* Cornar. Sill. coll. Dioscor. l. c. ὑποταράττει, *purgat* Sv, fortasse huc tractum e fine huius paragr. | 30. *volsis*, *ruptis* Sv., cf. 22, 43., *vulsis corruptis* TVdΘ, *evulsis ruptis* a. An legendum est *ruptis*, *convolsis* ut 47; 27, 21; 30, 1; 32, 103. al.? cf. Dioscor. l. c. ῥήγμασι καὶ σπάσμασι. | 33. 34. *mulsa. Sucus radicis colligi debet* S, sed vid. Diosc. l. c. | 36. *mangonicat corpore* a (edd. *corpora*). | *serpentis fugat* om. TVd. | 38. *vitiet* SV, *uretet* ad, *urit* edd. | 8. 6. *asparagos* S codd. Gelen., ..*go* a. | 19. *balneis a*, *balin* Sv. | *simul* a. 34. 35. *cognominatus* Sad, ..*tis V*, ..*tum* edd. | 35. *postea vero* SVd, *vero postea* a, *vero post illum* T. | *innumera* Vad edd., ..*ri* ST vet. Dalec. | 38. *indices* SΘ, *iudices* Vad edd. | 9. 8. *usquam* S, *nusquam* Vd, *umquam* a. | 11. *haec.* ad, *hae* SV. | *videntur* I, vid. ad vol. III. p. 190, 17. et 294, 4; 295, 23. 27., *videntur sententiae* SVdΘ, *videntur victoriae* a. | 11. 12. *quoniam* Vd. | 14. *in frigido* S, *ne rigido* ad (V *ni*), *non rigido* T. | 15. *idem* Vd. | 18. *nec non* VΘ. | 26. *Falerno* TVad Θ, *Falerna* S (Gron. supra *Surrentina*, *Albana*). | 27. *Signium* (ut Graeci) Vd, *Signum* a, sed cf. 32, 109. | 30. *circum tectis* TVdΘ. | 31. *lactis* edd., *lactus* V¹Θ(Td. *let.*), *lacteus* SUV²Dalec. | 32. *aqua* TVΘ. | 34. *sicut* U, sed cf. 20, 181. | 35. *recreatur*, *appet.* (om. *et*) d edd. | 10. 1. *posse* SV, om. d edd. | 1. 2. *magis novo* UV²(V¹ *ovo*, Td *otio*). | 9. *vinum. sit vinum* (e dittographia) Vd (TΘ *situinum*, Θ in lemmate *De vino situino med.*), *vinum*, *si sit* Sv. | 11. *addunt his quae* SUΘ, *addi his quae* T, *addi atque* Vd. | 12. *traxere* Vd, *trahunt* SUΘ. | 15. *salubria* SGesn. coll. §. 44., *in sal.* UTVdΘ. | 18. *salubre* U. | 23. *curis* Vd, *curas* Sv. | 24. *intend.* Gron. | 27. *debemus* S codd. Barb. cf. 7, 205., *demus* UVΘ, *damus* Td. | 29. *iugi* Vd, *e iugi* U Hard. Gesn., *iuge* Θ, *iugem* S Gesn. | 36. *cum haemorrh.* Vd. | 11. 5. *infuso* I (edd. *quo etiam infuso*), *iufu*-- TUd Θ, ..*sum* Sv. | *auferri* d (V *aut peri*), *aufert* S.

Θ, *auferri aiunt* edd. | 14. (*non*) *et* Sd Gron., *sit* V, *etiam* edd. | 31. *Helvetico in agro quo* I coll. 4, 106. et 14, 18., *helvencypacro quo* d (V ..*co*), *helvennaco* Sv. | 32. *valit.* V²d, *valet.* Sv. | 33. *febri* SVdΘ, ..*re* edd. | 36. 37. *nec... aegrotantibus* om. Vd. | 12. 1. *fient* SVdΘ, *fiant* edd. | 6. *coniv.* V, vid. ad vol. III, p. 3, 4., *conniv.* Sv. | 12. *effundetur* SV, ..*datur* TdΘ. | 13. *hanc* Sill., *hanc vino* VdΘ, *in vino* Sv. | 14. *sed* I, *sed id* Sv, *sed iis* Sill. | 15. *in remiss.* VdΘ, *non nisi in remiss.* Sv. | 22. *aquae* ST vet. Dal., *a quae* (cum ras.) V, *atque* d edd. | *cyathum* TVd, *vini cyathum* Sv. | 23. *largius dandum* Sv. | 25. *Mitto* I, *mit* V, *inter* Sd edd. | 26. Fort. *iam omnia*, cf. 14, 111. | *supervacuum est* S, *supervacue* (in ras.) V, *superbire* d. | 26. *usum docere* S vet. Dalec. | 27. *fingitur* Vd. | 28. *e napis* S Barb., *in apis* Vd. | 30. *e iunipero* S, *et iunipino* Vd, vid. ad vol. II, p. 238. 37. | 32. *et* V, *omittatur et* Sd (edd. ..*tetur*). | 36. *praegnat.* I, vid. ad p. 22, 1. et vol. II, p. 153. 2., *praegnant.* Sv. | 13. 3. *terra* S vet. Dalec., sed *spumet* h. l. est verbum inpersonale. | 5. *prohibet* V¹Θ. | *sternum.* S. | *olfactatum* S, *olfactat. vim* d (V *vini*), *olfactu. Vim* edd. | 6. 7. *bibitur, multorum stomacho utiliter gargarizatur*, Sv, dist. I. | 9. *post potas hirudines* I coll. §. 55. *post excisos calculos* et Diosc. 5, 21. βδέλλας ποθείσας ἀποβάλλει, *post hirudines* Θ Murbac. (Td *hirund.*, V *irund.*), *potae hirudini* SHard. | 14. *et sedis* SV Murbac., *sedis* (om. *et*) ad edd. | 17. 18. *discutit. contra lichenas* om. Vd Murbac. (In a legitur *lignē*). | 27. *vomitrix* Vad. | 31. *lasere* Sa, *lasari* d (V *lasar*). | 38. Lacunam in fine notavit Sill., quam sic vult expleri: *et demersis ... morbi statim eum liberavit morbo.* Cf. Philolog. XII. p. 173. | 14. 2. *cibis* Sa, *ubi* Vd. | 3. *gustatura* Sa, sed cf. §. 72. | *et his* Sa, *et in his* TVd. | *vomant* SV, ...*unt* ad edd. | 5. *dolorem* TVdΘ. | 10. *renium* Sd, *renum* Va. | 11. *exulcerandis* TVd. | 12. *Dieuches* Sa (V *diavehes*), *Diocles* Td. | 13. *minas* SBarb., *eminas* a, om. Td. | 14. 15. *marinae* Vad edd., *pluviae* S Murbac., Dioscor. 5, 22. ὕδατος tantum. | 15. 16. *defervente* Td. | 18. *databant* SVaΘ, *dab.* Td. | *fatetur* S, ..*entur* Sv. | 20. *caldum* SΘ. | 21. *oxalme* S Diosc. l. c. | *id est* V, *idem* STd, *id* a edd. | 25. *urucas* S, vid. ad vol. II, p. 177. 7. | 26. *et contra* a edd. | 27. *a balineis* SV (a *baln.*), *ab alimentis* Td. | 30. *fae-*

cibus ad (TVΘ *fec.*), *faeci* S (Murb. *feci*). | 34. *inflammationi* S (edd. vett. ..*nes*) cf. §. 14, *inflationi* TVadΘ. | 15. 1. *non inclusa* SVΘ, *loco non incluso* ad edd. | 16. 1. *efflorescentes* S (V *ex flor.*), *et flor.* d, *flor.* a edd. | 4. et 6. *destill.* SV, *distill.* ad edd. | 9. *tenerum e* TVd. | *cortice* Td. | *derasum* TVad. | 12. *ipsa* Vd. | 28. *Cyprio* Sa, *cypro* T, *qui pro* Td. | 30. *exigit* Sd, *exigat* Va edd. | *curationem* STVdΘ, ..*one* a edd. | 17. 1. 2. *podagras* SΘ, ..*gros* TVad. | 9. *est de eo* I, *et de eo* TVd (a *et de*), *ideo* SPint. | 13. *coctum* Vad. | 16. *doloribus* TV. | 19. *manas* Vad. | 27. *custodit magis* Sv, dist. I. | *alibi* TVad, *albat* Pint., *aliud* Sv. | 30. *et* om. d edd. | 33. *salamandram* S, ..*dra* Vad, ..*dras* edd. | 34. *potum* SBarb., *lotum* Vad. | 35. *dicta laudatissimum lass.* S (edd. *Et lass.*). | *lassitudinem* Vd. | *perfrictionem* a. | 18. 2. *rictent* T(Vd ..*et*), *ruptat* a. | 9. *calidae* d. | 22. *tegmine* S vet. Dal., *germine* Vad edd. | 28. *quod* Va. | *quodque a.* | 19. 3. *ca*•*ynum* VdΘ, *carenum* a. | 5. *ceterum* a edd. | 6. *putidi* SV. | *modius* S vet. Dal., *modus* Vad edd. | 6. 7. *perit* Td. | 9. *quod* Sd, *et qua* (*dros.*) V, *et que* a. | 22. *qui olet* I, *olet qui* Sv, interpolationi haec deberi censet Sill. | 23. *qua* SV, *et qua* ad (edd. *qua et*). | 20. 3. *effectu* Sd, ..*tum* Va, ..*tum habent* edd. | 4. *valit.* Vd, *valet.* Sv. | 7. *Lilinum* VadΘ, cf. 21, 22., *lirin.* S edd. | *et Phaselinum* om. Vad. | 9. *Selgiticum* a (VdΘ ..*tium*), *Selgicum* S, vid. ad vol. II. p. 283. 19. | 10. *herbacium* SVd. | *Egovini* VdΘ. | 14. *aquae* om. Vad. | 16. 17. *et passim* a edd. | 17. *ad quadr.* Va edd. | 19. — *minus siccae*, — S. | 32. *stathe* a, *state* Vd. | 37. *renium* S, vid. ad p. 24, 35. al., *renum* Vad. | 21. 1. *et tormina* Vad, Sill. statuit verba nonnulla esse deperdita. | 3. 4. *medicinarum quae* S, ..*rumque* Vd (a *macerar.*), ..*rumque quae* edd. | 7. *ac* SV, *et* ad. | 8. *possunt* Vad edd. vett., *prosunt* SΘ Hard. An *item prosunt?* | 15. *conduntur* Vad, *condiuntur* Sv. | 17. *conduntur* Va, ..*diuntur* Sd edd. | 21. *fit et* a edd. | 22. *ex illis* S, *ex iliis* V (d *exilis*), *ex his* a edd. | 27. 28. *qui id* SDalec., *quid* VaΘ, *qui* (om. *id*) d edd. vett. | 28. *sic* Sa, *siccat* V, *siccata* Td. | 36. *earum* Vd. | 22. 1. *praegnatibus* I vid. ad p. 88, 35; 257, 25; 295, 29. et vol. II. p. 153. 2., ..*nant.* Sv. | 4. *apyrena* S coll. 13, 112., *apyrina* Vad edd. | 9. *et* SVd, *sed* a edd. | 14. *per-*

ficere edd. | *ob id* SV, *novit: ob id* a edd. (d *obiri*). | 17. 18. *videtur* Va. | 26. *sex libris* Td. | 33. *coperculo* SvdΘ, *coop.* Hard. Plin. Valer. 4, 40, *op.* a edd. vett. | 37. *a* STVd, om. a edd. | 23. 4. *eodem* STVΘ, *eo* ad edd. | 36. *pondere * * repugnante* I (videtur fuisse *pondere drachmae venenum repugnante* vel simile quid, idque a librario mutilatum in *pondere pugnante*), *pondere et pugnante* Sv. | 24. 8. *adpositu* S (THard. *app.*), ..*tum* VdΘ, ..*ta* a, ..*to* edd. vett. | 15. *alii* a edd. | 16. *eorum* Td, *et alius eorum* SVΘ, *eorum tamquam* a edd. | 21. *restingunt* S coll. 20, 223; 24, 45. 154; 29, 62., *restring.* Vad edd. | *ficu* Vad edd., *fico* S. | 23. et 32. *ficus* d. | 29. et 38. *valit.* I, cf. vid. ad 11, 32; 20, 4., *valet.* Sv. | 36. *renium* SVad, *renum* edd. | 38. *recolligenti* SGron., ..*tis* Vad alii codd. Gron. | 25. 1. *item in* VΘ. | 2. *sint* SV, *sunt* ad edd. | 3. *aut iri* I coll. 22, 69 et Diosc. 1, 183. σὺν ἴϱιδι, *aut si* TVadΘ, om. Sv, *aut iridis radice* Pint. | *admixta* Pint., ..*tae* a, ..*to* STVdΘ. | 6. *earum feminas.* Sv, dist. I coll. 30, 120; 31, 65.) Dioscor. l. c., Plin. Valer. 4, 47. | 7. *quoque decocto eodem* I, (Vd *decocta*, a ..*tae*), *decoctae quoque eaedem* Sv. | 8. *peripleum.* I, vid. ad 59, 22; 150, 11; vol. III, p. 216, 30., *plerim.* Vd, *pleum* T, *peripneum* Sa edd. | *peripneumonicis. Cum ruta coctae torminibus prosunt* Sv, dist. I coll. Plin. Valer. l. c. | *coctae, et omnibus* I (Vad. *cocta*), cf. Plin. Valer. l. c., *coctae torminibus* SBarb. | 9. *et parotidi* om. d edd. | 11. *cum* ST, *cum et* Vad, *et cum* edd. | *hordeacia* S (V ..*diac.*). | 11. 12. *Nitro addito* SPint. coll. Dioscor., *nitro addito.* Vad edd. | 14. *carcinomatae* Vd (a ..*tas*), fort. *carcinomata, si sine ulcere sunt.* | 19. Lacunam notavit Sill., quam explet: *cineris drachma sumpta e cyathis.* An fuit: *cineris cyathus cum cyathis?* Cf. 14, 85. *salis cyatho.* | 22. *cum ambustis* Vd. | 23. *inlinitus* SV² (d *ill.*), *illinatus* Va, *illitus* edd. | 26. *licio e* Sa, *ilicio* V, *ilico* Td. | 27. *ulcera* SV, *vulnera* TadΘ. | 28. *crudae* TBarb., cf. §. 127; 15, 73; 17, 254., *cruda* V, *crudi* d, om. a. | *thymo* Vd. | *farinaque* SBarb. | 30. *lotus* I coll. §. 97; 32, 97., *totum* a, *coctus* TVdΘ, *tostus* Sv. | 33. *lacte* SVΘ, vid. ad vol. II. p. 197. 36., *lac* ad edd. | *caseo* Vad. | 36. *pota menses* ad edd. | 26. 8. *sanantur* Ta, ..*atur* Vd, ..*ant* Sv. | 9. *morsus, recentes cum* Sv, dist. I. | *phagedaenae* I, ..*nas* Sv. | 10. *grossae* Vad. | 11. 12. *suffitu, resi-*

stunt...potae, *item* Sv, dist. I. | 13. *parotidas* Vad, cf. 20, 167., *parotidas sanant* Sv. | 19. *e ramo* I coll. 21, 5. (Vd¹ *ramenterimo*, d² ..*mos*.), *ramo* a, *ramorum* S vet. Dal., *rami* edd. | 21. *intumescentem* SHard. Plin. Val. 3, 29, *impub.* TVad edd. | 22. *defracto ramo* a edd. (T *defracturam*, Vd *effracturam*), cf. §. 138; 17, 123., *detracto ramo* S Plin. Valer. qui infra habet *tollat dentibus*. | 26. *reddendam* Sa, ..*da* Vd (edd. supra *Herba quoque quam*). | 30. II *drachmis cum cyathis IIII*. I (Barb. *cyathis Attici IIII*) coll. Diosc. 4, 29., *ut cum ciati* ..*ta*, *cum ut lati* Vd, *utcumque autem* Sv. | *decerpto ramo* I, *decerptarum* d (V *decrept.*, a *decept.*), *decerpta* Sv. | 33. *decocta* om. SMan. Dal. | 34. *decocto eo* Gron. ad §. 105., *decocta et* Sd (Va *tacet*) | *conluto ore* S, *coluere* Vad, *ore colluto* edd. | 37. *expressus. Qui* S, *expressusque* Vad, *expressus. Nec est* edd. | *eis* a edd., *eius* SVdΘ. | 27. 1. *eius* insertum esse videtur corrupto pronomine *eis*, nisi forte addendum erat l. 7. ante *decocti*. | 12. 13. *altior* Vd, *altiore* Sa. | 13. *sicca est* I, *siccae* ..*ti* Vad, *siccae* SMan. Dal. | 21. *fic'* d. | *corticibus* ad edd., ..*cem* V, ..*ce* S. | 34. *mira* Vad, *Mori* Sv. | 35. *folia* SΘ, *in folia* Vad. | *futuri pomi* Vd. | 28. 12. *quae* Vd. | 14. *conferentem* S, ..*te* Vad. | 31. *in singulas singulis* Sv et Dal. (Plin. Valer. 4, 56. *singulae in singulis*), *in singulis* Vad, *in singulas* Gron. | 29. 2. *porcilacae* TVadΘ. | 17. *magnitudo* SVa, ..*tudine* Td. | 20. *tamen* om. Vd. | 29. *ungino*. a, *in vino* V (d eras. *in*, T om. *in*). | 31. 32. *ieiunis*, *aptae tenesmo solo* Sv., emend. I coll. §. 145 et Dioscor. 1, 178. | 35. *inponuntur cum* Sv, dist. I. | *et ruta* Vad, *et cum ruta* SBrot. | 30. 1. *ad* om. Vad. | 2. *taenias* Svet. Dal., *tineas* Vad edd. | 11. *hi* SV, om. ad. | 15. *haec* d. | 17. 18. *et effectus* om. Tad. | 26. *lamna* SV Θ, *lamina* ad edd. | 33. *apium* SVa, *apum* d. | 37. *cum cumino* Td. | 31. 3. *heminis* d. | 8. *concoquunt* edd. vett., *coquunt* ad Hard., *concuunt* V¹, *concuciunt* V² (S..*tiunt*). | 11. *ulcera oris* Sa, om. VdΘ. | 15. *eius* edd., *et* Vd, *ea* Sa. | *quae* Sa, om. Vd. | 26. *calef.* SV². | 32. 2. *manducata pituitas extr.* SMurbac. apud Cornar. ad Diosc. 4, 128., *manducata. Pituitas extr.* Vad. edd. | 15. *eruptionibus* a edd., cf. 26, 120., ..*nis* Vd, ..*ni* S. | *seminis* Strack. | 25. *quae* STd, *quod* a edd., *ad quod* V. | *liparas* S codd. Barb., *lepras* SVd (a

leph.). | 33. 6. *alarum* SDalec. (Diosc. 1, 55. μασχάλαις), *mal.* Va edd., *maxill.* Td. | 9. *a* om. SV.

Lib. XXIIII. pag. 34. lin. 6. *ilico* I (BV 34, 151; Va 27, 89; V 28, 78.), *illico* Sv. | 17. *cummis* S, *gummis* V, *cummi* d, *commi* Θ. | 35. 4. *vehementiores* (sc. duritias) Vd, ..*tior est* S, ..*tiora sunt* edd. | *iligna* S, *ligna* V edd., *lichenas* d. | 14. *Africa* I, cf. 16, 32; 22, 3; *Attica* Sv. | 15. *vermis subtilis* Sill., *vermis ultimis* TVd, *vermiculum* Sd. | *scolecion* S codd. Barb., *scolechilum* a codd. Salm., *scolecinum* Salm., *stultilum* TVd. | 18. *vi* S. | 19. *similis* ad edd., ..*li* Sv. | 23. *ulceribus* SMan. Dal. | 27. *ex aceto* Hard., *aceto* Sa, om. Vd. | 32. *nihil* om. ad edd. | *conmanducant* SV. | 35. *tumores* S codd. Gelen., cf. §. 16., *umores* Va (Td *hum.*). | 36. 1. *relegione* V, sic etiam 28, 24. 25. 34. 201; 29, 30; 30, 2. et B 36, 43. | 6. Lacunae signum posuit S. | *vero* om. edd., *vere* Strack. | 7. *capillos* Vad, quod vide ne a glossatore sit additum, cf. 20, 263. | 19. et 25. *ramiti* V (sic 20, 251. *ramites* V¹d; 24, 15. *ramiti* bis V; 26, 78 et 79. *ramiti* RVd; 30, 135. *rames* RVd; 136. *ramitosis* RVd; 137. *ramiti* RVd; nihil enotatum est 20, 142; 22, 84. 121.), *ramici* Sv. | 22. *amineo* SVΘ, *ammineo* ad edd. | 30. *umores* a. | 37. 10. *illinatur* V edd. vett. (d ..*nantur*), *inlinant* SΘMan. Dal. (a *si ill.*). | 13. *sorbere* a edd. | 17. *fructus* S codd. Barb., *frutices* TVad. | 19. *ad antidota contra* I coll. Dioscor. 1, 105., *contra admota* Vad, *admoti, contra* Sv. | 22. *et* Vd (a *quales*), *sed* Sv. | *docuimus. Per* Sv, dist. I. | 34. *et vino* STV, *et in vino* ad edd. | 38. 17. *emendat* ad edd., *dai* (suprascr. *r*) V, ..*dare* S. | 31. *Sphacnos* Va², *phagos* a¹d. *phacos* V. | 33. 34. *aqua salsa* a edd. | 34. *et* TVd, *ac* SaΘ. | 35. *iunipiris* I, vid. ad vol. II. p. 238, 37., ..*peris* TVadΘ. | 39. 3. E Dioscoride 1, 86. lacuna sic fere est explenda: *folia trita inflammationibus medentur.* | 31. *ligula* ad. | 40. 1. *ac* Sv, *et* ad edd. | 10. *quaesunt* Vd probante Sill. | 16. *terebinthina* videtur esse glossema; cf. §. 75., *Terebinthina*... S. | 31. *a magis* V, *autem magis* S. | 32. *ex* Sv. | 36. *sternutamentis* TdΘ (a ..*ta*). | 41. 3. *sulpure* V etiam 28, 139., *sulph.* Sv. | 14. *Ad aurium* S edd. | 17. Lacunam notavit Sill. coll. Dioscor. 1, 95. Videntur haec fere excidisse: *sanat, quae et pisselaeon.* | 22. *matrum.* S vet. Dal., .*Maturum* Vad edd. | 28. *ex arbore*

SMan. Dal., *et arbor* Td, *et arbores* V (a .. *cis est arb.*) | 37. *zmecmata* T, *smegm.* ad edd. | 38. *ad omnia* SaΘ, *omnia* (om. *ad*) V, *amonia* Td. | 38. 42. 1. *acaciae* add. S ex Dioscor. 1, 89., *hammoniaci* edd. | 42. 1. *vis* STd edd., *ius* V (a *qua eius*). | 3. *virilia* Sa Barb., *ut ita* TVd. | *valit.* I (28, 53 V, 28, 56; 29, 26. 93; 30, 5. R), *valet.* Sv. | 9. *et scorpionum* Sa, om. TVdΘ. | 11. *malandrias* I coll. 26, §. 149., Marcell. Empir. 34; Veget. 2, 42., *melandrias* TVadΘ (an vera scriptura est *melandryas?*), *melanias* SBarb. | 19. *quae* SVΘ, *quo* ad edd. | 31. *metuatur* Va, *metuitur* STd. | 33. *aceto.* Vad, *aceto utile* Sv. | *fundit* S edd., *infundit* Vad. | 36. *obortas* S (Gron. *ortas*), *odoratas* TVadΘ. | 37. *ad quae* I, *aquae* TVd, *ex qua* a, *aeque ac* SHard. (Hard. *aeque propoli.*) | 43. 8. *primo vini* VaΘ (d *vino*). | 8. 9. *decocti* Sa, ..*to* VdΘ. | 10. *cortice* V (d ..*ces*), ..*cis* SΘ vet. Dal. Barb. | 14. *lenius* STVΘ, *leniter* d (a edd. add. *tusa*). | 15. *et ad* Vad edd., *ad* (om. *et*) S. | 16. *et conm.* Vad, *conm.* (om. *et*) SV. | 18. *Sabucus* V, vid. ad vol. II, p. 249. 27. ubi pro 29. scr. 24., *Samb.* Sv. | 19. *hellon* Vad, sed vid. Diosc. 4, 172. | 31. et 37. *sabuci* I, *samb.* Sv. | 33. *podagricis* a edd. | 34. *idem* V, *iidemque* ad edd. | 44. 1. *Iunipirus* a, vid. ad vol. II, p. 238. 37, ..*perus* Sv. | 2. *altera maior* om. Vad. | 17. *altero* I coll. 14, 122; 23, 70; 37, 170; *alterum* Vad edd., *alter* S. | *flore* Vad. | 18. *hic valet* SMan. Dal. Vide ne l. 20. post *extrahendas* exciderit *datur.* | 19. *obstent* Sa, *obsistent* V (Td ..*stunt.*) | 22. *punici* Sad Barb., ..*co* TVΘ. | 23. *vel folia* a edd. | 24. *decocti* Va. | 28. *balin.* SΘ. | 37. *in* om. Vd. | 45. 1. *admixto* Sa, ..*tum* Vd. | 2. *lassitudines* Td. | *ciet* S Vd. | 16. 17. *difficile concoquentes cum* Vad, cf. 18, 110.; 28, 68., *facile concoquit tunsum* SMan. Dal. | 18. 19. *eruptionum* (sc. ulcera) TVaΘ, ..*ones* Sv (Sill. *eruptiones papularum*). | 21. *semen et folium* a edd. | *ad curationem nervorum* Sill. | 22. *lethargo* SΘ, ..*gi* V, ..*gia* ad edd. | 25. 26. *a vitice* I coll. §§. 59 et 65., *a bilice* V, *bulice* Td (Pint. *ab ulice*), *a myrice* Sa Barb. coll. Dioscor. 1, 117. | 28. *floris* SV, ..*res* ad edd. | 36. *nascentium* Vad. | 38. *frondei* I, *fronde in* Vad, *cum fronde in* Sv. | 46. 6. *iam ericam* I (a *eam*), *camericam* TVdΘ, *quam ericen* SBod. | *vocat* ad edd., *vocant* SV. | 7. *Amerinis* Sad, cf. §. 58., *samerinis* V, *ait tamaricis* Sill. coll. 16, 108.

14. *ea defractam* a edd., cf. 23,130., *eadem fractam* SVdΘ. | 19. *vocat* edd., ..*ant* STVdΘ. | 30. *imposita* Vd, *vel imposita* a edd., *ipsa imposita* S, Sill. vidit excidisse obiectum verbi *sedant.* | 31. *dolori* STd, ..*ore* VaΘ, *ad dent. dolorem* edd. | 47. 6. *cicatrices ulcerum* Svet. Dal. | *praesanuere* Sa, ..*navere* Vd edd. | 12. *in* add. S. | 12. 13. *nervis*, *articulis*, *algoribus* edd. | 14. *exulcerationi* Sd, ..*ne* VΘ, ..*nibus* a edd. vett. | 18. *tumoris* Vad, ..*ri* Sv. | 21. *nervis* videtur esse interpretamentum; cf. §. 35. | 37. *taenias* SDalec., *tineas* Vad edd. | 48. 6. *aure* a edd. | 7. 8. *aut torm. labor.* om. Vd[1]. | 10. *cacoetes* Vd (a ..*hestes*). | 16. *vaso* SVΘ, vid. ad p. 137, 32., *vas a* a, *vas e* d edd. | 20. *cummim* S, *gummi* Vad. | 30. *tanta vi* ISPint., ..*tam vim* PTad (V ..*tum*). | 31. *chamaecisson* S ind., ..*ciston* Vad. | 49. 2. *efficacissimi* Vad, ..*mis* Sv. | *in totum* I coll. 25, 36; 28, 41. 253. al., *in tantum* Vad, *in tantum ut* Sv. | 3. *nocitura sint* S edd. | 10. *XXVIIII* Sa, *XXXVIIII* TΘ, *XXXVIII* Vd. | 13. 14. *felicis* S, vid. ad vol. III, p. 50, 27. 28., *filicis* Vad edd. | 14. *quo* Vad. | 16. *et* om. a edd. | 21. *radici* Sa, ..*ce* VdΘ, *a radice* Sill. | 31. *papyrum* Sa (edd. ..*rus*), *ipsarum* VdΘ. | 34. *ea* a edd. | 37. *ebenus* d edd. | 50. 13. *tineas* T edd. (d ..*nias*). | 15. *et mal.* Vad. | 17. Deesse aliquid vidit Sill., fort. *folia sanant.* | *inlita* Sa, *intr.* TVdΘ. | 24. *alvo soluta* TVdΘ, *alvom solvit* S (a edd. *alvo s.*). | 27. *vulnera* TVadΘ, cf. 24, 36; 25, 141; 28, 41., *ulcera* Sv. | 51. 3. *saniem* S codd. Barb., *insaniam* Vad. | 5. *lanas* Sa, *ramis* Vd. | 8. *poterion* Sill., *petition* VΘ, *perion* Td, *pectori* a, *poculum* Sv. | 12. *et* om. SV. | 14. *sternutamento* Td Hard. (VΘ ..*tum*), *sternumen.* a, *ad sternumentum̃* S (Cornar., ..*tam.*) | 18. *vitiaculis* Vd. | 21. Talia fere excidisse videntur: *Libanotis a quibusdam vocatum rosmarinum est.* cf. 19, 187; Dioscor. 3, 89. | 29. *sint* SVΘ, *sunt* ad edd. | 30. *lacte* SaΘ (V ..*tem*), *lac* d edd. | 52. 9. *herbae* a edd., ..*ba est* Td, ..*ba* SV. | *est* SV, *eius* a, om. Td. | 14. *omnium* Vad. | 15. *fumo* Vad. Fort. *eius* est delendum, ut ex §. 102. huc translatum. | 16. *samolum* S (in ind. V, ibid. *samulo* a, *samalo* R), *samosum* TVad (in ind. Td), *famosum* Td. | 18. *neque alibi quam* SVa (edd. *nec*), *neque quam* Θ, *nequaquam* Td. | 19. *continere* STdΘ (V ..*tinerere*), *contererere* Td. | 20. *in* SVΘ, *ex* ad

edd. | 22. *reiic.* a edd., Plin. Val. 1, 64. 66., *eic.* SVd. | 23. *inutiles* STVdΘ (a edd. ..*lem*); sed vide ne legendum sit *utiles*, cf. Galen. de fac. simpl. med. 7, p. 195. | 25. *spissandis* (ut idem sit quod paulo supra *adstrictis* et 23. 139. *adstringi*) I, *spissandi* Sv. | *visceribus* Vad, *viribus* Sv. | 26. *praeponuntur* ST, *prop.* VadΘ. | 28. *musto* S vet. Dal., *mixto* Vad edd. | 31. *inutil.* V, *in util.* ad Barb. | 32. *Spina Aegyptia* Va. | *sive* S Hard. (in ind. Td, ubi in RVa om. *Aegyptia sive*), *spinae* Vad. | 34. *mensum* SV (ad *mes.*), *mensium* edd. | 37. *est* om. a. | 53. 3. *opisthotonis* TVd, cf. §. 121. *ad remedia splenis.* | 5. *acacia est* I, *acaciae* STVd (de a non liquet). | *spina fit* STVd, dist. I. | 6. *arbore* Sa, *arbores* Vd[1], *arbor est* Td[2]. | *viridi* Sa, ..*dis* VdT. | *melior e* edd. (ad *ē*), *meliorem* V, *melior est* S. | 8. *minore* S (edd. *minore est*), *minor* Vad. | 16. *alia* SVΘ, *alias* a edd., *omnia* Td. | *utilis* SDalec., ..*les* Vad edd. | 20. *mensum* SV, ..*sium* ad edd. | 23. *aenae* S (V *enae*), *anae* d, *lanae* T, *unae* a. | 24. *fulloniae* a edd., ..*nis* STd (V *foll.*). | 27. *et arboris* SV. | 28. *Est et* Td. | 29. *erysisc.* S (12, 110. Rad), *syrisc.* Tad, *syris ac.* V. | 29. 30. *adipsatheon* S (V in ind.), *adipsa pheocon* V, *at ipsa pheoenon* d, *at ipsa phoe* a. | 30. *Syri diaxylon* S e Diosc. 1, 19., *Syridia zyron* TV, *Syri diaziron* a, *Syria ziron* d. | 38. fort. *est et.* | 54. 10. *Agrifolia* SHard. Plin. Valer. 2, 25; 3, 15. 49., *aliqui folia* d, *folia aliqui* V (Td ..*qua*). | 17. *recubitu* a Hard. (edd. vett. *sese rec.*), *secubitu* V (Sd *sese cub.*). | 24. *mora scorpionibus volnera* S, dist. I, *mora. Scorpionum volnera* edd. | 25. *iungunt* S vet. Dal. (a *iug.*), *iunguntur* Vd, *inungunt* edd. | 26. *eorum teneri* Vd (cf. 18, 177. *germinum tenera*), *teneri* S (a *urinas eorum teneri* omissis verbis *eorum caules cient*, edd. *urinam cient. Caules eorum tunduntur teneri*). | 29. *intellegitur* S (TdΘ ..*lig.*), *ut intelleg.* a, om. V edd. | 55. 10. *nascitur; gignit* S, dist. sustulit I. | 15. *tota* STV, om. ad edd. | 33. *eius* SVd, *est* a edd. | 36. *alter ille* Tad edd., *autem ille* V (S *ille autem*). | 56. 4. *qualem* SVd, *quales* a edd. | 9. *quidem* ST. | 10. *additur* a edd. | 16. *a mul.* ad edd. | 22. 23. *cumminosam* S (T *gumm.*, V ..*nusam*), *gummosam* ad Gron. Hard. | 36. *chamaeropem* a Hard., ..*dropem* S e Diosc. 3, 102., om. Vd. | 57. 1. *carpitur* a edd. | *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1. | 13. *lauri*

folio Gron. Hard., *lauro folia* V (a *tenui in lauru*, S *lauro. Folia...*), *lauro* (om. *folia*) Td. | 25. *Chamaesyce* SBarb., *chamesici* V (a ..*chi*), *chamesicus* d. | 27. *utilissimum* Vad. Lacunam sic fere explendam esse: *utilissimum sucum qui sanat* docet Dioscor. 4, 167., *utilissima* Sv. | 27. 28. *inunctus* I coll. Dioscor. l. c. ἐγχριόμενος ὁ ὀπός, *iniunctus* V, *inuncta* a (de d non liquet), *in vino cocta inuncta* (e dittographia) Sv. | 34. *farfarum sive farfugium* SHard. (in ind. *farfaro* Vd, *farfano* R Ta, et altero loco *farfarfugio* Td), *farfarfugium* TVd (a *farrarif.*) | 37. *bibitur* ad Θ. | *in vetere* ad edd. | 58. 1. *Chamaeciparisto* ad (V ..*cyph.*) | 3. *Ampeloprasos* I (V ..*prassos*, d *prassus*), *amphelоprasso* a, *ampeloprason* Sv e Diosc. 2, 179. | 10. *Clinopodium* Vad, ..*dion* Sv. | *cleopiceton* Vad (in ind. RTad, V *leop.*, ubi cum S scripsi *cleoniceton*), *cleonicon* S e Diosc. 3, 99., *cleonicion* edd. | *zopyrontion* I (a *zopir.*), *zopironthon* V, *zopyrontrion* a (in ind. *zopiro*[illegible] [a *zophir.*], *zopyronontio* Td), *zopyron* Sv e Diosc. quem secutus sum in ind. | 12. *nascitur in* edd. | 13. *praebentem* ad, ..*enti* VΘ, ..*ens* edd. | 14. *ictus; item* Sv, distinct[illegible] sustulit I (idem est *item* ..*et* quod *aeque* ..*ac.*) | 18. *Graec*[illegible] a, om. TVd, ut videtur propter *egregii.* | 19. *idem* ad. | 20. *cu*[illegible] *oxym.* edd. | 21. 22. *efficax est. Graeci* S(V *efficax si*). | 2[illegible] *aetiten* a (V *et.*, d *tet.*, in ind. *etite* d, *ethine* V, *ethyne* a), *echiten* Sv (in ind. T, R *echine*). | *laginen* Sa (edd. ..*em*; in ind. *lacine* RVa cod. Salm.), *larginen* Vd (in ind. Td). | 24. *bipedalis* SV, *ped.* Tad. | 30. *haemorroida* a, ..*dam* VdΘ, ..*da*[illegible] Sv. | 59. 5. *arum* I (Va *har.*), *aron* S(d *har.*). | *alium* om. Vd. | 7. *aros* SVa, *haron* d. | 10. *Quin et ipsi* a edd. | *Graec*[illegible] ex interpretamento ortum putaverim. | 12. *ei* ST, *et* Vad. | [illegible] STd, *et* Va. | *inferret* V[1]a, *infert* V[2], *inferat* Sd. | 15. *in potionem* edd. vett. (Hard. ..*ne*), vid. ad p. 245, 4., *potione* Va ..*nem* (om. *in*) d, *potioni* S vet. Dal. | 19. *et dec. bibere* SV | *elixum* om. TVd. | 20. *infudit* I, *infundit* SVd, *infudere* [illegible] edd. | 21. *Cleophantus* add. Sill., lacunam notavit S. | *laudavit* Vad, *laudavit Cleophantus* Sv. | 22. *peripleum.* V, vid. ad p. 25[illegible] 8., *peripneum.* Sv. | 23. 24. *semen.. dolori* non suo loco videntur esse inserta. | *infunditur* SVa (Td ..*ditur et*), ..*dent* edd.; an *infudit*? | 24. *aut susp.* ad edd. | 25. *farinae* STVΘ,

..*na* ad edd. | 26. *pane* Vad, *in pane* Sv. | *Diodor us* Reines. |28. *radix* Vd. | 33. *in sale* TdΘ. | 60. 2. *cibis* (om. *in*) Vd. | 10. *adeo* Tad, *ideo* SV. | *maiore vi in* I, *maiorem ut* Vad (Sv *ut et*). Lacunam statuit Sill. | 19. *totidemque* S edd. vett. (V *quae*), *totidem ac* Hard. | 21. *et aris* edd., *et aeris* a, *haec haris* V (in ind. RV *harix*), *echaris* d (in ind. Td *echari*), *et arisaros* SBarb. e Diosc. 2, 198. | 24. *altera unum* S edd., *alteram* Vad. | 26. *decoctarum* (sc. collyria) Vad edd. vett., *decocta earum* Hard., *decocta folia earum* S vet. Dal. | 27. ..*ita* S vet. Dal. | 30. *milifolium* Vd (a *milli.*) vid. ad p. 65, 8., p. 231, ..; 239, 20; 240, 22; 245, 12., *millef.* Sv. | 32. 33. *volnera cum aceto.* Hard. Sill. e Diosc. 4, 113., *volnera. Cum aceto* Sv. | 34. *aut* Vad, *et* Sv. | 37. *folia dari* Vad. | 38. *rusus* V, cf. §. 168; 26, .. | 61. 1. *Pseudobunion* S Barb. e Diosc. 4, 123., ..*dounion* .., *pseodovinon* V. | *napi* Sa, *apii* Vd. | 5. *Myrrhis* edd., ..*yrris* a, *myris* TVd, *murris* S. | *myrrhizan* I, *myrizam* S ..(V *mir.*), *smyrician* a, *smyrrhizam* edd. | *myrrhan* I (edd. ..*am*), *myran* Vd (T ..*am*), *miram* a, *murram* S. | 9. *data* ..dΘ, om. Va edd. | 10. *restinguit* SVdΘ (T *restr.*), *restringit* ..d. | 13. *Oenobreches* I (V ..*ces*, in ind. RVa *oenobreche*, cf. l. 15. ..*spersa vino albo* et apud Diosc. 3, 160. μετ' οἴνου δὲ πινομένη), *onobreces* a, *enobrices* d (in ind. Td), *onobrychis* Sv .. Diosc. | 21. *Coracesia* Hard. (edd. vett. *coriac.*), *Coracesta* ..Vad. | 24. *Minyada* a Hard. (in ind. R *minaides*, a *minaides*), *minsada* STVd (in ind. TdV *minsaides*), vid. ad vol. II. .. 282, 36. | *et* Vad, om. Sv. | *corysidiam* a Hard. | 26. *herbam* SV, cf. 17, 48., *herba* ad (edd. *eund. effusum*). | 31. *qui* ..d, *si qui* Sv. | 33. Videntur excidisse haec fere: *quotiens ea herba floreat.* | *florente* a (V ex superioribus add.: *brass. quamv.* ..*n.*), om. STd. | 36. *vero* Va, vid. ad vol. III. p. 270, 2., *verum* ..d, om. edd. | 62. 1. *Cleemporum* S codd. Gelen., *emporum* .., *temporum* Va. | 3. *chirocmeta* SSalm., *et hirocm.* V, *hirocm.* ..d. | 5. *aglaoph.* SBarb., *Naglaop.* Vd, *glaop.* a. | 8. *hac* S, ..c V, *hoc* Td, om. edd. | 9. *nasci* S codd. Gelen., *nascens* ..ad. | 9. 10. *in Tradastilis* SVΘ (a *Tara.*), *intra dastiles* d. | 10. ..*ius* .. *in die* om. Vad. | 11. *nocte* om. ad. | 12. *hippophobada* .., ..*phorbada* Θ (Vd ..*phorbado*, a ..*porbada*). | 13. 14. *Theombrotion* edd. vett., cf. §. 166. | 14. *nasci*, *pavonum* I,

aspic avonum V, *pavonum* (om. *nasci*) S, *nasci pavonis* a, *a spicavonis* d. | 15. *autem* om. ad. | 15. 16. *comedi aut* om. Vd (a usque ad *corporum*). | 17. *mentis* om. Vd. | 22. *Theronarca* I, *thecocarna* Va (d ..*charna*, in ind. V *therocarna*, R *thironarca*), *therionarca* S Barb. (d in ind.). | 24. *urina* Sd, ..*nam* Va, ..*nae* edd. | 30. *Thalassaeglen* SGesn., ..*eglem* Vad. | 31. *potamaugis* SGesn. (Vad ..*aucis*, in ind. Vd *potamaucyde*), *potamancis* Θ. | *haec* Vd. | 38. *Hestiaterida* I, *hestitateride* adΘ (V *haest.*, in ind. d *hestit.*, V *hesitiat.*, Ra *hesteriat.*), *hestitarida* T etiam in ind., *hestiatorida* SGron. | 63. 1. *quia* STVd, *quae* Θ, *qua* a Hard. | 12. *theombrotio* Vad edd. vett., *theonbr.* Hard., *theobr.* S coll. §. 162. | 13. *a conceptu puerperas* S, dist. I, *a conc. et puerp.* Dal., *a conc. feminas, item puerp.* Sill. | 18. *onothurim in* d (T ..*thurin*, V..*thorin*), cf. 26, 111. Galen. simpl. 8. et Aegin. 7. ὄναγρα ἢ ὀνόθηρα ἢ ὀνοθουρίς (Dioscor. 4, 116. ὄνουριν), *onothuriden in* a (in ind. V *onothuride*, Ra *onothoride*), *oenotheridem* Sv, *oenotherinem* Θ. | 22. *alia* STVΘ, *alio* ad edd. | 25. *susum* SV, vid. ad p. 60, 38. | 64. 2. *in* TVadΘ, om. SMan. Dal. | 11. *abiecto* SMan. Dal., *adi.* Vad edd. | 13. *super* SVdΘ, *supra* a edd. | 24. *terna* a (cf. 28, 36. *terna desp. praedicatione*), *terra* Vd, *ter. Iam* SMan. Dal. | 33. *eo* I, *e* Vd, *ab eo* Sa. | *subus* Sa, vid. ad vol. II. p. 187. 1., *subtus* Vd. | 35. *interemi* V, vid. ad vol. II, p. 167. 18., ..*imi* Sad. | 65. 2. *familiaris* I, *eam hilaris* Va (Sv *ea in*), *ea villaris* Td, *ea mularis* Hard. | 2. 3. *nominibus*, Vad, *nominibus*, — *nomas curat* Sv. | 3. *potam e* S, *potae* V, *potas* d, *potam in* edd. | 8. *milifolio* Sa, vid. ad p. 60, 30., *millef.* Sv. 9. *subus* S, vid. ad p. 64, 33., *sabus* V, *suibus* ad Θ edd. | 12. *subus* SVΘ, *suibus* ad edd. | *quae* SΘ, *que* V, *qui* ad edd. | 29. 30. *inflation.* TVdΘ. | 30. *plagas* a edd., *placata* VΘ, *pacata* Td, *praeligata* S. | 66. 3. *se* add. I. | 29. *ut* S, *aut* Vad, *ut, cum* edd. codd. Gelen. | *dein* SΘ, *deinde* Td, *de* a. | 33. *idem* I, *item* STVadΘ, om. Sill. | 37. 38. *Damion* S ex ind. auct., *Damon* Hard., *Timon* TVadΘ. | 67. 4. *potum* S. | 7. *feni emendat* TdΘ edd. (cf. l. 2. *decoctum eius*), *feni semen dat* a, *foenis emendat* V, *feni semen emendat* S.

Lib. XXV, pag. 67. lin. 34. *quodque* Ta, *quoque* SVΘ, *quaeque d.* | 68. 6. *est* SGron., *si* TVad, om. Hard. | 13. *utili-*

tatium UV, .. *tum* Sv. | 22. *animo adverto* SaΘ (V eraso *o*), *animadverto* d edd. | 33. *de* om. Vad. | 35. *reliqua in* Sill., *reliqua* (om. *in*) Vad, *in reliqua* Sv. | 69. 5. *auctores* SVΘ, *auct. medicinae* ad edd. | 11. *fors* Vad, *sors* SUTd. | 12. *quadripartitis* V edd. | 15. *indicta* TVdΘ. | 16. *potestatem* Td, ..*tas* V. | 28. *Media* SUVd, vid. ad vol. II, p. 24., 36., *Medea* a edd. | *Itala* Ua edd., *Italacis* V, *Italicis* d, *Italis* S. | *Circe* Sa edd., ..*cae* d, ..*ca ac* V, ..*ca* U. | 70. 5. *sint* S, *sunt* Vad edd. | 15. *balim* a Sessor., *bali* V, *balum* d, *ballim* S ex Etym. Magn. et Arcad. | 27. *confecerunt* SV, .. *rint* U ad edd. | 29. *causa est* S codd. Gelen., *causae si* Vad. | 71. 8. *relegioni* V. | 14. *quam* Vad. | 15. *remedio* SGron., ..*dia* Vad. | 16. *hoc* Vd. | 19. *appareret* Vad. | 27. *scelotyrben* Sessor.[2] ap. Keil., ..*turben* SV Sessor.[1] (d .. *turbim*), *sceletorben* a (Sessor. ap. Bethm. *sceleturben*). | 33. *gens tum* I (Sessor. in init. pag. *DISCIENSTVM*, i. e. *dil gens tum*), *Frisii*, *gens tum* S C. F. Herm. in vindic. Iuvenal., *Frisii*, edd., om. Vad, cf. 16, 3. | *fida, in* SVadΘ (Sessor. *IIDAIN*), om. edd. | 35. *veluti* ad Sessor., ..*ut* SV. | 72. 8. *nova* Td, *et nova* V, *ei nova* S, *nomina* a edd. | 10. *stultitia* Sessor. edd. vett. | *possit* Tad (Sessor. ..*et*), *potest* SV. | 12. *aevi* Sa, *aut* TVdΘ, *avi* (*experimento*) edd. vett. | 17. *tradit* SVΘ, ..*dat* ad edd. | 23. *memoro* Vad. | *Lucillum* Vd. | 26. *fuit* ad edd. | 27. Videtur excidisse *aetate Homerica* vel simile quid. | 33. *haud* S coll. Theophr. h. pl. IX, 15, 7., *autem* Vad edd. | 35. *e* add. Strack. | 36. *memini* I, *mihi* Sv. | 73. 6. *pentorobon* Sa, *pentoron* d, *penteron* VΘ. | 6. 7. *glycysiden* S (a Hard. ..*dem*), *cyclioden* Θ (TVd ..*dem*). | 7. *nam* om. ad edd. | 16. *a quo is* Sessor., *quos* V, *quoniam is* Sa. | *Panaciam* ST (Vd *panoc.*), ..*ceam* a edd., *firnaciam* Sessor. | 17. *coctus* V. | 23. *evanescit* ad edd. Sessor., *van.* S RV. | 23. 24. *inprobatur* Sa, *prob.* RVdΘ, in Sessor. est lacuna. | 27. *item* I (R *ide*, Sessor. *heracleoticum* .. *estlvestre*), *aut* ST Vd, om. a edd. | 30. *pina est chirontum* V (R ..*hir.*), *linaces chironte*.. Sessor. | 35. *panacis* a edd. | 37. *serior* RTVd. | *huic* Td. | 38. *longioribus quam* Sa, *flos* RTVd. | 74. 2. *foli* S (Tad ..*ii*), *folio* RV. | 15. *irionis* S Barb., *trionis* a (RVd..*nes*). | 25. Videtur excidisse *biberunt*. | 26. *arbitrantes* RVd Murbac., ..*trant* a, ..*trantur* S. | 30. *cogerent* I, ..*ret* SRVad. | 31...75.

23. om. RVd.. | 75. 7. *excoquatur* I, *coqu.* a, *decoqu.* edd., *percoqu.* S vet. Dal. | 12. *lilino* I, vid. ad vol. II, p. 236, 12., *lir.* Sv. | 16. *vesicis* S̄a, ..*cae* edd. | 20. *decocta* Svet. Dal., ..*tae* a, ..*tum* edd. | 24. *Invenies* a, om. RVd. | 27. *et a* S, *cia* RV, *ci a* Tad, *a* ΘHard., *ex* a edd. vett. | 29. *heracleam* Vd (Ra ..*iam*), ..*cleon* Sv. | *sideritim* S (edd. ..*ritin*), ..*ritem* a, ..*riten* dΘ, ..*riaten* RV, sed vid. l. 36. | 31. *feniculis* (om. *foliis*) RVΘ (d ..*li*). | 36. *sideritims* RVd, ..*tin* a edd. | 76. 2. *felicis* S coll. 17, 29., *fil.* Vad edd., *foliculicis* R. | 6. *hemionion* SBarb., *hermioneon* d (RV ..*oncon*), an *hemionicon*? | 7. *nascentem* SV, om. Rad. | *austere* (om. *sapore*) RVd. | 11. *edint* SV¹Θ, *ederint* R edd., *edant* Td, *edunt* V²a. | 23. *nigri* Sa edd. vett., ..*ra* RV, ..*ro* Θ, ..*rae* Gron. | *platani* a edd. vett. | 29. *in Oete* Sa, *nocte e* RVd. | 33. *Parnas.* Rd, ..*nass.* Va edd. | 36. *relegiosius* V. | 34. *vicino* SSalm., *vinicio* R Vad. | 77. 5. *fodietur* RVd. | *alii encymon* Tad, *aliam vocymon* V, *aliū vocimon* R, *alii ectomon* SBodaeus. | 8. *promiscuum* ad (S ..*cum*), *praesumiscū* R, *praecipuum* V. | 10. Ex Gell. 17, 15. et Val. Max. VIII, 7, ext. 5. Sill. coniicit excidisse: *usum ferunt elleboro ad intendendum suum ingenium.* | 12. *plebs adstans* ST (a edd. *stans*), *ples astans* d, *pla^c et arstane* V, *plietas stare* R. | *plausit* Sad edd., *phousit* RV. | 25. *radiantis* I, *ita dantes* RVTadΘ, *ita dant* S codd. Gelen. | 30. *aquas* RVad (cf. 30, 124., *per genitale effluentis aquas*), *.Ex aqua* Sv. | 31. *una* STVΘ, *upa* a, om. Rd edd. | 78. 2. *ac pice* SBarb. e Diosc. 4, 149., *haropice* Va²d (a¹ ..*pide*), *harispice* R. | 8. *tardiores* om. RVd. | 9. *solitos* Sill. | 10. *extrahere* Strack., ..*rent* Sv. | 12. *terribili* Sa, ..*lis* RTVdΘ. | 16. *coquatur* RVa edd., cf. §. 67., ..*antur* STd. | 23. *hunc* Td, *huc* RV, *hoc* Sa. | 79. 1. *cynicis* Sa, *quinicis* RTVd. | 3. *et pueris* R edd. | *mollibus* RV. | 7. Lacunam notavit Sill. | 8. *inlinitum* SRV, *illitum* ad edd. | 16. *Lenaeus* edd. S codd. Gelen., *lenius* RVad. | 17. *quadriang.* RadΘ, vid. ad vol. II, p. 249, 5., *quadrang.* SV. | *querna* S Hard., *quernae* RVad edd. | 23. *chiliodynamum* S(RVa in ind.), ..*mam* d edd., *chilodynamiam* RVa. | 29. 30. *per extremitates* SGron., *pertemitatis* RVad, *per ambitum* edd. | 34. *ei* STd, *et* RV, om. a edd. | 34. 35.

pedem Sa, *pede* RTVd. | 80. 2. *Pholoe et* SBarb., *phorp oe* RV (d ..*pe*), *phorus e* a. | 4. *et* RTad edd., om. SVΘ. | *est* I, *sic* RVd, *vis* a, om. Sv. | 5. *coquatur* RVd, cf. §. 57. et Dioscor. 3, 6., ..*antur* Sa. | 7. *medetur et* a edd. | 7. 8. *volvarum morbis* I (Diosc. l. c. ὑστέρας ἀλγήματα), *et obvium morbis* RVa (Td ..*us*), *et iisdem omnibus* SPint. | 9. *centaurium* RVad, ..*ion* SΘ. | 10. *libadeon* RVad. | 12. *palmum* SBarb. (Dioscor. 3, 7. ὑπὲρ σπιθαμήν), *paulum* RVadΘ. | *fruticante* a, *fruticum* RVd. | *lychenidis* RVad. | 15. *centaurium* Rad, ..*rion* SV. | 16. *terrae* Sa, om. RTVd. | 17. *corpore* SRV, *e corp.* ad edd. | *exsiccat* a. | 22. *triorchi* S coll. 10, 207. | *unde* STd(R *ū*), *a quo* edd., om. Va. | *accepit* SR, *accip.* TVadΘ. | 30. *veluti* (om. *in*) S vet. Dalec. | 33. *in* om. RVad. | 38. *praegnat.* I, vid. ad vol. II, p. 153. 2., ..*nant.* Sv. | 81. 8. *Ilithyia* Sa, *litida* RVd. | 9. *putant* R a edd. | 12. *tenera* videtur ortum e dittographia. | *tenerioribus* RVad Brot., sed Diosc. 3, 117. ἡ δὲ λεπτότερα. | 13. *appellant* RV. | 19. ante *ideoque* nonnulla excidisse statuit Sill. | 21. *mallon* RVadΘ, *madon* Sv (Theophr. h. p. IX, 13, 1. μαδωνίαν). | 22. *magnis et in* SV. | 24. Videntur nonnulla excidisse, cf. Diosc. 3, 138. ἐν ᾧ καρπὸς μέλας, πλατὺς, πυκνὸς, γενομένῳ γλισχρὸς, ὁ δὲ καυλὸς λεῖος. | *autumno. Radix* Sv, sed cf. Diosc. l. c. ῥίζα ἥτις τέμνεται φθινοπώρῳ. | 25. *ea alvi malis* I coll. Diosc. l. c. κοιλιακοὺς ὠφελεῖ, δυσεντερικούς, et Theophr. l. c. χρησίμη δὲ καὶ πρὸς τὰς δυσεντερίας πινομένη, *et alium* ad (S *ei*), om. RV, *alopeciis* Strack. coll. § 132. | 30. *multo* RTVd. | 31. *mos* om. RV. | 32. *sicuti* SV, ..*ut* Rad edd. | 34. *thyrsi* SSalm., *tur si* a, *tun si* RTVd. | 35. *ut* S codd. Gelen., *vel* RVad. | *incisa* SVd, ..*sae* Ra edd. | 82. 1. *abdita* SPint. coll. Dioscor. 3, 86. καὶ ῥάψῃ τὸ τραῦμα. | 2. *taedio* V probante Strack. (RTad *tedio*), *tepido* S codd. Salm., *ter die* Strack., *hoedino* edd. | 14. *cubitalis caulis* I, *cauli cubitalis* Sa, *cubitali* (om. *caulis*) RVd. | *napi* RVad, *napi similis* Sv. | 16. *cauterii* Sv. | 20. 21. *caninam linguam* I (R ..*na* ..*ua*, Td..*nas* ..*uas*), *caninam* (om. *linguam*) S (V ..*nan*). | 21. *imitata, topiariis* I, *imitatopiariis* R (V *imitt.*), cf. 13, 98; 37, 116., *imitato topiariis* a, *imitatur, topiariis* ST (d *op.*). | 22. *mittat* VdΘ(R *mit.*), *inmittat* a, *emittat* S codd. Barb. | 28. *cachlam* SBarb. Diosc. 3, 146., *calcham*

Θ(RVd *..an*), *chalcan* a. | *cera steat.* S vet. Dal. codd. Barb. I obss. crit. p. 25., *cerasia flat.* Vd (R *flath.*), *erasia fat.* a, *cera scirrhom.* edd. | 30. 31. *primam* RVad, *..um* Sv. | 31. *Maeotim* SPint. coll. 27, 2. et Theophr. h. pl. IX, 13, 2., *Boeotiam* RVad edd. | 32. *asthmata* S Salm. e Theophr., *sparmata* T(RVd *..matam*, a *..tama*). | 35. *distincta* Rad, cf. §. 129., *dicta* TV edd., *sic dicta* S. | 36. *habeat* edd., *..ant* RVd. *..et* S, *..ere* a. | 38. 1. *Thracia* SR, *traida* V, *trahyda* a, *traycla* d. | 3. *farcitur* Sa, *parcitum* Rd(V *..tam*). | 4. *naris. Quae* Sv, dist. I. | 7. *serratula* Sa, *..tura* RVd. | 8. *psychotrophon* S Barb., *pychrotropon* a (RV *phycro*, d *pycro*). | 9. *e rad.* SVΘ, *a rad.* Rad edd. | 14. *est* S edd. vett., *si* d, *sit* a, *sic* RTVΘ Hard. | 28. 29. *nomini inventione* SSalm. (cf. §§. 26. 34.; 7, 197.), *nomini* (om. *invent.*) Θ, *nomini inventioni* Vd, *nomine inventioni* R (a edd. *assignato*). | 36. *balneis* ad. | 84. 6. *fruticosa* TVd (R. *fruct.*, a *..so*), *fruticosa caule* Sv. | 10. *arescunt* TVd. | 15. *Invenerunt* a edd. | 18. *animalis* om. S Pint. | 22. *helxine* a, *helsine* RTVadΘ (sic codd. 21, 94. 95; 27, 34; 28, 220., sed 22, 41. *helixinen* R, idem infra bis *helexine*, ubi Vd habent *helxine*; 27, 34. in ind. V habet *helixine*, Ra *elexine*). | 26. *aut* (*semen*) RTVd, *erat* a, *ei aut* S, *ei est aut* codd. Barb. | 31. *eam* V edd. | 32. *ibi aut* I coll. 2, 211., *aut* S, *vel* a edd., sed RV habent *ferulavia ut*, d ex corr. *ferula hii aut.* | 33. *utrumque* et 34. *verum* Strack. | 37. *nascatur* SVd, *..citur* Ra edd. | 85. 6. *omnivori* I, *..bori* a, *..vofi* RV, *..no si* d, *..vorae* S Barb. | *sint* Rd. | 15. 16. *longa quattuor* S, dist. I, *longa* deletum vult Sill. | 18. *clematitis* S Hard. e Dioscor., *clematis* RTVad. | 29. *quaeque medicinis aptior, rotunda contra serpentis, oblonga . . .* S, dist. I. | 30. *est et si* RTVd. | 86. 2. *a* Va edd., om. Rd, *e* S. | *est* Vad, *e* S, om. R, *id est* edd. | 6. *Philetaeria* edd. ut §. 64. | 14. *inclusi* d. | 17. *farina reponitur* I coll. §. 115. (RVd *et ponitur*), *inponitur* (om. *farina*) Sv. | 27. *in arvis apud nos. Nostri* Sa edd., *Nostri* om. RTVdΘ. | 32. *Galatia* S Barb. e Diosc. 3, 1., *Gallia* RVad edd. | 34. *gustus* RV, cf. §. 110., *..tu* Sad. | 37. *carinata* SΘ, *corin.* V, *coron.* Rad edd. | *quattuor datur* edd., sed videntur potius paulo supra nonnulla excidisse. | 87. 7. *peristereon* SV, *aristereon* ad (R *..terem*). | 26. *ea* RVad edd.,

cf. §. 119. ibique Sill., *eo* SBarb. | 29. *Molemonium* RVd (in ind. RTad, V *melon.*), cf. 26, 40., *Lemonium* Sa. Aliud esse videtur λειμώνιον apud Diosc. 4, 16. | 32. *Graeci vocant* edd. | *sive* Vd edd., *aut* SR. | 33. *aut chamaezelon vocant* S, *aut cameleon vocant* R(dΘ ..*len*), om. V, *sive chamaezelon* (om. *vocant*) edd. vett. (in ind. *chamaezelon* V, *camezeleon* Ra, *chameleon* Td). | 35. *ipsa* (om. *et*) S. | 88. 8. 9. *rotundis, saepe pluribus* om. RTVd. | 9. *quaternis* Td. | 22. *Persollata* I coll. Va ad 26, 28. *persolilatae*, et Diosc. 4, 105. οἱ δὲ προσωπίδα, οἱ δὲ προσώπιον καλοῦσι [Ῥωμαῖοι περσωνάκεαμ], *persolidata* R Vd, *persolata* S a (sic codd. 26, 24. 121. 136., nisi quod 26. 121. a habet *persolutae*: in ind. V, sed Td *persolidata*, Ra *persolitae*). | 33. *et* RTVd, om. a edd., *eius* S. | 35. *praegnas* V, vid. ad vol. II, p. 153, 2. | 89. 6. *necabantur* SRVd, *necantur* a edd. | 7. *prima* RVad, ..*as* Sv. | 8. *ei* SGron., *et* R Va, om. Td. | 12. *osseis* Sa, *offensis* RTVdΘ. An forte hoc idem valet ac „*schartig*“? | 34. *griallis* Vd. (R ..*alis*). | 90. 3. *Thelyphonon* S Theophr. h. pl. IX, 18, 2., Diosc. 4, 77., *theligonon* d (V *helyg.*, R *thetyg.*) | 6. 7. *thelygonos* RVd. | 11. *rubetinis* d, *rultimis* R, *ultimis* V, *rubetis* SBarb. | 12. *patinas* Strack., ..*nis* Sv. | *candefactis* SV[2]. Lacunam notavit Sill. | 13. *phrynion* STd Barb., *phyrion* RV., | 14. *poterion* S codd. Barb. Diosc. 3, 15., *poteriton* RV, *potireton* d. | 15. *parvum* RVdΘ. | 26. *et* RTdΘ, om. SV. | 35. *farina* RVd. | 91. 4. *paranarrhinon* I (R. in ind. ..*rinon*), *panarinon* a in ind., *perarinon* RVd (in ind. Td), *anarrinon* S Barb. ex Diosc. 4, 131. | 8. *eupliam* RV (in ind. S), *eupiliam* Td, *eucleam* S Barb. Salm. Schneid. ad Theophr. h. pl. IX, 18, 2. | 21. *nymphaeae Heracliae* S ex ind. (Brot. *et her.*), cf. 26, 32. 44., *nymphaeae lacitae* Θ, *nymphea elacitae* RV, *nymphae lacitae* Td. | 21. *si ea trita* I (an *si viva*, ut §. 167. *ut vivat herba?*), *siveva tritae* RV[1]d (V[2] *sive*), *si una tritae* Sv, (Strack. coll. Dioscor. 3, 138. *nymphaea Heraclia et pix sicca, ut tritae inlinantur*). | 25. *admixta* om. SPint. | 27. An *pepererit?* | 35. *Cacalia* S Barb. e Diosc. 4, 121. (in ind. R *caccalici*, V *cacalis*), *calcalla* RVΘ, *calcala* d (in ind. etiam T). | 92. 7. *per infarina* RV (d del. *per*, T om. *per*), sed cf. Diosc. 3, 27. | 7. 8. *vomitionibus* ..

melle om. RV. | 20. *quicquid* RVd, *quidq.* S, *si quid* edd. | 27. *Spyllion* RVdΘ. | *cynoides* S(V in ind.), *cynoida* RVdΘ. | *chrysallion* S (in ind. V; R *chys.*, T *chryss.*, d *cys.*), *chrysalion* RVdΘ, *crystallion* Sv. | 34. *sextarium* I, ..*ri* V, ..*rio* Sv. | *densat ac* edd. vett. (Hard. *se ac*), *densata* SRVd. | 35. *contrahitur* S. | *inlinere* SV, ..*nire* Rd edd. | 93. 1. *Thryselinum* S Barb., *rhysellium* V(R *rhis.*, ad *rhyss.*). | 4. *minoribus* RVad. | 12. *Euphorbeum* SVd, cf. 26, 54., ..*bium* Ra edd. | 14. *quinquefolium* ad, ..*orum* RV, (*capiti*) *cum quinquefolio* Rv, dist. I. | 18. *spyllion* d (RVaΘ *spil.*). | 21. *poenic.* SV. | 23. *floret et* SV. | 30. *aut* RVad, ; *at* Sv. | 32. *ea* a SV. | 37. *item cum* RTVdΘ, cf. 26, 77. | 94. 3. *praegnat.* I, vid. ad p. 22. 1., *praegnant.* Sv. | 8. 9. *Circaeon* I (a ..*aeo*), *Circeon* STd (RV ..*eo*). | 11. *rufulis* R a edd., *rofolis* V (d *ternis vero foliis*), *nigris foris* S Barb. e Diosc. 4, 76. | 14. *albo* RVad (in edd. ante *hoc*), i. e. si hoc (semen) album est, *album* S, sed ipsi suspectum est. | 17. *folia postea* RV. | 22. *et albi* I (RVd *alvum*), *ex albo* a edd., om. SMurb. | 95. 2. *aneso* SV, *aniso* Rad edd. | 4. *algeri* RVad. | 8. *pastillo* RVa. | 13. *circumlitu* I, ..*tum* RVd, ..*tus* Sa. | 14. *alias* Sill., *alios* Sv. | 17. 18. *exstingunt* RVd. | 19. 20. *praeceperim. vis maxuma* I (Sill. ..*rimus. vis*), ..*rimus. maxima* RVad, ..*rimus. maxuma vis* Sv. | 22. *Cremnos* RVad etiam in ind. et §. 94. | *gremias* RVadΘ, *gramias* S Barb. Fest. p. 90. Müll. | 25. *crassa* RTVad, *crassa radice* Sv. | 26. *lingatur* RTVd (a edd. *eling.*), *liniatur* S codd. Gelen. | 28. *trunca* (ut opponatur fruticosae) I, *truna* RV (T in ind., d ibid. *trima*), *truma* d (a *trum a*), cf. 26, 57., *prima* S (in ind. Ra; ibid. V *pruna*). | *gallinaceos* ad edd., ..*cios* SVd (R ..*tios*). | 34. *hordeaciis* S(Rv ..*cis*). | 96. 2. *Daspetiacae e Galatia* I (R ..*ce galatia*, V ..*ce . galacia*), *daspetice galatiae* d, *despe ie. galatia* (cum ras.) a, *aspleticae e Galatia* Sill. coll. Diosc. 4, 108. | 5. *utris* RVad, sed cf. 121, 31; 28, 240. | 12. ,*folio pingui* S (Barb. *pingui folio et*) e Diosc. 4, 90. 91., *pingui* (om. *folio*) RTVadΘ, dist. I, cf. §. 162. | 17. *aizoo* S(RVd *alzio*), coll. Diosc. 4, 91., *Aizoi* a edd. | *eius* SV, om. Rad edd. | 18. *vocant* ad edd. | 20. *subgrundis* I (RV *sugr.*), *subgrundiis* ad edd. (S *sugg.*). | 21. *potius* om. SR. | 22. 23. *eritiles* RV, *ericles* d, *erides* (cum ras.) a. | 23. *trichales* a, *tricteles* R.

Vd. | *erysithales* Θ (in ind. RTad), *erysis th.* V, *erisist.* Rd, *erythales* V in ind., *chrysothales* Sa Brot. | 24. *isoetes*, *Italia sedum* Sill., *is et similia sedum* R (V *his*), *semitalia sedum* a, *ysetum alii sedum* d; in ind. *issetes aut sedum* (RTd *issetis*, V *ipsetis*), *isoetes* (om. *Italia sedum*) Sv. | *sed qui* RVd, *qui* (om. *sed*) a, *sed* (om. *qui*) Sv. | 25. *semper. aliqui sempervivum* a² edd. | 28. *ita* S, (*stanti*) *ait* R, (*stantia*) *ut* V, *ita ut* ad edd. | *imitantur* Va (R ..*tatur*), ..*tentur* d edd. | 30. *foliosum* RTVdΘ, *susum* Sa. | 33. *andrachlen* S et ind., ..*aciem* RVd, ..*ecien* a, ..*achnen* Barb. edd. | *agrian* I (S Barb. ..*am*), *agarian* R(Vd ..*am*), *enagrian* a. | 34. *Italia inlecebram* S (Barb. edd. *itali ill.*), *Italia elecebrant* V, *itali a ecelebrant* R (d ..*bram*), *italice celebrant* a. | *breviori* V (a edd. ..*re*), *et breviori* Θ(Rd ..*or*), *sed breviori* S. | 97. 5. *sucus inunctus* ad edd. | 8. *et cum* ad edd. | 11. *sanat* om. V (edd. habent *parotidas sanat*). | 13. *ozaenam* S, ..*nas* edd., *ozena* RVd, *ozen* a. | 15. *panacis* Sa, ..*ci* RVd. | 17. 18. *conmanducatur* S, ..*cantur* RV ad edd. | 18. *radices* edd. | 19. *utile* RVd (a *inut.*), ..*lia* Sv. | 20. *vel si sanguinis sit reiectio* S vet. Dal. (edd. vett. om. *si*) Diosc. 2. 152., at huc haec non pertinent. | 22. *verbenacae conmanducatae* S vet. Dal. (a *verbenace*). | *decoctae* S vet. Dal., ..*ta* RVadΘ edd. | 25. *lavatur* RVd, ..*antur* Sa. | 98. 1. *minora* RVd (a *minora aminora*), *sed minoribus* Sv, *minoribus tamen* Sill. | 6. *et in* SRTVΘ, *in* ad edd. | 17. *sistit* a edd., *sistint* RV, *sistit, in* STd. | 18. *excesi* RTVad, cf. §. 171; 26, 64., *excesis* S, *et excesis* edd. | 21. *venenarium* RVad. | 35. *eadem* Vad edd., *ad eadem* R, *at eadem* S. | *sternumentum* RV¹Θ, *sternutam.* V²ad edd. | 38. *curata fuerint* S vet. Dal. | 99. 3. *psyllum* a, *pusillum* RVd. | 11. *inlinitus* SRV(Θ *ill.*), *illitus* Tad Hard., *illita* edd. vett.

Lib. XXVI. pag. 99. lin. 25. *et novos* URad. | 28. *magno opere* SVΘ, *magnop.* Rad. | 36. *et intus* SUR¹TV¹dΘ, *et intuitus* R²V²a, om. edd. | 100. 14. *contra* om. R¹T. | 20. *Paulo* SRa, *Paullo* Vd edd. | *Italia.* RVa, quod flagitaret infra *evenisse* ut §. 7. *accidisse.* | 24. *inscitia* S (R ad marg.; a ..*am*). | *pollici* SRTVad Brot., ..*ce* U edd. | 27. *vari* SPint., *varii* R¹TVd(R²a ..*iis*). | 28. *in* RVa (d infra *tendens*), om. SUv. | 35. *increscente* Strack., cf. 37, 195., *inaresc.* SUv. | 101. 5. *gemursa* VdΘ. | 15. *memora-*

vimus U. | 21. *Cei* U, cf. Suid., *Coi* S (RTVad *Erasistratico.*) om. edd. | 22. *celebratam* URVd edd. (a ..*tum*), *celebrant etiamtum* S. | 24. *descendente* SU edd. vett., (Td..*tem*), *defendente* VHard. (Ra ..*tem*). | 102. 3. *demissus* ST, *dim.* Vd *em.* UR edd., *adm.* a. | 5. *mentis* S (sed pro acc. plur.), ..*te* v. | *animos iam* I, cf. §. 20., *animalia* (U coll. 8, 219.) RVa *mirabili* d edd., *mirabili,`iam* S. | *vinum* URd edd., *vina* SV *vino* a. | 9. *cognominari se* ad edd. (RV ..*naveris e*), *cognomen a vinis et* U coll. 23, 32., *cognomen ab aegris* SGron. 11. *iactatu* UR²a edd., cf. 14, 118; 33, 99., *iactatura* SVd²Θ *iactura* R¹d¹. | 12. *balneas* SRVad, *balin.* edd. | 20. *Asclepiaden* ŚV, ..*dem* URa edd., ..*des* (*invenit*) Td. | 23. 24. *imbrium creatrice* I (Sill. *nimborum*, coll. 2, 136.), *imperatric* Sv (U *immo*.. *imper.* uncis inclusit). | 33. *condendis* (sc. oppidis) a, *condiendis* RTVd (S ,*condiend.*), *condyendis* U (quod derivat a *condy*, poculo Persico). An forte inest nomen herbae ut *chondridis*? | 103. 8. *Meroide* SURTVad, *merodie* Θ, unde hoc nomen e dittographia vocis *hodie* ortum esse cense Sill. | 11. *dedit* SUV codd. Gelen., *dedita* RTad. | 15. *in omn* SUV. | 29. *parvo*, *longis* R²a edd., *longo*, *parvis* SR¹TVdΘ. 31. *petris* R²a edd., *petras* SR¹TVd, an *petr'ae?* | 38. *fico* STdΘ Dioscor. 3, 27; Plin. Valer. 1, 52., *vino* Va edd. (R ex corr.) | 104. 1. *Proserpina* V²a. | 6. *persollatae* I, vid. ad p. 88. 22. | 9. *circumfusa* (i. e. applicata ut Ovid. Met. 4, 360.) R¹V, ..*fossa* R²a edd., *circum confissa* d, *confissa* S. | *rusus* SV. | 12. *damasione* R¹V (d ..*nem*), *damisionem* R²a, *damasonion* S (Barb. vet. Dal. ..*um*). | *alcea* S e Diosc. 3, 159., *alcam* Vd, *alcanam* a, *alia* R¹, *alianam* R², *alisma* Barb. vet. Dal. An *alcima*? vid. ad p. 114, 31. | 20. *quoque* om. Ra edd. | 31. *persollatae* I, vid. ad p. 88, 22., *persolil.* Va, *persol.* Sv. | 32. *pondere* S Hard. | 32. 33. *Peucedani sucus pectoris* edd., dist. S. | 33. *et acorum* edd. | 34. *ea demum* SR²ad, *ea demum ex* V, *ex* R¹. | 36. *est flos* RTVdΘ, *flos est* a, *flos* (om. *est*) S edd. vett. | 105. 10. *arcion* STVΘ (Rd *art.*, a *arch.*), *bechion* edd. | 15. *calefit* edd., *calfit* R²a, *calfacit* R¹VdΘ. | 19. 20. *lateris* ... *calida* sequenti capiti et sectioni vulgo tribuuntur. | 35. *asinino* ST. | 106. 4. *aquae calidae* STd (R *aqua*), *aqua calida* Va edd. | 9. *caucum* IS edd. vett., *caucum* TVd(Ra ..*cem*). | 12. *sunt* d edd. |

16. *vini cyathis* Ra edd. | 17. *Gaeum* Va. | 29. *Tripolion* SRa Diosc. 4, 133., *triph.* VdΘ. | 30. *isatis* S Barb. Dioscor., *s atis* Vad. | 31. *caule* add. S e Diosc., cf. §. 68. | *palmo* RVad edd. 37. *malundrum* SVd, *maland.* Ra. | 107. 1. *vinaceis* S, *vineis* Vad edd. | 4. *molemonium* SRa, cf. 25, 108., *mollium* d, *mo-* ... VΘ, *lemonium* Hard. | 5. *sillibus* Va (Rd..*b'*), *sillybi;* S, *Est et silybo* edd. | 11. *hemionium* S Barb. Pint. Gesn., ...*m.* R (a *hermiōnum*, TVdΘ *hermonium*). | 12. *pleur et.* Vd. | ...*ripleumonicis* I, vid. ad p. 25, 8., *peripn.* Sv. | 14. *sil* SSchneid., ... RVad edd. | 28. *expetit* et 29. *condit* SGron., *expetitur* et ...*ditur* RVad edd. | 33. *potu* SRa, ..*ui* TVd, *potius* Sill. | *quae* ...V (Rad *que*), *quoque* Sv. | 108. 2. *potus* STVd, *succus* Rad ...d. *Vettonicae*). | 7. *pota* ... *et* om. Rad edd. | 9. *alcimae* Sill., ... ad p. 114, 31., *alcmae* Ra., *alceae* Sv. | 109. 4. *Amineo* ...a, *ammin.* d, *amminn.* R. | 9. *semper eminens* STVdΘ, ...*perem.* Ra edd. | 15. *venantur eos* SVΘ. | 18. 19. *leuceoron* ... Diosc. 3, 100., ubi nunc λεύκηθρον legitur, *licheroron* RVd ...*ch.*), in ind. *lycoron* R (a *lychor.*, Vd *clycer.*) | 36. ...*opi manipulus* om. Vd. | 37. *inlitus* om. Ra. | *tritus* S, *tri-* ...*tum* RVad, *contritus* edd. | *in* Vd, *cum* SRa edd. | 110. 11. ...*vo leniter soluta* SRTVad, *Alvum leniter solvit* (*et nymphaea in vino austero.*) edd. | 14. *saxosis locis* Ra. | 17. *capnos trunca* I, cf. 25, 155., *capnos struna* d (V *strumam*), *carnostru* Ra, *capnos per urinam* S ex meis obss. critt. p. 28. | 18. *fe-liculam* S, vid. ad p. 135, 19; 141, 36; vol. III, p. 50, 27., *filicul.* Ra edd., *filiciol.* VdΘ. | 19. *felici* SV (a .. *cis*), *filici* d edd. (R .. *cis*). | 22. *minute* SRT Gron., ..*ta* VdΘ, om. a edd. vett., *minutim* vel *minutatim* Gron. | 24. *leviter* RadΘ, sed cf. §. 56. | 28. *Stamon* Va. | 111. 4. *utile* RTVad, *utili.* SGron. | 5. *vel* TVdΘ, om. SR, *et* a. | *mulso* T. | 12. *inspargatur* SR², cf. §. 73., *sparg.* RV, *insperg.* ad edd. | 16. *radice* Sa, ..*cis* R Vd. | *paene oleae* SR Dalec., *paenuleae* Θ, *peneleae* TVd (a ..*le*). | 20. *ficis* S codd. Gelen., *fici* RVd, *fic* a. | 22. *ea* I, *ex* RVa, om. Sd. | 25. *et* SR, om. Vd. | 37. *caryiten* SBarb., *caro etin* R¹Vd, *carosetin* R². | 112. 8. *sesima* SR², *re-sima* V(R¹ .. *na*), *sesama* d edd. | 17. *hic* SV. | 18. *gratis-simo quod colligitur incipiente uva* (repet. ex lin. 13.) RVd. | 18. 19. *accepit* SV, *accip.* Rd. | 22. *Quintum* d edd.,

Quintumque RV, *Quinto quod* (..23., *nascenti in campestribus*,) S. | 31. *maxumis* R^1VdΘ, (*comosissimum ex omnibus*) *maxume* SR^2. | 113. 2. *inspargitur* SV, *insperg.* Rd. | 4. *aquam* I, cf. 24, 46. 51., *aqua* TVd, *aquas* Hard., *a* R, om. S e Diosc. 4, 174., (*per alvom.*) *At* Sill. | 18. *ficu* V edd., *fico* SRd. | 20 et 114, 6. *ramiti* RVd, vid. ad p. 36, 19., ..*ci* Sv. | 11. *tenerum* RTVdΘ, ..*ris* SR^2. | 18. 19. *laudatae* Hard., ..*ta* RVd edd. vett., ..*to* S Dal. coll. §. 83, sed cf. §. 94. | 21. *plantae* I, *elatae* RTVd, *batis* SBarb. | 24. *cachrym* S (edd. ..*yn*), *cacry* R^1, *cacry* Vd, *cacrys* R^2. | *folia pinguia albicant* S edd. vett., *folio pingui albicante* RTVdΘ (Hard. infra *crassiore et salso.*) | 30. *aequo largior* S codd. Gelen. | 31. *alcimae* I, vid. ad p. 108, 9; 123, 5. 17; 128, 10., *almae* Vd(R^1 ..*me*), *alce* R^2, *alceae* S (Brot. coll. §§. 25 et 45., ubi vid. Sill.). | 32. *pota stranguriam* RVd, dist. I, *pota stranguriam tollit* Sv. | 35. *Canthyllion* et 36. *canthyllis* (om. *est*) RVd, in ind. *canthillion* et *canthillis* RTVad; sed cf. Diosc. 3, 143. | 115. 5. *quam* SRd, om. TVa. | 5. 6. *chamaepityn* I, ..*pytin* Sv. | 10. *caron* I, *caro* RTVadΘ, *caros* S codd. Salmas. (in ind. RTVad). | 21. *anthemis* Td (V..*mys*, Θ..*mii*), *anthemum* Ra edd. | 24. *glariosis* Sa(R^2 *glor.*), cf. 31, 48., *glabriosis* TVd(Θ..*briolis*, R^1 ..*biosis*). | 34. *semen* SRVa, om. Td. | 38. *infricato* RVad. | 116. 10. *tritaque et* RV edd. (SΘ om. *et*), *trita* a, *trita atque* Td. | 13. *post se* Sv, *posset* Rad, *possit* V. | 15. *argemonion* T(R^1 VΘ.. *nio*), *argemon* R^2, *argemonem* Sd (cf. 21, 185. *argemonen* SR, ..*em* Vd edd.). | 16. *tantum* SR^2a, *lanium* R^1Vd. | 18. *persollatae* I (Sv ..*sol.*), vid. ad p. 88, 22., *persollae* R^2ad (R^1V *persol.*). | *ut in* SR^2ad, *aut* R^1TV. | 22. *ieiuno* Sad, om. RTVΘ. | 35. *cremnon* RVadΘ. Vid. ad p. 95, 22. | 38. *serapias* S Diosc. 3, 132., ..*piis* RV, ..*pis* a (d *sar.*). | 117. 1. 2. *tenuior* STVadΘ (R.. *uuior;* Diosc. 3, 122. ξηρός, cf. 18, 123.), *durior* Sv. | 5. 6. *habent* V quod deleto *satyrion* ad *radices* referri vult Sill. | 9. *ea ac* Td Hard. | *feminam* SRVad Θ, ..*na* edd. | 10. *creditum* I coll. 8, 78; ..*tam* SRVad ..*tur* edd. | 12. *trita* SRV, *illita* Td, om. a Hard. | 15. *rubri* R^2a edd. | 22. *stimulari* RVad edd., ..*re* S. | *magis adeo* S vet. Dal. probante Handio Turs. I, p. 147. | 32. 33. *cuiusdam* om. Va. | 35. *praestat* SRVad, *persanat* ΘHard., an *prae-*

sanat, ut § 147? | 118. 11. *anagallidis* Rd (a ... *lid*). | 12. *aspera* ... *suci* om. RVad. | 19. *arefiat* TV(R *eref.*), *exaref.* S R²d (d *exh.*). | 34. *amomon suco* SVd(R ..*mi*, a *sucus*). | 119. 1. *Clavom* S(R¹Vd. ..*um*), *clavos* R¹a edd. | 5. *inveniuntur* STd, ...*niunt* R¹VΘ, ..*nio* R²a edd. | 11. *myrrin* Sa, *myrin* R², *myren* R¹Vd. | *alii* Sa, *aut* RTVdΘ. | *myrtida* S Hard. (in ind. RVa *myrtis*), *myrtidan* RVad Brot. (T ..*dam*), *myrrhidam* Θ. | 23. *Phthisim* SR²a. | 24. *e* I, *et* RVad, *cum* codd. Gelen. | 34. *onothera* RDalec. (Vad *hon.*), cf. §. 146., *onotheras* S non recte citans Salmas. de hyle p. 316 C., *oenotheras* Barb. e Theophr. | 35. *onear* Sa, *oneari* R (Vd ..*rim*), *onuris* Barb. e Diosc. 4, 116. edd. | *amygdalae* S, ..*lice* R ad(V *liace*), ..*laceo* edd. | 120. 7. *sanantur* Vd. | *panaces* S, ..*cis* RVad edd. | 9. *oxymelitis* SR²a, ..*ti* R¹dΘ, ..*te* edd. | 10. *agaricon* S, ..*co* R¹VdΘ, ..*ci* R²a, ..*cum* edd. | 17. *XXX* SΘ Diosc. 4, 42., *XXXI* RVad edd. | 24. *ante* om. R¹dΘ. | *accessiones* R¹Vd, ..*ne* Θ, ..*nem* SR²a. | 27. *quaterna* (ut referatur ad radices et ad cyathos aquae) TVadΘ, ..*nae*, SPint., *et quaternas* R Hard. | 121. 4. *continget* R¹Vd, ..*git* SR²a. | 6. *praestant euphorbeum* R¹TVdΘ, cf. propter pluralem numerum §§. 113, 120, 121., *praestante ut* p̃*beum* R² (a *pbeum*), *praestante, ut perhibent* S codd. Gelen. | 7. *sucus* RVd, *suco* Sa codd. Gelen. | 12. *panaces* I (obss. critt. p. 27.) S edd. vett., ..*cis* P, *phanaris* RVd, om. a Hard. | 18. *caldi* VaΘ, *calidi* SRd edd. | 26. *e* (*vet.*) SR², *et e* edd., om. R¹Vad. | 28. *medentur* SVd, ..*etur* Ra edd. | 31. *e vino* STdΘ(V *tuditurae*), *in vino* Ra edd. | 32. *sulpuris* a, *sulph.* Sv. | 34. *enecat* I, *et necat* R¹VdΘ, *et enecat* SR²a. | 36. *persolladae* I, vid. ad p. 88, 22., *persolatae* Sv, *persolutae* a¹. | 122. 2. *modico* Rd edd. | *ex* om. R¹V. | 3. *tritum* R¹V, *contritum* SR²ad, *et contr.* edd. | 6. *etiam illam* Sill., *etiam* SRTVΘ, *illam* ad edd. | 7. *febri* SRΘ, *febre* Vad edd. | 13. *cum sale et melle* om. RTdΘ. | 123. 5. *alcimae* SVΘ, vid. ad p. 114, 31., *algmae* Ra (Td *algin.*), *alceae* edd. | 8. 9. *corissum* STa²(a¹ ..*isum*), *coryssum* d(RVΘ *chory.*), *corion* Barb. edd. | 13. *epithymum* RVad(T ..*mi*, edd. ..*mo*), *et epithymum* S. | 14. *caros* SR²a, *carus* R¹VdΘ, *coris* Barb. edd. | 15. *abscisos* a Hard. | 17. *alcimae* S, vid. ad l. 5., *algme* RVa, *algine* Vd, *alceae* edd. | 25. *schemon* RVd (*a scem.*). |

28. *pilus* SR²Barb., *plus* R¹Vd, *pulvis* a. | 31. *ex ante* Sa, *ex tant* V, *ante* (om. *ex*) edd. | 35. *sisti* S Gron., ..*tit* TVad. | 36. *scat dente* Vad. | 37. *ex* Sad, *est* V edd. | *geniculis* TVdΘ. | 124 8. *inposita* Vad. | 12. *inligata* Vad edd., *inlita* SΘ (T *ill.*). | 1 *additum* TVadΘ, cf. 23, 127., *inditum* Sv. | 19. *persollatae* vid. ad p. 88, 22., *persolatae* SVa, *herbae persolatae* TdΘ, 27. *symphyti ius* I (cf. 20, 234. *ius lapathi*), *symphitius* V (..*yticius*), *symphyti* (om. *ius*) a edd., *symphyti sucus* S. 28. *daucos* TVd, ..*us* Sa. | 30. *item* . . . 86. *Phthiriasi* S S, dist. I, *item phthiriasi*, *qua Sulla* edd. Verba *Sulla* . . *dic tor consumptus est* cum particula *que* vide ne non ab ipso Pli profecta sint, cf. 11, 114. | 35. 36. *modis* om. TVd. | 125. *feminarum* om. TV, *feminum* (om. *senum*) a. | 27. *pers latae* Va, vid. ad p. 88, 22., *persol.* Sv. | 34. *sic et* TVdΘ. Vi ne l. 33. deleto altero *vel* legendum sit: *cum melle eadem.* | 126 10. *cacoethe* Sill., *cahoeti* V, *choeti* a, *cacti* d, *cacoethe ex aceto* Sv. | *volnera* om. a. | 13. *praesanatis* Sd codd. Barb., *persan.* VaΘ. | 31. *batrachii* S. | 32. *scabrosas* Vad. | 127. 9. *e vino* SΘ. | 11. *Centauri* a, ..*rii* S, ..*rei* Vd edd. | 1 *traversos* a, *transv.* Sv. | 18. *praegnatium* I, vid. ad p. 22, 1., *nant.* Sv. | *potu* Sa, *pota* TVdΘ. | 25. *mensum* S(V *mes.*), *men sium* d edd. (a *mess.*). | 33. 34. *menses albos* ST Hard. (*albo*), *meses alvos* a, *mese albo* V. | 34. *aquae* ad, *aquae mulsae ciet* SV. | 36. *mortuos* Va. | 37. *sulpure* I, *sulph.* SVd, *sulphure alvi profluvia* a. | *ea ciet* I, *faciet* TVd, (*con tra*) *chiet* a, *facit et* S, *facit* Hard. | 128. 6. *cortice* d edd., *corticis* TVaΘ (S ; *corticis*..). | 10. *alcimae* S coll. §§. 128. 130., *alcmea*, *algmae* T, *alceae* d Hard., *althaeae* edd. vett. | 16. *immo* Vd Hard. | 19. *et* om. V edd. | 24. *praestan tissima est* Sad edd. | *quidem* Vd. | 38. *generari* Vad, *generari perhibentur* Sv. | 129. 6. *mammarum e* Sv, dist. I. | *na scentium* (sc. vitiorum) Vad edd., *nascentis* S (vet. Dal. *es*). | 8. *Caccal.* Va. | 12. *corissum* S coll. §§. 85. 129., *coristum* T (a *ecor.*, V *echor.*, d *or.*). | *ophrys* SBarb. et codd. in ind., *ophros* TVad.

Lib. XXVII. pag. 130. lin. 2. *parentium* Vad. | 4. 5. *eu phorbeam* a', *euphor herbam* V, *euphorbiam* Sv. | 16. *constat* STdΘ, *cum constat* Va (edd. ..*stet*). | 19. *dormientis* Sad, om.

VΘ. | 21. ortum STd, *mortuum* V, *mortiferum. Ortum* Sill. | 27. *veluti* SV²d, *velut* V¹a edd. | *pari intus* S codd. Barb., *parte intus* V¹d, *praesentius* V²a. | 131. 5. 6. *hoc habet nomen* ...cis inclusit S. | 7. *magistra* Vd, *magistra tu* a, *magistra na-...ra* SBarb. | 26. *Aethiopis* Sd ind., cf. Diosc. 4, 103., *Aethio-...is radix* TVa. | 27. *quadriang.* a, vid. ad vol. II, p. 249, 5., *quadrang.* Sv. | 33. *aliquot* SMurbac. (a ..*quod*), *aliquibus* T ...dΘ. | 34. *pota* Vad, an *potu*? | 35. *potu* SV²ad, *potui* ...rbac., *pote* V¹. | 36. *iliaco* a, cf. §. 89. | 37. *Ageraton* S ...d. in ind., cf. Diosc. 4, 59., *Eraton* Vad. | 132. 2. *non haec,* ... (i. e. non a verbo agendi) Vad, *haec* vet. Dal., om. SPint. | *antherici* d edd. | 14. *Hierosolyma* SHard., ..*mam* Vad. | 27. ...pite TVad, *capite in sole* Sv, *capitis contra solem* (*ca-...llo*) Θ. | 30. *scabiem* Vad edd., cf. 23, 9., *scabritiem* S. | 38. ...igat TVad, ..*git* Sv. | 133. 5. *mellis* SR¹Vd, ..*le* R²Ta. | *de-...cto* SR²Ta, ..*ta* R¹Vd. | 9. *aristereon* SR²ad, ..*teron* R¹TV. | ... *convulsa* RVad. | 18. *gallinaceo iure* SBarb., ..*ceo fere* ad, ...*ce offere* (V *offerre*). | 19. *Alsine* S codd. in ind. (Td ...*alsine sive alsine*), cf. Diosc. 2, 214., *Salsine* RVad. | ...0. *alsine* SR²d, *hals.* V, *bals.* R¹. | 23. *helxine* Sv (in ind. ...*lixine* V, *elexine* Ra), vid. ad p. 84, 22., *haec sine* RVa, *al-...sine* Td. | 26. *helxine* SBarb., *hels.* R¹Vd, *als.* T. | 134. 19. *Anonim* SBarb. e Dioscor. 3, 18., *Angonim* RVad (Ra in ind. *Anc.*). | 34. *nomen invenit* SR²a codd. Gelen., *non venit* Vd, om. R. | 135. 3. *omphaloc.* SBarb. ex Diosc. 3, 94., cf. infra *concavom* et apud Dioscor. ὑπόκοιλον ἐκ μέσου ὡς ὀμφαλός, *ompha cocarpon* RVad edd. | 11. *Arction* S codd. in ind., ...iosc. 4, 104., *Art.* R¹Vd. | 14. *dolores* STVdΘ, ..*rem* Ra edd. | *ut ita* I, coll. 32, 80., *ita* (om. *ut*) RVad, *ita ut* Sv. | 14. 15. *contineatur* RVad, cf. 35, 186., *contin. ore* Sv ut 23, 54; 25, 170.; *in ore* additur 23, 79; 32, 80. | 15. *decoctum; bibitur* Sv, dist. I. | 19. *felicis* SRV, vid. ad p. 110, 18., *fil.* ad edd. | 23. *illinuntur* STd, *linuntur* RVaΘ. | 29. *potu* SRd, *potum* Va. | 30. *inlitu* SR²d, *litu* R¹, *inlitum* VaΘ. | 31. *aliquis* SVa, ..*quibus* Rd edd. | 38. *habent* RTVd, cf. Dioscor. 3, 162., *ha-bet* (*ramos quod*) Sa codd. Gelen. | 136. 7. *lenticula; siliquas* Sv, dist. I. | 20. *fresa melle* S, dist. I. | 21. *coicitur* Va, vid. ad p. 265, 27; 292, 14; 298, 16., Lachmann. ad Lucret. 2, 1061.,

conic. S. | 24. *nos* RVad edd., *quod nos* ST. | 137. 5. *agrios* R²a. | 8. *uvolis* I, cf. Dioscor. 4, 180., *uolis* R¹, *obolis* R²(V ex emend.), *obilis* a, *appellamus in*) *violis*. Sd codd. Barb., *viticulis* Sill. | 10. 11. *uvolae* I Diosc., *vole* a, *volvae* S(RVd *vul.*), *varos* Murbac., *viticulae* Sill. | 11. *cutis* RVa Sill., *et cutis* Sd. | *emendant* a Sill., ..*dat* Sv. | 12. *uti* Sd, *uri* RVΘ, *heuri* a. | 15. (bis) *e* STVad, *a* R edd. | 22. *praemio* RVa, *in pr.* STd Θ. | 25. *diu* R¹d, vid. ad vol. II, p. 275, 25., *dio* SR², *divo* a, *die* V. | 28. *appelletur* RVadΘ Hard., ..*atur* S edd. vett. | 30. *expressus* SRTVdΘ, ..*ssi* a edd. | 32. *vaso* Sa, vid. ad p. 48, 16., *vase* RVd. | 34. *centaurio* Sa, ..*reo* RVd. | 36. *ille* Sa, *illo* RVd. | *decocti* ST, ..*tis* RVad. | 138. 1. *inflationes* S edd. Diosc. 3, 23., *inflammat.* RVadΘ. | 4. *databant* SR¹Θ, *dabant* R²Vad. | 11. *caldum* SVΘ, *calid.* Rad. | 24. *nausiam* I(TΘHard. ..*eam*), ..*sia* R¹V¹d, ..*sias* SR²V²a. | 29. *musculis* Sa, cf. Dioscor. 3, 23., Macer Florid. de virid. herb. 105., *muscis* R TVad. | 30. *rosaceo* (om. *que*) SMan. Dal. | 31. 32. *seriphum* S coll. 32, 100. (RVd *sery.*, a ..*pum*), *Seriphium* edd. | 139. 13. *velut* R¹Va, ..*uti* SR²d. | 15. *vis ei* S, *visci* R¹V, *vis* (om. *ei*) R²ad. | 18. *Bupleri* RVad. | 21. *Catananchen* R¹Vd. | 26. *a* V edd., om. SRadΘ. | 27. *Calyx* SDalec. e Dioscor. 4, 23. (in ind. R, altero loco V *calix*, Ra *calya*), *calsa* RTVad (in ind. altero loco Td, altero iidem *caulis*), vid. ad p. 154, 9., vol. II, p. 282, 36. | *aro; nascitur* Sv, dist. I. | 29. *arisaros* SHard. coll. 24, 151., *arsa* RTVd (a *harsa*), *arum* Sv. | *quoque radix* SV edd., *radix quoque* Rad. | 31. *decocti* S, ..*tis* Vad, ..*tio* R, ..*tus* Hard. | *sanant* Sa, ..*at* RTVdΘHard. | 32. *rhinocliam* I (in ind. R ..*clia*, V *rhinola*), *rinothiam* V(R cum ras. post *ri.*), *rinodiam* Td, *clinosiam* a, *onocliam* SDalec. coll. Diosc. 4, 23. | 140. 9. *capitula* SdBarb. coll. Dioscor. 4, 117., *capirila* R¹V, *capitulata* R²a. | 12. *Crataeogonon* R edd. Diosc. 3, 129. | 13. *in* RVad., *nascitur in* Sv. | 17. *crataeogonos* d edd. | 19. *crataeogoni* ad edd. | 24. *crataegon* SHard. e Theophr., *crataegonon* Vad(R *grate conon*). | *crataegona* SRd (a *crath.*), *crataegon* Θ. | 30. *Cynosarcim* a (RV ..*cima*, d ..*cimam*), sed cf. Diosc. 3, 131. | 33. *cocti* ad edd. | 34. *inventae* STΘ (a ..*te*), ..*ti* RVd. | 37. *altera* S vet. Dal., *alter* RVad edd. | 141. 10. *cucubali* S edd. vett. Dioscor. 4, 71., *cuculi* a, *culiculi* RT

VdΘ. | 15. *strumae* I, ..*ma* R^1Vad, ..*mas* R^2, ..*mis* Sv. | 17. *a conferruminando* a (R^2a *conferv am.*), *feruminando* R^1V. | 29. *concavo* RVad edd., ..*vom* S. | 30. *sinu* Rad edd., ..*um* SV. | *subsistit* S(V ex emend.), *substitit* RadΘHard. | 36. *felicis* Ra(V *felicissimis*), vid. ad p. 110, 18., *felici* S(d *fil.*). | 142. 1. *iterum* TVadΘ, ..*rumque* SR. | *tertium* SRVΘ, ..*tio* Tad. | 3. *Draphono* d (RVa *draeff.*), in ind. Td *dreffone*, V *droebe*, R *dragbe* (a ..*bae*). | 4. *cubitalibus* SR^2a, om. R^1Vd. | 6. *sabuci* Va, vid. ad vol. II, pag. 249, 27., *samb.* Sv. | 8. *Elatine* SR^2a (in ind. Ra, V *et lat.*) Dioscor. 4, 40., *elas.* R^1Vd (in ind. Td.). | *casiae* RVadΘ, *helxinae* SBarb. vet. Dal. Dioscor. 4, 40. | 14. *Empetros* STΘ, *empit.* RVad. | 16. *fuit* RVad, *fuerit* Sv. | 17. *terrena* Sd, ..*num* RVa. | 18. *ut* R^1dΘ, *ut in* R^2a, *aut* SV, *aut in* edd. Murbac. | 22. *Epicactis* RVa (in ind. Ra *Ephic.*, V *epicastis*), cf. 13, 114., *Epip.* Sd Barb. Gesn. (in ind. Td). | 22. *elleborine* Sd, *elled.* a (V *eled.*, R *selle dorine*) cf. 13, 114., ubi ex Mad recepi *embolinen.* | 26. *at* I, *ac* TVd, *hac* R, om. S. | 33. *felicis* S, vid. ad p. 110, 28., *fil.* RVad. | 34. *pterim* S, *pterin* edd. (in ind. V), *pteria* d, *pterima* in ind. Td (R *pherima*), *pterigia* Ra (V ..*egia*), i. e. πτέρυγα, Dioscor. 4, 181. Πτέρις, οἱ δὲ πτέριον, οἱ δὲ πτερίνεον. | *alii blachnon* SΘ (edd. *blechnon*), *alii biachron* d (in ind. T, d *biacron*, Ra *blaron*, V *braron*), *alibi achron* V(R *acthron*, a *acthro*). | 37. *tylipterim* RV (a *thyli.* d ..*rum;* in ind. RT *ptelipterim*, a *pteript.*, d *ptheript.*), *phtheisphtherin* V. | *nymphaea pterim* d (a..*abth.*), *nimphea iterim* V (in ind. Ra *nympheum pterica*, Td om. *pterica*, Vs. *phacum*). | 143. 1. *canaliculata* SR codd. Barb., *canic.* TVad. | 3. *utriusque* R^2VΘ, *utrique* SR^1ad. | 7. *ante* Vad, *antea* SR. | 25. *sanant* SR edd., om. Vad. | 29. *Glaux* S codd. Barb. Diosc. 4, 139., *glaus* RVa^2d, *glans* a^1. | 31. *tenues a radice;* Sv, dist. I coll. §. 56; 11, 231; 25, 28. Etiam apud Dioscor. 4, 139. videntur iungenda esse ἀπὸ τῆς ῥίζης ἄνθη. | 33. *quae* S vet. Dal. | 144. 1. *lita* Strack., cf. 35, 35; *litum* Sv. | *calfaciunt* SRa, *calef.* Vd. | 2. *et* SRa, *est* V, *est et* d edd. | 13. *non habet, quoniam* Dalec. e Diosc. 3, 147., *habet quoniam non* Sv. | 14. *candida, quae* I, *candidaque;* Sv. | 25. *in alimentis* I (Murbac. *cum*), *malum mentis* R (a edd. *contra mal.*), *alumen-*

tis VΘ, *a iumentis* STd. | 145. 3. *ilico* Va, vid. ad p. 34, 6., *illico* Sv. | 5. *attigerint* S vet. Dal., ..*rit* RVad edd. | 9. *aristida* Sa, ..*dam* RVd edd. | 10. *Hyoseris* S(Ra in ind.), *hyosoris* R²a, *hysoris* R¹Vd. | 16. *potae* S vet. Dal., *pota et* R¹TVdΘ, *pota* R²a. | 19. *aenae* S coll. 24, 111., *enae* V, *ene* R, *aeneae* edd. | 27. *dolores* SR²Td., ..*ris* R¹V, ..*re* a, ..*rem* edd. | 28. *Hypecoon* S Diosc. 4, 68., *hypegon* R¹Vd, *hysecon* R², *specon* a. | 34. *Isopyron* SBarb., *Ysophyron* RV(d ..*iron*), *Hysoph.* a. | 35. *phasioli* S codd. Barb., *passeoli* VΘ, *passoli* R¹d (T ..*ly*), om. R²a edd. | 146. 7. *ea, nam* SR, *eam* Vad, om. d¹. | 9. *raphanidion* I, *rapadion* a, *prapandion* R, *prapadion* TVdΘ, *rhapeion* codd. Barb. edd., *pardalion* SPint. e Diosc. 3, 100. | 10. *mirae* I coll. §. 123., *nure* RV(a *a; ha nures*), *rune* d, *multae* codd. Barb. edd., *plures* S. | *semen in* Sa codd. Barb., *semine* d (RV *semine acumine*). | 11. *napo* R¹VdΘ, cf. 19, 75. et Theophr. h. pl. 7, 42. ῥαφανίδος γένη, *rapo* SR², *rapa* a. | 15. *lactucae* I(Rad ..*ce*), cf. §. 98. 119. 138., *lactuca est* S(V ..*cae est*). | 19. *caldae* SV, *calidae* Rd edd. | 21. *exonychon* S e Diosc. 3, 148., *exeonychon* TVd, *exconscon* R¹, *exontycon* R²a (Θ ..*ticon*), *aegonychon* Barb. edd. | 22. *duplum* RVd. | 28. *equidem* STd, *et quidem* RV, *quidem* a edd. | 29. *aurificum* a edd., *artif.* SRVd. | *arte* Sd, *alte* RV, *ante* a. | 35. *est autem* SBarb., *autem* (om. *est*) RVa *ut* d. | 147. 3. αἷμα διώκει SDalec., *hemadioci* RVadΘ, ὕμμε διώκει edd. (Meineke ὕμμε, Sill. ἁμέ). | 11. *Mercurialis* RVad (cf. §. 72. *felicis*), ..*li* Sv. | 17. *acriore* RTVa, ..*rem* Sv. | 20. 21. *coeliacis trita* ... *adposita, profluvio* S, dist. I coll. 23, 153. 28, 248. | 24. *seridis* SBarb. e Diosc. 4, 18., cf. 20, 76.; *iridis* RVd edd. (a *hir.*), quod vide ne scripserit Plinius, quoniam legebatur etiam apud Dioscoridem ἴριδι correctum ex Oribasio. | 148. 19. *croci* SDioscor. 2, 213., *cocci* RVdΘ (a ..*ti*). | 22. *obstet* SRTVa, ..*at* d edd. | 24. *Onosma* S Diosc. 3, 137., *onoma* RVad. | *IIII* SPint. e Diosc., *tres* RVad edd. | 25. *iacentia* SPint. e Diosc., *iacentia tria* RVad edd. e dittographia, ut videtur. | 26. *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1., ..*ans* Sv. | *edit* RdΘ (a *aed.*), *edat* SV. | 28. *si comederunt* V (edd. ..*rint*), *comederunt* (om. *si*) Ra, *cum ederunt* Sd. | 31. *Osyris* S Diosc. 4, 141., *ospris* RVadΘ. | 149. 7. *similis* SRTVd, *semine* a edd. |

graminis R²Va, vid. ad p. 141, 36., ..*ni* ST, ..*ne* R¹d. | 12. *polygonaton* S Diosc. 4, 4., *pogonon* RVd. | 13. *teuthalida* Sv Dioscor., *halattada* VR²(R¹ *al.*, d *bal.*), an *thalattiada?* | *carcinothron* RVdΘ, ..*ethron* SPint. | 22. *datatur* S, *dabatur* RVd edd. | 32. 33. *inspargitur* S (R *farinā sparg.*). | 34. *ipsa* om. d edd. | 38. *quidem* SV. | 150. 11. *peripleumonicis* RV, vid. ad 25, 8., *peripn.* Sv. | 36. *palmi* SR, ..*mo* VdΘ. | *altitudine* V. | *inplet* SDalec., *imp. et* Θ, *inpet* V, *pet* R, *petit* d edd. | 151. 4. *nullius* S vet. Dal., *nulli* (*usus*) RVd edd. | 6. *altitudinem* R VΘ, ..*ne* Sd. | 7. *sucum radix* Rd. | 8. *cummis* I (d *gum.*), *gummissis* V(R *gumi.*), *cummi* S (edd. *gum.*), *gummibus* Gron. | *simili* RV. | 25. *a femina semine* I, *a femine* V, *a semine* Rad, *mas semine* SBrot. | 29. *Phaleris* I (RVadΘ, ...*ri*, cf. Gelen. de simp. med. 8, p. 239.), ..*aris* SBarb. e Diosc. 3, 149. | 29. *longum habet* R¹Vd, *habet longum* SR²a. | 29. 33. *casamum* R¹Vd. | 30. *sesamae* RVad, *sesimae* S. | 31. *cum* SVd, *vel cum* Ra. | 32. *lacte* SR²Vad², *aceto* R¹d¹Θ. | 38. *e menis* Hard. coll. 26, 23., *eminis* R(VΘ *hem.*), *emina* T(d *hem.*), *om.* a. | 152. 4. *Rhecoma* a (RVΘ *rec.*; in ind. Td; Ra *rekoma*), *Rhacoma* Sd. | 9. *ex passo* SV(R¹ *pas*), *ex passo inlita* R²ad edd. | 12. *carent* R¹Vd edd., ..*eant* SR²a. | *si* R¹Vd, *sin* SR²a. | 18. *renium* SRV, *renum* ad edd.. | 21. *purgat* SR Va, *sanat* Td. | 22. *herpetas* STd¹Gron. (R¹V *herb.*), *hesperitas* a, *asperitas* a (d² edd. ..*tates*). | 27. *morbis* RVadΘ, ..*bos* Sv. | 27. 28. *scisne*, *scisne quis* SRa, *scisne scis nec in quis* T(d *in aquis*), *scis nec in equis* d (T *ne cinaequis*). | 35. *Zmyrnion* S(V in ind.). | 37. *ad* (om. *et*) R²ad edd. | 153. 5. 6. *extenuare* om. Rd. | 10. *vomitionem* SR²Va, ..*nes* R¹Td. | 13. *renium* SR²a (edd. ..*num*), *lenium* R¹V, *lienum* d. | 15. *crethmo* Sd Barb., *cretamo* RV (a *chr.*). | 33. *esum* I, *lesum* RTadΘ, *collisum* S, *illitum* Hard. | 36. *Thalictrum* SDiosc. 4, 96. (T ..*itrum*, ΘHard. ..*itruum*), *tharitruum* d (V..*ittruum*), *thoaritruum* R²a, *aritthruum* R¹. | 37. *in* Sd, om. RVa. | 154. 3. *semipedali*, vid. ad vol. III, p. 251, 24. | 9. *naps* RVd, vid. ad p. 139, 27., *aps* a. | 11. *prosunt* Sa. | *utrumque* a edd. | 12. *colliget* V, cf. 32, 68., ..*gat* Sa (R e corr.), ..*git* d edd. | 15. *falsum et* SRVad, *et fals. esse* edd. | *Democriti;* Sd (dist. I), *deincerti* RVa. | 18. *iunipiro* RVa, vid. ad vol. II,

p. 238, 37; 241, 22., ..*pero* Sv. | 19. *cummim* SRa (V..*in*), *gummi* d edd. | *in positione* Va edd. | 23. *Est et* SR²a. | 24. *sine* Sd Barb. e Diosc. 4, 51., om. RTVa. | 25. *grano* SBarb. | *acumine* RVad. | 27. 28. *mensum* Sd (a *mes.*), ..*sium* RV edd. | 36. *centaureum* Vd edd. | 36. 37. *et aristolochia VI* S coll. Theophr. h. pl. IX., 14, 1. (RVad om. *VI*), *sex: et aristolochia* Hard. | 37. *in umbra si* I, *si in umbra* S coll. Theophr., *in umbra* (om. *si*) RVad. | *servantur* d edd. | 155. 1. *sphondyle* SΘ Theophr. l. c. 4., *spondile* RTVad. | 12. *Threciae* I, vid. ad vol. I, p. 163, 24., *Thraciae* SBarb. e Theophr. IX, 20, 5., *Graeciae* RVad edd. | 14. *Boeotiae* a, *bo eticae* cum ras. V, *et Boeotiae* SR²(R¹ ..*tia*, d *bolut.*), *Boeotiaeque* edd. | 16. *valentiores* Sill. | 17. *ea in re* I, *eam rem* a (V *rē*, R *eā rē*), *ea re* Td, *omnium rerum* S, *rerum omnium* edd. vett., *omnium* Hard. | 18. *aut* RVd edd., *ut* a.

Lib. XXVIII. pag. 155. lin. 35. *Dictae* d edd. | *erant* RV¹d edd. | *naturae* d edd. | 36. *ima* I coll. 12, 2., *illa* R¹Vd, *ipsa* SR². | 156. 1. *quid* RV, cf. 17, 217.; 29, 15., *Qui* d (S omisso signo interrogandi post *ergo*). | 10. *iudicata* S codd. Gelen., cf. 14, 72., *iudic ii ita* Vd(R *iudic ta* cum ras.), an *iudici stata?* | 17. *conexa* V, vid. ad vol. III, p. 3, 4., *conn.* Sv. | 20. *intuentibus* Sill., *ut vivenentibus* SV² codd. Gelen., *ut bibentibus* RTV¹dΘ, *ut iuvantibus* Gron. | *populis* RTVdΘSill., cf. 31, 89., *poculis* S codd. Gelen. Gron. | *morbi* deleri vult Sill. | 24. *mos* Td (videtur fuisse in R, V¹ *oramus* e corr.), *fas* SR² V²d. | 28. *resigmina* R, vid. ad p. 171, 26. et 31; etiam 13, 77. M ad habent *resigminibus*, ut haec scriptura videatur esse praeferenda. | 31. *Osthane* S, cf. 30, 8., (RTV¹ *Ost.*), *ostenta* V²d edd. | 157. 2. *vi* SR², *ubi* R¹Vd. | *gingivam* I, cf. 30, 26., ..*va* Vd, ..*vas* Sv. | 2. 3. *scariphari* Sd, ..*fari* RTV, ..*ficari* edd. | 8. *inflationes* SR²Vd, *inflammat.* R¹TΘ. | 24. *ferri* d edd. | 26. *victimam* S, ..*ma* RVd, ..*mas* Ud edd. | 28. *commendatoriis* I, ..*dationis* SU codd. Barb., ..*tationis* RVd edd. | 30. *quod* S V. | 38. *incesti deprecatio* SU codd. Gel., ..*tae prec.* RVd edd. | 158. 1. *DCIX* SURV, *DCVIII* Td, *DXIX* Merula coll. Liv. epit. lib. 20. | 1. 2. *Graecamque* SUR², *Graecamve* Vd, *graecam* (om. *que*) R¹. | 8. *precationibus* I, ..*nis* R¹VdΘ, ..*ne* SU codd. Gel. | 10. *coniectione* SUVΘ, ..*tatione* RTd edd. | 11. *pro-*

didere Rd edd. | 19. *Olemus* R, *solemus* d. | 159. 16. *an* SU codd. Barb., *in* RVd. | *inridicula* SRV(UTd *irr.*), *ridic.* edd. | 19. *Ulixem* edd. vett., ..*xe* R¹V, ..*xen* SUR², *Ulyssem* d Hard. | 29. *eligimus* S(V *prospere legimus*), cf. §. 2., *legimus* Rd edd. | 33. *memoria* RVd. | 38. *hominum* R²V edd. | 160. 3. *scorpionem* R¹V. | 8. *quoniam* URTd, *quin* SVΘ vet. Dal. codd. Turneb. Pint. | *relegiones* V, vid. ad p. 36, 1. | Post *est* Sill. statuit excidisse sententiam ab adiectivo *alius* incipientem; *est aliis:* U. | 11. *dexteram* R edd. | 14. 15. *mensas* Rd Hard. | 25. *iisque* SΘ. | 29. *dicis* RTdΘ Hard. (U e corr.), *Ditis* SV. | 34. *contra eius* I, *contracti* R¹Vd, *contra* SUR², *contrectari contra* edd. | 161. 15. 16. *e tumido* (sc. vulnere) I, *tumido* TVdΘ, *humido* Salmas., *tumodo* R¹, *modico* SR². | 17. *Paro* R¹TVdΘ, fortasse e memoriae lapsu, cf. 7, 13., *Cypro* SR². | 18. *coiectus* I, vid. ad p. 177, 16., *coniectus* SR²d, *contectus* R¹V. | 22. *gentes* (I an *gentis*? cf. 8, 92. *gens hominum*), *centes* RTVd, *nascentes* SR². | 162. 1. 2. *interfecerunt* SVΘ. | 8. *medicae* SR². | 10. *os, ulnae eius* I (Serv. ad Virg. Georg. III, 7. habet *bracchium*, Pausanias V, 13. modo ὀστοῦν, modo ὠμοπλάτην), *ostiliāni* R, *ostiliam* TV, *costa* Sv, *ascilla* coniiciebam Obss. critt. p. 29. coll. Isidor. Orig. XI, 1, 76. | 11. *relegiosum* V, vid. ad p. 36, 1. | 17. *audacioris* SR¹, ..*res* R²TVd edd. | 22. *ilico* I, vid. ad p. 34, 6., *illico* Sv. | 23. *lumbata* R¹Vd. | 26. *manum* S vet. Dal., *manu* RVd edd. | 36. *Opilius* Sd, *Of.* RV. | 38. *superiorem* SR¹. | 38. 163. 1. *palpebra ... tangatur* edd. (R¹ *tangant*, R²V *tangantur*), *palpebram ... tangat* S. | *nos haec* d (RV *eos*), *nos si haec et illa* S codd. Barb. sine interrogationis signo post *adspui.* | An *et extranei?* | 3. *muta tutatur* Sill., *mutuatur* TVd(R *utuat.*), *mutatur* R² edd. vett., *tutatur* SGron. | 7. 8. *respicere* S Rhodigin. lect. ant. 3, 7., cf. Tertull. Apol. 33, p. 28. Tzetz. Chil. 13, 461, 52., *recipere* RTVdΘ, *resipere* vel *resipiscere* Sill. | 12. *reduvias* Barb. edd. vett. (S 30, 111.), ..*via* RV, *redivias* SBrot. Schneid. coll. Fest. p. 270. Muell., *rediviva* Td. | 16. *inpositus* d edd. | 22. 23. *dextra* SR. | 26. *adicit* S(R ..*git*), *ad igitur* V, *adit id* d, *addidit* edd. | *Granus* RVd. | 27. *hic mas* I, vid. ad p. 222, 28., *hec mos* V, *hecinos* d (R *ecin.*), *vicinos* Sv. | 31. *ex* om. SR. | 164. 4. *a* RV (T *eta*), *ac* d edd., *aut*

S. | 27. *percussum* I, .. *sso* Sv. | 165. 24. 25. *valitudo* I, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 166. 5. *coluere* V², vid. ad p. 188, 35; 291, 35., *colcere* V¹, *conluere* Sv. | 8. *valitudinem* I(S Dal. *valet.*), *valitudini* R (edd. *valet.*), *valetudine* VΘ. | 8. 9. *iuvari varietate* S, *in varietate* RTd(V .. *tem*), *varietate* Θ. | 10. *senescere celerius exta* I(R¹Vd *sceleris*, R¹ *extra*, V *et ita*), *celerius senescere exta* S(R² *extra*). | 12. *L* SR², om. Vd(R *Viriculus*). | 13. *in* om. SΘ. | 16. *Sternutam.* dΘ. | 17. *mulae* SHard. (Reines. *muli*), *mutae* R¹Dal. (Θ *muta enarras*), *muta* Td. | *sternum.* SR². | 19. *dexterae* SV. | 28. *inplexis* S codd. Gelen., .. *xi* R Vd. | 30. *alteris* Vd, .. *ernis* SR. | 31. *conciliis* Sd. | *potestatium* RV, vid. ad p. 175, 15. et 212, 15.; 218, 32.; 221, 1.; 228, 16., .. *tum* SUd. | 35. *valit.* I, vid. ad l. 8, p. 42, 3., *valet.* Sv. | 167. 2. *cervicium* R¹VΘ, .. *cum* Sd, .. *cis* edd., .. *ci* R², cf. §. 192. et Charis. I, 21, 56. | 3. *dolorem* SRVΘ, cf. 23, 68., .. *re* Td edd. | *fricare* Rd edd. (V .. *gare*), .. *ari* S, sed cf. §. 64. | 10. *pressare* RVd edd., .. *ari* S. | 11. *demitti* Sd(RV *dim.*), *demittere* edd. vett. (Hard. *dim.*). | *sermone* RTd. | 12. *Melissum* STd, *Melissimum* R¹VΘ, *Messimum* R², *Messium* edd. vett. | 14. *et* S(V *e iac.* i. e. *ae iae.* ex *ac iac.*) | 18. *renum* V edd. | 19. *vesicae ve* SR². | 23. *Herculaneum* RTV(Gron. .. *neam* sc. *vim*), *Hercules cum* Sd. | *prodiderit; numerum* Sv, dist. I. | 31. An *veneficia?* | 168. 10. *morsu* SRV, .. *sui* Td edd. | 15. *Augurium* Td (RV *auguriualet.*), *Auguria* S. | *valit.* I, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | *traditur* Td, *tradentur* R¹VΘ, *traduntur* SR². | 31. *mesum* V, *mensium* Rd edd. | 33. *nidore* S TVd (Θ *nit.*), *odore* R edd. | 37. 38. *sinus addito melle ac ture* Sv, dist. I. | 169. 1. *in formicationes* I coll. §. 60. et 30, 72., *inform.* SRVΘ, *form.* (om. *in*) edd. | 4. *febri* SV, .. *re* Rd edd. | 13. *madidaque* Rd edd. (T .. *data*), *addit atque* V, *additaque* S. | 20. *si sit* S, *sistit* RVd, *si* edd. | *gravior sit* V edd. | 23. 24. *praesertim, ut alii* I, *praestimutatim* V¹ (R¹ *prest.*, d *bupresl.*), *bupresti* SR²(V² *praest.*), *buprestique* edd. | 24. *dorycnium* I, .. *num* Rd (V *dorhicnum*), .. *nion* Sv. | 32. *animalia* I coll. §. 37. et 20, 259., *marmora* RVdΘ, *murmura* Sv. | 37. *fascia* SR(V .. *am*), .. *iis* Td. | 170. 11. *urucas* SR²Vd, vid. ad vol. II, p. 177, 5., *verr.* R¹. | 14. *reiectis* SPint. codd. Oudendorp., *retectis* RVd edd. | 16. *sementim* I, .. *tia* RVd,

..*tem* Sv etiam 18, 152. 204. | 17. *laedi, tum rutam* I, *lediturutam* R(V..*tur ut am*), *leditur ut tamen* d, *laedi*, *rutam* S codd. Gelen. | 18. *ilico* V, vid. ad p. 34, 6., *illico* SRd edd. | 19. *alvariis* V(R ..*rihis*), vid. ad vol. III, p. 245, 8., *alvear.* Sv. | 21. *hebetari* ST(V *ebet.*, d..*tare*), *hebetescere* R edd. | 26. *hac vi* S codd. Gelen., *haec vi* V, *haec vis* Rd. | *superare* Vd. | *vestis contactae* Sd codd. Gel., *vesti conteste* VΘ(R .. *exte*), *vestis eo infectae* Sill. | *ne* SR²d, *nec* R¹VΘ. | 27. *igni* SRdΘ, ..*ne* V edd. | 29. 30. *inmunibus; abortus* Sv, dist. I. | 30. *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1., ..*nans* Sv. | 31. *Elepatis* d, *Clepatis* V. | *de* om. RVd. An forte *abortivis* librorum titulum significat? | 33. 34. *tot annis non concipere* SRd, *non concipere tot annis* edd. (V om. *non*). | 36. 37. *pronuntiaret* S codd. Gel. | 37. *Bithus* SV, *Bythus* Rd edd. vett., *Bytus* Hard. | *Durrachinus* S, *durach.* R, *dyrach.* V, *dyrac.* d. | 171. 1. *rusus* SV. | 8. *licio* SBarb. et codd. Gel., cf. §. 48., *pellicio* R²Td (R¹VΘ *pel.*). | *inserto* STGron., ..*te* R(V..*tae*), ..*ta* d edd. | 10. *aegris* SV, ..*ri* Rd edd. | 11. *Icatidas* RV(d *ich.*), *Icetidas* Sv. | 26. *resigmina* Vd, vid. ad p. 156, 28. | 27. 28. *vel quot. vel quartanae* V edd. | 29. *his* SV, *iis* Rd edd. | 30. *vero* SR¹, *ve* R²Vd edd. | 31. *resigmina* Rd, vid. ad l. 26. | 32. *obici* SV². | 172. 6. *iocur* Sill. coll. 32, 76. 114. 123. 135., vid. ad p. 173, 20; 174, 18; 175, 4; 176, 29; 177, 17; 184, 1. 32; 186, 4; 192, 6., *iocus* SVΘ, *iecur* Rd edd. | 7. *adips* S, *adeps* Θ. | 7. 8. *custodit* SΘ. | 8. *candoremque servat.* SΘ (edd. *servant*). | *sanat* SΘ. | 9. *vanitas* SR²d, ..*tates* R¹VΘ. | 13. *inferiori* d(R¹V *inferi*), *inferiore* SR². | 18. *videtur* SR², *videntur* TVd(R¹ *s u id.*) | 26. *potae* V(R ..*te*), *pota* d edd., *potam* S. | 34. *de* Td. | 37. *praetergressi* Td Hard. | 38. *mente* RVΘ. | 173. 16. *parte* R¹T Vd, *parte rostri* R², *parte rostri eruti sint* Sv. | 20. *iocur* SR, *iec.* Vd edd. | 24. *Asio* RVdΘ. | 31. *aneto* SR, ..*tho* Vd edd. | 33. 34. *furentis suffiri* S(R² ..*tes*). | 34. *suum* om. SR². | 174. 3. *hunc* R²Hard., *hinc* SR¹TVdΘ. | *ruinae* SR². | 6. *aneso* SV, *aniso* Rd. | 8. *e* I, om. Sv. | 8. 9. *superiori* RTV, ..*ris* Sd edd. | *dextrae partis* SR² edd. | 18. *iocur* SV, *iecur* RTd edd. | 29. *dexteris* et *dexteros* SRd. | 175. 1. *sive pelvi* S codd. Gelen. (R²V² *pulvi*), *sivelvi* R¹V¹ (d *sive vi* cum ras.). | 2. *quod* VΘ. | *tententur* R²d edd. | 4. *iocur* SRV, *iec.* d edd. | 5. *po-*

dagricis SV, ..*gris* Rd. | 7. *interematur* RV, vid. ad p. 287,30. et vol. II, p. 167, 18., *interimatur* SΘ, ..*imitur* d edd. | 15. *potestatium* I (V..*cium*) vid. ad p. 166, 31., ..*tum* Sv. | 19. *ilico* I, vid. ad p. 34, 6., *illico* Sv. | 20. *molliciae* SR, ..*cia* V. | 22. *crocodilos* R¹V. | 29. *ea etiam* I, *etiam* S¹V, *hac etiam* Td, *eadem* SR². | *et adipe* R. | 32. *farta* SV, *referta* R Td. | 35. *enascentis* V¹(R²..*ti*, edd...*tes*), *nascentis* SR¹V²d. | 176. 3. *ut cerussa* om. RV. | 4. *sturnorum fimo quos* I e Diosc. 2, 98., *qui sturnos* Barb., *qui* SR², *sui* R¹Vd. | 16. *colos* SR, ..*or* Vd edd. | 17. *et* SVd, *ex* R. | 29. *iocur* SV, vid. ad p. 172, 6., *iec.* Rd. | 32. *coarguentur* I., ..*entium* RV, ..*endum* Sd codd. Gelen. An *utili inrisu coarguentium?* | 38. *pelle hyaenae* Rd. | 177. 9. *somnia* SPint., *omnia* RVd edd. | 11. *sic* STd, *sit* RV, om. edd. | 12. *si* T, om. SRVd. | 13. *cineri* d edd. | *si misc.* S codd. Gel. | 16. *coiecto* V, vid. ad vol. III, p. 162, 30., *coni.* Sv. | *corpori* Rd. | 17. *iocur* S(V¹ *narratio cur*, V² *cor*), vid. ad p. 172, 6., *iecur* Rd edd. | 20. *Heleniae* I coll. 21, 159; 25, 12., *hebente* Td(R¹ *beb.*, R²V *deb.*), *tepente* SHard. | *animal* R¹Vd, *animal id* SR², *id animal* edd. | 32. *dinoscitur* V, *dign.* Sv. | 35. *poti* SR, *potu* TVd, an *pota*? | 37. *ita* RVd, *ita ut* Sv, sed iungendum est: *utique .. bibantur.* | 178. 7. *cognatio* om. R¹V. | 8. *hippopotamio* RV. | *detrahendi* SV, *trahendi* RTdΘ. | 9. *plurumo* S(TV ..*rimo*), ..*mi* Rd edd. | 13. *agmina* RVd, *angina* vet. Dal. | 23. *Hactenus de externis* ad superiora trahunt Sv. | *praevertemur* SGron. (R² edd. *rev.*), *prae vertens* R¹V(d *rev.*). | 28. *spongea* RVd, ..*geosa* Sv. | 179. 2. *intus* SMurb. codd. Gelen. Dioscor. 2, 75., *ictus* R²V²d, *tetus* R¹V¹. | 4. *poti ab* SΘ(V *poti* cum ras.), *potior* d, *poscit* (*abstinentiam*) R¹, *post* R² edd. | *Arcadia* S codd. Gel., *Achaia* R(Vd ..*am*). | 5. *cachectae* S (edd. *et cach.*), *cachoete* d, *cacoethe* Θ, *cacohetae* RV. | 15. *diu* RVd, vid. ad p. 248, 15; 308, 28; vol. II, p. 275. 25., *dio* Sv. | 16. *satis* I, *salis* RVdΘ, *singulis* Sv. | *quinae* RVd, *quinis* Sv. | 24. *pityocampis* I(R *pytosc.*, V *potio c.*), ..*pes* ST(d *potioc.*). | *bupresti* RVdΘ, ..*tis* ST. | 25. *Colchicum* I, *cholicum* RVd, *colchicon* Sv. | 35. *sesamae* T, *sesimae* S, *sami id* R (d *am.*), *semi* V. | 37. *tertio* SV, ..*ia* Rd edd. | 180. 12. *mollis .. sistit. Sedat* RVd edd., cf. §§. 169. 205. 207., *mollit .., sistit sedatque* SΘ. | 23. *paulum* SVΘ,

..*lulum* Rd edd. | 34. *religiosus erat* SΘ. | 35. 36. Malueris *attinguere* coll. §. 142., sed cf. 29, 30. | 36. *cum* RV, *aut cum* Sd. 37. *utilior quanto* om. RVd. | 38. *iam* RTd(V *eam* e corr.), om. S vet. Dal. | 181. 1. *herbarum causa* R¹VΘ. | 3. *efficacior* e I, ..*ciore* SRV, ..*cior est* Td Hard. | 15. *Gallica* TVdΘ(R¹ *call.*), *salsa* S(R² *sals*). | 18. *et* SRTV, om. dΘ. | *pectoris* ST VdΘ, *pectoribus* R (edd. *et pect.*). | 25. *sulpure* V, vid. ad p. 41, 3., *sulph.* Sv. | 30. *inlita* I (R¹TVd ..*to*), *inlinitur* SR². | 31. 32. *et convolsa et spasmata* om. R¹Vd. | 33. *salsamentaria* VdΘ. | 37. *tusa* Vd. | 182. 19. *omne* om. R edd. | 24. *ac cam.* Vd. | 27. *laudatissima e cervis* S, ..*me cervicis* V(R ..*ma*, R² *cervis*), ..*ma cervina* edd. (d ..*me*). | 32. 33. *praestantissimum* S(R² ..*ma*), ..*antium* R¹TVdΘ. | 36. *pelvibus* S vet. Dal. Cornar., *pell.* RTVd edd. | 37. *obducendis* S, *duc.* RV²d edd., *dic.* V¹. | 183. 11. *plebe* R¹. | 16. *effectibus*? S. | 36. *interesse* Vd edd. | 184. 1. *iocur* SR, vid. ad p. 172, 6., *iecur* Rd edd. | 2. *adips* SΘ, vid. ad p. 186, 7; 188, 21. 28., *adeps* RVd edd. | 5. *et* Sd(V *ei*), *vel* R edd. | 15. *sese* SR¹VΘ (d *serere* coll.), *esse* R², *se* edd. | 32. *Laudant hirci* S edd. vett. | *iocur quo* SRV, *iecore* (om. *quo*) Td. | 185. 3. *manica* TVdΘ Sill. (R *manisa*), om. Sv. | 33. *eo contra* RVd. | 186. 2. *additum* SVd, ..*tur* R edd. | 4. *iocur* SR, *iecur* Vd edd. | *fel* SR²d, om. R¹V. | 5. *praevertemur* SRV, *revert.* d edd. | 7. *adips* SR, vid. ad p. 184, 2., *adeps* Vd edd. | 10. *in porriginem* I, cf. §. 71., *in* om. R²V¹(R¹ *purr.*, V²d *prur.*), *porrigini* SBarb. | 13. *urina* RVd, *urina cui admiscent* Θ(S ..*nam*), *cum urina* edd. recte fortasse. | 23. *felium fimum* S(Hard. *felis*), *fellum fimum* RV, *fel lupinum* Td. | 31. *aqua quae* S (edd. *aqua pota quae*), *aquae* R, *quae* V, *ea quae* d. | 187. 2. *apruno* SRV¹, *aprino* TV²d, vid. ad p. 191, 3; 192, 16; 197, 9. 29; 199, 2; 200, 17; 201, 1; 202, 26; 204, 29., *aprugno* edd. | 6. *papyracio* SR. | 7. *sesaminio* R¹Vd. | 17. *edint* S, *edent* RV, *edant* d edd. | 19. *eae quoque* I, *eq°q;* R, *aeque quoque* Vd edd., *quoque* S vet. Dal. | 37. 38. *vitreo* SV² Dal. (V¹Θ ..*io*), *vitro* Rd edd. | 38. *citreo* RTVd, cf. 15, 28; 23, 88., *citrino* Θ, *cicino* S vir doct. ap. Dalec. | 188. 4. *etiam* SRV, *et* TdΘ. | 6. *colutas* I, vid. ad l. 35., *coll.* RTVd, *conl.* S. | 12. *calfacta* .·. *per* R edd., ..*to* .. *et per* STVd. | 12. 13. *laguene* RV. | 18. *dirus* RVd. | 19. *a*

coitu exceptum SMan. Dal. | 21. *adips* SR[1], vid. ad p. 184, 2., *adeps* R[2]Vd edd. | 28. *adips* SΘ, *adeps* RVd edd. | 30. *inlinitum* R[1]V, *inlitum* SR[2]d. | 35. *coluantur* V, vid. ad p. 291, 35., *conl.* S, *coll.* v. | 189. 6. *acu os* I, *acui os* d edd., *aco(simile)* R[1]V[1], *os acu* SV[2], *os acui* R[2]. | *scariphare* S(V ..*fare*, R[1] ..*ficare*), *scarifari* d (R[2] edd. ..*ficari*). | 18. *scariphari* S(V ..*farii*), ..*ficari* Rd edd. | 26. 27. *col.* I, vid. ad p. 188, 35., *conl.* S, *coll.* v. | 190. 31. *usus* STVΘ, cf. §. 158., *usum* Rd edd. | 33. *usus* RVTd, *uberibus* S, om. edd. | 38. *Iocur melis ex aqua oris* Sv, dist. I cum Man. Dal. coll. §. 194. | 191. 2 *felis* S, cf. §. 245., *felix* RVd, om. Hard. | 3. *aprunum* SR[2](R[1]Θ *afr.*), vid. ad p. 187, 2., *aprinum* Rd edd. | 9. *Gallorum* SV, ..*arum* R, ..*iarum* Td Hard. | 11. *carpineo* SMan. Dal., *caprino* RVd edd. | 192. 4. *kaedinus sanguis* SR[2]. | 5. *aceto et vino acri* SΘ. | *modo* om. R[1]Td. | 6. *iocur* SV, vid. ad p. 172, 6., *iecur* Rd edd. | 8. *ex melle* SVΘ, *ac* Rd edd. vett. | 11. *bubuli* R[1]TVd, *bulbis* R[2], *cum bulbis* Sv. | 16. *apruni* SRV, vid. ad p. 187, 2., *aprini* d edd. | 17. *adspargi* SV. | *Afferunt* R[1]Vd edd., *adficiunt* R[2], *adiciunt* S. | 24. *punctu* I, ..*tus* d, ..*tos* R[1]V, ..*tis* SR[2]. | 28. *renium* SRd, *renum* TV edd. | 36. *equi* RVd, *et equi* Sv. | 37. *Caecilius* Sd (R[1] *Cec.*), *celius* R[1]T, *caelus* VΘ. | 193. 4. *relegiose* V vid. ad p. 36, 1. | 8. *eum* RV, om. d edd., *eo* S. | *prodest et* SR[2] edd. | 10. *lien* SR[2] (a apud Hard.), Marcell. Emp. 23., Plin. Val. 2, 18., Q. Seren. 24., om. R[1]TVdΘ. | 12. *aprunum* SV, vid. ad p. 187, 2., *aprin.* Rd edd. | 16. 17. *cinis* om. R[1]d. | 17. *ima* SRBarb., *iam* Vd. | 26. *iocur* S, vid. ad p. 172, 6., *iecur* RTVd. | 29. *apruni* S, vid. l. 12., *aprini* RVd edd. | 194. 12. *farinam* SRBarb., ..*na* Vd. | 36. *deploratos* Sd, *deplan.* RTVΘ. | 195. 13. *duritiae* SV, ..*tie* Rd edd. | 16. *veluti* SV, ..*ut* Rd edd. | 19. *ex* I, *et* SRVd, *et in* edd. | 26. *iunipiri* RV, vid. ad vol. II, p. 238, 37., ..*peri* Sv. | 27. *felle* R[1]Vd. | *murra* SΘ, *myrrha* RVd. | 31. *aiunt* I, coll. 29, 41; 32, 140. al., *dicunt* SR[2]d, om. R[1]V(Gron. *prodest*). | 34. *apruna* SR, vid. ad p. 187, 2., *aprina* Vd edd. | 38. *asini* SRV, ..*nini* d edd. | 196. 26. *Femora* SRV, *femina* d edd. | 38. *cerati* Sd, *certatim* RV. | 197. 1. *helxines* SBarb., vid. ad p. 84, 22., *helsine si* R(V..*nae si*), *helsine* d. | 6. *absciso* Sv, ..*sso* Rd edd. | 8. *aprunum* SRΘ, vid. ad p. 187, 2., *aprin.*

Vd edd. | 14. *aprunus* S, *aprin.* RVd edd. | *attritum* SVΘ. | 17. *e* SR^2 edd., *eo* R^1Vd. | 20. *minantia. eadem res* SR^2 edd. vett., om. R^1TVdΘ Hard. | 29. *aprunos* SRV, vid. ad l. 8., *aprin.* d edd. | *aprunam* SR^2, *aprin.* RVd edd. | 198. 3. *diu* RVd, vid. ad vol. II, p. 275, 25., *dio* Sv. | 5. *aquae* R^2, *quae* R^1V, *equi* Td, *equi aquae* S edd. | 6. *lymphatis* R^1Vd, *..aticis* SR^2. | 9. *pari* om. R^1V. | 15. *asini* R^1TVd, *asinini pulli* SR^2. | 19. *apri* Sd, *aprini* R^2V^2, *apruni* R^1V^1. | 26. 27. *si quis e vena* SR^2. | 30. *quaeve* SR^2. | 37. *sero* SR^2d, om. R^1TV. | 199. 2. *aprunum* SR, *aprinum* Vd edd. | 4. *macro* SR^2, *macrae* Vd edd. (R^1*..es*), cf. Plin. Valer. 1, 61. | 9. *alicacia* SR(TVdΘ*..tia*). | 13. *convasisse* R, *cornua iussisse* V(d *ussisse*). | 14. *qui et* TVd, *et* R, *et qui* SR^2. | 17. *urine* R. | *vesicae* Rd edd., *aut vesica* Td, om. SV. | *caprae* Gesn. ex Diosc. 2, 99. | 21. *bovis feminae* SR^2, om. RVd. | *ex* R^1, *et* V, *et ex* SR^2. | 25. *hirci* R^1VdΘ, *hircim* R^2, *hircinum* S, *hircorum* edd. | 28. *siccus* om. R^1TVΘ. | *deiecta* SRd, *del.* TV, *des.* vet. Dal. | 34. *aprunum* S, *..inum* RVd edd. | 200. 4. 5. *in ambustis ... radicibus* SR^2, om. R^1Vd. | 8. *fimum* ST, *..us* RVd edd. | 17. *percussu* Sd, *..sso* R^1V, *..ssi* R^2. | *apruno* SR, vid. ad p. 187, 2., *..ugno* V edd., *..ino* d. | 20. *utilius putent* SR^2, *salutarem promittunt* R^1Vd, cf. l. 22. | 21. *in potu* SR^2, *inposito* R^1Vd, an *inpositam*? | *et* SR^2, om. R^1Vd. | 22. *salutarem promittunt* SR^2, *utilius putent* R^1U (d *putant*), cf. l. 20. | 38. *adips* SR^2, *adeps* R^1Vd. | 201. 1. *aprunum* SR, vid. ad p. 187, 2., *..inum* V, *..ugnum* d edd. | 17. *et e* RVd. | 20. *idem* vet. Dal. (Plin. Valer. 3, 22. *id etiam*), *lidem* d, *item* SRV. | 21. *haedi* om. R^1Vd. | 23. *inlitum* SV, *illitumque* Rd edd. | 25. *inlito* RVd. | 27. *liquefacto* RV. | 28. *bovas* RVdΘ, *boas* Sv. | 29. *sanantur* Rd edd. | 202. 1. *adiuvant* SR. | 22. 23. *pro conceptu* edd. (R e corr.). | 23. 24. *item ..mammae* om. R^1V. | 24. *coagulo* RVd, *..lum* Sv. | 25. *inlinit* R^1V. | *sanguine* d, *..nem* Sv. | 26. *aprunum* SRV, vid. ad p. 187, 2., *..inum* d, *..ugnum* edd. | 27. 28. *adspargatur* SV. | 28. *potione* RV. | 38. *suffitio* STVΘ, *..tae* Rd edd. | 203. 1. *maturant* edd. | *adhibetur* Td, *..beatur* SΘ, *..bentur* RV edd. | 2. *necat* STd, *..ant* RV edd. | 7. *colutae* I, vid. ad p. 291, 35., *conl.* Sv. | 8. *equae e* Sill. (an *equi*?), *eque* RV, *e qua* d, *aqua* Θ, *ex aqua* Sv. | *potus* Rd edd., *epotus* SVΘ. | 9.

ungula S, ..*las* RVd, ..*lae* edd. | 18. *duritias* Rd. | 22. *masculinum* RVdΘ. | 32. *urina* RV edd. | 33. *potus* RV, ..*ta* edd. | 34. *in aqua* RVd. | 204. 1. *potu* Sd, ..*to* V, ..*ta* edd. | *urina* edd. | 5. *dentiendi* I, ..*ti* Sv. | 15. Intercidisse quaedam statuit Sill. | 17. *tractum* SΘ, *tracham* V(d ..*cam*), *traiectum* R edd. | 29. *aprunum* SR, vid. ad p. 187, 2., ..*inum* d, ..*ugnum* V edd. | 31. *item ad coitum* RVΘ (Sill. *facit item*). | 205. 17. *trita* RTVdΘ, *omnia haec trita* Sv. | 18. *discoctam* Sd, *decoctam* RTΘ(V..*tum*). | 20. *discoctas* SR(Td .. *tam*), *decoctas* VΘ. | 21. *iocur* I, vid. ad p. 172, 6., *iocus* SΘ, *iecur* RVd edd. | 22. *inducta* SV edd., *induta* TdΘ(R ..*ti*). | 23. *Cypro* S edd. (R^2 *cip.*), *ciprino* Vd(R^1 *cipi.*) | 24. *subteri* S codd. Gelen. (an *supteri*?), *super* Vd. | 25. *ima* I, vid. ad p. 193, 17., *iam* Vd, *in* R, om. Sv. | 29. *focus* SR^2d, *locus* R^1V. | 29. 30. *larium* R^1Vd (3, 66. R; 2, 16 *lari*ᵘ d), cf. Rudd. I, p. 95, not. 26.; Schneid. Gramm. II, p. 256.; *larum* SR^2 (2, 16. a Mon., 3, 66. *compitularum* Td).

Lib. XXIX. p. 206. lin. 18. *medicina ea* I, ..*nae* R^1VΘ, ..*nae usu* SR^2d. | 22. *dicavit* SUV, *dit.* T, *dict.* RdΘ. | *et* SUR^2, *nec* R^1Vd^1, om. d^2. | 36. *Herodicus* Dalec., C. F. Herm., Keil., Url. | 207. 4. *a rege .. eius* spuria esse statuit Url. | 5. *praemio aristendere* R^1V^2(R^2 *artis*). | 7. *Agragantino* SR^1TVdΘ (R^2 *acr.*); *agragentino* B 35, 62. 64; 179. supra scripto *a*. | 8. 9. *diu scholae* SUGron., *discole* Vd (R *scole* cum ras.). | 14. *vita* IU (Barb. edd. *recedente a vita*), *vitia* RTVdΘ, *aevi nequitia* S. | 18. *annua iis* SU, *annualis* V(TdΘ ..*les*), *anulis* R^1. | *mercedes* URTVdΘ, ..*de* S(R^2 edd. ante *his*). | 23. *operibus* SU codd. Gel. et Bud., *operis* R^1VdΘ, *opera* R^2. | $\overline{CCC}$ I, *CCC* S codd. Gelen., *trecenties centena milia* U edd., *CCCI* d, *ceci* V. | 24. *aetate eadem* I, *athenade* R^1V^1, *athena deus* d, *athenaidem* R^2V^2, *ad eam aetatem* SU codd. Gel. | 27. *nanctus* SRV, *nactus* Ud edd. | 208. 9. *infelicis* R^2d edd. | 12. *ilico* I, vid. ad p. 34, 6., *illico* SUv. | 18. *percensere* SUR^2V, *rec.* R^1 Td. | 34. 35. *quandocumque* V edd. | 209. 2. *opicos* Sv, *hoppicos* R^1(R^2 *hoppif.*), *hoppocos* Vd, *opicon* U Iahn., *opicorum* Boettig. An omissa hac voce scripsit Cato: *spurcius nos quam alios appellatione foedant*? | 10. *nostra citamus* U(RTVdΘ *scitamus*), *nos tractamus* S codd. Gelen. | 12. *digerimus* SRTVd

Θ, ..*emus* U. | 13. *manipretio* UVdΘ(R *magni.*), *inani pretio* T, *immani pretio* Sv. | 16. *etiam* SRd, om. U Hard. | 22. *intelligant* UR. | 23. *Hercules* Rd, ..*le* SUV. | 27. *eam* SΘ, *ea* V, om. Rd edd. | 210. 3. *tam* SUR, *iam* TVdΘ. | *ambitiosae* SU Rd(T ..*se*), ..*one* VΘ. | 5. *feracius* SUR, *fertilius* Vd edd. | 7. *Eudemi* S codd. Barb., *eundem* RVd. | 10. *quam medicinas* Strack. | 21. *arguamus* SR²V, ..*emus* R¹Td. | 22. *deverticulis* SV, *div.* Rd. | 28. 29. *theriace* S Barb., ..*iae* RV(d ..*ie*). | 29. *luxuriae* om. R¹Td. | *fit ex* Sv, *fixit* RV, *fixis* d. | 30. *sexcentis* S Fabric. bibl. Gr. 2,692., *externis* RVd edd. | 31. *Mithradatium* SR¹V, *Mithridatium* R²TΘ (d edd. ..*ticum*). | 33. *per fidem* RTVdΘ, cf. Hand. Tursell. 4. p. 441., *perfidiam* Sv. | *istam* SR, *ista* TVdΘ. | 37. *acdeinscitium* R¹Vd. | 211. 2. *opinatu* SR²d, ..*ta* R¹VΘ. | 4. 5. *valitudinis* R, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 9. *in* SR²d, *ne* R¹TV. | 27. *materia pompae* RTVd, *materiae pompa* Sv. | 30. *vitae iam* I, *vitiam* RV¹(V² *vitia*, d *vitia in* d), *vitae* Sv. | 32. *relegiosam* V, vid. ad p. 36, 1. | 33. *accingi* Sill., sed cf. 28, 135., *attingi iubentes* om. R. | 36. *volentibusque* RV (d *volant.*). | 212. 14. *Sistit et sang.* SRTdΘ, *sanguinem sistit* V edd. | 15. *extremitatium* RVd, vid. ad p. 166, 31. | 21. *ad hoc* SR²d², *adhuc* R¹Vd¹, *ad haec* edd. | 213. 1. *ac tralucida* I (V *extral.*), *ac transl.* SRd. | *stagnea* RV etiam 240, 7; 243, 17. 18., Bamb. ubique, cf. Schneid. Gr. lat. I, 2., p. 503., *stann.* Sv. | 7. *oris* RVd edd., *auris* SHard. ex Diosc. 2, 84., ubi est ἐν ὠσί, quod esset *aurium.* | 10. *suo loco* om. RV. | 13. *inposita* SR² edd., *pos.* R¹Vd. | 14. *sulpure* I ut B ubique (V *sulpore*), *sulph.* Sv. | 25. *miscentur* RVd, *miscent* (cum *quidam* iunctum) Sv. | 29. *vari* SR(V *ivri* unde suspiceris insequenti *cum* suprascriptum fuisse *tum*), *varices* Td. | 30. *mixto* R¹Vd, *modico* SR². | *ipse .. inlite* T. | 31. *uritur* SR², *uruntur* R¹TVd. | 214. 1. *trium* SV(R sup. add. *n*), Plin. Val. 3, 34., *trito* d edd. | 9. *et crudum* SR, *cruenta* V. | 15. *laridi* SΘ. | 19. *mixti* RVd. | 21. *in* SV(Θ *in eo*), *e* d (R e corr.). | 32. *putaminis* R edd. | 35. *et* om. R¹ edd. | 215. 14. *torreri* R edd. | 27. *cibus alius* R²d edd. | 30. *potando* RTVdΘ, *potui dando* Sv. | 216. 12. *evocantis* R²d, ..*tem* R¹VΘ. | 14. *frugifera eorum* STVdΘ, *efferatorum* R edd. | *in causa* Sd Θ. | 19. *Commageno* ST, ..*norum* d edd. (R e corr.). | 20.

aliqui RVd. | 25. *et* SVd, *ac* R edd. | 26. *dicemus* RVd, *diximus* Sv laud. 28, 143. | 28. *quod* S, *quid* R¹, *qui* R²Vd edd. | 31. *Panchaica* (an *in Panchaeis*?) I coll. §. 29 et 10, 4., *pancharis* R¹Td, *in capris* SR²V codd. Gel. | 36. *sabucea* V, vid. ad vol. II, p. 249, 27., *samb.* Sv. | *arbore* R² edd. | 217. 16. 17. *aspidas* SR, ..*des* Vd edd. | 18. *et* om. RV. | 22. *e catulo* I, *et catulum* R¹Vd, *et catulus* SR². | 31. *inlinere* SV, ..*nire* Rd edd. | 33. *datis* SR²Td, *datas* R¹Θ, *datos* V edd. | 34. *his inungunt* edd., *in his ungunt* RVd, *his ungunt* S. | 218. 7. *adligatos* SR¹VΘ, *adall.* R²d edd. | 12. *interemit* RV, vid. ad vol. II, p. 167, 18., ..*imit* Sv. | *si* om. R edd. | 14. *enim est* SVd. | 16. *ni* SVR², *nisi* d edd., om. R¹. | 21. *interemere* V, vid. ad l. 12., ..*imere* Sv. | 23. *attribuunt* S, *aut trib.* RV, *aut attrib.* d. | 32. *potestatium* V, vid. ad p. 166, 31. | 38. *refert* Sd, *referret* RV, *referet* Gron. | 219. 1. *contra* S(V e corr.), *contraria* RTdΘ Hard. | *serpentis* SR¹VΘ, ..*tes* R²d edd. vett., ..*tibus* Gron. Hard. | 8. *cinere* RVd, ..*rem* Sv. | 9. 10. *quidam* TV. | 13. *mensurae* om. edd., cf. § 121. | 23. *ipsarum serpentium* Rd edd. | 23. 24. *auxiliari* ..*hauserint* om. Rd. | 24. 25. *numquam postea* SR²V, om. R¹, *negant* Td. | 27. *ei* S edd., *et* R, om. d (V in ras.). | 28. *creduntur* SR²edd., ..*erentur* R¹V (d ..*erintur*). | 29. *quaedam* om. R¹T. | 29. 30. *confingit* Td, ..*figit* R¹V¹, ..*ficit* SR²V². | 34. *nullo* SVΘ, *nulli* R, ..*is* d edd. | 36. *stelionum* R¹V (ut plerumque), vid. ad p. 242, 26; 243, 4; 246, 9., *stell.* Sv. | 220. 6. 7. *interemunt* I, vid. ad p. 218, 12 et 21., ..*imunt* Sv. | 11. *immo* I, *immo si* Sv. | 12. *lapidi si* I, *lapide* vet. Dal., *pidis* V¹d, *pedis* V², *pede* Sv (R pro *nihil* ..*si* 11. 12. habet tantum *ni*). | *et si* SVdΘ, *est*, *vel si* SR. | 18. *verisimile est ex his vero* I., *verisimile est. Ex his vero simile est* RTVd, *ex his verisimile est* Hard. (SGron., *ex iis*, edd. vett. om. *ex his*). | *tum cantharidum* Sill. | 22. 23. *earum* SR², *parum* R¹Vd. | 24. *igni* R¹V. | *his* RV. | 25. *Ex* SV, *E* RTd. | 221. 1. *cruditatis* RVΘ, vid. ad p. 166, 31., ..*tes* Sv. | 6. *diu* RVd, vid. ad vol. II, p. 275, 25. | 10. *e ramentis* SBrot. ex ed. princ., *eramenti* Td, *e sarmentis* RV edd. vett. | 14. *plumbagine* S codd. Barb., *pulb.* Vd, *bull.* RΘ. | 20. *visere* STVd, *vid.* R edd. | 222. 16. *traversum* (sc. caput) V (RTΘ *trans.*), *transversa* Sd edd. ut §. 94. | 26. 27. *remedio* Vd

edd. vett., ..*dium* SRΘ. | 27. *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1., ..*ans* Sv. | 28. *is* ST, *his* R¹Vd, om. edd., an *hic* (ut scripsi 28, 42.)? | 223. 1. Videtur aliquid excidisse, ut *vermibus*. | 3. *inlinitus* SVΘ, *illitus* Rd edd. | 7. *pilosa* I, *pilos* Sv. | *attingere* SRV, *attig.* d edd. | 10. *ne* S edd., *nisi* R, om. Vd. | 23. *valit.* R¹, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 33. *traversos* I, vid. ad p. 222, 16., *transv.* Sv. | 36. *contectae* I, *coni.* SRTVd, *congestae* edd. | 224. 3. *feras* R¹TVd, *lepras* SR². Vide ne scripserit Plinius: *ad lepras et feras lichenas*, Diosc. 2, 66. λέπρας καὶ λειχῆνας ἀγρίους. | 7. *struthiocam.* d edd. | 20. *vulnere* V. Vide ne hac voce omissa intelligendum sit *calici*. | 22. *abscisa ea* I, *abscisae* V (R ..*se*), *abscisa* SBrot. (edd. vett. ..*ssa*). | 28. *litta* V, *lita* R. | 34. *dandi* Vd (R² ..*ti*), om. R¹. | *Qui* R¹Vd. | 36. *rufum* Sd Plin. Val. 3, 50., *rupum* V¹, *ruptum* RV². | 37. *aures aranei* RVd. | 38. *hirundinum lino* RVd, an *limo*? | 225. 10. *sepa* I, *isepa* Vd, *hi sepa* SR edd. | 14. *aconitata* I (cf. 14. 108. *piperata*), *aconita* SRVd, ..*tum* edd. | 18. *adficitur* RV. | 19. an *idem*? | 20. 21. *omnia adservatur* .. *suco pastillorum* Sv, dist. I. | 21. *quinis quae e* I, *quinque* RVd, *quinque qui in* Sv. | 33. *pecudum* SR²Vd, ..*dis* R¹Θ. | 34. *cyprio* SRVΘ, ..*ino* d edd. | 36. *idem* (vel *item* .. *appellant*) Sill., *item* SR, *lite* V, *linthe* d. | *muscerdas* SR²d Fest. p. 146. Muell., *muscredas* R¹V. | 38. *alii* Sd, *alii sanguine* R² (R¹ *aliae*, V ..*nem*). | 226. 1. *portio* R¹TVd, cf. 12, 68., om. SR² edd. | 2. *cum brassica cinerem* om. R¹V. | *subiciunt* Vd. | 5. *Myloden* Vd (R *mil.*). | *vocent* R¹V. | 8. *irenacei* I, vid. ad p. 227, 25; 238, 14; 242, 17; 245, 23; 247, 29; 250, 12; 252, 3; 253, 2; vol. II, p. 65, 31., *irin.* RV, *herin.* Sv. | 12. *irenaceo* I, *irinaceo* V (R ..*ceos*), *herin.* Sv. | *dicentur* RTVd, ..*untur* Sv. | 14. *cum arundinis* RV. | 16. *permixtae* S (R¹Vd ..*te*), ..*to* R² edd. | 18. *denos* Vd. | 22. *vaso* SV² (V¹ ..*um*), sed cf. §. 116. | 30. *ita* SR², *alta* R¹Vd. | 30. 31. *et fel murium* SR², om. R¹Vd. | 227. 9. *aurem* edd. | *cohaerens* I, *cogerent* RTVd, om. S edd. | 10. *ebore* S edd., *ebur* RTVd. | *vel in* edd. | 13. 14. *a cerebro* SR². | 14. *profluenti* RVd. | 25. *iis* S (V *is*). | 25. 26. *irenacei* R, vid. ad p.226, 8., *herin.* Sv. | 26. *salamandram* R¹Vd. | 33. *axionis* R²Vd (R¹ *xionis*), cf. 10, 68., *asionis* Sv. | *aurium modo* RV edd. (Td *auri*), *aurium* (om.

modo) S. | 36. *caudarum* d edd. | 228. 2. *sit* SGron. (R e corr.), *est* TVd. | 8. *exuta vere* Sill., cf. §. 122., *exutere* V (R *et ut.*), *ex utero* STd. | 11. *manna una* SBarb. (R^2 *mamna*, R^1 *mam*, d *mammam*), *manimam unam* VΘ. Coll. 12, 62. videatur delendum esse *una*. | 16. *tempestivitatis* RV, vid. ad p. 166, 31., ..*tes* RV. | 18. *ad coli vitium* I coll. 30, 62., *ad coli tormina* Sill., *adtollitur vi* R, *attollitur* TVdΘ, om. Sv. | 19. *occisa* SRV, ..*sae* d edd. | 20. *mox* SRTd, om. VΘ. | 26. *audaciter* SVdΘ, ..*cter* R edd. | 229. 1. *monstrat* RVd. | *laudat* R^1Vd. | *et* SR, cf. § 131., *sed et* Vd, *sed* edd. | 2. *has* Sd, *haec* Sill., *nec* RTVΘ. | 3. *saginantur* Sill. | 13. *oesypo* SGron., *hysopo* RVd. | 15. *ex* I, *et* RTVd, om. Sv. | *Hippocratis* ST codd. Barb., *hipocis* V, *hypocis* Rd. | 21. *superponi* RVdΘ, *superinp.* Sv. | 23. *et iecur* Rd, *et iocur* S (V *eioc.*). | 24. *rutilae* V, cf. 8, 191. | 25. *oculis* RVΘ. | *adluere* VΘ (T *all.*). | 28. *cenchridis* SR^2d, *cenc.* VΘ, *cend.* R^1. | 31. Vide ne exciderit numerus. | 230. 4. *substernant* RV. | 9. *item* (om. *et*) SR^2. | 13. *stelionum* V (SR *stell.*), vid. ad p. 219, 36., *stellionis* d edd. | 17. *qui* R^1Θ. | 19. *dicitur* S, *dicuntur. dicitur* Vd (R *dicunt*). | 24. *scalptores* STV^2, *scaltores* R^2 (R^1 ..*tori*), *sculptores* d edd., *scult.* V^1. | 29. *alii ali* I, *alii* V, *ali* S, *et allii* Rd edd. | 32. *patena* V. | 38. *si aqua .. suco* SR^2, om. R^1Vd. | 231. 3. *deinde* Vd edd., *dein* SR. | 8. *miseras* SRVΘ, *seras* Td, *laesas* edd. An *ustas*? | 10. *Milipeda* Vd, vid. ad p. 60, 30., *millipaeda* R^2, *miripaedi* R^1, *millepeda* Sv. | 10. 11. *ab aliis .. multipeda* SR^2, om. R^1Vd. | 13. *tullon* R^2, *tollon* V (R^1 ..*en*), *tolon* d. | 14. *mel porri* TVd (R *mell' orri*). | 22. *purulentae* V edd. (R^2 ..*tiae*), ..*ta* SR^1dΘ. | 29. *Stridet noctibus;* SΘ. | 30. *coiecta* I, vid. ad p. 136, 21., *coni.* Sv. | 232. 5. *myloecon* S codd. Barb., *mylseon* d (RV *mil.*). | 6. *his* RTVd, *has* Sv. | 8. *Musaeum* I (TVd .. *eum*), *muscam* R, *Musa et* S edd. | *pycten* T, cf. 7, 152; 36, 36., *pyctem* d (RV *pic.*), *Picton* Sv. | 11. 12. *audita* Rd edd., ..*tu* STV. | 22. *a parotide* TVd (R *eo par.*) cf. 33, 126., *aut parotidi* Sv.

Lib. XXX. pag. 233. lin. 1. *detegimus* V (d e corr.). | 2. *res* R^1V, *res est* SR^2, *re* Td. | 5. *quandoque* R^1dΘ. | 6. *redegit* SR^2. | 9. *religionis* SR^2d (V ..*leg.*), ..*nes* R^1T. | 10. *etiamnum* d edd. | 24. *Agonacen* SUd^2 vet. Dal. (d^1 *Agan.*, V ..*accen*,

codd. Barb. ..*acem*), *Agoneiscen* R[1] (R[2] *Ac.*), *Agoneten* T, *Abonacem* T, *Agonacem* edd. | 27. *non intercedentibus* UR (edd. ..*cid.*), *intercid.* (om. *non*) STVd. An scribendum est: *non commentariis intercedentibus*? | 29. *cognominantur* R edd. | 30. 31. *Arabantiphocum* SUTVd (R[1] ..*teph.*, R[2] ..*tipph.*, *Araban Tiphocum* T. | 31. *aut Assyrium* SUTd, *Avasirium* R[1] (T *Abas.*), *Asir.* R[1] (V cum ras.). | *Tarmoandam* T. | 31. 32. *quorum* .. *monimenta* SR[2]d, om. R[1]TVΘ. | 33. *arte ea* SUV, *eà arte* Rd. | 34. *idea* I, cf. Senec. epist. 58, 16., *de* R[1]Vd[1], om. SUR[2]d[2]. | *totumque* RVd, *totum* SUv. | 38. *Telmesum* RVd, *T..misum* SU ex opt. codd. 5, 107. | 234. 2. *aliena gente* UR[1]VΘ (R[2] ..*tis*, Td ..*ti*), cf. §. 7., *alienae gentis* Sv (Sill. *alienas*). | 2. 3. *gente Troianis* ... *fulminante. Miror* U. | 3. *contenta ea et* I, *contente et* R[1]Td (UR[2] edd. ..*ta et*), ..*contenta ea* S (V ..*tae a*). | *fulminati* R[1]d. | 7. 8. *propinquo eam* Gron., *propinquorum* Vd, *propinquo* (om. *eam*) SUR edd. | 8. *pertulisse* SV, *prot.* ΘGron., *int.* URd edd. | *vicinam* UGron. | *usque* om. R[1]. | *a medicina* SUGron., *ac medicinae* RTd (Θ om. *ac*). | 9. *profectum* edd. | 11. *invenio ex Persarum* V (R[1] *et*, Gron. *ingenio rex*). | 13. *sparsit* UR[2] vet. Dal., *isparsit* V (Θ *is sparsit*, Td ..*sa ei sparsit*), *insparsit* S. | *inficto* VdΘ. | 16. *scientiae* SUR[2], ..*tiam* R[1]Vd. | 19. *Platon* R (d ..*con*). | 25. *transisse* SR[2], ..*ire* R[1]. | 27. *viro illo* SU codd. Gel. | 29. *eadem* R[1]Vd. | 31. *aetate illam* SUv., *et atella* d, *et apelle* RV. | 34. *a Mose* SU codd. Gel., *a muse* (e in ras.) R, *amus* V, *amusa* d. | *Lotape ac* URVd, *Lotapea* SHard. | 235. 5. *fit* R[1]TVdΘ, *fuit* UHard., *et* S, om. R[2]. | *illud ut* I, *illud* U codd. Gel. edd., *fili ut* R, *sili ut* VdΘ, *silu it* S cod. Gron. | 5. 6. *sacra prodigiosa* URTdΘ, ..*ri* ..*si* SGron. edd. vett. | 9. 10. *per senatus consultum* I, cf. Sueton. Tib. 31. Claud. 25., *Ipse* (i. e. *p. SC.*) RVd, *Sed* SU codd. Gel. | 16. 17. *saluberrimum erat* RVd. | 19. *et ex aqua* S codd. Barb. | 26. *hoc* SV[1]. | 27. 28. *quae non alia patiente mundo.* SU, dist. I. | 33. *deplevit* R[2]d edd. | 236. 1. *Tiridates* SU Barb., *Mithrid.* RTVdΘ. | 11. 12. *osiritis* S (R[2] ..*tes*), *osipitis* R[1]Vd, *osyrites* edd. | 32. 33. *eo qui* d edd. | 36. *perunguentur* (sup. add. *u*) R (edd. ..*guntur*), *inunguentur* d[1], *unguentur* SVd[2]. | 37. *et ossibus* SR[2]. | 38. *coluunt* I, vid. ad p. 237, 11., *conl.* S, *coll.* v. |

237. 4. 5. *adalligeturve* I, *ve* (om. *adall.*) R¹ (Td *uvae*), *adalligetur* (om. *ve*) R², *et adligetur* SV. | 8. *colutis* I, *collectis* R¹V, *collectus* d, *coniectus* SR² edd. | 10. *testo* SVΘ, ..*ta* Rd edd. | 11. *coluantur* V, vid. ad p. 291, 35., *conl.* S, *coll.* v. | 13. *erucae* R edd. | 14. *et e* SR². | 21. *et rosaceum* SR². | 24. *regionibus* R² edd. | 29. *Ossiculi* R¹Vd, ..*lis* SR² edd. | *servati* (cum ras.) d, ..*tis* Sv. | 30. *fistulas* RVd. | *salva facto* S (edd. *adacto*), *salva tactu* R¹V²d (R² *acto*, V¹ *salvit*). | 37. 38. *maratri* S edd., ..*thi* Vd, ..*ty* (sup. add. *na*) R. | 38. *si* om. R¹V. | 238. 1. *pina* R², *pinna* d, *pinne* R¹V. | 2. *labrorum* S edd., cf. 28, 188., *labrarum* R², *calabrarum* R¹d (V add. *ulcera*), at *colabrorum*, ut significet '*der Mundwinkel*'? cf. Laber. ap. Non. 2, 90. *collabella osculum.* | 4. *in trabibus* SBarb., *intra bulbus* RVd. | 10. *at* I, *ad* R¹V, om. SR²d. | 14. *irenacei* RVd, vid. ad vol. II, p. 65, 31., *herin.* Sv. | 18. *smectica* SR² edd., *smet.* R¹Vd¹, *sept.* d². | 19. *et lepris* SR² edd., om. R¹VdΘ. | 29. *subactus* RVd, *tritus et subactus* SR². | *et in* SR²d. | 239. 1. *trita in* S, *tritam* V, *trita* Rd edd. | 5. *in his ima* I (Sill. *iis*), *inisima* d, *inissima* RV, *missima* Θ, *smegma* Sv. | 15. *ut toto anno non* SR² Man. Dal. coll. 27, 15., *ut toto anno* TV (R¹ ..*ni*), *ne toto anno* edd., *in toto anno* d. | 19. *drachma* RT (V *dramma*), *drachma una* Sd, *una drachma* edd. | 20. 21. *Milipedam* R¹d (V ..*da*), vid. ad p. 60, 30., *millip.* R², *millep.* Sv. | 21. *XI* SR (V *alixi*), *XX* d, *XXI* edd. | 25. *et oleo* SR² edd., *oleo* R¹Vd. | 26. *ex* SR². | 28. *sanguinis* RVd. | 29. *cibo* R¹TVdΘ, *in cibo* SR². | 31. *alium adalligatum oportet* Vd¹ (S ..*gari*, d² ..*gare*), *oportet alium adalligari* edd., *oportet alium* R. | 34. *sebo cum* R¹V, *cum sebo* SR²d (edd. *sevo*). | 35. *item anguium cinis ex oleo* SR² edd., om. R¹TVdΘ. | 36. *vel inl.* VΘ. | 36. *abscisis* SV, ..*ssis* Rd. | 37. *partibus* R¹V (Td *part. extremis*), *artibus* SR². | 240. 7. *excita* SV, ..*tata* Rd edd. | *degerunt* RVd. | 7. 8. *stagnea* RV, vid. ad p. 213, 1., *stann.* Sv. | 22. *milipedis* R¹V (R² *millip.*), vid. ad p. 60, 30., *millep.* Sd. | 34. *ii* I, *hii* RV, *hi* Sv. | *Melitaeos* S codd. Barb. Strab. 6, p. 277. Artemidor. 2, 11. Hesych. Suid. (cf. 3, 152 ubi ARd habent *melitos*), *melelitos* d (R¹V *mellet.*), *melilotos* R². | 37. *iidem* I coll. §. 35. Sic saepius hoc pronomen ad longinquiora refertur, cf. 2, 57 et 95; 168 et 181; 8, 149 et

154; 9, 176 et 177; 13, 104 et 106; 16, 190 et 194., *idem* R[1]Vd, *et* S edd. | 241. 9. *Aetnaeae* SGron., *etne* R[1]V, *et* Hard., om. R[2]d. | 11. *nascuntur. laudatae et* Sv, dist. I. | 12. *et* (i. e. etiam) *Caprearum* I Sill., qui tamen nonnulla ante haec verba statuit excidisse, *ex Caprearum* RVd, *Caprearum* SMan. Dal. | *gratae* R[1]Vd edd., *Graecae* S (R[2] *grece*). | 13. *recentes. fluviatiles et* Sv, dist. I. | 16. *e laudatis* I, *flaudatis* d, *fraudatis* RV[2], *audatis* V[1], *laudatiores* Sv. | *vivae* SR[2] edd. Diosc. 2, 11., *ute* R[1]d, *ut* V, *rite* T. | 17. *aceratoe* Sill. (Gron. ἀκέρατοι), ..*tae* Sd edd., *averatoe* RV[2] (V[1] *ev.*). | *latae* SR[2]d, cf. §§. 57. 73. 77., *tantae* R[1]V. | 20. *humide* R[1]Vd, *umidam* S (edd. *hum.*), *humidatam* R[2]. | 28. *torrent* Sd, *torrens* R[1]V, ..*tis*, *torrent ex his* S (codd. Barb. *iis*). | 29. 30. *centipedam* SR, *centumpedum* VΘ (d ..*dem*). | 30. *aqua* R[1]TV[1]dΘ edd., *aqua calda* SR[2] (V[2] *calida*). | *cibo iis* S, *cib is* (deleto *o*) RV, *cibos his* d edd. | 34. *tertio* SR[2] edd., om. R[1]Vd. | 35. *duas* SR[2] edd., om. R[1]Vd. | 37. *trixalis* R[1]Vd (τριξαλίδες cod. Phot. s. v. *Μυλαβρίδες*), vid. ad p. 254, 21. et p. 256, 29., *tyxallis* R[2], *troxalis* Hard. codd. in ind., *troxallis* Sv codd. Aelian. h. a. 6, 19. | 38. *hos esse qui* SGron. | *grilli vocentur* RVdΘ, *grillus vocetur* edd. | 242. 2. *sanguinemque* SR. | *cocleae* RVd, . *Cocleis* Sv edd. | *si qui* I coll. 22, 153., *est qui* SRVd edd. | 4. *vel cum prol.* Td. | 5. *tussi medentur* SR[2], *tussim emendentur* R[1] (V *emm.*, Td *emendant*). | 6. *demortuae* RTVdΘ Hard. (edd. vett. *em.*), *inm.* S. | 14. *anulo, ter noviens* S, dist. I. | 17. *irenacei* R[2]Vd (R[1] ..*antei*), vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 22. *mortuae* RVd Hard. (edd. vett. *em.*), *inmort.* S. | 26. *stelio* R[2]d, vid. ad p. 219, 36., *stellio* S edd., *stelionis* R[1]V vet. Dal. | 27. *capite .. decoctus in* SR[2] edd., om. R[1]Vd. | 34. *vini* SR[1]V, *vino* R[2]d edd. | 243. 4. *stelio* V, *stellio* Sv. | 5. *ac cute* Rd edd., *ad cutem* SV. | 9. *addito* om. R[1]V. | 12. *cum ... acaciae* SR[2] (edd. *pondere dimidii* vel *dimidio*), om. R[1]Vd. | 15. *et* I, *vel* Sv. | 17. *dysinteriae* STd, ..*icae* RV, ..*icis* edd. | *stagneo* Rd (V ..*aeo*), vid. ad p. 213, 1., *stanneo* Sv. | 18. *stagno* RVd, *stanno* Sv. | 18. 19. *gallinaceo* R edd. | 19. *idem* R[1]V[2]d (V[1] *id est*), *isdem* R[2], *iisdem* S edd. | 19. 20. *salsum ius vehementius* SΘ. | 21. *abstineri* SR[2]. | 26. *inmortuae* SR[2] edd. | 27. *vulnus vitium* RV. | *alvi ileos* I, *apuilleos* d, *apii illieos* V, *apuleius* R[1].

apus R², *ileos* SR² edd. | 28. *eos aiunt* et *eos vesp.* R¹V. | 32. *membra* R¹VdΘ. | *solent* VdΘ (R¹ ..*unt*). | 35. *palumbis* SR¹V (§. 58. etiam d), ..*bus* R²Td edd. | 244. 2. 3. *Inflationem* edd. (SR² ..*nes*), *inflammationem* VdΘ (R¹ ..*num*). | 4. an *palumbis*, ut §§. 58. 60? sed 10, 147. in omnibus codd. legitur *palumbi et turtures*, infra §. 144. in d edd. *palumbo* et in R²Vd edd. *palumbus.* | 4. 5. *adips otidis* SR², *adips odis* R¹V¹ (V² *adeps*, d *atips*), *apodes* Barb. edd. | 7. *mori* SR¹T, *emori* R²Vd edd. | 8. *emortuae* R¹ (V *aem.*), *inm.* SR²d edd. | 12. *cor* om. R¹V. | 19. *Sunt* SR² edd., om. R¹VdΘ. | 21. *stomachus* RV. | 23. 24. *causas morbi* I, *causas; mori* Sv. | 25. *in totum annum* SR² edd. | 25. *caveri dolorem* S edd. | 28. *oculos* R¹Vd, *culos* R². | 29. *Irenacei* Rd, vid. ad p. 226, 8., *Herin.* Sv. | 31. et 37. *stilic.* S, sed codd., ut 17, 89. 92, *stillic.* | 30. *reddat; eos qui carnem ederint, stranguriae morbum contrahere minime posse* edd., cf. l. 32. 33. | 31. *in vesica* SΘ (RV ..*cam*), *vesicae* d edd. vett. | 33. *comederint* RT, *cum ederint* SV, *ederint* d edd. | 36. *tres tritasque* Vd (R *trist.*), *tritasque tris* S (edd. *tres*). | 37. 38. *emendant* R¹Vd. | 245. 2. *ut locusta* RVd. | *in* om. R¹Vd. | 4. *in* R¹V, *et* SR²d (V infra, his verbis post *e ventriculo* repetitis). | *potionem* d (V infra), vid. ad p. 59, 15., ..*num* V, ..*ni* S edd. (R e corr.). | 5. *tosta* RVd. | 9. *glaebulam dilutam* S (Hard. *gleb.*) e Plin. Valer. 2, 39; Marcell. Empir. 26, p. 176., *gryllum dilutum* d edd. vett., *grillum dirutum* RVΘ. | 12. *milipedi amoniscon* RVd, vid. ad p. 60, 30., *millepedam oniscon* S edd. | 19. *aiunt* Vd, *aiuntque* SR. | 21. *adips bovae* SRV, *adeps bove* d, *sevum bovis* edd. | 23. *irenacei* Rd, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 23. 24. *cerebro.. anserinus* SR², om. R¹, *et anserinus* TVd Hard. | 29. *Aminneo* RV. | 31. *stelionem* I, vid. ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 33. *informicationibus* S coll. 28, 71., sed vid. ad p. 169, 1. | 35. *et praecipue* SV. | 246. 2. *in remedio* SVd. | 3. *tetrius* R (V *laetr.*, d *letr.*). | *ulceribus* Sd, *visc.* RV. | *et manantibus* SR², *manant* R¹, *manantur* Vd. | 9. *stelionis* V (S *stell.*), vid. ad p. 219, 36., *stelliones* Rd edd. | 15. *at* S, *ad* RV, om. d edd. | 29. *ac* R¹TVdΘ, *et* Sv. | *si* SR², om. R¹Vd. | 32. 33. *aliqui* R¹Td, *alii* SV, *alium* R². | 33. *acetabuli* I vet. Dal., cf. 24, 185. 187., *aceto* SRVd (Sill. *aceto mace-*

ratos dare). | 37. *hexines* Vd, *ex*. R. | 38. *crematus* RVd. | 247. 1. *et saepius* R edd. | 3. *capiunt* SV, ..*ant* Rd edd. | 4. *sanguine inunguantur cum urtica* Sill. coll. Plin. Valer. 3, 14. *sanguine quoque milvi perunguntur*, sed legitur ibid. paulo infra: *Urtica trita cum columbarum sanguine apponitur*, unde apparet Plinium sic fere scripsisse: *si pedes sanguine eius perunguantur vel columbarum sanguine cum urtica.* | *earum* RVd, i. e. columbarum, ut docet Marcell. Empir. 36, p. 246., *eorum* edd. vett., *palumborum* SHard. | 5. *fimum* SV, ..*us* Rd edd. | *earum* I coll. Marcell. Emp. 34, p. 234. et Plin. Valer. 3, 14., *eorum* Sv. | 7. *et* RV edd., *aut* Td. om. S. | 10. *est et* V edd. vett. | 11. *e* SR², *et* R¹VdΘ. | 13. *cera* SR² codd. Gel., om. RTVdΘ. | 14. *glirium* SHard. e Marcell. Emp. 34, p. 232., *grillium* RTVdΘ. | 17. *sunt* SV (R¹ *s̄*), *sint* R²d edd. | 18. *cinis exulcerationes* Sv, dist. I. | 19. *soli* (om. *crematae*) Rd, om. V. | 21. *subtritus* R²Vd edd. (R¹ om. 21. *sanguis* — 23. *viridis*), ..*tos* SGesn. | 22. *iumentorum pedes* SR². | *sanat* om. R². | 22. 23. *clavos* .. *inlita* om. Vd(R). | 24. *vel* om. R¹. | *sanguinis* VR². | 24. 25. *stelionis* I, vid. ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 25. *cum* om. RVd. | 26. *verrucarum* (om. *vero*) Rd. | 29. *irenacei* Rd, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 32. 33. *monstravimus* Vd edd. | 37. *sanguinem* SV, ..*ne* Rd edd. | 38. *genitale* S, ..*li* RVd edd. | *defossum* SRV, ...*so* d edd. | 248. 3. *viventis* RV. | 5. 6. *funditium* RTVd, *eundem* SBarb. | 6. *si egerint ei* Rd (V *sic gerint*). | 10. *colos* I, *color* SR²d, *colus* R¹V. | *furere* RV. | *toto* SV, *tota* Rd edd. | 11. *rursum* Vd. | 15. *diu* RVd, vid. ad p. 179, 15., *dio* Sv. | *perunctionibus* Vd, ..*tos* SR edd. | 15—17. *matutinis* .. *perfrictionibus* SR² edd., om. R¹Vd. | 18. *serpentem* Vd (R ..*tis*), om. Sv. | 18. 19. *vel* .. *adalligata* SR² edd., om. R¹Vd. | 21. *primum* Vd. | 21. 22. *coculi et coculo* V. | 25. *pinguium* TVd. | 26. *milipedas ut in* d (S *millep.*), vid. ad p. 60, 30., *milipede sunt in* V (R *s̄ in*). | 27. *lacertam* R edd. | *decoctam* d edd. | 28. *singulis civitatibus coclearibus* R¹Vd. | 36. *abscisso* Rd edd. vett. | 38. et 249. 1. 7. *stelion.* I, vid ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 1. *aestate* (pro *vere* dictum ut 8, 224.) I, *tanto* R¹TVdΘ, om. SR² edd. Olim pro *modo tanto* coniiciebam legendum esse *medicamento* coll. 8, 99. | 2. *in potu* R¹Vd, *pota* SR² edd. | 5. *exu*—

..*a tur* R², ..*erit* R¹d. | *devoranti eam* SR² edd., ..*ati iam* R¹Vd. | 7. *nomine* SR² edd., *nem.* R¹V, *nomen* d edd. | *in* S, *tradunt in* RVd, *aiunt in* edd. | *male* R¹Vd, *maledictum* SR² edd. | 19. *linitu* Sill. coll. 20, 118. (Plin. Valer. 2, 58. *illinitur*), *lin ctu* TVdΘ, *u nctu* SR Hard., *inunctos* edd. vett. | 30. *sed et* SV, *sed* Rd edd. | 32. *cerino* RVd Hard. | 35. *de mortuo* I (coll. l. 31. *satiatum humano cadavere*), *mortuo* R¹Vd, *a mortuo* R², *mortuas* S, *e mortuas* edd. | *potum* RVd, *potu* Sv. | 250. 2. *cum mulso* R¹Vd. | 3. *colutis* I, vid. ad p. 291, 35., *conl.* vel *coll.* Sv. | 7. *icteris* VΘ (R *ist.*). | 8. *sanari* SR² edd., ..*ar e* R¹Vd. | 12. 13. *irenacei* RV, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sd edd. | 13. *sit certa* d, *certa sit* SR², *forte* R¹VΘ. | 16. *XII* om. R¹Vd. | 19. *transeat* STd, ..*eunt* R¹V, ..*it* R² edd. | 24. *sicut et* Rd edd. | 34. *absciss um* V edd. vett. | 36. *roseo* d edd. | 251. 6. *adalligant* R² edd. | 9. *adalligaverit* SΘ (R *at allig.*). | 10. *erucam* R²d edd. | 13. *lana* d edd. | 14. 15. *germinant* R¹V. | 17. *stelionem* I, vid. ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 20. 21. *aqua* .. *hirundinum* om. R¹Vd. | 21. *vel* RTd, *et* SV edd. | 28. *a* om. d. | *auctori* R¹V. | 29. *inquirendi* I, ..*dus* R²d¹ (R¹V ..*quer.*), *inquerendas* Θ, *inquirentis* SGron., *in inquirendis iis* Sill. | *esse et* SR². | 29. 30. *inlinire* V edd. | 31. *experiendi* SR² edd., ..*da* R¹Vd. | 32. *lycom* V (R¹ *livom*), *lycum* d (R² *lic.*). | 32. 33. *spleniolo* I, *splene toto* RV (Td *spleno*), *splenio* SGron. | 35. *viva* om. Td. | 36. *vaseo* V. | 38. *oesypum* S edd., *oesopum* R², *hysopum* R¹Vd. | 252. 2. *anserum* SVΘ, ..*rinum* RTd edd. | 3. *irenacei* R, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 6. *oesopum* R², *pro hysopum* R¹Vd. | 9. *vitium*, *toto* S, dist. I. | 9. *ei non accidat* I, *accidat* RVd, *careat* S vet. Dal. | 16. *mortuae* RTVd Hard., *inmort.* S edd. vett. | 24. *nec* S edd. vett. coll. 16, 116. al., *ne* RTV Hard. | *circumlatus* R¹TVd, cf. §. 144., 29. 83. 100., ..*datus* SR². | 35. *in* STVd, *ex* R edd. | *cyprio* SΘ, ..*eo* TVd, ..*ino* R edd. | 36. *dolores* (quod unde pependit, excidit verbum) RVd, ..*ribus* SGron. | 253. 2. 3. *irenaceis* V, vid. ad p. 226, 8., *herinacei* Sv. | 4. *prohibet* SR² edd., ..*bent* R¹Vd. | *opisthotonicis* I coll. 20, 197., ..*tonis* R¹V, ..*tonos* Sv. | 10. *cantharidae* VdΘ. | 11. *frictae* S edd. vett., *frutae* R², om. R¹TVd Hard. | 12. 13. *et porcill.* .. *viscum* om. R¹Vd. | 18. *terrenae* I, ..*na* SR² codd.

Gelen. edd., sed vid. ad p. 254, 11., ..*narum* R[1]TVdΘ. | 19. *tela* Td. | 26. *erodit et* SR[2] edd., ..*det* R[1]Vd[1], ..*dit* d[2]. | 33. *subiecto* R[1]Td, *subtecto* VΘ Plin. Valer. 3, 22. in marg., *subacto* SR[2] edd. Plin. Val. | 36. *erodit et* SΘ (V *erodite*), *erodit* R[2], *erodit ac* R[1]d edd. | 254. 5. *anesi* SR[2] (R[1]Vd ..*xi*), *anisi* edd. | 6. *abscissos* V. | 9. *symphyto et* I coll. 26, 148. et Plin. Valer. 3, 22., *sympulo et* Td (R suppositis punctis), *simpolo* (om. *et*) V, *simblio* SBarb. e Diosc. 2, 101., ubi nunc legitur Ὑβλαίῳ. | 11. *terrenae prosunt* I (SR[2]d codd. Gel. ..*na*)., *terrenarum sunt* R[1]V, vid. ad p. 253, 18. | 21. *trixallidum* RV[1]d, vid. ad p. 241, 37., *tryxal.* edd. vett., *troxall.* Sv, *troxal.* Hard. | 23. *eadem* RVd. | 24. *quae vero* SR[2] codd. Gelen. | 27. *et ulcerum* R[1]Td (V ..*rarum*). | 35. *superinpositis* SΘ. | 255. 3. *vitiliginem* RVd, *.Ad vitil.* Sv. | 4. *partibus in sole.* Sv, dist. I. | 6. *illinire* RV edd. vett., *inlinire* Sd. | 8. *eupatoriae* S, *lupatoria* RTVd (Θ *lapath.*), *lapathorum* Barb. edd. | 10. et 32. *irenacei* I, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 16. *tantum eius* S (V *et antum*, R *et ante*), *eius tantum* edd. | *in sale* SV. | 18. *eae* Sd, *haec* R (V *hec*). | 26. *si subinde* I, *subinde si* edd., *subinde* (om. *si*) SRVd. | 29. *lac* d edd., vid. ad vol. II, p. 197, 36. | 30. *lumbis* RVd. | 256. 1. *lacte evocant* I, *late vocant* V, *lac evocant* Td (R[1] *vocant*, SR[2] *devoc.*). | 1. 2. *inveniuntur* RTVdΘ, *inveniuntur in gramine* SR[2]. | 2. *vermiculi* SR[2]d, *merculi* VΘ (R[1] *mert.*). | 3. *detrahuntur autem* SR[2], *detrahunt unaiste* V (R[1] ..*tur; distae*), *detrahuntur iidem* T. | 4. *et* RVd, *etiam* Sv. | 10. *cypri* SR[2]d, *cyperi* edd., *ospri* R[1]V prob. Sill. | 11. *tritae* VΘ, *tritaeque* SRd edd. | *ad haec* S (R[2] *hec*), *ut haec* d (V *hae*, R[1] *he*). | 13. *captatur* VΘ. | 14. *suco* SR[2]d, *super* R[1]V. | *minime* R[1]TVd, *minute* R[2] (S edd. ..*tae*). | 15. *lubricae* I, *loricae* RTVd, *longae* Sv. | *candidae* om. R[1]TV. | 15. *oberrantes* SR[2] edd., *observ.* R[1]TVd. | 16. *farinam* I vet. Dal. coll. 20, 11; 33, 119., ..*na* SRd edd., ..*nae* vet. Dal. | 19. *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1., ..*nans* Sv. | 22. 23. *sine adservata* Vd. | 28. *ture* SR[2], *iure* R[1]TVd. | *sumpta* SR[2]d, *sumpserit* R[1]V (fort. *si sumpta erit*). | 29. *trixallidum* I, vid. ad p. 241, 37., *tryxall.* d (*thryxall.* RV, *troxall.* S, *troxal.* Hard.). | 32. *prenderit* SR[2]Θ, ..*ret* R[1]Vd. | 35. *parturientibus* R[1]V. | 38. *cygni emollit* S

(R² *cig.*), *cienie mollit* d (R¹V *ciente*). | 257. 1. *a* SR² edd., om. R¹Vd. | 6. *non* R² edd., *aut non* R¹TVd, *aut . . . non* S statuens excidisse nomen *avis;* sed vide ne aberraverit librarius ad l. 4. *perdicis putaminum.* | 14. *eorum* SR²d, *eodem* R¹V. | 15. *est* SR² edd., *si* R¹Vd. | *itaque* RV. | 18. *irenacei* I, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 20. *primi partus* R²d edd. | 22. *alios* SΘ coll. 7, 68., *ali* T, *alii* Rd. | *item* R¹Vd. | 23. *cani* SR²d, *canis* V, om. R¹. | 25. *praegnali* V, vid. ad p. 22, 1., ..*anti* Sv. | 33. *rames* SR²Vd (R¹ *rum.*), vid. ad p. 36, 19., *ramices* edd. | 34. *adligata* SV, *inligatae* RΘ, *illigati* d. | *suspenduntur* RVd. | 36. 37. *ramitosis* RVd, *ramic.* Sv. | 38. *in* om. R¹Vd. | 258. 1. *hae* SV, *eae* Rd edd. | 4. *e cerebro viperae* om. Vd. | 5. *inlitum* S, cf. l. 19., *illocum* R¹Vd. | *pellicula* d. | 6. *grandissimi* SR² edd., cf. 12, 18., *grano* R¹TVd. | 8. *ramiti* R¹Vd, ..*ici* SR². | 9. *si* SR¹TVd, *et quod sub* R² edd. | 11. *clostrum* R², *closirum* R¹TVΘ (d *dos.*). | *novo* SR² edd., cf. 32, 122., om. R¹Vd. | 14. *iis* S (V *is*), *his* Rd edd. | 16. *inopinantem* R¹V. | 19. *in* om. R¹V. | 21. *spinosis* SVΘ, *spinosis herbis* Rd edd. | 25. *adalligatus* om. R¹d. | 25. 26. *ardiolae rostrum in pelle* SR², om. R¹Vd. | 30. *inhibet* STΘ, ..*bent* RVd. | 32. *pulmones* SVΘ. | *dextrae partes* edd., *dextrae partis* R² (R¹V *in dextre*), *in dextra parte* SΘ. | 33. *quinque* om. R¹V. | 36. *Ibicum* R¹V, cf. 8, 214. | *cineres cum adipe* om. R¹V. | 37. *conceptum sit* I, *conceptus* RVd, *conceptus sit* Sv. | *contineri* RVd. | 259. 1. *cuiuscumque galli* R²T (Sd *galli gallinacei*). | 4. *in* om. R¹V. | 5. *stelionis* I, vid. ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 7. *contra* I coll. Marcell. Empir. 33, p. 227., *translatus inhibet, intra* R¹Vd¹, *in dextra* R²d² (S edd. ..*tram*). | 8. *sanguinem* (sc. stelionis) R¹Vd, *vespertilionis sanguinem* SR² edd. | 11. *et totius corporis* I (R *et toti*, d *ectati*, V *ectaci*, Sill. *inhibet totius*), *a toto corpore* SBarb. | 15. *mustelae* glossemati deberi putaverim. | *detur in offa* SR² edd., cf. §. 147. | 17. *circumlato* edd. (Rd ..*lata*), vid. ad p. 252, 24., ..*data* SV. | 18. *palumbo* d edd., *palumbus* R²Vd edd., vid. ad p. 244, 4. | 24. *Horus* d edd. | 26. *Sardinianam* I, *Sardiniam* RVdΘ, *in Sardinia* S edd. (R² ..*niā*). | 28. *phion* R¹Vd, sed cf. 28, 151. | 29. *auctoris* V, *auctores nomina vere* SR¹d edd. *auctor est nomen habere* R². | 38. *mon-*

strum R¹Vd. | 260. 4. *et serpyllo* I, *serpyllo* (om. ..*et*) SRVd, *cum serpyllo* edd. | 7. *alvom* S, *alvo* RVd, ..*vos* THard., *alvearia* edd. vett. | 8. *oves* Sv. | 9. *lassari* d Hard., ..*are* TVΘ, *lassescere* SR².

Lib. XXXI. pag. 260. lin. 37. *ipse* R¹V. | 38. 261. 1. | *aquis in caelo* SR² edd. (d. om. *in*), *aquas caelo* R¹V. | 4. *terra enascentium* I coll. 11, 128; 17, 244., vid. ad vol. I, p. 32, 28., *terrae nasc.* S. | 12. *iunctae* SR²d, *inunctae* R¹V², *iniunctae* V¹ (T *invinc.*). | 15. *animalibus* SRTdΘ, ..*lium* V edd. | 22. *tanta iis* S (d² *his*), *tantatis* V (d¹ ..*tio*), *tantaque* R e corr., *tantaque eis* edd. | 23. *in* (*Bai.*) RVd edd., *nunc* SGron. | *Baiano* edd. (R in ras.), *bala* d, *bale* V, *Baiae* SGron. | *Possid.* RV. | 26. *valitudini* R, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 34. 35. Verba *in qua* .. *instauraverat* U posuit post (33.) *Athenarum.* | 262. 2. *ingeni* S (Td ..*nii*), *ingenam* R¹Θ (V ..*na* sup. add. *i*), om. R² edd. vett., *ingeni. Iam* Sill. | *carmen dignum* edd. | *uti queat* I coll. 37, 12; 8, 100., *ubique et* SUv. | 2. 3. *ibi tantum non* R¹Vd (cf. 14, 107; 22, 17; 35, 201; *legi* idem valet atque *excipi haustum*, cf. Plaut. Pseudol. 1, 4, 21.), *non ibi tantum* SUR² edd. An scribendum est *ille tantum non*? | 4. *Quo* SUd, *Quod* RV edd. | 19. *Acidulo* SR² edd., ..*los* RV, ..*lus* d. | 20. An *idem*, ut intelligatur *contingere*? | 26. *Cutillae* RV. | 30. *fetum* SPint., *flatum* RTVd. | 34. *ahpio* R¹, *apio* R², *opio* V. | 263. 3. *stellantem* V. | 10. *Eudoxus* Sylburg et Pontedera. | 11. *Nelea* SHard. ex Strabone et Antigone Carystio, *Mellea* R¹Vd¹ (d² ..*eam*, R² ..*e*), *Melan* edd. vett. | 17. *Haliacmonem* S, cf. 4, 34. (edd. *Aliacm.*, d *aliam.*), *Haliacmon* codd. Barb., *Halacmonem* R in corr., *Allimo* V. | 17. 18. *ducere* .. *omnia fusca* om. R¹V. | 18. *ad Axium* om. etiam R²d. | 18. 19. *nasci quibusdam* SR², *nasci ab alimo quib.* Td, *quibusdam* (om. *nasci*) V edd., om. R¹. | 22. 23. *Hercynnum* S, *er num* R cum ras., sup. add. *cyn.*, *Òrcynam* C. O. Mueller Orch. p. 158., *erycnum* Td, *eryc* V. | 23. *duo sunt fontes, quorum* edd., om. V. | 25. *Cescum* S codd. Gel., cf. Hesych. et Suid., *Viscum* R¹TVd (R² *visg.*). | 29. *taedio* SRV, *in taedium* Td edd. | 33. *Polyclitus* SRVd Passov., ..*critus* Meurs. Hard. | *expleri* RVd, ..*re olei vicem* S, sed cf. Vitruv. VIII, 3. 8. Fortasse verum est *vicem olei*, ut librarius aberrave-

rit a *vicem* ad *iuxta*, nisi forte quae exciderunt exierunt in nomen *Lipari*. | 34. *eo ungui* I coll. Vitruv. l. c. *uncti oleo prorumpunt*, et Isidor. Orig. XIII, 13, 2., *congui* R[1]V, *ungui* R[2], *congruit* R[2], *fontem* edd., *Liparim*, SPassov. e Vitruv. et Antig. Caryst., sed vid. supra. | *Theophilarastus* R[1]Vd. | *ac* d, *hac* R, *huc* V, *hoc* SR[2]. | 35. *idem fieri . . . fonte* edd. | *in Ditistra eius* (sc. Aethiopiae) RVd, *in Indiae terris* edd., *in Tasitia eius* S ex Ptolem. IV, 7, 15. | 36. *aqua lucernae ardeant* edd. | 37. *Scotusaeis* I coll. 4, 35., ubi e codd. ARd scribendum erat *Scotusaei*, *Scotus ei* R[1]V (R[2] *Scothuss.*), *Scotiis ei* d, *Scotusa* Hard. (S *..ssa*). | 264. 6. *Cyllon* (i. e. *Κυλλῶν*, claudum reddens) RVd, *Claeon* S codd. Barb. edd. | *Gelon* SR[2] codd. Barb. edd. (R[1]V *..om*), *Gyllon* d. | *effectu* SR[2]V edd. (R[1] *afec.*), *re* Td. | 7. *Graecorum nominum dicti* om. Td. | 9. *Crannone* S (d edd. *Cran.*), *Cannone* R[2]V (R[1] *Can.*). | 16. 17. *Siden* SR[2] edd. Isid. Orig. XIII, 13,7., *Siderin* R[1]VΘ, *Syderim* Td, *Silem* Wessel. | 21. *Plinthia* S Osann. coll. Sen. N. Q. III, 25, 4., *Pinth.* RVΘ, *Phinth.* edd., *Phil.* d. | 22. *Fons* SVd, *Theutuni fons* T (R *'emt'uni*). | 25. *Holcas* SV, *'olc'as* R, *oleas* d, *Olachas* edd. | 26. *Bryacum* R e corr., *Brietium* V (d *..cium*). | *est* RTd, *esse* V, *et* Sv, *est et* Sill. | 27. *velut . . . urentem* pro spuriis habet Sill. | 28. *Tamarici* S edd., cf. 4, 111., *Tamamaricae* Vd (R *..macre*). | 30. *duodenis* T, *..decim* d edd. (V *..decim eas*), *duodecies* R (S *..ens*). | *vicenis* Td edd., *viciens* SRV. | 37. *nigre* R[1]V, *..ri* d. | *ilico* I, vid. ad p. 34, 6., *illico* Sv. | 38. *Danubii* Rd edd. | 265. 2. *adeoque* R[1]TV, *id.* SR[2]d. | 3. *Arcadia* Barb., cf. §§. 27, 54; 2, 231; 4, 21; 26, 46., Sen. N. Q. III, 25, 1., *Achaia* SRTd edd., *achia* V, *inachia* Θ. | 4. *ed* edd. | *appellata* SR edd. vett. | *quae illico* SR[2]d edd. | 7. *Threcia* V, vid. ad vol. I, p. 163, 24. | 8. *Cychros* Sd, *cicr.* RV, *chytr.* Barb. | 9. *Soracte* R (V *..tae*), *..ten* Sd, *..tem* Schneider. gramm. 2, p. 462. coll. 7, 19. | 15. *virus* omn. SR[2] (edd. *visus*). | 16. *aena* S, *aen* RV, *aes* d edd. | 24. *Aedepso* S, *eadem pro* Td (R corr. in *edebio*, V *aedam*). | 26. *lapideae* SV, *..des* Rd edd. | 27. *coiecti* V, vid. ad p. 136, 21., *coni.* Sv. | *lapidei* TV, cf. 35, 167., *..des* SRd. | 27. 28. *Scyretico* S edd. (R ex corr.), *Siret.* V, *Siriet.* d. | 29. *guttis*

(sc. aquae) R¹Vd, *guttae* SR² edd. | *lapide* SR¹Vd, ..*deae* R², *in lapides* edd. | 30. *Coryciis Idaeo*, I coll. Pausan. X, 12, 4., *coricis ideo* RV (Td ..*cisi deo*), *Coryciis, item in Idaeo* Sill., *Coryciis;* (om. *Idaeo*) S edd. | *Miezae* SVBarb., *miozae* d (R *mio ze*). | 31. *Corinthio* R (TVdΘ ..*tio*), *Corycio* S (edd. ..*co*). | 33. *ipsausia* Vd, *ipsaia* R. | 266. 2. *imbrium* RVd, *imbrium aqua* Sv. | *ut quae* SR². | 3. *praeferunt imbribus* SR. | *ad* om. R. | 6. *reprehendi* RVd. | 7. 8. *distantur* R¹V. | 12. *elementum* Rd. | 15. *gelo* RV. | 21. *ait* I, om. Vd (propter antecedens *sit*), *perhibetur* SR edd. | 22. *duritias* R², *duritias facientes* edd. | 24. *confitentis* (sc. alios medici, cf. Cic. p. Lig. 1, 2.) I, ..*tes* R¹Vd, ..*dum* SR² edd. | 25. *vilius* RVd. | 26. *salubres* RVd, ..*bres maxime* edd. (S ..*bris maxu.*). | 27. *ex quo aspectu euleo* R (ad marg. *et eulaeo*, d *eulo*, V *quot aspecto*). | 29. *adparent* R¹V. | *neque e* SV (d *ex*), *neque* (om. *e*) R, *nec ex* edd. | 29. 30. *neque Euphrate* SR (edd. *nec*) om. Vd. | 35. *salmacidas* SR² edd., ..*adicas* VΘ, ..*andicas* Td, ..*aticas* R¹. | 35. 36. *pelentis* S. | 37. *quae fonte* I (R¹TVd *que*), an *in fonte*? cf. §. 61., Vitruv. 8, 4., *que fontes* R², *qui fontes* Sill., *fontes, qui* Sv. | 38. *quaeque* Td (V *quequae*), *quique* SR. | 267. 5. *viciniam* SR² edd., *vicenam* R¹, *vicena* Vd. | 7. *Mesopotamiae* Sill., sed cf. 35, 171. al. quae ibi congessi in ed. I. | 17. 18. *Salubritate* R¹V. | 20. *pertinet*—, *imo* I coll. 9, 20., *pertinentia* R¹V, *pertinet qua* d, *pertinent* SR² edd. | 268. 5. 6. *diverticulo* RVd edd., *dev.* S. | 9. *praestat* om. d edd. | 28. *certiore* I, *certior est* d, *certior pe* R¹V, *certiore multo* S(R² edd. *certior*). | *exhalatione* SRV, *exhalatio est*, edd., *exhalatio* d. | 269. 12. *glaria* R¹V (R² ..*ie*), vid. ad p. 115, 24., ..*rea* Sd edd. | 14. *certissimas* SR¹VΘ, ..*ma* R², ..*mae* d edd. | 27. *Macedonia* RVd, vid. ad p. 267, 7., ..*niae* S codd. Gel. edd. | *Pella* S codd. Gel. edd., *apellant* V (d *app.*, R *appellam*). | 38. *canis ortu* T (RVd ..*tum*), cf. §50; 14, 118., 16, 99., *circa canis ortum* S edd. | 270. 7. *qualisve* TV. | 25. *fenium* R¹ (V *fin.*), *paene* R², *apenninum* d. | 271. 2. *emittit* SV, ..*tat* Rd edd. | 24. *atque* Sd, *aquae* RV, del. Sill. | 27. *dulcedine nec* RT Brot. (V ..*dinec*), *dulci nec* edd. vett. Hard., *mulceri nec* S Gron. | 31. *quod quam* S. | *gloriantium* Pint. Hard. | 37. *in* SR², edd. om. R¹TVd. | 272. 2. 3. *deprehendetur* R¹, ..*deretur*

R²Vd. | 5. *feruminanda a* T, ..*nata a* RTVd, ..*nant et* edd. vett., ..*nandas* Gron. Hard. | *fracturas* edd. | 6. *adsiccanda* R¹V, *assic.* Td, *sicc.* edd. | 14. *sese* SVΘ, *se* Rd edd. | 22. *ex alto* om. R¹V. | 24. *ea* I, *ex* SRTVdΘ, om. edd. | 25. *mittent* RVd. | 34. *plyade ab* I, *plyade* SBarb., *ptiadeos* Vd, *phtiadeos* (del. *os*) R. | *respersos* RΘ. | 37. *calefacti* d edd. | 37. 38. *sororientes* RV (d *sori.*), *sororiantis* S codd. Gel. Fest. | 273. 6. *de* I, om. R¹Vd, *in* SR². | 11. *cyathis* R edd., om. SVd. | *ita* edd. *ista* SRVd. | 12. *ex asperat* R¹I¹. | 15. *vaso* SΘ. | 24. *navim* d edd. | 30. *valitudinem* I, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 274. 1. *salsa* RVd, *sal* Sv. | 10. *medium* R¹V, *medium lacum* Sv. | *eo* SR²d, *quo* R¹V. | 11. *e stagnis* S, cf. § 84., *est alnis* R¹Vd (R² *omnis*), *est talis* edd. | 14. *solis calore* Vincent. Bellov. spec. nat. 6, 83. (Isidor. origg. XVI, 2, 3. *sole decocta*), *rore* (an *sore ex so[lis calo] re?*) RVd edd., cf. §. 112., *sole* S Pontedera. | 16. *Bactris duo* om. R¹V. | 16. 17. *alter... alter* SR² edd., *alter* d, om. R¹V. | 22. *et Oxus* Sd, om. R¹V, *et yxisses* R². | 26. *in* om. RVd. | 26. 27. *Ormenus* I, *ornemus* R¹Vd, *Oromenus* SR² edd. | 28. *margaretis* RV. | 29. *et e terra, ut* SR² edd., *a ut* Vd, om. R¹. | *densato, ut* I, *densatur* RVd; ..*to* Sv. | 30. *et editur* R¹Vd, cf. 36, 161., *caeditur* SR² edd. | 31. *Gerris* S (Hard. *Gerrh.* coll. 6, 147 et Strab. 16. p. 766.), *Cerris* RVd edd. vett. | 33. *Ptholomeus* V. | 37. *cum lunae motibus* apud Isidor. origg. XVI, 2, 3. (cf. ib. 15, 17. *lunares motus*). | 275. 8. *Cyprium* Vd. | 10. *traluc.* SV, *transluc.* Rd edd. | 13. *est* om. R¹V. | *pluribusque* R¹V. | 15. *multoque, aliter non* RV (Td om. *que*, S *multo, atque*), *multo, non aliter* edd. | 15. 16. *inarescens* SR². | 18. 19. *sunt in eriguis* R¹Vd. | 20. *insucosum* R¹V. | 24. *ex* om. R¹Vd, *et* R². | 28. *Hispania* I (R¹V ..*nia*), cf. 21, 77., *Hispaniae* Sv. | *murium* R¹TV. | 31. *corulus* RV. | 276. 1. *Tacteus* VΘ. | 3. 4. *Citium* Vd (R *Cic.*), *Citicum* Sv. | 6. *et de cetero* SR². | 9. *nec* om. R¹V. | 10. *Acanthus* d (R² *Ach.*), *cantus* R¹, *cantis* VΘ. | 11. *nec ullus* T (R¹V *ne*), *nec ullius* SR²d. | *e spuma* d (T *ex*). | *ramento* TVd (R *atram.*), *ramentum* Sv. | *aut tenuis* certissime corrupta censet Sill. | 13. *Centumripis* RVdΘ, *Centur.* Sv. | 15. *traluc.* SV, *transluc.* Rd edd. | 19. *Peticum* R²Vd (R¹ *Pit.*). | 23. *aviditatem invitans excitansque* I (R¹V om. *excitans*), *excitans aviditatem invitansque* SR²d. | 25. *interim* (i. e. interdum ut 8,

46. 112.; 9, 21. 54.) I, *iterum* (quod pro *interim* legitur apud Senec. ep. 48, 1.) SRTVdΘ, *ita est* edd. | 25. *garum* Θ, *in garum* Sill. | 27. *largiore* R edd., cf. 8, 151., ..*res* SVd. | *lacteque* (om. *multo*) R(V ..*toque*). | 29. *adeo ergo* Vd. | 30. *nimirum a* I (cf. 3, 42; 8, 10; 22, 119; 36, 8. 111.), *nimia* RVd, *nam ita* edd., *scommata* SPint. | *sale* R¹Vd, ..*les* SR² vet. Dal. | 33. *et interp.* R. | 34. *et auct.* Vd. | 36. *VI* S, *ut* TVΘ, *sex* R, *sex mille* d Hard. (edd. vett. *millia*). | 277. 8. *Nilo* SR² edd., *nudo* R¹Vd. | 12. 13. *deluente* R¹V. | 13. *coherent* R¹Vd. | 17. 18. *zmecticis* I, *zmeticis* R²Vd (R¹ *zmed.*), *smegtizis* T, *smegmatis* S (vet. Dal. Hard. *sm.*) cf. Dioscor. 5, 128. | 31. *et Carteia* TVd. | 33. *Pompei* V, ..*eii* SRd. | 35. et 278. 5. *allex* V (32, 128. cum B *hallex*), *alex* SRd. | 36. *et privatim* SR² edd., om. Vd, *et* (om. *ex inutili*) R¹. | 38. *nascitur* SR² edd. | 278. 3. *castimoniarum* SRΘ, *ad cast.* Td (V *cat.*, vet. Dal. *ad superstitionum castimoniam*). | 6. *urticas maris* R²Td, *maris* (om. *urticas*) R¹V, *urticas, cammaros* Sv. | *multorum* RVd. | 6. 7. *sapores* Sd, ..*ris* R, ..*rem* V edd. | *gile* V, *cyle* d (11, 176. 177. *gyla*, sed 11, 201. idem *gula*). | 8. *nonnulli* Vd edd. vett. | 13. *morsum* RV edd. | 22. *putrescendi tabe* I (S Murbac. *tabo*), ..*dita* (ortum e *tavevindicans*) V, ..*dito* R, ..*do* d edd. | 27. *aut melle* Sd edd. (Diosc. 5, 125. ἤ), *ac melle* RV. | 29. *quarta* Rd edd., *qua* V, *aequa* ST. | *seminis* SR²T, ..*ne* R¹Vd. | *et oleo* RVd. | 35. *etteus* RTVdΘ, sed cf. §. 84. | 37. *ac* SRd, *aut* V. | 279. 13. *mixto* RV, ..*tus* Sv. | *innoxie* STd, ..*xio* V, ..*xia* R. | *tenearum* RV, *tine.* Td edd. vett. | 15. *dolorem* R edd. | 16. *aqua* RVd edd., *patina* SΘ vet. Dal. | 20. *dixit. itaque* SGron. R²Td, *dixitque* R¹, *dixistique* V (an *dixit. utique*?). | 22. *pedum, item* SR²d, *itepedum* R¹V. | 27. *sudent* R edd. | 33. *vinculis* I (Dioscor. 5, 125. τοῖς ἐνδέσμοις), *inc* R¹, *hic* Vd Hard., *ictuum* R², *vincta* S. | 38. *zmegmatis* SV (R *szm.*, d vet. Dal. Hard. *sm.*). | 280. 1. *extenuandam* Td Hard. (R¹V ..*endam*), *extendendam* SR² Murb. | 9. *halmyrhaga* Rd, *halmyr.* S, *halmir.* V, *almyr.* vel *almir.* codd. Salm. | 10. *a qua* I, *aqua* Vd, *qua* R¹, *quod* SR² edd. | 13. *Clitis* (i. e. devexis) RVd, *Litis* S Hard. | 14. *Chalestricum* Vd (R *calest.*) Herodot. 7, 123.; Plutarch. Alex. 49. habet Χάλαιστρα, cf. § 115., *Chalastr.* Sv Plin. 4, 36. cum Strab. | 26. *modo nitrariis* I, *monstrariis* RVd

mitrariis Sv. | *haec* SRTV, coll. 29, 124. | 27. *in* om. R^1V. | 36. *in vitro* Sill. | 281. 3. *carnibus* I, cf. §. 87. Herodot. II, 87; *carbonibus* Sv. | *quas* RVd, *quos* S, (*Ad ea quoque*) *quae* edd. | 6. *praegnatibus* I, vid. ad p. 22, 1., ..*nant.* Sv. | 10. *mollibus* SRTVdΘ (an *in collibus?*), *mol.* edd. | *colligas* RTVd, *colyc.* Sv, *scolecas* Sill. | 12. *paene* d edd., *pane* R^1V, *plene* SR^2 Salm. | 17. *statim* STVd, *facile* R edd. | 27. *Chalestraeo* I, cf. §. 107., *Calistreo* Vd (R^2 ..*traeo*), *calistraeae* R^1, *Chalastraea* Sv. | 36. *argemas* RVdΘ. | 36. 37. *oculorum; — ..calyce: —* S, dist. I. | 37. *inungues* S Gron., *ungues* RVd. | *adiuvat* R edd., *adiuvat ad* (e dittographia) TVd, *adiuvat et* S. | 282. 1. *coluantur* I, vid. ad p. 291, 35., *conl.* Sv. | 20. *exsputa* I, *expasta* R^1TVd, *pasta* R^2 edd., *hausta* S vet. Dal. coll. 28, 155. | 21. *vomitione* S coll. 23, 80. | 24. *urceis* RTVΘ (cf. 28, 202. al. *potioni aquae*), *ventris* Sd edd. | 25. *nervorumve* d (RV *vel*), ..*que* Sv. | 26. *ptisana* d edd. | 30. *eius* SR^2 edd., *et una* R^1T V (d *una*). | *cypreo* RV, ..*rino* Sd. | 38. *podagricis* Sd, ..*gris* RV. | *solio* SBarb. codd. Gel., ..*ia* RVd. | 283. 1. *prosunt* V. | *et* S codd. Barb., om. RVd. | 7. *maribus* RVS, *in mar.* S, *a mar.* edd. | 8. *e* SR^2d, *et* R^1V. | 11. *etiam* SR, om. Vd. | 14. *abscidi* V, ..*scindi* Sv. | *remittere* R^1Vd, cf. 36, 140. 157., *emitt.* SR^2. | 20. *penicilli;* SR^2d (dist. I), ..*llis* T, ..*nis* R^1V. | *sedant* Td (R^1V ..*ante*) cf. 30, 114; 20, 169; 26, 96; *levant* SR^2 (Murb. ..*at*). | 21. *utilissimi* S codd. Gel., ..*me* RV (d?). | 24. 25. *mitigant*, *molliunt* Rd. | 26. *aperienda* Vd. | 29. 30. *inflammationes*, *si nec inunguitur* Rd (V *sine ciniungi.*) quae unde pependerunt ea desiderantur, *inflammationibus inponuntur* Sv. | 32. *siccaeve* I, *siccat* RV, ..*ant* Td, *secta* S codd. Barb. | 36. *eaedem* SR Murb., *eadem* Vd. | 38. *ex* RVd, *nunc ex vino et oleo*, *nunc ex* Sv. | 284. 1. *emolliunt* SV, *et molle* R, *moll.* d. | 3. *blandiri* S Murb., ..*diori* RV, ..*dioribus* d edd. | *operire* V, ..*ri* Sv. | 3. 4. *siccare* RTV^2, ..*ri* SV^1d. | 23. *strigilium* Sd, *strigl.* RV. | 29. *prevertemur* d, *revert.* RV. | 30. *animalia et aquatilia* SR^2 d^2 edd.

Lib. XXXII. pag. 285. 15. *sui* RVd edd., cf. 4, 23; 9, 163; 37, 136. 159., *sua* SB, cf. 6, 24. | 19. *echenais* B, vid. ad p. 311, 21., *echineis* V (R *ethin.*), *echeneis* Sv. | 23. *renitendo* SB^2Td, *retin.* B^1RV edd. Isidor. origg. Schol. Lucan. | 29. et 37. *navim*

Vd². | 32. *ab Astura* d edd., *abs tura* BRV, *Astura* S. | 37. *qui* B, *qui id* d edd., *quid* RV. | 286. 9. *remoram* d edd. | 11. *adalligato eo* RVd edd. | 14. *habeant* SB²d. | 26. *visu* SB, *vis* RV, *visas* d edd. | 32. *inertior* B¹, cf. 20, 252; 31, 82; Horat. Serm. II, 4, 41; Sen. ep. 95, 25; 122, 4., *in gratior* SB²PRVd. | 34. *in* SB, om. RVd edd., vid. Sill. | 287. 8. *scaurum* B², *scarus* B¹. | 11. *erepere* S Heins. ad Ovid. (R *aerep.*), *repere* BTd, *erumpere* edd., *redire* Isid. Hisp. origg. XII, 6, 30. | 13. *rete* cf. Schneid. Gramm. II, p. 219. | 22. *si* SB, *ut* RVd edd. | 23. *discussu* B duo codd. Ovid., ..*rsu* Sv. | 24. 25. *leinias* B, sed 26. et 35, 82. *lin.* | 25. *anthiam* S edd. ex Ovid., *pithias* (*tradit eas*) B, *pithiasim* Td, *phitiasin* RV, *phitias id* P. | 26. *cultellata* ST cf. 8, 91; 9, 182., ..*to* BRd edd., ..*tu* V. | *spina* SB, *ei spina* RTVd edd. | 28. 29. *ut* ... *serpentibus* om. RVd. | 29. *a serpentibus* SB, *a* om. edd. | *et ping.* SB, *et* om. RVd edd. | 30. *interemi* B¹V, vid. ad p. 175, 7., .. *imi* Sv. | 32. *ad* ..*ictum* SB, *at* .. *ictu* RVd edd. | 32. 33. *quae attacta* Man. Dal., margo Vict., *quae et tacta* RV, *quae tacta* d edd., *quia tacti* B, *qui attacti* S. | 34. *est* om. RVd. | 36. *Lolligo* SB, cf. 18, 361., *milvago* PRVd edd. Isidor. Hisp. XII, 6, 36. | 288. 1. *Cotte* S coll. 5, 2. (B ..*tae*), *cocte* Rd (V ..*tae*), *acte* Θ, *Cotta* edd. | 7. *Labrayndi* BRV, vid. Wessel. ad Herod. 5, 119. (P marg. Vict. ..*aindi*, d ..*amdi*), *Labrandi* ST (edd. ..*dei*). | *fonte anguillae* SB, dist. I, *fonte anguillas hae* RTVd edd. | 10. *Myris* SR, *muris* B, *miris* V, *myrris* Td. | *Surium* S Meinek. ad Steph. Byz. p. 582. 18. | 11. *vocati* SBP, *evoc.* RVd edd. | 13. *Hieropoli* BV (sic R 5, 89; R a 5, 105; nihil enot. 2, 208; 4, 59; 5, 81.), *Hierap.* Sv. | 14. *adorantes* RV margo Vict. | 15. — p. 293, 4. *inserendis* ... *quantum* in 31, 131. translata sunt in RVd. | 21. *Cephallaniam* SB, ..*ania* RVd. | *et Ampelon* deleri vult Sill. | 24. *Lacedaemonii orthag.* I, .. *nii orumthag.* Rd, ..*nii orthrag.* edd., ..*ni orthag.* S, ..*niorum thag.* BVΘ. | 26. — *etiam* S, dist. I. An *etiam* ponendum est post *quibusdam*? | 27. *occurret* SB, ..*erit* RVd edd. | 31. *piscis* I, ..*ces* Sv. | 34. *comparentur* RV Θ. | *neque* B. | 38. *curatio* SRTVd (B *cur h.*), *in curatio* edd. | 289. 15. *harispices* B, *harispisces* V (R *aris.*), *haruspices* Sv. | 21. *ac* SB, *et* RVd edd. | 24. *repugnat* SBRV, ..*nant* d edd. | 26. *medetur* SBRV, ..*entur* d edd. | *Cinis eorum miscetur* Sv, dist.

I. | 33. *mustelae* S (B^2.. *le*). | 36. *terris et in aqua* edd. | 37. *et fibris* S(RV *feb.*) | 290. 3. *sunt* SBd, *sint* RV. | 13. *moventi* B, ..*te* S. | 32. *dolori* SBd, ..*re* RV, ..*ribus* edd. | 37. *in aquis* om. B. | 37. 38. *et testudinum* SB, *in test.* V, *test.* (om. *et*) Rd edd. | 38. *pari* SB Barb., *par* RTVd. | 291. 2. *lutariae* SB^1 (B^2..*tor.*), *velutariae* RV. | 7. *et e* I (*ex* V), *he* B (S *hae*). | 9. *tollit* om. RVd. | *et ranarum* SB edd. vett. cf. Dioscor. 2, 97., om. RTVd Hard. | 20. *singularem* I, ..*re* RVd edd., ..*ris* S, ..*riore* B. | *efficaciorem* SV (et fort. B^1), ..*ciore* B^1R edd., ..*cive est* SB^2d. | 24. *neque est* RVd edd. | 30. *datur* ... *hemina* SB, om. Sv. | *tum* I, *cum* SB. | *vini additur* SB (edd. vett. ..*ta*), *vino addito* RTVd Hard. | 32. *et haec* SB, *haec* (om. *et*) RVd edd. | *matutino* vet. Dal., cf. 7, 181; 9, 36; 11, 30; 18, 235. 255. 310. al., ..*tina* Sv. | *vespera* SB^1Vd, ..*ere* B^2, ..*ertina* d edd. | 35. 36. *coluantur* B, *conl.* Sv, vid. ad p. 198. 35; 237, 11. 299. 5. 13. 20. | 36. *fiant* SBRV, *fiunt* d edd. | 292. 11. *et in* SB, *et* RTVd, *in* edd. | 14. *coiectae* B, vid. ad p. 136, 21., *coni.* Sv. | 21. *si* RV (d add. post *access.*), om. SB. | 23. *liberare* SRV, ..*rari* Bd edd. | 24. *oportet* SB^2 vet. Dal. | 28. *iubeant* SB, ..*ent* RTVd edd. | 29. 30. *verrucas* SB, *et verr.* RVd edd. | 31. *incredibile dictu* IS, *incred. dictu sit* RVd (P edd. *licet incr.*), *quod incred. dictu est* B. | 293. 1. *fit* SBV, *sit* Rd edd. | 11. *aeneo* B^2. | 18. *per superna* I (coll. 25, 136. al. *per inferna*), *per speram* B^1, *per se etiam* SB^2, *ad vesperam* RVd edd. | 35. *viventis* RTVΘ. | 294. 1. *Magi* om. B. | *sunt* Vd edd. | 3. *a* SB, om. RVd edd. | *marito* SB, *a mar.* RVd edd. | 4. *nassis vel* S vet. Dal. coll. 9, 132. | 6. *abici* SB, cf. §§. 17. 51., *obiici* RVd edd. | 9. *phrynus* I (d ..*nuus*), *phrynu. cis* B, *phrynos* Sv. | 10. *iis* SP, *his* RVd edd. | 14. *oleum* BPRTVdΘ, *solium* SBarb. edd. | 17. *adalligato* STd, ..*tum* BRV edd. | 17. 18. *stimulari* SBRTVd, ..*lare* edd. | 18. *e* SBRd, *a* V edd. | 20. *isdem* B (S *iisd.*), *idem* RV, *item* Pd, *item ex* edd. | *lienem* RVd. | 21. *iecur* SBP, *cor* edd. vett., om. RTVd (Hard. sectionis initium fecit a verbo *Auxiliatur*). | 22. *Est* SBPV (R?, in edd. vett. adnectitur antecedentibus), *et* Td, om. Hard. | *colubra* SRTd (B e corr., V *colob.*) Hard., *coluber* P, *coluber est* edd. vett. | 24. *si* SB, *vel si* RVd edd. | 32. *morsu* SBR, ..*sibus* PVd edd. | 33. *et si* SB, *aut si* Td marg. Vict., *nam si* RV edd. | 295. 2. *serp. torqueri* SB,

torq. serp. RVd edd. | 6. *sed* SB, *sed et* RTVdΘ edd. | 10. *morsibus* B, ..*sum* RV, ..*su* Sv. | 12. *e lentisco* edd. (sed *oleo*), *lentisco* B¹RVd, *lentiscinum* SB². | 16. *haec* scribendum erat, ne *debet* accusativum cum infinitivo secum haberet ut *oportet*; sed vide ne quid exciderit. | 20. *e iure* SB, *iure* PRVd edd. | *sumpti* SBRVΘ, ..*to* PTd edd. | *decocti ius* Rd edd. (V ..*tius*), *decocti* (om. *ius*) SB. | 22. *adversantur*. *Isdem* B (edd. vett. *idem* ad hoc caput detractis verbis inde a *Peculiariter*). | 23. *diu iam* SB, edd. vett. *diviam* R (V *dev.*), cf. 25, 2., *divitum* PTd Hard. | 25. *ideo* SB edd. vett., om. RTVd Hard. | 29. *praegnatia* B¹, vid. ad p. 22, 1., ..*nantia* Sv. | 32. *variantur* SB², ..*atur* B¹, ..*ant* v. | 33. *Circeis* B, cf. 3, 62; 15, 119., ..*eiis* Sv. | 35. *lutosis* SB, *luto* RVd edd. | 37. *laciniosa* SBd (V ..*nosa*), ..*nioso* edd. (R ..*noso*). | 37. 38. *ambiente* Sd, ..*tem* BRV, ..*tes* Sill. | 38. *purpureos* B² Sill. | *crines* B Sill., *crinea* RV. | 296. 1. *calliblepharata* Brot. Sill. (B *callibre.*, RV *callibiae.*), *calliblephara* Sd edd. | 2. *Brundisina* SB, ..*siana* Rd edd. | 8. 9. *Meduliis* I, *medullis* B, *Medulis* Sv, *edulis* Vd. | 9. *Ephesiis* S (B ..*sis*), *aethesis* V, *ethisis* d (B *aeth.*). | *Iliciensibus* B, cf. 3, 19., *licensibus* RVd, *Lucensibus* Sv. | 11.—16. *sed his* .. *essent* vulgo non tribuuntur Muciano. | 20. *que* SB, *quoque* RVd. | 22. *destillationibus* B, *distill.* Sv. | 31. *et rubente, latiore alia vel* I (B *latiora*), *et alia rubente, latiore vel* S (VR *latiora*, R *ve*), *et latiore rubente, alia ve* edd. | 34. *iubent* Sabell. Sill. | 37. *replet* SB edd. vett., om. PRTVd Hard. | 297. 3. 4. *conputuere* S (B *pot.*, M. 13, 86 *computuisse*), ..*truere* B²PRTd edd. | 7. *tinguent* SB, cf. 27, 140., ..*gunt* RVd edd. | 9. *utiliter* B edd. (d ante *cum*), om. SRV. | 24. *diopetes* S edd., *diophetas* B, *diphitas* TdΘ (RV *phith.*). | 26. *mulieris* SB edd. vett., ..*erum* RTVdΘ. | 27. 28. *id agentes genas* I, *ita genas* SBd, *id agentes* RV, *itaque genas id agentes* edd. | 298. 5. *et* SBΘ, *in* RVd edd. | 6. *tetanis* SR²TdΘ (R¹ ..*lis*), *tertianis* B, *tecanicis* P, *tetanothris* edd. | 8. *lunae* SB, cf. 2, 56. 78; 18, 324; *ranae* PRVd edd. | 13. *bovum* B (idem 33, 7 bis *boum*). | 16. *coiectae* B¹, vid. ad p. 136, 21., *coni.* Sv. | 19. 20. *pilotrum* RVd, *silothrum* B (idem 34, 178. *silotr.*, 32, 136. *silotr.* et *psilotr.*). | 23. *thynni* SB Reines. Gron., *then* Vd, *teni* R, *cheni* P, *taeniae* edd. | 24. *iocur* SB¹, *iocon* RV, *iecur* B² d edd. | 27. *my-*

xona S Barb. edd., *myzyon* d, *mizyenem* B (in ind. *mies*) *miziae* R, *mytyae* V, ut videatur Plinius scripsisse *mizyen*. | 29. *peduculos* BRV (§. 89 RV; 13, 55 M.), *pediculos* STd (§. 8 B.). | 30. *et conch.* SB, *conch.* v, an scribendum est: *et cu conchylio infecta lana*? | 33. *gyari* B, *grari* RV. | 34. *leni* S *lento* RV, *lenta* d edd. | 299. 4. *scariphatis* SB[1] (Rd ..*fatis*, *carifacis*), *scarificatis* R edd. (B[2] ..*phic.*). | 5. *coluantur* B[1] vid. ad p. 291, 35., *conl.* Sv. | 6. *scariphari* SB, ..*fare* RV ..*ficari* P, ..*ficare* edd. | 6. 7. *contritus is* SB[2] (B[1] ..*trituri conteritur is* RVd edd. | 13. *coluantur* B[1], *conl.* Sv. | 14. S *lust.* V. | 20. *colui* I, conl. Sv. | 24. *iocur* SB[1] (R *alvo curare iecur* v. | 26. *marina* SB, *marina rana* RTV edd. | 27. *cetu* SB, *acetum* RV, *centum* d edd. | 29. *Graecis* SB, *a Graecis* RV edd. | 30. *scariphant* SB (RVd ..*fant*) ..*ficant* edd. | 38. *del phini* SB[1]RV, ..*num* B[2]Td, ..*ni iecur* P edd. | 300. 4. *co thia* SBd Hard. (T *coll.*, R ..*ithia*), *colydia* T (V ..*dna*), *co lycia* Barb. edd. vett., *colythra* ego olim coniiciebam ex Ath III, 1. | 10. *sulpuris* B, *sulph.* Sv. | 15. 16. *lentitudo* SBPΘPi Brot., *lenit.* RTVd, *crassit.* edd. vett. Hard. | 25. *sulpuris* B *sulph.* Sv. | 29. *rina* B, unde coll. §. 150. coniiciebam *rhina*. 30. 31. *faciendum id* SB, *id fac.* d edd., *id fac. id* R, *ad fa id* V. | 31. *est* SB, *et* RVd edd. | 301. 1. *peduculi* RV, vid. a p. 298. 29., *pedic.* BTd. | 14. *caldo* SBVΘ, *calido* Rd edd. | 21. *calda* SB, *calida* RVd edd. | 22. 23. *necatus* BRTVd. | 24. *aquae* SB, *aqua* RVd edd. | 27. *dilutis* SB, ..*ti* RVd, ..*tae* edd. | 30. *holus* SB, sed cf. 35, 189. | 34. *nec pinguibus* SB, om. v. | 36. *pituitas* SB edd. vett., ..*tam* RVdΘ Hard. | *bilemque* R edd. | 302. 7. *obesis* SB, *obesse* TVdΘ, *obsesse* R, *prodesse* edd. | *pituitaeque* SB, *que* om. RTVdΘ. | 8. *lienis* SB, *splenis* RT edd. (V *plenis*). | 12. *scabritias*, *albugines* SB, om. v. | 17. *mu ricis* SB[2], ..*ces* B[1]RVd edd. | *cineres* SB, ..*re* RVd edd. | 21. *carnes vero* RVd edd. | 22. *in* SB, *ex* RVd edd. | 23. *voluntati* B (edd. vett. *volunt uti*). | 24. 25. *Tethea* SBTVd, ..*ae* R edd. | 25. *haec* BRTVd, *hae* edd. | 26. *sugentia* ST vet. Dal., ..*tia* RVd, ..*tes* B edd. | 27. *eaedem* B edd. | *renium* SB, *renu* B[2]RVdedd. | 28. *apsinthium* SB, *abs.* Vd edd. (R *absent.*). | *s riphum* BRVdΘ, ..*phium* edd., vid. 27, 53. | 31. *dantur* edd. | *coctum* SBRV, *decoctae* d edd. | 34. *et ex* SB, *ex* RVd

..dd. | 36. *murra* I (edd. *myrrha*), *murrae* SB, (RVd *myrr.*). *et iride* I (B^1 ..*des*), *et iridis* SB^2, *tritae* Vd (R ..*te*), *triti* edd. | *eorum* Pd edd. | 303. 12. *sex praeclare* SB. | 14. ..*num* edd. | 16. *et e* SBPT, *et* RV, *in* d edd. | 19. *donacas* S ..dd. Barb. edd., *donascas* RVd, *donicas* B. | 22. *marinus* BPRT, .. Vd edd. | 25. *clysterio* SBRV, *a clysteris* d, *clystere* edd. | .. *item* R edd. | 32. *pollent* SB, *polline* PRVd edd. | 33. *cora*..*inorum* I coll. § 127., ..*nosa* B, ..*na* RTVd, ..*ni* S Barb. ..d. | 304. 7. *a* B Sill., cf. 33, 69., *e* Sv. | 16. *et cremati* d edd. | 18. *Signino* om. B. | 24. *isdem* RVd (ST *iisd.*), *idem* B, om. edd. | 27. *et ipsa* S, *et ipsa ut* B, *ipsa* RTVdΘ Hard., *supra* edd. ..ett. | 28. *cancri* SBTd, *cancrique* RV edd. | 29. *fluviatilis* TVd, ..*les* SBR edd. | *triti ustique* SB, *tritusque* RV, *tritus eque* Td, ..*iti sicque* edd. | *cineres* I, ..*re et* Sv. | 305. 1. *ad* om. B, sed ..d. Sill. | 5. *roseo* Vd Hard. | 6. *alligantur* TVΘ edd. | 8. ..*agri* B in ind., *pagri* BVd edd., *pagi* B. | 15. *aquaticae* I coll. 118., *atque* SBRTV, om. d edd. | *rubeta* vet. Dal. | *si* SB, om ..d edd. | *iocur* B, *iec.* Sv. | 20. *devorare* SB, ..*ri* RV, ..*rı* ..*bent* d edd. | 23. *inligatos* SRT (B ..*tae*), *adalligatos* Vd edd. | 24. *in* ST, om. BRVd. Vide ne Plinius scripserit: *lethargicis in lethargum vergentibus.* | *lethargo vergentes* B^2. | 306. 5. *ex oleo ... cinere* SB, om. v. | 11. *salsamenti* SBTd, ..*ta* RV, ..*torum* (post *cinere*) edd. | 23. *ferro enim* RVd edd. (P *eminente*). | *desinente* RVd edd. | 29. 30. *inferciendum* I Sill. coll. 25, 83., *inperficiendum* (i. e. *infic.* supra scripto *fer*) BRVdΘ (T *imp.*), *iniciendum* S (marg. Vict. edd. *iniic.*). | 32. *cucurbitarum* SBR, ..*tularum* TVd edd. (Θ *circubit.*) | 307. 1. *genu* SB^2 Ambros. I. II., *genum* B^1RTd marg. Vict., om. V, *genua* edd. | 2. *in veneni* Pint., *invenit* B, *inveniunt* PRTV, *invehunt* d Barb. edd. | 3. *sugere* BPRVd (T *sugg.*), *sugentes* S e mea coniectura, sed videtur Plinius tale quid scripsisse: *sugere quamdiu volunt non sinunt quidam, sed antequam decidant pondere.* | *rufas* SB^2, *urfas* B^1, *oras* RTVd, *ora* P edd. | 5. *suffitu* SB, *et suff.* V. | 9. *cinis ... testae* SB, om. V. | 11. *recentis* SBT, ..*tes* PRVd edd. | *salsi* BPTd, ..*sae* RV edd. | 19. *misceri* SB, ..*re* RVd. | 24. *serpant* SB, ..*unt* RVd edd. | 25. *allex* I, vid. ad p. 277, 35., *hallec* (c in corr.) B, *alex* Sv, *alpex* RV, *halpex* Td. | ~

28. *cinis. Quidam .. melle vel* Sv, dist. I. | 28. *tantum* om. RV. 29. *carnes* BRVd, ..*ne* Sv. | 31. 308, 38. et 309, 1. *iocur* SB, *iecur* RVd edd. | 33. *allex* I, vid. ad l. 25., *hallex* B¹V (B²..*ec*), *alex* Rd edd. | 36. *tisana* BR (aliis locis etiam S, V ..*ne*), *ptis.* Sv. | 38. *sanant* BRV. | *item* SB, om. PRVd edd. | *inliti fluv.* SB, *fluv. illiti* Pd edd., *fluviatiles* (om. *inliti*) RTV. | 308, 1. *muricum* SBP, *vel mur.* RTVdΘ. | *appositae* R edd. | 7. 8 *coagulum* B², ..*lo* SB¹RTVd edd. | 8. *impositum* BRV, ..*sito* ST, ..*nitur* d edd. | 17. *dato* B. | 28. *diu* RV (Sic ex RΘ scribendum erat etiam 8, 183.; vid. ad p. 179, 15.), *divo* SB, *dio* edd. | *inferatur* SBP, ..*etur* RTVdΘHard. | 31. *ostraceum* SB, ..*cium* RVd edd. | 32. *vocent* SB, ..*ant* RVd edd. | 37. *inlito* SR, ..*tum* BVd. | 38. *Silotrum* B. | 309. 1. *cedrio* SBarb., *cedro* BTVd, *caedrum* R. | 3. *marino* om. B. | *marini leporis* B, *leporis marini* STVd(R ..*no*). | 4. *lepus hic* SBV. | 5. *scillitico* SB²P, *scillito* B¹RVdΘ, *scillite* Barb. edd. | 6. *inlitum* SBP, ..*to* RTVd ΘHard. | *XVI.* SBP, *VI.* RVdΘHard. | 11. *silotrum* B. | 13. *unice* IS, *invice* B, *invecta* PRVd (edd. ..*tas*). | 27. *adferat* RV(d *aff.*) | 28. *echeneis* Sd codd. Barb., *aechineis* RV, *echini* B. | 32. *diopetis* Sd, ..*phetis* (Rd *diuph.*) V, ..*philis* B. | 37. *inliniri* V edd. | *possint* SB² vet. Dal., ..*sunt* B¹, ..*sit* R Vd edd. | 310. 1. *calamocnus* B², ..*canus* B¹. | 13. *cuiusque* TVd. | 23. *volucris* S, sed vid. ad vol. II, pag. 68, 33. | 27. *que quae* SB, *quaeque* RVΘ (P *queq.*), *quaecunque* d edd. | 35. *drinones* SB(RVdΘ *dryn.*, P *drim.*), *dromones* edd. | 35. 36. *terrae, mari* SV (B *terra*), *mari, terrae* Rd edd. | 38. 311. 1. *alopex* SB coll. 9, 145., *alopecias* Barb. edd., *alopia* RTVd (P ..*phia*, Θ ..*piae*). | 1. *boca* SB¹RVd, *bocha* P, *foca* B², *box* Barb. edd. | *batia* SRV (Rd ..*cia*), *batis* Barb edd. | 3. *genera* RTVd edd. vett., ..*re* Hard. | *collyris* BΘ (Td marg. Vict. ..*iris*), *cullyris* V, *callyris* R, *callarias* S edd., cf. 9, 61., *galarias* Gesn. | 4. *colias* SBarb. vet. Dal., *colia* B, *colla* RVd. | 9. *callionimus* V, *callaonymus* B, cf. §. 69. | 11. *chemae* SBR, *chamae* Vd edd. | *syriatae* B. | 12. *peloridum* SB(Rd *petur.*, V *poter.*), *pelorides* Barb. edd. | 13. *glycymarides* SB (edd. ..*mer.*), *glycyamerides* codd. Barb., *glycyamridis* Rd (V *clyc.*) | 14. *coryphia* S coll. §. 84. (B ..*phea*), *corophia* RVd. | 15. *cochloe* SR, *cochroe* B, *cochleae* V edd., *colched*. |

pented. Θ. | *item* om. edd. | *helices*, *ab aliis* Schneid. (S om. *ab*, B *ab his*), *helicembalis* R (V ..*basilis*), *helicymbalis* d, *elicembales* P (edd. *melic.*). | 16. *actinophoroe* SB, ..*phorae* RdΘ Hard. (V ..*re*), ..*phon* P, *echinophorae* edd. vett. | *quibus radii cantant* S(B *canth.*), ut dubitari possit, an legendum sit: *ab his actinophoroe dicuntur quibus radii.* | *ex his* B[2] (B[1] *haec*). | 16. 17. *rotundae* SB, ..*di* RVd. | 17. *cynops*, *cammarus* Barb. (SB *cynopos*, edd. vett. *cynopus*), *cinops*, *caminarus* P, om. RTVdHard. | 18. *cynosdextia* P, ..*dextria* RVd, .c. *denti* B, an *cynodontis*? | 19. *gerriculae* SBdHard., *geric.* RTVΘ, *gracula* Barb. edd. vett. | *amplae* B, om. Sv, *Ampelusiae* Sill. | *aculeos* PRVd edd., cf. Oken Nat.-Gesch. vol. VI, p. 81., ..*eum* SB. | 20. *spectantes* PRVd edd., ..*tem* SB. | 21. *echenais* BVd (R ..*ahis*) ut B §. 2., ap. Ovid. Halieut. 99. ed. Haupt. cod. A., ..*neis* Sv ut §. 139. | 23. *forficibus* RT VdΘHard. (9, 97. RTdΘ; 11, 97. MRd), *forcip.* SB. | *fabri* BP TVd, *faber* Sv. | *zaes* PRVd (B *zais*, i. e. ζαεῖς), *zaeus* S (Hesych. ζαιός), *zeus* Barb. edd., ut 9, 68. | 24. *gonger* SVd Barb., *cong.* B, *gang.* R. | *girres* BPRTdΘ, *gerr.* Sv. | *hippos* SB, *hippus* Rd edd. (V *hypp.*). | 25. *hepar* SRVd (P ..*er*), *geraar* B. | *ictinus* S, *cotinus* V(d *chot.*, R *cat.*, P ..*nos*), *helacatenes* Barb. edd. | *iulis* IS(B *iuliis*), om. PRVd edd. | 26. 27. *lucerna*, *lelepris* I coll. Hesych., *lucerna*, *lepris* PRTdHard. (VΘ *laepris*), *lucerna* . *elepas* B, *lucernae*, *lepas* S, *lucernae*, *liparis* edd. vett. | 27. *larinus* SHesych. Oppian. Hal. 3, 399., ubi praeter unum codd. habent λάριμον, *larimus* RV(B *i* ex corr.), *lamyrus* d edd. | 29. *maeotis* SB, *metis* RVd, *etis* P, *meryx* Barb. edd. | 30. *murix* BRV, ..*ex* Sv. | 31. *ipse* SB, om. edd., *piae* RV(Td *pye*), an *pie*? cf. 8, 224. | 32. *tritomi* SB (V edd. ..*ni*), *triton* R, ..*to* d. | 33. *saxatilium* SdBarb., ..*liumque* BRTVΘ. | 34. *tritono* SBV(Rd ..*nio*), *tritone* Barb. edd. | 35. *phthir* SB, *phtiarum* RV(d *pti.*), *piciarius* P, *phthitarus* edd | 36. *in Chia* I, *Chia* S, *cia* BRVd. | 38. *pinoteres* S(B *pincel.*, V *pint.*, R *pinat.*), *pinnoteres* d (edd. *rae*). | 312. 2. *squilla* SBGron., *scilla* RdHard., *scylla* edd. vett. | 3. *sorus* SB P, *horus* RVd. | 4. *scias*, *sciaena*, *sciadeus* I (SB *solas*, B *sciaenas. ciadedeus*), *sciaycies. ciaenas. ciadeus* V, *scyaicie scyaena scyadeus* d (T *scyacie*), *cyacyes cyenas cyadeus* P

sciaena edd. | *zmyrus* SB, *smyr.* edd., *myr.* Rd, *mir.* V. | 5. *solensi* B, *solem* RVd. | 6. *spondylus* edd., *sondyly* B (S ..*loe*), *sporidalus* RVd. | *zmarides* SB, *smar.* codd. Bamb. edd., *maridis* RVd. | *stellae* SB, ..*lla* RVd edd. | *spongeae* S RV, ..*gae* B, ..*gia* d edd. | 7. *thynnis* SBRV, ..*nus* Td Hard., *thomus* edd. vett. | 8. *thrissa* IS (B *thry.*), *thassa* RTVdΘ Hard. | *tritomum* SRV(d *titt.*, P ..*onium*), *trimonium* R, *triton* edd. | 9. *terna* SB, *serena* PRVd, *uraea* TBarb. edd. | *Veneria* SBT, *veneriae* RVd Hard. (Θ *venar.*), *urenae* Barb. edd. vett. | 10. *adiciemus* SB, *adicimus* RV(d *addic.*). | 11. *nascentium* Haupt., ..*centia* SB, ..*cuntur* edd. | 13. *orphum* SOvid. (P *orf.*), *orphim* Bd, *orphyn* Θ, *morphym* RV. | 13. 14. *erythinum* SB Ulit. Brot., *acynum* RVdΘ(P *aci.*). | 14. *iulum* SB, *pulum* PVdΘ, *sparulum* Hard. ex Ovid. Vide ne *iulum* et *pulum* omissa una linea nata sint ex huius nominis parte rulum. | *chrysophryn* SGesn. ex Ovid. (B ..*ryri*), *chryso* R Vd (P ..*son*). | 15. *praeterea* BPRVd edd., om. S. | *melanurum* ISGesn., *labrum* BRVd edd. (P *lap.*). | 18. *pompilum* SBarb. ex Ovid. edd., *pompium* BRVd. | *navium* SBTd, *navigium* RV *navigiorum* edd. | 19. *chromin* SB, ..*mium* RVd, ..*nium* Θ *chromin*, *phycin* Gesn. hist. an. 4 p. 226., sed Sill. errore tribuit Plinio, cf. Ovid. Hal. v. 121 sq., Aristot. h. an. 8, 30, p. 607. | *helopem quoque* RVd edd. | 21. *aestimaverint* B, *exstimaverunt* RVd. | 23. *appellatur* SB, ..*tus* RTVdTHard., ..*t* Barb. edd. vett. | *Graece* SB (d[1]..*ci*), ..*cis* RTVΘHard. (edd. vett. *a Gr.*). | *sphyraena* edd. (Barb. ..*ena*), ..*eni* B, ..*ene* S *spurem* d, *purem* RV. | *nomini* I, ..*ne* Sv. | 24. *is*, *sed* S, *ed* B, *sed* RVd edd. | 27. *latitudo* SB, *limpit.* V edd., *lippi* PRd. | 29. *hyenam* S.

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXIII—XXXII.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXIII.

(Sect. 1.) Peracta cerealium in medendo quoque natura 1
est omniumque quae ciborum aut florum odorumve gratia
proveniunt supina tellure. non cessit his Pomona partisque
medicas et pendentibus dedit, non contenta protegere ar-
borumque umbra alere quae diximus, immo veluti indignata
plus auxili inesse his quae longius a caelo abessent quaeque
postea coepissent, primum enim homini cibum fuisse inde et
sic inducto caelum spectare pascique et nunc ex se posse sine
frugibus. (2.) ergo, Hercule, artis in primis dedit vitibus, non 2
contenta delicias etiam et odores atque unguenta omphacio
et oenanthe ac massari, quae suis locis diximus, nobili- 12, 130 sqq.
ter instruxisse. Plurumum, inquit, homini voluptatis ex
me est, ego sucum vini, liquorem olei gigno,
ego palmas et poma totque varietates, neque ut
tellus omnia per labores, aranda tauris, terenda
areis, deinde saxis, ut — quando quantove opere?
— cibi fiant, at ex me parata omnia, nec cura la-
boranda, sed sese porrigentia ultro et, si pigeat
attingere, etiam cadentia. certavit ipsa secum plus-
que utilitatis causa genuit etiam quam voluptatis.

(3.) Folia vitium et pampini capitis dolores inflammatio- 3
nesque corporum mitigant cum polenta, folia per se ardores
stomachi ex aqua frigida, cum farina vero hordei articularios
morbos. pampini triti et inpositi tumorem omnem siccant,
sucus eorum dysintericis infusus medetur. lacrima vitium,
quae veluti cummis est, lepras et lichenas et psoras nitro
ante praeparatas sanat. eadem cum oleo saepius pilis inlitis
psilotri effectum habet, maxumeque quam virides accensae
vites exsudant, qua et verrucae tolluntur. pampini sangui

exscreantibus et mulierum a conceptu defectioni diluti potu prosunt. cortex vitium et folia arida volnerum sanguinem sistunt ipsumque volnus conglutinant. vitis albae viridis tunsae suco impetigines tolluntur. cinis sarmentorum vitiumque et vinaceorum condylomatis et sedis vitiis medetur ex aceto, item luxatis et ambustis et lienis tumori cum rosaceo et ruta et aceto. item igni sacro ex vino citra oleum ad-
5 spergitur et intertrigini, et pilos absumit. dant et bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto consparsum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur utque qui biberit in lienem iaceat. claviculae ipsae quibus repunt vites tritae ex
6 aqua potae sistunt vomitionum consuetudinem. cinis vitium cum axungia vetere contra tumores proficit, fistulas purgat, mox et persanat, nervorum dolores frigore ortos contractionesque, contunsas vero partis cum oleo, carnis excrescentis in ossibus cum aceto et nitro, scorpionum et canum plagas cum oleo. corticis per se cinis combustis pilos reddit.

7 (4.) Omphacium qua fieret ratione incipientis uvae puber-
12, 130 tate in unguentorum loco docuimus. nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea quae in umore sint ulcera, ut oris, tonsillarum, genitalium. oculorum claritati plurumum confert, scabritiae genarum ulceribusque angulorum, nubeculis, ulceribus quacumque in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulente limosis. mitigatur vehementia eius melle aut passo. prodest et dysintericis, sanguinem exscreantibus, anginis.

8 (5.) Omphacio cohaeret oenanthe quam vites silvestres fe-
12, 132 runt, dicta nobis in unguenti ratione. laudatissima in Syria, maxume circa Antiochiae et Laodiceae montis et ex alba vite. refrigerat, adstringit, volneribus inspergitur, stomacho inlinitur, utilis urinae, iocineris, capitis doloribus, dysintericis, coeliacis, cholericis, contra fastidia obolo ex aceto pota. siccat manantis capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quae sint in umidis — ideo et oris ulceribus — et verendis ac sede
9 cum melle et croco. alvom sistit, genarum scabritiem emendat oculorumque lacrimationes, ex vino stomachi dissolutionem, ex aqua frigida pota sanguinis exscreationes. cinis eius ad collyria et ad ulcera purganda et paronychia et pterygia pro-

batur. uritur in furno donec panis percoquatur. Massaris
odoribus tantum gignitur, omniaque ea aviditas humani in-
geni nobilitavit rapere festinando.

Cap. 1. (6.) Maturescentium autem uvae vehementiores ni- 10
grae, ideo vinum ex his minus iucundum, suaviores albae, quo-
niam e tralucido facilius accipitur aer. recentes stomachum et
spiritus inflatione alvom turbant, itaque in febri damnantur
utique largiores. gravedinem enim capiti morbumque lethar-
gum faciunt. innocentiores quae decerptae diu pependere,
qua ventilatione etiam utiles fiunt stomacho aegrisque, nam
et refrigerant leviter et fastidium auferunt.

(7.) Quae in vino aut in dulci conditae fuere caput tem- 11
ptant. proxumae a pensilibus in palea servatae, nam et vina-
ceis servatae et caput et vesicam et stomachum infestant,
sistunt tamen alvom, sanguinem exscreantibus utilissimae,
quae vero in musto fuere peiorem vim etiamnum habent quam
quae in vinaceis. sapa quoque inutilis stomacho facit. salu- 12
berrimas putant medici in caelesti aqua servatas, etiamsi
minume iucundas, sed voluptatem earum in stomachi ardore
sentiri et in amaritudine oris fellisque vomitionibus et in
choleris, hydropicis cum ardore febrium aegrotantibus. at
in ollis servatae et os et stomachum et aviditatem excitant,
paulo tamen graviores existimantur fieri vinaceorum halitu.
Uvae florem in cibis si edere gallinacei, uvas non attin-
gunt.

(8.) Sarmenta earum in quibus acini fuere adstringendi 13
vim habent, efficaciora ex ollis.

(9.) Nuclei acinorum eandem vim optinent. hi sunt qui
in vino capiti dolorem faciant. tosti tritique stomacho utiles
sunt. inspergitur farina eorum polentae modo potioni et dysin-
tericis et coeliacis et dissoluto stomacho. decocto etiam eo-
rum fovere psoras et pruritum utile est.

(10.) Vinacei per se minus capiti aut vesicae nocent 14
quam nuclei, mammarum inflammationi utiles cum sale triti.
decoctum eorum veteres dysintericos et coeliacos iuvat et
potione et fotu.

(11.) Uva theriace, de qua suo loco diximus, contra 14, 117
serpentium ictus estur. pampinos quoque eius edendos cen-

sent inponendosque, vinumque et acetum ex his factum
auxiliarem contra eadem vim habet.
15 (12.) Uva passa quam astaphida vocant stomachum, ven-
trem et interanea temptaret, nisi pro remedio in ipsis acinis
nuclei essent, iis exemptis vesicae utilis habetur et tussi
alba utilior, utilis et arteriae et renibus, sicut ex his passum
16 privatim e serpentibus contra haemorrhoida potens. testium
inflammationi cum farina cumini aut coriandri inponuntur,
item carbunculis, articulariis morbis, sine nucleis tritae cum
ruta. fovere ante vino ulcera oportet. sanant epinyctidas et
ceria et dysinteriam cum suis nucleis. et in oleo coctae
gangraenis inlinuntur cum cortice raphani et melle. podagris
et unguium mobilibus cum panace et per se ad purgandum
os caputque cum pipere conmanducantur.
17 (13.) Astaphis agria sive staphis, quam uvam taminiam
aliqui vocant falso, suum enim genus habet, cauliculis nigris,
rectis, foliis labruscae, fert folliculos verius quam acinos,
viridis, similis ciceri, in his nucleum triangulum. maturescit
cum vindemia nigrescitque, cum taminiae rubentis norimus
acinos sciamusque illam in apricis nasci, hanc non nisi in
opacis. his nucleis ad purgationem uti non censuerim propter
ancipitem strangulationem, neque ad pituitam oris siccandam,
18 quia faucis laedunt. phthiriasi caput et relicum corpus triti
liberant, facilius admixta sandaraca, item pruritu et psoris.
ad dentium dolores decocuntur in aceto, ad aurium vitia,
rheumatismos cicatricum, ulcerum manantia. flos tritus in
vino contra serpentis bibitur, semen enim abdicaverim pro-
pter nimiam vim ardoris. quidam eam pituitariam vocant.
plagis serpentium utique inlinunt.
19 (14.) Labrusca quoque oenanthen fert satis dictam, quae
a Graecis ampelos agria appellata, spissis et candicantibus
foliis, geniculata, rimoso cortice, fert uvas rubentis cocci
modo, quae cutem in facie mulierum purgant et varos, coxen-
dicum et lumborum vitiis tunsae cum foliis et suco prosunt.
radix decocta in aqua pota in vini Coi cyathis duobus umorem
alvi ciet, ideo hydropicis datur. hanc potius crediderim esse
20 quam volgus uvam taminiam vocat. utuntur ea pro amuleto
et ad exspiationem, ** sanguinis quoque adhibent, non ultra

gargarizationes et, ne quid devoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. ideo et purgationibus ancipitem putant.

(15.) Est huic similis, sed in salictis nascens. ideo distinguitur nomine, cum eosdem usus habeat, et salicastrum vocatur. scabiem et pruriginem hominum quadripedumque aceto mulso trita haec efficacius tollit.

(16.) Vitis alba est quam Graeci ampelon leucen, alii 21
staphylen, alii melothron, alii psilotrum, alii archezostim,
alii cedrostim, alii madon appellant. huius sarmenta longis et
exilibus internodiis geniculata scandunt. folia pampinosa ad
magnitudinem hederae dividuntur ut vitium. radix alba, grandis, raphano similis initio. ex ea caules asparagi similitudine
exeunt. hi decocti in cibo alvom et urinam cient. folia et 22
caules exulcerant corpus, utique ulcerum phagedaenis et gangraenis tibiarumque taedio cum sale inlinuntur. semen in uva
raris acinis dependet, suco rubente, postea crocino. novere
id qui coria perficiunt, illo enim utuntur. psoris et lepris
inlinitur, lactis abundantiam facit coctum cum tritico potumque. radix numerosis utilitatibus nobilis contra serpentium 23
ictus trita drachmis duabus bibitur. vitia cutis in facie varosque et lentigines et suggillata emendat et cicatrices, eademque praestat in oleo decocta. datur et comitialibus potus,
item mente conmotis aut vertigine laborantibus, drachmae
pondere cotidie anno toto. et ipsa autem largior aliquando 24
sensus turbat. illa vis praeclara quod ossa infracta extrahit
in aqua inposita ut bryonia, quare quidam hanc albam bryoniam vocant. alia vero nigra efficacior in eodem usu cum
melle et ture. suppurationes incipientis discutit, veteres
maturat et purgat. ciet menses et urinam. ecligma ex ea fit 25
suspiriosis et contra lateris dolores, volsis, ruptis. splenem
ternis obolis pota triginta diebus consumit. inlinitur eadem
cum fico et pterygiis digitorum. ex vino secundas feminarum
adposita trahit, et pituitam drachma pota in aqua mulsa sucus
radicis — colligi debet ante seminis maturitatem — qui inlini- 26
tos per se et cum ervo laetiore quodam colore et cutis
teneritate mangonicat, serpentis fugat. tunditur ipsa radix cum fico pingui erugatque corpus, si statim bina stadia
ambulentur, alias vitiet, nisi frigida statim abluatur. iucun-

dius hoc idem praestat nigra vitis, quoniam alba pruritum
adfert.

27 (17.) Est ergo et nigra, quam proprie bryoniam vo-
cant, alii Chironiam, alii gynaecanthen aut aproniam, simi-
lem priori, praeterquam colore, huius enim nigrum esse
24 diximus. asparagos eius Diocles praetulit veris asparagis in
cibo urinae ciendae lienique minuendo. in frutectis et harun-
28 dinetis maxume nascitur. radix foris nigra, intus buxeo colore,
ossa infracta vel efficacius extrahit quam supra dicta. cete-
rum eidem peculiare est quod iumentorum cervicibus unice
medetur. aiunt, si quis villam ea cinxerit, fugere accipitres
tutasque fieri villaticas alites. eadem in iumento homineque
flemina aut sanguinem qui se ad talos deiecerit circumligata
sanat. Et hactenus de vitium generibus.

29 (18.) Musta differentias habent naturalis has, quod sunt
candida aut nigra aut inter utrumque, aliaque ex quibus vinum
fiat, alia ex quibus passum. cura differentias innumerabilis
facit, in plenum ergo haec dixisse conveniat: Mustum omne
stomacho inutile, venis iucundum. a balneis raptim et sine
interspiratione potum necat. cantharidum naturae adversatur,
30 item serpentibus, maxume haemorrhoidi et salamandrae. ca-
pitis dolores facit, et gutturi inutile, prodest renibus, ioci-
neri et interaneis vesicae, conlevat enim ea. privatim contra
buprestim valet, contra meconium, lactis coagulationem,
cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum redditumque vo-
mitionibus. ad omnia infirmius album, iucundius passi mu-
stum, et quod minorem capitis dolorem adferat.

31 (19.) Vini genera differentiasque perquam multas expo-
14, 59 sqq. suimus et fere cujusque proprietates. neque est ulla pars
difficilior tractatu aut numerosior, quippe cum sit tardum
dictu pluribus prosit an noceat. praeterea quam ancipiti
eventu potum statim auxilium fit aut venenum! etenim de
32 natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Unum
de dando eo volumen Asclepiades condidit ab eo cognomina-
tus, qui postea vero de volumine illo disseruere innumera.
nos ista Romana gravitate artiumque liberalium adpetentia
non ut medici sed ut indices salutis humanae diligenter distin-

guemus. de generibus singulis disserere inmensum et inex-
plicabile est discordibus medicorum sententiis.

(20.) Surrentinum veteres maxume probavere, sequens 33
aetas Albanum aut Falernum et deinde alia alii iniquissimo
genere decreti quod cuique gratissimum ceteris omnibus pro-
nuntiando. quod ut constarent sententiae, quota portio tamen
mortalium his generibus posset uti? iam vero nec proceres
usquam sinceris. eo venere mores ut nomina modo cellarum
veneant, statimque in lacibus vindemiae adulterentur. ergo, 34
Hercules, mirum dictu, innocentius iam est quodcumque et
ignobilius. haec tamen facere constantissime videntur quo-
rum mentionem fecimus. si quis hoc quoque discrimen exigit,
Falernum nec in novitate nec in nimia vetustate corpori sa-
lubre est. media eius aetas a XV annis incipit. in frigido
potu stomacho utile, non item in calida. diutinae tussi 35
sorbetur merum utiliter a ieiunis, item in quartanis. nullo
aeque venae excitantur. alvom sistit, corpus alit. credi-
tum est obscuritatem visus facere, nec prodesse nervis aut
vesicae. Albana nervis utiliora, stomacho minus quae sunt
dulcia, austera vel Falerno utiliora. concoctionem minus ad-
iuvant, stomachum modice inplent, at Surrentina nullo modo,
nec caput temptant, stomachi et intestinorum rheumatismos
cohibent. Caecuba iam non gignuntur.

(21.) Et quae supersunt Setina cibos concoqui cogunt. 36
virium plus Surrentino, austeritatis Albano, vehementiae
minus Falerno habent. ab his Statana non longo intervallo afue-
rint. alvo citae Signinum maxume conducere indubitatum est.

(22.) Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, 37
sanguis colosque hominum. hoc distat orbis medius et mitior
plaga a circumiectis. quantum illis feritas facit roboris, tan-
tum nobis hic sucus. lactis potus ossa alit, frugum nervos,
aquae carnis. ideo minus ruboris est in corporibus illis et
minus roboris contraque labores patientiae. vino modico 38
nervi iuvantur, copiosiore laeduntur, sic et oculi. stomachus
recreatur et adpetentia ciborum invitatur, tristitia et cura
hebetatur, urina et algor expellitur, somnus conciliatur.
praeterea vomitiones sistit, collectiones extra lanis umidis
inpositis mitigat. Asclepiades utilitatem vini aequari vix

deorum potentia posse pronuntiavit. vetus copiosiore aqua
miscetur magisque urinam expellit, minus siti resistit. dulce
minus inebriat, sed stomacho innatat, austerum facilius con-
39 coquitur. levissimum est quod celerrime inveteratur. minus
infestat nervos quod vetustate dulcescit. stomacho minus
utile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. tenue et
austerum minus alit, magis stomachum nutrit. celerius per
urinam transit, tanto magis capita temptat. hoc et in omni
40 alio suco semel dictum sit. vinum fumo inveteratum insa-
luberrimum. mangones ista in apothecis excogitavere, iam
et patresfamilias aetatem addunt his quae per se cariem
traxere. quo certe vocabulo satis consili dedere prisci, quo-
niam et in materiis cariem fumus erodit, at nos e diverso
fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus. Quae
sunt admodum exalbida, haec vetustate salubria fiunt. quo
generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit et in
amaritudinem corpori minume utilem coit. condire eo alius
minus annosum insalubre est. sua cuique vino saliva inno-
centissima, sua cuique aetas gratissima, hoc est media.

41 (23.) Corpus augere volentibus aut mollire alvom con-
ducit inter cibos bibere, contra minuentibus alvomque cohi-
bentibus sitire in edendo, postea parum bibere. vinum
ieiunos bibere novicio invento inutilissimum est curis vigo-
remque animi ad procinctum tendentibus, somno vero ac
securitatibus iamdudum hoc fuit quod Homerica illa Helena
ante cibum ministravit. sic quoque in proverbium cessit sa-
42 pientiam vino obumbrari. Vino debemus homines quod soli
animalium non sitientes bibimus. aquae potum interponere
utilissimum, itemque iugi superbibere. ebrietatem quidem
43 frigidae potus extemplo discutit. meracis potionibus per
viginti dies ante canis ortum totidemque postea suadet He-
siodus uti. merum quidem remedio est contra cicutas, cori-
andrum, aconita, viscum, meconium, argentum vivom, apis,
vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionumque
ictus contraque omnia quae refrigerando nocent, privatim
contra haemorrhoidas, presteras, fungos, item contra in-
flationes rosionesque praecordiorum et quorum stomachus in
vomitiones effunditur, et si venter aut interanea rheumatis-

mum sentiant, dysintericis, sudatoribus e longa tussi, in epiphoris meracum. cardiacis in mamma laeva merum in 44
spongea inponi prodest, ad omnia autem maxume album inveterascens. utiliter et fovetur vino calido virilitas iumentis, infuso cornu lassitudinem auferri, simias quadripedesque quibus digiti sunt negant crescere adsuetas meri potu.

(24.) Nunc circa aegritudines sermo de vinis erit. Sa- 45
luberrimum liberaliter genitis Campaniae quodcumque tenuissimum, volgo vero quod quemque maxume iuverit validum. utilissimum omnibus sacco viribus fractis. meminerimus sucum esse qui fervendo viris e musto sibi fecerit. misceri plura genera omnibus inutile. saluberrimum cui nihil in musta additum est, meliusque, si nec vasis pix adfuit. marmore enim et gypso aut calce condita quis non et validus expaverit? in primis igitur vinum marina aqua factum inutile est 46
stomacho, nervis, vesicae. resina condita frigidis stomachis utilia existimantur, non expedire vomitionibus, sicut neque mustum neque sapa neque passum. novicium resinatum nulli conducit, capitis dolorem et vertigines facit, ab hoc dicta crapula est. tussientibus et in rheumatismo nominata prosunt, item coeliacis et dysintericis, mulierum mensibus. in hoc genere rubrum nigrumve magis constringit magisque calefacit. innocentius pice sola conditum. sed et picem meminisse debemus non aliud esse quam combustae resinae fluxum. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat, pe- 47
ctori, ventri utile, item volvarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exulcerationi, ruptis, convolsis, vomicis, nervorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis in sucida lana inpositum. ad omnia haec utilius id quod sponte naturae suae picem resipit picatumque appellatur Helvetico in agro, quo tamen nimio caput temptari convenit. quod ad febrium valitudines attinet certum est non 48
dandum in febri nisi veteribus aegris nec nisi declinante morbo, in acutis vero periculis nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, et has noctu potius, dimidia enim pars periculi est noctu, hoc est spe somni, bibentibus, nec a partu abortuve nec a libidine aegrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum

fient, nec in febri tussientibus, nec in tremore nervorum
vel doloribus faucium, aut si vis morbi circa ilia intellegatur,
nec in duritia praecordiorum, venarum vehementia, neque
in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cum febri
49 dyspnoea sit, minume vero oculis rigentibus et genis stan-
tibus aut defectis gravibus, nec quorum coniventium perluce-
bunt oculi palpebrisve non coeuntibus, vel si dormientibus
hoc idem evenit aut si cruore subfunduntur oculi, vel si
lemae in oculis erunt, minume lingua fungosa, nec gravi et
subinde inperfecta loquentibus, nec si urina difficile redde-
tur, neque expavescentibus repente, nec spasticis aut rursus
torpentibus, nec si per somnos genitura effundetur.

50 (25.) Cardiacorum morbo unicam spem hanc esse cer-
tum est. sed dandum quidam non nisi in accessione censent,
alii in remissione, illi, ut sudorem coerceant, hi, quia tutius
putant minuente se morbo, quam plurium sententiam esse
video. dari utique non nisi in cibo debet, nec a somno, nec
praecedente alio potu, hoc est utique sitienti, nec nisi in
51 desperatione suprema, et viro facilius quam feminae, seni
quam iuveni, iuveni quam puero, hieme quam aestate, ad-
suetis potius quam expertibus. modus dandi pro vehementia
vini, item mixtura aquae. volgo satis putant unum cyathum
duobus aquae misceri. si dissolutio sit stomachi, dandum, si
cibus non descendat.

52 (26.) Mitto vini genera quae fingi docuimus. nec fieri
14, 98 sqq. iam arbitror et supervacuum eorum usum, cum ipsis rebus
ex quibus finguntur doceamus uti. et alias modum excesserat
medicorum in his ostentatio, veluti e napis vinum utile esse
ab armorum equitandive lassitudine praecipientium atque, ut
reliqua omittamus, etiam e iunipiro. et quis satius censeat
absinthite vino utendum potius quam absinthio ipso? in reli-
quis et palmeum capiti noxium, ventrique tantum molliendo
53 et sanguinem exscreantibus non inutile. ficticium non potest
14, 77 videri quod bion appellavimus, cum sit in eo sola pro arte
festinatio. prodest stomacho dissoluto aut cibos non per-
ficienti, praegnatibus, defectis, paralyticis, tremulis, verti-
gini, torminibus, ischiadicis. in pestilentia quoque ac per-
egrinationibus vim magnam auxiliandi habere dicitur.

(27.) Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa 54
vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo, ita
fit ut infuso terrae spumet. dictum est saepius diceturque
quotiens cum aliis prosit. per se haustum fastidia discutit,
singultus cohibet, sternutamenta olfactatum. in balineis
aestus arcet, si contineatur ore. quin et cum aqua bibitur
multorum stomacho utiliter, gargarizatur cum eadem conva-
lescentium et a solis ardoribus. oculis quoque illo modo
saluberrimum fotu. medetur post *potas* hirudines, item 55
lepris, furfuribus, ulceribus manantibus, canis morsibus,
scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei contraque
omnium aculeatorum venena et pruritus, item contra multi-
pedae morsum. calidum in spongea, adiecto sulpuris sex-
tante sextariis tribus aut hysopi fasciculo medetur et sedis
vitiis, in sanguinis fluctione post excisos calculos, et omni
alia foris in spongea inpositum, intus potum cyathis binis
quam acerrimum. conglobatum utique sanguinem discutit. 56
contra lichenas et bibitur et inponitur. sistit alvom et rheu-
matismos interaneorum infusum, item procidentia sedis vol-
vaeque. tussim veterem inhibet et gutturis rheumatismos,
orthopnoeam, dentium labefactationem. vesicae nocet ner-
vorumque infirmitatibus. nesciere medici quantum contra
aspidas polleret. nuper ab aspide calcata percussus utrem
aceti ferens quotiens deposuisset sentiebat ictum, alias in-
laeso similis. intellectum ibi remedium est potuque succur-
sum. neque aliter os conluunt venena exsugentes. in totum 57
domitrix vis haec non ciborum modo est, verum et rerum
plurumarum. saxa rumpit infusum quae non ruperit ignis
antecedens. cibos quidem et sapores non alius magis sucus
commendat aut excitat, in quo usu mitigatur usto pane aut
cum vino, vel accenditur pipere ac lasere, utique sale con-
pescitur. non est praetereundum in eo exemplum ingens, 58
siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus gravi
morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius
medicorum portentosa scientia ignorante divo Augusto tanti
putavit usu pedum sensuque omni carere, dummodo et do-
lore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in
acerrimo impetu morbi.

59 2. (28.) Acetum scillinum inveteratum magis probatur.
20, 98 sqq. prodest super ea quae diximus acescentibus cibis, — gu-
statu enim discutit poenam eam, — et his qui ieiuni vomant,
— callum enim faucium facit ac stomachi, — odorem oris
tollit, gingivas adstringit, dentis firmat, colorem meliorem
praestat. tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat et
transitum auditus aperit. oculorum aciem obiter exacuit,
comitialibus, melancholicis, vertiginosis, volvarum strangu-
lationibus, percussis aut praecipitatis et ob id sanguine con-
globato, nervis infirmis, renium vitiis perquam utile, caven-
dum exulceratis.

60 (29.) Oxymeli antiqui, ut Dieuches tradit, hoc modo
temperabant: mellis minas decem, aceti veteris heminas
quinque, salis marini pondo libram quadrantem, aquae [ma-
rinae] sextarios quinque pariter coquebant deciens deferve-
61 scente cortina, atque ita diffundebant inveterabantque. sustu-
lit totum id Asclepiades coarguitque, — nam etiam in febri-
bus databant, — profuisse tamen fatetur contra serpentis
quas sepas vocant et contra meconium ac viscum et anginis
calidum gargarizatum et auribus, oris gutturisque deside-
riis, quae nunc omnia oxyalme contingunt, id est sale et
aceto recente, efficacius.

62 (30.) Vino cognata res sapa est musto decocto donec
tertia pars supersit. ex albo hoc melius. usus contra can-
tharidas, buprestim, pinorum urucas quas pityocampas vo-
cant, salamandras, contra mordentia venenata. secundas
partusque emortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus auctor
est venenum esse, si quis ieiunus a balineis id bibat.

63 (31.) Consequens horum est faex sui cuiusque ge-
neris. Ergo vini faecibus tanta vis est ut descendentis in
cupas enecet. experimentum demissa praebet lucerna quam-
diu exstinguatur periculum denuntians. inlota miscetur medi-
camentis, cum iridis vero pari pondere eruptionibus pituitae
inlinitur, et sicca vel madida contra phalangia et testium
mammarumque inflammationi vel in quacumque parte corpo-
ris, item cum hordeacia farina et turis polline in vino cocta.
64 crematur et siccata. experimentum est legitime coctae ut
refrigerata linguam tactu videatur urere. celerrime exanima-

tur non inclusa condita. crematio ei multum virium adicit.
utilissima est ad conpescendos lichenas, furfures cum fico
decocta. sic et lepris et ulceribus manantibus inponitur. fun- 65
gorum naturae contraria est pota, sed magis cruda. oculo-
rum medicamentis cocta et lota miscetur. medetur inlita et
testibus et genitalibus. in vino autem adversus strangurias
bibitur, cum exspiravit quoque, lavandis corporibus et vesti-
bus utilis. tunc usum acaciae habet.

(32.) Faex aceti pro materia acrior sit necesse est multo- 66
que magis exulceret. resistit suppurationum incrementis,
stomachum, interanea, ventrem inlita adiuvat. sistit rheu-
matismos earum partium et mulierum menses. panos discutit
nondum exulceratos et anginas, ignis sacros cum cera. mam- 67
mas lactis sui inpatientis eadem exstinguit, unguis scabros
aufert, e serpentibus contra cerastas validissima cum polenta,
cum melanthio autem contra crocodili morsus et canis. et
haec cremata ampliat viris. tunc addito lentiscino oleo inlita
una nocte rufat capillum. eadem ex aqua in linteolo adposita
volvas purgat.

(33.) Sapae faece ambusta sanantur, melius addita lanu- 68
gine harundinis, eadem faece decocta potaque tusses veteres.
decoquitur in patinis cum sale et adipe ad tumorem quoque
maxillarum et cervicum.

3. (34.) Olearum proxuma auctoritas intellegitur. folia 69
earum vehementissime adstringunt, purgant, sistunt. itaque
conmanducata inposita ulceribus medentur et capitis doloribus
inlita cum oleo, decoctum eorum cum melle iis quae medici
usserint, gingivarum inflammationibus et paronychiis sordidis-
que ulceribus et putrescentibus. cum melle sanguinis pro-
fluvium e nervosis partibus cohibet. sucus eorum carbuncu- 70
lantibus circa oculos ulceribus et pusulis procidentique pu-
pulae efficax, quapropter in collyria additur. nam et vete-
res lacrimationes sanat et genarum erosiones. exprimitur
autem sucus tunsis adfuso vino et aqua caelesti, siccatusque
in pastillos digeritur. sistit menses in lana admotus volvae,
utilis et sanie manantibus, item condylomatis, ignibus sacris
quaeque serpunt ulcera, epinyctidi.

(35.) Eosdem effectus et flos earum habet. uruntur 71

cauliculi efflorescentes, ut cinis spodi vicem praestet, vino-
que infuso iterum uritur. suppurationes et panos inlinunt
cinere eo vel foliis tunsis cum melle. oculos vero cum po-
lenta. sucus fruticis recentis accensi destillans sanat liche-
72 nas, furfures, manantia ulcera. nam lacrima quae ex arbore
ipsa destillat, Aethiopicae maxume oleae, mirari satis non
est repertos qui dentium dolores inlinendos censerent vene-
num esse praedicantes, atque etiam in oleastro quaerendum.
e radice oleae quam tenerrimae cortex derasus in mel crebro
gustatu medetur sanguinem reicientibus et suppurata extus-
sientibus. ipsius oleae cinis cum axungia tumores sanat ex-
trahitque fistulis vitia et ipsas sanat.

73 (36.) Olivae albae stomacho utiliores, ventri minus. praeclarum habent usum antequam condiantur recentes per se cibi modo devoratae. medentur enim harenosae urinae, item dentibus carnem mandendo attritis aut convolsis. nigra oliva stomacho inutilior, ventri facilior, capiti, oculis non convenit. utraque ambustis prodest trita et inlita. sed nigra conmanducatur, et protinus ex ore inposita pusulas gigni prohibet. colymbades sordida ulcera purgant, inutiles difficultatibus urinae.

74 (37.) De amurca poteramus videri satis dixisse Cato-
15, 33 sq. nem secuti, sed reddenda medicinae quoque est. gingivis
et oris ulceribus, dentium stabilitati efficacissime subvenit,
item ignibus sacris infusa et his quae serpunt. pernionibus
nigrae olivae amurca utilior, item infantibus fovendis, albae
vero mulierum volvae in lana admovetur. multo autem omnis
amurca decocta efficacior. coquitur in Cyprio vase ad cras-
situdinem mellis. usus eius cum aceto aut vino vetere aut
mulso, ut quaeque causa exigit, in curationem oris, dentium,
75 aurium, ulcerum manantium, genitalium, rhagadum. volneri-
bus in linteolis inponitur, luxatis in lana, ingens hic usus
utique inveterato medicamento, tale enim fistulas sanat. in-
funditur sedis, genitalium, volvae exulcerationi, inlinitur
vero podagris incipientibus, item articulariis morbis. si vero
cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, causarios
dentis extrahit, item iumentorum scabiem cum decocto lupi-

norum et chamaeleonte herba mire sanat. cruda amurca po-
dagras foveri utilissimum.

4. (38.) Oleastri foliorum eadem natura. spodium e cauli- 76
culis vehementius inhibet rheumatismos. sedat et inflamma-
tiones oculorum, purgat ulcera, alienata explet, excrescentia
leniter erodit siccatque et ad cicatricem perducit, cetera ut
in oleis. peculiare autem quod folia decocuntur ex melle et
dantur coclearibus contra sanguinis exscreationes. oleum 77
tantum acrius efficaciusque est de eo. os quoque conluitur illo
ad firmitatem dentium. inponuntur folia et paronychiis et
carbunculis et contra omnem collectionem cum vino, iis vero
quae purganda sint cum melle. miscentur oculorum medica-
mentis et decoctum foliorum et sucus oleastri. utiliter et
auribus instillatur cum melle vel si pus effluat. flore oleastri 78
condylomata inlinuntur et epinyctides, item cum farina hor-
deacea venter in rheumatismo, cum oleo capitis dolores.
cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti et
cum melle inpositi conprimunt. ex oleastro maturi in cibo
sumpti sistunt alvom, tosti autem et cum melle triti nomas
repurgant, carbunculos rumpunt.

(39.) Olei naturam causasque abunde diximus. ad medi- 79
cinam ex olei generibus haec pertinent, utilissimum esse 15, 4 sqq.
omphacium, proxume viride, praeterea quam maxume recens
nisi cum vetustissimum quaeritur, tenue, odoratum quodque
non mordeat, e diverso quam cibus eligitur. omphacium
prodest gingivis. si contineatur in ore, colorem dentium
custodit, magis quam alibi sudores cohibet.

(40.) Oenanthino idem effectus qui rosaceo. omni autem 80
oleo mollitur corpus, vigorem et robur accipit. stomacho
contrarium auget et ulcerum incrementa, faucis exasperat et
venena omnia hebetat, praecipue psimithi et gypsi in aqua
mulsa aut ficorum siccarum decocto potum, contra meconium
ex aqua, contra cantharidas, buprestim, salamandram, pityo-
campas, per se potum redditumque vomitionibus contra omnia
supra dicta. lassitudinum et perfrictionum refectio est. tor- 81
mina calidum potum cyathis sex, magisque ruta simul decocta
pellit, item ventris animalia. solvit alvom heminae mensura
cum vino et calida aqua potum aut tisanae suco, volnerariis

emplastris utile faciem purgat. bubus infusum per naris, do-
82 nec ructent, inflationem sedat. vetus autem magis excalfacit corpora magisque discutit sudores, duritias magis diffundit, lethargicis auxiliare et inclinato morbo. oculorum claritati confert aliquid cum portione mellis acapni. capitis doloribus remedium est, item ardoribus in febri cum aqua. si vetusti non sit occasio, decoquitur ut vetustatem repraesentet.

83 (41.) Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldae mensura. privatim dicitur purgare praecordia. prodest et articulorum morbis, duritiis omnibus, volvis, auribus, ambustis, cum cinere vero muricum, sedis inflammationibus, item psorae. colorem cutis commendat capillumque fertili natura evocat. semen ex quo fit nulla animans
84 attingit. ellychnia ex uva fiunt claritatis praecipuae, ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. folia igni sacro inlinuntur ex aceto, per se autem recentia mammis et epiphoris, eadem decocta in vino inflammationibus cum polenta, croco, per se autem triduo inposita faciem purgant.

85 (42.) Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, varos cum melle tollit e facie. prodest et auribus cum rosaceo et melle et mali punici tegmine decoctum, vermiculosque in his necat et gravitatem auditus discutit, sonos incertos et tinnitus, obiter capitis dolores et oculorum. medetur furunculis et a sole ustis cum cera. ulcera manantia et furfures cum vino expurgat, condylomata cum meliloto. per se vero capiti inlitum somnum adlicit.

86 (43.) Oleum laurinum utilius quo recentius quoque viridius colore. vis eius excalfactoria, et ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, suggillatis, capitis doloribus, inveteratis destillationibus, auribus in calyce punici calfactum inlinitur.

87 (44.) Similis et myrtei olei ratio. adstringit, indurat, medetur gingivis, dentium dolori, dysinteriae, volvae exulceratae, vesicis, ulceribus vetustis vel manantibus cum squama aeris et cera, item eruptionibus, ambustionibus. attrita sanat et furfures, rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem gravem corporis. adversatur cantharidi, bupresti aliisque malis medicamentis quae exulcerando nocent.

(45.) Chamaemyrsinae sive oxymyrsinae eadem natura. 88
Cupressinum oleum eosdem effectus habet quos myrteum,
item citreum. e nuce vero iuglande quod caryinum ap- 15, 28
pellavimus alopeciis utile est et tarditati aurium infusum,
item capitis dolori inlitum, cetero iners et gravi sapore.
enimvero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modius de-
perit. Ex Cnidio grano factum eandem vim habet quam cici- 89
num. E lentisco factum utilissimum acopo est, idemque pro-
ficeret quod rosaceum, ni durius paulo intellegeretur. utun-
tur eo et contra nimios sudores papulasque sudorum. sca-
biem iumentorum efficacissime sanat. Balaninum oleum repur-
gat varos, furunculos, lentigines, gingivas.

(46.) Cypros qualis esset et quemadmodum ex ea, fieret 90
oleum docuimus. natura eius excalfacit, emollit nervos. 12, 109
folia stomacho inlinuntur et volvae concitatae sucus quoque
eorum adponitur. folia recentia conmanducata ulceribus in
capite manantibus, item oris medentur et collectionibus,
condylomatis. decoctum foliorum ambustis et luxatis prodest. 91
ipsa rufant capillum tunsa adiecto struthei mali suco. flos
capitis dolores sedat cum aceto inlitus, item combustus in
cruda olla nomas sanat et putrescentia ulcera per se vel cum
melle. odor floris qui olet somnum facit. Adstringit gleuci-
num et refrigerat eadem ratione qua oenanthinum.

(47.) Balsaminum longe pretiosissimum omnium, ut in 92
unguentis diximus, contra omnis serpentis efficax, oculo- 12, 111
rum claritati plurumum confert, caliginem discutit, item
dyspnoeas, collectiones omnis duritiasque lenit. sanguinem
densari prohibet, ulcera purgat, auribus, capitis doloribus,
tremulis, spasticis, ruptis perquam utile. adversatur aconito
ex lacte potum, febris cum horrore venientis perunctis levi-
ores facit. utendum tamen modico, quoniam adurit augetque
vitia non servato temperamento.

(48.) Malobathri quoque naturam et genera exposuimus. 93
urinam ciet, oculorum epiphoris vino expressum utilissime 12, 129
inponitur, item frontibus dormire volentibus, efficacius, si
et nares inlinantur aut si ex aqua bibatur. oris et halitus sua-
vitatem commendat linguae subditum folium, sicut et vestium
odorem interpositum.

94 (49.) Hyoscyaminum emolliendo utile est, nervis inutile. potum quidem cerebri motus facit. Therminum e lupinis emol-
21, 129 lit, proxumum rosaceo effectu. Narcissinum dictum est cum suo flore. Raphaninum phthiriasis longa valitudine contra-
95 ctas tollit scabritiasque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat et ulcera quae serpunt et quae cacoethe
21, 24 vocant. Lilinum, quod et Phaselinum et Syrium vocavimus, renibus utilissimum est sudoribusque evocandis, volvae mol-liendae concoquendisque intus. Selgiticum nervis utile esse
15, 31 diximus, sicut herbaceum quoque, quod Iguvini circa Flami-niam viam vendunt.
96 (50.) Elaeomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare
15, 32 diximus, sapore melleo, non sine nausia alvom solvit, bilem praecipue detrahit duobus cyathis in hemina aquae datis, qui bibere torpescunt excitanturque crebro. potores certatim praesumunt ex eo cyathum unum. Pissino oleo usus ad tus-sim et quadripedum scabiem est.
97 (51.) A vitibus oleisque proxuma nobilitas palmis. in-ebriant recentes, capitis dolorem adferunt minus siccae, nec quantum videtur, utiles stomacho. tussim exasperant, cor-pus alunt. sucum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant aegris ad viris recreandas, sitim sedandam, in quo usu prae-ferebant Thebaicas. sanguinem quoque exscreantibus utiles, in cibo maxume. inlinuntur caryotae stomacho, vesicae, ventri, intestinis cum cotoneis et cera et croco. suggillata emendant. nuclei palmarum cremati in fictili novo cinere loto spodi vicem efficiunt miscenturque collyriis et callible-phara faciunt addito nardo.
98 5. (52.) Palma quae fert myrobalanum probatissima in Aegypto, ossa non habet reliquarum modo in balanis, alvom et menses ciet in vino austero et volnera conglutinat.
99 (53.) Palma elate sive spathe medicinae confert ger-mina, folia, corticem. folia inponuntur praecordiis, stoma-cho, iocineri, ulceribus quae serpunt, cicatrici repugnantia. psoras cortex eius tener cum resina et cera sanat diebus XX. decoquitur et ad testium vitia. capillum denigrat suffitu, partus extrahit. datur bibendus renium vitiis et vesicae et praecordiorum, et capiti et nervis inimicus. volvae ac ven-

tris fluctiones sistit decoctum eius. item cinis ad tormina potus in vino albo, in volvarum vitiis efficacissimus.

6. (54.) Proxumae varietates generum medicinarum 100
quae mala habent. Ex his verna acerba et stomacho inutilia sunt, alvom, vesicam circumagunt, nervos laedunt, cocta meliora. Cotonea cocta suaviora, cruda tamen, dumtaxat matura, prosunt sanguinem exscreantibus ac dysintericis, cholericis, coeliacis. non idem possunt decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim suci, — inponuntur et pe- 101
ctori in febris ardoribus, — et tamen decocuntur in aqua caelesti ad eadem quae supra scripta sunt, ad stomachi autem dolores cruda decoctave cerati modo inponuntur. lanugo eorum carbunculos sanat. cocta in vino et inlita cum cera alopeciis capillum reddunt. quae ex his cruda in melle 102
conduntur alvom movent, mellis autem suavitati multum adiciunt, stomachoque utilius id faciunt. quae vero in melle cocta conduntur quidam ad stomachi vitia trita cum rosae foliis decoctis dant pro cibo. sucus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest, item mammis, condylomatis, varicibus, flos et viridis et siccus inflammationibus oculorum, exscreationibus sanguinis, mensibus mulierum. fit sucus 103
ex illis mitis cum vino dulci tunsis, utilis coeliacis et iocineri. decocto quoque eorum foventur, si procidant, volvae et interanea. fit et oleum ex his quod melinum vocavimus, 13, 11
quotiens non fuerint in umidis nata. ideo utilissima quae ex Sicilia veniunt, minus utilia struthia, quamvis cognata. radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur, ita ut qui id faciet dicat quare capiat et cuius causa. sic adalligata strumis medetur.

(55.) Melimela et reliqua dulcia stomachum et ventrem 104
solvont, siticulosa, aestuosa, sed nervos non laedunt. orbiculata sistunt alvom et vomitiones, urinas cient. Silvestria mala similia sunt vernis acerbis alvomque sistunt, sane in hunc usum inmatura opus sunt.

35 (56.) Citrea contra venenum in vino bibuntur vel ipsa 105
vel semen. faciunt oris suavitatem, decocto eorum conluti aut suco expresso. horum semen edendum praecipiunt in mal-

praegnatibus, ipsa vero contra infirmitatem stomachi, sed non nisi ex aceto facile manduntur.

106 (57.) Punici mali novem genera nunc iterari super-
13, 112 vacuum. Ex his dulcia, quae apyrena alio nomine appellavimus, stomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentis gingivasque laedunt, quae vero ab his sapore proxuma
13. 113 vinosa diximus, parvom nucleum habentia, utiliora paulo intelleguntur. alvom sistunt et stomachum, dumtaxat pauca citraque satietatem. et haec minume danda, quamquam omnino nulla, in febri, nec carne acinorum utili nec suco.
107 caventur aeque vomitionibus ac bilem reicientibus. uvam in his — ac ne mustum quidem, sed protinus vinum — aperuit natura, utrumque asperiore cortice. hic acerbis in magno usu. volgus coria maxume perficit illo. ob id malicorium appellant medici. urinam cieri eodem monstrant, mixtaque galla in aceto decoctum mobilis dentis stabilire. expetitur gravidarum malaciae, quoniam gustatu moveat infantem. dividitur malum caelestique aqua madescit ternis fere diebus. haec bibitur frigida coeliacis et sanguinem exscreantibus.

108 (58.) Ex acerbo fit medicamentum quod stomatice vocatur, utilissimum oris vitiis, narium, aurium, oculorum caligini, pterygiis, genitalibus et his quas nomas vocant et quae in ulceribus excrescunt. contra leporem marinum hoc modo: acinis detracto cortice tunsis sucoque decocto ad tertias, dein cum croci et aluminis scissi, murrae, mellis Attici
109 selibris. alii et hoc modo faciunt: punica acida multa tunduntur, sucus in cacabo novo coquitur mellis crassitudine ad virilitatis et sedis vitia et omnia quae lycio curantur, auris purulentas, epiphoras incipientis, rubras maculas in manibus. rami punicorum serpentis fugant. cortice punici ex vino cocti et inpositi perniones sanantur. contunsum malum ex tribus heminis vini decoctum ad heminam tormina et taenias pellit. punicum in olla nova, coperculo inlito, in furno exustum et contritum potumque in vino sistit alvom, discutit tormina.

110 (59.) Primus pomi huius partus florere incipientis cytinus vocatur a Graecis, mirae observationis multorum experimento. si quis unum ex his solutus vinculo omni cinctus et

calciatus atque etiam anuli decerpserit duobus digitis, pollice et quarto sinistrae manus, atque ita lustratis levi tactu oculis in os additum devoraverit, ne dente contingat, adfirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurus eodem anno. iidem 111
cytini siccati tritique carnis excrescentis cohibent, gingivis et dentibus medentur, vel si mobiles sint, decocto suco. ipsa corpuscula trita ulceribus quae serpunt putrescuntve inlinuntur, item oculorum inflammationi intestinorumque et fere ad omnia quae cortices malorum. adversantur scorpionibus.

(60.) Non est satis mirari curam diligentiamque prisco- 112
rum qui omnia scrutati nihil intemptatum reliquerunt. in hoc ipso cytino flosculi sunt, antequam scilicet malum ipsum prodeat erumpentes, quos balaustium vocari diximus. hos 13, 113
quoque ergo experti invenere scorpionibus adversari. sistunt potu menses feminarum, sanant ulcera oris, tonsillas, uvam, sanguinis exscreationes, ventris et stomachi solutiones, genitalia, ulcera quacumque in parte manantia. siccavere 113
etiam, ut sic quoque experirentur, inveneruntque tunsorum farina dysintericos a morte revocari, alvom sisti. quin et nucleos ipsos acinorum experiri non piguit. tosti tunsique stomachum iuvant cibo aut potionibus inspersi. bibuntur ex aqua caelesti ad sistendum alvom. radix decocta sucum emittit qui taenias necat victoriati pondere. eadem discocta in aqua quas lycium praestat utilitates.

(61.) Est et silvestre punicum a similitudine appellatum. 114
eius radices rubro cortice denari pondere ex vino potae somnos faciunt. semine poto aqua quae subierit cutem siccatur. mali punici corticis fumo culices fugantur.

7. (62.) Pirorum omnium cibus etiam valentibus one- 115
rosus, aegris vini quoque modo negatur. decocta eadem mire salubria et grata, praecipue Crustumina. quaecumque vero cum melle decocta stomachum adiuvant. fiunt cataplasmata e piris ad discutienda corporum vitia, et decocto eorum ad duritias utuntur. ipsa adversantur boletis atque fungis, pelluntque pondere ** repugnante suco. Pirum silvestre tardis- 116
sime maturescit. conciditur suspensumque siccatur ad sistendam alvom, quod et decoctum eius potu praestat. decocun-

tur et folia cum pomo ad eosdem usus. pirorum ligni cinis
contra fungos etiamnum efficacius proficit. Mala piraque iu-
mentis portatu mire gravia sunt vel pauca. remedio aiunt esse,
si prius edenda dentur aliqua aut utique ostendantur.
117 (63.) Fici sucus lacteus aceti naturam habet, itaque
coaguli modo lac contrahit. excipitur ante maturitatem pomi
et in umbra siccatur ad aperienda ulcera, cienda menstrua
adpositu cum luteo ovi aut potu cum amylo. podagris inlini-
tur cum farina Graeci feni et aceto. pilos quoque detrahit
palpebrarumque scabiem emendat, item lichenas et psoras,
118 alvom solvit. lactis ficulni natura adversatur crabronum
vesparumque et similium venenis, privatim scorpionum. idem
cum axungia verrucas tollit. folia et quae non maturuere
fici strumis inlinuntur omnibusque quae emollienda sint dis-
cutiendave. praestant hoc et per se folia. et alius usus
eorum in fricando lichene et alopeciis et quaecumque ex-
119 ulcerari opus sit. et adversus canis morsus ramorum teneri
cauliculi cuti inponuntur. iidem cum melle ulceribus quae
ceria vocantur inlinuntur. extrahunt infracta ossa cum papa-
veris silvestris foliis, canum rabiosorum morsus folio trito
ex aceto restingunt. e nigra ficu candidi cauliculi inlinuntur
furunculis, muris aranei morsibus cum cera. cinis earum
120 e foliis gangraenis consumendisque quae excrescunt. fici
maturae urinam cient, alvom solvont, sudorem movent pa-
pulasque. ob id autumno insalubres, quoniam sudantia huius
cibi opera corpora perfrigescunt. nec stomacho utiles, sed
ad breve tempus, et voci contrariae intelleguntur. novissi-
mae salubriores quam primae, medicatae vero numquam. iu-
venum viris augent, senibus meliorem valitudinem faciunt
minusque rugarum. sitim sedant, calorem refrigerant, ob
id non negandae in febribus constrictis quas stegnas vocant.
121 siccae fici stomachum laedunt, gutturi et faucibus magnifice
utiles. natura his excalfaciendi. sitim adferunt, alvom mol-
liunt, rheumatismis eius et stomacho contrariae. vesicae
semper utiles et anhelatoribus ac suspiriosis, item iocinerum,
renium, lienum vitiis. corpus et viris adiuvant, ob id ante
athletae hoc cibo pascebantur, Pythagoras exercitator pri-
122 mus ad carnis eos transtulit. recolligenti se a longa valitu-

dine utilissimae, item comitialibus et hydropicis omnibusque quae maturanda aut discutienda sint inponuntur efficacius calce aut nitro aut iri admixta. coctae cum hysopo pectus purgant, pituitam, tussim veterem, cum vino autem sedem et tumores maxillarum. ad furunculos, panos, parotidas decoctae inlinuntur. utile et decocto fovere earum, feminas quoque decocto eodem cum feno Graeco. utiles sunt et pleuriticis et peripleumonicis cum ruta coctae et omnibus pro- 123
sunt, tibiarum ulceribus cum aeris flore, et parotidi, pterygiis cum punico malo, ambustis, pernionibus cum cera, hydropicis coctae in vino cum absinthio et farina hordeacea. nitro addito manducatae alvom solvont, scorpionum ictibus cum sale tritae inlinuntur, carbunculos extrahunt in vino coctae et inpositae. carcinomati, si sine ulcere est, quam pinguissimam ficum inponi paene singulare remedium est, item phagedaenae. cinis non ex alia arbore acrior, purgat, conglutinat, 124
replet, adstringit. bibitur et ad discutiendum sanguinem concretum, item percussis, praecipitatis, ruptis, convolsis cineris * * cyathis singulis aquae et olei. datur tetanicis et spasticis, item potus vel infusus coeliacis et dysintericis. et si quis eo cum oleo perunguatur, excalfacit. idem cum cera et rosaceo subactus ambustis cicatricem tenuissimam obducit. lusciosos ex oleo inlinitus emendat, dentiumque vitia crebro fricatu. produnt etiam, si quis inclinata arbore su- 125
pino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo vidente atque cum aluta inligatum licio e collo suspenderit, strumas et parotidas discuti. cortex tritus cum oleo ventris ulcera sanat. crudae grossi verrucas, thymos nitro, farina additis tollunt. spodi vicem exhibet fruticum a radice exeuntium cinis. bis lotus adiecto psimithio digeritur in pastillos ad ulcera oculorum et scabritiam.

(64.) Caprificus etiamnum multo efficacior fico. lactis 126
minus habet, surculo quoque eius lacte coagulatur in caseum. exceptum id coactumque in duritiam suavitatem carnibus adfert. fricatur diluto ex aceto, miscetur exulceratoriis medicamentis, alvom solvit, volvam cum amylo aperit, menses ciet cum luteo ovi. podagricis cum farina Graeci feni inlinitur. epras, psoras, lichenas, lentigines expurgat, item venena-

127 torum ictus et canis morsus. dentium quoque dolori hic
sucus adpositus in lana prodest aut in cava eorum additus.
cauliculi et folia admixto ervo contra marinorum venena pro-
sunt. adicitur et vinum. bubulas carnis additi caules magno
ligni conpendio percocunt. grossi inlitae strumas et omnem
collectionem emolliunt et discutiunt, aliquatenus et folia.
quae mollissima sunt ex his cum aceto ulcera manantia, epi-
128 nyctidas, furfures sanant. cum melle foliis ceria sanantur et
canis morsus recentes, cum vino phagedaenae. cum papaveris
foliis ossa extrahunt. grossi caprifici inflationes discutiunt
suffitu, — resistunt et sanguini taurino poto et psimithio et
lacti coagulato potae —, item in aqua decoctae atque inlitae
parotidas. cauliculi aut grossi eius quam minutissimae ad
129 scorpionum ictus e vino bibuntur. lac quoque instilla-
tur plagae et folia inponuntur, item adversus murem ara-
neum. cauliculorum cinis uvam faucium sedat, arboris
ipsius cinis ex melle rhagadia, radix defervefacta in vino
dentium dolores. hiberna caprificus in aceto cocta et trita
inpetigines tollit. inlinuntur ramenta e ramo sine cortice quam
130 minutissima ad scobis modum. caprifico quoque medicinae
unius miraculum additur, corticem eius intumescentem puer
inpubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam
adalligatam ante solis ortum prohibere strumas. caprificus
tauros quamlibet ferocis collo eorum circumdata in tantum
mirabili natura conpescit ut inmobilis praestet.

131 (65.) Herbam quoque Graeci erineon vocant reddendam
in hoc loco propter gentilitatem. palmum alta est, cauliculis
quinis fere, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum,
parvom, tritum cum Attico melle oculorum epiphoris mede-
tur II *drachmis* cum cyathis IIII. decerpto ramo manat lacte
multo dulci. herba perquam utilis aurium dolori nitri exiguo
addito. folia resistunt venenis.

132 (66.) Pruni folia decocta tonsillis, gingivis, uvae pro-
sunt in vino, decocto eo subinde conluto ore. ipsa pruna
alvom molliunt, stomacho non utilissima, sed brevi momento.

(67.) Utiliora persica, sucusque eorum, etiam in vino
aut in aceto, expressus. qui alius eis pomis innocentior ci-
bus? nusquam minus odoris, suci plus, qui tamen sitim sti-

mulet. folia [eius] trita inlita haemorrhagiam sistunt. nuclei persicorum cum oleo et aceto capitis doloribus inlinuntur.

(68.) Silvestrium quidem prunorum bacae, vel e radice 133
cortex, in vino austero si decoquantur ita ut triens ex hemina supersit, alvom sistunt et tormina. satis est singulos cyathos decocti sumi.

(69.) Et in his et sativis prunis est limus arborum quem Graeci lichena appellant, rhagadiis et condylomatis mire utilis.

(70.) Mora in Aegypto et Cypro sui generis, ut dixi- 134
mus, largo suco abundant summo cortice desquamato, al- 13, 56 sqq.
tior plaga sicca est mirabili natura. sucus adversatur venenis serpentium, prodest dysintericis, discutit panos omnisque collectiones, volnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium. splenicis bibitur atque inlinitur et contra perfri-
ctiones. celerrime teredinem sentit. neque apud nos suco 135
minor usus. adversatur aconito et araneis in vino potus. alvom solvit, pituitas taeniasque et similia ventris animalia extrahit. hoc idem praestat et cortex tritus. folia tingunt capillum cum fici nigrae et vitis corticibus simul coctis aqua caelesti. pomi ipsius sucus alvom solvit protinus. ipsa poma ad praesens stomacho utilia refrigerant, sitim faciunt. si non superveniat alius cibus, intumescunt. ex inmaturis sucus sistit alvom, veluti animalis alicuius in hac arbore observan-
dis miraculis quae in natura eius diximus. 16, 182.

(71.) Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arte- 136
riace appellata, hoc modo: sextarii tres suci e pomo leni vapore ad crassitudinem mellis rediguntur. post additur omphaci aridi pondus X II aut murrae X I, croci X I. haec simul trita miscentur decocto, neque est aliud oris, arteriae, uvae, stomachi iucundius remedium. fit et alio modo: suci sextarii duo, mellis Attici sextarius decocuntur ut supra di-
ximus. mira sunt praeterea quae produntur: mira germina- 137
tione, priusquam folia exeant, sinistra decerpi futura poma. ricinos Graeci vocant. hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, sive ex volnere fluat sive ore sive naribus sive haemorrhoidis, ad hoc servantur repositi. id

praestare et ramus dicitur luna plena defractus incipiens
fructum habere, si terram non attigerit, privatim mulieribus
adalligatus lacerto contra abundantiam mensum. hoc et quo-
cumque tempore ab ipsis decerptum ita ut terram non attin-
gat adalligatumque existimant praestare. folia mori trita aut
arida decocta serpentium ictibus inponuntur, ad idemque
potu proficitur. scorpionibus adversatur e radice corticis
139 sucus ex vino aut posca potus. reddenda est et antiquorum
conpositio. sucum expressum pomi maturi inmaturique mixtum
coquebant vase aereo ad mellis crassitudinem. aliqui murra
adiecta et cupresso praeduratum ad solem torrebant permi-
scentes spatha ter die. haec erat stomatice qua et volnera
ad cicatricem perducebant. alia ratio suci: siccato exprime-
bant pomo multum sapori opsoniorum conferentem, in medi-
cina vero contra nomas et pectoris pituitas et ubicumque
opus esset adstringi viscera. dentis quoque conluebant
140 eo. tertium genus suci foliis et radice decoctis ad ambusta
ex oleo inlinenda. inponuntur et folia per se. radix per mes-
sis incisa sucum dat aptissimum dentium dolori collectioni-
busque et suppurationibus, alvom purgat. folia mori in urina
madefacta pilum coriis detrahunt.

141 (72.) Cerasa alvom molliunt, stomacho inutilia, eadem
siccata alvom sistunt, urinam cient. invenio apud auctores,
si quis matutino roscida cum suis nucleis devoret, in tantum
levari alvom ut pedes morbo liberentur.

(73.) Mespila exceptis setaniis, quae malo propiorem
vim habent, reliqua adstringunt stomachum sistuntque al-
vom. item sorba sicca, nam recentia stomacho et alvo citae
prosunt.

142 8. (74.) Nuces pineae quae resinam habent contunsae le-
viter, additis in singulas singulis sextariis aquae ad dimidium
decoctae, sanguinis exscreationi medentur ita ut cyathi bini
bibantur ex eo. corticis e pinu in vino decoctum contra
tormina datur. nuclei nucis pineae sitim sedant et acrimo-
niam stomachi rosionesque et contrarios umores consistentis
ibi, et infirmitatem virium roborant, renibus, vesicae utiles.
143 faucis videntur exasperare et tussim. bilem pellunt poti
ex aqua aut vino aut passo aut balanorum decocto. miscetur

his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen
et sucus porcillacae. item ad vesicae ulcera et renis, quo-
niam et urinam cient.

(75.) Amygdalae amarae radicum decoctum cutem in 144
facie corrigit coloremque hilariorem facit. nuces ipsae som-
num faciunt et aviditatem, urinam et menses cient. capitis
dolori inlinuntur maxumeque in febri, si ab ebrietate, in aceto
et rosaceo et aquae sextario. et sanguinem sistunt cum amylo
et menta, lethargicis et comitialibus prosunt. capite per-
uncto epinyctidas sanant, e vino vetere ulcera putrescentia,
canum morsus cum melle et furfures ex facie ante fotu prae-
parata, item iocineris et renium dolores ex aqua potae, et
saepe ex ecligmate cum resina terebinthina. calculosis et 145
difficili urinae in passo et ad purgandam cutem in aqua mulsa
tritae sunt efficaces. prosunt ecligmate iocineri, tussi et
colo cum elelisphaco modice addito. in melle sumitur nucis
abellanae magnitudo. aiunt quinis fere praesumptis ebrieta-
tem non sentire potores, vulpisque, si ederint eas nec con-
tingat e vicino aquam lambere, mori. minus valent in reme-
diis dulces, et hae tamen purgant, urinam cient. recentes
stomachum inplent.

(76.) Nucibus Graecis cum absinthi semine ex aceto 146
sumptis morbus regius sanari dicitur, iisdem inlitis per se
vitia sedis et privatim condylomata, item tussis et sanguinis
reiectio.

(77.) Nuces iuglandis Graeci a capitis gravedine appel- 147
lavere. etenim arborum ipsarum foliorumque virus in ce-
rebrum penetrat, hoc minore tormento sed in cibis nuclei
faciunt. sunt autem recentes iucundiores, siccae unguino-
siores et stomacho inutiles, difficiles concoctu, capitis dolo-
rem inferentes, tussientibus inimicae, vomituris ieiunis aptae,
tenesmo, colo, trahunt enim pituitam. eaedem praesumptae
venena hebetant, item anginam cum ruta et oleo. item ad-
versantur cepis leniuntque earum saporem. aurium inflamma- 148
tioni inponuntur, cum mellis exiguo et ruta mammis et luxa-
tis, cum cepa autem et sale et melle canis hominisque mor-
sui. putamine nucis iuglandis dens cavos inuritur. putamen
combustum tritumque in oleo aut vino infantium capite per-

uncto nutrit capillum, et eo ad alopecias sic utuntur. quo
pluris nuces quis ederit hoc facilius taenias pellit. quae
perveteres sunt nuces gangraenis et carbunculis medentur,
item suggillatis, cortex iuglandium lichenum vitio et dysinte-
149 ricis, folia trita cum aceto aurium dolori. in sanctuariis
Mithridatis maxumi regis devicti Cn. Pompeius invenit pe-
culiari commentario ipsius manu conpositionem antidoti e
duabus nucibus siccis, item ficis totidem et rutae foliis vi-
ginti simul tritis, addito salis grano, et qui hoc ieiunus su-
mat nullum venenum nociturum illo die. contra rabiosi quo-
que canis morsum hi nuclei a ieiuno homine conmanducati
inlitique praesenti remedio esse dicuntur.

150 (78.) Nuces abellanae capitis dolorem faciunt et infla-
tionem stomachi, corpori et pinguitudini conferunt plus quam
sit verisimile. hae tostae et destillationi medentur, tussi
quoque veteri tritae in aqua mulsa potae. quidam adiciunt
grana piperis, alii e passo bibunt. Pistacia eosdem usus et
effectus habent quos nuclei pinei praeterque ad serpentium
ictus, sive edantur sive bibantur. Castaneae vehementer si-
stunt stomachi et ventris fluctiones, alvom cient, sanguinem
exscreantibus prosunt, carnis alunt.

151 (79.) Siliquae recentes stomacho inutiles alvom solvont.
eaedem siccatae sistunt stomachoque utiliores fiunt, urinam
cient. Syriacas in dolore stomachi ternas in aquae sextariis
decocunt quidam ad dimidium eumque sucum bibunt. Sudor
virgae corni arboris lamna candente ferrea exceptus non
contingente ligno inlitaque inde ferrugo incipientis lichenas
sanat. Arbutus sive unedo fructum fert difficilem concoctioni
et stomacho inutilem.

152 (80.) Laurus excalfactoriam naturam habet et foliis et
cortice et bacis itemque decoctum ex his, maxume foliis,
prodesse volvis et vesicis convenit. inlita vero vesparum
crabronumque et apium, item serpentium venenis resistunt,
maxume sepos, dipsadis et viperae. prosunt et mensibus
feminarum cum oleo cocta, cum polenta autem quae tenera
sunt trita ad inflammationes oculorum, cum ruta testium, cum
rosaceo capitis dolores, aut cum irino. quin et conmandu-
cata atque devorata per triduum terna liberant tussi, eadem

suspiriis trita cum melle. cortex radicis cavendus gra- 153
vidis. ipsa radix calculos rumpit, iocineri prodest tribus
obolis in vino odorato pota. folia pota vomitiones movent.
bacae menses trahunt adpositae tritae vel potae. tussim ve-
terem et orthopnoeam sanant binae detracto cortice in vino
potae, si et febris sit, ex aqua aut ecligmate ex passo aut
aqua mulsa decoctae. prosunt et phthisicis eodem modo et 154
omnibus thoracis rheumatismis. nam et concocunt pituitam et
extrahunt. adversus scorpiones quaternae ex vino bibun-
tur. epinyctidas ex oleo inlitae et lentigines et ulcera ma-
nantia et ulcera oris et furfures, cutis porriginem sucus ba-
carum emendat et phthiriasim. aurium dolori et gravitati in-
stillatur cum vino vetere et rosaceo. perunctos eo fugiunt
venenata omnia. prodest contra ictus et potus, maxume au- 155
tem eius laurus quae tenuissima habet folia. bacae cum vino
serpentibus et scorpionibus et araneis resistunt. ex oleo et
aceto inlinuntur et lieni, iocineri, gangraenis cum melle. et
in fatigatione etiam aut perfrictione suco eo perungui nitro
adiecto prodest. sunt qui celeritati partus conferre multum 156
putent radicem acetabuli mensura in aqua potam, efficacius
recentem quam aridam. quidam adversus scorpionum ictus
decem bacas dari iubent potui, item et in remedio uvae ia-
centis quadrantem pondo bacarum foliorumve decoqui in
aquae sextariis tribus ad tertias, eam calidam gargarizare et
in capitis dolore inpari numero bacas cum oleo conterere et
calfacere. Laurus Delphicae folia trita olfactaque subinde 157
pestilentiae contagia prohibent, tanto magis si et urantur.
oleum ex Delphica ad cerata acopumque, ad perfrictiones
discutiendas, nervos laxandos, lateris dolores, febris frigi-
das utile est, item ad aurium dolorem in mali punici cortice
tepefactum. folia decocta ad tertias partis aquae uvam cohi-
bent gargarizatione, potu alvi dolores intestinorumque, te-
nerrima ex his trita in vino papulas pruritusque inlita nocti-
bus. Proxume valent cetera laurus genera. laurus Alexan- 158
drina sive Idaea partus celeres facit radice pota trium de-
nariorum pondere in vini dulcis cyathis tribus, secundas
etiam pellit mensesque. eodem modo pota daphnoides sive
his nominibus quae diximus silvestris laurus prodes[illegible] 132

vom solvit vel recenti folio vel arido, drachmis tribus cum
sale in hydromelite. manducata pituitas extrahit, folium et
vomitus, stomacho inutile. sic et bacae quinae denae pur-
gationis causa sumuntur.
159 9. (81.) Myrtus sativa candida minus utilis medicinae
quam nigra. semen eius medetur sanguinem exscreantibus,
item contra fungos in vino potum. odorem oris commendat
vel pridie conmanducatum. item apud Menandrum Synaristo-
sae hoc edunt. datur et dysintericis idem denari pondere in
vino. ulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat cum
160 vino subfervefactum. inponitur lippitudini cum polenta et
cardiacis in mamma sinistra, et contra scorpionis ictum in
mero, et ad vesicae vitia, capitis dolores, aegilopas, ante-
quam suppurent, item tumoribus, exemptisque nucleis in
vino vetere tritum eruptionibus pituitae. sucus feminis al-
vom sistit, urinam ciet. ad eruptiones pusularum pituitae-
que cum cerato inlinitur, et contra phalangia, capillum de-
161 nigrat. lenius suco oleum est ex eadem myrto, lenius et
vinum, quo numquam inebriantur. inveteratum sistit alvom
et stomachum, tormina sanat, fastidium abigit. foliorum
arentium farina sudores cohibet inspersa vel in febri, utilis
et coeliacis, procidentiae volvarum, sedis vitiis, ulceribus
manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus,
162 item aliis eruptionibus, ambustis. additur in medicamenta
quae liparas vocant eadem de causa qua oleum ex his effica-
cissimum ad ea quae in umore sunt, tamquam in ore et volva.
folia ipsa fungis adversantur trita ex vino, cum cera vero
articulariis morbis et collectionibus. eadem in vino decocta
dysintericis et hydropicis potui dantur. siccantur in farinam
163 quae inspergitur ulceribus aut haemorrhagiae. purgant et
lentigines, pterygia et paronychias et epinyctidas, condylo-
mata, testis, taetra ulcera, item ambusta cum cerato. ad au-
ris purulentas et foliis crematis utuntur et suco et decocto.
comburuntur et in antidota, item cauliculi flore decerpti, in
fictili novo operto cremati in furno, dein triti ex vino. et
ambustis foliorum cinis medetur. inguen ne intumescat ex
ulcere, satis est surculum tantum myrti habere secum nec
ferro nec terra contactum.

(82.) Myrtidanum diximus quomodo fieret. volvae prod- 164
est adpositu, fotu et inlitu, multo efficacius et cortice et 14, 104.
folio et semine. Exprimitur et foliis sucus mollissimis in pila tunsis, adfuso paulatim vino austero, alias aqua caelesti, atque etiam expresso utuntur ad oris, sedis ulcera, volvae et ventris, capillorum nigritiam, alarum perfusiones, purgationes lentiginum et ubi constringendum aliquid est.

(83.) Myrtus silvestris, sive oxymyrsine sive chamae- 165
myrsine, bacis rubentibus et brevitate a sativa distat. radix eius in honore est, decocta vino ad renium dolores pota et difficili urinae praecipueque crassae et graveolenti, morbo regio, et volvarum purgationi trita cum vino, cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti et in cinere cocti. semen cum vino potum aut oleo et aceto calcu- 166
los frangit, item in aceto et rosaceo tritum capitis dolores sedat, et potum morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopae, ruscum vocavit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinae urbanarum arborum, transeamus ad silvestris.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXIIII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Ne silvae quidem horridiorque naturae 1
facies medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium nusquam non remedia disponente homini, ut medicina fieret etiam solitudo ipsa, sed ad singula illius discordiae atque concordiae miraculis occursantibus. quercus et olea tam pertinaci odio dissident ut altera in alterius scrobe depactae moriantur, quercus vero et iuxta nucem iuglandem.

cialia et brassicae cum vite odia, ipsum olus quo vitis fuga-
2 tur adversum cyclamino et origano arescit. quin et annosas
iam et quae sternantur arbores difficilius caedi, celerius ina-
rescere tradunt, si prius manu quam ferro attingantur. po-
morum onera a iumentis statim sentiri ac, nisi prius osten-
dantur his, quamvis pauca portent, sudare ilico. ferulae asi-
nis gratissimo sunt in pabulo, ceteris vero iumentis prae-
sentaneo veneno, qua de causa id animal Libero patri adsigna-
3 tur cui et ferula. Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena
ac minumis quoque. philyra coci et polline nimium salem
cibis eximunt, praedulcium fastidium sal temperat. nitrosae
aut amarae aquae polenta addita mitigantur, ut intra duas
horas bibi possint, qua de causa et in saccos vinarios ad-
ditur polenta. similis vis Rhodiae cretae et argillae nostrati.
Concordia valent, cum pix oleo extrahitur, quando utrum-
que pinguis naturae est. oleum solum calci miscetur, quando
utrumque aquas odit. cummis aceto facilius eluitur, atra-
mentum aqua, innumera praeterea alia quae suis locis di-
4 centur adsidue. Hinc nata medicina. haec sola naturae pla-
cuerat esse remedia parata volgo, inventu facilia ac sine
inpendio et quibus vivimus. postea fraudes hominum et
ingeniorum capturae officinas invenere istas in quibus sua
cuique homini venalis promittitur vita. statim conpositiones
5 et mixturae inexplicabiles decantantur, Arabia atque India
in medio aestimantur, ulcerique parvo medicina a Rubro
mari inputatur, cum remedia vera cotidie pauperrimus quis-
que cenet. nam si ex horto petantur, aut herba vel frutex
quaeratur, nulla artium vilior fiat. ita est profecto, magni-
tudo populi perdidit ritus, vincendoque victi sumus. pare-
mus externis, et una artium imperatoribus quoque impera-
verunt. verum de his alias plura.
6 2. (2.) Loton herbam itemque Aegyptiam eodem nomine
13,104 sqq. alias et Syrticam arborem diximus suis locis. haec lotos,
quae faba Graeca appellatur a nostris, alvom bacis sistit. ra-
menta ligni decocta in vino prosunt dysintericis, menstruis,
vertigini, comitialibus, cohibent et capillum. mirum his ra-
mentis nihil esse amarius fructuque dulcius. fit et e scobe
eius medicamentum ex aqua myrti decocta, subacta et divisa

in pastillos, dysintericis utilissimum pondere victoriati cum aqua cyathis tribus.

3. (3.) Glans intrita duritias quas cacoethe vocant cum 7
salsa axungia sanat. vehementiores iligna et in omnibus cortex ipse corticique tunica subiecta. haec decocta iuvat coeliacos. dysintericis et inlinitur vel ipsa glans. eadem resistit serpentium ictibus, rheumatismis, suppurationibus. folia et bacae vel cortex vel sucus decocti prosunt contra toxica. cortex inlinitur decoctus lacte vaccino serpentis plagae, datur et ex vino dysintericis. eadem et ilici vis.

4. (4.) Coccum ilicis volneribus recentibus ex aceto in- 8
ponitur, epiphoris ex aqua, oculis subfusis sanguine instillatum. est autem genus ex eo in Africa fere et Asia nascens, celerrime in vermis subtilis se mutans, quod ideo scolecion vocant inprobantque. principalia eius genera diximus. 16, 32

(5.) Nec pauciora gallae genera fecimus, solidam per- 9
foratam, item albam nigram, maiorem minorem. vis omni- 16, 28
um similis, optuma Commagena. excrescentia in corpore tollunt, prosunt gingivis, uvae, oris exulcerationi. crematae et vino exstinctae coeliacis, dysintericis inlinuntur, paronychiis ex melle, et unguibus scabris, pterygiis, ulceribus manantibus, condylomatis, volneribus quae phagedaenica vocantur. in vino autem decoctae auribus instillantur, oculis inlinuntur, adversus eruptiones, panos cum aceto. nucleus 10
conmanducatus dentium dolorem sedat, item intertrigines et ambusta. inmaturae ex his ex aceto potae lienem consumunt. eaedem crematae et aceto salso exstinctae menses sistunt volvasque procidentis fotu. omnis capillos denigrat.

(6.) Viscum e robore praecipuum diximus haberi, et 11
quo conficeretur modo. quidam contunsum in aqua deco- 16, 30 245
cunt, donec nihil innatet. quidam conmanducantes acinos exspuunt cortices. optumum quod sine cortice quodque levissimum, extra fulvom, intus porraceum. nihil est glutinosius. emollit, discutit tumores, siccat strumas. cum resina et cera panos mitigat omnis generis. quidam et galba- 12
num adiciunt pari pondere singulorum, eoque modo et ad volnera utuntur. unguium scabritias expolit, si septenis die-

bus solvantur nitroque conluantur. quidam id religione ef-
ficacius fieri putant prima luna collectum e robore sine ferro,
si terram non attingat, comitialibus mederi, conceptum fe-
minarum adiuvare, si omnino secum habeant. ulcera con-
manducato inpositoque efficacissime sanari.

13 (7.) Roboris pilulae **, ex adipe vero ursino alope-
cias capillo replent. Cerri folia et cortex et glans siccat
collectiones suppurationesque, fluctiones sistit. torpentis
membrorum partis conroborat decoctum eius fotu, cui et
insidere expedit siccandis adstringendisve partibus. radix
cerri adversatur scorpionibus.

(8.) Suberis cortex tritus ex aqua calida potus sangui-
nem fluentem ex utralibet parte sistit. eiusdem cinis ex vino
calido sanguinem exscreantibus magnopere laudatur.

14 5. (9.) Fagi folia manducantur in gingivarum labiorum-
que vitiis. calculis glandis fagineae cinis inlinitur, item cum
melle alopeciis.

15 (10.) Cupressi folia trita serpentium ictibus inponuntur,
et capiti cum polenta, si a sole doleat, item ramiti, qua de
causa et bibuntur. testium quoque tumori cum cera inlinun-
tur, capillum denigrant ex aceto. eadem trita cum duabus
partibus panis mollis, e vino Amineo subacta pedum ac ner-
vorum dolores sedant. pilulae adversus serpentium ictus bi-
buntur, aut si eiciatur sanguis, collectionibus inlinuntur.
ramiti quoque tenerae tunsae cum axungia et lomento pro-
sunt. bibuntur ex eadem causa. parotidi et strumae cum fa-
16 rina inponuntur. exprimitur sucus tunsis cum semine qui
mixtus oleo caliginem oculorum aufert. item victoriati pon-
dere in vino potus inlitusque cum fico sicca pingui, exemptis
granis, vitia testium sanat, tumores discutit et cum fer-
mento strumas. radix cum foliis trita potaque vesicae et
stranguriae medetur, et contra phalangia. ramenta pota men-
ses cient, scorpionum ictibus adversantur.

17 (11.) Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat pi-
cem quae cedria vocatur, dentium doloribus utilissimam.
frangit enim eos et extrahit, dolores sedat. cedri sucus ex
16, 52 ea quomodo fieret diximus, magni ad volumina usus, ni
capiti dolorem inferret. defuncta corpora incorrupta aevis

servat, viventia corrumpit, mira differentia, cum vitam auferat spirantibus defunctisque pro vita sit. vestis quoque
corrumpit et animalia necat. ob haec non censeam in angi- 18
nis hoc remedio utendum neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, gustu. dentis quoque conluere ex aceto in dolore timuerim vel gravitati aut vermibus aurium instillare. portentum est quod tradunt abortivum fieri in venere ante perfusa virilitate. phthiriasis perunguere eo non dubitaverim, item porrigines. suadent et contra venenum leporis marini
bibere in passo, facilius in elephantiasi inlinatur. et ulcera 19
sordida et excrescentia in iis auctores quidam et oculorum albugines caliginesque inunxere eo et contra pulmonis ulcera cyathum eius sorberi iusserunt, item adversus taenias. fit ex eo et oleum quod pisselaeon vocant, vehementioris ad omnia eadem usus. cedri scobe serpentis fugari certum est, item bacis tritis cum oleo si qui perunguantur.

(12.) Cedrides, hoc est fructus cedri, tussim sanant, 20
urinam cient, alvom sistunt, utiles ruptis, convolsis, spasticis, stranguriae, volvis, ad antidota contra lepores marinos
eademque quae supra, collectionibus inflammationibusque. 16

(13.) De galbano diximus. neque umidum neque aridum 21
probatur, et quale docuimus per se bibitur ad tussim ve- 12, 126
terem, suspiria, rupta, convolsa. inponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. inlinitur et cum melle capitis ulceribus. purulentis infunditur auribus cum rosaceo aut nardo. odore comitialibus subvenit, et volva strangulante vel in stomachi defectu.
abortus non exeuntis trahit adpositu vel suffitu, item ramo 22
hellebori circumlitum atque subiectum. serpentis nidore
urentium fugari diximus. fugiunt et perunctos galbano. 12, 126
medetur et a scorpione percussis. bibitur et in difficili partu fabae magnitudine in cyatho vini, volvasque conversas corrigit, cum murra autem et vino mortuos partus extrahit. adversatur et venenis, maxume toxicis, cum murra et vino. serpentis oleo et spondylio mixto tactu necat. nocere urinae existimatur.

6. (14.) Similis hammoniaci natura atque lacrimae pro- 23

12,107 bandae, ut diximus, mollit, calefacit, discutit, dissolvit,
claritati visus in collyriis convenit, pruritum, cicatrices, al-
bugines oculorum tollit, dentium dolores sedat, efficacius ac-
censum. prodest dyspnoicis, pleuriticis, pulmonibus, vesi-
cis, urinae cruentae, lieni, ischiadicis potum, — sic et al-
vom solvit, — articulis et podagrae cum pari pondere picis aut
cerae et rosaceo coctum. maturat panos, extrahit clavos
cum melle, — sic et duritias emollit, — lieni cum aceto et
cera Cypria vel rosaceo efficacissime inponitur. lassitudines
perungui cum aceto et oleo exiguoque nitro utile.

24 (15.) Et styracis naturam in peregrinis arboribus expo-
12,124 suimus. placet praeter illa quae diximus maxume pinguis,
purus, albicantibus fragmentis. medetur tussi, faucibus, pe-
ctoris vitiis, volvae praeclusae duritieve laboranti, ciet men-
ses potu adposituque, alvom mollit. invenio potu modico
tristitiam animi resolvi, largiore contrahi. sonitus aurium
emendat infusum, strumas inlitum nervorumque nodos. ad-
versatur venenis quae frigore nocent, ideo et cicutae.

25 (16.) Spondylium una demonstratum infunditur capiti-
12,128 bus phreneticorum et lethargicorum, item capitis dolori-
bus longis. cum oleo vetere bibitur et in iocinerum vitiis,
morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, volvarum strangu-
latione, quibus et suffitu prodest. alvom mollit. inlinitur
26 ulceribus quae serpunt cum ruta. flos auribus purulentis ef-
ficaciter infunditur, sed sucus, cum exprimitur, integendus
est, quoniam mire adpetitur a muscis et similibus. radix
derasa et in fistulas coniecta callum earum erodit. auribus
quoque instillatur cum suco. datur et ipsa contra morbum
regium et in iocineris vitio et volvarum. capillos crispos
facit peruncto capite.

27 (17.) Sphagnos sive sphacos sive bryon et in Gallia, ut
12,108 indicavimus, nascitur, volvis decocto insidentium utilis,
item genibus et feminum tumoribus mixtus nasturtio et aquae
salsae tritus. cum vino autem et resina sicca potus urinam
pellit celerrime. hydropicos inanit cum vino et iunipiris tri-
tus ac potus.

(18.) Terebinthi folia et radix collectionibus inponun-
tur. decoctum eorum stomachum firmat. semen in capitis

dolore bibitur in vino et contra difficultatem urinae, ventrem
leniter emollit, venerem excitat.

(19.) Piceae et laricis folia ** trita et in aceto decocta 28
dentium dolori. prodest cinis corticum intertrigini et ambu-
stis. potus alvom sistit, urinam movet, suffitu volvas corri-
git. piceae folia privatim iocineri utilia sunt drachmae pon-
dere in aqua mulsa pota. silvas eas dumtaxat quae picis re-
sinaeque gratia radantur utilissimas esse phthisicis aut qui
longa aegritudine non recolligant viris satis constat, et illum
caeli aera plus ita quam navigationem Aegyptiam proficere,
plus quam lactis herbidos per montium aestiva potus.

(20.) Chamaepitys Latine abiga vocatur propter abor- 29
tus, ab aliis tus terrae, cubitalibus ramis, flore pinus et
odore. altera brevior et incurvae similis. tertia eodem odore
et ideo nomine quoque, parvola, cauliculo digitali, foliis
scabris, exilibus, albis, in petris nascens, omnes herbae,
sed propter cognationem nominis non differendae. prosunt
adversus scorpionum ictus, item iocineri inlitae cum palmis
aut cotoneis, renibus et vesicae decoctum earum cum farina
hordeacea. morbo quoque regio et urinae difficultatibus ex 30
aqua decoctae bibuntur. Novissima contra serpentis valet
cum melle. sic et adpositu volvas purgat. sanguinem den-
satum extrahit pota. sudores facit perunctis ea, peculiariter
renibus utilis. fiunt ex ea et hydropicis pilulae cum fico al-
vom trahentes. lumborum dolorem victoriati pondere in vino
finit et tussim recentem. mortuos partus ex aceto cocta et
pota eicere protinus dicitur.

(21.) Cum honore et pityusa simili de causa dicetur, 31
quam quidam in tithymali genere numerant. frutex est si-
milis piceae, flore parvo purpureo. bilem et pituitam per
alvom detrahit radix decocti hemina aut seminis lingula in
balanis. folia in aceto decocta furfures cutis emendant, mam-
mas quoque mixto rutae decocto et tormina et serpentium
ictus et in totum collectiones incipientis.

(22.) Resinam supra dictis arboribus gigni docuimus et 32
genera eius et nationes in ratione vini, ac postea in arbo- 14, 122 16, 38
ribus. summae species duae, sicca et liquida. sicca e pinu
et picea fit, liquida terebintho, larice, lentisco, cupresso.

33 nam et hae ferunt in Asia ac Syria. falluntur qui eandem
putant esse e picea atque larice. picea enim pinguem et turis
modo sucosam fundit, larix gracilem ac mellei liquoris, virus
redolentem. medici liquida raro utuntur et in ovo fere e la-
rice propter tussim ulceraque viscerum, nec pinea magno-
34 pere in usu, ceteris non nisi coctis. et coquendi genera
16, 54 satis demonstravimus. In arborum differentia placet tere-
binthina, odoratissima atque levissima, nationum Cypria et
Syriaca, utraque mellis Attici colore, sed Cypria carnosior
sicciorque. in sicco genere quaerunt ut sit candida, pura,
perlucida, in omni autem ut montana potius quam cam-
pestris, item aquilonia potius quam ab alio vento. re-
solvitur resina ad volnerum usus et malagmata oleo, in
35 potiones amygdalis amaris. natura in medendo contrahere
volnera, purgare, discutere collectiones, item pectoris vi-
tia, [terebinthina] inlinitur eadem calida membrorum do-
loribus spatiatisque in sole avellitur, et totis corporibus
mangonum maxume cura ad gracilitatem emendandam spatiis
ita laxantium cutem per singula membra capacioraque cibo-
36 rum facienda corpora. Proxumum locum optinet e lentisco.
inest ei vis adstringendi, movet et ante ceteras urinam. re-
liquae ventrem molliunt, cruda concocunt, tussim veterem
sedant, volvae onera extrahunt etiam suffitae. privatim ad-
versantur visco, panos et similia cum sebo taurino et melle
sanant. palpebras lentiscina commodissime replicat, fractis
quoque utilissima et auribus purulentis, item in pruritu ge-
nitalium. pinea capitis volneribus optume medetur.
37 7. (23.) Pix quoque unde et quibus conficeretur modis
14, 122 sqq. indicavimus, et eius duo genera, spissum liquidumque.
spissarum utilissima medicinae Bruttia, quoniam pinguissima
et resinosissima utrasque praebet utilitates, ob id magis ru-
tila quam ceterae. id enim quod in hoc adiciunt, e mascula
38 arbore meliorem esse, non arbitror posse intellegi. Picis
natura excalfacit, explet, adversatur privatim cerastae mor-
sibus cum polenta, item anginae cum melle, destillationibus
et sternumentis a pituita. auribus infunditur cum rosaceo,
inlinitur cum cera. sanat lichenas, alvom solvit, exscreatio-
nes pectoris adiuvat ecligmate aut inlitis tonsillis cum melle.

sic et ulcera purgat, explet. cum uva passa et axungia carbunculos purgat et putrescentia ulcera, quae vero serpunt
cum pineo cortice aut sulpure. phthisicis etiam cyathi men- 39
sura quidam dederunt et contra veterem tussim. rhagadas sedis et pedum panosque et unguis scabros emendat, volvae duritias et conversiones odore, item lethargicos, strumas cum farina hordeacea et pueri inpubis urina decocta ad suppurationem perducit. et ad alopecias sicca pice utuntur, ad mulierum mammas Bruttia ex vino subfervefacta cum polline farraceo quam calidissimis inpositis.

(24.) Liquida pix oleumque quod pisselaeon vocant 40
quemadmodum fieret diximus. quidam iterum decocunt et 16, 52
vocant palimpissam. liquida anginae perunguntur intus et uva. aurium dolores, claritatem oculorum, oris circumlitiones, suspiriosas volvas, tussim veterem et crebras exscreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralysis, nervorum dolores, ** praestantissimum ad canum et iumentorum scabiem.

(25.) Est et pissasphaltos mixta bitumini pice naturali- 41
ter ex Apolloniatarum agro. quidam ipsi miscent praecipuum ad scabiem pecorum remedium aut si fetus mammas laeserit matrum. optumum ex eo quod cum fervet innatat.

(26.) Zopissam eradi navibus diximus cera marino sale 16, 56
macerata. optuma haec a tirocinio navium. additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones.

(27.) Taeda decocta in aceto dentium dolores efficaciter conluunt.

(28.) Lentisci ex arbore et semen et cortex et lacrima 42
urinam cient, alvom sistunt. decoctum eorum ulcera quae serpunt fotu. inlinitur in umidis et igni sacro, gingivas conluit. folia dentibus dolore atteruntur, mobiles decocto conluuntur, capillum tinguit. lacrima sedis vitiis prodest, cum quid siccari excalfierive opus sit. decoctum et e lacrima stomacho utile, ructum et urinam movens, quod et capitis doloribus cum polenta inlinitur. folia tenera oculis inflammatis inlinuntur. mastiche lentisci replicandis palpebris et 43
ad extendendam cutem in facie et zmegmata adhibetur, et sanguinem reicientibus, tussi veteri, et ad aca-

ciae vis. medetur et attritis partibus sive oleo e semine eius
facto ceraeque mixto, sive foliis ex oleo decoctis, sive cum
aqua virilia foveantur. scio Democratem medicum in valitu-
dine Considiae M. Servili consularis filiae omnem curationem
austeram recusantis diu efficaciter usum lacte caprarum quas
lentisco pascebat.

44 8. (29.) Platani adversantur vespertilionibus, pilulae ea-
rum in vino potae denariorum IIII pondere omnibus serpen-
tium et scorpionum venenis, item ambustis. tunsae autem
cum aceto acri magisque scillite sanguinem omnem sistunt et
lentiginem et carcinomata malandriasque veteres addito melle
45 emendant. folia autem et cortex inlinuntur collectionibus et
suppurationibus, et decoctum eorum, corticis autem in aceto
dentium remedium est, foliorum tenerrima in vino albo de-
cocta oculorum. lanugo foliorum et auribus et oculis inuti-
lis. cinis pilularum sanat ambusta igni vel frigore. cortex e
vino scorpionum ictus restinguit.

46 (30.) Fraxinus quam vim adversus serpentis haberet
16, 64 indicavimus. semen foliis eius inest, quae medentur ioci-
neris, laterum doloribus in vino, aquam quae subit cutem
extrahunt. corpus obesum levant onere sensim ad maciem
reducentia, iisdem foliis cum vino tritis ad virium portio-
nem, ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, ro-
bustioribus septem folia quinis vini. non omittendum ra-
menta eius et scobem a quibusdam cavenda praedici.

(31.) Aceris radix contunsa e vino iocineris doloribus
efficacissime inponitur.

47 (32.) Populi albae uvarum in unguentis usum exposui-
12, 132 mus. cortex potus ischiadicis, stranguriae prodest, folio-
rum sucus calidus aurium dolori. virgam populi in manu te-
nentibus intertrigo non metuatur. populus nigra efficacis-
sima habetur quae in Creta nascitur, comitialibus semen ex
aceto. fundit illa et resinam exiguam, qua utuntur ad mala-
gmata. folia podagris in aceto decocta inponuntur. umor e
cavis populi nigrae effluens verrucas papulasque ex attritu
obortas tollit. populi ferunt et in foliis guttam ex qua apes
propolim faciunt. gutta quoque ad quae propolis ex aqua
efficax.

(33.) Ulmi et folia et cortex et rami vim habent spis- 48
sandi et volnera contrahendi. corticis utique interior tilia
lepras sedat et folia ex aceto inlita. corticis denari pondus
potum in hemina aquae frigidae alvom purgat pituitasque
et aquas privatim trahit. inponitur et collectionibus lacrima
et volneribus et ambustis quae decocto fovere prodest. umor 49
in folliculis arboris huius nascens cuti nitorem inducit fa-
ciemque gratiorem praestat. cauliculi foliorum primi vino de-
cocti tumores sanant extrahuntque per fistulas. idem prae-
stant et tiliae cortice. multi corticem conmanducatum vol-
neribus utilissimum putant, folia trita aqua adaspersa pedum
tumori. umor quoque e medulla, uti diximus, castratae arbo- 16.192
ris effluens capillum reddit capiti inlitus defluentisque continet.

(34.) Arbor tilia lenius ad eadem fere utilis est atque 50
oleaster. folia autem tantum in usu et ad infantium ulcera et
in ore, et conmanducata et decocta, urinam cient, menses si-
stunt inlita, sanguinem pota detrahunt.

(35.) Sabucus habet alterum genus magis silvestre quod 51
Graeci chamaeacten, alii helion vocant, multo brevius. utri-
usque decoctum in vino veteri, foliorum vel seminis vel ra-
dicis, ad cyathos binos potum stomacho inutile est, alvo de-
trahens aquam. refrigerat etiam inflammationem, maxume
recentis ambusti et canis morsum cum polenta mollissimis
foliorum inlitis. sucus cerebri collectiones privatimque mem-
branae quae circa cerebrum est lenit infusus. acini eius in- 52
firmiores quam reliqua tingunt capillum, poti acetabuli men-
sura urinam movent. foliorum mollissima ex oleo et sale
eduntur ad pituitam bilemque detrahendam. ad omnia effica-
cior quae minor. radicis eius decoctae in vino duo cyathi
poti hydropicos exinaniunt, volvas emolliunt, has et folio-
rum decocta insidentium. caules teneri mitioris sabuci in
patinis cocti alvom solvont, resistunt folia et serpentium
ictibus in vino pota. podagris cum sebo hircino vehementer 53
prosunt cauliculi inliti, iidem in aqua macerantur ut sparsa
ea pulices necentur. foliorum decocto si locus spargatur,
muscae necantur. boa appellatur morbus papularum, cum ru-
bent corpora, sabuci ramo verberatur. cortex interior tri-
tus ex vino albo potus alvom solvit.

54 (36.) Iunipirus vel ante cetera omnia excalfacit, exte
nuat, cedro alias similis. et huius duo genera, altera maior
altera minuta. utraque accensa serpentis fugat. semen sto
machi, pectoris, lateris doloribus utile. inflationes algores
55 que discutit, tussis concoquit et duritias. inlitum tumore
sistit, item alvom bacis ex nigro vino potis, item ventris tu
mores inlitis. miscetur et antidotis oxyporis, urinas ci
inlinitur et oculis in epiphoris. datur convolsis, ruptis, to
minibus, volvis, ischiadicis cum vino albo potum pilulis qu
ternis aut decoctis viginti in vino. sunt qui et perungu
corpus e semine eius in serpentium ictus.
56 9. (37.) Salicis fructus ante maturitatem in araneam ab
sed, si prius colligatur, sanguinem reicientibus prode
corticis e ramis primis cinis clavom et callum aqua mix
sanat. vitia cutis in facie emendat, magis admixto suco su
57 est autem hic trium generum: unum arbor ipsa exsudat cu
mium modo, altero manat in plaga, cum floret, exciso co
tice trium digitorum magnitudine. hic ad expurganda qu
obstent oculis, item ad spissanda quae opus sunt ciendamq
urinam et ad omnis collectiones intus extrahendas. terti
sucus est detruncatione ramorum a falce destillans. ex h
ergo aliquis cum rosaceo in calyce punici calfactus aurib
infunditur, folia cocta et cum cera trita inponuntur, item po
58 dagricis. cortice et foliis in vino decoctis foveri nervos ut
lissimum. flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. fo
lia contrita et pota intemperantiam libidinis coercent atqu
in totum auferunt usum saepius sumpta. Amerinae nigra
semen cum spuma argenti pari pondere a balneo inlitum psi
lotrum est.
59 (38.) Non multum a salice vitilium usu distat vitex, fo
liorum quoque adspectu, nisi odore gratior esset. Graec
lygon vocant, alias agnon, quoniam matronae Thesmopho
riis Atheniensium castitatem custodientes his foliis cubitus
sibi sternunt. duo genera eius: maior in arborem salicis
modo adsurgit, minor ramosa, foliis candidioribus lanugino
sis. prima album florem mittit cum purpureo, quae et can
dida vocatur, nigra quae tantum purpureum. nascuntur in
60 palustribus campis. Semen potum vini quendam saporem ha-

hot et dicitur febris solvere et, cum unguantur oleo admixto,
sudorem facere, sicut lassitudinem dissolvere. urinam cient
et menses. caput temptant vini modo, — nam et odor similis,
— et inflationes pellunt in inferiora, alvom sistunt, hydro-
picis et lienibus perquam utiles. lactis ubertatem faciunt, ad- 61
versantur venenis serpentium, maxume quae frigus inferunt.
minor efficacior ad serpentis, bibitur seminis drachma in
vino vel posca aut duabus foliorum tenerrimorum. et inli-
nuntur utraque adversus araneorum morsus, vel perunctis
totum, suffitu quoque aut substratu fugant venenata. ad 62
venerem impetus inhibent, eoque maxume phalangiis adver-
santur quorum morsus genitale excitat. capitis dolorem ex
ebrietate sedant cum rosaceo flos tenerique cauliculi. semi-
nis decoctum vehementiorem capitis dolorem dissolvit fotu,
et volvam etiam suffitu vel adpositu purgat, alvom cum pu-
legio et melle potum. vomicas et panos difficile concoquen-
tes cum farina hordeacea mollit. lichenas et lentigines cum 63
aphronitro et aceto semen sanat, et oris ulcera et eruptio-
nem cum melle, testium cum butyro et foliis vitium, rhaga-
des sedis cum aqua inlitum, luxata cum sale et nitro et cera.
et semine et folio additur in malagmata nervorum et poda-
gras. semen instillatur in oleo decoctum capiti in lethargo
et phrenesi. virgam qui in manu habeant aut in cinctu ne-
gantur intertriginem sentire.

(39.) Ericen Graeci vocant fruticem non multum a yi- 64
ce differentem, colore rorismarini et paene folio. hoc ad-
versari serpentibus tradunt.

(40.) Genista quoque vinculi usum praestat, floris api- 65
bus gratissimi. dubito an haec sit quam Graeci auctores spar-
ton appellavere, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari
docuerim, et numquid hanc designaverit Homerus, cum 19, 15
dixit navium sparta dissoluta. nondum enim fuisse Hispa-
num Africanumve spartum in usu certum est, et cum fie-
rent sutiles naves, lino tamen, non sparto umquam sutas. se-
men eius, quod Graeci eodem nomine appellant in folliculis
phaseolorum modo nascens purgat hellebori vice drachma et
dimidia pota in aquae mulsae cyathis quattuor ieiunis. rami 66
similiter frondei aceto macerati pluribus diebus et tunsi

sucum dant ischiadicis utilem cyathi unius potu. quidam ma-
rina aqua macerare malunt et infundere clystere. perungun-
tur eodem suco ischiadici addito oleo. quidam et ad strangu-
riam utuntur semine. genista tunsa cum axungia genua do-
lentia sanat.
67 (41.) Myricen iam ericam vocat Lenaeus similem sco-
pis Amerinis, sanari dicit ea carcinomata in vino decocta
tritaque cum melle inlita. — eandem esse arbitrantur quidam
tamaricen —, sed ad lienem praecipua est, si sucus eius ex-
pressus in vino bibatur. adeoque mirabilem eius antipathiam
contra solum hoc viscerum faciunt, ut adfirment, si ex ea
68 alveis factis bibant, sues sine liene inveniri. et ideo homini
quoque splenico cibum potumque dant in vasis ex ea factis.
gravis autem auctor in medicina virgam ex ea defractam, ut
neque terram neque ferrum attingeret, sedare ventris dolo-
res adseveravit inpositam ita ut tunica cinctuque corpori ad-
16, 108 primeretur. volgus infelicem arborem eam appellat, ut di-
ximus, quoniam nihil ferat nec seratur umquam.
69 (42.) Corinthus et quae circa est Graecia bryan vocat
eiusque duo genera facit, silvestrem plane sterilem, alteram
mitiorem. haec fert in Aegypto Syriaque etiam abundanter
lignosum fructum maiorem galla, asperum gustu, quo me-
dici utuntur vice gallae in conpositionibus quas antheras
vocant. et lignum autem et flos et folia et cortex in eos-
70 dem usus adhibentur, quamquam remissiora. datur sangui-
nem reicientibus cortex tritus et contra profluvia feminarum,
coeliacis quoque. idem tunsus inpositusque collectiones
omnis inhibet. foliis exprimitur sucus ad haec eadem. et in
vino decocuntur, ipsa vero adiecto melle gangraenis inlinun-
tur. decoctum eorum in vino potum,** inposita cum rosaceo
71 et cera sedant. sic et epinyctidas sanant, dentium dolori au-
riumque decoctum eorum salutare est, radix ad eadem similiter.
folia hoc amplius ad ea quae serpunt inponuntur cum polenta.
semen drachmae pondere adversus phalangia et araneos bibi-
tur, cum altilium vero pingui furunculis inponitur. efficax est
72 contra serpentium ictus praeterquam aspidum. nec non morbo
regio, phthiriasi, lendibus decoctum infusum prodest abundan-
tiamque mulierum sistit. cinis arboris ad omnia eadem prodest.

aiunt, si bovis castrati urinae misceatur in potu vel in
cibo, venerem finiri. carbo ex eo genere urina ea restinctus
in umbra conditur, idem cum libeat accendere, resolvi-
tur. magi id et ex spadonis urina fieri tradiderunt.

10. (43.) Nec virga sanguinea felicior habetur. cortex 73
eius interior cicatrices quae praesanuere aperit.

(44.) Sileris folia inlita fronti capitis dolores sedant.
eiusdem semen contritum in oleo phthiriasis coercet ser-
pentes et hunc fruticem refugiunt baculumque rustici ob id
ex eo gerunt.

(45). Ligustrum si eadem arbor est quae in oriente cy- 74
pros, suos in Europa usus habet, sucus eius *in* nervos, ar-
ticulos, algores, folia ubique veteri ulceri cum salis mica
et oris exulcerationi prosunt, acini contra phthiriasim, item
contra intertrigines vel folia. sanant et gallinaceorum pitui-
tas acini.

(46.) Folia alni ex ferventi aqua certissimo remedio sunt
tumoris.

(47.) Hederae genera viginti demonstravimus. natura 75
omnium in medicina anceps. mentem turbat et caput pur- 16, 144 sqq.
gat largius pota, nervis intus nocet, iisdem [nervis] adhi-
bita foris prodest. eadem natura quae aceto est. omnia ge-
nera eius refrigerant. urinam cient potu, capitis dolorem
sedant, praecipue cerebro continentique cerebrum membra-
nae utiliter mollibus inpositis foliis cum aceto et rosaceo tri-
tis et decoctis, addito postea rosaceo oleo. inlinuntur autem 76
fronti et decocto eorum fovetur os caputque perunguitur.
lieni et pota et inlita prosunt. decocuntur et contra horro-
res febrium eruptionesque pituitae aut in vino teruntur. co-
rymbi quoque poti vel inliti lienem sanant, iocinera autem
inliti. trahunt et menses adpositi. sucus hederae taedia na-
rium graveolentiamque emendat, praecipue albae sativae.
idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. in- 77
funditur etiam purulentis auribus aut dolentibus cum oleo.
cicatricibus quoque decorem facit. ad lienes efficacior albae
ferro calefactus, satis est acinos sex in vini cyathis duobus
sumi. acini ex eadem alba terni in aceto mulso poti taenias
pellunt, in qua curatione ventri quoque inposuisse eos utile

18, 147 est. hederae quam chrysocarpon appellavimus bacis aurei
coloris viginti in vini sextario tritis, ita ut terni cyathi
potentur, aquam quae cutem subierit urina educit Erasistra-
tus. eiusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo calefa-
ctosque in cortice punici instillavit dentium dolori a contra-
78 ria auri. acini qui croci sucum habent praesumpti potu a
crapula tutos praestant, item sanguinem exscreantis aut tor-
minibus laborantis. hederae nigrae candidiores corymbi
poti sterilis etiam viros faciunt. inlinitur decocta quaecum-
que in vino omnium ulcerum generi, etiamsi cacoethe sint.
79 lacrima hederae psilotrum est, phthiriasimque tollit. flos
cuiuscumque generis trium digitorum captu dysintericos et
alvom citam emendat in vino austero bis die potus. et am-
bustis inlinitur utiliter cum cera. denigrant capillum corymbi.
radicis sucus in aceto potus contra phalangia prodest. huius
80 quoque ligni vaso splenicos bibentis sanari invenio. et aci-
nos terunt, mox comburunt et ita inlinunt ambusta prius
perfusa aqua calida. sunt qui et incidant suci gratia eoque
utantur ad dentis erosos, frangique tradunt, proxumis cera
munitis ne laedantur. cummim etiam in hedera quaerunt,
quam ex aceto utilissimam dentibus promittunt.
81 (48.) Graeci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem
maiorem thymo, foliis ocimi. duo eius genera: flos masculo
rosaceus, feminae albus. ambo prosunt dysintericis et solu-
tionibus ventris in vino austero ternis digitis flore capto et
similiter bis die poto, ulceribus veteribus et ambustis cum
cera et per se oris ulceribus. sub his maxume nascitur hy-
26, 40 pocisthis, quam inter herbas dicemus.
82 (49.) Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis he-
derae, coxendicibus utilis e vino potus, item lumbis, tanta vi
acini ut sanguinem urina detrahat. item chamaecisson ap-
pellant hederam non attollentem se a terra. et haec con-
tunsa in vino acetabuli mensura lieni medetur, folia ambu-
stis cum axungia. milax quoque, qui anthophoros cognomi-
natur, similitudinem hederae habet, tenuioribus foliis. co-
ronam ex eo factam inpari foliorum numero aiunt capitis do-
83 loribus mederi. Quidam duo genera milacis dixere: alterum
inmortalitati proxumum in convallibus opacis scandentem

arborum, comantibus acinorum corymbis. contra venenata
omnia efficacissimi in totum acinorum suco infantibus
saepe instillato nulla postea venena nocitura. alterum ge-
nus culta amare et in his gigni, nullius effectus. illam esse
smilacem priorem cuius lignum ad auris sonare diximus. 16, 155
Similem huic aliqui clematida appellaverunt, repentem per 84
arbores, geniculatam et ipsam. folia eius lepras purgant,
semen alvom solvit acetabuli mensura in aquae hemina aut aqua
mulsa. datur ex eadem causa et decoctum eius.

11. (50.) Harundinis genera XXVIIII demonstravimus, 85
non aliter evidentiore illa naturae vi quam continuis his 16, 156 sq.
voluminibus tractamus, siquidem harundinis radix contrita et
inposita felicis stirpem corpore extrahit, item harundinem fe-
licis radix. et quoniam plura genera fecimus, illa quae in
Iudaea Syriaque nascitur odorum unguentorumque causa uri-
nam movet cum gramine aut api semine decocta, ciet et men-
strua admota. medetur convolsis duobus obolis pota, ioci- 86
neri, renibus, hydropi, tussi etiam suffitu magisque cum re-
sina, furfuribus ulcerumque manantibus cum murra decocta.
excipitur et sucus eius fitque elaterio similis. efficacissima
in omni harundine quae proxuma radici, efficaciora genicula.
harundo Cypria, quae donax vocatur, corticis cinere alopecias
emendat, item putrescentia ulcera. foliis eius ad extrahen- 87
dos aculeos utuntur, efficacibus et contra ignis sacros col-
lectionesque omnis. volgaris harundo extractoriam vim ha-
bet et recens tunsa, non in radice tantum, multum enim et
ipsam harundinem valere tradunt. medetur et luxatis et spi-
nae doloribus radix in aceto inlita, eadem recens trita et in
vino pota venerem concitat. harundinum lanugo inlita auri-
bus optundit auditum.

(51.) Cognata in Aegypto res est harundini papyrum, 88
praecipuae utilitatis, cum inaruit, ad laxandas siccandasque
fistulas et intumescendo ad introitum medicamentorum ape-
riendas. charta quae fit ex eo cremata inter caustica est.
cinis eius ex vino potus somnum facit, ipsa ex aqua inpo-
sita callum sanat.

(52.) Ne in Aegypto quidem nascitur hebenus, ut do- 89
cuimus, nec tractamus in medicina alienos orbis, non omit- 12, 17

tetur tamen propter miraculum. scobem eius oculis unice mederi dicunt, lignoque ad cotem trito cum passo caliginem discuti, ex aqua vero radice albugines oculorum, item tussim pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. hebenum medici et inter erodentia adsumunt.

90 (53.) Rhododendros ne nomen quidem apud nos invenit Latinum, rhododaphnen vocant aut nerium. mirum folia eius quadripedum venenum esse, homini vero contra serpentis praesidium ruta addita e vino pota. pecus etiam et caprae, si aquam biberint in qua folia ea maduerint, mori dicuntur.

91 (54.) Nec rhus Latinum nomen habet, cum in usum pluribus modis veniat. nam et herba est silvestris, foliis myrti, cauliculis brevibus, quae taenias pellit, et frutex coriarius appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali, cuius
92 aridis foliis ut malicorio coria perficiuntur. medici autem rhoicis utuntur ad contunsa, item coeliacos et sedis ulcera aut quae phagedaenas vocant ** trita cum melle et inlita cum aceto. decoctum eorum instillatur auribus purulentis. fit et stomatice decoctis ramis ad eadem quae ex moris, sed efficacior admixto alumine. inlinitur eadem hydropicorum tumori.

93 (55.) Rhus qui erythros appellatur semen est huius fruticis. vim habet adstringendi refrigerandique. adspergitur pro sale opsoniis alvo soluta, omnisque carnis cum silphio suaviores facit. medetur ulceribus manantibus cum melle, asperitati linguae, percussis, lividis, desquamatis eodem modo, capitis volnera ad cicatricem celerrime perducit, feminarum abundantiam sistit cibo.

94 (56.) Alia res erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanae pellesque perficiuntur. in medicina urinam ciet, morbum regium sanat ex aqua mulsa, et lichenas ex aceto inlita et ischiadicos, paralyticos, ita ut bibentes laventur cotidie. radix semenque trahunt menses, alvom sistunt et collectiones discutiunt. contra serpentis rami cum foliis inponuntur. folia et capillum inficiunt. invenio apud quosdam morbum regium sanari hoc frutice, etiamsi adligatus spectetur tantum.

95 (57.) Distat ab eo qui alysson vocatur foliis tantum et

ramis minoribus, nomen accepit quod a cane morsos rabiem
sentire non patitur ex aceto potus adalligatusque. mirum
est quod additur, saniem conspecto omnino frutice eo
siccari.

(58.) Tinguentibus et radicula lanas praeparat quam 96
struthion a Graecis vocari diximus. medetur morbo regio 19, 48
et ipsa decocto eius poto, item pectoris vitiis. urinam ciet,
alvom solvit et volvas purgat, quamobrem aureum poterion
medici vocant. ea et ex melle prodest magnifice ad tussim,
orthopnoeae coclearis mensura, cum polenta vero et aceto
lepras tollit. eadem cum panace et capparis radice calculos 97
frangit pellitque, panos discutit cum farina hordeacea et vino
decocta. miscetur et malagmatis et collyriis claritatis causa,
sternutamento utilis inter pauca, lieni quoque ac iocineri.
eadem pota denari unius pondere ex aqua mulsa suspiriosos
sanat., sic et pleuriticos et omnis lateris dolores. Apocyni
semen ex aqua, — frutex est folio hederae, molliore tamen, et 98
minus longis viticulis, semine acuto, diviso, lanuginoso,
gravi odore, — canes et omnis quadripedes necat in cibo
datum.

(59.) * * rosmarinum est. duo genera eius: alterum 99
sterile, alterum cui et caulis et semen resinaceum, quod cachrys vocatur. foliis odor turis. radix volnera sanat viridis inposita et sedis procidentia, condylomata, haemorrhoidas, sucus et fruticis et radicis morbum regium et ea quae repurganda sunt. oculorum aciem exacuit. semen ad vetera pe- 100
ctoris vitia datur potui et ad volvas cum vino et pipere, menses adiuvat, podagris inlinitur cum aerina farina, purgat etiam lentigines et quae excalfacienda sint, aut cum sudor quaerendus, inlitum, item convolsis. auget et lacte in vino potum, item radix. ipsa herba strumis cum aceto inlinitur, ad tussim cum melle prodest.

(60.) Cachrys multa genera habet, ut diximus. sed haec 101
quae ex rore supra dicto nascitur, si fricetur, resinosa est. 16, 30 sq.
adversatur venenis et venenatis praeterquam anguibus. sudores movet, tormina discutit, lactis ubertatem facit.

(61.) Herba Sabina brathy appellata a Graecis duorum 102
generum est, altera tamarici folio similis, altera cupresso.

quare quidam Creticam cupressum dixerunt. a multis in suffitus pro ture adsumitur, in medicamentis vero duplicato pondere eosdem effectus habere quos cinnamum traditur. collectiones minuit et nomas conpescit, inlita ulcera purgat, partus emortuos adposita extrahit et suffita. inlinitur igni sacro et carbunculis, cum melle et vino pota regio morbo medetur. gallinacei generis pituitas fumo eius herbae sanari tradunt.

103 (62.) Similis herbae huic Sabinae est selago appellata. legitur sine ferro dextra manu per tunicam qua sinistra exuitur velut a furante, candida veste vestito pureque lautis nudis pedibus, sacro facto prius quam legatur pane vinoque. fertur in mappa nova. hanc contra perniciem omnem habendam prodidere Druidae Gallorum et contra omnia oculorum vitia fumum eius prodesse.

104 (63.) Iidem samolum herbam nominavere nascentem in umidis, et hanc sinistra manu legi a ieiunis contra morbos suum boumque, nec respicere legentem, neque alibi quam in canali deponere, ibi continere poturis.

105 (64.) Cummium genera diximus. in his maiores effe-
13, 66 sq. ctus melioris cuiusque erunt. dentibus inutiles sunt, sanguinem coagulant et ideo reicientibus sanguinem prosunt, item ambustis, arteriae vitiis inutiles, urinam cient, amaritudines hebetant adstrictis ceteris. quae ex amygdala amara est spissandisque visceribus efficacior habet excalfactorias vi-
106 ris. praeponuntur prunorum autem et cerasorum ac vitium. siccant inlitae et adstringunt, ex aceto vero infantium lichenas sanant, prosunt et tussi veteri quattuor obolis in musto potis. creduntur et colorem gratiorem facere ciborumque adpetentiam, et calculosis prodesse cum passo potae. oculorum et volnerum utilitatibus maxume conveniunt.

107 12. (65.) Spinae Aegyptiae sive Arabicae laudes in odo-
13. 63 rum loco diximus, et ipsa spissat stringitque destillationes omnis et sanguinis exscreationes mensumque abundantiam, etiamnum radice valentior.

108 (66.) Spinae albae semen contra scorpiones auxiliatur. corona ex ea inposita capitis dolores minuit. est huic similis quam Graeci acanthion vocant, minoribus multo foliis,

aculeatis per extremitates et araneosa lanugine obductis. ea
collecta etiam vestes quaedam bombycinis similes fiunt in
oriente. ipsa folia vel radices ad remedia opisthotoni bi-
buntur.

(67.) Et acacia est spina. fit in Aegypto alba nigraque 109
arbore, item viridi, sed longe melior e prioribus. fit et
in Galatia deterrima spinosiore arbore. Semen omnium len-
ticulae simile, minore tantum et grano et folliculo. colligi-
tur autumno, ante collectum nimio validius. spissatur sucus
ex folliculis aqua caelesti perfusis, mox in pila tunsis expri-
mitur organis, tunc densatur in sole mortariis in pastillos.
fit et foliis minus efficax. ad coria perficienda semine pro
galla utuntur. foliorum sucus et Galaticae acaciae nigerri- 110
mus inprobatur, item qui valde rufus. purpurea aut leuco-
phaea et quae facillime diluitur vi summa ad spissandum re-
frigerandumque est, oculorum medicamentis ante alia utilis.
lavantur in eos usus pastilli, ab aliis torrentur, ab aliis per-
uruntur. capillum tingunt, sanant ignem sacrum, ulcera
quae serpunt et umida vitia corporis, collectiones, articulos
contunsos, perniones, pterygia. abundantiam mensum in fe-
minis sistunt volvamque et sedem procidentis, item oculos,
oris ulcera et genitalium.

13. (68.) Volgaris quoque haec spina ex qua aenae 111
fulloniae inplentur radicis usus habet. per Hispanias quidem
multi et inter odores et ad unguenta utuntur illa aspalathum
vocantes. est sine dubio hoc nomine spina silvestris in
oriente, ut diximus, candida, magnitudine arboris iustae, 12, 110
(69.) sed et frutex humilior, aeque spinosus, in Nisyro et 112
Rhodiorum insulis, quem alii erysisceptrum, alii adipsa-
theon, Syri diaxylon vocant. optumus qui minume ferula-
ceus, rubens aut in purpuram vergens detracto cortice. na-
scitur pluribus locis, sed non ubique odoratus. quam vim 113
haberet caelesti arcu in eum innixo diximus. sanat taetra 12, 116
oris ulcera et ozaenas, genitalia exulcerata aut carbunculan-
tia, item rhagadia, inflationes potu discutit et strangurias.
cortex sanguinem reddentibus medetur. decoctum eius alvom
sistit. similia praestare silvestrem quoque putant.

(70.) Spina est appendix appellata, quoniam bacae pu- 114

niceo colore in ea appendices vocantur. hae crudae per se
et aridae decoctae in vino alvom citam ac tormina conpe-
scunt. Pyracanthae bacae contra serpentium ictus bibuntur.
115 (71.) Paliurus quoque spinae genus est. semen eius
Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum, item
calculosis et tussi. folia adstrictoriam vim habent. radix
discutit panos, collectiones, vomicas, urinas trahit pota. de-
coctum eius in vino alvom sistit, serpentibus adversatur.
radix praecipue datur in vino.
116 (72.) Agrifolia contunsa addito sale articulorum morbis
prosunt, bacae purgationi feminarum, coeliacis, dysintericis,
cholericis. in vino potae sistunt alvom. radix decocta et in-
lita extrahit infixa corpori, utilissima et luxatis tumoribus-
que. Aquifolia arbor in domo aut villa sata veneficia arcet.
flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit, item baculum ex
ea factum in quodvis animal emissum, etiamsi citra ceciderit
defectu mittentis, ipsum per se recubitu propius adlabi, tam
praecipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus ne-
cat muris.
117 (73.) Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, id-
eoque et mora his, hoc est vel hominibus cibos, dedit. vim
habent siccandi, adstringendi, gingivis, tonsillis, genitalibus
adcommodatissimi. adversantur serpentium sceleratissimis,
haemorrhoidi et presteri, flos aut mora scorpionibus, vol-
nera sine collectionum periculo iungunt, urinas eorum cau-
118 les cient. eorum teneri tunduntur exprimiturque sucus, mox
sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio con-
tra màla oris oculorumque, sanguinem exscreantis, anginas,
volvas, sedes, coeliacos intellegitur potus aut inlitus. oris
quidem vitiis etiam folia conmanducata prosunt, et ulceribus
manantibus aut quibuscumque in capite inlinuntur. cardiacis
vel sic per se inponuntur a mamma sinistra, item stomacho in
119 doloribus oculisque procidentibus. instillatur sucus eorum
et auribus. sanat condylomata cum rosaceo cerato. caulicu-
lorum ex vino decoctum uvae praesentaneum remedium est.
iidem per se in cibo sumpti cymae modo aut decocti in vino
austero labantis dentis firmant. alvom sistunt et profluvia
sanguinis, dysintericis prosunt. siccantur in umbra, ut cinis

crematorum uvam reprimat. folia quoque arefacta et con-
tunsa iumentorum ulceribus utilia traduntur. mora quae in 120
his nascuntur vel efficaciorem stomaticen praebuerint quam
sativa morus. eadem conpositione vel cum hypocisthide tan-
tum et melle bibuntur in cholera et a cardiacis et contra ara-
neos. inter medicamenta quae styptica vocant nihil efficacius
rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partis,
ut conluantur eo oris ulcera et sedis foveanturque, tanta vis
est ut spongeae ipsae lapidescant.

(74.) Alterum genus rubi in quo rosa nascitur gignit 121
pilulam castaneae similem, calculosis praecipuo remedio. alia
est cynorrhoda quam proxumo dicemus volumine. 14. Cy- 25, 17 sq.
nosbaton alii cynapanxin, alii neurospaston vocant. folium ha-
bet vestigio hominis simile. fert et uvam nigram, in cuius
acino nervom habet, unde neurospastos dicitur, tota alia quam
cappari quod medici cynosbaton appellaverunt. huius thyr-
sus ad remedia splenis et inflationes conditus ex aceto man-
ditur. nervus eius cum mastiche Chia conmanducatus os
purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat, 122
mora capillum tingunt cum omphacino oleo. flos mori messe
colligitur. candidus pleuriticis praecipuus ex vino potus,
item coeliacis. radix ad tertias decocta alvom sistit et san-
guinem, item dentis conlutos decocto. eodem suco foventur
sedis atque genitalium ulcera. cinis e radice reprimit uvam.

(75.) Idaeus rubus appellatus est, quoniam in Ida non 123
alius nascitur. est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis
innocentioribusque, sub arborum umbra nascens. huius flos
cum melle epiphoris inlinitur et ignibus sacris, stomachicis-
que ex aqua bibendus datur, cetera eadem praestat quae su-
pra dicta.

(76.) Inter genera ruborum rhamnos appellatur a Grae- 124
cis candidior, fruticosior et ramos spargens rectis aculeis, non
ut ceteri aduncis, foliis maioribus. alterum genus eius sil-
vestre, nigrius et quadamtenus rubens, fert veluti follicu-
los. huius radice decocta in aqua fit medicamentum quod vo-
catur Lycium. semen secundas trahit. alter ille candidior ad-
stringit magis, refrigerat, collectionibus et volneribus ad-

commodatior. folia utriusque et cruda et decocta inlinuntur
cum oleo.
125 (77.) Lycium praestantius spina fieri tradunt quam et
pyxacanthon Chironiam vocant, qualem in Indicis arbori-
12, 31 bus diximus, quoniam longe praestantissimum existimatur
Indicum. cocuntur in aqua tunsi rami radicesque summae
amaritudinis aereo vase per triduum, iterumque exempto
ligno, donec mellis crassitudo fiat. adulteratur amaris sucis,
126 etiam amurca et felle bubulo. spuma eius ac flos quidam
oculorum medicamentis adduntur. reliquo suco faciem pur-
gat et psoras sanat, erosos angulos oculorum veteresque flu-
ctiones, auris purulentas, tonsillas, gingivas, tussim, sangui-
nis exscreationes fabae magnitudine devoratum aut, si ex
volneribus fluat, inlitum, rhagadas, genitalium ulcera, attri-
tus, ulcera recentia et serpentia ac putrescentia, in naribus
clavos, suppurationes. bibitur et mulieribus in lacte
127 contra profluvia. Indici differentia glaebis extrinsecus ni-
gris, intus rufis, cum fregeris, cito nigrescentibus. adstrin-
git vehementer cum amaritudine, ad eadem omnia utile est,
sed praecipue ad genitalia.
128 (78.) Sunt qui et sarcocollam spinae lacrimam putent,
pollini turis similem, cum quadam acrimonia dulcem, cum-
minosam. cum vino tunsa sistit fluctiones, inlinitur infanti-
bus maxume. vetustate et haec nigrescit, melior quo can-
didior.
129 (79.) Unum etiamnum arborum medicinis debetur no-
bile medicamentum quod oporicen vocant. fit ad dysinteri-
cos stomachique vitia in congio musti albi lento vapore de-
coctis cotoneis quinque cum suis seminibus, punicis totidem,
sorborum sextario, et pari mensura eius quod rhun Syria-
cam vocant, croci semuncia. coquitur usque ad crassitudi-
nem mellis.
(80.) His subtexemus ea quae Graeci communicatione
nominum in ambiguo fecere anne arborum essent.
130 15. Chamaedrys herba est quae Latine trixago dicitur.
aliqui eam chamaeropem, alii Teucriam appellavere. folia
habet magnitudine mentae, colore et divisura quercus. alii
serratam et ab ea serram inventam esse dixerunt, flore paene

purpureo. capitur praegnas suco in petrosis, adversus ser-
pentium venena potu inlituque efficacissima, item stomacho,
tussi vetustae, pituitae in gula cohaerescenti, ruptis, con-
volsis, lateris doloribus. lienem consumit, urinam et men- 131
ses ciet, ob id incipientibus hydropicis efficax, manuali-
bus scopis eius in tribus heminis aquae decoctis usque ad
tertias. faciunt et pastillos terentes eam ex aqua ad supra
dicta. sanat et vomicas et vetera ulcera, vel sordida cum
melle. fit et vinum ex ea pectoris vitiis. foliorum sucus
cum oleo caliginem oculorum discutit, ad splenem ex aceto
sumitur, excalfacit perunctione.

(81.) Chamaedaphne unico ramulo est, cubitali ferme, 132
folia tenuiora lauri folio, semen rubens adnexum foliis. inli-
nitur capitis doloribus recens, ardores refrigerat, ad tormina
cum vino bibitur. menses sucus eius et urinam ciet potu
partusque difficilis in lana adpositus.

(82.) Chamelaea similitudinem foliorum oleae habet. 133
sunt autem amara, odorata, in petrosis palmum altitudine
non excedente. alvom purgat, detrahit pituitam, bilem fo-
liis in duabus absinthi partibus decoctis, suco eo cum melle
poto. foliis inpositis et ulcera purgantur. aiunt, si quis ante
solis ortum eam capiat dicatque ad albugines oculorum se
capere, adalligata discuti id vitium, quoquo modo vero col-
lectam iumentorum pecorumque oculis salutarem esse.

(83.) Chamaesyce lentis folia habet nihil se attollen- 134
tia in aridis petrosis, claritati oculorum et contra subfusio-
nes utilissimum * * et cicatrices, caligines, nubeculas inun-
ctus. volvae dolores sedat adposita in linteolo. tollit et ver-
rucas omnium generum inlita. prodest et orthopnoicis.

(84.) Chamaecissos spicata est tritici modo, ramulis 135
quinis fere, foliosa, cum floret, existimari potest alba viola
radice tenui. bibunt ischiadici folia tribus obolis in vini
cyathis duobus VII diebus, admodum amara potione.

(85.) Chamaeleucen apud nos farfarum sive farfugium
vocant. nascitur secundum fluvios, folio populi, sed am-
pliore. radix eius inponitur carbonibus cupressi, atque is
nidor per infundibulum inbibitur inveteratae tussi.

(86.) Chamaepeuce laricis folio similis lumborum et spi- 136

nae doloribus propria est. Chamaecyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionumque pollet. Ampeloprasos in vinetis nascitur, foliis porri, ructu gravis, contra serpentium ictus efficax. urinam et menses ciet, eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum inpositumque. datur et a partu mulieribus et contra canis morsus. ea quoque quae stachys vocatur porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribusque et odoris iucundi colorisque in luteum inclinati. pellit menstrua.

137 (87.) Clinopodium alii cleopiceton, alii zopyrontion, alii ocimoides appellant, serpyllo similem, surculosam, palmi altitudine, in petrosis, orbiculato foliorum ambitu, speciem lecti pedum praebentem. bibitur ad convolsa, rupta, strangurias, serpentium ictus item decocta et sucus.

138 (88.) Nunc subtexemus herbas mirabilis quidem, *sed* minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Centunculum vocant nostri, foliis ad similitudinem capitis paenularum, iacentem in arvis, Graeci clematidem, egregii effectus ad sistendam alvom in vino austero. item sanguinem sistit tritus oxymelitis aut aquae calidae cyathis quinque denari unius pondere, sic et ad secundas mulierum efficax.

139 (89.) Sed Graeci clematidas et alias habent, unam *quam* aliqui aetiten vocant, alii laginen, nonnulli tenuem scammoniam. ramos habet bipedalis, foliosos, non dissimilis scammoniae, nisi quod nigriora minoraque sunt folia. invenitur in vineis arvisque. estur ut olus cum oleo ac sale, alvom ciet. eadem dysintericis cum lini semine ex vino austero
140 sorbetur. folia epiphoris inponuntur cum polenta supposito udo linteolo. strumas inposita ad suppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. item haemorrhoida cum oleo viridi, phthisicos iuvant cum melle. lactis quoque ubertatem faciunt in cibis, et infantibus inlita capillum alunt, ex aceto edentium venerem stimulant.

141 (90.) Est alia clematis Aegyptia cognomine, quae ab aliis daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur, folio lauri, longa tenuisque, adversus serpentis et privatim aspidas *ex* aceto pota efficax

16. (91.) Aegyptus hanc maxume gignit, quae et aron, 142 de qua inter bulbos diximus, magnae cum dracontio litis. 19, 96 quidam enim eandem esse dixere. Glaucias satu discrevit, dracontium silvestrem arum pronuntiando. aliqui radicem arum appellarunt, caulem vero dracontium, in totum alium, si modo hic est qui apud nos dracunculus vocatur. namque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet multoque maiorem et qua manus inpleatur, dracunculus subrutilam et draconis convoluti modo, unde et nomen.

(92.) Et qui ipsis [Graeci] inmensam posuere differen- 143 tiam semen dracunculi fervens mordaxque tradendo, tantumque ei virus ut olfactum gravidis abortum inferret, aron miris laudibus tulere primum in cibis feminam praeferentes, quoniam mas durior esset et in coquendo lentior. pectoris vitia purgare, aridum in potionem inspersum aut ecligmate urinam et menses ciere. sic et in oxymelite potum stomacho 144 interaneisque exulceratis ex lacte ovillo bibendum, ad tussim in cinere coctum dedere ex oleo. alii coxere in lacte ut decoctum biberetur. Epiphoris elixum inposuere, item suggillatis, tonsillis. ex oleo haemorrhoidum vitio infudit 145 *Cleophantus*, lentigines ex melle inlinens. laudavit et pro antidoto contra venena, pleuriticis, peripleumonicis quo tussientibus modo. semen intritum cum oleo aut rosaceo infunditur aurium dolori. Dieuches tussientibus, suspiriosis et orthopnoicis et pura exscreantibus farinae permixtum pane cocto dedit. Diodotus phthisicis e melle ecligmate et pulmonis vitiis, ossibus etiam fractis inposuit. partus omnium 146 animalium extrahit naturae circumlitum. sucus radicis cum melle Attico oculorum caligines, stomachi vitia discutit, tussim decocti ius cum melle. ulcera omnium generum, sive phagedaenae sint sive carcinomata, sive serpant, sive polypi in naribus, sucus mire sanat. folia ambustis prosunt 147 ex vino et oleo cocta. alvom inaniunt ex sale et aceto sumpta, et luxatis cum melle cocta prosunt, item articulis podagricis cum sale recentia vel sicca. Hippocrates utralibet ad collectiones cum melle inposuit. ad menses trahendos seminis vel radicis drachmae duae in vini cyathis duobus sufficiunt. eadem potio, si a partu non purgentur, et secundas

148 trahit. Hippocrates et radicem ipsam adposuit. dicunt et
in pestilentia salutarem esse in cibis. ebrietatem discutit.
serpentis nidore, cum crematur, privatim aspidas fugat aut
inebriat ita ut torpentes inveniantur. perunctos quoque
aro e laureo oleo fugiunt. ideo et contra ictus dari in vino
nigro putant utile. in foliis ari caseus optume servari
traditur.

149 (93.) Dracunculus quem dixi hordeo maturescente ef-
142 foditur luna crescente. omnino habentem serpentes fugiunt.
adeo percussis prodesse potum aiunt, maiore vi in menses,
si ferro non attingatur. sucus eius et aurium dolori prod-
150 est. id autem quod Graeci dracontion vocant triplici effigie
demonstratum mihi est, foliis betae, non sine thyrso, flore
purpureo, hoc est simile aro. alii radice longa veluti si-
gnata articulosaque monstravere, tribus omnino cauliculis,
folia decoqui ex aceto contra serpentium ictus iubentes. ter-
tia demonstratio fuit folio maiore quam cornus, radicis harun-
dineae, totidem, ut adfirmabant, geniculatae nodis quot ha-
beret annos, totidemque esse folia. hi ex vino vel aqua
contra serpentis dabant.

151 (94.) Est et aris quae in eadem Aegypto nascitur,
similis aro, minor tantum minoribusque foliis et utique
radice, quae tamen olivae grandis magnitudinem inpleat,
alba geminum caulem, altera unum tantum emittens. mede-
tur utraque ulceribus manantibus, item combustis ac fistulis
collyrio inmisso. nomas sistunt decoctarum in aqua et
postea tritarum rosaceo addito, sed unum miraculum ingens
contacto genitali cuiusque feminini sexus animal in per-
niciem agi.

152 (95.) Myriophyllon, quod nostri milifolium vocant,
caulis est tener, similis feniculi, plurumis foliis, unde et no-
men accepit. nascitur in palustribus, magnifici usus ad vol-
nera cum aceto. bibitur ad difficultates urinae et vesicae
aut suspiria praecipitatisque ex alto. eadem efficacissima ad
dentium dolores. Etruria hoc nomine appellat herbam in pra-
tis tenuem a lateribus capillamenti modo foliosam, eximii
usus ad volnera, boum nervos abscisos vomere solidari ea
rursusque iungi addita axungia adfirmans.

(96.) Pseudobunion napi folia habet, fruticans palmi 153
altitudine, laudatissima in Creta. contra tormina, stranguriam, laterum praecordiorumque dolores bibuntur rami eius quini senive.

(97.) Myrrhis, quam alii myrrhizan, alii myrrhan vo- 154
cant, simillima est cicutae caule foliisque et flore, minor tantum et exilior, cibo non insuavis. ciet menstrua et partus cum vino. aiunt eandem potam in pestilentia salutarem esse. subvenit et phthisicis in sorbitione data. aviditatem cibi facit, phalangiorum morsus restinguit. ulcera quoque in facie aut capite sucus eius in aqua triduo maceratae sanat.

(98.) Oenobreches folia lentis habet, longiora paulo, 155
florem rubentem, radicem exiguam et gracilem. nascitur circa fontis. siccata in farinae modum et inspersa vino albo strangurias finit, alvom sistit. sucus eius perunctis cum oleo sudores movet.

17. (99.) In promisso herbarum mirabilium occurrit 156
aliqua dicere et de Magicis. quae enim mirabiliores? primi eas in nostro orbe celebravere Pythagoras atque Democritus, consectati Magos. Coracesia et calicia Pythagoras aquam glaciari tradit, quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his.

(100.) Idem Minyada appellat et nomine alio Corinthiam, 157
cuius decocto in aqua suco protinus sanari ictus serpentium, si foveantur, dicit. eandem effusam in herbam qui vestigio contigerint aut forte respersos insanabili leto perire, monstrifica prorsus natura veneni praeterquam contra venena.

(101.) Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba 158
cuius radix e longinquo concipiat ignis ut naphtha, de qua in terrae miraculis diximus. idem tradit, qui morbi hu- 2, 235
mano corpori inciderint florente brassica, quamvis sanatos admonitionem eorum sentire, **, quotiens florente acciderint aut frumento aut cicuta aut viola similem conditionem habere.
nec me fallit hoc volumen eius a quibusdam Cleemporo me- 159
dico adscribi, vero Pythagorae pertinax fama antiquitasque vindicant. et id ipsum auctoritatem voluminum adfert, si quis alius curae suae opus illo viro dignum iudicavit, quod

fecisse Cleemporum, cum alia suo et nomine ederet, quis
credat?
160 (102.) Democriti certe chirocmeta esse constat. at in
his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus quanto
portentosiora tradit! aglaophotim herbam, quae admiratione
hominum propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus
Arabiae nascentem Persico latere, qua de causa et
marmaritim vocari. hac Magos uti, cum velint deos evo-
161 care. Achaemenida colore electri sine folio nasci in Tra-
dastilis Indiae, cuius radice in pastillos digesta in dieque
pota in vino noxii per cruciatus nocte confiteantur omnia
per varias numinum imaginationes, eandem hippophobada
162 appellat, quoniam equae praecipue caveant eam. Theobro-
tion XXX schoenis a Choaspe nasci, pavonum picturis si-
milem, odore eximio. hanc autem a regibus Persarum com-
edi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilita-
tem mentis, eandem semnion a potentiae maiestate appel-
lari. Aliam deinde adamantida Armeniae Cappadociaeque
alumnam. hac admota leones resupinari cum hiatu lasso. no-
minis causam esse quod conteri nequeat. Arianida in Aria-
nis gigni igneam colore, colligi, cum sol in leone sit. hu-
163 ius tactu peruncta oleo ligna accendi. Theronarca in Cap-
padocia et Mysia nascente omnis feras torpescere nec nisi
hyaenae urina adspersa recreari, Aethiopida in Meroe nasci,
ob id et Meroida appellari, folio lactucae, hydropicis utilis-
simam e mulso potam. ophiusam in Elephantine eiusdem Ae-
thiopiae, lividam difficilemque adspectu, qua pota terrorem
minasque serpentium obversari ita ut mortem sibi eo metu
consciscant, ob id cogi sacrilegos illam bibere, adversari
164 autem ei palmeum vinum. Thalassaeglen circa Indum amnem
inveniri, quae ob id nomine alio potamaugis appellatur, hac
pota lymphari homines obversantibus miraculis. Theange-
lida in Libano Syriae, Dicte Cretae montibus et Babylone
et Susis Persidis nasci, qua pota Magi divinent, gelotophyl-
lida in Bactris et circa Borysthenen. haec si bibatur cum
murra et vino, varias obversari species ridendique finem
non fieri nisi potis nucleis pineae nucis cum pipere et melle
165 in vino palmeo. Hestiaterida a convictu neminari in Per-

side, quoniam hilarentur illa, eandem protomediam, quia
primatum apud reges optineat, casigneten, quoniam secum
ipsa nascatur, nec cum aliis ullis herbis, eandem Dionyso-
nymphadem, quoniam vino mire conveniat. Helianthes vo-
cat in Themiscyrena regione et Ciliciae montibus mariti-
mis, folio myrti. hac cum adipe leonino decocta, addito croco
et palmeo vino, perungui Magos et Persarum reges ut fiat
corpus adspectu iucundum, ideo eandem heliocallida nomi-
nari. Hermesias ab eodem vocatur ad liberos generandos 166
pulchros bonosque non herba sed conpositio e nucleis pi-
neae nucis tritis cum melle, murra, croco, vino palmeo,
postea admixto theombrotio et lacte, bibere generaturos iu-
bet et a conceptu, puerperas partum nutrientis, ita fieri ex-
cellentis animi et formae bonis. atque harum omnium Ma-
gica quoque vocabula ponit. Adiecit his Apollodorus ad- 167
sectator eius herbam aeschynomenen, quoniam adpropin-
quante manu folia contraheret, aliam crocida, cuius tactu pha-
langia morerentur, Cratevas onothurim, cuius adspersu
e vino feritas omnium animalium mitigaretur, anacampsero-
tem celeber arte grammatica paulo ante, cuius omnino tactu
redirent amores vel cum odio depositi. Et abunde sit hacte-
nus attigisse insignia Magorum in herbis alia de his aptiore
dicturis loco.

18. (103.) Eriphiam multi prodidere. scarabaeum haec in 168
avena habet sursum deorsum decurrentem cum sono haedi, unde
et nomen accepit. hac ad vocem nihil praestantius esse tradunt.

(104.) Herba lanaria ovibus ieiunis data lactis abundan-
tiam facit. aeque nota lactoris volgo est, plena lactis quod
degustatum vomitiones concitat. eandem hanc aliqui esse di-
cunt, alii similem illi quam militarem vocant, quoniam volnus
ferro factum nullum non intra dies quinque sanat ex oleo
inposita.

(105.) Celebratur autem et a Graecis stratiotes, sed 169
ea in Aegypto tantum et inundatione Nili nascitur, aizoo si-
milis, ni maiora haberet folia. refrigerat mire et volnera
sanat ex aceto inlita, item ignis sacros et suppurationes.
sanguinem quoque qui defluit a renibus pota cum ture ma-
sculo mirifice sistit.

170 19. (106.) Herba in capite statuae nata collecta in ve-
stis alicuius pannum et inligata in lino rufo capitis dolores
adposita confestim sedare traditur.
(107.) Herba quaecumque e rivis aut fluminibus ante
solis ortum collecta ita ut nemo colligentem videat adalligata
laevo bracchio ita ut aeger quid sit illud ignoret tertianas
arcere traditur.
(108.) Lingua herba nascitur circa fontis. radix eius
combusta et trita cum adipe suis — adiciunt ut nigra sit et
sterilis — alopecias emendat unguentium in sole.
171 (109.) Cribro in limite abiecto herbae intus exstantes
decerptae adalligataeque gravidis partus adcelerant.
(110.) Herba quae gignitur super fimeta ruris contra
anginas efficacissime pollet ex aqua pota.
(111.) Herba iuxta quam canes urinam fundunt evolsa
ne ferro attingatur luxatis celerrime medetur.
172 (112.) Rumpotinum arborem demonstravimus inter ar-
14, 12 busta. iuxta hanc viduam vite nascitur herba quam Galli
rodarum vocant. caulem habet virgae ficulneae modo geni-
culatum, folia urticae in medio exalbida, eadem procedente
tempore tota rubentia, florem argenteum, praecipua contra
tumores fervoresque et collectiones cum axungia vetere tunsa
ita ut ferro non attingatur. qui perunctus est despuit ad
suam dextram terna. efficacius remedium esse aiunt, si tres
quoque trium nationum homines perunguant dextrorsus.
173 (113.) Herba inpia vocatur incana, rorismarini adspe-
ctu, thyrsi in modum vestita atque capitata. inde alii ra-
muli exsurgunt sua capitula gerentes, ob id inpiam appella-
vere, quoniam liberi super parentem excellant. alii potius
ita appellatam, quod nullum animal eam attingat, existima-
174 vere. haec inter duos lapides trita fervet praecipuo adver-
sus anginas suco, lacte et vino admixto. mirum traditur num-
quam eo morbo temptari qui gustaverint. itaque et subus
dari, quaeque medicamentum id noluerint haurire eo morbo
interemi. sunt qui avium nidis inseri aliquid ex ea putent
atque ita non strangulari pullos avidius devorantis.
175 (114.) Veneris pectinem appellant a similitudine pecti-
num cuius radix cum malva tunsa omnia corpori infixa extrahit.

(115.) Veterno liberat quae exedum vocatur. Notia herba coriariorum officinis familiaris est aliis aliisve nominibus, efficacissimamque adversus scorpiones esse potam e vino aut posca reperio.

(116.) Philanthropon herbam Graeci appellant nasute, 176
quoniam vestibus adhaerescat. ex hac corona inposita capitis dolores sedat. nam quae canaria appellatur lappa, cum plantagine et milifolio trita ex vino carcinomata sanat, ternis diebus soluta. medetur et subus effossa sine ferro addita in conluviem poturis vel ex lacte ac vino. quidam adiciunt effodientem dicere oportere: haec est herba argemon quam Minerva reperit subus remedium quae de illa gustaverint.

(117.) Tordylon alii semen silis esse dixerunt, alii her- 177
bam per se, quam et syreon vocaverunt. neque aliud de ea proditum invenio quam in montibus nasci, combustam potu ciere menses et pectoris exscreationes, efficaciore etiamnum radice, suco eius ternis obolis hausto renis sanari, addi radicem eius et in malagmata.

(118.) Gramen ipsum inter herbas volgatissimum geni- 178
culatis serpit internodiis crebroque ab his et ex cacumine novas radices spargit. folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigantur, in Parnaso tantum hederacea specie densius quam usquam fruticant, flore odorato candidoque. iumentis herba non alia gratior, sive viridis sive in feno siccata, cum detur adspersa aqua, sucumque eius in Parnaso excipi tra- 179
dunt propter ubertatem. dulcis hic est. in vicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad volnera conglutinanda, quod et ipsa herba tunsa praestat tueturque ab inflammationibus plagas. adicitur decocto vinum ac mel, ab aliquis et turis, piperis, murrae tertiae portiones, rursusque coquitur in aereo vase ad dentium dolores, epiphoras. radix decocta in vino torminibus medetur et urinae difficul- 180
tatibus ulceribusque vesicae, calculos frangit. semen vehementius urinam inpellit, alvom vomitionesque sistit. privatim autem draconum morsibus auxiliatur. sunt qui genicula novem vel unius vel e duabus tribusve herbis ad hunc articulorum numerum involvi lana sucida nigra iubeant ad re-

181 media strumae panorumve. ieiunum esse debere qui colli-
gat, ita ire in domum absentis cui medeatur supervenienti-
que ter dicere *se* ieiuno ieiunum medicamentum dare atque
ita adalligare triduoque id facere. quod e graminum genere
septem internodia habet efficacissime capiti contra dolores
adalligatur. quidam propter vesicae cruciatus decoctum ex
vino gramen ad dimidias a balineis bibi iubent.
182 (119.) Sunt qui et aculeatum gramen vocent trium ge-
nerum. cum in cacumine aculei sunt plurumum quini, dacty-
lon appellant. hos convolutos naribus inserunt extrahuntque
sanguinis ciendi gratia. altero, quod est aizoo simile, ad
paronychia et pterygia unguium et, cum caro unguibus in-
crevit, utuntur cum axungia, ideo dactylon appellantes, quia
183 digitis medeatur. Tertium genus dactyli, sed tenuis, nasci-
tur in parietinis aut tegulis. huic caustica vis est. sistit ul-
cera quae serpunt. gramen capiti circumdatum sanguinis e
naribus fluctiones sistit. camelos necare traditur in Babylo-
nis regione id quod iuxta vias nascitur.
184 (120.) Nec feno Graeco minor auctoritas, quod telin
vocant, alii carphos, aliqui buceras, alii aegoceras, quo-
niam corniculis semen est simile, nos siliciam. quomodo se-
18,140 reretur docuimus suo loco. vis eius siccare, mollire, dis-
solvere. sucus decocti feminarum pluribus malis subvenit,
sive duritia sive tumor sive contractio sit volvae, foventur,
185 insidunt, infusum quoque prodest. furfures in facie exte-
nuat. spleni addito nitro decoctum et inpositum medetur,
item ex aceto. sic et iocineri decoctum. Diocles difficile
parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in
novem cyathis sapae ut tertias partis biberent, dein ca-
lida lavarentur, et in balineo sudantibus dimidium ex relicto
iterum dedit, mox a balineo relicum, pro summo auxilio.
186 farinam feni Graeci cum hordeo aut lini semine decoctam
aqua mulsa contra volvae cruciatus obiecit idem inposuitque
imo ventri. lepras, lentigines sulpuris pari portione mixta
farinae curavit, nitro ante praeparata cute, saepius die in-
linens perunguique prohibens. Theodorus feno miscuit quar-
187 tam partem purgati nasturti acerrimo aceto ad lepras. Da-
mion semen feni acetabuli dimidii mensura cum sapae et

aquae novem cyathis ad menses ciendos dedit potu, nec dubi-
tatur quin decoctum eius utilissimum sit volvis interaneis-
que exulceratis, sicuti semen articulis atque praecordiis. si
vero cum malva decoquatur postea addito mulso, potus ante
cetera volvis interaneisque laudatur, quippe cum vapor quo-
que decocti plurumum prosit, alarumque etiam graveolentiam
decoctum feni emendat. farina porrigines capitis furfures-
que cum vino et nitro celeriter tollit. in hydromelite autem 188
decocta addita axungia genitalibus medetur, item pano, pa-
rotidi, podagrae, chiragrae, articulis carnibusque quae re-
cedunt ab ossibus, aceto vero subacta luxatis. inlinitur et
lieni decocta in aceto et melle tantum. carcinomata subacta
ex vino purgat, mox addito melle persanat. sumitur et sor-
bitio e farina ad pectus exulceratum longamque tussim. diu
decoquitur donec amaritudo desinat, postea mel additur.
Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXV.

Cap. 1. (Sect. 1.) Ipsa quae nunc dicetur herbarum cla- 1
ritas, medicinae tantum gignente eas tellure, in admiratio-
nem curae priscorum diligentiaeque animum agit. nihil ergo
intemptatum inexpertumque illis fuit, nihil deinde occulta-
tum quodque non prodesse posteris vellent. at nos elabo
rata iis abscondere atque supprimere cupimus et fraudare
vitam etiam alienis bonis. ita certe recondunt qui pauca ali- 2
qua novere invidentes aliis, et neminem docere in auctori-
tatem scientiae est. tantum ab excogitandis novis ac iu-

vanda vita mores absunt, summumque opus ingeniorum diu iam hoc fuit ut intra unumquemque recte facta veterum perirent. at, Hercules, singula quosdam inventa deorum numero addidere, omnium utique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiam memoria referente.
3 non aeque haec cura eorum mira est in his quae satu blandiuntur aut cibo invitant, culmina quoque montium invia et solitudines abditas omnisque terrae fibras scrutati invenere quid quaeque radix polleret, ad quos usus herbarum fila pertinerent, etiam quadripedum pabulo intacta ad salutis usus vertentes.

4 2. (2.) Minus hoc quam par erat nostri celebravere omnium utilitatium et virtutum rapacissimi, primusque et diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis dumtaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. post eum unus inlustrium temptavit C. Valgius eruditione spectatus inperfecto volumine ad divom Augustum, inchoata etiam praefatione religiosa ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper mederetur maiestas.

5 (3.) Antea condiderat solus apud nos, quod equidem inveniam, Pompeius Lenaeus Magni libertus, quo primum tempore hanc scientiam ad nostros pervenisse animo adverto. namque Mithridates, maxumus sua aetate regum quem debellavit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitae fuisse argumentis praeterquam fama intellegitur. uni ei excogitatum cotidie venenum bibere praesumptis re-
6 mediis ut consuetudine ipsa innoxium fieret. primo inventa genera antidoti ex quibus unum etiam nomen eius retinet. illius inventum sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viverent. ad illum Asclepiadis medendi arte clari volumina conposita exstant, cum sollicitatus ex urbe Roma praecepta pro se mitteret. illum solum mortalium viginti duabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus ullum hominem per interpretem appella-
7 tum ab eo annis LVI quibus regnavit. is ergo reliqua in ingeni magnitudine medicinae peculiariter curiosus et ab omnibus subiectis, qui fuere magna pars terrarum, singula exquirens scrinium commentationum harum et exemplaria ef-

fectusque in arcanis suis reliquit, Pompeius autem omni regia praeda potitus transferre ea sermone nostro libertum suum Lenaeum grammaticae artis iussit, vitaeque ita profuit non minus quam reipublicae victoria illa.

(4.) Praeter hos Graeci auctores prodidere quos suis 8
locis diximus, ex his Cratevas, Dionysius, Metrodorus ratione blandissima sed qua nihil paene aliud quam difficultas rei intellegatur. pinxere namque effigies herbarum atque ita subscripsere effectus. verum et pictura fallax est coloribus, tam numerosis praesertim in aemulationem naturae, multumque degenerat transcribentium fors varia. praeterea parum est singulas earum aetates pingi, cum quadripertitis varietatibus anni faciem mutent.

(5.) Quare ceteri sermone eas tradidere, aliqui ne effi- 9
gie quidem indicata et nudis plerumque nominibus defuncti, quoniam satis videbatur potestates vimque demonstrare quaerere volentibus. nec est difficilis cognitio, nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antoni Castoris, cui summa auctoritas erat in ea arte nostro aevo, visendo hortulo eius in quo plurumas alebat centesimum annum aetatis excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne aetate quidem memoria aut vigore concussis. neque aliud mirata magis antiquitas reperietur. inventa 10
iampridem ratio est praenuntians horas, non modo dies ac noctis, solis lunaeque defectuum. durat tamen tradita persuasio in magna parte volgi veneficiis et herbis id cogi eamque unam feminarum scientiam praevalere. certe quid non repleverunt fabulis Colchis Media aliaeque, in primis Itala Circe dis etiam adscripta? unde arbitror natum ut Aeschy- 11
lus e vetustissimis in poetica refertam Italiam herbarum potentia proderet, multique Circeios, ubi habitavit illa, magno argumento etiamnunc durante in Marsis a filio eius orta gente, quoniam esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circae, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cum etiam tum quae rigatur Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo invecta. herbas certe Aegyptias ab re- 12
gis uxore traditas Helenae suae plurumas narrat ac nobile

illud nepenthes oblivionem tristitiae veniamque adferens et
ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. primus
autem omnium quos memoria novit Orpheus de herbis cu-
riosius aliqua prodidit, post eum Musaeus et Hesiodus po-
21, 44. 145. lium herbam in quantum mirati sint diximus, Orpheus et
13 Hesiodus suffitiones conmendavere. Homerus et alias no-
minatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. ab eo
Pythagoras clarus sapientia primus volumen de effectu ea-
rum conposuit, Apollini, Aesculapio et in totum dis inmor-
talibus inventione et origine adsignata, conposuit et Demo-
critus, ambo peragratis Persidis, Arabiae, Aethiopiae, Ae-
gypti Magis, adeoque ad haec attonita antiquitas fuit ut ad-
14 firmaverit etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum au-
ctor in prima earum tradidit occisum draconis catulum revo-
catum ad vitam a parente herba quam balim nominat, eadem-
que Thylonem quem draco occiderat restitutum saluti. et
Iuba in Arabia herba revocatum ad vitam hominem tradit.
dixit Democritus, credidit Theophrastus esse herbam cuius
10, 40 contactu inlatae ab alite quam retulimus exsiliret cuneus
a pastoribus arbori adactus, quae etiamsi fide carent, admi-
rationem tamen inplent coguntque confiteri multum esse quod
15 vero supersit. inde et plerosque ita video existimare nihil
non herbarum vi effici posse, sed plurumarum viris esse in-
cognitas, quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina,
a quo ferunt dictum quasdam fortassis etiam calcatas prod-
esse. observatum certe est inflammari volnera ac morbos
superventu eorum qui pedibus iter confecerunt.

16 (6.) Haec erat antiqua medicina quae tota migrabat in
Graeciae linguas, sed quare non plures noscantur causa est
quod eas agrestes litterarumque ignari experiuntur, ut qui
soli inter illas vivant, praeterea securitas quaerendi obvia
medicorum turba. multis etiam inventis desunt nomina, sicut
18, 160 illi quam retulimus in frugum cura scimusque defossam in
angulis segetis praestare ne qua ales intret. turpissima causa
raritatis quod etiam qui sciunt demonstrare nolunt, tamquam
ipsis periturum sit quod tradiderint aliis. accedit ratio in-
ventionis anceps, quippe etiam in repertis alias invenit ca-
17 sus, alias, ut vere dixerim, deus. insanabile ad hosce annos

fuit rabidi canis morsus pavorem aquae potusque omnis ad-
ferens odium. nuper cuiusdam militantis in praetorio ma-
ter vidit in quiete ut radicem silvestris rosae quam cynor-
rhodon vocant blanditam sibi adspectu pridie in frutecto mit-
teret filio bibendam. in Lacetania res gerebatur, Hispaniae
proxuma parte, casuque accidit ut milite a morsu canis inci-
piente expavescere aquas superveniret epistula orantis ut
pareret religioni, servatusque est ex insperato et postea
quisquis auxilium simile temptavit. alias apud auctores cy- 18
norrhodi una medicina erat spongeolae quae in mediis spi-
nis eius nascitur cinere cum melle alopecias capitis expleri.
in eadem provincia cognovi in agro hospitis nuper ibi re-
pertum dracunculum appellatum caulem pollicari crassitu-
dine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant con-
tra omnium morsus esse remedio, alium quam quos in priori
volumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, 24, 148
aliud miraculum exserenti se terra ad primas serpentium ver- 19
nationes bipedali fere altitudine, rursusque cum iisdem in
terram condenti, nec omnino occultato eo adparet serpens,
vel hoc per se satis officioso naturae munere, si tantum
praemoneret tempusque formidinis demonstraret.

3. Nec bestiarum solum ad nocendum scelera sunt, sed 20
interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhe-
num castris a Germanico Caesare promotis maritimo tractu
fons erat aquae dulcis solus, qua pota intra biennium den-
tes deciderent conpagesque in genibus solverentur. stoma-
cacen medici vocabant et scelotyrben ea mala. reperta au-
xilio est herba quae vocatur Britannica, non nervis modo et
oris malis salutaris, sed contra anginas quoque et contra
serpentis. folia habet oblonga nigra, radicem nigram. su- 21
cus eius exprimitur et e radice. florem vibones vocant, qui
collectus prius quam tonitrua audiantur et devoratus securos
in totum reddit. gens tum fida, in qua castra erant, mon-
stravere illam, mirorque nominis causam, nisi forte confines
oceano Britanniae veluti propinquae dicavere. non enim
inde appellatam, quoniam ibi pluruma nasceretur, certum est
etiamtum Britannia libera.

(7.) Fuit quidem et hic quondam ambitus nominibus suis 22

70 sqq. eas adoptandi, ut docebimus fecisse reges. tanta res videbatur herbam invenire, vitam iuvare, nunc fortassis aliquis curam hanc nostram frivolam quoque existimaturis, adeo deliciis sordent etiam quae ad salutem pertinent. auctores tamen quarum inveniuntur in primis celebrari par est effectu
23 earum digesto in genera morborum. qua quidem in reputatione misereri sortis humanae subit, praeter fortuita casusque et quae nova omnis hora excogitat, milia morborum singulis mortalium timenda. qui gravissimi ex his sint discernere stultitiae prope videri possit, cum suus cuique ad praesens quisque atrocissimus videatur, et hoc tamen iudicavere aevi experimenta, asperrimi cruciatus esse calculorum a stilicidio vesicae, proxumum stomachi, tertium eorum quae in
24 capite doleant, non ob alios fere morte conscita. A Graecis et noxias herbas demonstratas miror equidem, nec venenorum tantum, quoniam ea vitae conditio est ut mori plerumque etiam optumis portus sit, traditque M. Varro Servium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum veneno crura perunxisse et postea caruisse sensu
25 omni aeque quam dolore in ea parte corporis. sed quae fuit venia monstrandi qua mentes solverentur, partus eliderentur, multaque similia? ego nec abortiva dico ac ne amatoria quidem, memor Lucullum imperatorem clarissimum amatorio perisse, nec alia magica portenta, nisi ubi cavenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. satis operae fuerit abundeque praestatum vitae salutaris dixisse ** ac postea inventas.

26 4. (8.) Clarissima herbarum est Homero teste quam vocari a dis putat moly et inventionem eius Mercurio adsignat contraque summa veneficia demonstrationem. nasci eam hodie circa Pheneum et in Cyllene Arcadiae tradunt specie illa Homerica, radice rotunda nigraque, magnitudine cepae,
27 folio scillae, effodi haut difficulter. Graeci auctores florem eius luteum pinxere, cum Homerus candidum scripserit. inveni e peritis herbarum medicis qui et in Italia nasci eam diceret, adferrique e Campania memini aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas radicis XXX pedes longae ac ne sic quidem solidae, sed abruptae.

(9.) Ab ea maxuma auctoritas herbae est quam dodecatheon 28 vocant omnium deorum maiestatem commendantes. in aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. folia eius septem lactucis simillima exeunt a lutea radice.

(10.) Vetustissima inventu Paeonia est, nomenque auctoris 29 retinet, quam quidam pentorobon appellant, alii glycysiden. nam haec quoque difficultas est quod eadem aliter alibi nuncupatur. nascitur opacis montibus caule inter folia digitorum quattuor ferente in cacumine veluti Graecas nuces quattuor aut quinque. inest his semen copiosum, rubrum nigrumque. haec medetur et Faunorum in quiete ludibriis. praecipiunt eruere noctu, quoniam, si picus Martius videat, tuendo in oculos impetum faciat.

(11.) Panaces ipso nomine omnium morborum remedia 30 promittit, numerosum et dis inventoribus adscriptum. unum quippe Asclepion cognominatur, a quo is filiam Panaciam appellavit. sucus est coactus ferulae qualem diximus radice 12, 127 multi corticis et salsi. hac evolsa scrobem repleri vario genere frugum religio est ac terrae piamentum. ubi et quonam 31 fieret modo et quale maxume probaretur inter peregrina docuimus. id quod e Macedonia adfertur bucolicon 12, 127 vocant armentariis sponte erumpentem sucum excipientibus; hoc celerrime evanescit. et in aliis autem generibus inprobatur maxume nigrum ac molle. id enim argumento est cera adulterati.

(12.) Alterum genus Heracleon vocant et ab Hercule 32 inventum tradunt, alii origanum Heracleoticum, item silvestre, quoniam est origano simile, radice inutili, de quo origano diximus. 20, 170

(13.) Tertium panaces Chironium cognominatur ab inventore. folium eius simile lapatho, maius tamen et hirsutius, flos aureus, radix parva. nascitur pinguibus locis. huius flos efficacissimus, eoque amplius quam supra dicta prodest.

(14.) Quartum genus, panaces ab eodem Chirone repertum, 33 centaurion cognominatur, sed et Pharnacion in controversia inventionis a Pharnace rege deductum. seritur hoc, longioribus quam cetera foliis et serratis. radix odorata in

umbra siccatur vinoque gratiam adicit. huius genera duo fecere aliqui, levis foli, alterum tenuius.

34 (15.) Heracleon siderion et ipsum ab Hercule inventum est, caule tenui digitorum quattuor altitudine, flore puniceo, foliis coriandri. iuxta lacus et amnis invenitur omniaque volnera ferro inlata efficacissime sanat.

(16.) Est Chironis inventum ampelos quae vocatur Chi-
23, 27. 22, 43 sq. ronia, de qua diximus inter vitis, sicuti de herba cuius inventio adsignatur Minervae.

35 (17.) Herculi eam quoque adscribunt quae Apollinaris, apud Arabas altercum sive altercangenum, apud Graecos vero hyoscyamus appellatur. plura eius genera: unum nigro semine, floribus paene purpureis, spinosum. — talis nascitur in Galatia. — volgare autem candidius est et fruticosius, altius papavere. tertii semen irionis semini simile,
36 sed omnia insaniam gignentia capitisque vertigines. quartum genus molle, lanuginosum, pinguius ceteris, candidi seminis, in maritimis nascens. hoc recepere medici, item rufi seminis. nonnumquam autem candidum rufescit, si non ematuruit, inprobaturque, et alioqui nulla nisi cum inaruit legitur. natura vini ideoque mentem caputque infestans. usus seminis et per se et suco expresso. exprimitur separatim et caulibus foliisque, utuntur et radice, temeraria in
37 totum, ut arbitror, medicina. quippe etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quam quattuor bibant. ** etiam antiqui in vino febrim depelli arbitrantes. oleum fit ex se-
15, 30 23, 94 mine, ut diximus, quod ipsum auribus infusum temptat mentem, mireque ut contra venenum remedia prodidere iis qui id bibissent et ipsum pro remediis, adeo nullo omnia experiendi fine ut cogerent etiam venena prodesse.

38 5. (18.) Linozostis sive parthenion Mercuri inventum est. ideo apud Graecos Hermupoan multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. duo eius genera: masculus et femina, quae efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus foliis, geniculis densis, alarum cavis multis, semine in geniculis dependente, feminae copioso, mari iuxta genicula stante, rariori ac brevi contor-
39 toque, feminae soluto et candido. folia maribus nigriora,

feminis candidiora, radix supervacua, praetenuis. nascuntur
in campestribus cultis. mirum est quod de utroque eorum
genere proditur: ut mares gignantur hunc facere, ut femi-
nae illam. hoc contingere, si a conceptu protinus bibatur
sucus in passo edanturve folia decocta ex oleo et sale, vel
cruda ex aceto. quidam decocunt eam in novo fictili cum
heliotropio et duabus aut tribus spicis, donec excoquatur.
decoctum dari iubent et herbam ipsam in cibo altero die 40
purgationis mulieribus per triduum, quarto die a balineo
coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu prae-
dicavit has. ad hunc modum medicorum nemo novit. ille eas
volvae cum melle vel rosaceo vel irino vel lilino admovit,
item ad ciendos menses secundasque. hoc idem praestare
potu fotuque dixit. instillavit auribus olidis sucum, inunxit-
que cum vino vetere. alvo folia inposuit, epiphoris, stran- 41
guriae et vesicis. decoctum eius dedit cum murra et ture.
alvo quidem solvendae vel in febri decoquitur quantum ma-
nus capiat in duobus sextariis aquae ad dimidias, bibitur sale
et melle admixto, nec non cum ungula suis aut gallinaceo
decocta salubrius. purgationis causa putavere aliqui utram-
que dandam sive cum malva decoctum. thoracem purgant,
bilem detrahunt, sed stomachum laedunt. reliquos usus dice-
mus suis locis. vid. ind.

(19.) Invenit et Achilles discipulus Chironis qua volne- 42
ribus mederetur, quae ob id Achilleos vocatur. hac sanasse
Telephum dicitur. alii primum aeruginem invenisse utilissi-
mam emplastris, ideoque pingitur et a cuspide decutiens gla-
dio in volnus Telephi. alii utroque usum medicamento vo-
lunt. aliqui et hanc panacem Heracleam, alii sideritim et
apud nos millefolium vocant, cubitali scapo, ramosam, minu-
tioribus quam feniculi foliis vestitam ab imo. alii fatentur 43
quidem illam volneribus utilem, sed veram Achilleon esse
scapo caeruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis
foliis rotundis eleganter vestitam, alii quadrato caule, capi-
tulis marrubi, foliis quercus, — hanc etiam praecisos ner-
vos glutinare faciunt, — alii sideritim in maceriis nascen-
tem, cum teratur, foedi odoris. etiamnum aliam similem huic 44
sed candidioribus foliis et pinguioribus, teneriorem caulicu-

lis, in vineis nascentem. aliam vero binum cubitorum, ramu-
lis exilibus, triangulis, folio felicis, pediculo longo, betae
semine, omnis volneribus praecipuas. nostri eam quae est
latissimo folio scopas regias vocant. medetur anginis suum.
45 (20.) Invenit et Teucer eadem aetate Teucrion, quam
quidam hemionion vocant, spargentem iuncos tenuis, folia
parva, asperis locis nascentem, austero sapore, numquam
florentem. neque semen gignit. medetur lienibus, constat-
que sic inventam: cum exta super eam proiecta essent,
adhaesisse lieni eumque exinanisse. ob id a quibusdam sple-
46 nion vocatur. narrant sues qui radicem eius edint sine splene
inveniri. quidam ramis hysopi surculosam, folio fabae, eo-
dem nomine appellant et colligi cum floreat iubent. adeo
florere non dubitant, maxumeque ex Ciliciis et Pisidiae
montibus laudant.
47 (21.) Melampodis fama divinationis artibus nota est. ab
hoc appellatur unum hellebori genus Melampodion. aliqui
pastorem eodem nomine invenisse tradunt, capras purgari
pasto illo animadvertentem, datoque lacte earum sanasse
Proetidas furentis. quamobrem de omnibus eius generibus
48 dici simul convenit. Prima duo sunt, candidum ac nigrum.
hoc radicibus tantum intellegi tradunt plerique, alii folia
nigri platano similia sed minora nigrioraque et pluribus
divisuris scissa, albi betae incipientis, haec quoque nigriora
et canalium dorso rubescentia. utraque caule palmi ferula-
ceo, bulborum tunicis convoluto, radice fimbriata ceparum
modo. nigro equi, boves, sues necantur, itaque cavent id,
cum candido vescantur. tempestivom esse tradunt messibus.
49 plurumum autem nascitur in Oete monte, et optumum uno
eius loco circa Pyram. nigrum ubique provenit, sed melius
in Helicone, qui mons et aliis laudatur herbis. candidum
probatur secundum Oetaeum Ponticum, tertio loco Eleati-
cum quod in vitibus nasci ferunt, quarto Parnasium quod
adulteratur Aetolico ex vicino. nigrum ex his Melampodium
vocant, quo et domos suffiunt purgantque, spargentes et
50 pecora, cum precatione sollemni. hoc et religiosius colli-
gitur, primum enim gladio circumscribitur, dein qui succi-
surus est ortum spectat et precatur ut id liceat sibi conce-

dentibus dis facere observatque aquilae volatus, fere enim
secantibus interest et, si prope advolavit, moriturum illo
anno qui succidat augurium est. nec album facile colligitur,
caput adgravans, maxume nisi praesumatur alium et subinde
vinum sorbeatur celeriterque fodiatur. nigrum alii encymon 51
vocant, alii polyrrhizon, purgat per inferna, candidum autem
vomitione, causasque morborum extrahit, quondam terribile,
postea tam promiscuum ut plerique studiorum gratia ad per-
videnda acrius quae commentabantur saepius sumptitave-
rint. Carneaden responsurum Zenonis libris **, Drusum quo- 52
que apud nos, tribunorum popularium clarissimum, cui ante
omnis plebs adstans plausit, optimates vero bellum Marsi-
cum inputavere, constat hoc medicamento liberatum comitiali
morbo in Anticyra insula. ibi enim tutissime sumitur, quo-
niam, ut diximus, sesamoides admiscent. Italia veratrum 22, 133
vocat. farina eorum per se et mixta radiculae qua lanas 19, 48
diximus lavari sternumentum facit, amboque somnum. legun- 53
tur autem tenuissimae radices brevesque ac velut decurtatae
et imae. nam summa, quae est crassissima, cepis similis, ca-
nibus tantum datur purgationis causa. antiqui radicem cor-
tice quam carnosissimo seligebant, quod tenuior eximere-
tur medulla, — hanc umidis spongeis opertam turgescen-
temque acu in longitudinem findebant, dein fila in umbra
siccabant his utentes —, nunc ramulos ipsos ab radice quam
gravissimi corticis radiantis. optumum quod acre gustu fer-
vensque in frangendo pulverem emittit. durare vim XXX
annis ferunt.

(22.) Nigrum medetur paralyticis, insanientibus, hydro- 54
picis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis mor-
bis, trahit ex alvo bilem, pituitas, aquas. datur ad leniter
molliendam alvom plurumum drachma una, modice quattuor
obolis. miscuere aliqui et scammonium, sed tutius salem.
in dulcibus datum copiosius periculum infert, oculorum cali-
ginem fotu discutit. ob id quidam et inunxere trito. stru- 55
mas, suppurata, duritias concoquit et purgat, item fistulas
tertio die exemptum. verrucas tollit cum squama aeris et
sandaraca. hydropicorum ventri inponitur cum farina hor-
deacea et vino. pecorum et iumentorum pituitas sanat sur-

calo per aurem traiecto et postero die eadem hora exempto, scabiem quadripedum cum ture, cera ac pice vel cum pisselaeo.

56 (23.) Album optumum, quod celerrime movet sternumenta, sed multum terribilius nigro, praecipue si quis adparatum poturorum apud antiquos legat contra horrores, strangulatus, intempestivas somni viris, singultus infinitos aut sternumenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios, quippe alia dare soliti quae concitarent vomitiones ipsumque helleborum extrahere medicamentis aut clysteribus, saepius etiam sanguine venis
57 emisso. iam vero et cum prospere cedat, terribili visu, variis coloribus vomitionum et post vomitiones observatione alvi, balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia haec magno terrore famae, namque tradunt absumi carnis, si coquatur una. sed antiquorum vitium erat quod propter hos metus parcius dabant, cum celerius
58 erumpat quo largius sumitur. Themison binas non amplius drachmas datavit, sequentes et quaternas dedere claro Herophili praeconio, qui helleborum fortissimi ducis similitudini aequabat. concitatis enim intus omnibus ipsum in primis exire. praeterea mirum inventum est quod incisum
55 forficulis, ut diximus, cribrant. cortex remanet, hunc inaniunt, medulla cadit, haec in nimia purgatione data vomitiones sistit.

59 (24.) Cavendum est felici quoque cura ne nubilo die detur, inpetibiles quippe cruciatus exsistunt. nam aestate potius quam hieme dandum non est in dubio. corpus septem diebus ante praeparandum cibis acribus, abstinentia vini, quarto et tertio die vomitionibus, pridie cenae abstinentia. album et in dulci datur, aptissime vero in lente aut pulte. nuper invenere dissectis raphanis inserere helleborum rursusque conprimere raphanos, ut transeat vis, atque lenimento dare. reddi post quattuor fere horas incipit. totum
60 opus septenis peragitur horis. medetur ita morbis comitia-
56 libus, ut diximus, vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantiasi albae, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis incipientibusque tympanicis, stomachi-

cis, spasticis cynicis, ischiadicis, quartanis, quae aliter non desinant, tussi veteri, inflationibus, torminibus redeuntibus.

(25.) Vetant dari senibus, pueris, item mollis ac femi- 61 nei corporis animive, exilibus aut teneris, et feminis minus quam viris, item timidis, aut si exulcerata sint praecordia vel tumeant, minume sanguinem exscreantibus causariisve latere, faucibus. medetur extra** corporis, eruptionibus pituitae cum axungia salsa inlinitum, item suppurationi veteri. muris polentae admixtum necat. Galli sagittas in venatu helleboro tingunt circumcisoque volnere teneriorem sentiri carnem adfirmant. muscae quoque albo necantur trito et cum lacte sparso. eodem et phthiriasis emendatur.

6. (26.) Ipsi Mithridati Cratevas adscripsit unam, Mithri- 62 datiam vocant. huic folia duo a radice acantho similia, caulis inter utraque sustinens roseum florem. (27.) alteram 63 Lenaeus, scordotim sive scordion, ipsius manu adscriptam, magnitudine cubitali, quadriangulo caule, ramosam querna similitudine, foliis lanuginosis. reperitur in Ponto, campis pinguibus umidisque, gustus amari. est et alterius generis, latioribus foliis, mentastro similis, plurumosque utraque ad usus per se et inter alia in antidotis.

(28.) Polemoniam alii Philetaeriam a certamine regum 64 inventionis appellant, Cappadoces autem chiliodynamum, radice crassa, exilibus ramis quibus in summis corymbi dependent, nigro semine, cetero rutae similis, nascitur in montuosis.

(29.) Eupatoria quoque regiam auctoritatem habet, cau- 65 lis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis et aliquando amplioris, foliis per intervalla quinquefoli aut cannabis, per extremitatis incisis quinquepertito, nigris et ipsis plumosisque, radice supervacua. semen dysintericis in vino potum auxiliatur unice.

(30.) Centaurio curatus dicitur Chiron, cum Herculis 66 excepti hospitio pertractanti arma sagitta excidisset ei in pedem, quare aliqui Chironion vocant. folia sunt lata et oblonga, serrato ambitu, densa ab radice caules ternum cubitorum geniculati. in his capita ceu papaverum. radix vasta, rubescens, tenera fragilisque, ad bina cubita, madida suco,

67 amara cum quadam dulcedine. nascitur in collibus pingui solo, laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, Lycaeo, et in Alpibus vero plurumisque aliis locis. in Lycia quidem et ex ea Lycium faciunt. vis in volneribus tanta est ut cohaerescere etiam carnis tradatur, si coquatur simul. in usu radix tantum duabus drachmis bibenda quibus dicetur, si febris sit, in aqua trita medetur, ceteris in vino, volvarum morbis decoctae sucus.

68 (31.) Est alterum centaurium cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui libadion vocant, quoniam secundum fontis nascitur, origano simile, angustioribus et longioribus foliis, anguloso caule palmum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui et supervacua, suco efficax. ipsa herba autumno legitur, sucus e fronde. quidam caulis concisos madefaciunt diebus XVIII atque ita exprimunt. hoc centaurium nostri fel terrae vocant propter amaritudinem summam, Galli exacum, quoniam omnia mala medicamenta potum corpore exigat per alvom.

69 (32.) Tertia est centauris cognomine triorchis. qui eam secat rarum est ut non volneret sese. haec sucum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam inpugnarique colligentis tradit a triorche accipitrum genere, unde et nomen accepit. inperiti confundunt haec omnia et primo generi adsignant.

70 • 7. (33.) Clymenus a rege herba appellata est, hederae foliis, ramosa, caule inani, articulis praecincta, odore gravi et semine hederae, silvestribus et montuosis nascens. quibus morbis pota medeatur dicemus, sed hic indicandum est, dum medeatur, sterilitatem pota etiam viris fieri. Graeci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se inplexis velut in polyporum cirris. et sucus autem in usu, vi summa in refrigerando.

71 (34.) Gentianam invenit Gentius rex Illyriorum, ubique nascentem, in Illyrico tamen praestantissimam, folio fraxini, sed magnitudine lactucae, caule tenero pollicis crassitudine, cavo et inani, ex intervallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis pluruma. usus in radice et suco. radicis natura est excalfactoria, sed praegnatibus non bibenda.

(35.) Invenit et Lysimachus quae ab eo nomen retinet, 72
celebrata Erasistrato. folia habet salicis viridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore acri. gignitur in aquosis. vis eius tanta est ut iumentis discordantibus iugo inposita asperitatem cohibeat.

(36.) Mulieres quoque hanc gloriam adfectavere, in qui- 73
bus Artemisia uxor Mausoli adoptata herba quae antea parthenis vocabatur. sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam privatim medeatur feminarum malis. est autem absinthi modo fruticosa, maioribus foliis pinguibusque. ipsius duo genera: altior latioribus foliis, altera 74
[tenera] tenuioribus et non nisi in maritimis nascens. sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minumis foliis, floris copiosi erumpentis cum uva maturescit, odore non iniucundo, quam quidam botryn, alii ambrosiam vocant. talis in Cappadocia nascitur.

(37.) Nymphaea nata traditur nympha zelotypia erga 75
Herculem mortua, — quare Heracleon vocant aliqui, alii rhopalon a radice clavae simili —, ideoque eos qui biberint eam duodecim diebus coitu geniturаque privari. laudatissima in Orchomenia et Marathone. Boeoti mallon vocant et semen edunt. nascitur in aquosis, foliis magnis in summa aqua et 76
aliis ex radice, flore lilio simili et, cum defloruit, capite papaveris in** caule. secatur autumno radix nigra, in sole siccatur, adversatur ea alvi *malis*. Est et alia nymphaea in Thessalia, amne Penio, radice alba, capite luteo, rosae magnitudine.

(38.) Invenit et patrum nostrorum aetate rex Iuba quam 77
appellavit Euphorbeam medici sui nomine. frater is fuit Musae a quo divom Augustum conservatum indicavimus. 19, 128
iidem fratres instituere a balineis frigida multa corpora adstringere. antea non erat mos nisi calida tantum lavari, sicuti apud Homerum etiam invenimus. sed Iubae volumen 78
quoque exstat de ea herba et clarum praeconium. invenit eam in monte Atlante, specie thyrsi, foliis acanthinis. vis tanta est ut e longinquo sucus excipiatur. incisa conto subitur excipulis ventriculo haedino. umor lactis videtur defluere. siccatus cum coiit, turis effigiem habet. qui colligunt clarius vident. contra serpentis medetur, quacumque

parte percussa vertice inciso et medicamento addito ibi.
79 Gaetuli qui legunt taedio lacte adulterant, sed discernitur igni, id enim quod sincerum non est fastidiendum odorem habet. Multum infra hunc sucum est qui in Gallia fit ex herba chamelaea granum cocci ferente. fractus hammoniaco similis est, etiam levi gustu os accensum diu detinens et magis ex intervallo, donec faucis quoque siccet.

80 8. (39.) Celebravit et Themiso medicus volgarem herbam plantaginem tamquam inventor volumine de ea edito. duo eius genera: minor angustioribus foliis et nigrioribus, linguae pecorum simillimis, caule anguloso in terram inclinato, in pratis nascens. altera maior, foliis laterum modo inclusa, quae quia septena sunt, quidam eam heptapleuron vocavere. huius et cubitalis caulis est et napi. in umidis nascitur multo efficacior. mira vis in siccando densandoque corpore, cauteri vicem optinens. nulla res aeque sistit fluctiones quas Graeci rheumatismos vocant.

81 (40.) Iungitur huic buglossos boum linguae similis, cui praecipuum quod in vinum deiecta animi voluptates auget, et vocatur euphrosynum. (41.) iungitur et cynoglossos caninam linguam imitata, topiariis operibus gratissima, aiuntque quae tris thyrsos seminis mittat eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse, quae quattuor ad quartanas. Est et alia similis ei quae fert lappas minutas. eius radix pota ex aqua ranis et serpentibus adversatur.

82 (42.) Est et buphthalmos similis boum oculis, folio feniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus qui et manduntur decocti. quidam cachlam vocant. haec cum cera steatomata discutit.

(43.) Invenere herbas et universae gentes. Scythia primam eam quae Scythice vocatur, circa Maeotim nascens, praedulcem alias utilissimamque ad ea quae asthmata vocant. magna et ea commendatio, quod in ore eam habentes sitim famemque non sentiunt.

83 (44.) Idem praestat apud eosdem hippace, distincta, quod in equis quoque eundem effectum habeat, traduntque his duabus herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitique.

(45.) Ischaemonem Thracia invenit, qua ferunt sangui-
nem sisti non aperta modo vena sed etiam praecisa. serpit
e terra milio similis, foliis asperis et lanuginosis. farcitur
in naris quae in Italia nascitur et sanguinem eadem adalli-
gata sistit.

(46.) Vettones in Hispania eam quae Vettonica dicitur 84
in Gallia, in Italia autem serratula, a Graecis cestros aut
psychotrophon, ante cunctas laudatissima. exit anguloso
caule cubitorum duum e radice spargens folia fere lapathi,
serrata, semine purpureo. folia siccantur in farinam pluru-
mos ad usus. fit vinum ex ea et acetum stomacho et clari-
tati oculorum, tantumque gloriae habet ut domus in qua sit
tuta existimetur a piaculis omnibus.

(47.) In eadem Hispania inventa est Cantabrica per divi 85
Augusti tempora a Cantabris reperta. nascitur ubique caule
iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi veluti calathi, in
his semen perquam minutum. Nec alias defuere Hispaniae
herbis exquirendis, ut in quibus etiamnunc hodie in more
sit laetiore convictu potionem e centum herbis mulso addi-
tis credere saluberrimam suavissimamque. nec quisquam
genera earum iam novit aut multitudinem, numerus tamen
constat in nomine.

(48.) Nostra aetas meminit herbam in Marsis repertam. 86
nascitur in Aequicolis circa vicum Nervesiae, vocatur con-
siligo. prodest, ut demonstrabimus suo loco, deploratis 26, 28
in phthisi.

(49.) Invenit nuper et Servilius Democrates e primis 87
medentium quam appellavit iberida, quamquam ficto nomini
inventione eius adsignata carmine. nascitur maxume circa
vetera monimenta parietinasque et inculta itinerum. floret
semper, folio nasturti, caule cubitali, semine vix ut adspici
possit. radici odor nasturti. usus aestate efficacior et re-
centi tantum. tunditur difficulter. coxendicibus et articulis 88
omnibus cum axungia modica utilissima, viris plurumum qua-
ternis horis, feminis minus dimidio adalligata, ut deinde in
balineis descendatur in calidam et postea oleo ac vino per-
unguatur corpus, diebusque vicenis interpositis idem fiat, si
qua admonitio doloris supersit. hoc modo rheumatismos

omnis sanat occultos. inponitur non in ipsa inflammatione,
sed inminuta.
89 (50.) Animalia quoque invenere herbas, in primisque
chelidoniam. hac enim hirundines oculis pullorum in nido
restituunt visum, ut quidam volunt, etiam erutis oculis. ge-
nera eius duo: maior fruticosa, folio pastinacae erraticae
ampliore, ipsa altitudine duum cubitorum, colos albicans,
flos luteus. minori folia hederae rotundiora, minus candida.
90 sucus croci mordax, semen papaveris. florent adventu hirun-
dinum, discessu marcescunt. sucus florentibus exprimitur,
et in aereo vase cum melle Attico leniter cinere ferventi
decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum.
utuntur et per se suco in collyriis quae chelidonia appel-
lantur ab ea.
91 (51.) Inveniunt et canes qua fastidium vincunt eamque
in nostro conspectu mandunt, sed ita ut numquam intelle-
gatur quae sit. etenim depasta cernitur. Notata est haec
animalis eius malignitas in alia herba maior. percussus enim
a serpente mederi quadam sibi dicitur, sed illam homine
spectante non decerpit.
92 (52.) Simplicius cervae monstravere elaphoboscon, de
22, 79 qua diximus, item helxinen a partu dictam. (53.) ostendere,
8, 97 ut indicavimus dictamnum, volneratae pastu statim telis de-
cidentibus. non est alibi quam in Creta, ramis praetenue, pu-
leio simile, fervens et acre gustu. foliis tantum utuntur, flos
nullus aut semen aut caulis, radix tenuis ac supervacua. et
in Creta autem non spatiosa nascitur, mireque capris ex-
93 petitur. Pro eo est et pseudodictamnum multis in terris
nascens, folio simile, ramulis minoribus, a quibusdam chon-
dris vocatum. minoris effectus statim intellegitur. dictamnum
enim minuma potione accendit os. qui legere eas in ferula ibi
aut harundine condunt praeligantque ne potentia evanescat.
sunt qui dicant utramque nasci multifariam, sed deteriores in
agris pinguibus, veram quidem dictamnum non nisi in aspe-
94 ris. Est et tertium genus dictamnum vocatum, sed neque
facie neque effectu simile, folio sisymbri, ramis maioribus,
praecedente persuasione illa quidquid in Creta nascatur infi-
raestare ceteris eiusdem generis alibi genitis, pro-

xume quod in Parnaso. alioqui herbiferum esse et Pelium
montem in Thessalia et Telethrium in Euboea et totam Ar-
cadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medica-
minibus uti sed lacte circa ver, quoniam tunc maxume sucis
herbae turgeant medicenturque ubera pascuis. bibunt autem
vaccinum, quoniam boves omnivori fere sunt in herbis. po-
tentia earum per quadripedes etiamnum duobus claris exem-
plis manifesta fit. circa Abderam et limitem qui Diomedis
vocatur equi pasti inflammantur rabie, circa Potnias vero
et asini.

(54.) Inter nobilissimas aristolochiae nomen dedisse gra- 95
vidae videntur, quoniam esset ἀρίστη λεχούσαις. nostri
malum terrae vocant et quattuor genera eius servant: unum
tuberibus radicis rotundis, foliis inter malvam et hederam,
nigrioribus mollioribusque. alterum masculae, radice longa,
quattuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. tertium
longissimae, tenuitate vitis novellae, cuius sit praecipua vis,
quae et clematitis vocatur, ab aliis Cretica. omnes colore 96
buxeo, caulibus parvis, flore purpureo. ferunt baculas par-
vas ut cappari. valent radice tantum. est et quae plistolo-
chia vocatur, quarti generis, tenuior quam proxume dicta,
densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. hanc
quidam polyrrhizon cognominant. odor omnium medicatus, 97
sed oblongae radici tenuiorique gratior, carnosi enim est
corticis, unguentis quoque nardinis conveniens. nascuntur
pinguibus locis et campestribus. effodere eas messibus tem-
pestivom, ita desquamato terreno servantur. maxume tamen
laudatur Pontica et in quocumque genere ponderosissima
quaeque, medicinis aptior rotunda, contra serpentis oblonga,
in summa tamen gloria est, si modo a conceptu admota vol-
vis in carne bubula maris figurat, ut traditur. Piscatores 98
Campaniae radicem eam quae rotunda est venenum terrae
vocant, coramque nobis contunsam mixta calce in mare spar-
sere. advolant pisces cupiditate mira statimque exanimati
fluitant. Quae polyrrhizos cognominatur convolsis, contun-
sis, ex alto praecipitatis radice pota ex aqua utilissima
esse traditur, semine pleuriticis et nervis, confirmare, excal-
facere, eadem satyrion esse.

99 (55.) Verum et effectus usus que dicendi sunt ordien-
dumque a malorum omnium pessimo est, serpentium ictu.
medentur ergo Britannica herba, panacis omnium generum
radix e vino, Chironii et flos et semen potum inlitumve
ex vino et oleo, privatim quae cunila bubula appellatur,
Polemonia vel Philetaeris radicis drachmis quattuor in mero,
100 Teucria, sideritis, scordotis ex vino, privatim ad anguis,
pota et inlita sive suco sive folio sive decocto, centauri
maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus, Gentiana
praecipue adversus anguis duabus drachmis cum pipere et
ruta, vini cyathis sex, sive viridis sive sicca. et Lysima-
101 chiae odorem fugiunt. datur ex vino percussis chelidonia,
morsibus inponitur Vettonica praecipue, cui vis tanta per-
hibetur ut inclusae circulo eius serpentes ipsae sese interi-
mant flagellando. datur ad ictus semen eius denari pondere
cum tribus cyathis vini vel farina drachmis tribus sextario
aquae, — farina reponitur —, Cantabrica, dictamnum, aristo-
lochia radicis drachma in vini hemina, sed saepius bibenda.
prodest et inlita ex aceto, similiter plistolochia. quin et
omnino suspensa supra focum fugat e domibus serpentis.
102 9. (56.) argemonia quoque radice eius denari pondere in
vini cyathis tribus pota. — plura de ea convenit dici cete-
risque, quoniam primum nominabuntur, in eo autem genere
medendi primum nominari quamque in quo maxume vale-
bit. — folia habet qualia anemone, divisa api modo, caput
in cauliculo papaveris silvestris, item radicem. sucum croci
colore acrem et acutum. nascitur in arvis. apud nos tria
genera eius faciunt et id demum probant cuius radix tus
redoleat.
103 (57.) Agaricum ut fungus nascitur in arboribus circa
Bosporum colore candido. dantur oboli quattuor contriti cum
binis cyathis aceti mulsi. id quod in Galatia nascitur infirmius
habetur, praeterea mas spissior amariorque, — hic et capitis
dolores facit, — femina solutior, initio gustus dulcis mox
in amaritudinem transit.
104 (58.) Echios utriusque generis **, puleio similis, fo-
liis carinata, drachmis duabus ex vini cyathis quattuor.
item altera, quae lanugine distinguitur spinosa, cui et capi-

tula viperae similia sunt, haec ex vino et aceto. quidam echion personatam vocant cuius folio nullum est latius, grandis lappas ferentem. huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contunsum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas.

(59.) Nulla tamen Romanae nobilitatis plus habet quam 105 hierabotane. aliqui peristereon, nostri verbenacam vocant. haec est quam legatos ferre ad hostis indicavimus. hac Iovis 22, 5 mensa verritur, domus purgantur lustranturque. genera eius duo: foliosa quam feminam putant, mas rarioribus foliis. ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, angulosi, folia 106 minora quam quercus angustioraque, divisuris maioribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. nascitur ubique in planis aquosis. quidam non distingunt et unum omnino genus faciunt, quoniam utraque eosdem effectus habeat. utraque sortiuntur Galli et praecinunt responsa, sed Magi utique circa hanc insaniunt. hac perunctos impetrare quae velint, febris abigere, amicitias conciliare nullique non morbo mederi. col- 107 ligi debere circa canis ortum ita ne luna aut sol conspiciat, favis ante et melle terrae ad piamentum datis, circumscriptam ferro effodi sinistra manu et in sublime tolli, siccari in umbra separatim folia, caulem, radicem. aiunt, si aqua spargatur triclinium qua maduerit, laetiores convictus fieri. adversus serpentis conteritur ex vino.

(60.) Est similis verbasco herba quae saepe fallit pro 108 ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. haec abiecta blattas in se contrahit ideoque Romae blattaria vocatur.

(61.) Molemonium sucum lacteum mittit concrescentem cummis modo umidis locis. datur denari pondus in vino.

(62.) Quinquefolium nulli ignotum est, cum etiam fraga 109 gignendo commendetur, Graeci pentapetes sive pentaphyllon aut chamaezelon vocant. cum effoditur, rubram habet radicem. haec inarescens nigrescit et angulosa fit. nomen a numero foliorum. et ipsa herba incipit et desinit cum vite. adhibetur et purgandis domibus.

(63.) Adversus serpentis bibitur et eius radix quae sparganion vocatur ex vino albo.

110 (64.) Dauci genera quattuor fecit Petronius Diodotus, quae persequi nihil attinet, cum sint differentiae duae, probatissimi in Creta, mox in Achaia et ubicumque in siccis nati, feniculi similitudine, candidioribus foliis et minoribus hirsutisque, caule pedali recto, radice suavissimi gustus et odo-
111 ris. hoc in saxosis nascitur meridianis. reliqua genera ubique nascuntur terrenis collibus limitibusque, nec nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, saepe pluribus quam ternis, radice lignosa et, cum inaruit, supervacua. semen huius cumino simile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus et fervens. secundum priore vehe-
112 mentius est, ideoque parce sumi debet. si iam maxume tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. omnia haec et hieme et aestate sunt intacta quadripedi nisi post abortus. ex aliis usus seminis, ex Cretico radicis, et magis ad serpentis. bibitur e vino drachma una, datur et quadripedibus percussis.

113 (65.) Therionarca alia quam magica et in nostro orbe nascitur fruticosa foliis subviridibus, flore roseo, serpentis necat. cuicumque admota ferae et haec torporem adfert.

(66.) Persollata, quam nemo ignorat, Graeci arcion vocant, folia habet maiora etiam cucurbitis et hirsutiora nigrioraque et crassiora, radicem albam et grandem. haec ex vino
114 bibitur denariorum duum pondere. (67.) item cyclamini radix contra serpentis omnis. folia habet minora quam hedera, nigrioraque et tenuiora, sine angulis, in quibus albicant maculae, caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice
115 lata ut rapum videri possit, cortice nigro. nascitur in umbrosis, a nostris tuber terrae vocatur, in omnibus serenda domibus, si verum est ubi sata sit nihil nocere mala medicamenta. amuletum vocant, narrantque et ebrietatem repraesentari addita in vinum. radix et siccata, scillae modo concisa reponitur. decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. suum tamen venenum ei est, traduntque, si praegnas radicem transgrediatur, abortum fieri.

116 (68.) Est et altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus supervacuis a priore distans, circa

arbores se volvens, acinis hederae, sed mollibus, flore candido, specioso, radice supervacua. acini tantum in usu, gustu acri sed lenti. siccantur in umbra tunsique dividuntur in pastillos.

(69.) Mihi et tertia cyclaminos demonstrata est cognomine chamaecissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necabantur.

(70.) Sed inter prima celebratur peucedanum, laudatis- 117
simum in Arcadia, mox Samothrace. caulis ei tenuis, longus, feniculo similis, iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, gravi odore, sucosa, gignitur in montibus opacis, foditur exitu autumni. placent tenerrimae et altissimae radices. hae conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis funduntque sucum in umbra, capite prius et naribus rosaceo
perunctis, ne vertigo sentiatur. et alius sucus invenitur cau- 118
libus adhaerens incisisque manat. probatur crassitudine mellea, colore rufo, odore suaviter gravi, fervens gustu. hic in usu et radix et decoctum eius plurumis medicamentis, suco tamen efficacissimo, qui resolvitur amaris amygdalis aut ruta, bibiturque contra serpentis et ex oleo perunctos tuetur.

10. (71.) Ebuli quoque, quam nemo ignorat, fumo 119
fugantur serpentes.

(72.) Privatim adversatur scorpionibus polemoniae radix, vel adalligata tantum, item phalangio ac ceteris minoribus venenatis. scorpionibus aristolochia, agaricum obolis quattuor in vini mixti cyathis totidem, verbenaca et phalangio cum vino aut posca, item quinquefolium, daucum.

(73.) Verbascum Graeci phlomon vocant. genera habet 120
prima duo: album in quo mas intellegitur, alterum nigrum in quo femina. tertium genus non nisi in silvis invenitur. sunt folia brassicae latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. semen nigrum inutile, radix una, crassitudine digiti. nascuntur et in campestribus. silvestri folia elelisphaci, alta, ramis
lignosis. (74.) sunt et phlomides duae hirsutae, rotundis foliis, 121
humiles. tertia lychnitis vocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis aut cum plurumum quaternis crassis pinguibusque, ad lucernarum lumina aptis. aiunt in foliis eius quam feminam diximus ficus omnino non putrescere. distingui genera haec paene supervacuum est, cum sint omnia eiusdem effectus.

contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna
amaritudine sed effectu pari.
122 (75.) Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur pro-
pter similitudinem radicis cuius tactu moriuntur scorpiones.
itaque contra eorum ictus bibitur. — scorpionem mortuum si
quis helleboro candido linat, revivescere aiunt. — thelypho-
non omnem quadripedem necat inposita verendis radice,
folio quidem intra eundem diem, quod est simile cyclamino.
ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus adversatur
et Vettonicae sucus ac plantaginis.
123 (76.) Sunt et ranis venena, rubetinis maxume, vidimus-
que Psyllos in certamine patinas candefactas admittentis,
ociore etiam quam aspidum pernicie. auxiliatur phrynion in
vino pota. aliqui neurada appellant, alii poterion, floribus
124 parvis, radicibus multis, nervosis, bene olentibus. (77.)
item alisma, quam alii damasonion, alii lyron appel-
lant. folia erant plantaginis, nisi angustiora essent et ma-
gis laciniosa convexaque in terram, alias etiam venosa simi-
liter, caule simplici et tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus
densis, tenuibus ut veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus.
125 nascitur in aquosis. alterum genus eiusdem in silvis, nigrius,
maioribus foliis. usus in radice utriusque adversus ranas et
lepores marinos drachmae pondere in vini potu. lepori ma-
rino adversatur et cyclaminos. veneni vim canis quoque ra-
bidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodon, de quo
17 sq. diximus. plantago et ad omnis bestiarum morsus pota
atque inlita prodest, Vettonica ex mero vetere.
126 (78.) Peristereos vocatur caule alto foliato, cacumine
in alios caulis se spargens, columbis admodum familiaris,
unde et nomen. hanc habentis negant latrari a canibus.
127 (79.) Proxuma his malis venena sunt quae sibimetipsi
homines excogitant. contra haec omnia magicasque artis erit
primum illud Homericum moly, dein Mithridatia et scordotis
et centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per al-
vom Vettonicae semen in mulso aut passo, vel farinae drachmae
in vini veteris cyathis IIII.; vomere cogendi atque iterum bi-
128 bere. iis qui cotidie gustent eam nulla nocitura mala medi-
camenta tradunt. Poto veneno aristolochia subvenit eadem

mensura qua contra serpentis, quinquefoli sucus, agaricum,
postquam vomuerint, denari pondere ex aquae mulsae cyathis tribus.

(80.) Antirrhinum vocatur sive paranarrhinon sive lych- 129
nis agria simile lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine
vituli narium. ex hoc perunctos venustiores fieri nec ullo
malo medicamento laedi posse aut veneno, si quis in bracchi-
ali habeat, arbitrantur Magi. (81.) similiter ea quam eupliam 130
vocant traduntque ea perunctos commendatioris esse famae.
Artemisiam quoque secum habentibus negant nocere mala
medicamenta vel bestiam ullam, ne solem quidem. bibitur et
haec ex vino adversus opium. adligata privatim potens tra-
ditur potave adversus ranas.

(82.) Pericarpum bulbi genus est. duae eius species: 131
cortice rubro alterum, alterum nigro papaveri simile, sed
vis maior quam priori, utrique autem excalfaciendo. ideo con-
tra cicutam datur, contra quam et tus et panaces, Chironium
praecipue. hoc et contra fungos.

11. (83.) Verum et generatim membratimque singulis 132
corporum morbis remedia subtexemus orsi a capite. Alopecias
emendat nymphaeae Heracliae radix, si ea trita inlinantur.
Polythrix distat a callitriche quod iuncos albos habet et folia
plura maioraque. frutice quoque maior est, defluentem ca-
pillum confirmat et densat. (84.) item lingulaca circa fontis 133
nascens, cuius radix admixta combusta teritur cum adipe suis
nigrae. id quoque excipitur, ut eius sit suis quae numquam
peperit. sol deinde plurumum confert inlitae. similis usus
est cyclamini radicis. porriginem veratri radix tollit in oleo
decocta vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium 134
generum radix in oleo contrita, aristolochia, iberis adal-
ligata hora vel diutius, si pati possit, comitante balinei
usu. medetur et daucum. purgat autem cyclaminos cum
melle in naris addita, et ulcera capitis sanat inlita. medetur
et peristereos.

(85.) Cacalia sive leontice vocatur semen margaritis 135
minutis simile dependens inter folia grandia, in montibus fere.
huius grana quindecim in oleo macerantur atque ita adverso
capillo caput unguitur.

(86.) Fit et ex callitriche sternumentum. folia sunt len-
ticulae, caules iunci tenuis similis, radice minuma. nascitur
opacis et umidis, gustatu fervens.
136 (87.) Hysopum in oleo contritum phthiriasi resistit, pru-
rigini in capite. est autem optumum Cilicium e Tauro monte,
dein Pamphylium ac Zmyrnaeum, stomacho contrarium. pur-
gat cum fico sumptum per inferna, cum melle vomitionibus.
putant et serpentium ictibus adversari, tritum cum melle et
sale et cumino.
137 (88.) Lonchitis non, ut plerique existimaverunt, eadem
est quae xiphion aut phasganion, quamquam cuspidi similis
semine, habet enim folia porri rubentia ad radicem et plura
quam in caule, capitula personis comicis similia, parvam ex-
serentibus linguam, radicibus praelongis. nascitur in sitien-
138 tibus. (89.) e diverso xiphion et phasganion in umidis.
cum primum exit, gladi praebet speciem, caule duum cubito-
rum, radice ad nucis abellanae figuram fimbriata, quam effodi
ante messis oportet, siccari in umbra. superior pars eius cum
ture trita, aequo pondere admixto vino, ossa fracta capite
extrahit aut quicquid in corpore suppurat, vel si calcata sint
139 ossa serpentis, eadem contra venena efficax. Caput in do-
lore veratro in oleo vel rosaceo decocto tritoque ungui
convenit, peucedano ex oleo vel rosaceo et aceto. tepidum
hoc prodest et doloribus qui plerumque ex dimidia parte ca-
pitis sentiuntur et vertigini. perungunt et radice eius sudo-
ris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est.
140 (90.) Psyllion alii cynoides, alii chrysallion, alii Siceli-
con, alii cynomyiam appellant, radice tenui, supervacua, sar-
mentosum, fabae granis in cacuminibus, foliis canino capiti
non dissimilibus, semine autem pulici, unde et nomen. hoc in
bacis ipsa herba in vineis invenitur. vis ad refrigerandum
et discutiendum ingens. semen in usu. fronti inponitur in do-
141 lore et temporibus ex aceto et rosaceo aut posca. ad ce-
tera inlinitur. acetabuli mensura sextarium aquae densat ac
contrahit. tunc terere oportet et crassitudinem inlinere cui-
cumque dolori et collectioni inflammationique. Volneribus
capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa et in alia
quidem parte corporis sed maxume capite, similiter plistolo-

chia. Thryselinum est non dissimile apio. huius radix con-
manducata purgat capitis pituitas.
12. (91.) Oculorum aciem centaurio maiore putant 142
adiuvari, si addita aqua foveantur, suco vero minoris cum
melle culices, nubeculas, obscuritates discuti, cicatrices ex-
tenuari, albugines quidem etiam iumentorum sideritide. nam
chelidonia supra dictis omnibus mire medetur. Panacis radi-
cem cum polenta epiphoris inponunt. hyoscyami semen bi-
bunt obolo, tantundem meconi adicientes vinumque ad epi-
phoras inhibendas. inungunt et Gentianae sucum quem
collyriis quoque acrioribus pro meconio miscent. facit cla- 143
ritatem et Euphorbeum inunctis. instillatur plantaginis sucus
lippitudini. caligines aristolochia discutit, iberis adalligata
capiti. quinquefolium epiphoras et si qua in oculis vitia sunt
emendat. verbascum epiphoris inponitur, peristereos ex ro-
saceo vel aceto. ad hypochysis et caliginem cyclaminon in
pastillos diluunt, peucedani sucum, ut diximus, ad claritatem 117
et caligines cum meconio et rosaceo. psyllion inlitum fronti
epiphoras suspendit.
13. (92.) Anagallida aliqui corchoron vocant. duo ge- 144
nera eius: mas flore phoeniceo, femina caeruleo, non altio-
res palmo, frutice tenero, foliis pusillis rotundis, in terra
iacentibus. nascuntur in hortis et aquosis. prior floret cae-
rulea. utriusque sucus oculorum caliginem discutit cum
melle et ex ictu cruorem et argema rubens, magis cum At-
tico melle inunctis. pupillas dilatat, et ideo hac inunguntur
ante quibus paracentesis fit. iumentorum quoque oculis me-
dentur. sucus caput purgat per naris infusus, ita ut deinde
vino conluatur. bibitur et contra anguis suci drachma in
vino. mirum quod feminam pecora vitant aut, si decepta 145
similitudine — flore enim tantum distant — degustavere, statim
eam quae asyla appellatur in remedia quaerunt. a nostris
ferus oculus vocatur. praecipiunt aliqui effossuris ante solis
ortum, priusquam quicquam aliud loquantur, salutare eam,
sublatam exprimere, ita praecipuas esse viris. De Euphor-
beae suco satis dictum est. lippitudini, si tumor erit, absin- 76
thium cum melle tritum, item Vettonicae farina conveniet.
(93.) Aegilopas sanat herba eodem nomine quae in 146

hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina
permixta inpositaque vel suco. exprimitur e caule foliisque
praegnatibus dempta spica et in trimestri farina digeritur in
pastillos.

147 (94.) Aliqui et mandrogora utebantur. postea abdicatus
est in hac curatione. epiphoris, quod certum est, medetur et
oculorum dolori radix tunsa cum rosaceo et vino. nam sucus
multis oculorum medicamentis miscetur. mandragoran alii Cir-
caeon vocant. duo eius genera: candidus qui et mas, niger
qui femina existimatur, angustioribus quam lactucae foliis,
hirsutis et caulibus, radicibus binis ternisve rufulis, intus al-
148 bis, carnosis tenerisque, paene cubitalibus. ferunt mala
abellanarum nucum magnitudine et in his semen ceu pirorum.
hoc albo alii arsena, alii morion, alii hippophlomon vocant.
huius folia alba, alterius latiora ut lapathi sativae. effossuri
cavent contrarium ventum et tribus circulis ante gladio cir-
cumscribunt, postea fodiunt ad occasum spectantes. sucus fit
et e malis et caule deciso cacumine et e radice punctis aperta
aut decocta. utilis haec vel surculo. concisa quoque in or-
149 biculos servatur in vino. sucus non ubique invenitur sed,
ubi potest, circa vindemias quaeritur. odor gravis ei, sed
radicis et mali gravior, et albi mala matura in umbra siccan-
tur. sucus ex iis sole densatur, item radicis tunsae vel in
vino nigro ad tertias decoctae. folia servantur in muria
efficacius, alias recentium sucus pestis est. sic quoque no-
150 xiae vires. gravedinem adferunt etiam olfactu, quamquam
mala in aliquis terris manduntur, nimio tamen odore obmu-
tescunt ignari, potu quidem largiore etiam moriuntur. vis
somnifica pro viribus bibentium. media potio cyathi unius.
bibitur et contra serpentis et ante sectiones punctionesque,
ne sentiantur. ob haec satis est aliquis somnum odore
quaesisse. bibitur et pro helleboro duobus obolis in mulso.
efficacius helleborum ad vomitiones ed at bilem nigram extra-
hendam.

151 (95.) Cicuta quoque venenum est, publica Atheniensium
poena invisa, ad multa tamen usus non omittendi. semen ha-
bet noxium, caulis autem et viridis estur a plerisque et in
patinis, levis hic et geniculatus ut calami, nigricans, altior

saepe binis cubitis, in cacuminibus ramosus, folia coriandri teneriora, gravi odoratu, semen aneso crassius, radix concava, nullius usus. semini et foliis refrigeratoria vis, sic et necat. incipiunt algere ab extremitatibus corporis. remedio 152
est, priusquam perveniat ad vitalia, vini natura excalfactoria. sed in vino pota inremediabilis exsistit. sucus exprimitur foliis floribusque, tum enim maxume tempestivos est. semine trito expressus et sole densatus in pastillos necat sanguinem spissando. haec altera vis, et ideo sic necatorum maculae in corporibus adparent. ad dissolvenda medicamenta utuntur 153
illo pro aqua. fit ex eo et ad refrigerandum stomachum malagma. praecipuus tamen est ad cohibendas epiphoras aestivas oculorumque dolores sedandos circumlitu. miscetur collyriis et alias omnis rheumatismos cohibet. folia quoque tumorem omnem doloremque et epiphoras sedant. Anaxilaus 154
auctor est mammas a virginitate inlitas semper staturas. quod certum est, lac puerperarum mammis inposita exstinguit veneremque testibus circa pubertatem inlita. remedia quibus bibenda censetur non equidem praeceperim. vis maxuma natae Susis Parthorum, mox Laconicae, Creticae, Asiaticae, in Graecia vero Megaricae, deinde Atticae.

(96.) Crethmos agrios gremias tollit oculorum inpositus, 155
tumorem quoque polenta addita.

(97.) Nascitur volgo molybdaena, id est plumbago, etiam in arvo, folio lapathi, crassa, hispida. hac conmanducata si oculus subinde lingatur, plumbum, quod genus viti, ex oculo tollitur.

(98.) Capnos trunca, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis et saepibus, ramis tenuissimis sparsisque, flore purpureo, viridis, suco caliginem discutit, itaque in medicamenta oculorum additur.

(99.) Similis et nomine et effectu sed alia est capnos 156
fruticosa, praetenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. nascitur in hortis et segetibus hordeaceis. claritatem facit inunctis oculis delacrimationemque ceu fumus, unde nomen. eadem evolsas palpebras renasci prohibet.

(100.) Acoron iridis folia habet, angustiora tantum et 157
longiore pediculo, radices nigras minusque venosas, cetero

et has similis iridis, gustu acris, odore non ingratas, ructu
facilis. optumae Daspetiacae e Galatia, mox Creticae, sed plu-
rumae in Colchide iuxta Phasim amnem et ubicumque in aquo-
sis. recentibus virus maius quam vetustis, Creticae candi-
158 diores Ponticis. siccantur utribus in umbra digitalibus frustis.
Nec non inveniuntur qui oxymyrsinae radicem acoron vo-
cant, ideoque quidam hanc acorion vocare malunt. vis ei
ad calefaciendum extenuandumque efficax, contra subfusio-
nes et caligines oculorum, suco eiusdem poto contra ser-
pentis.

159 (101.) Cotyledon parvola herba est in cauliculo tenero,
pusillo *folio* pingui, concavo ut coxendices. nascitur in
maritimis petrosisque viridis, radice olivae modo rotunda.
oculis medetur suco. Est aliud genus eiusdem sordidis foliis,
latioribus densioribusque circa radicem velut oculum cingenti-
bus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. usus ad
160 eadem quae iridi, aizoo. (102.) duo genera eius: maius in ficti-
libus vasculis seritur, quod aliqui buphthalmon appellant, alii
zoophthalmon, alii stergethron, quod amatoriis conveniat, alii
hypogeson, quoniam in subgrundis fere nascitur, sunt qui am-
brosiam potius vocant et qui amerimnon, Italia sedum magnum
aut oculum aut digitillum. alterum minusculum, quod eritha-
les vocant, alii trithales, quia ter floreat, alii eysithales, ali-
qui isoetes, Italia sedum, sed qui aizoum utrumque, quoniam
161 vireat semper. maius et cubiti altitudinem excedit, crassitu-
dine plus quam pollicari. folia in cacumine linguae similia,
carnosa, pinguia, larga suco, latitudine pollicari, alia in ter-
ram convexa, alia stantia, ita ambitu effigiem imitantur
oculi. quod minus ést in muris parietinisque nascitur et te-
gulis, fruticosum a radice et foliosum usque ad cacumen, fo-
liis angustis, mucronatis, sucosis, palmo alto caule, radix
inutilis.

162 (103.) Huic similis est quam Graeci andrachlen agrian
vocant, Italia inlecebram, pusillis latioribus foliis, breviori
cacumine. nascitur in petris et colligitur cibi causa. Omni-
163 um harum vis eadem refrigerare et adstringere. medentur
epiphoris folia inposita vel sucus inunctis. purgat enim ul-
cera oculorum expletque et ad cicatricem perducit, palpe-

bras deglutinat. eaedem capitis doloribus medentur suco
vel folio temporibus inlitis. adversantur phalangiorum icti-
bus, aconito vero maius aizoum praecipue. a scorpionibus
quoque habentem id feriri negant. medentur et aurium do- 164
lori, item sucus hyoscyami modicus, item Achilleae et cen-
tauri minoris et plantaginis, peucedani cum rosaceo et meco-
nio, acori sucus cum rosa. omnis autem strigili calefactus
infunditur, cotyledon etiam purulentis cum medulla cervina
calefacta. Ebuli radicis tritae sucus linteo colatus, mox in
sole densatus et cum opus sit rosaceo dilutus et calefactus
parotidas, verbenaca, item plantago sanat, item sideritis cum
axungia vetere.

(104.) Narium ozaenam emendat aristolochia cum cy- 165
pero.

(105.) Dentibus remedio sunt panacis radix conmandu-
cata, praecipue Chironiae, item sucus conlutibus, radix hyo-
scyami ex aceto manducata, item Polemoniae. conmandu-
cantur et plantaginis radix, aut conluuntur in aceto decoctae
suco. et folia esse utile, vel si sanguine gingivae putre-
scant. vel semen eiusdem apostemata et collectiones gingi-
varum sanat. Et aristolochia gingivas dentisque confirmat, 166
verbenaca cum radice conmanducata et decoctae ex vino aut
aceto sucus conlutus, item quinquefoli radices decoctae ad
tertias vino aut aceto. prius quam decoquatur aqua marina
aut salsa lavatur. decoctum diu tenendum in ore. quidam
cinere quinquefoli fricare malunt. Et verbasci radix deco-
quitur in vino ad conluendos dentis, et hysopo conluuntur et
peucedani suco cum meconio vel radicum anagallidis magis
feminae suco ab altera nare quam doleat infuso.

(106.) Erigeron a nostris vocatur senecio. hanc si ferro 167
circumscriptam effodiat aliquis tangatque ea dentem et alter-
nis ter despuat ac reponat in eundem locum ita ut vivat herba,
aiunt dentem eum postea non doliturum. herba est trixaginis
specie et mollitia, cauliculis subrubicundis. nascitur in tegu-
lis et in muris. hoc nomen Graeci dederunt, quia vere cane-
scit. caput eius numerosa dividitur lanugine, qualis est spi-
nae, inter divisuras exeunte, quare Callimachus eam acan- 168
thida appellavit, alii pappum. nec deinde Graecis de ea constat.

alii erucae foliis esse dixerunt, alii roboris minora multo,
radice alii supervacua, alii nervis utili, alii potu strangulante.
e diverso quidam regio morbo cum vino dederunt et contra
omnia vesicae vitia, item cordis et iocineris. extrahere re-
169 nibus harenam dixere. ischiadicis drachmam cum oxyme-
lite ab ambulatione propinavere, torminibus quoque et in
passo utilissimam, praecordiis etiam cibo ex aceto eam prae-
dicantes serentesque in hortis. nec defuere qui et alterum
genus facerent nec quale esset demonstrarent, contra serpen-
tis in aqua bibendam edendamque comitialibus dantes. nos
eam Romanis experimentis per usus digeremus. lanugo eius
cum croco et exiguo aquae frigidae trita inlinitur epiphoris,
tosta cum mica salis strumis.

170 (107.) Ephemeron folia habet lili, sed minora, caulem
parem, florem caeruleum, semen supervacuum, radicem unam
digitali crassitudine, dentibus praecipuam concisam in aceto
decoctamque ut tepido conluantur. et ipsa etiam radix sistit,
cavis exesi inprimitur, chelidoniae radix ex aceto trita
continetur ore, erosis veratrum nigrum inponitur, mobiles
utrolibet decocto in aceto firmantur.

171 (108.) Labrum Venereum vocant in flumine nascentem.
est ei vermiculus qui circa dentis necatur aut cavis dentium
cera includitur. cavendum ne avolsa herba terram tangat.

172 (109.) Ranunculum vocamus quam Graeci batrachion.
genera eius quattuor: unum pinguioribus quam coriandri fo-
liis et ad latitudinem malvae accedentibus, colore livido,
caule albo gracili et radice alba. nascitur in limitibus umi-
dis et opacis. alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris,
altis caulibus. tertium minumum est, gravi odore, flore au-
173 reo. quartum simile huic flore luteo. omnibus vis cau-
stica, si cruda folia inponantur, pusulasque ut ignis faciunt.
ideo ad lepras et psoras iis utuntur et ad tollenda stigmata,
causticisque omnibus miscent. alopeciis inponunt celeriter
removentes. radix in dolore conmanducata diutius rumpit
174 dentis, eadem sicca concisa sternumentum est. nostri her-
barii strumum eam vocant, quoniam medetur strumis et panis
parte in fumo suspensa, creduntque ea rursus sata rebellare
quae curaverint vitia, quo scelere et plantagine utuntur.

Oris ulcera intus sucus plantaginis emendat et folia radicesque conmanducatae, vel si rheumatismo laboret os, ulcera faetoremque quinquefolium, ulcera psyllium.

(110.) Conposita quoque contra faetores, vel maxume 175
pudendum vitium, trademus. ergo folia myrti et lentisci pari pondere, gallae Syriacae dimidium pondus simul terere et vino vetusto sparsa mandere matutino ex usu est, vel hederae bacas cum casia et murra pari pondere ex vino. Naribus utilissimum est draconti semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. suggillata hysopo emendantur, stigmata in facie mandragoras inlinitus delet.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXVI.

Cap. 1. (Sect. 1.) Sensit facies hominum novos omnique 1
aevo priore incognitos non Italiae modo verum etiam universae prope Europae morbos, tunc quoque non tota Italia nec per Illyricum Galliasve aut Hispanias magno opere vagatos, aut alibi quam Romae circaque, sine dolore quidem illos ac sine pernicie vitae, sed tanta foeditate ut quaecumque mors praeferenda esset.

(2.) Gravissimum ex his lichenas appellavere Graeco 2
nomine, Latine, quoniam a mento fere oriebatur, — ioculari primum lascivia, ut est procax multorum natura in alienis miseriis, mox ex usurpato vocabulo, — mentagram, occupantem multis et intus totos utique voltus, oculis tantum inmunibus, descendentem vero ét in colla pectusque ac manus, foedo cutis, furfure.

3 (3.) Non fuerat haec lues apud maiores patresque no-
stros, et primum Tiberi Claudi Caesaris principatu medio
inrepsit in Italiam quodam Perusino equite Romano quae-
storio scriba, cum in Asia adparuisset, inde contagionem
eius inportante. nec sensere id malum feminae aut servitia
plebesque humilis aut media, sed proceres veloci transitu
osculi maxume, foediore multorum qui perpeti medicinam
toleraverant cicatrice quam morbo. causticis namque cura-
batur, ni usque in ossa corpus exustum esset, rebellante tae-
4 dio. adveneruntque ex Aegypto genetrice talium vitiorum me-
dici hanc solam operam adferentes magna sua praeda, siqui-
dem certum est Manilium Cornutum e praetoriis legatum
Aquitanicae provinciae HS. CC elocasse in eo morbo curan-
dum sese, acciditque saepius ut nova contra genera morbo-
rum gregatim sentirentur. quo mirabilius quid potest repe-
riri, aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa mem-
brisque hominum certis vel aetatibus aut etiam fortunis, tam-
quam malo eligente, haec in pueris grassari, illa in adultis,
haec proceres sentire, illa pauperes?
5 (4.) L. Paulo Q. Marcio censoribus primum in Italiam car-
bunculum venisse annalibus notatum est, peculiare Narbonensis
provinciae malum, quo duo consulares obiere condentibus
haec nobis eodem anno, Iulius Rufus et Q. Lecanius Bassus,
ille medicorum inscientia sectus, hic vero pollici laevae ma-
nus evolso acu ab semetipso tam parvo ut vix cerni posset.
6 nascitur in occultissimis corporum partibus et plerumque
sub lingua duritia rubens vari modo, sed capite nigricans,
alias livida, in corpus intendens neque intumescens, sine do-
lore, sine pruritu, sine alio quam somni indicio, quo gravatos
in triduo aufert, aliquando et horrorem adferens circaque pu-
sulas parvas, rarius febrem, stomachum faucisque cum inva-
sit, ocissime exanimans.
7 (5.) Diximus elephantiasim ante Pompei Magni aetatem
20, 144 non accidisse in Italia, et ipsam a facie saepius incipien-
tem, in nare prima veluti lenticula, mox increscente per to-
tum corpus maculosa variis coloribus et inaequali cute, alibi
crassa, alibi tenui, dura alibi ceu scabie aspera, ad postre-
mum vero nigrescente et ad ossa carnis adprimente, intume-

scentibus digitis in pedibus manibusque. Aegypti peculiare 8
hoc malum et, cum in reges incidisset, populis funebre,
quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad
medicinam eam. et hic quidem morbus celeriter in Italia re-
stinctus est, sicut et ille quem gemursam appellavere prisci
inter digitos pedum nascentem, etiam nomine oblitterato.

(6.) Id ipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios du- 9
rare, sicuti colum. Tiberi Caesaris principatu inrepsit id ma-
lum, nec quisquam id prior imperatore ipso sensit, magna
civitatis ambage, cum in edicto eius excusantis valetudinem
legeret nomen incognitum. quid hoc esse dicamus aut quas
deorum iras? parum erant enim homini certa morborum ge-
nera, cum supra CCC essent, nisi etiam nova timerentur?
neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia
inportant. Haec apud priscos erant quae memoramus reme- 10
dia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, et
diu fuere. 2. Hippocratis certe, qui primus medendi prae-
cepta clarissime condidit, referta herbarum mentione inveni-
mus volumina, nec minus Diocli Carystii, qui secundus
aetate famaque exstitit, item Praxagorae et Chrysippi ac
deinde Erasistrati Cei, Herophilo quidem, quamquam subti- 11
lioris sectae conditori, ante omnis celebratam rationem eam,
paulatim usu efficacissimo rerum omnium magistro, peculia-
riter utique medicinae, ad verba garrulitatemque descendente.
sedere namque in scholis auditioni operatos gratius erat
quam ire per solitudines et quaerere herbas alias aliis die-
bus anni.

3. (7.) Durabat tamen antiquitas firma magnasque con- 12
fessae rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades aetate
Magni Pompei orandi magister nec satis in arte ea quaestuo-
sus, ut ad alia quam forum sagacis ingeni, huc se repente
convertit atque, ut necesse erat homini qui nec id egisset
nec remedia nosset oculis usuque percipienda, torrenti ac
meditata cotidie oratione blandiens omnia abdicavit totam-
que medicinam ad causas revocando coniecturae fecit, quin- 13
que res maxume communium auxiliorum professus, abstinen-
tiam cibi, alias vini, fricationem corporis, ambulationem,
gestationes, quae cum unusquisque semetipsum sibi prae-

stare posse intellegeret, faventibus cunctis ut essent vera quae facillima erant, universum prope humanum genus circumegit in se non alio modo quam si caelo demissus advenisset.

14 (8.) Trahebat praeterea mentis artificio animos iam vinum promittendo aegris dandoque tempestive, iam frigidam aquam, et quoniam causas morborum scrutari prius Herophilus instituerat, vini rationem inlustraverat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda praeferens, ut auctor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos quorum iactatu aut morbos extenuaret aut somnos adliceret, iam balneas avidissima hominum cupidine instituendo et alia multa dictu grata atque iucunda,

15 magna auctoriate nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atque servato, ne quis levibus momentis tantam conversionem factam existimet. id solum possumus indignari, unum hominem e levissima gente sine opibus ullis orsum vectigalis sui causa repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogavere multi.

16 Asclepiaden adiuvere multa in antiquorum cura nimis anxia et rudia, ut obruendi aegros veste sudoresque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignis torrendi solesve adsiduo quaerendi in urbe nimbosa, immo vero tota Italia imbrium creatrice, tum primum pensili balinearum usu ad infinitum blan-

17 dientem. praeterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabant in faucis organo demisso. damnavit merito et vomitiones tunc supra modum frequentis. arguit et medicamentorum potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte verum. itaque nos in primis quae sunt stomacho utilia signamus.

18 4. (9.) Super omnia adiuvere eum magicae vanitates in tantum evectae ut abrogare herbis fidem cunctis possent: Aethiopide herba amnis ac stagna siccari condendis, tactu clausa omnia aperiri, Achaemenide coniecta in aciem hostium trepidare agmina ac terga verti, latacen dari solitam a Persarum rege legatis, ut quocumque venissent omnium rerum

19 copia abundarent, ac multa similia. ubinam istae fuere, cum Cimbri Teutonique terribili Marte ulularent, aut cum Lucullus

tot reges Magorum paucis legionibus sterneret? curve Ro-
mani duces primam semper in bellis commerciorum habuere
curam, cur Caesaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si
abundantia omnis contingere unius herbae felicitate pote-
rat? non satius fuit Aemilianum Scipionem Carthaginis por-
tas herba patefacere quam machinis claustra per tot an-
nos quatere? siccentur hodie Meroide Pomptinae paludes
tantumque agri suburbanae reddatur Italiae. nam quae
apud eundem Democritum invenitur conpositio medicamenti
quo pulchri bonique et fortunati gignantur liberi cui umquam
Persarum regi talis dedit? mirum esset profecto hucusque 20
profectam credulitatem antiquorum saluberrimis ortam ini-
tiis, si in ulla re modum humana ingenia novissent atque non
hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam probaturi suo
loco essemus evectam ultra Magos etiam. Haec est omni in
re animorum condicio, ut a necessariis orsa primo cuncta
pervenerint ad nimium. igitur demonstratarum priore libro
herbarum reliquos effectus reddemus adicientes ut quasque
ratio dictabit.

(10.) Sed in lichenis remediis atque tam foedo malo 21
plura undique acervabimus quamquam non paucis iam de-
monstratis. medetur ergo plantago trita, quinquefolium, ra-
dix albuci ex aceto, ficulni caules aceto decocti, hibisci
radix cum glutino et aceto acri decocta ad quartas. defri-
cantur etiam pumice, ut rumicis radix trita ex aceto inlinatur
et flos visci cum calce subactus. Laudatur et tithymali cum 22
resina decoctum, lichen vero herba omnibus his praefertur,
inde nomine invento. nascitur in saxis, folio uno ad radi-
cem lato, caule uno parvo, longis foliis dependentibus. haec
delet et stigmata, teritur cum melle. Est aliud genus liche-
nis, petris totum adhaerens ut muscus, qui et ipse inlinitur.
hic et sanguinem sistit volneribus instillatus et collectiones
inlitus. morbum quoque regium cum melle sanat ore inlito
et lingua. qui ita curentur aqua salsa lavari iubentur, ungui
oleo amygdalino, hortensiis abstinere. Ad lichenas et tha-
psiae radice utuntur trita cum melle.

(11.) Anginae argemonia medetur sumpta ex vino, hy- 23
sopum cum fico decoctum et gargarizatum, peucedanum cum

coagulo vituli marini aequis partibus, proserpinaca cum muria ex menis et oleo trita vel sub lingua habita. item sucus de quinquefolio potus cyathis tribus. hic et omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus, verbascum privatim tonsillis in
24 aqua potum. 5. (12.) strumis plantago, chelidonia cum melle et axungia, quinquefolium, radix persollatae item cum axungia, operitur folio suo inposita, item artemisia, radix mandragorae ex aqua. sideritis latifolia clavo sinistra manu circumfusa adalligatur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere, ut in quibusdam diximus, rebellet, quod
21, 144; 25, 174 et in his quos artemisia sanaverit praedici reperio, item in
25 his quos plantago. damasione, quae et alcea vocatur, sub solstitio collecta inponitur ex aqua caelesti, folium tritum vel radix tunsa cum axungia ita ut inposita folio suo operiatur. sic et ad omnis cervicis dolores tumoresque quacumque in parte.

26 (13.) Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. hanc cum artemisia inlitam efficaciorem esse produnt.

(14.) Condurdum quoque herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo conprimere dicitur strumas, item verbenaca cum plantagine. digitorum vitiis omnibus et privatim pterygiis quinquefolium medetur.

27 (15.) In pectoris vitiis vel gravissimum est tussis. huic medetur panacis radix in vino dulci, sucus hyoscyami etiam sanguinem exscreantibus, nidor quoque accensi tussientibus, item scordotis mixto nasturtio et resina cum melle tunsa arida. facit et per se facilis exscreationes, item centaurium maius vel sanguinem reicientibus, cui vitio et plantaginis sucus me-
28 detur. et Vettonica obolis tribus in aqua contra purulentas contraque cruentas exscreationes, persollatae radix drachmae ponderis cum pineis nucleis undecim, peucedani sucus. pectoris doloribus acorum subvenit, et ideo antidotis miscetur, tussi daucum, item Scythica herba. ea demum omnibus pectoris vitiis, tussi et purulenta exscreantibus obolis tribus
29 in passi totidem, verbascum cuius est flos aureus. 6. huic tanta vis ut iumentis etiam non tussientibus modo sed ilia quoque trahentibus auxilietur potu, quod et de gentiana

reperio. Radix cacaliae conmanducata et in vino madefacta
non tussi tantum sed et faucibus prodest. hysopi quinque
rami cum duobus rutae et ficis tribus decocti thoracem pur-
gant, tussim sedant.

(16.) Bechion tussilago dicitur. duo eius genera: sil- 30
vestris ubi nascitur subesse aquas credunt, et hoc habent
signum aquileges. folia sunt maiuscula quam hederae
quinque aut septem, subalbida a terra, superne pallida, sine
caule, sine flore, sine semine, radice tenui. quidam eandem
esse arcion et alio nomine chamaeleucen putant. huius aridae
cum radice fumus per harundinem haustus et devoratus vete-
rem sanare dicitur tussim, sed in singulos haustus passum
gustandum est.

(17.) Altera a quibusdam salvia appellatur, similis ver- 31
basco. conteritur et colata calefit atque ita ad tussim lateris-
que dolores bibitur, contra scorpiones eadem et dracones
marinos efficax. contra serpentis quoque ex oleo perungui
ea prodest. Hysopi fasciculus cum quadrante mellis decoqui-
tur ad tussim, lateris, pectoris dolores, verbascum cum ruta
ex aqua, Vettonicae farina bibitur ex aqua calida.

7. (18.) Stomachum conroborat scordotis sucus, centau- 32
rium, gentiana ex aqua potae, plantago aut per se in cibo
sumpta aut cum lente alicaeve sorbitione. Vettonica alias
gravis stomacho vitia tamen sanat pota vel foliis conmandu-
cata, item aristolochia pota, agaricum manducatum siccum,
ut ex intervallo merum sorbeatur, nymphaea Heraclia inlita,
peucedani sucus. Psyllion ardoribus inponitur, vel cotyle-
don trita cum polenta vel aizoum.

(19.) Molon scapo est striato, foliis mollibus, parvis, 33
radice IIII digitorum in qua extrema ali caput est. vocatur
a quibusdam syron. ex vino stomacho et dyspnoeae mede-
tur, centaurium maius ecligmate, plantago suco vel cibo,
Vettonicae tunsae pondo libra, mellis Attici semuncia ex
aqua calida cotidie bibentibus, aristolochia vel agaricum
obolis ternis ex aqua calida aut lacte asini potum. Cissan- 34
themos ad orthopnoeas bibitur, item hysopum et asthmaticis,
peucedani sucus in iocineris doloribus et pectoris lateris-
que, si febres non sint. sanguinem quoque exspuentibus

subvenit agaricum victoriati pondere tritum et in mulsi
35 quinque cyathis datum. idem et amomon facit. Iocineri privatim Teucria bibitur recens drachmis IIII in poscae hemina, Vettonicae drachma una in aquae calidae cyathis tribus, ad cordis vitia in frigidae cyathis duobus. Quinquefoli sucus iocineris et pulmonis vitiis sanguinemque reicientibus et cuicumque sanguinis vitio intus occurrit. iocineri anagallides mire prosunt. capnon herbam qui edere bilem per urinam reddunt, acoron iocineri medetur, thoraci et praecordiis daucum.

36 (20.) Ephedra ab aliis anabasis vocata nascitur ventoso fere tractu scandens arborem et ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa qui sint iunci geniculati, radice pallida. datur ex vino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina et sorbitione facta in quam vinum addi convenit. item gentiana madefacta pridie contrita denari pondere in cyathis vini tribus.

37 (21.) Geum radiculas tenuis habet nigras, bene olentis. medetur non modo pectoris doloribus aut lateris sed et cruditates discutit iucundo sapore. verbenaca vero omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, tho-
38 raci, peculiariter autem pulmonibus et quos ab his phthisis temptet radix herbae consiliginis quam nuper inventam
25, 26 diximus. suum quidem et pecoris omnis remedium praesens est pulmonum vitio vel traiecta tantum in auricula. bibi debet ex aqua haberique in ore adsidue sub lingua. superficies eius herbae an sit in aliquo usu adhuc incertum est. renibus prodest plantaginis cibus, Vettonicae potus, agaricum
34 potum ut in tussi.

39 (22.) Tripolion in maritimis nascitur saxis ubi adludit unda, neque in mari neque in sicco, folio isatis crassiore, *caule* palmum alto, in mucrone diviso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. datur hepaticis in farre decocta. haec herba eadem videtur quibusdam quae polium de qua suo loco
21, 44 145 sqq. diximus.

(23.) Gromphaena, alternis viridibus roseisque per cau-
40 lem foliis in posca sanguinem reicientibus medetur. (24.) iocineri autem herba malundrum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. eius cauliculus conteritur ex vino vetere.

(25.) item herba chalcetum e vinaceis contrita inponitur.
facilis praestat vomitiones radix Vettonicae, hellebori modo
IIII drachmis in passo aut mulso, hysopum tritum cum
melle utilius praesumpto nasturtio aut irione, molemonium
denari pondere et sillybus, lacteus sucus qui densatus
in cummim sumitur cum melle supra dicto pondere prae-
cipueque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cumi- 41
num silvestre, Vettonicae farina, sumuntur ex aqua. abster-
gent fastidia cruditatesque digerunt daucum, Vettonicae fa-
rina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singul-
tus hemionium sedat, item aristolochia, suspiria clymenos.
Pleuriticis et peripleumonicis centaurium maius, item hyso-
pum bibitur, pleuriticis peucedani sucus.

(26.) Halus autem, quam Galli sil vocant, Veneti coto- 42
neam, medetur lateri, item renibus convolsisque et ruptis.
similis est cunilae bubulae, cacuminibus thymo, dulcis et
sitim sedans, radicis alibi albae, alibi nigrae.

(27.) Eosdem effectus in lateris doloribus habet cha-
maerops myrteis circa caulis geminis foliis, capitibus Grae-
culae rosae, ex vino pota. Ischiadicos dolores et spinae le-
vat agaricum potum ut in tussi, item stoechadis aut Vettoni- 34
cae farina ex aqua mulsa.

8. (28.) Plurumum tamen homini negoti alvos exhibet, 43
cuius causa maior pars mortalium vivit. alias enim cibos
non transmittit, alias non continet, alias non capit, alias non
conficit, eoque mores venere ut homo maxume cibo pereat.
pessumum corporum vas instat ut creditor et saepius die
appellat. huius gratia praecipue avaritia expetit, huic luxu-
ria condit, huic navigatur ad Phasim, huic profundi vada ex-
quiruntur. et nemo vilitatem eius aestimat consummationis
foeditate. ergo numerosissima est circa hanc medicinae
opera. Sistit eam scordotis recens drachma cum vino trita vel 44
decocta potu, Polemonia quae et dysintericis ex vino da-
tur, verbasci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitu-
dine, nymphaeae Heracliae semen cum vino potum, radix
superior e xiphio drachmae pondere ex aceto, semen plan-
taginis in vino tritum vel ipsa ex aceto cocta aut alica ex
suco eius sumpta, item cum lenticula cocta vel aridae farina

insperta potioni cum papavere tosto et trito, vel sucus in-
fusus aut potus, Vettonica in vino ferro calefacto. eadem
25, 88 coeliacis in vino austero datur, his et iberis inponitur uti
45 dictum est. Tenesmo radix nymphaeae Heracliae e vino bi-
bitur, psyllium in aqua, acori radicis decoctum. aizoi sucus
alvom sistit et dysinterias et taenias rotundas pellit. sym-
phyti radix pota in vino alvom et dysinteriam sistit, item
dauci. aizoum foliis contritis ex vino torminibus resistit,
alcimae siccae farina torminibus pota cum vino.
46 (29.) Astragalus folia habet longa incisuris multis, obli-
qua circa radicem, caulis tris aut quattuor foliorum plenos,
florem hyacinthi, radices villosas, inplicatas, rubras, prae-
duras. nascitur in petrosis, apricis et iisdem nivalibus, sicut
Pheneo Arcadiae. vis ei ad spissanda corpora. alvom si-
stit radix in vino pota, quo fit ut moveat urinam repercusso
liquore, sicut pleraque quae alvom sistunt. sanat et dysin-
tericos in vino rubro tunsa, difficile autem tunditur. eadem
gingivarum suppurationi utilissima est fotu. colligitur exitu
autumni, cum folia amisit, siccatur in umbra.
47 (30.) Et ladano sistitur alvos utroque, quod in segeti-
bus nascitur, contunso et cribrato. bibitur ex aqua mulsa,
item nobili e vino. ledon appellatur herba ex qua fit in
Cypro barbis caprarum adhaerescens. nobilius in Arabia.
fit iam et in Syria atque Africa, quod toxicum vocant. ner-
vos enim in arcu circumdatos lanis trahunt adhaerescente
48 12, 73 sqq. roscida lanugine. plura de eo diximus inter unguenta. hoc
gravissimum odore est durissimumque tactu. plurumum enim
terrae colligit, cum probetur maxume purum, odoratum,
molle, viride, resinosum. natura ei molliendi, siccandi, con-
coquendi, somnum adliciendi. capillum fluentem cohibet
nigritiamque custodit, auribus cum hydromelite aut rosaceo
infunditur, furfures cutis et manantia ulcera sale addito sanat,
tussim veterem cum styrace sumptum, efficassimum ad ructus.
49 (31.) Alvom sistit et chondris sive pseudodictamnum.
hypocisthis, orobethron quibusdam dicta, malo granato inma-
24, 81 turo similis, nascitur, ut diximus, sub cistho, unde nomen.
haec arefacta in umbra sistit alvom ex vino nigro austero
utraque. duo enim genera eius, candida et rufa. usus in

suco, spissat, siccat, et rufa magis stomachi rheumatismos emendat, pota tribus obolis sanguinis exscreationes cum amylo, dysinterias pota et infusa, item verbenaca ex aqua data aut carentibus febri ex vino Amineo, cochlearibus quinque additis in cyathos tris vini.

(32.) Laver quoque nascens in rivis condita et cocta tor- 50
minibus medetur, (33.) potamogiton vero ex vino dysintericis etiam et coeliacis, similis betae foliis, minor tantum hirsutiorque, paulum semper eminens extra aquam. usus in foliis: refrigerant, spissant, peculiariter cruribus vitiosis utilia et contra ulcerum nomas cum melle vel aceto. Castor hanc aliter noverat, 51
tenui folio velut equinis saetis, thyrso longo et levi, in aquosis nascentem. radice sanabat strumas et duritias. potamogiton adversatur crocodilis, itaque secum habent eam qui venantur. alvom sistit et Achillea. eosdem effectus praestat et statice, septem caulibus veluti rosae capita sustinens.

(34.) Ceratia uno folio, radice nodosa et magna, in cibo 52
coeliacis et dysintericis medetur. Leontopodion alii leuceoron, alii doripetron, alii thorybethron vocant, cuius radix alvom sistit purgatque bilem, in aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. nascitur in campestri et gracili solo. semen eius potum lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus sistit alvom e vino pota aut in febri ex aqua. eadem 53
inguini adalligatur in tumore. nascitur in segetibus. multi super omnia laudant ad deploratos dysintericos quinquefolium decoctis in lacte radicibus potis, et aristolochiam victoriati pondere in cyathis vini tribus. quae ex supra dictis calida sumentur, haec candente ferro temperari aptius erit. e di- 54
verso purgat alvom sucus centauri minoris drachma in hemina aquae cum exiguo salis et aceti bilemque detrahit, maiore tormina discutiuntur. Vettonica alvom solvit drachmis quattuor in hydromelitis cyathis novem, item Euphorbeum vel agaricum drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua aut in mulso obolis tribus. Solvit et cyclaminos ex aqua pota aut balanis subditis, item chamaecissi balanus. Hysopi manipulus decoctus ad tertias cum sale et pituitas trahit inlitus vel tritus in oxymelite et sale, pellitque ventris animalia. pituitam et bilem detrahit peucedani radix.

55 (35.) Alvom purgant anagallides ex aqua mulsa, item epithymum, qui est flos e thymo satureiae simili. differentia, quod hic herbaceus est, alterius thymi albus — quidam hippopheon vocant — stomacho minus utilis vomitiones movet, sed tormina et inflationes discutit. sumitur et ecligmata ad
56 pectoris vitia cum melle et aliquando iride. alvom solvit a quattuor drachmis ad sex cum melle et exiguo salis atque aceti. quidam aliter epithymum tradunt sine radice nasci, tenue, similitudine pallioli, rubens, siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilemque,
57 alvo leniter soluta. (36.) Et nymphaea in vino austero solvit et pycnocomon, erucae foliis crassioribus et acrioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadriangulo, modico, tenui, flore ocimi. invenitur in saxosis. radix eius in aqua mulsa X II pondere et alvom et bilem et pituitam exinanit. semen somnia tumultuosa facit una drachma in vino potum, et capnos trunca detrahit bilem.

58 (37.) Polypodi, quam nostri feliculam vocant, similis felici, radix in usu pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minumi, acetabulis cavernosa ceu polyporum cirri, subdulcis, in petris nascens aut sub arboribus vetustis. exprimitur sucus aqua madefactae, et ipsa minute concisa inspergitur oleri vel betae vel malvae vel salsamento aut cum pulticula coquitur ad alvom vel in febri leniter solvendam. detrahit bilem et pituitam, stomachum offendit. aridae farina indita naribus polypum consumit. florem et semen non fert.

59 (38.) Scammonium quoque dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, alvom solvit, praeterquam si adiciantur aloes drachmae duae obolis eius duobus. est autem sucus herbae ab radice ramosae pinguibus foliis, triangulis, albis, radice
60 crassa, madida, nausiosa. nascitur pingui et albo solo. radix circa canis ortum excavatur, ut in ipsam confluat sucus qui sole siccatus digeritur in pastillos. siccatur et ipsa vel cortex. laudatur natione Colophonium, Mysium, Prienense, specie autem nitidum et quam simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, cito liquescens, virus redolens, cumminosum, linguae tactu lactescens, quam levissimum, cum

diluatur albescens. hoc evenit et adulterino quod fit ervi
farina et tithymali marini suco fere in Iudaea, quod etiam
strangulat sumptum. deprehenditur gustu, tithymalus enim 61
linguam excalfacit. usus bimo, nec ante nec postea utile
dedere et per se ex aqua vel mulsa et sale quaternis obolis,
sed utilissime cum aloe ita ut incipiente purgatione mulsum
bibatur. fit et decoctum radicis in aceto ad crassitudinem
mellis, quo leprae inlinuntur et caput unguitur in dolore
cum oleo.

(39.) Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, alii 62
lactucam caprinam, narrantque lacte eius inscripto corpore,
cum inaruerit, si cinis inspargatur, adparere litteras, et ita
quidam adulteras adloqui maluere quam codicillis. genera
eius multa: primus cognominatur characias, qui et masculus
existimatur, ramis digitali crassitudine, rubris, sucosis, quin-
que aut sex, cubitali longitudine, a radice foliis paene oleae,
in cacuminibus coma iunci. nascitur in asperis maritimis, 63
legitur semen autumno cum coma, siccatum sole tunditur et
reponitur. sucus vero incipiente pomorum lanugine defra-
ctis ramis excipitur farina ervi aut ficis ut cum iis arescat.
quinas autem guttas singulis excipi satis est, traduntque to-
tiens purgari hydropicos fico sumpta quot guttas ea lactis
exceperit. Sucus cum colligitur, ne attingat oculos caven- 64
dum est. fit et e foliis tunsis priore minus efficax. fit et de-
coctum e ramis. est et semen in usu cum melle decoctum
ad catapotia solvendae alvi gratia. semen et dentium cavis
cera includitur. conluuntur et radicis decocto e vino aut
oleo. inlinunt et lichenas suco, bibuntque eum ut purget vo-
mitione et alvo soluta, alias stomacho inutilem. trahit pitui- 65
tam sale addito in potu, bilem aphronitro. si per alvom pur-
gari libeat, in posca, si vomitione, in passo aut aqua mulsa.
media potio tribus obolis datur. ficos a cibo sumpsisse me-
lius est. faucis urit leniter, est enim tam ferventis naturae
ut per se extra corpori inpositum pusulas ignium modo fa-
ciat et pro caustico in usu sit.

(40.) Alterum genus tithymali myrtiten vocant, alii 66
caryiten, foliis myrti acutis et pungentibus, sed mollioribus,
et ipsum in asperis nascens. colliguntur cor hordeo

turgescente siccataeque in umbra diebus novem in sole ina-
rescunt. fructus non pariter maturescit, sed pars anno se-
67 quente, et nux vocatur. inde cognomen Graeci dedere. de-
metitur cum messium maturitate lavatumque deinde siccatur
et datur cum papaveris nigri duabus partibus ita ut sit totum
acetabuli modus, minus hic vomitionibus quam superior, ce-
teri item. aliqui sic et folium eius dedere, nucem vero
ipsam in mulso aut passo vel cum sesima. trahit pituitam et
bilem per alvom. oris ulcera sanat, ad nomas oris folium
cum melle estur.

68 (41.) Tertium genus tithymali paralium vocatur sive ti-
thymalis folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus,
semine albo, quod colligitur incipiente uva et siccatum teri-
tur sumiturque acetabuli mensura ad purgationes.

69 (42.) Quartum genus helioscopion appellant, foliis por-
cillacae, ramulis stantibus a radice quattuor aut quinque ru-
bentibus, semipedali altitudine, suci plenis. hoc circa op-
pida nascitur semine albo columbis gratissimo. nomen acce-
pit, quoniam capita cum sole circumagit. trahit bilem per
inferna in oxymelite dimidio acetabulo, ceteri usus qui cha-
raciae.

70 (43.) Quintum cyparissian vocant propter foliorum simi-
litudinem, caule gemino aut triplici. nascenti in campestri-
bus eadem vis quae helioscopio aut characiae.

(44.) Sextum platyphyllon vocant, alii corymbiten, alii
amygdaliten a similitudine. nec ullius latiora sunt folia.
piscis necat, alvom solvit radice vel foliis vel suco in mulso
aut aqua mulsa drachmis quattuor. detrahit privatim aquas.

71 (45.) Septumum dendroides cognominant, alii cobion,
alii leptophyllon, in petris nascens, comosissimum ex omni-
bus, maxumis cauliculis rubentibus, et semine copiosissimum,
eiusdem effectus cuius characias.

72 (46.) Apios ischas sive raphanos agria, iuncos duos tris
spargit in terra rubentis, foliis rutae, radix cepae, sed am-
plior, quare quidam raphanum silvestrem vocant. intus habet
mammam candidam, extra cortices nigros. nascitur in mon-
73 tuosis asperis, aliquando et in herbosis. effoditur vere tunsa-
que in fictili mergitur, deiectoque quod supernatat relicus

sucus purgat utraque parte sesquiobolo in aqua mulsa. sic
et hydropicis datur acetabuli mensura. inspargitur et aridae
radicis farina potioni. aiunt superiorem partem eius vomi-
tione bilis extrahere, inferiorem per alvom aquam.

(47.) Tormina discutit quodcumque panaces, Vettonica 74
praeterquam a cruditate, peucedani sucus et inflationes, ru-
ctus gignens, item acori radix daucumve, si lactucae modo su-
matur. ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit,
gentianae farina ex aqua tepida fabae magnitudine, plantago
mane sumpta duabus lingulis et tertia papaveris in vini cya-
this quattuor non veteris. datur et in somnum euntibus ad-
dito nitro vel polenta, si multo post cibum detur. colo infun-
ditur hemina suci vel in febri.

(48.) Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho 75
uno lieni medetur, et panacis omnium generum radix in mulso,
sed Teucria praecipue pota arida et decocta quantum manus
capiat in aceti heminis tribus. ad volnus inlinitur eadem ex
aceto aut, si tolerari non possit, ex fico vel aqua. Polemonia
bibitur ex vino, Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tri- 25, 101
bus, aristolochia ut contra serpentis. Argemonia septem 76
diebus in cibo sumpta lienem consumere dicitur, agaricum in
aceto mulso obolis duobus. nymphaeae Heracliae radix in
vino pota et ipsa consumit. cissanthemus drachma bis die
sumpta in vini albi cyathis duobus per dies XL lienem dici-
tur paulatim emittere per urinam. prodest et hysopum cum
fico decoctum, lonchitidis radix decocta priusquam semen
demittat, peucedani quoque radix decocta et lieni et renibus.
Lien acori potu consumitur, praecordiis et ilibus utilissimae 77
radices, clymeni semen potum diebus triginta pondere denari
in vino albo, Vettonicae farina ex melle et aceto scillite pota,
radix lonchitidis in aqua, Teucrium inlinitur, item scordium
cum cera, agaricum cum farina e feno Graeco.

(49.) Vesicae malis contraque calculos gravissimis cru- 78
ciatibus, ut diximus, auxilio est Polemonia ex vino pota, 25, 23
item agaricum, plantago foliis vel radice potis ex passo,
Vettonica ut in iocinere diximus, item ramiti pota atque in- 35
lita, eadem ad strangurias efficacissima. ad calculos quidam
Vettonicam et verbenacam et millefolium aequis portionibus

79 ex aqua pro singulari remedio bibere suadent. Stranguriaa
discuti et dictamno certum est, item quinquefolio decocto ad
tertias in vino. hoc et enterocelicis dari atque inlini utilissi-
mum est. xiphi quoque radix superior urinam ciet infantibus.
enterocelicis datur ex aqua et inlinitur vesicae vitiis. peu-
cedani sucus infantium ramiti et umbilicis eminentibus psyl-
80 lion inlinitur. urinam cient anagallides, acori radicis deco-
ctum vel ipsa trita potaque, et omnia vesicae vitia, calculos
et herba et radix cotyledonis itemque genitalium inflamma-
tionem omnem pari pondere caulis et seminis et murrae.
81 Ebulum tenerum cum foliis tritum ex vino potum calculos
pellit, inpositum testis sanat. erigeron quoque cum farina
turis et vino dulci testium inflammationes sanat. symphyti
radix inlita enterocelas cohibet, genitalium nomas hypoci-
sthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex vino
dulci et ad stranguriam, dolores vesicae sedat ex vino radix
nymphaeae Heracliae.
82 (50.) Eadem vis crethmo ab Hippocrate admodum lau-
datae. est autem inter eas quae eduntur silvestrium herba-
rum, — hanc certe apud Callimachum adponit rustica illa
Hecale, — speciesque plantae hortensiae. caulis unum pal-
mum altus, semen fervens, odoratum ceu libanotidis, rotun-
dum, siccatum rumpitur, habet intus nucleum candidum, quem
aliqui cachrym vocant. folia pinguia albicant veluti olivae,
crassiora et salsa gustu, radices digiti crassitudine tres aut
83 quattuor. nascitur in maritimis petrosis. estur crudum co-
ctumve cum olere, odorati saporis et iucundi. servatur etiam
in muria praecipui usus ad stranguriam folio vel caule vel
radice ex vino. colorem quoque corporis gratiorem facit,
verum largior inflationes. alvom solvit decocto, urinam et a
renibus umorem trahit sicut alcimae siccae farina in vino
pota, stranguriam efficacius addito dauco. lieni quoque utilis
adversus serpentis bibitur, iumentis quoque in pituita aut
stranguria, hordeo inspersa succurrit.
84 (51.) Anthyllion est lenti simillima quae in vino pota
vesicas vitiis liberat, sanguinem sistit. altera est anthyllis
chamaepityos similis, flore purpureo, odore gravi, radice
intubi.

(52.) Vel magis medetur cepaea, similis porcillacae,
nigriore radice, sed inutili, nascens in litoribus harenosis,
gustu amara. in vino cum asparagi radice vesicae plurumum
prodest.

(53.) Eadem praestat hypericon, quam alii chamaepi- 85
tyn, alii corissum appellant, oleraceo frutice, tenui, cubi-
tali, rubente, folio rutae, odore acri, semine in siliqua nigro
maturescente cum hordeo. natura semini spissandi, alvom
sistit, urinam ciet, vesicae cum vino bibitur.

(54.) Est aliud hypericon, quod aliqui caron appellant, 86
folio tamaricis, et sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis et
minus rubentibus, odoratum, palmo altius, suave, leniter acu-
tum. vis semini excalfactoria, et ideo inflationem facit, sed
stomacho non inutile, praecipuum ad stranguriam, si exul-
cerata non sit vesica, medetur et pleuriticis ex vino potum.
(55.) vesicae autem callithrix trita simul cum cumino et 87
data ex vino albo. verbenaca quoque foliis decocta ad ter-
tias vel radix eius e mulso calido calculos eicit, item per-
pressa, quae Arreti et in Illyrico nascitur, in aqua decocta e
tribus heminis ad unam et pota, trifolium ex vino sumptum
et chrysanthemum. anthemis quoque calculos eicit, parvis a
radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo, ra-
dices tritae per se ceu laver crudum.

(56.) Silaus nascitur glariosis et perennibus rivis, cubi- 88
talis api similitudine. coquitur ut olus acidum magna utili-
tate vesicae, quae si scabiem sentiat, panacis radice sanatur,
aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum radi-
cis libra in vini congio decocta ad dimidias — inde heminae
sumuntur per triduum, relicum ex vino cum sio, — et urtica
marina et daucum et plantaginis semen ex vino.

(57.) Et herba Fulviana trita ex vino — et haec nomen
inventoris habet, nota tractantibus — urinas ciet.

(58.) Scordion testium tumores sedat. hyoscyamum ge- 89
nitalibus medetur, peucedani sucus ex melle, semen stran-
guriae, agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho uno, tri-
foli radix drachmis duabus in vino, dauci una drachma vel
seminis. Ischiadici semine et foliis erythrodani tritis sanan-
tur, panace poto et infricata Polemonia, aristolochiae decocto

in multis sponte desiit et in pluribus cura. medentur radices
panacis cum uva passa, sucus hyoscyami cum farina vel
25, 88 semen, scordion ex aceto, iberis uti dictum est, verbenaca
cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum et per-
101 nionibus. podagras refrigerat radix e xiphio, semen e
psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aizoum in primo
impetu podagrae rubentis, hoc est calidae. utrilibet vero
convenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito
sale modico, argemonia tunsa ex melle. medetur et verbe-
naca inlita, aut si pedes in aqua macerentur in qua decocta
102 sit, (65.) et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior
ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris suci, gravis
odoris. quae talis est mollugo vocatur. similis, sed asperio-
ribus foliis, asperugo. superioris et sucus pondere X I in vini
duobus cyathis cotidie sumitur.

103 (66.) Praecipue vero liberat eo malo phycos thalassion,
id est fucus marinus, lactucae similis, qui conchyliis subster-
nitur, non podagrae modo sed omnibus articulorum morbis
inpositus priusquam arefiat. tria autem genera eius: latum
et alterum longius, quadamtenus rubens, tertium crispis fo-
104 liis, quo in Creta vestis tingunt, omnia eiusdem usus. Ni-
cander ea et adversus serpentis in vino dedit. salutare est
25, 140 et semen eius herbae quam psyllion nominavimus made-
factum aqua, admixtis in heminam seminis resinae Colopho-
niae coclearibus duobus, turis uno. laudantur et mandragorae
folia cum polenta tunsa. 11. Talis vero tumentibus limus
aquaticus cum oleo subactus mire prodest, articulis sucus e
centaurio minore, idem nervis utilissimus, item centauris.
105 Vettonica nervis discurrentibus per scapulas, umeris, spinae,
35 lumbis, pota ut in iocinere, articulis quinquefolium inpositum,
mandragorae folia cum polenta vel radix recens tunsa cum
cucumere silvestri vel decocta in aqua, digitorum in pedibus
rimis polypodi radix, articulis sucus hyoscyami cum axungia,
amomon suco decocto, item centunculus decocta vel muscus
recens ex aqua obligatus donec inarescat, item lappae boa-
106 riae radix e vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniun-
culos curat omniaque alia frigoris vitia, perniunculos et co-
tyledon cum axungia, folia ex batrachio, epithymi sucus.

Clavum pedum extrahit ladanum cum castoreo, verbenaca
ex vino.

(67.) Nunc peractis malis quae membratim sentiuntur 107
dicemus de his quae totis corporibus grassantur. remedia
autem haec communia inveniuntur: ante omnis potandam do-
decatheum, de qua diximus, deinde panacis omnium gene- 25, 28
rum radices, peculiariter longinquis morbis et semen intera-
neorum vitiis, ad omnis vero dolores corporis sucum e scor-
dio, item Vettonicae quae pota colorem plumbeum corporis
privatim emendat, gratiorem reducit.

(68.) Geranion aliqui myrrhin, alii myrtida appellant. 108
similis est cicutae, minutioribus foliis et caule brevior, ro-
tunda, saporis et odoris iucundi. nostri sic eam tradunt,
Graeci foliis paulo candidioribus quam malvae, caulibus
tenuibus, pilosis, ramosam ex intervallis binum palmorum,
et in his foliis inter quae in cacuminibus capitula sint gruum.
alterum genus foliis anemones, divisuris longioribus, radice 109
mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate
utilissima, et fere talis vera est. bibitur contra phthisis dra-
chma in cyathis vini tribus bis die, item contra inflationes, et
cruda idem praestat. sucus radicis auribus medetur, opistho-
tonis semen drachmis quattuor cum pipere et murra potum.
Phthisis sanat et plantaginis sucus, si bibatur, et ipsa de- 110
cocta, in cibo e sale et oleo a somno matutino refrigerat.
eadem datur iis quos atrophos vocant interpositis diebus,
Vettonica vero phthisicis ecligmate cum melle, fabae magni-
tudine, agaricum potum obolis duobus in passo, vel daucon
cum centaurio maiore in vino. phagedaenis — quod nomen
sine modo esurientium est, alias ulcerum — tithymali me-
dentur cum sesamis sumpti.

(69.) Inter mala universi corporis vigiliae sunt plerisque. 111
harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia
et odore et peruncto capite, aizoum sive sedum, si involutum
panno nigro ignorantis pulvino subiciatur, et onothera sive
onear, hilaritatem adferens in vino, amygdalae folio, flore
roseo, fruticosa, longa radice et, cum siccata est, vinum
olente. haec in potu data feras quoque mitigat. cruditates 112
quae nausiam faciunt digerit Vettonica, pota eadem a cena

concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmae
pondere et crapulam discutit, item agaricum post cibum in
aqua calida potum. Paralysim Vettonica sanare dicitur,
25, 88 item iberis ut dictum est. eadem et torpentibus membris
prodest, item argemonia omnia quae secari periclitentur dis-
cutiendo.
113 (70.) Comitialis sanant panaces quam Heraclion diximus
25, 32 radice pota cum coagulo vituli marini ita ut sint panacis
tres partes, plantago pota, Vettonica in oxymelitis drachma
vel agaricon obolis tribus, folia quinquefoli ex aqua. sanat
et archezostis, sed anno pota. sanat et baccaris radix arida
in pulverem contrita cyathis tribus cum coriandri uno in
114 aqua calida, et centunculus trita in aceto aut melle aut in
aqua calida, verbenaca ex vino pota, hysopi bacae ternae
contritae et in aqua potae diebus XVI, peucedanum cum
coagulo vituli marini aequis portionibus potum, quinquefoli
contrita folia ex vino et sumpta diebus XXX, Vettonicae
farina pondere X III cum aceti scillitici cyatho, mellis Attici
uncia, scammonium obolis duobus cum castorei drachmis
quattuor.
115 (71.) Febris frigidas leviores facit agaricum potum in
calida aqua, tertianas sideritis cum oleo, item ladanum quod
in segetibus nascitur contunsum, plantago ex aqua mulsa
duabus horis ante accessiones pota binis drachmis vel sucus
radicis madefactae vel tunsae, vel ipsa radix trita in aqua
ferro calfacta. quidam ternas radices in tribus cyathis aquae
116 dedere. eadem in quartanis quaterna fecerunt. Buglosso
inarescente, si quis medullam e caule eximat dicatque ad
quem liberandum febri id faciat et adliget ei septem folia
ante accessionem, aiunt febri liberari, item Vettonicae dra-
chmam in aquae mulsae cyathis tribus vel agaricum, maxume
in his febribus quae cum horrore veniant. quinquefoli folia
quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura ce-
teris, alii omnibus tris obolos cum pipere ex aqua mulsa.
117 verbenaca quidem et iumentorum febribus in vino medetur,
sed in tertianis a tertio geniculo incisa, quartanis a quarto.
bibitur et semen hyperici utriusque in quartanis et horrori-
bus, Vettonicae farina, quae omnis horrores coercet, item

panaces adeo excalfactoria natura ut per nivem ituris bibere
id perunguique eo praecipiant. et aristolochia perfrictioni-
bus resistit.

(72.) Phreneticos somnus sanat, qui continget peuce- 118
dano ex aceto capiti infuso, anagallidum suco. e diverso
lethargicos excitare labor est, hoc praestant Euphorbeum
ex aceto naribus tactis, peucedani sucus. Contra insanias
Vettonica bibitur, carbunculos rumpit panaces, sanat Vet-
tonicae farina ex aqua aut brassica cum ture, frequenti
potu calidae, vel e carbone in conspectu restincto favilla
digito sublata et inlita, vel plantago tunsa.

(73.) Tithymalus characites hydropicos sanat, panaces, 119
plantago in cibo, cum prius panem siccum comederint sine po-
tu, Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulsi,
vel agaricum vel semen lonchitidis duabus lingulis ex aqua
potum, psyllion ex vino, anagallidum sucus, cotyledonis ra-
dix e mulso, ebuli recentis radix excussa tantum nec conluta,
quod duo digiti conprehendant, ex vini veteris caldi hemina,
trifoli radix drachmis duabus ex vino, tithymalum platyphyl-
lon cognomine, semen hyperici quod caros appellatur.
acte, quam esse ebulum putant quidam, radice contrita in 120
vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro,
item verbenaca fasciculo manus plenae in aqua decocta ad
dimidias. praecipue tamen chamaeactes sucus aptissimus cre-
ditur. Eruptiones pituitae emendant plantago, cyclamini radix
e melle, ebuli folia trita e vetere vino inposita etiam boam sa-
nant, id est rubentis papulas, pruriginem sucus strychni inlitus.

(74.) Igni sacro medentur aizoum, folia trita cicutae, 121
mandragorae radix, — secatur in asses ut cucumis, primum-
que super mustum suspenditur, mox in fumo, dein tunditur
e vino aut aceto. prodest et vino myrteo fovere, — mentae
sextans, vivi sulpuris uncia, ex aceto simul trita, fuligo ex
aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quae medium ho-
minem ambiens qui zoster vocatur enecat, si cinxit. me-
detur plantago cum creta Cimolia et peristereos per se, ra-
dix persollatae, aliis quae serpunt cotyledonis radix cum
mulso, aizoum, sucus e linozosti ex aceto.

12. (75.) Radix polypodi inlita luxatis medetur, dolo- 122

remque et tumores tollunt semen psylli, folia plantaginis trita, sale modice addito, verbasci semen ex vino decoctum tritum, cicuta cum axungia. folia ephemeri tuberibus tumoribusque inlinuntur quae etiamtum discuti possunt.

123 (76.) Morbum regium in oculis praecipue mirari est, tenuitatem etiam illam densitatemque tunicularum felle subeunte. Hippocrates a septumo die in febri mortiferum signum esse dicit. nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. fit vero et citra febris expugnaturque centaurio
25, 67 maiore ut diximus poto, Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho, item verbenacae folio obolis tribus
124 ex vini calidi hemina quatriduo. sed celerrime quinquefoli sucus medetur tribus cyathis potus cum sale et melle. cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido et a perfrictionibus tuto, — sudores enim felleos movet, — folia tussilaginis ex aqua, semen linozostis utriusque inspersum potioni vel cum absinthio aut cinere decoctum, hysopi bacae cum aqua potae, lichen herba, si, cum sumitur, cetero olere abstineatur, polythrix in vino data, struthion in mulso.

125 (77.) Passim et in quacumque parte sed maxume incommoda nascuntur qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. discutiunt et folia ephedri inlita.

126 (78.) Fistulae quoque in omni parte serpunt medicorum vitio male sectis corporibus. auxilio est centaurium minus collyriis cum melle decocto additis, plantaginis sucus infusus, quinquefolium cum sale et melle, ladanum cum castoreo, cotyledon cum medulla cervina calefacta et inposita, verbasci radicis medulla collyri tenuitate in fistulam additur vel aristolochiae radix vel sucus tithymali.

127 (79.) Collectiones inflammationesque sanant argemoniae folia inlita, duritias et collectiones omnis verbenaca vel quinquefolium decoctum in aceto, verbasci folia vel radix, hysopum e vino inpositum, acori radix decocto eius foventibus, aizoum, item quae contunsa sint duritiasque et sinus
128 corporis inleçebra. Omnia infixa corpori extrahunt folia tussilaginis, daucum, semen leontopodi tritum in aqua cum

polenta. suppurationibus inponuntur pycnocomi folia trita cum polenta vel semen, item orchis. Vitia quae sint in ossibus satyri radice inposita efficacissime sanari dicuntur, nomae et collectiones omnes fuco maris, priusquam inarescat. et alcimae radix collectiones discutit.

(80.) Ambusta sanantur plantagine, arctio ita ut cica- 129 trix fallat. folia eius in aqua decocta contrita inlinuntur, radices cyclamini cum aizoo, herba ipsa hyperici quod corissum appellavimus. 85

(81.) Nervis et articulis convenit plantago trita cum 130 sale, argemonia tunsa ex melle. peucedani suco perunguntur spastici, tetanici. nervorum duritiae aegilops suco, doloribus erigeron — ex aceto inlinitur —, epithymum. spasticis et opisthotonicis perungui semine hyperici, quod caros vocatur, itemque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare nervos, si confestim inponatur trita vel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis alcimae radix bibitur ex aqua mulsa. sic et rigores excalfacit.

(82.) Sanguinis profluvia sistit herbae Paeoniae semen 131 rubrum, — eadem et in radice vis, — clymenus vero, sive ore sanguis reiciatur sive naribus, sive alvo fluat sive feminarum utero, item Lysimachia pota vel inlita vel naribus indita, item plantaginis semen, quinquefolium potum et inlitum, cicutae semen in naris, si inde fluat, tritum ex aqua inditum, aizoum, astragali radix. sistit et ischaemon et Achillia.

13. (83.) Equisaetum hippuris a Graecis dicta et in 132 pratis vituperata nobis, — est autem pilus terrae equinae [18, 259] saetae similis, — lienes cursorum exstinguit decocta fictili novo ad tertias quantum vas capiat et per triduum heminis pota. unctis esculentis ex ante diem unum interdicitur. Graecorum varia circa hanc opinio: alii pinus foliis similem 133 nigricantem eodem nomine appellant, vim eius admirabilem tradentes, sanguinis profluvia vel tacto tantum ea homine sisti, alii hippurin, alii ephedron, alii anabasim vocant, traduntque iuxta arbores nasci et scandentem eas dependere comis iunceis multis nigris ut ex equorum cauda, geniculatis ramulis, folia habere pauca, tenuia, exigua, semen rotundum,

simile coriandro, radice lignosa, nasci in arbustis maxume.
134 Vis eius spissare corpora. sucus sanguinem e naribus fluen-
tem inclusus sistit, item alvom. medetur dysintericis in vino
dulci potus cyathis tribus, urinam ciet, tussim, orthopnoeam
sanat, item rupta et quae serpunt. intestinis et vesicae folia
bibuntur, enterocelen cohibet. Faciunt et aliam hippurim
brevioribus et mollioribus comis candidioribusque, perquam
utilem ischiadicis et volneribus ex aceto inpositam propter
135 sistendum sanguinem. Et nymphaea trita plagis inponitur.
peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os
redditus est fluxitve ab infernis. Sideritis tantam vim habet
ut quamvis recenti gladiatoris volneri inligata sanguinem
claudat, quod facit et ferulae cinis vel carbo, fungus vero
136 etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur. (84.)
per naris autem fluenti et cicutae semen tritum ex aqua
additumque efficax habetur, item stephanomelis ex aqua.
Vettonicae farina e lacte caprino pota sistit ex ubere fluen-
tem, plantagoque contunsa. eiusdem sucus vomentibus san-
guinem datur. ad erraticum autem radix persollatae cum
137 axungia vetere inlita probatur. (85.) ruptis convolsisque,
ex alto deiectis centaurium maius, gentianae radix trita vel
decocta vel sucus Vettonicae, et hoc amplius a vocis aut
lateris contentionibus, panaces, scordium, aristolochia pota,
agaricum item contunsis et eversis potum duobus obolis in
mulsi cyathis tribus aut, si febris sit, in aqua mulsa, verba-
scum cuius flos similis auro est, acori radix, aizoum omne,
sed maioris sucus efficacissime, item symphyti ius vel radi-
cis decoctum, daucos cruda, erysithales flore luteo, foliis
acanthi e vino, item chamaerops et in sorbitione irio vel
138 plantago omnibus modis. (86.) item phthiriasi — Sulla
dictator consumptus est, nascunturque in sanguine ipso homi-
nis animalia exesura corpus, — resistitur uvae taminiae suco
aut veratri cum oleo perunctis corporibus. taminia quidem
in aceto decocta etiam vestis eo taedio liberat.

14. (87.) Ulcera multorum sunt generum ac multis mo-
curantur. panacis omnium generum radix ex vino calido
inlinitur manantibus. siccat privatim quam Chironiam dixi-
s, cum melle trita tubera aperit ulceribusque quae ser-

punt deploratis auxilio est, cum aeris flore vino temperata omnibus modis, vel semine vel flore vel radice. eadem cum polenta vetustis volneribus prodest. Heraclion quoque side- 140
rion, Apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis cum melle purgat. farina eius carnis excrescentis per se inspersa consumit. Polemonia ulcera quae cacoethe vocant sanat, centaurium maius inspersum vel inlitum, item minoris coma decocta vel trita vetera quoque ulcera purgat et persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis inponuntur. inlinitur autem gentiana ulceribus quae serpunt radice tunsa vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem vel suco, volneribus ex ea factum Lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur, plan- 141
tago omnium generum ulceribus, peculiariter feminarum, senum et infantium. igni emollita melior et cum cerato crassa ulcerum labra purgat, nomas sistit. tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus ulcerum chelidonia quoque siccantur, volnera adeo ut etiam pro spodio utantur, eadem iam desperatis cum axungia inponitur. Dictamnum pota sagittas pellit et alia tela extrahit inlita. bi- 142
bitur ex aquae cyatho foliorum obolo, proxume pseudodictamnum, utraque etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoque putria ulcera exest, sordida purgat cum melle vermisque extrahit, item clavos in ulcere natos et infixa corpori omnia, praecipue sagittas et ossa fracta cum resina. cava 143
vero ulcera explet per se et cum iride recentia volnera ex aceto, vetera ulcera verbenaca, quinquefolium cum sale et melle. Radices persollatae volneribus ferro inlatis recentibus inponuntur, folia veteribus, cum axungia utrumque, et suo folio operitur. damasonium ut in struma, folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera vel 144
callosorum putrescentiumque ulcerum facit. manantia nymphaeae Heracliae radix sanat, item cyclamini radix vel per se vel ex aceto vel cum melle. eadem et contra steatomata efficax, sicut ad ulcera manantia hysopum, item peucedanum, et ad recentia volnera vis tanta est ut squamam ossibus extrahat. praestant hoc et anagallides cohibentque quas vocant nomas et rheumatismos, utiles et recentibus plagis, sed praecipue senum corpori. cum cerato 145

apostemata et ulcera taetra folia mandragorae recentia, ra-
dix volnera cum melle aut oleo, cicuta cum siligine mixta
mero, aizoum herpetas quoque et nomas ac putrescentia,
sicut erigeron verminosa, recentia autem volnera astragali
radix et vetera ulcera quae purgat hypocisthis utraque.
leontopodi semen tritum in aqua et cum polenta inlitum spi-
146 cula sagittarum extrahit, item pycnocomi semen. Tithymalus
characites suco gangraenas, phagedaenas, putria vel decocto
ramorum cum polenta et oleo, orchis radices hoc amplius et
cacoethe cum melle siccae et recentes per se volnera, ono-
thera efferantia sese ulcera sanat. Scythae volnera Scythica
curant. ad carcinomata argemonia ex melle efficacissima
147 est. ulceribus praesanatis asphodeli radix decocta ut dixi-
22, 70 mus, trita cum polenta et inlita, quibuscumque vero Apol-
linaris, astragali radix in pulverem trita umidis ulceribus
prodest, item callithrix decocta in aqua, privatim vero iis
quae calciamento facta sint verbenaca, nec non et Lysima-
chia contrita ac nymphaea arida infriata. polythrix invete-
ratis iisdem utilior est.
148 (88.) Polycnemon cunilae bubulae similis est, semine
pulei, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri et
dulci odore, ferro factis conmanducata inponitur, quinto die
solvitur. Symphyton ad cicatricem celerrime perducit, item
149 sideritis. haec inponitur ex melle. Verbasci semine ac fo-
liis ex vino decoctis ac tritis omnia infixa corpori extrahun-
tur, item mandragorae foliis cum polenta, cyclamini radici-
bus cum melle. Trixaginis folia in oleo contrita iis ma-
xume adhibentur ulceribus quae serpunt, et alga in melle
trita, Vettonica ad carcinomata et malandrias veteres ad-
dito sale.
150 (89.) Verrucas tollit argemonia ex aceto vel batrachi
radix, quae et unguis scabros aufert, linozostidis utriusque
folia vel sucus inlitus. tithymali omnes genera verrucarum
omnia, item pterygia, varos tollunt. cicatrices cum elegan-
tia ad colorem reducit ladanum. 15. Artemisiam et eleli-
sphacum adligatas qui habeat viator negatur lassitudinem
sentire.
151 (90.) Muliebribus morbis medetur maxume in universum

Paeoniae herbae semen nigrum ex aqua mulsa. eadem et in
radice vis menses ciet, panacis semen cum absinthio menses
et sudores, scordotis potu et inlitu. Vettonica drachma in
vini cyathis tribus bibitur contra omnia volvarum vitia aut
quae a partu fiunt. menses nimios sistit Achillia inposita et
decoctum eius insidentibus. Mammis inponitur hyoscyami 152
semen ex vino, locis radix in cataplasmate, et mammis etiam
chelidonia. secundas morantis vel partus emortuos radices
panacis adpositae extrahunt. ipsum panaces in vino potum vol-
vas purgat adpositumque cum melle. Polemonia pota ex vino
secundas pellit, nidore corrigit volvas. Centauri minoris 153
sucus potu fotuque menses ciet, item maioris radix in vol-
vae doloribus iisdem modis prodest, derasa vero et adposita
extrahit partus emortuos. plantago adponitur in lana in do-
lore volvae, in strangulatu bibitur, sed praecipua dictamno
vis est. menses ciet, partus emortuos vel traversos eicit.
bibitur ex aqua foliorum obolo, adeo ad haec efficax ut ne
in cubiculum quidem praegnatium inferatur. nec potu tan-
tum sed et inlitu et suffitu valet. proxume pseudodicta- 154
mnum, sed menses ciet cum mero decoctum denari pondere.
pluribus tamen modis aristolochia prodest, nam et menses
et secundas ciet et emortuos partus extrahit, murra et pi-
pere additis pota vel subdita. volvas quoque procidentis in-
hibet fotu vel suffitu vel subiectu, maxume tenuis. Strangu- 155
latum ab his mensumque difficultatem agaricum obolis tribus
in vini veteris cyatho potum emendat, peristereos adposita
in adipe suillo recenti, antirrhinon cum rosaceo et melle,
item adposita nymphaeae Thessalae radix dolori medetur,
in vino nigro pota profluvia inhibet. e diverso ciet cycla-
mini radix pota et adposita, et vesicae insidentium decocto
medetur. Secundas pota cissanthemos pellit, volvam sanat. 156
e xiphio radix superior menses ciet drachma ex aceto pota.
peucedanum strangulatus volvae nidore ustum recreat, menses
albos praecipue psyllium drachma in cyathis tribus aquae,
semen mandragorae potum volvam purgat. menses ciet su- 157
cus adpositus et emortuos partus. nimia rursus profluvia
sistit semen cum vivo sulpure, contra ea ciet batrachium potu
vel cibo, ardens alias, ut diximus, cruda, sed cocta con- 25, 173

mendatur sale et oleo et cumino. Daucum et menses et secundas potu facillime pellit, ladanum suffitu corrigit volvas, dolori earum exulceratisque inponitur. emortua scammonium
158 pellit potum vel adpositum. Menses ciet hypericum utrumque adpositum; ante alia vero, ut Hippocrati videtur, crethmos e vino semine vel radice, cortice trahit et secundas, succurrit et strangulationibus ex aqua pota, item radix e geranio peculiariter secundis inflationibusque volvarum conveniens. purgat hippuris pota et adposita volvas. polygonus pota menses ciet et alcimae radix. folia plantaginis pel-
159 lunt, item agaricum ex aqua mulsa. Artemisia volvae medetur trita, ex oleo irino aut cum fico aut cum murra adposita. eiusdem radix pota in tantum purgat ut partus enectos extrahat. menses et secundas ciet ramorum decoctum insidentibus, item folia pota drachma. ad eadem omnia prosunt
160 vel inposita ventri imo cum farina hordeacea. Acoron quoque utile est interioribus feminarum morbis et conyza utraque et crethmos. et anthyllides duae volvis utilissimae torminibusque et secundarum morae in vino potae. Callithrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. geranion in vino albo potum, hypocisthis in rubro profluvium sistunt. Hysopum suffocationes laxat. radix verbenacae pota ex aqua ad omnia in partu aut ex partu
161 mala praestantissima. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. nam semen psylli defervefactum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnis uteri lenit. Symphyton tritum in vino nigro evocat menses. partus adcelerat scordotis pota drachma suci in aquae mulsae cyathis quattuor. dictamni folia praeclare dantur ex aqua. constat unius oboli pondere, vel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperae. similiter prodest pseudodictamnum, sed tardius, cyclaminos adalligata, cissanthemos pota, item Vettonicae farina ex aqua mulsa.
162 (91.) Arsenogonon et thelygonon herbae sunt habentes uvas floribus oleae similis, pallidiores tamen, semen album papaveris modo. thelygoni potu feminam concipi narrant, — arsenogonon ab ea semine oleae, nec alio distat, — huius potu maris generari, si credimus. alii utramque ocimo simi-

lem tradunt, arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile.

(92.) Mammarum vitiis aizoum quod digitillum appella- 163
vimus unice medetur. erigeron ex passo mammas uberio- 25, 160
res facit, sonchum in farre coctum. quae vero mastos vocatur inlita pilos mammarum. E partu nascentium aufert testas in facie aliaque cutis vitia emendat gentiana, nymphaea Heraclia inlita, cyclamini radix maculas omnis. Cacaliae grana mixta cerae liquidae extendunt cutem in facie erugantque, vitia omnia acori radix emendat.

(93.) Capillum Lysimache flavom facit, denigrat hype- 164
ricum, quod et corissum vocatur, item ophrys denticulato oleri similis, foliis duobus. nigritiam dat et Polemonia in oleo decocta. Psilotrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, verum iam et viris est in usu. efficacissimum autem habetur archezostis, item tithymali suco vel in sole cum oleo inlito crebro vel evolsis pilis. Quadripedum scabiem sanat hysopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. verum et reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXVII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Crescit profecto apud me certe tra- 1
ctatu ipso admiratio antiquitatis, quantoque maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inveniendo curam, in tradendo benignitatem subit. nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum naturae ipsius
munificentia, si humani operis esset inventio. nunc vero deo- 2

rum fuisse eam adparet aut certe divinam, etiam cum homo
inveniret, eandemque omnium parentem et genuisse haec et
ostendisse, nullo vitae miraculo maiore, si verum fateri vo-
lumus. Scythicam herbam a Maeotis paludibus, et Euphor-
beam e monte Atlante ultraque Herculis columnas et ipso
rerum naturae defectu, parte alia Britannicam ex oceani in-
sulis extra terras positis, itemque Aethiopidem ab exusto
3 sideribus axe, alias praeterea aliunde ultro citroque huma-
nae saluti in toto orbe portari, inmensa Romanae pacis
maiestate non homines modo diversis inter se terris genti-
busque verum etiam montis et excedentia in nubis iuga par-
tusque eorum et herbas quoque invicem ostentante. aeternum,
quaeso, deorum sit munus istud! adeo Romanos velut alte-
ram lucem dedisse rebus humanis videntur.
4 2. (2.) Sed antiquorum curam diligentiamque quis pos-
sit satis venerari? constat omnium venenorum ocissimum
esse aconitum et tactis quoque genitalibus feminini sexus
animalium eodem die inferre mortem. hoc fuit venenum quo
interemptas dormientis a Calpurnio Bestia uxores M. Caeci-
lius accusator obiecit. hinc illa atrox peroratio eius in digi-
tum. ortum fabulae narravere e spumis Cerberi canis extra-
hente ab inferis Hercule ideoque apud Heracleam Ponticam,
5 ubi monstratur is ad inferos aditus, gigni. hoc quoque tamen
in usus humanae salutis vertere scorpionum ictibus adver-
sari experiendo datum in vino calido. ea est natura ut ho-
minem occidat nisi invenerit quod in homine perimat. cum
eo solo conluctatur, veluti pari intus invento. sola haec
pugna est, cum venenum in visceribus reperit, mirumque, exi-
tialia per se ambo cum sint, duo venena in homine conmoriun-
6 tur ut homo supersit. Immo vero etiam ferarum remedia anti-
qui prodiderunt demonstrando quomodo venenata quoque ipsa
sanarentur. torpescunt scorpiones aconiti tactu stupentque
pallentes et vinci se confitentur. auxiliatur his helleborum
album tactu resolvente, ceditque aconitum duobus malis, suo
et omnium. quae si quis ullo forte ab homine excogitari
7 potuisse credit, ingrate deorum munera intellegit. tangunt
carnis aconito necantque gustatu earum pantheras, nisi hoc
fieret, repleturas illos situs. ob id quidam pardalianches ap-

pellavere. at illas statim liberari morte excrementorum ho-
minis gustu demonstratum. quod certe casu repertum quis
dubitet et quotiens fiat etiam nunc ut novom nasci, quoniam
feris ratio et usus inter se tradi non possit? 3. hic ergo ca- 8
sus, hic est ille qui pluruma in vita invenit deus, hoc habet
nomen per quem intellegitur eadem et parens rerum omn-
ium et magistra, utraque coniectura pari, sive ista cotidie
feras invenire sive semper scire iudicemus. pudendumque
rursus omnia animalia quae sint salutaria ipsis nosse praeter
hominem. sed maiores oculorum quoque medicamentis aco- 9
nitum misceri saluberrime promulgavere aperta professione
malum quidem nullum esse sine aliquo bono. fas ergo nobis
erit qui nulla diximus venena monstrare quale sit aconitum,
vel deprehendendi gratia. folia habet cyclamini aut cucu-
meris non plura quattuor, ab radice leniter hirsuta. radicem
modicam cammaro similem marino, quare quidam cammaron
appellavere, alii thelyphonon, ex qua diximus causa. radix 4
incurvatur paulum scorpionum modo, quare et scorpion ali-
qui vocavere. nec defuere qui myoctonon appellare mal-
lent, quoniam procul et e longinquo odore muris necat.
nascitur in nudis cautibus quas aconas nominant, et ideo 10
aconitum aliqui dixere, nullo iuxta ne pulvere quidem nu-
triente. hanc aliqui rationem nominis attulere, alii, quoniam
vis eadem esset in morte quae cotibus in ferri acie deterenda,
statimque admota velocitas sentiretur.

4. (3.) Aethiopis folia habet phlomo similia, magna ac 11
multa et hirsuta a radice, caulem quadriangulum, scabrum,
similem arctio, multis concavom alis, semen ervo simile,
candidum, geminum, radices numerosas, longas, plenas, mol-
lis, glutinosas gustu. siccae nigrescunt indurescuntque ut
cornua videri possint. praeter Aethiopiam nascuntur et in 12
Ida monte Troadis et in Messenia. colliguntur autumno, sic-
cantur in sole aliquot diebus ne situm sentiant. medentur
volvis potae in vino albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus
scabris decoctae potu dantur, sed quae ex Aethiopia venit
eximie atque ilico prodest.

(4.) Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitu- 13
dine, origano similis, flore bullis aureis. huius ustae nidor

urinam ciet volvasque purgat, tanto magis insidentibus. causa
nominis non haec, sed quoniam diutissime non marcescit.
14 (5.) Aloe scillae similitudinem habet, maior et pinguio-
ribus foliis, ex obliquo striata. caulis eius tener est, rubens
medius, non dissimilis antherici, radice una ceu palo in ter-
ram demissa, gravi odore, gustu amara. laudatissima ex In-
dia adfertur, sed nascitur et in Asia, non tamen ea utuntur
nisi ad volnera recentibus foliis, mirifice enim conglutinat vel
suco. ob id in turbinibus cadorum eam serunt ut aizoum
15 maius. quidam et caulem ante maturitatem seminis incidunt
suci gratia, aliqui et folia. invenitur et per se lacrima ad-
haerens. ergo pavimentandum ubi sata sit censent, ut la-
crima non absorbeatur. fuere qui traderent in Iudaea super
Hierosolyma metallicam eius naturam, sed nulla magis in-
16 proba est, neque alia nigrior est aut umidior. erit ergo
optuma pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis et iocineris
modo coacta, facile liquescens, inprobanda nigra et dura,
harenosa quaeque gustu intellegitur cummi adulterata et aca-
cia. natura eius spissare, densare et leniter calfacere, usus
in multis, sed principalis alvom solvere, cum paene sola me-
dicamentorum quae id praestant confirmet etiam stomachum,
17 adeo non infestet ulla vi contraria. bibitur drachma, ad sto-
machi vero dissolutionem in duobus cyathis aquae tepidae
vel frigidae coclearis mensura bis terve in die ex intervallis,
ut res exigit, purgationis autem causa plurumum tribus
drachmis, efficacior, si pota ea sumatur cibus. capillum
fluentem continet cum vino austero capite contra pilum
peruncto. dolorem capitis sedat temporibus et fronti inpo-
18 sita ex aceto et rosaceo dilutiorque infusa. oculorum vitia
omnia sanari ea convenit, privatim prurigines et scabiem ge-
narum, item insignita ac livida inlita cum melle, maxume
Pontico, tonsillas, gingivas et omnia oris ulcera, sanguinis
exscreationes, si modicae sint, drachma ex aqua, si minus,
ex aceto pota. volnerum quoque sanguinem et undecumque
19 fluentem sistit per se vel ex aceto. alias etiam est volneribus
utilissima ad cicatricem perducens. eadem inspergitur exul-
ceratis genitalibus virorum, condylomatis rimisque sedis, alias
ex vino, alias ex passo, alias sicca per se, ut exigat miti-

ganda curatio aut coercenda. haemorrhoidum quoque abun-
dantiam leniter sistit. dysinteriae infunditur et, si difficilius 20
concoquantur cibi, bibitur a cena modico intervallo, et in
regio morbo tribus obolis ex aqua, devorantur et pilulae
cum mellis decocto aut resina terebinthina ad purganda in-
teriora. digitorum pterygia tollit, oculorum medicamentis
lavatur ut quod sit harenosissimum subsidat, aut torretur in
testa pinnaque subinde versatur ut possit aequaliter torreri.

(6.) Alcea folia habet similia verbenacae quae aristereon 21
cognominatur, caulis tris aut quattuor foliorum plenos, flo-
rem rosae, radices albas cum plurumum sex, cubitalis, obli-
quas. nascitur in pingui solo nec sicco. usus radicis ex
vino vel ex aqua dysintericis, alvo citae et ruptis, convolsis.

(7.) Alypon cauliculus molli capite, non dissimile betae, 22
acre gustatu ac lentum mordensque vehementer et accen-
dens. alvom solvit in aqua mulsa addito sale mödico. minuma
potio duarum drachmarum, media quattuor, maxuma sex, ea
purgatione quibus datur e gallinaceo iure.

(8.) Alsine, quam quidam myosoton appellant, nascitur 23
in lucis, unde et alsine dicta est. incipit a media hieme,
arescit aestate media. cum prorepit, musculorum auris imi-
tatur foliis. sed aliam docebimus esse quae iustius myosotis 105
vocetur. haec eadem erat quae helxine, nisi minor minusque
hirsuta esset. nascitur in hortis et maxume in parietibus.
cum teritur, odorem cucumeris reddit. usus eius ad colle- 24
ctiones inflammationesque et in eadem omnia quae helxine,
sed infirmius. epiphoris peculiariter inponitur, item veren-
dis ulceribusque cum farina hordeacea. sucus eius auribus
infunditur.

(9.) Androsaces herba est alba, amara, sine foliis, folli- 25
culos in cirris habens et in his semen. nascitur in maritimis
Syriae maxume. datur hydropicis drachmis duabus tunsa aut
decocta in aqua vel aceto vel vino. vehementer enim urinas
ciet. datur et podagricis inliniturque. idem effectus et se-
minis.

(10.) Androsaemon sive, ut alii appellavere, ascyron 26
non absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis maio- 26, 85
ribus densioribusque et magis rubentibus. folia alba rutae

figura, semen papaveris nigri. comae tritae sanguineo suco manant. odor eis resinosus. gignitur in vineis, fere medio
27 autumno effoditur suspenditurque. usus ad purgandam alvom tunsae cum semine potaeque matutino vel a cena duabus drachmis in aqua mulsa vel vino vel aqua pura, potionis totius sextario. trahit bilem, prodest ischiadi maxume, sed postera die capparis radicem resinae permixtam devorare oportet drachmae pondere iterumque quatridui intervallo eadem facere, a purgatione autem ipsa robustiores vinum bibere, infirmiores aquam. inponitur et podagris et ambustis et volneribus cohibens sanguinem.

28 (11.) Ambrosia vagi nominis et circa alias herbas fluctuati unam habet certam, densam, ramosam, tenuem, trium fere palmorum, tertia parte radice breviore, foliis rutae circa imum caulem. in ramulis semen est uvis dependentibus, odore vinoso, qua de causa botrys a quibusdam vocatur, ab aliis Artemisia. coronantur illa Cappadoces. usus eius ad ea quae discuti opus sit.

29 (12.) Anonim quidam ononida malunt vocare, ramosam, similem feno Graeco, nisi fruticosior hirsutiorque esset, odore iucunda, post ver spinosa. estur etiam muria condita, recens vero margines ulcerum erodit. radix decoquitur in posca dolori dentium. eadem cum melle pota calculos pellit. comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias.

30 (13.) Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticosa est, gravis odore, flore oleris, semen in corniculis non brevibus gignit, simile renibus, quod durescit per messis. folia collectionibus inponuntur difficulterque parientibus adalligantur ita ut a partu statim auferantur. quod si emortuus haereat et secundae mensesque morentur, drachma bibuntur in passo folia. sic et suspiriosis dantur, et in vino vetere ad phalangiorum morsus. radix discutiendis concoquendisque adhibetur, semen conmanducatum vomitiones facit.

31 (14.) Anonymos non inveniendo nomen invenit. affertur e Scythia, celebrata Hicesio non parvae auctoritatis medico, item Aristogitoni, in volneribus praeclara, ex aqua tunsa inposita, pota vero mammis praecordiisque percussis, item sanguinem exscreantibus. putavere et bibendam volne-

ratis. fabulosa arbitror quae adiciuntur, recente ea si uratur, ferrum aut aes feruminari.

5. (15.) Aparinen aliqui omphalocarpon, alii philanthro- 32
pon vocant, ramosam, hirsutam, quinis senisve in orbem circa ramos foliis per intervalla. semen rotundum, durum, concavom, subdulce. nascitur in frumentario agro aut hortis pratisve, asperitate etiam vestium tenaci. efficax contra serpentis semine poto ex vino drachma et contra phalangia. sanguinis abundantiam ex volneribus reprimunt folia inposita, sucus auribus infunditur.

(16.) Arction aliqui potius arcturum vocant. similis est 33
verbasco foliis, nisi quod hirsutiora sunt, caule longo, molli, semine cumini. nascitur in petrosis, radice tenera, alba dulcique. decoquitur in vino ad dentium dolores *ut* ita contineatur. decoctum bibitur propter ischiada et stranguriam, ex vino ambustis inponitur et pernionibus. foventur eadem cum radice semine trito in vino.

(17.) Asplenon sunt qui hemionion vocant, foliis trien- 34
talibus multis, radice limosa, cavernosa sicut felicis, candida, hirsuta, nec caulem nec florem nec semen habet. nascitur in petris parietibusque opacis, umidis, laudatissima in Creta. huius foliorum in aceto decocto per dies XXX poto lienem absumi aiunt, et inlinuntur autem eadem, sedant et singultus. feminis non danda, quoniam sterilitatem facit.

(18.) Asclepias folia hederae habet, ramos longos, ra- 35
dices numerosas, tenuis, odoratas, floris virus grave, semen securidacae. nascitur in montibus. radices torminibus medentur et contra serpentium ictus non solum potu, sed et inlitu.

(19.) Aster ab aliquis bubonion appellatur, quoniam in- 36
guinum praesentaneum remedium est. cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus, in cacumine capitula stellae modo radiata. bibitur et adversus serpentis. sed ad inguinum medicinam sinistra manu decerpi iubent et iuxta cinctus adligari. prodest et coxendicis dolori adalligata.

(20.) Ascyron et ascyroides similia sunt inter se et hy- 37
perico, sed maiores habent ramos, quod ascyroides vocatur

ferulaceos, omnia rubentis, capitulis parvis, luteis. semen in calyculis pusillum, nigrum, resinosum. comae tritae velut cruentant, qua de causa quidam hanc androsaemon vocavere. usus seminis ad ischiadicos poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. alvom solvit, bilem detrahit. inlinitur et ambustis.

38 (21.) Aphaca tenuia admodum folia habet. pusillo altior lenticula siliquas maiores fert in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora et madidiora lenticula. nascitur in arvis. natura ad spissandum efficacior quam lenti reliquos usus eosdem habet. stomachi alvique fluctiones sistit semen decoctum.

39 (22.) Alcibium qualis esset herba non repperi apud auctores, sed radicem eius et folia trita ad serpentis morsum inponi et bibi, folia quantum manus capiat trita cum vini meri cyathis tribus aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura.

40 (23.) Alectoros lophos, quae apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristae plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. utilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito et caligini oculorum. solidum semen coicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit, mutat colorem et ex nigro albicare incipit et intumescit ac per se exit.

41 6. (24.) Alum nos vocamus, Graeci symphyton petraeum simile cunilae bubulae, foliis parvis, ramis tribus aut quattuor a radice, cacuminibus thymi, surculosum, odoratum, dulce gustu, salivam ciens, radice longa rutila. nascitur in petris ideo petraeum cognominatum, utilissimum lateribus, renibus, torminibus, pectori, pulmonibus, sanguinem reicientibus, faucibus asperis. bibitur radix trita et in vino decocta,
42 et aliquando superlinitur. quin et conmanducata sitim sedat praecipueque pulmonem refrigerat. luxatis quoque inponitur et contunsis, lenit interanea. alvom sistit cocta in cinere detractisque folliculis trita cum piperis granis novem et ex aqua pota. volneribus sanandis tanta praestantia est ut carnis quoque, dum cocuntur, conglutinet addita, unde Graeci
43 nomen inposuere. ossibus quoque fractis medetur. 7. (25.)
Alga rufa scorpionum ictibus.

(26.) Actaea gravi foliorum odore, caulibus asperis ge-
niculatis, semine nigro ut hederae, bacis mollibus, nascitur
in opacis asperis aquosisque. datur acetabulo pleno interio-
ribus feminarum morbis.
(27.) Ampelos agria vocatur herba foliis duris cine- 44
racei coloris, qualem in satis diximus, viticulis longis, cal- 23, 19
losis, rubentibus, qualiter flos quem Iovis flammam appel-
lamus. in uvolis fert semen simile Punici mali acinis. radix
eius decocta in aquae cyathis ternis, additis vini Coi cyathis
duobus, alvom solvit leniter ideoque hydropicis datur. uvo-
lae vitia cutis in facie mulierum emendant. ischiadicos quo-
que uti hac herba prodest tunsa cum foliis et inlita cum
suco suo.
(28.) Absinthi genera plura sunt: Santonicum appella- 45
tur e Galliae civitate, Ponticum e Ponto, ubi pecora pin-
guescunt illo et ob id sine felle reperiuntur, neque aliud
praestantius, multoque Italico amarius, sed medulla Pontici
dulcis. de usu eius convenit, herbae facillimae atque inter
paucas utilissimae, praeterea sacris populi Romani celebra-
tae peculiariter, siquidem Latinarum feriis quadrigae cer-
tant in Capitolio victorque absinthium bibit, credo, sanitatem
praemio dari honorifice arbitratis maioribus. stomachum con- 46
roborat, et ob hoc sapor eius in vina transfertur, ut dixi- 14, 109
mus. bibitur et decoctum aqua ac postea nocte et die re-
frigeratum sub diu, decoctis sex drachmis foliorum cum ra-
mis suis in caelestis aquae sextariis tribus, oportet et salem
addi. vetus sine usu est. bibitur et madefacti dilutum, ita
enim appelletur hoc genus. diluti ratio ut, quisquis fuerit
modus aquae, tegatur per triduum. tritum raro in usu est, 47
sicut et sucus expressi, exprimitur autem, cum primum semen
turgescit, madefactum aqua triduo recens aut siccum septem
diebus. dein coctum in aeneo vaso ad tertias X heminis
in aquae sextariis XLV iterumque percolatum lente coquitur
ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaurio quae-
ritur sucus. sed hic absinthi inutilis stomacho capitique est,
cum sit ille decocti saluberrimus. namque adstringit sto- 48
machum bilemque detrahit, urinam ciet, alvom emollit et in
dolore sanat, ventris animalia pellit, malaciam stomachi et

inflationes discutit cum sile et nardo Gallico, aceti exiguo
addito. fastidia absterget, concoctiones adiuvat, cruditates
detrahit cum ruta et pipere et sale. antiqui purgationis causa
databant cum marinae aquae veteris sextario seminis sex
49 drachmas cum tribus salis et mellis cyatho. efficacius pur-
gat duplicato sale. diligenter autem teri debet propter diffi-
cultatem. quidam et in polenta dedere supra dictum pondus,
addito puleio, alii pueris folia in fico sicca, ut amaritudinem
fallerent. thoracem purgat cum iride sumptum. in regio
morbo crudum bibitur cum apio aut adianto. adversus infla-
tiones caldum paulatim sorbetur ex aqua, iocineris causa
cum Gallico nardo, lienis cum aceto aut pulte aut fico sumi-
50 tur. adversatur fungis ex aceto, item visco, cicutae ex vino
et muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. ocu-
lorum claritati multum confert. epiphoris cum passo inponi-
tur, suggillatis cum melle. auris decoctae eius vapor suffitu
sanat aut, si manent sanie, cum melle tritum. urinam ac
menses cient tres quattuorve ramuli cum Gallici nardi radice
una, cyathis aquae VI, menses privatim cum melle sumptum
51 et in vellere adpositum. anginae subvenit cum melle et nitro.
epinyctidas ex aqua sanat, volnera recentia prius quam aqua
tangantur inpositum, praeterea capitis ulcera. peculiariter
ilibus inponitur cum Cypria cera aut cum fico. sanat et pru-
52 ritus. non est dandum in febri. nausiam maris arcet in na-
vigationibus potum, inguinum tumorem in ventrali habitum.
somnos adlicit olfactum aut inscio sub capite positum. vesti-
bus insertum tineas arcet. culices ex oleo perunctis abigit
et fumo, si uratur. atramentum librarium ex diluto eius tem-
peratum litteras a musculis tuetur. capillum denigrat absin-
thi cinis unguento rosaceoque permixtus.

53 (29.) Est et absinthium marinum, quod quidam seri-
phum vocant, probatissimum in Taposiri Aegypti. huius
ramum Isiaci praeferre sollemne habent. angustius priore
minusque amarum, stomacho inimicum, alvom mollit pellit-
que animalia interaneorum. bibitur cum oleo et sale aut in
farinae trimestris sorbitione dilutum. coquitur quantum ma-
nus capiat in aquae sextario ad dimidias.

54 8. (30.) Balloten alio nomine porrum nigrum Graeci vo-

cant, herbam fruticosam angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, maioribus quam porri et nigrioribus, graveolentibus. vis eius efficax adversus canis morsus ex sale foliis tritis inpositae, item ad condylomata coctis cinere in folio oleris. purgat et sordida ulcera cum melle.

(31.) Botrys fruticosa herba est luteis ramulis. semen 55
circa totos nascitur, folia cichorio similia. invenitur in torrentium ripis, medetur orthopnoicis. hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alii Artemisiam.

(32.) Brabyla spissandi vim habet cotonei mali modo, nec amplius de ea tradunt auctores.

(33.) Bryon marinum herba sine dubitatione est lactucae 56
foliis similis, rugosa velut contracta, sine caule ab una radice exeuntibus foliis. nascitur in scopulis maxume testisque terra conprehensis. praecipua siccandi spissandique vis ei et collectiones inflammationesque omnis inhibendi, praecipue podagrae et quidquid refrigerare opus sit.

(34.) Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio 57
foverique plagas decocta ea herba adiectis foliis mori aut origani.

(35.) Catanancen Thessalam herbam qualis sit describi a nobis supervacuum est, cum sit usus eius ad amatoria tantum. illud non ab re est dixisse ad detegendas magicas vanitates, electam ad hunc usum coniectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem unguium milvi exanimati. Eadem ex causa et cemos silebitur a nobis.

(36.) Calyx duorum generum est. una similis aro nasci- 58
tur in arationibus, colligitur antequam inarescat, usus eosdem habet quos arisaros. bibitur quoque radix huius ad exinaniendas alvos mensesque mulierum, item caules cum foliis in leguminibus decocti sanant tenesmon. (37.) alte- 59
rum genus eius quidam anchusam vocant, alii rhinocliam. folia lactucae longiora, plumosa, radice rubra, quae ignis sacros cum flore polentae sanat inposita, iocineris autem vitia in vino albo pota.

(38.) Circaea trychno sativo similis est, flore nigro pu- 60
sillo, parvo semine mili nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici fere aut quadruplici, alba, odorata

gustus calidi. nascitur in apricis saxis. diluitur in vino bibiturque ad dolorem volvae et vitia. macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tunsae nocte et die. trahit eadem potio et secundas, semine lac minuitur in vino aut mulsa aqua †poto.

61 (39.) Cirsion cauliculus est tener duum cubitorum, triangulo similis, foliis spinosis circumdatus. spinae molles sunt. folia bovis linguae similia, minora, subcandida, in cacumine capitula purpurea quae solvontur in lanugines. hanc herbam radicemve eius adalligatam dolores varicum sanare tradunt.

62 (40.) Crataegonon spicae tritici simile est, multis calamis ex una radice emicantibus multorumque geniculorum, in opacis, semine mili, vehementer aspero gustu, quod si bibant ex vino ante cenam tribus obolis in cyathis aquae totidem mulier ac vir ante conceptum diebus XL, virilis sexus partum futurum aiunt. Et alia est crataegonos quae thelygonos vo-
63 catur. differentia intellegitur lenitate gustus. sunt qui florem crataegoni bibentis mulieres intra XL. diem concipere tradant. eadem sanant ulcera vetera nigra cum melle, explent sinus ulcerum et atropha carnosiora faciunt, purulenta expurgant, panos discutiunt, podagras collectionesque omnis leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intellegi voluit crataegon sive crataegona, quam Itali aquifoliam vocant.

64 (41.) Crocodileon chamaeleonis herbae nigrae figuram habet, radice longa aequaliter crassa, odoris asperi, nascitur in sabuletis. pota sanguinem per naris pellit copiosum crassumque atque ita lienes consumere dicitur.

65 (42.) Cynosorchim aliqui orchim vocant, foliis oleae, mollibus, ternis per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, duplici ordine, superiore quae durior est, inferiore quae mollior. eduntur ut bulbi coctae, in vineis fere inventae. ex his radicibus si maiorem edant viri, maris generari dicunt, si minorem feminae, alterum sexum. in Thessalia molliorem in lacte caprino viri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem vero ad inhibendos. adversantur altera alteri.

(43.) Chrysolachanum in pineto lactucae simile nascitur. 66
sanat nervos incisos, si confestim inponatur. et alibi genus
chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. coctum estur
ut olus molle. haec herba adalligata morbum regium haben-
tibus ita ut spectari ab his possit sanare id malum traditur.
De chrysolachano nec satis dici scio nec plura reperio, nam- 67
que et hoc vitio laboravere proxumi utique herbarii nostri,
quod ipsis notas velut volgaris strictim et nominibus tantum
indicavere, tamquam coagulo terrae alvom sisti, stranguriam
dissolvi, si bibatur ex vino aut aqua. (44.) cucubali folia 68
trita cum aceto serpentium ictibus et scorpionum mederi.
quidam hanc alio nomine strumum appellant, alii Graece stry-
chnon, acinos habet nigros. ex his cyathus suci cum mulsi
duobus medetur lumbis, item capitis dolori cum rosaceo in-
fusus, ipsa strumae inlita.

(45.) Peculiaris est Alpinis maxume fluminibus conferva 69
appellata a conferuminando, spongea aquarum dulcium verius
quam muscus aut herba, villosae densitatis atque fistulosae.
curatum ea scio omnibus fere ossibus confractis prolapsum
ex arbore alta putatorem, circumdata universo corpori, aquam
suam adspergentibus quotiens inaresceret, raroque nec nisi
deficientem herbam mutationis causa resolventibus, conva-
luisse vix credibili celeritate.

9. (46.) Cocco Cnidio color cocci, magnitudo grano pi- 70
peris maior, vis ardens. itaque in pane devoratur ne adurat
gulam transitu. vis praesentanea contra cicutam, sistit alvom.

(47.) Dipsacos folia habet lactucae bullasque spinosas 71
in dorsi medio, caulem duum cubitorum iisdem spinis horri-
dum, genicula eius binis foliis amplectentibus concavo alarum
sinu in quo subsistit ros salsus. in cacumine capitula sunt
echinata spinis. nascitur in aquosis. sanat rimas sedis, item
fistulas decocta in vino radice usque dum sit crassitudo ce-
rae, ut possit in fistulas collyrium mitti, item verrucas omni-
um generum. quidam et alarum quas supra diximus sucum
inlinunt his.

(48.) Dryopteris felicis similis in arboribus nascitur, 72
tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. vis ei
caustica est, ideo psilotrum est radix tunsa, inlinitur enim

usque dum sudores evocet iterum et tertium ita ne sudor abluatur.

73 (49.) Dryophonon similis herba est cauliculis tenuibus cubitalibus, circumdatis utrimque foliis pollicari amplitudine qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribusque, flore candido sabuci. edunt cauliculos decoctos, semine vero eius pro pipere utuntur.

74 (50.) Elatine folia habet casiae, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisve a radice statim foliosis. nascitur in segete, acerba gustu et ideo oculorum fluctionibus efficax foliis cum polenta tritis et inpositis, subdito linteolo. eadem cum lini semine cocta sorbitionis usu dysinteria liberat.

75 (51.) Empetros, quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, fere in saxo. quae propius mari fuit salsa est potaque trahit bilem ac pituitas, quae longius magisque terrena amarior sentitur. trahit aquam, sumitur autem in iure aliquo ut hydromelite, vetustate viris perdit, recens urinas ciet decoctum in aqua vel tritum calculosque frangit. qui fidem promisso huic quaerunt, adfirmant lapillos qui subfervefiant una rumpi.

76 (52.) Epicactis ab aliis elleborine vocatur, parva herba, exiguis foliis, iocineris vitiis utilissima et contra venena pota.

(53.) Epimedion caulis est non magnus hederae foliis denis atque duodenis, numquam florens, radice tenui, nigra, gravi odore, at in umidis nascitur, et huic spissandi refrigerandique natura, feminis cavenda. folia in vino trita virginum mammas cohibent.

77 (54.) Enneaphyllon longa folia novena habet causticae naturae. inponitur lana circumdatum ne urat latius, continuo enim pusulas excitat, lumborum doloribus et coxendicum utilissimum.

78 (55.) Felicis duo genera nec florem habent nec semen. pterim vocant Graeci, alii blachnon, cuius ex una radice conplures exeunt felices bina etiam cubita excedentes longitudine, non graves odore. hanc marem existimant. alterum genus thelypterim Graeci vocant, alii nymphaeam pterim, est autem singularis atque non fruticosa, brevior molliorque et

densior, foliis ad radicem canaliculata. utriusque radice sues 79
pinguescunt, folia utriusque lateribus pinnata, unde nomen
Graeci inposuere. radices utriusque longae in oblicum, ni-
grae, praecipue cum inaruere. siccari autem eas sole opor-
tet. nascuntur ubique, sed maxume frigido solo. effodi de-
bent vergiliis occidentibus. usus radicis in trimatu tantum,
neque ante nec postea. pellunt interaneorum animalia, ex
his taenias cum melle, cetera ex vino dulci triduo potae. utra-
que stomacho inutilissima. alvom solvit primo bilem trahens,
mox aquam, melius taenias cum scammoni pari pondere. ra- 80
dix eius pondere duum obolorum ex aqua post unius diei
abstinentiam bibitur, melle praegustato contra rheumatismos.
neutra danda mulieribus, quoniam gravidis abortum, ceteris
sterilitatem facit. farina earum ulceribus taetris inspergitur,
iumentorum quoque cervicibus. folia cimicem necant, ser-
pentem non recipiunt, ideo substerni utile est in locis suspe-
ctis, ustae etiam fugant nidore. fecere medici huius quoque
herbae discrimen, optuma Macedonica est, secunda Cas-
siopica.

(56.) Femur bubulum appellatur herba nervis et ipsis 81
utilis recens in aceto ac sale trita.

(57.) Galeopsis aut, ut alii, galeobdolon vel galion cau-
lem et folia habet urticae leviora et quae gravem odorem
trita reddant, flore purpureo. nascitur circa saepes ac semi-
tas ubique. folia caulesque duritias et carcinomata sanant ex
aceto trita et inposita, item strumas. panos, parotidas discu-
tiunt. ex usu est et decoctae suco fovere. putrescentia
quoque et gangraenas sanat cum sale.

(58.) Glaux antiquitus eugalacton vocabatur, cytiso et 82
lenticulae foliis similis, aversa candidiora. rami in terram
serpunt quini seni admodum tenues. a radice flosculi purpu-
rei exeunt. invenitur iuxta mare. coquitur in sorbitione si-
milaginis ad excitandam ubertatem lactis. eam qui hauserint
balineis uti convenit.

10. (59.) Glaucion in Syria et Parthia nascitur, humilis 83
herba densis foliis fere papaveris, minoribus tamen sordi-
dioribusque, odoris taetri, gustus amari cum adstrictione.
granum habet crocei coloris. hoc in olla fictili luto circum-

lita in clibanis calfaciunt, deinde exempto sucum expri-
munt eiusdem nominis. usus et suci et foliorum, si teran
tur, adversus epiphoras quae universae uno impetu cadunt.
hinc temperatur collyrium quod medici diaglaucion vocant.
lactis quoque ubertas intermissa restituitur. sumitur huius rei
causa ex aqua.

84 (60.) Glycyside, quam aliqui Paeoniam aut pentorobon
vocant, caulem habet duum cubitorum, comitantibus duobus
aut tribus, subrutilum, cute lauri, folia qualia isatis, pin-
guiora rotundioraque et minora, semen in siliquis, aliud
85 grano rubente, aliud nigro. duo autem genera sunt: femina
existimatur cuius radicibus ceu balani longiores circiter octo
aut sex adhaerent. mas pluris non habet, quoniam una ra-
dice nixus est palmi altitudine, candida, quae gustu adstrin-
git. feminae folia murram redolent et densiora sunt. nascun-
tur in silvis. tradunt nocte effodiendas, quoniam interdiu pe-
riculosum sit pico Martio impetum in oculos faciente, radix
vero cum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat, magna
86 vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. usus in his di-
versus. rubra grana rubentis menses sistunt XV fere pota
in vino nigro. nigra grana volvis medentur ex passo aut vino
totidem pota. radix omnis ventris dolores sedat in vino al-
vomque purgat, sanat opisthotonum, morbum regium, renis,
vesicam, arteriam autem et stomachum decocta in vino, al-
vomque sistit. estur etiam in alimentis, sed in medendo quat-
87 tuor drachmae satis sunt. grana nigra auxiliantur et suppres-
sionibus nocturnis in vino pota quo dictum est numero,
stomachicis vero et rosionibus et esse ea et inlinere prodest.
suppurationes quoque discutiuntur, recentes nigro semine,
veteres rubro. utrumque auxiliatur a serpente percussis et
pueris contra calculos incipiente stranguria.

88 (61.) Gnaphalium aliqui chamaezelon vocant, cuius foliis
albis mollibusque pro tomento utuntur, sane et similia sunt.
datur in vino austero ad dysinteriam, ventris solutiones men-
sesque mulierum sistit. infunditur autem tenesmo. inlinitur et
putrescentibus ulcerum.

89 (62.) Gallidragam vocat Xenocrates leucacantho similem,
palustrem et spinosam, caule ferulaceo alto, cui summo

capite inhaereat simile ovo. in hoc crescente aestate vermiculos nasci tradit quos pyxide conditos adalligari cum pane bracchio ab ea parte qua dens doleat, mireque ilico dolorem tolli. valere non diutius anno et ita si terram non attigerint.

(63.) Holcus in saxis nascitur siccis. aristas habet in 90
cacumine, tenui culmo, quale hordeum restibile. haec circa caput adligata vel circa lacertum educit e corpore aristas. quidam ob id aristida vocant.

(64.) Hyoseris intubo similis, sed minor et tactu asperior, volneribus contunsa praeclare medetur.

(65.) Holosteon sine duritia est, herba ex adverso ap- 91
pellata a Graecis, sicut fel dulce, tenuis usque in capillamenti speciem, longitudine quattuor digitorum, ceu gramen, foliis angustis, adstringens gustu. nascitur in collibus terrenis. usus eius ad volsa, rupta in vino potae. volnera quoque conglutinat. nam et carnes coguntur addita.

(66.) Hippophaeston nascitur in spinis ex quibus fiunt 92
aenae fulloniae, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus et foliis parvis multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, mollis. sucus earum exprimitur aestate ad solvendam alvom tribus obolis, maxume in comitialibus morbis et tremulis, hydropicis, contra vertigines, orthopnoeas, paralysis incipientis.

11. (67.) Hypoglossa folia habet figura silvestris myrti, 93
concava, spinosa et in his ceu linguas folio parvo exeunte de foliis. capitis dolores corona ex his inposita minuit.

(68.) Hypecoon in segetibus nascitur foliis rutae. natura eius eadem quae papaveris suco.

(69.) Idaeae herbae folia sunt quae oxymyrsines. adhaerent iis velut pampini, in quibus flos. ipsa alvom mensesque et omnem abundantiam sanguinis sistit. spissandi cohibendique naturam habet.

(70.) Isopyron aliqui phasiolon vocant, quoniam folium 94
quod est aneso simile in phasioli pampinos torquetur. capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthi. contra tussim et cetera pectoris vitia cum melle aut aqua mulsa, item iocineri utilissima.

95 (71.) Lathyris folia habet multa lactucae similia, tenuiora germina multa, in quibus semen tuniculis continetur ut capparis, quae cum inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. haec vicena in aqua pura aut mulsa pota hydropicos sanant. trahunt et bilem. qui vehementius purgari volunt cum folliculis ipsis sumunt ea, nam stomachum laedunt, itaque inventum est ut cum pisce aut iure gallinacei sumerentur.

96 (72.) Leontopetalon alii rhaphanidion vocant, folio brassicae, caule semipedali, alae mirae, semen in cacumine in siliquis ciceris modo, radix napo similis, grandis, nigra. nascitur in arvis. radix adversatur omnium serpentium generibus ex vino pota, nec alia res celerius proficit. datur et ischiadicis.

97 (73.) Lycapsos longioribus quam lactucae foliis crassioribusque, caule longo, hirsuto, adgnatis multis cubitalibus, flore parvo, purpureo. nascitur in campestribus. inlinitur cum farina hordeacea igni sacro, sudores in febribus movet suco aquae caldae admixto.

98 (74.) Inter omnis herbas lithospermo nihil est mirabilius. aliqui exonychon vocant, alii diospyron, alii Heracleos. herba quincuncialis fere, foliis duplo maioribus quam rutae, ramulis surculosis, crassitudine iunci, gerit iuxta folia singulas veluti barbulas et in earum cacuminibus lapillos candore et rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia vero lapidea. ipsi qua pediculis adhaereant cavernulas habent et
99 intus semen. nascitur et in Italia, sed laudatissimum in Creta, nec quicquam inter herbas maiore equidem miraculo adspexi. tantus est decor velut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis, tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. iacere atque humi serpere auctores tradunt, ego volsam, non haerentem vidi. his lapillis drachmae pondere potis in vino albo calculos frangi pellique constat et stranguriam discuti. neque in alia herbarum fides est visu statim ad quam medicinam nata sit, est autem eius species ut etiam sine auctore visu statim nosci possit.

100 (75.) Lapis volgaris iuxta flumina fert muscum siccum,

canum. hic fricatur altero lapide addita hominis saliva, illo lapide tangitur impetigo. qui tangit dicit:

φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος αἷμα διώκει.

101 (76.) Limeum herba appellatur a Gallis qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum cervarium vocant. ex hac in tris modios salivati additur quantum in unam sagittam addi solet, ita offa demittitur boum faucibus in morbis. adligari postea ad praesepia oportet, donec purgentur, — insanire enim solent, — si sudor insequitur, aqua frigida perfundi.

102 (77.) Leuce Mercurialis similis nomen ex causa accepit, per medium folium candida linia transcurrente, quare mesoleucon quidam vocant. sucus eius fistulas sanat, ipsa contrita carcinomata. fortassis eadem sit quae leucas appellatur, contra marina omnia venena efficax. speciem eius auctores non tradunt, nec aliud quam silvestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine acriore.

103 (78.) Leucographis qualis esset scriptum non repperi, quod eo magis miror, quoniam utilis proditur sanguinem excreantibus tribus obolis cum croco, item coeliacis, trita ex aqua et adposita profluvio feminarum, oculorum quoque medicamentis et explendis ulceribus quae fiant in teneris partibus.

104 12. (79.) Medion folia habet seridis sativae, caulem tripedalem et in eo florem grandem, purpureum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. in saxis opacis nascitur. radix drachmis duabus cum melle menses feminarum sistit ecligmate per aliquot dies sumpto. semen quoque in vino contra abundantiam feminarum datur.

105 (80.) Myosota sive myosotis, levis herba caulibus pluribus ab una radice aliquatenus rubentibus, concavis, ab imo foliis angustis, oblongis dorso acuto, nigris, per intervalla adsidue geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore caeruleo. radix digitali crassitudine multis capillamentis fimbriata. vis ei septica et exulceratrix, ideoque aegilopas sanat. tradunt Aegyptii, mensis quem Thoti vocant die XXVIII. fere in Augustum mensem incurrente si quis huius herbae suco inunguatur mane priusquam loquatur, non lippiturum eo anno.

106 (81.) Myagros herba ferulacea est foliis similis rubiae, tripedanea. semen oleosum, quod et fit ex eo. medetur oris ulceribus perunctis hoc suco.

(82.) Herba quae vocatur nyma, tribus foliis longis intubaceis, inlita cicatrices ad colorem reducit.

107 (83.) Natrix vocatur herba cuius radix evolsa virus hirci redolet. hac in Piceno feminis abigunt quos mira persuasione fatuos vocant, ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim quae tali medicamento iuventur.

108 (84.) Odontitis inter feni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. in geniculis folia parva habet, longiora tamen quam polygonon, semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. nascitur in pratis. decoctum cauliculorum eius in vino austero quantum manus capiat dentium dolori medetur ita ut contineatur ore.

109 (85.) Othonna in Syria nascitur, similis erucae, perforatis crebro foliis, flore croci, quare quidam anemonen vocaverunt. sucus eius oculorum medicamentis convenit. mordet enim leniter et calfacit adstringitque siccando. purgat cicatrices et nubeculas et quidquid obstet. quidam tradunt lavari atque ita siccatam digeri in pastillos.

110 (86.) Onosma longa folia habet fere ad IIII digitos in terra iacentia, ad similitudinem anchusae incisa, sine caule, sine flore, sine semine. praegnas, si edit eam aut supergradiatur, abortum facere dicitur.

(87.) Onopradon si comederunt, asini crepitus reddere dicuntur. trahit urinas et menses, alvom sistit, suppurationes et collectiones discutit.

111 (88.) Osyris ramulos fert nigros, tenuis, lentos, et in his folia nigra ceu lini semenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. smegmata mulieribus faciunt ex his. radicum decoctum potum sanat arquatos. eaedem priusquam maturescat semen concisae et sole siccatae alvom sistunt. post maturitatem vero collectae et in sorbitione decoctae rheumatismis ventris medentur et per se tritae ex aqua caelesti bibuntur.

(89.) Oxys folia terna habet. datur ad stomachum dis- 112
solutum. edunt et qui enterocelen habent.

(90.) Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant,
caustica vi exulcerat cicatrices et ad colorem reducit, eadem-
que vitiligines concorporat.

(91.) Polygonum Graeci vocant quam nos sanguina- 113
riam. non attollitur a terra, foliis rutae, similis graminis. su-
cus eius infusus naribus supprimit sanguinem et potus cum
vino cuiuslibet partis profluvium exscreationesque cruentas
inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt hanc marem in-
tellegi volunt appellarique a multitudine seminis aut densi-
tate fruticis, alii polygonaton a frequentia geniculorum, alii
teuthalida, alii carcinothron, alii clema, multi myrtopetalum.
nec non inveniuntur qui hanc feminam esse dicant, marem
autem maiorem minusque nigram et geniculis densiorem, se-
mine sub omnibus foliis turgescentem. quocumque haec 114
modo se habeant, vis earum est spissare ac refrigerare.
semina alvom solvont, largius sumpta urinam cient, rheuma
tismos cohibent, qui si non fuere, non prosunt. stomachi
fervori folia inponuntur, vesicae dolori inlinuntur et ignibus
sacris. sucus et auribus purulentis instillatur et oculorum
dolori per se. datatur et in febribus ante accessiones duo-
bus cyathis in tertianis quartanisque praecipue, item chole-
ricis, dysintericis et in solutione stomachi. Tertium genus 115
orion vocant in montibus nascens, harundini tenerae simile,
uno caule, densis geniculis et in se fractis, foliis autem pi-
ceae, radicis supervacuae, inefficacius quam superiora, pe-
culiare ischiadicis. Quartum genus silvestre appellatur, paene 116
arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicundo,
ramis sparti binum palmorum, nigris geniculorum ternis qua-
ternisve articulis. huic quoque spissandi natura, sapor mali
cotonei. decoquitur in aqua ad tertias aut aridi farina in-
spergitur et oris ulceribus et attritis partibus. propter gingi-
varum vero vitia ipsa conmanducatur. nomas sistit omniaque 117
quae serpunt aut difficilem cicatricem habent, privatim vero
sanat a nive facta ulcera. herbarii et ad anginas utuntur
illa et in capitis dolore coronam ex ea inponunt et contra
epiphoras collo circumdant. in tertianis quidam sinistra manu

evolsam adalligant, adeo contra profluvia sanguinis, nec ullam magis aridam quam polygonum servant.

118 (92.) Pancratium aliqui scillam pusillam appellare malunt, foliis albi lili longioribus crassioribusque; radice bulbi magni, colore rufo. alvom solvit suco cum farina ervi sumpto, ulcera purgat. hydropicis, splenicis cum melle datur. alii decocunt eam donec aqua dulcis fiat, eaque effusa radicem terentes digerunt in pastillos sole siccatos et postea utuntur ad capitis ulcera et cetera quae repurganda sint, item ad tussim quantum tribus digitis adprehenderint in vino dantes, et ad lateris dolores aut peripleumonicis ecligmate. dant et propter ischiada in vino bibendam et propter tormina mensesque ciendos.

119 (93.) Peplis, quam aliqui sycen, alii meconion, alii mecona aphrode vocant, ex una radice tenui fruticat foliis rutae paulo latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quam candidi papaveris. inter vitis fere colligitur messibus siccaturque cum fructu suo subiectis in quae excidat. hoc poto alvos solvitur, bilis ac pituita detrahitur. media potio est acetabuli mensura in aquae mulsae heminis tribus. et cibis inspergitur opsoniisque ad molliendam alvom.

120 (94.) Periclymenos fruticat et ipsa ex intervallo duo folia habens subcandida, mollia. in cacumine autem semen inter folia durum et quod difficile vellatur. nascitur in arvis ac saepibus convolvens se adminiculis quibuscumque. semen eius in umbra siccatum tunditur et in pastillos digeritur. hi resoluti dantur in vini albi cyathis ternis tricenis diebus ad lienem, eumque urina cruentata aut per alvom absumit, quod intellegitur a decumo statim die. urinam cient et folia decocta, quae et orthopnoicis prosunt. partum quoque adiuvant secundasque pellunt pota simili modo.

121 (95.) Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam
18, 155 cauliculis, foliis ciceris. semen in siliquis fert corniculorum modo aduncis ternis quaternisve, quale git novimus, amarum, stomacho utile. additur in antidota.

(96.) Polygala palmi altitudinem inplet, in caule summo foliis lenticulae, gustu adstricto, quae pota lactis abundantiam facit.

(97.) Poterion aut, ut alii vocant, phrynion vel neuras 122
large fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, foliis parvis,
rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore
longo, herbacei coloris, seminis nullius usus sed gustu acuto
et odorato. invenitur in aquosis collibus. radices habet duas 123
aut tris binum cubitorum in altitudinem, nervosas, candidas,
firmas. circumfoditur autumno et praeciso frutice dat sucum
cummis similem. radix mira volneribus sanandis traditur prae-
cipueque nervis vel praecisis inlita. decoctum quoque eius
cum melle potum dissolutiones nervorum et infirmitates et
incisuras iuvat.

(98.) Phalangitis a quibusdam phalangion vocatur, ab 124
aliis leucanthemum vel, ut in quibusdam exemplaribus inve-
nio, leucacantha. ramuli sunt ei numquam pauciores duobus
in diversa tendentes, flos candidus, lilio rubro similis, semine
nigro, lato ad lenticulae dimidiae figuram, multo tenuiore,
radice tenui herbacei coloris. huius folio vel flore vel se-
mine auxiliantur contra scorpionum phalangiorumque et ser-
pentium ictus, item contra tormina.

(99.) Phyteuma quale sit describere supervacuum ha- 125
beo, cum sit usus eius tantum ad amatoria.

(100.) Phyllon a Graecis vocatur herba in saxosis mon-
tibus. femina magis herbacei coloris, caule tenui, radice
parva, semen papaveri rotundo simile. haec sui sexus facit
partus, maris autem a femina semine tantum differens quod
est incipientis olivae. utrumque bibitur in vino.

(101.) Phellandrion nascitur in palustribus folio api. 126
bibitur semen eius propter calculos et vesicae incommoda.

(102.) Phaleris thyrsum longum habet, tenuem ceu ca-
lamum, in summo florem inclinatum, semen simile sesamae.
et hoc calculos frangit potum ex vino vel aceto cum melle
et lacte, idem et vitia vesicae sanat.

(103.) Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas.
hae tunsae dantur e vino contra serpentis, prosunt et quadri-
pedibus.

(104.) Proserpinaca herba volgaris est, eximii adver- 127
sus scorpiones remedi. eadem contrita, addita muria et oleo
e menis, anginam eximie curari tradunt. praeterea et qua-

talibet lassitudine recreari defessos, etiam cum obmutuerint,
si subiciatur linguae, si devoretur, vomitionem sequi salutarem.

128 (105.) Rhecoma adfertur ex his quae supra Pontum sunt
regionibus. radix costo nigro similis, minor et rufior paulo,
sine odore, calfaciens gustu et adstringens. eadem trita vini
colorem reddit ad crocum inclinantem. inlita collectiones inflammationesque sedat, volnera sanat, epiphoras oculorum
sedat ex passo, insignita cum melle et alia liventia ex ace-
129 to. farina eius inspergitur contra cacoethe et sanguinem
reicientibus drachmae pondere in aqua, dysintericis autem
et coeliacis, si febri carent, in vino, si aliter, ex aqua. facilius teritur nocte antecedente madefacta. datur et decoctum
eius bibendum duplici mensura ad rupta, convolsa, contu-
130 sis, ex sublimi devolutis. si pectoris sint dolores, additur
piperis aliquid et murrae, si dissolutio stomachi, ex frigida
aqua sumitur, sic et in tussi vetere ac purulentis exscreationibus, item hepaticis, splenicis, ischiadicis, ad renium vitia,
suspiria, orthopnoeas. arteriae scabritias sanat ex passo tribus obolis potis trita aut decoctum eius. lichenas quoque ex
aceto inposita purgat. bibitur contra inflationes et perfrictiones, febris frigidas, singultus, tormina, herpetas, capitis
gravitates, melancholicas vertigines, lassitudinum dolores et
convolsiones.

131 (106.) Circa Ariminum nota est herba quam resedam vocant. discutit collectiones inflammationesque omnis. qui curant
ea addunt haec verba: *Reseda, morbis reseda, scisne,
scisne quis hic pullus egerit radices? nec caput
nec pedes habeat.* haec ter dicunt totiensque despuunt.

(107.) Stoechas in insulis tantum eiusdem nominis gignitur, odorata herba coma hysopi, amara gustu, menses ciet
potu, pectoris dolores levat. antidotis quoque miscetur.

132 13. (108.) Solanum Graeci strychnon vocant, ut tradit
Cornelius Celsus. huic vis reprimendi refrigerandique.

133 (109.) Smyrnion caulem habet api, folia latiora et maxume circa stolones multos quorum a sinu exsiliunt pinguia
et ad terram infracta, odore medicato cum quadam acrimonia
iucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium

orbiculatis ut api, semine rotundo nigro quod arescit inci-
piente aestate. radix quoque odorata gustu acri mordet, su-
cosa, mollis. cortex eius foris niger, intus pallidus. odor
murrae habet qualitatem, unde et nomen. nascitur et in
saxosis collibus et in terrenis. usus eius calfacere, exte- 134
nuare. urinam et menses cient folia et radix, semen alvom
sistit, radix collectiones et suppurationes non veteres, item
duritias discutit inlita. prodest et contra phalangia ac ser-
pentis admixto cachry aut polio aut melissophyllo in vino
pota, sed particulatim, quoniam universitate vomitionem mo-
vet. qua de causa aliquando cum ruta datur. medetur tussi 135
et orthopnoeae semen vel radix, item thoracis aut lienis aut
renium aut vesicae vitiis, radix autem ruptis, convolsis. par-
tus quoque adiuvat et secundas pellit. datur et ischiadicis
cum crethmo in vino. sudores ciet et ructus, ideo inflatio-
nem stomachi discutit, volnera ad cicatricem perducit. ex- 136
primitur et sucus radici utilis feminis et thoracis praecordio-
rumque desideriis, calfacit enim et concoquit et purgat.
semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus et sucus in-
linitur et malagmate e cortice arido. et ad opsonia utuntur
cum mulso et oleo et garo, maxume in elixis carnibus. Sinon
concoctiones facit sapore simillima piperi. eadem in dolore
stomachi efficax.

(110.) Telephion porcillacae similis est et caule et foliis. 137
rami a radice septeni octonive fruticant foliis crassis, carno-
sis. nascitur in cultis et maxume inter vitis. inlinitur lenti-
gini et, cum inaruit, deteritur. inlinitur et vitiligini ternis fere
mensibus, senis horis noctis aut diei, postea farina hordeacea
inlinatur. medetur et volneribus et fistulis.

(111.) Trichomanes adianto similis est, exilius modo 138
nigriusque, foliis lenticulae densis, amaris, adversis inter se.
decoctum eius strangurias sanat in vino albo potum addito
cumino rustico. esum cohibet capillos fluentis, aut si ef-
fluxerint, reparat, alopeciasque densat tritum et in oleo in-
litum. sternumenta quoque gustatu movet.

(112.) Thalictrum folia coriandri habet pinguiora paulo,
caulem papaveris. nascitur ubique, praecipue in campestri-
bus. medentur ulceribus folia cum melle.

139 (113.) Thlaspi duorum generum est: angustis foliis di
gitali latitudine et longitudine in terram versis, in cacumine
divisis, cauliculo semipedali, non sine ramis, peltarum spe-
cie semine incluso lenticulae effigie, nisi quod infringitur,
unde nomen. flos albicat. nascitur in semitis et saepibus.
semen asperi gustus bilem et pituitam utrimque extrahit, mo-
dus sumendi acetabuli mensura. prodest et ischiadicis infu-
sum donec sanguinem trahat. menses quoque ciet, sed par-
140 tus necat. Alterum thlaspi aliqui Persicon napy vocant,
latis foliis, radicibus magnis, et ipsum utile ischiadicorum in-
fusioni. prodest et inguinibus utraque. praecipitur ut qui
colliget dicat sumere se contra inguina et contra omnis col-
lectiones et contra volnera, una manu tollat.

141 (114.) Trachinia herba qualis sit non traditur. credo falsum, et promissum Democriti portentosum est adalligatam triduo absumere lienes.

(115.) Tragonis sive tragion nascitur in Cretae tantum insulae maritimis, iunipiro similis et semine et folio et ramis. sucus eius lacteus in cummim spissatus vel semen in potione spicula e corpore eicit, tunditur recens et cum vino inlinitur aut siccae farina cum melle. eadem lactis abundantiam facit mammisque unice medetur.

142 (116.) Est alia herba tragos quam aliqui scorpion vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus grani tritici, acuto cacumine, et ipsa in maritimis nascens. huius ramorum X aut XII cacumina trita ex vino pota coeliacis, dysintericis, sanguinem exscreantibus mensumque abundantiae auxiliantur.

(117.) Est et tragopogon quem alii comen vocant, caule parvo, foliis croci, radice longa dulci, super caulem calyce lato nigro. nascitur in asperis sine usu.

143 (118.) Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut
accepimus aut conperimus. in fine earum admonere non ab
re iudicamus alias aliis virium aetates esse. Longissimo tem-
20, 5 pore durat elaterium, ut diximus, chamaeleon niger XL
annis, centaurium non ultra XII, peucedanum et aristolochia
VI ac vitis silvestris anno, in umbra si serventur. Et anima-
lium quidem exterorum nullum aliud radices a nobis dictas

attingit excepta sphondyle qui omnes persequitur. genus id serpentis est.

(119.) Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim 144
effectusque minui, si fructus priusematurescant, item semi-
num ante radice propter sucum incisa. resolvitur autem
omnium vis consuetudine, et desinunt prodesse, cum opus
est, quae cotidie in usu fuere aeque quam nocere. omnes
vero herbae vehementiores effectu viribusque sunt in frigidis
et in aquiloniis, item siccis.

(120.) Sunt et gentium differentiae non mediocres, sic- 145
ut accipimus de taeniis lumbricisque esse Aegypti, Arabiae,
Syriae, Ciliciae populis, e diverso Threciae, Phrygiae omnino
non innasci. minus id mirum quam quod in confinio Atticae
Boeotiae Thebanis innascuntur, cum absint Atheniensibus.
quae contemplatio aufert nos ad ipsorum animalium naturas 146
ingenitasque iis vel certiores morborum omnium medicinas.
rursus enim ea in re parens nullum animal ad hoc tantum ut
pasceretur aut alia satiaret nasci voluit, artisque salutaris in-
seruit et visceribus, quippe cum surdis etiam rebus insere-
ret, tum vero illa animae auxilia praestantissima ex alia
anima esse voluit contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXVIII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Dicta erat natura omnium rerum inter 1
caelum ac terras nascentium restabantque quae ex ima tel-
lure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia
auferrent traversos ex ipsis animalibus quae sanantur reperta

anno urbis DXVIIII. Boario vero in foro Graecum Graecam-
que defossos aut aliarum gentium cum quibus tum res esset
etiam nostra aetas vidit. cuius sacri precationem qua solet
praeire quindecemvirum conlegi magister si quis legat, pro-
fecto vim carminum fateatur, omnia ea adprobantibus octin-
13 gentorum triginta annorum eventibus. Vestalis nostras hodie
credimus nondum egressa urbe mancipia fugitiva retinere in
loco precationibus, cum, si semel recipiatur ea ratio et deos
preces aliquas exaudire aut illis moveri verbis, confitendum
sit de tota coniectione. prisci quidem nostri perpetuo talia
credidere, difficillimumque ex his etiam fulmina elici, ut suo
2, 140 loco docuimus.

14 (4.) L. Piso primo annalium auctor est Tullum Hostilium
regem ex Numae libris eodem quo illum sacrificio Iovem
caelo devocare conatum, quoniam parum rite quaedam fecis-
set, fulmine ictum, multi vero magnarum rerum fata et ostenta
15 verbis permutari. cum in Tarpeio fodientes delubro funda-
menta caput humanum invenissent, missis ob id ad se lega-
tis Etruriae celeberrimus vates Olenus Calenus praeclarum
id fortunatumque cernens interrogatione in suam gentem
transferre temptavit scipione determinata prius templi imagine
in solo ante se: *Hoc ergo dicitis, Romani, hic tem-
plum Iovis optumi maxumi futurum est, hic caput
invenimus?* constantissima annalium adfirmatione transi-
turum fuisse fatum in Etruriam, ni praemoniti a filio vatis
legati respondissent: *Non plane hic sed Romae in-*
16 *ventum caput dicimus.* iterum id accidisse tradunt, cum
in fastigium eiusdem delubri praeparatae quadrigae fictiles in
fornace crevissent, iterum simili modo retentum augurium.
17 Haec satis sint exemplis ut adpareat ostentorum viris et in
nostra potestate esse ac prout quaeque accepta sint ita va-
lere. in augurum certe disciplina constat neque diras neque
ulla auspicia pertinere ad eos qui quamque rem ingredientes
observasse ea negaverint, quo munere divinae indulgentiae
maius nullum est. quid? non et legum ipsarum in duode-
cim tabulis verba sunt: *qui fruges excantassit*, et
18 alibi: *qui malum carmen incantassit?* Verrius Flac-
cus auctores ponit quibus credat in oppugnationibus ante

omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari deum cuius in
tutela id oppidum esset promittique illi eundem aut amplio-
rem apud Romanos cultum. et durat in pontificum disciplina
id sacrum, constatque ideo occultatum in cuius dei tutela
Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi 19
quidem diris precationibus nemo non metuit. huc pertinet
ovorum quae exsorbuerit quisque calyces coclearumque pro
tinus frangi aut eosdem coclearibus perforari. hinc Theo-
criti apud Graecos, Catulli apud nos proxumeque Vergili in-
cantamentorum amatoria imitatio. multi figlinarum opera
rumpi credunt tali modo, non pauci etiam serpentis ipsas re-
canere et hunc unum illis esse intellectum contrahique Mar-
sorum cantu etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incen- 20
diorum deprecationibus conscribuntur. neque est facile
dictu externa verba atque ineffabilia abrogent fidem vali-
dius an Latina inopinata et quae inridicula videri cogit ani-
mus semper aliquid inmensum exspectans ac dignum deo
movendo, immo vero quod numini imperet. Dixit Homerus 21
profluvium sanguinis volnerato femine Ulixem inhibuisse car-
mine, Theophrastus ischiadicos sanari, Cato prodidit luxatis
membris carmen auxiliare, M. Varro podagris. Caesarem
dictatorem post unum ancipitem vehiculi casum ferunt sem-
per ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere
scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari
solitum.

(5.) Libet hanc partem singulorum quoque conscientia 22
coarguere. cur enim primum anni incipientis diem laetis pre-
cationibus invicem faustum ominamur? cur publicis lustris
etiam nomina victimas ducentium prospera eligimus? cur
effascinationibus adoratione peculiari occurrimus alii Graecam
Nemesim invocantes, cuius ob id Romae simulacrum in Ca-
pitolio est, quamvis Latinum nomen non sit? cur ad mentio- 23
nem defunctorum testamur memoriam eorum a nobis non sol-
licitari? cur inpares numeros ad omnia vehementiores cre-
dimus, idque in febribus dierum observatione intellegitur?
cur ad primitias pomorum haec vetera esse dicimus, alia nova
optamus? cur sternuentis salutamus, quod etiam Tiberium
Caesarem, tristissimum, ut constat, hominem in vehiculo

gisse tradunt, et aliqui nomine quoque consalutare religio-
24 sius putant? Quin et absentis tinnitu aurium praesentire ser-
mones de se receptum est. Attalus adfirmat, scorpione viso
si quis dicat duo, cohiberi nec vibrare ictus. et quoniam
scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid nisi prae-
fatus Africam, in ceteris vero gentibus deos ante optestatus
ut velint. nam si mensa adsit, anulum ponere tralatitium vide-
mus, quoniam etiam mutas religiones pollere manifestum est**.
25 alius saliva post aurem digito relata sollicitudinem animi pro-
pitiat. pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio
iubemur. in adorando dextram ad osculum referimus totum-
que corpus circumagimus, quod in laevom fecisse Galliae re-
ligiosius credunt. fulgetras poppysmis adorare consensus
26 gentium est. incendia inter epulas nominata aquis sub men-
sam profusis abominamur. recedente aliquo ab epulis simul
verri solum aut bibente conviva mensam vel repositorium
tolli inauspicatissimum iudicatur. Servi Sulpici principis viri
commentatio est quamobrem mensa linquenda non sit, nondum
enim plures quam convivae numerabantur. nam sternumento
revocari ferculum mensamve, si non postea gustetur aliquid,
27 inter diras habetur, aut omnino non esse. Haec instituere
illi qui omnibus negotiis horisque interesse credebant deos,
et ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. quin et re-
pente conticiscere convivium adnotatum est non nisi in pari
praesentium numero, isque famae labor est ad quemcumque
eorum pertinens. cibus etiam e manu prolapsus reddebatur
utique per mensas, vetabantque munditiarum causa deflare,
et sunt condita auguria, quid loquenti cogitantive id acciderit,
inter exsecratissima, si pontifici accidat dicis causa epulanti.
in mensa utique id reponi adolerique ad larem piatio est.
28 Medicamenta priusquam adhibeantur in mensa forte deposita
negant prodesse. unguis resecari nundinis Romanis taceuti
atque a digito indice multorum pecuniae religiosum est, ca-
pillum vero contra eius defluvia ac dolores capitis XVII.
luna atque XXVIIII. Pagana lege in plerisque Italiae prae-
diis cavetur ne mulieres per itinera ambulantes torqueant
fusos aut omnino detectos ferant, quoniam adversetur id
29 omnium spei, praecipue frugum. M. Servilius Nonianus

princeps civitatis non pridem in metu lippitudinis, priusquam
ipse eam nominaret aliusve ei praediceret, duabus litteris
Graecis *P A* chartam inscriptam circumligatam lino subnecte-
bat collo, Mucianus ter consul eadem observatione viventem
muscam in linteolo albo, his remediis carere ipsos lippitudine
praedicantes. Carmina quidem exstant contra grandines con-
traque morborum genera contraque ambusta, quaedam etiam
experta, sed prodendo obstat ingens verecundia in tanta ani-
morum varietate. quapropter de iis ut cuique libitum fuerit
opinetur.

3. (6.) Hominum monstrificas naturas et veneficos ad- 30
spectus diximus in portentis gentium et multas animalium 7, 13 sq.
proprietates, quae repeti supervacuum est. Quorundam ho-
minum tota corpora prosunt, ut ex his familiis quae sunt ter-
rori serpentibus tactu ipso levant percussos suctuve e tumi-
do, quorum e genere sunt Psylli Marsique et qui Ophioge-
nes vocantur in insula Paro, ex qua familia legatus Evagon
nomine a consulibus Romae in dolium serpentium coiectus
experimenti causa circummulcentibus linguis miraculum prae-
buit. signum eius familiae est, si modo adhuc durat, vernis 31
temporibus odoris virus. atque eorum sudor quoque mede-
batur, non modo saliva. nam in insula Nili Tentyri gentes
tanto sunt crocodilis terrori ut vocem quoque eorum fugiant.
Horum omnium generum in sua repugnantia interventum
quoque mederi constat, sicuti adgravari volnera introitu eo-
rum qui umquam fuerint serpentium canisve dente laesi. Iidem 32
gallinarum incubitus, pecorum fetus abortu vitiant. tantum
remanet virus ex accepto semel malo ut venefici fiant ve-
nena passi. remedio est ablui prius manus eorum aquaque
illa eos quibus medearis inspergi. rursus a scorpione ali-
quando percussi numquam postea a crabronibus, vespis api-
busve feriuntur. Minus miretur hoc qui sciat vestem a tineis 33
non attingi quae fuerit in funere, serpentis aegre praeter-
quam laeva manu extrahi. 4. e Pythagorae inventis non te-
mere fallere inpositivorum nominum inparem vocalium nu-
merum clauditates oculive orbitatem ac similis casus dextris
adsignare partibus, parem laevis. ferunt difficilis partus sta-
tim solvi, cum quis tectum in quo sit gravida transmiserit

lapide vel missili ex his qui tria animalia singulis ictibus in-
34 terfecerint, hominem, aprum, ursum. probabilius id facit
hasta velitaris evolsa corpori hominis, si terram non attige-
rit. eosdem enim inlata effectus habet. sic et sagittas cor-
pori eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus
amatorium esse Orpheus et Archelaus scribunt, quin et co-
mitialis morbos sanari cibo e carne ferae occisae eodem
ferro quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicinae
7, 20 sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice, et Elide sole-
bat ostendi Pelopis os, ulnae eius quam eburneam adfirmabant.
Naevos in facie tondere religiosum habent etiam nunc multi.
35 (7.) Omnium vero in primis ieiunam salivam contra ser-
7, 15 pentis praesidio esse docuimus, sed et alios efficacis eius
usus recognoscat vita. despuimus comitialis morbos, hoc est
contagia regerimus. simili modo et fascinationes repercuti-
mus dextraeque clauditatis occursum. veniam quoque a deis
36 spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo. eadem
ratione terna despuere praedicatione in omni medicina mos
est, atque ita effectus adiuvare, incipientis furunculos ter
praesignare ieiuna saliva. mirum dicimus, sed experimento
facile: si quem paeniteat ictus eminus comminusve inlati et
statim exspuat in mediam manum qua percussit, levatur ilico
in percusso culpa. hoc saepe delumbata quadripede adpro-
37 batur statim a tali remedio correcto animalis ingressu. qui-
dam vero adgravant ictus ante conatum simili modo saliva in
manum ingesta. credamus ergo et lichenas leprasque ieiunae
inlitu adsiduo arceri, item lippitudines matutina cotidie velut
inunctione, carcinomata malo terrae subacto, cervicis dolo-
res saliva ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata,
laeva ad sinistrum, si quod animal aurem intraverit et inspua-
38 tur, exire. inter amuleta est editae quemque urinae inspuere,
similiter in calciamentum dextri pedis priusquam induatur,
item cum quis transeat locum in quo aliquod periculum adie-
rit. Marcion Zmyrnaeus, qui de simplicibus effectibus scri-
psit, rumpi scolopendras marinas sputo tradit, item rubetas
aliasqae ranas, Opilius serpentis, si quis in hiatum earum ex-
spuat, Salpe torporem sedari quocumque membro stupente,
si quis in sinum exspuat aut si superior palpebra saliva tan-

gatur. nos haec credamus rite fieri, extranei interventu aut, 39
si dormiens spectetur infans, a nutrice terna adspui? quam-
quam illos religione muta tutatur et fascinus, imperatorum
quoque, non solum infantium custos, qui deus inter sacra Ro-
mana a Vestalibus colitur et currus triumphantium sub his
pendens defendit medicus invidiae, iubetque eosdem respi-
cere similis medicina linguae, ut sit exorata a tergo Fortuna
gloriae carnifex.

(8.) Morsus hominis inter asperrimos quoque numeratur. 40
medentur sordes ex auribus ac, ne quis miretur, etiam scor-
pionum ictibus serpentiumque statim inpositae, melius e per-
cussi auribus. produnt ita et reduvias sanari, serpentium vero
ictum contunsi dentis humani farina.

(9.) Capillus puero qui primum decisus est podagrae 41
impetus dicitur levare circumligatus, et in totum inpubium
inpositu. virorum quoque capillus canis morsibus medetur
ex aceto et capitum volneribus ex oleo aut vino, si credimus,
a revolso cruci quartanis, combustus utique capillus carcino-
mati. pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attin-
gat, inclusus in armillam et adsidue in bracchio habitus mu-
liebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede praeli- 42
gatus proxumo digito tumores inguinum sedat, in manu dex-
tra duo medii lino leviter conligati destillationes atque lippi-
tudines arcent. quin et eiectus lapillus calculoso adligatus-
que supra pubem levare ceteros dicitur ac iocineris etiam
dolores et celeritatem partus facere. adicit Granius effica-
ciorem ad hoc esse ferro exemptum. partus adcelerat hic mas
ex quo quaeque conceperit, si cinctu suo soluto feminam
cinxerit, dein solverit adiecta precatione se vinxisse, eundem
et soluturum, atque abierit.

(10.) Sanguine ipsius hominis ex quacumque parte 43
emisso efficacissime anginam inlini tradunt Orpheus et Ar-
chelaus, item ora comitiali morbo conlapsorum, exsurgere
enim protinus. quidam, si pollices pedum pungantur eaeque
guttae referantur in faciem, aut si virgo dextro pollice attin-
gat, hac coniectura censentes virgines carnis edendas. Ae- 44
schines Atheniensis excrementorum cinere anginis mede-
batur et tonsillis uvisque et carcinomatis. hoc medicamen-

tum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu
solvontur primoque feminarum mense aut, si hoc non contin-
git, longinqua fiunt maxumeque comitiales. quin et a ser-
pente, a scorpione percussos coitu levari produnt, verum
feminas venere ea laedi. Oculorum vitia fieri negant nec
lippire eos qui, cum pedes lavant, aqua inde ter oculos
tangant.

45 (11.) Inmatura morte raptorum manu strumas, parotidas,
guttura tactu sanari adfirmant, quidam vero cuiuscumque de-
functi, dumtaxat sui sexus, laeva manu aversa. et ligno ful-
gure icto reiectis post terga manibus demorderi aliquid et ad
dentem qui doleat admoveri remedio esse produnt. sunt qui
praecipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus, et eum
46 qui caninus vocetur insepulto exemptum adalligari. Terram
e calvaria psilotrum esse palpebrarum tradunt, herba vero,
si qua ibi genita sit, conmanducata dentis cadere, ulcera non
serpere osse hominis circumscripta. Alii e tribus puteis pari
mensura aquas miscent et prolibant novo fictili, reliquom dant
in tertianis accessu febrium bibendum. iidem in quartanis
fragmentum clavi a cruce involutum lana collo subnectunt,
aut spartum e cruce, liberatoque condunt caverna quam sol
non attingat.

47 (12.) Magorum haec commenta sunt, ut cotem qua fer-
ramenta saepe exacuta sint subiectam ignari cervicalibus de
veneficio deficientis evocare indicium, ut ipse dicat quid sibi
datum sit et ubi et quo tempore, auctorem tamen non nomi-
nare. fulmine utique percussum circumactum in volnus ho-
48 minem loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui li-
cium telae detractum adligantes novenis septenisve nodis, ad
singulos nominantes viduam aliquam atque ita inguini adalli-
gantes. licio et clavom aliudve quod quis calcaverit adliga-
tum ipsos iubent gerere, ne sit dolori volnus. verrucas avel-
lunt a vicesima luna in limitibus supini ipsam intuentes ultra
caput manibus porrectis et quidquid apprehendere eo frican-
49 tes. clavom corporis, cum cadit stella si quis destringat, vel
cito sanari aiunt, cardinibus ostiorum aceto adfuso lutum
fronti inlitum capitis dolorem sedare, item laqueum suspen-
diosi circumdatum temporibus. si quid e pisce haeserit fau-

cibus, cadere in aquam demissis frigidam pedibus, si vero ex aliis ossibus, inpositis capiti ex eodem vase ossiculis, si panis haereat, ex eodem in utramque aurem addito pane.

(13.) Quin et sordis hominis in magnis fecere remediis 50
quaestuosorum gymnasia Graecorum, quippe ea strigmenta molliunt, calefaciunt, discutiunt, conplent, sudore et oleo medicinam facientibus. volvis inflammatis contractisque admoventur. sic et menses cient, sedis inflammationes et condylomata leniunt, item nervorum dolores, luxata, articulorum nodos. efficaciora eadem strigmenta a balineis, et ideo mi- 51
scentur suppuratoriis medicamentis. nam illa quae sunt e ceromate permixta coeno articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius, sed ad cetera minus valent. Ex- 52
cedit fidem inpudens cura qua sordis virilitatis contra scorpionum ictus singularis remedi celeberrimi auctores clamant, rursus in feminis quas infantium alvo editas in utero ipso contra sterilitatem subdi censent, meconium vocant. immo etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes, et illae quoque sordes excalfactoriam vim habere dicuntur, panos discutiunt, ulceribus senum puerorumque et desquamatis ambustisve inlinuntur.

(14.) Eo minus omitti convenit ab animo hominis peten- 53
tis medicinas. abstinere se cibo omni aut potu, alias vino tantum aut carne, alias balineis, cum quid eorum postulet valitudo, in praesentissimis remediis habetur. his adnumeratur exercitatio, intentio vocis, ungui, fricari cum ratione. vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit, multa adimit corpus, auget modica. in primis vero prodest ambulatio, gestatio et ea pluribus modis. equitatio stomacho et coxis 54
utilissima, phthisi navigatio, longis morbis locorum mutatio, item somno sibi mederi aut lectulo et rara vomitione. supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera adversus destillationes. Aristoteles et Fabianus plurumum somniari circa ver et autumnum tradunt, magisque supino cubitu, at prono nihil, Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius a supinis. Sol quoque remedio- 55
rum maxumum ab ipso sibi praestari potest, sicut linteorum strigiliumque vehementia. perfundere caput calida ante ba-

linearum vaporationem et postea frigida, saluberrimum intellegitur, item praesumere et cibis et interponere frigidam eiusdemque potu somnos antecedere et, si libeat, interrumpere. notandum nullum animal aliud calidos potus sequi
56 ideoque non esse naturalis. mero ante somnos coluere ora propter halitus, frigida matutinis inpari numero ad cavendos dentium dolores, item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt, 5. sicut totius corporis valitudinem iuvari varietate victus inobservata. Hippocrates tradit non prandentium senescere celerius exta. verum id remediis cecinit, non epulis, quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se praefecturam servo dederat, ultimoque probro manus in cibis triumphali seni deiciebatur vel in Capitolio epulanti, pudenda re servo suo facilius parere quam sibi.

57 6. (15.) Sternumenta pinna gravedinem emendant, et si quis mulae nares, ut tradunt, osculo attingat, sternutamenta et singultum. ad hoc Varro suadet palmam alterna manu scalpere, plerique anulum e sinistra in longissimum dextrae digitum transferre, in aquam ferventem manus mergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit.

58 (16.) Venerem damnavit Democritus ut in qua homo alius exsiliret ex homine, et, Hercules, raritas eius utilior. athletae tamen torpentes restituuntur venere, vox revocatur, cum e candida declinat in fuscam. medetur et lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis.

59 (17.) Adsidere gravidis, vel cum remedia alicui adhibeantur, digitis pectinatim inter se inplexis veneficium est, idque conpertum tradunt Alcmena Herculem pariente. peius, si circa unum ambove genua, item poplites alteris genibus inponi. ideo haec in consiliis ducum potestatiumve fieri vetuere maiores velut omnem actum inpedientia, vetuere vero
60 et sacris votisve simili modo interesse, capita autem aperiri adspectu magistratuum non venerationis causa iussere, sed, ut Varro auctor est, valitudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo inciderit, alterum conprimi prodest, cum aqua dextrae auriculae, sinistro pede exsultari capite in dextrum umerum devexo, invicem e diversa

aure. si tussim concitet saliva, in fronte ab alio adflari, si
iaceat uva, verticem morsu alterius suspendi, in cervicium
dolorem poplites fricare aut cervicem in poplitum. pedes in 61
humo deponi, si nervi in his cruribusve tendantur in lectulo,
aut si in laeva parte id accidat, sinistrae plantae pollicem
dextra manu adprehendi, item e diverso. extremitates cor-
poris velleribus perstringi contra horrores corporis sangui-
nemve narium inmodicum, lino vel papyro principia genita-
lium, femur medium ad cohibenda urinae profluvia, in sto-
machi solutione pedes pressare aut manus in ferventem aquam
demitti. iam et sermoni parci multis de causis salutare 62
est. triennio Maecenatem Melissum accepimus silentium sibi
imperavisse a convolsione reddito sanguine. nam eversos
scandentisque ac iacentis si quid ingruat contraque ictus
spiritum cohibere singularis praesidi est, quod inventum 8, 188
esse animalis docuimus. Clavom ferreum defigere in quo 63
loco primum caput fixerit conruens morbo comitiali ab-
solutorium eius mali dicitur. contra renium aut lumborum,
vesicae cruciatus in balinearum soliis pronos urinam reddere
mitigatorium habetur. volnera nodo Herculis praeligare mi-
rum quantum ocior medicina est, atque etiam cotidiani cin- 64
ctus tali nodo vim quandam habere utilem dicuntur, quippe
cum Herculaneum prodiderit numerum quoque quaternarium
Demetrius condito volumine, et quare quaterni cyathi sexta-
riive non essent potandi. contra lippitudinem retro auris fri-
care prodest et lacrimosis oculis frontem. Augurium ex ho-
mine ipso est non timendi mortem in aegritudine quamdiu
oculorum pupillae imaginem reddant.

(18.) Magna et urinae non ratio solum sed etiam religio 65
apud auctores invenitur digestae in genera, spadonum quo-
que ad fecunditatis beneficia. verum ex his quae referre fas
sit inpubium puerorum contra salivas aspidum quas ptyadas
vocant, quoniam venena in oculos hominum exspuant, contra
oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpe-
bras et cum ervi farina contra adustiones, contra aurium pura
vermiculosque, si decoquatur ad dimidias partis cum porro
capitato novo fictili. vaporatio quoque ea menses feminarum
ciet. Salpe fovet illa oculos firmitatis causa, inlinit sole usta 66

cum ovi albo, efficacius struthocameli, binis horis. hac et
atramenti liturae abluuntur. virilis podagris medetur argu-
mento fullonum, quos ideo temptari eo morbo negant. veteri
miscetur cinis ostreorum adversus eruptiones in corpore in-
fantium et omnia ulcera manantia. ea exesis, ambustis, sedis
67 vitiis, rhagadiis et scorpionum ictibus inlinitur. obstetricum
nobilitas non alio suco efficacius curari pronuntiavit corpo-
rum pruritus, nitro addito ulcera capitum, porrigines, nomas,
praecipue genitalium. sua cuique autem, quod fas sit dixisse,
maxume prodest, confestim per se canis morsu echinorumque
spinis inhaerentibus, et in spongea lanisve inposita aut ad-
versus canis rabidi morsus cinere ex ea subacto, contraque
serpentium ictus. nam contra scolopendras mirum proditur
vertice tacto urinae suae gutta liberari protinus laesos.
68 (19.) Augurium valitudinis ex ea traditur, si mane can-
dida, dein rufa sit, illo modo concoquere, hoc concoxisse
significatur. mala signa rubrae, pessuma nigrae, mala bul-
lantis, crassae, in qua quod subsidit si album est, significat
circa articulos aut viscera dolorem inminere, eadem viridis
morbum viscerum, pallida bilis, rubens sanguinis. mala et
69 in qua veluti furfures atque nubeculae adparent. diluta quo-
que alba vitiosa est, mortifera vero crassa gravi odore et in
pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius causa contra so-
lem lunamque nudari aut umbram cuiusquam ab ipso respergi.
Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne deum aliquem nu-
datio offendat. Osthanes contra mala medicamenta omnia
auxiliari promisit matutinis horis suam cuique instillatam in
pedem.
70 7. (20.) Quae ex mulierum corporibus traduntur ad por-
tentorum miracula accedunt, ut sileamus divisos membratim
in scelera abortus, mensum piacula quaeque alia non obste-
trices modo verum etiam ipsae meretrices prodidere. Capilli
si crementur, odore serpentis fugari. eodem nidore volvae
71 morbo strangulatas respirare. cinere eo quidem, si in testa
sint cremati vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac
prurigines emendari, item verrucas et infantium ulcera
cum melle, capitis quoque volnera et omnium ulcerum sinus,
addito melle ac ture panos, podagras cum adipe suillo, sa-

crum ignem sanguinemque sisti, inlito et in formicationes corporum.

(21.) De lactis usu convenit dulcissimum esse mollis- 72 simumque et in longa febri coeliacisque utilissimum, maxume eius quae iam infantem removerit. et in malacia stomachi, in febribus rosionibusque efficacissimum experiuntur. item mammarum collectionibus cum ture, oculo ab ictu cruore subfuso et in dolore aut epiphora, si inmulgeatur, plurumum prodest, magisque cum melle et narcissi suco aut turis polline, superque in omni usu efficacius eius quae marem enixa sit multoque efficacissimum eius quae geminos maris et si vino ipsa cibisque acrioribus abstineat. mixto 73 praeterea ovorum candido liquore madidaque lana frontibus inpositum fluctiones oculorum suspendit. nam si rana saliva sua oculum adsperserit, praecipuum est remedium, et contra morsum eiusdem bibitur instillaturque. eum qui simul matris filiaeque lacte inunctus sit liberari omni oculorum metu in totam vitam adfirmant. aurium quoque vitiis medetur admixto modice oleo aut, si ab ictu doleant, anserino adipe tepefactum. si sit odor gravior, ut plerumque fit longis vitiis, diluto melle lana includitur. et contra regium morbum in 74 oculis relictum instillatur cum elaterio. peculiariter valet potum contra venena — quae data sint e marino lepore praesertim, ut alii, ut Aristoteles tradit, dorycnium — et contra insaniam quae facta sit hyoscyami potu. podagris quoque iubent inlini cum cicuta, alii cum oesypo et adipe anserino, qualiter etiam volvarum doloribus inponitur. alvom etiam sistit potum, ut Rabirius scribit, et menses ciet. eius vero quae feminam 75 enixa sit ad vitia tantum in facie sananda praevalet. pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui si admisceatur inpubis pueri urina et mel Atticum, omnia coclearium singulorum mensura, animalia quoque aurium eici invenio. eius quae marem peperit lacte gustato canes rabiosos negant fieri.

(22.) Mulieris quoque salivam ieiunae potentem diiudi- 76 cant cruentatis oculis et, si contra epiphoras ferventes anguli oculorum subinde madefiant, efficacius, si cibo vinoque se pridie ea abstinuerit. Invenio et fascia mulieris adligato capite dolores minui.

77 (23.) Post haec nullus est modus. iam primum abigi
grandines turbinesque contra fulgura ipsa mense nudato. sic
averti violentiam caeli, in navigando quidem tempestates
etiam sine menstruis. ex ipsis vero mensibus, monstrificis
7, 63 sqq. alias, uti suo loco indicavimus, dira et infanda vaticinan-
tur, e quibus dixisse non pudeat, si in defectus lunae solisve
congruat vis illa, inremediabilem fieri, non segnius et in si-
lente luna, coitusque tum maribus exitialis esse atque pesti-
78 feros. purpuram quoque eo tempore ab his pollui, tanto vim
esse maiorem. quocumque autem alio menstruo si nudatae
segetem ambiant, urucas ac vermiculos scarabaeosque ac
noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia in-
ventum prodit ob multitudinem cantharidum, ire ergo per
media arva reiectis super clunis vestibus. alibi servatur ut
nudis pedibus eant capillo cinctuque dissoluto. cavendum
ne id oriente sole faciant, sementim enim arescere, item no-
vellas vitis eius tactu in perpetuum laedi, tum rutam et hede-
ram res medicatissimas ilico mori. Multa diximus de hac vio-
9 lentia, sed praeter illa certum est apis tactis alvariis fugere,
lina, cum coquantur, nigrescere, aciem in cultris tonsorum
69 hebetari, aes contactu grave virus odoris accipere et aeru-
ginem, magis si descrescente luna id accidat, equas, si sint
gravidae, tactas abortum pati, quin et adspectu omnino, quam-
vis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit
80 aut in virgine aetatis sponte. nam bitumen in Iudaea nascens
7, 65 sola hac vi superari filo vestis contactae docuimus. ne
igni quidem vincitur quo cuncta, cinisque etiam ille, si quis
adspergat lavandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus
adimit. ne ipsis quidem feminis malo suo inter se inmunibus
abortus facit inlitu, aut si omnino praegnas supergradiatur.
81 quae Lais et Elephantis inter se contraria prodidere de ab-
ortivis, carbone e radice brassicae vel myrti vel tamaricis in
eo sanguine exstincto, itemque asinas tot annis non conci-
pere quot grana hordei contacta ederint, quaeque alia nun-
cupavere monstrifica aut inter ipsas pugnantia, cum haec
fecunditatem fieri iisdem modis quibus sterilitatem illa prae-
82 nuntiaret, melius est non credere. Bithus Durrachinus hebe-
tata adspectu specula recipere nitorem tradit iisdem aversa

rursus contuentibus, omnemque vim talem resolvi, si mullum
piscem secum habeant. multi vero inesse etiam remedia tanto
malo, podagris inlini, strumas et parotidas, panos, sacros
ignis, furunculos, epiphoras tractatu mulierum earum leniri,
Lais et Salpe canum rabiosorum morsus et tertianas quarta-
nasque febris menstruo in lana arietis nigri argenteo brac-
chiali incluso, Diotimus Thebanus vel omnino vestis ita in- 83
fectae portiuncula ac vel licio bracchiali inserto. Sotira
obstetrix tertianis quartanisque efficacissimum dixit plantas
aegris subterlini, multoque efficacius ab ipsa muliere et
ignoranti. sic et comitialis excitari. Icatidas medicus quar-
tanas finiri coitu, incipientibus dumtaxat menstruis, spopon-
dit. inter omnis vero convenit, si aqua potusque formidetur 84
a morsu canis, supposita tantum calici lacinia tali, statim me-
tum eum discuti, videlicet praevalente sympathia illa Grae-
corum, cum rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere
diximus. cinere eo iumentorum omnium ulcera sanari cer-
tum est addita caminorum farina et cera. maculas autem e
veste eas non nisi eiusdem urina ablui. cinerem per se ro-
saceo mixtum feminarum praecipue capitis dolores sedare
inlitum fronti, asperrimamque vim profluvi eius esse per se
annis virginitate soluta. id quoque convenit, quo nihil equi-
dem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus
inritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, ut aestimare
licet. ponam enim vel modestissimum e promissis eorum, 86
ex homine siquidem resegmina unguium e pedibus manibus-
que cera permixta, ita ut dicatur tertianae, quartanae vel
cotidianae febri remedium quaeri, ante solis ortum alienae
ianuae adfigi iubent ad remedia in his morbis, quanta vanitate,
si falsum est, quanta vero noxia, si transferunt morbos! in-
nocentiores ex his omnium digitorum resegmina unguium
ad cavernas formicarum abici iubent eamque quae pri-
ma coeperit trahere conreptam subnecti collo, ita discuti
morbum.

8. (24.) Haec sunt quae retulisse fas sit ac pleraque 87
non nisi honore dicto, reliqua intestabilia, infanda, ut festinet
oratio ab homine fugere. in ceteris claritates animalium aut
operum sequemur. Elephanti sanguis, praecipue maris, flu-

88 ctiones omnis quas rheumatismos vocant sistit. ramentis eboris cum melle Attico, ut aiunt, nubeculae in facie, scobe paronychia tolluntur. proboscidis tactu capitis dolor levatur, efficacius si et sternuat. dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata impetus libidinum stimulat. sanguis et syntecticis prodest, iocurque comitialibus morbis.

89 (25.) Leonis adipes cum rosaceo cutem in facie custodiunt a vitiis candoremque. sanant et adusta nivibus articulorumque tumores. Magorum vanitas perunctis adipe faciliorem gratiam apud populos regesve promittit, praecipue tamen eo pingui quod sit inter supercilia, ubi esse nullum
90 potest. similia dentis, maxume a dextera parte, villique e rostro inferiori promissa sunt. fel aqua addita claritatem oculis inunctis facit et cum adipe eiusdem comitialis morbos discutit levi gustu et ut protinus qui sumpsere cursu id digerant. cor in cibo sumptum quartanis medetur, adips cum rosaceo cotidianis febribus. perunctos eo bestiae fugiunt, resistere etiam insidiis videtur.

91 (26.) Cameli cerebrum arefactum potumque ex aceto comitialibus morbis aiunt mederi, item fel cum melle potum, hoc et anginae. cauda arefacta solvi alvom, fimi cinere crispari capillum cum oleo. et dysintericis prodeat inlitus cinis potusque quantum tribus digitis capiatur, et comitialibus morbis. urinam fullonibus utilissimam esse tradunt item que ulceribus manantibus, barbaros servare eam quinquennio et heminis potae ciere alvom. saetas e cauda contortas et sinistro bracchio adligatas quartanis mederi.

92 (27.) Hyaenam Magi ex omnibus animalibus in maxuma admiratione posuerunt, utpote cui et ipsi magicas artes dederint vimque qua adliciat ad se homines mente al...
8, 105 de permutatione sexus annua vice diximus ...
monstrifica natura eius, nunc persequ...
93 dicinis produntur. praeci...
nt ne con...

ax equo homine [redacted]
sientis argument [redacted]
tem capi, si cinct [redacted]
equo septenis adlig [redacted]
gibus vanitas Mago [redacted]
eunte luna singulos [redacted]
inligatam cutem pro [redacted]
dini fel inlitum fro [redacted]
cum mellis Attici cy [redacted]
et caligines discuti [redacted]
inveterato medica [redacted]
eodem sanari arge [redacted]
cicatrices, glaucom [redacted]
cum despumato mel [redacted]
bus tactu prodesse [redacted]
et lacertorum dolori [redacted]
inligatos pecoris [redacted]
mones in cibo [redacted]
oleo inlitum, [redacted]
felle, febribus [redacted]
nes, podagris spi [redacted]
tuli marini addito fel [redacted]
lita hyaenae pelle. [redacted]
lapide Assio. [redacted]
palpitet aliquid ex
partis cinis cum
ferri hac conposi
quos renasci non
borum dolori
oleo. ster
et aneto
contra

sumpta, etiamsi viri mulierum coitus oderint, quin immo to-
tius domus concordiam eodem genitali et articulo spinae cum
adhaerente corio adservatis constare, hunc spinae articulum
sive nodum Atlantion vocant, est autem primus. in comitia-
100 lium quoque remediis habent eum. adipe accenso serpentis
fugari dicunt, maxilla conminuta in aneso et in cibo sumpta
horrores sedari, eodem suffitu mulierum menses evocari.
tantumque est vanitatis ut, si ad bracchium adligetur e supe-
riori dextra parte rostri dens, iaculantium ictus deerraturos
negent. palato eiusdem arefacto et cum alumine Aegyptio
calefacto ac ter in ore permutato faetores et ulcera oris
emendari, eos vero qui linguam in calciamento sub pede ha-
101 beant non latrari a canibus. sinistra parte cerebri naribus
inlita morbos perniciosos mitigari sive hominum sive quadri-
pedum. frontis corium fascinationibus resistere, cervicis car-
nis, sive mandantur sive arefactae bibantur, lumborum dolo-
ribus. nervis a dorso armisque suffiendos nervorum dolores,
pilos rostri admotos mulierum labris amatorium esse, iocur
102 in potu datum torminibus et calculis mederi. nam cor in
cibo potuve sumptum omnibus doloribus corporum auxiliari,
lienem lienibus, omentum ulcerum inflammationibus cum oleo,
medullas doloribus spinae et nervorum lassitudini. renium
nervos potos in vino cum ture fecunditatem restituere adem-
ptam veneficio, volvam cum mali Punici dulcis cortice in potu
datam prodesse mulierum volvae. adipe a lumbis suffiri pa-
103 rientis difficulter et statim parere. e dorso medullam adalliga-
tam contra vanas species opitulari, spasticis genitale e mari-
bus suffitu, item lippientibus, ruptis et contra inflammationes,
servatos pedes tactu, laevos dextris partibus, dextros laevis.
sinistrum pedem superlatum parturienti letalem esse, dextro
inlato facile eniti. membranam quae fel continuerit cardiacis
potam in vino vel in cibo sumptam succurrere, vesicam in
vino potam contra urinae incontinentiam. quae autem in ve-
sica inventa sit urina, additis oleo ac sesamis et melle hau-
104 stam prodesse aegrimoniae veteri. costarum primam et
octavam suffitu ruptis salutarem esse, ex spina vero partu-
rientibus ossa, sanguinem cum polenta sumptum torminibus.
eodem tactis postibus ubicumque Magorum infestari artes,

non elici deos nec conloqui, sive lucernis sive pelvi, sive
aqua sive pila, sive quo alio genere temptetur. carnes si
edantur, contra rabidi canis morsus efficacis esse, etiamnum
iocur efficacius. carnis vel ossa hominis quae in ventriculo 105
occisae inveniantur suffitu podragricis auxiliari. si ungues in-
veniantur in his, mortem alicuius capientium significari. ex-
crementa sive ossa reddita, cum interematur, contra magicas
insidias pollere. fimum quod in intestinis inventum sit are-
factum ad dysintericos valere potum inlitumque cum adipe
anserino toto corpore opitulari laesis malo medicamento, a
cane vero morsis adipem inlitum et corium substratum. rur- 106
sus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelae perun-
ctos omnibus odio venire, idem fieri oculo decocto. super
omnia est quod extremam fistulam intestini contra ducum ac
potestatium iniquitates conmonstrant et ad successus petitio-
num iudiciorumque ac litium eventus, si omnino tantum ali-
quis secum habeat, at eiusdem cavernam sinistro lacerto re-
ligatam, si quis mulierem prospiciat, amatorium esse tam prae-
sens ut ilico sequatur. eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo
inlitum viris qui sint probrosae mollitiae severos, non modo
pudicos mores induere.

(28.) Proxume fabulosus est crocodilus ingenio quo- 107
que, ille cui vita in aqua terraque communis. duo enim ge-
nera eorum. illius e dextra maxilla dentes adalligati dextro
lacerto coitus, si credimus, stimulant, canini dentes febris statas
arcent ture repleti — sunt enim cavi, — ita ne diebus quinque
ab aegro cernatur qui adalligaverit. idem pollere et ventre
exemptos lapillos adversus febrium horrores venientis tra-
dunt. ea etiam de causa Aegyptii perungunt adipe aegros 108
suos. alter illi similis, multum infra magnitudine, in terra
tantum odoratissimisque floribus vivit. ob id intestina eius
diligenter exquiruntur iucundo nidore farta. crocodileam
vocant, oculorum vitiis utilissimam cum porri suco inunctis
et contra subfusiones vel caligines. inlita quoque ex oleo 109
cyprino molestias in facie enascentis tollit, ex aqua vero
morbos omnis quorum natura serpit in facie, nitoremque red-
dit. lentigines tollit ac varos maculasque omnis, et contra
comitialis morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. adpo-

sita menses ciet. optuma quae candidissima et friabilis minumeque ponderosa, cum teratur inter digitos, fermentescens.
110 lavatur ut cerussa. adulterant amylo aut Cimolia, sed maxume *sturnorum fimo quos* captos oryza tantum pascunt. felle inunctis oculis ex melle contra subfusiones nihil utilius praedicant. intestinis et reliquo corpore eius suffiri volva laborantis salutare tradunt, item velleribus circumdari vapore eiusdem infectis. cori utriusque cinis ex aceto inlitus his partibus quas secari opus sit aut nidor cremati sensum omnem
111 scalpelli aufert. sanguis utriusque claritatem visus inunctis donat et cicatrices oculorum emendat. corpus ipsum excepto capite pedibusque elixum manditur ischiadicis tussimque veterem sanat, praecipue in pueris, item lumborum dolores. habent et adipem quo tactus pilus defluit. hic perunctos a crocodilis tuetur, instillaturque morsibus. cor adnexum in lana ovis nigrae cui nullus alius colos incursaverit et primo partu genitae quartanas abigere dicitur.
112 (29.) Iungemus illis simillima et peregrina aeque animalia, priusque chamaeleonem peculiari volumine dignum existimatum Democrito ac per singula membra desecratum, non sine magna voluptate nostra cognitis proditisque mendaciis Graecae vanitatis. similis et magnitudine est supra dicto crocodilo, spinae tantum acutiore curvatura et caudae amplitu-
113 dine distans. nullum animal pavidius existimatur et ideo versicoloris esse mutationis. vis eius maxuma contra accipitrum genus. detrahere enim supervolantem ad se traditur et voluntarium praebere lacerandum ceteris animalibus. caput eius et guttur, si roboreis lignis accendantur, imbrium et tonitruum concursus facere Democritus narrat, item iocur
114 in tegulis ustum. reliqua ad veneficia pertinentia quae dicit, quamquam falsa existimantes, omittemus praeterquam ubi inrisu coarguentur: dextro oculo, si viventi eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli, lingua adalligata pericula puerperi. eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi, si vero inferatur, perniciosissimum. linguam, si viventi adempta sit, ad iudiciorum eventus pollere, cor ad-
115 versus quartanas inligatum lana nigra primae tonsurae. pedem e prioribus dextrum hyaenae pelle adalligatum sinistro

bracchio contra latrocinia terroresque nocturnos pollere, item
dextram mamillam contra formidines pavoresque, sinistrum
vero pedem torreri in furno cum herba quae aeque chamae-
leon vocetur, additoque unguento pastillos eos in ligneum
vas conditos praestare, si credimus, ne cernatur ab aliis qui
habeat. armum dextrum ad vincendos adversarios vel ho- 116
stis valere, utique si abiectos eiusdem nervos calcaverit, sini-
strum umerum quibus monstris consecret, qualiter somnia
quae velis et quibus velis mittantur, pudet referre. somnia
ea dextro pede resolvi, sicut sinistro latere lethargos quos
fecerit dexter. sic capitis dolores insperso vino in quo latus
alterutrum maceratum sit sanari. si feminis sinistri vel pedis
cinere misceatur lac suillum, podagricos fieri inlitis pedi-
bus. felle glaucomata et subfusiones corrigi prope creditur 117
tridui inunctione, serpentis fugari ignibus instillato, muste-
las contrahi in aquam coiecto, corpore vero inlito detrahi
pilos. idem praestare narrant iocur cum ranae rubetae pul-
mone inlitum, praeterea iocinere amatoria dissolvi, melan-
cholicos autem sanari, si ex corio chamaeleonis sucus her-
bae Heleniae bibatur. intestina et fartum eorum, cum animal
nullo cibo vivat, cum simiarum urina inlita inimicorum ianuae
odium omnium hominum his conciliare. cauda flumina et 118
aquarum impetus sisti. serpentis soporari. eadem medicata
cedro et murra inligataque gemino ramo palmae percussam
aquam discuti, ut quae intus sint omnia adpareant, utinam-
que eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loqua-
citates inmodicas promisit inhiberi. palamque est virum alias
sagacem et vitae utilissimum nimio iuvandi mortalis studio
prolapsum.

(30.) Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam 119
terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidior autem et te-
nuiore cute. praecipua tamen differentia dinoscitur a croco-
dilo, squamarum serie a cauda ad caput versa. maxumus In-
dicus, deinde Arabicus, adferuntur salsi. rostrum eius et
pedes in vino albo poti cupiditates veneris accendunt, utique
cum satyrio et erucae semine singulis drachmis omnium ac
piperis duabus admixtis ita pastilli singularum drachmarum
bibantur, per se laterum carnes obolis binis cum murra et 120

sita menses ciet. optuma quae candidis ... duntur. prod-
meque ponderosa, cum teratur inter ... adit, ante post-
110 lavatur ut cerussa. adulterant amylo ... additur. Sextius
sturnorum fimo quos captos ory ... a potum perniciem
unctis oculis ex melle contra su ... i ius cum melle sum-
cant. intestinis et reliquo corr ...
tis salutare tradunt, item ve ... quaedam amnis eiusdem
dem infectis. cori utriusq ... amo, repertore detrahendi
tibus quas secari opus si ... no autem super Saiticam prae-
111 scalpelli aufert. sang ... m aqua inlitus panos sanat, adips
ctis donat et cicatric ... m suffitu, dentes e parte laeva do-
excepto capite pedi ... tis gingivis. pellis eius e sinistra parte
simque veterem sa ... alligata venerem inhibet, eiusdem ci-
dolores. habent ... testiculi drachma ex aqua contra ser-
perunctos a cr ... guine pictores utuntur.
adnexum in l ... rimae sunt et lynces, quae clarissime quadri-
rit et primo ... cernunt. unguis earum omnis cum corio exuri
112 (29.) ... in Carpatho insula tradunt. hoc cinere poto
lia, prius ... rorum, eiusdem adspersu feminarum libidines inhi-
matum ... pruritus corporum urina stillicidia vesicae. ita-
sine r ... protinus terra pedibus adgesta obruere traditur.
Grae ... autem et iugulorum dolori monstratur in remedio.
co ... (33.) Hactenus de externis. nunc praevertemur ad no-
113 ... orbem, primumque communia animalium remedia atque
... dicemus, sicuti e lactis usu. utilissimum cuique mater-
... concipere nutrices exitiosum est, hi sunt enim infantes
... colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem.
... autem colostra prima a partu spongea densitas lactis.
... xume autem alit quodcumque humanum, mox caprinum,
... de fortassis fabulae Iovem ita nutritum dixere. dulcissi-
... um ab hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. magno-
114 rum animalium et corporum facilius redditur. stomacho ad-
commodatissimum caprinum, quoniam fronde magis quam
herba vescuntur. bubulum medicatius, ovillum dulcius et ma-
gis alit, stomacho minus utile, quoniam est pinguius. omne
autem vernum aquatius aestivo et de novellis, probatissimum
vero quod in ungue haeret nec defluit. innocentius decoc-
ctum, praecipue cum calculis marinis. alvos maxume solvi-

autem inflat quodcumque decoctum. usus 125
exulcerata, maxume renis, vesicam, in-
nes, foris pruritum cutis, eruptiones
. nam ut in Arcadia bubulum bi-
, cachectae, diximus in ratione 25, 94
empla qui asininum bibendo liberati
ve. medici speciem unam addidere 126
d schiston appellavere. id fit hoc modo:
caprinum maxume, ramisque ficulneis re-
ur additis totidem cyathis mulsi quot sint he-
. cum fervet, ni circumfundatur praestat cyathus
cum frigida aqua demissus ita ne quid infundat.
n deinde igni refrigeratione dividitur et discedit serum
acte. quidam et ipsum serum iam multo potentissimum 127
decocunt ad tertias partis et sub diu refrigerant. bibitur au-
tem efficacissime heminis per intervalla, satis diebus quinae,
melius a potu gestari. datur comitialibus, melancholicis, pa-
ralyticis, in lepris, elephantiasi, articulariis morbis. infundi- 128
tur quoque lac contra rosiones a medicamentis factas et, si
urat dysinteria, decoctum cum marinis lapillis aut cum tisana
hordeacea. item ad rosiones intestinorum bubulum aut ovil-
lum utilius. recens quoque dysintericis infunditur, ad colum
autem crudum, item volvae et propter serpentium ictus po-
tisve pityocampis, bupresti, cantharidum aut salamandrae ve-
nenis. privatim bubulum his qui Colchicum biberint aut ci- 129
cutam aut dorycnium aut leporem marinum, sicut asininum
contra gypsum et cerussam et sulpur et argentum vivom,
item durae albo in febri. gargarizatur quoque faucibus ex-
ulceratis utilissime, et bibitur ab inbecillitate viris recolli-
gentibus quos atrophos vocant, in febri etiam quae careat
dolore capitis. pueris ante cibum lactis asinini heminam
dari, aut si exitus cibi rosiones sentirent, antiqui in arcanis
habuerunt, si hoc non esset, caprini. bubuli serum ortho- 130
pnoicis prodest ante cetera addito nasturtio. inunguntur etiam
oculi in lactis heminis additis sesamae drachmis quattuor tri-
tis in lippitudine. caprino lienes sanantur, post bidui ine-
diam tertio die hedera pastis capris, per triduum poto sine
alio cibo. lactis usus alias contrarius capitis doloribus, he-

paticis, splenicis, nervorum vitio, febris habentibus, vertigini, praeterquam purgationis gratia, gravedini, tussientibus, lippis. suillum utilissimum tenesmo, dysinteriae nec non phthisicis. hoc et mulieribus saluberrimum qui dicerent fuerunt.

131 (34.) De generibus caseorum diximus, cum de uberibus
11, 240 sqq. singulisque membris animalium diceremus. Sextius eosdem effectus equino quos bubulo tradit. hunc vocant hippacen. stomacho utiles qui non sunt salsi, id est recentes. veteres alvom sistunt corpusque minuunt, stomacho utiliores, et
132 in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. caseus recens cum melle suggillata emendat, mollis alvom sistit, sedat tormina pastillis in vino austero decoctis rursusque in patinis tostis cum melle. saprum vocant qui cum sale et sorbis siccis e vino tritus potusque medetur coeliacis, genitalium carbunculis caprinus tritus et inpositus, item acidus cum oxymelite. maculis in balineo inlitus oleo interlinitur.

133 (35.) E lacte fit et butyrum, barbararum gentium lautissimus cibus et qui divites a plebe discernat, plurumum e bubulo, et inde nomen, pinguissimum ex ovibus. fit et ex caprino, sed hieme calefacto lacte, aestate expresso tantum crebro iactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore alias praeligato. additur paulum
134 aquae ut acescat. quod est maxume coactum in summo fluitat, id exemptum addito sale oxygala appellant. reliquom decocunt in ollis. ibi quod supernatat butyrum est oleosum natura. quo magis virus resipit hoc praestantius iudicatur. pluribus conpositionibus miscetur inveteratum. natura eius adstringere, mollire, replere, purgare.

135 (36.) Oxygala fit et alio modo, acido lacte addito in recens quod velis inacescere, utilissimum stomacho. effectus dicemus suis locis.

(37.) Proxuma in communibus adipi laus est, sed maxume suillo, apud antiquos etiam religiosius. certe novae nuptae intrantes etiamnum sollemne habent postis eo attingere. inveteratur duobus modis, cum sale aut sincerus, tanto
136 utilior quanto sit vetustior. Axungiam Graeci etiam appellavere iam in voluminibus suis. neque est occulta virium

causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur — itaque etiam fimo innumeri usus —, quamobrem non de alia loquemur sue. multo efficacior e femina, et quae non peperit, multo vero praestantior in apris est. igitur usus axungiae est ad emollienda, excalfacienda, discutienda purgandaque. medicorum aliqui admixto anseris adipe taurorumque sebo 137
et oesypo ad podagras uti iubent, si vero permanet dolor, cum cera, myrto, resina, pice. sincera axungia medetur ambustis vel nive, pernionibus autem cum hordei cinere et galla pari modo, prodest et confricatis membris, itinerumque lassitudines et fatigationes levat. ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. vetus etiam phthisis pilulis sumpta sanat quae sine sale inve- 138
terata est. omnino enim non nisi ad ea quae purganda sint aut quae non sint exulcerata Gallica recipitur. quidam quadrantis axungiae et mulsi in vini cyathis tribus decocunt contra phthisis, quarto quoque die picem liquidam in ovo sumi iubent, circumligatur et lateribus pectoris et scapulis eorum qui phthisim sentiunt, tantaque est vis ut genibus etiam adalligata redeat in os sapor eamque exspuere videantur. e sue quae non peperit 139
aptissime utuntur ad cutem mulieres, contra scabiem vero quivis admixto iumentorum sebo pro parte tertia et pice, pariterque subfervefactis. sincera partus in abortum vergentis nutrit collyri modo subdita. cicatrices concolores facit cerussa admixta vel argenti spuma, at cum sulpure unguium scabritias emendat. medetur et capillo fluenti et ulceribus in capite mulierum cum gallae parte quarta et infumata pilis oculorum. datur et phthisicis unciatim cum vini veteris hemina decocta donec tres unciae e toto restent, — aliqui et mellis exiguum adiciunt, — panis inlita cum calce, item fu- 140
runculis duritiaeque mammarum. rupta et convolsa et spasmata et luxata sanat, clavos et rimas callique vitia cum helleboro albo, parotidas admixta farina salsamentariae testae, quo genere proficit et ad strumas. pruritus et papulas in balineo perunctis tollit, alioque etiamnum modo podagricis prodest mixto oleo vetere, contrito una sarcophago lapide et quinquefolio tunso in vino vel cum calce vel cum cinere. facit et peculiare emplastrum LXXV X ponderi centum spu-

paticis, splenicis, nervorum vitio, febr... ...rum inflamma-
gini, praeterquam purgationis gratia, ..., quaeque ser-
bus, lippis. suillum utilissimum te... ...hiculorum perun-
non phthisicis. hoc et mulieribus ... ...am rotarum uteban-
fuerunt. ...acina cum illa ferru-
131 (34.) De generibus caseor... ...que. et per se axungiam
11, 240 sqq. singulisque membris anim... , renibus detractam exem-
dem effectus equino quos br... ...bant crebro decoquebantque
cen. stomacho utiles qui n... ...a adservantes. convenit salsam
res alvom sistunt corpus ...discutere, utilioremque esse vino
132 in totum salsa minuur ...lupino adipi dedisse antiquos tra-
cum melle suggillat... ...as illo perunguere postis solitas ne
tormina pastillis in ... inferretur.
tostis cum melle. ...adio adipis eadem in his quae ruminant sebi
cis e vino tritus ... non minoris potentiae. perficitur omne
bunculis capri... ...aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tun-
lite. maculi... ...marina. crebro postea coquitur donec odor
133 (35.) ...tur, mox adsiduo sole ad candorem reducitur,
tissimus ... ...autem omne laudatissimum est. si vero vetus re-
bubulo ...ceram, liquefieri prius iubent, mox frigida aqua la-
caprir... ...pius, dein liquefacere adfuso vino quam odoratissimo.
creb... ...modo iterum ac saepius cocunt donec virus eva-
cip... ...multi privatim sic taurorum leonumque ac panthe-
134 ... ...et camelorum pinguia curari iubent. usus dicetur
t... ...suis locis.
(39.) Communis et medullarum est. omnes molliunt,
145 explent, siccant, excalfaciunt. laudatissima e cervis, mox vi-
tulina, dein hircina et caprina. curantur ante autumnum re-
centes lotae siccataeque in umbra, per cribrum dein liqua-
tae per lintea exprimuntur ac reponuntur in fictili locis fri-
gidis.

146 (40.) Inter omnia autem communia animalium vel prae-
stantissimum in effectu fel est. vis eius excalfacere, mor-
dere, scindere, extrahere, discutere. minorum animalium sub-
tilius intellegitur et ideo ad oculorum medicamenta utilius exi-
stimatur. taurino praecipua potentia etiam in aere pelvibus-
que aureo colore obducendis. omne autem curatur recens
praeligato ore lino crasso, demissum in ferventem aquam

...iccatum sine sole atque in melle conditum.
...tantum inter venena. ideo flamini sacro-
...licet, cum Romae publicis sacris ecus

...orum septicam vim habet, item 147
...rginum, erodit, emarginat ulcera.
... inter venena est excepta Aegira. ibi
... vaticinatura sanguinem tauri bibit prius
...escendat. tantum potest sympathia illa de
...ut aliquando religione aut loco fiat. Drusus 148
...ei traditur caprinum bibisse, cum pallore et in-
...ni sibi dati insimulare Q. Caepionem inimicum vel-
...corum sanguini tanta vis est ut ferramentorum subti-
non aliter acrius induretur, scabritia poliatur vehemen-
...us quam lima. non igitur et sanguis animalium inter com-
munia dici potest et ideo suis quisque dicetur effectibus.

(42.) Digeremus enim in mala singula usus plurumum- 149
que contra serpentis. Exitio his esse cervos nemo ignorat
ut, si quae sunt, extractas cavernis mandentis. nec vero ipsi
spirantesque tantum adversantur, sed membratim quoque.
fugari eas nidore cornus eorum, si uratur, dictum est, at 8, 118
e summo gutture ustis ossibus congregari dicuntur. pelles
eiusdem animalis substratae securos praestant ab eo metu
somnos. coagulum ex aceto potum ab ictu, et si omnino 150
tractatum sit, eo die non ferit serpens. testes quoque eius
inveterati vel genitale eius maris salutariter dantur in vino,
item venter quem centipellionem vocant. fugiunt et omnino
dentem cervi habentis aut medulla perunctos sebove cervi
aut vituli. summis autem remediis praefertur hinnulei 8, 118
coagulum matris utero exsecti, ut indicavimus. san- 151
guine cervino, si una urantur dracontion et cunilago et an-
chusa lentisci ligno, contrahi serpentis tradunt, dissipari
deinde, si sanguine detracto adiciatur pyrethrum. invenio
apud auctores Graecos animal cervo minus et pilo demum
simile quod ophion vocaretur, Sardiniam id tantum ferre
solitam. hoc interisse arbitror et ideo medicinas ex eo
omitto.

10. Apri quoque cerebrum contra eas laudatur cum 152

sanguine, iocur etiam inveteratum cum ruta potum ex vino,
item adips cum melle resinaque, simili modo verrinum iocur
et fellis dumtaxat fibra X IIII pondere vel cerebrum in vino
potum. Caprarum cornu vel pilis accensis fugari serpentis
dicunt, cineremque e cornu potum et inlitum contra ictus
valere, item lactis haustus cum uva taminia vel urinae cum
aceto scillite, caseum caprinum cum origano inpositum vel
153 sebum cum cera. milia praeterea remediorum ex eo animali
demonstrantur, sicut adparebit, quod equidem miror, cum
febri negetur carere. amplior potentia feris eiusdem generis,
8, 214 quod numerosissimum esse diximus, alia vero et hircis. Democritus
etiamnum effectus auget eius qui singularis natus
sit. fimo quoque caprarum in aceto decocto inlini ictus serpentium
placet et recentis cinere in vino, atque in totum difficilius
sese recolligentes a serpentium ictu in caprilibus
154 optume convalescunt. qui efficacius volunt mederi occisae
caprae alvom dissectam cum fimo intus reperto inligant statim.
alii carnem recentem haedorum pilo suffiunt eodemque
nidore fugant serpentis. utuntur et pelle eorum recente ad
plagas, et carne et fimo equi in agro pasti, coagulo leporis
ex aceto, contraque scorpionem et murem araneum. aiunt
155 non feriri leporis coagulo perunctos. a scorpione percussis
fimum caprae efficacius cum aceto decoctum auxiliatur,
lardum iusque decocti potum et his qui buprestim hauserint.
quin etiam si quis asino in aurem percussum a scorpione se
dicat, transire malum protinus tradunt, venenataque omnia
accenso pulmone eius fugere. et fimo vituli suffiri percussos
a scorpione prodest.
156 (43.) Canis rabiosi morsu facta volnera circumcidunt ad
vivas usque partis quidam carnemque vituli admovent et ius
ex eodem carnis decoctae dant potui aut axungiam cum calce
tunsam. hirci iocur, quo inposito ne temptari quidem aquae
metu adfirmant, laudant et caprae fimum ex vino inlitum, melis
et cuculi et hirundinis decoctum et potum. ad reliquos
bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano inponunt
et bibi iubent, ad hominis morsus carnem bubulam
coctam, efficacius vituli, si non ante quintum diem
solvant.

(44.) Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt 157
ob idque villarum portis praefigunt. hoc idem praestare et
pellis e cervice solida manica existimatur, quippe tanta vis
est animalis praeter ea quae retulimus ut vestigia eius cal- 8, 80
cata equis adferant torporem.

(45.) Iis qui argentum vivom biberint lardum remedio 158
est. Asinino lacte poto venena restinguntur, peculiariter si
hyoscyamum potum sit aut viscum aut cicuta aut lepus mari-
nus aut opocarpatum aut pharicon aut dorycnium et si coa-
gulum alicui nocuerit, nam id quoque venenum est in prima
lactis coagulatione. multos eius et alios usus dicemus, sed
meminisse oportebit recenti utendum aut non multo postea
tepefacto, nullum enim celerius evanescit. ossa quoque asini
confracta et decocta contra leporis marini venenum dantur.
omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripse- 159
runt Graeci, quoniam terrae illae non gignebant, verumtamen
fortiora omnia eadem quam in equis intellegi debent. lacte
equino venena leporis marini et toxica expugnantur. nec
uros aut bisontis habuerunt Graeci in experimentis, quam-
quam bove fero refertis Indiae silvis, portione tamen eadem
efficaciora omnia ex his credi par est. sic quoque lacte bu- 160
bulo cuncta venena expugnari tradunt, maxume supra dicta
et si ephemerum inpactum sit aut si cantharides datae, omnia
vomitione egeri, sic et caprino iure cantharidas. contra ea
vero quae exulceratione enecant sebum vitulinum vel bubu-
lum auxiliatur. nam contra sanguisugas potas butyrum re-
medio est cum aceto ferro calefacto, quod et per se prodest
contra venena. nam si oleum non sit, vicem eius reprae-
sentat. multipedae morsus cum melle sanat. omasi quoque 161
iure poto venena supra dicta expugnari putant, privatim vero
aconita et cicutas, itemque vitulino sebo. Caprinus caseus
recens his qui viscum biberint, lac contra cantharidas reme-
dio est et contra ephemeri potum cum taminia uva. sanguis
caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumi-
tur, haedinus contra reliqua. coagulum haedi contra viscum 162
et chamaeleonem album sanguinemque taurinum, contra quem
et leporis coagulum est ex aceto, contra pastinacam vero et
omnium marinorum ictus vel morsus coagulum leporis vel

haedi vel agni drachmae pondere ex vino, leporis coagulum
et contra venena additum antidotis. Papilio quoque lucernarum
luminibus advolans inter mala medicamenta numeratur.
huic contrarium est iocur caprinum, sicut fel veneficiis ex
mustela rustica factis. Hinc deinde praevertemur ad genera
morborum.

163 11. (46.) Capilli defluvia ursinus adips admixto ladano et
adianto continet alopeciasque emendat raritatem superciliorum
cum fungis lucernarum ac fuligine quae est in rostris earum.
in porriginem cum vino prodest. ad hanc et cornus cervini cinis
e vino, utque non taedia animalium capillis increscant, item
fel caprinum cum creta Cimolia et aceto sic ut paulum capiti
inarescant, item fel scrofinum, urina tauri. si vero vetus sit,
164 furfures etiam adiecto sulpure emendat. cinere genitalis
asini spissari capillum putant et a canitie vindicari, si rasis
inlinatur, plumboque tritus cum oleo, densari et asinini pulli
cum urina, admiscent nardum fastidi gratia. alopecias felle
taurino cum Aegyptio alumine tepefactis inlinunt. capitis ulcera
manantia urina tauri efficaciter sanat, item hominis vetus,
si cyclaminum adiciatur et sulpur, efficacius tamen vitulinum
fel, quo cum aceto calefacto et lendes tolluntur.
165 sebum vitulinum capitis ulceribus cum sale tritum utilissimum.
laudatur et volpium adips, sed praecipue felium fimum
cum sinapis pari modo inlitum. caprini cornus farina vel cinis,
magisque hircini, addito nitro et tamaricis semine et butyro
oleoque, prius capite raso, mire continent ita fluentem
capillum, sicuti carnis cinere ex oleo inlita supercilia nigre-
166 scunt. lacte caprino lendis tolli tradunt, fimo cum melle
alopecias expleri, item ungularum cinere cum pice fluentem
capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis
dolorem sedat, pota aqua quae relicta est e bovis aut asini
potu et, si credimus, volpis masculae genitale circumligatum,
cornus cervini cinis inlitus ex aceto aut rosaceo aut ex
irino.

167 (47.) Oculorum epiphoras bubulo sebo cum oleo cocto
inlinunt. cervini cornus cinere scabritias eorundem inungunt,
mucrones autem ipsos efficaciores putant. lupi excrementis
circumlini subfusiones prodest, cinere eorum cum Attico

melle inungui obscuritates, item felle ursino, epinyctidas
adipe apruno cum rosaceo. ungulae asininae cinis inunctus e
suo lacte oculorum cicatrices et albugines tollit. medulla bu- 168
bula e dextro crure priore trita cum fuligine pilis et palpe-
brarum vitiis angulorumque occurrit, calliblephari modo fu-
ligo in hoc usu temperatur, optume ellychnio papyraceo oleo-
que sesamino, fuligine in novom vas pinnis detersa, effica-
cissime tamen evolsos ibi pilos coercet. felle tauri cum ovi
albo collyria fiunt, aquaque dissoluta inungunt per quatri-
duum. sebum vituli cum anseris adipe et ocimi suco gena- 169
rum vitiis aptissimum est. eiusdem medullae cum pari pon-
dere cerae et olei vel rosacei addito ovo duritiae genarum
inlinuntur. caseo molli caprino inposito ex aqua calida epi-
phorae sedantur, si tumor sit, ex melle. utrumque vero
sero calido fovendum. sicca lippitudo lumbulis suum exustis
atque contritis et inpositis tollitur. Capras negant lippire, 170
quoniam quasdam herbas edint, item dorcadas. ob id fimum
earum cera circumdatum nova luna devorare iubent, et quon-
iam noctu eae quoque cernant. sanguine hircino luscio-
sos sanari putant nyctalopas a Graecis dictos, caprae vero
iocinere in vino austero decocto. quidam inassati iocineris
sanie inungunt aut felle caprae, carnisque vesci eas et, dum
coquantur, oculos vaporari his praecipiunt. id quoque re-
ferre arbitrantur ut rutili coloris fuerit. Volunt et suffiri 171
oculos iocinere in ollis decocto, quidam inassato. fel qui-
dem caprinum pluribus modis adsumunt, cum melle contra
caligines, cum veratri candidi tertia parte contra glaucomata,
cum vino contra cicatrices et albugines et caligines et ptery-
gia et argema, ad palpebras vero evolso prius pilo cum
suco oleris ita ut unctio inarescat, contra ruptas tuniculas
cum lacte mulieris. ad omnia inveteratum fel efficacius pu- 172
tant, nec abdicant fimum ex melle inlitum epiphoris, contra-
que dolores medullam, item pulmonem leporis, et ad caligi-
nes fel cum passo aut melle. lupino quoque adipe vel me-
dulla suum fricari oculos contra lippitudines praecipiunt.
nam volpinam linguam habentis in armilla lippituros negant.

(48.) Aurium dolori et vitiis medentur urina apri in vi- 173
treo servata, fel apri vel suis vel bubulum cum oleo citreo

et rosaceo aequis portionibus, praecipue vero taurinum cum
porri suco tepidum vel cum melle, si suppuret, contraque
odorem gravem per se tepefactum in malicorio. rupta in ea
174 parte cum lacte mulierum efficaciter sanat. quidam etiam
ingravatas auris sic perluendas putant, alii cum senecta ser-
pentium et aceto includunt lana colutas ante calida aqua aut,
si maior sit gravitas aurium, fel cum murra et ruta in mali-
corio excalfactum infundunt, lardum quoque pingue, item
fimum asini recens cum rosaceo instillatur, omnia tepefacta.
utilior equi spuma vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo,
butyrum recens, sebum bubulum cum adipe anserino, urina
caprae vel tauri aut fullonia vetus calfacta, vapore per la-
175 genae collum subeunte. admiscent aceti tertiam partem et
aliquid urinae vituli qui nondum herbam gustaverit, fimum
etiam mixto felle eiusdem et cutem quam relincunt angues,
excalfactis prius auribus, lana autem medicamina ea inclu-
duntur, prodest et sebum vituli cum anseris adipe et ocimi
suco, eiusdem medulla admixto cumino trito infusa. virus
verrinum e scrofa exceptum priusquam terram attingat con-
176 tra dolores. auribus fractis glutinum e naturis vitulorum
factum et in aqua liquatum, aliis vitiis adips volpium, item
fel caprinum cum rosaceo tepido aut porri suco aut, si rupta
sint aliqua ibi, e lacte mulieris. si gravitas sit audiendi, fel
bubulum cum urina caprae vel hirci, vel si pus sit. in quo-
cumque autem usu putant efficaciora haec in cornu caprino
177 per dies viginti infumata. laudant et coagulum leporis ter-
tia denari parte ex dimidiaque sacopeni in Amineo vino.
parotidas ursinus adips conprimit pari pondere cerae et tau-
rini sebi. addunt quidam hypocisthidem et per se butyrum
inlinitum, si prius foveantur feni Graeci decocti suco, effica-
cius cum strychno. prosunt et volpium testes et taurinus
sanguis aridus tritus, urina caprae calefacta instillata auribus,
fimum eiusdem cum axungia inlitum.
178 (49.) Dentis mobilis confirmat cervini cornus cinis do-
loresque eorum mitigat, sive infricentur sive coluantur. qui-
dam efficaciorem ad omnis eosdem usus crudi cornus farinam
arbitrantur. dentifricia utroque modo fiunt. magnum reme-
dium est in luporum capitis cinere. certum est in excrementis

eorum plerumque inveniri ossa. haec adalligata eundem ef-
fectum habent, item leporina coagula per aurem infusa con-
tra dolores, et capitis eorum cinis dentifricium est adiectoque
nardo mulcet graveolentiam oris. aliqui murinorum capi- 179
tum cinerem miscuisse malunt. reperitur in latere leporis
acu os simile, hoc scariphare dentis in dolore suadent. ta-
lus bubulus accensus eos qui labent cum dolore admotus
confirmat. eiusdem cinis cum murra dentifricium est. ossa
quoque ex ungulis suum combusta eundem usum praebent,
item ossa ex acetabulis pernarum circa quae coxendices ver-
tuntur. iisdem sanari demissis in faucis iumentorum vermi- 180
nationes notum est, sed et combustis dentis confirmari, asi-
nino quoque lacte percussu vexatos aut dentium eiusdem ci-
nere, item lichene equi cum oleo infuso per aurem. est au-
tem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed
in equorum genibus ac super ungulas. praeterea in corde 181
equorum invenitur os dentibus caninis maxumis simile, hoc
scariphari dolorem aut exempto dente emortui equi maxillis
ad numerum eius qui doleat demonstrant. equarum virus a
coitu in ellychniis accensum Anaxilaus prodidit equinorum
capitum usus repraesentare monstrifice, similiter ex asinis.
nam hippomanes tantas in veneficio viris habet ut adfusum
aeris mixturae in effigiem equae Olympiae admotos maris
equos ad rabiem coitus agat. medetur dentibus et fabrile 182
glutinum in aqua decoctum inlitum et mox paulo detractum
ita ut confestim coluantur vino in quo decocti sunt cortices
mali Punici dulcis. efficax habetur et caprino lacte colui
dentis vel felle taurino. talorum caprae recentium cinis den-
tifricio placet et omnium fere villaticarum quadripedum, ne
saepius eadem dicantur.

12. (50.) Cutem in facie erugari et tenerescere can- 183
dore custodito lacte asinino putant, notumque est quasdam
cotidie septingenties custodito numero fovere. Poppaea hoc
Neronis principis instituit balinearum quoque solia sic tem-
perans, ob hoc asinarum gregibus eam comitantibus. impe-
tus pituitae in facie butyro inlito tolluntur, efficacius cum
cerussa, sincero vero ea vitia quae serpunt, superinposita
farina hordeacea, ulcera in facie membrana e partu bovis

184 madida. Frivolum videatur, non tamen omittendum propter
desideria mulierum, talum candidi invenci quadraginta diebus
noctibusque, donec resolvatur in liquorem, decoctum et inli-
tum linteolo candorem cutique erugationem praestare. fimo
taurino malas rubescere aiunt, non ut crocodileam inlini me-
185 lius, sed foveri frigida et ante et postea iubent. testas et quae
decolorem faciunt cutem fimum vituli cum oleo et cummi
manu subactum emendat, ulcera oris ac rimas sebum vituli
vel bovis cum adipe anserino et ocimi suco. est et alia mix-
tura e sebo vituli cum medulla cervi et albae spinae* foliis
una tritis. idem praestat et medulla cum resina vel, si vac-
186 cina sit, et ius e carne vaccina. lichenas oris praestantis-
sime vincit glutinum factum e genitalibus vitulorum, liqua-
tum aceto cum sulpure vivo, ramo ficulneo permixtum, ita
ut bis die recens inlinatur, item lepras ex melle et aceto de-
coctum, quas et iocur hirci calidum inlitum tollit, sicut ele-
phantiasim fel caprinum, etiamnum lepras ac furfures tauri
fel addito nitro, urina asini circa canis ortum, maculas in fa-
cie fel utriusque per sese aqua infractum evitatisque solibus
187 ac ventis post detractam cutem. similis effectus et in tau-
rino vitulinove felle cum semine cunilae ac cinere e cornu
cervino, si canicula exoriente comburatur. asinino sebo ci-
catricibus ac licheni leprisque maxume color redditur. hirci
fel et lentigines tollit admixto caseo cum vivo sulpure spon-
188 geaeque cinere, ut sit mellis crassitudo. aliqui inveterato
felle maluere uti, mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius
quattuorque mellis, prius defricatis maculis. efficax eiusdem
et sebum cum melanthio et sulpure et iride, labrorum fissu-
ris cum adipe anserino ac medulla cervina resinaque et calce.
Invenio apud auctores his qui lentigines habeant negari ma-
gices sacrificiorum usus.
189 (51.) Lacte bubulo aut caprino tonsillae et arteriae ex-
ulceratae iuvantur. gargarizatur tepidum ut est usus expres-
sum aut calefactum. caprinum utilius cum malva decoctum
et sale exiguo. linguae exulcerationi et arteriarum prodest
ius omasi gargarizatum, tonsillis autem privatim renes vol-
pium aridi cum melle triti inlitique, anginae fel taurinum vel
190 caprinum cum melle, iocur melis ex aqua. oris gravitatem

ulceraque butyrum emendat. spinam aliudve quid faucibus
adhaerens felis extrinsecus fimo perfricatis aut reddi aut de-
labi tradunt. strumas discutit vel aprunum vel bubulum te-
pidum inlitum. nam coagulum leporis e vino in linteolo ex-
ulceratis dumtaxat inponitur. discutit et ungulae asini vel 191
equi cinis ex oleo vel aqua inlitus et urina calefacta et bovis
ungulae cinis ex aqua, fimum quoque fervens ex aceto, item
sebum caprinum cum calce aut fimum ex aceto decoctum
testesque volpini. prodest et sapo, Gallorum hoc inventum
rutilandis capillis. fit ex sebo et cinere, optumus fagino et
carpineo, duobus modis, spissus ac liquidus, uterque apud
Germanos maiore in usu viris quam feminis.

(52.) Cervicum dolores butyro aut adipe ursino perfri- 192
centur, rigores bubulo sebo, quod et strumis prodest cum
oleo. dolorem inflexibilem, — opisthotonon vocant, — le-
vat urina caprae auribus infusa aut fimum cum bulbis inli-
tum, unguis contunsos fel cuiuscumque animalis circumli-
gatum, pterygia digitorum fel tauri aridum aqua calida dis-
solutum. quidam adiciunt sulpur et alumen pari pondere
omnium.

(53.) Tussim iocur lupi ex vino tepido sanat, ursinum 193
fel admixto melle aut ex cornus bubuli summis partibus ci-
nis, vel saliva equi triduo pota, — ecum mori tradunt —,
pulmo cervinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tunsus
ex melle cotidiano ecligmate. efficacior est ad id subulo cer-
vorum generis. sanguinem exspuentes cervini cornus cinis, 194
coagulum leporis tertia parte denari cum terra Samia et vino
myrteo potum sanat, eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus
nocturnas tussis, pili quoque leporis suffiti extrahunt pulmo-
nibus difficilis exscreationes. purulentas autem exulcerationes
pectoris pulmonisque et a pulmone graveolentiam halitus bu-
tyrum efficacissime iuvat cum pari modo mellis Attici deco-
ctum donec rufescat et matutinis sumptum ad mensuram lin-
gulae. quidam pro melle laricis resinam addere maluere. 195
si sanguis reiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem,
modice et cum aceto sumptum, nam de taurino credere te-
merarium est. sed glutinum taurinum tribus obolis cum ca-
lida aqua bibitur in vetere sanguinis exscreatione.

196 13. (54.) Stomachum exulceratum lactis asinini potus reficit, item bubali, rosiones eius caro bubula admixto aceto et vino cocta, rheumatismos cornus cervini cinis, sanguinis exscreationes haedinus recens ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo fervens potus, coagulum tertia parte ex
197 aceto potum. (55.) iocineris dolores lupi iocur aridum ex mulso, asini iocur aridum cum petroselini partibus duabus et nucibus tribus ex melle tritum et in cibo sumptum, sanguis hircinus cibo aptatus. suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis, proxume lactis asinini tepidi, bubuli decocti ita ut serum ex eo bibatur, addito in tris heminas cyatho nasturti perfusi aqua, dein melle diluti. iocur quoque volpinum aut pulmo in vino nigro aut fel ursinum in aqua laxat meatus spirandi.

198 (56.) Lumborum dolores et quaecumque alia molliri opus sit ursino adipe fricari convenit, cinerem aprugni aut suilli fimi inveterati adspergi potioni vini. Adferunt et Magi sua commenta: primum omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari, eadem praecisa non abire eos in alienum gregem. huic admiscent fimum caprinum et subdito linteolo uncto cava manu quantum pati possit fervens sustinere iubent ita ut, si laeva pars doleat, haec medicina in dextra manu
199 fiat aut e contrario. fimum quoque ad eum usum acus aereae punctu tolli iubent. modus est curationis donec vapor ad lumbos pervenisse sentiatur, postea manum porro tunso inlinunt, item lumbos ipso fimo cum melle, suadentque in eo dolore et testis leporis devorare. ischiadicis fimum bubulum inponunt calefactum in foliis cinere ferventi, in renium dolore leporis renis crudos devorari iubent, aut certe coctos ita ne dente contingantur. ventris quidem dolore temptari negant talum leporis habentis.

200 (57.) Lienem sedat fel apri vel suis potum vel cervini cornus cinis in aceto, efficacissime tamen inveteratus lien asini ita ut in triduo sentiatur utilitas. asinini pulli fimum quod primum edidit — poleam vocant Syri — dant in aceto mulso, datur equi lingua inveterata ex vino praesentaneo medicamento, ut didicisse se ex barbaris Caecilius Bion tradidit, et lien bubulus simili modo, recens autem assus vel

elixus in cibo. in vesica quoque bovis ali capita XX tunsa
cum aceti sextario inponuntur ad lienis dolores. eadem ex 201
causa emi lienem vituli quanti indicatus sit iubent Magi
nulla preti cunctatione, quoniam hoc quoque religiose per-
tineat, divisumque per longitudinem adnecti tunicae utrim-
que et induentem pati decidere ad pedes, dein collectum are-
facere in umbra. cum hoc fiat, simul residere lienem aegri
vitiatum liberarique eum morbo dicitur. prodest pulmo vol-
pium cinere siccatus atque in aqua potus, item haedorum lien
inpositus.

14. (58.) Alvom sistit cervi sanguis, item cornus cinis, 202
iocur aprunum ex vino potum citra salem recensque, item
assum suillum vel hircinum decoctum ad quintam heminam
in vino, coagulum leporis in vino ciceris magnitudine aut, si
febris sit, ex aqua — aliqui et gallam adiciunt, alii per se le-
poris sanguine contenti sunt lacte cocto —, equini fimi ci-
nis in aqua potus, taurini cornus veteris e parte ima cinis
inspersus potioni aquae sanguis hircinus in carbone deco-
ctus, corium caprinum cum suo pilo decoctum suco epoto.
Coagulum equi et sanguis caprinus vel medulla vel iocur 203
alvom solvit, fel lupi cum elaterio umbilico inligatum vel
lactis equini potus, item caprini cum sale et melle, caprae
fel cum cyclamini suco et aluminis momento — aliqui et ni-
trum et aquam adiecisse malunt —, fel tauri cum absinthio
tritum ac subditum pastillo, butyrum largius sumptum. coe- 204
liacis et dysintericis medetur iocur vaccinum, cornus cervini
cinis tribus digitis captus in potione aquae, coagulum lepo-
ris subactum in pane, si vero sanguinem detrahant, in po-
lenta, apruni vel suilli vel leporini fimi cinis inspersus potioni
tepidi vini. vituli quoque ius volgariter datum inter auxilia
coeliacorum et dysintericorum tradunt. lactis asinini potus
utilior addito melle, nec minus efficax fimi cinis ex vino utri-
que vitio, item polea supra dicta. equi coagulum, quod ali- 200
qui hippacen appellant, etiam si sanguinem detrahant, vel 205
fimi cinis dentiumque eiusdem tunsorum farina salutares et
bubuli lactis decocti potus. dysintericis addi mellis exiguum
praecipiunt et, si tormina sint, cornus cervini cinerem aut
fel taurinum cumino mixtum et cucurbitae carnis umbilico

inponere. caseus recens vaccinus inmittitur ad utrumque vi-
tium, item butyrum heminis quattuor cum resinae terebinthi-
206 nae sextante aut cum malva decocta aut cum rosaceo. da-
tur et sebum vitulinum aut bubulum, item medullae excocun-
tur cum farina ceraeque exiguo et oleo, ut sorberi possint.
medulla et in pane subigitur. lac caprinum ad dimidias partis
decoctum. si sint et tormina, additur protropum. tormini-
bus satis esse remedi in leporis coagulo poto e vino tepido
vel semel arbitrantur aliqui. cautiores et sanguine caprino
207 cum farina hordeacea et resina ventrem inlinunt. Ad
omnis epiphoras ventris inlini caseum mollem suadent, vete-
rem autem in farinam tritum coeliacis et dysintericis dari,
cyatho casei in cyathis vini cibarii tribus. sanguis caprinus
decoctus cum medulla dysintericis, iocur assum caprae coe-
liacis subvenit, magisque etiam hirci, in vino austero deco-
ctum potumque vel ex oleo myrteo umbilico inpositum. qui-
dam decocunt a tribus sextariis aquae ad heminam addita
208 ruta. utuntur et liene asso caprae hircive et sebo hirci in
pane qui cinere coctus sit, caprae, a renibus maxume, ut per
se hauriatur protinus, inque modice frigida sorberi iubent,
aliqui et in aqua decoctum sebum admixta polenta et cumino
et aneso acetoque. inlinunt et ventrem coeliacis fimo cum
209 melle decocto. utuntur ad utrumque vitium et coagulo haedi
in vino myrtite fabae magnitudine poto et sanguine eiusdem
in cibum formato quem sanguiculum vocant. infundunt dys-
intericis et glutinum taurinum aqua calida resolutum. Infla-
tiones discutit vitulinum fimum in vino decoctum. Intestino-
rum vitiis magnopere prodest coagulum cervorum decoctum
cum lente betaque atque in cibo sumptum, leporis pilorum
cinis cum melle decoctus, lactis caprini potus decocti
210 cum malva exiguo sale addito. si et coagulum addatur,
maioribus emolumentis fiat. eadem vis est et in sebo ca-
prino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua.
item feminum haedi cinis rupta intestina sarcire mire traditur,
fimum leporis cum melle decoctum et cotidie fabae magnitu-
dine sumptum ita ut deploratos sanaverint. laudant et caprini
capitis cum suis pilis discocti sucum.
211 (59.) Tenesmos, id est crebra et inanis voluntas de-

surgendi, tollitur poto lacte asinino, item bubulo. taenia-
rum genera pellit cervini cornus cinis potus. quae in ex-
crementis lupi diximus inveniri ossa, si terram non attige- 178
rint, colo medentur adalligata bracchio. polea quoque supra 200
dicta magnopere prodest in sapa decocta, item suilli fimi
farina addito cumino in aqua rutae decoctae; cornus cervini
teneri cinis cocleis Africanis cum testa sua tunsis mixtus in
vini potione.

15. (60.) Vesicae calculorumque cruciatibus auxiliatur 212
urina apri et ipsa vesica pro cibo sumpta, efficacius, si prius
fumo maceretur utrumque. vesicam elixam mandi oportet,
et a muliere feminae suis. inveniuntur et in iocineribus eo-
rum lapilli aut duritiae lapillis similes, candidae, sicut in vol-
gari sue, quibus contritis atque potis in vino pelli calculos
aiunt. ipsi apro tam gravis urina est ut nisi egesta fugae
non sufficiat ac veluti devinctus opprimatur, exuri illa tradunt
eos. leporis renes inveterati in vino poti calculos pellunt. 213
in perna suum articulos esse diximus quorum decoctum ius 179
facit urinae utile. asini renes inveterati tritique ex vino mero
dati vesicae medentur. calculos expellunt lichenes equini ex
vino aut mulso poti diebus XL. prodest et ungulae equinae
cinis in vino aut aqua, item fimum caprarum in mulso, effi-
cacius silvestrium, pili quoque caprini cinis, verendorum
carbunculis cerebrum apri vel suis sanguisque. vitia vero 214
quae in eadem parte serpunt iocur eorum combustum, ma-
xume iunipiri ligno, cum charta et arrhenico sanat, fimi cinis,
fel bubulum cum alumine Aegyptio ac murra ad crassitudi-
nem mellis subactum, insuper beta ex vino cocta inposita,
caro quoque, manantia vero ulcera sebum cum medulla vi-
tuli in vino decoctum, fel caprinum cum melle rubique suco,
vel si serpant, fimum etiam prodesse cum melle *aiunt* aut
cum aceto et per se butyrum. Testium tumor sebo vituli 215
addito nitro cohibetur vel fimo eiusdem ex aceto decocto.
Urinae incontinentiam cohibet vesica apruna, si assa man-
datur, ungularum apri vel suis cinis potioni inspersus, vesica
feminae suis combusta ac pota, item haedi, vel pulmo, cere-
brum leporis in vino, eiusdem testiculi tosti vel coagulum cum
anserino adipe in polenta, renes asinini in mero triti potique.

Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demon-
strant urinam facere in canis cubili ac verba adicere, ne
ipse urinam faciat ut canis in suo cubili. rursus ciet urinam
vesica suis, si terram non attigerit, inposita pubi.
216 (61.) Sedis vitiis praeclare prodest fel ursinum cum
adipe. quidam adiciunt spumam argenti ac tus. prodest et
butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. modum ipsae res
statuunt, ut sint inlitu faciles. praeclare medetur et tauri-
num fel in linteolis concerptis, rimasque perducit ad cicatri-
cem. inflationibus in ea parte sebum vituli, maxume ab in-
guinibus, cum ruta, ceteris vitiis medetur sanguis caprinus
cum polenta, item fel caprinum condylomatis per se, item
217 fel lupinum ex vino. Panos et apostemata in quacumque
parte ursinus sanguis discutit, item taurinus aridus tritus.
praecipuum tamen remedium traditur in calculo onagri quem
dicitur, cum interficiatur, reddere urina liquidiorem initio sed
in terra spissantem se. hic adalligatus femini omnis impetus
discutit omnique suppuratione liberat. est autem rarus in-
ventu nec ex omni onagro, sed celebri remedio. prodest et
urina asini cum melanthio et ungulae equinae cinis cum oleo
et aqua inlitus, sanguis equi, praecipue admissarii, sanguis
218 bubulus, item fel. caro quoque eosdem effectus habet ca-
lida inposita et ungulae cinis ex aqua aut melle, urina ca-
prarum, hircorum quoque carnes in aqua decoctae aut fimum
ex his cum melle decoctum, fel verrinum, uriua suum in
lana inposita. Femora atteri adurique equitatu notum est.
utilissimum est ad omnis inde causas spumam equi ex ore
inguinibus inlinere. Inguina et ex ulcerum causa intumescunt.
remedio sunt equi saetae tres totidem nodis adligatae intra
ulcus.
219 16. (62.) Podagris medetur ursinus adips taurinumque
sebum pari pondere et cerae. addunt quidam hypocisthidem
et gallam. alii hircinum praeferunt sebum cum fimo caprae
et croco sinapive vel caulibus hederae tritis ac perdicio vel
flore cucumeris silvestris, item bovis fimum cum aceti faece.
220 magnificant et vituli qui nondum herbam gustaverit fimum
aut per se sanguinem tauri, volpem decoctam vivam donec
ossa tantum restent, lupumve vivom oleo cerati modo inco-

ctum, sebum hircinum cum helxines parte aqua, sinapis tertia, fimi caprini cinerem cum axungia. quin et ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo fervente utilissime tradunt, articulorumque vitiis fel ursinum utilissimum esse et leporis pedes adalligatos. podagras quidem mitigari pede leporis viventis absciso, si quis secum adsidue habeat. Perniones 221 ursinus adips rimasque pedum omnis sarcit, efficacius alumine addito, sebum caprinum, dentium equi farina, aprunum vel suillum fel, cum adipe pulmo inpositus, etsi subtriti sint contunsive offensatione, si vero adusti frigore, leporini pili cinis, eiusdem pulmo contunsis dissectus aut pulmonis cinis. Sole adusta sebo asinino aptissime curantur, item 222 bubulo cum rosaceo. Clavos et rimas callique vitia fimum apri vel suis recens inlitum ac tertio die solutum sanat, talorum cinis, pulmo aprunus aut suillus aut cervinus, attritus calciamentorum urina asini cum luto suo inlita, clavos sebum bubulum cum turis polline, perniones vero corium combustum, melius si ex vetere calciamento, iniurias e calciatu ex oleo cori caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini 223 cinis cum lili bulbis decoctus addito melle modico, itemque omnia inflammata et suppurationes minantia. eadem res et podagris prodest et articulariis morbis, e maribus praecipue vitulis, articulorum attritis vel aprorum vel suum linteo calefacto inpositum, vitulique qui nondum herbam gustaverit fimum, item caprinum cum melle in aceto decoctum. Unguis scabros sebum vituli emendat, item caprinum admixta sandaraca. verrucas vero aufert fimi vitulini cinis ex aceto, asini urinae lutum.

(63.) Comitiali morbo testis ursinos edisse prodest vel 224 aprunos bibisse ex lacte equino aut ex aqua, item aprunam urinam ex aceto mulso, efficacius quae inaruerit in vesica sua. dantur et suum testiculi inveterati tritique in suis lacte, praecedente vini abstinentia et sequente continuis diebus, dantur et leporis sale custoditi pulmones cum turis tertia parte in vino albo per dies XXX, item coagula eiusdem. asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatum prius in foliis, 225 semuncia per dies vel ungularum eius cinis coclearibus binis toto mense potus, item testes sale adservati et inspersi po-

tioni in asinarum maxume lacte vel ex aqua. membrana partus earum, praecipue si marem pepererint, olefacta accedente morbo comitialium resistit. sunt qui e mare nigroque cor edendum cum pane sub diu prima aut secunda luna praecipiant, alii carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per

226 dies XL bibendum. quidam urinam aquae ferrariae ex officinis miscent eademque potione et lymphatis medentur. comitialibus datur et lactis equini potus lichenque in aceto mulso bibendus, dantur et carnes caprinae in rogo hominis tostae, ut volunt Magi, sebum earum cum felle taurino pari pondere decoctum et in folliculo fellis reconditum ita ne terram attingat, potum vero ex aqua sublime. morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel cervini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perunctione prodesse dicitur.

227 (64.) Regio morbo cornus cervini cinis, sanguis asini ex vino, item fimum asinini pulli quod primum edidit a partu datum fabae magnitudine e vino medetur intra diem tertium. eadem et ex equino pullo similiterque vis est.

(65.) Fractis ossibus praesentaneus maxillarum apri cinis vel suis, item lardum elixum atque circumligatum mira celeritate solidat. costis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex vino vetere, aperit, extrahit, persanat.

228 (66.) Febris arcet cervorum caro, ut diximus, eas qui-

8, 119 dem quae certo dierum numero redeunt oculus lupi dexter salsus adalligatusque, si credimus Magis. Est genus febrium quod amphemerinon vocant. hoc liberari tradunt, e vena si quis auris asini tris guttas sanguinis in duabus heminis aquae hauserit. quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, et ne recidant non removeri septeno

229 circuitu. quis hoc, quaeso, invenire potuit? quae est ista mixtura? cur digitus potissimum bubonis electus est? modestiores iocur felis decrescente luna occisae inveteratum sale ex vino bibendum ante accessiones quartanae dixere. iidem Magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina inlinunt digitos pedum manibusque leporis cor adalligant. coagulum ante accessiones propinant. datur et caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso.

230 17. (67.) Melancholicis fimum vituli in vino decoctum

remedio est. Lethargicos excitat asini lichen naribus inlitus ex aceto, caprini cornus nidor aut pilorum, iocur aprunum. itaque et veternosis datur. Phthisicis medentur iocur lupi ex vino macro, suis feminae herbis pastae laridum, carnes asininae ex iure sumptae. hoc genere maxume in Achaia curant id malum. fimi quoque aridi sed pabulo viridi pasto bove fumum harundine haustum prodesse tradunt, bubuli cornus mucronem exustum duorum coclearium mensura addito melle pilulis devoratis. caprae sebo in pulte alicacia et phthisim 231
et tussim sanari, vel recenti, cum mulso liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur rutaeque ramo permisceatur, non pauci tradunt. rupicaprae sebi cyatho et lactis pari mensura deploratum phthisicum convaluisse certus auctor adfirmat. sunt qui et suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo et cervi pulmonem, maxume subulonis, siccatum in fumo tritumque in vino.

(68.) Hydropicis auxiliatur urina vesicae apri paulatim 232
data in potu, efficacius quae inaruerit cum vesica sua, fimi taurini maxume, sed et bubuli, — de armentivis loquor, quod bolbiton vocant —, cinis coclearium trium in mulsi hemina, bovis feminae in mulieribus, ex altero sexu in viris, quod veluti mysterium occultarunt Magi, fimum vituli masculi inlitum, fimi vitulini cinis cum semine staphylini, aequa portione ex vino, sanguis caprinus cum medulla. efficaciorem putant hirci utique si lentisco pascantur.

(69.) Igni sacro ursinus adips inlinitur, maxume qui 233
est ad renis, vitulinum fimum recens vel bubulum, caseus caprinus siccus cum porro, ramenta pellis cervinae deiecta pumice ex aceto trita, rubori cum prurigine equi spuma aut ungulae cinis, eruptionibus pituitae asinini fimi cinis cum butyro, papulis nigris caprinus caseus siccus ex melle et aceto in balineis, oleo remoto, pusulis suilli fimi cinis aqua inlitus vel cornus cervini cinis. (70.) luxatis recens fimum 234
aprunum vel suillum, item vitulinum, verris spuma recens cum aceto, fimum caprinum cum melle, bubula caro inposita. ad tumores fimum suillum sub testo calefactum tritumque cum oleo. duritias corporum omnis mollit optume adips e lupis inlitus. In his quae rumpere opus est plurumum pro-

ficit fimum bubulum in cinere calefactum aut caprinum in ace-
to vel in vino decoctum, in furunculis sebum bubulum cum
sale aut, si dolores sint, cum oleo liquefactum sine sale, si-
235 mili modo caprinum. (71.) in ambustis ursinus adips cum
lili radicibus, aprunum aut suillum fimum inveteratum, sae-
tarum ex his e penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus, tali
bubuli cinis cum cera et medulla cervina vel tauri, fimum
leporis, sed caprarum fimum sine cicatrice sanare dicitur.
236 Glutinum praestantissimum fit ex auribus taurorum et geni-
talibus, nec quicquam efficacius prodest ambustis, sed adul-
teratur nihil aeque, quibusvis pellibus inveteratis calciamen-
tisque etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum, eoque picto-
res et medici utuntur. id quoque quo candidius eo probatius,
nigrum et lignosum damnatur.

237 (72.) Nervorum doloribus fimum caprinum decoctum in
aceto cum melle utilissimum putant vel putrescente nervo.
Spasmata et percussu vitiata fimo apruno curant vere col-
lecto et arefacto. sic et quadrigas agentis tractos rotave
volneratos et quoquo modo sanguine contunso, vel si recens
238 inlinatur. sunt qui incoxisse aceto utilius putent. quin et
in potu farinam eam ruptis convolsisque et eversis ex aceto
salutarem promittunt. reverentiores cinerem eius ex aqua bi-
bunt, feruntque et Neronem principem hac potione recreari
solitum, cum sic quoque se trigario adprobare vellet. pro-
xumam suillo fimo vim putant.

239 18. (73.) Sanguinem sistit coagulum cervinum ex aceto,
item leporis, huius quidem et pilorum cinis, item e fimo
asini cinis inlitus. efficacior vis e maribus aceto admixto et
in lana ad omne profluvium inposito, similiter ex equino ca-
pite et femine aut fimi vitulorum cinis inlitus ex aceto, item
240 caprini cornus vel fimi ex aceto. hircini vero iocineris dis-
secti sanies efficacior, et cinis utriusque ex vino potus vel
naribus ex aceto inlitus, hircini quoque utris, vinarii dumta-
xat, cinis cum pari pondere resinae, quo genere sistitur san-
guis et volnus glutinatur. haedinum quoque coagulum ex
aceto et feminum eius combustorum cinis similiter pollere
traduntur.

241 (74.) Ulcera sanat in tibiis cruribusque adips ursinus ad-

mixta rubrica, quae vero serpunt fel aprunum cum resina et cerussa, maxillarum apri vel suum cinis, fimum suum inlitum siccum, item caprinum ex aceto subfervefactum. cetera purgantur et explentur butyro, cornus cervini cinere vel medulla cervi, felle taurino cum cyprino oleo aut irino. fimum recens suum vel inveterati farina inlinitur volneribus ferro factis. phagedaenis et fistulis inmittitur fel tauri cum suco porri aut lacte mulierum vel sanguis aridus cum cotyledone herba. carcinomata curat coagulum leporis cum pari pon- 242 dere capparis adspersum vino, gangraenas ursinum vel pinna inlitum, asini ungularum cinis ea quae serpunt ulcera inspersus. sanguis equi adrodit carnis septica vi, item fimi equini inveterati favilla, ea vero quae phagedaenas vocant in ulcerum genere cori bubuli cinis cum melle. caro vituli recentia volnera non patitur intumescere, fimum bubulum cum melle. feminum vituli cinis sordida ulcera et quae cacoethe 243 vocant e lacte mulieris sanat, recentis plagas ferro inlatas glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. caseus caprinus siccus ex aceto ac melle purgat ulcera, quae vero serpant cohibet sebum cum cera, idem addita pice ac sulpure percurat. similiter proficit ad cacoethe haedi feminum cinis e lacte mulieris et ad carbunculos suis feminae cerebrum tostum inlitum.

(75.) Scabiem hominis asininae medullae maxume abo- 244 lent et urinae eiusdem cum suo luto inlitae, butyrum etiam quod in iumentis proficit cum resina calida, glutinum taurinum in aceto liquefactum addita calce, fel caprinum cum aluminis cinere, bovas fimum bubulum, unde et nomen traxere. canum scabies sanatur bubulo sanguine recenti iterumque, cum inarescat, inlito et postero die abluto cinere lixivio.

(76.) Spinae et similia corpori extrahuntur felis excre- 245 mentis, item caprae ex vino, coagulo quocumque, sed maxume leporis, cum turis polline et oleo aut cum visci pari pondere aut cum propoli. Cicatrices nigras sebum asininum reducit ad colorem, fel vituli extenuat calefactum. medici adiciunt murram et mel et crocum aereaque pyxide condunt. aliqui et florem aeris admiscent.

ficit fimum bubulum in cinere calefactum aut c[illegible]
to vel in vino decoctum, in furunculis seb[illegible]
sale aut, si dolores sint, cum oleo liquef[illegible]
235 mili modo caprinum. (71.) in ambust[illegible]
lili radicibus, aprunum aut suillum fi[illegible]
tarum ex his e penicillis tectoriis ci[illegible]
bubuli cinis cum cera et medulla[illegible]
leporis, sed caprarum fimum si[illegible]
236 Glutinum praestantissimum fit [illegible]
talibus, nec quicquam efficaci[illegible]
teratur nihil aeque, quibusvi[illegible] mollit,
tisque etiam decoctis. Rho[illegible]ris prodest,
res et medici utuntur. id [illegible]derit, adeo ut
nigrum et lignosum dam[illegible]m supervenire per-
237 (72.) Nervorum d[illegible]us mulieribus. volvas
aceto cum melle util[illegible]via iocur cum Samia terra
Spasmata et percus[illegible]ulum, — caventur pridiem
lecto et arefacto. [illegible]m croco et porri suco, vellere
volneratos et quo[illegible] expellit. si volva leporum in ci-
238 inlinatur. sunt [illegible]pi putant, hoc et testiculis eorum et
in potu farinam[illegible]eptum leporis utero exemptum his quae
salutarem pro[illegible]estibilem fecunditatem adferre, sed con-
bunt, ferunt[illegible]aniem et viro Magi propinant, item virgini
solitum, c[illegible] fimi ut stent perpetuo mammae. coagulo
xumam su[illegible]d cum melle inlinunt, sanguine ubi evolsos pilos
239 18. [illegible]lunt. Inflationi volvae fimum aprunum suillumve
item le[illegible] inlini prodest. efficacius sisti farina aridi, ut ad-
asini c[illegible]r potioni, vel si gravidae aut puerperae torqueantur.
in lar[illegible]suis poto cum mulse adiuvantur partus mulierum. per
pite[illegible]o potum deficientia ubera puerperarum replet. eadem
240 c[illegible]mlita sanguine feminae suis minus crescunt. si dolent,
s[illegible]is asinini potu mulcentur, quod addito melle sumptum et
[illegible]rgationes earum adiuvat. sanat et volvarum exulcerationes
eiusdem animalis sebum inveteratum et in vellere adpositum
duritias volvarum emollit. per se vero recens vel invetera-
tum ex aqua inlitum psilotri vim optinet. eiusdem animalis
lien inveteratus ex aqua inlitus mammis abundantiam facit,
volvas suffitu corrigit. Ungulae asininae suffitio partum ma-

...rtus evocetur, nec aliter adhibetur, quon-
...um necat. eiusdem animalis fimum si re-
...via sanguinis mire sedare dicitur, nec
...ni, qui et volvae prodest inpositus.
XL prius quam primum nascan- 252
...us cervini decocto, melius, si
...o iuvantur volvae colutae.
...hen equae e dulci potus
...um. Volvas prociden-
...n volvam aperit fel bu-
...ere cum resina terebinthina
e mare bove procidentis vol- 253
...ri, conceptus vero vaccini lactis
...tus vexatione fieri certum est. hanc
...hebana adfirmat felle taurino et adipe
...rugine ac melle medicatis locis ante coitus.
...que fel in purgationibus sub coitu adspersum
...m duritiam ventris emollit et profluvium minuit
... peruncto atque in totum volvae prodest. modum 254
...d... fellis pondere denari, opi tertiam admixto amygda-
...no ...eo quantum esse satis adpareat, haec in vellere inpo-
nunt... masculi fel vituli cum mellis dimidio tritum servatur
ad ... volvas. Carnem vituli si cum aristolochia inassatam edant
cir...a conceptum, marem parituras promittunt. medulla vituli in vino et aqua decocta cum sebo ...ulcerationibus volvarum inposita prodest, item adips volpium excrementumque felium, hoc cum resina et rosaceo inpositum. Caprino cornu 255
suffiri volvam utilissimum putant. silvestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit, ceterarum vero fel callum volvarum emollit inspersum et a purgatione conceptus facit. sic quoque psilotri vis efficitur, evolsis pilis triduo servatur inlitum. profluvium quamvis inmensum urinae caprae potu sisti obstetrices promittunt, et si fimum inlinatur. membrana caprarum in qua partus editur inveterata potuque sumpta in vino secundas pellit. Haedorum pilis 256
suffiri volvas utile putant et in profluvio sanguinis coagulum bibi aut hyoscyami semen inponi. E bove silvestri nigro si sanguine ricini lumbi perunguantur mulieri, taedium veneris

fieri dicit Osthanes, idem amoris potu hirci urinae admixto
propter fastidium nardo.
257 (78.) Infantibus nihil butyro utilius per se et cum melle,
privatim et in dentitione et ad gingivas et ad oris ulcera. Dens
lupi adalligatus infantium pavores prohibet dentiendique mor-
bos, quod et pellis lupina praestat, — dentes quidem eorum
maxumi equis quoque adalligati infatigabilem cursum prae-
stare dicuntur. — leporum coagulo ubere inlito sistitur in-
258 fantium alvos. Iocur asini admixta modice panace instilla-
tum in os a comitialibus morbis et aliis infantis tuetur, hoc
XL diebus fieri praecipiunt. et pellis asini iniecta inpavidos
infantis facit. dentes qui equis primum cadunt facilem denti-
tionem praestant adalligati infantibus, efficacius, si terram
259 non attigere. Lien bubulus in melle et datur et inlinitur ad
lienis dolores, ad ulcera manantia cum melle**. lien vituli
in vino decoctus tritusque et inlitus ulcuscula oris. Cere-
brum caprae Magi per anulum aureum tractum prius quam
lac detur infantibus instillant contra comitialis ceterosque
infantium morbos. caprinum fimum inquietos infantis ad-
alligatum panno cohibet, maxume puellas. lacte caprino
aut cerebro leporum perunctae gingivae facilis dentitiones
faciunt.
260 (79.) Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitra-
batur, volgus et gratiam corpori in VIIII dies, frivolo qui-
dem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta per-
suasione. Magi felle caprae, sacrificatae dumtaxat, inlito
oculis vel sub pulvino posito somnum adlici dicunt. sudores
inhibet cornus caprini cinis ex myrteo oleo perunctis.
261 (80.) Coitus stimulat fel aprunum inlitum, item medul-
lae suum haustae, sebum asininum anseris masculi adipe ad-
mixto inlitum, item a coitu equi a Vergilio quoque descriptum
virus et testiculi equini aridi ut potioni interi possint dex-
terve asini testis in vino potus portione vel adalligatus brac-
chiali, eiusdem a coitu spuma collecta russeo panno et in-
262 clusa argento, ut Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum
fervens mergi iubet septiens eoque perungui pertinentis par-
tis, Bialcon cinerem ex eodem bibi vel tauri a coitu urinam,
luto ipso inlini pubem. at e diverso muris fimo inlito cohi-

betur virorum venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die, item haedinus.

20. (81.) Mira praeterea traduntur in iisdem animalibus 263 : vestigium equi excussum ungula, ut solet plerumque, si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposuerint. iocur luporum equinae ungulae simile esse et rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. talis suum discordiae vim quandam inesse. in incendiis, si fimi aliquid egeratur e stabulis, facilius extrahi nec recurrere ovis bovesque. hircorum carnis virus 264 non resipere, si panem hordeaceum eo die quo interficiantur ederint laserve dilutum biberint, nullas vero teredinem sentire luna decrescente induratas sale. adeoque nihil omissum est ut leporem surdum celerius pinguescere reperiamus, animalium vero medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum 265 fimum ex vino infundendum, boum autem morbis sebum, sulpur vivom, alium silvestre concoctum, trita in vino danda aut volpis adipem. carnem caballinam discoctam potu suum morbis mederi, omnium vero quadripedum morbis capram solidam cum corio et ranam rubetam discoctas. gallinaceos non attingi a volpibus qui iocur animalis eius aridum ederint, vel si pellicula ex eo collo inducta galli inierint, similiter in felle mustelae. boves in Cypro contra tormina hominum 266 excrementis sibi mederi, non subteri pedes boum, si prius cornua ima pice liquida perunguantur. lupos in agrum non accedere, si capti unius pedibus infractis cultroque adacto paulatim sanguis circa finis agri spargatur atque ipse defodiatur in eo loco ex quo coeperit trahi, aut si vomerem quo primus 267 sulcus eo anno in agro ductus sit excussum aratro focus larium quo familia convenit absumat, ac lupum nulli animali nociturum in eo agro quam diu id fiat. Hinc deinde praevertemur ad animalia sui generis quae aut placida non sunt aut fera.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXIX.

1 Cap. 1. (Sect. 1.) Naturae remediorum atque multitudo in-
stantium ac praeceptorum plura de ipsa medendi arte cogunt
dicere quamquam non ignaros nulli ante haec Latino sermone
condita ancepsque lubricum esse rerum omnium novarum et
talium utique tam sterilis gratiae tantaeque difficultatis in
2 promendo. sed quoniam occurrere verisimile est omnium
qui haec noscunt cogitationi, quonam modo exoleverint in
medicina ea quae iam parata atque pertinentia erant, mi-
rumque et indignum protinus subit nullam artium inconstan-
tiorem fuisse aut etiamnunc saepius mutari, cum sit fructuo-
sior nulla, dis primum inventores suos adsignavit et caelo
3 dicavit. nec non et hodie multifariam ab oraculis medi-
cina petitur. auxit deinde famam etiam crimine ictum ful-
mine Aesculapium fabulata, quoniam Tyndareum revocavisset
ad vitam. nec tamen cessavit narrare alios revixisse opera
sua clara Troianis temporibus, a quibus fama certior, volne-
rum tamen dumtaxat remediis.

4 (2.) Sequentia eius, mirum dictu, in nocte densissima la-
tuere usque ad Peloponnesiacum bellum, tunc eam revocavit
in lucem Hippocrates genitus in insula Coo in primis clara
ac valida et Aesculapio dicata. is, cum fuisset mos libera-
tos morbis scribere in templo eius dei quid auxiliatum esset,
ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, at-
que, ut Varro apud nos credit, templo cremato instituisse
medicinam hanc quae clinice vocatur. nec fuit postea quae-
stus modus, quoniam Prodicus Selymbriae natus, e discipulis
eius, instituens quam vocant iatralipticen reunctoribus quo-
que medicorum ac mediastinis vectigal invenit.

(3.) Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate muta- 5
vit plurumumque et ex Chrysippo discipulus eius Erasistra-
tus Aristotelis filia genitus. hic Antiocho rege sanato C ta-
lentis donatus est a rege Ptolemaeo filio eius, ut incipiamus
et praemia artis ostendere.

(4.) Alia factio — ab experimentis cognominant empi-
ricen — coepit in Sicilia, Acrone Agragantino Empedoclis
physici auctoritate commendato. (5.) dissederuntque hae diu 6
scholae, et omnis eas damnavit Herophilus in musicos pedes
venarum pulsu descripto per aetatum gradus. Deserta deinde
et haec secta est, quoniam necesse erat in ea litteras scire.
mutata et quam postea Asclepiades, ut retulimus, invenerat. 26, 12
auditor eius Themison fuit, seque inter initia adscripsit illi,
mox, procedente vita sua, et placita mutavit, sed et illa An-
tonius Musa eiusdem auctoritate divi Augusti quem contraria
medicina gravi periculo exemerat. Multos praetereo medi- 7
cos celeberrimosque ex his Cassios, Calpetanos, Arruntios,
Rubrios. ducena quinquagena HS. annua iis mercedes fuere
apud principes. Q. Stertinius inputavit principibus quod HS.
quingenis annuis contentus esset, sexcena enim sibi quaestu
urbis fuisse enumeratis domibus ostendebat. par et fratri 8
eius merces a Claudio Caesare infusa est, censusque, quam-
quam exhausti operibus Neapoli exornata, heredi HS. $\overline{\text{CCC}}$
reliquere, quantum aetate eadem Arruntius solus. exortus
deinde est Vettius Valens adulterio Messalinae Claudi Cae-
saris nobilitatus pariterque eloquentiae adsectator. is et po-
tentiam nanctus novam instituit sectam. eadem aetas Nero- 9
nis principatu ad Thessalum transilivit delentem cuncta pla-
cita et rabie quadam in omnis aevi medicos perorantem,
quali prudentia ingenioque aestimari vel uno argumento ab-
unde potest, cum monimento suo, quod est Appia via, iatro-
nicen se inscripserit. nullius histrionum equorumque trigari
comitatior egressus in publico erat, cum Crinas Massiliensis
arte geminata, ut cautior religiosiorque, ad siderum motus
ex ephemeride mathematica cibos dando horasque obser-
vando auctoritate eum praecessit, nuperque sestertium C
reliquit muris patriae moenibusque aliis paene non minori
summa exstructis. Hi regebant fata, cum repente civitatem 10

Charmis ex eadem Massilia invasit damnatis non solum prioribus medicis verum et balineis, frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. mersit aegros in lacus. videbamus senes consularis usque in ostentationem rigentis, qua de re
11 exstat etiam Annaei Senecae adstipulatio. nec dubium est omnis istos famam novitate aliqua aucupantis anima statim nostra negotiari. hinc illae circa aegros miserae sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. hinc illa infelix monumenti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars cotidie totiens interpolis, et ingeniorum Graeciae flatu inpellimur, palamque est, ut quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem ilico vitae nostrae necisque fieri, ceu vero non milia gentium sine medicis degant nec tamen sine medicina, sicuti populus Romanus ultra sexcentesimum annum, neque ipse in accipiendis artibus lentus, medicinae vero etiam avidus, donec expertam damnavit.

12 (6.) Etenim percensere insignia priscorum in his moribus convenit. Cassius Hemina ex antiquissimis auctor est primum e medicis venisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniae filium L. Aemilio M. Livio coss. anno urbis DXXXV., eique ius Quiritium datum et tabernam in compito Acilio em-
13 ptam ob id publice. volnerarium eum fuisse e re dictum, mireque gratum adventum eius initio, mox a saevitia secandi urendique transisse nomen in carnificem et in taedium artem omnisque medicos, quod clarissime intellegi potest e M. Catone, cuius auctoritati triumphus atque censura minumum conferunt, tanto plus in ipso est, quamobrem verba eius ipsa ponemus:

14 (7.) Dicam de istis Graecis suo loco, Marce fili. quid Athenis exquisitum habeam et quod bonum sit illorum litteras inspicere, non perdiscere, vincam. nequissimum et indocile genus illorum, et hoc puta vatem dixisse: quandoque ista gens suas litteras dabit, omnia corrumpet, tum etiam magis, si medicos suos huc mittet. iurarunt inter se barbaros necare omnis medicina, et hoc ipsum mercede faciunt ut fides

iis sit et facile disperdant. nos quoque dictitant
barbaros et spurcius nos quam alios opicos ap-
pellatione foedant. interdixi tibi de medicis.
(8.) Atque hic Cato DCV. anno urbis nostrae obiit, 15
LXXXV. suo, ne quis illi defuisse publice tempora aut pri-
vatim vitae spatia ad experiendum arbitretur. quid ergo?
damnatam ab eo rem utilissimam credimus? minume, Her-
cules. subicit enim qua medicina se et coniugem usque
ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet quae nunc
nostra citamus, profiteturque esse commentarium sibi quo
medeatur filio, servis, familiaribus, quem nos per genera
usus sui digerimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem, 16
maxume vero quaestum esse manipretio vitae recusabant.
ideo templum Aesculapi, etiam cum reciperetur is deus, ex-
tra urbem fecisse iterumque in insula traduntur, et cum Grae-
cos Italia pellerent diu etiam post Catonem, excepisse medi-
cos. augebo providentiam illorum. solam hanc artium Grae- 17
carum nondum exercet Romana gravitas in tanto fructu, Qui-
ritium paucissimi attigere et ipsi statim ad Graecos trans-
fugae, immo vero auctoritas aliter quam Graece eam tractan-
tibus etiam apud inperitos expertisque linguae non est, ac
minus credunt quae ad salutem suam pertinent, si intellegunt.
itaque, Hercules, in hac artium sola evenit ut cuicumque me-
dicum se professo statim credatur, cum sit periculum in nullo
mendacio maius. non tamen illud intuemur, adeo blanda est 18
sperandi pro se cuique dulcedo. nulla praeterea lex quae
puniat inscitiam eam, capitale nullum exemplum vindictae.
discunt periculis nostris et experimenta per mortis agunt,
medicoque tantum hominem occidisse inpunitas summa est.
quin immo transit convitium et intemperantia culpatur ultro-
que qui periere arguuntur. sed decuriae pro more censuris
principum examinantur, inquisitio per parietes agitur, et qui
de nummo iudicet a Gadibus columnisque Herculis arcessi-
tur, de exsilio vero non nisi XLV electis viris datur tabella.
at de iudice ipso quales in consilium eunt statim occisuri! 19
merito, dum nemini nostrum libet scire quid saluti suae opus
sit. alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoscimus,
aliena memoria salutamus, aliena et vivimus opera, perie-

runtque rerum naturae pretia et vitae argumenta. nihil aliud
20 pro nostro habemus quam delicias. Non deseram Catonem
tam ambitiosae artis invidiae a me obiectum aut senatum il-
lum qui ita censebat, idque non criminibus artis adreptis, ut
aliquis exspectaverit. quid enim venenorum feracius aut
unde plures testamentorum insidiae? iam vero et adulteria
etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Cae-
21 saris, item Valentis in qua dictum est regina. non sint artis
8 ista sed hominum. non magis haec urbi timuit Cato, ut equi-
dem credo, quam reginas. ne avaritiam quidem arguam ra-
pacisque nundinas pendentibus fatis et dolorum indicaturam
ac mortis arram aut arcana praecepta, squamam in oculis
emovendam potius quam extrahendam, per quae effectum est
ut nihil magis prodesse videretur quam multitudo grassan-
22 tium. neque enim pudor sed aemuli pretia submittunt. notum
10 est ab eodem Charmide unum aegrum ex provincialibus HS.
ducentis reconductum, Alconti volnerum medico HS. centiens
cent. mil. damnato ademisse Claudium principem, eidemque
in Gallia exsulanti et deinde restituto acquisitum non minus
23 intra paucos annos. et haec personis inputentur. ne faecem
quidem aut inscitiam eius turbae arguamus, ipsorum intem-
perantiam in morbis, aquarum calidarum deverticulis, impe-
riosa inedia et ab iisdem deficientibus cibo saepius die in-
gesto, mille praeterea paenitentiae modis, culinarum etiam
praeceptis et unguentorum mixturis, quando nullas omisere
24 vitae inlecebras. invehi peregrinas mercis conciliarique ex-
terna pretia displicuisse maioribus crediderim equidem, non
tamen hoc Catonem providisse, cum damnaret artem. the-
riace vocatur excogitata conpositio luxuriae. fit ex rebus
sexcentis, cum tot remedia dederit natura quae singula suf-
ficerent. Mithradatium antidotum ex rebus LIV conponitur,
interim nullo pondere aequali et quarundam rerum sexage-
sima denari unius imperata, quo deorum, per fidem, ista mon-
25 strante! hominum enim subtilitas tanta esse non potuit,
ostentatio artis et portentosa scientiae venditatio manifesta
est. ac ne ipsi quidem illa novere, conperique volgo pro
cinnabari Indica in medicamenta minium addi inscitia nomi-
26 [33,124] nis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. verum

haec ad singulorum salutem pertinent, illa autem quae timuit Cato atque providit, innocentiora multo et parva opinatu quae proceres artis eius de semet ipsi fateantur, illa perdidere imperi mores, illa quae sani patimur, luctatus, ceromata ceu valitudinis causa instituta, balineae ardentes quibus persuasere in corporibus cibos coqui ut nemo non minus validus exiret, oboedientissimi vero efferrentur, potus deinde ieiunorum ac vomitiones et rursus perpotationes ac pilorum eviratio instituta resinis eorum, itemque pectines in feminis quidem publicati. ita est profecto, lues morum, nec aliunde maior quam 27 e medicina, vatem prorsus cotidie facit Catonem et oraculum: s a t i s e s s e i n g e n i a G r a e c o r u m i n s p i c e r e, n o n p e r d i s c e r e. Haec fuerint dicenda pro senatu illo 28 sexcentisque populi Romani annis adversus artem in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt, simul contra attonitas quorundam persuasiones qui prodesse nisi pretiosa non putant. neque enim dubitaverim aliquis fastidio futura quae dicentur animalia, at non Vergilio fuit nominare formicas nulla necessitate et curculiones ac l u c i f u g i s c o n g e s t a c u b i l i a b l a t t i s, non Homero inter proelia deorum inprobitatem muscae describere, non naturae gignere ista, cum gignat hominem. proinde causas quisque et effectus, non res aestimet.

(9.) Ordiemur autem a confessis, hoc est lanis ovisque, 29 obiter ut rebus praecipuis honos in primis perhibeatur. quaedam etiam sic alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. nec deerat materia pompae, si quicquam aliud intueri liberet quam fidem operis, quippe inter prima proditis etiam ex cinere phoenicis nidoque medicinis, ceu vero id certum esset atque non fabulosum. inridere est vitae iam remedia post millesimum annum reditura monstrare. 2. Lanis auctorita- 30 tem veteres Romani etiam religiosam habuere postis a nubentibus attingi iubentes, praeterque cultum et tutelam contra frigora sucidae pluruma praestant remedia ex oleo vinoque aut aceto, prout quaeque mulceri morderive opus sit et adstringi laxarive, luxatis membris dolentibusque nervis inpositae et crebro subfusae. quidam etiam salem admiscent luxatis, alii cum lana rutam tritam adipemque inponunt, item

31 contunsis tumentibusque. halitus quoque oris gratiores facere traditur confricatis dentibus atque gingivis admixto melle. prodest et phreneticis suffitu. sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, et alio modo indita auribus opturatis spissius. quin et ulceribus vetustis inponitur cum melle. volnera ex vino vel aceto vel aqua frigida et oleo expressa
32 sanat. arietis vellera luta frigida ex oleo madefacta in muliebribus malis inflammationes volvae sedant et, si procidant, suffitu reprimunt. sucida lana inposita subditaque mortuos partus evocat. sistit etiam profluvia earum, at canis rabiosi morsibus inculcata post diem septumum solvitur. reduvias sanat ex aqua frigida, eadem nitro, sulpure, oleo, aceto, pice liquida fervescentibus tincta quam calidissima inposita bis die lumborum dolores sedat. sistit et sanguinem ex ariete su-
33 cida articulos extremitatium praeligans. laudatissima omnis e collo, natione vero Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. sucidam inponunt et desquamatis, percussis, lividis, incussis, conlisis, contritis, deiectis, capitis et aliis doloribus, stomachi inflammationi ex aceto et rosaceo. cinis eius inlinitur attritis, volneratis, ambustis. et in oculorum medicamenta addi-
34 tur, item in fistulas aurisque suppuratas. ad hoc detonsam eam, alii evolsam, decisis summis partibus siccant carpuntque et in fictili crudo conponunt ac melle perfundunt uruntque. alii assulis taedae subiectis et subinde interstratis oleo adspersam accendunt cineremque in labellis aqua addita confricant manu et considere patiuntur, idque saepius mutantes aquam, donec linguam adstringat leniter nec mordeat. tum cinerem reponunt. Vis eius septica est efficacissimeque genas purgat.

35 (10.) Quin ipsae sordes pecudum sudorque feminum et alarum adhaerentes lanis — oesypum vocant — innumeros prope usus habent. in Atticis ovibus genito palma. fit pluribus modis, sed probatissimum lana ab his partibus recenti concerpta aut quibuscumque sordibus sucidis primum collectis lento igni in aeneo subfervefactis et refrigeratis pinguique quod supernatet collecto in fictile vas iterumque decocta priori materia, quae pinguitudo utraque frigida aqua lavatur et in linteo saccatur ac sole torretur, donec candida fiat

ac tralucida, tum in stagnea pyxide conditur. probatio ut 36
sordium virus oleat et manu fricante ex aqua non liquetur
sed albescat ut cerussa. oculis utilissimum contra inflamma-
tiones genarumque callum. quidam in testa torrent donec
pinguitudinem amittat, utilius tale existimantes erosis et du-
ris genis, angulis scabiosis et lacrimantibus. ulcera non ocu- 37
lorum modo sanat sed oris etiam et genitalium cum anserino
adipe. medetur et volvae inflammationibus et sedis rhaga-
diis et condylomatis cum meliloto ac butyro. reliquos usus
eius suo loco digeremus. sordes quoque caudarum concre-
tae in pilulas siccatae per se tunsaeque in farinam et inli-
tae dentibus mire prosunt, etiam labantibus, gingivisque, si
carcinoma serpat. iam vero pura vellera aut per se inposita 38
caecis doloribus aut accepto sulpure, et cinis eorum genita-
lium vitiis, tantumque pollent ut medicamentis quoque super-
ponantur. medentur ante omnia et pecori ipsi, si fastidio
non pascantur. cauda enim quam artissime praeligata, evolsa
inde lana, statim vescuntur, traduntque quod extra nodum sit
e cauda praemori.

3. (11.) Lanae habent et cum ovis socieatatem simul 39
fronti inpositae contra epiphoras. non opus est eas in hoc
usu radicula esse curatas neque aliud quam candidum ex ovo
infundi ac pollinem turis. ova per se infuso candido oculis
epiphoras cohibent urentisque refrigerant — quidam cum
croco praeferunt — et pro aqua miscentur collyriis. infan-
tibus vero contra lippitudines vix aliud remedio est butyro
admixto recenti. eadem cum oleo trita ignis sacros leniunt 40
betae foliis superinligatis. candido ovorum in oculis et pili
reclinantur Hammoniaco trito admixtoque et vari in facie
cum pineis nucleis ac melle mixto. ipsa facies inlita sole
non uritur. ambusta aquis si statim ovo occupentur, pusu-
las non sentiunt, — quidam admiscent farinam hordeaceam
et salis parum, — ulceribus vero ex ambusto cum candido
ovorum tostum hordeum et suillo adipe mire prodest. eadem 41
curatione ad sedis vitia utuntur, infantibus quidem, etiam si
quid ibi procidat, ad pedum rimas ovorum candido decocto
cum cerussae denariorum duum pondere, pari spumae ar-
genti, murrae exiguo, dein vino, ad ignem sacrum candido

ovorum trium cum amylo. aiunt et volnera candido gluti-
42 nari calculosque pelli. Lutea ovorum cocta ut indurescant,
admixto croco modice, item melle, ex lacte mulieris inlita
dolores oculorum mitigant, vel cum rosaceo et mulso lana
oculis inposita, vel cum trito api semine ac polenta in mulso
inlita. prodest et tussientibus per se luteum devoratum li-
quidum ita ut dentibus non attingatur, thoracis destillationi-
bus, faucium scabritiae. privatim contra haemorrhoidum mor-
43 sum inlinitur sorbeturque crudum. prodest et renibus, vesi-
cae rosionibus exulcerationibusque et cruenta exscreantibus.
quinque ovorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysin-
tericis cum cinere putaminis sui et papaveris suco ac vino.
dantur coeliacis cum uvae passae pinguis pari pondere et
malicori per triduum aequis portionibus, et alio modo lutea
ovorum trium, lardi veteris et mellis quadrantibus, vini vete-
ris cyathis tribus, trita ad crassitudinem mellis et, cum opus
44 sit, abellanae nucis magnitudine ex aqua pota, item ex oleo
fricta terna, totis ovis pridie maceratis in aceto, sic et lien-
tericis, sanguinem autem reicientibus cum tribus cyathis musti.
utuntur iisdem ad liventia, si vetustiora sint, cum bulbis ac
melle. sistunt et menses mulierum cocta et in vino pota, in-
45 flationes quoque volvae cruda cum oleo aut vino inlita. uti-
lia sunt et cervicis doloribus cum anserino adipe et rosaceo,
sedis etiam vitiis indurata igni ut calore quoque prosint, et
condylomatis cum rosaceo, item ambustis durata in aqua,
mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo in-
linuntur. Fiunt et tota lutea, quae vocant sitista, cum triduo
incubita tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli
ovorum cum gallae dimidio, ita ne ante duas horas alius ci-
bus sumatur. dant et dysintericis pullos in ipso ovo deco-
ctos admixta vini austeri hemina et pari modo olei polentae-
46 que. Membrana putamini detracta sive crudo sive cocto la-
biorum fissuris medetur, putaminis cinis in vino potus san-
guinis eruptionibus. comburi sine membrana oportet, sic fit
et dentifricium. idem cinis et mulierum menses cum murra in-
litus sistit. firmitas putaminum tanta est ut recta nec vi nec
pondere ullo frangantur, nec nisi paulum inflexa rotunditate.
47 Tota ova adiuvant partum cum ruta et aneto et cumino pota

e vino. scabiem corporum ac pruritum oleo et cedria mix-
tis tollunt, ulcera quoque umida in capite cyclamino admixta.
ad puris et sanguinis exscreationes ovom crudum cum porri
sectivi suco parique mensura mellis Graeci calefactum hau-
ritur. dantur et tussientibus cocta et trita cum melle et cruda
cum passo oleique pari modo. infunduntur et virilitatis vi-
tiis singula cum ternis passi cyathis amylique semuncia a
balineis, adversus ictus serpentium cocta tritaque adiecto na-
sturtio inlinuntur. Cibo quot modis iuvent notum est, cum 48
transmeent faucium tumorem calfactuque obiter foveant. nul-
lus est alius cibus qui in aegritudine alat neque oneret simul-
que vim potus et cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri 49
diximus putamen. talibus cum farina in panem subactis 10, 167
coeliaci recreantur. quidam ita resoluta in patinis torrere
utilius putant, quo genere non alvos tantum sed et menses
feminarum sistunt, aut si maior sit impetus, cruda cum farina
et aqua hauriuntur, et per se lutea ex his decocta in aceto
donec indurescant, iterumque cum trito pipere torreantur ad
cohibendas alvos. Fit et dysintericis remedium singulare 50
ovo effuso in fictile novom eiusdemque ovi mensura, ut paria
sint omnia, melle, mox aceto, item oleo confusis crebroque
permixtis. quo fuerint ea excellentiora hoc praesentius re-
medium erit. alii eadem mensura pro oleo et aceto resinam
adiciunt rubentem vinumque et alio modo temperant, olei
tantum mensura pari pineique corticis duabus sexagesimis
denariorum, una eius quod rhum diximus, mellis obolis 24, 91
quinque simul decoctis, ita ut cibus post quattuor horas su-
matur. torminibus quoque multi medentur ova bina cum ali
spicis quattuor una terendo vinique hemina calefaciendo atque
ita potando. Et, ne quid desit ovorum gratiae, candidum ex 51
his admixtum calci vivae glutinat vitri fragmenta. vis vero
tanta est ut lignum perfusum ovo non ardeat ac ne vestis qui-
dem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum lo-
cuti sumus, cum et reliquarum alitum restent magnae utilita-
tes, sicut suis locis dicemus.

(12.) Praeterea est ovorum genus in magna fama Gallia- 52
rum, omissum Graecis. angues innumeri aestate convoluti
salivis faucium corporumque spumis artifici conplexu glome-

rant, anguinum appellatur. Druidae sibilis id dicunt in sub-
lime iactari sagoque oportere intercipi ne tellurem attingat.
profugere raptorem equo, serpentis enim insequi donec ar-
ceantur amnis alicuius interventu. experimentum eius esse,
53 si contra aquas fluitet vel auro vinctum. atque, ut est Mago-
rum sollertia occultandis fraudibus sagax, certa luna capien-
dum censent, tamquam congruere operationem eam serpen-
tium humani sit arbitri. vidi equidem id ovom mali orbicu-
lati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis
54 bracchiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias
litium ac regum aditus mire laudatur, tantae vanitatis ut
habentem id in lite in sinu equitem Romanum e Vocontiis a
divo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. hic ta-
men conplexus anguium et frugifera eorum concordia causa
videtur esse quare exterae gentes caduceum in pacis argu-
mentis circumdata effigie anguium fecerint, neque enim cri-
statos esse in caduceo mos est.

55 (13.) De anserum ovis magnae utilitatis ipsoque ansere
dicturi hoc in volumine debemus honorem Commageno cla-
rissimae rei. fit ex adipe anserum — alioqui celeberrimi usus,
sed in hoc in Commagene Syriae parte — cum cinnamomo,
casia, pipere albo, herba quae Commagene vocatur, ob-
rutis nive vasis, odore iucundo, utilissimum ad perfrictiones,
convolsiones, caecos aut subitos dolores omniaque quae aco-
piis curantur, unguentumque pariter et medicamentum est.
56 fit et in Syria alio modo, adipe avium curato ut dicemus, ad-
ditis erysisceptro, xylobalsamo, phoenice elate, item calamo,
singulorum pondere quod sit adipis, vino bis aut ter subferve-
factum. fit autem hieme, quoniam aestate non glaciat nisi
accepta cera. Multa praeterea remedia sunt ex ansere, quod
miror aeque quam Panchaica, namque anser corvosque ab
aestate in autumnum morbo conflictari dicuntur.

57 4. (14.) De anserum honore quem meruere Gallorum in
10, 51 Capitolium adscensu deprehenso diximus. eadem de causa
supplicia annua canes pendunt inter aedem Iuventatis et Sum-
mani vivi in furca sabucea armo fixi. sed plura de hoc
58 animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentis adeo
puros existimabant ad cibum ut etiam placandis numinibus

hostiarum vice uterentur his. Genitae Manae catulo res di-
vina fit et in cenis deum etiamnum ponitur catulina. aditia-
libus quidem epulis celebrem fuisse Plauti fabulae indicio
sunt. sanguine canino contra toxica nihil praestantius pu-
tant, vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini vide-
tur, et alios usus ex eo mire laudatos referemus suis locis.

(15.) Nunc ad instituti ordinem pergemus. Adversus 59
serpentium ictus efficacia habentur fimum pecudis recens in
vino decoctum inlitumque, mures dissecti inpositi, quorum
natura non est spernenda, praecipue in adsensu siderum, ut
diximus, cum lunae lumine fibrarum numero crescente atque 2, 109 11, 196
decrescente. tradunt Magi iocinere muris dato porcis in fico
sequi dantem id animal, in homine quoque similiter valere,
sed resolvi cyatho olei poto.

(16.) Mustelarum duo genera: alterum silvestre distans 60
magnitudine, Graeci vocant ictidas. harum fel contra aspi-
das dicitur efficax, cetero venenum. haec autem quae in
domibus nostris oberrat et catulos suos, ut auctor est Cicero,
cotidie transfert mutatque sedem, serpentis persequitur. ex
ea inveterata sale denari pondus in cyathis tribus datur per-
cussis aut ventriculus coriandro fartus inveteratus et in vino
potus, e catulo mustelae etiam efficacius.

(17.) Quaedam pudenda dictu tanta auctorum adsevera- 61
tione commendantur ut praeterire fas non sit, siquidem illa
concordia rerum aut repugnantia medicinae gignuntur, veluti
cimicum animalis foedissimi et dictu quoque fastidiendi na-
tura contra serpentium morsus et praecipue aspidum valere
dicitur, item contra venena omnia, argumento, quod dicant
gallinas quo die ederint non interfici ab aspide carnisque
earum percussis plurumum prodesse. ex his quae tradunt 62
humanissimum est inlinere morsibus cum sanguine testudinis,
item suffitu eorum abigere sanguisugas adhaerentis haustas-
que ab animalibus restinguere in potu datis, quamquam et
oculos quidam his inungunt tritis cum sale et lacte mulie-
rum, aurisque cum melle et rosaceo admixtis. eos qui agre-
stes sint et in malva nascantur crematos cinere permixto ro-
saceo infundunt auribus. cetera quae de his tradunt, vomi- 63
tionum et quartanarum remedia aliorumque morborum, quam-

quam ovo aut cera aut faba inclusos censeant devorandos, falsa nec referenda arbitror. lethargi tantum medicinae cum argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquae dantes, puerilibus annis qua-
64 ternos. et in stranguria fistulae inposuere. adeo nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. quin et adligatos laevo bracchio binos lana subrepta pastoribus resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in russeo panno. rursus iis adversatur scolopendra suffituque enecat.

65 (18.) Aspides percussos torpore et somno necant omnium serpentium minume sanabiles. sed venenum earum, si sanguinem attingit aut recens volnus, statim interemit, si inveteratum ulcus, tardius. de cetero potum quantalibet copia non nocet, non est enim tabifica vis, itaque occisa morsu earum animalia cibis innoxia sunt. cunctarer in proferendo ex his remedio, ni M. Varro LXXXIII. vitae anno prodidisset aspidum ictus efficacissime sanari hausta a percussis ipsorum urina.

66 (19.) Basilisci, quem etiam serpentes ipsae fugiunt, alias olfactu necantem, qui hominem, vel si adspiciat tantum, dicitur interemere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant coeuntem picis modo et colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. attribuunt ei et successus petitionum a potestatibus et a dis etiam precum, morborum remedia, veneficiorum amuleta. quidam id Saturni sanguinem appellant.

67 (20.) Draco non habet venena. caput eius limini ianuarum subditum propitiatis adoratione dis fortunatam domum facere promittitur. oculis eius inveteratis et cum melle tritis inunctos non expavescere ad nocturnas imagines etiam pavidos. cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalligatum in lacerto conferre iudiciorum victoriae. primum spondylum aditus potestatium mulcere. dentis eius inligatos pellibus caprearum cervinis nervis mitis praestare dominos
8 potestatisque exorabilis. sed super omnia est conpositio qua invictos faciunt Magorum mendacia: cauda draconis et capite, pillis leonis e fronte et medulla eiusdem, equi victoris spuma, canis ungue adalligatis cervino corio nervisque cervi alternatis et dorcadis, quae coarguisse non minus refert

quam contra serpentis remedia demonstrasse, quoniam et haec morum veneficia sunt. draconum adipem venenata fugiunt, item, si uratur, ichneumonum, fugiunt et urticis tritis in aceto perunctos.

(21.) Viperae caput inpositum, vel alterius quam quae 69 percusserit, sine fine prodest, item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat, aiunt enim praecanere, item si quis exustae eius cinere inlinat. reverti autem ad percussum serpentem necessitate naturae Nigidius auctor est. caput quidem dissecant Scythae inter auris ad eximendum lapillum quem aiunt ab ea devorari territa. alii ipso toto capite utuntur. fiunt ex vipera pastilli qui theriaci vocantur a Graecis, ternis 70 digitis mensurae utrimque amputatis exemptisque interaneis et livore spinae adhaerente, reliquo corpore in patina ex aqua et aneto discocto spinisque exemptis et addita similagine atque ita in umbra siccatis pastillis quibus ad multa medicamenta utuntur. significandum videtur e vipera tantum hoc fieri. quidam purgatae ut supra dictum est adipem cum olei sextario decocunt ad dimidias. ex eo, cum opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur ut omnes bestiae fugiant eos.

(22.) Praeterea constat contra omnium serpentium ictus 71 quamvis insanabilis ipsarum exta inposita auxiliari, eosque qui aliquando viperae iecur coctum hauserint numquam postea feriri a serpente. neque anguis venenatus est nisi per mensem luna instigatus, et prodest vivos conprehensus et in aqua contunsus, si foveantur ita morsus. Quin et inesse ei 72 remedia multa creduntur, ut digeremus, et ideo Aesculapio dicatur. Democritus quidem monstra quaedam ex his confingit ut possint avium sermones intellegi. Anguis Aesculapius Epidauro Romam advectus est volgoque pascitur et in domibus, ac nisi incendiis semina exurerentur, non esset fecunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est quod et in aqua vivit, hydri vocantur, nullo serpentium inferiores veneno. horum iecur servatum adversus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stelionum ve- 73 neno adversatur. fit enim et e stelionibus malum medicamentum nam cum inmortuus est vino, faciem eorum qui bi-

berint lentigine obducit. ob hoc in unguento necant eum in-
sidiantes pellicum formae. remedium est ovi luteum et mel
ac nitrum. fel stelionum tritum in aqua mustelas congregare
dicitur.
74 (23.) Inter omnia venenata salamandrae scelus maxumum
est. cetera enim singulos feriunt, nec pluris pariter intere-
munt, ut omittam quod perire conscientia dicuntur homine
percusso neque amplius admitti ad terras, salamandra popu-
los pariter necare inprovidos potest. nam si arbori inrepsit,
omnia poma inficit veneno, et eos qui ederint necat frigida
75 vi nihil aconito distans. quin immo contacto ab ea ligno vel
lapidi si crusta panis incoquatur, idem veneficium, et si in pu-
teum cadat, quippe cum saliva eius quacumque parte corpo-
ris vel in pede imo respersa omnis in toto corpore defluat
pilus. tamen talis ac tanti veneni a quibusdam animalium,
ut subus, manditur dominante eadem illa rerum dissidentia.
76 venenum eius restingui primum omnium ab his quae vescan-
tur illa verisimile est, ex his vero quae produntur cantharidum
potu aut lacerta in cibo sumpta. cetera adversantia diximus
dicemusque suis locis. ex ipsa quae Magi tradunt contra incen-
dia, quoniam ignis sola animalium exstinguat, si forent vera,
iam esset experta Roma. Sextius venerem accendi cibo ea-
rum, si detractis interaneis et pedibus et capite in melle ser-
ventur, tradit negatque restingui ignem ab iis.
77 (24.) Ex volucribus in auxilium contra serpentis primi
voltures. adnotatum quoque minus virium esse nigris. pin-
narum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicunt, item cor
eius alitis habentis tutos esse ab impetu non solum serpen-
tium sed etiam ferarum latronumque et regum ira.
78 (25.) Carnibus gallinaceorum ita ut tepebunt avolsae ad-
positis venena serpentium domantur, item cerebro in vino
poto. Parthi gallinae malunt cerebrum plagis inponere. ius
quoque ex his potum praeclare medetur et in multis aliis
usibus mirabile. Pantherae, leones non attingunt perunctos
79 eo, praecipue si et alium fuerit incoctum. alvom solvit vali-
dius e vetere gallinaceo, prodest et contra longinquas febris
et torpentibus membris tremulisque et articulariis morbis, in
capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipiente

tenesmo, iocineri, renibus, vesicae, contra cruditatis, suspi-
ria. itaque etiam faciendi eius exstant praecepta. efficacius 80
enim coqui cum olere marino aut cybio aut cappari aut apio
aut herba Mercuriali, polypodio aut aneto, utilissime au-
tem in congiis tribus aquae ad tris heminas cum supra dictis
herbis et refrigeratum sub diu dari tempestivis antecedente
vomitione. Non praeteribo miraculum quamquam ad medi-
cinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum mem-
bra misceantur, consumunt id in se. ita hoc venenum auri
est. at gallinacei ipsi circulo e ramentis addito in collum non
canunt.

(26.) Auxiliatur contra serpentis et columbarum caro 81
recens concerpta et hirundinum, bubonis pedes usti cum
plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exem-
plum magicae vanitatis, quippe praeter reliqua portentosa
mendacia cor eius inpositum mammae mulieris dormientis si-
nistrae tradunt efficere ut omnia secreta pronuntiet, praeter-
ea in pugnam ferentis id fortis fieri. eiusdem ovo ad capil- 82
lum remedia demonstrant. quis autem, quaeso, ovom bubonis
umquam visere potuit, cum ipsam avem vidisse prodigium sit?
quis utique experiri et praecipue in capillo? sanguine quidem
pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius gene- 83
ris prope videri possint quae tradunt et de vespertilione, si
ter circumlatus domui vivos per fenestram inverso capite in-
figatur, amuletum esse, privatimque ovilibus circumraptum
totiens et pedibus suspensum in superlimine. sanguinem
quoque eius cum carduo contra serpentium ictus inter prae-
cipua laudant.

(27.) Phalangium est Italiae ignotum et plurium gene- 84
rum: unum simile formicae, sed multo maius, rufo capite,
reliqua parte corporis nigra, albis guttis. acerbior huius
quam vespae ictus. vivit maxume circa furnos et molas. in
remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso osten-
dat, et ad hoc servantur mortui. inveniuntur et cortices eo-
rum qui triti et poti medentur, mustelae catuli, ut diximus 60
supra. aeque phalangion Graeci vocant inter genera ara- 85
neorum, sed distingunt lupi nomine. tertium genus est eodem
phalangi nomine araneus lanuginosus grandissimo capite.

quo dissecto inveniri dicuntur intus vermiculi duo adalligati-
que mulieribus pelle cervina ante solis ortum praestare ne
concipiant, ut Caecilius in commentariis reliquit. vis ea an-
nua est, quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam
86 aliquarum fecunditas plena liberis tali venia indiget. Voca-
tur et rhagion acino nigro similis, ore minumo sub alvo, pe-
dibus brevissimis tamquam inperfectis. dolor a morsu eius
qualis a scorpione, urina similis araneis textis. idem erat
asterion, nisi distingueretur virgulis albis. huius morsus ge-
nua labefactat. peior utroque est caeruleus, lanugine nigra,
caliginem concitans et vomitus araneosos. etiamnum deterior
a crabrone pinna tantum differens, hic et ad maciem perdu-
87 cit. Myrmecion formicae similis capite, alvo nigra, guttis
albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathii
duo genera habent: peior medium caput distinguente linia
alba et traversum altera. hic oris tumorem facit, at cinereus
posteriori parte candicans lentior, minume autem noxius eo-
dem colore qui telas muscis in parietibus latissime pandit.
88 Contra omnium morsus remedio est gallinaceorum cerebrum
cum piperis exiguo potum in posca, item formicae quinque
potae, pecudum fimi cinis inlitus ex aceto et ipsi aranei qui-
cumque in oleo putrefacti. Maris aranei morsus sanatur co-
agulo agnino in vino poto, ungulae arietinae cinere cum
60 melle, mustelae catulo ut in serpentibus dictum est. si
iumenta momorderit, mus recens cum sale inponitur aut fel
89 vespertilionis ex aceto. et ipse mus araneus contra se re-
medio est divolsus et inpositus. nam si praegnas momor-
dit, protinus dissilit. optumum, si is inponatur qui momor-
derit, sed et alios ad hunc usum servant in oleo aut luto
circumlitos. est contra morsum eius remedio terra ex or-
bita, ferunt enim non transiri ab eo orbitam torpore quodam
naturae.

90 (28.) Scorpionibus contrarius maxume invicem stelio
traditur, ut visu quoque pavorem iis adferat et torporem fri-
gidi sudoris. itaque in oleo putrefaciunt eum et ita volnera
perungunt. quidam oleo illo spumam argenteam decocunt ad
emplastri genus atque ita inlinunt. hunc Graeci coloten vo-
cant et ascalaboten et galeoten. in Italia non nascitur. est

enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, et ** vescitur, quae
omnia a nostris stelionibus aliena sunt.

(29.) Prodest et gallinarum fimi cinis inlinitus, draconis 91
iecur, lacerta divolsa, mus divolsus, scorpio ipse suae plagae
inpositus aut assus in cibo sumptus aut potus in meri cyathis
duobus. proprium est scorpionum quod manus palmam non
feriunt nec nisi pilosa attingere. lapillus qualiscumque ab ea
parte qua in terra erat inpositus plagae levat dolorem, item
testa terra operta ex aliqua parte sicut erat inposita liberare
dicitur, — non debent respicere qui inponunt et cavere ne
sol adspiciat, — vermes terreni triti inpositi. Multa et alia 92
ex his remedia sunt propter quae in melle servantur. noctua
apibus contraria et vespis crabronibusque et sanguisugis,
pici quoque Martii rostrum secum habentes non feriuntur ab
iis. adversantur et locustarum minumae sine pinnis, quos
attelebos vocant. Est et formicarum genus venenatum, non
fere in Italia. solipugas Cicero appellat, salpugas Baetica,
his vespertilionis cor contrarium omnibusque formicis, sala-
mandris cantharidas diximus resistere. 76

(30.) Sed in his magna quaestio, quoniam ipsae venena 93
sunt potae vesicae cum cruciatu praecipuo. Cossinum equi-
tem Romanum amicitia Neronis principis notum, cum is lichene
conreptus esset, vocatus Aegypto medicus ob hanc valitudi-
nem eius a Caesare, cum cantharidum potum praeparare vo-
luisset, interemit. verum inlitas prodesse non dubium est
cum suco taminiae uvae et sebo ovis vel caprae. Ipsarum 94
cantharidum venenum in qua parte sit non constat inter au-
ctores. alii in pedibus et capite existimant esse, alii negant.
convenit tantum pinnas earum auxiliari, in quacumque parte
sit venenum. ipsae nascuntur ex vermiculo, in spongea ma-
xume cynorrhodi quae fit in caule, sed fecundissime in fra-
xino, ceterae in alba rosa, minus efficaces. 'potentissimae
inter omnis variae, luteis liniis quas in pinnis traversas ha-
bent, multum pingues, inertiores minutae, latae, pilosae, in-
utilissimae vero unius coloris macrae. Conduntur in calice 95
fictili non picato et linteo conligato, contectae rosa matura,
et suspenduntur super acetum cum sale fervens donec per
linteolum vaporentur, postea reponuntur. vis earum adurere

corpus, crustas obducere. eadem pityocampis in picea na-
scentibus, eadem bupresti, similiterque praeparantur. effica-
cissimae omnes ad feras lichenas, dicuntur et menses ciere
96 et urinam, ideo Hippocrates et hydropicis dabat. Cantharides
obiectae sunt Catoni Uticensi, ceu venenum vendidisset in
auctione regia, quoniam eas sestertiis LX addixerat. 5. Et
sebum autem struthocamelinum tunc venisse sestertiis XXX
obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus quam est anseri-
nus adips.
97 (31.) Diximus et mellis venenati genera, contra quod
21, 74 utuntur melle in quo apes sint mortuae. idem potum in
vino remedium est vitiorum quae e cibo piscium gignuntur.
98 (32.) In canis rabiosi morsu tuetur a pavore aquae ca-
nini capitis cinis inlitus volneri, oportet autem comburi omnia
eodem modo, ut semel dicamus, in vase fictili novo argilla
circumlito atque ita in furnum indito. idem et in potione
proficit. quidam ob id edendum dederunt. aliqui et vermem
e cadavere canino adalligavere menstruave canis in panno
subdidere calici aut intus ipsius caudae pilos combustos in-
99 seruere [volneri]. Cor caninum habentem fugiunt canes, non
latrant vero lingua canina in calciamento subdita pollici aut
caudam mustelae quae abscisa ea dimissa sit habentis. est
limus salivae sub lingua rabiosi canis qui datus in potu hydro-
phobos fieri non patitur, multo tamen utilissime iecur eius
qui in rabie momorderit datur, si possit fieri, crudum man-
dendum, sin minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis car-
100 nibus. Est vermiculus in lingua canum qui vocatur a Graecis
lytta, quo exempto infantibus catulis nec rabidi fiunt nec fa-
stidium sentiunt. idem ter igni circumlatus datur morsis a
rabioso ne rabidi fiant. et cerebello gallinaceo occurritur,
sed id devoratum anno tantum eo prodest. aiunt et cristam
galli contritam efficaciter inponi et anseris adipem cum melle.
saliuntur et carnes eorum qui rabidi fuerunt ad eadem reme-
101 dia in cibo dandae. quin et necantur catuli statim in aqua
ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum devoretur
ex iis. prodest et fimum gallinaceum, dumtaxat rufum, ex aceto
inpositum, et muris aranei caudae cinis, ita ut ipse cui ab-
scisa sit vivos dimittatur, glaebula ex hirundinum nido inlita

ex aceto, vel pulli hirundinis combusti, membrana sive sene-
ctus anguium vernatione exuta cum cancro masculo ex vino
trita, nam etiam per se reposita in arcis armariisque tineas
necat. mali tanta vis est ut urina quoque calcata rabiosi 102
canis noceat, maxume ulcus habentibus. remedio est fimum
caballinum adspersum aceto et calefactum in fico inpositum.
minus hoc miretur qui cogitet lapidem a cane morsum usque
in proverbium discordiae venisse. qui in urinam canis
suam egesserit torporem lumborum sentire dicunt. Lacerta,
quam sepa, alii chalcidicen vocant, in vino pota morsus suos
sanat.

(63.) Veneficiis ex mustela silvestri factis contrarium 103
est ius gallinacei veteris large haustum, peculiariter contra
aconitata addi parum salis oporteat, gallinarum fimum, dum-
taxat candidum, in hysopo decoctum aut mulso, contra venena
fungorum boletorumque, item inflationes ac strangulationes,
quod miremur, cum, si aliud animal gustaverit id fimum, tor-
minibus et inflationibus adficiatur. Sanguis anserinus contra 104
lepores marinos valet cum olei aequa portione, item contra
mala medicamenta omnia — adservatur cum Lemnia rubrica
et spinae albae suco — pastillorum drachmis quinis quae e
cyathis ternis aquae bibantur, item mustelae catulus ut supra 60
diximus praeparatus. Coagulum quoque agninum adversus
omnia mala medicamenta pollet, item sanguis anatum Ponti-
carum. itaque et spissatus servatur vinoque diluitur. qui-
dam feminae anatis efficaciorem putant. Simili modo contra 105
venena omnia ciconiarum ventriculus valet, coagulum peco-
ris, ius ex carne arietum privatim adversus cantharidas, item
lac ovium calidum praeterque iis qui bupestim aut aconitum
biberint, columbarum silvestrium fimum privatim contra ar-
genti vivi potum, contra toxica mustela volgaris inveterata
drachmis binis pota.

6. (34.) Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo 106
cyprio et melle, item ungularum muli vel mulae ex oleo myr-
teo, praeterea, ut Varro noster tradit, murinum fimum, quod
idem muscerdas appellat, et muscarum capita recentia prius
folio ficulneo asperatas. alii sanguine muscarum utuntur,
alii decem diebus cinerem earum inlinunt cum cinere chartae

vel nucum ita ut sit tertia pars portio e muscis, alii lacte mu-
lierum cum brassica cinerem muscarum subigunt, quidam
melle tantum. — nullum animal docile minus existimatur mi-
norisve intellectus. eo mirabilius est Olympiae sacro certa-
mine nubis earum inmolato tauro deo quem Myioden vocant
107 extra territorium id abire. — alopecias cinis e murium ca-
pitibus caudisque et totius muris emendat, praecipue si vene-
ficio acciderit haec iniuria, item irenacei cinis cum melle aut
corium combustum cum pice liquida. caput quidem eius
ustum per se etiam cicatricibus pilos reddit. alopecias autem
in ea curatione praeparari oportet novacula et sinapi. qui-
dam ex aceto uti maluerunt. quae de irenaceo dicentur
108 omnia tanto magis valebunt in hystrice. Lacertae quoque
98 ut docuimus combustae cum radice recentis harundinis, quae
ut una cremari possit, minutim findenda est, ita myrteo oleo
permixtae cineres capillorum defluvia continent. efficacius
virides lacertae omnia eadem praestant, etiamnum utilius ad-
mixto sale et adipe ursino et cepa tunsa. quidam denas vi-
ridis in decem sextariis olei veteris discocunt, contenti semel
109 in mense unguere. Pellium viperinarum cinis alopecias ce-
lerrime explet, item gallinarum fimum recens inlitum. corvi
ovom in aereo vase permixtum inlitumque deraso capite ni-
gritiam capilli adfert, sed donec inarescat oleum in ore ha-
bendum est ne et dentes simul nigrescant, idque in umbra fa-
110 ciendum neque ante quatriduum abluendum. alii sanguine
et cerebro eius utuntur cum vino nigro, alii excocunt ipsum
et nocte in concubia in plumbeum vas condunt. aliqui alope-
cias cantharide trita inlinunt cum pice liquida, nitro praepa-
rata cute, — caustica vis earum, cavendumque ne exulcerent
alte, — postea ad ulcera ita facta capita murium et fel mu-
rium et fimum cum helleboro et pipere inlini iubent.
111 (35.) Lendes tolluntur adipe canino vel anguibus in cibo
sumptis anguillarum modo aut vernatione eorum quam exuunt
pota, porrigines felle ovillo cum creta Cimolia linito capite
donec inarescat.
112 (36.) Capitis doloribus remedio sunt coclearum quae
nudae inveniuntur nondum peractae ablata capita, ex his du-
ritia lapidea exempta, — est autem ea calculi latitudine, —

quae adalligantur et minutae fronti inlinuntur tritae, item
oesypum, ossa e capite volturis adalligata aut cerebrum cum
oleo et cedria perunto capite et intus naribus inlitis. cor- 113
nicis cerebrum coctum, in cibo sumptum vel noctuae, galli-
naceus si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius
qui doleat, evolsis collo plumis circumligatisque vel cristis,
mustelae cinis inlitus, surculus ex nido milvi pulvino subie-
ctus, murina pellis cremata ex aceto inlito cinere, limacis
inter duas orbitas inventae ossiculum per aurum cohaerens
cum ebore traiectum in pellicula canina adalligatum, quod
remedium pluribus semperque prodest. Fracto capiti aranei 114
tela ex oleo et aceto inposita non nisi volnere sanato absce-
dit. haec et volneribus tonstrinarum sanguinem sistit, cere-
bro vero profluentem anseris sanguis aut anatis infusus, adips
earundem alitum cum rosaceo. Cocleae matutino pascentis
harundine caput praecisum, maxume luna plena, lineo panno
adligant capitis doloribus licio, aut cera alba fronti inlinunt
et pilos caninos panno adalligant.

(37.) Cerebrum cornicis in cibo sumptum palpebras gi- 115
gnere dicitur, oesypum cum murra calidum specillo inlitum.
idem praestare muscarum fimique murini cinerem aequis por-
tionibus ut efficiatur dimidium pondus denari promittitur, ad-
ditis duabus sextis denari e stibi, ut omnia oesypo inlinantur,
item murini catuli triti io vino vetere ad crassitudinem acopi.
pilos in his incommodos evolsos renasci non patitur fel ire- 116
nacei, ovorum stelionis liquor, salamandrae cinis, lacertae
viridis fel in vino albo sole coactum ad crassitudinem mellis
in aereo vase, hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali,
spuma coclearum.

(38.) Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli septem 117
dierum emendari specillo demisso in dextram partem, si dex-
ter oculus curetur, in sinistram, si sinister, aut felle recenti
axionis. noctuarum est id genus, quibus pluma aurium modo
micat. Subfusionem oculorum canino felle malebat quam
hyaenae curari Apollonius Pitanaeus cum melle, item albugi-
nes. Murium capitum caudaeque cinere ex melle inunctis 118
claritatem visus restitui dicunt, multoque magis gliris aut
muris silvestris cinere aut aquilae cerebro vel felle. cum

Attico melle cinis et adips soricis cum stibi tritus lacrimosis
33, 101 oculis plurumum confert, — stibis quid sit dicemus in
metallis. — mustelae cinis subfusionibus, item lacertae hirun-
dinisve cerebrum, coctae tritae fronti inlitae epiphoras se-
119 dant sive per se sive cum polline sive cum ture. sic et
solatis, id est sole conreptis, prosunt. vivas quoque cremare
et cinere earum cum melle Cretico inunguere caligines utilissi-
mum est, vel iumentorum oculis membrana aspidis exuta vere,
cum adipe eiusdem claritatem inunctis facit. Viperam vivam
in fictili novo comburere addito feniculi suco ad cyathum
unum et turis manna una, atque ita subfusiones oculorum et
caligines inunguere utilissimum est. medicamentum id echeon
120 vocatur. Fit et collyrium e vipera in olla putrefacta vermi-
culisque enatis cum croco tritis. exuritur in olla cum sale
quem lingendo claritatem oculorum consecuntur et stomachi
totiusque corporis tempestivitatis. hic sal et pecori datur
salubritatis causa et in antidotum contra serpentis additur.
121 quidam et ad coli vitium viperis utuntur in cibis. primum
omnium occisa statim salem in os addi iubent donec liquescat,
mox quattuor digitorum mensura utrimque praecisa exemptis-
que interaneis discocunt in aqua oleo, sale, aneto, aut statim
vescuntur aut pane colligunt, ut saepius utantur. Ius praeter
supra dicta pediculos e toto corpore expellit pruritusque
etiam summae cutis. ostendit effectum et per se capitis vi-
perini cinis. utilissime oculos inunguit, itemque adips vipe-
122 rinus. De felle non audaciter suaserim quae praecipiunt,
11, 163 quoniam, ut suo loco docuimus, non aliud est serpentium
venenum. anguium adips aerugini mixtus ruptas oculorum
partis sanat, et membrana sive senectus vernatione eorum
exuta si adfricetur, claritatem facit. boae quoque fel praedi-
catur ad albugines, subfusiones, caligines, adips similiter ad
123 claritatem. Aquilae quam diximus pullos ad contuendum
10, 10 solem experiri felle mixto cum melle Attico inunguntur
nubeculae et caligationes subfusionesque oculorum. eadem
vis est et in volturino felle cum porri suco et melle exiguo,
item in gallinacei felle ad argema et albugines ex aqua di-
luto, item in subfusiones oculorum, maxume candidi gallina-
cei. fimum quoque gallinaceorum, dumtaxat rubrum, lusciosis

inlini monstrant. laudant et gallinae fel, et praecipue adi- 124
pem, contra pusulas in pupillis. has scilicet eius rei gratia
saginant. adiuvat mirifice et ruptas oculorum tuniculas ad-
mixtis schisto et haematite lapidibus. fimum quoque earum,
dumtaxat candidum, in oleo vetere corneisque pyxidibus ad-
servant ad pupillarum albugines, qua in mentione significan-
dum est pavones fimum suum resorbere tradi invidentis ho-
minum utilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissi- 125
mus ad inunctiones omnium vitiorum putatur, item fimi eius
cinis cum Attico melle. laudatur et milvi iecur, fimum quo-
que columbarum ex aceto ad aegilopia, similiter ad albugi-
nes et cicatrices, fel anserinum, sanguis anatum contunsis
oculis ita ut postea oesypo et melle inunguantur, fel perdi-
cum cum mellis aequo pondere, per se vero ad claritatem.
ex Hippocratis putant auctoritate adici quod in argentea py-
xide id servari iubent. ova perdicum in vase aereo decocta cum 126
melle ulceribus oculorum et glaucomatis medentur. colum-
barum, palumbium, turturum, perdicum sanguis oculis cruore
subfusis eximie prodest. in columbis masculae efficaciorem
putant, vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam
suo calore utilior est. superponi oportet splenium e melle
decoctum lanamque sucidam ex oleo ac vino. Earundem 127
avium sanguis nyctalopas sanat et iecur ovium, atque, ut
in capris diximus, efficacius fulvae. decocto quoque eius 28, 170
oculos abluere suadent et medulla dolores tumoresque inli-
nere. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis
facere promittitur. turturis fimum albugines extenuat, item
coclearum cinis, fimum cenchridis. accipitrum generis hanc
Graeci faciunt. Argema ex melle omnibus quae supra scri- 128
pta sunt sanatur. mel utilissimum oculis in quo apes sint
inmortuae. Ciconiae pullum qui ederit negatur annis conti-
nuis lippiturus, item qui draconis caput habeat. huius adipe
et melle cum oleo vetere incipientis caligines discuti tra-
dunt. Hirundinum pullos plena luna excaecant, restitutaque
eorum acie capita comburuntur, cinere cum melle utuntur
ad claritatem et dolores ac lippitudines et ictus. Lacertas 129
quoque pluribus modis ad oculorum remedia adsumunt. alii
viridem includunt novo fictili, et lapillos qui vocantur cinae-

dia, quae et inguinum tumoribus adalligari solent, novem
signis signant et singulos detrahunt per dies. nono emittunt
130 lacertam, lapillos servant ad oculorum dolores. alii terram
substernunt lacertae viridi excaecatae et una in vitreo vase
anellos includunt e ferro solido vel auro. cum recepisse
visum lacertam adparuit per vitrum, emissa ea anulis contra
lippitudinem utuntur, alii capitis cinere pro stibi ad scabritias.
quidam viridem longo collo in sabulosis nascentem combu-
runt et incipientem epiphoram inungunt, et item glaucomata.
131 Mustelae etiam oculis punctu erutis aiunt visum reverti, ea-
demque quae in lacertis et anulis faciunt. serpentis oculum
dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens
viva dimittatur. Lacrimantibus sine fine oculis cinis stelionum
capitis cum stibi eximie medetur. Aranei muscarii tela et
praecipue spelunca ipsa inposita per frontem ad duo tempora
in splenio aliquo, ita ut a puero inpube et capiatur et inpo-
natur nec is triduo se ostendat ei cui medebitur, neve al-
teruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter
132 epiphoris mederi dicitur. albugines quoque tollere inun-
ctione araneus candidus longissimis ac tenuissimis pedibus
contritus in oleo vetere. is etiam cui crassissimum textum
est in contignationibus fere adalligatus panno epiphoras sa-
nare traditur. Scarabaei viridis natura contuentium visum
exacuit, itaque gemmarum scalptores contuitu eorum acquie-
scunt.

133 (39.) Auris purgat fel pecudis cum melle, canini lactis
instillatio sedat dolorem, gravitatem adips cum absinthio et
oleo vetere, item adips anserinus. quidam adiciunt sucum
cepae, alii ali pari modo. utuntur et per se ovis formicarum,
namque et huic animali est medicina, constatque ursos aegros
134 hoc cibo sanari. Anserum omniumque avium adips praepa-
ratur, exemptisque venis omnibus patina novo fictili operta
in sole subdita aqua ferventi liquatur, saccatusque lineis sac-
cis et in fictili novo repositus loco frigido minus putrescit
addito melle. Murium cinis cum melle instillatus aut cum ro-
saceo decoctus aurium dolores sedat. si aliquod animal in-
traverit, praecipuum remedium est murium fel aceto dilutum,
135 si aqua intraverit, adips anserinus cum cepae suco. Gliris

detracta pelle intestinisque exemptis discoquitur melle in vase novo. medici malunt e nardo decoqui usque ad tertias partis atque ita adservari, deinde, cum opus sit, strigili tepefacta infundere. constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari aut si terreni vermes cum adipe anseris decocti infundantur, item ex arboribus rubri cum oleo triti exulceratis et ruptis auribus praeclare medentur. Lacerti inveterati, in os 136 pendentium addito sale, contunsas et ab ictu miseras auris sanant, efficacissime autem ferrugineas maculas habentes, liniis etiam per caudam distincti. Milipeda ab aliis centipeda aut multipeda dicta animal est e vermibus terrae pilosum, multis pedibus arcuatim repens tactuque contrahens se, oniscon Graeci vocant, alii tylon. efficacem narrant ad aurium dolores in cortice Punici mali decoctum et porri suco. addunt et rosaceum et in alteram aurem infundunt. illam autem quae non arcuatur sepa Graeci vocant, alii scolopendram, minorem perniciosamque. Cocleae quae sunt in usu 137 cibi cum murra aut turis polline adpositae, item minutae latae fracturis aurium inlinuntur cum melle. Senectus serpentium fervente testa usta instillatur rosaceo admixto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graveolentiam praecipue, et si purulentae sint, ex aceto, melius cum felle caprino vel bubulo aut testudinis marinae. vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Aranei sanies cum rosaceo aut per se in lana vel cum 138 croco auribus prodest, gryllus cum sua terra effossus et inlitus. magnam auctoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet terramque terebret, stridat noctibus. venantur eum formica circumligata capillo in cavernam eius coiecta, efflato prius pulvere ne sese condat, ita formicae conplexu extrahitur. Ventris gallinaceorum 139 membrana quae abici solet inveterata et in vino trita auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adips et quaedam pinguitudo blattae, si caput avellatur. hanc tritam una cum rosaceo auribus mire prodesse dicunt, sed lanam qua incluserint post paulum extrahendam. celerrime enim id pingue transire in animal fierique vermiculum. alii binas ternasve in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt et

140 in linteolo inponi contunsis. hoc quoque animal inter pu-
denda est, sed propter admirationem naturae priscorumque
curae totum in hoc loco explicandum. plura earum genera
fecerunt: mollis, quas in oleo decoctas verrucis efficaciter
141 inlini experti sunt. alterum genus myloecon appellavere
circa molas fere nascens. his capite detracto attritas lepras
sanasse Musaeum pycten in exemplis reliquerunt. tertium
genus et odoris taedio invisum, exacuta clune, cum pisselaeo
sanare ulcera alias insanabilia, strumas, panos diebus viginti
uno inpositas, percussa, contunsa et cacoethe, scabiem fu-
runculosque detractis pedibus et pinnis, nos haec etiam au-
142 dita fastidimus. at, Hercules, Diodorus et in morbo regio
et orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina et melle. tan-
tum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quidquid
velit. humanissimi eorum cinerem crematarum servandum ad
hos usus in cornea pyxide censuere aut tritas clysteribus in-
fundendas orthopnoicis aut rheumaticis. infixa utique corpori
143 inlitas extrahere constat. Mel utilissimum auribus quoque
est in quo apes inmortuae sint. Parotidas conprimit colum-
binum stercus vel per se vel cum farina hordeacea aut ave-
nacea, noctuae cerebrum vel iecur cum oleo infusum auricu-
lae a parotide, multipeda cum resinae tertia parte inlita, grylli
sive inliti sive adalligati. At reliqua morborum genera me-
dicinasque ex iisdem animalibus aut eiusdem generis sequenti
dicemus volumine.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXX.

---

1 Cap. 1. (Sect. 1.) Magicas vanitates saepius quidem an-
tecedente operis parte, ubicumque causae locusque posce-

bant, coarguimus detegemusque etiamnum. in paucis tamen digna res de qua plura dicantur, vel eo ipso quod fraudulentissima artium plurumum in toto terrarum orbe plurumisque saeculis valuit. auctoritatem ei maxumam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tris alias imperiosissimas humanae mentis conplexa in unam se redigit. natam primum 2 e medicina nemo dubitat ac specie salutari inrepsisse velut altiorem sanctioremque medicinam, ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse viris religionis, ad quas maxume etiamnunc caligat humanum genus, atque, ut hoc quoque suggesserit, miscuisse mathematicas artis, nullo non avido futura de sese sciendi atque ea e caelo verissime peti credente. ita possessis hominum sensibus triplici vinculo in tantum fastigi adolevit ut hodieque etiam in magna parte gentium praevaleat et in oriente regum regibus imperet.

(2.) Sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter 3 auctores convenit. sed unus hic fuerit an postea et alius non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiae sectas clarissimam utilissimamque eam intellegi voluit, Zoroastren hunc sex milibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit, sic et Aristoteles. Hermippus qui de tota arte ea diligentissime 4 scripsit et viciens centum milia versuum a Zoroastre condita indicibus quoque voluminum eius positis explanavit, praeceptorem a quo institutum diceret tradidit Agonacen, ipsum vero quinque milibus annorum ante Troianum bellum fuisse. mirum hoc in primis, durasse memoriam artemque tam longo aevo commentariis non intercedentibus, praeterea nec claris nec continuis successionibus custoditam. quotus enim quis- 5 que auditu saltem cognitos habet, qui soli nominantur, Apusorum et Zaratum Medos, Babyloniosque Marmarum et Arabantiphocum, aut Assyrium Tarmoendam, quorum nulla exstant monimenta? maxume tamen mirum est in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero tantumque operis ex eadem in Ulixis erroribus, adeo ut idea totumque opus non aliunde constet, siquidem Protea et Sirenum cantus apud 6 eum non aliter intellegi volunt, Circe utique et inferum evocatione hoc solum agi. nec postea quisquam dixit quonam modo venisset Telmesum religiosissimam urbem, quand

isset ad Thessalas matres, quarum cognomen diu optinuit in
7 nostro orbe, aliena gente. Troianis utique temporibus Chi-
ronis medicinis contenta ea et solo Marte fulminante miror
equidem Achillis populis famam eius in tantum adhaesisse
ut Menander quoque litterarum subtilitati sine aemulo genitus
Thessalam cognominaret fabulam conplexam ambages femi-
narum detrahentium lunam. Orphea putarem e propinquo eam
primum pertulisse ad vicina usque superstitionem a medicina
provectum, si non expers sedes eius tota Thrace magices
8 fuisset. primus, quod exstet, ut equidem invenio, commen-
tatus est de ea Osthanes Xerxen regem Persarum bello quod
is Graeciae intulit comitatus, ac velut semina artis por-
tentosae sparsit obiter infecto quacumque conmeaverant
mundo. diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastren alium
Proconnesium. quod certum est, hic maxume Osthanes ad
rabiem, non aviditatem modo scientiae eius, Graecorum popu-
los egit, quamquam animadverto summam litterarum clarita-
tem gloriamque ex ea scientia antiquitus et paene semper pe-
9 titam. certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad
hanc discendam navigavere exsiliis verius quam peregrinatio-
nibus susceptis. hanc reversi praedicavere, hanc in arcanis
habuere. Democritus Apollobechen Coptiten et Dardanum
et Phoenicem inlustravit voluminibus Dardani in sepulchrum
eius petitis, suis vero ex disciplina eorum editis, quae recepta
ab ullis hominum atque transiisse per memoriam aeque ac ni-
10 hil in vita mirandum est. in tantum fides istis fasque omne
deest, adeo ut qui cetera in viro probant haec opera eius
esse inficientur. sed frustra. hunc enim maxume adfixisse
animis eam dulcedinem constat. plenumque miraculi et hoc,
pariter utrasque artis effloruisse, medicinam dico magicenque,
eadem aetate illam Hippocrate, hanc Democrito inlustranti-
bus, circa Peloponnesiacum Graeciae bellum quod gestum
11 est a CCC. urbis nostrae anno. Est et alia magices factio
a Mose et Janne et Lotape ac Iudaeis pendens, sed multis mi-
libus annorum post Zoroastren. tanto recentior est Cypria.
non levem et Alexandri Magni temporibus auctoritatem ad-
didit professioni secundus Osthanes comitatu eius exornatus,
planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit.

(3.) Exstant certe et apud Italas gentis vestigia eius in 12
XII tabulis nostris aliisque argumentis quae priore volu- 28, 17
mine exposui. DCLVII. demum anno urbis Cn. Cornelio Len-
tulo P. Licinio Crasso coss. senatusconsultum factum est ne
homo inmolaretur, palamque fit in tempus illud ut sacra pro-
digiosa celebratio.

(4.) Gallias utique possedit, et quidem ad nostram me- 13
moriam. namque Tiberi Caesaris principatus sustulit Drui-
das eorum et hoc genus vatum medicorumque per senatus-
consultum. Quid ego haec conmemorem in arte oceanum
quoque transgressa et ad naturae inane pervecta? Britannia
hodieque eam attonita celebrat tantis caerimoniis ut dedisse
Persis videri possit. adeo ista toto mundo consensere quam-
quam discordi et sibi ignoto. nec satis aestimari potest quan-
tum Romanis debeatur qui sustulere monstra in quibus homi-
nem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluber-
rimum.

(5.) Ut narravit Osthanes, species eius plures sunt. nam- 14
que et aqua et sphaeris et aere et stellis et lucernis ac pel-
vibus securibusque et multis aliis modis divina promittit, prae-
terea umbrarum inferorumque conloquia, quae omnia aetate
nostra princeps Nero vana falsaque conperit, quippe non ci-
tharae tragicique cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum
humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis, primum-
que imperare dis concupivit, nec quicquam generosius valuit.
nemo artium unquam ulli validius favit. ad haec non opes ei 15
defuere, non vires, non discentis ingenium. quae non alia pa-
tiente mundo, inmensum, indubitatum exemplum est falsae
artis quam dereliquit Nero, utinamque inferos potius et quos-
cumque de suspicionibus suis deos consuluisset quam lupanari-
bus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas, nulla pro-
fecto sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora quam cogi-
tationes eius fuissent. saevius sic nos repleti umbris.

(6.) Sunt quaedam Magis perfugia, veluti lentiginem ha- 16
bentibus non obsequi numina aut cerni. obstet forte hoc in
illo? nihil membris defuit. nam dies eligere certos liberum
erat, pecudes vero quibus non nisi ater colos esset facile.
nam homines inmolare etiam gratissimum. Magus ad

Tiridates venerat Armeniacum de se triumphum adferens et
17 ideo provinciis gravis. navigare noluerat, quoniam exspuere
in maria aliisque mortalium necessitatibus violare naturam
eam fas non putant. Magos secum adduxerat, magicis etiam
cenis eum initiaverat, non tamen, cum regnum ei daret, hanc
ab eo artem accipere valuit. proinde ita persuasum sit, in-
testabilem, inritam, inanem esse, habentem tamen quasdam
veritatis umbras, sed in his veneficas artis pollere, non ma-
18 gicas. quaerat aliquis, quae sint mentiti veteres Magi, cum
adulescentibus nobis visus Apion grammaticae artis prodide-
rit cynocephaliam herbam, quae in Aegypto vocaretur osiri-
tis, divinam et contra omnia veneficia, sed si tota erueretur,
statim eum qui eruisset mori, seque evocasse umbras ad per-
contandum Homerum quanam patria quibusque parentibus
genitus esset, non tamen ausus profiteri quid sibi respondisse
diceret.

19 3. (7.) Peculiare vanitatis sit argumentum quod anima-
lium cunctorum talpas maxume mirantur tot modis a rerum
natura damnatas, caecitate perpetua, tenebris etiamnum aliis
defossas sepultisque similis. nullis aeque credunt extis, nul-
lum religionum capacius iudicant animal, ut si quis cor eius
recens palpitansque devoret, divinationis et rerum efficien-
20 darum eventus promittant. dente talpae vivae exempto sa-
nari dentium dolores adalligato adfirmant. cetera ex eo
animali placita eorum suis reddemus locis. nec quicquam
probabilius invenietur quam muris aranei morsibus adversari
29, 89 eas, quoniam et terra orbitis, ut diximus, depressa adver-
satur.

21 (8.) Cetero dentium doloribus, ut iidem narrant, medetur
canum qui rabie perierunt capitum cinis crematorum sine
carnibus instillatus ex oleo cyprio per aurem cuius e parte
doleant, caninus dens sinister maxumus circumscariphato eo
qui doleat aut draconis os e spina, item enhydridis. est au-
tem serpens masculus et albus. huius maxumo dente circum-
scariphant, at in superiorum dolore duos superiores adalli-
gant, e diverso inferiores. huius adipe perunguentur qui cro-
22 codilum captant. dentis scariphant ossibus lacertae e fronte
luna plena exemptis ita ne terram attingant. coluunt caninis

dentibus decoctis in vino ad dimidias partis. cinis eorum pue-
ros tarde dentientis adiuvat cum melle. fit eodem modo et
dentifricium. cavis dentibus cinis e murino fimo inditur, vel
iecur lacertarum aridum. anguinum cor si mordeatur adalli-
geturve efficax habetur. sunt inter eos qui murem bis in 23
mense iubeant mandi doloresve ita cavere. vermes terreni
decocti in oleo infusique auriculae cuius a parte doleant prae-
stant levamentum. eorundem cinis exesis dentibus colutis
ex facili cadere eos cogit, integros dolentis inlitus iuvat.
comburi autem oportet in testo. prosunt et cum mori radice
in aceto scillite decocti ita ut coluantur dentes. is quoque 24
vermiculus qui in herba Veneris labro appellata invenitur
cavis dentium inditus mire prodest. nam urucae brassicae
eius contactu cadunt, e malva cimices infunduntur auribus
cum rosaceo. harenulae quae inveniuntur in cornibus coclea-
rum cavis dentium inditae statim liberant dolore. coclearum
inanium cinis cum murra gingivis prodest, serpentis cum sale
in olla exustae cinis cum rosaceo in contrariam aurem infu-
sus, anguinae vernationis membrana cum oleo taedaeque re-
sina calefacta et auri alterutri infusa. adiciunt aliqui tus, 25
rosaceum, eadem cavis indita ut sine molestia cadant prae-
stant. vanum arbitror esse circa canis ortum anguis candi-
dos membranam eam exuere, quoniam nec in Italia visum
est multoque minus credibile in tepidis regionum tam sero
exui. hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime evel-
lere tradunt, et dens anguium adalligatus dolores mitigat.
sunt qui et araneum animal ipsum sinistra manu captum tri- 26
tumque in rosaceo et in aurem infusum cuius a parte doleat
prodesse arbitrentur. ossiculi gallinarum in pariete servati
fistula salva tacto dente vel gingiva scariphata proiectoque
ossiculo statim dolorem abire tradunt, item fimo corvi lana
adalligato vel passerum cum oleo calefacto et proxumae au-
riculae infuso, pruritum quidem intolerabilem facit et ideo
utilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem
ex aceto infricare.

4. (9.) Oris saporem conmendari adfirmant, murino ci- 27
nere cum melle si fricentur dentes. admiscent quidam mara-
tri radices. pinna volturis si scalpantur dentes, acidum hali-

tum faciunt. hoc idem hystricis spina fecisse ad firmitatem pertinet. linguae ulcera et labrorum hirundines in mulso decoctae sanant, adips anseris aut gallinae rimas, oesypum cum galla, araneorum telae candidae et quae in trabibus parvae texuntur. si ferventia os intus exusserint, lacte canino statim sanabuntur.

28 (10.) Maculas in facie oesypum cum melle Corsico quod asperrimum habetur extenuat, item scobem cutis in facie cum rosaceo inpositum vellere, — quidam et butyrum addunt, —. si vero vitiligines sint, fel caninum prius acu conpunctas, at liventia et suggillata pulmones arietum pecudumque in tenuis consecti membranas calidi inpositi, vel columbinum fimum.
29 Cutem in facie custodit adips anseris vel gallinae. lichenas et murino fimo ex aceto inlinunt et cinere irenacei ex oleo. in hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri praecipiunt. tollit ex facie vitia et coclearum quae latae et minutae passim inveniuntur cum melle cinis. omnium quidem coclearum cinis spissat, calfacit, smectica vi, et ideo causticis miscetur, psorisque et lepris et lentigini inlinitur. invenio et formicas Herculaneas appellari quibus tritis adiecto sale
30 exiguo talia vitia sanentur. buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabaeo longipedi. fallit inter herbas bovem maxume, unde et nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat ut rumpat. haec cum hircino sebo inlita
25, 95 lichenas ex facie tollit septica vi, ut supra dictum est. volturinus sanguis cum chamaeleonis albae, quam herbam esse
22, 45 diximus, radice et cedria tritus contectusque brassica lepras sanat, item pedes locustarum cum sebo hircino triti. varos adips gallinaceus cum cepa subactus. utilissimum in facie mel in quo apes sint inmortuae, praecipue tamen faciem purgat et erugat cygni adips. stigmata delentur columbino fimo ex aceto.

31 (11.) Gravedinem invenio finiri, si quis naris mulinas osculetur. uva et faucium dolor mitigatur fimo agnorum priusquam herbam gustaverint in umbra arefacto, uva suco cocleae acu transfossae inlita, ut coclea ipsa in fumo suspendatur, hirundinum cinere cum melle. sic et tonsillis succurritur. ton-
32 sillas et faucis lactis ovilli gargarizatio adiuvat. multipeda

trita in fimo columbino cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro inpositum extra asperitatem faucium et destillationes leniunt, — cocleae coqui debent inlotae, demptoque tantum terreno conteri et in passo dari potu. sunt qui Astypalaeicas efficacissimas putent et in his ima earum, — gryllus infricatus aut si quis manibus quibus eum contriverit tonsillas attingat.

(12.) Anginis felle anserino cum elaterio et melle citis- 33
sime succurritur, cerebro noctuae, cinere hirundinis ex aqua calida poto. huius medicinae auctor est Ovidius poeta. sed efficaciores ad omnia quae ex hirundinibus monstrantur pulli silvestrium, — figura nidorum eas deprehendit, — multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. ita vocant in riparum cavis nidificantis. multi cuiuscumque hirundinis pullum edendum censent, ut toto anno non metuatur id malum. strangu- 34
latos cum sanguine comburunt in vase et cinerem cum pane aut potu dant. quidam et mustelae cineres pari modo admiscent. sic et ad strumae remedia dant et comitialibus cotidie potu. in sale quoque servatae hirundines ad anginam drachma bibuntur, cui malo et nidus earum mederi dicitur potus. Mili- 35
pedam inlini anginis efficacissimum putant. alii XI tritas in aquae mulsae hemina per harundinem dari, quoniam dentibus tactis nihil prosint. tradunt et murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse, et corrigiam caninam ter collo circumdatam, fimum columbinum vino et oleo permixtum. Cervicis nervis et opisthotono e milvi nido surculus viticis adalligatus auxiliari dicitur. 5. strumis exulceratis mu- 36
stelae sanguis, ipsa decocta in vino, non tamen sectis admovetur. aiunt et cibo sumptam idem efficere, vel cineri eius sarmentis combustae miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur, post dies XXX alium adalligatum oportet. quidam cor eius in argenteo vasculo servant ad feminarum strumas. Veteres co- 37
cleae cum testa sua tunsae inlinuntur, maxumae quae frutectis adhaerent, item cinis aspidum sebo cum taurino inponitur, anguinus adips mixtus oleo, item anguium cinis ex oleo inlitus vel cum cera. edisse quoque eos medios abscisis utrimque extremis partibus adversus strumas prodest, vel cinerem bibisse in novo fictili ita crematorum, efficacius multo inter

38 duas orbitas occisorum. Et gryllum inlinere cum sua terra
effossum suadent, item fimum columbarum per sese vel cum
farina hordeacea aut avenacea ex aceto, talpae cinerem ex
melle inlinere. alii iecur eiusdem contritum inter manus in-
linunt et triduo non abluunt. dextrum quoque pedem eius
remedio esse strumis adfirmant. alii praecidunt caput et cum
terra a talpis excita tunsum digerunt in pastillos pyxide sta-
gnea et utuntur ad omnia quae intumescunt et quae aposte-
mata vocant quaeque in cervice sint, vesci suilla tunc vetant.
39 Tauri vocantur scarabaei terrestres ricino similes, nomen cor-
nicula dedere, — alii pediculos terrae vocant, — ab his quo-
que terram egestam inlinunt strumis et similibus vitiis et po-
dagris, triduo non abluunt. prodest haec medicina in annum,
38 omniaque his adscribunt quae nos in gryllis retulimus. quidam
et a formicis terra egesta sic utuntur, alii vermis terrenos tot-
idem quot sint strumae adalligant pariterque cum iis are-
40 scunt. alii viperam circa canis ortum circumcidunt ut dixi-
29, 70 121 mus, dein media comburunt, cinerem eum dant bibendum
ter septenis diebus quantum prehenditur ternis digitis, sic
strumis medentur, aliqui vero circumligantes lino quo praeli-
gata infra caput vipera pependerit donec exanimaretur. Et
milipedis utuntur addita resinae terebinthinae parte quarta,
quo medicamento omnia apostemata curari iubent.
41 (13.) Umeri doloribus mustelae cinis cum cera medetur.
ne sint alae hirsutae formicarum ova pueris infricata prae-
stant, item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium,
sanguis e testiculis agnorum, cum castrantur, qui evolsis pilis
inlitus et contra virus proficit.
42 (14.) Praecordia vocamus uno nomine exta in homine,
quorum in dolore cuiuscumque partis si catulus lactens ad-
moveatur adprimaturque his partibus, transire in eum dicitur
morbus, idque exinterato perfusoque vino deprehendi vi-
tiato viscere illo quod doluerit hominis, et obrui talis religio
43 est. ii quoque quos Melitaeos vocamus stomachi dolorem
sedant adplicati saepius. transire morbos aegritudine eorum
intellegitur, plerumque et morte. 6. Pulmonis quoque vitiis
35 medentur iidem mures, maxume Africani, detracta cute in oleo
et sale decocti atque in cibo sumpti. eadem res et purulentis

vel cruentis exscreationibus medetur, (15.) praecipue vero 44
coclearum cibus stomacho. in aqua eas subfervefieri intacto
corpore earum oportet, mox in pruna torreri nihilo addito,
atque ita e vino garoque sumi, praecipue Africanas. nuper
hoc conpertum plurumis prodesse. id quoque observant ut
numero inpari sumantur. virus tamen earum gravitatem halitus
facit. prosunt exscreantibus et sanguinem dempta testa tritae
in aquae potu. laudatissimae autem sunt Africanae — ex his 45
Iolitanae —, Astypalaeicae, Aetnaeae Siculae modicae, quon-
iam magnitudo duras facit et sine suco, Baliaricae, quas cavati-
cas vocant, quoniam in speluncis nascuntur laudatae, et ex in-
sulis et Caprearum, nullis autem cibis gratae neque veteres
neque recentes fluviatiles, et albae virus habent, nec silvestres
stomacho utiles, alvom solvont, item omnes minutae. contra
marinae stomacho utiliores, efficacissimae tamen in dolore
stomachi e laudatis traduntur quaecumque vivae cum aceto 46
devoratae. praeterea sunt quae aceratoe vocantur, latae,
multifariam nascentes, de quarum usu dicemus suis locis.
Gallinaceorum ventris membrana inveterata et inspersa po-
tioni destillationes pectoris, et umide tussim vel recens tosta
lenit. cocleae crudae tritae cum aquae tepidae cyathis tribus
si sorbeantur, tussim sedant. destillationes sedat et canina cutis
cuilibet digito circumdata. Iure perdicum stomachus recreatur.

(16.) Iocineris doloribus medetur mustelae silvestris in 47
cibo sumpta vel iocinera eius, item viverra porcelli modo in-
assata, suspiriosis multipedae ita ut ter septenae in Attico
melle diluantur et per harundinem bibantur, — omne enim
vas earum nigrescit contactu. quidam torrent sextarium in
patina donec candidae fiant, tunc melle miscent, alii centi-
pedam vocant et ex aqua dari iubent, — cocleae in cibo iis 48
quos linquit animus aut quorum alienatur mens aut quibus
vertigines fiunt ex passi cyathis tribus singulae contritae cum
sua testa et calefactae in potu datae diebus plurumum no-
vem, aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio
ternas, quarto duas, quinto unam. sic et suspiria emendant
et vomicas. Esse animal locustae simile sine pinnis, quod 49
trixallis Graece vocetur, Latinum nomen non habeat, aliqui
arbitrantur, nec pauci auctores, hoc esse quod grylli voce

tur. ex his XX torreri iubent ac bibi e mulso contra orthopnoeas. sanguinem exspuentibus cocleae, si qui inlotis protropum infundat vel marinam aquam, ita decoquat et in cibo sumat, aut si tritae cum testis suis sumantur cum protropo, sic et tussi medentur, — vomicas privatim sanat mel in quo
50 apes sint demortuae, — sanguinem reicientibus pulmo volturinus vitigineis lignis combustus adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iisdem portionibus potus mane atque vesperi e vino, si febres absint, si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sint.

51 (17.) Pecudis lien recens magicis praeceptis super dolentem lienem extenditur dicente eo qui medeatur lieni se remedium facere. post hoc iubent in pariete dormitori eius tectorio includi et obsignari anulo ter, noviens carmen dici. caninus si viventi eximatur et in cibo sumatur, liberat eo vi-
52 tio. quidam recentem superinligant. alii duum dierum catuli ex aceto scillite dant ignoranti, vel irenacei lienem, item coclearum cinerem cum semine lini et urticae addito melle, donec persanet. liberat et lacerta viridis viva in olla ante cubiculum dormitorium eius cui medeatur suspensa, ut egrediens revertensque attingat manu, cinis e capite bubonis cum unguento, mel in quo apes sint mortuae, araneus, et maxume qui lycos vocatur.

53 (18.) Upupae cor lateris doloribus laudatur, coclearum cinis in tisana decoctarum, et per se inlinuntur. canis rabiosi calvariae cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stelio transmarinus capite ablato et intestinis decoctus in vino cum papaveris nigri denari pondere dimidio eo suco bibitur. lacertae virides decisis pedibus et capite in cibo sumuntur, cocleae tres contritae cum testis suis atque in vino decoctae cum
54 piperis granis XV. Aquilae pedes evellunt in aversum a suffragine ita ut dexter dexterae partis doloribus adalligetur,
29, 136 sinister laevae. multipeda quoque, quam oniscon appellavimus, medetur denari pondere ex vini cyathis duobus pota. vermem terrenum catillo ligneo ante fisso et ferro vincto inpositum aqua excepta perfundere et defodere unde effoderis Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis adfirmantes.

7. (19.) Dysintericos recreant femina pecudum decocta 55
cum lini semine aqua pota, caseus ovillus vetus, sebum ovium
decoctum in vino austero. hoc et ileo medetur et tussi ve-
teri, dysintericis stelio transmarinus ablatis intestinis et capite
pedibusque ac cute, decoctus aeque et cibo sumptus, cocleae
duae cum ovo, utraque cum putamine contrita atque in vase
novo addito sale et passi cyathis duobus aut palmarum suco
et aquae cyathis tribus subfervefactis et in potu datis. pro- 56
sunt et combustae, ut cinis earum bibatur in vino addito re-
sinae momento. cocleae nudae, de quibus diximus, in Africa 29, 112
maxume inveniuntur, utilissimae dysintericis, quinae combu-
stae cum denari dimidii pondere acaciae, ex eo cinere dan-
tur coclearia bina in vino myrtite aut quolibet austero cum
pari modo caldae. quidam omnibus Africanis ita utuntur, 57
alii totidem Africanas et latas infundunt potius et, si maior
fluctio sit, addunt acaciam fabae magnitudine. Senectus an-
guium dysinteriae et tenesmis in stagneo vase decoquitur
cum rosaseo, vel si in alio, cum stagno inlinitur. ius ex gal-
linaceis idem medetur, sed veteris gallinacei vehementius sal-
sum ius alvom ciet. Membrana gallinarum tosta et data in 58
oleo ac sale coeliacorum dolores mulcet, — abstinere au-
tem frugibus ante et gallinam et hominem oporteat, — fimum
columbinum tostum potumque. Caro palumbis in aceto deco-
cta dysintericis et coeliacis medetur, turdus inassatus cum
myrti bacis dysintericis, item merulae, mel in quo apes sint
mortuae decoctum.

(20.) Gravissimum vitium alvi ileos appellatur. huic re- 59
sisti aiunt discerpti vespertilionis sanguine, etiam inlito ven-
tre subveniri. sistit alvom primum coclea sicut diximus in 48
suspiriosis temperata, item cinis earum quae vivae crematae
sint potus ex vino austero, gallinaceorum iecur assum aut
ventriculi membrana quae abici solet inveterata admixto pa-
paveris suco, — alii recentem torrent ex vino bibendam, —
ius perdicum et per se ventriculus contritus ex vino nigro, 60
item palumbis ferus ex posca decoctus, lien pecudis tostus
et in vino tritus, fimum columbinum cum melle inlitum, ossi-
fragi venter arefactus et potus iis qui cibos non conficiant
utilissimus, vel si tantum manu teneant capientes cibum. qui-

dam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent,
61 maciem enim facit, sistit et anatum mascularum sanguis. Inflationem discutit coclearum cibus, tormina lien ovium tostus atque e vino potus, palumbus ferus ex posca decoctus, adips otidis ex vino, cinis ibidis sine pinnis crematae potus. quod praeterea traditur in torminibus mirum est, anate adposita
62 ventri transire morbum anatemque mori. Tormina et melle curantur in quo sunt apes emortuae decocto. coli vitium efficacissime sanatur ave galerita assa in cibo sumpta. quidam in vase novo cum plumis exuri iubent conterique in cinerem bibique ex aqua coclearibus ternis per quatriduum, quidam cor eius adalligari femini, alii recens tepensque adhuc devo-
63 rari. consularis Asprenatum domus est in qua alter e fratribus colo liberatus est ave hac in cibo sumpta et corde eius armilla aurea incluso, alter sacrificio quodam facto crudis laterculis ad formam camini atque, ut sacrificium peractum erat, obstructo sacello. Unum est ossifrago intestinum mirabili natura omnia devorata conficienti. huius partem extremam
64 adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi de quibus mirum proditur. si catuli priusquam videant adplicentur triduo stomacho maxume ac pectori et ex ore aegri suctum lactis accipiant, transire vim morbi, postremo exanimari dissectisque palam fieri aegri causas morbi, et humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto ventre in toto anno caveri tradunt, aut in dolore si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

65 8. (21.) Murino fimo contra calculos inlinere ventrem prodest. Irenacei carnem iucundam esse aiunt, si capite percusso uno ictu interficiatur prius quam in se urinam reddat. haec caro ad hunc modum occisi stillicidia in vesica emendat, item suffitus ex eodem. quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnem comederint stranguriae morbum contrahere tra-
66 ditur. Iubent et vermis terrenos bibi ex vino aut passo ad
48 conminuendos calculos vel cocleas decoctas ut in suspiriosis, easdem exemptas testis tris tritasque in vini cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die unam, ut stillicidium urinae emendent, testarum vero inanium cinerem ad calculos pellendos,

item hydri iecur bibi vel scorpionum cinerem aut in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. lapillos qui in gallinaceo- 67
rum vesica aut in palumbium ventriculo inveniantur conteri, in potionem inspergi, item membranam e ventriculo gallinacei aridam vel, si recens sit, tostam. fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos et alias difficultates vesicae, similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso et intestinorum ex his cinerem coclearibus tribus. e nido hi- 68
rundinum glaebulam dilutam aqua calida, ossifragi ventrem arefactum, turturis fimum in mulso decoctum vel ipsius discoctae ius. turdos quoque edisse cum bacis myrti prodest urinae, cicadas tostas in patellis, milipedam oniscon bibisse et in vesicae doloribus decoctum agninorum pedum. Alvom ciet gallinaceorum discoctorum ius et acria mollit, ciet et hirundinum fimum adiecto melle subditum.

(22.) Sedis vitiis efficacissima sunt oesypum, — quidam 69
adiciunt pompholygem et rosaceum, — canini capitis cinis, senecta serpentis ex aceto, si rhagades sint, cinis fimi canini candidi cum rosaceo — aiunt inventum Aesculapi esse eodemque et verrucas efficacissime tolli —, murini fimi cinis, adips cygni, adips bovae. procidentia ibi sucus coclearum punctis evocatus inlitu repellit. attritis medetur cinis muris silvatici 70
cum melle, fel irenacei cum vespertilionis cerebro et canino lacte, adips anserinus cum cerebro et alumine et oesypo. fimum columbinum cum melle, condylomatis privatim araneus dempto capite pedibusque infricatus. Ne acria perurant, adips anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo, adips cygni. haec et haemorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis 71
cocleas crudas tritas cum vino Amineo et pipere potu prodesse dicunt, lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite, sic et stelionem adiectis huic papaveris nigri obolis tribus, ruptis, convolsis fel ovium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucisque medetur arietini 72
pulmonis inassati sanies, ceteris vitiis vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua, sebum ex omento pecudis, praecipue a renibus, admixto pumicis cinere et sale, lana sucida ex aqua frigida. carnes pecudis combustae ex aqua, mulae ungularum cinis, dentis caballini contunsi farina inspersa, test-

vero farina ex ossibus canini capitis sine carne tunsis. si de-
cidat testium alter, spumam coclearum inlitam remedio esse
73 tradunt. taetris ibi ulceribus et manantibus auxiliantur canini
capitis recentes cineres, cocleae parvae latae contritae ex
aceto, senectus anguium ex aceto vel cinis eius, mel in quo
apes sint inmortuae cum resina, cocleae nudae, quas in Africa
56 gigni diximus, tritae cum turis polline et ovorum albo, tri-
cesimo die resolvunt. aliqui pro ture bulbum admiscent.
74 Hydrocelicis stelionis mire prodesse tradunt capite, pedibus,
interaneis ademptis relicum corpus inassatum, — in cibo id
saepius datur, — sicut ad urinae incontinentiam caninum adi-
pem cum alumine schisto, fabae magnitudine, cocleas Africa-
nas cum sua carne et testa crematas poto cinere, anserum
trium linguas inassatas in cibo. huius rei auctor est Anaxi-
75 laus. at panos aperit sebum pecudum cum sale tosto, muri-
num fimum admixto turis polline et sandaraca discutit, lacer-
tae cinis et ipsa divisa inposita, item multipeda contrita ad-
mixta resina terebinthina ex parte tertia. quidam et sinopidem
admiscent cocleae contunsae, et per se cinis inanium coclea-
rum cerae mixtus discussoriam vim habet, fimum columbarum
per sese vel cum farina hordeacea aut avenacea inlitum. Can-
tharides mixta calce panos scalpelli vice auferunt, inguinum
tumorem cocleae minutae cum melle inlitae leniunt.

76 9. (23.) Varices ne nascantur, lacertae sanguine pueris
crura ieiunis a ieiuno inlinuntur. podagras lenit oesypum
cum lacte mulieris et cerussa, fimum pecudum quod liquidum
reddunt, pulmones pecudum, fel arietis cum sebo, mures dis-
secti inpositi, sanguis mustelae cum plantagine inlitus et vi-
vae combustae cinis ex aceto ac rosaceo, si pinna inlinatur
vel si cera et rosaceum admisceatur, fel caninum ita ne manu
attingatur, sed pinna inlinatur, fimum gallinarum, vermium
77 terrenorum cinis cum melle ita ut tertio die solvantur. ali-
qui ex aqua inlinere malunt, alii ipsos acetabuli mensura
cum melle cyathis tribus pedibus ante rosaceo perunctis.
cocleae latae potae tollere dicuntur pedum et articulorum
dolores. bibuntur autem binae in vino tritae. eaedem inlinun-
tur cum helxines herbae suco. quidam ex aceto intrivisse
contenti sunt. sale quidam cum vipera cremato in olla nova

saepius sumpto aiunt liberari podagra. utile esse et adipe viperino pedes perungui. et de milvo adfirmant, si inveterato 78 tritoque quantum tres digiti capiunt bibatur ex aqua, aut si pedes sanguine ** cum urtica, vel pinnis earum cum primum nascentur tritis cum urtica. quin et fimum earum articulorum doloribus inlinitur, item cinis mustelae aut coclearum, et cum amylo vel tragacantha. Incussos articulos aranei telae commodissime curant. sunt qui cinere earum uti malint sicut fimi columbini cinere cum polenta et vino albo. articulis luxatis praesentaneum est sebum pecudis cum cinere 79 e capillo mulierum. pernionibus quoque inponitur sebum pecudum cum alumine, canini capitis cinis aut fimi murini. quod si pura sint ulcera, cera addita ad cicatricem perducunt vel glirium crematorum favilla ex oleo, item muris silvatici cum melle, vermium quoque terrenorum cum oleo vetere et cocleae quae nudae inveniuntur. ulcera omnia pedum 80 sanat cinis earum quae vivae combustae sunt, fimi gallinarum cinis, exulcerationes columbini fimi ex oleo. attritus calciamentorum veteris soleae crematae cinis, agninus pulmo et arietis sanat, dentis caballini contunsi farina privatim subluviem. Lacertae viridis sanguis subtritus et hominum et iumentorum sublitus sanat, clavos pedum urina muli mulaeve cum luto suo inlita, fimum ovium, iecur lacertae viridis vel sanguis flocco inpositus, vermes terreni ex oleo, stelionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo, fimum columbinum decoctum ex aceto, verrucas vero omnium generum 81 urina canis recens cum suo luto inlita, fimi canini cinis cum cera, fimum ovium, sanguis recens murinus inlitus vel ipse mus divolsus, irenacei fel, caput lacertae vel sanguis vel cinis totius, membrana senectutis anguium, fimum gallinaceum cum oleo et nitro. Cantharidas cum uva taminia intritae exedunt, sed ita erosas aliis quae ad persananda ulcera demonstravimus curari oportet.

10. (24.) Nunc praevertemur ad ea quae totis corporibus 82 metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse dicunt Magi domus totius suffitae eo purificataeve contra omnia mala medicamenta, item sanguinem canis respersis parietibus genitaleque eius sub limine ianuae defossum. minus mi-

rentur hoc qui sciunt foedissimum animalium in quantum magni-
ficent ricinum, quoniam uni nullus sit exitus saginae nec finis
alia quam morte diutius in fame viventi. septenis ita diebus
83 durasse tradunt, at in satietate paucioribus dehiscere. hunc
ex aure sinistra canis omnis dolores sedare adalligatum. fun-
dicium in augurio vitalium habent, nam si aeger ei respon-
deat qui intulerit a pedibus stanti interrogantique de morbo,
spem vitae certam esse, moriturum nihil respondere. adi-
ciunt ut evellatur ex aure laeva canis cui non sit alius quam
84 niger colos. Nigidius fugere toto die canes conspectum eius
qui e sue id animal evellerit scriptum reliquit. rursus Magi
tradunt lymphatos sanguinis talpae adspersu resipiscere, eos
vero qui a nocturnis dis Faunisque agitentur draconis lingua
et oculis et felle intestinisque in vino et oleo decoctis ac sub
diu nocte refrigeratis perunctionibus matutinis vespertinisque
liberari.

85 (25.) Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander am-
phisbaenam serpentem mortuam adalligatam vel pellem tan-
tum eius, quin immo arbori quae caedatur adalligata non al-
gere caedentis faciliusque succidere. itaque sola serpentium
frigori se conmittit, prima omnium procedens et ante cuculi
cantum. aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo
audiat alitem illam si dexter pes circumscribatur ac vestigium
id effodiatur, non gigni pulices ubicumque spargatur.

86 (26.) Paralysim caventibus pinguia glirium decocta et
35 soricum utilissima esse tradunt, milipedas ut in angina dixi-
mus potas phthisim sentientibus, lacertum viridem decoctum in
vini sextariis tribus ad cyathum unum, singulis coclearibus
sumptis per dies donec convalescant, coclearum cinerem po-
87 tum in vino. (27.) comitialibus morbis oesypum cum murrae
momento et vini cyathis duobus dilutum magnitudine nucis
abellanae, a balineo potum, testiculos arietinos inveteratos
tritosque dimidio denari pondere in aqua vel lactis asinini
hemina. interdicitur vini potus quinis diebus ante et postea.
88 magnifice laudatur et sanguis pecudum potus, item fel cum
melle, praecipue agninum, catulus lactens sumptus absciso
capite pedibusque ex vino et murra, lichen mulae potus in
oxymelite cyathis tribus, stelionis transmarini cinis potus in

aceto, tunicula stelionis, quam eodem modo aestate ut anguis exuit, in potu. quidam et ipsum harundine exinteratum inveteratumque bibendum dederunt, alii in cibo in ligneis veribus inassatum. operae pretium est scire quomodo praeripiatur, 89
cum exuitur, membrana hiberna alias devoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt, inde stelionum nomine in male translato. observant cubile eius aestatibus, — est autem in loricis ostiorum fenestrarumque aut camaris sepulchrisve, — ibi vere incipiente fissis harundinibus textas opponunt casas quarum angustiis etiam gaudet, eo facilius exuens circumdatum torporem. sed derelicto non potest remeare. nihil ei remedio in comitialibus morbis prae- 90
fertur. prodest et cerebrum mustelae inveteratum potumque et iecur eius, testiculi volvaeque aut ventriculus inveteratus cum coriandro, ut diximus, item cinis, silvestris vero tota 29. 60
in cibo sumpta. eadem omnia praedicantur ex viverra, lacerta viridis cum condimentis quae fastidium abstergeant, ablatis pedibus et capite, coclearum cinis addito semine lini et urticae cum melle linitu sanant. Magis placet draconis 91
cauda in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis vel lapilli e ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto adnexi. dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. quod si pullus is detur in cibo, quem primum pepererit, cum quis primum temptatus sit, liberatur eo malo. postea medetur hirundinum sanguis cum ture vel cor recens devoratum. quin et e nido earum lapillus inpositus recreare dicitur confestim et adalligatus in perpetuum tueri. praedicatur et iecur milvi 92
devoratum et senectus serpentium, iecur volturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum, cor pulli volturini adalligatum. sed et ipsum volturem in cibo dari iubent et quidem satiatum humano cadavere. quidam pectus eius bibendum censent in cerrino calice, aut testis gallinacei ex aqua et lacte antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inveteratos. fuere et qui viginti unam muscas rufas, et quidem de mortuo, in potum darent, infirmioribus pauciores.

11. (28.) Morbo regio resistunt sordes aurium aut mam- 93
marum pecudis denari pondere cum murrae momento et vini

cyathis duobus, canini capitis cinis in mulso, multipeda in
hemina vini, vermes terreni in aceto mulso cum murra, gal-
lina, si sit luteis pedibus, prius aqua purificatis, dein colutis
94 vino quod bibatur, cerebrum perdicis aut aquilae in vini cya-
this tribus, cinis plumarum aut interaneorum palumbis in mul-
so ad coclearia tria, passerum cinis sarmentis crematorum
coclearibus duobus in aqua mulsa. Avis icterus vocatur a
colore, quae si spectetur, sanari id malum tradunt et avem
mori. hanc puto Latine vocari galgulum.
95 (29.) Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum cali-
dus circa caput adligatus. nam muris cerebrum dare potui ex
aqua aut cinerem mustelae vel etiam inveteratas carnis irena-
cei quis possit furenti, etiamsi sit certa medicina? bubonis
quidem oculorum cinerem inter ea quibus prodigiose vitam lu-
dificantur acceperim, praecipueque febrium medicina placitis
96 eorum renuntiat. namque et in XII signa digessere eam sole
transmeante iterumque luna, quod totum abdicatum paucis e
pluribus edocebo, siquidem crematis tritisque cum oleo per-
ungui iubent aegros, cum geminos transeat sol, cristis et au-
97 ribus et unguibus gallinaceorum, si luna, radiis barbisque
eorum, si virginem alteruter, hordei granis, si sagittarium,
vespertilionis alis, si leonem luna, tamaricis fronde, et adi-
ciunt sativae, si aquarium, e buxo carbonibus tritis. ex istis
confessa aut certe verisimilia ponemus, sicuti lethargum ol-
factoriis excitari, inter ea fortassis mustelae testiculis invete-
ratis aut iocinere usto. his quoque pulmonem pecudis cali-
dum circa caput adalligari putant utile.
98 (30.) In quartanis medicina clinice propemodum nihil
pollet. quamobrem plura eorum remedia ponemus primum-
que ea quae adalligari iubent: pulverem in quo se accipiter
volutaverit lino rutilo in linteolo, canis nigri dentem longissi-
mum. pseudosphecem vocant vespam quae singularis volitat,
hanc sinistra manu adprehensam subnectunt, alii vero quam
quis eo anno viderit primam. viperae caput abscisum in lin-
99 teolo vel cor viventi exemptum. muris rostellum auriculas-
que summas russeo panno ipsumque dimittunt, lacertae vivae
dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso in
pellicula caprina, scarabaeum qui pilas volvit. propter hunc

Aegypti magna pars scarabaeos inter numina colit, curiosa
Apionis interpretatione, qua colligat solis operum similitudi-
nem huic animali esse, ad excusandos gentis suae ritus. sed 100
et alium adalligant Magi cui sunt cornicula reflexa, sinistra
manu collectum. tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dis-
sectum utrique lacerto adligant, cetera sinistro. cor an-
guium sinistra manu exemptum viventibus, scorpionis caudae
quattuor articulos cum aculeo, panno nigro, ita ut nec scor-
pionem dimissum nec eum qui adligaverit videat aeger tri-
duo, post tertium circuitum id condat. urucam in linteolo 101
ter lino circumdant totidem nodis ad singulos dicente quare
faciat qui medebitur, limacem in pellicula vel quattuor lima-
cum capita praecisa harundine, multipedam lanae involutam,
vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pinnas germi-
nent, alios e spinosis frutectis lanuginosos. quidam ex illis
quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant co-
cleasque quae nudae inveniuntur. stelionem inclusum ca- 102
psulis subiciunt capiti et sub decessu febris emittunt, devo-
rari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum
inveteratumque conteri et in calida aqua bibi, corda hirundi-
num cum melle. alii fimum drachma una in lactis caprini vel
ovilli vel passi cyathis tribus ante accessiones, sunt qui totas
censeant devorandas. aspidis cutem pondere sexta parte 103
denari cum piperis pari modo Parthorum gentes in remedium
quartanae bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryga-
nion adalligatum remedio esse quartanis. quod esset animal
neque ille descripsit nec nos invenimus qui novisset. demon-
strandum tamen fuit a tam gravi auctore dictum, si cuius cura
efficacior esset inquirendi. cornicis carnis esse, nitrum in-
linere in longis morbis utilissimum putant. Et in tertianis 104
fiat potestas experiendi, quoniam miserias copia spei dele-
ctat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso in sple-
niolo resinae ceraeque inposita utrisque temporibus et fronti
prosit, aut ipse calamo adalligatus, qualiter et aliis febribus
prodesse traditur, item lacerta viridis adalligata viva in eo
vase quod capiat, quo genere et recidivas frequenter abigi
adfirmant.

(31.) Hydropicis oesypum ex vino addita murra modice 105

potui datur, nucis abellanae magnitudine. aliqui addunt et anserum adipem ex vino myrteo. sordes ab uberibus ovium eundem effectum habent, item carnes inveteratae irenacei sumptae. vomitus quoque canum inlitus ventri aquam trahere promittitur.

106 12. (32.) Igni sacro medetur oesypum cum pompholyge et rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto inliti, gryllus contritus in manibus, quo genere praestat ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto anno *ei non* accidat. — oportet autem eum ferro cum terra cavernae suae tolli, — anseris adips, viperae caput aridum adservatum et combustum, deinde ex aceto inpositum, senectus serpentium ex aqua inlita a balineo cum bitumine et sebo agnino.

107 (33.) Carbunculus fimo columbino aboletur per se inlito vel cum lini semine ex aceto mulso, item apibus quae in melle sint mortuae inpositis polentaque inposita inspersa. in verendis ceterisque ibi ulceribus occurrit ex melle oesypum cum plumbi squamis, item fimum pecudum incipientibus carbunculis. tubera et quaecumque emolliri opus est efficacissime anserino adipe curantur, idem praestat et gruum adips.

108 (34.) Furunculis mederi dicitur araneus priusquam nominetur inpositus et tertio die solutus, mus araneus pendens enecatus sic ut terram nec postea attingat, ter circumlatus furunculo, totiens exspuentibus medente et cui is medebitur, ex gallinaceo fimo quod est rufum maxume recens inlitum ex aceto, ventriculus ciconiae ex vino decoctus, muscae inpari numero infricatae digito medico, sordes ex pecudum auriculis, sebum ovium vetus cum cinere capilli mulierum, sebum arietis cum cinere pumicis et salis pari pondere.

109 (35.) Ambustis canini capitis cinis medetur, item glirium cum oleo, fimum ovium cum cera, murium cinis, coclearum quoque sic ut ne cicatrix quidem adpareat, adips viperinus,
110 fimi columbini cinis ex oleo inlitus, (36.) nervorum nodis capitis viperini cinis in oleo cyprio, terreni vermes cum melle inliti, ** dolores eorum adips, amphisbaena mortua adalligata, adips volturinus cum ventre arefactus contritusque cum adipe suillo inveterato, cinis e capite bubonis in mulso

potus cum lili radice, si Magis credimus. In contractione nervorum caro palumbina in cibis prodest et inveterata, irenacei spasticis, item mustelae cinis, — serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet —, opisthotonicis milvi iecur aridum tribus obolis in aquae mulsae cyathis tribus potum.

(37.) Reduvias et quae in digitis nascuntur pterygia 111 tollunt canini capitis cinis aut volva decocta in oleo, superinlito butyro ovillo cum melle, item folliculus cuiuslibet animalium fellis, unguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutae aut locustae frictae cum sebo hircino, pecudum sebum. aliqui miscent viscum et porcillacam, alii aeris florem et viscum ita ut tertio die solvant.

13. (38.) Sanguinem sistit in naribus sebum ex omento 112 pecudum inditum, item coagulum ex aqua, maxume agninum subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint, adips anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus, coclearum terrenae, sed et ipsae extractae testis. e naribus fluentem co- 101 cleae contritae fronti inlitae, aranei telae, gallinacei cerebellum vel sanguis, profluvia ex cerebro, item columbinus ob id servatus concretusque. si vero ex volnere inmodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ovorum cremati cinis inpositus mire s[illegible].

(39.) Ulceribus medetur oesypum cum hordei cinere et 113 aerugine aequis partibus, ad carcinomata quoque ac serpentia valet. erodit et ulcerum margines, carnisque excrescentis ad aequalitatem redigit. explet quoque et ad cicatricem perducit. magna vis et in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro, aut in cinere ex ossibus feminum agninorum, praecipue in his ulceribus quae cicatricem non trahunt, magna et pulmonibus, praecipue arietum. carnis excrescentis in ulceribus ad aequalitatem efficacissime reducunt. fimo 114 quoque ipso ovium sub testo calefacto et subiecto tumor volnerum sedatur, fistulae purgantur sanantarque, item epinyctides. summa vero vis in canini capitis cinere, excrescentia omnia spodi vice erodit et persanat. et murino fimo eroduntur, item mustelae fimi cinere. duritias in alto ulcerum et carcinomata persequitur multipeda trita admixta resina

terebinthina et sinopide. eadem utilissima sunt in his ulceri-
115 bus quae vermibus periclitentur. Quin et vermium ipsorum
genera mirandos usus habent. cosses qui in ligno nascuntur
sanant ulcera omnia, nomas vero combusti cum pari pondere
anesi ex oleo inliti. volnera recentia conglutinant terreni
adeo ut nervos quoque abscisos inlitis solidari intra septu-
mum diem persuasio sit, itaque in melle servandos censent.
cinis eorum margines ulcerum duriores absumit cum pice li-
116 quida vel symphyto et melle. quidam arefactis in sole ad
volnera ex aceto utuntur nec solvont nisi biduo intermisso.
eadem ratione et coclearum terrenae prosunt, totaeque exem-
ptae recentia volnera tunsae inpositae conglutinant et nomas
sistunt. herpes quoque animal a Graecis vocatur quo prae-
cipue sanantur quaecumque serpunt. cocleae prosunt et cum
testis suis tunsae, cum murra quidem et ture etiam praecisos
117 nervos sanare dicuntur. draconum quoque adips siccatus in
sole magnopere prodest, item gallinacei cerebrum recentibus
plagis. sale viperino in cibo sumpto tradunt et ulcera tracta-
biliora fieri ac celerius sanari. Antonius quidem medicus cum
incidisset insanabilia ulcera, viperas edendas dabat miraque
celeritate persanabat. trixallidum cinis margines ulcerum
duros aufert cum melle, item fimi columbini cum arrhenico et
118 melle ea quae erodenda sunt. bubonis cerebrum cum adipe
anserino mire volnera dicitur glutinare, quae vocantur ca-
coethe cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter
prius elutis linteolis, ulula avis cocta in oleo, cui liquato mi-
scetur butyrum ovillum et mel. ulcerum labra duriora apes
in melle mortuae emolliunt, et elephantiasim sanguis et cinis
mustelae. verberum volnera atque vibices pellibus ovium
recentibus inpositis oblitterantur.
119 (40.) Articulorum fracturis cinis feminum pecudis pecu-
liariter medetur cum cera, — efficacius idem medicamentum
fit maxillis simul ustis cornuque cervino et cera mollita rosa-
ceo, — ossibus fractis caninum cerebrum linteolo inlito,
superpositis lanis quae subinde subfundantur, fere XIIII die-
bus solidat, nec tardius cinis silvestris muris cum melle aut
vermium terrenorum, qui et ossa extrahit.
120 (41.) Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo,

praecipue ex ariete, sebum ex nitro, lacertae viridis cinis,
vernatio anguium ex vino decocta, fimum cōlumbinum cum
melle, item vitiligines albas ex vino, vitiliginem et canthari-
des cum rutae foliorum duabus partibus. in sole, donec for-
micet cutis, tolerandae sunt, postea fovere oleoque perun-
guere neccessarium iterumque inlinire, idque diebus pluribus
facere, caventis exulcerationem altam. ad easdem vitiligi- 121
nes et muscam inlini iubent cum radice eupatoriae, gallina-
rum fimi candidum servatum in oleo vetere cornea pyxide,
vespertilionis sanguinem, fel irenacei ex aqua. scabiem vero
bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis
caninus sedant, pruritum cocleae minutae latae contritae
inlitae.

(42.) Harundines et tela quaeque alia extrahenda sunt 122
corpori evocat mus dissectus inpositus, praecipue vero la-
certa dissecta, et vel caput tantum eius contunsum cum sale
inpositum, cocleae ex his quae gregatim folia sectantur con-
tunsae inpositaeque cum testis et eae quae manduntur exem-
ptae testis, sed cum leporis coagulo efficacissime. ossa an-
guium eundem cum coagulo cuiuscumque quadripedis intra
tertium diem adprobant effectum. laudantur et cantharides
tritae cum farina hordei.

14. (43.) In muliebribus malis membranae e partu ovium 123
proficiunt, sicut in capris retulimus. fimum quoque pecu- 28, 256
dum eosdem usus habet. locustarum suffitu stranguriae ma-
xume mulierum iuvantur. gallinaceorum testis *si* subinde a
conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. 'partus
conceptos hystricum cinis potus continet, maturat caninum
lacte potum, evocat membrana e secundis canum, si terram
non attigerit. lumbos parturientium potus lactis, fimum mu- 124
rinum aqua pluvia dilutum mammas mulierum a partu tumen-
tis reficit. cinis irenaceorum cum oleo perunctarum custodit
partus contra abortus. facilius enituntur quae fimum anseri-
num cum aquae duobus cyathis sorbuere, aut ex utriculo mu-
stelino per genitale effluentis aquas. Vermes terreni inliti 125
ne cervicis scapularumque nervi doleant praestant. gravis
secundas pellunt in passo poti. iidem per se inpositi mam-
marum suppurationes concocunt et aperiunt extrahuntque et

ad cicatricem perducunt. lacte evocant poti cum mulso. inveniuntur et vermiculi qui adalligati collo continent partum, detrahuntur autem sub partu, alias eniti non patiuntur. cavendum et ne in terra ponantur, conceptus quoque causa dantur
126 in potu quini aut septeni. cocleae in cibo sumptae accelerant partum, item conceptum inpositae cum croco. eaedem ex amylo et tragacantha inlitae profluvia sistunt. prosunt et purgationibus sumptae in cibo et volvam aversam corrigunt cum medulla cervina ita ut uni cocleae denari pondus addatur et cypri. inflationes quoque volvarum discutiunt exemptae testis tritae cum rosaceo. ad haec Astypalaeicae maxume eli-
127 guntur. alio modo Africanae binae tritae cum feni Graeci quod tribus digitis capiatur, addito melle coclearibus quattuor, inlinuntur alvo prius irino suco perunctae. sunt et minumae lubricaeque candidae cocleae passim oberrantes. hae arefactae sole in tegulis tunsaeque in farinam miscentur lomento aequis partibus candoremque et laevorem corpori adferunt.
128 scabendi desideria tollunt minutae et latae cum polenta. Viperam mulier praegnas si transcenderit, abortum faciet, item amphisbaenam, mortuam dumtaxat, nam vivam habentes in pyxide inpune transeunt, etiam si mortua sit atque adservata. partus facilis praestat vel mortua. mirum, si non adservatam transcenderit gravida, innoxium fieri, si protinus transcendat adservatam. Anguis inveterati suffitu menstrua adiuvant.

129 (44.) Anguium senectus adalligata lumbis faciliores partus facit, protinus a puerperio removenda. dant et in vino bibendam cum ture, aliter sumpta abortum facit. baculum quo angui rana excussa sit parturientis adiuvat, trixallidum cinis inlitus cum melle purgationes, item araneus qui filum deducit ex alto. capi debet manu cava tritusque admoveri, quod si
130 redeuntem prenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilae repertus nido custodit partus contra omnis abortuum insidias. pinna volturina subiecta pedibus adiuvat parturientis. ovom corvi cavendum gravidis constat, quoniam transgressis abortum per os faciat. fimum accipitris in mulso potum videtur fecundas facere. volvarum duritias, collectiones adips anserinus aut cygni emollit.

(45.) Mammas a partu custodit adips anseris cum rosa- 131
ceo et araneo. Phryges et Lycaones mammis puerperio ve-
xatis invenerant otidum adipem utilem esse. his quae volva
strangulentur et blattas inlinunt. ovorum perdicis putaminum
cinis cadmeae mixtus et cerae stantis mammas servat. putant
et ter circumductas ovo perdicis non inclinari et, si sorbean-
tur, eadem fecunditatem facere, lactis quoque copiam, cum
anserino adipe perunctis mammis dolores minuere, molas
uteri rumpere, scabiem volvarum sedare, si cum cimice trito
inlinantur.

(46.) Vespertilionum sanguis psilotri vim habet, sed ma- 132
lis puerorum inlitus non satis proficit nisi aerugo vel cicutae
semen postea inducatur. sic enim aut in totum tolluntur pili
aut non excedunt lanuginem. idem et cerebro eorum profici
putant. est autem duplex, rubens utique et candidum. aliqui
sanguinem et iecur eiusdem admiscent. quidam in heminis 133
tribus olei discocunt viperam, exemptis ossibus psilotri vice
utuntur evolsis prius pilis quos renasci nolunt. fel irenacei
psilotrum est, utique mixtum vespertilionis cerebro et lacte
caprino, item cinis per se. lacte canis primiparae evolsis
pilis quos renasci nolunt vel nondum natis perunctae partes
alios non sufficiunt. idem evenire traditur sanguine ricini 134
evolsi cani, item hirundinino sanguine vel felle. 15. Ovis for-
micarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt, si vero
oculi nigri nascentium placeant, soricem praegnati edendum.
capilli ne canescant vermium terrenorum cinere praestari ad-
mixto oleo.

(47.) Infantibus qui lacte concreto vexantur praesidio 135
est agninum coagulum ex aqua potum, aut si coagulatio lactis
acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. ad dentitiones ce-
rebrum pecoris utilissimum est. ossibus in canino fimo inven-
tis adustio infantium quae vocatur siriasis adalligatis emenda-
tur, rames infantium lacertae viridis admotae dormientibus
morsu. postea harundini adligata suspenditur in fumo, tra-
duntque pariter cum exspirante sanari infantem. coclearum 136
saliva inlita infantium oculis palpebras corrigit gignitque. ra-
mitosis coclearum cinis cum ture et ex uvis albo suco inlitus
per dies triginta medetur. inveniuntur in corniculis coclearum

harenaceae duritiae, hae dentitionem facilem praestant adal-
ligatae. coclearum inanium cinis cerae mixtus procidentium
137 interaneorum partis extremas prohibet. oportet autem cineri
misceri saniem punctis emissam e cerebro viperae. cerebrum
viperae inlitum pelliculae dentitiones adiuvat. idem valent et
grandissimi dentes serpentium. fimum corvi lana adalligatum
infantium tussi medetur. vix est serio conplecti quaedam,
non omittenda tamen, quia sunt prodita. ramiti infantium
lacerta mederi iubent. marem hanc prendi, intellegi, si
138 cauda unam cavernam habeat. id agendum ut per aurum
et argentum et ostrum mordeat vitium. tum in calice novo
inligatur, in fumo ponitur. urina infantium cohibetur muribus
elixis in cibo datis. scarabaeorum cornua grandia denticu-
139 lata adalligata iis amuleti naturam optinent. Bovae capiti
lapillum inesse tradunt, quem ab ea exspui, si necem timeat,
inopinantis praeciso capite exemptum adalligatumque mire
prodesse dentitioni. item cerebrum eiusdem ad eundem usum
adalligari iubent et limacis lapillum sive ossiculum, invenitur
in dorso. magnifice iuvat et ovis cerebrum gingivis inlitum
sicut auris adips anserinus cum ocimi suco inpositus. sunt
vermiculi in spinosis asperi, lanuginosi, hos adalligatos pro-
tinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo haereat.
140 (48.) Somnos adlicit oesypum cum murrae momento in
vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino et vino
myrtite, avis cuculus leporina pelle adalligatus, ardiolae ro-
strum in pelle asinina fronti adalligatum. putant et per se
rostrum effectus eiusdem esse vino colutum. e diverso
somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum.
141 (49.) In urina virili enecata lacerta venerem eius qui fe-
cerit inhibet. nam inter amatoria esse Magi dicunt. inhibet
et fimum cocleae et columbinum cum oleo et vino potum.
pulmonis volturini dextrae partes venerem concitant viris ad-
alligatae gruis pelle, item si lutea ex ovis quinque columba-
rum admixto adipis suilli denari pondere ex melle sorbean-
tur, passeres in cibo vel ova eorum, gallinacei dexter testis
142 arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris
et irino perunctis, si conceptum sit, partus continere, contra
inhiberi venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe

inlitis adalligatisque pelle arietina tradunt, item cuiuscumque,
si cum sanguine gallinacei lecto subiciantur. cogunt conci-
pere invitas saetae ex cauda mulae, si iunctis evellantur, in-
ter se conligatae in coitu. Qui in urinam canis suam eges- 143
serit dicitur ad venerem pigrior fieri. mirum et de stelionis
cinere, si verum est, linamento involutum in sinistra manu
venerem stimulare, si transferatur, contra inhibere, item
sanguinem collectum flocco suppositumque capiti mulierum
libidinem movere aut anseris linguam in cibo vel potione
sumptam.

(50.) Phthiriasim et totius corporis pota membrana se- 144
nectutis anguium triduo necat, serum exempto caseo potum
cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelae coagulo ad-
datur, negant corrumpi vetustate aut a muribus attingi. eius-
dem [mustelae] cinis si detur gallinaceis pullis et columbinis,
tutos esse a mustelis. Iumentorum urinae tormina vesperti-
lione adalligato finiuntur, verminatio ter circumlato verendis
palumbe. mirum dictu, palumbis emissus moritur iumentumque
liberatur confestim.

(51.) Ebriosis ova noctuae per triduum data in vino tae- 145
dium eius adducunt. ebrietatem arcet pecudum assus pulmo
praesumptus. hirundinis rostri cinis cum murra tritus et in
vino quod bibetur inspersus securos praestabit a temulentia.
invenit hoc Orus Assyriorum rex.

(52.) Praeter haec sunt notabilia animalium ad hoc vo- 146
lumen pertinentium: Gromphenam avem Sardinianam narrant
grui similem, ignotam iam etiam Sardis, ut existimo. in ea-
dem provincia ophion, cervis tantum pilo similis nec alibi
nascens. iidem auctores subiugum, quod nec quale esset
animal nec ubi nasceretur tradiderunt. fuisse quidem non
dubito, cum et medicinae ex eo sint demonstratae. M. Ci-
cero tradit animalia biuros vocari qui vitis in Campania
erodant.

16. (53.) Reliqua mirabilia ex iis quae diximus: non 147
latrari a cane membranam ex secundis canis habentem aut le-
poris fimum vel pilos tenentem. in culicum genere muliones
non amplius quam uno die vivere, eosque qui arborarii pici
rostrum habeant et mella eximant ab apibus non attingi. por-

148 cos sequi eum a quo cerebrum corvi acceperint in offa. pulverem in quo se mula volutaverit corpori inspersum mitigare ardores amoris. sorices fugari, si unus castratus emittatur. anguina pelle et farre et sale et serpyllo contritis una deiectisque cum vino in faucis boum uva maturescente, toto anno eos valere, vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. pulvere e vestigio anguium collecto sparsas apis in alvom reverti. arietis dextro teste praeligato ovis tantum gigni.
149 non lassari in ullo labore qui nervos ex alis et cruribus gruis habeant. mulas non calcitrare cum vinum biberint. ungulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam quae non perroderetur a veneno Stygis aquae, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, dignum memoria est magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia praevertemur.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXI.

---

1 Cap. 1. (Sect. 1.) Aquatilium secuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante et per undas fluctusque ac reciprocos aestus amniumque rapidos cursus inprobas exercente viris, nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus, quippe hoc elementum ceteris omnibus im-
2 perat. terras devorant aquae, flammas necant, scandunt in sublime et caelum quoque sibi vindicant ac nubium optentu vitalem spiritum strangulant, quae causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. quid esse mirabilius potest aquis

in caelo stantibus? at illae, ceu parum sit in tantam p
nire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, s
etiam lapides, subeuntque portantes aliena pondera. ea
cadentes omnium terra enascentium causa fiunt prorsu
rabili natura, si quis velit reputare, ut fruges gignantur,
res fruticesque vivant, in caelum migrare aquas anima
etiam herbis vitalem inde deferre, confessione victa
terrae quoque viris aquarum esse benefici. quapropter
omnia ipsarum potentiae exempla ponemus. cunctas
quis mortalium enumerare queat?

2. (2.) Emicant benigne passimque in plurimis
aliae frigidae, aliae calidae, aliae iunctae, sicut in Ta
Aquitanica gente et in Pyrenaeis montibus tenui inte
discernente, aliae tepidae egelidaeque, auxilia morboru
fitentes et e cunctis animalibus hominum tantum causa
pentes, — augent numerum deorum nominibus variis ur
condunt, sicut Puteolos in Campania, Statiellas in L
Sextias in Narbonensi provincia, nusquam tamen largiu
in Baiano sinu nec pluribus auxiliandi generibus, — al
puris, aliae aluminis, aliae salis, aliae nitri, aliae bi
nonnullae etiam acida salsave mixtura, vapore ipso
prosunt. tanta iis est vis, ut balineas calefaciant ac f
etiam in soliis fervere cogant. quae in Baiano Po
vocantur nomine accepto a Claudi Caesaris liberto
quoque percocunt. vaporant et in mari ipso qu
Crassi fuere, mediosque inter fluctus exsistit aliquid
salutare.

(3.) Iam generatim nervis prosunt pedibusve a
dicibus, aliae luxatis fractisve, inaniunt alvos, sanan
capiti auribusque privatim medentur, oculis vero
nae. digna memoratu villa est ab Averno lacu Pu
dentibus inposita litori, celebrata porticu ac nem
vocabat Cicero Academiam ab exemplo Athenar
positis voluminibus eiusdem nominis, in qua et
sibi instauraverat, ceu vero non in toto terrarum
set. huius in parte prima exiguo post obitum i
Vetere possidente eruperunt fontes calidi per
oculis, celebrati carmine Laureae Tulli, qui

eius, ut protinus noscatur etiam ministeriorum haustus ex illa maiestate ingeni. ponam enim ipsum carmen, uti queat ibi tantum non legi:

8 Quo tua, Romanae vindex clarissime linguae,
silva loco melius surgere iussa viret
atque Academiae celebratam nomine villam
nunc reparat cultu sub potiore Vetus,
hoc etiam adparent lymphae non ante repertae
languida quae infuso lumina rore levant.
nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
hoc dedit, hac fontis cum patefecit ope,
ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
sint plures oculis quae medeantur aquae.

(4.) In eadem Campaniae regione Sinuessanae aquae sterilitatem feminarum et virorum insaniam abolere produntur,
9 (5.) in Aenaria insula calculosis mederi, et quae vocatur Acidula ab Teano Sidicino quattuor milibus passuum, — haec frigida, — item in Stabiano quae Dimidia vocatur, et in Venafrano ex fonte Acidulo. idem contingit in Velino lacu potantibus, item in Syriae fonte iuxta Taurum montem auctor est M. Varro et in Phrygiae Gallo flumine Callimachus. sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui e fonte Rubro biberint Ctesias scribit.

10 (6.) Iuxta Romam Albulae aquae volneribus medentur egelidae, sed Cutiliae in Sabinis gelidissimae suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit, aptissimae stomacho, nervis, universo corpori.

(7.) Thespiarum fons conceptus mulieribus repraesentat, item in Arcadia flumen Elatum. custodit autem fetum Linus fons in eadem Arcadia abortusque fieri non patitur. e diverso in Pyrrhaea flumen quod Aphrodisium vocatur sterilis facit.

11 (8.) Lacu Alphio vitiligines tolli Varro auctor est, Titiumque praetura functum marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciae amnis podagricis medetur, sicut adparet in epistula Cassi Parmensis ad M. Antonium.

contra aquarum culpa in Troezene omnium pedes vitia sen-
tiunt. Tungri civitas Galliae fontem habet insignem plurumis 12
bullis stillantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in
fine potus intellegitur. purgat hic corpora, tertianas febris
discutit calculorumque vitia. eadem aqua igne admoto turbida
fit ac postremo rubescit. Leucogaei fontes inter Puteolos
et Neapolim oculis et volneribus medentur. Cicero in admi-
randis posuit Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum
indurari.

(9.) Eudicus in Hestiaeotide fontis duos tradit esse, Ce- 13
ronam ex quo bibentis ovis nigras fieri, Nelea ex quo albas,
ex utroque varias, Theophrastus Thuriis Crathim candorem
facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. (10.) quin et 14
homines sentire differentiam eam. nam qui e Sybari bibant
nigriores esse durioresque et crispo capillo, qui e Crathi
candidos molliores que ac porrecta coma, item in Macedonia
qui velint sibi candida nasci ad Haliacmonem ducere, qui
nigra aut fusca ad Axium. idem omnia fusca nasci quibus-
dam in locis dicit et fruges quoque, sicut in Messapiis, at
in Lusis Arcadiae quodam fonte muris terrestris vivere et
conversari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus.

(11.) In Boeotia ad Trophonium deum iuxta flumen Her- 15
cynnum e duobus fontibus alter memoriam alter oblivionem
adfert, inde nominibus inventis.

(12.) In Cilicia apud oppidum Cescum rivos fluit Nus,
ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit, at in
Cea insula fontem esse quo hebetes fiant, Zamae in Africa ex
quo canorae voces.

(13.) Vinum taedio venire iis qui ex Clitorio lacu bibe- 16
rint ait Eudoxus, et Theopompus inebriari fontibus iis quos di-
ximus. Mucianus Andri e fonte Liberi patris statis diebus 2, 230
septenis eius dei vinum fluere, si auferatur e conspectu tem-
pli, sapore in aquam transeunte. (14.) Polyclitus expleri 17
iuxta Solos Ciliciae, eo ungui Theophrastus, ac idem in
Aethiopia eiusdem nominis fontem, Lycos in Ditistra eius fon-
tem esse cuius aqua luceat. idem Ecbatanis traditur. Theo-
pompus in Scotusaeis lacum esse dicit qui volneribus me-
detur, (15.) Iuba in Trogodytis lacum insanum malefica vi 18

appellatum ter die fieri amarum salsumque ac deinde dulcem,
totiensque et noctu, scatentem albis serpentibus vicenum cu-
bitorum, idem in Arabia fontem exsilire tanta vi ut nullum non
19 pondus inpactum respuat. (16.) Theophrastus Marsyae fon-
tem in Phrygia ad Celaenarum oppidum saxa egerere. non
procul ab eo duo sunt fontes Cyllon et Gelon ab effectu
Graecorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur ex
quo potantis amorem deponere Mucianus credit.
20 (17.) Crannone est fons calidus citra summum fervorem,
qui vino triduo addito calorem potionis custodit in vasis. Sunt
et Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum
haustus triduo fervet, circa margines vero pumicem faciunt
aquae.
21 (18.) Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur,
discat in nulla parte naturae maiora esse miracula, quamquam
inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit Si-
den vocari stagnum in Indis in quo nihil innatet, omnia mer-
gantur, Caelius apud nos in Averno etiam folia subsidere,
22 Varro avis quae advolaverint emori. contra in Africae lacu
Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur, item in Siciliae
fonte Plinthia, ut Apion tradit, et in Medorum lacu puteoque
Saturni. Fons Limyrae transire solet in loca vicina porten-
dens aliquid, mirumque quod cum piscibus transit. responsa
ab his petunt incolae cibo quem rapiunt adnuentes, si vero
23 eventum negent, caudis abigunt. Amnis Holcas in Bithynia
Bryazum adluit, — hoc est templo et deo nomen, — cuius
gurgitem periuri negantur pati velut flammam urentem. Et
in Cantabria fontes Tamarici in auguriis habentur. tres sunt
octonis pedibus distantes, in unum alveum coeunt vasto sin-
24 guli amne. siccantur duodenis diebus, aliquando vicenis, ci-
tra suspicionem ullam aquae, cum sit vicinus iis fons sine
intermissione largus. dirum est non profluere eos adspicere
volentibus, sicut proxume Lartio Licinio legato post prae-
turam, post septem enim dies occidit. In Iudaea rivos sab-
batis omnibus siccatur.
25 (19.) E diverso miracula alia dira. Ctesias in Armenia
fontem esse scribit, ex quo nigros piscis ilico mortem ad-
ferre in cibis, quod et circa Danuvi exortum audivi, donec

veniatur ad fontem alveo adpositum, ubi finitur id genus pi-
scium, adeoque ibi caput amnis eius intellegit fama. hoc idem
et in Lydia in stagno Nympharum tradunt. In Arcadia ad Phe- 26
neum aqua profluit ex saxis, — Styx appellatur —, ilico ne-
cat, ut diximus, sed esse piscis parvos in ea tradit Theo- 2, 231
phrastus, letalis et ipsos, quod non in alio genere mortifero-
rum fontium. Necare aquas Theopompus et in Threcia apud 27
Cychros dicit, Lycus in Leontinis tertio die quam quis biberit,
Varro ad Soracte in fonte, cuius sit latitudo quattuor pedum.
sole oriente eum exundare ferventi similem, avis quae de-
gustaverint iuxta mortuas iacere. namque et haec insidiosa
conditio est quod quaedam etiam blandiuntur adspectu, ut ad
Nonacrim Arcadiae, omnino enim nulla deterrent qualitate.
hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens
ipsa lapidescat. aliter circa Thessalica Tempe, quoniam omni- 28
bus terrori est, traduntque aena etiam ac ferrum erodi illa
aqua. profluit, ut indicavimus, brevi spatio, mirumque, sili- 4, 31
qua silvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur semper
florens purpura. et quaedam sui generis herba in labris fon-
tis viret. In Macedonia, non procul Euripidis poetae sepul-
chro, duo rivi confluunt, alter saluberrimi potus, alter mor-
tiferi.

(20.) In Perperenis fons est quamcumque rigat lapideam 29
faciens terram, item calidae aquae in Euboeae Aedepso.
nam qua cadit rivos saxa in altitudinem crescunt. in Eury-
menis deiectae coronae in fontem lapideae fiunt. in Colos-
sis flumen est quo lateres coiecti lapidei extrahuntur. in Scy-
retico metallo arbores quaecumque flumine adluuntur saxa
fiunt cum ramis. destillantes quoque guttis lapide durescunt 30
in antris Coryciis Idaeo, nam Miezae in Macedonia etiam pen-
dentes in ipsis camaris, at in Corinthio cum cecidere. in
quibusdam speluncis utroque modo, columnasque faciunt, ut
in Phausia Chersonnesi Rhodiorum in antro magno, etiam dis-
colori adspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

3. (21.) Quaeritur inter medicos cuius generis aquae sint 31
utilissimae. stagnantis pigrasque merito damnant, utiliores
quae profluunt existimantes, cursu enim percussuque ipso
extenuari atque proficere, eoque miror cisternarum ab ali-

quis maxume probari. sed hi rationem adferunt, quoniam le-
vissima sit imbrium quae subire potuerit ac pendere in aere.
32 ideo et nivis praeferunt, nivibusque etiam glaciem velut ad
infinitum coacta subtilitate. leviora enim haec esse et glaciem
multo leviorem aqua. horum sententiam refelli interest vitae.
in primis enim levitas illa deprehendi aliter quam sensu vix
potest, nullo paene momento ponderis aquis inter se distan-
tibus. nec levitatis in pluvia aqua argumentum est subisse
eam in caelum, cum etiam lapides subire adpareat cadensque
inficiatur halitu terrae, quo fit ut pluviae aquae sordium pluru-
mum inesse sentiatur citissimeque ideo calefiat aqua pluvia.
33 nivem quidem glaciemque subtilissimum elementi eius videri
miror adposito grandinum argumento, e quibus pestilentissi-
mum potum esse convenit. nec vero pauci inter ipsos e con-
trario ex gelu ac nivibus insaluberrimos potus praedicant,
quoniam exactum sit inde quod tenuissimum fuerit. minui
certe liquorem omnem congelatione deprehenditur et rore
nimio scabiem fieri, pruina uredinem, cognatis et nivis causis.
34 pluvias quidem aquas celerrime putrescere convenit minume-
que durare in navigatione. Epigenes autem aquam quae se-
ptiens putrefacta purgata sit *ait* amplius non putrescere. nam
cisternas etiam medici confitentur inutilis alvo duritia faucibus-
que, — etiam limi non aliis inesse plus aut animalium quae
35 faciunt taedium confitentis habent, — nec statim amnium uti-
lissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusque plurumos
salubris. quaenam igitur et cuius generis aptissimae? aliae
alibi. Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt,
hae quamvis in longinqua comitantur illos. sed horum pla-
cere non quia sint amnes adparet, quoniam neque e Tigri ne-
que Euphrate, neque e multis aliis bibunt.
36 (22.) Limus aquarum vitium est. si tamen idem amnis
anguillis scateat, salubritatis indicium habetur, sicuti frigo-
ris taenias in fonte gigni. ante omnia autem damnantur ama-
rae et quae sorbentem statim inplent, quod evenit Troezene.
nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum mare pe-
tentes addita polenta utilis intra duas horas faciunt ipsaque
vescuntur polenta. damnantur in primis quae fonte caenum
faciunt quaeque malum colorem bibentibus, refert et si vasa

aerea inficiunt aut si legumina tarde percocunt, si liquatae
leniter terram relincunt decoctaeque crassis obducunt vasa
crustis. est etiamnum vitium non faetidae modo verum omnino 37
quicquam resipientis, iucundum sit illud licet gratumque
et ut saepe ad viciniam lactis accedens. aquam salubrem aeri
quam simillimam esse oportet. unus in toto orbe traditur fons
aquae iucunde olentis in Mesopotamia Chabura. fabulae ra-
tionem adferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. de cetero aqua-
rum salubrium sapor odorve nullus esse debet.

(23.) Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante 38
diligentia, quando perrarum est ut levior sit aliqua. certior
subtilitas inter paris meliorem esse quae calefiat refrigere-
turque celerius. quin et haustam vasis, ne manus pendeant,
depositisque in humum tepescere adfirmant. ex quonam ergo
genere maxume probabilis continget? puteis nimirum, ut in
oppidis video constare, sed his quibus exercitationis ratio cre-
bro haustu contingit et illa tenuitas colante terra. Salubritati 39
haec satis sunt. frigori et opacitas necessaria utque caelum
videant. super omnia una observatio — eadem et ad perenni-
tatem pertinet —, imo ut illa e vado exsiliat vena, non e late-
ribus. nam ut tactu gelida sit etiam arte contingit, si expressa
in altum aut e sublimi deiecta verberatum corripiat aera. in
natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem.
Neronis principis inventum est decoquere aquam vitroque 40
demissam in nivis refrigerare. ita voluptas frigoris contin-
git sine vitiis nivis. omnem utique decoctam utiliorem esse
convenit, item calefactam magis refrigerari, subtilissimo in-
vento. vitiosae aquae remedium est, si decoquatur ad dimi-
dias partis. Aqua frigida ingesta sistitur sanguis. aestus in
balineis arcetur, si quis ore teneat. quae sunt haustu frigi-
dissimae non perinde et tactu esse, alternante hoc bono,
multi familiari exemplo colligunt.

(24.) Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris 41
salubritatisque palma praeconio urbis Marcia est inter reli-
qua deum munera urbi tributa. vocabatur haec quondam
Aufeia, fons autem ipse Pitonia. oritur in ultumis montibus
Pelignorum, transit Marsos et Fucinum lacum, Romam non
dubie petens. mox in specus mersa in Tiburtina se aperit a

VIII milibus pass. fornicibus structis perducta. primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius unus e regibus, postea Q. Marcius Rex in praetura, rursusque restituit M. Agrippa.

42 (25.) Idem et Virginem adduxit ab octavi lapidis diverticulo duo milia pass. Praenestina via. iuxta est Herculaneus rivos, quem refugiens Virginis nomen optinuit. horum amnium conparatione differentia supra dicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu praestat, tantum praestet Marcia haustu, quamquam utriusque iam pridem urbi periit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac suburbana detorquentibus publicam salutem.

43 (26.) Non ab re sit quaerendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in convallibus maxume, et quodam convexitatis cardine aut montium radicibus. multi septentrionales ubique partis aquosas existimavere, qua in re varietatem naturae aperuisse conveniat. In Hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit, ideo silvigeri ab aquilonis tantum parte sunt. at Olympus, Ossa, Parnasus, Appenninus, Alpes undique vestiuntur amnibusque perfunduntur, aliqui ab austro, sicut in Creta Albi montes. nihil ergo in his perpetuae observationis iudicabitur.

44 (27.) Aquarum sunt notae iuncus aut harundo aut herba 26, 30 de qua dictum est multumque alicui loco pectore incubans rana. salix enim erratica et alnus aut vitex aut harundo aut hedera sponte proveniunt et conrivatione aquae pluviae in locum humiliorem e superioribus defluentis augurio fallaci, certiore nebulosa exhalatione ante ortum solis longius intuentibus, quod quidam ex edito speculantur proni terram at-
45 tingente mento. est et peculiaris aestimatio peritis tantum nota, quam ferventissimo aestu secuntur dieique horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussus splendeat. nam si terra sitiente umidior est ille, indubitata spes promittitur.
46 sed tanta oculorum intentione opus est ut indolescant, quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinque defosso ollisque e figlino opere crudis aut peruncta pelvi aerea cooperto lucernaque ardente concamarata frondibus, dein terra, si figlinum umidum ruptumve, aut

in aere sudor vel lucerna sine defectu olei restincta aut etiam
vellus lanae madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas.
quidam et igne prius excocunt locum tanto efficaciore vaso-
rum argumento.
(28.) Terra vero ipsa promittit candicantibus maculis 47
aut tota glauci coloris. in nigra enim scaturigines non fere
sunt perennes. figularis creta semper adimit spes, nec am-
plius puteum fodiunt coria terrae observantes, ut a nigra de-
scendat ordo supra dictus. Aqua semper dulcis in argillosa 48
terra, frigidior in tofo. namque et hic probatur, dulcis enim
levissimasque facit et colando continet sordis. sabulum exi-
lis limosasque promittit, glaria incertas venas, sed boni sapo-
ris, sabulum masculum et harena et carbunculus certas sta-
bilisque et salubris, rubra saxa optumas speique certissimas,
radices montium saxosae et silex hoc amplius rigentis. opor-
tet autem fodientibus umidiores adsidue respondere glaebas
faciliusque ferramenta descendere. Depressis puteis sulpu- 49
rata vel aluminosa occurrentia putearios necant. experimen-
tum huius periculi est demissa ardens lucerna, si exstinguitur.
tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiunt aestuaria
quae graviorem illum halitum recipiant. fit et sine his vitiis
altitudine ipsa gravior aer quem emendant adsiduo linteorum
iactatu eventilando. cum ad aquam ventum est, sine harenato
opus surgit ne venae obstruantur. Quaedam aquae vere statim 50
incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est —
hibernis enim constant imbribus —, quaedam canis ortu, sicut
in Macedonia Pella utrumque. ante oppidum enim incipiente
aestate frigida est palustris, dein maxumo aestu in excelsio-
ribus oppidi riget. hoc et in Chio evenit simili ratione portus
et oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa aestate frigidior
est quam puteus in Iovis horto, at ille siccitatibus riget, ma-
xume autem putei circa arcturum. 4. non ipsa aestate de-
ficiunt, omnesque quatriduo eo subsidunt. iam vero multi
hieme tota, ut circa Olynthum, vere primum aquis redeunti-
bus. In Sicilia quidem circa Messanam et Mylas hieme in to- 51
tum inarescunt fontes, aestate exundant amnemque faciunt.
Apolloniae in Ponto fons iuxta mare aestate tantum superfluit
et maxume canis ortu, parcius, si frigidior sit aestas. Quae-

dam terrae imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro, quod admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

52 (29.) Omnis aqua hieme dulcior est, aestate minus, autumno minume, minusque per siccitates. neque aequalis amnium plerumque gustus est magna alvei differentia. quippe tales sunt aquae qualis terra per quam fluunt qualesque herbarum quas lavant suci. ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. mutant saporem et influentes rivi, ut Borysthenen, victique diluuntur. aliqui vero et imbre mutantur. ter accidit in Bosporo ut salsi deciderent necarentque frumenta, totiens et Nili rigua pluviae amara fecere magna pestilentia Aegypti.

53 (30.) Nascuntur fontes decisis plerumque silvis, quos arborum alimenta consumebant, sicut in Haemo obsidente Gallos Cassandro, cum valli gratia silvas cecidissent. plerumque vero damnosi torrentes conrivantur detracta collibus silva continere nimbos ac digerere consueta. et coli moverique terram callumque summae cutis solvi aquarum interest. proditur certe in Creta expugnato oppido quod vocabatur Arcadia cessasse fontis amnisque qui in eo situ multi erant rursus condito post sex annos emersisse, ut quaeque coepissent partes coli.

54 5. Terrae quoque motus profundunt sorbentque aquas, sicut circa Pheneum Arcadiae quinquiens accidisse constat. sic et in Coryco monte amnis erupit posteaque coeptus est coli. illa mutatio mira, ubi causa nulla evidens adparet, sicut in Magnesia e calida facta frigida, salis non mutato sapore, et in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis qui
55 fuerat ante dulcis mutatus in salem est. et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere per Olympia, verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Chersonneso nono anno purgamenta egerit. mutantur et colores aquarum, sicut Babylone
56 lacus aestate rubras habet diebus XI. et Borysthenes aestatis temporibus caeruleus fertur, quamquam omnium aquarum tenuissimus, ideoque innatans Hypani, in quo et illud mirabile, austris flantibus superiorem Hypanim fieri. sed tenui-

tatis argumentum et aliud est quod nullum halitum, non modo
nebulam emittit. qui volunt diligentes circa hoc videri di-
cunt aquas graviores post brumam fieri.

6. (31.) Ceterum a fonte duci fictilibus tubis utilissimum 57
est crassitudine binum digitorum, conmissuris pyxidatis ita
ut superior intret, calce viva ex oleo levigatis. libramen-
tum aquae in centenos pedes sicilici minumum erit, si
cuniculo veniet, in binos actus lumina esse debebunt. quam
surgere in sublime opus fuerit plumbo veniat. subit altitudi-
nem exortus sui. si longiore tractu veniet, subeat crebro
descendatque, ne libramenta pereant. fistulas denum pedum 58
longitudinis esse legitimum est et, si quinariae erunt, sexa-
gena pondo pendere, si octonariae, centena, si denariae,
centena vicena, ac deinde ad has portiones. denaria apel-
latur cuius lamnae latitudo, antequam curvetur, digitorum
decem est, dimidioque eius quinaria. in anfractu omni collis
quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est, item
castella, prout res exiget.

(32.) Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse 59
demiror, cum alioqui lavari calida frequenter induceret, vi-
delicet quia medicina tunc non erat haec quae nunc aquarum
perfugio utitur. est autem utilis sulpurata nervis, aluminata
paralyticis aut simili modo solutis, bituminata aut nitrosa,
qualis Cutilia est, bibendo atque purgationibus. plerique in 60
gloria ducunt plurumis horis perpeti calorem earum, quod
est inimicissimum, namque paulo diutius quam balineis uti
oportet, ac postea frigida dulcedine, nec sine oleo disceden-
tis, quod volgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corpori-
bus magis obnoxiis, quippe et vastitate odoris capita replen-
tur et frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte
mersa. similis error, quam plurumo potu gloriantur. vidique
iam turgidos bibendo in tantum ut anuli integerentur cute,
cum reddi non posset hausta multitudo aquae. nec hoc ergo
fieri convenit sine crebro salis gustu. Utuntur et caeno fon- 61
tium ipsorum utiliter, sed ita si inlitum sole inarescat. nec
vero omnis quae sint calidae medicatas esse credendum,
sicut in Segesta Siciliae, Larisa, Troade, Magnesia, Melo,
Lipara. nec decolor species aeris argentive, ut multi existi-

mavere, medicaminum argumentum est, quando nihil eorum
in Patavinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua de-
prehenditur.
62 (33.) Medendi modus idem et in marinis erit quae cale-
fiunt ad nervorum dolores, feruminanda a fracturis ossa, con-
tunsa, item corpora ad siccanda, qua de causa et frigido mari
utuntur. praeterea est alius usus multiplex, principalis vero
2, 28 28, 54 navigandi phthisi adfectis, ut diximus, aut sanguine egesto,
sicut proxume Annaeum Gallionem fecisse post consulatum
63 meminimus. neque enim Aegyptus propter se petitur, sed
propter longinquitatem navigandi. quin et vomitiones ipsae
instabili volutatione conmotae plurumis morbis capitis, ocu-
lorum, pectoris medentur omnibusque propter quae hellebo-
rum bibitur. aquam vero maris per sese efficaciorem discu-
tiendis tumoribus putant medici, si illa decoquatur hordea-
cea farina, ad parotidas. emplastris etiam, maxume albis et
64 malagmatis miscent, prodest et infusa crebro ictu. bibitur
quoque, quamvis non sine iniuria stomachi, ad purganda cor-
pora bilemque atram aut sanguinem concretum reddendum
alterutra parte. quidam et in quartanis dedere eam biben-
dam et in tenesmis articulariisque morbis adservatam, in hoc
vetustate virus deponentem. aliqui decoctam, omnes ex alto
haustam nullaque dulcium mixtura corruptam, in quo usu prae-
cedere vomitum volunt, tunc quoque acetum aut vinum ea
65 aqua miscent. qui puram dedere raphanos supermandi ex
mulso aceto iubent, ut ad vomitiones revocent. clysteribus
quoque marinam infundunt tepefactam. testium quidem tu-
mori fovendo non aliud praeferunt, item pernionum vitio
ante ulcera, simili modo pruritibus, psoris et lichenum cura-
tioni. lendes quoque et taetra capitis animalia hac curantur,
ut liventia reducit eadem ad colorem. in quibus curationibus
post marinam aceto calido fovere plurumum prodest. quin et
ad ictus venenatos salutaris intellegitur, ut phalangiorum et
scorpionum, et ptyade ab aspide respersis, calida autem in his
66 adsumitur. suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. tor-
mina quoque et choleram calida infusa clysteribus sedat.
difficilius perfrigescunt marina calefacta. mammas sororien-
tis, praecordia maciemque corporis piscinae maris corrigunt,

aurium gravitatem, capitis dolores cum aceto ferventium va-
por. robiginem ferro marinae celerrime exterunt; pecorum
quoque scabiem sanant lanasque emolliunt.
(34.) Nec ignoro haec mediterraneis supervacua videri 67
posse. verum et hoc cura providit inventa ratione qua sibi
quisque aquam maris faceret. illud de ea ratione mirum, si
plus quam sextarius salis in quattuor aquae sextarios merga-
tur, vinci aquam salemque non liquari. cetero sextarius sa-
lis cum quattuor aquae sextariis salsissimi maris vim et na-
turam inplet. moderatissimum autem putant supra dictam
aquae mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita
et nervos excalefaciat et corpus non exasperet.
(35.) Inveteratur et quod vocant thalassomeli aequis por- 68
tionibus maris, mellis, imbris. ex alto et ad hunc usum ad-
vehunt fictilique vase et picato condunt. prodest ad purga-
tiones maxume sine stomachi vexatione et sapore grato et
odore.
(36.) Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle tem- 69
perabatur quondam, quod daretur adpetentibus vini aegris
veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis, iisdem
vitiis quibus vinum nec iisdem utilitatibus.
(37.) Quia saepe navigantes defectu aquae dulcis labo- 70
rant, haec quoque subsidia demonstrabimus. expansa circa
navem vellera madescunt accepto halitu maris, quibus dul-
cis umor exprimitur, item demissae reticulis in mare conca-
vae e cera pilae vel vasa inania opturata dulcem intra se col-
ligunt umorem. nam in terra marina aqua argilla percolata
dulcescit. Luxata corpora et hominum et quadripedum natando 71
in cuius libeat generis aqua facillime in artus redeunt. Est
et in metu pergrinantium ut temptent valitudinem aquae igno-
tae. hoc cavent e balineis egressi statim frigidam suspectam
hauriendo.
(38.) Muscus qui in aqua fuerit podagris inlitus prodest, 72
item oleo admixto talorum dolori tumorique. Spuma aquae
adfrictu verrucas tollit, nec non harena litorum maris, prae-
cipue tenuis et sole candens, in medicina est siccandis cor-
poribus coopertis hydropicorum aut rheumatismos sentien-
tium. Et hactenus de aquis, nunc de aquatilibus. ordiemur

autem ut in reliquis a principalibus eorum quae sunt salsa
ac spongêa.
73 7. (39.) Sal omnis aut fit aut gignitur, utrumque pluri-
bus modis, sed causa gemina, coacto umore vel siccato.
siccatur in lacu Tarentino aestivis solibus, totumque sta-
gnum in salem abit, modicum alioqui, altitudine genua non ex-
cedens, item in Sicilia in lacu qui Cocanicus vocatur et
alio iuxta Gelam. horum extremitates tantum inarescunt, sic-
ut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur et
usque ad medium. aliud etiam in eo mirabile quod tantun-
dem noctu subvenit quantum die auferas. omnis e stagnis
74 sal minutus atque non glaeba est. Aliud genus ex aquis ma-
ris sponte gignitur spuma in extremis litoribus ac scopulis
relicta. hic omnis solis calore densatur, et est acrior qui in sco-
pulis invenitur. Sunt etiamnum naturales differentiae tres.
namque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus al-
ter ad Arios, sale exaestuant, sicut ad Citium in Cypro et
75 circa Memphim extrahunt e lacu, dein sole siccant. Sed et
summa fluminum densantur in salem amne reliquo veluti sub
gelu fluente, ut apud Caspias portas quae salis flumina ap-
pellantur, item circa Mardos et Armenios. praeterea apud
Bactros amnes Ochus et Oxus ex his adpositis montibus de-
76 ferunt salis ramenta. Sunt et in Africa lacus, et quidem tur-
bidi, salem ferentes. ferunt quidem et calidi fontes, sicut
Pagasaei. et hactenus habent se genera ex aquis sponte
77 provenientia. Sunt et montes nativi salis, ut in Indis Orme-
nus, in quo lapicidinarum modo caeditur renascens, maiusque
regum vectigal ex eo est quam ex auro atque margaritis. ef-
foditur et e terra, ut palam est umore densato, ut in Cappadocia.
ibi quidem et editur specularium lapidum modo, pondus magnum
78 glaebis quas micas volgus appellat. Gerris Arabiae oppido
muros domosque massis salis faciunt aqua feruminantes. in-
venit et iuxta Pelusium Ptolemaeus rex, cum castra faceret.
quo exemplo postea inter Aegyptum et Arabiam etiam squa-
lentibus locis coeptus est inveniri detractis harenis, qualiter
et per Africae sitientia usque ad Hammonis oraculum, is qui-
79 dem crescens cum luna noctibus. nam Cyrenaici tractus no-
bilitantur Hammoniaco et ipso, quia sub harenis inveniatur,

appellato. similis est corpore alumini quod schiston vocant,
longis glaebis neque perlucidis, ingratus sapore, sed medi-
cinae utilis. probatur quam maxume perspicuus, rectis scis-
suris. insigne de eo proditur quod levissimus intra specus
suos in lucem universam prolatus vix credibili pondere ingra-
vescat. causa evidens, cuniculorum spiritu madido sic adiu-
vante molientis ut adiuvant aquae. adulteratur Siculo quem 79
Cocanicum appellavimus, nec non et Cyprio mire simili. In 80
Hispania quoque citeriore Egelastae caeditur glaebis paene
tralucentibus cui iam pridem palma a plerisque medicis inter
omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur
sal sterilis est nihilque gignit. et in totum sponte nascens in-
tra haec est. Facticii varia genera, volgaris plurumusque in sa- 81
linis mari adfuso non sine aquae dulcis riguis, sed imbre ma-
xume iuvante ac super omnia sole, multoque, aliter non are-
scens. Africa circa Uticam construit acervos salis ad collium
speciem, qui ubi sole lunaque induruere, nullo umore lique-
scunt vixque etiam ferro caeduntur. fit tamen et in Creta sine
riguis mare in salinas infundentibus et circa Aegyptum ipso
mari influente in solum, ut credo, Nilo sucosum. fit et pu-
teis in salinas ingestis. prima densatio Babylone in bitumen 82
liquidum cogitur oleo simile, quo et in lucernis utuntur.
hoc detracto subest sal. et in Cappadocia e puteis ac fonte
aquam in salinas ingerunt. in Chaonia excocunt aquam ex
fonte refrigerandoque salem faciunt inertem nec candidum.
Galliae Germaniaeque ardentibus lignis aquam salsam infun-
dunt.

(40.) Hispani a quadam sui parte e puteis hauriunt muriam 83
appellantes. illi quidem et lignum referre arbitrantur. quer-
cus optuma, ut quae per se cinere sincero vim salis reddat,
alibi corylus laudatur. ita infuso liquore salso carbo etiam in
salem vertitur. quicumque ligno confit sal niger est. Apud
Theophrastum invenio Umbros harundinis et iunci cinerem
decoquere aqua solitos donec exiguum superesset umoris.
quin et e muria salsamentorum recoquitur iterumque consum-
pto liquore ad naturam suam redit, volgo e menis iucundis-
simus.

(41.) Marinorum maxume laudatur Cyprius a Salamine, 84

de stagnis Tarentinus ac Phrygius qui Tattaeus vocatur. hi
duo oculis utiles. e Cappadocia qui in laterculis adfertur cu-
tis nitorem dicitur facere. magis tamen extendit is quem Ci-
74 tium appellavimus, itaque a partu ventrem eo cum melanthio
85 inlinunt. Salsissimus sal qui siccissimus, suavissimus omnium
Tarentinus atque candidissimus, et cetero fragilis qui ma-
xume candidus. pluvia dulcescit omnis, suaviorem tamen ro-
res faciunt, sed copiosum aquilonis flatus. austro non nasci-
tur. flos salis non fit nisi aquilonibus. In igne nec crepitat
nec exsilit Tragasaeus neque Acanthius ab oppido appellatus,
nec ullus spuma aut ramento aut tenuis. Agrigentinus igni-
um patiens ex aqua exsilit. Sunt et colorum differentiae.
86 rubet Memphi, rufus est circa Oxum, Centumripis purpureus,
circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris ut imaginem re-
cipiat. in Cappadocia crocinus effoditur, tralucidus et odora-
tissimus. Ad medicinae usus antiqui Tarentinum maxume lau-
dabant, ab hoc quemcumque e marinis, ex eo genere spu-
meum praecipue, iumentorum vero et boum oculis Tragasaeum
87 et Baeticum. Ad opsonium et cibum utilior quisquis facile li-
quescit, item umidior, minorem enim amaritudinem habent,
ut Atticus et Euboicus. servandis carnibus aptior acer et sic-
cus, ut Megaricus. conditur etiam odoribus additis et pul-
mentari vicem inplet aviditatem invitans excitansque in omni-
bus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera
88 condimenta interim in mandendo, quaesitus garo. quin et pe
cudes armentaque et iumenta sale maxume sollicitantur ad
pastus multum largiore lacte multoque gratiore etiam in ca-
seo dote. ergo, Hercules, vita humanior sine sale non quit
degere, adeoque necessarium elementum est ut transierit
intellectus ad voluptates animi quoque. nimirum a sale ap-
pellantur, omnisque vitae lepos et summa hilaritas laborum-
89 que requies non alio magis vocabulo constat. honoribus
etiam militiaeque interponitur salariis inde dictis magna apud
antiquos auctoritate, sicut adparet ex nomine Salariae viae,
quoniam illa salem in Sabinos portari convenerat. Ancus
Marcius rex salis modios VI in congiario dedit populis et sa-
linas primus instituit. Varro etiam pulmentari vice usos ve-
teres auctor est, et salem cum pane esitasse eos proverbio

adparet. maxume tamen in sacris intellegitur auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa.

(42.) Salinarum sinceritas summam fecit suam differen- 90
tiam quandam favillam salis quae levissima ex eo est et candidissima. appellatur et flos salis in totum diversa res umidiorisque naturae et crocei coloris aut rufi, veluti robigo salis, odore quoque ingrato ceu gari dissentiens a sale, non modo a spuma. Aegyptus invenit, videturque Nilo deferri, et fontibus tamen quibusdam innatat. optumum ex eo quod olei 91
quandam pinguitudinem reddit. est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. adulteratur autem tinguiturque rubrica aut plerumque testa trita, qui fucus aqua deprehenditur diluente facticium colorem, cum verus ille non nisi oleo resolvatur et unguentarii propter colorem eo maxume utantur. canitia in vasis summa est, media vero pars umidior, ut dixi- 90
mus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis, 92
sudorem ciet, alvom solvit in vino et aqua, acopis et zmecticis utilis. detrahit et ex palpebris pilos efficacissime. faeces concutiuntur, ut croci color redeat. Praeter haec etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans.

(43.) Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod ga- 93
rum vocavere, intestinis piscium ceterisque quae abicienda essent sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. hoc olim conficiebatur ex pisce quem Graeci garon vocabant, capite eius usto suffitu extrahi secundas monstrantes. 8. nunc 94
e scombro pisce laudatissimum in Carthaginis spartariae cetariis, sociorum id appellatur, singulis milibus nummum permutantibus congios fere binos. nec liquor ullus paene praeter unguenta maiore in pretio esse coepit nobilitatis etiam gentibus. scombros quidem et Mauretania Baeticaeque Carteia ex oceano intrantis capiunt ad nihil aliud utilis. laudantur et Clazomenae garo Pompeique et Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurii, iam vero et Delmatia.

(44.) Vitium huius est allex, inperfecta nec colata faex. 95
coepit tamen et privatim ex inutili pisciculo minumoque confici. apuam nostri, aphyen Graeci vocant, quoniam is pisciculus e pluvia nascatur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt lupum ap-

pellant. transiit deinde in luxuriam, creveruntque genera ad
infinitum, sicuti garum ad colōrem mulsi veteris adeoque dilu-
tam suavitatem ut bibi possit. aliud vero castimoniarum su-
perstitioni etiam sacrisque Iudaeis dicatum, quod fit e pisci-
bus squama carentibus. sic allex pervenit ad ostreas, echinos,
urticas maris, mullorum iocinera, innumerisque generibus ad
96 sapores gulae coepit sal tabescere. Haec obiter indicata sint
desideriis vitae, et ipsa tamen non nullius usus in medendo.
namque et allece scabies pecoris sanatur infusa per cutem in-
cisam, et contra canis morsus draconisque marini prodest,
97 in linteolis autem concerptis inponitur. Et garo ambusta re-
centia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. con-
tra canum quoque morsus prodest maxumeque crocodili et
ulceribus quae serpunt aut sordidis. oris quoque et aurium
ulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoque sive
92 illa salsugo spissat, mordet, extenuat, siccat, dysintericis
utilis, etiam si nome intestina conripit, ischiadicis, coeliacis
veteribus infunditur. fotu quoque apud mediterraneos aquae
marinae vicem pensat.
98 9. (45.) Salis natura est per se ignea et inimica ignibus,
fugiens eos, omnia erodens, corpora vero adstringens, sic-
cans, adligans, defuncta etiam a putrescendi tabe vindicans,
ut durent ita per saecula, in medendo vero mordens, adu-
rens, repurgans, extenuans, dissolvens, stomacho tantum in-
utilis, praeterquam ad excitandam aviditatem, adversus ser-
pentium morsus cum origano, melle, hysopo, contra cera-
99 sten cum origano aut cedria aut pice aut melle. auxiliatur
contra scolopendras ex aceto potus, adversus scorpionum
ictus cum quarta parte lini seminis ex oleo vel aceto inlitus,
adversus crabrones vero et vespas similiaque ex aceto, ad
heterocranias capitisque ulcera et pusulas papulasve et inci-
pientis verrucas cum sebo vitulino, item oculorum remediis
et ad excrescentis ibi carnis totiusque corporis pterygia, sed
in oculis peculiariter, ob id collyriis, emplastris quoque ad-
ditur, — ad haec maxume probatur Tattaeus aut Caunites, —
100 ex ictu vero subfusis cruore oculis suggillatisve cum murra
pari pondere ac melle aut cum hysopo ex aqua calida, utque
foveantur salsugine. ad haec Hispaniensis eligitur, contraque

subfusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur, privatim
suggillationibus in linteolo involutus crebroque ex aqua fer-
venti inpositus, ulceribus oris manantibus in linteolo concer-
pto, gingivarum tumori infricatus et contra scabritiem linguae
fractus conminutusque. aiunt dentis non erodi nec putrescere, 101
si quis cotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua donec
liquescat. lepras idem et furunculos et lichenas et psoras
emendat cum passa uva exempto eius ligno et sebo bubulo
atque origano ac fermento vel pane, maxume Thebaicus. hic
et ad pruritus eligitur, tonsillis et uvis cum melle prodest.
quicumque ad anginas, hoc amplius cum oleo et aceto eodem
tempore extra faucibus inlitus cum pice liquida. emollit et 102
alvom in vino mixto innoxie et taeniarum genera pellit in
vino potus. aestus balinearum convalescentes ut tolerare pos-
sint linguae subditus praestat. nervorum dolores, maxume
circa umeros et renis, in saccis aqua ferventi crebro cande-
factus levat, colum torminaque et coxarum dolores potus et
in iisdem saccis inpositus candens, podagras cum farina ex
melle et oleo tritus, ibi maxume usurpanda observatione quae
totis corporibus nihil esse utilius sale et sole dixit. itaque
cornea videmus corpora piscatorum, sed praecipuum dicatur
in podagris. tollit et clavos pedum, item perniones. ambu- 103
stis ex oleo inponitur aut conmanducatus pusulasque repri-
mit, ignibus vero sacris ulceribusque quae serpant ex aceto
aut hysopo, carcinomatis cum uva taminia, phagedaenis ulce-
rum tostus cum farina hordei, superinposito linteolo madente
vino. morbo regio laborantis, donec sudant ad ignem, con-
tra pruritus quos sentiunt ex oleo et aceto infricatus iuvat,
fatigatos ex oleo. multi et hydropicos sale curavere fervo- 104
resque febrium cum oleo perunxere et tussim veterem linctu
eius discussere. clysteribus infudere ischiadicis. ulcerum
excrescentibus vel putrescentibus inposuere, crocodilorum
morsibus ex aceto in linteolis ita ut batuerentur ante vinculis
ulcera. bibitur et contra opium ex aceto mulso, luxatis in-
ponitur cum farina et melle, item extuberationibus. den- 105
tium dolori cum aceto fotus et inlitus cum resina prodest.
ad omnia autem spuma salis iucundior utiliorque. sed qui-
cumque sal acopis additur ad excalfactiones, item zmegma-

tis ad extenuandam cutem levandamque. pecorum quoque
scabiem et boum inlitus tollit, daturque lingendus et oculis
iumentorum inspuitur. Haec de sale dicta sint.
106 10. (46.) [1] Non est differenda et nitri natura, non
multum a sale distans et eo diligentius dicenda, quia palam
est et medicos qui de eo scripserunt ignorasse naturam nec
quemquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit
apud Medos canescentibus siccitate convallibus, quod vocant
halmyrrhaga, minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum
107 terra a qua appellant agrium. nam quercu cremata numquam
multum factitatum est et iam pridem in totum omissum. aquae
vero nitrosae pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus
densandi. optumum copiosumque in Clitis Macedoniae, quod
vocant Chalestricum, candidum purumque, proxumum sali.
lacus est nitrosus exsiliente e medio dulci fonticulo. ibi fit
nitrum circa canis ortum novenis diebus totidemque cessat
108 ac rursus innatat et deinde cessat. quo adparet soli naturam
esse quae gignat, quoniam conpertum est nec soles proficere
quicquam, cum cesset, nec imbris. mirum et illud, scatebra
fonticuli semper emicante lacum neque augeri neque fluere.
his autem diebus quibus gignitur si fuere imbres, salsius ni-
trum faciunt, aquilones deterius, quia validius conmovent li-
109 mum. Et hoc quidem nascitur, [2] in Aegypto autem con-
ficitur multo abundantius, sed deterius. nam fuscum lapido-
sumque est. fit paene eodem modo quo sal, nisi quod salinis
mare infundunt, Nilum autem modo nitrariis. hae cedente
Nilo madent suco nitri XL diebus continuis, non ut in Mace-
donia statis. si et imbres adfuerunt, minus e flumine ad-
dunt, statimque ut densari coeptum est, rapitur, ne resolva-
tur in nitrariis. sic quoque olei natura intervenit, ad scabiem
animalium utilis. ipsum autem conditum in acervis durat.
110 Mirum in lacu Ascanio et quibusdam circa Chalcida fontibus
summas aquas dulcis esse potarique, inferiores nitrosas. In
nitro optumum quod tenuissimum, et ideo spuma melior, ad
aliqua tamen sordidum, tamquam ad inficiendas purpuras
36, 193 tincturasque omnis. Magnus et vitro usus, qui dicetur
111 suo loco. [3] Nitrariae Aegypti circa Naucratim et Mem-
phim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. nam

et lapidescit ibi in acervis, multique sunt cumuli ea de causa
saxei. faciunt ex his vasa, nec non frequenter liquatum cum
sulpure coquentes in carnibus quoque quas inveterari vo-
lunt illo nitro utuntur. sunt ibi nitrariae in quibus et rufum
exit a colore terrae. Spumam nitri, quae maxume laudatur, 112
antiqui negabant fieri nisi cum ros cecidisset, praegnatibus
nitrariis, sed nondum parientibus. itaque non fieri incitatis,
etiamsi caderet. alii acervorum fermento gigni existimavere.
proxuma aetas medicorum aphronitrum tradidit in Asia col- 113
ligi in speluncis mollibus destillans, — specus eos colligas vo-
cant, — dein siccant sole. optumum putatur Lydium, probatio
ut sit minume ponderosum et maxume friabile, colore paene
purpureo. hoc in pastillis adfertur, Aegyptium in vasis pica-
tis, ne liquescat. vasa quoque ea sole inarescentia perficiun-
tur. [4] Nitri probatio ut sit tenuissimum et quam maxume 114
spongeosum fistulosumque. adulteratur in Aegypto calce,
deprehenditur gustu. sincerum enim statim resolvitur, adul-
teratum pungit. calce adspersum reddit odorem vehementem.
uritur in testa opertum ne exsultet, alias igni non exsilit ni-
trum, nihilque gignit aut alit, cum in salinis herbae gignan-
tur et in mari tot animalia, tantum algae. sed maiorem esse 115
acrimoniam nitri adparet non hoc tantum argumento sed et
illo quod nitrariae calciamenta protinus consumunt, alias sa-
lubres oculorumque claritati utiles. in nitrariis non lippiunt.
ulcera adlata eo celerrime sanantur, ibi facta tarde. ciet et
sudores cum oleo perunctis corpusque emollit. In pane salis
vice utuntur Chalestraeo, ad raphanos Aegyptio, teneriores
eos facit, sed opsonia alba et deteriora, olera viridiora. in
medicina autem calefacit, extenuat, mordet, spissat, siccat,
exulcerat. utile his quae evocanda sint aut discutienda et le- 116
nius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pusulisque.
quidam in hoc usu accensum vino austero restingunt atque
ita trito in balineis utuntur sine oleo. sudores nimios inhibet
cum iride arida adiecto oleo viridi, extenuat et cicatrices
oculorum et scabritias genarum cum fico inlitum aut decoctum
in passo ad dimidias partis, item contra argema oculorum
inungues decoctum cum passo in mali Punici calyce. adiuvat 117
claritatem visus cum melle inunctum. prodest dentium dolori

ex vino, si cum pipere coluantur, item cum porro decoctum.
nigrescentis dentis crematum dentifricio ad colorem reducit,
capitis animalia et lendis necat cum Samia terra inlitum ex
oleo. auribus purulentis vino liquatum infunditur, sordis
eiusdem partis erodit ex aceto, sonitus et tinnitus discutit
118 siccum additum. vitiligines albas cum creta Cimolia aequo
pondere ex aceto in sole inlitum emendat. furunculos ad-
mixtum resinae extrahit, aut cum uva alba passa nucleis
eius simul tritis. testium inflammationi occurrit, item eruptio-
nibus pituitae in toto corpore cum axungia, contraque canis
morsus addita et resina, initiis cum aceto inlinitur. sic et
serpentium morsibus, phagedaenis et ulceribus quae ser-
punt aut putrescunt cum calce ex aceto, hydropicis cum
119 fico tunsum datur inliniturque. discutit et tormina, si de-
coctum bibatur pondere drachmae cum ruta vel aneto vel
cumino. reficit lassitudines cum oleo et aceto perunctorum,
et contra algores horroresque prodest manibus pedibusque
confricatis cum oleo. conprimit et pruritus subfusorum felle,
maxume cum aceto in sudore datum. succurrit et venenis
fungorum ex posca potum aut, si buprestis exsputa sit, ex
120 aqua, vomitionesque evocat. his qui sanguinem tauri bibe-
rint cum lasere datur. in facie quoque exulcerationes sanat
cum melle et lacte bubulo. ambustis tostum donec nigre-
scat tritumque inlinitur. infunditur urceis et renium dolori aut
rigori corporum nervorumve doloribus. paralysi in lingua
121 cum pane inponitur, suspiriosis in tisana sumitur. tussim
veterem sanat flore, mixto galbano resinae terebinthinae,
pari pondere omnium, ita ut fabae magnitudo devoretur. co-
quitur dilutumque postea cum pice liquida sorbendum in an-
gina datur. flos eius cum oleo cypreo articulorum doloribus
in sole iucundus est. regium quoque morbum extenuat in
potione vini, et inflationes discutit, sanguinis profluvium e
122 naribus sistit ex ferventi aqua vapore naribus rapto. porri-
ginem alumine permixto tollit, alarum virus ex aqua cotidiano
fotu, ulcera ex pituita nata cera permixtum, quo genere
nervis quoque prodest, coeliacis infunditur. perungui ante
accessiones frigidas nitro et oleo multi praecepere, sicut ad-
versus lepras, lentigines, podagricis in balineis uti solio

nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal et nitrum
sulpuri concoctum in lapidem vertitur.
11. (47.) Spongearum genera diximus in naturis aquati- 123
lium marinorum. quidam ita distingunt: alias ex his maris 9, 148
tenui fistula spissioresque, persorbentis quae et tinguntur in
deliciis, aliquando et purpura, alias feminas maioribus fistulis
ac perpetuis, maribus alias duriores quas appellant tragos,
tenuissimis fistulis atque densissimis. candidae cura fiunt, e
mollissimis recentes per aestatem tinctae salis spuma ad lu-
nam et pruinas sternuntur inversae, hoc est qua parte adhae-
sere, ut candorem bibant. animal esse docuimus etiam 124
cruore inhaerente. aliqui narrant et auditu regi eas con- 9, 159
trahique ad sonum exprimentis abundantiam umoris, nec avelli
petris posse, ideo abscidi, ac saniem remittere. quin et eas
quae ab aquilone sint genitae praeferunt ceteris, nec us-
quam diutius durare spiritum medici adfirmant. sic et prodesse
corporibus, quia nostro suum misceant, et ideo magis recentis
magisque umidas, sed minus in calida aqua minusque unctas
aut unctis corporibus inpositas, et spissas minus adhaerescere.
mollissimum genus earum penicilli oculorum tumores sedant 125
ex mulso inpositi. idem abstergendae lippitudini utilissimi,
eosque tenuissimos et mollissimos esse oportet. inponuntur
et spongeae ipsae epiphoris ex posca et ex aceto calido ad
capitis dolores. de cetero recentes discutiunt, molliunt, mi-
tigant, veteres non glutinant volnera, usus earum ad abster-
genda, fovenda, operienda a fotu, dum aliud inponatur. ul- 126
cera quoque umida et senilia inpositae siccant, fracturae et
volnera spongeis utilissime foventur. sanguis rapitur in se-
cando ut curatio perspici possit, et ipsae volnerum inflamma-
tiones, si nec inunguitur, ** nunc siccae, nunc aceto adsper-
sae, nunc vino, nunc aqua frigida. ex aqua vero caelesti inposi-
tae siccaeve recentia non patiuntur intumescere. inponuntur 127
et integris partibus, sed fluctione occulta laborantibus quae
discutienda sit, et iis quae apostemata vocant melle decocto
perunctis. item articulis alias aceto salso madidae, alias e
posca, si ferveat impetus, ex aqua. eaedem callo e salsa, —
at contra scorpionum ictus ex aceto —, in volnerum curatione
et sucidae lanae vicem inplent ex eadem. differentia haec,

quod lanae emolliunt, spongeae coercent rapiuntque vitia
128 ulcerum. circumligantur et hydropicis siccae vel ex aqua
tepida poscave utcumque blandiri opus est operireve aut sic-
care cutem. inponuntur et his morbis quos vaporari oporteat
ferventi aqua perfusae expressaeque inter duas tabulas. sic
et in stomacho prosunt et in febri contra nimios ardores, et
splenicis e posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quam
129 aliud. inponi oportet sic ut sanas quoque partis spatiose
operiant. sanguinis profluvium sistunt ex aceto aut frigida,
livorem ab ictu recentem ex aqua salsa calida saepius mutata
tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. ad canum
morsus utiliter concisae inponuntur ex aceto aut frigida aut
melle, subinde umectandae. Africanae cinis cum porri se-
ctivi suco sanguinem reicientibus haustu salis ex frigida prod-
est. idem cinis cum oleo vel cum aceto fronti inlitus tertianas
130 tollit. privatim Africanae ex posca tumorem discutiunt,
omnium autem cinis cum pice crematarum sanguinem sistit
volnerum. aliqui raras tantum ad hoc cum pice urunt. et
oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis,
plurumum proficiente eo cinere contra scabritias genarum
excrescentisque carnis et quidquid opus sit ibi destringere,
131 spissare, explere. utilius in eo usu lavare cinerem. prae-
stant et strigilium vicem linteolorumque adfectis corporibus.
et contra solem apte protegunt capita. medici inscitia ad duo
nomina eas redegere. Africanas, quarum firmius sit robur,
Rhodiacasque ad fovendum molliores. nunc autem mollissi-
mae circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus auctor
est circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde
ablatae sint spongeae, Polybius super aegrum suspensos
quietiores facere noctes. Nunc praevertemur ad marina ani-
malia.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXII.

(Sect. 1.) Ventum est ad summa naturae exemplorumque 1
per rerum ordinem, et ipsum sua sponte occurrit inmensum
potentiae occultae documentum, ut prorsus neque aliud ultra
quaeri debeat nec par ac simile possit inveniri, ipsa se vin-
cente natura, et quidem numerosis modis. quid enim violentius
mari ventisve et turbinibus ac procellis? quo maiore homi-
num ingenio in ulla sui parte adiuta est quam velis remisque?
addatur his et reciproci aestus inenarrabilis vis versumque
totum mare in flumen. Cap. 1. tamen omnia haec pariter- 2
que eodem inpellentia unus ac parvos admodum pisciculus
echenais appellatus in se tenet. ruant venti licet, saeviant
procellae, imperat furori virisque tantas conpescit et cogit
stare navigia, quod non vincula ulla, non ancorae pondere
inrevocabili iactae. infrenat impetus et domat mundi rabiem
nullo suo labore, non renitendo aut alio modo quam adhae-
rendo. hoc tantulo satis est contra tot impetus ut vetet ire 3
navigia. sed armatae classes inponunt sibi turrium propugna-
cula ut in mari quoque pugnetur velut e muris. heu vanitas
humana, cum rostra illa aere ferroque ad ictus armata semi-
pedalis inhibere possit ac tenere devincta pisciculus! fertur
Actiaco Marte tenuisse praetoriam navem Antoni properantis
circumire et exhortari suos, donec transiret in aliam. ideo-
que Caesariana classis impetu maiore protinns venit. tenuit 4
et nostra memoria Gai principis ab Astura Antium renavigan-
tis ut res est etiam auspicalis pisciculus, siquidem novissime
tum in urbem reversus ille imperator suis telis confossus est.
nec longa fuit illius morae admiratio, statim causa intellecta,
cum e tota classe quinqueremis sola non proficeret, exsilien-
tibus protinus qui quaererent circa navem. invenere adhae-
rentem gubernaculo ostenderuntque Gaio indignanti hoc fuisse

quod se revocaret quadringentorumque remigum obsequio
5 contra se intercederet. constabat peculiariter miratum quomodo adhaerens tenuisset nec idem polleret in navigium receptus. qui tunc posteaque videre eum limaci magnae similem esse dicunt. nos plurium opiniones posuimus in natura aqua-
9, 79 sq. tilium, cum de eo diceremus. nec dubitamus idem valere omnia ea genera, cum celebri et consecrato etiam exemplo apud Cnidiam Venerem conchas quoque esse eiusdem poten-
6 tiae credi necesse sit. E nostris quidam Latine moram appellavere eum, mirumque, e Graecis alii lubricos partus atque
9, 79 procidentis contineri ad maturitatem adalligato, ut diximus, prodiderunt, alii sale adservatum adalligatumque gravidis partus solvere, ob id alio nomine odinolyten appellari. quocumque modo ista se habent, quis ab hoc tenendi navigia exemplo de ulla potentia naturae vique et effectu in remediis sponte nascentium rerum dubitet?

7 (2.) Quid? non et sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo? etiam procul et e longinquo, vel si hasta virgave attingatur, quamvis praevalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum velocis adligari pedes? quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam quae odore tantum et quadam aura corporis sui adficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis sperandum est?

8 (3.) Non sunt minus mira quae de lepore marino traduntur. venenum est aliis in potu aut in cibo datus, aliis etiam visu, siquidem gravidae, si omnino adspexerint feminam ex eo genere dumtaxat, statim nausiant et redundatione stomachi vitium fatentur ac deinde abortum faciunt. remedio est mas ob id induratus sale ut in bracchialibus habeant. eadem res in mari ne tactu quidem nocet. vescitur eo unum tantum animalium ut non intereat, mullus piscis. tenerescit tantum et
9 inertior viliorque fit. homines quibus inpactus est piscem olent, hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. cetero moriuntur totidem in diebus quot vixerit lepus, incertique temporis veneficium id esse auctor est Licinius Macer. in India adfirmant non capi viventem invicemque ibi hominem illi pro veneno esse ac vel digito omnino in mari tactum mori, esse autem ampliorem multo sicuti reliqua animalia.

(4.) Iuba in iis voluminibus quae scripsit ad C. Caesarem 10
Augusti filium de Arabia tradit mitulos ternas heminas capere, cetos sexcentorum pedum longitudinis et trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiae intrasse pinguique eius mercatores negotiatos, et omnium piscium adipe camelos perungui in eo situ ut asilos ab iis fugent odore.

2. (5.) Mihi videntur mira et quae Ovidius prodidit piscium 11
ingenia in eo volumine quod Halieuticon inscribitur: scarum inclusum nassis non fronte erumpere nec infestis viminibus caput inserere, sed aversum caudae ictibus crebris laxare fores atque ita retrorsum erepere, quem luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus videat, adprehensa mordicus cauda adiuvare nisus erumpentis. lupum rete circumdatum harenas arare cauda atque ita condi dum transeat rete. mu- 12
renam maculas adpetere ipsas consciam teretis ac lubrici tergi, cum multiplici flexu laxare, donec evadat. polypum hamos adpetere bracchiisque conplecti, non morsu, nec prius dimittere quam escam circumroserit aut harundine levatum extra aquam. scit et mugil esse in esca hamum insidiasque non ignorat, aviditas tamen tanta est ut cauda verberando excutiat cibum. minus in providendo lupus sollertiae habet, sed 13
magnum robur in paenitendo. nam si haesit in hamo, tumultuoso discussu laxat volnera donec excidant insidiae. murenae amplius devorant quam hamum, admovent dentibus linias atque ita erodunt. anthiam tradit idem infixo hamo invertere se, quoniam sit in dorso cultellata spina, eaque liniam praesecare. Licinius Macer murenas feminini tantum sexus 14
esse tradit et concipere e serpentibus, ut diximus, ob id sibilo 9,76
a piscatoribus tamquam a serpentibus evocari et capi, et pinguescere iactatu, fuste non interemi, easdem ferula protinus. animam in cauda habere certum est, eaque icta celerrime exanimari, ad capitis ictum difficulter. novacula pisce quae attacta sunt ferrum olent. durissimum esse piscium constat qui orbis vocetur, rotundus est, sine squamis totusque capite constat.

(6.) Lolligo quotiens cernatur extra aquam volitans tempe- 15
states mutari Trebius Niger auctor est, xiphian, id est gladium, rostro mucronato esse, ab hoc navis perfossas mergi

in oceano ad locum Mauretaniae qui Cotte vocetur, non procul Lixo flumine. idem lolligines evolare ex aqua tradit tanta multitudine ut navigia demergant.

16 (7.) E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Caesaris villis, sed, quae veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliae castello, non procul Syracusis, item in Labrayndi Iovis fonte — anguillae et inauris additas gerunt —, similiter in Chio iuxta Senum delubrum, in Mesopo-
31, 37 tamiae quoque fonte Chabura de quo diximus.

17 (8.) Nam in Lycia Myris in fonte Apollinis quem Curium appellant ter fistula vocati veniunt ad augurium. diripere eos carnis abiectas laetum est consultantibus, caudis abigere dirum. Hieropoli Syriae in lacu Veneris aedituorum vocibus parent vocati, veniunt exornati auro, adulantes scalpuntur, ora hiantia manibus inserendis praebent. in Stabiano Campaniae ad Herculis petram melanuri in mari panem abiectum rapiunt, iidem ad nullum cibum in quo hamus sit accedunt.

18 (9.) Nec illa in novissimis mira, amaros esse piscis ad Pelen insulam et ad Clazomenas, contra scopulum Siciliae ac Leptim Africae et Euboeam et Durrachium, rursus ita salsos ut possint salsamenta existimari circa Cephallaniam et Ampelon,
19 Paron et Deli petras, in portu eiusdem insulae dulcis. quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion piscium maxumum esse tradit porcum quem Lacedaemonii orthagoriscum vocent, grunnire eum, cum capiatur. esse vero illam naturae accidentiam — quod magis miremur etiam — in locis quibusdam adposito occurret exemplo, siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneventi refici constat.

20 (10.) Piscis marinos in usu fuisse protinus a condita Roma auctor est Cassius Hemina, cuius verba de ea re subiciam: Numa constituit ut piscis qui squamosi non essent ni pollucerent, parsimonia conmentus, ut convivia publica et privata cenaeque ad pulvinaria facilius conpararentur, ni qui ad polluctum emerent pretio minus parcerent eaque praemercarentur.

21 (11.) Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est,
9, 104 sqq. de quis suo loco satis diximus, tantum apud Indos curalio.

namque ista persuasione gentium constant. gignitur et in
Rubro quidem mari, sed nigrius, item in Persico — vocatur
Iace —, laudatissimum in Gallico sinu circa Stoechadas in-
sulas et in Siculo circa Aeolias ac Drepana. nascitur et apud
Graviscas et ante Neapolim Campaniae, maxumeque rubens
sed molle et ideo vilissimum Erythris. forma est fruticis, colos 22
viridis, bacae eius candidae sub aqua ac molles, exemptae
confestim durantur et rubescunt qua corna sativa specie at-
que magnitudine. aiunt tactu protinus lapidescere, si vivat,
itaque occupari evellique retibus aut acri ferramento praecidi,
qua de causa curalium vocitatum interpretantur. probatissi-
mum quam maxume rubens et quam ramosissimum nec sca-
biosum aut lapideum aut rursus inane et concavom. auctori- 23
tas bacarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est
quam feminis nostris uniones Indici. harispices eorum vates-
que inprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis ar-
bitrantur. ita et decore et religione gaudent. prius quam hoc
notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. nunc
tanta paenuria est vendibili merce ut perquam raro cernatur in
suo orbe. surculi infantiae adalligati tutelam habere credun- 24
tur contraque torminum ac vesicae ac calculorum mala in pul-
verem igni redacti poti que cum aqua auxiliantur, simili modo
ex vino poti aut, si febris sit, ex aqua somnum adferunt, —
ignibus diu repugnat, — sed eodem medicamine saepius poto
tradunt lienem quoque absumi. sanguinem reicientibus ex-
screantibusve medetur cinis eorum, miscetur oculorum medi-
camentis, spissat enim ac refrigerat, ulcerum cava explet,
cicatrices extenuat.

(12.) Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Graeci 25
antipathian vocant, nihil est usquam venenatius quam in mari
pastinaca, utpote cum radio eius arbores necari dixerimus. 9,155
hanc tamen persequitur galeos, idem et alios quidem piscis,
sed pastinacas praecipue, sicut in terra mustela serpentis, —
tanta est aviditas ipsius veneni, — percussis vero ab ea me-
dentur et hi quidem sed et mullus ac laser, 3. (13.) specta- 26
bili naturae potentia, in iis quoque quibus et in terris
victus est, sicut fibris quos castoras vocant et castorea
testis eorum. amputari hos ab ipsis, cum capiantur, negat

Sextius diligentissimus medicinae, quin immo parvos esse
substrictosque et adhaerentis spinae, nec adimi sine vita ani-
malis posse, adulterari autem renibus eiusdem, qui sunt gran-
27 des, cum veri testes parvi admodum reperiantur. praeterea
ne vesicas quidem esse, cum sint geminae, quod nulli ani-
malium. in his folliculis inveniri liquorem et adservari sale.
itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex uno
nexu dependentis, quod ipsum corrumpi fraude conicientium
cummim cum sanguine aut Hammoniacum, quoniam Hammoniaci
coloris esse debeant, tunicis circumdati, liquore veluti mellis
cerosi, odore graves, gusto amaro et acri, friabiles. effica-
28 cissimi e Ponto Galatiaque, mox Africa. sternumenta olfactu
movent. somnum conciliant cum rosaceo et peucedano per-
uncto capite et per se poti ex aqua, ob id phreneticis utiles.
item lethargicos odoris suffitu excitant, volvarumque exani-
mationes vel subditu, ac menses et secundas cient duabus
29 drachmis cum puleio ex aqua poti. medentur et vertigini,
opisthotono, tremulis, spasticis, nervorum vitiis, ischiadicis,
stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus, vel triti ad cras-
situdinem mellis cum semine viticis ex aceto ac rosaceo. sic
et contra comitialis sumpti, poti vero contra inflationes, tor-
30 mina, venena. differentia tantum contra genera est mixturae,
quippe adversus scorpiones ex vino bibuntur, adversus pha-
langia et araneos ex mulso ita ut vomitione reddantur, aut ut
contineantur cum ruta, adversus chalcidas cum myrtite, ad-
versus cerasten et presteras cum panace aut ruta ex vino,
adversus ceteras serpentis cum vino. dari binas drachmas
31 satis est, eorum quae adiciantur singulas. auxiliantur priva-
tim contra viscum ex aceto, adversus aconitum ex lacte aut
aqua, adversus helleborum album ex aqua mulsa nitroque. me-
dentur et dentibus infusi cum oleo triti in aurem a cuius parte
doleant, aurium dolori melius, si cum meconio. claritatem
visus faciunt cum melle Attico inuncti. cohibent singultus ex
aceto. urina quoque fibri resistit venenis et ob id in antidota
additur. adservatur autem optume in sua vesica, ut aliqui
existimant.

32 4. (14.) Geminus similiter victus in aquis terraque et
testudinum effectusque, pari honore habendo vel propter ex-

cellens in usu pretium naturaeque proprietatem. sunt ergo testudinum genera: terrestres, marinae, lutariae et quae in dulci aqua vivont. has quidam e Graecis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriae magicisque artibus 33
refutandis et contra venena salutares produntur. plurumae in Africa. hae ibi amputato capite pedibusque pro antidoto dari dicuntur et e iure in cibo sumptae strumas discutere, lienes tollere, item comitialis morbos. sanguis earum claritatem visus facit, subfusiones oculorum tollit. et contra serpentium omnium et araneorum ac similium et ranarum venena auxiliatur servato sanguine in farina pilulis factis et cum opus sit in vino datis. felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungui prodest, scorpionum plagae instillari. tegimenti 34
cinis vino et oleo subactus pedum rimas ulceraque sanat. squamae e summa parte derasae et in potu datae venerem cohibent. eo magis hoc mirum, quoniam totius tegimenti farina accendere traditur libidinem. urinam aliter earum quam in vesica dissectarum inveniri posse non arbitror, et inter ea esse hoc quoque quae portentose Magi demonstrent, adversus aspidum ictus singularem, efficaciorem tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. ova durata inlinuntur strumis et ulceribus frigore aut adustione factis. sorbentur in stomachi doloribus. Marinarum carnes admixtae ranarum carnibus contra salaman- 35
dras praeclare auxiliantur, neque testudine aliud salamandrae adversius. sanguine alopeciarum inanitas et porrigo omniaque capitis ulcera curantur. inarescere eum oportet lenteque ablui. instillatur et dolori aurium cum lacte mulierum, adversus morbos comitialis manditur cum polline frumenti, miscetur autem sanguinis heminis tribus aceti hemina. datur et suspiriosis, sed tum hemina vini additur, his et cum 36
hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut sit quod devoretur fabae magnitudine, et haec singula et matutino et vespera dantur, dein post aliquot dies bina vespera. comitialibus instillatur ore diducto, iis qui modice corripiantur spasmo cum castoreo clystere infunditur. quod si dentes ter anno colu- 37
antur testudinum sanguine, inmunes a dolore fiant. et anhelitus discutit quasque orthopnoeas vocant. ad has in polenta datur. fel testudinum claritatem oculorum facit, cicatrices e-

tenuat, tonsillas sedat et anginas et omnia oris vitia, privatim
nomas ibi, item testium. naribus inlitum comitialis erigit attol-
litque. idem cum vernatione anguium aceto admixto unice
purulentis auribus prodest. quidam bubulum fel admiscent
decoctarumve carnium testudinis sucum addita aeque verna-
38 tione anguium.. sed vino testudinem excocunt. oculorum uti-
que vitia omnia fel inunctum cum melle emendat, subfusiones
etiam marinae fel cum fluviatilis sanguine et lacte. capillus
mulierum inficitur felle, contra salamandras vel sucum de-
39 coctae bibisse satis est. Tertium genus testudinum est in
caeno et paludibus viventium. latitudo his et in dorso pectori
similis, nec convexo curvata calyce, ingrata visu. ex hac
quoque tamen aliqua contingunt auxilia. tres namque in suc-
censa sarmenta coiectae dividentibus se tegimentis rapiuntur,
tum evolsae carnes earum cocuntur in congio aquae sale mo-
dice addito, ita decoctarum ad tertias partis sucus paralysim
et articularios morbos sentientibus bibitur. detrahit idem fel,
pituitas sanguinemque vitiatum. sistitur ab eo remedio alvos
40 aquae frigidae potu. E quarto genere testudinum quae sunt
in amnibus divolsarum pinguia cum aizoo herba tunsa admixto
unguento et semine lili, si ante accessiones perunguantur aegri
praeter caput, mox convoluti calidam aquam bibant, quartanis
liberare dicuntur. hanc testudinem quinta decuma luna capi
oportere ut plus pinguium reperiatur, verum aegrum sexta
decuma luna perungui. ex eodem genere testudinum sanguis
41 instillatus cerebro capitis dolores sedat, item strumas. Sunt
qui testudinum sanguinem cultro aereo supinarum capitibus
praecisis excipi novo fictili iubeant, ignem sacrum cuiuscum-
que generis sanguine inlini, item capitis ulcera manantia, ver-
rucas. iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti.
et — incredibile dictu — aliqui tradunt tardius ire navigia te-
studinis pedem dextrum vehentia.

42 (15.) Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non
quia ignoremus gratiorem esse universitatem animalium ma-
iorisque miraculi, sed hoc utilius est vitae, contributa habere
remedia, cum aliud alii prosit, aliud alibi facilius inveniatur.

43 5. (16.) Venenatum mel diximus ubi nasceretur. auxilio
21,74 sqq. est piscis aurata in cibo. vel si ex melle sincero fastidium

cruditasve — quae fit gravissima — incidat, testudinem circumcisis pedibus, capite, cauda decoctam antidotum esse auctor est Pelops, scincum Apelles. quid esset scincus diximus, 8, 91 28, 119 saepius vero quantum venefici in menstruis mulierum. contra 44 omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus, item contra pasti- 7, 64 al. 28, 82 nacam et scorpiones terrestris marinosque et dracones et phalangia inlitus sumptusve in cibo. eiusdem recentis e capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. mala medicamenta inferri negant posse aut certe nocere stella marina volpino sanguine inlita et adfixa limini superiori aut clavo aereo ianuae.

(17.) Draconis marini scorpionumque ictus carnibus ea- 45 rum inpositis, item araneorum morsus sanantur. in summa contra omnia venena vel potu vel ictu vel morsu noxia sucus earum e iure decoctarum efficacissimus habetur. Sunt et servatis piscibus medicinae, salsamentorumque cibus prodest a serpente percussis et contra bestiarum ictus mero subinde hausto ita ut per superna cibus vomitione reddatur, peculia- 46 riter a chalcide, ceraste aut quas sepas vocant aut elope, dipsade percussis. contra scorpionem largius sumi sed non evomi salsamenta prodest ita ut sitis toleretur, et inponere plagis eadem convenit. contra crocodilorum quidem morsus non aliud praesentius habetur. privatim contra presteris morsum sarda prodest. inponuntur salsamenta et contra canis 47 rabiosi, — vel si non sint ferro ustae plagae corporaque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit — et contra draconem marinum ex aceto inponuntur. idem et cybio effectus. draco quidem marinus ad spinae suae qua ferit venenum ipse inpositus vel cerebro toto prodest.

(18.) Ranarum marinarum ex vino et aceto decoctarum 48 sucus contra venena bibitur et contra ranae rubetae venenum et contra salamandras. vel e fluviatilibus si carnes edantur iusve decoctarum sorbeatur, prosunt et contra leporem marinum et contra serpentis supra dictos, contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranae viventi 49 linguam nulla alia corporis parte adhaerente, ipsaque dimissa in aquam inponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quaecumque interrogaverit vera responsuram. addun-

etiamnum alia Magi, quae si vera sint, multo utiliores vitae
existimentur ranae quam leges. namque harundine transfixa
a natura per os si surculus in menstruis defigatur marito, adul-
50 terorum taedium fieri. carnibus earum vel in hamum additis
praecipue purpuras adlici certum est. iecur ranae geminum
esse dicunt abicique formicis oportere, eam partem quam
adpetant contra venena omnia esse pro antidoto. sunt quae
8, 110 in vepribus tantum vivont, ob id rubetarum nomine, ut diximus,
quas Graeci phrynus vocant, grandissimae cunctarum,
51 geminis veluti cornibus, plenae veneficiorum. mira de iis
certatim tradunt auctores: inlatis in populum silentium fieri,
ossiculo quod sit in dextro latere in aquam ferventem deiecto
refrigerari vas nec postea fervere nisi exempto, id inveniri
abiecta rana formicis carnibusque erosis, singula in oleum
addi, et esse in sinistro latere quo deiecto fervere videatur,
52 apocynon vocari, canum inpetus eo cohiberi, amorem concitari
et iurgia addito in potionem, venerem adalligato stimulari,
rursus e dextro latere refrigerari ferventia, hoc et
quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti aliasque
febris, amorem inhiberi. ex isdem his ranis lien contra venena
quae fiant ex ipsis auxiliatur, iecur vero etiam efficacius.
53 (19.) Est colubra in aqua vivens. huius adipem et fel
habentis qui crocodilos venentur mire adiuvari dicunt, nihil
contra belua audente, efficacius etiamnum, si herba potamogiton
misceatur. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes
seu cinere adservato contra venena omnia prosunt,
privatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino, si non
sit, caprino aut quocumque. addi et vinum oportet. necant
54 eos triti cum ocimo admoti. eadem vis contra venenatorum
omnium morsus, privatim scytalen et anguis et contra leporem
marinum ac ranam rubetam. cinis eorum servatus prodest
pavore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsu. quidam
adiciunt gentianam et dant in vino, et si iam pavor occupaverit,
pastillos vino subactos devorandos ita praecipiunt.
55 decem vero cancris cum ocimi manipulo adligatis omnis qui
ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt, et cum
ocimo ipsos cineremve eorum percussis inponunt. minus in
omnibus his marini prosunt. Thrasyllus auctor est nihil aeque

adversari serpentibus quam cancros, sues percussas hoc pa-
bulo sibi mederi. cum sol sit in cancro, serpentis torqueri.
Ictibus scorpionum carnes et fluviatilium coclearum resistunt 56
crudae vel coctae. quidam ob id salsas quoque adservant. in-
ponunt et plagis ipsis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares
sunt, sed nos haec omnibus terris demonstramus. carnes eo-
rum adversus scorpiones valent inpositae. Inter venena pi-
scium sunt porci marini spinae in dorso cruciatu magno lae-
sorum, remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore.

(20.) Canis rabidi morsibus potum expavescentibus fa- 57
ciem perungunt adipe vituli marini, efficacius, si medulla hy-
aenae et oleum e lentisco et cera misceatur. murenae morsus
ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca contra suum 58
ictum remedio est cinere suo ex aceto inlito vel alterius. cibi
causa extrahi debet e dorso eius quidquid croco simile est
caputque totum, et hanc autem et omnia testacea modice con-
lui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino vene-
ficium restingunt poti hippocampi. contra dorycnium echini
maxume prosunt, et iis qui sucum carpathi biberint praecipue
e iure sumpti. et cancri marini decocti ius contra dorycnium
efficax habetur, peculiariter vero contra leporis marini venena.

6. (21.) Et ostrea adversantur isdem, nec potest videri 59
satis dictum esse de his, cum palma mensarum diu iam tribua-
tur illis. gaudent dulcibus aquis et ubi plurumi influunt amnes,
ideo pelagia parva et rara sunt. gignuntur tamen et in petro-
sis carentibusque aquarum dulcium adventu, sicut circa Gry-
nium et Myrinam. grandescunt sideris quidem ratione ma-
xume, ut in natura aquatilium diximus, sed privatim circa 2, 109
initia aestatis multo lacte praegnatia atque ubi sol penetret in
vada. haec videtur causa quare minora in alto reperiantur, 60
opacitas cohibet incrementum et tristitia minus adpetunt cibos.
variantur coloribus, rufa Hispaniae, fusca Illyrico, nigra et
carne et testa Circeis, praecipua vero habentur in quacumque
gente spissa nec saliva sua lubrica, crassitudine potius spe-
ctanda quam latitudine, neque in lutosis capta neque in hare-
nosis sed solido vado, spondylo brevi atque non carnoso, nec
fibris laciniosa ac tota in alvo. addunt peritiores notam am- 61
biente purpureo crine fibras, eoque argumento generosa in-

terpretantur calliblepharata appellantes. gaudent et peregri-
natione transferrique in ignotas aquas. sic Brundisina in
Averno conpasta et suum retinere sucum et a Lucrino ado-
62 ptare creduntur. Haec sint dicta de corpore, dicemus et de
nationibus, ne fraudentur gloria sua litora, sed dicemus aliena
lingua quaeque peritissima huius censurae in nostro aevo fuit.
sunt ergo Muciani verba, quae subiciam: Cyzicena maiora
Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Medu-
liis, acriora Ephesiis, plenoria Iliciensibus,
sicciora Coryphantenis, teneriora Histricis, can-
63 didiora Circeiensibus. sed his neque dulciora ne-
que teneriora esse ulla conpertum est. in Indico
mari Alexandri rerum auctores pedalia inveniri
prodidere, nec non inter nos nepotis cuiusdam
nomenclator tridacna appellavit, tantae amplitu-
dinis intellegi cupiens ut ter mordenda essent.
64 Dos eorum medica hoc in loco tota dicetur: stomachum unice
reficiunt, fastidiis medentur, addiditque luxuria frigus obrutis
nive, summa montium et maris ima miscens. emolliunt alvom
leniter. eademque cocta cum mulso tenesmo qui sine exul-
ceratione sit liberant. vesicarum ulcera quoque repurgant.
cocta in conchis suis uti clusa venerint mire destillationibus
65 prosunt. Testae ostreorum cinis uvam sedat et tonsillas ad-
mixto melle, eodem modo parotidas, panos mammarumque
duritias, capitum ulcera ex aqua, cutemque mulierum exten-
dit. inspergitur et ambustis, et dentifricio placet. pruritibus
quoque et eruptionibus pituitae ex aceto medetur. crudae si
tundantur, strumas sanant et perniones pedum. Purpurae quo-
que contra venena prosunt.

66 (22.) Et algam maris theriacen esse Nicander tradit.
26,103 plura eius genera, uti diximus: longo folio et rubente, la-
tiore alia vel crispo. laudatissima quae in Creta insula iuxta
terram in petris nascitur tinguendis etiam lanis ita colorem
adligans ut elui postea non possit. e vino iubet eam dari.

67 7. (23.) Alopecias replet hippocampi cinis nitro et adipe
suillo mixtus aut sincerus ex aceto, praeparat autem saepiarum
crustae farina medicamentis cutem, replet et muris marini ci-
nis cum oleo, item echini cum carnibus suis cremati, fel scor-

pionis marini, ranarum quoque trium, si vivae in olla concre-
mentur, cinis cum melle, melius cum pice liquida. capillum
denigrant sanguisugae quae in vino nigro diebus LX conpu-
tuere. alii in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium 68
in vase plumbeo putrescere iubent totidem diebus, mox inlini
in sole. Sornatius tantam vim hanc tradit ut, nisi oleum ore
contineant quae tinguent, dentis quoque earum denigrari di-
cat. capitis ulceribus muricum vel purpurarum testae cinis
cum melle utiliter inlinitur, conchyliorum, vel si non urantur,
farina ex aqua, doloribus castoreum cum peucedano et rosaceo.

(24.) Omnium piscium fluviatilium marinorumque adipes 69
liquefacti sole admixto melle oculorum claritati plurumum
conferunt, item castoreum cum melle. Callionymi fel cica-
trices sanat et carnis oculorum supervacuas consumit. nulli
hoc piscium copiosius, ut existimavit Menander quoque in
comoediis. idem piscis et uranoscopos vocatur ab oculo quem
in capite habet. Et coracini fel excitat visum, et marini scor- 70
pionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientis subfu-
siones discutit. inungui ter oportet intermissis diebus. eadem
ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculo-
rum hebetari tradunt. lepus marinus ipse quidem venenatus
est, sed cinis eius in palpebris pilos inutilis evolsos cohibet.
ad hunc usum utilissimi minumi, item pectunculi salsi triti cum
cedria, ranae quas diopetes et calamitas vocant, earum san-
guis cum lacrima vitis evolso pilo palpebris inlinatur. tumo- 71
rem oculorum ruboremque saepiae cortex cum lacte mulieris
inlitus sedat et per se scabritias emendat. invertunt id agentes
genas et medicamentum auferunt post paulum rosaceoque
inungunt et pane inposito mitigant. eodem cortice et nycta-
lopes curantur, in farinam trito et ex aceto inlito. extrahit
et squamas eius cinis. cicatrices oculorum cum melle sanat, 72
pterygia cum sale et cadmia singulis drachmis, emendat et
albugines iumentorum. aiunt et ossiculo eius genas, si teran-
tur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. eundem com-
buri cum viperinis pellibus ranisque et cinerem adspergi po-
tioni iubent Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla 73
appellatur piscis, cui glutinosum est corium, idem nomen glu-
tino eius, hoc epinyctidas tollit. quidam ex ventre, non

corio, fieri dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. lau-
datur Pontica, candida et carens venis squamisque et quae
celerrime liquescit. madescere autem debet concisa in aqua
aut aceto nocte ac die, mox tundi marinis lapidibus, ut fa-
cilius liquescat. utilem eam et capitis doloribus adfirmant et
74 tetanis. Ranae dexter oculus dextri, sinister laevi sus-
pensi e collo nativi coloris panno lippitudines sanant, quod
si per coitum lunae eruantur, albuginem quoque, adligati si-
militer in putamine ovi. reliquae carnes inpositae suggilla-
tionem rapiunt. cancri etiam oculos adalligatos collo mederi
75 lippitudini dicunt. Est parva rana in harundinetis et herbis
maxume vivens, muta ac sine voce, viridis, si forte hauriatur,
ventres boum distendens. huius corporis umorem derasum
specillis claritatem oculis inunctis narrant adferre, ipsas
carnis doloribus oculorum superponunt. ranas etiam quinde-
cim coiectas in fictile novom iuncis configunt quidam suco-
que earum qui ita effluxerit admiscent vitis albae lacrimam
atque ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis acu
76 instillantes hunc sucum in vestigia evolsorum. Meges psilo-
trum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentis et
ad hoc utebatur multis variisque per aquationes autumni
nascentibus, idem praestare sanguisugarum cinis ex aceto
inlitus putatur. comburi eas oportet in novo vase. idem thynni
iocur siccatum pondere X IV cum oleo cedrino perunctis pilis
novem mensibus.

77 (25.) Auribus utilissimum batiae piscis fel recens, sed
et inveteratum vino, item bacchi, quem quidam myxona vo-
cant, item callionymi cum rosaceo infusum vel castoreum cum
papaveris suco. Vocant et in mari peduculos eosque tritos
instillari ex aceto auribus iubent. et per se et conchylio in-
fecta lana magnopere prodest. quidam aceto et nitro made-
78 faciunt. Sunt qui praecipue contra omnia aurium vitia laudent
gari excellentis cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cya-
thum in calice novo leni pruna decoquere subinde spuma
pinnis detersa et, postquam desierit spumare, tepidum infun-
dere. si tumeant aures, coriandri suco prius mitigandas iidem
praecipiunt. ranarum adips instillatus statim dolores tollit.
cancrorum fluviatilium sucus cum farina hordeacea aurium

volneribus efficacissime prodest. parotides muricum testae
cinere cum melle vel conchyliorum ex mulso curantur.

(26.) Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini 79
scariphatis gingivis, cerebro caniculae in oleo decocto adser-
vatoque, ut ex eo dentes semel anno coluantur. pastinacae
quoque radio scariphari gingivas in dolore utilissimum. con-
tritus is et cum helleboro albo inlitus dentis sine vexatione
extrahit. salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis
addita farina marmoris inter remedia est. et cybia vetera eluta 80
in novo vase, dein trita, prosunt doloribus. aeque prodesse
dicuntur omnium salsamentorum spinae combustae tritaeque
et inlitae. decocuntur et ranae singulae in aceti heminis, ut
dentes ita coluantur contineaturque in ore sucus. si fastidium
obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Sallustius
Dionysius, ut ex ore virus deflueret in acetum fervens, idque
e pluribus ranis. fortioribus stomachis ex iure mandendas
dabat, maxillarisque ita sanari praecipue dentis putant, mobi-
lis vero supra dicto aceto stabiliri. ad hoc quidam ranarum 81
corpora binarum praecisis pedibus in vini hemina macerant
et ita colui dentium labantis iubent. aliqui totas adalligant
maxillis. alii denas in sextariis tribus aceti decoxere ad ter-
tias partis ut mobilis dentium stabilirent. nec non XXXVI
ranarum corda in olei veteris sextario sub aereo testo dis-
coxere ut infunderent per aurem dolentis maxillae. alii iocur
ranae decoctum et tritum cum melle inposuere dentibus.
omnia supra scripta ex marina efficaciora. Si cariosi et fae- 82
tidi sunt, cetum in furno arefieri per noctem praecipiunt,
postea tantundem salis addi atque ita fricari. enhydris vocatur
Graecis colubra in aqua vivens. huius quattuor dentium su-
perioribus in dolore superiorum gingivas scariphant, inferio-
rum inferioribus. aliqui canino tantum earum contenti sunt.
utuntur et cancrorum cinere, nam muricum cinis dentifri-
cium est.

(27.) Lichenas et lepras tollit adips vituli marini, mena- 83
rum cinis cum mellis obolis ternis, iecur pastinacae in oleo
coctum, hippocampi aut delphini cinis ex aqua inlitus. exul-
cerationem sequi debet curatio, quae perducit ad cicatricem.
quidam delphini in fictili torrent donec pinguitudo similis

84 fluat ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testae cinis
maculas in facie mulierum purgat cum melle inlitus cutemque
erugat et extendit septenis diebus inlitus ita ut octavo can-
dido ovorum foveantur. muricum generis sunt quae vocant
Graeci coluthia, alii coryphia, turbinata aeque sed minora
multo, efficaciora etiam et oris halitum custodientia. ichthyo-
colla erugat cutem extenditque in aqua decocta horis quat-
85 tuor, dein contunsa et subacta ad liquorem usque mellis. ita
praeparata in vase novo conditur et in usu quattuor drachmis
eius binae sulpuris et anchusae totidem, octo spumae argen-
teae adduntur adspersaque aqua teruntur una. sic inlita facies
post quattuor horas abluitur. medetur et lentigini ceterisque
vitiis ex ossibus saepiarum cinis. idem et carnis excrescentis
tollit et umida ulcera. 8. Psoras tollit rana decocta in hemi-
nis quinque aquae marinae, excoqui debet donec sit lenti-
86 tudo mellis. fit in mari alcyoneum appellatum, e nidis ut ali-
qui existimant alcyonum et ceycum, ut alii sordibus spumarum
crassescentibus, alii e limo vel quadam maris lanugine. quat-
tuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi, alterum
molle, lenius, odore fere algae, tertium candidioris vermiculi,
87 quartum pumicosius, spongeae putri simile. paene purpureum
quod optumum, hoc et Milesium vocatur. quo candidius autem
hoc minus probabile est. vis eorum ut exulcerent, purgent.
usus tostis et sine oleo. mire lepras, lichenas, lentigines tol-
lunt cum lupino et sulpuris duobus obolis. alcyoneo utuntur
et ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere
cum oleo usus est, Attalus thynni adipe recenti.
88 (28.) Oris ulcera menarum muria et capitum cinis cum
melle sanat. strumas pungi piscis eius qui rana in mari ap-
pellatur ossiculo e cauda ita ut non volneret prodest. facien-
dum id cotidie donec percurentur. eadem vis est pastinacae
radio et lepori marino inposito ita ut celeriter removeantur,
echini testis contunsis et ex aceto inlitis, item scolopendrae
marinae e melle, cancro fluviatili contrito vel combusto ex
melle. mirifice prosunt et saepiae ossa cum axungia vetere
89 contunsa et inlita. Sic et ad parotidas utuntur, et sauri piscis
marini iocineribus, quin et testis cadi salsamentarii tunsis cum
axungia vetere; muricum cinere ex oleo ad parotidas stru-

masque. Rigor cervicis mollitur marinis qui peduculi vocan-
tur drachma pota, castoreo poto cum pipere ex mulso mixto
ranis decoctis ex oleo et sale, ut sorbeatur sucus. Sic et
opisthotono medentur et tetano, spasticis vero pipere adiecto.
Anginas menarum salsarum e capitibus cinis ex melle in- 90
litus abolet, ranarum decoctarum aceto sucus, hic et con-
tra tonsillas prodest. cancri fluviatiles triti singuli in heminam
aquae anginis medentur gargarizati, aut e vino et calida aqua
poti. uvae medetur garum coclearibus subditum. vocem si-
luri recentes salsive in cibo sumpti adiuvant.

(29.) Vomitiones mulli inveterati tritique in potione con- 91
citant. Suspiriosis castorea cum Hammoniaci exigua portione
ex aceto mulso ieiunis utilissima potu. eadem potio spasmos
stomachi sedat ex aceto mulso caldo. Tussim sanare dicuntur 92
piscium modo e iure decoctae in patinis ranae. suspensae
autem pedibus, cum destillaverit in patinas saliva earum,
exinterari iubentur abiectisque interaneis condiri. Est rana
parva arborem scandens atque ex ea vociferans, in huius os
si quis exspuat ipsamque demittat, tussi liberari narratur.
praecipiunt et cocleae crudae carnem tritam bibere ex aqua
calda in tussi cruenta.

9. (30.) Iocineris doloribus scorpio marinus in vino ne- 93
catur ut inde bibatur, conchae longae carnes ex mulso potae
cum aquae pari modo aut, si febres sint, ex aqua mulsa. La-
teris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti tetheaque si-
milis ostreo in cibo sumpta, ischiadicorum muria siluri cly-
stere infusa. dantur autem conchae ternis obolis dilutis in vini
sextariis duobus per dies quindecim.

(31.) Alvom emollit silurus e iure et torpedo in cibo. et 94
olus marinum simile sativo, stomacho inimicum, alvom facil-
lime purgat, sed propter acrimoniam cum pingui carne co-
quitur, et omnium piscium ius. idem et urinas ciet, e vino
maxume. optumum e scorpionibus et iulide et saxatilibus nec
virus resipientibus nec pinguibus. coqui debent cum aneto,
apio, coriandro, porro, additis oleo, sale. purgant et cybia 95
vetera privatimque cruditates, pituitas bilem trahunt. pur-
gant et myaces quorum natura tota in hoc loco dicetur.
acervantur muricum modo vivontque in algosis, gratissimi

autumno et ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Ae-
gypto laudatissimi. procedente hieme amaritudinem trahunt
96 coloremque rubrum. horum ius traditur alvom et vesicas exi-
nanire, interanea destringere, omnia adaperire, renis pur-
gare, sanguinem adipemque minuere. itaque utilissimi sunt
hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulario,
inflationibus, item obesis fellis pituitaeque, pulmonis, ioci-
neris, lienis vitiis, rheumatismis. faucis tantum vexant vocem-
97 que obtundunt. ulcera quae serpant aut sint purganda sanant,
item carcinomata, cremati ut murices et morsus canum
hominumque cum melle, lepras, lentigines. cinis eorum lotus
emendat caligines, scabritias, albugines, gingivarum et den-
tium vitia, eruptiones pituitae, et contra dorycnium aut opo-
98 carpathon antidoti vicem optinent. degenerant in duas species:
mitulos qui salem virusque resipiunt, myiscas quae rotunditate
differunt, minores aliquanto atque hirtae, tenuioribus testis,
carne dulciores. Mituli quoque ut muricis cineres causticam
vim habent et ad lepras, lentigines, maculas. lavantur quo-
que plumbi modo ad genarum crassitudines et oculorum al-
bugines caliginesque, atque in aliis partibus sordida ulcera
capitisque pusulas. carnes eorum ad canis morsus inpo-
99 nuntur. at pelorides emolliunt alvom, item castorea in aqua
mulsa drachmis binis. qui vehementius volunt addunt cucu-
meris sativi radicis siccatae drachmam et aphronitri duas. Te-
thea torminibus et inflationibus occurrunt. inveniuntur haec
in foliis marinis sugentia, fungorum verius generis quam pi-
100 scium. eadem et tenesmum dissolvont reniumque vitia. Na-
scitur et in mari apsinthium, quod aliqui seriphum vocant,
circa Taposirim maxume Aegypti, exilius terrestri. alvom sol-
vit et noxiis animalibus intestina liberat, — solvont et saepiae,
101 — in cibo datur cum oleo et sale et farina coctum. Menae
salsae cum felle taurino inlitae umbilico alvom solvont. piscium
ius in patina coctorum cum lactucis tenesmum discutit. cancri
fluviatiles triti et ex aqua poti alvom sistunt, urinam cient
in vino albo. ademptis bracchiis calculos pellunt tribus obolis
cum murra et iri de, singulis earum drachmis, ileos et inflationes
castorea cum dauci semine et petroselino quantum ternis di-
gitis sumatur, ex mulsi caldi cyathis quattuor, tormina vero

cum aneto ex vino mixto. Erythini in cibo sumpti sistunt alvom. dysintericis medentur ranae cum scilla decoctae ita ut pastilli fiant, vel cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus, morbo regio salsamentum cum pipere ita ut reliqua carne abstineatur.

(32.) Lieni medetur solea piscis inpositus, item torpedo, 102
item rhombus vivos, dein remittitur in mare. scorpio marinus necatus in vino vesicae vitia et calculos sanat, lapis qui invenitur in scorpionis marini cauda pondere oboli potus, enhydridis iecur, blendiorum cinis cum ruta. Inveniuntur et in bacchi piscis capite ceu lapilli. hi poti ex aqua calculosis praeclare medentur. aiunt et urticam marinam in vino potam prodesse, item pulmonem marinum decoctum in aqua. Ova 103
saepiae urinam movent reniumque pituitas extrahunt. rupta convolsa cancri fluviatiles triti in asinino maxume lacte sanant, echini vero cum spinis suis contunsi et e vino poti calculos. modus singulis hemina, bibitur donec prosit, et alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica et pectinum cibo. ex his mares alii donacas vocant, alii aulos, feminas onychas. urinam mares movent. dulciores feminae sunt et unicolores. saepiae quoque ova urinam movent, renis purgant.

(33.) Enterocelicis lepus marinus inlinitur tritus cum 104
melle. iecur aquaticae colubrae, item hydri tritum potumque calculosis prodest. ischiadicos liberant salsamenta e siluro infusa clysterio, evacuata prius alvo, sedis attritus cinis e capite mugilum et mullorum, comburuntur autem in fictili vase, inlini cum melle debent. item capitis menarum cinis et ad 105
rhagadas et ad condylomata utilis, sicut pelamydum salsarum capitum cinis vel cybiorum cum melle. Torpedo adposita procidentis interanei morbum ibi coercet. cancrorum fluviatilium cinis ex oleo et cera rimas in eadem parte emendat, idem et marini cancri pollent.

(34.) Panos salsamenta coracinorum discutiunt, sciaenae 106
interanea et squamae combustae, scorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. at echinorum testae contunsae et ex aqua inlitae incipientibus panis resistunt, muricum vel purpurarum cinis utroque modo, sive discutere opus sit incipientis sive concoctos emittere. quidam ita conponunt medicamentum.

cerae et turis drachmas XX, spumae argenti XL, cineris mu-
ricum X, olei veteris heminam. prosunt per se salsamenta
107 cocta. Cancri fluviatiles triti verendorum pusulas, cinis e
capite menarum, item carnes decoctae et inpositae. similiter
percae salsae e capite cinis melle addito, pelamydum capitis
108 cinis aut squatinae cutis combusta. haec est qua diximus
9, 40 lignum poliri, quoniam et a mari fabriles usus exeunt. pro-
sunt et zmarides inlitae, item muricum vel purpurarum testae
cinis cum melle, efficacius crematarum cum carnibus suis.
Carbunculos verendorum privatim salsamenta cocta cum melle
restingunt. testem, si descenderit, coclearum spuma inlini
volunt.

109 (35.) Urinae incontinentiam hippocampi tosti et in cibo
saepius sumpti emendant, ophidion pisciculus congro similis
cum lili radice, pisciculi minuti ex ventre eius qui devoraverit
exempti, cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. iubent
et cocleas Africanas cum sua carne comburi cineremque ex
vino Signino dari.

110 (36.) Podagris articulariisque morbis utile est oleum in
quo decocta sint ranarum intestina et rubetae cinis cum adipe
vetere. quidam et hordei cinerem adiciunt trium rerum aequo
pondere. iubent et lepore marino recenti podagram fricari,
fibrinis quoque pellibus calciari, maxume Pontici fibri, item
vituli marini, cuius et adips prodest isdem, nec non et bryon,
27, 56 de quo diximus, lactucae simile, rugosioribus foliis, sine caule.
111 natura ei styptica, inpositumque lenit impetus podagrae.
66 item alga, de qua et ipsa dictum est. observatur in ea ne
arida inponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancri
marini cinis ex oleo, item fluviatilis triti ustique cineres oleo
subacti et siluri adips. In articulis morborum impetus sedant
ranae subinde recentes inpositae, quidam dissectas iubent
inponi. Corpus auget ius mitulorum et concharum.

112 (37.) Comitiales, ut diximus, coagulum vituli marini bi-
8, 111 bunt cum lacte equino asinaeve aut cum Punici suco, qui-
dam ex aceto mulso. nec non aliqui per se pilulas devorant.
castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur, iis vero
qui saepius corripiantur clystere infusum mirifice prodest.
castorei drachmae duae esse debebunt, mellis et olei sextarius

et aquae tantundem. ad praesens vero correptis olfactu sub-
venit cum aceto. datur et mustelae marinae iecur, item muris,
vel testudinum sanguis.

10. (38.) Febrium circuitus tollit iecur delphini gusta- 113
tum ante accessiones. hippocampi necantur in rosaceo ut
perunguantur aegri frigidis febribus, et ipsi adalligantur aegris.
item ex asello pisce lapilli qui plena luna inveniuntur in ca-
pite adligantur in linteolo. phagri fluviatilis longissimus dens
capillo adalligatus ita ut quinque diebus eum qui adalliga-
verit non cernat aeger, ranae in trivio decoctae oleo abiectis
carnibus perunctos liberant quartanis. sunt qui strangulatas 114
in oleo ipsas clam adalligent oleoque eo perunguant. cor ea-
rum adalligatum frigora febrium minuit, et oleum in quo inte-
stina decocta sint. maxume autem quartanis liberant ablatis
unguibus ranaea quaticae adalligatae et rubetae, si iecur eius
vel cor adalligetur in panno leucophaeo. cancri fluviatiles triti
in oleo et aqua perunctis ante accessiones in febribus prosunt,
aliqui et piper addunt. alii decoctos ad quartas in vino e ba- 115
lineo egressis bibere suadent in quartanis, aliqui vero sini-
strum oculum devorare. Magi oculis eorum ante solis ortum
adalligatis aegro, ita ut caecos dimittant in aquam, tertianas
abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus lusciniae in 116
pelle cervina inligatos praestare vigiliam somno fugato tra-
dunt. in lethargum vergentibus coagulo balaenae aut vituli ma-
rini ad olfactum utuntur. alii sanguinem testudinum lethargicis
inlinunt. Tertianis mederi dicitur et spondylus percae adalli-
gatus, quartanis cocleae fluviatiles in cibo recentes, quidam
ob id adservant sale, ut dent tritas in potu.

(39.) Strombi in aceto putrefacti lethargicos excitant 117
odore. prosunt et cardiacis. cachectis quorum corpus macie
conficitur tethea utilia sunt cum ruta ac melle. Hydropicis
medetur adips delphini liquatus et cum vino potus. gravitati
saporis occurritur tactis naribus unguento aut odoribus vel
quoquo modo opturatis. strombi quoque carnes tritae et in
mulsi tribus heminis pari modo aquae aut, si febres sint, ex
aqua mulsa datae proficiunt, item sucus cancrorum fluviatilium
cum melle. rana quoque aquatica in vino vetere et farre de- 118
cocta ac pro cibo sumpta ita ut bibatur ex eodem vase, vel

testudo decisis pedibus, capite, cauda, et intestinis exemptis, reliqua carne ita condita ut citra fastidium sumi possit. Cancri fluviatiles ex iure sumpti et phthisicis prodesse traduntur.

119 (40.) Adusta sanantur cancri marini vel fluviatilis cinere ex oleo, ichthyocolla ac ranarum cinere ea quae ferventi aqua combusta sint. haec curatio etiam pilos restituit cum cancrorum fluviatilium cinere, putant utendum cum cera et adipe ursino. prodest et fibrinarum pellium cinis. Ignis sacros restinguunt ranarum viventium ventres inpositi, pedibus posterioribus pronas adalligari iubent ut crebriore anhelitu prosint. utuntur et silurorum salsamenti capitum cinere ex aceto. Pruritum scabiemque non hominum modo sed et quadripedum efficacissime sedat iecur pastinacae decoctum in oleo.

120 (41.) Nervos vel praecisos purpurarum callum quo se operiunt tunsum glutinat. tetanicos coagulum vituli adiuvat ex vino potum oboli pondere, item ichthyocolla, tremulos castoreum, si ex oleo perunguantur. mullos in cibo inutilis nervis invenio.

121 (42.) Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo
tunso inlitoque, de quo et haec traduntur: muriam ipsum ex
sese emittere et ideo non debere addi in coquendo, secari
harundine, ferro infici vitiumque trahere natura dissidente. ad
sanguinem sistendum et ranarum inlinunt cinerem vel sangui-
122 nem arefactum. quidam ex ea rana quam Graeci calamiten
vocant, quoniam inter harundines fruticesque vivat, minuma
omnium et viridissima, sanguinem cineremve fieri iubent, ali-
qui et nascentium ranarum in aqua quibus adhuc cauda est in
calice novo combustarum cinerem, si per naris fluat, infer-
123 ciendum. Diversus hirudinum, quas sanguisugas vocant, ad
extrahendum sanguinem usus est. quippe eadem ratio earum
quae cucurbitarum medicinalium ad corpora levanda san-
guine, spiramenta laxanda iudicatur, sed vitium quod admis-
sae semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper
eiusdem medicinae. multi podagris quoque admittendas cen-
suere. decidunt satietate et pondere ipso sanguinis detractae
aut sale adspersae, aliquando tamen relinquont adfixa capita,
quae causa volnera insanabilia facit et multos interemit — sicut

Messalinum e consularibus patriciis, cum ad genu admisisset —
in veneni virus remedio verso, maxume rufae ita formidantur. 124
ergo sugere ** rufas forficibus praecidunt, ac velut siphonibus
defluit sanguis, paulatimque morientium capita se contrahunt,
nec relinquontur. natura earum adversatur cimicibus, suffitu
necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum
cinis narium profluvia sistit suco porri mollitus.

(43.) Extrahit corpori tela inhaerentia saepiarum testae 125
cinis, item purpurarum testae ex aqua, salsamentorum carnes,
cancri fluviatiles triti, siluri fluviatilis, qui et alibi quam in
Nilo nascitur, carnes inpositae recentis sive salsi. eiusdem
cinis extrahit, adips et cinis spinae eius vicem spodi praebet.

(44.) Ulcera quae serpunt et quae in iis excrescunt ca- 126
pitis menarum cinis vel siluri coercet, carcinomata percarum
capita salsarum, efficacius si cinere earum misceatur sal et
cunila capitata oleoque subigantur. cancri marini cinis usti
cum plumbo carcinomata conpescit. ad hoc et fluviatilis
sufficit cum melle lineaque lanugine, aliqui malunt alumen
melque misceri cineri. phagedaenae siluro inveterato et
cum sandaraca trito cacoethe et nomae et putrescentia
cybio vetere sanantur. vermes innati ranarum felle tol- 127
luntur, fistulae aperiuntur siccanturque salsamentis cum
linteolo inmissis, intraque alterum diem callum omnem aufe-
runt et putrescentia ulcerum quaeque serpant emplastri modo
subacta et inlita. et allex purgat ulcera in linteolis concer-
ptis, item echinorum testae cinis. carbunculos coracinorum
salsamenta inlita discutiunt, item mullorum salsamenti cinis, —
quidam capite tantum utuntur cum melle, — vel coracinorum
carnes. muricum cinis cum oleo tumorem tollit, cicatrices fel
scorpionis marini.

(45.) Verrucas tollit glani iocur inlitum, capitis menarum 128
cinis cum alio tritus — ad thymia crudis utuntur —, fel scor-
pionis marini rufi, zmarides tritae inlitae, allex defervefacta.
unguium scabritiam cinis e capite menarum extenuat.

(46.) Mulieribus lactis copiam facit glauciscus e iure 129
sumptus et zmarides cum tisana sumptae vel cum feniculo de-
coctae. mammas ipsas muricum vel purpurae testarum cinis
cum melle efficaciter sanat, item cancri inliti fluviatiles

marini. pilos in mamma muricum carnes inpositae tollunt.
squatinae inlitae crescere mammas non patiuntur. Delphini
adipe linamenta accensa excitant volvae strangulatu oppres-
130 sas, item strombi in aceto putrefacti. Percarum vel menarum
capitis cinis sale admixto et cunila oleoque volvae medetur,
suffitione quoque secundas detrahit. item vituli marini adips
instillatur igni naribus intermortuarum volvae vitio. coagu-
lum eiusdem in vellere inpositum, pulmo marinus adligatus
purgat egregie profluvia, echini viventes tunsi et in vino dulci
131 poti. sistunt et cancri fluviatiles triti in vino potique. item
siluri suffitu, praecipue Africi, faciliores partus facere di-
cuntur, cancri ex aqua poti profluvia sistere, ex hysopo pur-
gare. et si partus strangulet, similiter poti auxiliantur. eos-
dem recentis vel aridos bibunt ad partus continendos. Hip-
pocrates ad purgationes mortuosque partus utitur illis, cum
quinis lapathi radice rutaeque et fuligine trita et in mulso
132 data potu. iidem in iure cocti cum lapatho et apio menstruas
purgationes expediunt lactisque ubertatem faciunt, iidem in
febri quae sit cum capitis doloribus et oculorum palpitatione
mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. castoreum
ex mulso potum purgationibus prodest contraque volvam ol-
133 factum cum aceto et pice aut subditum pastillis. ad secundas
etiam uti eodem prodest cum panace in quattuor cyathis vini
et a frigore laborantibus ternis obolis. sed si castoreum
fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur, et pe-
riclitari partu, si superferatur. Mirum est et quod de torpedine
invenio: si capiatur, cum luna in libra sit, triduoque adserve-
tur sub diu, facilis partus facere postea quotiens inferatur.
adiuvare et pastinacae radius adalligatus umbilico existima-
tur, si viventi ablatus sit, ipsaque denuo in mare dimissa.
134 Invenio apud quosdam ostraceum vocari quod aliqui ony-
chem vocent, hoc suffitum volvae poenis mire resistere. odo-
rem esse castorei, meliusque cum eo ustum proficere. vetera
quoque ulcera et cacoethe eiusdem cinere sanari. nam car-
bunculos et carcinomata in muliebri parte praesentissimo re-
medio sanari tradunt cancro femina cum salis flore contunso
post plenam lunam et ex aqua inlito.
135 (47.) Psilotrum est thynni sanguis, fel, iocur, sive re-

centia sive servata, iocur etiam tritum mixtoque cedrio plum-
bea pyxide adservatum. ita pueros mangonicavit Salpe obste-
trix. eadem vis pulmoni marino, marini leporis sanguini et
felli, vel si in oleo hic necetur. cancri, scolopendrae marinae
cinis cum oleo, urtica marina trita ex aceto scillitico, torpe-
dinis cerebrum cum alumine inlitum XVI. luna. ranae parvae 136
quam in oculorum curatione descripsimus sanies efficacis- 74
sime psilotrum est, si recens inlinatur, et ipsa arefacta ac
tunsa, mox decocta tribus heminis ad tertias vel in oleo de-
cocta aereis vasis. eadem mensura alii e quindecim ranis con-
ficiunt psilotrum, sicut in oculis diximus. sanguisugae quoque 75
tostae in vase fictili et ex aceto inlitae eundem contra pilos
habent effectum. hic suffitus urentium eas necat cimices unice.
castoreo quoque cum melle pro psilotro usi pluribus diebus
reperiuntur, in omni autem psilotro evellendi prius sunt pili.

(48.) Infantium gingivis dentitionibusque plurumum con- 137
fert delphini cum melle dentium cinis et si ipso dente gingi-
vae tangantur. adalligatus idem pavores repentinos tollit.
idem effectus et caniculae dentis. ulcera vero quae in auribus
aut ulla parte corporis fiant cancrorum fluviatilium sucus cum
farina hordeacea sanat. et ad reliquos morbos triti in oleo 138
perunctis prosunt. siriasim infantium spongea frigida cerebro
umefacto rana inversa adalligata efficacissime sanat. aridam
inveniri adfirmant.

(49.) Mullus in vino necatus vel piscis rubellio vel an-
guillae duae, item uva marina in vino putrefacta iis qui inde
biberint taedium vini adfert.

(50.) Venerem inhibet echeneis, hippopotami frontis e 139
sinistra parte pellis in agnina adalligata, fel torpedinis vivae
genitalibus inlitum. concitant coclearum fluviatilium carnes
sale adservatae et in potu ex vino datae, erythini in cibo
sumpti, iecur ranae diopetis vel calamitae in pellicula gruis
adalligatum vel dens crocodili maxillaris adnexus bracchio
vel hippocampus vel nervi rubetae dextro lacerto adalligati.
amorem finit in pecoris recenti corio rubeta adalligata.

(51.) Equorum scabiem ranae decoctae in aqua exte- 140
nuant, donec inlini possint. aiunt ita curatos non repeti postea.
Salpe negat canes latrare quibus in offa rana viva data sit.

(52.) Inter aquatilia dici debet et calamochnus Latine
adarca appellata. nascitur circa harundines tenuis e spuma
aquae dulcis ac marinae, ubi se miscent. vim habet causticam,
ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. tollit et mu-
141 lierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent:
phragmitis radix recens tunsi luxatis medetur et spinae dolo-
ribus ex aceto inlita, Cyprii vero, qui et donax vocatur, cor-
tex alopeciis medetur ustus et ulceribus veteratis, folia ex-
trahendis quae infixa sint corpori et igni sacro. paniculae
flos auris si intravit, exsurdat. Saepiae atramento tanta vis
est ut in lucerna addito Aethiopas videri ablato priore lumine
Anaxilaus tradat. Rubeta excocta aqua potui data suum mor-
bis medetur vel cuiuscumque ranae cinis. Pulmone marino
si confricetur lignum, ardere videtur adeo ut baculum ita
praeluceat.

142 11. (53.) Peractis aquatilium dotibus non alienum videtur
indicare per tot maria, tam vasta et tot milibus passuum ter-
rae infusa extraque circumdata mensura paene ipsius mundi,
quae intellegantur animalia centum quadraginta quattuor
omnino generum esse eaque nominatim conplecti, quod in ter-
143 restribus volucribusque fieri non quit. neque enim omnis
Indiae Aethiopiaeque aut Scythiae desertorumve novimus feras
aut volucres, cum hominum ipsorum multo plurumae sint dif-
ferentiae, quas invenire potuimus. accedat his Taprobane
insulaeque aliae oceani fabulose narratae. profecto conveniet
non posse omnia genera in contemplationem universam vo-
cari. at, Hercules, in tanto mari oceanoque quae nascuntur
certa sunt, notioraque, quod miremur, quae profundo natura
144 mersit. Ut a beluis ordiamur, arbores, physeteres, balaenae,
pistrices, Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini
vocantur, rotae, orcae, arietes, musculi et alii piscium forma
arietes, delphini celebresque Homero vituli, luxuriae vero
testudines et medicis fibri, quorum generis lutras nusquam
145 mari accepimus mergi tantum marina dicentes. iam canicu-
lae, drinones, cornutae, gladii, serrae, communesque ter-
rae, mari, amni: hippopotami, crocodili, et amni tantum ac
mari: thynni, thynnides, siluri, coracini, percae, peculiares
autem maris: acipenser, aurata, asellus, acharne, aphye, alo-

pex, anguilla, araneus, boca, batia, bacchus, batrachus, be-
lonae — quos aculeatos vocamus —, balanus. corvos, citharus 146
rhomborum generis pessumus, chalcis, cobio, collyris —
asellorum generis, ni minor esset —, colias sive Partianus
sive Sexitanus a patria Baetica, lacertorum minumi ab his
Maeotici, cybium — ita vocatur concisa pelamys quae post
XL dies a Ponto in Maeotim revertitur —, cordyla — et haec
pelamys pusilla, cum in Pontum e Maeotide exit, hoc nomen
habet —, cantharus, callionymus sive uranoscopus, cinaedi
soli piscium lutei, cnide — quam nos urticam vocamus —, can-
crorum genera, chemae striatae, chemae leves, chemae pelo- 147
ridum generis varietate distantes et rotunditate, chemae glycy-
marides — quae sunt maiores quam pelorides —, coluthia sive
coryphia, concharum genera — inter quae et margaritiferae —,
cochloe — quorum generis pentadactyli, item helices, ab aliis
actinophoroe dicuntur, quibus cantant, extra haec sunt rotun-
dae in oleario usu cocleae —, cucumis, cynops, cammarus, cy-
nosdexia, draco — quidam aliud volunt esse dracunculum, est 148
autem gerriculae amptae similis, aculeos in branchiis habet ad
caudam spectantis, sic ut scorpio laedit, dum manu tollitur —,
erythinus, echenais, echinus, elephanti — locustarum generis
nigri, pedibus quaternis bisulcis, praeterea bracchia duo binis
articulis singulisque forficibus denticulatis —, fabri sive zaes,
glauciscus, glanis, gonger, girres, galeos, garos, hippos, hip- 149
puros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, ictinus, iulis,
lacertorum genera, lolligo volitans, locustae, lucerna, lele-
pris, larinus, lepus, leones — quorum bracchia cancris si-
milia sunt, reliqua pars locustae —, mullus, merula inter sa-
xatilis laudata, mugil, melanurus, mena, maeotis, murena, mys,
mitulus, myiscus, murix, oculata, ophidion, ostrea, otia, or-
cynus — hic est pelamydum generis maxumus, neque ipse redit
in Maeotim, similis tritomi, vetustate melior —, orbis, ortha-
goriscus, phager, phycis saxatilium, pelamys — earum ge- 150
neris maxuma apolectus vocatur durius tritomo —, porcus,
phthir, passer, pastinaca, polyporum genera, pectines — ma-
xumi et nigerrimi aestate, laudatissimi Mytilenis, Tyndaride,
Salonis, Altini, in Chia insula, Alexandriae in Aegypto —,
pectunculi, purpurae, pegrides, pina, pinoteres, rhine — quem

151 squatum vocamus —, rhombus, scarus — principalis hodie —,
solea, sargus, squilla, sarda — ita vocatur pelamys longa ex
oceano veniens —, scomber, salpa, sorus, scorpaena, scorpio,
scias, sciaena, sciadeus, scolopendra, zmyrus, saepia, strom-
bus, solen — sive aulos sive donax sive onyx sive dactylus —,
spondylus, zmarides, stellae, spongeae, turdus inter saxatilis
nobilis, thynnis, thranis — quem alii xiphian vocant —,
thrissa, torpedo, tethea, tritomum — pelamydum generis
magni ex quo terna cybia fiunt —, Veneria, uva, xiphias.
152 (54.) His adiciemus ab Ovidio posita nomina quae apud
neminem alium reperiuntur, sed fortassis in Ponto nascentium,
ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: *bovem*,
cercyrum in scopulis viventem, orphum rubentemque erythi-
num, iulum, pictas mormyras aureique coloris chrysophryn,
praeterea parum, tragum et placentem cauda melanurum,
153 epodas lati generis. Praeter haec insignia piscium tradit:
channen ex se ipsa concipere, glaucum aestate numquam
adparere, pompilum qui semper comitetur navium cursus,
chromin qui nidificet in aquis. helopem dicit esse nostris in-
cognitum undis, ex quo adparet falli eos qui eundem acipen-
serem existimaverint. helopi palmam saporis inter piscis *multi*
154 dedere. Sunt praeterea a nullo auctore nominati: sudis La-
tine appellatur, Graece sphyraena, rostro similis nomini, ma-
gnitudine inter amplissimos, rarus is, sed non degener. ap-
pellantur et pernae concharum generis circa Pontias insulas
frequentissimae. stant velut suillo crure longo in harena de-
fixae hiantesque qua latitudo est pedali non minus spatio cibum
venantur, dentis circuitu marginum habent pectinatim spis-
satos, intus spondyli grandis caro est. et hyaenam piscem
vidi in Aenaria insula captum. Exeunt praeter haec purga-
menta aliqua relatu indigna et algis potius adnumeranda quam
animalibus.

3 2044 038 410 650

L. SCHOEN
BOSTON